

13
6. M
7

CODICIS DN. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBRI XII. ex fide antiq. exemplarium, quoad fieri potuit, à GREG. HALOANDRO diligentissimè purgati recognitiq́.

ADIECTA SVNT OPERI HAEC.

Summulæ quædam Nouellarum constitutionum Iustiniani principis quas Authenticas uulgus appellat, sparsim per IX. Codicis libros à posteris insertæ.

Excerpta constitutionum Friderichi Imperatoris, quæ sub certis alioqui titulis Codici leguntur apposita.

BASILEAE APVD [redacted] ANNO M. XLI.

Cum priuilegio Cæsareo ad quinquennium.

AMPLISS·DECVRIONVM

ORDINI REIPVBL. NVRENBERGENSI SIBI'QVE OBSERVANDIS. GREG. HALOANDER.

VM ab initio, patres magnifici sapiētiss. que uiri, partim uestra authoritate suffultus, partim amicorū precibus adductus, hūc interpolandi restituendiq; iuris ciuilis laborē beneficio antiq. exēplariū suscepi: maiorē ne gratiā ab ijs qui liberalibus enutriti studijs, de honestis aliorū conatibus candidè & liberaliter iudicare solent, an uero apud eos, qui sophisticis à puero nugis corrupti, & humaniorū literarū imperiti, præter nænias quasdā & scholasticas sordes nihil unquā probare didicerūt, plus habiturus essem æmulationis & cōtrouersiæ, diu sanè multūq; mecū cogitaui. Videbā enim plerosq; omnes natura magis ad nectendas calumnias & reprehendenda ea, quæ præclarè ab alijs in cōmune elaborarentur, propensos esse, quā laudabiles aliorum conatus sibi ad imitandum proponere: deinde ita fermè omnia in rerū ordine ac natura comparata, ut quo quidq; esset illustrius, & cum uirtute maiorem coniunctionem haberet, plurimumq; ex se utilitatis ostēderet, eo magis esset uulgo contemptum, & multorum inuidiæ & maledicentiæ expositum. Quod quidem utrum nostro potius uicio accidat (ut pleraq; alia) an æternæ prouidentiæ attribuendū sit, quæ uirtutis semina, per parua admodum in nobis initio esse solita, eo pacto uoluerit longa exercitatione ad meliorem frugē perducere: non hoc tantum seculo, sed apud ueteres etiam philosophos disceptatum comperimus. Peculiariter certè in re literaria (quod negari non potest) hoc æmulationis genus patrum memoria repnerascens, gliscente inter Italicos grammaticos odio, tāta crudelitate per omnes omnium professionum familias & collegia ubiq; terrarū desæuit, & ad hoc usq; tempus grassatur, ut cum uniuersum penè terrarum orbem concusserit, non dum tamen prudētes homines rationem inueniant, qua huic malo, si nō in totum, saltem ex parte medeantur. Sed me talia cogitantē ac reputātē in animo, præsertim qui omnes cogitationes, curas, actiones, studia nostra ad uirtutem & publica commoda referenda esse censeam: uirulentia ista ac proterua imperitorum maleuolentia ab instituto deterrere neq; initio potuit, neq; (si mihi ipsi constare uelim) nunc cœpto iam opere debet. Nam si quid bene faciendum erat reipublicæ, uirtutis & boni publici amore, imò solius uirtutis intuitu faciendum erat. Ipsa sibi uirtus (inquit ille) semper pulcherrima merces. uirtute conseruantur res mortalium, uirtute augentur res publicæ, cum nihil tam proprium uirtutis existat, quàm in commune bene mereri de omnibus. Si uero ulla personarum ratio habēda fuit: cuius (obsecro) apud me authoritas potior esse debuit, quàm amplissimi ordinis uestri, qui prudēti rei publicæ administratione summam sapientiæ laudem nō apud Germanos tantum, sed omnes penè exteras nationes consecutus est: bene uero merendo de genere humano, omnium in se oculos conuertit, in credibilem de se expectationē excitauit? Atq; ita prorsus iudicandum erat, etsi soli huius rei authores fuissetis, & nullæ amicorum preces, nulla doctorum hominum iudicia accessissent. nam non numero (quando enim mali bonos multitudine non uicerunt?) sed bonitate expendi debent sententiæ: & crebro usurpare soleo, quod Heraclitum dicere consueuisse commemorat uetustas.

—τί με ὦ κάτω ἕλκετ' ἄμουσοι.
οὐχ ὑμῖν ἐπόνουν, τοῖς δέ μ' ἐπισταμένοις
Εἷς ἐμοὶ ἄνθρωπος τρισμύριοι, οἱ δ' ἀνάριθμοι
Οὐδείς. —

Nunc uero passim urgentibus amicis, quibus quippiam negare, præsertim honesta cupientibus, inciuile fuisset: splendide præterea iudicantibus eruditis (plurimi enim testantur neq; inutiles esse reipublicæ labores nostros, & magnā sibi opera nostra (uerbo absit inuidia) in cognoscēdo iure ciuili claritatem ac lucē accessisse,

ecquid amplius causari imperitos potui,quorum uesanam & impudentem maliciam gloriosius est contẽnere,quàm cauere,quos multi nec audiendos esse contendunt. Sed nos animi caussa audiamus, magnum(nisi fallor operæ preciũ facturi. Sunt quos ita præcipites per transuersum à uero abripit impudentia,ut affirmare nõ dubitent,nihil usquam in iure ciuili deprauatẽ esse scriptum,aut mendose legi,& propterea superuacuò hãc castigandi operam sumptam,uel certè nudum tantummodo nomen prætendi. Et quidem cum ista de pulpitis corrugata fronte,retortis superciliis,uoce tubali,cum summa totius corporis contentione apud stupescentem rudium adhuc discipulorum turbam detonant:dispeream,si non planè se in cœlo uersari,& iam deorum conuiuio adhibitos autumant. Ex horum grege cum à cordato & adprimè docto uiro quidã insigniter stupidus,sua tamen opinione doctissimus, de tam petulãti calumnia admoneretur, & ferociter reclamanti per occasionem obiectũ fuisset,titulum de gradib.& adfinibus in uulgatis Digestorum libris mendosis.de gradibus affinitatis inscribi,cum nulli sint adfinitatis gradus,expressis uerbis eodem tractatu idipsum testante iuris cõsulto:maluit pro sua siue pertinacia,siue stupore,potius inter adfines gradus contra iuris cõsultum admittere,quàm quædam in iure ciuili perperam à librariis deprauata,& ideo castigationem ex antiq.exemplarium fide necessariam esse profiteri,& de sua sententia decedere. Sed facilè horum importunitatem conuincet & conuellet,cum rei ipsius ueritas,tum authoritas & communis doctorum hominum consensus. Hos si non superant stultitia tamen æquant,aut proximè contingunt,qui falsa persuasione inducti, leges iuris ciuilis,quæ quatuor duntaxat libris,nempe Institutionibus,Digestis seu Pandectis,Codice, & Nouellis Iustiniani constitutionibus continentur,quodammodo pro abolitis tenent,putantq; Bartholi,Baldi,& aliorum frigidissimas nonnunquam summulas,manifestè contra D.Iustiniani edicta excogitatas,qui παράτιτλα tantum conscribere permisit, cæteris omnibus scriptis & commentariis ius ciuile interpretantibus postea compositis incendio concremandis,ipsis etiam authoribus tanquam falsariis damnatis,eandem uim habere,quam ipsa legum uerba sine contradictione per mille ferè annos obtinuerint:ut illorum sententia nõ magnam admodum iacturam perpessi uideremur,etsi omnes hi libri calamitate & iniuria temporum intercidissent,ne dum etiam illis castigandis & restituendis operæ quis precium faciat.hi quidem satis se magnos progressus in iure ciuili fecisse arbitrantur,si quæstionibus aliquot Bartholi colorati,& tractatibus imbuti,auro doctoratus(ut appellant)insignia redimant,& populo fumos reuendant. Noui plerosq; ex eo genere,qui cum omni copia forensium formularum,commentariorum,singularium,consiliorum abundarent, corpus iuris ciuilis penes se non haberent:credo,turpe putantes eos coëmere libros,quos non intellectos aliis forte quippiã interrogantibus proponere non auderent. Sed dicant obsecro homines belli & fastuosi,quis unquam iuris ciuilis leges, præterquàm si quid nouellis constitutionibus & iis,quæ in repetita Codicis prælectione D.Iustiniano IIII.& Paulino V.C.COSS.accesserunt,immutatum est,abrogarit:quis è contrario Bartholi & aliorum commentationibus(pax sit piis manibus)ut uim legis obtineant,authoritatẽ dederit,& ultro illis arena concedemus. Certè παρατίτλοις comparari ista non debent,cum ea nihil aliud complectantur, quàm breues quasdam notas eorum locorum, quæ uel similitudinem aliquam habent, uel pugnantiam præse ferre uidentur,dicta quasi tituli cum titulo collatio:id quod ueteres ante Bartholi ætatem secundum Iustiniani præceptum semper & solum fecisse testantur adhuc uetusti Codices solis eiusmodi παρατίτλοις insigniti. Si in summulis hæsebimus, quis illarũ modus?aut cui in tanta scribentiũ & scripturientiũ multitudine potius accedẽdũ? Ut demus summulis sententiã legis exprimi:incertũ tamẽ adhuc erit,an summulæ author fideliter omnia expresserit. Quid si alius aliam sententiã reddat?quis eius cõtrouersiæ arbiter, quis iudex futurus. An lege nõ excussa,nõ intellecta,certi erimus?quomodo se interponere quomodo aliquid pronũciare poterunt? Mea quidẽ sententia,multo plus tẽporis huiusmodi nugis consumitur,quàm ad centum alioqui & eo amplius leges cognoscendas necesse est. Iurant iudices secundum leges se laturos sententiã.iurant litigatores & aduocati secundum leges se caus

sam

ſam dicturos, iurāt magiſtri nihil ſe docturos, quod cum legibus pugnet. Quo igitur nomine hoſce appellabimus. Iuris ne peritos, aut conſultos, aut profeſſores legum? ſed plus apud illos authoritatis obtinent commentationes & ſummulæ legibus prohibitæ, quàm ipſæ leges, quas non docent aut tractant, ſed planè conſpurcant. Bartholiſtas aut Accurſianos? at reclamat titulus & profeſſio. Equidem nōdum uideo, quid de hoc hominū genere ſentiam. Nouus ergo magiſter (inquiunt) qui omnes leges in numerato habet, qui omnes ciuilis ſciētiæ proceres eruditione & peritia uincit. lex LECTA nunquam intellecta, quomodo poterit intelligere ille bonus homo? imò quomodo ſine gloſſis noſtris omnes leges intelligemus? Si lex LECTA (quod iſti dicunt) nunquam fuit intellecta, ergo ne Bartholus quidē, neq; cæteri intellexerunt, quod ſi uerum eſt, cur inutilia & uerboſa illorum commentaria in hanc l. conſcripta toleramus? aut cur non potius totam l. ex albo tollimus, ne noſtram prodat inſcitiam? Quantum ego eruditione ualeam, quantumq; diligenti & longo ſtudio ſim aſſecutus, neſcio. hoc affirmare auſim, ita me caſtigatam eam l. edidiſſe, ut nunquam antea fuerit, ut ab omnibus facilè intelligi poſſit, qui modo aliquid intelligat. Quòd ſi quid minus intelligant, cur alios non conſulunt, qui & linguarū cognitione ſuffarcinati, & in tractandis legibus magnam laudem conſecuti ſunt? in quem enim uſum habentur in ſcholis publicis magiſtri, ſi hæc non præſtāt, aut præſtare nō poſſunt? Sed de his ſatis in præſentia. Multo utriſq; tolerabiliores ſunt, qui pro ſua prudentia ſentiunt quidē, quàm multis & atrocibus uulneribus, ulceribus, mendis hi libri ſcateant, intelligunt etiā ſola legū authoritate & iudicia exerceri, & uniuerſam rempubli. adminiſtrari debere: ſed leui quodam metu permoti, uereri ſolent, ne non impune ſit, non præeunte iuſſu Cæſaris, ad quem potiſs. cura legum pertinet, horum librorum caſtigationem attētari. Cæterum ſi ſecum in animo reputent, cum omnes omnino libros, qui legibus uetita non continent, tum uero maximè eos, qui omnem humanitatem & regendæ reipubl. rationem complectuntur, publici iuris exiſtere: præterea ſemper licuiſſe & adhuc licere uel Cæſaris mandato non præeunte (nihil autem maieſtati in hoc Cæſareæ detrahimus) emendatos Codices deprauatis anteponere, recentiores cum ueteribus conferre, ex illorum fide horum mendas tollere: non dubito, quin facilè hunc metum deponent, & omni nos crimine exſoluent. Idem ſæpenumero indicat Accurſius, aliquoties facit Bartholus, qui etiam cū aliquando de unico uerbo incidiſſet controuerſia, non dubitauit pro ueritate lectionis Piſas uſq; mittere, & Pandectas, quæ per id tēpus ibi locorū, hodie Florentiæ adſeruantur, ſuper hoc cōſulere. Ita pleroſq; locos hac ætate & patrū memoria nō infeliciter reſtituere conati ſunt Politianus. Beroaldus, Sabellicus, Bartholinus, Nebriſſenſis, Pius, Egnatius Budæus, Alciatus, Zaſius (& quis omnes enumeret?) partim uetuſtis codicibus adiuti, partim ſola ratione ſubnixi. Ad hæc quoties ranouātur tā in Italia, quā Gallia editiones librorū iur. ciuil. hoc tantū adiecto elogio, multo caſtigatiores & auctiores dari? ſed unde, aut ex quibus exēplaribus? & nemo tamē omniū eſt, qui ſuſpicionē inde cōcipiat, qui excuſſores eo nomine in crimē uocet. Prodijt ſuperiore anno Theodoſij codex nō ſolū cōciſus, ſed etiā deprauatus, ut ne dicam parum utilem, cum ex præcepto Iuſtiniani nihil ex eo, quamuis integer eſſet, liceat in iudicium teſtimonij loco producere. acceſſerunt quædā reliquiæ ſententiarum Pauli, & inſtitutionum Caij (ſi modo credimus) æquè inutiles. Sed quis ad hæc animaduertit? Cur autem quod omnibus alijs licitum eſſe cenſetur & licet, etiam ſine exemplariū beneficio, & inter eas gentes, quæ quotidie maieſtati Cæſareæ bella mouent, faceſſuntq; negoicum: nobis, qui & ſpectatiſs. nominatiſs.q; exemplaribus utimur, & inter ſubditos fideles à Cæſarea maieſtate numeramur, idem fraudi ſit? Deinde quod non mutatur, aut expreſſè non prohibetur, cur non permittitur ſtare ſecundum uulgatā regulam. l. præcipimus. in fin. C. de appellationibus? Edidimus Digeſta ſeu Pandectas iuris ciuilis altero abhinc anno. an edictum à Cæſare promulgatum eſt, quod uetaret lectionē & huius editionis uſum? Fuit ſanè quidam, qui tacito inter ſuos edicto prohibuit, ne quis ſuorum eos libros coëme-

 ret,

ret,necq id aliam ob caussam,quàm quod Egidianum abbatem tunc temporis hospitē meum in præfatione Institutionū Egidianæ familiæ antistitem appellaueram:ueritus(credo) ne diligenti horum librorum lectione peritiores habiturus esset consiliarios,aut sperans fore,ut ea re impotentem animum & iram,qua contra ordinem & rempubli.uestram affectus esset,melius ostéderet. Sed cur prohibet,qui iubere non potest?aut cur innocentem me aliena premit inuidia?ô stuporem,ô petulantiam flagris dignam.profectò si puer id peccasset, antistitem indistinctè episcopum intelligens,uapularet haud dubie à pædagogo. nunc ita produnt inscitiam suam,quibus non quota pars reipublicæ persuasione quadam & opinione eruditionis committitur. Aut etiam cur conditionis suæ immemor,alienam possessionē inuadit, & illicité sibi usurpat officia Cæsaris? Sed ut concedamus, grauiter peccatum esse, qui mandatum Cæsaris non expectauerimus:tamen qui publicè emissos & omnium manibus exceptos libros ad hoc usq tempus non prohibuit, utiq consensisse uideri debet. Iam uero quid expectamus? qui Ioan. Petreio gratiam fecit impressi operis ergò,ut alios ad consimiles conatus suscipiendos excitaret,ne quis præter ipsum imprimeret, cū cæteris,quæ in priuilegio expresse continentur,an non ratum habuisse factum nostrum censendus est? aut ratihabitio mandato non æquiparatur per.l.fin.C.ad sen.conf. Macedonianum? Quid tandem uero credimus diuinam Cæsaris mentem facturam fuisse,si tanta maiestati suæ primitus fuisset oblata occasio,quantam uos pro uestra sapientia ultrò arripuistis:quandoquidē ex postfacto tam clementer & consilium uestrum munificentiamq probarit,& nostros labores summis extulerit laudibus? Superest igitur, ut accedente iam expresso Cæsaris cōsensu,quo reipublicæ commoda ad curam maiestatis suæ reuocare dignatus est,quotquot fructum ex hisce nostris uigilijs & laboribus percepturi sunt, immortales perpetuo gratias tā sacræ maiestati Cæsaris agant,quæ meticulosis plus iusto hominibus ea re omnem sollicitudinem ademptam uoluerit,quàm uobis etiam referant(si modo referre possunt) qui tam benignè liberalitatem munificentiamq in hanc editionem explicuistis, ut facto & uirtute uestra bonum publicum auctius reddatur. Quartum hominum genus meritò cæteris omnibus præponendum erat,nisi in hoc solo delinqueret,quòd ob unum nonnunquam & alterum locum,quem corruptum suspicatur,forte non intellectum, totum opus utcunq aliòqui castigatum emaculatumq reijciendum existimat. Sed(ut Vergiliano uersu utar)

Quod genus hoc hominum? quæúe hunc tam barbara morem.
Permittit patria?

Nam ut maximè hominum more in aliquibus cæcutissemus, ut aliquid per imprudentiam admisisset typographus,ut quæpiam destituti fide exemplarium per nos restituere ausi nō essemus:tamen candidi animi erat interim paucis erratulis(si quæ essent)multa bona, quæ præstitimus,pensare,donec ab integro totum opus recognitū adiectis notis illustrassemus, quam nobis recognitionē præcipitata Pandectarum editio præripuit:non ob paucula quædam,prius quàm cognoscas,totum opus erroris arguere: præsertim cum ipsemet imperator paulo inferius scribat,satis ualidum,satisq formosum esse,quod repetita probet prælectio. Iam uero cum & ea quidam,quæ nunquam intellexerunt, nec nisi à doctissimis cognita sunt,ut deprauata redarguunt, & undiq calumniandi occasionem quærunt,nihilo meliora proferentes,in hoc tantum,ut apud sui similes plus doctrinæ sibi arrogēt:quis æquo animo ferat? Libet eius rei unum & alterum exēplum ponere. Secuti fidem Pandectarum Florentinarum scripsimus in tractatu de gradib. & ad fin. propius sobrino,non propior sobrinus: item in. l. Ofidius.lib. iij.de legat. & fideicommis. & l. propèmodum. de uerb. signi. centiens aureorum,non centum aureos,ut uulgata exemplaria habuerunt. Sed quæ exinde tragœdiæ? qui clamores apud quosdam exorti? Cum tamē quicunq tandem illi sint, si prius,quàm temere de re non cognita,nec intellecta iudicassent, uocassent in consilium bonos

authores

authores, & latinitatis culmina, sine quibus plurima in latina lingua obscura sunt: neq;
tam insignem iniuriam operi post natos homines præstantissimo fecissent, neq; nunc uul/
go illorum traduceretur imperita arrogantia. Nam Festus Pomepius lib. XIIII. ita scribit.
Propius sobrino mihi est consobrini mei filius, & consobrinæ meæ filia, & patris mei conso
brinus, & matris meæ consobrinus. Inde haud dubiè dictus, quòd sobrinum gradu præce/
dat. quod significãtius diceretur præposito articulo, si eius usus esset apud Latinos. Cẽtiens
uero simile est huic deciens, de quo scribit M. Varro lib. ij. de analogia, quæ duo significant
decies uel centies centena milia: qua scilicet ratione & modo loquendi utimur etiam cum di/
cimus deciens uel quinquiens sestertium, pro decies uel quinquies centena milia numũ. quã
scripturam manifestè præ se ferunt antiq. adhuc codices manu scripti tum Ciceronis tum ali
orum. Conferat nunc ad l. Osidius, & l. propèmodum. hanc nostram sententiam, qui uolet,
& deprehender multo accommodatiorem esse, quàm si centum aureos legatur. Quàm ma/
gna enim summa est centum aureorum in patrimonio locupletis, qualis in altera l. describi/
tur fuisse Osidius: cum ea uerba εἰρωνικῶς ab Imperatore prolata intelligantur, obliquè per/
stringente actoris illius impudentem auariciam? Persium nõ curo legere, Lælium Decimũ
uolo, dicebat Lucilius poeta, cũ innueret, malle se, ut scripta sua à mediocriter doctis potius,
quàm uel à doctissimis, qui habituri essent, quod reprehenderent, uel omnium imperitissi/
mis legerentur, qui quod diceret, non intelligerent: id, quod & M. Cicero, & Plynius auun/
culus mutuati sunt. Mihi uero planè cõtrarium accidit, ut qui quemadmodum mediocritet
doctos non auersor, modo candidum adferant animum: ita nihil magis in uotis habeam,
quàm ut doctissimus quisq; labores nostros consideret, deq; ijs pronunciet, quorum etiam
me iudicio ultrò submitto. nam quo quisq; est hoc tempore indoctor, eo ad calumniandum
proclinior est & paratior. Quæ cum omnia ita sint, amplifs. patres: rectè me atq; ordine fe
cisse arbitror, qui ordinis uestri authoritatem, qui honestas amicorum preces, qui præclara
doctorum hominum iudicia plus apud me ualere passus. quàm imperitæ multitudinis insa
nam & omni ratione carentem maledicentiam: in eo cursu, quem semel præeũte deo tenere
occœpi, magno animo & indefatigabili studio perrexerim. Longo igitur post tẽpore, quã
ad peruestiganda uetusta exemplaria animum adieceram, omnia perlustrans, omnia circũ/
spiciens, dato etiam speciali ad hoc mandato ijs, qui commercij caussa Constantinopolim
usq; uerterem illam legum, quibus nostra adhuc ætate utimur, patria excurrebant, cũ omni
propèmodum spe destitutus essem, beneficio Io. Egnatij doctis. mihiq; amicifs. uiri uetustũ
Iustiniani codicem (præter opinionem tamen) nactus, in quo prorsus dubites, plus'ne digni
tatis ob uetustatem, an fidei ob scripturæ integritatem, an propter Imperatorũ nomina di/
ligenter descripta & adiectam temporum per COSS. designationem utilitatis inesset: nolui
committere, præsertim uobis tam obnixè id cõtendentibus, tamq; benignè omnia ad usus
meos necessaria suppeditantibus, ut uel uoluntati uestræ non satisfactum, uel publicis com
modis aliquid opera mea detractum uideretur. Atq; sanè ea de caussa collatis inter se exem
plaribus, tam antè, quàm post Accursium scriptis & impressis, quotcunq; habere potui: re/
uocatis quoq; sub incudẽ & de intẽgro examinatis singulis tractatibus: tot in hoc opere uul
nera sanauimus, tot collapsa restituimus, tot lacunas expleuimus, ut omnem dicentis fidem
(nihil mentior, satis scio) superent. Et licet omnia quæ passim per hosce. XII. Codicis li/
bros perperam admissa & deprauata fuerunt, restituere & ad pristinum nitorem reducere
nequiuimus, propterea quòd exemplar, de quo diximus, cuius præcipuè fidem secuti su/
mus tam in principio usq; ad tit. de episcop. audient. quam fine à titu. ad SENAT. con/
sult. Turpillia. carie consumptum, & in quarto libro magna ex parte, in septimo fermè
in totum mutilatum esset: dedimus tamen operam, ut omnes maculæ, sordes, immun/
diciæ, quoad eius fieri potuit, detergerentur. Hunc ego Codicem diuina uirtute uestra

VMMA Reipublicæ tuitio de stirpe duarum rerum, armorum atq; legum
ueniens,nimiq; suam exinde muniens,felix Romanorum genus omnibus
anteponi nationibus,omnibusq; gẽtibus dominari tam præteritis effecit
temporibus,quàm deo propicio in æternum efficiet.istorum etenim alte/
rum alterius auxilio semper eguit,& tam militaris res legibus in tuto collo
cata est,quàm ipsæ leges armorum præsidio seruatæ sunt. Meritò igitur
ad primam communium rerum sustentationem nostram sententiam & mentem laboresq;
nostros referentes,militaria quidem agmina multiplicibus & omnem prouidentiam conti/
nentibus modis correximus,& tam legibus ueteribus ad meliorem statum breui tempore
reductis,quàm nouis non solum exquisitis,sed etiam recta dispositione nostri numinis,siue
nouis expensis publicis constitutis,primo seruando posita,deinde noua ponendo,firmissi/
ma subiectis effecimus. Sed cũ sit necessarium multitudinẽ cõstitutionũ,tam in tribus ue/
teribus codicibus relatarum,quàm post earũ confectionẽ posterioribus tẽporibus adiecta/
rum,ad breuitatem reducendo, caliginem earum rectis iudicũ definitionibus insidiantem
penitus exstirpare:ad hoc commune præstandũ beneficium deo præsule prono animo nos
dedidimus,& electis uiris gloriosissimis tam doctrina legum,quàm experientia rerum,stu/
dióq; reipublicæ indefesso,& laudabili proposito pollentibus,sub certis finibus magnũ la/
borem commmisimus,per quem tam triũ ueterũ Gregoriani,Hermogeniani atq; Theodo
siani codicũ cõstitutiones,quàm plurimas alias post eosdẽ codices à Theodosio diuinæ me/
moriæ cæterisq; post eũ retro principibus,à nostra etiã clemẽtia positas in unũ codicẽ felici
nostro uocabulo nuncupandum colligi præcepimus. tollendis quidem tam præfationibus
nullum suffragiũ sanctionibus conferentibus,quàm contrarijs constitutionibus,quæ poste
riore promulgatione uacuatæ sunt,similibus etiam,præter eas,quæ eadẽ penè sanciendo,di
uisionem iuris aliquam facere noscuntur,ex qua diuidẽdo uetera nouum aliquid nasci uide/
tur,multis in super alijs ad rectam huius codicis compositionem pertinentibus,ijsdem pru/
dentissimis uiris à nostro numine mandatis: & nostro studio pro republica instituto suum
præsidium deus omnipotens annuit. Ad istum enim laborem & tanti operis consumma
tionem electi uir excellentissimus exquæstore nostri palatij consularis atq; patricius Ioan/
nes,& uir sublimissimus expræfecto prætorio consularis atq; patricius Leontius,uir quoq;
eminentissimus magister militum consularis atq; patricius Phocas,etiam uir excellentissi/
mus expræfecto prætorio per orientem & patricius,& nunc præfectus prætorio per Illyricũ
Basilides & uir gloriosissimus quæstor sacri nostri palatij & exconsule Thomas, Imò & uir
magnificus magisteria dignitate inter agentes decoratus Tribonianus,& uir illustris comes
sacrarũ largitionum inter agentes, & magister scrinij & libellorum sacrarumq; cognitionũ
Constantinus,& uir illustris exmagistro,& iuris doctore in hac alma urbe Theophilus,uiri
etiam disertissimi togati amplissimi fori tuæ sublimitatis Dioscorus atq; Præsentinus: om/
nia,quæ eis mandauimus,cum sedula & peruigili industria moderataq; digestione cum dei
auxilio ad prosperum tulerunt terminum,& eundem nouum Iustinianeum codicem nobis
obtulerunt ita compositum,ut & rebus profuturus esset communibus, & nostro cõuenisset
imperio. Hunc igitur in æternum ualiturum iudicio tui culminis intimare prospeximus,
ut sciant omnes,tam litigatores,quàm disertissimi aduocati, nullatenus eis licere de cætero
constitutiones ex ueteribus tribus codicibus,quorũ iam mentio facta est,uel ex ijs, quæ no/
uellæ constitutiones ad præsens tempus uocabantur,in cognitionalibus recitare certamini
bus,sed solum eidem nostro codici insertis cõstitutionibus necesse esse uti:falsi crimini sub/
dendis ijs,qui contra hoc facere ausi fuerint:cum sufficiat earundem constitutionum nostri
codicis recitatio,adiectis etiam ueterũ iuris interpretatorum laboribus ad omnes dirimen/
das lites. Nullaq; dubitatione emergenda uel eo,quòd sine die & consule quædam composi
tæ sunt,uel quòd ad certas personas rescriptæ sunt,cũ omnes generaliũ cõstitutionũ uim ob/
tinere proculdubio est.sed & si quæ earundẽ constitutionũ detractis,uel additis uel permu/
tatis certis uerbis(quod & ipsum præfatis excellentissimis uiris specialiter permisimus)com

positæ

positæ sunt: nullis concedimus ex libris ueterum iuris interpretatorum aliter eas habentes recitare, sed solam iuris interpretatorũ sententiam cõmẽdare, ut tũc teneat, cũ minimè aduersetur eiusdẽ nostri codicis constitutionibus. Si quæ uero pragmaticæ sanctiones, quæ minimè in eodẽ nostro codice receptæ sunt, ciuitatibus forte, uel corporibus, uel scholis, uel scrinijs, uel officijs, uel alicui personæ impertitæ sunt: eas, si quidẽ aliquod priuilegiũ speciali beneficio indulgent, omni modo ratas manere. si uero pro certis capitulis factæ sunt: tũc teneree, cũ nulli nostri codicis aduersantur cõstitutioni, præcipimus Sed & si qua regesta in tui culminis iudicio, uel in alijs iudicijs ciuilibus, uel militaribus, uel apud principia numerorũ, pro publicis expensis, uel quibuscunq; titulis ad publicum pertinentibus posita sunt: ea etiam, prout communis rei commoditas exigit, firma esse censemus. Illustris igitur & magnifica authoritas tua, pro innato sibi circa rempublicam nostrasq; dispositiones explẽdas studio, ad omnium populorum noticiam eundem codicem edictis ex more propositis peruenire faciat: ipso etiam textu Codicis in singulas prouincias nostro subiectas imperio cũ nostra diuina subnotatione mittendo, ut eo modo ad omnium noticiam eiusdem nostri codicis constitutiones ualeant peruenire. & ut exstantibus festis diebus, id est, ex die sextodecimo Kalend. Maij præsentis septimæ indictionis, consulatu Decij uiri clarissimi recitationes constitutionum ex eodem nostro codice fiant.

DE EMENDATIONE CODICIS DOMINI Iustiniani, & secunda eius editione.

Imperator Cæsar Flauius IVSTINIANVS, *Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, uictor, ac triumphator semper Augustus, senatui urbis Constantinopolitanæ.*

ORDI nobis est patres conscripti) semper nostri animi curas rebus communibus auidissimè impendere, ut nihil à nobis inceptum imperfectum relinquatur. Igitur in primordio nostri imperij sacratissimas cõstitutiones, quæ in diuersa uolumina fuerant dispersæ, & quàm plurima similitudine nec nõ diuersitate uacillabãt, in unum corpus colligere, omniq; uicio purgare proposuimus: & hoc iam per uiros excelsos & facundissimos perfectum est, & à nobis postea cõfirmatum, quod geminæ constitutiones nostræ, quæ ante positæ sunt, ostendunt. Postea uero cum uetus ius cõsiderandum recepimus, tam quinquaginta decisiones fecimus, quàm alias ad commodum propositi operis pertinẽtes plurimas constitutiones promulgauimus: quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus & coartatus est, omneq; ius antiquum superuacua prolixitate liberum atq; enucleatum in nostris constitutionibus atq; digestis reddidimus. Sed cũ nouellæ nostræ tam decisiones, quàm constitutiones, quæ post nostri codicis confectionẽ latæ sunt, extra corpus eiusdem codicis deuagabantur, & nostrã prouidentiam nostrumq; consilium exigere uidebãtur, quippe cum earũ quædam ex emersis postea factis aliquam meliorem consilio permutationẽ uel emendationem desiderabãt: necessarium uobis uisum est per Tribonianum uirum excelsum magistrum exquæstore & exconsule legitimum operis nostri ministrum, necnon uirum magnificũ quæstorem & Berytiensium legum doctorem Dorotheum, Mennam insuper, & Constantinum, & Ioannẽ uiros eloquentissimos togatos fori amplissimæ sedis easdem constitutiones nostras decerpere, & in singula discretas capitula ad perfectarum constitutionum soliditatem competentibus supponere titulis, & prioribus constitutionibus eas aggregare.

Supradictis itaq; magnificis & prudentissimis uiris permisimus hæc omnia facere: & si qua emendatione opus foret, hanc facerent non titubante animo, sed nostra authoritate

freti.

freti cõstitutiones uero superfluas, uel ex posterioribus sanctionibus nostris iam uacuatas, uel si quæ similes uel contrariæ inuenirentur, circumducere & à proprij codicis congregatione separare, & tam imperfectas replere, quàm nocte obscuritatis obductas noua elimationis luce detegere ut undique non solum Institutionum & Digestorũ uia dilucida & aperta pateat, sed etiã Cõstitutionũ nostri codicis plenũ iubar omnibus clareat, nulla penitus nec similis, nec diuersa nec inusitata relicta Cõstitutiõe: cũ nemini uenit in dubiũ, quod repetita prælectio probauit, hoc satis ualidum, satisque esse formosum. In antiquis etenim libris nõ solum primas editiones, sed etiam secundas, quas repetitas prælectiones ueteres nominabant, subsecutas esse inuenimus: quod ex libris Vlpiani uiri prudentissimi ad Sabinũ scriptis promptum erat quærentibus reperire. His igitur omnibus ex nostra confectis sententia, cõmemoratus Iustinianeus codex à prædictis gloriosissimis & facundissimis uiris purgatus & cãdidus factus, omnibus ex nostra iussione & circunductis, & additis, & repletis, nec non transformatis, nobis oblatus est: & iussimus in secundo eum ex integro conscribi, nõ ex priore cõpositione, sed ex repetita prælectione, & cum nostri numinis authoritate nitentem in omnibus iudicijs solum (quantũ ad diuales constitutiones pertinet) frequentari ex die quarto kalendarũ Ianuarij quarti nostri felicissimi consulatus & Paulini uiri clarissimi: nulla alia extra corpus eiusdem codicis constitutione legenda, nisi postea naria rerum natura aliquid nouũ creauerit, quod nostra sanctione indigeat. hoc etenim nemini dubium est, quin si in posterũ melius inueniatur, & ad constitutionem necessariò sit redigendum, hoc à nobis & constituatur, & in aliam congregationem referatur, quæ nouellarum nomine constitutionum significetur. Repetita itaque iussione nemini in posterum cõncedimus, uel ex decisionibus nostris, uel ex alijs cõstitutionibus, quas antea fecimus, uel ex prima Iustinianei codicis editione, aliquid recitare: sed quod in præsenti purgato & renouato codice nostro scriptum inueniatur, hoc tantummodo in omnibus rebus & iudicijs & obtineat, & recitetur. Cuius scripturã ad similitudinem nostrarum Institutionũ & Digestorum sine ulla signorum dubietate cõscribi iussimus: ut omne, quod à nobis compositũ est hic, & in scriptura, & in ipsa sanctione purum atque dilucidum clareat, licet ex hac caussa in ampliorem numerum summa huius codicis redacta est. Vt igitur sanctiss. & florentiss. patres, nostri labores uobis manifesti fiant, & per omne tempus obtineant: hanc præsentem legem ad frequentissimum ordinẽ uestrũ duximus destinandam.

IMPERATORVM NOMINA, QVORVM CONSTITVTIONES DVODECIM LIBRIS CODICIS SUNT INSERTÆ.

decim libris Codicis sunt insertæ.

Hadrianus.
Antoninus Pius.
Diui fratres, siue.
M. Antoninus & Verus.
M. Aelius Antoninus solus.
Aelius Pertinax.
Seuerus & Antoninus Caracalla.
Antoninus Caracalla solus.
Antoninus Heliogabalus.
Alexander.
Maximinus.
Gordianus.
Philippus.
Decius.
Gallus & Volusianus.
Valerianus & Gallienus.
Gallienus & Valerianus Iunior.
Gallienus solus.
Claudius.
Aurelianus.
Probus.
Carus Carinus & Numerianus.
Carinus & Numerianus.
Diocletianus.
Diocletianus & Maximianus Herculius.
Constantius & Maximianus Galerius.
Constantinus Magnus.
Constãtinus Iun. Constantius & Constãs.

Constan-

Constantius & Constans.
Constantius solus.
Iulianus.
Iouinianus.
Valentinianus & Valens.
Iidem & Gratianus
Valens Gratianus & Valentinianus.II.
Gratianus & Valentinianus.II.
Iidem & Theodosius.
Valentinianus II.Theodos.& Arcadius.
Theodosius & Arcadius.
Iidem & Honorius.
Arcadius & Honorius.
Iidem & Theodosius iunior.
Honorius & Theodosius iunior.
Theodosius iunior solus.
Idem & Valentinianus.III.
Valentinianus.III.solus.
Idem & Martianus.
Martianus solus.
Leo.
Idem & Anthemius.
Leo iun.& Zeno.
Zeno.
Anastasius.
Iustinus.
Iustinus & Iustinianus.
Iustinianus solus.

LITERARVM NOTAE

QVAE PER XII. LIBROS CODICIS VEL IN

constitutionum inscriptionibus, uel temporum denotationibus hinc ui funtur, ne cui forte caliginē obijciant, ad hunc modum legi debent.

A.	Augustus.	N.P.uel Nob.P.	Nobili uel
AA.	Augusti.		Nobilissimo puero.
A & C.	Augustus & Cæsar.	Off.	Officiorum.
AA.& CC.	Augusti & Cæsares.	Quæst.	Quæstori.
Accept.	Accepta.	R.P.	Rerum priuatarum.
C.	Cæsar.uel Clarissimus.	R.P.orient.	Rerū priuatarū orientis.
CC.	Cæsares uel Clarissimi.	P.uel Pr.	Præsidi.
CC.COSS.	Clarissimis consulibus.	Præs.prou.	Præsidi prouinciæ.
Cæs.	Cæsar.	PP.	Proposita uel Patri patriæ.
Cæss.	Cæsaribus.		Præfecto prætorio.
Cinitat.	Ciuitatis.	PF.	Præfecto.
Cl.Cæs.	Clarissimus Cæsar.	PP.G.	Proposita gesta.
Com.	Comes.	P.V.	Præfecto urbi, uel uigilum.
Com R.P.uel		P.Vig.	Præfecto uigilum.
rer.priu.	Comes rerū priuatarū.	P.V.R.	Præfecto urbis Romæ.
Com.S.L.uel.		P.nel PF.Aug.	Præfecto Augustali.
Sacr.larg.	Comes sacrarū largitionū.	PP.emiss.	Proposita emissa.
COS.	Consule.	P.P.Gall.	Præfecto prætoriorū Gallianorū.
COSS.uel conss.	Consulibus.	Pet.	Petita
Cons.	Consularis	Pleb.	Plebis.
Const.uel C.P.uel Const.p.uel.		Præf.ann.	Præfecto annonæ.
Constantinop.	Constantinopoli.	Præt.	Prætoribus.
Correct.	Correctori.	Pr.nel Prid.	Pridie.
D.	Data uel Dicta.	Prop.uel	
Dat.	Data.	PROPST.uel	
D.S.	Data subscripta.	Propos.	Proposita.
D.PP.	Data proposita.	Procons.	Proconsuli.
D N.	Domino.uel domino nostro.	Proconss.	Proconsules.

Dix.	Dixerunt.	Publ.iudic.	Publicis iudicijs.
Emiss.	Emissa.	S.	Salutem. uel Scripta.uel Subscripta.uel Supposita.
Fl.	Flauius.		
G.	Gesta.	S.D.	Salutem dicit uel dicunt.uel Subscripta data.
Gen. PP.	Gennadio præfecto prætorio.		
Id.	Idus uel Idibus.	Subscr.	Subscripta.
Imp.	Imperator.	S.L.	Sacrarum largitionum, uel sacrarum literarum.
Impp.	Imperatores.		
In for.Tr.	In foro Traiani.	Sacr.liter.	Sacrarum literarum.
IV.	Quarto.	S.P.	Subscripta petita.
Kal.	Kalendas.	S.P.	Supposita.
L. Iul.	Legem Iuliam.	S.PP.	Subscripta proposita.
Lect.	Lecta.s.apud acta.	Supp.uel Supos.uel Supposit.	Supposita.
Mag.	Magistro.	S.petit.	Subscripta petita.
Magist.mil.	Magistro militum.	Tit.	Titulo.
Mag.off.	Magistro officiorum.	Trib.pl.	Tribunis plebis.
N.	Nobilissimo.	V.	Viro.
N.Cæs.	Nobiliss. Cæsare.	V.C.	Viro clarissimo.
NN.Cæss.	Nobilissimis Cæsaribus.	VV.CC.	Viris clarissimis.
Non.	Nonas uel Nonis.	Vic. uel Vicar.	Vicario.

TITVLI OMNIVM LIBRORVM CODICIS D. IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS.

LIB. I.

De his

LIB. II.

LIB. III.

Finem

LIB. IIII.

De excu-

LIB. VI.

LIBER VII.

ββ 5 De iure

De colla-

LIBER XI.

De pisto-

LIBER XII.

FINIS.

INDEX AVTHENTICARVM (VT VOCANT) ET FRIDERICHI CONSTITVTIONVM SECVNDVM ORDINEM LITERARVM

Qua

FINIS.

A

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER PRIMVS.

DE SVMMA TRINITATE, ET FIDE CATHOLICA, ut nemo publicè de ea contendere audeat. TIT. I.

B

Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS ET THEODOSIVS AAA. *ad populum urbis Constantinopolitanæ.*

CVNCTOS POPVLOS, QVOS CLEMENTIAE nostræ regit imperium, in tali uolumus religione uersari, quam diuinum Petrum apostolum tradidisse Romanis, religio usq; ad huc ab ipso insinuata declarat, quamq; pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ episcopum uirum apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam euangelicamq; do-
C ctrinam patris & filij & spiritussancti unã deitatem sub pari maiestate, & sub pia trinitate credamus. hanc legem sequentes, Christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti. reliquos uero, dementes uesanosq; iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere: diuina primum uindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumpserimus, ultione plectendos.

II. *Iidem* AAA. *Eutropio* P. P.

NVLLVS hæreticis ministeriorũ locus, nulla ad exercendã animi obstinatioris dementiam pateat occasio. Sciant omnes, etiam si quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huiusmodi hominum genere impetratum sit, non ualere. arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ, unius & summi dei nomen ubiq; celebretur. Nicænæ fidei dudum à maioribus traditæ, & diuinæ religionis testimonio atq; adsertione
D firmatæ obseruãtia semper mensura teneat. Is autem Nicænæ adsertor fidei, & catholicæ religionis uerus cultor accipiẽdus est, qui omnipotentem deum, & Christũ filium dei uno nomine confitetur, deum de deo, lumen ex lumine: qui spiritum sanctum, quem ex summo rerum parente speramus & accipimus, negando non uiolat: apud quẽ intemeratæ fidei sensus uiget, incorruptæ trinitatis indiuisa substantia, quæ græco uerbo ὁμοούσιος rectè creden tibus dicitur. Hæc profectò nobis magis probanda, hæc ueneranda sunt. Qui uero non iis dẽ inseruiunt: desinant adfectatis dolis alienũ ueræ religionis nomen adsumere, & suis apertis criminibus denotentur, atq; ab omni submoti ecclesiarum limine penitus arceantur: cũ omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes uetemus. at si quid eruptio factiosa tentauerit: ab ipsis etiam urbium mœnibus exterminato furore, propelli iubemus:
E ut cunctis orthodoxis episcopis, qui Nicænã fidem tenent, catholicæ ecclesiæ toto orbe reddantur.

III. *Imp.* MARTIANVS. A. *Palladio* P. P.

NEMO clericus, uel militaris, uel alterius cuiuslibet conditionis, de fide Christiana publicè turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc tumultus uel perfidiæ occasionẽ requirens. nam & iniuriam facit iudicio reuerendissimæ synodi, si quis semel iudicata ac rectè disposita reuoluere & publicè disputare contenderit: cum ea, quæ nunc de Christiana fide à sacerdotibus, qui Chalcedone cõuenerunt per nostra præcepta, statuta sunt: iuxta apostolicas expositiones, & instituta sanctorum patrum trecentorum decem & octo in Nicæa, & centũ quinquaginta in hac regia urbe definita esse noscantur. nam in contemptores huius legis pœna non deerit: quia non solum cõtra fidem uerè expositam ueniunt, sed etiam Iudæis & paganis ex huiusmodi certamine profanant ueneranda my-

steria. Igitur si clericus erit, qui publicè tractare de religione ausus fuerit: à consortio cleric o rum remouebitur. si uero militia præditus sit: cingulo spoliabitur. Cæteri autem huius c ri minis rei, siquidem liberi sint: de hac sacratissima urbe repellētur, pro uigore iudiciario etiā cōpetentibus supplicijs subiugandi. si uero serui: seuerissimis animaduersionibus plectenē.

Gloriosissimo & clementissimo filio Iustiniano, Ioannes episcopus urbis Romæ S. D.

INTER claras sapientiæ mansuetudinis uestræ laudes, Christianissime principum, pu riore luce tanquam aliquod sydus irradiat, quod amore fidei, quod charitatis studio, edocti ecclesiasticis disciplinis, Romanæ sedis reuerentiam cōseruatis, & ei cuncta subijcitis, & ad eius deducitis unitatē, ad cuius authorem, hoc est apostolorum primum, domino loquente G præceptū est. Pasce oues meas. quā esse omnium uerè ecclesiarum caput, & patrum regulæ, & principū statuta declarant, & pietatis uestræ reuerendissimi testātur affatus. Patet igitur in uobis impletū fore, quod scripturæ loquuntur. Per me reges regnant, & potentes scribūt iustitiā. Nihil est enim, quod lumine clariore præfulgeat, quàm recta fides in principe. nihil est, quod ita nequeat occasui subiacere, quàm uera religio. nam cū authorem uitæ uel luminis utraq; respiciant: rectè & tenebras respuunt, & nesciunt subiacere defectui. Quamobrē gloriosissime principū uotis omnibus exorabitur diuina potētia, ut pietatē uestram in hoc ardore fidei, in hac deuotione mentis, in hoc integræ religionis studio sine defectu sui in lō giora tēpora conseruet. Hoc enim & sanctis credimus ecclesijs expedire scriptū est enim. La bijs regit rex. & iterum Cor regis in manu dei: et ubi uoluerit, inclinabit illud. hoc est enim, H quod uestrū firmat imperium: hoc, quod uestra regna conseruat. nā pax ecclesiæ, religionis unitas, authorē facti in sublime prouectum grata sibi tranquillitate custodit. neq; enim par ua ei uicissitudo à potētia diuina tribuitur, per quē nullis rugis ecclesia diuisa secernitur, nul lis infernis maculis uariatur. scriptū est enim. Quia cū rex iustus sederit supra sedem, non ad uersabitur sibi quidquā malignum. proinde serenitatis uestræ apices per Hypatiū atq; De metrium sanctissimos uiros fratres & coëpiscopos meos reuerentia consueta suscepimus: quorū etiam relatione cōperimus, quod fidelibus populis proposuistis, edictū amore fidei, pro submouenda hæreticorū intentione secundū apostolicā doctrinā, fratrū & coëpiscopo rum nostrorū interueniente consensu. quod quia apostolicæ doctrinæ conuenit, nostra au thoritate cōfirmamus. *Textus autem epistolæ talis est.* I

VICTOR IVSTINIANVS Pius felix inclytus triumphator semper A. Ioanni sanctissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ & patriarchæ. Reddentes honorē apostolicæ sedi & uestræ sanctitati, quod semper nobis in uoto fuit & est (ut decet patrē) honorantes ue strā beatitudinē, omnia, quę ad ecclesiarū statū pertinent, festinamus ad notitiā deferre ue stræ sanctitatis. quoniā semper nobis fuit magnū studium, unitatem uestrę apostolicę sedis & statum sanctarum dei ecclesiarū custodire: quæ hactenus obtinet, & incōmotè permanet nulla intercedente cōtrarietate. Ideoq; omnes sacerdotes uniuersi orientalis tractus & subij cere & unire sedi uestræ sanctitatis properauimus. in præsenti ergo quæ cōmota sunt: quā uis manifesta & indubitata sint, & secundū apostolicæ uestrę sedis doctrinam ab omnibus semper sacerdotibus firmè custodita & prædicata: necessarium duximus, ut ad notitiam ue K stræ sanctitatis perueniant. Nec enim patimur quidquam, quod ad ecclesiarum statum per tinet, quāuis manifestū & indubitatum sit, quod mouetur, ut non etiam uestræ innotescat sanctitati: quia caput est omnium sanctarum ecclesiarum. Per omnia enim (ut dictum est) properamus honorem & authoritatem crescere uestræ sedis. Manifestum igitur facimus ue stræ sanctitati, quod pauci quidam infideles & alieni sanctæ dei catholicæ atq; apostolicæ ecclesiæ contradicere Iudaicè atq; apostaticè ausi sunt aduersus ea, quæ ab omnibus sacer dotibus secundum uestram doctrinam rectè tenentur, & glorificantur, atq; prædicantur: denegantes dominum nostrum Iesum Christum unigenitum filiū dei & dominum nostrū incarnatum de sancto spiritu, & ex sancta atq; gloriosissima semper uirgine dei genitrice Maria hominem factum atq; crucifixum, unum esse sanctę & consubstantialis trinitatis, &

coadorandum

coadorandum,& conglorificandum patri & spiritui sancto, consubstantialem patri secundum diuinitatem,& consubstantialem nobis eundem secundum humanitatem,passibilem carne, eundemq; ipsum impassibilem deitate.recusantes enim dominum nostrum Iesum Christum unigenitum filium dei & dominum nostrum fateri unum esse sanctæ & consubstantialis trinitatis:uidentur Nestorij malam sequi doctrinam,secundum gratiam dicentis unum filium dei,& alium dicentis dei uerbum,& alium Christum. Omnes uero sacerdotes sanctæ catholicæ atq; apostolicæ ecclesiæ,& reuerendissimi archimandritæ sanctorũ monasteriorum sequentes sanctitatem uestram,& custodientes statum & unitatem sanctarũ dei
B ecclesiarum,quam habent ab apostolica uestræ sanctitatis sede:nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu,qui hactenus obtinuit,atq; obtinet,uno consensu confitentur,& glorificant,prædicãtes dominum nostrum Iesum Christum unigenitum filium & uerbum dei & dominum nostrum ante secula & sine tempore de patre natum,in ultimis diebus descendisse de cœlis,& incarnatum ex spiritusancto,& sancta atq; gloriosa uirgine & dei genitrice Maria natum,& hominem factum,& crucifixum,unum esse sanctæ et consubstantialis trinitatis,& coadorandum,et glorificandum patri et sancto spiritui.nec enim alium deum uerbum,et alium Christum cognoscimus:sed unum atq; eundem ipsum cõsubstantialem patri secundum diuinitatem,et consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem,passibilem carne,eũdem ipsum impassibilem deitate.ut enim est in diuinitate per-
C fectus,ita idem ipse et in humanitate perfectus est.in una enim substantia deitatem suscipimus et confitemur,quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Et quoniam unigenitus filius et uerbum dei ante secula et sine tempore de patre natus,idem ipse in ultimis diebus descẽdẽs de cœlis incarnatus ex spiritu sãcto,et sancta atq; gloriosa semper uirgine et dei genitrice Maria, homo factus dominus noster Iesus Christus peopriè et uerè deus est:ideo et sanctam atq; gloriosam uirginem Mariam propriè et uerè dei matrem esse dicimus:non quia deus uerbum principium ex ipsa sumpserit,sed quia in ultimis diebus descendit de cœlis, et ex ipsa incarnatus,et homo factus,et natus est.quem confitemur et credimus(sicut dictum est) consubstantialem patri secundum deitatem,et cõsubstantialem nobis eundem ipsum secundũ humanitatem:eiusdem miracula et passiones,quas sponte carne sustinuit, agnoscentes.

D Suscipimus autem sancta quatuor consilia,id est trecentorum decem et octo sanctorũ patrũ,qui in Nicæna urbe congregati sunt:et centum quinquaginta sanctorum patrũ, qui in hac regia urbe conuenerunt: et sanctorum patrũ,qui in Epheso primo cõgregati sunt:et sanctorum patrum qui in Chalcedone conuenerunt,sicut uestra apostolica sedes docet atque prædicat. Omnes ergo sacerdotes sequentes doctrinam apostolicæ sedis uestræ ita credunt et confitentur et prædicant.unde properauimus hoc ad noticiam deferre uestrę sanctitatis per Hypatium et Demetrium beatissimos episcopos,ut nec uestram sanctitatem lateat,quæ à quibusdam paucis monachis malè et Iudaicè secundum Nestorij perfidiam denegata sunt. Petimus ergo uestrum paternum affectum,ut uestras ad nos destinetis literas,& ad sanctissimum episcopum huius almæ urbis et patriarcham fratrem uestrum: quoniam
E et ipse per eosdem scripsit ad uestram sanctitatem,festinans in omnibus sequi sedem apostolicam beatitudinis uestræ.manifestum nobis faciatis, quod omnes, qui prædicta rectè cõfitentur,suscipit uestra sanctitas:et eorum,qui Iudaicè ausi sunt rectam denegare fidem, cõdemnat perfidiam.plus enim ita et circa uos omnium amor et uestræ sedis crescet authoritas:et quæ ad uos est unitas sanctarum ecclesiarum,inturbata seruabitur:quando per nos didicerint omnes beatissimi episcopi eorum,quæ ad uos relata sunt, synceram uestræ sanctitatis doctrinam. Petimus autem uestram beatitudinem orare pro nobis,& dei nobis adquirere prouidentiam. *Item subscriptio.* Deitas te conseruet per multos annos sanctè ac religiosissime pater. LIQVET igitur Imperator gloriosissime,ut electionis tenor & legatorum uestrorum relatio patefecit,uos apostolicis eruditionibus studere:cum de religionis catholicæ fide ea sapitis,ea scripsistis,ea protulistis,ea populis fidelibus publicastis, quæ(si

cut diximus) & sedis apostolicæ doctrina, & sanctorum patrum ueneranda decernit authoritas, & nos confirmauimus in omnibus Opportunum est ergo uoce proclamare prophetica. Tibi abundet cœlum desuper, & effundant montes iucunditatem, & colles lætitia lætabuntur. Hæc igitur in tabulis cordis fideliter scribere, hæc ut pupillas oculorũ cõuenit obseruare. neq; enim quisquã est, in quo Christi charitas feruet, qui tã rectæ, tam ueræ cõfessionis uestræ fidei refragator existat: cum euidenter impietatẽ Nestorij Eutychetisq;, & omnium hæreticorum damnantes, unã ueram catholicam fidem domini & dei nostri saluatoris Iesu Christi magisterio institutã, & propheticis apostolicisq; prædicationibus ubiq; diffusam, & sanctorũ per totũ orbem confessionibus roboratam, patrum atq; doctorũ sententijs G adunatã, & nostræ doctrinæ consentaneã inconcussẽ atq; inuiolabiliter deuota deo & pia mente seruatis. Soli etenim professionibus nostris aduersantur, de quibus diuina scriptura loquitur dicens. Posuerunt mendaciũ spem suã, & mendacio operiri sperauerunt. & iterum qui secũdũ prophetã dicũt domino. Recede à nobis, uias tuas scire nolumus. propter quod Solomon dicit. per semitas propriæ culturæ errauerũt, colligunt autem manibus infructuosa. Hæc est igitur uera uestra fides. hęc certa religio. hoc beatę recordationis (ut diximus) patres omnes, præsulesq; Romanæ ecclesiæ, quos in omnibus sequimur. hoc sedes apostolica prædicauit hactenus, & incõcussẽ custodiuit. huic cõfessioni, huic fidei quisquis cõtradictor exstiterit: alienũ sanè à cõmunione, alienum seipsum ab ecclesia iudicauit esse catholica. Nos enim Cyrum cũ sequacibus suis in Romana inuenimus ciuitate, qui de Cumitẽsi monasterio fuit: quos apostolicis suasionibus ad rectã fidem uelut oues, quæ perierant, errantes ad ouile cõtendimus reuocare dominicũ: ut agnoscant secundum prophetam linguæ balbutiẽtes loqui, quæ ad pacẽ sunt. Ad non credentes aũt per nos primus apostolorum Esaiæ prophetæ uerbũ dicit. Pergite in lumine ignis uestri, & flammæ, quã accendistis. sed obduratũ est cor eorum (ut scriptum est) ut nõ intelligerent pastoris uocem oues, quę meæ non erant, audire minimè me ualuerũt. in quibus obseruantes ea, quæ ab ipsorũ sunt statuta pontifice, eos minimè in nostra cõmunione recipimus, & ab omni ecclesia catholica esse iussimus alienos: nisi errore damnato, doctrinã nostram quantocyus sequi habita regulari professione signauerint. Aequum quippe est ut qui nostris minime obedientiam accommodant statutis, ab ecclesijs habeãtur extorres Sed quia gremium suũ nunquam redeuntibus claudit ecclesia: obsecro clementiam uestram, ut si proprio deposito errore, & praua intentione depulsa, ad unitatẽ ecclesiæ reuerti uoluerint: in uestra cõmunione receptis indignationis uestræ remoueatis aculeos, & nobis intercedentibus benigni animi gratiam cõdonate. Deum autem & saluatorem nostrũ Iesum Christum exoramus, quatenus longęuis & pacificis uos dignetur custodire temporibus in hac uera religione & uneratione apostolicæ sedis: cuius principatum ut Christianissimi & pij conseruatis in omnibus. Præterea serenissime principum laudamus legatorum uestrorum personas Hypatij & Demetrij fratrum nostrorum & coëpiscoporũ nostrorum, quos clementiæ uestræ gratos fore ipsa manifestauit electio. nã tantæ caussæ pondus non nisi perfectis in Christo potuisset iniungi. tantæ uero pietatis, tantæ reuerentiæ plenos affatus nisi peramantes minimè dignaremini destinare. K Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei patris, & cõmunicatio sancti spiritus sit sẽper uobiscũ, amẽ, pijssime fili. *Item subscriptio.* Omnipotẽs deus regnum uestrũ & salutem uestrã perpetua protectiõe custodiat, gloriosissime & clemẽtissime fili Imperator Auguste.

DE SACROSANCTIS ECCLESIIS ET DE REBVS ac priuilegijs earum. TIT. II.

Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

HABEAT unusquisq; licentiam, sanctissimo catholico uenerabiliq; concilio decedens bonorum, quod optauerit, relinquere: & non sint cassa iudicia eius. nihil enim est, quod magis hominibus debeatur, quàm ut supremæ uoluntatis, postquàm

A postquam iam aliud uelle non possunt, liber sit stylus: & licitum, quod iterum non redit, arbitriū.

II. Imppp. GRATIANVS, VALENTINIANVS & THEODOSIVS AA. Pancratio P.V.

NEMO Apostolorum uel martyrū sedē humanis corporibus existimet esse cōcessam.

III. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. P.V.

NEMO martyres distrahat, nemo mercetur.

IIII. Iidem AA. Niceno P.P.

NON plures, quàm nongentiquinquaginta decani sacrosanctæ huius amplissimæ urbis deputentur ecclesiæ: nullicꝙ his addendi, uel mutandi, uel in defuncti locum substituendi pateat copia: nulli alij corporatorum præter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa, negatacꝙ omni nouationis facultate similia uendicandi ijs, quæ in honorem uel necessaria obsequia sacrosanctæ ecclesiæ indulta sunt.

V. Iidem AA. Melitio P.P.

PLACET rationabilis consilij tenore perpenso, districta moderatione præscribere, à quibus specialiter necessitatibus singularum urbium ecclesiæ habeantur immunes. prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne prædia usibus cœlestium secretorum dedicata, sordidorum munerum fece uexentur. nil extraordinarium ab hinc, superinductumúe flagitetur: nulla translatione sollicitudo signetur. postremo nihil præter canonicam illationem, quam aduentitiæ necessitatis sarcina repentina poposcerit, eius functionibus adscribatur. si quis contrà uenerit: post debitæ ultionis acrimoniam, quæ erga sacrilegos promenda est, exilio deportationis perpetuo subdatur.

VI. Iidem AA. Philippo P.P. Illyrici.

OMNI nouatione cessante, uetustatem & canones pristinos ecclesiasticos, qui uscꝙ nūc tenuerunt, etiam per omnes Illyrici prouincias seruari præcipimus: ut si quid dubietatis emerserit, id oporteat non abscꝙ scientia uiri reuerendissimi sacrosanctę legis antistitis, urbis Constantinopolitanæ (quæ Romæ ueteris prærogatiua lætatur) conuentui sacerdotali sanctocꝙ iudicio reseruari.

VII. Iidem AA. Asclepiodoto.

D AD INSTRVCTIONES itinerum pontiumcꝙ, etiam diuinas domos & uenerabiles ecclesias tā laudabili titulo libenter adscribimus: quia non est inter sordida munera numeratū.

VIII. Imp. CARVS Præsidoro. P.P.

SACROSANCTA Thessalonicensis ciuitatis ecclesia apertè sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum: nec extraneorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.

IX. Impp. THEODOSIVS & VALENTIANVS AA. Cyro Præfecto urbi.

QVI sub prętextu decanorum seu collegiatorū, cum id munus nō impleant, alijs se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obuiandum: ne quis sub specie muneris, quod minus exsequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argentariorū E uel numulariorum munera declinētur ab his, qui dici tantummodo collegiati uel decani festinant. ideocꝙ si quis eorum sub nudę appellationis uelamine collegiatum seu decanum se appellat: sciat pro se alium subrogandum, qui prędicto muneri sufficiens adprobetur: subrogatione uidelicet memoratorum, uel eorum, qui moriuntur, primatium eius, qui subrogatur, admissa iudicio: ab hac dispositione neminem excusante sacrosanctarum ecclesiarum reuerentia.

X. Iidem AA. Florentio P.P.

IVBEMVS nullam nauem ultra duorum milium modiorum capacem ante felicem embolam, uel publicarum specierum transuectionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua personę publicis utilitatibus subtractam excusari posse: nec si cœleste contra proferatur oraculum (siue adnotatio sit, siue diuina pragmatica sanctio) pro-

nidentissimę regis regulas excusare debebit. quod etiam in omnibus caussis cupimus obser F
uari: ut generaliter, si quid huiusmodi contra ius uel utilitatem publicam in quolibet nego/
cio proferatur, non ualeat. quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attē
tatum: id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus.

XI. *Iidem AA. ad Taurum P.P*

NEMINEM ab angarijs, uel parangarijs, uel plaustris, uel quolibet munere excusari prę
cipimus: cum ad fœlicissimam expeditionem nostri numinis omnium prouincialium per
loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi: licet ad sacrosanctas eccle
sias possessiones pertineant. G

XII. *Impp.* VALENTIN. & MARTIANVS. AA. *Palladio* P.P.

PRIUILEGIA, quæ generalibus constitutionibus uniuersis sacrosanctis ecclesijs orthodo/
xę religionis retroprincipes præstiterunt, firma & illibata in perpetuum decernimus custo
diri. Omnes sanè pragmaticas sanctiones, quæ circa canones ecclesiasticos interuentu gra/
tiæ uel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate uacuatas cessare præcipimus. Et quia
humanitatis nostræ est ægenis prospicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta nō de/
sint: salaria etiam, quæ sacrosanctis ecclesijs in diuersis speciebus de publico hactenus mini/
strata sunt, iubemus nunc quoq; inconcussa & à nullo prorsus imminuta præstari: liberali/
tatiq; huic promptissimè perpetuam tribuimus firmitatem.

XIII. *Iidem AA. Palladio* P.P. H

GENERALI lege sancimus, siue uidua, siue diaconissa, uel uirgo deo dicata, uel sancti/
monialis mulier, siue quocunq; alio nomine religiosi honoris uel dignitatis fœmina nuncu
pata: uel testamento, uel codicillo suo (quod tamen alijs omni iuris ratione munitum sit) ec/
clesię, uel martyrio, uel clero, uel monacho, uel pauperibus aliquid, uel ex integro, uel ex par
te, in quacunq; re, uel specie credidit relinquēdum: id modis omnibus ratum firmumq; cō/
sistat: siue hoc institutione, siue substitutione, seu legato, aut fideicommisso per uniuersitatē
seu speciali, siue scripta, siue non scripta uoluntate fuerit derelictum: omni in posterum in
huiuscemodi negocijs ambiguitate submota.

XIIII. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS AA, *Armasio.*

IUBEMUS, nulli post hac archiepiscopo in hac urbe regia sacrosanctæ orthodoxę eccle I
siæ præsidenti, nulli œconomo, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur, esse facultatem
fundos uel prædia (siue urbana, siue rustica) res postremo immobiles, aut in his prædijs co/
lonos, uel mancipia constituta, aut annonas ciuiles cuiuscunq; suprema uel superstitis uolū/
tate ad religiosas ecclesias deuoluras, sub cuiuscunq; alienationis specie ad quancunq; trās/
ferre personam: sed ea etiam prædia diuidere quidem, colere, augere, & ampliare, nec ulli ijs
dem prædijs audere cēdere. Verum siue testamento quocunq; facto iure, seu codicillo, uel
sola nuncupatione legato, siue fideicommisso, aut mortis caussa donatione, aut alio quocun
que ultimo arbitrio, aut certè inter uiuentes habita largitate, siue contractu uenditionis, si/
ue donationis, aut alio quocunq; titulo quisq; ad pręfatam uenerabilem ecclesiam patrimo
niū suū partemúe certam patrimonij in fundis, prædijs, siue domibus, uel annonis, manci/ K
pijs, & colonis, eorumq; peculijs uoluerit pertinere: inconcussa ea omnia sine ulla penitus
immutatione conseruentur. Scientes nulla sibi occasione uel tempore ad uicissitudinem be/
neficij collocati aut gratiæ referendæ, donandi, uel certè hominibus uolentibus emere, alie/
nandi aliquam facultatem permissam: nec si omnes cum religioso episcopo & œconomo cle
rici in earum possessionum alienationem consentiant. ea enim, quæ ad beatissimæ ecclesiæ
iura pertinent, uel posthac fortè peruenerint, tanquā ipsam sacrosanctam ecclesiam & reli/
giosa intacta cōuenit uenerabiliter custodiri: ut sicut ipsa religionis & fidei mater perpetua
est, ita eius patrimonium iugiter seruetur illæsum. Sanè si hæc nostræ perennitatis statu/
ta audaci spiritu & mente sacrilega quisquā œconomorum uel hominum temeranda credi
derit: ipse quidem, qui proteruo ausu ecclesiastica prædia donationis, uel emptionis, seu cō/
muta

mutationis titulo,uel cuiuscunque contractus alterius nomine(nisi eo modo,quo nunc statui mus adquirere)uel habere tentarit omnem huiusmodi fructum propriæ temeritatis amittat:& precia quidem & munera,quæ eius gratia data fuerint œconomo,siue aliis cuiuscunque personis,ecclesiæ lucris & commodis adquirantur. Prædia autem, & in his omnia constituta,ab ipsis clericis & temporalibus œconomis,cum fructibus,seu pensionibus,uel accessionibus totius medii temporis uindicentur,ut tanquã penitus à nullo empta uel uendita teneantur:quia ea,quæ contra leges fiunt,pro infectis habenda sunt. Oeconomus autem, qui hoc fecerit,imò fieri passus fuerit,uel in quacunque prorsus huiusmodi uenditione,seu
B donatione,uel commutatione(nisi ea,quæ præsenti lege concedimus) postremo in quacunque alienatione consenserit:commissa sibi œconomatus administratione priuetur:deçq; eius bonis,quodcunque exinde incommodum ecclesiæ contigerit,reformetur:hæredesq; eius & successores,ac posteri,super hoc facto siue consensu,competenti ab ecclesiasticis personis actione pulsentur. iis tabellionibus,qui huiusmodi contractuum uetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere,irreuocabilis exilii animaduersione plectendis. iis quoque iudicibus, uel ius gestorum habentibus,qui huiuscemodi donationum uel contractuum gesta confecerint,dignitatis propriæ & bonorum omnium spoliatione damnandis. Sanè ne omnis religiosis œconomis cõmodæ prouisionis uia & occasio uenerandis ecclesiis psofutura uideatur exclusa: id,quod utile plerunque iudicatur,sub cautelæ obseruatione necessariò proce
C dere concedimus. Si quando igitur uir religiosus œconomus huius regiæ urbis ecclesiæ pro spex erit expedire,ut desideranti cuiquã certarum possessionum atque prædiorum (urbanorum scilicet,siue rusticorum)ad ius ecclesiasticum pertinentium,temporalis usufructus possessio pro ipsius petitione præstetur:tunc eius tẽporis,quod inter utrosque conuenerit,siue in diem uitæ suæ ab eo,qui desiderat,postuletur:pacta cum eo,qui hoc elegerit,ineat œconomus atque conscribat,per quę & tempus,intra quod hoc prẽstari placuerit,statuatur, & manifestum sit, quod quisque acceperit adinuicem huiusmodi beneficii gratia: præstando quidẽ ecclesiastici prædii pro tempore usumfructum, post statutum autem tempus & placitũ temporũ proprietate ad dominium & ius ecclesiasticum recurrente firmiter:ita scilicet,ut siue cõpleto spacio,quod fuerit inter eos constitutũ,seu mortis suæ tempore(si hoc quoque cõ
D uenerit)is,qui possessionem ecclesiasticã & certorum redditũum usumfructũ habendi gratia interueniente pacto susceperit:non minus,quàm alterius tantæ quantitatis,quantã acceperat,redditus cum ipsorum prædiorum dominio & rebus immobilibus,eorumque colonis & mancipiis ecclesię derelinquat nisi enim hac conditione pacta inita fuerint: ea quoque decernimus non ualere,sed possessionem ecclesiasticam tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atque dominio permanere,& ab ecclesiasticis siue œconomis decernimus uindicari.

XV. *Iidem A A. Sebastiano P.P.*

DECERNIMUS,ut antiquatis ac infirmatis funditus iis,quę cõtra ipsum orthodoxę religionis dominũ quodãmodo facta sunt:in integrũ restituantur uniuersa, & ad suũ ordinẽ reuocentur,quę ante professionẽ nostrę mãsuetudinis de orthodoxę religionis fide & sanctissimarũ
E ecclesiarũ & martyriorũ statu firmiter obtinebant. Iis,quę cõtra hoc tẽpore tyrannidis innouata sunt tã cõtra uenerabiles ecclesias,quarũ sacerdotium gerit beatissimus ac religiosissimus episcopus patriarcha nostrę pietatis pater Acacius,quàm cęteras,quę per diuersas puincias collocatę sunt,nec nõ & reuerẽdissimos earũ antistites,seu de iure sacerdotaliũ creationũ,seu de expulsiõe cuiusque à quolibet illis tẽporibus facta,seu de prerogatiua in episcoporũ concilio uel extra conciliũ ante alios residendi,uel de priuilegio Metropolitano uel patriarchico sub iisdẽ impiis tẽporibus,penitus antiquãdis:ut cassatis & rescissis,quę p huiusmodi sceleratas iussiões,aut pragmaticas sanctiões,aut cõstitutiões impias,siue formas sub secuta sũt: quę à diuę recordationis retro principibus ante nostrũ imperiũ,& deinceps à nostra mãsuetudine indulta uel cõstituta sunt super sanctis ecclesiis, & martiriis,et religiosis episcopis,et clericis,aut monachis,inuiolata seruent. Sacrosanctã quoque huius religiosissimę

F
civitatis ecclesiã,& matrem nostræ pietatis,& Christianorum orthodoxæ religionis omnium,& eiusdem regiæ urbis sanctissimam sedem:priuilegia & honores omnes super episcoporum creationibus,& iure ante alios residendi,& cætera omnia,quæ ante nostrum imperium,uel nobis imperantibus,habuisse dignoscitur:habere in perpetuum firmiter regiæ urbis intuitu iudicamus & sancimus.

XVI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P.P.

ILLVD,quod ex ueteribus legibus,licet obscurè positis,à quibusdam attẽtabatur,ut donationes super pijs caussis factæ,licet minus in actis intimatæ essent, tamen ualerent:certo & dilucido iure taxamus,ut in alijs quidem casibus iura uetera super intimandis donationibus intacta maneãt. Si quis uero donationes usque ad quingentos solidos in quibuscunque rebus fecerit,uel in sanctam ecclesiam,uel in xenodochium, uel in nosocomium,uel in orphanotrophium,uel in ptochotrophium,uel in gerontocomium,uel in curotrophium, uel in brephotrophium,uel in ipsos pauperes,uel in quãcunque ciuitatem:istæ donationes etiã citra actorum confectiones conualescãt. Sin uero amplioris quãtitatis donatio sit (excepta scilicet imperiali donatione)non aliter ualeat,nisi actis intimata fuerit:nulli danda licentia, quacunque alia caussa quasi pietatis iure subnixa,præter eas,quas specialiter exposuimus,in trodncenda,ueterum scita super intimandis donationibus permutare. G

XVII. Idem A. Demosthenì P.P.

SANCIMVS,nemini licere sacratissima atque arcana uasa,uel uestem,cæteraque donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt:quumetiam ueteres leges ea, quæ iuris diuini sunt,humanis nexibus non alligari sanxerunt:uel ad uenditionem,uel hypothecam,uel pignus trahere:sed ab ijs,qui hæc suscipere ausi fuerint,modis omnibus uindicari,tam per religiosissimos episcopos,quàm œconomos,necnon & sanctorum uasorum custodes:nulla eis actione relinquenda,uel super recipiendo precio,uel fœnore exigendo, pro quo respignoratæ sunt:sed omnibus huiusmodi actionibus respuendis, ad restitutionem eorum omnibus modis coartari. Sin autem uel cõflata sunt,uel fuerint,uel alio modo immutata,uel dispersa:nihilominus uel ad ipsa corpora,uel ad ipsa precia eorum exactionem competere, siue per in rem,siue per conditionẽ,siue per in factum actionem,cuius tenor in multis & uarijs iuris articulis sæpe est admissus. Excepta uidelicet caussa captiuitatis in locis ijs, in quibus hoc(quod abominamur)contigerit:nã si necessitas fuerit in redemptione captiuorum: tunc & uenditionem præfatarum rerum diuinarum,& hypothecam,& pignorationes fieri concedimus:quoniam non absurdum est,animas hominum quibuscunque uasis uel uestimẽtis præferri. hoc obtinente non solum in futuris negocijs,sed etiam in iudicijs pendentibus. H I

XVIII. Idem A. Demosthenì P.P.

SANCIMVS,res ad uenerabiles ecclesias,uel xenones,uel monasteria,uel orphanotrophia,uel gerontocomia,uel ptochotrophia,uel nosocomia,uel brephotrophia,uel denique ad aliud tale consortiũ descendentes ex qualicunque curialis liberalitate,siue inter uiuos,siue mortis caussa,siue in ultimis uoluntatibus habita,lucratiuorum inscriptionibus liberas immunesque esse: lege scilicet,quæ super huiusmodi inscriptionibus posita est, in alijs quidem personis suũ robur obtinẽte:in parte aũt ecclesiastica,uel aliarum domuũ,quæ pijs cõsortijs deputatę sunt,suum uigorẽ pietatis intuitu mitigante. Cur enim non facimus discrimen inter res diuinas & humanas? & quare non competens prærogatiua cœlesti fauori conseruetur? Quæ oportet non solum in casibus,quos futurum tempus creauerit: sed etiam in adhuc pendentibus,& iudiciali termino uel amicabili compositione needum sopitis obtinere. K

XIX. Idem A. Iuliano P.P.

VT INter diuinum publicumque ius & priuata commoda competens discretio sit: sancimus,si quis aliquam reliquerit hæreditatem,uel legatum,uel fideicommissum,uel donationis titulo aliquid dederit,uel uendiderit,siue sacrosanctis ecclesijs,siue uenerabilibus xenonibus,uel ptochijs,uel monasterijs masculorum uel uirginum, uel orphanotrophijs, uel brepho

A brephotrophijs, uel gerontocomijs, nec non iuri ciuitatum: uel donatorum, uel uenditorũ, uel relictorũ eis sit lõgæua exactio, nulla temporum solita præscriptione coartanda. Sed & si in redemptionem captiuorũ quædam pecuniæ uel res relictę, uel legitimo modo donatæ sunt: & earũ exactionem longissimam esse censemus. Et nobis quidem cordi erat, nullis temporũ metis huiusmodi actiones circuncludi: sed ne uideamur in infinitum hanc extẽdere, longissimũ uitæ hominis tempus eligimus: & non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum annorum curricula excesserint. tunc enim tantummodo huiuscemodi exactionem euanescere sinimus. Siue itaq; memoratis religiosissimis locis uel ciuitatibus hæ-
B reditas, uel legatũ, uel fideicõmissum fuerit relictum: siue donatio uel uẽditio processerit, in quibuscunq; rebus, mobilibus uel immobilibus, uel se mouẽtibus: siue pro redemptione captiuorũ quędã fuerint derelicta, uel donata: sit eorũ penè perpetua uindicatio, & ad annos cẽtum (secundũ quod dictum est) extendatur, nulla alia exceptione temporis inhibenda, siue contra primas personas, siue contra hæredes, uel contra successores eorũ moueatur. In his autem omnibus casibus non solum personales actiones damus, sed etiam in rem, & hypothecariam, secundum nostræ constitutionis tenorem, quæ legatarijs & fideicõmissarijs & hypothecariam donauit: & supradictis omnibus unum tantummodo terminum humanæ uitę imponimus, id est centum metas annorum. Hęc autem omnia obseruari sancimus, & in ijs casibus qui uel postea fuerint nati, uel iam in iudicium deducti sunt.

C

DE EPISCOPIS ET CLERICIS, ORPHANOTROPHIS, & xenodochijs, & ptochotrophijs, & asceterijs, & monachis, & priuilegijs eorum, & castrensi peculio, & de redimendis captiuis, & de nuptijs clericorum uetitis seu permissis. TIT. III.

Imp. CONSTANTINVS A. clericis salutem dicit.

IVXTA sanctionem, quam dudum meruistis, & uos & mancipia uestra nullus nouis collationibus obligabit, sed uacatione gaudebitis, præterea neque hospites suscipietis.

II. *Imp. CONSTANTINVS A. Felici episcopo.*

D OMNIS à clericis indebitæ cõuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas, nullaq; conuentio sit contra eos munerum sordidorum. & cum negociatores ad aliquam præstationem competentem uocantur, ab his uniuersis istiusmodi strepitus conquiescat. si quid enim uel parsimonia, uel prouisione, uel mercatura (honestati tamen conscia) cõgesserint: id in usum pauperum atq; egentium ministrari oportet. at id quod ex eorundem ergasterijs uel tabernis cõquiri potuerit, & colligi: collectum id religionis existiment lucrũ. Verumetiam hominibus eorundem, qui operam in mercimonijs habent, diui principis genitoris mei statuta multimoda obseruatione cauerunt, ut ijdem clerici priuilegijs pluribus redundarent. Itaq; extraordinariorum munerum à prædictis necessitas atq; omnis molestia conquiescat. ad parangariam quoq; præstationem non uocentur, nec eorundem facul-
E tates atq; substantiæ. omnibus clericis huiusmodi prærogatiua succurrat, ut & coniugia clericorum, ac liberi, eorum quoq; ministeria, id est mares pariter ac fœminæ, eorumq; etiam filij & filiæ, immunes semper ab huiusmodi muneribus perseuerent.

III. *Idem A. ad Taurum P.P.*

DE IIS clericis, qui predia possident, sublimis authoritas tua, non solum eos aliena iuga nequaquam statuet excusare: sed etiam pro ijs prædijs, quæ ab ijs possidentur, eosdẽ ad pensitanda fiscalia perurgere. uniuersos nanq; clericos possessores (duntaxat prouinciales) pensitationes fiscalium, translationesq; faciendas recognoscere censemus.

IIII. *Idem A. ad Taurum P.P.*

OFFICIALES rationales, si exhibitione cursus, seu primipili necessitate neglecta, interuersa etiã ratione fiscali, ad clericatus honorem putauerint transeundum: ad priorẽ conditionem

tionem retrahantur. si uero obnoxii ratiociniis uel necessitatibus non sint: sub notione iudicum, officiis consentientibus (si probabilis uitæ studium id postulauerit) transferentur, nec cessionē metuant facultatū Quod si clandestinis artibus putauerint irrependum: duas partes suarum rerum concedant liberis, aut (si proles defuerit) propinquis: ex propria substantia portionē tertiā sibimet retenturi. sin uero propinquorum necessitudo defuerit: geminæ portiones officiis, in quibus militant, relinquentur: portione tātummodo sibi tertia retēta.

V. Imp. IOVINIANVS A. Secundo P.P.

SI QVIS non dicam rapere, sed attentare tantummodo iungendi caussa matrimonii sacratissimas uirgines ausus fuerit: capitali pœna feriatur. G

VI. Imppp. VALENTIN. VALENS & GRAT. A A A. ad Cataphronium.

PRESBYTEROS, diaconos, subdiaconos, atque exorcistas, & lectores, hostiarios, & acoluthos etiam, personalium munerum expertes esse præcipimus.

VII. Imp. THEODOSIVS dixit.

NEC honore, nec legibus, episcopus ad testimonium dicendum flagitetur. ITEM DIXIT. Episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet, nam & persona oneratur, & dignitas sacerdotis exempta confunditur.

VIII. Idem A. Paulino PF. Augustali.

PRESBYTERI citra iniuriam quæstionis testimonium dicant: ita tamen, ut falsa non simulent, cæteri uero clerici, qui eum deinde gradum uel ordinem sequuntur, si ad testimonium dicendum petiti fuerint: prout leges præcipiunt, audiantur: ut salua tamen sit litigatoribus falsi actio, si fortè presbyteri, qui suo nomine superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam sunt præcepti, hoc ipso, quod nihil metuant, ueta suppresserint. multomagis enim pœna digni sunt, quibus quàmplurimum honoris per nostram iussionem delatum est, si in occulto inueniatur crimen. H

IX. Impp. VALENTIN. & THEOD. A A. Tatiano P.P.

NVLLA, nisi emensis quinquaginta annis, secundum præceptum apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.

X. Impp ARCADIVS & HONORIVS A A. Theodoro P.P.

SI QVIS in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus & ministris uel in ipso cultu locoque aliquid importet iniuriæ: quod geritur, à prouinciæ rectoribus animaduertatur, atque ita prouinciæ moderator sacerdotum & catholicæ ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius, & diuini cultus iniuriam capitali in conuictos seu confessos reos sententia nouerit uindicandum: nec expectet, ut episcopus iniuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi gloriam dereliquit: sitque cunctis laudabile, factas atroces sacerdotibus aut ministris iniurias uelut crimen publicum persequi, ac de talibus reis ultionem mereri. quod si multitudo uiolenta à ciuilis apparitoris exsecutione & adminiculo ordinum uel ordinatorum possessorumue non poterit flagitari, quod se armis aut locorum difficultate tueatur: præsides prouinciarum, & militari auxilio per publicas literas appetito competentem uindictam tali excessui imponere non morentur. I K

XI. Iidem A A. Eutychiano P.P.

IN ECCLESIIS, quæ in possessionibus (ut fieri adsolet) diuersorum uicis, uel etiam quibuslibet locis sunt constitutæ: clerici non ex alia possessione uel uico, sed ex eo, ubi ecclesiam esse constiterit ordinentur: ut propriæ capitationis onus ac sarcinā recognoscant: ita, ut pro magnitudine uel celebritate uniuscuiusque uici, ecclesiis certus iudicio episcopi clericorū numerus ordinetur.

XII. Iidem A A. Eutychiano P.P.

SI QVIS curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione præmissa pristinæ conditioni reddatur: is uigore & solertia iudicantium, ad pristinam sortem ueluti manu iniecta mox reuocetur. clericis enim ulterius legem prodesse non patimur, quæ cessione patrimonii subsecuta, decuriones clericos esse non uetabat.

Si uene-

A

De episcopis & clericis &c.

XIII. Iidem AA. Fidiano uicario.

Si uenerabilis ecclesiæ priuilegia cuiusquam fuerint uel temeritate uiolata, uel dissimulatione neglecta: commissum quinque librarum auri condemnatione plectetur.

XIIII. Iidem AA. Fidiano uicario.

Qui cunque residētibus sacerdotibus fuerit episcopali loco & nomine detrusus, si aliquid contra custodiam uel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusque petere sacerdotium, à quo uidetur expulsus: procul ab ea urbe, quam conturbauerit, centum milibus uitam agat: nec nostra adeat secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis B careat: defensoribus etiam eorum indignationem subituris.

XV. Iidem AA. Studio P. V.

Conventicula illicita etiam extra ecclesiā in priuatis ædibus celebrari prohibemus: proscriptionis domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos noua ac tumultuosa conuenticula extra ecclesiam celebrantes susceperit.

XVI. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS Anthemio P. P.

Quisquis censibus fuerit adnotatus, inuito agri domino temperet ab omni clericatu: adeò, ut etiam si in eo uico, in quo noscitur mansitare, clericus fuerit: sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium, ut & capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur, & in ruralibus obsequijs, quo maluerit, subrogato utatur: ea scilicet immunitate indul- C ta, quæ certæ capitationis uenerandis ecclesijs relaxatur: nullo contra hanc legem unquam ualituro rescripto.

XVII. Iidem AA. Maximo P. P.

Placet nostræ clementiæ, ut nihil commune clerici cum publicis actionibus, uel ad curiā pertinentibus, cuius corpori nō sunt adnexi, habeāt. Præterea eis, qui parabolani uocantur, neque ad quodlibet publicū spectaculum, neque ad curię locū, neque ad iudicium accedēdi licentiā permittimus: nisi fortè singuli ob caussas proprias & necessitates iudicē adierint, aliquem pulsantes lite, uel ab alio ipsi pulsati, uel in communes totius corporis caussas syndico ordinato: sub ea definitione, ut si quis eorū hæc uiolauerit, & breuibus parabolanis eximatur, & cōpetenti supplicio subiugetur, nec, unquam ad eandem sollicitudinē reuertatur.

D

XVIII. Iidem AA. Maximo P. P.

Parabolanos, qui ad curanda debilium ęgra corpora deputantur, sexcentos constitui præcipimus: ita, ut per arbitrium uiri reuerendissimi antistitis Alexandrinę urbis de ijs, qui antea fuerant, & qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, sexcenti parabolani ad huiusmodi sollicitudinem eligātur. exceptis uidelicet honoratis & curialibus. Si quis autem ex his naturali sorte fuerit absumptus: alter in eius locum pro uoluntate eiusdem sacerdotis, exceptis honoratis & curialibus, subrogetur: ita, ut hi sexcenti uiri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent, & sub eius cura consistant: reliquis quæ dudum latæ legis forma complectitur super his parabolanis, uel de spectaculis, uel de iudicijs, cęterisque (sicut iam statutum est) custodiendis.

E

XIX. Iidem AA. Palladio P. V.

Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet quicunque igitur cuiuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, uel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant: hac tātum eis facultate concessa, ut matres, filias, atque germanas intra domorum suarum septa contineāt. in his enim nihil sæui criminis existimari, fœdus naturale permittit: illas autem non relinqui, castitatis hortatur affectio, quæ ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium. neque enim clericis incompetenter adiunctę sunt, quæ dignos sacerdotio uiros sui cōuersatione fecerunt.

XX. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Taurum.

Si quis presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, uel cuiuslibet alterius loci clericus,

clericus, aut monachus, aut mulier, quæ solitariæ uitæ dedicata est, nullo condito testamento decesserit: nec ei parentes utriusq; sexus, uel liberi, uel qui agnationis cognationisúe iure iunguntur, uel uxor exstiterit: bona, quæ ad eum uel ad eam pertinuerũt, sacrosanctæ ecclesiæ, uel monasterio, cui forte fuerat destinatus aut destinata, omnifariam socientur: exceptis ijs facultatibus, quas forte censibus adscripti, uel iuri patronatus subiecti, uel curiali conditioni obnoxij clerici, uel monachi, uel cuiuscunq; sint sexus, relinquunt. neque enim iustum est, bona seu peculia, quæ aut patrono legibus debentur, aut domino possessionis, cui quis eorũ fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latæ constitutionis sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesijs aut monasterijs detineri: actionibus uidelicet competentibus sacrosanctis ecclesijs uel monasterijs reseruatis, si quis forte prædictis conditionibus obnoxius, aut ex gestis negocijs, aut ex quibuslibet alijs ecclesiasticis actionibus obligatus obierit. F G

XXI. *Iidem AA. Thomæ P.P.*

AD similitudinem tam episcoporum orthodoxæ fidei, quàm presbyterorum, & diaconorum: ij, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non uetentur.

XXII. *Iidem AA. Florentino P.P.*

SI qua per calumniam postulatio super criminalibus caussis apud competentem iudicẽ deposita exhibitionis caussa fuerit sacrosanctæ religionis antistitis: triginta pondo auri condemnatione publicis calculis inferenda ut percellatur, præcipimus. quinetiam omnia priuilegia, quæ sacrosanctis ecclesijs, confugarum, aut clericorum, decanorũ, aut aliorum ecclesiasticorum caussa legibus sunt præstita, intacta atq; illibata seruari. Præterea iubemus, ut omnes clerici atq; monachi, qui de suis ciuitatibus ad hanc almã urbẽ ecclesiastici negocij uel religionis caussa proficiscuntur: literis episcopi, cui unusquisq; eorũ iter faciens obsequitur, muniti adueniant: scituri, quod si citra hanc fiduciam accesserint: sibimet imputabunt, quod nõ clerici uel monachi esse putabuntur. H

XXIII. *Impp. VALLENTIN. & MARCIAN. Palladio P.P.*

QVONIAM uenerabilis recordationis Fabianus huius almæ urbis episcopus, cum uenerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotum, qui Chalcedonę conuenerunt, tãto & tali decoratus est testimonio, ut Eutyches, qui contra senserat, cum sceleratis dictis suis ab omnibus uno ore damnaretur: aboleatur quidem Eutychetis damnosa memoria, Fabiani autem laudabilis recordatio teneuetur. I

XXIIII. *Iidem AA. Palladio P.P.*

ID, quod pauperibus testamento uel codicillis relinquitur: non ut incertis personis relictum euanescat, sed omnibus modis ratum firmumq; consistat.

XXV. *Imp. MARCIANVS A. Constantino P.P.*

CVM clericis in iudicium uocatis pateat episcopalis audientia (uolentibus tamen actoribus) si actor disceptationem sanctissimi archiepiscopi noluerit experiri: eminentissimæ tuæ sedis examen contra catholicos sub uiro reuerendissimo archiepiscopo huius urbis de ricos constitutos, uel contra reuerendissimum œconomum, tam de suis, quàm de ecclesiasticis negocijs, sibimet nouerit expetendum: qui in nullo alio foro uel apud quenquam alterum iudicem eosdem clericos litibus irretire, & ciuilibus uel criminalibus negocijs tentet innectere. Memorati autem reuerendissimi clerici orthodoxarum ecclesiarum, quæ sub uiro religiosissimo antistite huius inclytæ urbis sunt: in caussa, in qua ipsi uel procuratores, quos pro se dederint, sententiarum tuarum authoritate pulsantur: exsecutoribus, per quos cœperint conueniri, fideiussorem sacratissimæ huius urbis ecclesiæ œconomum uel defensorem præbeat, qui usq; ad quinquaginta libras auri fideiussor existat. ipse uero reuerendissimus œconomus almæ huius urbis ecclesiæ lite pulsatus, fideiussorem pro se non præbeat: utpote qui & aliorum clericorum fideiussor futurus est: sed fidei suæ committatur. Quod si lis diuersorum (excepto reuerendissimo œconomo) clericorum, quæ agitãda sit, memoratã sum- K

mam:

A mam uideatur excedere: clericus lite pulsatus, det excusatori pro residua quantitate cautionem suam. cui tamen nullum insertum erit iusiurandum: quia ecclesiasticis regulis & canone à beatissimis episcopis antiquitus instituto, clerici iurare prohibentur. Statuimus autem, ut executoribus idem reuerendissimus œconomus, uel alij diuersi clerici sub beatissimo archiepiscopo huius splendidissimæ ciuitatis, sententiarum tuarum authoritate commoniti, duos solidos tantummodo dent pro monitione sua, & pro institutione procuratoris, si per eum uoluerit litigare. quod circa alios quoque diuersos apparitores eminentiæ tuæ in ijs, quæ ex consuetudine præbentur officio, obseruari in caussis prædictorum clericorum iubemus: ut
B litis sumptus uel expensæ à clericis pauciores humanioresue præstentur.

XXVI. Imp. LEO A. Iuliano P.P.

DECERNIMUS, ut posthac neque monachi, neque quicunque alij (cuiuslibet status atque fortunæ) in ædes publicas, uel in quæcunque loca populi uoluptatibus fabricata, uenerabilem crucem & sanctorum martyrum reliquias illicitè inferre conentur: uel occupare audeant ea, quæ ad publicas caussas, uel ad populi oblectamenta constructa sunt. Cum enim religiosæ ædes non desunt: possunt ibi, consultis prius (ut oportet) religiosissimis episcopis, reliquias martyrum, non quorundam usurpatione, sed arbitrio reuerendissimorum antistitum collocare. ideo patientiam & modestiam suam, quam leges nostræ & publica disciplina, & ipsorum monachorum nomen exposcit, studiosè unusquisque tam monachus, quàm cuiuslibet alterius
C us professionis retineat, & perpetuò obseruare procuret.

XXVII. Idem A. Eutychio P.P.

QVISQUIS emensis militiæ suæ stipendijs, expletisque officijs siue muneribus, quæ cuicunque conditione, aut consuetudine, aut lege debebantur, ad consortium se contulerit clericorum, & inter ministros ueræ orthodoxæ fidei maluerit numerari: nullius prorsus sententiæ acerbitate reuocetur, nec à dei templis, quibus se consecrauit, importunis intentionibus abstrahatur: sed in ijsdem beatissimis ministerijs securus permaneat & quietus, ad quæ post longi laboris lassitudinem, ob reliquæ uitæ requiem, consilio meliore protractus est: his actionibus, si quæ contra eum eiusque patrimonium legitima intentione competunt, pro iuris ordine responsurus: exceptis primipilaribus, quos præceptis tui culminis, & publicis uti-
D litatibus in perpetuum, esse subiectos, sacratissimæ constitutionis statuta sanxerunt.

XXVIII. Idem & ANTHEMIVS AA. Nicostrato P.P.

NVLLI licere decernimus, siue testamento hæres sit institutus, siue ab intestato succedat, seu fideicommissarius uel legatarius inueniatur: dispositiones pij testatoris infringere, uel improba mente uiolare, adserendo incertum esse legatum uel fideicommissum: quod redemptioni relinquitur captiuorum: sed modis omnibus exactum pro uoluntate testatoris piæ rei negocio proficere. Et siquidem testator significauerit, per quem desiderat redemptionem fieri captiuorum: is, qui specialiter designatus est: legati uel fidei commissi habeat exigendi licentiam, & pro sua conscientia uotum adimpleat testatoris. Sin autem persona non designata, testator absolutè tantummodo summam legati uel fideicommissi taxauerit: quæ
E debeat memoratæ caussæ proficere: uir reuerendissimus episcopus illius ciuitatis, ex qua testator oritur, habeat facultatem exigendi, quod huius rei gratia fuerit derelictum: pium defuncti propositum sine ulla cunctatione (ut conuenit) impleturus. Cum autem uir religiosissimus episcopus huiusmodi pecunias relictas pro arbitrio fuerit consecutus: statim gestis interuenientibus earum quantitatem & tempus, quo eas susceperit, apud rectorem prouinciæ publicare debebit post unius uero anni spacium & numerum captiuorum, & data pro his precia eum manifestare præcipimus, ut per omnia impleantur piæ deficientium uoluntates: ita tamen, ut gratis & sine ullo dispendio prædicta gesta conficiantur, ne humanitatis obtentu relictæ pecuniæ iudiciorum dispendijs erogentur. Quod si testator, qui huiusmodi legatum uel fideicommissum nó designata persona reliquit, barbaræ sit nationis, aut de eius patria aliqua emerserit ambiguitas: uir reuerendissimus episcopus ciuitatis eius, in qua idem

 F

testator defunctus est, habeat legati uel fideicommissi petitionem, defuncti propositũ modis omnibus impleturus. Quod si in uico uel in territorio mortẽ testator obierit: illius ciuitatis uir reuerendissimus episcopus exactionẽ habebit, sub qua uicus uel territoriũ esse digno scitur. & ne piũ defuncti propositũ improba fraudatorũ calliditate celetur: quidquid pro huiusmodi caussa à testatore relictũ fuerit, uniuersi, qui quocũq; modo cognouerunt, uel in uiri clarissimi rectoris prouinciæ, uel in urbis episcopi noticiã deferendi liberã habeant facultatẽ. nec delatoris nomen suspicionẽq; formident: cũ fides atq; industria eorũ tam laude, q̃ honestate, ac pariter pietate non careat, cum ueritatem in publicas aures lucẽq; deduxerint.

XXIX. *Iidem* AA. *Armasio* P. P. G

SI QUENquam uel in hac urbe regia, uel in cæteris prouincijs, quæ toto orbe diffusæ sunt, ad episcopatus gradum prouehi deo authore contigerit: puris hominum mẽtibus, nuda electionis conscientia, syncero omniũ iudicio proferatur. Nemo gradũ sacerdotij uenalitate precij mercetur. quantũ quisq; mereatur, non quantũ dare sufficit, æstimetur. profectò etenim quis locus tutus, & quæ caussa poterit esse excusata: si ueneräda dei templa pecunijs expugnẽtur? quem murũ integritatis, aut uallum fidei prouidebimus: si auri sacra fames penetralia ueneranda proserpat? denicq; quid cautũ esse poterit aut securum, si sanctitas incorrupta corumpatur? cesset altaribus imminere profanus ardor auaritiæ, & à sacris adytis repellatur piaculare flagitiũ. ita castus et humilis nostris tẽporibus eligatur episcopus, ut quocunq; locorũ peruenerit, omnia uitæ propriæ integritate purificet. nõ precio, sed precibus ordinetur antistes. tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat. sola illi suffragetur necessitas excusandi. profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus inuitus. Cũ sanè, siquis hanc sanctã & uenerandam antistitis sedem pecuniæ interuentu subisse, aut si quis ut alterũ ordinaret, uel eligeret, aliquid accepisse detegitur: instar publici criminis & læsæ maiestatis accusatione proposita, à gradu sacerdotij retrahatur. nec hoc solũ deinceps honore priuari, sed perpetuæ quoq; infamiæ damnari decernimus: ut eos, quos par facinus coinquinat, & æquat, utrosq; similis pœna comitetur. H

XXX. *Iidem* AA. *Dioscoro* P. P.

ORPHANotrophos huius inclytæ urbis (nulla subtilitate iuris obsistente) qui quidẽ pupillorum sunt quasi tutores, adolescentium uero quasi curatores: sine ullo fideiussionis grauamine in emergentibus caussis, tam in iudicio, quàm extra iudicium (ut opus exegerit) ad similitudinem tutoris & curatoris personarum, & negocia eorum (si qua possint habere) defendere, ac uindicare iubemus: ita uidelicet, ut præsentibus publicis personis, aut interuenientibus gestis in hac quidem inclyta urbe apud uirum perfectissimum magistrum census, in prouincijs uero apud moderatores eorum uel defensores locorum, res eorum eis tradantur, à quibus sunt custodiendæ: ut si quas earundem rerum propter fœnus forsitan, uel aliã urgentem caussam, uel eo, quod seruari non possunt, alienare prospexerint: prius habita æstimatione, liceat eis alienationis inire contractum, ut precia eorum, quæ exinde colliguntur, ab ijsdem personis custodiantur. Huiusmodi autem pium atq; religiosum officium pro tempore orphanotrophos ita peragere conuenit: ut minimè ratiocinijs tutelaribus seu curationibus obnoxij sint. graue enim atq; iniquum est, callidis quorundam (si ita contigerit) machinationibus eos uexari, qui propter timorem dei parentibus atq; substantijs destitutos minores sustentare, atq; uelut affectione paterna educare festinant. I K

XXXI. *Iidem* AA. *Eutropio* P. P.

OMNES, qui ubiq; sunt, uel posthac fuerint orthodoxæ fidei sacerdotes & clerici, cuiuscũq; sint ordinis, monachi quoq;, in caussis ciuilibus ex nullius penitus maioris minorisùe sentẽtia iudicis cõmonitoria ad extranea iudicia protrahãtur, aut prouinciã, aut locum, aut regionem, quã habitant, exire cogantur: nullus eorum ecclesias uel monasteria propria, quę religionis intuitu habitant, relinquere miserabili necessitate iubeatur: sed apud suos iudices ordinarios (id est prouinciarũ rectores) in locis, quibus degunt, ecclesiarum ministerijs obsecundẽt

A obsecundent,omniumq; contra se agentium excipiāt actiones:ut his horis saltē atq; tēpo/
ribus,quibus religiosos uiros à turbulenta obseruatione prætorij uacare contigerit,cumq;
eos ad tēpus petitorum intentio calumniosa laxauerit:ad sua se monasteria & uenerabiles
ecclesias cōferentes,sapienti animo,precatione sollicita,faciliusq; de proximo sacrosanctis
altaribus obsecundent,in suis laribus domicillijsq; cōstituti. In hac aūt regia urbe,si quā
do cuiuscūq; rei caussa episcopos,uel presbyteros,cæterosq; clericos,qui sacrosanctis eccle/
sijs obsequuntur,siue monachos,ex alijs quibuscunq; prouincijs contigerit reperiri:quos
tamen in litem quisquā uocare uoluerit:in nullo alio sit licitum memoratos cuiquā pulsare
B iudicio,nisi in tuæ sublimitatis examine duntaxat,ubi eis & beatitudinis honor debitus re/
seruetur,& oratorum affluens in defensionibus copia largè præstetur. Præterea cū in pro
uincijs ex eius,qui regit prouinciam,fuerint sententia uel interlocutione conuenti:siue illi sa
cerdotes,siue cuiuscunq; gradus clerici,siue monachi habeantur: dummodo adprobentur
orthodoxi,qui in proprijs caussis cōtractibusúe pulsantur:nō alios,q̃ ecclesię proprię defē
sores,seu quos œconomos appellant,fideiussores prębeant:ne dum exsecutoris pertinax et
auara proteruitas extraneos & idoneos fideiussores flagitat,multiplex innoxiæ paupertati
infligatur incommodū.In hac autem urbe inclyta inuenti,ex quacunq; prouincia ueniētes,
cum in tuæ amplitudinis iudicio(quod eis solū delegauimus)lite pulsati fuerint reuerendissi
mi orthodoxæ fidei sacerdotes,seu certè œconomi,aut ecclesię defensores,seu clerici:in caus
C sis ciuilibus suis,siue ecclesiasticis,nulla prębendi fideiussores molestentur iniuria:sed aut ui
carijs fideiussionibus cōtradantur,quas tamen stipulationū cautela solennis uallauerit:aut
cautioni & professioni propriæ,aut facultatū suarum obligationibus cōmittātur.Hoc nihil/
ominus obseruando,ut in caussis ecclesiasticis nullum alium conueniri fas sit,nisi eum,quē
dispensatorem pauperū,id est œconomum ecclesiæ episcopi tractatus elegerit.hunc enim si
ne dubio à sacerdote conuenit ordinari.quem tamen conuentum,defensoris ecclesiæ fidei
committi pręcipimus.Exsecutoribus in minoribus quidem iudicijs omnibus,in ipsa conuē
tione sacerdotum siue clericorum non amplius,quàm unum semissem aut sperantibus,aut
etiam audentibus accipere.Verum si apparitor tuæ magnitudinis ex sententia tuę sedis am
plissimæ in prouincia degentes,eos cōueniri monuerit:iubemus nō amplius eū,q̃ duos soli
D dos sportularū nomine accipere.In hac uero urbe magnifica idē apparitor tuę magnitudi/
nis uno aureo sportularū gratia à prouincialibus clericis contētus sit,quātę libet summę,qui
cōuentus fuerit,exponatur obnoxius.Pręterea nullus exsecutor uexare cōtumelijs clericos,
nullis impulsionibus molestare,nullis exprobrare cōuicijs,aut corporalibus iniurijs fatiga/
re cōetur:ijs,qui eiusmodi aliquid adgressi fuerint,post amissionē cinguli & patrimonij,ul/
tima protinus animaduersione plectēdis.Priuilegijs sanè singulis quibuscūq; sacrosanctis
ecclesijs orthodoxæ fidei,xenodochijs,seu ptochijs,tā generaliter,quàm specialiter attribu
tis,perpetuò obseruādis.Nullis eas earūq; sacerdotes aut clericos(cuiuscūq; gradus sint)aut
monachos,aut ptochijs,aut xenodochijs orthodoxę fidei deputatos,extraordinarijs mune
ribus pręcipimus pręgrauari.Eas etenim sarcinas oneris,quas plerisq; personis diuersa rati
E one remittimus,imponi beatissimis uiris nostro seculo inconueniens esse iudicamus.Præte
rea ne cui temeritas sua lucratiua concedatur,& ut imprudēs calumniantium refrenetur au/
dacia:iubemus,quoties ij,qui sacerdotes,seu clericos,ac monachos,cæterosq; superius desi
gnatos,uel in tuæ magnitudinis examine,uel in prouinciali iudicio proposita actione con/
uenerunt:si caussa cognita conuicti fuerint,sine iusta eos caussa legitima petitione pulsasse:
omnes eis legitimas expensas sumptusq;,quos ab exordio cœptæ controuersiæ ipsorum
uicio tolerasse eos constiterit, reddere cogantur:ut hac saltem censuræ iustissimæ formidi/
ne reuocati,qui improbis assiduè conflictationibus occupantur,adquiescant,iamq; sopitis
clamoribus iurgiorum magistra deinceps necessitate continere se adsuescant.

XXXII *Idem A. & C. Eutropio P.P.*

SACRO sanctæ orthodoxæ fidei episcopi atq; presbyteri,diaconi quoq;,qui semel pro

batis moribus integritate caſtiſſima ad hunc gradum meruerint peruenire:ea, quæcunq; in
eodem clericatus gradu locoq; uiuētes adquirere & habere potuerint:etiā ſi in patris auiq;
aut proaui poteſtate conſtituti ſint,& adhuc ſuperſtites habeantur:tanquam propria bona
uindicent. De his,ſi quando libitum fuerit,eis teſtandi,uel donandi,uel quolibet alio titulo
alienandi libera facultate conceſſa:ut ea bona quoquo tempore nūquam ad diuiſionem ue-
niant,nunquam fratribus & ſororibus,aut ex eis genitis conſerantur: ſed ad eorum filios,
poſteros,& quoſcunq; extraneos hæredes perueniant,nec à patribus auis aut proauis, ſed
ab ipſorum liberis tanquā præcipua uindicentur. Et certè his lucro cēdant,quibus ipſi ad pe
culium,uel inter uiuos alienatione habita,uel mortis tempore ultima & iure cognita uolun- G
tate conceſſerint.

XXXIII. *Iidem* A A. *Dioſcoro* P. P.

OMNIA priuilegia,quæ à retro principibus,aut à noſtra ſerenitate,uel à iudiciarijs di-
ſpoſitionibus,aut liberalitatibus pro ſingulis quibuſcunq; temporibus,uel conſuetudine,ſi
ue circa ius metatorum,ſiue in alijs quibuslibet rebus præſtita ſunt orphanotrophijs, ſiue
aſceterijs,uel eccleſijs,uel ptochijs,ſeu xenodochijs,aut monaſterijs,aut cæteris hominibus
ac rebus iuris eorum ad curam œconomi uiri religioſiſſimi presbyteri & orphanotrophi,
uel ad eos,qui poſt eum loco eius ſucceſſerint,pertinentibus:ad ſimilitudinem Zotici bea-
tiſſimæ memoriæ,qui primus huiuſmodi pietatis officium inueniſſe dicitur,per hanc pra-
gmaticam ſanctionem firma illibataq; in perpetuū cuſtodiri decernimus. ualde enim hoc H
uidetur neceſſarium:cum exinde ſuſtentatio & educatio orphanis,atq; egenis, & uſibus ec-
cleſiaſticis,ac ptochijs,& aſceterijs comparetur. domus etiam,aliasq; res ſuperius nomina-
tas ad curam memorati uiri pertinentes,uel poſtmodum quolibet modo ad eius ſollicitudi
nem,uel eorum,qui poſt eum ad eiuſdem orphanotrophij curam uocati fuerint, peruentu-
ras:inſtar maioris uenerabilis eccleſiæ huius inclytæ urbis omnibus priuilegijs,quæ eadem
ſancta eccleſia uel nūc adipiſcitur,uel poſtea merebit,perpotiri pietatis intuitu decernimus.

XXXIIII. *Iidem* A A. *Sebaſtiano* P. P.

IVBEMUS adſcripticiorum creationes,ſecundum ueterem conſtitutionem(niſi domino-
rum poſſeſſionum,unde oriundi ſunt, eiuſdem concurrerit conſenſus)nullius penitus eſſe
momenti:ſed iiſdem fundorum dominis,qui faciendæ creationi non (ſicut dictum eſt)eui- I
denter conſenſerint. ius proprium ad ſimilitudinem cæterorum colonorum in ſuos adſcri-
pticios exercendi,tanquā ſi nulla creatio interceſſiſſet,tribui facultatē. Idemq; hoc ſuper illis
quoq; agricolis decernimus obſeruari,qui cū eſſent adſcripticiæ cōditionis nexibus adſcri-
pti,ſolitariam uitam uidelicet appetentes,quibuslibet ſeſe monaſterijs contra uoluntatē do
minorū fundorum duxerint offerendos. Omnes præterea uirorum clariſſimorum prouin-
cias moderantiū ſententijs abſq; ulla priuilegij differentia(qui tamen præſidali iuriſdictio
ni ſubiecti ſunt) ſiue epiſcopi,uel quilibet clerici,aut monachi,aut cuiuslibet cōditionis ſint,
pariter reſpondere decernimus:nulla in poſterū uiris clariſſimis prouinciarū rectoribus ad
loca,in quibus incuſatæ perſonæ conſiſtunt,perueniendi neceſſitate penitus imponenda:cū
nō ſolū legibus,uerū etiā naturali quoq; iuri conueniat,quos res exegerit iudicialibus ad iu K
dicium uocari ſententijs,non ipſos iudices(quod dictu etiam iniuſtum eſt)ad ſubiectos de-
duci,ſed per datos ab his iudices ad cauſſæ examinationem in locis,ubi incuſati degūt, pro-
cedere. XXXV. *Iidem* A A. *Sebaſtiano* P. P.

SERUIS,ſi dominorum fuerint uoluntate muniti,ſolitariam uitam participandi licentia
non denegetur:dum tamen eorum domini non ignorēt. & ſi ſeruis ſuis ad monaſteriorum
cultum migrandi tribuerint facultatē:eorundem ſeruorum dominio, donec iidem ſerui in
eodem monachorum habitu durauerint,ſpoliandos eſſe cenſemus. alioquin ſi relicta fortè
uita ſolitaria,ad aliam ſeſe conditionem tranſtulerint:certum eſt,eos ad ſeruitutis iugum,
quam monaſticæ profeſſionis cultu euaſerant,reuerſuros.

XXXVI. *Imp.* IVSTINVS A. *Archelao* P. P.

REPETI.

REPETITA promulgatione, non solum iudices, quorumlibet tribunalium, uerumetiam defensores ecclesiarum huius almae urbis, quos turpissimum insinuandi ultimas deficientiũ uoluntates genus irrepserat, remouẽdos esse censemus: ne rem attingant, quae nemini prorsus omniũ secundum constitutionum praecepta, praeterquã magistro census cõpetit. absurdum etenim clericis est, imò etiã opprobriosum, si peritos se uelint ostendere disceptationũ esse forensium: temeratoribus huius sanctionis poena quinquaginta librarum auri feriẽdis.

XXXVII. Imp. IUSTINIANUS A. Ioanni P.P.

SI QUIS ad declinandam legem falcidiam, cum desiderat totam suã substantiam pro
B redemptione captiuorum relinquere, eosipsos captiuos scripserit haeredes: ne uideatur quasi incertis personis hęredibus institutis iudiciũ suum oppugnandũ reliquisse: sancimus, eiusmodi & talem institutionẽ pietatis intuitu ualere, & nõ esse respuendã. Sed etsi pauperes quidẽ scripserit haeredes, & nõ inueniatur certum ptochium, uel certae ecclesiae pauperes, de quibus testator cogitauerit, sed sub incerto uocabulo pauperes fuerint haeredes instituti: simili modo & huiusmodi institutionẽ ualere decernimus. Et siquidem captiuos scripserit haeredes ciuitatis, in qua testator larẽ fouere ac degere noscitur: episcopus & oeconomus haereditatẽ suscipiant, & omni modo in redemptionem captiuorum procedat haereditas: siue per annuos redditus, siue uenditionẽ mobiliũ, siue se mouẽtium rerũ fit: nullo penitus hoc ex lucro uel oeconomo, uel episcopo, uel sacrosanctae ecclesiae relinquendo. Si enim propter hoc
C à speciali haerede recessum est, ut non falcidiae ratio inducatur: quomodo ferendum est hoc, quod in sacro uenerit, per Falcidiã uel aliã occasionem minui? Vbi aũt indiscretè pauperes scripti sunt haeredes: ibi xenonẽ eius ciuitatis omnimodo haereditatem nancisci, & per xenodochũ in aegrotantes fieri patrimonij distributionem, secundum quod in captiuis constituimus, uel per redditũ annalium erogationẽ, uel per uenditionem rerum mobilium uel sese mouentiũ, ut ex his res immobiles cõparentur, et annuus uictus aegrotantibus accedat. quis enĩ pauperior est hominibus, qui & inopia tenti sunt, & in xenone repositi, & suis corporibus laborãtes, necessarium uictũ sibi non possunt adferre? Licentia omnimodo danda & in priore et in secunda specie, & actionẽ mouere, & debita exigere, ut in captiuos & in aegrotantes cõsumantur. si enim hęredũ eis & ius & nomen dedimus, sine Falcidiae tamẽ legis emolu
D mento: necesse est eos debita exigere, & creditoribus respondere. Sin aũt ampliores in ciuitate xenones uel ptochia sunt: ne incerta uideatur pecuniatum datio: tunc ei xenoni uel ptochio, qui pauperior esse dignoscit̃, easdẽ res uel pecunias adsignari: hoc uidelicet discutiendo à uiro uenerandissimo locorũ antistite & sub eo cõstitutis clericis. Sin aũt nullus xenon in ciuitate inueniatur: tũc secundũ de captiuis sanctionẽ pro tẽpore oeconomus sacrosanctae ecclesiae uel episcopus haereditatẽ accipiat, & sine Falcidiae ratione pauperibus, qui in ciuitate sunt uel penitus mendicantes, uel alia sustẽtatione egentes, eadẽ pecuniae distribuãtur. Haec tamen omnia locũ habere sancimus, quando nõ certi xenonis, uel certi ptochij, uel certae ecclesiae nominatio à testatore subsecuta est, sed incertus est eius sensus. Sin autẽ in personã certam uenerabilemúe certam domum respexerit: ei tantummodo haereditatẽ uel legatum
E competere sancimus, nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. In omnibus aũt huiusmodi casibus coelestes iracundias sacrosanctarũ rerum administratores expectent, si qualecunque lucrũ ex huiusmodi gubernationibus sibi adquisierint: uel si hoc cõmitti ab alio cõsenserint, & non grauissima poena & interminatione, quod perperã factũ est, studeant corrigere.

XXXVIII. Idem A. Ioanni P.P.

CUM lege Leonina uiris reuerẽdissimis episcopis & presbyteris & diaconis peculiũ habere quasi castrense concessum est, eo addito, ut & in ipso testari possint: dubitabatur, si huiusmodi testamẽta debeant DE INOFFICIOSO querela expugnari, cũ de omnibus personis quae huiusmodi peculiũ meruerũt, eadẽ fuerat quaestio exorta. sancimus itaque uiris reuerẽdissimis episcopis & presbyteris & diaconis, qui tale peculium quasi castrense possident, super his tantummodo rebus, quę quasi castrensis peculij sunt, nõ solum ultima condere secundũ

leges elogia licere (quod lex Leonina constitutione descendit) sed etiam eorum ultimas uoluntates super his tantummodo habitas DE INOFFICIOSO querelæ minimè subiacere.

XXXIX. *Idem A. Ioanni P.P.*

SI QVIS in conscribendo instrumento sese confessus fuerit, non usurum fori præscriptione propter sacerdotij prærogatiuam: sancimus, non licere ei aduersus sua pacta uenire, & contrahentes decipere: cum regula sit antiqui iuris, omnes licentiam habere, iis, quæ pro se indulta sunt, renunciare. quam generalem legem in omnibus casibus obtinere sancimus, qui necdum per iudicialem sententiam uel amicabilem conuentionem sopiti sunt.

XL. *Idem A. Ioanni P.P.* G.

GENERaliter sancimus, omnes uiros reuerendissimos episcopos, necnon presbyteros, siue diaconos, & subdiaconos, & præcipuè monachos (licet non sint clerici) immunitatem ipso iure omnes habere tutelæ, siue testamentariæ, siue datiuæ, siue legitimæ: & non solum tutelæ esse eos expertes, sed etiam curæ, non solum pupillorum & adultorum, sed & furiosi, & surdi, & muti, & aliarum personarum, quibus tutores uel curatores à ueteribus legibus dantur. Eos tamē clericos & monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias uel monesteria permanent, non deuagantes, neque circa diuina ministeria desides: cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgemus, ut omnibus alijs relictis, dei omnipotentis ministerijs inhæreant. & hoc non solum in uetere Roma, uel in hac regia ciuitate, sed in omni terra, ubicunque Christianorum nomen excolitur, obtinere sancimus. H

XLI. *Idem A. Hermogeni magistro officiorum.*

RAPTores uirginum, uel diaconissarum, uel uiduarum, quæ deo fuerint dedicatæ, pessima criminum peccantes, capitis supplicio plectendos esse decernimus: quod non solū ad iniuriam hominū, sed ad ipsius omnipotentis dei irreuerētiā cōmittitur. qui itaque huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium tempore inuasionis præbuerint, ubi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine deprehensi: à parentibus sanctimonialiū uirginū, uel uiduarū, uel diaconissarū, aut earū consanguineis, uel tutoribus, seu curatoribus, cōuicti interficiantur. Sin autē post cōmissum tam detestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidem regia urbe, tam uiri excellentissimi præfecti prætorio, quàm gloriosissimus præfectus urbis: in prouincijs autem tam uiri eminentissimi præfecti prætorio per Illyricum & Aphricā, quàm magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon uir spectabilis præfectus Aegypti, ut uicarij, & proconsules, & nihilominus uiri spectabiles duces, & uiri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in locis illis inuenti fuerint: simile studium cum magna sollicitudine adhibeāt, ut eos possint cōprehendere, & cōprehensos in tali crimine post legitimas & iuri cognitas probationes sine fori præscriptione durissimis pœnis adficiāt, & mortis condemnent supplicio. Bona aūt eorum, si hoc cōmissum fuerit in sanctimonialē uirginē, quæ uel in asceterio uel monasterio degit: siue eadē uirgo diaconissa constituta sit, siue nō: eidē monasterio uel asceterio, ubi cōsecrata est, addicantur: ut ex rebus & ipsa solatiū habeat, dū uiuit, sufficiēs: & res omnes sacrosanctū asceteriū seu monasteriū pleno habeat dominio. Sin autē K diaconissa cuiuscunque ecclesiæ sit, in nullo tamē monasterio cōstituta, sed per se degit: raptoris eius substantia ecclesiæ, cuius diaconissa est, adsignetur: ut ex his facultatibus ipsa quidē usumfructū, dū superest, ab eadē ecclesia consequatur: ecclesia uero omnē proprietatē & plenā possessionē earundē rerū nostro habeat beneficio, nemine uel iudice uel quacunque alia persona hæc audēte contēnere. Pœnas aūt, quas prædiximus, id est mortis & bonorū amissionem constituimus, non tantum aduersus raptores, sed etiā contra eos, qui hos comitati fuerint in ipsa inuasione & rapina. Cæteros autem omnes, qui conscij & ministri huius criminis reperti & conuicti fuerint, uel eos susceperint, uel quancunque opem eis attulerint, siue masculi, siue fœminæ sint, cuiuscunque conditionis, uel gradus, uel dignitatis: pœnæ capitali tantummodo subijcimus, ut huic pœnæ omnes subiaceant, siue uolentibus, siue nolentibus

sanctimonialib.

sanctimonialibus uirginibus, siue alijs supradictis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratū.

XLII, Idem A. Ioanni P.P.

DEO nobis auxiliū præbente, omnia, quæ pro honore sanctæ ecclesiæ catholicę ad dei placitum fidei properamus, legibus constituere, & operibus adimplere desideramus. & iam quidē multa cum eius auxilio statuimus, quæ ecclesiasticæ doctrinæ atq; statui conueniunt. in præsenti uero hoc pia deliberatione duximus corrigendū, quod hactenus contra dei timorē fiebat. cognitum etenim nobis est, quod si quis sponsus uel sponsa post datas & acceptas arras uoluerit se diuino deputare seruitio, & à seculari conuersatione recedere, ac in san
B ctimoniali uita uiuere, atq; in dei timore permanere: cōpellabatur uir quidem ea, quæ arrarū nomine dederat, amittere: spōsa uero in duplū id, quod acceperat, reddere. quod nostræ mansuetudini religioni contrarium esse uisum est. unde per præsentē legem in perpetuum ualituram iubemus, ut si quis sponsus uel sponsa desiderauerit seculi istius uitam contemnere, & in sanctimonialiū couersatione uiuere: sponsus quidē omnia, quæ arrarum nomine futuri caussa coniugij dedit, sine ulla deminutione recipiat. sponsa aūt non duplū (sicut hactenus) sed hoc tantummodo sponso restituat, quod ararū nomine acceperat: & nihil amplius reddere cōpellatur, nisi quod probata fuerit accepisse. nam & maritis & uxoribus, qui seculo renunciant, iā anteriore lege à nobis prouisum est: ut siue maritus, siue uxor, religionis caussa à cōiugio recesserit, & solitariam uitam elegerit: unusquisq; eorum res suas recipiat, quas
C pro dote uel ante nuptias donatione præstiterat, & hoc tantummodo lucri nomine consequatur ab eo, qui solitariam uitā elegerit, quod debuit legitimè uel ex pacto per casum mortis exigere. Hoc etiam cognitū nobis correctione nostra dignum esse iudicamus: ut si quis in parentum potestate constitutus, uel constituta, uel forsitan iure huius absolutus, uel absoluta, elegerit se monasterio uel clerico sociare, & reliquum uitæ suæ tempus sanctimonialiter degere uoluerit: non liceat parentibus eosdem uel easdem quocunq; modo abstrahere, uel propter hanc tantummodo caussam, quasi ingratum uel ingratam à sua hæreditate uel successione repellere: sed necesse sit eis omni modo, cum ultimam uoluntatem suam, siue per scripturā, siue alio legitimo modo perficiunt, quartam quidem portionē secundū leges nostras eis relinquere. sin aūt & amplius uoluerint eis largiri: hæc eorū uoluntati concedimus.
D Sin uero ultimā uoluntatē parentes neq; per testamentū, neq; alio ultimo elogio declarasse monstrati fuerint: omnem parentum substantiam hæredes, quibus ab intestato competit, secundum leges nostras sibi defendant: nullo eis impedimento ex sanctimoniali conuersatione generando, siue soli, siue cum alijs ad successionem uocantur. Huius autem perpetuæ legis nostræ beneficia eos uolumus obtinere, qui in monasterio uel clericatu perseuerauerunt. nam si qui eorum, de quibus præsentem legem posuimus, sanctimonialem uitam elegerint, ad secularem autem conuersationem remeauerint: iubemus omnes eorum res ad iura eius ecclesiæ uel monasterij, à quo recesserint, pertinere. His ita dispositis, repetita lege iubemus, ut nullus Iudæus, uel paganus, aut hæreticus Christianos seruos habeat. quod si inuenti fuerint in tali reatu: sancimus seruos omnibus modis liberos esse secundum anterio
E rē nostrarū legum tenorē. In præsenti aūt hoc amplius decernimus, ut si quis de supradictis Iudæis, uel paganis, aut hæreticis habuerit seruos nondum catholicæ fidei sanctissimis mysterijs imbutos, & prædicti serui desiderauerint ad orthodoxam fidē uenire: postquā catholicæ ecclesiæ sociati fuerint, in libertatē modis omnibus ex pręsenti lege eripiantur: & eos tā iudices prouinciarum, quàm sacrosanctæ ecclesiæ defensores, necnō beatissimi episcopi defendant, nihil pro eorum precijs penitus accipientibus dominis. Quod si fortè post hac etiam ipsi domini eorū ad orthodoxā fidem conuersi fuerint: non liceat eis ad seruitutē reducere illos, qui eos ad orthodoxam fidem præcesserint. Sed si quis talia usurpauerit: pœnis grauissimis subiacebit. Hęc igitur omnia, quę pietatis intuitu nostra sanxit æternitas: omnes iudices & religiosissimi antistites siue Africanæ diœceseos, in qua maximè huiusmodi uitia frequētari cognouimus, seu aliarū prouinciarū: gnauiter et studiosissimè obseruari procurēt.

Nam contemptores non solum pecuniaria multa, sed & capitis supplicio ferientur.

DE EPISCOPALI AVDIENTIA ET DIVERSIS CAPItulis, quæ ad curam pertinent pontificalem. TIT. IIII.

Impp. VALENTINIANVS & VALENS. A A. ad Iulianum comitem orientis.

NEGOCIATORES, si qui ad domum nostram pertinent, ne commodū mercandi uideantur excedere: Christianos, quibus uerus cultus est, adiuuare pauperes & positos in necessitate prouideant. D. XV. Kal. Mart. Constantinop. Valentiniano & Valente A A. COSS.

II. *Iidem A A. ad Claudium P.P.*

SI CLERICUS ante definitiuam sentētiam frustratoriæ dilationis caussa ad appellationis auxilium conuolauerit: multam quinquaginta librarum argenti, quam contra huiusmodi appellatores sanctio generalis imponit, cogantur expendere, hanc autē non fisco nostro uolumus accedere, sed pauperibus fiedliter erogari. D. VI. Idus. Iul. Valētiniano NP. & Victore. COSS.

III. *Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARC. A A A. Neoterio P.P.*

NEMO deinceps tardiores fortassis affatus nostræ perrennitatis expectet. exsequantur iudices, quod indulgere consueuimus. ubi primus dies paschalis exstiterit: nullum teneat carcer inclusum, omnium uincula dissoluantur. sed ab his secernimus eos, à quibus contaminari potius gaudia lætitiamq; communem, si dimittantur, animaduertimus. quis enim sacrilego diebus sanctis indulgeat? quis adultero, uel stupri, uel incesti reo tempore castitatis ignoscat? quis non raptorem uirginis in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? nullam accipiat uinculorum requiem, qui quiescere sepultos quadam sceleris immanitate non sinit. Patiatur tormenta ueneficus, maleficus, adulter, uiolatorq; monetæ, homicida, & parricida, quod fecit, expectet. reus etiam maiestatis. de domino, aduersus quem talia molitus est, ueniam sperare non debet. His ergo tali sub adstrictione damnatis indultum serenitatis nostræ eo præcepti fine concludimus, ut remissionem ueniæ crimina nisi semel commissa non habeant: nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitatem ueteris admissi non emendationi potius, quam consuetudini deputauerint. D. Kal. Maij. Arcadio. A. & Bautone V.C. COSS.

IIII. *Imppp. THEOD. ARC. & HONO. A A A. Rufino P.P.*

MIMAE, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt: publicè habitu earum uirginū, quæ deo dicatæ sunt, non utantur.

V. *Impp. ARC. & HONORIVS A A. Eutychiano P.P.*

ARCHIGERONTES, & diœcetæ ergasioctonorum, non nisi Christiani dirigantur, quod officium tuum sollicitis obseruet excubijs.

VI. *Iidem A A. Rufino P.P.*

ADDICTOS supplicio & pro criminum immanitate damnatos nulli clericorum uel monachorum (eorū etiam, quos synoditas uocant) per uim atq; usurpationem uindicare liceat, ac tenere. sed & reos ad locum pœnæ sub prosecutione pergentes nullus teneat aut defendat: sed sciat se cognitor, triginta librarum auri multa, & primates officij capitali esse sertentia feriendos, nisi usurpatio ista uindicetur. at si tanta clericorum uel monachorum audacia est, ut bellū potius, quàm iudicium futurum esse existimetur: ad clementiam nostram cōmissa referantur, ut arbitrio nostro mox seuerior ultio procedat. Ad episcoporū sanè culpā (ut cætera) redundabit, si quid fortè in ea parte religionis, in qua ipsi populos Christianæ religionis doctrinæ insinuatione moderantur, ex ijs, quæ fieri hac lege prohibuimus, à monachis perpetratum esse cognouerint, nec uindicauerint: quibus in caussa criminali humanitatis consideratione, si tēpora suffragantur, interponendę prouocationis copiā non negamus.

VII. *Iidem A A. Eutychiano P.P.*

SI qui ex cōsensu apud sacræ legis antistites litigare uoluerint: nō uetabuntur, sed experientur

A entur illius in ciuili duntaxat negocio more arbitri sponte residentis iudicium quod his obesse non poterit, nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen coactos potius adfuisse quàm spōte uenisse cōstiterit. D. VI. Kal. Aug. Mediolani. Honorio. A. IIII. & Eutychiano COSS.

VIII. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Theodoro P. P.

EPISCOPALE iudicium ratum sit omnibus, qui se audiri à sacerdotibus elegerint: eamq; illorum iudicationi adhibendā esse reuerentiam iubemus, quam uestris referre necesse est potestatibus, à quibus non licet prouocare. per iudicium quoq; officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur. D. Id. Decemb. Basso & Philippo COSS.

B IX. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano. P. P.

IVDICES dominicis diebus productos reos de custodia carcerali uideant, & interrogent, ne ijs humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur. uictualem substantiam non habentibus faciant ministrari, libellis duobus aut tribus diurnis, uel quot existimauerint cōmentarienses, decretis: quorum sumptibus proficiant alimoniæ pauperum. quos ad lauacrum sub fida custodia duci oportet: multa iudicibus uiginti librarum auri, & officijs eorum eiusdem ponderis constituta: ordinibus quoq; trium librarum auri multa proposita, si salubertima statuta contempserint: nec deerit antistitum cura laudabilis Christianæ religionis, quæ ad obseruationem constituti iudicis ingerat hanc monitionem. D. VII. Idus Febr. Rauennæ. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.

C X. Iidem AA. Cæciliano P. P.

MATHEMATICOS, si non parati sunt, codicibus erroris proprij sub oculis episcoporū incēdio concrematis, catholicæ religionis cultui fidem tradere, nunquā ad errorē primum redituri: non solum urbe Roma, sed etiā omnibus ciuitatibus pelli decernimus. quod si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubre constitutum in ciuitatibus fuerint comprehensi, uel secreta erroris sui & professionis insinuauerint: deportationis pœnam excipiant. D. Kal. Septemb. Rauennæ. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.

XI. Iidem AA. Theodoro P. P.

CHRISTIANOS proximorum locorum uolumus sollicitudinem gerere, ut Romanos captiuos, qui reuersi fuerint, nemo teneat, nemo iniurijs aut damnis adficiat. D. III. Idus De-
D cemb. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.

XII. Imp THEOD. & VALENTIN. AA. Florentio P. P.

SI LENONES patres & domini suis filiabus uel ancillis peccādi necessitatem imposuerint: liceat filiabus & ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui. D. Kal. Maij. Felice & Tauro COSS.

XIII. Imp. MARTIANVS A. Constantino P. P.

DECERNIMUS, ut quicunq; catholicarum ecclesiarum, quæ sub uiro religioso archiepiscopo huius almę urbis sunt, reuerēdissimum œconomum, (siue de ecclesiasticis, siue de proprijs, & ad ipsum pertinentibus caussis) uel alterum earundem ecclesiarum clericum aliqua uoluerit lite pulsare: apud memoratum beatissimum archiepiscopum caussam dicat, in ne-
E gocijs audiendis fidem ac synceritatem geminam præbiturum, & sacerdotis, & iudicis. uolentibus tamen actoribus pateat episcopale iudicium: ac nullus, qui huiuscemodi intendit, in sacrosanctas ecclesias, uel in prædictos clericos actionem, ad religiosissimum antistitem ducatur inuitus. D. VIII. April. Varari & Ioanne. COSS.

XIIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA. Nicostrato P. P.

NEMO uel in foro magnitudinis tuæ, uel in prouinciali iudicio, uel apud quenquā iudicem accedat ad consortiū togatorum, nisi sacrosanctæ catholicæ religionis fuerit imbutus mysterijs. Sin autem aliquid quoquo modo aliqua machinatione factum uel attentatum fuerit: officium quidem sublimitatis tuæ centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat. Idem uero, quicunq; ausus fuerit contra prouidum nostræ serenitatis decretū officium aduocationis per subreptionem arripere, & prohibitum patrocinium præstiterit: aduocatio-

aduocationis officio remotus, stylum proscriptionis atque perpetui exsilij specialiter sustinebit: sciturus etiam prouinciarum rectoribus, quod is, sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proscriptionem, & pœnam exsilij per quinquennium sustinebit. D. prid. Kal. Aug. Constantinop. Anthemio A. II. COS.

XVI. Idem AA. Erythrio PP.

SI legibus prohibitæ non sint speratæ nuptiæ, & post arras sponsalicias sponsa coniugium sponsi propter religionis diuersitatem recusauerit: siquidem probatum fuerit ante datas easdem sponsalicias arras hoc idem mulierem uel parentes eius cognouisse: sibi debeant imputare. Si uero horum ignari sponsalicias arras susceperint, uel post datas arras talis causa pœnitentiæ intercesserit: ijsdem tantummodo redditis, super alterius simpli pœna liberi custodiantur. quod simili modo etiam de sponsis super recipiendis, necnon arris præstitis custodiri censemus. D. Kal. Iul. Martiano & Zenone COSS. G

XVII. Imp. ANASTASIVS A. Eustachio P.P.

IVBEMUS, eos tantūmodo ad defensorū curā peragendam ordinari, qui sacrosanctis orthodoxæ religionis imbuti mysterijs, hæc in primis subiectorū testificatione, præsente quoque religiosissimo fidei orthodoxæ antistite, per depositiones cū sacramēti religione celebrādas patefecerint. Ita eñ eos præcipimus ordinari, ut reuerendissimorū episcoporū, necnon clericorū, & honoratorū, ac possessorū, & curialiū decreto cōstituātur. D. XIII. Kal. Maij. Sabiniano & Theodoro COSS.

XVIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P.P. H

SI PRAESENS sit, qui pecuniā numerasse, uel alias res dedisse scriptus est, aliquā uero administrationē in prouincijs gerat, ut dificile esse uideatur, denunciationē eidem pecuniæ nō numeratæ mittere: licentiā damus ei: qui memorata exceptione uti uelit, alios iudices adire, & per eos ei manifestare, quia exceptionē huiusmodi obijcit, factā à se super non numerata pecunia querelā esse quod si non sit alius administrator ciuilis, uel militaris: uel per aliquā caussam ei sit difficile, qui memoratā querelā opponit, eū adire, & ea, quæ dicta sunt, facere: licentiā damus etiam per uirum reuerendissimū episcopū eandem suā exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutū interrumpere. quod etiam in exceptione dotis non numeratæ locum habere receptum est. D. Kal. Iul. Constantinop. DN. Iustiniano A. II. COS.

XIX. Idem A. Demostheni P.P. I

NEMINI licere uolumus, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione maculatus expositus sit: cum puerū in suum dominiū uindicare, siue nomine domini, siue adscripticiæ, siue colonariæ conditionis. sed neque ijs, qui eos nutriēdos sustulerint, licentiam cōcedimus, penitus cum quadā distinctione eos tollere. sed nullo discrimine habito, ij, qui ab huiusmodi hominibus educati, uel nutriti, uel aucti sunt, liberi & ingenui appareāt, & sibi adquirāt, & in posteritatē suā uel extraneos hæredes omnia, quæ habuerint, quo modo uoluerint, transmittant. hæc obseruantibus nō solum præsidibus prouinciarum, sed etiam uiris religiosissimis episcopis. D. Chalcedone. VIII. Kal. Iul. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

XX. Idem A. Iuliano P.P. K

DE CREATIONIBUS curatorum, qui furiosis utriusque sexus dantur, necessarium nobis uisum est constituere, quemadmodū eas celebrari oporteat. Et siquidem pater curatorem furioso uel furiosæ in ultimo elogio hæredibus institutis uel exhæredatis dederit, ubi & fideiussionem cessare necesse est, paterno testimonio pro eius satisdatione sufficiente: ipse, qui datus est, ad curationem perueniat: ita tamen, ut in prouincijs apud præsides earum, præsente eis tam uiro religiosissimo locorum antistite, quàm tribus primatibus, actis interuenientibus, tactis sacrosanctis scripturis depromat, omnia se rectè & cum utilitate furiosi gerere, neque prætermittere, quæ utilia esse furioso putauerit, neque admittere ea, quæ nō utilia furioso esse existimauerit: & inuentario cū omni subtilitate publicè conscripto, res suscipiat, & secundū sui opinionem disponat sub hypotheca rerum ad eum pertinentiū, ad similitudinem tutorum

tutorum & curatorum adulti. Sin autem testamentum quidem parens non confecerit, lex autem curatorem utpote adgnatum uocauerit: uel eo cessante, aut non idoneo forsitan existente, ex iudiciali electione curatorẽ ei date necesse fuerit: tunc scilicet & in prouincijs apud praesides cuiuscunque prouinciae, & uirum religiosissimum episcopum ciuitatis, necnon tres primates creatio procedat: ita, ut siquidem curator substantiam idoneam possidet, & sufficientem ad fidem gubernationis, sine aliqua satisdatione creatio procedat. Sin autem non talis census eius inueniatur: tunc & fideiussio, in quantum possibile est, ab eo exploretur, creatione omnimodo sacrosanctis scripturis propositis in omni caussa celebranda. Ipso autem
B curatore, cuiuscunque substantiae uel dignitatis est, praefatum sacramentum pro utiliter rebus gerendis praestante, & inuentarium publice conscribente, & hypotheca rerum curatoris modis omnibus adhibenda, quatenus res possint furiosi undique utiliter gubernari. D. Kal. Sept. Constantinop. Lampadio & Oreste v v. c c. c o s s.

XXI. *Idem A. Iuliano* P. P.

TAM dementis, quàm furiosi liberi, cuiuscunque sexus, possunt contrahere legitimas nuptias: tam dote, quàm ante nuptias donatione à curatore eorum praestanda: aestimatione tamen in hac quidem regia urbe excellentissimi praefecti urbi, in prouincijs autem uirorũ clarissimorum earum praesidum, uel locorum antistitum: tam opinione personae, quàm dotis moderatione & ante nuptias donationis statuenda: praesentibus tam curatoribus demen-
C tis, quàm furiosi, nec non ijs, qui ex genere eorum nobiliores sunt: ita tamen, ut nulla ex hac caussa oriatur, uel in hac regia urbe, uel in prouincijs, iactura substantiae furiosi, uel dementis, uel mẽte capti, sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortuniũ etiam expensarum detrimento praegrauetur.

XXII. *Idem A. Ioanni* P. P.

SANCIMVS, ut siquando absfuerit is, qui res alienas uel creditori obnoxias detinet, & desiderat dominus rei uel creditor suam intentionem proponere, & non ei licentia fit absente aduersario suo, qui rem detinet, uel infantia, uel furore laborante, & neminem tutorem, uel curatorem habente, uel in summa potestate cõstituto, eandẽ rem authoritate sua usurpare: licentia ei detur adire praesidem, uel libellum porrigere, & haec in quaerimoniam deduce-
D re, & intra constituta tempora interruptionem facere. Sin autem nullo poterit modo praesidem adire: saltem ad episcopum locorum eat, & suam manifestare uolũtatem in scriptis deproperet. D. Cõstantinop. Kal. Octob. post consulatũ Lampadij & Orestis v v. c c. c o s s.

DE HAERETICIS, ET MANICHAEIS, ET Samaritanis. TIT. V.

Imp. CONSTANTINVS A. *ad Gracilianum.*

PRIVILEGIA, quae contemplatione religionis indulta sunt, catholicae tantum legis obseru atoribus prodesse oportet. haereticos non solum huiusmodi priuilegijs alienos esse uolumus, sed aduersus muneribus constringi & subijci. D.
E prid. Kal. Sept. Constantino II. & Constante c o s s.

II. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. A A A. *ad Hesperidum* P. P.

OMNES uetitae legibus diuinis & imperialibus cõstitutionibus haereses perpetuò quiescant. nemo ulterius conetur, quae reppererit profana praecepta, uel docere, uel discere: nec antistites eorundẽ audeat fidẽ insinuare, quã nõ habet, & ministros creare, qui nõ sunt: nec per conniuentiã iudicantiũ, omniũque quibus per cõstitutiones paternas super hoc cura mãdata est, eiusmodi audacia negligatur, & crescat. Haereticorũ autem uocabulo cõtinentur, & latis aduersus eos sanctionibus debent succũbere, qui uel leui argumẽto à iudicio catholicae religionis & tramite detecti fuerint, deuiare. D. III. Non. Medio. Ausonio & Olybrio c o s s.

III. *Impp.* ARCAD. & HONORIVS A A. *Clearcho* P. V.

CVncti haeretici procul dubio nouerint omnia sibi loca adimẽda esse: siue sub ecclesiarũ

nomine teneantur, siue diaconica appellentur, uel etiam decanica, siue in priuatis domibus
uel locis huiusmodi cœtibus copiam præbere uideantur: his ædibus uel locis priuatis eccle/
siæ catholicæ uindicandis. ad hoc interdicatur his omnibus ad litanias faciendas nocte uel
die profanis coire conuentionibus: statuta uidelicet condemnatione centum librarum auri
contra officium sublimitatis tuæ, uel præsidale quinquaginta, si quid huiusmodi fieri, uel in
publicis, uel priuatis ædibus concedatur. D. V. Kal. Mart. Arcadio IIII. & Honorio III.
AA. COS.

IIII. *Iidem & THEODOSIVS AAA. ad Senatorem, P. V.*

MANICHAEOS seu Manichæas, uel Donatistas meritissima seueritate persequimur.
huic itaque hominum generi nihil ex moribus, uel legibus sit commune cum cæteris. ac pri G
mum quidem uolumus esse publicum crimen: quia quod in religionem diuinam committi
tur, in omnium fertur iniuriam, quos bonorum etiam publicatione persequimur, ipsos quo
que uolumus amoueri ab omni liberalitate & successione quolibet titulo uenientes. Præte/
rea non donandi, non emendi, non uendendi, non postremò contrahendi cuiquam conui/
cto relinquimus facultatem. in mortem quoque inquisitio tendatur. nam si in criminibus ma
iestatis licet memoriam accusare defuncti: non immeritò & hic debet subire iudicium. ergo
& suprema illius scriptura irrita sit, siue testamento, siue codicillo, siue epistola, siue quolibet
genere dereliquerit uoluntatẽ, qui Manichæus fuisse conuincitur. sed nec filios hæredes exi
stere aut adire permittimus, nisi à paterna prauitate discesserint. delicti enim ueniam pœni
tentibus damus in eos etiam authoris aculei dirigantur, qui eos domibus suis damnanda H
prouisione defendunt. seruos insuper extra noxam esse uolumus, si dominum sacrilegum
euitantes, ad ecclesiam catholicam seruitio fideliore transierint. D. VIII. Kal. Maij Romæ.
Honorio VII. & Theodosio II. AA. COSS.

V. *Imp. THEOD. A. & VALENTINIANVS Cæs. Florentio P. P.*

ARIANI, & Macedoniani, Pneumatomachi, Apollinariani siue Sabatiani, Eunomia
ni, Tetraditæ siue Tessarescædecaditę, Valentiniani, Papianistæ, Montanistæ seu Priscillia
nistæ, uel Phryges, uel Pepuzitæ: Marcionistæ, Borboriani, Messaliani, Euchitæ siue En/
thusiastæ, Donatistæ, Audiani, Hydroparastatę, Ascodrogitę, Batrachitę, Hermogeniani,
Photiniani, Pauliani, Marcelliani, Ophitæ, Encratistæ, Apotactitæ, Saccophori, & qui ad
imam usque scelerum nequitiam peruenerunt Manichæi, nusquam in Romanum locum cõ I
ueniendi orandique habeant facultatem. Manichæis etiam de ciuitatibus pellendis, & ulti/
mo supplicio tradendis: quoniam his nihil relinquendum loci est, in quo ipsis etiam clemẽ/
tis fiat iniuria: cunctis quoque legibus, quæ contra eos, cæterosque, qui nostræ fidei refragan/
tur, olim diuersisque temporibus latæ sunt, semper uiridi obseruantia ualituris: siue de do/
nationibus in hæreticorum conuenticula, quæ ipsi audaciter ecclesias nuncupare conantur,
factis: siue ex ultima uoluntate rebus qualitercunque relictis: siue de priuatis ædificijs, in quę
domino permittente uel conniuente conuenerint, uenerandæ nobis catholicæ ecclesiæ uin
dicandis: siue de procuratore, qui hoc nesciente domino fecerit, decem librarum auri multã,
uel exilium (si sit ingenuus) subituro, metallum uero post uerbera, si seruilis conditionis sit:
ita, ut nec in publicum conuenire locum, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad circunscri/ K
ptionem legum quidquam meditari ualeant, omni ciuili & militari, curiarum etiam, & de/
fensorum, & iudicum, sub uiginti librarum auri interminatione prohibendi auxilio: illis eti
am omnibus in sua manẽtibus firmitate, quæ de militia, pœnisque uarijs, deque diuersis sunt
hæreticis promulgata, ut nec speciale quidem beneficium aduersus leges ualeat impetratũ.
D. Const. III. Kal. Iul. Felice & Tauro COSS.

VI. *Iidem AA. ad Leontium P. V.*

DAMNATO portentosæ superstitionis authore Nestorio, nota congrui nominis eius
inuratur gregalibus, nec Christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodũ Aria/
ni ab Ario lege diuæ memorię Cõstantini ob similitudinẽ impietatis, Porphyriani à Por/
phyrio nuncupantur: sic ubique participes nefarię sectę Nestorij Nestoriani uocentur: ut cu/
ius sec/

ius scelus sunt in deferendo deum imitati, eius uocabulum iure esse uideantur sortiti. nec uero impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus uenerabilem orthodoxorum sectã decretaq; sanctissimi cœtus antistitũ Ephesi habiti scriptos, habere, uel legere, aut describere quisquã audeat: quos diligenti studio requiri, ac publicè cõburi decernimus: ita, ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem, aut quibusdam eorum habendi concilij gratia in ædibus, aut uilla, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco conuenticulum clàm aut apertè præbeat. quos omneis cœtus celebrandi licentia priuari statuimus: scientibus uniuersis, uiolatorem huius legis publicatione bonorum esse coërcen-
B dum. D. III. Kal. Aug. Constantinop. Theodosio. XV. & Valentiniano. IIII. A A. COSS.

VII. Idem A A. Florentino P. P.

CVRIALES omnium ciuitatum onerosis, quinetiam militiæ, siue diuersis officijs facultatum & personalium munerum obligatos, suis ordinibus (cuiuscunq; sectæ sint) inhærere cẽsemus: ne uideamur hominibus exsecrandis contumelioso ambitu immunitatis beneficiũ præstitisse, quos uolumus huius cõstitutionis authoritate damnari. D. prid. Kal. Febr. Theodosio A. XVI. & Fausto. COSS.

VIII. Impp. VALENTIN. & MARTIAN. A A. Palladio P. P.

QVICVNQUE in hac sacra urbe, uel Alexandrina, uel in omni Aegyptiaca diœcesi, diuersisq; alijs prouincijs, Eutychetis profanã peruersitatem sequuntur: & ita non credunt, ut
C trecenti decem & octo sancti patres tradiderunt, chatolicã fidem in Nicæna ciuitate fundãtes: centũ quoq; & quinquaginta alij uenerabiles episcopi, qui in alma urbe Constantinopolitana postea cõuenerunt: & sicut Athanasius, & Theophilus, & Cyrillus sanctæ recordationis episcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant, quos etiã Ephesina synodus (cui beatæ memoriæ Cyrillus præfuit, in qua Nestorij error expulsus est) in uniuersis secuta est, quos & nuper uenerabilis Chalcedonensis synodus est secuta, prioribus concilijs sacerdotũ ex omni prorsus parte consentiens, nihilq; adimens sacrosancto symbolo, neq; adijciẽs, sed Eutychetis dogmata funesta condemnans: sciant se esse hæreticos Apollinaristas. Apollinaris enim facinorosissimã sectam Eutyches & Dioscorus mente sacrilega sunt secuti: ideoq; hi homines, qui Apollinaris uel Eutychetis peruersitatem sequũtur, illis pœnis, quę diuorum
D retro principum constitutionibus contra Apollinaristas, uel serenitatis nostræ postmodum sanctiones contra Eutychianistas, uel hac ipsa augustissima lege contra eosdem decretæ sunt, nouerint se esse plectendos. idcirco Apollinaristæ, hoc est Eurychianistę: quibus etsi est in appellatione diuersitas, tamen est in hæresis prauitate coniunctio, & dispar quidẽ nomẽ, sed idem sacrilegiũ: siue in hac alma urbe diuersisq; prouincijs, siue in Alexandrina ciuitate, siue intra Aegyptiacã diœcesim sunt, & neq; ita credunt, ut supràdicti uenerabiles patres credebant, neq; uiro reuerendissimo Alexãdrinæ urbis antistiti pro certo fidẽ orthodoxam tenenti communicant: episcopos, & presbyteros, aliosq; clericos & creare & habere prohibemus: scientibus tã ijs Eutychianistis & Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiq; episcopi uel presbyteri uel clerici nomen imponere, quàm ijs, qui passi fuerint impositũ sibi nomẽ
E sacerdotale retinere, pœnã exilij cum facultatum suarũ amissione se subituros. Vniuersi præterea Apollinaristæ & Eutychianistæ non ecclesias, non monasteria sibi cõstruant: parasynaxes & cõuenticula, tam diurna, quàm nocturna non cõtrahant: neq; ad domũ uel possessiones cuiusquã, neq; ad monasterium, uel quencunq; alterum locum operaturi, sectæ funestissimæ congregẽtur. Quod si fecerint, & hoc factũ fuisse domino uolente cõstiterit: post rẽ in examine iudicis adprobatam, domum, uel possessionem eius, in qua cõuenerint, uel monasterium, eius ciuitatis orthodoxæ ecclesiæ, in cuius territorio est, iubemus addici. si uero ignorante domino, sciente uero eo, qui pensiones domus exigit, uel actore prædij parasynaxes & conuenticula interdicta collegerint: conductor, uel procurator, siue actor, uel quicunque eos in domum, uel possessionem, uel monasterium receperint, ac passi fuerint illicitas parasynaxes conuentusq; celebrari: si uilis & abiectæ sint conditionis: fustibus publicè &

in pœnam suam, & in aliorum coërceantur exemplum. si honestæ uero sunt personæ: decẽ libras auri mulctę nomine fisco nostro cogantur inferre. Nullum præterea Apollinaristam uel Eutychianistã ad aliquã iubemus adspirare militiam. Et si inuẽti fuerint: militari cingulo soluti, honestorũ hominum & palatij cõmunione priuentur: nec in aliqua, nec in qua nati sunt, ciuitate, uel uico, aut regione uersentur. si qui uero in hac urbe alma nati sunt: tam sacratissimo comitatu, quàm omni per prouincias metropolitana ciuitate pellãtur. Nullibi insuper Eutychianistæ uel Apollinaristæ publicè uel priuatim cõuocandi cœtus, uel circulos contrahendi, & de errore hæretico disputandi, ac peruersitatẽ facinorosi dogmatis adserendi tribuatur facultas. Nulli etiam contra uenerabilem Chalcedonẽsem synodũ liceat uel aliquid dictare, uel scribere, uel edere, atq; emittere, aut aliorũ dicta uel scripta super eadem re proferre. nemo huiusmodi habere libros, & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. quod si qui in his criminibus fuerint deprehensi: perpetua deportatione damnẽtur. Eos uero, qui discendi studio adierint, de infausta hæresi disputantes: decem librarũ auri, quæ fisco nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. Vltimo etiam supplicio coërceantur, qui illicita docere tentauerint. Omnes uero huiuscemodi chartæ ac libri, qui funestum Eutychetis scilicet & Apollinaris complexi fuerint dogma, incendio concrementur: ut facinorosæ peruersitatis uestigia flammis combusta depereant. Aequũ nãq; est, ut immanissima sacrilegia par pœnæ magnitudo percellat: scientibus moderatoribus prouinciarum, eorũq; apparitoribus defẽsoribus etiã ciuitatũ, quod si ea, quę legis huius religiosissima sanctione custodire decreuimus, aut neglexerint, aut aliqua permiserint temeritate uiolari: denarum librar auriũ multam fisco nostro inferre cogantur, insuper etiam existimationis suę periculum sustinebunt. D. Constaninop. Id August. Constantino & Rufo COSS. H

IX. *Imp.* ANASTASIVS A. *Erythrio* P. P.

SI QVI orthodoxæ religionis emptione uera uel ficticia, aut quocunq; alio iure uel titulo, prædia, uel possessiones, resq; immobiles, in quibus orthodoxæ fidei ecclesiæ uel oratoria constituta sunt, in hæreticæ sectę & contrariè orthodoxæ fidei sentientẽ quancunque personã transferre uoluerint: nullam huiusmodi, uel inter uiuos habitam, uel secreto iudicio compositã ualere uolumus uoluntatem, etiam si ab orthodoxæ fidei uenditore, uel quocunq; modo alienatore cõmenticio sub qualibet occasione fuerint adsignata: sed irrita omnia huiusmodi documenta, & tanq; penitus nec scripta essent, censemus. hæc enim prædia possessiones, quę in hæreticas personas quocunq; modo translatæ fuerint uel collatæ, fisci nostri iuribus decernimus uindicari. siue enim apud dominos possessores, siue orthodoxos ea prædia maneãt, seu ad fisci nostri iura peruenerint: necesse est in his ecclesias & oratoria cõstituta diligentius & sollicitius instaurari. Nostræ etenim serenitatis undique ad hunc exitum prouidentia ducit, ut omnipotentis dei tẽpla, in quibus nostrę fidei instituta perdurant cultu assiduo per omnia secula rediuiua seruentur. nec enim dubitari potest, si in hæreticos, tales ueniant possessiones, in quibus ueræ fidei ecclesiæ uel oratoria constituta sunt, & integritas colitur: omnino ab ijsdẽ deseri atq; destitui, & omni cultu uacare, omnibus sacris & solitis uiduari mysterijs. omni splendore priuari, nullis populorum conuentionibus, nullis clericorum obseruationibus celebrari, & ex hoc sine dubio easdem ecclesias perire, ruere, cõplanari. nec enim de earum instauratione hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus esse nolebant. quæ omnia resecantes, ad præsentem legem peruenimus. D. V Idus August. Boëtio V. C. COS. I K

X. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Demosthenis* P. P.

Constitutio Græca.

XI. *Idem* A. *Iuliano* P. P.

COGNOUIMUS, multos esse orthodoxos liberos, quibus nec pater, nec mater orthodoxæ sunt religionis. Et ideo sancimus, ut non tantũ in casu, ubi alter nõ orthodoxæ religionis est,

A nis est,sed etiam in ijs casibus,in quibus uterque parens alienæ sectæ sit,id est,pater & mater: hi tantummodo liberi ad eorum successionem,siue ex testamento,siue ab intestato, uocentur:& donationes,seu aliæ liberalitates his accedere possint,qui orthodoxorum uenerabili sunt nomine decorati:cæteris liberis eorum,qui non dei omnipotentis amorem, sed paternam uel maternam impiam adfectionem secuti sunt,ab omni beneficio repellendis. liberis autem orthodoxis non existentibus:ad adgnationẽ uel cognationem eorum (orthodoxos tamen)easdem res uel successiones peruenire.Quod si nec adgnatio uel cognatio rectè inueniatur:tunc easdem res fisci nostri iuribus uindicari.Sed ne uideamur morientibus quidem

B genitoribus prouidere liberis,uiuentibus autem nullam inferre prouidentiam,quod etiam ex facto nobis cognitum est,necessitatem imponimus talibus genitoribus, orthodoxos liberos secundum uim patrimonij alere,& omnia eis præstare,quæ ad quotidianæ uitæ conuersationem sufficiãt.sed & dotes pro filiabus & neptibus dare,& ante nuptias donationes pro filijs uel nepotibus præscribere:in omni casu secundum uires patrimonij huiusmodi liberalitatibus æstimandis:ne pro diuini amoris electione paterna uel materna sint prouisione defraudati.omnibus uidelicet,quæ nostræ constitutiones de pœnis Paganorum Borboritarumque,& Samaritarum,ac Montanistarum,& Ascodrogitarum,& Ophitarum,cæterorumque hæreticorum caussa constituerunt,ex hac nostra lege confirmãdis,& in perpetuũ ualituris. D.Constantinop.x.kal.Decemb.Lampadio & Oreste vv.cc.coss.

C XII. *Idem A.Ioanni P.P.*

QVONIAM multi iudices in dirimendis litigijs nos interpellauerunt, indigentes nostro oraculo,ut eis respondeatur,quid de testibus hæreticis statuendum sit: utrũ ne accipiantur eorum testimonia,an respuantur.Sancimus contra orthodoxos litigantes quidem nemini hæretico,uel ijs etiam,qui Iudaicam superstitionẽ colunt, esse in testimonia cõmunionem: siue utraque pars orthodoxa sit,siue altera.Inter se autem hæreticis uel Iudæis, ubi litigandũ existimauerint,concedimus fœdus permistum,& dignos litigatoribus etiam testes introducere:exceptis scilicet ijs,quos uel Manichaicus furor,cuius partem & Borboritas esse manifestum est,uel pagana superstitio detinet: Samaritis nihilominus,& qui illis non absimiles sunt,id est,Montanistis,& Ascodrogitis,& Ophitis,quibus pro reatus similitudine omnis

D legitimus actus interdictus est.sed his quidem,id est,Manichæis & Borboritis,& paganis, necnõ Samaritis,& Mõtanistis, & Ascodrogitis,& Ophitis omne testimoniũ,sicut & alias conuersationes legitimas,sancimus esse interdictum. Alijs uero hæreticis tantũmodo iudicialia testimonia cõtra orthodoxos,secundũ quod constitutũ est,uolumus esse inhibita. Cæterum testamentaria testimonia eorũ,& quę in ultimis elogijs uel in contractibus consistũt, propter utilitatẽ necessarij usus eis sine ulla distinctione permittimus,ne probationũ facultas angustetẽ. D. v. kal. August. Constãtinop.post consulatũ Lãpadij & Orestis.vv.cc.

XIII. *Idem A.Ioanni P.P.*

DIVINAM nostram sanctionem,per quam iussimus,neminem errore constrictum hæreticorum,hæreditatẽ uel legatum siue fideicõmissum accipere:etiam in ultimis militum uo

E luntatibus locum habere præcipimus,siue communi iure,siue militari testentur. D. kal. Septemb. Lampadio & Oreste vv.cc.II.coss.Anno.VI.imperij Iustiniani.

NE SANCTVM BAPTISMA ITERETVR TIT. VI.

Imppp. VALENTIN. VALENS. & GRAT. AAA.*ad Florianum Vicarium Asiæ.*

ANTISTITEM,qui sanctitatem baptissmatis illicita usurpatiõe geminauerit,sacerdotio indignum esse censemus.eorum enim condemnamus errorẽ, qui apostolorum præcepta calcantes, Christiani nominis sacramenta sortitos, alio rursus baptismate non purificant,sed incæstant, lauacri nomine polluentes. D. XVI. Kal.Nouemb. Constantinop. Gratiano A.IIII.& Merobaude coss.

II. *Impp.* HONORIVS & THEODOSIVS AA.*Anthemio PP.*

 Si quis

Ne sanctum baptis. iteretur. De apostatis. F

Si qvis rebaptizare quempiam de ministris catholicæ sectæ fuerit detectus, una cum eo, qui piaculare crimen cõmisit (si tamē criminis per ætatem capax sit) & hic, cui persuasum fit ultimo supplicio percellatur. D. xv. Kal. Apr. Lucio & Herodiano vv. cc. coss.

III. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Floriano* P. P.

Nvlli hæreticorum danda licentia est, uel ingenuos, uel seruos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati mysterijs, ad suum rursus baptipsma deducēdi: nec uero illos, quos emerint, uel qualitercunque habuerint, ne dum suæ superstitioni coniunctos prohibendi catholicæ sequi religionem ecclesię. quod qui fecerit, uel cum sit ingenuus, in se fieri passus sit, uel factum nõ detulerit: exilio, ac decem librarum auri multa damnabitur: testamenti & donationis faciendæ utrisque deneganda licentia. quę omnia ita custodiri decernimus, ut nulli iudicū liceat delatū ad se crimen minori, aut nulli coërcitioni mandare: nisi ipse idē pati uelit, quod alijs dissimulando concesserit. D. III. Kal. Ianuar. Constantinop. Felice & Tauro coss. G

DE APOSTATIS. TIT. VII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Taurum* P. P.

Si qvis lege uenerabili constitutus, & ex Christiano Iudæus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cum accusatio fuerit adprobata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus uindicari. D. Non. Iul. Cõstantio A. VIII. & Iuliano Cæs. coss.

II. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *ad Hypatium* P. P. H

Si qvis defunctum uiolatæ atque desertæ Christianæ religionis accusat, eumque ad sacrilegia templorū, uel in ritus Iudaicos transisse contendit, eaque gratia testari minime potuisse confirmat: intra iugi quinquenniū, quod in officiosis actionibus constitutū est, proprias exigat actiones, futurique iudicij huiuscemodi sortiatur exordiū. D. xv. kal. Ianuar. Grati. A. IIII. & Merobaude coss.

III. *Imppp.* THEOD. VALENT. & ARCAD. AAA. *Fabiano.* P. P.

Hi, qvi sanctam fidem prodiderunt, & sanctum baptisma hæretica superstitione profanarunt: à consortio omnium segregati sint, testimonijs alieni, testimonij (ut antè iam sanximus) non habeant factionem, nulli in hęreditate succedant, à nemine scribantur hęredes. quos etiam præciperemus procul abijci, ac longius mandari: nisi pœnæ uisum fuisset esse maioris, uersari inter homines, & hominum carere suffragijs. sed nec unquam in statum pristinum reuertantur, nec flagitium morum oblitterabitur pœnitentia, neque umbra aliqua exquisitæ defensionis aut muniminis obducetur: quoniam eos, qui fidem, quam deo dedicauerant, polluerunt, & prodentes diuinum mysterium in profana migrauerunt: tueri ea, quę sunt commentitia & concinnata, non possunt. lapsis etenim & errantibus subuenitur: perditis uero, hoc est sanctū baptisma profanantibus, nullo remedio pœnitentiæ, quæ solet alijs criminibus adesse, sucurritur. D. v. Id. Iul. Titiano & Symmacho coss. I

IIII. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Basso* P. P.

Apostatarū sacrilegū nomen singulorum uoces continuæ accusationis incessent, & nullis finita temporibus huiuscemodi criminis arceatur indago. quibus quamuis præterita interdicta sufficiant: tamen etiā illud iteramus, ne postquā à fide deuiauerint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem. sed nec uenditionis specie facere legi fraudē sinantur, totumque ab intestato Christianitatē sectātibus propinquis potissimū deferatur. In tantum autē cõtra huiuscemodi sacrilegia perpetuari uolumus actionē, ut uniuersis ab intestato uenientibus, etiā post mortē peccantis, absolutā uocem simulationis congruæ non negemus: nec id patiemur obstare, si nihil in contestatione profano dicatur uiuente productum. Sed ne huius interpretatio criminis latius in incerto uagetur errore: eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine Christianitatis induti, sacrificia uel fecerint, uel facienda mādauerint: quorū etiam post mortē comprobata perfidia ac ratione plectenda est, ut donationibus testimonijsque rescissis, ij, quibus hoc deferret legitima successio, huiusmodi personarū hæreditate potiantur. D. VIII. Id. April. Rauennæ. Theodosio XIIII. A. & Maximo coss. K

Eum

V. *Iidem AA. Florentio P.P.*

EVM, quicunq; seruum uel ingenuũ inuitum seu suasione plectenda ex cultu Christianę religionis in nefandã sectam ritũue transduxit: cum dispendio fortunarum capite puniendum esse censemus. D. prid. kal. Febr. Theodosio XV. & Valentiniano IIII. AA. COSS.

VI. *Impp.* VALENTIN. & MARTIAN. AA. *Palladio* P.P.

EOS, qui catholicarũ ecclesiarum clerici uel orthodoxæ fidei monachi, relicto uero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris uel Eutychetis hæresim & dogmata abominanda secuti fuerint: omnibus pœnis, quæ prioribus legibus aduersus hæreticos constitutæ sunt, iube-
B mus teneri, & extra ipsum quoq; Romani imperij solum repelli: sicut de Manichæis præcedentium legum statuta sanxerunt. D. Kal. August. Valentiniano A. VII. & Auieno COSS.

NEMINI LICERE SIGNVM SALVATORIS CHRIsti humi uel in silice, uel in marmore sculpere aut pingere. TIT. VIII.

I. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Eudoxio* P.P.

CVM sit nobis cura diligẽs, per omnia superni nominis religionem tueri: signum saluatoris Christi nemini licere uel in solo, uel in silice, uel in marmoribus humi positis insculpere, uel pingere, sed quocũq; reperitur, tolli: grauissima pœna multandis, si qui contrariũ statutis nostris tentauerint: specialiter imperamus. D.
C XII. Kal. Iun. Hierio & Ardaburio COSS.

DE IVDAEIS ET CAELICOLIS. TIT. IX.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Claudio Triphonino.*

QVOD Cornelia Saluia uniuersitati Iudęorũ, q in Antiochiensiũ ciuitate cõstituti sunt, legauit: peti nõ potest. D. prid. kal. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Euagrium* P.P.

IVDAEIS, & maioribus eorum, & patriarchis uolumus intimari, quod si quis post hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit sectam, & ad dei cultum respexerit, saxis aut alio furoris genere (quod nũc fieri cognouimus) ausus fuerit attentare: mox flammis
D dandus est, & cum omnibus suis participibus concremãdus. D. XV. kal. Nouemb. Const. Constantino A. II. & Licinio Cæs. II. COSS.

III. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA. *Remidio magistro offic.*

IN synagogam Iudaicæ legis, ueluti hospitij meritò irruentes, iubeas emigrare: quos priuatorum domus, non religionum loca habitationum meritò conuenit attingere. D. prid. Non. Mart. Valentiniano & Valente AA. COSS.

IIII. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *Hypatio* P.P.

IVSSIO, qua sibi Iudaicæ legis homines blandiũtur, per quam eis curialiũ munerũ dabatur immunitas, rescindatur. D. XVIII. Kal. Maij. Mediolani. Merobaude II. & Saturnino COSS.

V. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *Cynegio* P.P.

E NE QVIS Christianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neq; Iudææ Christianus coniugium sortiatur. nam siquis aliquid huiusmodi admiserit: adulterij uicem commissi huiusmodi crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoq; uocibus relaxata. D. prid. Id. *. Theodosio A. II. & Cynegio COSS.

VI. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. *Infantio comiti orientis.*

NEMO Iudæorum morem suum in coniunctionibus retinebit, nec iuxta legem suam nuptias sortiatur, nec in diuersa sub uno tempore coniugia conueniat. D. III. Kal. Ianuar. Theodosio A. III. & Habundantio COSS.

VII. *Imppp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. *Eutychiano.*

IVDAEI, cõmuni Romano iure uiuentes, in ijs caussis, quę tam ad superstitionẽ eorum, quàm ad forũ & leges ac iura pertinent, adeant solenni more iudicia, omnesq; Romanis le-

De Iudæis & Cælicolis. F

gibus conferant & excipiant actiones. si qui uero & cõmuni pactione ad similitudinẽ arbitrorum apud Iudæos in ciuili duntaxat negotio putauerint litigandũ: sortiri eorũ iudicium iure publico nõ uetentur. eorum etiam sententias iudices exsequantur, tanquã ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint. D. VI. Non. Febr. Honorio A. IIII. & Eutychiano COSS.

VIII. Iidem AAA. ad Iudæos.

NEMO exterus religionis Iudæorum Iudæis pretia statuet, cum uenalia proponunt: iustum est enim sua cuiq; cõmittere. itaq; rectores prouinciarum uobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. Quòd si quis sumere sibi curam (præter uos proceresq; uestros) audeat: eum uelut aliena appetentem supplicio coërcere festinent. D. III. Kal. Mart. G Constantinop. Arcadio IIII. & Honorio. III. AA. COSS.

IX. Iidem AAA. Eutychiano P. P.

QVICVNQVE ex Iudæis obnoxij curiæ comprobantur, curiæ mãcipentur. D. III. Kal. Ianuar. Theodosio A. I. & Rumoridio COSS.

X. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P. P.

IVDAEOS quosdam festiuitatis suæ solennia ad pœnæ quandam recordationem incendere, & sanctæ crucis adsimilatam speciem in contemptum Christianæ fidei sacrilega mente exurere, prouinciarũ rectores prohibeant: ne locis suis fidei nostræ signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianę legis retineant: amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperauerint. D. III. Kal. Iun. Basso & Philippo COSS. H

XI. Iidem AA. Iouino P. P.

CAELICOlarum nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis uindicauit. hi nisi ad dei cultum, uenerationemq; Christianam conuersi fuerint: ijs legibus, quibus præcipimus hæreticos adstringi, se quoq; nouerint attinendos. ædificia autem eorum (quæ nescio cuius noui dogmatis conuentus habent) ecclesijs uindicentur. certum est enim, quidquid à fide Christianorum discrepat, legi Christianæ esse contrarium.

XII. Iidem AA. Iouino P. P.

DIE sabbato ac reliquis sub tempore, quo Iudęi cultus sui reuerẽtiam seruant, neminem aut facere aliquid, aut ulla ex parte conuenire eos debere præcipimus: ita tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos conuenire, nec Christiani ex interpellatione Iudæorum ab officialibus pręfatis diebus aliquam sustineant molestiam: cum fiscalibus commodis & litigijs priuatorum constat reliquos dies posse sufficere. D. VII. Kal. August. Rauennæ. Honorio IX. & Theodosio V. AA. COSS. I

XIII. Iidem AA. Philippo P. P.

NVLLVS tanquam Iudæus, cum sit innocens, obteratur: nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscunq; proficiat. non pasim eorum synagogæ uel habitacula concrementur, uel perperam sine ulla ratione lædantur: cum alioqui, etiam si sit aliquis sceleribus implicitus, idcirco tamen iudiciorum uigor iurisq; publici tutela uidetur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere ualeat ultionem, sed ut in hoc personis Iudæorum uolumus esse prouisum: ita id quoq; monendum esse censemus, ne Iudæi forsitan insolescant, elatiq; sui securitate quidquam præcipites in Christianam reuerentiam ultionis admittant. K D. VIII. Id. Aug. Const. Honorio X. & Theodosio VI. AA. COSS.

XIIII. Iidem AA. Aureliano P. P.

SI QVA inter Christianos & Iudæos sit intentio: non à senioribus Iudæorum, sed ab ordinarijs iudicibus dirimat. D. XIII. Kal. Nouẽb. Honorio XII. & Theodosio VIII. AA. COSS.

XV. Iidem AA. Asclepiodoto P. P.

IVDAEI & bonorum proscriptione & perpetuo exilio damnabuntur, si nostræ fidei hominem circumcidisse eos, uel circumcidendum mandasse constiterit. D. Kalend. Decemb. superioribus COSS.

XVI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Ioan. Comiti sacrarũ largitionũ.

Iudæorum

A Ne Christian.mancip.hæret. De sacrif.pagan.

IVDAEORUM primates, qui in utriusque palæstinæ synedrijs dominantur, uel in alijs prouincijs degũt, periculo suo anniuersariũ canonem de synagogis omnibus, palatinis compellantibus, exigant ad eam formã, quam patriarchæ quondam coronarij auri nomine postulabant. & hoc, quod de occidentalibus patriarchis conferri cõsueuerat, nostris largitionibus inferatur. XVII. Iidem A A. Florentio P.P.

HAC ualitura in omne æuum lege sancimus, neminẽ Iudæorum (quibus omnes administrationes seu dignitates interdictæ sunt) nec defensoris ciuitatis fungi saltem officio, nec patriæ honorẽ arripere concedimus: ne adquisiti sibi officij authoritate muniti, aduersus Chri-
B stianos, & ipsos plerunque sacræ religionis antistites, ueluti insultantes fidei nostræ, iudicandi uel pronunciandi quamlibet habeant potestatem. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes præcipimus, ne qua Iudaica synagoga in nouam fabricam surgat: fulciẽdi ueteres permissa licentia, quæ ruinam minantur. Quisquis igitur uel infulas acceperit, quæsitis dignitatibus non potiatur: uel si ad officia uetita subrepserit, his penitus repellatur: uel si synagogam exstruxerit, compendio catholicæ ecclesiæ nouerit se laborasse: & qui ad honores & dignitates irrepserit, habeatur ut antea conditionis extremæ, & si honorariam illicitè promeruerit dignitatem. & qui synagogæ fabricam cœperit, non studio reparandi: cũ damno quinquaginta librarũ auri fraudetur ausibus suis, præterea cernat bona sua proscripta, mox pœnæ sanguinis destinandus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. D.
C prid. Kal. Febr. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

NE CHRISTIANVM MANCIPIVM HAERETICVS, uel paganus, aut Iudæus, uel possideat, uel circuncidat. TIT. X.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium P.P.

IVDAEVS seruum Christianum nec comparare debebit, nec largitatis, uel alio quocunque titulo consequatur. quod si aliquis Iudæorum mancipium uel Christianum habuerit, uel sectæ alterius seu nationis crediderit ex quacunque caussa possidendum, & id circunciderit: non solum mancipij damno mulctetur, uerum etiã capitali sententia puniatur. ipso seruo pro præmio libertate donando. D. Id. Aug. Constan
D tinop. Constantio II. & Constante COSS.

DE SACRIFICIIS PAGANORVM ET TEMPLIS. TIT. XI.

I. Imp. CONSTANTIVS A. ad Taurum P.P.

PLACVIT omnibus locis atque urbibus uniuersis claudi protinus templa, & accessu uetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. uolumus etiam cunctos sacrificijs abstinere. quod si aliquid forte huiusmodi perpetrauerint: gladio ultore sternantur, facultates etiam perempti fisco decernimus uindicari. & similiter puniri rectores prouinciarum, si facinora uindicare neglexerint. D. prid. Non. Mart. Arbitrione & Lolliano COSS.

E II. Imppp. GRAT. & VALENT. & THEOD. A A A. Cynegio P.P.

NE QVIS mortaliũ ita faciẽdi sacrificij sumat audaciam, ut inspectione iecoris extorũque præsagio uanæ spẽ promissionis accipiat, uel (quod est deterius) futura sub exsecrabili cõsultatione cognoscat. acerbioris etenim imminebit supplicij cruciatus ei, qui cõtra uetitũ præsentium uel futurarum rerũ explorare tentauerit ueritatẽ. D. VII. Kal. Iun. Arcadio & Bautone COSS. III. Imppp. ARCAD. & HONOR. A A. Macrobio & Præliano.

SICVT sacrificia prohibemus, ita uolumus publicorum operum ornamẽta seruari. ac ne sibi aliqua authoritate blandiantur, qui ea conantur euertere: si quod rescriptum, si qua lex forte prætenditur: abreptæ huiusmodi chartæ ex eorum manibus ad nostram scientiam referantur. D. XIII. Kal. Febr. Constantinop. Theodosio & Rumoridio COSS.

IIII. Iidem A A. Apollodoro proconsuli Africæ.

Vt PROfanos ritus iam salubri lege submouimus, ita festos côuentus ciuium & communem omnium lætitiam non patimur submoueri. unde absq; ullo sacrificio, atq; ulla superstitione damnabili, exhiberi populorum uoluptates secundum ueterem consuetudinem, ministrari etiam festa conuiuia, quando exigunt publica uota, decernimus. D. VIII. Kal. Sept. Honorio VII. & Theodosio II. A A. COSS. F

V. Impp. HONOR. & THEOD. A A. populo Carthaginensi.

OMNIA loca, quæ sacris error ueterum deputauit, nostræ rei iubemus sociari. quod autê ex eo iure ubicunq; ad singulas quascunq; personas, uel præcedentium principum largitas uel nostra maiestas uoluit peruenire: id in eorû patrimonijs æterna firmitate perduret. ea uero, quæ multiplicibus côstitutis ad uenerabilem ecclesiâ uolumus pertinere: Christiana sibi meritò religio uindicabit. D. III. Kal. Septemb. Rauennæ. Honorio X. & Theodosio VI. A A. COSS. G

VI. Iidem A A. Asclepiodoto PP.

CHRistianis, qui uerè sunt, uel esse dicuntur, specialiter demandamus, ut Iudæis & paganis quietè degentibus, nihil tentantibus turbulentum legibusq; contrarium, non audeant manus inferre religionis authoritate abusi. nam si contra securos fuerint uiolenti, uel eorum bona diripuerint: non ea sola, quæ abstulerint, sed conuicti in duplum, quæ rapuerint, restituere compellentur. rectores etiam prouinciarum, & officia, & principales cognoscant se (si non ipsi talia uindicent, sed fieri à popularibus hæc permiserint) ut eos, qui fecerint, puniendos. D. VII. Id. Iun. Asclepiodoto & Mariniano COSS. H

XII. Impp. VALENT. & MART. A A. Palladio P. P.

NEMO uenerantis adorantisq; animo delubra, quæ olim iam clausa sunt, reseret. absit à seculo nostro, infandis execrandisq; simulachris honorem pristinum reddi, redimiri sertis templorum impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in ijsdem thura, uictimas cædi, pateris uina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. quisquis contra hanc serenitatis nostræ sanctionem, & contra interdicta sacratissimarum ueterum constitutionum sacrificia exercere tentauerit: apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitimè accusetur, & conuictus proscriptionem omnium bonorum suorum & ultimû supplicium subeat. Conscij etiam ac ministri sacrificiorum eandem pœnam, quæ in illum fuerit irrogata, sustineant: ut hac legis nostræ seueritate perterriti, metu pœnæ desinant sacrificia interdicta celebrare. I Quod si uir clarissimus rector prouinciæ post accusationem legitimam, & post crimen in cognitione conuictum, tantum scelus dissimulauerit uindicare: quinquaginta libras auri ipse iudex, quinquaginta etiam officium eius fisco nostro inferre cogatur. D. prid. Id. Nouemb. Martiano A. & Adelphio COSS.

VIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS. A A. Dioscoro P. P.

NEMO ea, quæ sæpius paganæ superstitionis hominibus interdicta sunt, audeat pertêtare: sciens, quod crimen publicum cômittit, qui hæc ausus fuerit perpetrare. in tantum autem huiusmodi facinora uolumus esse resecanda, ut etiam si in alieno prædio uel domo aliquid tale perpetret, scientibus uidelicet dominis: prædiû quidê uel domus sanctissimis iuribus ærarij adducentur. Domini uero pro hoc solo, quod scientes concesserint sua loca talibus côtaminari sceleribus, siquidê dignitate uel militia quadâ decorantur: amissione militiæ uel dignitatis, necnon rerû suarum proscriptione plectâtur. priuatæ uero conditionis uel plebeiæ constituti: post cruciatus corporis operibus metallorû, aut perpetuo deputabuntur exilio. K

DE IIS, QVI AD ECCLESIAS CONFVGIVNT, uel exclamant, & ne quis ab ecclesia extrahatur. TIT. XII.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. A A. Archelao P. Augustali.

IVDAEI, qui reatu aliquo uel debitis fatigati, simulât se Christianæ legi uelle côiungi, ut ad ecclesias côfugientes, euitare possint crimina uel pondera debitorû: arceâtur, & nec ante suscipiantur, quàm debita uniuersa reddiderint, uel fuerint purga-

A De his, qui ad eccl. confugiunt. &c.

purgati innocentia demonstrata. D. xv. Kal. Iul. Constantinop. Cæsario & Attico coss.

II. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Iouino PP.

Fideli deuotaq́ præceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas ecclesias cõfugientes abducere: sub hac uidelicet definitione, ut si quisq́ contra hanc legem uenire tentauerit: sciat se maiestatis crimine esse retinendum. D. x. Kal. April. Constantio & Const. coss.

III. Impp. THEODOS. & VALENT. A A. imperio P. P.

Si seruus cuiusquam ecclesiam altariaúe armatus, nullis hoc suspicantibus, inopinatus irruerit: exinde protinus abstrahatur, uel continuo domino, uel ei, unde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, eiq́ mox abstrahendi copia nõ negetur. sed si armorũ fiducia resistẽdi animos insania impellente conceperit: abripiendi extrahẽdiq́ eũ domino, quibus id potest efficere uiribus, concedatur. quod si illum etiã configi in certatione pugnaq́ contigerit: nulla erit eius noxa, nec conflandi criminis relinquetur occasio, si is, qui ex statu seruili in hostilis & homicidæ cõditionẽ trãsilit, fit occisus. D. v. Kal. April. Valerio & Aetio coss.

IIII. Imp. MARTIANVS A. ad populum.

Denunciamus uobis omnibus, ut in sacrosanctis ecclesijs, & in alijs quidem uenerabilibus locis, in quibus cũ pace & quiete uota cõpetit celebrari, abstineatis ab omni seditione. nemo conclamationibus utatur, nemo moueat tumultum, aut impetum cõmittat, uel conuenticula collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis, uel uici, uel cuiuscunq́ loci colligere ac celebrare conetur. Nam si quis aliquid contra leges à quibusdam sibi existimet perpetrari: liceat ei adire iudicẽ, & legitimum postulare præsidiũ. Sciant sanè omnes, quod si quis contra huius edicti normam aut agere aliquid, aut seditionem mouere tẽtauerit: ultimo supplicio subiacebit. D. III. Id. Iul. ipso Martiano A. & Adelphio coss.

V. Imp. Leo & Erythrio. P. P.

Praesenti lege decernimus per omnia loca ualitura (excepta hac urbe regia, in qua nos diuinitate propicia degentes, quoties usus exegerit, inuocati singulis caussis atq́ personis præsentanea constituta præstamus) nullos penitus, cuiuscunq́ conditionis sint, de sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ fidei expelli, aut tradi, uel protrahi confugas: nec pro his uenerabiles episcopos, aut religiosos œconomos exigi, quæ debeantur ab eis: his, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione atq́ tractatu ausi fuerint tẽtare, capitali & ultimi supplicij animaduersione plectendis. Ex his ergo locis, eorumq́ finibus, quos anteriorum legum præscripta sanxerunt, nullos expelli aut ejici aliquando patimur: nec in ipsis ecclesijs reuerendis ita quenquã detineri, atq́ constringi, ut ei aliquid uictualium rerum, aut uestis denegetur, aut requies. Sed siquidem ipsi refugæ apparent publicè, & se in sacris locis offerunt quærentibus conueniendos: ipsis seruata locis reuerentia, iudicum, quibus subiacent, sentẽtijs moneantur, responsum daturi, quale sibi quisq́ perspexerit conuenire. Quod si in finibus ecclesiasticis latitant: religiosus œconomus, seu defensor ecclesiæ, uel certè quem his negocijs commodiorem authoritas episcopalis elegerit: reconditam latentemq́ personam decenter sine ullo incommodo monitus intra fines ecclesiæ (si inuenitur) præsentet. Cũ autem monitus fuerit in publico priuatoúe contractu actione ciuili: in eius sit arbitrio, siue per se, siue (si magis elegerit) instructo solenniter procuratore directo, in eius iudicis, cuius pulsatur sententijs, examine respondere. Sed si hoc facere detrectat, aut differt: iudiciorũ legũq́ solitus ordo seruetur. Itaq́ si res immobiles possidet: post edictorum solẽnium citationem, sententia iudicantis usq́ ad modum debiti bonorum eius, siue prædiorum traditio, siue uenditio celebretur. Quod si res mobiles habet, easq́ extra terminos occultat ecclesiæ: sententia iudicantis & exsecutoris sollicitudine perquisitæ, quocunq́ occultantur, erutæ pro æquitatis tramite modoq́ debiti publicis rationibus priuatisq́ proficiãt. Sanè si intra fines habẽtur ecclesiæ, uel apud quẽlibet ex clericis abscõditæ, siue depositæ fuisse firmãtur: studio et prudentia uiri reuerendissimi œconomi, siue defensoris ecclesiæ diligẽtia inquisitæ, eæ quoli bet modo ad sacrosanctam ecclesiã peruenĩẽtes profesentantur: ut pari æquitatis ordine ex eis

dem

dem bonis fisco,uel reipublicę,siue creditoribus,& quibuscunq; iustis petitoribus admodũ debiti consulatur.Sicubi depositæ uel commodatæ dicuntur:inquirendi talem uolumus esse cautelam,ut si sola suspitione apud aliquem adferantur absconditæ:de sua etiam conscientia satisfacere authoritate uenerabilis antistitis iubeatur. Adijcientes,quod ea,quæ de principalibus personis decernimus in caussis fideiussorum,siue mandatorum,seu rerum ad eos pertinentium,uel familiarium,& sociorum seu participum:& omnino in ijsdem caussis obnoxiorum personis præcipimus obseruari:scilicet si ipsos quoq; secum confugæ intra ecclesiarum terminos habere uoluerint,ut eorum quoq; bonis publica debita priuataq; soluantur:& per eos rerum,ubicunq; depositæ sunt,procedat inquisitio. Et hæc quidem de ingenuis liberisq; personis. Sanè si seruus,aut colonus,uel adscripticius,familiaris,siue libertus,& huiusmodi aliqua persona domestica,uel conditioni subdita,conquassatis rebus certis atq; subtractis,seu seipsum furatus,ad sacrosancta loca contulerit:statim à religiosis œconomis,siue defensoribus,ubi primum hæc scire potuerint,per eos uidelicet,ad quos hoc pertinet,ipsis præsentibus,pro ecclesiastica disciplina,& qualitate commissi,aut ultione competenti,aut intercessione humanissima procedente:remissione ueniæ & sacramenti interuentione securi,ad locum statumq; proprium reuertantur:rebus quas secum habuerint,restomandis. diutius enim eos in ecclesijs non cõuenit morari:ne patronis,seu dominis per ipsorum absentiam obsequia iusta denegentur,& ipsi per incommodum ecclesiæ egentium & pauperum alantur expensis.Inter hæc autem,quæ sedulò ad religiosi œconomi,siue defensoris ecclesiæ sollicitudinem curamq; respiciunt:erit etiam illud obseruandum,ut singulorũ intra ecclesias confugientium personas caussasq; incessanter conquirant.deinde iudices,uel eos,ad quos caussæ & personæ pertinent,instantius instruant,ut æquitatis conuenientiam diligentius exsequantur.D.prid.Kal.Mart.Leone A.III.COS. G H

*Græca Constitutio.

DE HIS QVI IN ECCLESIIS MANVmittuntur. TIT. XIII.

I. *Imp.*CONSTANTINVS A.*ad Protogenem episcopum.*

IAMDVDVM placuit,ut in ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint,si sub aspectu plebis,adsistẽtibus Christianorũ antistitibus,id faciant:ut propter facti memoriã uice actorum interponatur qualiscunq; scriptura, in qua ipsi uice testium signent.unde quoq; à uobis ipsis non immeritò dandæ & relinquendæ sunt libertates,quo quisq; uestrum pacto uoluerit:dummodo uestræ uoluntatis euidens appareat testimonium.D.VI.Id.Iun.Sabino & Rufino.COSS. I

II. *Iidem A.Osio.*

QVI religiosa mente in ecclesiæ gremio seruis suis meritam concesserint libertatem:eam eodem iure donasse uideantur,quo ciuitas Romana solennitatibus decursis dari consueuit. sed hoc duntaxat ijs,qui sub aspectu antistitum dederint,placuit relaxari. Clericis autẽ amplius concedimus,ut cum suis famulis tribuunt libertatem,non solum in conspectu ecclesię ac religiosi populi plenum fructum libertatis concessisse dicantur:uerumetiam cum postremo iudicio dederint libertates,seu quibuslibet uerbis dari prçceperint:ita,ut ex die publicatæ uoluntatis sine aliquo iuris teste uel interprete competat directa libertas.D.Kal.Mart.* K

DE LEGIBVS ET CONSTITVTIONIBVS principum,& edictis. TIT. XIIII.

*Imp.*CONSTANTINVS A.*Basso* P.V.

INTER æquitatem & ius interpositam interpretationem nobis solis & oportet & licet inspicere. D.III.Non.Decemb.Sabino & Rufino COSS.

II.*Impp.*THEOD.A.& VALENTIN.*Cæsar ad senatum.*

QVAE

Q V AE ex relationibus uel suggestionibus iudicantium,uel cōsultatione in cōmune florentissimorum sacri nostri palatij procerum auditorium introducto negotio statuimus,uel quibuslibet corporibus,aut legatis,aut prouinciæ,uel ciuitati,aut curiæ donauimus:nec generalia iura sint,sed leges faciant ijs duntaxat negotijs atque personis,pro quibus fuerint promulgata,nec ab aliquo retractentur:notam infamiæ subituro eo,qui uel astutè ea interpretari uoluerit,uel impetrato impugnare rescripto,nec habituro fructum per subreptionem eliciti:& iudice,si dissimulauerit,uel ulterius litigantem audierit,uel aliquid allegandum admiserit,& sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit,triginta librarum auri condemnatione plectendo. D.VIII.Id.Noueb.Theodosio A.XI.& Valētiniano Cæsare COSS.

B

III. Iidem A. & Cæsar ad Senatum.

V T L eges generales ab omnibus æqualiter in posterum obseruentur,quæ uel missæ ad uenerabilem cœtum oratione conduntur,uel inserto edicti uocabulo nuncupantur:siue eas nobis spontaneus motus ingesserit,siue precatio,siue relatio,uel lis mota legis occasionem postulauerit.nam satis est edicti eas nuncupatione censeri,nel per omnes populos iudicum programmate diuulgari:uel expressius continere,quod principes censuerūt ea, quæ incertis negotijs statuta sunt,similium quoque caussarum facta componere. Sed & si generalis lex uocata est,uel ad omnes iussa est pertinere:uim obtineat edicti: interlocutionibus, quas in uno negocio iudicantes protulimus,nel postea proferemus,non in commune præiudicantibus:nec ijs,quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus,uel prouincijs, uel corporibus,ad generalitatis obseruantiam pertinentibus. D.VIII.Id.Nouemb.Rauennæ Theodosio A.XII.& Valentiniano Cæsare II.COSS.

C

IIII. Iidem A A. ad Volusianum P.P.

D I G N A uox maiestate regnantis,legibus alligatum se principem profiteri:adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas.Et reuera maius imperio est summittere legibus principatum:& oraculo præsentis edicti,quod nobis licere non patimur,indicamus. D.III. Id.Iun.Rauennæ.Florentio & Dionysio COSS.

V. Iidem A A. Florentio P.P.

N O N dubium est,in legē cōmittere eum,qui uerba legis amplexus, contra legis nititur uoluntatem:nec pœnas insertas legibus euitabit,qui se contra iuris sententiā sæua prærogatiua uerborū fraudulenter excusat. Nullum enim pactū,nullam conuentionem, nullum contractum inter eos uideri uolumus subsecutum,qui contrahunt lege contrahere prohibēte. Quod ad omnes etiam legum interpretationes,tā ueteres,quàm nouellas,trahi generaliter imperamus:ut legislatori,quod fieri non uult,tantū prohibuisse sufficiat,cætera quasi expressa ex legis liceat uoluntate colligere:hoc est,ut ea,quæ lege fieri prohibentur,si fuerint facta,non solū inutilia,sed pro infectis etiam habeantur:licet legislator fieri prohibuerit tātum,nec specialiter dixerit,inutile esse debere,quod factū est. Sed & quod fuerit subsecutū ex eo,uel ob id,quod interdicēte lege factum est:illud quoque cassum & inutile esse præcipimus. Secundū itaque prædictā regulam,quam ubicunque seruari factū lege prohibente censuimus:certū est,nec stipulationē huiusmodi tenere,nec mandatū ullius esse momenti, nec sacramentum admitti. D.VII.Id.April.Constantinop.Theodosio A.XVII.& Festo COSS.

D

E

VI. Iidem A A. Florentino P.P.

Q V O D fauore quorundam constitutum est,quibusdam casibus ad læsionem eorū nolumus inuentum uideri. D.Kal.Aug.Theodosio.A.XVII.& Festo COSS.

VII. Iidem A A. Cyro P.P. & Consuli designato.

L E G E S & constitutiones futuris certum est dare formam negocijs,non ad facta præterita reuocari:nisi nominatim & de præterito tempore,& adhuc pendentibus negocijs cautum sit. D.Non.April.Constantinop.Valentiniano A.V.& Anatolio COSS.

Iidem A A. ad Senatum.

H V M A nū esse probamus,si quid de cætero in publica uel priuata caussa emerserit necessariū

ſarium.quod formam generalem & antiquis legibus non inſertam expoſcat:id ab omni/bus antea tam proceribus noſtri palacij,quàm glorioſiſſimo cœtu ueſtro(patres conſcripti) tractari.& ſi uniuerſis tam iudicibus, quàm uobis placuerit:tunc legata dictari,& ſic ea de/nuò collectis omnibus recenſeri.& cum omnes conſenſerint:tunc demum in ſacro noſtri nu/minis conſiſtorio recitari,ut uniuerſorum conſenſus & noſtræ ſerenitatis authoritate firme/tur. Scitote igitur patres conſcripti,non aliter in poſterum legem à noſtra clemētia promul/gandam:niſi ſupradicta forma fuerit obſeruata.bene etenim cognoſcimus, quod cum ue/ſtro conſilio fuerit ordinatum,id ad beatitudinem noſtri imperij,& ad ueſtram gloriam re/dundare.D.XVI.Kal.Nouemb.Actio III.& Symacho coſ. G

IX. Impp.VALENTIN.& MARTIAN.AA.ad Palladium P.P.

LEGES ſacratiſſimæ,quæ conſtringunt omnium uitas,intelligi ab omnibus debent:ut uniuerſi præſcripto earum manifeſtius cognito,uel inhibita declinent,uel permiſſa ſecten/tur. Si quid uero in iiſdem legibus latum fortaſſis obſcurius fuerit:oportet id ab imperato/ria interpretatione patefieri,duritiamq́ legum noſtra humanitate incongruam emenda/ri.D.VI.Id.Febr.Anthemio coſs.

X. Impp.LEO & ZENO AA.

CVM de nouo iure,quod inueterato uſu adhuc ſtabilitum non eſt,dubitatio emergat: neceſſaria eſt tam ſuggeſtio iudicantis,quàm ſententiæ principalis authoritas. D.X.Kal. Maij.Leone iuniore A.coſ. H

XI. Imp.IVSTINIANVS A.Demoſtheni P.P.

SI IMPERialis maieſtas cauſſam cognitionaliter examinauerit,& partibus cominus cō/ſtitutis ſententiam dixerit:omnes omnino iudices,qui ſub noſtro imperio ſunt,ſciant hoc eſſe legem,non ſolum illi cauſſæ,pro qua producta eſt,ſed omnibus ſimilibus. quid enim maius,quid ſanctius imperiali eſt maieſtate?uel quis tantæ ſuperbiæ faſtidio tumidus eſt, ut regalem ſenſum contemnat:cum & ueteris iuris conditores conſtitutiones,quæ ex impe/riali decreto proceſſerunt, legis uicem obtinere, aptè dilucideq́ definiunt?Cum igitur & hoc in ueteribus legibus inuenimus dubitatū,ſi imperialis ſenſus legem interpretatus eſt, an oporteat huiuſmodi regiam interpretationem obtinere:eorum quidem uanam ſubtili/tatem tam riſimus quàm corrigendam eſſe cenſuimus. Definimus autem omnem impe/ratorum legum interpretationem:ſiue in precibus,ſiue in iudicijs,ſiue alio quocunq́ modo factam:ratam & indubitatam haberi.Si enim in præſenti leges condere ſoli Imperatori cō/ceſſum eſt:& leges interpretari ſolo dignum imperio eſſe oportet. Cur autem ex ſuggeſtio/nibus procerum,ſi dubitatio in litibus oriatur,& ſeſe non eſſe idoneos uel ſufficiētes ad de/ciſionem litis illi exiſtiment,ad nos decurratur?& quare ambiguitates iudicium,quas ex le/gibus oriri euenit,aures accipiunt noſtræ:ſi non à nobis interpretatio mera procedat?uel quis legum ænigmata ſoluere,& omnibus aperire idoneus eſſe uidebitur,niſi cui legiſlato/rem eſſe conceſſum eſt?Exploſis itaq́ his ridiculoſis ambiguitatibus:tam conditor, quàm interpres legum ſolus Imperator iuſtè exiſtimabitur:nihil hac lege derogante ueteris iuris cōditoribus,quia hoc eis maieſtas imperialis permiſit.D.VI.Kal.Nouēb.Decio.V.C.coſ. K I

DE MANDATIS PRINCIPVM. TIT. XV.

Imppp.GRAT.VALENTIN.& THEOD.AAA.ad Eugenium P.P.

SI QVIS adſerat cum mandatis noſtris ſecretis ſe ueniſſe:omnes ſciant,nemini quidquam,niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credendum:nec ullius dignitate terreri,ſiue ullius tribuni,ſiue notarij,ſiue comitis proferant dignitatem: ſed ſa/cras noſtras literas eſſe quærendas.D.XVI.Kal.Iul.Heracleæ.Merobaude.II. & Saturnino coſs.

*Græca conſtitutio.

A
DE SENATVSCONSVLTIS TIT. XVI.

Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Senatum.*

QVAMVIS senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem: tamen etiã nostris legibus id prosequimur: adijcientes, ut si quisq; speciali supplicatione eliciendum aliquod rescriptum tentauerit, ut transire ei formam liceat statutorum: tertia patrimonij parte multetur, & damnatus ambitus crimine maneat infamis. D. VII. Kal. Aug. Heracleæ. Ricomere & Clearcho coss.

B
DE VETERE IVRE ENVCLEANDO, ET DE AVTOritate iuris prudentium, qui in Digestis leguntur TIT. XVII.

1. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Triboniano V. eminentiss. Quæst. sacri Palatij.*

DEO AVTORE, nostrum gubernante imperium, quod nobis à cœlesti maiestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus, & statũ reipublicæ sustentamus: & ita animos nostros ad dei omnipotentis adiutorium erigimus, ut neq; armis confidamus, neq; nostris militibus, neq; bellorum ducibus, uel nostro ingenio: sed omnem spem ad solam prouidentiam referamus summæ trinitatis, unde & mundi totius elementa processerunt, & rerum dispositio in orbem terrarũ C producta est. Cum itaq; nihil tam studiosum in omnibus rebus inuenitur, quàm legũ autoritas, quæ & diuinas & humanas res bene disponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem, qui ab urbe condita & Romuleis descendit temporibus, ita esse confusum, ut in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: prius nobis studium fuit à sacratissimis retro principibus initium sumere, & eorum constitutiones, emendare, ac uiæ dilucidæ tradere: quatènus in uno codice cõgregatæ, & omni superuacuâ similitudine & iniquissima discordia absolutæ, uniuersis hominibus promptum suæ serenitatis præbeant præsidium. Hocq; opere consummato, & in uno uolumine, nostro nomine præfulgẽte, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad summam & plenissimam iuris emendationem peruenire properaremus, & omnem Roma D nam sanctionem & colligere, & emendare, & tot autorum dispersa uolumina uni codici indita ostendere (quod nemo alius neq; sperare, neq; optare ausus est) res quidem difficillima, imò magis impossibilis uidebatur. Sed manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoq; curã nostris animis reposuimus: freti deo, qui & res penitus desperatas donare, & consummare uirtutis magnitudine potest: & ad tuæ synceritatis optimum rẽ speximus ministerium, tibiq; primo & hoc opus commisimus (ingenij tui documẽtis ex codicis nostri ordinatione acceptis) & iussimus, quos probares, tam ex facundissimimis antecessoribus, quàm ex iuris disertissimis togatis fori amplissimæ sedis, ad sociandum laborẽ eligere. His itaq; collectis, & in palatium nostrum introductis, nobisq; tuo testimonio placitis, totam rem faciendam permisimus: ita tamen, ut tui uigilantissimi animi gubernatione res omnis celebretur. E Iubemus igitur uobis antiquorum prudentium, quibus autoritatem conscribendarum interpretandarumq; legum sacratissimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes, & legere, & limare: ut ex his omnibus materia colligatur, nulla (secũdum quod possibile est) neq; similitudine, neq; discordia derelicta, sed quod ex his unum pro omnibus sufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes scripserũt, quorũ scripturæ à nullis autoribus receptę: nec usitatę sunt: neq; nos corũ uolumina nostrã inquietare sanctionẽ dignamur. Cumq; hæc materia summi numinis liberalitate collecta fuerit: oportet ea pulcherrimo opere exstruere, & quasi propriũ & sanctissimũ templũ iustitiæ cõsecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam secundum codicis nostri constitutionẽ, quàm edicti perpetui imitationẽ (prout hoc uobis cõmodius esse patuerit) ut nihil extra memoratã cõsummationẽ possit esse derelictũ, sed his quin

quaginta libris totum ius antiquum per mille & quadringentos ferè annos confusum, & à nobis purgatū, quasi quodam muro uallatū, nihil extra se habeat: omnibus autoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua seruāda: quia nō omnes in omnia, sed certi per certa, uel meliores, uel deteriores inueniuntur. Sed neque ex multitudine autorū, quod melius & æquius est, iudicatote: cū possit unius forsitan & deterioris sententia & multos, & maiores aliqua in parte superare. Et ideo ea, quę in notis Æmilij Papiniani ex Vlpiano, & Paulo, necnon & Martiano adscripta sunt, quæ antea nullā uim propter honorē splendidissimi Papiniani obtinebant, non statim respuere: sed si quid ex his ad repletionem summi ingenij Papiniani laborū uel interpretationū necessarium esse perspexeritis, & hoc ponere legis uim obtinēs nō moremini. Et omnes, qui relati fuerint in hoc codice prudentissimi uiri, habeant autoritatem, tanquā si eorū studia ex principalibus constitutionibus profecta, & à nostro diuino fuerint ore profusa. Omnia enim meritò nostra facimus: quia ex nobis omnis eis impartietur authoritas. nam qui nō subtiliter factum emēdat, laudabilior est eo, qui primus inuenit. Sed in hoc studium uobis esse nolumus, ut si quid in ueteribus libris nō bene positū inueniatis, uel aliquod superfluū, uel minus perfectū: superuacua lōgitudine semota, & quod imperfectū est, repleatis, & omne opus moderatū & quàm pulcherrimū ostendatis. hoc etiā nihilominus obseruando, ut si quid ex ueteribus legibus uel constitutionibus, quas antiqui in suis libris posuerint, nō rectè scriptū inueniatis: & hoc reformetis, & moderato ordini tradatis: ut hoc uideatur esse uerū, & optimū, quasi ab initio scriptum, quod à uobis electū, & ibi positū fuerit: & nemo ex comparatione ueteris uoluminis, quasi uiciosam scripturā, arguere audeat. Cum enim lege antiquæ, quæ regia nuncupabatur, omne ius, omnisque potestas populi Romani in imperatoriā translata sit potestatem: nos uero sanctionē omnē non diuisimus in alias & alias conditorū partes, sed totā nostram esse uoluimus: quid possit antiquitas nostris abrogare legibus? Et in tantū uolumus eadem omnia, cū reposita sunt, obtinere: ut si aliter fuerint apud ueteres conscripta, in contrariū autem in compositione nostra inueniantur: non scripturæ, sed nostræ electioni hoc adscribatur. Nulla itaque in omnibus prædicti codicis membris ἀντινομία (sic enim à uetustate Græco uocabulo nuncupatur) aliquē sibi locum uindicet: sed sit una cōcordia, una consequentia, aduersario nullo constituto. Sed & similitudinē (secundū quod dictū est) ab huiusmodi consummatione uolumus exsulare: & ea, quæ sacratissimis constitutionibus, quas in codicē nostrū redegimus, cauta sunt, iterū poni ex uetere iure non concedimus: cū diualiū constitutionū sanctio sufficiat ad eorū autoritatē: nisi fortè uel propter diuisionem, uel propter repletionē, uel pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro, ne ex continuatione huiusmodi lapsus oriatur aliquid in tali prato spinosum. Sed & si quæ leges in ueteribus libris positæ, iam per desuetudinē abierunt, nullo modo uobis easdē ponere permittimus: cū hæc tantummodo obtinere uelimus, quæ uel iudiciorū frequentissimus ordo exercuit, uel longa consuetudo huius almæ urbis comprobauit, secūdum Saluij Iuliani scripturam, quæ indicat, debere omnes ciuitates consuetudinē Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autē intelligendum est nō solum ueterem, sed etiam regiam nostram, quæ deo propitio melioribus condita est augurijs. Ideo iubemus duobus istis codicibus omnia gubernari: uno constitutionū, altero iuris enucleati, & in futurum codicem componēdi: uel si quid aliud à nobis fuerit promulgatum institutionum uicem obtinens, ut rudis animus studiosi simpliciter enutritus, facilius ad altioris prudentiæ redigatur scientiam. Nostram autem consummationem, quæ à nobis adnuente deo componetur, Digestorū uel Pandectarum nomē habere sancimus: nullis iuris peritis in posterū audentibus cōmentarios illi adplicare, & uerbositate sua supradicti codicis compendium confundere, quemadmodum & antiquioribus temporibus factū est, cū per contrarias interpretātium sententias totum penè ius conturbatum est. sed sufficiat per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius

A ria eius facere, nullo ex interpretatione eorum uicio oriundo. Ne autem per scripturam aliquam fiat in posterum dubitatio: iubemus non per signorum captiones & compendiosa ænigmata, quæ multas per se & per suum uicium ἀντινομίας induxerunt, eiusdem rodicis textum ronscribi: etiam si numerus librorum significabitur, aut aliud quidpiã. neque etenim hæc per specialia signa nnmerorum manifestari, sed per literarum ronsequentiam explanari roncedimus. Hæc igitur omnia deo placido facere tua prudentia unà cum aliis facundissimis uiris studeat, & tam subtili, quàm celerrimo fini tradere: ut codex cõsummatus, & in quinquaginta libros digestus, nobis offeratur in maximam & æternã rei memoriam, deique omnipotentis prouidentiæ argumentum, nostrique imperii, & uestri ministerii
B gloriam. D.XIIII. Kal. Ianuar. Constant. Lampadio & Oreste. V V. C C. COSS.

II. *Imp. Cæs. Fl.* IVSTINIAN. A. *ad Senatus & omnes populos.*

TANTA circa nos diuinæ humanitatis est prouidencia, ut semper æternis liberalitatibus nos sustentare dignetur. Post bella enim Parthica æterna pace sopita, postque Vandali ram gentem ereptã, & Carthaginẽ, imò magis omnem Lybiam Romano imperio iterum sociatam: & leges antiquas iam senio prægrauatas, per nostram uigilantiã præbuit in nouam pulchritudinem, & moderatum peruenire compendium: qnod nemo ante nostrũ imperium unquã sperauit, neque humano ingenio possibile esse penitus existimauit. erat enim mirabile Romanam sanctionem ab urbe rondita usque ad nostri imperii tempora, quæ pe
C nè in mille & trecentos annos roncurrunt, intestinis prælijs uacillantem, hocque & in Imperiales constitutiones extendentem, in unam reducere rorcordiam: ut nihil neque rontrariũ, neque idem, neque simile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus singulis positæ usque appareant. nanque hoc cœlestis quidam prouidentiæ peculiare fuit: humanæ uero imbecillitati nullo modo possibile. Nos itaque more solito ad immortalitatis præsidiũ respeximus, & summo numine inuocato, deum autorem & totius operis præsulem fieri optauimus: & omne studiũ Triboniano uiro excelso, magistro officiorũ, ex quæstore sacri nostri palatii & ex ronsule credidimus, eique omne ministerium huiusmodi ordinationis imposuimus, ut ipse unã cũ aliis illustribus & prudentissimis uiris nostrum desiderium adimpleret. nostra quoque maiestas semper inuestigando & perscrutando ea, quæ ab his componebãtur, quicquid dubium & incertum inueniebatur, cum cœlesti numine rectè emendabat, & in rom
D petentẽ formã redigebat. Omnia igitur confecta sunt domino & deo nostro Iesu Christo possibilitatem, tam nobis, quàm nostris in hoc satellitibus præstante. Et principales quidem ronstitutiones duodecim libris digestas, iam antè in codicem nostro nomine præfulgentem contulimus. postea uero maximũ opus aggredientes, ipsa uetustatis studiosissima opera iam penè confusa & dissoluta, eidẽ uiro excelso permisimus tam colligere, quàm certo moderamini tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato uiro excelso suggestum est, duo penè millia librorum esse conscripta, & plusque tricies centena uersnum à ueteribus effusa, quæ necesse esset omnia & legere, & perscrutari, & ex his quod optimũ fuisset, eligere. Quod cœlesti fulgore & summæ trinitatis fauore confectum est secundum no
E stra mandata, quæ ab initio ad memoratum uirum excelsum fecimus: & in L. libros omne quod utilissimũ erat, collectum est: & omnes ambiguitates decisæ, nullo seditioso relicto: nomenque libris imposuimus Digestorum seu Pandectarum: quia omnes disputationes ar decisiones in se habent legitimas, & quod undique fuit collectum, hoc in sinus suos receperunt, in rentumqninquaginta penè millia uersuum totũ opus consummantes. & in septẽ partes eos digessimus, non perperam, neque sine ratione: sed in numerorũ naturã & artẽ respicientes, & ronsentaneã eis diuisionẽ partium conficientes. Igitur prima quidem pars totins contextus, quæ Græco uocabulo τὰ πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est. Serundns autem articulus septem libros habet, qui de iudiciis appellatur. In tertia uero rongregatione omnia, quæ de rebus nominantur, cõtulimus, octo libris ei deputatis. Quartus autem locus, qui & totius rompositionis quasi quidam inuenitur umbilicus,

De vetere iure enucleando. &c.

octo libros suscepit: in quorũ primo omnia, quæ ad hypothecam pertinent, reposita sunt, F
ut non à pignoraticia actione in libris de rebus posita multũ distarẽt. Alio libro eidẽ inser/
to uolumini, qui ædilitiũ edictũ, & redhibitoriã actionem, & duplæ stipulationẽ, quæ eui/
ctionibus adposita est, continet: quia hæc omnia titulis emptionũ & uenditionũ consenta/
nea sunt: & prædictæ actiones quasi pedisequæ illarũ ab initio processerunt: in uetustioris
quidẽ edicti ordinatione in loca deuia & multũ distantia deuagantes, per nostrã autẽ pro/
uidentiã his congregatę: cũ oporteat ea, quæ de eodẽ penè loquuntur, in confinio pone/
re. Alius deniq; liber post duos primũ nobis excogitatus est de usuris, & traiectitijs pecu/
nijs, & de instrumentis, & testibus, seu probationibus, necnon pręsumptionibus. & memo
rati tres singulares libri iuxta compositionẽ de rebus positi sunt. Post hos quæ de sponsali/ G
bus, & nuptijs, de dotibus, & legibus earũ dicta sunt, reposuimus, tribus librorũ uolumini/
bus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos libros conscripsimus. Et
memoratã ordinationẽ octo librorũ mediã totius operis reposuimus, omnia undiq; tã uti
lissima, quàm pulcherrima iuxta continentem. Quintus autẽ uobis exoritur Digestorum
articulus, in quẽ de testamentis, & codicillis, tam priuatorũ, q̃ militum, omne, quicquid an
tiquitus dictũ est, inueniat quis depositũ, qui de testamentis appellatur. De legatis autẽ &
fideicõmissis quinq; librorũ numerus adgregatus est. Cumq; nihil tã peculiare fuerat, q̃
legatis quidẽ legis Falcidiæ narratio, fideicõmissis autẽ, q̃ senatusconsulti Trebelliani: sin/
gulis libris utriq; eorũ adplicaris, tota pars quinta in nouẽ libros coadunata est. Solum au
tem senatusconsultũ Trebellianũ ponendũ esse, existimauimus. captiosas etenim, & ipsis H
ueteribus odiosas Pegasiani senatuscõsulti ambages, & utriusq; senatuscõsulti inter se tam
superuacuas, quàm scrupulosas diuersitates respuentes: totũ ius super his positũ Trebellia/
no senatusconsulto adiudicauimus. Sed & in his nihil de caducis à nobis memoratum
est: ne caussa, quę in rebus nõ prosperè gestis & tristibus tẽporibus Romanis increbruit ca
lamitatibus, bello coalescẽs ciuili, in nostris remaneat tẽporibus, quæ fauor cœlestis & pa/
cis uigor firmauit, & super omnes gentes in bellicis uictorijs posuit: ne luctuosum monu/
mentũ læta secula inumbrare concedatur. Sexta deinde Digestorũ pars exoritur, in qua
omnes bonorũ possessiones positæ sunt, quæ tam ad ingenuos, quàm ad libertinos respici
unt: & ius omne, quod de gradibus & affinitatibus descendit, legitimæq; hæreditatis, & o/
mnis ab intestato successio, & Tertyllianum, & Orphitianũ senatusconsultũ, ex quibus ma I
tres & filij inuicẽ sibi hæredes existunt, in geminos libros cõtulimus, bonorũ possessionis
multitudinẽ in cõpendiosum & manifestissimũ ordinẽ concludentes. Post hæc ea, quæ de
operis noui nunciationibus, damniq; infecti, & de ædificijs dirutis, & eorũ insidijs, & de a/
qua pluuia arcenda ueteribus autoribus placita sunt: necnõ quæ de publicanis, & donatio/
nibus, tam inter uiuos, quàm mortis caussa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librũ
singularẽ deduximus. De manumissionibus autẽ, & de liberali caussa, alius liber respõdet:
quemadmodũ & de acquisitione tam dominij, quàm possessionis, & titulis, qui eã inducũt,
multæ & uariæ lectiones uni sunt insertę uolumini: alio libro deputato his, qui iudicati, uel
in iure confessi sunt, & de bonorũ detentionibus & uenditionibus, & ut ne quid in fraudẽ K
creditorũ fiat. Post hæc omnia interdicta conglomerata sunt: & deinceps exceptiones, de
temporũ prolixitatibus, & de obligationibus & actionibus liber item singularis extendi/
tur: ut perfecta sexta pars totius Digestorũ uoluminis octo libris definiatur. Septimus
autẽ & nouissimus articulus Digestorũ sex libris formatus est: in quo de stipulationibus, &
de fideiussoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & solutionibus, & acceptilatio/
nibus, & de prætorijs stipulationibus, omneq; ius inuenitur gemino uolumine inscriptum
esse, quod in libris antiquis nec numerari possibile fuit. Et post hęc duo terribiles libri sunt
de delictis priuatis, & extraordinarijs, necnon publicis criminibus, qui omnem continent
seueritatem pœnarumq; atrocitatem. Quibus permista sunt & ea, quę de audacibus homi
nibus cauta sunt, & qui se celare conantur, & contumaces existunt: & de pœnis, quæ con/
demnatis

A demnatis infliguntur uel conceduntur, necnon de eorum substantijs. Liber autem singularis de appellationibus nobis excogitatus est contra sententias, tam ciuiles, quàm criminales caussas finientes. Cætera autē omnia, quæ de municipialibus, uel decurionibus, & muneribus, uel publicis operibus, uel nūdinis, & pollicitationibus, ac diuersis cognitionibus, & censibus, aut significationibus uerborū ueteribus inuenta sunt, quæcꝗ regulariter definita, in se recipit quinquagesimus, totius consumationis perfectio. Quæ omnia per uirū excelsum, necnon prudentissimū magistrū, ex quæstore & exconsule Tribonianū, qui simul liter eloquētiæ, & legitimę scientiæ artibus decoratus, & in ipsis rerū experimentis emicuit,
B nihilꝗ maius, nec carius nostris unquā iussionibus duxit: necnon per alios uiros magnificos & studiosissimos perfecta sunt. id est Constantinū uirū illustrem, comitē sacrarum largitionū, & magistrū scrinij libellorū, sacrarūꝗ cognitionū, qui semper nobis ex bona opinione & gloria sese commendauit. necnon Theophilum uirū illustrē magistrū iurisꝗ peritum in hac splendidissima ciuitate laudabiliter optimā legum gubernationē extēdentem. & Dorotheū uirū illustrem & facundissimū antecessorē, quem in Berytiensiū splendidissima ciuitate leges discipulis tradentē propter eius optimā opinionē & gloriā ad nos deduximus, participemꝗ huius operis fecimus. sed & Anatolium uirū illustrem magistrū, qui & ipse apud Berytienses iuris interpres constitutus ad hoc opus electus est, uir ab antiqua stirpe legitima procedens: cum & pater eius Leontius post Patricium inclytæ recordatio-
C nis quæstoriū & antecessorem & auus eius Eudoxius post Leontiū uirum gloriosissimum præfectoriū consularē atꝗ Patriciū filios eius, optimā sui memoriā in legibus reliquerint. necnon & Cratinū uirum illustrem, & comitē sacrarū largitionum, & optimū antecessorem huius almæ urbis constitutum. qui omnes ad prædictū opus electi sunt unà cum Stephano, Mœna, Prosdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Cōstantino, Ioanne, iuris prudentissimis, qui patroni quidē sunt caussarū apud maximā sedē præfecturæ, quæ orientalibus prætorijs præsidet. Omnes autē suæ uirtutis testimoniū undiꝗ accipientes, & à nobis ad tanti operis consummationē electi sunt: & cū omnes in unū cōuenerunt gubernatione Triboniani uiri excelsi, ut tantū opus nobis autoribus possent conficere, deo propicio in L. libris opus consummatū est. Tanta autē à nobis antiquitatis ha-
D bita est reuerentia, ut nomina prudentiū taciturnitati tradere nullo modo patiamur: sed unusquisꝗ eorū, qui autor legis fuit, nostris Digestis inscriptus est: hoc tantūmodo à nobis effecto, ut si quid in legibus eorū superuacuū, uel imperfectum, aut minus idoneū uisum esset: uel adiectionē, uel deminutionē necessariā accipiat, & rectissimis regulis tradatur. sed & ex multis similibus uel contrarijs quod rectius habere apparebat, hoc pro alijs omnibus positū est, una omnibus autoritate indulta: ut quicquid ibi scriptū est, hoc nostrū appareat, & ex nostra uoluntate compositū: nemine audente cōparare ea, quę antiquitas habebat, cū ijs, quæ nostra autoritas introduxit: quia multo maxima sunt, quæ propter utilitatē rerum transformata sunt: adeò, ut & si principalis cōstitutio fuerat in ueteribus libris relata, neꝗ ei pepercerimus, sed & hanc corrigendā esse putauerimus, & in melius restaurandā. nomi-
E nibus etenim ueteribus relictis, quicquid legū ueritati decorū & necessariū fuit, hoc nostris emendationibus seruauimus: & propter hāc caussam, & si quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutissimā peruenit quietē, nullo titubāte relicto. Sed cum prospeximus, quod ad portandā tantę sapiētiæ molē nō sint idonei homines rudes, & qui in primis legū uestibulis stantes intrare ad arcana eorū properant: & aliā mediocrē eruditionē præparandā esse cēsuimus, ut sub ea colorati, & quasi primitus omniū imbuti, possint ad penetralia eorū intrare, & formā legū pulcherrimā nō cōniuentibus oculis accipere. Et ideo Triboniano uito excelso, qui ad totius operis gubernationē electus est, necnō Theophilo & Dorotheo uiris illustribus & facundissimis antecessoribus accersitis: mandauimus, quatènus libris, quos ueteres cōposuerunt, qui prima legū argumenta cōtinebant, & institutiones nocabantur, undiꝗ separatim collectis: quicquid ex his utile, & aptissimum, & undiꝗ elimatum, &

rebus,quæ in præsenti æuo in usu uertũtur,consentaneũ inueniatur: hoc & capere studeāt, F
& quatuor libris imponere,& totius eruditionis prima fundamenta atq; elementa ponere
quibus iuuenes suffulti,possint grauiora & perfectiora scita legum sustentare. Admonui/
mus autem eos,ut memores etiã nostrarũ sint constitutionum, quas pro emendatione iu/
ris promulgauimus:& in confectione institutionũ etiam eandem,emendationẽ ponere nõ
morentur:ut sit manifestum,& quid antè uacillabat,& quid postea in stabilitatẽ redactum
est.Quod opus ab his perfectum,ut nobis oblatũ & relectum est:& prono suscepimus ani
mo,& nostris sensibus non indignũ esse iudicauimus,et prędictos libros Constitutionũ ui
cem habere iussimus:quod in oratione nostra,quam in eisdem libris præposuimus, aper/
tius declaratur. Omni igitur Romani iuris dispositione composita,& in tribus uolumini G
bus,id est Institutionũ, & Digestorũ seu Pandectarũ,necnõ Constitutionũ,perfecta,& tri
bus annis consummata,quæ ut primũ cœpit,neq; in toto decennio cõpleri sperabatur:om
nipotẽti deo & hanc operã ad hominũ sustentationẽ pijs obtulimus animis,uberesq; gra/
tias maximæ deitati reddidimus:quæ nobis præstitit,& bella feliciter peragere,& honesta
pace potiri,& non tantũ nostro, sed etiã omni æuo,tam instanti, quàm posteriori leges o/
ptimas ponere. Omnibus itaq; hominibus eandem sanctionẽ manifestã facere, necessa
rium esse perspeximus:ut sit eis cognitũ,quanta confusione & iniquitate absoluti,in quan/
tam moderationẽ & ueritatem legitimã peruenerint:legesq; in posterum habeant,tam di
rectas,quàm compendiosas,omnibusq; in promptu positas, & ad possidendi libros earũ H
facilitatem idoneas:ut non mole diuitiarũ expensa possint homines superuacuæ legũ mul/
titudinis adipisci uolumina,sed uilissima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam di/
tioribus, quàm tenuioribus,minimo precio magna prudentia reparanda. Si quid antẽ
in tanta legum compositione,quæ ab immenso librorum numero collecta est,simile forsi/
tan rarũ inueniatur:nemo uituperandum existimet,sed primũ quidem imbecillitati huma
næ,quæ naturaliter inest,hoc adscribat: quia omniũ habere memoriã, & penitus in nullo
peccare,diuinitatis magis,q̃ mortalitatis est:quod & à maioribus dictum est.deinde sciat,
quod similitudo in quibusdã,& his breuissimè adsumpta nõ inutilis est, & citra propositũ
nostrũ hoc subsecutũ.aut enim ita lex necessaria erat,ut diuersis titulis propter rerũ cogna/
tionem adplicari eam oportuerit:aut cum fuerat alijs diuersis permista,impossibile erat eã I
per partes detrahi,ne totum cõfunderetur.& in his partibus,in quibus perfectissimè iussi/
ones ueterũ exposita fuerant,quod particulatim in ea fuerat sparsum,hoc diuidere ac sepa
rare penitus erat inciuile:ne tam sensus,q̃ aures legentiũ ex hoc perturbarentur. Similiq;
modo si quid in principalibus constitutionibus cautũ est:hoc in Digestorũ uolumine poni
nullo modo concessimus,quasi Constitutionũ recitatione sufficiẽte: nisi & hoc raro ex ijs/
dem caussis,ex quibus similitudo assumpta est. Contrarium autẽ aliquod in hoc codice
positũ nullum sibi locum uindicabit,nec inuenietur,si quis subtili animo diuersitatis ratio/
nes excutiat:sed est aliquod nouum inuentũ,uel occultè positum,quod dissonantiæ quere
lam dissoluit, & aliã naturã inducit discordiæ fines effugientem. Sed & si quid forsitan
prætermissum est,quod in tantis millibus quasi in profundo positũ latitabat, & cũ idoneũ K
fuerat poni,obscuritate inuolutũ necessariò derelictum est:quis hoc reprehendere recto a/
nimo possit?primo quidẽ propter ingenij mortalis exiguitatẽ,deinde propter ipsius rei ui/
tium,quod multis inutilibus permistum,nullã sui ad eruendum præbuit copiã. denuo,
quod multo utilius est,pauca idonee effingere,q̃ multis inutilibus homines prægrauari.
Mirabile autẽ aliquid ex his libris emersit,quod multitudo antiqua præsente breuitate
paucior inuenitur.hoies etenim,qui ante lites agebant,licet multæ leges fuerãt positæ: ta-
men ex paucis lites proferebãtur,uel propter inopiã librorũ,quos cõparare eis impossibile
erat,uel propter ipsam inscientiã:& uoluntate iudicũ magis,q̃ legitima autoritate lites diri
mebãtur.In præsenti autẽ cõsummatione nostrorũ Digestorũ ex tantis leges collectę sunt
uoluminibus,quorũ etiã nomina antiquiores homines,nõ dicimus nesciebãt, sed nec un/

quam

quã audiebant.quę omnia collecta ſunt ſubſtãtia ampliſsima cõgregata: ut egena quidem
antiqua multitudo inueniatur,opulentiſsima aũt breuitas noſtra efficiatur. Antiquæ autẽ
ſapientię librorũ copiã maximè Tribonianus uir excellentiſsimus prębuit,in quibus multi
fuerant & ipſis eruditiſsimis hominum incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex
his pulcherrimũ erat, hoc ſemorũ in optimam compoſitionẽ noſtrã peruenit. Sed huius
operis conditores nõ ſolum ea uolumina perlegerũt,ex quibus leges poſitę ſunt: ſed etiam
alia multa, quę iſti nihil uel utile uel nouũ in eis inuenientes, quod excerptũ noſtris Dige-
ſtis adplicarẽt,optimo animo reſpuerunt. Sed quia diuinę res quidem perfectiſsimę ſunt,
B humani uero iuris cõditio ſemper in infinitum decurrit,& nihil eſt in eo, quod ſtare poſsit
perpetuo(multas etenim formas edere natura nouas deproperat)nõ deſperamus,quędam
poſtea emergi negocia,quę adhuc legum laqueis nõ ſunt innodata. Si quid igitur tale con
tigerit: Auguſtum imploretur remedium: quia ideo Imperialem fortunã rebus humanis
deus prępoſuit, ut poſsit omnia,quæ nouiter contingunt,& emendare, & cõponere, & mo
dis ac regulis cõpetentibus tradere. & hoc nõ primum à nobis dictum eſt, ſed ab antiqua
deſcẽdit proſapia:cũ & ipſe Iulianus legum & edicti perpetui ſubtiliſsimus conditor,ſuis li-
bris hoc retulerit:ut ſi quid imperfectũ inueniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur.&
hoc nõ ipſe ſolus, ſed & diuus Hadrianus in cõpoſitione edicti & ſenatuscõſulto, quod eũ
ſecutũ eſt,hoc apertiſſimè definiuit: ut ſi quid in edicto poſitum nõ inueniatur, hoc ad eius
C regulas eiusq́ coniecturas, & imitationes poſſit noua inſtruere autoritas. Hæc igitur o-
mnia ſciens patres conſcripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem ampliſſi-
mas agite ſummæ diuinitati,quæ noſtris temporibus iam ſaluberrimũ opus ſeruauit. quod
enim antiquas digna diuino nõ eſt uiſa iudicio:hoc noſtris tẽporibus indultũ eſt.Has itaq;
leges & adorate,& obſeruate,omnibus antiquioribus quieſcẽtibus: nemoq́ ueſtrũ audeat
uel cõparare eas prioribus,uel ſi quid diſſonans in utroq; eſt,quęrere:quia omne,quod hic
poſitũ eſt,hoc unicũ & ſolum obſeruari cẽſemus. Nec in iudicio,nec in alio certamine, ubi
leges neceſſarię ſunt,ex alijs libris,niſi ab eiſdẽ, Inſtitutionibus, noſtriſq́ Digeſtis,& con-
ſtitutionibus à nobis cõpoſitis,uel promulgatis, aliquid uel recitare,uel oſtendere conetur:
niſi temerator uelit falſitatis crimini ſubiectus, unà cũ iudice,qui ei audientiã accõmodaue
D rit, pœnis grauiſsimis laborare. Ne autẽ incognitum ſit uobis, ex quibus ueterum libris
hæc conſummatio ordinata ſit: iuſsimus & hoc in primordijs Digeſtorum noſtrorum in-
ſcribi:ut manifeſtiſſimũ ſit,ex quibus legiſlatoribus,quibusq́ libris eorũ,& quot militibus
hoc iuſticiæ Romanæ templum ædificatũ eſt. Legiſlatores autem uel cõmentatores eos
elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores pijſsimi principes admittere
non ſunt dedignati: omnibus uno dignitatis apice impertito,nec ſibi quoq; aliquam pręro
gatiuam uindicante. cum enim conſtitutionũ uices & has leges obtinere cenſuimus, quaſi
ex nobis promulgatas: quid amplius aut minus in quibuſdam eſſe intelligatur, cum una
dignitas,una poteſtas omnibus eſt indulta? Hoc aũt,quod ab initio nobis uiſum eſt,cum
hoc opus fieri deo annuẽte mandabamus: tempeſtiuũ nobis eſſe uidetur & in pręſenti ſan
E cire: ut nemo nec eorum, qui in præſenti iuris peritiam habent, nec qui poſtea fuerint,au-
deant cõmentarios ijſdem legibus annectere: niſi tantũ ſi uelint eas in græcam uocẽ tranſ-
formare ſub eodem ordine,eademq́ cõſequentia,ſub qua uoces Romanę poſitæ ſunt,hoc
quod græci κατὰ πόδας dicunt.& ſi qui forſitan per titulorum ſubtilitatẽ adnotare malue-
rint,& ea,quæ παράτιτλα nuncupantur,cõponere alias autem legum interpretationes,imo
magis peruerſiones,eos iactare nõ concedimus: ne uerboſitas eorũ aliquid legibus noſtris
adferat ex cõfuſione dedecus: quod & in antiquis edicti perpetui cõmentatoribus factum
eſt,qui opus moderatè confectum huc atq; illuc in diuerſas ſententias producentes,in infi
nitum detraxerunt,ut penè omnem Romanam ſanctionẽ eſſe confuſam cerneres. Quod
ſi non paſsi ſumus: quemadmodum poſteritatis admittetur uana diſcordia? Si quid
autem tale facere auſi fuerint: ipſi quidem falſitatis rei conſtituantur, uolumina autem

corum omnino corrumpantur. Si quid uero (ut suprà dictum est) ambiguum fuerit uisum: hoc ad Imperiale culmē per iudices referatur, & ex autoritate Augusta manifestetur, cui soli leges condere, & interpretari concessum est. Eandem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos, qui in posterum leges nostras per signorum obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per consequētiam literarum uolumus, non per signa manifestari: ita, ut qui talem librum sibi parauerit, in quo signa posita sunt in qualicunq; loco libri uel uoluminis, sciat inutilis se esse Codicis dominum. neq; enim licentiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitari, qui in quacunq; sua parte signorum habet maliciam. Ipse autem librarius, qui eas inscribere ausus fuerit, non solum criminali pœna (secundum quod dictum est) plectetur, sed etiam libri æstimationem in duplum domino reddet, si & ipse dominus ignorans talem librum uel comparauerit, uel confici curauerit. quod & ante à nobis dispositum est constitutione, quam ad legum professores demisimus. Leges autem nostras, quas in his codicibus uel institutionum seu elementorum, digestorum seu pandectarum posuimus: suum obtinere robur ex nostro tertio felicissimo sancimus consulatu præsentis duodecimę indictionis, tertio Calendas Ianuarias, in omni æuo ualituras, unà cum nostris constitutionibus pollentes, & suum uigorem iudicijs ostendentes in omnibus caussis, siue quæ postea emerserint, siue in iudicijs adhuc pēdent, nec eas iudicialis uel amicalis forma compescuit. quæ etenim iam uel iudiciali sententia finita sunt, uel amicali sopita pacto: hæc resuscitare nullo uolumus modo. Benè autem properauimus in tertio nostro consulatu & has leges edere: quia maximi dei & domini nostri Iesu Christi auxilium felicissimum ęuum nostrę reipublicæ donauit: cum in hunc & bella Parthica abolita sunt, & quieti perpetuę tradita, & tertia pars totius mundi nobis adcreuit. post Europā enim & Asiam tota Lybia nostro imperio adiuncta est, & tanto operi legum caput impositum, & omnia cælestia dona nostro tertio consulatui indulta. Omnes itaq; iudices nostri pro sua iurisdictione easdem leges suscipiant: & tam in suis iudicijs, quàm in hac regia urbe habeant, & proponant, & pręcipuè uir excelsus huius almæ urbis præfectus. curæ aūt erit tribus excelsis præfectis prætorijs, tam Orientalibus, quàm Illyricis, necnon & Lybicis per suas autoritates omnibus, qui suæ iurisdictioni suppositi sunt, eas manifestare. D. XVII. Kal. Ian. Constantinop. DN. Iustiniano P.P.A. III. COS.

G (margin, beside line "recitari, qui in quacunq;...") H (margin, beside line "quæ etenim iam...") I (margin, beside line "qui suæ iurisdictioni...")

DE IVRIS ET FACTI IGNORANTIA TIT. XVIII.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Maximo militi.*

QVAMVIS cum caussam tuam ageres, ignorantia iuris propter simplicitatem armatæ militię allegationes competentes omiseris: tamen si nondum satisfecisti: permitto tibi, si cœperis ex sententia conueniri, defensionibus tuis uti. D. VII. Kal. Maij. duobus Asperis COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Iuuenali.*

CVM ignorantia iuris excusari facile non possis, si maior annis uiginti quinq; hæreditati matris tuæ renunciasti: sera ptece subueniri tibi desideras. D. XIII. Kalend. Maij. Ariano & Papo COSS. K

III. *Imp.* PHILIPPVS A. *Marcellæ.*

SI EMANcipata à patre intra annum possessionē petere cessasti: prætendere iuris ignorantiam nullis rationibus potes. D. XVI. Kal. Iul. Peregrino & Aemyliano COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. *Iulianæ.*

SI POST diuisionem factam testamenti uicium in lucem emerserit: ex ijs, quæ per ignorantiam confecta sunt, præiudicium tibi non comparabitur. ostende igitur hoc apud correctorem uirum clarissimum amicum nostrum testāmentum, uel fide ueri deficere, uel iuris ratione stare nō posse: ut infirmata scriptura, quæ testamenti uice prolata est, solidam successionem obtineas. D. VIII. Idib. Iul. Diocler. IIII. & Maximiano III. AA. COSS.

V. *Iidem* AA. & CONSTANTIVS & MAXIMIAN. *Cæss. Martiali.*

Cum falsa

De iuris & facti ignorant. &c.

A CVM falsa demonstratione mutari substantia ueritatis minime posit: respondendo id quod paternum erat, ex maternis esse bonis, nihil egisti. D. prid. Kalend. Ianuar. Diocletiano V. & Maximiano IIII. AA. COSS.

VI. *Idem AA. & CC. Tauro & Pollioni.*

SI NON transactionis caussa, sed indebitam errore facti olei materiam nos Archontico stipulanti spopondisse rector prouinciæ animaduerterit: reddito, quod debetis, residui liberationem condicentes audiet. D. V. Kal. Maij. CC. COSS.

VII. *Idem AA. & CC. Zoæ.*

ERROR facti, nec dum finito negocio, nemini nocet. nam caussa decisa uelamento tali

B non instauratur. D. VI. Non. Iul. CC. III. COSS.

VIII. *Idem AA. & CC. Dionysiæ.*

CVM testamentum nullo iure constiterit: ex eius, quæ ab intestato successit, professione sola, ueluti ex testamēto liberos per errorem profitentis, orcini uel proprij liberti, si non ipsius accesit iudicium (cum errantis uoluntas nulla sit) effici non potuerunt. D. V. Kal. Septemb. CC. IIII. COSS.

IX. *Iidem AA. & CC. Caio & Anthemio.*

NON idcirco minus, quod à uobis uelut à liberis debitam accepisse pecuniam Sanius dicitur (cum nullus sit errantis consensus) mouere status quæstionem prohibentur eius hæredes. D. VI. Idib. Decemb. CC. V. COSS.

C

X. *Iidem AA. & CC. Araphiæ.*

CVM quis ius ignorans, indebitam pecuniā soluerit: cessat repetitio. per ignorantiam enim facti repetitionem tantū indebiti soluti competere, tibi notum est. D. V. Kal. Ianuar. CC. VI. COSS.

XI. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Valeriano uicario.*

QVAMuis in lucro nec fœminis ius ignorantibus subueniri soleat: tamen contra ætatem adhuc imperfectam locum hæc non habere, retro principum statuta declarant. D. IIII. Kal. Maij. Gallicano & Symmacho COSS.

XII. *Imppp.* VALENTIN. & THEOD. & ARCAD. AAA. *Flauiano* P. P.

D CONstitutiones principum nec ignorare quenquàm, nec dissimulare permittimus. D. III. Kal. Iul. Tatiano & Symmacho COSS.

XIII. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS. AA. *Erythrio* P. P.

NE PASSIM liceat mulieribus omnes suos contractus retractare in ijs, quæ prætermiserint, uel ingnorauerint: statuimus, si per ignorantiam iuris damnum aliquod circa ius uel substantiam suam patiantur: in ijs tantum casibus, in quibus præteritarum legum autoritas eis suffragatur, subueniri. D. Kal. Iul. Martiano & Zenone COSS.

DE PRECIBVS IMPERATORI OFFERENDIS, ET DE quibus rebus supplicare liceat, uel non. TIT. XIX.

I. *Impp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. *Firminæ*

E LICET seruilis conditio deferendæ precis facile capax non sit: tamen admissi sceleris atrocitas & laudabilis fidei exemplum super uindicanda nece domini tui hortamento fuit, ut pręfecto prętorio iuxta adnotationis nostrę decretum demandaremus (quē adire cura) ut auditis ijs, quæ in libello contulisti, & reos inuestigare, & seuerissimam uindictam iuxta legum censuram exigere curet. D. VIII. Idib. Octob. Diocletiano VI. & Maximiano III. AA. COSS.

II. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Seuero* P. V.

QVOTIES rescripto nostro moratoria præscriptio permittitur, aditus supplicandi pandatur. Quod autem totius negocij cognitionem tollit, & uires principalis negocij exhaurit: sine graui partis alterius dispendio conuelli non potest. nec præscriptionis igitur

peremptoriæ

peremptoriæ relaxatio petatur. D. Kal. Iul. Paulino & Iuliano coss. F

III. Idem A. ad populum.

Nec damnosa fisco, nec iuri contraria postulari oportet. D. prid. Kal. Octobr. Constant. A. VII. & Constantino Cæsari IIII.

IIII. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Volusianum PP.

Si quis aduersus præfectorum prætorio sententias duxit supplicandum, uictusq; fuerit de uno: nullam habebit licentiam iterum super eadem caussa supplicandi. D. XV. Kal. Octob. Romæ Valentiniano & Valente AA. coss.

V. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. Floriano. P.P.

Vniversa rescripta, quę in debitorum caussis super præstandis dilationibus promulgantur: non aliter ualeant, nisi fideiussio idonea super solutione debiti præbeatur. D. VIII. Kal. Mart. Constantinop. Antonio & Syagrio coss. G

VI. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Isidoro P. V.

Vniversis simul hanc obseruantiam remittimus, ut à quocunq; liberę conditionis constituto, uel seruo supplicante, impetratum fuerit rescriptum: minime requiratur, per quem preces oblatæ sint. D. III. Idib. Nouembr. Theodosio A. VII. & Palladio coss.

VII. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

Rescripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari: nisi fortè aliquid est, quod non lædat alium, & prosit petenti, uel crimen supplicantibus indulgeat. D. VIII. Idib. Nouembr. Rauennæ. Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. coss. H

VIII. Iidem AA. Florentio. PP.

Instrumentorũ exempla non prosit precibus adiunxisse: sed necesse sit eorum in supplicatione ulm exprimi, ut responsuro principi uera precatio spem aperiat cognoscendi: ijs solis (cum necessitas exegerit) uerbis precibus inserendis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, ut merito nostrum exspectet iudicium. D. VI. Kal. April. Constantinop. Florentio & Dionysio coss.

QVANDO LIBELLVS PRINCIPI DATVS, litis faciat contestationem. TIT. XX.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Remigio PP.

Dubium non est, contestationem intelligi, etsi nostræ fuerint tranquillitati preces oblatæ: easq; aduersus hæredem quoq; eius, in quem porrectæ sunt, uel ab hærede eius, qui meruit, exerceri. D. XII. Kalend. April. Arcadio & Honorio AA. coss. I

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ PP.

Temporales actiones, quę per oblationem precum & ad eas rescriptionem perpetuantur, definire necessarium esse duximus: ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum & ad eas rescripta perpetuari, quæ à prætore constitutę annali tempore coartatæ sunt. D. Kal. April. Constantinop. Decio V. C. cos.

VT LITE PENDENTE VEL POST PROVOCATIOnem aut definitiuam sententiam nulli liceat Imperatori supplicare. TIT. XXI. K

I. Imp. ALEXANDER. A. Caperio.

Licet postq; supplicasti, priusquam rescriptũ impetrares, præses prouincię uir clarissimus pronunciauerit: cum tamen à sententia non prouocaueris: rescriptũ, quod postea secutum esse suggeris, ad retrahenda ea, quæ decreto terminata sunt, non patrocinatur. D. Kal. Mart. Lupo & Maximo coss.

II. Imp. CONSTANTINVS. A. Probiano suo. S.

Vt lite pendent. &c. Si contra ius &c. De diversis rescript. &c.

A Svpplicare caussa pendente non licet: nisi uel actorum, uel pronunciationis editio denegetur. qui autem terminatam rescripto uel consultatione quæstionem exquisito suffragio refricare conabitur: in omnem litis æstimationem aduersario suo protinus eondemnetur: omni uenia deneganda, si quis contra hæc uenire tentauerit. D. Idib. Aug. Arelate. PP. Seuero & Rufino coss.

III. *Idem A. ad uniuersos prouinciales.*

Qvi licitam prouocationem omiserit: perpetuo silere debebit, nec à nobis impudens petere per supplicationem auxilium. quòd si fecerit: desiderio suo carebit, & ignominiæ

B pœna notabitur. D. Kal. Septembr. Basso & Ablabio coss.

SI CONTRA IVS, VEL VTILITATEM PVBLIcam, uel per mendacium fuerit aliquid postulatum, uel impetratum. TIT. XXII.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIM. AA. *Consulibus Græcorum.*

Non idcirco minus is, cui ex nostro rescripto cognitio delata est, iudicare potest, quòd ex gestis quædam in precibus omissa proponis. D. V. Non. Maij Diocletiano. IIII. & Maximiano. III. AA. COSS.

II. *Iidem* AA. & CONSTANTIVS & MAXIMIAN. CC. *Statio.*

C Praescriptione mendaciorum opposita: siue in iuris narratione mendacium reperiatur, siue in facti, siue in tacendi fraude: pro tenore ueritatis nō deprecantis adfirmationem, datum iudicem cognoscere debere, & secundum caussam conuenit proferre sententiam. D. Kal. Decembr. Sirmij. CC. COSS.

III. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Bassum.* P. P.

Pvniri iubemus decem librarum auri multa iudices, qui uetuerunt precum argui falsitatem. D. Kal. Octobr. Constantino. A. III. & Licinio *Cæs.* III. COSS.

IIII. *Idem A. ad Pompeianum consularem Campaniæ.*

Et si non cognitio, sed exsecutio mandatur, de ueritate precū inquiri oportet: ut si fraus interuenit, de omni negocio cognoscatur. D. III. Idib. Nouembr. Dalmatio & Zenophi-

D lo coss. V. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *ad senatum.*

Et si legibus consentaneum sacrum oraculum mendax precator attulerit: precator careat penitus impetratis. & si nimia mentientis inuenitur improbitas: etiam seueritati subiaceat iudicantis. D. VII. Idib. Nouembr. Theodosio XII. & Valentiniano. II. AA. COSS.

VI. *Impp.* ANASTASIVS. A. *Matroniano PP.*

Omnes, cuiuscunque maioris uel minoris administrationis nostræ uniuersæ reipublicæ iudices monemus, ut nullum rescriptum, nullam pragmaticam sanctionem, nullam sacram adnotationem, quæ generali iuri uel utilitati publicæ aduersa esse uideatur, in disceptationem cuiuslibet litigij patiantur proferri: sed generales sacras constitutiones modis omnibus non dubitent obseruandas.

E DE DIVERSIS RESCRIPTIS, ET PRAGMAticis sanctionibus TIT. XXIII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Supero.*

Si libellum de cōmuni caussa tu, fraterue tuus dedisti: quamuis rescriptum ad unius personam directum sit, utrique tamen prospectum est. D. Idib. Iul. Alexandro A. II. & Marcello coss.

II. *Imp.* CLAVDIVS. A. *Epagatho.*

Falso adseueratur, authoritatē rescriptorum deuoluto spacio anni obtinere firmitatem suam non oportere: cum ea, quæ ad ius rescribuntur, perennia esse debeant: si modo tempus in quo allegari uel audiri debent, non sit comprehensum. D. VII. Kalendis Nouembr.

Nouembris Antiochiano & Orphito coss.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Crispino praes. prouinc. Phoenicae.*

SANCIMUS, ut authentica ipsa atque originalia rescripta, & nostra etiam manu subscripta, non exempla eorũ insinuentur. D. prid. Kal. Apr. Annibaliano & Asclepiodoto coss.

IIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Lysitanos.*

SI QVA beneficia personalia sine die & consule fuerint deprehensa, autoritate careant. D. VII. Kal. April. Probiano & Iuliano coss.

V. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCA. AAA. *ad Nicaenum P. P. annonae.*

SACRILEGII instar est, super quibuscunque administrationibus uel dignitatibus promulgandis diuinis obuiare beneficijs. D. Kalend. Febr. Mediolani. Arcadio A. & Bautone coss. G

VI. *Imp.* LEO A. *Hilariano mag. officiorum & patricio.*

SACRI affatus, quoscunque nostrae mansuetudinis in quacunque parte paginarum scripsit autoritas, non alio uultu penitus aut colore, nisi purpurea tantummodo scriptione lustrentur: scilicet ut cuncti muricis & triti conchilij ardore signentur: eaque tantummodo fas sit proferri uel dici rescripta in quibuscunque iudicijs, quae in chartis siue membranis subnotatio nostrae subscriptionis impresserit. hanc autem sacri encaustri confectionem nulli sit licitum aut cōcessum habere, aut quaerere, uel à quoquã sperare: eo uidelicet, qui hoc aggressus fuit tyrannico spiritu, post proscriptionem bonorum omnium, capitali non immerito poena plectendo. D. VI. Kal. April. Iordane & Seuero coss. H

VII. *Imp.* ZENO. A. *Sebastiano. PP.*

VNIVERSA rescripta, siue in personam precantium, siue ad quemlibet iudicem manauerint: quamuis adnotatio, uel pragmatica sanctio nominetur: sub ea conditione proferri praecipimus si preces ueritate nituntur: nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati (licet in iudicio adserat ueritatem) nisi quaestio fidei precum imperiali beneficio monstretur inserta. nam & uir magnificus quęstor, & uiri spectabiles magistri scriniorum, qui sine praefata adiectione qualecunque diuinum responsum dictauerint, & iudices qui susceperint: reprehensionem subibunt. & qui illicitè dictata scribere ausi fuerint, cuiuscunque scrinij memoriales, seu pragmaticarij, uel adiutores primicerij: amissione cinguli ferientur. pragmaticas praeterea sanctiones non ad singulorum preces super priuatis negocijs proferri pręcipimus, sed si quando scilicet corpus, aut schola, aut officium, uel si quando curia, uel ciuitas, uel prouincia, uel quaedam uniuersitas hominum ob caussam publicam fuderit preces manare decernimus: ut his etiam ueritatis quaestio reseruetur. D. X. Kal. Ianuar. Constantinop. post consulatum Basilisci. II. & Armatij. I

DE STATVIS ET IMAGINIBVS TIT. XXIIII.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Theodoro PP.*

SI QVIS iudicum accepisse aeneas, uel argenteas, uel marmoreas statuas extra imperiale beneficium in administratione positus detegetur: emolumenta, quę accepit in ea positus dignitate, quam polluit cum extortis titulis uel pręsumptis in quadruplum fisco nostro inferat, simulque nouerit existimationis suę poenam se subiturum, nec eos sanè à periculo pudoris haberi uolumus, immunes, qui adulandi studio, aut metu inconstantis ignauiae transire, quae sunt interdicta, tentauerint. D. XII. Kal. Ian. Mediolani Honorio A. IIII. & Eutychiano coss. K

II. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Aetio PP.*

SI QVANDO nostrae statuae uel imagines eriguntur: seu diebus (ut adsolet) festis, siue communibus, adsit iudex sine adorationis ambitioso fastidio, ut ornamentum diei uel loco & nostrae recordationi sua probet accessisse praesentia. D. III. Kal. Maij. Theodosio XIII. & Valentiniano III. AA. coss.

III. *Idem* AA. *Florentio PP.*

IN nostrae serenitatis imaginibus ac statuis erigendis priuatae collectionis iniuriam propulsari praecipimus, ne quid in eo suum collator cognoscat. D. III. Non. April. Theodosio

A. XVII.

A A.XVII.& Festo coss.

IIII. Iidem A A. ad Nonum comitem & magistrum officiorum.

Et uirtutum præmia tribui merentibus cõuenit,& aliorum honores alijs damnorũ occasioné fieri non oportet. idcirco quoties uel iudicibus nostris, uel cuilibet alteri statua fuerit à quocunq; collegio seu officio, uel in hac sacratissima ciuitate, uel in prouincijs postulata: nequaq; ex descriptiõe sumptus colligi patimur: sed eius, cuius ad honoré petit, expensis pprijs statuã collocari præcipimus. D.V.Kal. April. Theodosio A.XVIII.& Albino coss.

B

DE HIS, QVI AD STATVAS CONFVGIVNT. TIT. XXV.

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. Cynegio P.P.

Qui ad statuas uel uitandi metus, uel creandæ inuidiæ caussa confugerint: si certas habuerint caussas, quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint: iure ac legibus uindicent. si uero probati fuerint artibus suis inuidiã inimicis creare uoluisse: ultrix in eos sentẽtia proferat. D. prid. Non. Iul. Cõst. Honorio NP.& Euodio cos.

DE OFFICIO PRAEFECTI PRAEtoriorum, Orientis & Illyrici. TIT. XXVI.

I. Imp. ALEXANDER. A. Theodoro.

C Libellus præfecto prætorio datus pro contestatione haberi non potest. D. prid. Kal. Octobr. Agricola & Clementino coss.

II. Idem A. Restituto.

Formam à præfecto prætorio datam, etsi generalis sit, minimè legibus uel constitutionibus contraria, si nihil postea ex authoritate mea innouatum est, seruari æquũ est. D. Idib. Aug. Seuero & Quintiano coss.

III. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. Tatiano P.P.

Si quos iudices uel propter aduersam, uel longam corporis ualetudinem, uel propter negligentiam, aut furtum, uel simile aliquod uicium, sublimitas tua inutiles esse reppererit: his ab administratione remotis,& in uicem eorũ alijs subrogatis furibusq; pœnis legitimis D subiectis, ad nostræ mansuetudinis scientiam non crimina, sed uindicta referatur. D.VII. Non. Maij. Mediolani. Timasio & Promoto coss.

IIII. Iidem A A A. Addeo comiti & magistro utriusque militiæ.

De ordinario iudice semper illustris est cognitio præfecturæ, licet militari uiro ab eo facta fuerit iniuria. D. prid. Kal. Ian. Cõstantinop. Theodosio A.III.& Habũdantio coss.

V. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. A A A. Anthemio. P.P.

Si qui post hac uelut indebitis oneribus grauati ad preces crediderint conuolandum, siue de nauicularijs rationibus, siue transuectionibus: rescripta, quæ de omnibus his atq; huiusmodi ordinationibus mitti contigerit, ad sedem sublimitatis tuæ rescribantur. D. idib. Decemb. Stilichone.II.& Anthemio coss.

E

DE OFFICIO PRAEF. PRAET. AFFRICAE & de omni eiusdem diœceseos statu. TIT. XXVII.

In nomine domini nostri Iesu Christi. Imperator Cæsar Flauius IVSTINIANVS, Alemanicus, Gotthicus, Germanicus, Francicus, Atticus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, Victor ac triumphator, semper Augustus, Archelao. P.P. Africæ.

Quas gratias aut quas laudes domino deo nostro Iesu Christo exhibere debeamus: nec mens nostra potest concipere, nec lingua proferre. multas quidem & antea à deo meruimus largitates,& innumerabilia circa nos eiusdem beneficia confitemur, pro quibus nihil dignum nos egisse cognoscimus: præ omnibus tamen hoc, quod nunc omnipotens deus per nos pro sua laude & pro suo nomine demon-

strare dignatus est, excedit omnia mirabilia opera, quæ in seculo contigerunt: ut Africa per nos tam breui tempore reciperet libertatem, antea nonaginta quinque annos à Vandalis ca captiuata, qui animarum fuerant simul hostes & corporum. nam animas quidem diuersa tormenta atque supplicia non ferentes, rebaptizando ad suam perfidiam transferebant: corpora uero liberis natalibus clara iugo barbarico durissimè subiungebant: ipsas quoque dei sacrosanctas ecclesias suis perfidijs maculabant: aliquas uero ex eis stabula fecerunt. uidimus uenerabiles uiros, qui abscissis radicitus linguis pœnas suas miserabiliter loquebantur. alij uero post diuersa tormenta per diuersas dispersi prouincias uitam in exilio peregerunt. quo ergo sermone aut quibus operibus dignas deo gratias agere ualeamus: qui per G me ultimum seruum suum ecclesiæ suæ iniurias uindicare dignatus est, & tantarum prouinciarum populos à iugo seruitutis eripere: quod beneficium dei antecessores nostri non meruerunt: quibus non solum Africam liberare non licuit, sed etiam ipsam Romam uiderunt ab eisdem Vandalis captam, & omnia imperialia ornamenta in Africam exinde translata. nunc uero deus per suam misericordiam non solum Africam & omnes eius prouincias nobis tradidit: sed & ipsa imperialia ornamenta, quæ capta Roma fuerant ablata, nobis restituit. ergo post tanta beneficia, quæ uobis diuinitas contulit, hoc de domini dei nostri misericordia postulamus: ut prouincias, quas nobis restituere dignatus est, firmas & illæsas custodiat, & faciat nos eas secundum uoluntatem suam ac placitum gubernare, & uniuersa Africa sentiat omnipotentis dei misericordiam: & cognoscant eius habitatores, quàm à du H ra captiuitate & iugo barbarico liberati, in quanta libertate sub felicissimo nostro imperio degere meruerunt. hoc etiam deprecantes exoramus precibus sanctæ & gloriosæ semper uirginis dei genitricis Mariæ, ut quidquid minus est, reipublicæ nostræ per nos ultimos seruos suos restituat in suo nomine deus, & dignos nos faciat seruitium eius adimplere. deo itaque auxiliãte, pro felicitate rei publicæ nostræ per hanc diuinã legẽ sancimus, ut omnis Africa, quam nobis deus per ipsius misericordiam præstitit, optimum suscipiat ordinem, & propriam habeat præfecturam: ut sicut Oriens atque Illyricum, ita & Africa prætoriana maxima potestate specialiter à nostra clementia decoretur: cuius sedem iubemus esse Carthaginem, & in præfatione publicarum chartarum præfecturis alijs eius nomen adiungi, quam nunc tuam excellentiam gubernare decernimus: & ab ea auxiliante deo septem prouinciæ I cum suis iudicibus disponantur, quarum Tingi, quæ proconsularis antea uocabatur, Carthago, Byzantiũ ac Tripolis rectores habeant consulares: reliquæ uero, id est Numidia, & Mauritania, & Sardinia à præsidibus cum dei auxilio gubernentur. Et in officio quidem tuæ magnitudinis, necnon pro tẽpore uiri magnifici præfecti prætorio Africę trecentos nonagintasex uiros per diuersa scrinia & officia militare decernimus. in officijs uero consularium ac præsidũ quinquaginta homines per singula officia esse sancimus. quę uero emolumẽta, siue magnificentia tua, siue cõsulares, & præsides. & quod unusquisque ex officio eorum de publico cõsequi debeat: notitia subtus adnexa declarat. Optamus ergo, ut omnes iudices nostri secundũ uoluntatem & timorem dei & nostrã electionem atque ordinationẽ, sic suas administrationes gubernare studeant, ut nullus eorũ aut cupiditati sit deditus, aut uiolen K tias aliquas uel ipse inferat, uel iudicibus, aut officijs eorũ, aut quibuscũque alijs collatoribus inferre permittat. licet enim per omnes prouincias nostras deo iuuante festinemus, ut illæsos habeant collatores: maximè tamẽ tributarijs diœceseos Africanæ consulimus, qui post tantorũ temporũ captiuitatem meruerunt deo iuuante per nos lumen libertatis aspicere. ergo iubemus omnes uiolentias & omnem auariciam cessare: & iustitiam atque ueritatem circa omnes nostros tributarios reseruari. sic etenim deus placat. & ipsi possunt celerius, sicut alij rei publicæ nostræ, collatores releuari atque florere. Sportulas etiã ab officio tam uiri magnifici præfecti prætorio Africani, quàm reliquorũ iudicũ sic exigi iubemus, quomodo in nostris legibus est dispositũ, & ab omni republica nostra custodit: ut nullus audeat quocunque tẽpore uel quocunque modo earũ excedere quantitatẽ. Hoc etiã in pręsenti sanctione

cre

A *De off. præf. pret. Afr.*

credimus ordinandum, ut non multa dispendia pro completione chartatum uel codicillorum, uel in nostro laterculo, uel in scrinijs præfecti prætorio per Africam iudices sustinere uideantur: quia si ipsi dispendijs læsi non fuerint, nullam habent necessitatem eiusdem nostræ Africæ tributarios prægrauandi. Iubemus ergo, ut iudices diœceseos Africanæ tam ciuiles, quàm militares, in nostro laterculo pro codicillorum atque chartulariū promotionis suę consuetudinibus nihil ultra sex solidos præbeant. at uero in scrinio præfectorum non ultra duodecim solidos cogantur inferre quem modum si quis excesserit: ipse quidē iudex triginta librarum auri dispendio subiacebit. officium uero eius non solū simile dispēdium, sed

B & capitale periculum sustinebit. nam si aliquis ex quacunque parte ausus fuerit iussiones nostras excedere, & non festinauerit cum dei timore eas seruare: non solum dignitatis aut substantiæ periculum sustinebit, sed etiam ultimo supplicio subiacebit.

II. *Idem A.* BASILIANO *magistro militum per Orientem.*

IN NOMINE domini nostri Iesu Christi ad omnia consilia omnesque actus semper per deū progredimur. per ipsum enim iura imperij suscepimus per ipsum pacem cum Persis in ęternum cōfirmauimus. per ipsum acerbissimos hostes & fortissimos tyrannos deiecimus. per ipsum multas difficultates superauimus. per ipsum & Africam defendere, & sub nostrū imperium redigere nobis cōcessum est. per ipsum quoque, ut nostro moderamine rectè gubernetur, & firmè custodiatur, confidimus. unde iam per eius gratiā etiam ciuiliū administra-

C tionū iudices & officia singulis Africanis prouincijs cōstituimus: attribuentes, quid emolumentorū unusquisque percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiā etiamnū animum nostrū referentes, & armatas militias, & duces militū ordinare disponimus. Sancimus itaque, ut dux militum Tripolitanæ prouinciæ in Leptimagnensi ciuitate sedes interim habeat. Dux uero Byzacenæ prouinciæ & in Capsa & altera Lepte ciuitatibus interim sedeat. Dux uero Numidiæ prouinciæ in Constantinensi ciuitate sedes interim habeat. Dux autem Mauritaniæ prouinciæ in Cæsariensi ciuitate interim sedeat. Iubemus etiā, ut in Traiecto, qui est cōtra Hispaniam, qui septa dicitur, quantos prouiderit tua magnitudo de militibus unā cū tribuno suo homine prudente & deuotionē seruante reipublicæ nostræ per omnia constituas, qui possint & ipsum Traiectū seruare semper, & omnia, quæcunque in partibus Hi-

D spaniæ, uel Galliæ, seu Francorū aguntur, uiro spectabili duci denunciare, ut ipse tuæ magnitudini referat. in quo Traiecto etiā dromones, quantos prouideris, ordinari facias. In Sardinia aūt iubemus ducē ordinari, & eū iuxta montes, ubi Barbaricæ gentes uidenť sedere, habentē milites pro custodia locorū, quātos & ibi tua magnitudo prouiderit: & omnes diligenter pro cōmissis suæ custodiæ prouincijs inuigilēt, & ab omni hostiū incursione subiectos nostros tueanť illæsos: & festinent die nocteque dei inuocando auxiliū, & diligenter laborando, usque ad illos fines prouincias Africanas extendere, ubi ante inuasionē Vandalorum & maurorū respublica Romana fines habuerat, & ubi custodes antiqui seruabant: sicut ex clausuris & burgis ostendiť. maximè aūt ciuitates, quæ propè clausuras & fines antea tenebanť, cū essent sub Romano imperio cōstitutæ, auxiliante diuina misericordia, cū

E hostes per partes expellunť, festinent comprehendere, atque munire: & in illis locis duces & milites per partes accedāt, ubi antea fines & clausuræ prouinciarum erant, quando integræ Africanæ seruabantur sub Romano imperio prouinciæ, quod deo annuente, cuius auxilio nobis restitęur sunt, speramus cito nostris peruenire tēporibus: ut & in securitate & pace prouinciæ cū antiquis finibus integrę referuenť, & uigilijs & laboribus deuotissimorū militū et cura spectabiliū pro tēpore ducū custodiantur illęsę. quoniā ita cōuenit, ut semper custodes fines prouincię seruēt, ne detur hostibus licentia incurrendi aut deuastādi loca, quę nostri subiecti possidēt. Quantos aūt milites, siue pedites siue equites, per unumquenque limitē collocari oportet, ad custodiendas prouincias & ciuitates: tua magnitudo, prout cōsideraueris, ordinet, & nobis referat: ut si prauiderimus sufficientē esse ordinationem, cōfirmemus eam, sin aūt prospexerimus & aliquid amplius fieri: ut eam augmētemus. Quid aūt dux sti-

 pendiorum

pendiotũ nomine pro se suisq; hominibus,& quid eius officiũ consequetur:hoc in subdita
declaratur noticia.Sicut ergo prædictũ est,interim nunc duces ac milites secundũ nostrã di
spositionẽ in locis seu ciuitatibus,in quibus iussimus,sedeant, donec deo auxiliante nobis
ac reipublicæ nostræ per labores nostros in illis locis constitui possint,in quibus uniuscuius
que prouinciæ antiquus limes cõstitutus erat,quãdo florente Romana rep.memoratæ pro
uinciæ integræ tenebant. Prolimitaneis uero ordinãdis,quia necessariũ nobis esse uide
tur,ut extra Comitatenses milites per castra milites limitanei constituant,qui possint & ca
stra & ciuitates limitis defendere,& terras colere,& ut alij prouinciales uidentes eos per par
tes ad illa loca se conferant:exemplũ fecimus unius numeri limitaneorũ,ut secundum exem G
plum,quod nos misimus,per castra & loca,quæ prouiderit tua magnitudo,eos ad similitu
dinẽ nostri exempli ordinet:sic tamen,ut si inueneris de prouincijs idonea corpora,aut de il
lis,quos antea milites habebant,limitaneorũ constituas numero in unoquoq; limite:ut si
forsitan cõmotio aliqua fuerit,possint ipsi limitanei sine Comitatẽsibus militibus unà cum
militibus & ducibus suis adiuuare loca,ubi dispositi fuerint,non longè limitẽ exeuntes,nec
ipsi limitanei,nec duces eorũ:ut nullum etiam dispendiũ à ducibus uel ducianis prædicti li
mitanei sustineant,nec aliquas sibi cõsuetudines de eorũ stipendijs per fraudẽ ad suũ lucrũ
conuertant. Hæc aũt non solum in limitaneos uolumus obseruari,sed etiã in Comitaten
ses milites.& unumquenq; ducem,& tribunos eorundẽ militũ iubemus,ut semper milites
ad exercitationem armorũ teneant. & nõ concedant eos deuagari,ut si quando necessitas H
cõtigerit,possint inimicis resistere.& nullum audeãt duces uel tribuni cõmeatalem de ipsis
dimittere:ne dum sibi lucrũ student cõficere,incustoditas nostras relinquant prouincias.nã
si usurpauerint memorati duces,uel officia eorũ,seu tribuni, cõmeatalẽ de militibus relin
quere,aut aliquod lucrũ de eorũ emolumentis sibi adquirere:hoc non solũ in quadruplum
iubemus publico reprehendere,sed etiam dignitate eos priuari.magis enim debent duces
& tribuni suprà deputata sibi emolumenta secundũ labores suos de nostra largitate remu
nerationem sperare,& nõ de cõmeatis militũ aut de eorum stipendijs lucrum sibi aquirere:
quoniã ideo ordinati sunt milites,ut per ipsos prouinciæ uindicentur:præcipuè,cũ sufficien
ter & ipsis ducibus & eorum officijs emolumenta præstitimus,& semper prouidemus unũ
quenq; secundum labores suos ad gradus meliores & maiores dignitates perducere. post I
quã uero deo placuerit,& per tuã magnitudinem limes omnis in antiquũ statum peruene
rit,& bene ordinatus fuerit:tunc ubicunq; necessitas emerserit,uiri spectabiles duces inuicẽ
sibi,quando usus exegerit,auxilium præbeant,ut prouinciæ seu limites earũ uigilijs & labo
ribus deo iuuante illæsi custodiant.Sic ut aũt iubemus,audaces & feroces contra inimicos
iudices ac milites nostros esse:sic uolumus eos mites & beneuolos circa collatores nostros
existere,& nullum damnũ nullamq; lęsionem in eos efficere .Sin aũt quisquã de militibus
ausus fuerit quãcunq; lęsionem tributarijs nostris inferre:periculo uiri spectabilis ducis seu
tribuni & principis digna uindicta afficiatur,ut indemnes tributarij nostri custodiantur.
Si uero pro quibusdam caussis interpellatio apud nostros iudices facta fuerit: iubemus,
non amplius sportularum nomine,quàm nostris legibus definitũ est,exsecutores accipere: K
pœnam eisdem legibus insertam ex transgressione formidantes. Cnm aũt deo annuente
Africanæ nostræ prouinciæ per tuam magnitudinem secundũ nostram dispositionem or
dinatæ,& limites in antiquum statum reducti,& omnis Africa sic detenta fuerit,sicut erat.
Cum ergo hæc omnia,iuuãte deo,præsente tua magnitudine,disposita & perfecta fuerint,
& per labores tuos antiquos fines omnis Africa receperit,& docuerit nos de omni ordina
tione totius Africanæ diœceseos,id est quanti & qui milites in quibus locis uel ciuitatibus
collocati sunt,& quanti limitanei,& in quibus locis & militijs constituti sunt:tunc iubemus
tuam magnitudinem ad nostram clementiam remeare.Interea uero si aliquas ciuitates seu
castella per limites constituta prouiderit tua magnitudo nimiæ esse magnitudinis, & pro
pter hoc nõ posse bene custodiri:ad talem modũ ea cõstrui disponat,ut possint per paucos
bene

bene seruari. Cum aũt magnitudo tua omnibus dispositis ad nos remeare iussa fuerit: tunc duces uniuscuiusq; liminis, quoties pro cõponendis ciuitatibus seu castris pro stipendijs suis ac pro annonis aliquod opus habuerint: celerius ad uirũ magnificũ praefectum per Africam significẽt: ut ipse, quae necessaria fuerint, festinet facere, ne aliqua protractio prouincijs noceat. ea uero, quae ipse fecerit, uel quae adhuc necessariò procurãda sunt: postea & uir memoratus magnificus praefectus praetorio Africae, & uiri spectabiles duces, & de alijs omnibus, quae ibi agunt, frequenter ad nos referant: ut benefacta cõfirmemus, & quae oportunius debẽt fieri, ex nostra dispositione peragantur. Hoc etiã decernimus, ut iudices, qui or
B dinandi sunt per Africanos limites, nihil amplius in sacratissimo palatio cuilibet personae aut dignitati, uel in praetorio per Africam praefecturae & magisteriae potestati praebeant, nisi quantũ subter adnexa declarat noticia. Nã si quis amplius, quàm in subdita notitia taxatũ est, usurpauerit seu acceperit: triginta libras auri multae dependat nomine. cũ & periculo indignationis nostrae serenitatis subiacebit: nulla alia qualibet persona aut dignitate aut officio accipiente aliquid ab eis, praeter illos, quorũ nomina in subiecta noticia continentur. Ad hoc iubemus, ut (deo iuuãte) unusquisq; dux seu eorũ officia, secundũ quod noticia subter annexa detinet, emolumenta sua ex tributis Africanae prouinciae ex Kalendis Septembribus instantis felicissimae tertiae decimae indictionis percipiant.

Et haec noticia (deo uolente) debet delegari iudicibus, & eorũ officijs in Africa cõstitutis,
C pro annonis & capitu per singulos annos praebẽdis. Ita uero duci Tripolitanae prouinciae & hominibus eius anno * nonagesimo singula annona solidos quinq; cap. centũ quinquagintanouẽ singuli cap. solidos ducẽtos octogintaduos. Adsessori ducis & officio ac hominibus eius quadraginta an. nonaginta septẽ. Itẽ uiro clarissimo duci Byzacenae & hominibus eius similiter. Itẽ uiro clariss. duci Mauritaniae prouinciae & hominibus eius similiter. Itẽ noticia cõsuetudinũ, quas in sacro laterculo & in praetorio amplissimae praefecturae per Africã & in officio magistri militũ pro tẽpore dux praebere solet uniuscuiusq; limitis sic. in sacro laterculo sex solidos. in officijs magisteriae militũ potestatis pro insinuãdis diuinis administrationibus, seu diuinae serẽitatis affatibus, solidos duodecim. pro officio amplissimae praefecturae p. Africã pro insinuãdis eius chartis solidos duodecim. Gloria itaq; tua, quae per hãc
D pragmaticã sanctionẽ nostrã statuũtur, aeternitatis effectu mãcipari obseruariq; praecipiat.

DE OFFICIO PRAEFECTI VRBI TIT. XXVII.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. A A. *Volusiano P.P.*

STVDENTIBVS nobis statũ urbis & annonariã rationẽ aliquãdo firmare: in animo subijt, eiusdẽ annonae curã nõ omnibus deferri potestatibus. ac ne praefectura urbis abrogatũ sibi aliquid putaret, si totũ ad officiũ annonariũ redundasset: eidẽ praefecturae sollicitudinis necessitatẽ mandamus. Sed nõ ita, ut lateat officium annonariae praefecturae: sed ut ambae potestates, in quantũ sibi negocij est, tueantur ciuilem annonã, sitq; societas muneris: ita, ut inferior gradus meritum superioris agnoscat, atq;
E ita superior potestas se exserat, ut sciat ex ipso nomine, quid praefecto debeatur annonae.

II. *Iidem* A A. *ad Pelium.* P.V.

QVOD promulgatis sanctionibus tua synceritas scriptũ esse non nescit, etiam ex praecepto nostro cõpetenter obseruet: nec quasdam personas de prouincia existimet aduocãdas, nisi tantummodo suos officiales & homines populares huius almae urbis seditioni obnoxios.

III. *Imppp.* VALENS GRAT. & VALENTIN. A A A. *ad Rufinum.*

PRAEfectura urbis cunctis, quae intra urbem sunt, antecellat dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuatis, quantum sine iniuria atq; detrimento alieni honoris usurpat. D. VI. Kal. Iul. Valente. A. V. & Valentiniano Iun. COSS.

IIII. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. *Seuerino comiti sacrarum largitionũ.*

OMNIA corporatorum genera, quae in constantinopolitana ciuitate uersantur, uniuet-

ſosq́ꝫ ciues ac populares præfecturæ urbanæ rei moderamine cognoſcas.

V. *Imp.* THEOD. A. *Conſtantino* P. P.

PRImicerius adiutot tuæ ſcdis officij per bienniũ, quod in eodẽ gradu ex conſuetudine priſcæ ordinationis meruit, curam inſuper perſonarum uſurpatione omni atq; ambitione ceſſante ſuſcipiat: hoc etiam adiecto, ut ſi quis memorato ordine, uel conditionis humanæ fine præuentus, uel alia quacunq; ratione militiæ gradũ propriæ amiſiſſe monſtrabitur: ſolitæ ambitionis iniuria uacante, locum is, qui iuxta matriculæ ueritatem ſequitur, obtineat.

DE OFFICIO MAGISTRI MILITVM. TIT. XXIX. G

I. *Imppp.* VALENT. GRAT. *et* THEOD. A A A. *ad Eugenium* P. P.

VIRI illuſtres comites & magiſtri peditum & equitum in prouinciales nullam penitus habeant poteſtatem, nec ampliſſima præfectura in militares uiros.

II. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *ad Hypatium magiſtrum militum.*

APPAritores per orientem ſtatutos officij tui ad aliud iudicium trahi minimè oportebit. Sciat igitur illuſtris magnificentia tua ſub te, ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter appetantur, eos litigare debere.

III. *Imp.* ZENO. A. *Sebaſtiano* P. P.

EOS, qui ultra ſtatutos in officio magiſteriç per orientem poteſtatis militant, ciuiliũ quoque iudicũ ſententijs ſuper quolibet negocio ſubiacere præcipimus: ipſis quinetiã ſtatutis in tributarijs collationibus ciuilium quoq; iudicum diſpoſitionibus proculdubio parituris. H

IIII. *Imp.* ANASTASIVS. A. *Ioanni magiſtro militum per Illyricum.*

MILITES de locis, in quibus conſiſtunt, ad alia loca ſine ſpeciali noſtræ ſerenitatis authoritate nullatenus transferri præcipimus: ne eorum expenſæ in locis, in quibus cõſiſtunt, minuantur. ſed ſi fortè quædam urgens & neceſſaria cauſſa emerſerit: utilitati ac ſecuritati publicæ tam ampliſſimam prætorianam præfecturam, quàm tuam ſedem ſine ulla procraſtinatione proſpicere penitus oportet: & ſuggeſtiones ad noſtras aures deſtinare, iudicantes tam loca, de quibus milites transferendi ſunt, quàm ea, ad quæ peruenire eos oportet, nominaq́ꝫ fortiſſimorum numerorum, in quibus ijdem milites referuntur, necnon quantitatẽ annonarum, & ante omnia cauſſam, ob quam ijdem milites transferendi ſunt: ut poſt talẽ ſuggeſtionem à noſtra authoritate competentia procedant. I

V. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Zetæ uiro illuſtri magiſtro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum, & cæteras gentes.*

CVM propicia diuinitate Romanũ nobis ſit delatũ imperiũ, ſollicita cura, cauta diligẽtia pertractantes, proſpeximus oportere etiã partibus Armeniæ, & Põto Polemoniaco, & gentibus propriũ magiſtrum militũ per hanc legẽ cõſtituere: tuãq́ꝫ magnitudinẽ quæ nobis ex antegeſtis optimè cõmendata eſt, idoneam & talẽ fore dignitatem cõfidentes eligimus, certasq́ꝫ prouincias, id eſt magnã Armeniam, quæ interior dicebatur, & gentes Anzetenam uidelicet, Aſtheaẽnam, Balabethenam, Ophenam, & Zophenam, & primam & ſecundam Armeniam, & Pontũ Polemoniacũ tuæ curæ cũ ſuis ducibus cõmiſimus, comite Armeniæ penitus ſublato: cunctosq́ꝫ ſubdimus numeros, nõ modo quos in præſenti nouos conſtituimus, K ſed etiam de præſentalibus & orientalibus & alijs agminibus ſegregatos: non tamen eorũ quantitatem agminũ minuentes, ſed quia plures addidimus ſine reipublicæ grauamine, & ſine augmento ſumptuum aliquantos ſubtraximus: ita tamẽ, ut poſt hanc ſubtractionem ampliores remanſerint, quàm uſq; ad noſtra felicia fuerant tempora.

DE OFFICIO QVAESTORIS TIT. XXX.

I. THEODOSIVS. A. *Salluſtio quæſtori.*

TOTIVS minoris laterculi curã ſcias ad tuæ ſublimitatis ſollicitudinẽ pertinere: ita, ut tuo arbitratu & ſcrinio memoriç totius minoris laterculi dignitates, hoc eſt, prçfecturæ, omneis tribunatus & præpoſituræ caſtrorũ, iuxta cõſuetudinẽ priſcã clemẽtiç meç authoritate deinceps mittantur. D. VI. kal. Marij. Cõſtãt. Caſtino & uictore COSS.

OMNES

A De officio magistri officiorum.

II. Idem A. Heliconi comiti & magist. officiorum.

OMNES minoris laterculi dignitates, quæ sub cura quidem ac sollicitudine uiri illustris quæstoris esse antea uidebantur, postea uero uel uniuersæ uel mediæ ad magistrorum militum potestatem dispositionemq; transierant: placuit nunc clementiæ meæ, uetusti temporis more reuocato, ad prisca deinceps iura reuocare. D. III. Kal. Maij. suprascriptis coss.

III. Imp. ANASTASIVS. A. Eusebio mag. officiorum.

OFFICIA & conditiones, quæ pertinent ad uiros deuotos in sacro scrinio memoriæ militantes, nemini liceat sub quacúq; occasione sine ulla diuinę subscriptionis liberalitate per-
B agere: eo, quicunq; in hoc fuerit postea facinore cóuictus, publicatione bonorum suorum, multando: officio quoque rectoris prouinciæ, in qua non allegato super gerenda sollicitudine sacro rescripto, aliquis ausus fuerit eandem curam sibimet usurpare, trium librarú auri dispendio feriendo. D. Kal. Mart. Constantinop. Anastasio. A. & Rufino coss.

DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORVM TIT. XXXI.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Agentes in rebus.

PRIVILEGIIS dudum scholæ nostræ indultis & integris reseruatis, ad ducenariam, centenariam & biarchiam nemo suffragio, nisi labore, unusquisq; perue-
C niat. principatum uero adipiscatur matercula decurrente: ita, ut ad curas agendas & cursum illi exeant, quos ordo milinę uocat, & eius laborum adiutor. præterea in quo totius scholæ status & magistri securitas constituta est: idoneus probitate morum, ac bonis artibus præditus, nostris per magistrum obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio.

II. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. A A A. ad Patricium. magistrum officiorum.

NEMO agentium in rebus ordinem militiæ atq; stipendia præuertat, etiam si nostri numinis per obreptionem detulerit indultum. ac si quis formam istiusmodi docebitur obtulisse in locum, ex quo indecenter emerserat, reuertatur: ut is gradu cęteros antecedat, quem stipendia longiora, uel labor prolixior fecerit anteire.

D III. Impp. THEOD. & VALENTIN. A A. Pletio comit. & magist off.

SCHOLARIUM nostrorum deuotio probata à nostris parentibus circa nostræ maximè serenitatis affectionem enituit. unde quidquid ad fouenda seruandaq; eorum priuilegia postulatur, statim credidimus admittendum. ideoq; suggestionem tui culminis adprobantes, uiris spectabilibus comitibus scholarum uerberandi regradandiue senatores & ducenarios licentiam denegamus. ea nanq;, quæ tali commotione digna sunt, ad tuæ sublimitatis uolumus referri notitiam.

IIII. Iidem. A A. Nomo mag. officiorum.

CVRAE perpetuæ tui culminis credidimus iniungendum, ut super omni limite sub tua iurisdictione cóstituto, quemadmodum se militum numerus habeat, castrorumq; ac clau-
E surarum cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret. D. II. Id. Septemb. Constantinop. Maximo II. & Paterio coss.

V. Imp. IVSTINIANVS A. Tatiano mag. off.

IVBEMVS eum ad militiá deuotissimorú scholarium de cætero peruenire, qui nostrum meruit iudicium: nec licere pro tempore tui culminis administrationé habéti sine huiusmodi probatoria aliquem inter eosdé uiros deuotos scholares suis referre præceptionibus: sed sciat is, qui sine sacro rescripto ad eandem peruenire miliriam ausus fuerit, non solum ea se priuari, uerum etiam pœnæ uiginti librarum auri subijci. Illud etiam obseruari de cætero uolumus, ut si quis locus statusúe scholarium in quacunque schola uacauerit: ille subrogetur quem nostra pietas per sacrum rescriptum uacantem subire locú præceperit. ad hæc quadrimenstruos breues eorundem scholarium cura tuæ sublimitatis & pro tempore uiri

excellentissimi magistri officiorum conscribi uolumus, & eos sacro scrinio laterculi praestari ibi deponendos, ut semper notitia eorundem scholariũ certa sit, neq; publico damnum aliquod infligatur. D. X. Kal. Maij. Constantinop. Mauortio. V. C. COS.

DE OFFI. COMITIS SACRARVM LARGItionum. TIT. XXXII.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Linenio comiti.*

PALATINIS haec cura debet esse praecipua, ut periculo proprio notarijs destinatis, super negligentia iudicum (si ita res exegerit) conquerantur, ne eorum sit G impunita desidia. Iudices quoque de eorum nominibus referre conuenit, quos commodis proprijs magis, quàm utilitatibus publicis studere prouiderint. breues uerò quadrimenstruos ad officium palatinum nouerint dirigẽdos, aurumq; exactum ad sacras largitiones sine ulla dilatione esse mittendum. D. III. Kal. Maij. Honorio VII. & Theodosio II. AA. COSS.

DE OFFICIO COMITIS RERVM PRIVATArum, sacri palatij, sacriq; patrimonij TIT. XXXIII.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. AA. *ad honoratum consularem Bisentij.*

SI QVID negociorum actitatum fuerit, in quibus aliquid commodi fiscalis appareat: ad officiũ rei priuatę tua grauitas acta transmittat, ut instructione percepta quid sibimet iuris auxilio debeatur, agnoscat. D. VI. Kal. Ianuar. Valentiniano & Valente AA. II. COSS. H

II. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Minerüo comiti R. P.*

AD PALatinorum curam & rationaliũ officia omnium rerum nostrarũ & totius perpetuarij, hoc est emphyteuticarij iuris exactio reuertatur. D. Kal. Ianuar. Mediolani. Caesario & attico COSS.

III. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Vrsatio comiti R. P.*

SI QVIS iudicum uir illustris, uel praefectus urbi cognitionem comitiuae rerum priuatarum examini debitam sibimet uindicandam censuerit, uel tuitionem contra eiusdem statuta sedis praestiterit: ad quinquaginta librarũ auri illationem poenę nomine officium eius reneatur, quam decet in articulo exigi mansuetudinis nostrae aerario sociandã. D. VI. Id. Aug. Rauennae. Constantio & Constantino COSS. I

DE OFFICIO PROCONSVLIS ET LEGATI. TIT. XXXIIII.

I. *Imp.* CONSTAN. A. *Aeliano proconsuli Africae.*

LEGATI non solum ciuiles, sed etiã criminales caussas audient: ita ut si sententiã in reos ferendam prouiderint, ad proconsules eos transmittere nõ morentur.

II. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Simplicio proconsuli Asiae.* K

OFFICIVM Hellesponti consularis aeternae recordationis patrem serenitatis nostrae adijt, & expositis suis incommodis, in quibus à Vicarianis apparitotibus urgebatur, orauit sub imperio tuae sublimitatis agere potestatẽ. cuius allegationes humanae pro diuius pium principem commouerunt. quas & nos obtinere censemus.

DE OFF. COMITIS ORIENTIS. TIT. XXXV.

I. *Imp.* LEO. *Vrsco P. P.*

TITVLOS, qui Lyciarchię & Syriarchię muneribus in prima Syria deputati sunt, per officia tam uiri spectabilis comitis Orientis, quàm uiri clarissimi rectoris prouinciae flagitari praecipimus Lyciarchiae quidem ludi cuta uiri spectabilis comitis

comitis Orientis & eius officio, Syriarchiae uerò sollicitudine uiri clarissimi moderātis prouinciam, eiusque apparitionis exerceantur: nullique penitus curialium, nec si uoluerint, idem munus uel honorem subeundi licentia permittatur.

DE OFF. PRAEFECTI AVGVST. TIT. XXXVI.

I. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARC. A A A. *Florentio praef. Augustali.*

MNIA tributa per Aegyptiacam dioecesim cura & prouidentia claritatis tuę à moderatoribus prouinciarū exigi iubemus. Si qui tamen ex possessoribus, siue militaribus, siue non militaribus, ad inferenda, quae debētur, audaces exstiterint: eos per militare etiā auxilium, si opus exegerit, ad solutionem compelli censemus.

B

II. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. A A A. *Rufino PP.*

PRAEFECTVS praetorio Augustali ordinariorum sub se iudicum examinandi flagicia, & super his referendi, non amouendi, uel puniendi habeat potestatem.

DE OFFICIO VICARII. TIT. XXXVII.

I. *Imppp.* VALENTIN. VALENS. & GRAT. A A A. *Anthonio P. P.*

IN ciuilibus caussis uicarios comitibus militū conuenit anteferri, in militaribus negocijs comites uicarijs anteponi. quoties societas in iudicando cōtigerit: priore loco uicarius ponetur, comes adiunctus accedat. Siquidē praefecturae meritū caeteris dignitatibus antestat, & uicaria dignitas ipso nomine eius se trahere indicat portionē: sacrae cognitionis habeat potestatē, & iudicationis nostrae soleat repraesentare reuerentiam.

C

II. *Iidem* A A A. *ad Hesperium* P. P.

RELATIONES uicariorum, si quando usus attulerit, ad nostram mansuetudinem referantur. relationes enim iudicū libenter audimus, ne administratorū decrescere uideatur authoritas, si eorum consulta ueluti profanorum preces à nostris adytis repellamus.

DE OFFICIO PRAETORVM. TIT. XXXVIII.

I. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *ad senatum.*

D

PRAETORI defertur hęc iurisdictio sancietibus nobis, ut liberale negociū ipse disceptator examinet. sanè interponi ab eo decreta conuenit, ut siue in integrum restitutio referenda est (probatis duntaxat caussis) ab eodem etiam interponatur decretum: seu tutoris dandi, seu ordinandi curatoris impleatur ab eo interpositio decretorum: quippe cum apud eum quoque adipisci debeat patronorum iudicio sedula seruitus libertatem. nec sanè debita filiorum uotis patrum nota cessabūt, ut patenti copia liberos suos exuant potestate, magis proprijs obsequijs mācipatos: cum sese intelligāt his obsequij plus debere, à quibus se meminerint sacris uinculis exutos. D. VI. Kal. Ianuar. Eusebio & Hypatio COSS.

II. *Impp.* VALENTIN. & MARTIAN. A A. *Tatiano* P. P.

E TRES tantummodo pretores electę opinionis in hac urbe per singulos annos iudicio senatus praecipimus ordinari: qui cōpetentes caussas & debitos actus integre disceptare atque tractare debebunt: ut hi tamen tres ex ijs, qui proprium larē in hac alma urbe habeant, nō ex prouincijs eligantur. nec si quis fortè propter alias caussas ad hanc urbem de prouincijs uenerit, ad praeturae munus efferatur: sed ij tātummodo (ut dictum est) qui hic domicilium fouent: ita tamen, ut nec ipsi sumptus quosdam inferre cogantur inuiti, sed habeant spontaneum liberalitatis arbitrium.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIAE, & ut nulli patriae suae administratio sine speciali permissu principis permittatur. TIT. XXXIX.

Potest

De off. rectoris prouinciæ, &c.

I. Impp. ALEXANDER. A. Iuliano.

POTEST de falso caussam cognoscens præses prouinciæ, incidentem proprietatis quæstionem dirimere. D. VI. Kal. April. Maximo. II. & Vrbano COSS.

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad maximianum.

PRAESIDES prouinciarum oportet, si quis potentiorum exstiterit insoletior, & ipsi uindicare non possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeūt: de eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturę scientiam referre: quo prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ & læsis tenuioribus consulatur. D. V. Kal. Maij. Probiano & Iuliano COSS.

III. Idem. A. ad prouinciales.

IVSTISSIMOS & uigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatē, ut honoris eis auctiores proferamus processus: & è contrario iniustos & maleficos querelarū uocibus accusandi, ut censuræ nostræ uigor eos absumat. nam si ueræ uoces sint, nec ad libidinem per clientelas effusæ, diligenter inuestigabimus: præfectis prætorio & comitibus, qui per prouincias constituti sunt, prouincialium nostrorum uoces ad nostram scientiam referentibus. D. prid. Kal. *. Basso & Ablabio COSS.

IIII. IDEM. A. ad Periclem Præsidem.

IN OFFICIALES præfectorum cursum publicum laniantes, uel praua contra utilitatem publicam molientes, uindicandi tibi dedimus potestatem: ita, ut præfectos de eorum culpa facias certiores. D. X. Kal. Nouemb. Nicocopoli. Constantio & Albino COSS.

V. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA. ad Apronianum P. V.

POTIORIS gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. sed ubi publica tractatur utilitas: & si minor iudex ueritatem inuestigauerit, nulla maiori irrogatur iniuria. sanè qui insignia dignitatis ad hoc exercet, ut indignis iniurijs existimet afficiēdos eos, qui officia cum potestate moderantur: non declinabit nostrę indignationis aculeos. D. V Kal. Iun. Arintheo & Modesto COSS.

VI. Imppp. VALENTIN. GRAT. & THEOD. AAA. Cynegio. P. P.

CIVITAS Rhodiorum iniuriam suam non tam decenter, quàm serò conquesta est. unde inuiolabili obseruatione sancimus, ut quoniam tempore hyemis nauigatio sæpe periculosa est, semper incerta: in illis quinque urbibus, quæ potiores esse cæteris adserūtur, uicissim hyemandum sibi iudices recognoscant. quòd si cuiquam tale exsistat ingenium, ut præcepta nostra contemnat: quinquaginta ab eo argenti libræ, centum ab eius officio, si aliter factum fuerit, fisci nostri iuribus inferantur.

VII. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio P. P.

QVI ORDINARIAM gesserit potestatem, quidquid ex nenturæ delegationis titulis profligauerit cū dispēdio pudoris atque fortunæ de proprijs facultatib. intra prouinciā positus inferre debebit. D. VII. Kal. Iun. Constantinop. Honorio nobiliss. puero & Euodio COSS.

VIII. Iidem AAA. Cynegio P. P.

NE QVIS iudicum in prouincia sua præfectianum, uel palatinum, uel militem, uel ex ijs etiam omnibus, qui antea in huiusmodi officijs fuerint commorati, intercessorē, id est exsecutorem cuiusquā litigatoris petitione in quolibet, seu priuato, seu publico negocio, putet esse tribuendum. nam peccantem contra consulta cœlestia cum suo officio non solum detrimentum famæ, sed etiam patrimoniorum damna comitentur. D. Non. August. Constantinop. Honorio N. P. & Euodio COSS.

IX. Iidem AAA. Polemio P. P. Illyrici.

NVLLVS prouinciæ moderator augustissimam urbem sine iussione nostra adire audeat. nam si patuerit quem contra decreti nostri præcepta uenisse: is congrua condemnatione plectetur. D. X. Kal. Ianuar. Mediolani post consulatum Timasij & Promoti.

X. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Limenio comit. sacrar. larg.

NVLLVM palatinis tibi obsecundantibus cum prouincialibus uolumus esse commercium

A *De off. praefect. uigilum. De off. ciuilium iudicum. De off. milit. iudi.*

cium: sed iudices scire debebunt, hoc sibi praecipuè esse commissum, ut ipsi à prouincialibus exigant, & consueta deposcant. palatinum uerò possessor non horreat, qui non sibi, sed iudicibus atque officijs praeceptus est imminere. D. VI. Kal. Aprilis. *.

XI. *Imppp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. A A A. *Theodoro* P.P.

MODERATORES prouinciarum curam gerere iubemus, ne quid potentium procuratores perperam iniustèque committant. D. VI. Kal. Decemb. Rauennae. Basso & Philippo. COSS.

XII. *Imppp.* HONOR. & THEOD. A A. *Monachio* P.P.

OMNES prouinciarum apparitores pro inueterata authoritate iuxta morum indicis nu-
B datos uerberibus (si ita res tulerit) subiacere praecipimus: ut & facilis exsecutio rerum publicarum sit, & officiorum insolètia comprimatur, & iudicum seueritati cōpetens reddatur authoritas. D. VI. Kal. Ianuar. Honorio IX. & Theodosio V. A A. COSS.

XIII. *Imp.* LEO. A. *Constantino.* P.P.

SI QUIS cohortalibus adhuc obsequijs obligatus, regimen prouinciae, uel cingulum cuiuslibet militiae dignitatisue quoquo modo meruit: contra licitum usurpatis impetratisue careat. etiam si ultrò in eum nostra liberalitate ius regēdae prouinciae, uel militiae, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit delatum fuisse. D. VII. Id August. Leone. A. IIII. & Probiano COSS.

XIIII. *Imp.* ANASTASIUS. A. *Viuiano* P.P.

NULLI iudicum, qui prouincias regunt, in ciuitatibus, in quibus sacra palatia aut prae-
C toria sint, liceat his relictis priuatorum sibi domos ad habitandum ueluti praetoria uindicare: sed sacratissima modis omnibus habitare palatia seu praetoria, ut hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere. ubi autem & palatium est & praetorium: palatium quidem habitationi praesidis, praetorium autem suscipiendis conseruandisque speciebus publicis horreorum uice, uel aliae necessariae rei deputetur. quòd si quis aliquando dissimulare tentauerit: protinus eum atque officium quinquaginta librarum auri multam ad reparandum sacrum, quod neglexerit, palatium soluere sancimus. D. VI. Id. Febr. Clementino & Probo COSS.

IDEM. A

NULLI patriae suae administratio, sine speciali permissu principis permittatur.

D DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILUM. TIT. XL.

I. *Imppp.* THEOD. & ARCAD. A A. *Nephridio.* P.V.

PRAEFECTI uigilum huius urbis nihil de capitalibus caussis sua authoritate statuere debent: sed si quid huiusmodi euenerit, culmini tuae potestatis referre, ut de memoratis causis celsiore sententia iudicetur.

DE OFFICIO CIVILIUM IUDICUM. TIT. XLI.

I. *Imppp.* ARCAD. HONOR & THEOD. A A A. *Curtio.* P.P.

HONORATI, qui litem habere noscūtur, his horis atque tēporibus, quibus caussarum uel merita uel fata panduntur, residendi cum iudicibus non habeāt fa-
E cultatem. D. III. Non. Feb. Rauennae. Basso & Philippo. COSS.

II. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *Anthemio* P.P.

SI QUIS pro publicis functionibus, quae flagitantur, aliquo se defendere tentet munimine: adeat iudicem, & promat, quae duxerit adserenda. quem si iudex (quod non arbitramur) minus audire maluerit: ipse quidem administrator uiginti librarū auri, apparitio uerò eius quinquaginta feriatur dispendio. D. XIII. Kal. August. Constantinop. Honorio. VIII. & Theodosio. III. A A. COSS.

DE OFFICIO MILITARIUM IUDIcum. TIT. XLII.

I. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. *magist. & comit. utriusque militiae.*

Nunquam

VNQVAM omnino in negocijs priuatorum uel tuitio militaris uel exsecutio tribuatur. D. prid. Id. Feb. Constantinop. Theod. A. III. & Habundantio coss.

II. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Monachio. P. P.

PRAECIPIMUS, ne quando curiales, uel priuatæ conditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, uel contra se agentium actiones excipiant, uel litigare in eo cogantur. interminationē autē quinquaginta librarū auri aduersus Comitianum officiū proponi decernimus, si quid contra hoc aliquādo tentauerit. D. VI. Kal. Septemb. Theodosio. A. VII. & Palladio coss. III. Impp. THEOD. & VALENT. A A. Anatolio magist. milit.

NEMO DE his qui in uirorum spectabilium ducum officijs militauerit, scholę agentium G in rebus quacunq; subreptione post completam militiam societur, nec agendi uices uiri clarissimi principis accipiat facultatem. Si quis autem aduersus hoc perennitatis nostræ decreta uenire conetur: militia spoliatus, proscriptione pro parte bonorum tertia constringatur. D. V. Kal. Feb. Constantinop. Maximo. II. & Paterio coss.

IIII. Iidem A A. Nomo magist. officiorum.

DVCES militum, & præcipuè quibus gentes (qua maximè cauēdę sunt) adpropinquant, in ipsis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum, imminētibus magistris potestatibus, diurnisq; eorū exercitationibus inhærere præcipimus. castrorū, quin etiam refectionis lustrationisq; curam habeant, quibus cum principibus castrorumq; pręposítis pro laborum uicissitudine limitaneorum militum duodecimam annonarū partem, H distribuendam inter eos uidelicet magisteriæ potestatis arbitrio deputamus. D. II. Id. Septemb. Constantinop. Maximo. II. & Paterio coss.

* Constitutio Græca.

NE REI MILITARIS COMITIBVS VEL tribunis lauacra præstentur. TIT. XLIII.

I. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. A A A. Anthemio. P. P.

MNEM INquietudinē à curijs & ciuitatibus pręcipimus prohiberi: nec ulla priuata ab his succendi balnea ad tribunorū, uel ducum aliorum, uel militarium comitum usus: nec adærationem aliquam pro hac caussa infligi. illustrib. enim I tantum comitibus, ac magistro militum (si tamen id uoluerint) hoc ministeriū indulgemus: dupli pœna uiolatoribus huius sanctionis immi nente. D. V. Kal. Decemb. Arcadio. A. VI. & Probo coss.

DE OFFICIO DIVERSORVM IVDICVM. TIT. XLIIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Domitium Celsum Vicarium.

EMO IVdex aliquem officialem ad eam domū, in qua materfamiliâs degit cum aliquo præcepto existimet esse mittendum, ut eandem in publicum protrahat. cum certum sit, debita eius, quæ intra domum consyderato sexu semet cōtineat, K domus eius uel cuiuscunq; rei habita distractione, publicis necessitatibus seruari posse. quòd si quis in publicum matremfamiliâs posthac crediderit protrahendam: inter maximos reos citra ullam indulgentiam capitali pœna plectetur. D. IIII. Id. August. Sabino & Rufino coss. II. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCHAD. A A A. ad princip. populi.

SINGVLI quique iudices sciant celsioribus uiris & ijs quorum nonnunquam iudicio prouehuntur, honorificentiam debitam esse præstandam, nec in proscriptionibus suis fratres audeant nominare. apparitione multanda, cuius hæc est cura. D. Idib. Feb. Richomere & Clearcho coss. III. Iidem A A A. Constant. præposito Gallorum.

SCIANT principes, & cornicularij, & primates officiorum, & iudices etiam ternas libras auri à suis facultatibus eruēdas, si honoratis uiris (quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi

A grediendi facultas præbetur) secretarij iudicum non patuerint ingressus, aut reuerentia nõ fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata. D. VI. Id. Nouemb. Tyberiade. Timasio & Promoto coss.

VT OMNES IVDICES, TAM CIVILES, QVAM MILItares post administrationem depositam,quinquaginta dies in ciuitatibus,certis locis permaneant. TIT. XLV.

I. Imp. ZENO. A. Sebastiano P.P.

B NEMO EX uiris clarissimis præsidibus prouinciarum,uel consularibus,aut correctoribus,uel qui administrationis maioris insulas meruerint, id est uiri spectabiles proconsules,aut præfectus augustalis,aut comes Orientis, aut cuiuslibet tractus uicarius, aut quicunque dux uel comes cuiuslibet militis,uel diuinarũ comes domorum,postquam sibi successum fuerit,audeat excedere de locis,quos rexisse noscitur,antequam quinquaginta dierum constitutus numerus finiatur. sed per id tempus præsides quidem & consulares,necnon correctores in metropoli:spectabiles uerò iudices,tam ciuiles,quàm militares, in ciuitatibus administratæ dioeceseos illustrioribus, publicè, non domi, uel intra sacrosanctos terminos,uel regiones, aut potentes domos latitantes:sed in celeberrimis locis ante omnium,quos nuper gubernauerant,ora uersentur:ut pateat omni C bus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commouendi:ita,ut ab omni defensus iniuria prouisione post eum administrantis,ac periculo officij, nec minus curialium,& defensoris ciuitatis: iuratoriæ tantum cautioni commissus, postquam fuerit in querimoniam deuocatus,pulsare uolentibus (ut dictum est) pro legum ratione respõdeat. nec ullam ante præfinitum tempus de prouincia discedendi excusationem ei tribuat: uel diuina reuocatoria,uel codicillis alterius administrationis oblatis,uel præcepto amplissimę tuę sedis, ut alterius prouinciæ moderatoris uicem obtineat,aut præcepto præfatæ uel alterius ciuilis seu militaris cuiuscunque potestatis,ut quamcunque sollicitudinem publicam gerat,aut exhibeatur,aut deducatur, aut postremum cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur:ut modis omnibus, quæ pro uniuersarum prouinciarum salute sancimus,sortian D tur effectum. Quòd si quis temeritate punienda saluberrimam legem circũscribendam uel uiolandam crediderit:licet & maiestatis reus nõ immeritò iudicetur:attamen quinquaginta librarum auri multam publicis calculis inferre cogetur: simili pœna plectendo, qui post eum administratione suscepta minimè eum curauerit honestè retinendum, aut super eius fugam protinus requirendũ. Administrationem autem deponere non uolumus decessorem,antequam successor ad prouinciæ fines peruenerit:licet literis ad eum seu programmate,uel edicto ad officiũ & prouinciales usus fuerit. Ipse autẽ,qui præsentem fugiens non obseruauerit legẽ:ubicunque repertus fuerit, licet in hac florentissima ciuitate, ad prouinciã sine ullo penitus obstaculo præceptione tui culminis,cura etiam uiri clarissimi rectoris prouinciæ,in qua repertus fuerit,deducetur,per sex mẽsium curricula ibidem moraturus:qua E tenus inter ea minimè possint crimina uel furta celari. Officium etiam, quod eum(debito tamen honore seruato)non prohibuerit contra legis tenorem discedere,triginta librarũ auri dispendio feriatur. Quòd si intra quinquaginta dierum numerum fortè fuerit pulsatus, & præfato elapso tempore necdum finita lis fuerit:ciuiliter quidem super furtorum sceleribus pulsatus,dato procuratore instructo,post quinquaginta dies protinus habeat licentiã discedendi. accusatione uerò super criminibus facta, per inscriptionum laqueos irretitus, usque ad terminum caussę ibidem necessariò perdurabit. Sciant autẽ uniuersi iudices, apud quos uel administrationis iure,uel ex præceptione amplissimæ tuæ sedis huiusmodi cõtrouersiæ ciuiliter uel criminaliter uentilantur, infra uiginti dierum spacium debere se præfata litigia, postquam orta fuerunt,terminare. nam si supersederint: ipsos quidem decem librarum auri condemnationem subire censemus. accusationem uerò seu ciuilẽ intentionem

ſemel in iudicium deductam, præfato modo legitimè terminari. D. V. Id. Octobris Conſtantinop. Zenone. A. II. COSS. F

DE OFFICIO EIVS, QVI VICEM ALICVIVS iudicis uel præſidis obtinet. TIT. XLVI.

I. *Impp.* GORDIANVS. A. *Domitio* P. P.

In causa, quæ ſpectat ad utilitatem reipublicæ, eum, qui uice præſidis prouinciæ adminiſtrat, potuiſſe cognoſcere, in dubium non uenit. ſanè ſi in aliquo captum eſt ius reipublicæ: iuxta ſcita diuorum principum, defenſores reipublicæ (ſi modo adeſſe fiduciam negocio putãt) reſtitutionis auxiliũ poſſunt flagitare. G D. III. Non. Nouemb. Sabino. II. & Venuſto COSS.

II. *Mandata Impp.* THEOD. *&* VALENTIN. AA. *miſſa Antiocho. cæterisq́. PP. per Referendarium, quæ ſic habent.*

Suggerente magnificẽtia ueſtra, docta imperialis æternitãs, debere eos, qui præceptione principali, ſeu ueſtræ ſedis ampliſſimæ, tueri locum rectorum prouinciarum nõ ſunctur: authoritatem habere tutores ſeu curatores petẽtibus dare, decretum etiam interponere ad alienandas minorũ, ſimiliumq́ eis perſonarũ, ſeu curialium facultates, & emancipationes quoq́ legibus celebrare, & omnia quæ ad iuriſdictionẽ rectoris prouinciæ pertinẽt, acta tenęprçcipere dignata eſt pro diſpoſitiõe ueſtrę celſitudinis prçfatos huiuſmodi ſollicitudines peragendi habere licentiã. D. prid. Id. Octob. Conſtantinop. Hierio & Ardaburio COSS. H

DE ADSESSORIBVS, ET DOMESTICIS. ET cancellarijs iudicum. TIT. XLVII.

I. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *Paulino.*

Studiorum labor meretur. ut ij, qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conſiliorum participes cupiunt: ſpe præmiorũ atq́ honorificentia ſua prouocent eos, quorum prudentiam ſibi putant eſſe neceſſariam, non metu terribili, & neceſsitate incongrua libertati. D. prid. Id. Iul. Tyberiano & Dione. COSS.

II. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Baſſum* P. V.

Praesides, non per adſeſſores, ſed per ſe ſubſcribant libellos. quòd ſi quis adſeſſori ſubſcriptionem inconſultis nobis permiſerit: mox adſeſſor, qui ſubſcripſit, exſilio puniatur. prçſidis uero nomẽ ad nos referri iubemus, ut in eũ ſeuerius uindicetur. D. XV. Kal. Septemb. Conſtantino. A. VI. & Conſtantino Cæſare COSS. I

III. *Impp.* ARCAD. *&* HONOR. AA. *Meſſalæ.* PP.

Consiliarios iudicum, & cancellarios, & eos, qui domeſticorum fungũtur officio, poſt depoſitam adminiſtrationẽ quinquaginta dies in prouincijs reſidere præcipimus pro confeſſo autem tenebitur, qui accuſatus, huiuſmodi perſonã ſubtraxerit: eaq́ in quadruplum reſtitui iubemus, quę deſiderãtur ablata: ut duplum ſpoliatus accipiat, & duplum noſter fiſcus adquirat. D. VI. Kal. Ianua. Mediolani. Theodoſio & Rumoridio COSS.

IIII. *Iidem. &* THEOD. AAA. *ad Cecilium uicarium.* K

Domesticus iudicis à publicis actibus arceatur. quòd ſi neceſsitatibus publicis ſeſe conuictus fuerit miſcuiſſe: ſtatim eum ad maioris poteſtatis examen deduci oportet, ut competens in eo uindicta promatur. D. VI. Id. April. Honorio. A. VI. & Ariſtæneto COSS.

V. *Impp.* HONOR. *&* THEOD. AA *Seleuco* P. P.

Nemo in prouincijs, qui ſemel domeſtici uel cancellarij miniſterium geſſerit, ad eandem obſeruationem aliqua ambitione iterum remeare concedatur. D. III. Id. Decemb. Rauen. AA. & VI. COSS.

VI. *Iidem* AA. *Vitaliano duci Lybiæ.*

Nemo de domeſticis ducum uel comitum militarium officijs eorum cõnumeratus, poſt completum ſui temporis actum, ad eandem rurſum ſollicitudinẽ audeat adſpirare: decem librarum auri condemnatione propoſita, ſi quis hanc uiolare uoluerit ſanctionem: eadem pœna

A *De adsessoribus & domesticis, &c.*

pœna officio quoque eius coërcendo, si per ambitionem, uel auaritiam, ex his aliquid temerari concesserit. D. VIII. Kal. Nouemb. Honorio. A. XI. & Constantio. II. COSS.

VII. *Iidem* AA. *Eustachio* P. P.

VELUT castrense peculium filij familiarium adsessores, etiã post patris obitũ uindicent, qui cõsilijs proprijs administratores iuuare cõsueuerunt, si quid licitis honestisque lucris co adunare potuerũt. D. Kal. April. Cõstantinop. Honorio XIII. & Theodosio X. AA. COSS.

VIII. *Iidem* AA. *Asclepiodoto* P. P.

NULLUS iudicũ ad prouinciã sibi cõmissam quenquam secum ducere audeat, cui dome
B sticiuel cancellarij nomen imponat, nec profectum ad se undecunque suscipiat: ne famæ nota cum bonorũ publicatione plectatur. periculo enim priuatũ officij, cãcellarios sub fide gestorum ex eodẽ officio electos, iudicib. applicari iubemus: ita, ut post depositã administrationem, nec militiam deserant, & prouincialibus præsentiã sui exhibeant, quò uolentibus sit accusandi eos facultas. si enim idonea caussa exegerit: ad detegẽda iudicis flagicia, & quęstioni eos subdi oportet. D. prid. Kal. Iul. Asclepiodoto & Mariniano COSS.

IX. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *ad Taurum.*

SI POST depositam administrationem, iudicum præsentiã, uel exhibitionem domesticorum, querimonia prouincialium, aut curialiũ, uel aliqua publica necessitas postulauerit: per eosdem administratores, quorum domestici fuerint, iudicio legibusque tradantur. D. V.
C Non. Iul. Constantinop. Theodosio A. XIII. & Maximo COSS.

X. *Iidem* AA. *Florentio* P. P.

IN CONSILIARIJS obseruari censemus, ut in eum, qui in sua prouincia ultra quatuor menses moderatoribus adsederit aduersus leges antiquas & diuorũ retro principum scita: proscriptio bonorum, & accusatio publici criminis immineat: nisi per cœleste oraculum, uel amplissimæ tuæ sedis præceptionem sese defendat. D. XIII. Kal. Febr. Theodosio XVII. & Festo COSS.

XI. *Iidem* AA. *Zoilo* P. P. *orientis.*

NON MINUS adsessoribus maiorum magistratuũ, quàm ipsis iudicibus nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuenda est. ideoque cõsiliarios uirorũ illustrium præfectorũ tam prætoriorum, quàm huius inclytæ urbis, eminentissimorumque magistrorum militũ, necnon & ui
D ri illustris magistri officiorũ: siue prędicto officio iam functi sunt, seu fungentur in posterũ: post depositũ etiã officiũ ab omni indictionis onere, seu ciuiliũ, seu militariũ iudicũ, prorsus immunes esse præcipimus: ut nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiẽdo quolibet grauamine penitus iniũgatur: quinquaginta librarũ auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit. D. V. Kal. Mart. Theodosio. A. XVIII. & Albino COSS.

XII. *Impp.* VALENTIN. & MARTIAN. AA. *Palladio* P. P.

LICEAT omnibus iudicibus illustri præditis potestate, consiliarios sibi eosdem secundò, ac tertiò, & sæpius adiungere: quia qui semel rectè cognitus est, ob hoc solum non debet, quod iam probatus est, improbari. D. VI. Cal. Iul. post consulatum Decij & Longini.
E

* Constitutio Græca.

XIII. *Imp.* IUSTINIANUS. A. *Demostheni* P. P.

NEMO ex ijs, qui aduocati caussarum constituti sunt, uel fuerint, & in hac regia urbe in quocunque iudicio deputati, & in alijs omnibus prouincijs nostro subiectis imperio, audeat in uno eodẽque tẽpore tam aduocatione uti, quàm cõsiliarij cuiuscunque magistratus, quibus respublica gerenda committitur, curam arripere: cum satis abundeque sufficiat, uel per aduocationem caussis perfectissimè patrocinari, uel adsessoris officio fungi: ne cum in utrunque festinet, neutrum bene peragat. sed siue aduocatus esse maluerit: hoc cum debita solertia implere possit. uel si adsessionem elegerit: in ea uidelicet permaneat: ita tamẽ, ut post consiliarij sollicitudinem depositã, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. Nec sit con-

ceſſum cuiquam duobus magiſtratibus adſidere,& utriuſq; iudicij curam peragere(neq; e/
nim facilè credendum eſt,etiam duabus neceſſarijs rebus unum ſufficere. nam cum uni iu/
dicio adfuerit,altero abſtrahi neceſſe eſt, ſicq; nulli eorum idoneum in totum inueniri)ſed
altera adſeſſione penitus ſemota,unius magiſtratus eſſe contẽtum iudicio. Nec callidis ma/
chinationibus huiuſmodi legem putet quis eſſe circunſcribendã : & ſi non cõſiliarij ſignum
quod ſolitum eſt,chartis imponat,ſed alias quaſdam literas excogitatas adſimulauerit,exi/
ſtimans ei licere fungi quidem memorato officio,ſub huiuſmodi tamen umbra latere:cum
in legem committant & ij,qui uigorem eius ſcrupuloſis & excogitatis artibus eludere feſti/
nant. Neq; ſibi blandiri quenquam oportet , quòd præſentis legis aculeos poſsit euadere, G
quemadmodũ anteriores leges ſuper hac re poſitas deludebat . Si quis etenim in tali com/
miſſo fuerit inuentus:ſciat ſe de matriculis aduocatorum penitus eſſe delendum , & decem
librarum auri multam noſtris priuatis largitionibus illaturũ,per uirum illuſtrem comitem
rerum priuatarum exigendam,& aliam maiorem regalis culminis ſubiturũ offenſam: cum
nec ipſe iudex,qui hoc fieri paſſus eſt,& ſciens prudenſq; hoc cõmiſerit,ſine Imperiali com
motione remanebit.eidem pœnæ quidem ſubijciendo etiã eo uel eis,qui in ijs cauſsis qua/
rum patrociniũ adepti ſunt,quibuſq; aduocationẽ ſuam pręſtiterũt,adſeſſiones cuiuſcunq;
magiſtratus colore audeat uel audeãt uindicare:ne affectionis ſuę aduocationis memor,in/
corrupti iudicis nomẽ perferre nõ poſſit. D. V. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V. C. COSS.

H

DE ANNONIS ET CAPITV ADMINISTRANTIVM, uel adſeſſorum,aliorumúe publicas ſollicitudines gerentium,& eorum,qui aliquas cõſecuti ſunt dignitates. TIT. XLVIII.

1. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. A A. *Florentio.* P. P.

OMNIBVS tam uiris ſpectabilibus, quàm uiris clariſſimis iudicibus, qui per pro/
uincias ſiue militarem, ſiue ciuilem adminiſtrationẽ gerunt,necnõ comiti com/
merciorum, magiſtro æris, ſiue priuatæ rei rationali per Ponticam & Aſianam
diœceſim,item & adſeſſoribus iudicum ſingulorum,in præbendis ſolatijs anno
narum hic fixus ac ſtabilis ſeruabitur modus:ut ea pro annonis & capitu dignitatis ſuæ de
bitis precia conſequantur, quæ particularibus delegationibus ſolent contineri. D. III. Cal. I
Iun. Conſtantinop. Theodoſi. XVII. & Feſto. COSS.

DE CONTRACTIBVS IVDICVM, VEL EORVM, QVI ſunt circa eos,& inhibendis donationibus in eos faciendis,& ne adminiſtratio/nis tempore proprias ædes ædificent. TIT. XLIX.

1. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ* P. P.

QVICVNQVE adminiſtrationẽ in hac florentiſſima urbe gerunt, emere quidem
mobiles res,uel immobiles,uel domum extruere non aliter poſſunt,niſi ſpecia
lem noſtri numinis hoc eis permittentem diuinam reſcriptionẽ meruerint. Do
nationes uero omnimodo recuſent, ſcientes nõ eſſe ualidas eas in quibuſcunq; K
rebus & quacunq; æſtimatione:niſi poſt adminiſtrationẽ depoſitam, uel ſpecialiter in ſcri/
ptis donator eandem donationem ratam habuerit, uel tempus quinquennale præterierit,
in quo nulla quærela ſuper iiſdem donationibus,uel ab ipſo donatore,uel ab eius ſucceſſo
ribus facta ſit . Prouincias uerò moderantibus non ſolum donationes, ſed etiam emptio/
nes quarumcunq; mobilium uel immobilium rerum(præter eas,quæ ad alimonias,uel ue
ſtes pertinent)& ædificationes,licet ſacri apices aliquid eorum permiſerint,penitus interdi
cimus:nec ratum ſit,quod his donatione uel uenditione datum eſt,licet quinquennale tem
pus poſt depoſitam adminiſtrationem exceſſerit, uel conſenſus donatoris uel uenditoris
poſt eandem adminiſtrationẽ adiectus ſit.hæc aũt etiam ad domeſticos & conſiliarios eo/
rum trahi neceſſariũ duximus:illud etiã adijcientes, ut nec per interpoſitã perſonã aliquid
eorum

eorum sine periculo possit perpetrari (quę etiam ad præterita negocia referri sancimus, nisi trāsactione uel iudicatiōe sopita sint) D.V.Id. Deceb. Cōstantin. DN. Iustiniano. A.II.COSS.

DE MODO MVLTARVM, QVAE A IVDICIBUS INFLIGUNTUR. TIT. L.

I. *Impp.* SEVERVS. & ANTONINVS. A A. *Firmo.*

MVLTA damnum famæ non irrogat. D.V.Id. April. Antonino. A. & Geta utrisq; II. COSS. II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Decmio* P.P.

B PROCVRATORES meos uel rationales multæ indicendæ ius non habere, sæpe rescriptum est. D.XIII. Kal. Septemb. Modesto & Probo. COSS.

III. *Imp.* GORDIANVS. A. *Celeri* P.P.

CVRATOR reipublicæ, qui græco uocabulo legista nuncupatur, multandi ius non habet. D. Id. Septemb. Gordiano. A. & Auiola COSS.

IIII. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. A A A. *Eutropio* P.P.

ILLVSTRES uiros præfectos prętorio usq; ad quinquaginta librarum auri multam, cum peccatum grauissimū erit, peruenire finimus. D.VIII. Id. Ianuar. Gratiano. V. & Theodosio. AA. COSS. V. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. A A A. *ad Prætextatum* P.P.

MVLTARVM seuera compendia ærario nostro protinus esse quærenda, nullus ignoret: C nisi ipse iudex, id quod ad pœnam admissi facinoris exsculpitur, uel publicis operibus, uel cursui publico, uel alijs necessarijs caussis specialiter deputauerit. D.V. Id. Septemb. Aquileiæ. Richomere & Clearcho COSS.

VI. *Impp.* ARCADIVS & HONORIVS. A A. *Messalæ* P.P.

EOS, QVI ordinario prouincias iure moderantur, erga eorum personas, quos culpa reddit obnoxios, ultra duarum unciarum auri summam condemnare non patimur. proconsularem uerò potestatem, si multandi necessitas imminebit, senarum unciarum auri summa cohibebit. in qua forma etiam comes Orientis, atq; præfectus Augustalis erit. cæteri uero spectabiles iudices, & qui uice uestra administrationis gubernacula susceperunt: ultra tres auri uncias sibi intelligant licentiam denegatam. Id quoq; obseruandū à moderatore esse D censemus, ut in unius correctione personæ (si ad id continuatio peccati impulerit) trinæ tantum in anno condemnationis sub pręstituta summa seueritas exerceatur. Quòd si quis prędictum modum excesserit: huius author admissi condemnato ad dupli restitutionem: fisco uero nostro ad inferendam eam quantitatem: quam multę nomine inflixerit, tenebitur.

Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere se credant, qui in peculatibus aut manubijs, id est depredationibus, aut concussionibus, furtis, alijsq; flagitijs, quæ coërceri seuerius conuenit, fuerint deprehensi: scilicet ut scripta per iudices memoratos, in cuiuslibet fuerit dirigenda dispendium, sententia proferatur. nec putent factu facilè esse, ut aut præcipiti persuasione condemnent, quem culpa non ingrauet: aut erubescenda uarietate iudicij pro arbitrio proprio immutandum esse, quod iusserint. nisi paupertas condemnati hoc persuaE serit. D.XII. Kal. Septemb. Theodosio. A.II. & Cynegio COSS.

DE DEFENSORIBVS CIVITATVM TIT. LI.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. A A. *Senecæ defensori.*

SI QVIS de tenuioribus ac munuscularijs rebus interpellandum te esse credideritin minoribus caussis, id est, ad quinquaginta solidorū summam acta iudicialia cōficiat: scilicet ut si quando quis uel debitū iustum, uel seruū, qui per fugam fuerat elapsus, uel quod ultra delegationē dederat, postulauerit, uel quodlibet huiusmodi, tua disceptatione restituas. cæteras uerò, quæ dignæ forensi magnitudine uidebūt, ordinario insinuato rectori. D.XV. Kal. Ian. * Terici. Valētiniano & Valēte AA. COSS.

De defensoribus ciuitatum.

II. *Iidem* A A. *ad Probum* P. P.

DEFENSORES ciuitatum, non ex decurionum, seu cohortalium corpore, sed ex alijs idoneis personis huic officio deputentur. D. III. Non. Nouemb. Iisdem COSS.

III *Iidem & GRATIANVS*. A A A. *ad senatum.*

VTILI RAtione perspectum est, ut innocens & quieta rusticitas peculiaris patrocinij, id est defensoris locorum beneficio perfruatur, & apud eum in pecuniarijs caussis litigãdi habeat facultatẽ. D. IIII. Id. August. Hierapoli. Valentiniano & Valente. A A. utrisq; II. COSS.

IIII. *Imppp.* GRAT. VALEN. & THEOD. A A A. *Theodoro defensori.*

IN DEFENSORibus uniuersarum prouinciarum erit administrationis hæc forma, & tempus quinquennij spacij metiendum: scilicet ut in primis parentis uicem plebi exhibeas, descriptionibus rusticos urbanosq; non patiaris affligi, officialium insolẽtiæ, & iudicum procacitati (salua reuerentia pudoris) occurras. ingrediendi, cum uoles ad iudicem liberam habeas facultatem superexigendi damna, uel spolia plus petentium ab ijs, quos liberorum loco tueri debes, excludas: nec patiaris quidquam ultra delegationẽ solitam ab ijs exigi, quos certum est, nisi tali remedio, nõ posse reparari. D. XI. Non. Ianuar. Constantinop. Arcadio & Bautone COSS. G

V. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. *Potamio* P. P. *August.*

DEFENSOres nihil sibi insolẽter, nihil indebitũ uindicantes, nominis sui tantum fungantur officio: nullas infligant multas, sæuiores non exerceãt quæstiones, plebem uel decuriones ab omni improborum insolentia & temeritate tueantur: ut id tantum, quod esse dicuntur, esse nõ desinant. D. III. Non. Mart. Constantinop. Arcadio. A. II. & Rufino COSS. H

VI. *Iidem* A A A. *Tatiano* P. P.

PER OMnes regiones, in quibus fera & periculi sui nescia latronum feruet insania, probatissimi quiq; & districtissimi defensoris adsint disciplinę: & quotidianis actibus pręsint, qui non sinant crimina impunita coalescere: remoueant patrocinia, quæ feruorẽ reis, & auxilium scelerosis impertiendo, maturari scelera fecerunt. D. V. Id. April. Arcadio A. II. & Rufino COSS.

VII. *Impp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. A A A. *Cæciliano* P. P.

DEFENSORES ciuitatum oblatos in ipso latrocinio, uel cõgressu uiolentię, aut perpetrato homicidio, aut stupro uel raptu, uel adulterio deprehensos, & actis publicis sibi traditos: expresso crimine cum ijs, à quibus fuerint accusati, mox sub idonea persecutione ad iudicium dirigant. D. prid. Kal. Ianuar. Mediolani. Stilicone. II & Anthemio COSS. I

VIII. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *Cæciliano* P. P.

DEFENSORES ita præcipimus ordinari, ut sacris orthodoxæ religionis imbuti mysterijs, reuerendissimorum episcoporũ, necnon clericorũ, & honoratorũ, ac possessorũ, & curialiũ decreto constituantur, de quorũ ordinatione referendũ est ad illustrissimã prætorianã potestatem, ut literis eiusdẽ magnificæ sedis eorũ solidetur authoritas. Quod si quid à qualibet persona contra publicã disciplinã in læsionẽ possessorum fieri cognouerint defensores referendi habeant potestatem ad illustres & magnificos uiros præfectos pretorijs, & illustres uiros magistros equitũ & peditũ, magistros etiã officiorũ, & comites tam sacrarũ largitionum, quàm rerũ priuatarum. D. V. Kal. Feb. Rauennæ. Honorio VIII. & Theodosio. III. A A. COSS. K

IX. *Iidem* A A. *Cæcilio* P. P.

IVBEMVS, cura ac solertia defensorum, minimè possessores maioribus mensuris & ponderibus à susceptoribus prægrauari, sed eos deprehensos ad iudicium dirigi cum ipso commissæ fraudis indicio. Illud etiam fieri permittimus, ut si prouincialibus nostris contestari iniuriæ læsiones suas cupientibus actorũ confectio à defensorib. denegetur: licẽtia eis tribuatur querelæ propriæ libellũ conscriptũ eo tẽpore, quo fuerat contestandũ, in frequentioribus ciuitatum locis proponẽdi, cõueniendiq; scribas, tabularios, & cætera officia publica commonendi, per quæ libellũ colligi oportebit, atq; inuitis supra memoratis personis sub actorũ cõfectione ingerẽdi, quorũ quæstione fides possit inquiri, qua probata: in eos, quos gestorũ petitam confectionẽ negasse cõstiterit, uigor iudiciarius exerceatur. D. XI. Kal. Febr.

Rauennæ

A Rauennæ. Honorio VIII.& Theodosio III.AA.COSS.

X. Impp.THEOD.& VALENTIN.AA.Cyro P.P.

NVLLI defensorum licere decernimus,si de publica sollicitudine uoluerit se liberari, nisi diuinos affatus intimauerit tuæ sublimitatis iudicio:triginta librarum auri pœnâ tam moderatoribus prouinciarũ,q̃ cæteris iudicibus.uel temeratoribus sacri nostri oraculi subituris,si neglecta fuerit authoritas principalis.D XV.Kal.Sept. Cõstantin. Cyro.V.C.COS.

DE MAGISTRATIBVS MVNICIPALIBVS. TIT. LII.

B I. Impp.CONSTANTINVS.A.ad Florentium.P.P.

DECVRIONES ad magistratum,uel exactionem annonarum, ante tres menses, uel amplius,nominari debent:ut si querimonia eorum iusta uideatur,sine impedimento in absoluendi locum alius subrogetur. D.Id.April. Const. Seuero & Rufino COSS. II. Impp.VALENTIN.& VALENS.AA.ad Germanianũ.

MAGISTRATUS conficiendorum actorum habeant potestatem. D.Kal.XIII.Ianuar.Gratiano N.P.& Dagalaipho COSS.

DE OFFICIO IVRIDICI ALEXANDRIAE. TIT. LIII.

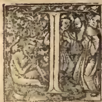
I. Impp LEO & ANTHEMIVS.AA.Alexandro duci & P F.Augustali.

C IVBEMVS apud Alexandrinæ duntaxat clarissimæ ciuitatis iuridicum licitum & concessum esse,singulis quibuscunq; uolentibus donationis conscriptæ solenniter instrumenta reserare:eisdémq; robur adijciet gestorũ series apud eũ uirũ confecta,tanquã si apud uirũ clarissimũ moderatorẽ prouinciæ,uel magistratus,uel defensores plebis habita fuisse dicerentur.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER SECVNDVS.

DE EDENDO. TIT. I.

D I. Imp.ANTONINVS PIVS.A.Aemilio.

IPSE DISPICE,quemadmodum pecuniam,quam te deposuisse dicis,deberi tibi probes.nam quod desideras,ut rationes suas aduersaria tua exhibeat:id ex caussa ad officium iudicis pertinere solet. PP.IIII.Kal.Octobr.Sabino.II.& Seuero COSS.

II.Impp.SEVER.& ANT.AA.Fausto.

IS,APVD quem res agitur,acta publica,tam ciuilia,quàm criminalia,exhiberi inspicienda ad inuestigandam ueritatis fidem iubebit.PP.Non Iul.Seuero A.& Albino COSS.

III. Ii dem AA.Valenti.

E ET ita actio spẽ futuræ litis demõstrat,quã emendari uel mutari licet,prout perpetui edicti monet aut authoritas, uel ius reddentis decernit æquitas.D.II.Kal.Sept. Seuero III.& Anton.AA.COSS. IIII. Imp.ANTONINVS.A.Epaphrodito.

QVI accusare uolũt,probationes habere debẽt:cũ neq; iuris,neq; æquitatis ratio permittat,ut alienorũ instrumentorũ inspiciendorũ potestas fieri debeat. actione enĩ nõ probãte qui conuenitur,& si nihil ipse præstat,obtinebit.PP.V.Id.Mart.Duobus & Aspris COSS.

V. Imp.ALEXANDER.A.Valentinianæ.

NON est nouũ,eũ,à quo petit̃ pecunia,implorare rationẽ creditoris,ut fides cõstare possit.PP.VII.Id.Mart.Maximo.II.& Aeliano COSS.

VI. Idem A.Vranio.

IVstũ est desideriũ eius,à q̃ pecunia petit̃(licet,nomine publico)ut ratiõibus publicis exhibi

 F
tis constet, quantũ sub nomine suo solutũ sit. PP. XVI. Kal. Decemb. Maximo II. & Aeliano COSS. VII. Idem A. Valenti.

PROcurator priuatæ rationis instrumentorum, quæ communia tibi esse dicis cum fisco, describendorum facultatem secundum morem fieri iubebit: & si quando res exegerit ad fidem petitionis tuæ apud alium iudicem probandam aliquid eorum proferri desideráte eo, qui conuenitur, ut id fiat, præcipiet. PP. X. Kal. Mart. Fusco & Dextro COSS.

VIII. Idem A. Floro.

ET quæ à diuo Antonino patre meo, & quę à me rescripta sunt, cũ iuris & ęquitatis rationibus cõgruunt. nec eñ diuersa sunt uel discrepantia, quod multũ interest, ex parte eius, qui G aliquid petit, quiq; doli exceptione submoueri ab intẽtione petitionis suæ potest, rationes promi reus desideret, quibus se posse instruere cõtendit (quod utiq; ipsa rei æquitas suadet) an uero ab eo, à quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi. quando hoc casu nõ oportet originem petitionis ex instrumento eius, qui conuenitur, fundari. PP. kal. Octobr. Fusco & Dextro. COSS.

DE IN IVS VOCANDO. TIT. II.

I. Imp. ALEXANDER. A. Trophimo.

SICVT bonis moribus conuenit, reuerentiam manumissoris uxori præberi: ita re exigente, in ius eam sine permissu prætoris uocari, prohibitum est. PP. IIII. H Kal. April. Agricola & Clementino COSS.

II. Imp. GORDIANVS. A. Nocturno.

GRAtia edicti non petita, patronum seu patronam, eorumq; parentes, & liberos. hæredes insuper, & si extranei sint, à libertis, seu liberis eorum, non debere in ius uocari, ius certissimum est: nec in ea re rusticitati uenia præbeatur, cum naturali ratione honor huiusmodi personis debeatur. cum igitur confitearis patroni tui filium sine permissu præsidis te in ius uocasse: pœnam edicto perpetuo præstitutam rescripto tibi concedi temere desideras. PP. VIII. Id. Nouemb. Gordiano. A. & Auiola COSS.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Rosanæ.

QVI in potestate patrum agunt, aduersus eos experiri non possunt. si igitur emancipata I es: uenia edicti petita, hoc facere nõ prohiberis. quod & in matris persona est obseruandũ. PP. VIII. Id. Nouemb. Diocletiano. II. & Maximiano. AA. COSS.

* Constitutio Græca.

DE PACTIS TIT. III.

I. Imp. SEVERVS & ANT. AA. Philino.

CONDITIONIS incertum inter fratres non iniquis rationibus conuentione finitum est. cum igitur uerbis fidei commissi petitum à patre tuo profitearis, ut si uita sine liberis decederet, hæreditatem Licinio Frontoni restitueret: pactum eo tempore de sextante Licinio Frontoni dando, cum liberos Philinus non sustulerit, interpositũ, non idcirco potest iniquum uideri, quod facta (sicut placuit) diuisione, diem suum te filio eius superstite functus esset. PP. VII. Kal. Decemb. Seuero. A. II. & Victorino COSS. K

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Claudio.

POST uenditionem hæreditatis à te factam, si creditores contra emptores actiones suas mouisse probare poteris, eosq; eas spontanea uoluntate suscepisse: exceptione taciti pacti non inutiliter defenderis. PP. prid. Id. Febr. Seuero. III. & Antonino. AA. COSS.

III. Iidem. AA. Restituto.

SERuus creditoris meliorem caussam domini facere potest: in deterius autẽ reformare nõ uo pacto non potest obligationem rectè constitutam. PP. VIII. Kal. April. Seuero. III. & Antonino

A Antonino. AA. COSS. IIII. Iidem AA. Valeriæ.

Postquã liti de prædio motæ renunciasti: caussam finitam instaurari posse, nulla ratio permittit. PP. IIII. Id. Febr. Albino & Æmyliano coss.

V. Imp. ANTONINVS. A. Demagoræ.

Creditori tuo si partem pecuniæ exsoluisti, de parte uero non petenda inter te & eum conuenit, ob caussas negociaq; eius tuo patrocinio fideq; defensa: ea obligatione partim ciuili iure, partim honorario liberatus es. nam exceptio perpetua pacti conuenti uel doli residui petitionem repellit: cum & exsolutum per ignorantiam repeti potuisset. PP. VIII. kal.
B Augst. Romæ Antonino A. IIII. & Balbino coss.

VI. Idem A. Basiliæ.

Pacta, quæ contra leges, constitutionesq;, uel contra bonos mores fiunt, nullam uim habere: indubitati iuris est. PP. kal Augst. iisdem coss.

VII. Idem A. Maximo.

Debitori tuo si hæres exstitisti: actio, quam contra eum habuisti, adita hæreditate confusa est. Sed si eam hæreditatem postea, quam in iudicio obtinuisti, tradidisti ei, quem sententia superaueras, ea cõditione pactoq;, ut tam cæteris creditoribus, quàm tibi in eo, quod tibi deberetur, si eam hæreditatem non adisses, satisfaceret: pacti conuentionisq; fides seruanda est. quæ si nõ seruatur: ex stipulatu, si modò pacto subiecta est, actio dabitur. PP. III.
C kal. Augst. Antonin. A. IIII. & Balbino coss.

VIII. Imp. ALEXANDER. A. Dionysio.

Cvm postea, quàm aduersarius matris tuæ uictus esset, matrem tuam circumuenerit, ut ei caueret, nullam de seruis controuersiam moturam: id pactum mala fide factum, irritum est: & cum ex ea conuentione cum matre tua agi cœperint, iudex eam liberabit. PP. prid. Id. Septemb. Alexandro. II. & Marcello coss.

IX. Idem. A. Mucatraulio.

Si pascenda pecora partiaria, id est, ut fœtus eorum portionibus, quibus placuit, inter dominum & pastorẽ diuidantur, Apollinarem suscepisse probabitur: fidẽ pacto prestare per iudicem cõpelletur. PP. IIII. Kal. Octobr Alexandro. A. II & Marcello. coss.
D X. Iidem. A. Nicæ.

Legem, quam dixisti, cum dotem pro alumna dares, seruari oportet: nec obesse tibi poterit, quod dici solet, ex pacto actionem non nasci. tunc enim hoc iure utimur, cum pactum nudum est. alioquin cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit: utilis est condictio. PP. III. Kal. Mart. Albino & Maximo coss.

XI. Iidem. A. Capitoni.

Ex conuentione quidem, qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis, cum fundũ in dotem daret, ut creditoribus, quibus fuerant prædia obligata, usuras solueret: actio tibi aduersus eam competere non potest, etsi pactum in stipulationem deductũ probetur. Sed, si fundus æstimatus ita, ut pars instrumenti significat, in dotem datus est: ex uendito actio
E ut placitis stetur, competit. PP. Non. Decemb. Ipso. A III. & Dionysio coss.

XII. Idem. A. Flacillæ.

Pacta nouissima seruari oportere, tam iuris, quàm ipsius rei æquitas postulat. quapropter si conuentione, quæ præcessit, diuersa pars usuram se non esse consensit, & maximè si (ut proponis) id etiam apud acta præsidis adseuerauit: actionem, quæ super prima conuentione fuerat, exercere non prohiberis. PP. III. Kal. Mart. Agricola & Clementino coss.

XIII. Imp. MAXIMIANVS. A. Mario.

In bonæ fidei contractibus ita demum ex pacto actio cõpetit, si in continẽti fiat. nã quod postea placuit: id non petitionem, sed exceptionem parit. PP. V. Id. Ianuar. Maximino. A. & Africano coss. XIIII. Imp. GORDIANVS. A. Cælio militi.

Si pacto, quo pœnam aduersarium tuũ promisisse proponis, si placito nõ stetisset, stipulatio

latio subiecta est: ex stipulatu agens uel id, quod in conuentionem deuenerat, ut fiat, consequeris: uel pœnam stipulatione comprehensam more iudiciorum exiges. nam bona aduersarij tui in te transferri citra solennem ordinem, frustra deprecaris. PP. kal. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

XV. Impp. VALERIAN. & GALIEN. A A. & VALERIAN. nobilis Cæs. Pactumeio.

PACTVM, quod dotali instrumento comprehensum est, ut si pater uita fungeretur, ex æqua portione ea, quæ nubebat, cum fratre hæres patri suo esset: neque ullam obligationem contrahere, nec libertatem testamēti faciendi mulieris patri potuit auferre. PP. X. Kal. Mart. Aemyliano & Basso COSS. G

XVI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIN. A A. Diaphanto.

CVM proponas filios testamento scriptos hæredes rogatos esse, ut qui primus restitutiobus humanis eximeretur, alteri portionem hæreditatis restitueret: quoniam precariam sub nem fratrum consensu remissam adseris: fideicommissi persecutio cessat. PP. IIII. Id. Feb. Maximo. II. & Aquilino COSS.

XVII. Idem A A A. Deximacho.

PACTVM, quod bona fide interpositum docebitur, etsi scriptura non existente, tamen si alijs probationibus rei gestæ ueritas comprobari potest, præses prouinciæ secūdum ius custodiri efficiet PP. IX. Kal. Iul. ijsdem COSS. quibus supra.

XVIII. Iidem A A. Iulio & Aemylio. H

SI creditores uestros ex parte debiti admisisse quenquam uestrum pro sua persona soluentem probaueritis: aditus rector prouinciæ pro sua grauitate, ne alter pro altero exigatur, prouidebit. PP. VII. Id. Ianuar. Diocletiano. II. & Maximiano. A A. COSS.

XIX. DIOCLET. III. Victoriano militi.

LICET inter priuatos huiusmodi scriptum, quo comprehenditur, ut is, qui superuixerit, alterius rebus potiaẽ, nec donationis quidē mortis caussa gestæ efficaciter speciē ostendat: tamen cū uoluntas militū, quæ super ultimo uitæ spiritu, deque familiaris rei decreto quoquo modo contēplatione mortis in scripturā deducię, uim postremi iudicij obtineat: proponaſ quę te ac fratrē tuū ad discrimen prælij pergentes, ob cōmunem mortis fortunā inuicē esse pactos, ut ad eū, qui superstes fuisset, res eius, cui casus finē uitę attulisset, pertinerent: existēte cōditione intelligię ex fratris tui iudicio, quod principaliū constitutionū prompto fauore firmaẽ, etiam rerū eius cōpendium ad te delatū esse. PP. XIII. Kal. Decemb. Firmij. Ipsis. VI & III. A A. COSS. I

XX. Iidem A A. & CC. Martiali.

TRADITIONIBUS & usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. PP. Kal. Ianuar. Ipsis V. & IIII. A A. COSS.

XXI. Iidem A A. & CC. Eusebio

CVM proponas inter uos sine scriptura placuisse, fratrum tuorum successiones ex æquis partibus diuidi, & transactionis caussa probari possit hanc intercessisse conuentionem: exceptione te tueri potes, si possides. Quod si aduersarius tuus teneat: ex hoc placito nullam actionem natam esse, si tibi stipulatione non prospexisti, debes intelligere: nec aduersario tuo transactione uti concedendum est, nisi ea, quæ placita sunt, adimplere paratus sit. PP. Kal. Maij Fausto II. & Gallo COSS. K

XXII. Iidem A A. & CC. Archelao.

PACTVM curatoris recipere minorē quantitatē paciscentis, adultæ ætatis suffragium, ne noceat, efficiet. tutores enim & curatores exigentes pupillis & adultis debitū, nō etiā remittentes, præstant liberationē obligationis. PP. XVIII. Kal. Decemb. Sirmij. Ipsis. VII. & VI. A A. COSS.

XXIII. Iidem A A. & CC. Honorato.

FILIVS paciscendo, aut debitum accipiendo, nihil detrahit patris obligationi. PP. XVII. Kal. Decemb. Sirmij. Ipsis VII. & VI. A A. COSS.

XXIIII. Iidem A A. & CC. Dominæ.

A De pactis.

Si actionem legati uel fideicōmissi, quam aduersus hęredes quondā mariti tui habuisti, te affectione hæredū alijs remisisse probetur:exceptionem pacti contra debitores instituen ti actiones nocere tibi minime posse,intelligis.PP.XVII.Kal.Ianuar.CC.III.COSS.

XXV. Iidem AA.& CC.Euchemero.

Debitorū pactionibus creditorum petitio nec tolli nec mutari potest.S.IIII.Kal. Maij CC.III.COSS. XXVI. Iidem AA.& CC.Corneliæ.

Pactum successorū debitoris ex lege duodecim tabularum,ad æs alienū hæreditarium pro portionibus quæsitum singulis,ipsoq; iure diuisum,in solidum unū obligare non po- B test creditori.quod & in honorario succedentibus iure locum habet.de chirographis itaq; cōmunibus exhibendis cū cohærede,uel non perfectis in diuisione placitis,conuenire quan ti tua interest potes.PP.III.Id.Octobr.* Variani CC.COSS.

XXVII. Idem.AA.& CC.Aurelio Cresimo.

Petens ex stipulatione,quæ placiti seruandi caussa secuta est:seu antecessit pactum, seu post pactum statim interposita sit:rectè secundum se ferri sententiam postulat.

XXVIII. Iidem AA.& CC.Leontio.

Si certis annis,quod nudo pacto conuenerat,datum fuit:ad præstandum in posterum in debitum solutum obligare non potuit eum,qui pactum fecit:nisi placitis stipulatio intercesserit.S.III.Non.Decemb.Burtodis.Ipsis VIII.& VII.AA.COSS.

C XXIX. Imp.IVSTINIANVS.A.Ioanni.P.P.

Si quis in conscribendo instrumento sese confessus fuerit non usurum fori præscriptione propter cingulum militiæ suæ,uel dignitatis,uel etiam sacerdotij prærogatiuam:licet antea dubitabatur,si oporteret eandem scripturam tenere & eum,qui hoc pactus est,nec deberet aduersus suam conuentionem uenire,uel licentiam ei præstare,decedere quidem ab scriptura,suo autem iure uti:sancimus nemini licere aduersus sua pacta uenire,& contrahentes decipere.si enim & ipso prætoris edicto pacta conuenta,quæ neq; contra leges,neq; dolo malo inita sunt,omnimodo obseruanda sunt:quare in hac caussa pacta nō ualeāt,cū alia sit regula iuris antiqui,omnes licentiam habere,ijs, quę pro se introducta sunt,renunciare? Omnes itaq; iudices nostri hoc in litibus obseruent:& huiusmodi obseruatio & ad pedaneos D iudices,& ad compromissarios,& arbitros electos perueniat:scituri,quòd si neglexerint etiam litem suam facere intelligantur. D.Kal. Septemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ.VV.CC.

XXX. Idem.A.Ioanni.P.P.

De quaestione tali à Cæsariensi aduocatione interrogati sumus. duabus uel pluribus personis spes alienæ hæreditatis fuerat ex cognatione fortè ad eos deuoluendæ,pactaq; inter eos inita sunt pro aduētura hæreditate,quibus specialiter declarabatur,si ille fuisset mortuus,& hæreditas ad eos peruenisset,certos modos in eadē hæreditate obseruari:uel si fortè ad quosdam ex ijs commodum hæreditatis peruenisset,pactiones certas euenire.& dubitabatur.si huiusmodi pacta seruari oporteret.Faciebat autem eis quæstionem,quia adhuc E superstite eo,de cuius hæreditate sperabatur,huiusmodi pactio processit:& quia non sunt ita confecta,quasi omnimodo hæreditate ad eos peruentura,sed sub duabus cōditionibus composita sunt, SI ILLE MORTVVS FVERIT, & SI AD HAEREDITATEM VOCENTVR II, QVI PACTIONEM FECERVNT. Sed nobis omnes huiusmodi pactiones odiosæ esse uidentur,& plenæ tristissimi & periculosi euentus. quare enim quodā uiuente & ignorante de rebus eius quidam paciscentes conueniunt? Secundum itaque ueteres regulas sancimus, omnimodo huiusmodi pacta, quæ contra bonos mores inita sunt, repelli,& nihil ex his pactionibus obseruari:nisi ipse fortè, de cuius hæreditate pactum est, uoluntatem suam eis accommodauerit, & in ea usque ad extremum uitæ suæ spacium perseuerauerit.tunc enim sublata acerbissima spe,licebit eis illo sciente & iubente eiusmodi pactiones seruare:quod etiam anterioribus legibus & constitutionibus

tionibus nō erat incognitū,licet à nobis clarius est introductū. Iubemus etenim neq; donationes talium rerū,neq; hypothecas penitus esse admittendas,neq; alium quenq; contractum:cū in alienis rebus cōtra domini uoluntatē aliquid fieri uel pacisci,secta horū tempo rū nō patitur. D.Kal.Nouemb. Cōstantinop.post consulatū Lampadij & Orestæ v v.cc.

DE TRANSACTIONIBVS. TIT. IIII.

I. Imp.ANTONINVS.A.Celerio.

EQVE pactio,neq; transactio cū quibusdā ex tutoribus siue curatoribus acta, auxilio cæteris est in ijs,quæ separatim cōmuniterue gesserūt,uel gerere debuerunt.cum igitur tres curatores habueris,& cum duobus ex ijs transegeris:tertiū conuenire non prohiberis.D.kal.Maij.Gentiano & Basso coss. G

II. Idem A.Luctatio.

CVM te proponas cum sorore tua de hæreditate transegisse.& ideo certam pecuniam te ei debere cauisse:& si nulla quæstio fuisset hæreditatis,tamen propter timorem litis transactione interposita,pecunia rectè cauta intelligitur,ex qua caussa si fisco solui sses, repetere non posses.si non soluisses,tamē iure cōuenireris.PP.III.Id.Aug.Antonino.A.IIII.& Balbino coss.

III. Imp.ALEXANDER.A.Tulliæ.

AGE cum Gemmiano,quod pater eius curator tibi datus negocia tua gesserit:& si apud iudicem negabit se actione teneri,quoniam transactio & Aquiliana stipulatio interposita est,iudex contemplatione iudicij,quod bonæ fidei est,quæret de quanta pecunia nominatim transactum sit.& si apparuerit de minore transactum esse quantitate pecuniæ,quam ex administratione curæ deberi probatum fuerit:soluere eum iubebit,quòd non in stipulationem Aquilianam obligationis iure tantum deductum est,quanta erat quantitas pecuniæ, quæ debebatur.D.prid.Augst.Maximo.II.& Aeliano coss. H

IIII. Idem A.Numidio.

ACTIONE administratæ curæ ab eo,qui legitimæ ætatis annos compleuit,in Aquilianam stipulationem deducta,& per acceptilationem exstincta:nullam aliam superesse, nisi de dolo intra concessa tempora,non ambigitur:nisi specialiter etiam de dolo transactū sit. PP.II.Non.Mart.Alexandro.A.II.& Marcello coss. I

V. Idem A.Euocato.

CVM te transegisse cum hærede quondam tutoris tui profitearis: si id post legitimam ætatem fecisti:frustra desideras,ut à placitis recedatur.licet enim(ut proponis)nullū instrumentum intercesserit:tamen si de fide contractus,confessione tua constet:scriptura,quæ solet probationem rei gestæ cōtinere,necessaria non est.PP.kal. Mart. Albino & Æmiliano coss.

VII. Idem A.Pomponijs.

CVM mota inofficiosi querela,matrem uestram cum diuersa parte transegisse ita,ut partem bonorum susciperet,& à lite discederet,proponatis:instaurari quidem semel omissam querelam per uos,qui matri hæredes exstitistis,iuris ratio non sinit.uerum si fides placitis præstita non est:in id,quod inter est,diuersam partem rectè conuenietis.aut enim stipulatio conuentioni subdita est,& ex stipulatu actio competit.aut si omissa uerborum obligatio est:utilis actio,quæ præscriptis uerbis rem gestam demonstrat,danda est.PP.VIII.Id. Ianuar.Agricola & Clementino coss. K

VII. Imp.GORDIANVS.A.Licinio.

DE alimētis præteritis.si quæstio defertur,trāsigi potest:de futuris aūt sine prætore siue præside interposita transactio,nulla authoritate iuris censetur.PP.X.kal.Iannar.Pio & Pōtiano coss.

VIII. Idem A Iunio milui.

TRANSACTIONIS placitū ab eo interpositum,cui caussæ actionē,nō decisionē litis mandasti,nihil petitioni tuæ derogauit PP.XIIII.kal.Ianuar.Gordiano.A.& Aniola coss.

IX. Idem A.Agrippino.

De transactionibus.

A SI DE possessione, quæ tibi quæsita est, cum quæstionem patereris à fratre uxoris tuæ, pactum conuentum & stipulatio inter uos(ut allegas)interposita est, ut si intra diem certũ idem aduersarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessione ei cederes: uel si eã inferre quantitatem non curasset, ulterius quæstionem non patereris: & is, qui ita spopondit, promisso satis non fecit: consequens est, te, ad quem res pertinet, uim ab eo pati non debere. cuius rei gratia uir clarissimus præses prouinciæ interpellatus, uim prohibebit: præcipuè, cum etiam si in rem diuersæ parti actio competeret, huiusmodi pactione propter utilem exceptionem posset submoueri. PP. VI. Id. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

X. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Apollophaniæ.*

B FRATRIS tui filijs de paterna successione ac statu etiamnum contra fidem sanguinis, itemq; placitorum, quæstionem inferre, parum probè postulas. nullus etenim erit litium finis, si à transactionibus bona fide interpositis cœperit facilè discedi. PP. prid. Kal. April. Peregrino & miliano COSS.

XI. *Imppp.* VALERIANVS, GALLIENVS. AA. *&* VALERIANUS *nob. Cæsar. Caiano militi.*

DE FIDEICOMMISSO à patre inter te & fratrem tuum uicissim dato, si alter uestrum sine liberis excesserit uita, interposita transactio rata est: cum fratrum cõcordia, remoto captandæ mortis alterius uoto improbabili, retinetur. & non potest eo casu rescindi, tanquam circumuentus sis: cum pacto tali consenseris, neq; eam, cui subueniri solet, ætate agere te pro-
C ponas: nec si ageres, ijsdem illis de caussis in integrum restitutionis auxilium impetrare deberes. PP. XV. Kal. Decemb. Valeriano & Gallieno. AA. utrisq; II. COSS.

XII. *Iidem* AA. *Primo.*

PRAESES prouinciæ existimabit, utrum de dubia lite transactio inter te & ciuitatis tuæ administratores facta sit, an ambitiose id, quod indubitate deberi posset, remissum sit. nã priore casu ratam manere transactionem iubebit, posteriore noceri ciuitati gratia nõ sinet. PP. XVI. Kal. Mart. Aemiliano & Basso COSS.

XIII. *Imp.* DIOCLETIAN. *&* MAXIMIAN. AA. *Probæ.*

INTERPOSITAS metus caussa transactiones ratas non haberi, edicto perpetuo contine-
D tur. nec tamen quilibet metus ad rescindendum ea, quæ consensu terminata sunt, sufficit: sed talem metum probari oportet, qui salutis periculum, uel corporis cruciatum contineat. ad uim tamẽ uel dolum arguendum qualitas caussæ principalis non sufficit. unde si nihil tale probari potest: cõsensu quæstiones terminatas minimè instaurari oportet. Sed quoniam eum, cum quo te transegisse commemoras, ex ancilla seruum natum adsceueras: si uera sunt, quæ precibus complexus es: alia ratio pactum reformat. nec enim dubij iuris est, dominos cum suis seruis paciscentes, ex placitis teneri atq; obligari nõ posse. S. IIII. Non. April. Bizantij. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

XIIII. *Iidem* AA. *Sopatræ.*

SI DIVERSA pars contra placitũ agere nititur: æquitatis ratio suadet, refusa pecunia (cũ &
E tu hoc desideras) caussam ex integro agi. PP. IIII. Non. Iul. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

XV. *Iidem.* AA. *Pontio.*

VT RESPONSUM cõgruens accipere possis, insere pacti exemplũ. ita enim intelligemus, utrum sola conuentio fuerit, an etiã Aquiliana stipulatio, necnon & acceptilatio secuta fuerit. quæ si subdita esse illuxerit: nullam aduersariæ tuæ petitionẽ hæreditatis, uel in rem specialem competere, palàm est. PP. XV. Kal. August. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

XVI. *Iidem* AA. *&* CC. *Cæcilio.*

CAVSSAS uel lites transactionibus legitimis finitas imperiali rescripto resuscitari nõ oportet. S. V. Id. Mart. Ipsis V. & IIII. AA. COSS.

XVII. *Iidem* AA. *&* CC. *Marcello.*

CVM PROPONAS ab ea, contra quam supplicas, litem, quam tecum habuit, transactione

decisam, eamq́ acceptis, quæ negocij dirimédi caussa placuerat dari, nunc de côuentione resiluisse, ac petas, uel pacto stari, uel data restitui: perspicis, siquidem de his reddendis, manente transactionis placito, statim stipulatione, si contrà fecerit, prospexisti, & uigintiquinque annis maior fuerit: quod exceptionem pacti, & actionem datorum habeas. quod si nihil tale conuenit: exceptio tibi, non etiam eorum, quæ dedisti, repetitio competit, securitate parta. PP. v. Id. Iun. Ipsis AA. v. & IIII. COSS. F

XVII. Iidem. AA. & CC. Valentiniano.

TRANSIGERE uel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum nô est. in alijs autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transigere non licet citra falsi accusationem. S. III. Kal. Septemb. AA. COSS. G

XIX. Iidem AA. & CC. Irenæo.

SVB PRAETEXTU instrumenti post reperti transactionem bona fide finitam rescindi iura non patiuntur. Sanè si per se, uel per alium subtractis, quibus ueritas argui potuit, decisionem litis extorsisse probetur: siquidem actio superest: replicationis auxilio doli mali pacti exceptio remouetur. si uero iam perempta est: infra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere. D. IIII. Kal. Octob. Sirmij. AA. COSS.

XX. Iidem AA. & CC. Antistiæ.

NON MINOREM autoritatem transactionum, quàm rerum iudicatarum esse, recta ratio ne placuit: siquidem nihil ita congruit fidei humanæ, quàm ea, quæ placuerant, custodiri. nec enim ad rescindendum pactũ sufficit, quod hæc secunda hora noctis intercessisse proponas: cum nullum tempus sanæ mentis maioris quinq́ & uiginti annis consensum repudiet. S. IIII. Kal. Octob. ipsis AV. COSS. H

XXI. Iidem AA. Geminiano.

CVM EA. quæ transactionis caussa dari aut retineri côuenit, ueluti emptorem eum, quẽ accipere placuerat, obtinere præscribitur: ijs, quæ simulare gerũtur, pro infectis habitis: frustra ficti precij postulatur numeratio. S. V. Non. Octob. Ipsis AA. COSS.

XXII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

SI MAIOR transegisti, ad rescindendam transactionem de dolo contestatio non sufficit. S. Kal. Decemb. Ipsis. AA. COSS.

XXIII. Iidem AA. & CC. Tatiano. I

NEC INTENTIO creditorũ Artemidori, cui alios successisse profiteris, si obligatus pro eo non fuisti, tenere te potest: sed hæc integro negocio tractari côuenerat. nam cum iam quæstionem transactione decisam, & à te dari placitam numeratam pecuniã proponas: huius indebiti soluti prætextu, improbe tibi petitionem decerni postulas: cum etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, indebiti promissi uelamento defendi non posses. D. VIII. Id. Mart. CC. COSS.

XXIIII. Iidem AA. Victorino.

SIQVIDEM ex caussa transactionis acceptis, quæ instrumento continẽtur, nihil amplius peti conuenit: aduersariam tuam exceptionis auxilio defendi perspicis. si uero certã quantitatem, quasi solam ab ea debitam reddere sine litis decisione confessa est: tam eam, q́ residuam partem debiti petere, minimé prohiberis. S. V. Non. April. Sirmij. CC. COSS. K

XXV. Iidem AA. & CC. Marcellæ & Quirillæ.

SI MAIORES quinq́ & uiginti annis cum patruo siue auunculo uestro transegistis, uel ei debita donationis caussa sine aliqua conditione remisistis: non idcirco, quod hoc huius captandæ hæreditatis caussa & spe futuræ successionis uos fecisse proponatis, alijs ei succedentibus instaurari finita debent. S. II. Id. April. CC. COSS.

XXVI. Iidem AA. & CC. Dionysiadæ.

TRANSactione matris filios eius non posse seruos fieri, notissimi iuris est S. Id. April. CC. COSS.

XXVII. Iidem AA. & CC. Catoni.

SANVM mente, licet ægrum corpore, rectè transigere manifestum est: nec postulare debueras

De transactionibus.

A bueras improbo desiderio, placita rescindi naletudinis corporis aduersæ uelamento. S. VII. Idib. Maij. CC. COSS.

XXVIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Sapperitæ.*

SIVE apud acta rectoris prouinciæ, siue sine actis, scriptura intercedēte, uel non, transactio interposita est: hanc seruari conuenit. Sed quoniam ut certum quid accipias, cōuenisse re(licet sine scriptura) proponis, nec huius rei caussa stipulationē secutam esse: quamuis ex pacto non potuit nasci actio: tamen rerum uindicatione pendente, si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali uel in factum replicatione usus, poteris ad obsequium placitorum

B aduersarium tuum urgere. D. III. Non. Iul. CC. COSS.

XXIX. *Iidem* AA. *&* CC. *Martiæ.*

SVB PRAEtextu specierum post repertarum, generali transactione finita rescindi prohibent iura. Error autem circa proprietatem rei apud alium extra personas transigentium tempore transactionis constitutæ, nihil potest nocere. S. IIII. Kal. Octob. CC. COSS.

XXX. *Iidem* AA. *&* CC. *Antonino.*

TRANSACTIONe finita, cum ex partibus tuis magis dolum intercessisse, quàm eorum, contra quos preces fundis, confitearis: instaurari graue, necnon criminosum tibi est. S. VI. Idib. Octobr. * Crebro. CC. COS.

XXXI. *Iidem* AA. *&* CC. *Proculo.*

C SI DE certa re pacto transactionis interposito, hoc comprehensum erat, nihil amplius peti: etsi non additum fuerat, eo nomine: de cæteris tamē quæstionibus integra permaneat actio. P. P. IIII. Id. Octob. Byzantij. CC. COSS.

XXXII. *Iidem* AA. *&* CC. *Cyrillo.*

SI CAVSsa cognita prolata sententia (sicut iure traditum est) appellationis, uel in integrū restitutionis solennitate suspensa non est: super iudicato frustra transigi, non est opinionis incertæ. Proinde si non Aquiliana stipulatione, & acceptilatione subsecuta, competentem tibi actionem peremisti: præses prouinciæ usitato more legum rebus pridem iudicatis effectum adhibere curabit. S. VIII. Kal. Nouemb. CC. COSS.

XXXIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Cyrillo & Ptolemaidi.*

D CVM DOnationis seu transactionis caussa administratæ tutelæ debiti scientes uos obligationem remisisse fratri uestro proponatis, nec unquam nolentibus dolus inferatur: frustra de dolo queritis: nec ad implendum promissum hæreditatis propriæ pollicitationē quisquam adstringitur. P. P. VI. Id. Nouemb. CC. COSS.

XXXIIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Euchrusio.*

SI PRO fundo, quem petebas, prędium certis finibus liberum dari transactionis caussa placuit, nec eo tempore minor annis uigintiquinque fuisti: licet hoc prædium obligatū post, uel alienum fuerit pro parte probatum: instaurari decisam litem prohibent iura. Ex stipulatione sanè, si placita seruari secuta est: uel si non intercessit, præscriptis uerbis actione ciuili subdita, apud rectorem prouinciæ agere potes. si tamen res ipsas apud te constitutas, ob

E quarum quæstionem litis decisio intercessit, fiscus uel alius à te uindicauit: nihil petere potes. S. V. Id. Nouemb. Melantiade. CC. COSS.

XXXV. *Iidem* AA. *&* CC. *Hammoni.*

TRANSactionem, quæ dominij translatione, uel actione parta, seu perempta, finem accepit: cum ea amicis interuenientibus reuera ostenditur processisse: metus uelamēto rescindi postulantis professio detegit improbitatem. S. IX. Kal. Decemb. Nicomediæ CC. COSS.

XXXVI. *Iidem* AA. *&* CC. *Achillæ.*

SI MAIOR annis uigintiquinque transegisti: quamuis dari tibi placita repræsentata necdum probentur, nec offerant ij, qui conueniuntur: ne quid amplius ab his exigi possit, exceptionis proficit æquitas. S. VI. Id. Decemb. CC. COSS.

XXXVII. *Iidem* AA. *&* CC. *Basilissæ.*

De postulando &c.

A VM A PRAEfecto Aegypti perpetuò caussas agere prohibitus, non appellaueris: placitis obtempera PP. III. Kal. Aug. Sabino II. & Amulino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *ad Polydoro.*

NEC CAETERorum liberti, nedum mei quidem, si ita sunt literis eruditi, ut patrocinia desiderantibus præstare possint, prohibentur hoc facere PP. Non. Mart. Iuliano II. & Crispino COSS.

III. *Imp.* GORDIANVS A. *Flauiano.*

SI SVB specie honorarij, quod aduocato usque ad certũ modum deberi potuisset, eã quantitatem, quã desiderio tuo complecteris, te daturũ cauisti, & quasi mutuã pecuniã accepisses, eam te redditurũ promisisti, nec temporis spacio gesto negocio consensum ac fidẽ accommodasti: competenti exceptione non numeratæ pecuniæ tutus es, & hac caussa cautionem interpositã usitato more potes condicere PP. V. Id. Iun. Sabino II. & Venusto COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Theodotioni.*

VELAMENTO absentiæ patroni caussæ, rursus ad finitas quæstiones frustra quis redire cõnatur S. IIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

V. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Helladio.*

SI QVI aduocatorũ existimationi suæ immensa atque illicita cõpendia prætulisse, sub nomine honorariorum ex ipsis negocijs, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ partis cum graui damno litigatoris & deprædatione poscentes, fuerint inuenti: placuit, ut omnes qui permanserint in huiuscemodi sçuitate, ab hac professione penitus arceantur D. III. Kal. April. Paulino & Iuliano COSS.

VI. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA. *ad Olybrium* P. V.

QVISQVIS uult esse causidicus, non idem in eodẽ negocio sit aduocatus & iudex: quoniam aliquem inter arbitros & patronos oportet esse delectum. Ante omnia autẽ uniuersi aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, ut non ultra, quàm litium poscit utilitas, in licentiam conuiciandi, maledicendi temeritate prorumpant. agant, quod caussa desiderat. temperent ab iniuria. nam si quis adeò procax fuerit, ut non ratione, sed probris putet esse certandum: opinionis suæ imminutionem patiatur. Nec enim conniuentia commodatur, ut quisquam negocio derelicto, in aduersarij sui contumeliã aut palàm pergat, aut subdole. Præterea nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam recepit fidem, ineat aduocatus: nullam conferat pactionẽ. Nemo ex his, quos licebit accipere, uel decebit, aspernanter habeat, quod sibi semel officij gratia libero arbitrio obtulerit litigator. Nemo ex industria protrahat iurgium. Apud urbem autem Romã etiam honoratis, qui hoc putauerint eligendum, eousque liceat orare, quousque maluerint: uidelicet, ut non ad turpe compendium stipemque deformem hæc arripiatur occasio, sed laudis per eam augmenta quærantur. nam si lucro pecuniæque capiantur: ueluti abiecti degeneresque inter uilissimos numerabuntur. Quisquis igitur ex ijs, quos agere permisimus, uult esse causidicus: eã solam, quã sumet tempore agendi, sibi sciat esse personam, quousque causidicus est. Nec putet quisquã honori suo aliquid esse detractum: cum ipse necessitatem elegerit standi, ipse contempserit ius sedendi PP. X. Kal. Septemb. Valentiniano & Valente AA. COSS.

VII. *Iidem* & GRATIANVS AAA. *ad Olybrium* P. V.

PROVIDENDUM est, ne ij, quos in foro aut meritum nobilissimos fecerit, aut uetustas, in una parte consistant: aliam à rudibus atque tyronibus necesse sit sustineri. atque ideo si in uno auditorio duo tantum præ cæteris fuerint, uel plures, quorum fama sit hilarior: in iudicantis officio sit, ut par causidicorum distributio fiat, & exæquetur partibus auxilium singulorum, & æqua diuisio procedat. Si quis uero monitus à iudice, ea excusatione, quæ nequeat comprobari, cuicunque parti patrociniũ denegauerit: careat foro, sciat etiam nunquã sibi ad agendum copiã posse restitui. Si quis autẽ ex litigatoribus detectus fuerit, separatim tractasse cũ plurimis, & aduersario suo tali fraude subtraxisse paris defensionis copiã: ostẽdet

proculdubio iniquam à se litem foueri, & autoritatem iudiciariam à se clusam experietur. F
D.Kal.Mart.Treuiris.Valentiniano & Valente AA.utrisq; III.COSS.

VIII. Imppp.LEO & ANTHEMIUS AA.Nicostrato P.P.

NEMO uel in foro magnitudinis tuæ,uel in prouinciali iudicio, uel apud quenq; iudicē accedat ad togatorū consortium,nisi sacrosanctis catholicę religionis fuerit imbutus mysterijs.Sin autem aliquid quoquo modo,uel quadam machinatione factū, uel attentatū fuerit:officium quidem sublimitatis tuæ centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat.Idem uero,quicunq; ausus fuerit cōtra prouidum nostræ serenitatis decretū officium aduocationis per subreptionem arripere,& prohibitum patrocinium præstiterit:ad uocationis officio remotus, stylū proscriptionis atq; perpetui exsilij specialiter sustinebit. G Sciturus etiam prouinciarum rectoribus,quod is,sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attētatum,partis bonorum dimidiæ proscriptionē,& pœnam exsilij per quinquennium sustinebit.D.prid. Kal. April. Constantinop. Anthemio A.II.COSS.

DE ADVOCATIS DIVERSORVM IVDIciorum TIT. VII.

I. Imp.ANTONINVS A.Doloni.

SIPATRONUM caussæ præuaricatum putas,& impleueris accusationem:non deerit aduersus eum pro temeritate commissa sententia, atq; ita de principali caussa denuo quæretur.quod si non docueris præuaricatum:& calumnia nota H beris,& rebus iudicatis,à quibus nō est prouocatum,stabitur PP.III. Kalend. Octobr.Antonino A.IIII.& Albino COSS.

II. Imppp.VALENS GRAT.& VALENTIN.AAA.ad Antonium P.P.

QVI NEcessariò patriæ suæ debent municipio functiones: eos decurionibus aggregatos,nolumus euagari,permittentes,ut in negocijs causidicorum fungantur officijs,& in ciuitatibus proprijs subeāt munera curialium:ita tamen,ut non contra rempublicam ciuitatis,in qua honorē hunc consecuti sunt,eis adesse permittatur.D.XV.Kal.Septemb. Rauennæ.Valente VI.& Valentiniano II.AA.COSS.

III. Impp.ARCAD.& HONOR.AA.ad Africanum P.P.

NEQVIS ex corpore togatorū,minimè curialibus nexibus alligatus, prouinciales suscipiat functiones:scilicet ut ambientibus claudatur ingressus, & inuitis necessitas auferatur. I
D.III.Non.Aug.Constantinop.Arcadio IIII.& Honorio III.AA.COSS.

IIII. Impp.HONOR.& THEOD.AA.Eustatio P.P.

FORI tui culminis & uniuersorum iudiciorum aduocati,quicquid ex huiuscemodi professione,uel ipsius occasione quæsierint: id post patris obitum præcipuum,ueluti peculium castrense,ad exemplum militū,proprio dominio ualeant uindicare.D.X.Kal.April.Constantinop.Honorio XIII.& Theodosio X.AA.COSS.

V. Impp.THEOD.& VALENTIN.AA.Cyro P.V.

QVICquid animi largitate & principali magnificentia præstitimus togatis per Orientē eminētissimæ præfecturæ reuerētia studiorū:id sibi præsenti sanctione præstitū esse cognoscāt patroni caussarū illustris urbicariæ præfecturæ.D.VII.Kal.Ianuar.Cōstantinop.Theodosio XII.& Valentiniano II.AA.COSS. K

VI. Iidem AA.ad Florentium P.P.

SANCIMUS,ut aduocatis,qui apud tuam magnificentiam caussas acturi sunt,à nullo iudice,nec ab ipsa eminentissima præfectura sollicitudo ulla penitus iniungatur.sed neq; aduocatis prouinciarum,uel spectabilium iudicum, quisquam existimet, aliquid iniungendum. nulla ergo togatis inspectio, nulla ingeratur peræquatio, nulla operis constructio, nulla discussio,nullum ratiocinium imponatur, nullum deniq; aliud eis mandetur præter arbitrium,in eodem duntaxat loco,ubi aduocationis exercetur officium: quinquaginta librarum auri pœna officio feriendo,si legis istius regulas temerare tentauerit.D.VIII. Kal. Mart.

De aduocatis diuersorum iudiciorum.

A Matt. Constantinop. Theodosio. A. XVII. & Festo coss.

VII. *Iidem* A A. *Talasio* P.P. *per Illyricum.*

IISDEM priuilegijs potiri togam illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga per Orienté excelsæ prætorianæ sedis, decernimus. D. VII. Id. Septemb. Constanop. Theodosio. A. XVII. & Festo coss. VIII. *Iidem.* A A. *Cyro* P.P.

CVM aduocatio prætoriana centum qninquaginta togatis numero minimè uel imminuendo nel augendo concludatur: iubemus eos, qui ex his ad fisci patronatū peruenerint, cohortis uel alterius uilioris condirionis nexibus cum liberis quandocunq; genitis liberos custodiri, postq; tale depositum officium annnmq; completum, aduocatotum consortio B abscedere cum comitiua consistoriana: omneq;, quod togatis fori celsitudinis tuæ quolibet casu, quolibet adquiritur titulo, quasi castrense sibimet uindicare, nec patribus uel auis paternis earum rerum commodum adquirere legis istius autoritate decernimus: his omnibus etiam ad urbicariæ præfecturæ aduocationem trahendis. D. III. Kalend. Ianuar. Valentiniano. A. V. & Anatolio coss.

IX. *Iidem* A A. *Apollonio* P.P.

SI QVIS de togatis fori celsitudinis tuæ, nel Illyricianæ, seu urbicariæ præfecturæ siue de ijs, qui in prouincialibus iudicijs cassarum patrocinium profitentur, electione tuæ sedis regendæ prouinciæ munus potestatemq; susceperit: post peractam integre ac sine ulla opinionis labe administrationem, & ad illud officiū, unde abstractus est, & unde sibi uitæ sub- C sidia comparabat, remeandi habeat facultatem, nec caussas orare denuo quadam prohibeatur inuidia. D. XII. Kal. Septembr. Constantinop. Eudoxio & Dioscoro coss.

X. *Impp.* VALENTIN. & MARTIANVS. A A. *Palladio* P.P.

BINOS, qni priores in tui culminis sede inueniuntur, ad patronatum fisci singulis quibusq; annis accedere, paribus dignitatibus & priuilegiornm insignibus ambiendos esse præcipimus, quibus ante hac utebatur is, qui fisci solus creabatur patronus. D. XIIII. Kal. Iul. Constantinop. Herculano & Asporatio coss.

XI. *Imp.* LEO. A. *Viuiano* P.P.

NEMINI licere sancimus, aliquem sub assidēdi colore statutis centum quinquaginta adnocatis, quos sibi eminentissima præfectura in consilium adsumpserit, aggregare. non ali- D ter uero consortio aduocatorum tuæ sedis aliquis societur: nisi prius in examine uiri clarissimi rectoris prouinciæ, ex qua oriundus est, præsenribus cohortalibus gesta consiant, quibus apertè pateat cohortali uitæ ac fortunæ eundem minimè subiacere. atq; hæc fieri uolumus, si præsens uir clarissimus rector prouinciæ fuerit in eius examine. Si uero absuerit: apud defensorem sui oppidi gesta consiant. iurisperitos etiam eorum doctores iubemus iuratos sub gestorum testificatione depromere, esse eum, qui postea subrogari uoluerit, peritia iuris instructum. Filios autem togatorum excellentiæ tuę, qui uel nunc caussas agunt, uel futuris temporibus actitauerint, cæteris supernumerarijs anteferri. Illud insuper decernimus, ut etiam ijs, qui ultra centum quinquaginta aduocatos eminentissimæ sedis tuæ reperinntur: liceat & apud uirum spectabilem proconsulem, uel præfectū Augustalem, nel E comitem Orientis, uiros etiam spectabiles uicarios, & apud rectores prouinciarū negociâ perorare. D. Kal. Febr. Constantinop. Magno & Apollonio coss.

XII. *Idem.* A. *Eusebio* P.P. *Illyrici.*

SANCIMUS, patronū fisci iudicio celsitudinis tuę nō iam quotannis, sed biennio pro uetere consuetudine finē officij sui sortiri: saluis eidē consortio priuilegijs omnibus, quæ à retro principibus meruit, manētibus. D. X. Kal. Mart. Cōstantinop. Basilio & Viuiano coss.

XIII. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS. A A. *Alexandro duci Aegyptiaci limitis* P.V.

PETITIONEM uirorum disertissimorum aduocatorum Alexandriæ splendidissimæ ciuitatis, quam de fori sui matricula & fisci patrono obtulerunt, meritò admittentes: hæc sanctione decernimus, quinquaginta staturos haberi, eorumq; nomina prò tēpore matriculæ

conficiendæ inscribi, & eos aduocationis officium in iudicio tam uiri spectabilis præfecti F
Augustalis, quam uiri spectabilis ducis Ægyptiaci limitis petentibus adhibere. cæteros uero ultra memoratum numerum constitutos, apud alios iudices eiusdem Alexandrinæ ciuitatis perorare: filiis scilicet statutorum in loco deficientium supernumerariis anteponendis. Egredientem autem post biennium fisci patronum, contemplatione laborum, exconsularis moderatoris prouinciæ dignitate decorari: licentia facultateque ei non deneganda, cum usus exegerit, tam pro se, quàm pro filiis, parentibus & uxoribus, necnõ etiam personis ex transuerso latere usque ad quartum gradum constitutis patrocinium suum adhibere. Quando autem fisci patronum mori contigerit: gradu eum sequentem sine ulla dilatione in loco eius subrogari: hæredibus defuncti nihil ex inde sibi commodi adquirit posse speraturis: G
cunctis priuilegiis, quæ hactenus habuisse noscuntur, necnon iis, quę suggestio tuæ magnitudinis continet, etiam in posterum intactis, inuiolatisque seruandis: quatenus huiusmodi delato eis liberalitate nostræ serenitatis honore possint in ocio & tranquillitate reliquum uitæ suæ tempus peragere, nulla eis inuitis sollicitudine ingerenda.

XIIII. *Iidem.* A A. *Callicrati.* P.P. *illyrici.*

ADVOCATI, qui dirimunt ambigua facta caussarum, suæque defensionis uiribus in rebus sæpe publicis ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quàm si prælijs ac uulneribus patriam parentesque saluarent. nec enim solos nostro imperio militare credimus illos qui gladiis, clypeis, & thorace nituntur: sed etiam aduocatos. militant namque patroni caussarũ, qui gloriosæ uocis confisi munimine, laborantium spem, uitam, & posteros defendunt. D. V. Kalend. April. Constantinop. Zenone & Martiano COSS. H

XV. *Imp.* LEO. A. *Dioscoro* P.P.

POST duos fisci patronos, qui in præsenti sunt, omnes deinde à primo usque ad sexagesimum quartũ Imperialibus beneficiis censemus perfrui, quibus fisci patroni, liberique eorum honorati sunt. his quoque illud adiiciendũ esse statuimus, ut si quis patronatus fisci adeptus gradum, fatalem diem obierit: uniuersa totius anni solatia, ex quo hoc quidem officium peragere cœperit, ad hæredes seu successores suos (siue liberi, siue extranei fuerint) transmittendi tam ex testamento, quàm ab intestato liberã habeant facultatem. D. XVII. Kal. Iun. Constantinop. Festo & Martiano COSS.

XVI. *Impp.* LEO *Iunior &* ZENO. A A. *Iustiniano* P.V. I

AD similitudinem sexaginta quatuor aduocatorum fori amplissimæ prætorianæ præfecturæ, quindecim tantum ex foro tuæ magnitudinis, qui in præsenti gradus primos obtinent, post fisci uidelicet patronum, iisdem uidelicet priuilegiis nostræ mansuetudinis beneficio perfruantur, quibus fisci patroni liberique eorum muniuntur. D. XVII. Kalend. April. Constantinop. Leone Iuniore A. COS.

XVII. *Imp.* ZENO. A. *Paulo* P.P. *per Illyricum.*

IVBEMVS aduocationẽ fori tui culminis in quinquaginta (sicut ante constitutum fuerat) aduocatos concludi: eundemque numerũ, quoties uel professionis fine, uel morte, uel quocunque fuerit casu imminutus, electione magnificæ tuæ sedis impleri: ita, ut in præsenti & hinc usque ad biennium ad pleniorem suprà definitum numerum subrogandi, sine ulla cohortalis, aut cuiuslibet deterioris conditionis quæstione succedant: salua uidelicet aduersus eos apparitionibus (si qua competit) actione, quam certum est, postquàm fisci patronatum officio impleto exierunt, euanescere. post lapsum uero biennium foro tuæ magnificæ potestatis inseri postulantes, non aliter, nisi subgestorum confectione minimè eos cohortali conditioni subiacere patefactum fuerit, admittentur. cuncta sanè priuilegia, quæ magnificæ per Orientem præfecturæ aduocatis ex diuinis retro principum, seu inclitæ recordationis Leonis uel meis sanctionibus indulta sunt, etiam tuæ gloriosissimæ sedis caussidicis absque ulla discretione cõpetere, per hanc in ęternum ualituram legem sancimus. D. VI. Kalend. Ianuar. Constantinop. Decio & Longino COSS. K

Sugge-

De aduocatis diuersorum iudiciorum.

A XVIII. *Imp.* ANASTASIVS. A. *Eusebio magist. officiorum.*

SVGGESTIONEM uiri illustris comitis rerum priuatarum & proconsulis Asiæ duximus
admittendam, per quem nostræ serenitatis auribus intimauit, fori sui aduocatos commu-
ni petitione magnopere postulasse, ut postquàm aduocationis deposuerint officium, di-
gnitate quadam liberalitate nostra potiantur. Iubemus itaq; eos post depositũ (ut dictum
est) præfatum officium, unumquenq; eorum, qui in præsenti sunt, uel postea matriculis eo-
rum pro tempore fuerint inserti, clarissimi ordinis comitis perfrui dignitate, quatenus &
tempore quietis fructum præteritorum laborum consequantur, proq; fide atq; industria
erga clientes suos comprobata, priuatæ conditionis hominum multitudine segregati, cla-
B rissimis merito connumerentur. D. II. Kal. Ianuar. Constantinop. Anastasio. A. II. COS.

XIX. *Idem. A. Thomæ P.P. per Illyricum.*

ADVOCATOS amplissimæ tuæ sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum & officium
prouehuntur, unà cum liberis iam natis uel postea procreandis, ab omni cohortali siue cu-
iuslibet deterioris conditionis uinculo immunes ac liberos cum patrimonio suo seruari de-
cernimus: cum constet hoc iampridem tam aduocatis amplissimis prætorianæ per Orien
tem, quàm magnificæ urbicariæ præfecturæ sacris constitutionibus esse indultum: & non
dubium sit, non tantũ eas, sed etiã sublimissimæ tuæ sedis germanas esse potestates. D. XII.
Kal. Decembr. Patritio & Hypatio COSS.

XX. *Idem. A. Constantino P.P.*

IVBEMVS pro tempore primatem aduocatorum fori uiri illustris comitis Orientis per
C bienniũ fisci patroni fungi officio, & solatia sibi cõmuni consensu deputata per idem bien-
nium consequi. hoc quoq; transacto, professionem aduocationis deponere: consortio ui-
delicet eorundem aduocatorũ ad quadraginta tantũ uiros redigendo: ita, ut si qui superflui
sunt, iam eidem cõsortio sociati, de aduocationis officio minimè reijciãtur: nemine alio eis
adijciendo, ne quadraginta uirorum numerum aduocatorũ consortiũ excedere contingat.
Ad hæc eos, qui (prout statutũ est) fisci patroni deposuerunt officiũ, postea quoq; nõ prohi-
beri singulos tam pro se, quàm pro iugali sua, uel socero, & socru, necnon genero, & nuru, li
berisq;, proprijs colonis, & seruis ad se pertinentibus aduocationis fungi officio. nec ædicu
las eorum metatorum onere molestari: ut tamen in una tantummodo suaq; domo singu-
li talem prærogatiuam sibi uindicare maluerint. pro sportulis præterea modum, quem no
D titia à nobis porrecta declarat, tam pro his, quàm pro colonis, & seruis eorũ custodiri, ne-
miniq; præberi licentiam eundem modum circa sportularum exactionem contra eos exce
dendi. Nec de cætero quenq; antè, quàm per statuta tempora legũ eruditioni noscatur in-
hæsisse, supradicto consortio sociati. Et filios aduocatorũ, uel adhuc in tali constitutorum
officio, uel eorum, qui fisci patronatum deposuerint, superstitũ, uel mortuorum, extraneis
ad idem officium accedentibus anteponi, eiq; gratis & sine sumptibus sociari, si & ipsi (pro-
ut dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem ijs, qui fisci patro
ni officium adepti sunt, uel fuerint, non tantum superstitibus, sed etiã morte præuentis pro-
spiciatur: tam ad hæredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum uocatus sit, solatia eius
transire, hisq; seruari: quàm ipsos, qui fisci patronatum iam deposuerunt, uel postea depo-
E suerint, minimè cuiuslibet actus publici sollicitudinẽ nolens te subire compelli, nec exhibi-
tionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: & in prouincia incu
sandos per sententiam uiri spectabilis comitis Orientis, utpote competentis iudicis, conue
niri atq; litigare decernimus. D. Kal. Iul. Constantinop. Sabiniano & Theodoro COSS.

XXI. *Idem. A. Eustatio P.P.*

LAVDABILE, uitæq; hominum necessarium aduocationis officiũ, maximè principalibus
præmijs oportet remunerari. Ideoq; iubemus clarissimos uiros fisci pro tẽpore patronos
fori tuæ celsitudinis, solenni die festiuitatis Kalendarũ Ianuariarũ, ipsius tantummodo an-
ni, per quẽ tale peragunt officiũ, inter spectabiles sacri nostri consistorij comites diuina no-
stræ serenitatis manu puncti consequi solatia. Postq; tale deposuerunt officiũ, siquidem fi-
lios ingenuos

lios ingenuos

lios ingenuos habeant: eos clarissimorum notariorum inseri consortio, tribunorum sacras solitas epistolas sine quadam suffragij solutione percepturos. Et si quis per sententiam sub limitatis tuæ monitus super agnito debito, uel agnita caussa, quæ ingeritur, ei confessionem exponere paratus sit: eam non arbitro delegato, sed tunc temporis fisci patronis, uel alterutri eorum, si alter adesse non possit (pro more tamen solito) subactorum testificatione intimari. quotiesq́ de nuptijs quis sine dotalibus instrumentis mutuo contrahendi matrimonium animo celebratis, super affectu suo liberis ex huiusmodi coniugio iam extantibus, uel necdum procreatis, legitimis allegationibus uti maluerit: eas apud eosdem pro tempore fisci patronos, uel alterutrum (ut dictum est) gestis interuenientibus cōmendari: ita uidelicet, ut iuri cognitæ allegationes in absentibus personis, si quæ competunt, seruentur intactæ. his insuper, quicunq́ apud uiros gloriosos pro tempore cōsules mancipia sua libertate donare maluerint, ante latos fisci patronos ad easdē libertates peragēdas propriam aduocationis uocem accommodare: alijs nihilominus priu. legijs, quæ iam pridem memoratis uel fisci patronis, uel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac etiā sanctione nostra in sua stabilitate duraturis. D. XII. Kal. Decemb. Constantinop. Ariouinio & Messala coss. G

XXII. *Idem. A. Sergio.*

PETITIONES uirorū disertissimorum fori præsidalis secundæ Syriæ prouinciæ aduocatorum cum cōpetenti moderatione censuimus admittendas: & iubemus pro tempore primatem eorū per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia sibi cōmuni consensu hoc in usu deputata, per idem bienniū consequi. hoc quoq́ transacto professionem aduocationis deponere, consortio uidelicet eorundē aduocatorum ad triginta tantūmodo uiros redigēdo: ita, ut si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de officio aduocationis minime rejiciantur: nemine alio eis adijciendo, ne triginta uirorū numerum aduocatorū excedere consortium cōtingat. Ad hoc eos, qui (prout statutū est) fisci patroni deposuerunt officiū, post ea quoq́ nō prohiberi singulos, tam pro se, q̄ pro iugali sua, & socero & socru, necnō genero, & nuru, liberisq́ proprijs colonis, & seruis ad se pertinentibus aduocationis fungi officio. nec ædiculas eorum metatorū nomine molestari: si tamen in una tantum suaq́ domo singuli talem prærogatiuā sibi uindicare maluerint. pro sportulis prεterea modum, quem notitia à nobis porrecta declarat, tam pro his, q̄ colonis, & eorū seruis custodiri, nemini q́ prεberi licentiam, eundem modum circa sportularum exactionē contra eos excedendi. nec de cętero quenq́, antequàm per statuta tempora legū eruditioni noscatur inhæsisse, supradicto cōsortio sociari. Et filios aduocatorū, uel adhuc in tali officio constitutorū, uel eorum, qui fisci patronatum deposuerint, superstitū, uel mortuorum, extraneis ad idem officiū accedentibus anteponi, eiq́ gratis & sine sumptibus sociari: si & ipsi (prout dispositū est) solito tempore legum doctrinam meruerint. Vt autem ijs, qui fisci patroni officium adepti sunt, uel fuerint, nō tantum superstitibus, sed etiam morte prεuentis prospiciatur: tam ad hεredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum uocatus sit, solatia eius transire, hisq́ seruari: q̄ ipsos, qui fisci patronatum iam deposuerunt, uel postea deposuerint, minimè cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire cōpelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali autoritate nostra) molestari: & in prouincia incusandos per sententias uiri clarissimi prouinciam, in qua degunt, moderantis, utpote competentis iudicis, conueniri atq́ litigare decernimus. D. Kal. Decemb. Anatolio & Agapito coss. H I K

XXIII. *Imp. IVSTINVS. A. Marino. P. P.*

RESTITVENDÆ sunt clarissimis eloquentiæ luminibus sexaginta auri librę, quas sub imperio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris, necnō fideiussorum uires æstimantibus, tamē auferendas credidit pro parte posterioris subtilitas principis: ut iam liberalitate nostri numinis uiri clarissimi fisci patroni prεfatam auri summam sine fraude annis singulis consequantur, ab amplissima tua sede pari lance in utrumq́ diuidendam. nam

uniuersis

A uniuersis redditur, quod pro uoto omnium primatibus indulgetur. sacras insuper episto/
las, quibus adprobantur uiri clarissimi tribuni prætoriani & notarij, non unius tantum no
mine, sed alterius quoq; utrius præstandas perspicimus, siue suos filios, siue alios quosdam
duxerint illustrandos. Ad hoc altiore beneficio codicillos, quibus illustris honoratur di/
gnitas, consequantur: quos unius solum nomine eisdem uiris facundissimis daturos nos
pollicemur, profuturos scilicet alteri eorum altero concedente, seu qui ex prouincijs suis, uel
ex amicis uoluerint, in prouincijs tamen degentibus. Licentiam eis præterea facimus binos
homines singulis annis itidem offerendi, nostram adoraturos purpuram, statutis inferen/
dos præsentialibus domesticis, unum equitum, alterum scholæ peditum, in uacantem eo/
B rum locum, qui defuncti sunt: nulli, dum superant, de militia uenundanda pacto cum eis
interposito, quorum huiusmodi conuentiones intersunt: ita tamen, ut ijdem uiri facundis/
simi, cum offerendos eosdem crediderint homines, bina solidorum pro singulis milia, ni/
hilq; amplius, nouerint dependenda uiris magnificis comitibus dicatissimorum domesti/
corum: id est equitum quidem pro eo, qui inter equites meritus est, peditum autē pro eo,
qui inter pedites inserendus est: solitis uidelicet statim stipendijs, necnon cæteris solatijs
ijsdem tyronibus deputandis sine quolibet alio dispendio. Alijs etiam priuilegijs potian/
tur, quæ diuersis temporibus cōsecuti sunt, siue per augustos apices, seu dispositiones & sen
tentias amplissimæ tuæ sedis. nam qui nobis digni iudicati sunt: ij multo magis in ante/
rioribus quoque sunt adiuuandi. D. Kalend. Decembr. Constantinop. Ipso. A. & Euthe
C rico COSS. XXIIII. *Idem A. Theodoro* P.P.

PER hanc legem decernimus, ne antequàm in octoginta tantum uirorum numerum fo
ri tui culminis togatorum collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte conce/
datur, aut possit: nisi uel eorum filij, qui triginta priorum obtinent numerum, facundia &
studijs eruditi, gratis uidelicet & sine ullo suffragio: aut fortassis exteri, non ultra duos,
per annos singulos facūdia & ipsi conspicui, taxati fuerint: nullo deinceps, postquàm octo
ginta uirorū numeri redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione uel astutia quanti/
tatem ausuro: interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus seriem, quam
ipsius temporis ordo suppeditat, & ut mercatorum contractibus loca permutandi, & ad/
huc tyrones iam interesse ueteribus. Hoc etiam pronunciandum censemus, ne quis in alijs
D degat regionibus, relicta obseruatione glorificæ tuæ sedis. nouerint etenim, qui post no/
men impetratum patroni litium, ultra trium annorum spacium ex sacratissima hac ur/
be morandum duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia uirorum huiusmodi
concedenda sibi: ut ne repetitis ex industria prædictæ sedis autoritatibus protrahantur,
aut multiplicetur peregrinationis excursus. quorum omnium si quid uel minimum quo/
cunq; tempore fuerit uiolatū: uiginti primates eiusdem ordinis, & qui pro tempore sollici
tudinem ab actis in amplitudinis tuæ gerent officio, adiutores etiā eorum denis singuli li/
bris auri feriētur, quòd aduersus imperialia consulta serenitatis nostræ tendentibus nō sta
tim obiecerint intercessionē legis præsentis, aut nō restiterint, & omnino nō prohibuerint,
ne quid tentaretur contrarium: cum nec administratores sublimissimę tuę sedis, si non in/
E tente custodierint disposita salutaria, & ut non temerentur, prospexerint, pœna deerit de/
cem auri librarum. Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fisci patronis fori tuæ celsi/
tudinis ad exemplum priorum temporum ex arca tui iudicij consulatur, ne post decursum
celerem aduocationis & labores gloriosos egenus exeat: non (ut sępe contingit) incerto die
præstentur, sed cum ad mediū iter peruenerit patrociniū rerum fiscalium, id est Kal. Octo/
bribus per annos singulos sine cunctatione soluētur. quidquid insuper priuilegiorū retro
principū sacris affatibus, uel autoritate tribunali, cuius interest, huic eidē ordini datū osten/
ditur: inuiolatum seruari. cumq; lite quisquàm eorū pulsatus fuerit, seu ciuilis caussæ cer/
tamine, aut criminalis quæstionis obtentu hic, uel in prouincijs: cum per concessum tem
pus eorū adesse quenq; euenit: nullas executores sportulas adsequi: nec qui cōtrouersijs
mouendis

mouendis inseruiunt, aut excipiendo, seu præparando, uel officio quolibet, alio quocunque nomine sumptum exigendum censere. D. Idib. Februar. Constantinop. Iustiniano & Opilione coss. XXV. Idem A. Archelao P.P.

NEMO, excepta Menandri fisci patroni persona, spetet de cætero permutationum salti bus superiore gradu captato fruiturum se beneficiis, quæ patronis ærarii, seu dum officium exhibent caussis fiscalibus, aut post impletum agmen, impertita monstrantur. D. XII. Kal. Semptembr. Iustiniano & Opilione coss.

XXVI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni P.P.

DE constitutione diuinæ recordationis Iustini patris nostri super togatis amplissimæ tuæ sedis prolata, Illyriciani aduocati postulauerunt à nobis, eis clarum fieri, si locū etiam circa eos possit habere: siue cum commeatu, siue sine commeatu, iudiciis eiusdem sublimi tatis absfuerint. Sancimus itaque, talem legem generaliter etiam in persona eorum uale re: ut si quis sine commeatu ultra continuum biennium abfuerit, uel cum commeatu ultra quinquennium, de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum suum uen dicare, & iterum uiris disertissimis togatis eiusdem sedis adsistere. perfruantur igitur aduo cati eiusdem sublimitatis hac nostra generali sanctione. G

DE ADVOCATIS FISCI. TIT. VIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Claudio.

VM te fisci caussam agitasse proponas: quamuis te salarium percepisse neges: tamen placitis adquiesce. eos enim, qui caussam fisci egissent, prohibitum est aduersus fiscum patrocinium præstare PP. XIII. Kalend. Ianuar. Antonino. A. IIII. & Balbino coss. H

II. Impp. VALERIANVS & GALIENVS AA. Frequentio.

POTES autoribus nobis aduersus fiscum patrocinium quoque exhibere priuatis: dum eam scilicet caussam, quam tu cum fisci aduocatus fueras, fortè tractasti, suscipere declines. PP. VI. Kal. Mart. Valeriano II. & Galieno. AA. coss.

III. Imp CONSTANTINVS. A. Aeliano proconsuli Africæ.

FISCI aduocatus pœnas metuens, caueat ne fiscalia commoda occultet: néue in ullo ne gocio existente, fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. D. VIII. Idib. Nouem. Tyberiade. Constantino. A. III. & Licinio Cæs. III. coss. I

IIII. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. ad Amianum. com. R.P.

RATIONALES priuatæ rei caussis, uel sacri ærarii præsidentes, examē præsente fisci aduoca to suscipiant. D. XIIII Kal. Ianuar. Merobaude II. & Saturnino coss.

DE ERRORE ADVOCATORVM, ET LIBELLOS seu preces concipientium. TIT. IX.

I. Imp. ALEXANDER. A. Aureliæ.

A, QVAE aduocati præsentibus iis, quorum caussæ aguntur, allegant, perin de habenda sunt, ac si ab ipsis dominis litium proferantur. PP. Kal. Mart. Al bino & Maximo coss. K

II. Imp. GORDIANVS. A. Rogato militi.

ERRORES eorum, qui desideria & preces scribunt, ueritati præiudicium adferre non posse, manifestum est. & ideo si condemnationem, cuius mentionem libello esse insertam proponis, manifestè probarē potes non intercessisse: allegationes tuas lædi non oporte re, is, qui super negocio disceptaturus est, non ignorabit. PP. X. Calend. Iul. Pio & Pon tiano coss. III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Vlpiæ.

SENTENTIIS finita negocia, rescriptis reuocari nō oportet. nec enim quę constituta sunt, ut aduocatorum error litigatoribus non noceat, tibi etiam opitulari possunt: cum te præ sente neque caussæ palam ex continenti, id est triduo proximo, cōtraxisse: neque post senten

tiam

A tiam appellationis remedio, si tibi hæc displicebant, usam esse proponas. D. Kalend. Septembribus. Viminatij. CC. COSS.

VT QVAE DESVNT ADVOCATIS PARTIVM, iudex suppleat. TIT. X.

I. *Impp.* DIOCLET. V. & MAXIM. IIII. *ad Honoratum.*

DVBITANDum non est, iudici si quid à litigatoribus, uel ab ijs, qui negocijs adsistunt, minus fuerit dictum: id supplere, & proferre, quod sciat legibus & iuri B publico conuenire. S. XVI. Kalend. Mart. Diocletiano VI. & Maximiano II. AA. COSS.

DE CAVSSIS, EX QVIBVS INFAMIA irrogatur. TIT. XII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTON. AA. *Manilio.*

INFAMIæ detrimentum minimè tibi affertur ob id solum, quod in carcerem coniectus es, uel uincula tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt. PP. sine die & consule. II. *Iidem* AA. *Verenio.*

NEQVE furti, neque ui bonorum raptorum, neque peculatus damnatus intelli- C gi potest, qui cum plus debiti nomine tributorum exegisset, in duplum à præside condemnatus est. PP. V. Idib. Ianuar. Laterano & Rufino COSS.

III. *Iidem* AA. *ad Metrodorum.*

ET SI seuerior sententia dici debuit: tamen cum proconsul uir clarissimus certis rationibus motus, mitiorem sentẽtiam dixit, & ordine decurionum te biennio abstinere iussit: transacto tempore nõ esse te in numero infamium, palàm est eo, quod post biennium remisisse tibi prohibitionem decurionatus iudex uidetur. PP. X. Kalend. Ianuar. Laterano & Rufino COSS. IIII. *Iidem* AA. *Venustiano*

SI POSSIDONIUM in tempus anni relegatum sententiam non excessisse proconsulis probaueris: quinque annis exilio temporali damnandũ inter infames haberi nõ oportet: quo- D niam sententiæ seueritas cum cæteris damnis transigere uideatur. PP. VI. Kal. Mart. *Saturnino* & Gallo COSS. V. *Iidem* AA. *Ambrosio.*

DECVRIONES quidem, item filios decurionum fustibus castigari prohibitum est. uerum si iniuriam te fecisse proconsul uir clarissimus pronunciauit: ignominia notatus es. PP. Kal. Iul. Saturnino & Gallo COSS.

VI. *Iidem.* AA. *Iusto*

AD TEMpus in opus publicum damnati pristinum quidem statum retinent, sed damno infamiæ post impletum tempus subijciuntur. PP. VII. Idib. Decembr. Geta & Plautiano COSS. VII. *Iidem* AA. *Demetrio.*

NEMO ob id, quod bonis paternis se abstinuit, infamis est. PP. VI. Idib. Ianuar. An- E tonino. A. & Geta. II. utriusque COSS.

VIII. *Iidem.* AA. *Vlpiæ.*

FVRTI si condemnata es, citra uerbera quoque fustium famæ damnum subijsti. quòd si res furtiua, quam alter surripuit, apud te ignoranter comperta est: non lædit existimationem tuam sententia durior. PP. X. Kalend. Mart. Antonino. A. & Geta utrisque. II. COSS.

IX. *Iidem* AA. *Læto.*

NEMINEM sequitur infamia ob non defensa negocia publica patriæ suæ. PP. XII. Kal. Mart. Antonino. A. & Geta utrisque III. COSS.

X. *Iidem.* AA. *Seuero.*

INIVRIARUM ex persona quoque serui damnatus, infamia notatur. PP. IIII. Kalend. August. Iisdem COSS.

De caussis, ex quibus infamia irrogatur.

XI. Imp. ALEXANDER. A. Herennio.

Qui bonis cesserunt, licet ex ea caussa bona eorum uenierint, infames non fiunt. PP. x. Kalend. Maias. Maximo. II. & Aeliano coss.

XII. Idem. A. Donato.

Si te expilasse hæreditatem sententia præsidis constitit: non ex eo, quòd non & alia tibi pœna irrogata est, furis improbioris infamiam euitasti. PP. Kalend. Iul. Iuliano. II. & Crispino coss. XIII. Idem. A. Iuuentio.

Ea, quae pater testamento suo filios increpans scripsit, infames filios quidem iure nō faciunt: sed apud bonos & graues opinionem eius, qui patri displicuit, onerant. XIII. Kal. Nouembr. Ipso. A. III. & Dionysio coss. G

XIIII. Imp. GORDIANVS. A. Iouino.

Nullam existimationis infamiā auunculus tuus pertimescat, ictui fustium subiectus ob crimen quæstione habita, si sententia non præcesserit ignominiæ maculam irrogans. D. x kalend. Septembr. Pio & Pontiano coss.

XV. Idem. A. Sulpitiæ.

Decreto amplissimi ordinis luctu fœminarum deminuto, tristior habitus, cæteraq; hoc genus insignia mulieribus remittuntur: nō etiam intra tempus, quo elugere maritum moris est, matrimonium contrahere permittitur: cum etiam si nuptias alias intra hoc tempus secuta est, tam ea, quàm is, qui sciens eam duxit uxorem, etiam si miles sit, perpetuo edicto labem pudoris contrahat. PP. XVII. Kal. Iul. Gordiano. A. & Auiola coss. H

XVI. Idem. A. Domitiano.

Fustibus cæsum, cui per præconem ita dictum est, ἐσυκοφάντησας: calumniatorem ui deri notatum, ideoq; esse famosum, manifestum est. PP. III. Kalend. Aug. Sabino & Venusto coss. XVII. Idem. A. ad Magnum.

Verbum precibus insertum, potius uerecundiam onerare, quàm ullam existimationi maculam uidetur adspergere. etenim cum non caussa cognita dictum est συκοφάντης, sed ad postulatum patroni interlocutione iudicis responsum sit: nequaquàm hoc infamiam irrogat. PP. VIII. Kal. Octobr. Attico & Prætextato coss.

XVIII. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA. Antiocho.

Non damnatos quidem duntaxat iniuriæ, sed pactos quoq; perpetuum edictum infamat. uerum pactos eos demum, qui ullos aduersarijs numos pro mala conscientia ex transactione numerassent, in hac caussa placuit intelligi. Cæterum simplex rei gratia integram pacti existimationem, illibatamq; conseruat. quod si iureiurando decisa contentio sit: nemo dubitauerit, quin religionem absolutio iudicantis sequatur. PP. XIIII. Kalend. Ianuar. Sæculare. II. & Donato coss. I

XIX. Impp. CARIN. & NVMERIAN. AA. Aristocrati.

Interlocutio præsidis, quæ dicta est, infamem eum, de quo quæris, fecisse non uidetur: cum non specialiter ob iniuriam uel admissam uim damnatus sit, sed ita præsidis uerbis grauatus & admonitus, ut ad meliores uitæ frugem se reformet. PP. VII. Kal. Februar. Carino. II. & Numeriano. AA. coss. K

XX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. Fortunato.

Improbum fœnus exercentibus, & usuras usurarum illicitè exigentibus, infamiæ macula irroganda est. S. XVII. Kalend. Mart. Ipsis AA. & coss.

XXI. Iidem AA. Statio.

Si fratres tui minores duntaxat ætate in Indictæ artis ostensione spectaculum sui populo præbuerunt: inuiolatam existimationem obtinent. D. V. Kalend. Septembr. Ipsis AA. & coss. XXII. Iidem. AA. & CC. Domitiano.

Fidem rumpens societatis, cum infamiæ periculo, suo nomine pro socio conuentus, ad faciendum satis urgetur. D. VI. Idib. Decembr. Nicomediæ. CC. coss.

De procu

A *De procuratoribus.*

DE PROCVRATORIBVS TIT. XII.

I. *Diuus* ANTONINVS PIVS. A. *Seuero.*

CAVTIO ratihabitionis tunc exigitur, quoties incertum est, an negocium mandatum sit. PP. IIII. Idib. Octobr. Galicano & Venusto coss.

II. *Diui* FRATRES *Sextiliae.*

CVM rem pecuniariam esse dicas: potes per maritum tuum, solennibus impletis, appellationi aduersariae tuae respondere: cum appellationes pecuniariae etiam per procuratores exerceri ab utraque parte litigantium possint. Accepta VIII. Kalend. Au-

B gust. Ipsis coss. III. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Pomponio.*

EVM, qui res agit haeredum, à quibus tibi deberi fideicommissum dicis, euoca ad praetorem uirum clarissimum: qui aut tibi respondere cogetur, aut ab administratione negociorum secundũ formam iurisdictionis prohibebitur. deliberabit autem prętor, si non defendentur hęredes, an mittere te in possessionem debeat, secutus iurisdictionem, quę exerceri aduersus indefensos solet. PP. X Kal. Septemb. Chilone & Libone coss.

IIII. *Iidem.* AA. *Saturnino.*

QVIA absente te iudicatum dicis: aequum est tibi restitui caussae defensionem. nec oberit tibi, quòd uxor tua interfuit iudicio, aut etiam adquieuit sententiae: cum aliena negocia per mulieres non aliter agi possunt, nisi in rem suam & proprium lucrum mandatae sint

C eis actiones. PP. ptid. Non. Ianuar. Apro & Maximo coss.

V. *Imp.* ANTONINVS. A. *Pancratiae.*

ACTIonem ei, qui absentis nomine agere uult, si non eum defendat, denegari oportere: iam edicto perpetuo expressum est. IIII. Kal. Mart. Duobus & Asperis coss.

VI. *Imp.* ALEXANDER. A. *Mariano.*

REVM criminis constitutum defensionẽ caussae suscipere non posse, antequàm purget innocentiam suam, incognitum non est. VI. Kal. Mart. Maximo II. & Aeliano coss.

VII. *Idem.* A. *Macrino.*

MILitem nec pro patre, uel matre, uel etiã uxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri oportet: cum neq; defensionem alienam suscipere, uel redimere negocia, uel

D quasi suffragator accedere, utilitate publica permittatur. PP. VIII. Idib. Mart. Maximo. II. & Aeliano coss.

VIII. *Idem.* A. *Mansueto.*

QVOD quis sibi debitum exigere tibi mandauit, ante litis contestationem tu alij petendum mandare non potes. VIII. Kal. Septembr. Maximo. II. & Aeliano coss.

IX. *Idem.* A. *Aufidio.*

QVI stipendia merentur, suis negocijs superesse sine offensa disciplinae possunt. nec potest dici, eum, qui honesta & uerecundã praecedente caussa mandatas sibi actiones exercuerit, alieno negocio fungi: cùm licet contentio ex persona alterius bona fide sumatur, hunc tamen rem suam agere non ambigitur. quod militibus meis interdici, non modo absur-

E dum, uerumetiam iniquum est. Sine die & consule.

X. *Idem.* A. *Castiae.*

SI procurator ad unam speciem constitutus, officium mandati egressus est: id, quod gessit, nullum domino facere praeiudicium potuit. Quòd si plenam potestatem agendi habuit: res iudicatas rescindi non oportet: cum si quid fraude uel dolo egit, conuenire eum more iudiciorum non prohibeatis. PP. III. Kal. Mart. Albino & Maximo coss.

XI. *Iidem.* A. *Sebastiano.*

NEQVE tutores, neq; curatores ex sua persona in re pupilli uel adolescentis procuratorem facere possunt: sed actorem constituere debent. pupillus autem uel pupilla, adultus uel adulta, tam ad agendum, quàm ad defendendum, tutore seu curatore interueniente, procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tutores & curatores post litis contestationem

 F

à se factam ad exemplum procuratorum, qui litem contestati sunt, dare procuratores non prohibentur. Prid. Idib. Maij. Alexandro. A. III. & Dione coss.

XII. *Idem. A. Frontoni.*

EXIGENDI à filio tuo mandati, qui se defensioni tuæ offerebat, duplici ratione necessitas non fuit: aut quòd defendere quis (siue sit libertus, siue extraneus) sine mandato potest, tamen satisdatione pro defensione præstita, & alia proculdubio obseruatione subiecta: aut quòd filius, etiam si ultro actionem patris nomine dirigat, mandatum probare nõ cogitur. Sanè quòd nec dum legitimam ætatem idem filius tuus compleuerit: ob hoc quidem depellere procurationis officio eum iudex non iniustè potuit. sed multo iustius fuit, huiusmodi defensorem audire, quàm absentem quasi contumacem & indefensum graui condemnatione afficere. V. Kal. Octobr. Agricola & Clementino coss. G

XIII. *Imp.* GORDIANUS. A. *Luciano militi.*

ITA DEMUM super lite persequenda, quam tibi mater mandauit, actionẽ intentare potes: si cum primo litem contestareris, non est tibi eo nomine opposita præscriptio militiæ. quod nec, cũ appellatio agitur, tibi obijci potest. nam si integra est res: ratio perpetui edicti acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere. III. Idib. Ianuar. Gordiano. A. & Auiola coss. XIIII. *Idem. A. Sabiniano.*

NON EO minus sententia aduersus te lata iuris ratione subsistit, quòd aduersaria tua minor uiginti quinque annis constituta, caussam suam marito sine curatore agendam mandauit. Minoribus etenim ætas in damnis subuenire, non in rebus prosperè gestis obesse consueuit. III. Non. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano. CC. COSS. H

XV. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Cornificio.*

LITEM te redemisse contra bonos mores, precibus manifestè professus es: cum procurationem quidem suscipere (quod officium gratuitum esse debet) non sit res illicita. huiusmodi autem officia non sine reprehensione suscipiuntur. S. III. Non April. CC. COSS.

XVI. *Iidem* AA. & CC. *Peconiæ.*

PROCURATOREM uel actorem predij, si non specialiter distrahendi mandatum accepit, ius rerum domini uendendi non habere, certum ac manifestum est. unde si non ex uoluntate domini uendentibus his fundum cõparasti: prouides improbum desiderium tuum, dominium ex huiusmodi emptione tibi concedi desiderantis. S. Non. April. Byzantij. CC. COSS. XVII. *Iidem* AA. & CC. *Mardonio.* I

INVITUS procurationem suscipere nemo cogitur: nec eandem ultra, nisi prouocationis caussa extendere. sed nec defensionem absentis subire compellitur, cum fidem susceptam implere sufficiat. D. VI. Non. Iul. Philippopoli. CC. COSS.

XVIII. *Iidem.* AA. & CC. *Dionysiæ.*

ALIENAM suscipere defensionem, uirile est officium, & extra sexum muliebrem esse constat. filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete. XII. Kal. Febr. Sirmij. CC. COSS.

XIX. *Iidem* AA. & CC. *Firmo.*

SI PRECium quidem actoribus alienis fundum uel seruum citra mandatum tibi distrahentibus dedisti, & neque præcessisse, neque secuta contractum domini declaretur uoluntas, in rem autem eius id precium processisse prouinciæ præses caussa cognita perspexerit: hoc tibi restitui iubebit. Prid. Idib. Mart. CC. COSS. K

XX. *Iidem* AA. *ad Verrinum præsidem Syriæ.*

NIHIL arbitramur interesse, utrum ab initio, an cœpta iam lite, negocium ad personam procuratoris transitum fecerit. D. X. Kal. Octobr. *. Demesso. CC. COSS.

XXI. *Imp.* CONSTANTINUS. A. *ad concilium prouinciæ Africæ.*

MARITUS citra mandatum in rebus uxoris cum solenni satisdatione & alia obseruatione intercedendi habeat liberam facultatem: ne fœminæ persequendæ litis obtentu in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, nec conuentibus uirorũ uel iudicijs interesse

A intereſſe cogantur. Sin autem mandatum ſuſceperit: licet maritus ſit, id ſolum exſequi debet, quod procuratio emiſſa præſcripſerit. D. IIII. Id. Mart. Adrimeti. Conſtantino. A. & Licinio Cæſare, utriſq; II. COSS. XXII. *Idem. A. ad Baſſum P. V.*

PROCVratoribus inſtitutis, & poſt conteſtatam litem dominis effectis: ij, qui mandauerant, non habeant facultatem negocia proſequendi: niſi capitales inimicitiæ, uel morbus, uel alia neceſſaria cauſſa interceſſerit. tunc enim inuitis his transferri lis poteſt. D. XIII. Kal. Iul. Conſtantino. A. & Licinio Cæſ. II. utriſq; COSS.

XXIII. *Imp.* IVLIANVS. A. *Secundo P. P.*

B NVLLA dubitatio eſt, poſt cauſſam in iudicio agitatam, utpote dominum litis procuratorem effectum, etiam poſt exceſſum eius, qui agendam uel defendendam litem mandauerat, poſſe inchoatã cauſſam iurgiumq; finire: quippe cum & procuratorẽ poſſe eũ inſtituere, ueteres iuris uoluerint cõditores. Lect. II. Non. Febr. Iuliano. A. IIII. & Salluſtio COSS.

XXIIII. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *&* THEOD. AAA. *Pancratio P. V.*

LICET in principio quæſtionis perſona debet inquiri procuratoris, an ad agendum negocium mandatum à domino litis habeat: ſi tamen falſus procurator inueniatur: nec dici controuerſiæ ſolent, nec poteſt eſſe iudicium. D. II. Kalend. April. Conſtantinop. Antonio & Syagrio COSS.

XXV. *Ippp.* VALENT. THEOD. *&* ARCAD. AAA. *Tatiano P. P.*

C QVICVNQVE pretorianæ, uel urbanæ præfecturæ ſublime faſtigium, uel magiſterium militare, uel conſiſtorianæ comitiuæ inſignibus meruerit dignitates, uel proconſulare ius dixerit, aut uicarij fuerit adminiſtratione ſuffultus: ſi quod ab eo uel infertur iurgium, uel refertur: procuratoris perſonam in negocij ſui iura ſubſtituat. Quòd ſi quis ſanctionis huius ſtatuta tranſgreſſus, iudicijs ſeſe iurgaturus ingeſſerit: careat huius litis ſorte, cuius non per procuratorem exſpectauit euentum. iudex nihilominus, qui contra fecerit, nouerit à ſe uiginti libras auri, item ab officio quoq; ſuo tantundem ponderis exigendum. D. XVIII. Kal. Octobr. Arcadio. A. II. & Rufino COSS.

XXVI. *Imppp.* ARCAD. HONOR. *&* THEOD. AAA. *Anthemio P. P.*

IN PECVniarijs controuerſijs, etſi ſpecialiter hoc præcepti uel ſententiæ minimè deſignat autoritas, paſsim unicuiq; (ſi tamen ita maluerit) per procuratorem reſpondendi tribuimus facultatem: niſi fortè quoſdam, iuſtiores nonnunquàm ob cauſſas uehementiores maximi iudicis uocabit autoritas.

D

NE LICEAT POTENTIORIBVS PATROCINIVM LItigantibus præſtare, uel actiones in ſe transferre. TIT. XIIII.

I. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *Ariſtobolo. S.*

DIVINE admodum conſtituit diuus Claudius conſultiſsimus princeps parens noſter, ut iactura cauſſæ afficerentur ij, qui ſibi patrocinium potentiorum aduocaſſent: ut hoc propoſito metu iudiciariæ lites potius ſuo marte diſcurrerẽt, quàm potentiorum domorum opibus niterentur. quem palàm eſt in tantum prouincialium quæſtionibus eſſe commotum, ut huius ſanctionis rectores prouinciarum cuſtodes, & contemptæ huius rei uindices fecerit: ſcilicet, ut in actores ſeu procuratores, in ſubſidia negociorum uel uſurpatos gratia, uel redemptos, ſeuera ſententia uindicarent. Quare cum interſit in uniuerſum omnium, & præcipuè tenuiorum, qui ſæpe importunis potentium interceſsionibus opprimuntur: inter litigatores audientiam tuam impertiri debebis, nec metues, ne præiudices clariſsimis uiris: cum diuus Claudius huius rei rectorem prouinciæ diſceptatorem, & ſi res poſtularet, ultorem ſpecialiter fecerit. D. IIII. Idib. Septembr. AA. III. & II. COSS.

E

II. *Imppp.* ARCAD. HONOR. *&* THEOD. AAA. *Ioanni P. P.*

SI cuiuſcunq; modi actiones ad potentiorũ fuerint delatæ perſonas: debiti creditores

iactura mulrentur. aperta enim credentium uidetur esse uoracitas, qui alios actionum sua rum redimunt exactores. D. V. Idib. Iul. Honorio. VII. & Theodosio II. AA. COSS.

DE HIS, QVI POTENTIORVM NOMINE TITVLOS prædijs affigunt, uel eorum nomina in litem prætendunt. TIT. XIIII.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Messalæ PP.*

ANIMA Duertimus plurimos iniustarum desperatione caussarum potentium titulos & clarissimæ priuilegia dignitatis ijs, à quibus in ius uocantur, opponere. at G ne in fraudem legum aduersariorumque terrorem his nominibus abutantur & titulis: qui huiusmodi dolo scientes conniuent, afficiendi sunt publicæ sententiæ nota. Quod si nullum in hac parte consensum præbuerint, ut libelli aut tituli eorum nominibus uel ædibus affigerentur alienis: eatenus in eos, qui fecerint, uindicetur, ut affecti plumbo, perpetuis metallorum supplicijs deputentur. Quisquis igitur lite pulsatus (cum ipse & rei sit possessor, & iuris, & titulum illatæ solenniter pulsationis exceperit) contradictorijs libellis aut titulis alterius nomen crediderit inserendum: eius possessionis aut caussæ, quam sub hac fraude aut retinere, aut euitare tentauerit, amissione multetur: nec repetendę actionis, etiamsi ei probabilis negocij merita suffragantur, habeat facultatem. Eos sanè, qui se sponte alienis litibus inseri patiuntur, cum his neque possessio, neque proprietas H competat: ueluti famæ suæ prodigos, & calumniarum redemptores, notari oportebit. D. XV. Kal. Decembr. Mediolani. Stilicone & Aureliano COSS.

VT NEMO PRIVATVS TITVLOS PRAEDIIS SVIS uel alijs imponat, uel uela regalia suspendat. TIT. XV.

I. *Impp.* HONOR. & THEOD. A. *Flauiano P.P.*

REGIAE maiestatis est, ut nostræ tantum domus & patrimonia titulorum inscriptione legantur. omnes igitur intelligant publico iuri esse imputandum id, cui nomen dominicum præscribitur. D. III. Kalend. Decembr. Rauennæ. Basso & Philippo COSS. I

II. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *ad Florentium P.P.*

NE QVIS uela regalia suspendere, uel titulum audeat sine præceptione iudicis competentis rebus alienis imponere, quas quocunque modo qualiscunque persona possideat, licet non dominus, licet iniustus possessor, uel temerarius inuasor, qui possidet, doceatur. Eum autem, qui hoc facere ausus fuerit, si plebeius est: ultimo subdi supplicio, si clarissimus, uel curialis, uel miles, uel clericus: proscribendum deportandumque non solum ciuitate Roma na, sed etiā libertate priuari censemus: exsecutoresque huius legis omnes iudices esse oportere. Deponendi autem, uel frangendi titulos, uel etiam conscindendi uela, non solum eis, ad quorum pręiudicium tale aliquid contraque leges committitur, sed omnibus tam liberis, quàm seruis, sine metu calumniæ, uel accusatione criminis, licentiam ministramus: decernentes, iudices eorumque officia tricenis libris auri multari, si talem excusationem uel admittant, uel depositam scribi concedant. D. XV. Kal. Iul. Theodosio. A. XVII. & Festo COSS. K

VT NEMINI LICEAT SINE IVDICIS AVTHORITA te signa rebus imponere alienis. TIT. XVI.

I. *Imp.* PROBVS A. *Octauio.*

SAEPE rescriptum est, ante sententiam signa rebus, quas alius tenebat, imprimi non oportere. & ideo ea rebus aut fructibus apud te constitutis illicitè imposita, poteris ipse licitè detrahere: ut amotis his, caussa, quę ex officio tibi infertur, terminetur. D. IIII. Kal. Iul. Probo. A. II. & Lupo COSS.

Rebus

A *Ne fiscus uel resp. proc. &c.* *De negociorum gest. actione.*

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Craugasio.*

REBVS, quas alius detinet, imprimere signa nemini licet: etiam si suas, uel obligatas sibi eas esse aliquis affirmet.

NE FISCVS, VEL RESPVBLICA PROCVRA-tionem alicui patrocinij caussa illicitè præstet. TIT. XVII.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Legitimo & alijs.*

REIPVBLICAE iuribus adiuuari te sub obtentu quantitatis, quam eidem rei publicæ debes, contra iuris rationem desideras III. Id. Ianuar. Gordiano A. II.
B & Pompeiano COSS.

II. *Idem* A. *Tertullo.*

CVM ALLEGAS partẽ rerum uel actionem dimidiam fisco, quò magis iuribus eius protegaris, uelle te donare: huiusmodi litium donationem admitti, temporum meorum disciplina non patitur. unde ius tuum, si quod tibi competit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura. S. VI. Non. Aug. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Amphioni.*

ABHORRET à seculo nostro, sub prætextu debiti procurationem contra priuatos fiscum præstare. D. VIII. Kal. Ianuar. Philippopoli CC. COSS.

IIII. *Iidem* AA. & CC. *Achilli.*

ADFRAVDEM creditoribus faciendam, inuidiam fiscalem contra seculi nostri tranquillitatem implorari non decet. Redde itaq; quod fisco nostro debes. & si conuentus uelut à creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas: exceptione non numeratæ pecuniæ secundum leges uti potes. D. XVI. Kal. Ianuar. Sirmij CC. COSS.

DE NEGOCIORVM GESTORVM ACTIONE TIT. XVIII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Sopatræ.*

CVM TVTORES filiorum tuorum suspectos faceres, eisdemq; tutores seu curatores peteres: munere pietatis fungebaris. quæ caussa non admittit negociorum
D gestorũ actionẽ, ut sumptus, quos in ea lite fecisti, repetere possis: cũ etiã si quis pro affectione domestica aliquos sumptus fecerit, nulla ratione eos repetere potest. PP. III. Non. Octob. Dextro & Prisco COSS.

II. *Iidem* AA. *Rufinæ.*

CONTRA impuberes quoq;, si negocia eorum urgentibus necessitatis rationibus utiliter gerantur, in quantum locupletiores facti sunt, dandam actionem, ex utilitate ipsorum receptum est. Quæ tibi quoq; iure decernitur, quod sumptus in pupillum, quem Romam tutorum petendorum gratia duxisti, fecisse te allegas: si non matertera eiusdem se facere paratam proprijs impendijs ostenderit. PP. X. Kal. Febr. Laterano & Rufino COSS.

III. *Iidem* AA. *Hadriano.*

E SIVE pro fratre cohærede pecuniam soluisti: negociorum gestorũ actione experiri potes. siue pignoris liberandi gratia debitum uniuersum soluere coactus es: actionẽ eandem habebis, uel iudicio familiæ erciscundæ (si non est inter uos redditum) eam quantitatẽ adsequeris. PP. VIII. Kal. Feb. Anulino & Frontone COSS.

IIII. *Iidem* AA. *Claudio.*

QVI PVPILLÆ negocia tutoris mandatu suscepit, pro tutore negocia non uidetur gessisse, sed negociorum gestorum actione pupillæ tenebitur. PP. III. Non. Decembr. Fabiano & Mutiano COSS.

V. *Iidem* AA. *Tryphonio.*

OFFICIO, nec minus obsequio liberti functus, negociorum gestorum actionẽ cõtra patroni filias pupillas habere non potest. PP. XIII. Kal. Iul. Geta & Plautiano COSS.

De negoc. gest. actione.

VI. *Idem* A A. *Gallo.*

CVRAtorem tibi quidem testamento patris datum dicis, quod non potest uideri iure factum. quod si (ut proponis) administrationi se miscuit: negociorum gestorum actio, tam aduersus eum, quàm contra hæredes eius tibi competit. PP. * Apro & Maximo COSS.

VII. *Imp.* ANTONINVS A. *Eufratæ.*

SI AB eo, qui negocia tua gessit, hæres ex duabus uncijs institutus es: etiam si adeas hæreditatem, in reliquis decem uncijs aduersus cohæredem competit tibi petitio, si quam aduersus defunctum habuisti actionem. PP. VI. Id. Mart. Romæ. Sabino & Anulino COSS.

VIII. *Imp.* ANTON. HELIOGAB. A. *Salustio.*

SI PECVniam à debitore tuo Iulianus exegit, eamque solutionē ratā habuisti: habes aduersus eū negociorū gestorum actionem. PP. VIII. Kal. Mart. Præsente & Extricato COSS. G

IX. *Idem* A. *Seuero.*

ADVERsus eos, qui negocia tua gesserunt, negociorum gestorum iudicio ciuiliter consiste: nec tibi oberit, si propter occupationes militares eam litem tardius fueris exsecutus: cū hoc genus actionis longi temporis præscriptione excludi non possit. VI. Kalend. August. Antonino & Aduento COSS.

X. *Imp.* ALEXANDER A. *Secundo & alijs.*

SI SERuum alienum non inutilem domino cōstitutum ægrum curastis: negocium non inutiliter gessistis, & competente actione uobis sumptus recuperare potestis. PP. XII. Kal. Decemb. Alexandro A. II. & Marcello COSS. H

XI. *Idem* A. *Herenniæ.*

ALIMENTa quidē, quæ filijs tuis præstitisti, tibi reddi nō iusta ratione postulas: cū id exigente materna pietate feceris. Si quid autē in rebus eorū utiliter & probabili more impendisti: si non & hæc materna liberalitate, sed recipiendi animo fecisse te ostenderis: id negociorum gestorum actione consequi potes. PP. XII. Kal. Febr. Albino & Maximo COSS.

XII. *Idem* A. *Theophilo.*

SI FILIVS pro patre suo debitum soluerit: nullam actionem ob eam solutionem habet: siue in potestate patris, cum solueret, fuerit: siue sui iuris constitutus, donandi animo pecuniam dedit. Si igitur pater tuus sui iuris constitutus, pro patre suo negocia gerens, nō præcedente mandato, debitum eius soluit: negociorum gestorum cum patruis tuis agere potes. PP. Kal. Aug. Agric. & Clementino COSS. I

XIII. *Idem* A. *Aquilæ.*

QVOD in uxorem tuam erogasti ægram, nō à socero repetere, sed affectioni tuæ debes impendere. In funus sanè eius si quid eo nomine quasi recepturus erogasti: patrē, ad quem dos redijt, iure conuenis. PP. VIII. Kal. Nouemb. Agricola & Clementino COSS.

XIIII. *Idem* A. *Mutiano Rufo.*

SI MANDAtum solius mariti secutus, tam ipsius, quàm uxoris eius negocia gessisti: tam tibi, quàm mulieri inuicem negociorum gestorum competit actio. ipsi sanè, qui mandauit, aduersus te mandati actio est. sed & tibi aduersus eum contraria, si quid forte supererogasti. PP. X. Kal. Mart. Maximo II. & Vrbano COSS. K

XV. *Imp.* GORDIANVS A. *Eutychiano.*

SI PATERNO affectu priuignas tuas aluisti, seu mercedes pro ijs aliquas magistris expendisti: eius erogationis tibi nulla repetitio est. quod si ut repetiturus ea, quæ in sumptus misisti, aliquid erogasti: negociorum tibi gestorum intendenda actio est. PP. VI. Idib. Iul. Gordiano A. & Auiola COSS.

XVI. *Impp.* GALLVS & VOLVSIANVS A A. *Eutychiano.*

SI NEGOcium sororis tuæ gerens, pro ea tributa soluisti, uel mandante ea, uel rogante, id fecisti: negociorum gestorum actione uel mandati id, quod soluisse te constiterit, recipere poteris. PP. XI. Kal. Maij. Gallo & Volusiano COSS.

A De negoc. gest. actione.

XVII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Claudiæ.

CVRATORIS etiam successores negociorũ gestorum utili conuentos actione, tam dolũ, quam latam culpã præstare debere, nec ad eos officium administrationis transire, ideoq; nullã alienãdi eos res adultæ potestatẽ habere cõuenit D.XIII. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

XXVIII. Iidem AA. & CC. Pomponio.

OB NEGOCIUM alienum gestum sumptuum factorum usuras præstari, bona fides suasit. quo iure contra hos etiam, quorum te necessitate compulsum negocium gessisse proponis, per iudicium negociorum gestorum uteris D.VIII. Kal. Ianuar. AA. COSS.

B XIX. Iidem AA. & CC. Alexandro.

AB VNO hærede pro solido re ueluti cõmuni uenundata, de precio cohæres uenditori is negociorum gestorum actione ratam faciens uenditionem agere potest D. Id. Febr. Sirmij CC. COSS.

XX. Iidem AA. & CC. Octauianæ.

TVTORI uel curatori similis non habetur, qui citra mandatum negocium alienũ sponte gerit: quippe superioribus quidem muneris necessitas administrationi finem, huic autẽ propria uoluntas facit. ac satis abundeq; sufficit, si cui uel in paucis amici labore cõsulatur. Secundum quæ super his quidem, quæ nec tutor nec curator constitutus, ultro quis administrauit: cum non tantum dolum & latam culpam, sed etiam leuem præstare necesse habeat: à te conueniri potest, & ea, quæ tibi ab eo deberi patuerit, cum usuris cõpelletur red-

C dere. De cæteris uero, quæ ab alijs tui constituta iuris derenta exacta non sunt: ab hoc, qui nec agendi quidem propter exceptionis obstaculum facultatem habere potuit, exigi non potest: & idcirco aduersus eos, quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes. D.VIII. Kal. Maij. Sirmij CC. COSS.

XXI. Iidem AA. & CC. Michræ.

SI COGNATI tui seruos suos manumiserunt: hoc, quod administrasse eos rem tuam contendis, impedimento eorum libertati fieri non potuit. quin autem exactu præcedenti post manumissionem, si utriusq; temporis administratio non connexa, sed separata sit, conueniri non posse, proculdubiò est D.VI. Kal. Octob. Viminatij CC. COSS.

XXII. Iidem AA. & CC. Eulogio.

D NEGOCIUM gerentes alienum, non interueniente speciali pacto, casum fortuitum præstare non compelluntur. D.XI. Kal. Decemb. CC. COSS.

XXIII. Iidem AA. & CC. Theodoro.

NEGOCIJS gestis, non in rem, sed in personam est actio. D.XII. Kal. Decemb. Nicomediæ CC. COSS.

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

SI QVIS nolente, & specialiter prohibente domino rerũ, administrationi earũ sese immiscuit: apud magnos autores dubitabatur, si pro expensis, quæ circa res factæ sunt, talis negociorum gestorũ habeat aliquã aduersus dominũ actionem. quam quibusdam pollicentibus directã uel utilem, alijs negantibus (in quibus & Saluius Iulianus fuit) hæc decidẽtes sancimus, si cõtradixerit dominus, & eũ res suas administrare prohibuerit: secundũ Iuliani

E sententiã nullã esse aduersus eũ contrariam actionẽ: scilicet post denunciationẽ, quã ei dominus transmiserit, non cõcedens ei res eius attingere: licet res bene ab eo gestæ sint. Quid deinde si dominus aspexerit ab administratore multas expensas utiliter factas, & tunc dolosa adsimulatione habita, eũ prohibuerit, ut neq; anteriores expẽsas præstet: quod nullo modo patimur: sed ex quo ea testatio ad eũ facta est, uel in scriptis, uel sine scriptis, sub testificatione aliarũ tamen personarum: ex eo die pro faciẽdis meliorationibus nullã ei competere actionẽ. super anterioribus autẽ, si utiliter factæ sunt, habere eũ actionẽ contra dominum concedimus sua natura currentẽ. D. Kal. XIIII. Decẽb. Lampadio & Oreste COSS.

DE HIS, QVAE VI METVSVE CAVSSA gesta sunt. TIT. XIX.

Persecutionem

De his, quæ vis metus'ue causs. P

I. Imp. ALEXANDER A. Felici.

ERSECVtionem eorum, quæ ui uel furto ablata sunt, etiam si postea interci derunt, integram esse, iure responsum est. P.P.X. Kal. Decemb. Maximo II. & Aeliano COSS. II. Iidem A. Alexandro.

CVM TE non solum cauisse, uerumetiam soluisse pecuniam cõfitearis: qua ratione, ut uim passus restitui, quod illatum est, postules: perspici non potest. Quin uerisimile non sit, ad solutionem te properasse, omissa querela de chirographo, utpote per uim extorto: nisi & in soluendo uim te passum dicas P.P.VI. Kal. Iul. Alexandro A. II. & Marcello COSS. III. Imp. GORDIANVS A. Caio. G

SI VI uel metu fundum auus tuus distrahere coactus est: etiam si maximè emptor eum alij uendidit: si tamẽ tu auo tuo hæres exstitisti: ut tibi reddito à te precio restituatur, postquam placuit in rem actionem quoq; dari secundum formam perpetui edicti, adito præside prouinciæ, poteris postulare: si modo qui secundo loco comparauit, longæ possessionis præscriptione non fuerit munitus P.P.VI. Id. August. Pio & Pontiano COSS.

IIII. Iidem A. Primo & Euthydico.

SI PER uim, uel metum mortis, aut cruciatus corporis uenditio uobis extorta est, & non postea eam consensu corroborastis: iuxta formam perpetui edicti intra annum quidẽ agentes (quo experiundi potestas est) si res non restituatur: quadrupli condemnationem referetis, scilicet reddito à uobis precio. post annum uero caussa cognita eadem actio in simplum permittitur. quæ caussæ cognitio eò pertinet, ut ita demũ decernatur, si alia actio non sit. P.P.III. Non. August. Gordiano A. & Auiola COSS. H

V. Idem A. Rufo militi.

NON INTEREST, à quo uis adhibita sit patri & patruo tuo, utrũ ab emptore, an ueto sciente emptore ab alio, ut ui uel metu possessionem uendere cogerentur. nã si adhibita ui compulsi sunt possessiones suas, quæ maiore ualebant, minimo distrahere: iurisdictionis tenore, ut id, quod improbe factum est, in priorem statum reuoluatur, impetrabunt P.P.VI. Kal. Ianuar. Gordiano A. & Auiola COSS.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Polliæ.

AD INVIDIAM alicui nocere nullam dignitatẽ oportet. unde intelligis, quod ad metum arguendum, per quem dicis initum esse contractum, senatoris dignitas aduersarij tui sola non est idonea. P.P.III. Kal. Maij. Heracliæ CC. COSS. I

VII. Iidem AA. & CC. Cotui.

SI DONAtionis, uel trãsactionis, uel stipulationis, uel cuiuscunq; alterius contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, uel cruciatu corporis extortum, uel capitales minas pertimescẽdo, adito præside prouinciæ, probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam non patitur D.II. Non. Ianuar. AA. COSS.

VIII. Iidem AA. & CC. Triphonio.

CVM TE domus & horti uenditionem fecisse sub spe recipiendi, quod de frumento feceras instrumentum, uel timore, ne ad ciuilia munera nominareris, proponas, & rescindi uenditionem ueluti metus caussa factam desideres: intelligis, ad ratum non habendũ contractum, metum huiusmodi prodesse nõ posse. D.XI. Kal. Septemb. Viminatij CC. COSS. K

IX. Iidem AA. & CC. Hymnodæ.

METVM non iactationibus tantum, uel contestatione, sed atrocitate facti probari conuenit. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

X. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

ACCVSAtionis institutæ uel futuræ metu alienationem seu promissionem factam rescindi postulantis, improbatum est desiderium. D.VI. Kal. Febr. CC. COSS.

XI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium P.P.

SI PER impressionem quis aliquem metuens saltem in modico officio constitutum, rei

suæ

A suæ in ea prouincia uel loco, ubi tale officium peragit, sub uenditionis titulo fecerit cessionem: & quod emptum fuit, reddatur, & nihilominus etiam pecuniæ retineantur: simili pœna seruanda, si qui uel coniugis uel amici nominibus abutentes, prædam tamen sibi acquirunt. x. Kalend. Octob. Aquileiæ.

XII. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *ad populum.*

VENDITIONES, donationes, transactiones, quæ per potentiam extortæ sunt, præcipimus infirmari. D. XIII. Kal. Mart. Ipsis AA. VIII. & III. COSS.

DE DOLO MALO TIT. XX.

B I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Clementinæ.*

SI FIDEIUSSOR à creditore pignora emit oblata quantitate sortis & usurarũ: tibi dominiũ cũ fructibus, quos bona fide percepit, consultius restituet: ne fidei suæ gratia de dolo possit actio exerceri. Accepta D. III. Idib. Maij. Plautiano & Geta COSS.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Agrippæ.*

DE DOLO actio, cum nulla alia competit, caussa cognita permittitur. D. Non. Nouemb. Gentiano & Basso COSS.

III. *Imp.* GORDIANVS A. *Aquilino.*

NON POSSUNT obesse tibi tempora, quæ in actionem de dolo solent computari, quibus reipublicæ caussa (ut allegas) occuparis: sed exinde tibi incipiet tempus cedere, ex quo
C muneribus liberatus, facultatem agendi intra præstituta tempora cœperis obtinere. PP. Idib. August. Sabino II. & Venusto COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Menandræ.*

CVM PROPONAS inter te & eum, quem in contubernio ancillam tuam sibi coniunxisse memorasti, placuisse, ut tibi pro eadem daret mancipiũ: intelligis, quod si manumisisti, uel ei tradidisti, & ille manumisit, reuocandæ libertatis potestatem non habes: sed solũ, si necdum statutum tempus excesserit, & fidem placiti rumpat, desiderare debes, de dolo decerni actionem. Quod si penes te dominium eius remansit: adito præside prouinciæ, cum natis hanc potes recuperare, si nulla moueatur status quæstio. D. III. Kal. Maij. Heracliæ CC. COSS.

V. *Iidem* AA. & CC. *Amphidrosæ.*

D SI SVPERSTITE patre per emancipationem tui iuris effecta, matri successisti, rebusque tuis per legitimum tutorem patrem, eundemque manumissorem administratis, postea transegisti cum eo bona fide: perspicis, quod si pactum tantum factum sit, petitio tua per exceptionem submouetur. si uero nouatio legitimo modo intercessit, & acceptilatio subsecuta est: nullam iam tibi superesse actionẽ. Sanè si læsa es immodicè, liberatione solenniter per nouationem atque acceptilationem tributa: non de dolo propter paternam uerecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est. D. Id. Iun. CC. COSS.

VI. *Iidem* AA. & CC. *Hymnodæ.*

DOLVM ex indicijs perspicuis probari conuenit. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

VII. *Iidem* AA. & CC. *Sebastiano.*

E SI MAIOR quinque & uiginti annis hæreditatem fratris tui repudiasti: nulla tibi facultas eius adeundæ relinquitur. Sanè si eius uxoris tibi substitutæ dolo factum est: actionem de dolo contra eam exercere potes. D. XVI. Kal. Maij. CC. COSS.

VIII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Symmachum uicarium.*

OPTIMVM duximus, non ex eo die, quo se quisque admissum dolum didicisse cõmemorauerit, neque intra anni utilis tempus, sed potius ex eo die, quo adseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionẽ moueri: siue absuerit, siue præsto sit is, qui dolum se passum esse conqueritur. Omnes igitur sciant, neque incipiendæ post bienniũ, ueque ante completum biennium cœptæ, post biennium finiendæ doli actionis concessam licentiam. D. VIII. Kal. Aug. Næsso. Constantino. A. V. & Licinio Cæsare COSS.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIbus minorum uigintiquinque annis TIT. XXI.

I. Imp. ALEXANDER A. Plotianæ.

ILLVD inspiciendum est, num inofficiosi querelæ, uel palàm, uel tacita dissimulatione sit renunciatum. nec hoc autē in tuam personam cadere posse auxiliū, quod ætati impertitur, ostendit. D.V. Id. Iul. Maximo, II. & Aeliano COSS.

II. Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

EO TEMPORE, quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur, si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit: licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. PP. VIII. Id. Aug. Pio & Pontiano COSS. G

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attiano.

SI CVRATOREM habens, minor XXV. annis post pupillarem ætatem res uendidisti: hūc contractum seruari non oportet: cum non absimilis ei habeatur minor curatorem habēs, cui à prætore curatore dato bonis interdictum est. Si uero sine curatore constitutus, contractum fecisti: implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora præfinita excesserint, caussa cognita non prohiberis. D. XIIII. Kal. Maij. Heracliæ AA. COSS.

IIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI MINOREM te XXV. annis fuisse, cum contraheres, ostenderis, & tempora restitutioni præstituta excessisse ab aduersario tuo comprobatum non fuerit: præses prouinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debet. D. VI. Kal. Maij. Heracliæ AA. COSS. H

V. Iidem AA. & CC. Rufo.

MINORIBUS in integrum restitutio, in quibus se captos probare possunt, & si dolus aduersarij non probetur, competit. Ante impletum etiam quintum & uicesimum annum, de ijs, in quibus se captos existimant minores, posse in integrū restitutionem implorare, certissimi iuris est. D. V. Kal. Maij. Heracliæ AA. COSS.

VI. Iidem AA. & CC. Sententiæ.

SI INTRA ætatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis lis inchoata, nec ei à te renunciatum est: mors eius, contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi esse non potest. D. V. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS. I

VII. Iidem AA. & CC. Seueræ.

DE TVTELA auunculi eiusdemque tutoris, cui falsò ætate probata præstitisti liberationem: quem ignarum ætatis tuæ non fuisse, tam officium tutelæ, quàm sanguinis proximitas arguit: si necdum statutū tempus excessit: ex caussa in integrum restitutionis hæredes eius conuenire potes. D. XI. Kal. August. CC. COSS.

VIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

MINORIBUS in his, quæ uel prætermiserunt, uel ignorauerūt, innumeris autoritatibus constat esse consultum. D. Non. Maij. Constantio V. C. COS. K

IX. Imp. ZENO A. Aeliano P. P.

NON VIDETUR circumscriptus esse minor, qui iure sit usus communi.

DE FILIOFAMILIAS MINORE TIT. XXII.

I. Imp. GORDIANVS A. Gaudiano militi.

SI FRATER tuus, cum mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu eius, nec contra senatusconsultum contractum est: propter lubricum ætatis aduersus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. PP. III. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

II. Iidem A. Triphoni militi.

Filius

A

FILIVS familiâs, si minor quinque & uiginti annis pro extraneo fideiussit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur. sed & si pro patre suo exstitit fideiussor, eique diem suum functo non successit: in integrum restitutionem postulare non potest. D. Kal. Iul. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM. TIT. XXIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Mironi.

POSTQVAM in integrũ ætatis beneficio restitutus es, periculũ euictionis emptori cui prædiũ ex bonis paternis uendidisti, præstare non cogeris. sed ea res fideiussores, qui pro te interuenerunt, excusare nõ potest. Quare mandati iudicio, si pecuniã soluerint, aut cõdemnati fuerint, conuenieris: modo si eo quoque nomine restitutionis auxilio non iuuaberis. VI. Kal. Octobr. Seuero. A. & Albino COSS.

B

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Curioni.

SI ea, quæ uendidit tibi possessiones, interposito decreto præsidis, ætatis tantummodo auxilio adiuuatur: non est dubium, fideiussorem ex persona sua obnoxium esse contractui. uerum si de dolo malo apparuerit contractum interpositum esse: manifesti iuris est, utrique personæ, tam uenditricis, quàm fideiussoris consulendum esse. S. VI. Kal. Mai. Dioclet. II. & Maximiano. AA. COSS.

C

SI TVTOR VEL CVRATOR INTERVENERIT. TIT. XXIIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Martianæ & alijs.

SI IAM puberes utriusque sexus parentum hæreditatẽ adijstis: si etiã nunc in ea ætate estis, ut eo, quòd paternæ hæreditati uos obligastis, in integrum restitutionis auxilium debeatis accipere: per procuratores uestros adite præsidem prouinciæ. Quòd si legitimam ætatem impleſtis, idque tempus, quo in integrum restitui possitis, excessistis: curatores uestros, si aduersus eos nondum experti estis, iudicio secundũ formam iuris conuenite. PP. II. Non. April. Læto & Cereali COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Martianæ.

D

MINORIBUS annis uigintiquinque etiam in his, quæ præsentibus tutoribus uel curatoribus in iudicio uel extra iudicium gesta fuerint, in integrum ristitutionis auxilium superesse, si circumuenti sunt, placuit.

III. Impp. DIOCLET. & MAIXIAN. AA. Nicomedi.

ETIAM in ijs, quæ minorũ tutores uel curatores malè gessisse probari possunt, licet personali actione à tutore uel à curatore suum consequi possunt in integrũ restitutionis auxiliũ, eisdẽ minoribus dari, iã pridẽ placuit. D. IIII. Non. Maij. Maximo & Aquilino COSS.

IIII. Iidem AA. & CC.

SI CREditor non uestram personam, sed curatorum secutus, cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est: nullam ei prorsus aduersus uos actionem competere manifestũ est. V. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

E

V. Iidem AA. & CC. Valentino.

ETIAM tutoribus uel curatoribus distrahentibus, minores tam restitui rebus proprijs, quàm tutorum uel curatorum damna sequi, nullo eis præiudicio per electionem generando, placuit. VI. Id. Decembr. CC. COSS.

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSSA in integrum restitutio postuletur. TIT. XXV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIN. AA. & CC. Aphobio & alijs.

NEC si maior quinque & uiginti annis soror uestra fuit, uobis non mandantibus, nec ratam transactionem habentibus, de iure uestro quicquã minuere potuit. nam si cognitis, quæ gessit, his consensum post uigintiquinque annos ætatis cõmodastis:

I. Impp.DICLET.& MAXIMIAN.A A.& C C.Hymnodæ.

SI EX persona minorum in integrum restitutio aduersus transactum propter ætatis auxilium imploretur:tibi quoq; agenti ex integro,uel replicatione contra exceptionem pacti uel si peremptam constet pristinam obligationem,ex instauratione negocij tributa tibi actione consulendum est.D.Kal.Decemb.C C.COSS.

SI ADVERSVS SOLVTIONEM A TVTORE uel à se factam. &c. TIT. XXXII.

I. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.& C C.Soterica. G

EXEMPLO cæterorum debitorum tutores etiam,quæ ex administratione tutelæ debent,curatoribus soluentes,liberantur.sed ante tempus in integrum restitutionis præstitutū edicto perpetuo permissum beneficiū implorari:& an sit tribuendū,per caussæ cognitionem existimari potest.D.VI Id.Febr.C C.COSS.

II. Iidem.A A.& C C.Laurinæ.

IN DEbito legato,licet per errorē iuris à minore soluto,repetitionē ei decerni:si necdū tempus q̄ restitutiōis tribuit auxiliū,excesserit:ratiōis est.D.XV.Kal.April.Sirmij.C C.COSS.

SI ADVERSVS DOTEM &c. TIT. XXXIII.

I Imp.ALEXANDER.A.Valenti. H

QVONIAM circumuentam dicis sororem tuam omnia bona in dotem dedisse:an ueritas allegationi adsistat:si ad te hæreditas sororis tuæ uel bonorum possessio pertinuit,& tempora nondū præterierint,intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem:præses prouinciæ præsente diuersa parte examinabit.D.VI.Id.Iul.Maximo & paterno.COSS.

SI ADVERSVS DELICTVM SVVM &c. TIT. XXXIIII.

I. Impp.SEVERVS & ANTONINVS.A A.Longino.

IN CRIminibus quidem ætatis suffragio minores non iuuantur.etenim malorū mores infirmitas animi non excusat.sed cum delictum ex animo,sed ex contractu uenit:noxa non committitur,etiam si pœnæ caussa pecuniæ damnum irrogetur.& ideo minoribus & in hac caussa in integrum restitutionis auxilium competit.D.Idib.Octob.Senero.A.II.& Victorino COSS. I

II. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.& C C.Proculæ.

LICET in delictis ætate neminem excusari constet:matri tamen,quæ filijs tutorem ætatis lubrico lapsu non petijt,eorum minime denegari successionem conuenit:cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat.

SI ADVERSVS VSVCAPIONEM &c. TIT. XXXV.

I. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.& C C.Isidoræ. K

CONTRA eos,qui res minorum tenent,si usucapione dominium adquisierint,restitutionis auxilium eius decerni debet.D.Kal.Maij.Sirmij.C C.COSS.

SI ADVERSVS FISCVM &c TIT. XXXVI.

I. Impp.SEVERVS & ANTONINVS.A A.Longino.

SI PROBUS in minore ætate constitutus,circumuentus à Rufino dispensatore nostro,uenditionem rei præcipiti animo precio longe minore contrahere festinauit:iuris publici fiscus noster in integrum restitutionis sequatur authoritatem.D.* Seuero.A.II.& Victorino COSS.

II. Imp.ALEXANDER.A.Antiocho & alijs.

A *Si aduersus credit. Si abstinuit hæred. Si ut omiss. hæred. In quib. cau.*

Si aduersus priuatos in integrum restitutionem, tam tu, quàm fratres tui, desideratis: præsidis prouinciæ uiri clarissimi notio est: isque caussa cognita æstimabit, an auxiliũ, quod imploratis conferri uobis debeat. Quòd si aduersus fiscum id postulatis: intelligitis procuratorẽ meum unà cum præside, præsente fisci patrono, adire uos debere. D. Kal. Augst. Alexandro. A. II. & Marcello coss.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Laurentio.*

Edicto quidem diui Marci parentis nostri res minorum exemptæ, nihil tuum adiuuant desiderium: siquidem debiti caussa patris minoris uel etiam ipsius prædia uenundata

B quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem. Sed quoniam per collusionẽ siue fraudem tunc temporis procuratoris nostri nimis exiguo precio fundum tuum cum mancipijs uenundatum adseueras: si aditus rationalis noster tuis allegationibus fidem adesse, nec seruatam solennitatem hastarum animaduerterit: fisco te satisfaciẽte, reuocata uenditione, fundum tibi restitui iubebit. D. Idib. Febr. Sirmij. CC. coss.

SI ADVERSVS CREDITOREM &c. TIT. XXXVII.

I. *Imp.* ANTONINVS PIVS. A. *Prunico.*

C Cum & ipse profitearis cum Zenodora minore uigintiquinque annis contraxisse, nec doceri potuisse prætori uiro clarissimo ex eo contractu locupletiorẽ factã: intelligis eã meritò in integrum restitutam. D. VI. Non. Aug. Largo & Messalino coss. II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Caiano.*

Si (ut allegas) minor annis pecuniã fœnori accepisti, nec ea in rẽ tuam uersa est: aduersus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrũ restitutionis auxiliũ potes solẽniter postulare.

SI SE ABSTINVIT HAEREDITATE. TIT. XXXVIII.

I. *Impp.* SEVERVS et ANTONINVS. AA. *Florentio & alijs.*

D Si vos paternæ hæreditati nõ miscuistis, ob eam rem testificatio necessaria nõ fuit: cũ fides ueritatis uerborũ adminicula nõ desideret. Quòd si pro hærede gessistis, uel bonorũ possessionẽ accepistis: propter ætatem, cui subueniri solet, in integrũ restitutionis auxiliũ accipere debetis. PP. VI. Non. Maij. Saturnino & Gallo coss. II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Herodotæ.*

Si cum aui tui testamento te hæredem reliquissent, hæreditates eorum non adisti: liberum tibi est, repudiata paterna successione, per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis iure dicis esse munitam) hæreditatem parentum tuorum (licet antea non adijsti) nũc obtinere. PP. III. Non. Febr. Gordiano A. II. & Pompeiano coss.

SI VT OMISSAM HAEREDITATEM VEL BONORUM possessionem, uel quid aliud adquirat. TIT. XXXIX.

E I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Protæ.*

Minores uigintiquinque annis non tantum in his, quæ ex bonis proprijs amiserunt, uerumetiã si hæreditatẽ sibi delatam non adierint, posse in integrũ restitutionẽ postulare, iam dudum placuit. PP. Idib. Octobr. Pio & Pontiano coss.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Sarapiadi.*

Ad bonorum possessionem in paternis rebus omissam, minores in integrum restitutionis beneficio admitti iam pridem placuit. restituti autẽ decreto, bona, quæ habuerunt mortis tempore patris, debent conferre. D. XVI. Kal. Nouembr. Sirmij. CC. coss.

IN QVIBVS CAVSSIS IN INTEGRVM RESTITUTIO necessaria non est.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Mutato.*

MINORIBVS quinque & uiginti annis (præsertim qui per tutores & curatores nō defenduntur) non obesse, si mortem defuncti parentis non ulciscantur, numerosis diuorum parentum meorum ac meis rescriptis continetur. v. Id. Mai. Alexandro A. III. & Dione coss. F

II. *Impp.* VALERIAN. & GALIAN. A A. *Theodoræ.*

ADOLESCENTIÆ tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius præscriptio se ram in officiosi quæstionem mouentibus opponi solet, manifestè ante descripsimus. impleta igitur ætate legitima non est in integrum restitutio necessaria: quia non integratio amissæ caussæ his datur, sed integra ipsa caussa seruatur. P P. II. Id. Aug. Tusco & Basso coss. G

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Decimio.*

IN MINORUM persona re ipsa & ex solo tempore tardè precij solutionis recepto iure moram fieri creditum est: in ijs uidelicet, quę moram desiderant, id est in bonæ fidei contractibus, & fideicōmissis, & legatis. IIII. *Iidem* A A. & CC. *Stratonicæ.*

SI TVtor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: contra eum lata sentētia iuri tuo officere nō potuit: nec ea, quæ ab eo gesta sunt, ullā firmitatē obtinēt. frustra igitur in integrū restitutionis auxiliū desideras: quādo ea, quæ ab eo gesta sunt, qui legitimæ administrationis personā sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. S. XVIII. Kal. Nouēbr. Nicomediæ. CC. COSS. V. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni* P. P. H

SANcimus fauore imperfectæ ætatis exceptionē nō numeratæ pecuniæ ab initio minoribus nō currere: ne dū in integrū restitutionē expectamus, uel aliquod emergat obstaculū, per quod huiusmodi beneficio minor uti nō possit, uel substātia eius subuertatur. Sed humanius est, latius eandē legis interpretationē extēdere in omnibus casibus, in quibus uetera iura currere quidē tēporales præscriptiones aduersus minores cōcesserunt, per in integrū aūt restitutionē eis subueniebāt: eas ipso iure nō currere. melius etenim est intacta eorū iura seruari, quàm post caussam uulneratā remediū quærere: uidelicet exceptionibus triginta uel quadraginta annorū in suo statu remanētibus. D. Kal. Nouēb. Cōstant. post Lāpadiū & Orestē VV. CC. COSS.

QVI, ET ADVERSVS QVOS IN INTEGRVM restitui non possunt. TIT. XLI. I

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Cononidi.*

IN CONsilio quidē cognoscentis de restitutione in integrū esse oportet, nū is qui se minorē annis lęsum esse dicit, diligēs paterfamiliās fuerit, actibusque publicis industriū se docuerit, ut lapsum eū per ętatē uerisimile nō sit. uerū si caussa cognita circūuentus deprehēdatur: ꝓpter hoc solū uelut præscriptiōe à solito auxilio remoueri nō debet, scilicet quod urgētibus patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus sit, uel propagādæ sobolis liberorū educatione prospexerit. P P. X. Kal. Octobr Lupo & Maximo COSS. II. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni.* P. P.

CVM apud ueteres dubitabatur, an liberi parentes suos, uel liberi patronos in querimoniam deducere possint, quasi nō rite in eos uersatos: & quidā existimabant, nullam esse contra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pondere naturali uel patronali reuerentia huiusmodi petulantiæ refragante, nisi uel ex magna caussa, uel aduersus turpem eorum personam: alij aūt personarum quidem uel caussę distinctionem respuendam esse censuerunt, tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris uel patroni circumscriptum esse diceret, ut maneat in omnibus honor parentibus uel patrono uel patronæ illibatus atque intactus: sancimus, nullo modo neque aduersus parentes utriusque sexus, neque aduersus patronum uel patronam dari restitutionem. nam personarum reuerentia omnem eis excludit restitutionē: cum proculdubio sit etiam ipsas personas cauere, ne quid suæ opinioni contrarium existat K

D. Kal.

A *Si minor se maiorem dixerit. Si sæpius in integ. restit. &c.*

D. Kal. Septembr. Constantinop. Post consulatū Lampadīj & Orestæ v v. c c. coss.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT TIT. XLII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Maximianæ.*

SI CVM minor annis uigintiquinq; esses, tabulis, quę sunt tuarum professionū oblatis, tibi ętatem quasi maior annis uigintiquinq; deceptā probasti: in integrum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam ætatem de omnibus intra ętatem aduersus te gestis postulare apud eum, cui de ea B re iurisdictio est, potes. PP. XII. Kal. April. Maximo & Paterno coss.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Vitaliano.*

SI IS, qui nunc minorem se adseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: iuxta statuta iuris (cum errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura subueniant) in integrū restitui non debet. D. II. Kal. Decemb. Diocletiano II. & Maximiano AA. coss.

III. *Idem.* AA. & CC. *Theodoræ.*

SI ALTERius circunueniendi caussa minor ætate maiorem te aspectu probare laborauetis: cum malitia suppleat ætatem: restitutionis auxilium, tam sacris constitutionibus, quàm scriptorum authoritate denegari statutum est. quòd si per iniuriam uel circunuentionē ad-C uersarij hoc fuerit factum: dutat beneficium, quod minoribus caussa cognita subuenire solet. aditus itaq; præses prouinciæ, probationis ętatis examinata caussa, si tuum dolum non reppererit intercessisse, ac te minorem tunc fuisse probaueris: caussa cognita in integrum restitui prouidebit. Si tamen in instrumento per sacramenti religionem maiorē te esse adseuerasti: non ignorare debes, exclusum tibi esse in integrum restitutionis beneficium: nisi palàm & euidenter ex instrumentorum prolatione, non per testium depositiones te fuisse minorem ostenderis huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium, perspicui iuris est. D. XIII. Kal. Octob. Sirmīj. CC. coss.

IIII. *Idem* AA. & CC. *Labio.*

CVM CIRCA probandum annorum numerum apud rectorem prouinciæ erratum esse D proponas, & in huiusmodi caussis etiam filijs familiarum minoribus subueniri admissum sit ea, quæ in prece contulisti, præsidem prouinciæ examinare cōuenit. qui si æstimata ætate tua, maiorem annis falsa opinione te præsumpsisse ex probationum luce cognouerit: erga minoris personam fidem ueri sequetur. D. VI. Id. Decemb. CC. coss.

SI SAEPIVS IN INTEGRVM RESTITVTIO postuletur. TIT. XLIII.

I. *Impp.* SEVERVS. & ANTONINVS. AA. *Romano & alijs.*

POST SENtentiam proconsulis contra uos latā si desiderastis in integrum restitui, nec obtinuistis: frustra rursus, ut ea quæstio in integrum restitutionis agite E tur, desideratis. appellare enim debuistis, si uobis sentētia displicebat. sed si adhuc in ea ætate estis, cui subueniri solet: appellandi ius uobis restituimus. PP. V. Kal. August. Chilone & Libone. coss.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Iusto militi.*

QVANQVAM curatores pupillæ uicti sunt, cum in integrum restitui pupillam desyderabant: cum tamen nouis defensionibus caussam instrui posse dicas: adeant curatores uxoris tuæ iudicem, & petant, ut caussas in integrum restitutionis agant. PP. V. Kal. August. Alexandro. A. II. & Marcello coss.

III. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Antiæ.*

IN VNA eademq; caussa iteratū in integrū restitutionis auxiliū nō iure (nisi nouæ defensiones prætēdantur) posci sæpe rescriptū est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino & Aemiliano coss.

DE HIS, QVI VENIAM AETATIS IMPETRAUERUNT TIT. XLIIII.

I. Imp. AVRELIANVS. A. Catholeti.

EOS, QVI ueniam ætatis impetrauerūt, etiam si minus idoneè rem suam administrare uideantur, in integrum restitutionis auxiliū impetrare non posse, manifestißimum est: ne qui cum eis contraheret, principali authoritate circunscriptus esse uideatur. P P. Kal. Iul. Aureliano. A. & Capitolino coss. G

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Verrinum P. P.

OMNES adolescentes, qui honestate morum præditi paternam frugem uel auorum patrimonia gubernare cupiunt, & super hoc Imperiali auxilio indigere cœperint: ita demum ætatis ueniam impetrare audeant, cum uicesimi anni metas impleuerint: ita ut post impetratam ætatis ueniam idem ipsi per se principale beneficium allegantes, non solum per scripturam annotum numerum probent, sed etiam testibus idoneis aduocatis, morū suorum instituta probitatemq́ animi & testimoniū uitæ honestioris edoceant. Fœminas quoq; quas morum honestas mentisq́ solertia commendat, cum octauum & decimum annum egressæ fuerint, ueniam ætatis impetrare sancimus. sed eas propter pudorem & uerecundiam fœminarum cœtui publico demōstrari non cogimus: sed percepta ætatis uenia, annos tantum probare testibus uel instrumentis misso curatore concedimus, ut etiam ipsæ in omnibus negocijs tale ius habeant, quale mares habere scripsimus: ita tamen, ut prædia sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarißimi uiri in hac egregria urbe cōmorantes, apud sublimitatem tuam: cæteri uero apud prætores, in prouincijs autem omnes apud earum rectores de suis moribus & honestate perdoceant. Hi uero, qui contra memoratam dispositionem ueniam ætatis impetrauerint: sciant eam nullas uires obtinere. D. III. Kal. Iul. Romæ. Crispo II. & Constantino Cæs. II. coss. H

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ P. P.

EOS, QVI ueniam ætatis impetrauerunt, uel impetrauerint, nō solum alienationem, sed etiam hypothecam minimè posse sine decreti interpositione rerum suarum immobilium facere iubemus, in quarum alienatione uel hypotheca decretum illis necessarium est, qui needum ueniam ætatis meruerunt: ut similis sit in ea parte conditio minorū omnium, siue petita, siue non petita sit ætatis uenia. D. VIII. Id. April. Decio. V. C. coss. I

IIII. Idem A. ad senatum.

SI QVIS aliquid dari uel fieri uoluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionem, uel sic absolutè dixerit, PERFECTAE AETATIS: illam tantummodo ætatē intellectam esse uideri uolumus, quæ & uigintiquinq; annorū curriculis completur, non quæ ab Imperiali beneficio suppletur. & præcipuè quidem in substitutionibus, uel in restitutionibus hoc intelligi sancimus. nihilominus autem & in alijs: nisi specialiter quisquam addiderit ex uenia ætatis uelle aliquid procedere. D. IX. Kal. April. Lampadio & Oreste VV. CC. coss. K

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT TIT. XLV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Eutychiano.

SI INTER minores quinq; & uiginti annis, uel scriptura interposita uel sine scriptura, facta sine dolo diuisio est, eamq́ post legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere conuenit. S. VIII. Kal. Maij. AA. & coss.

II. Iidem. AA. & CC. Sortiri.

QVI POST uicesimumquintum annum ætatis, ea, quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescißionem eorum postulant. D. Id. Feb. CC. coss.

Vbi

VBI ET APVD QVEM COGNITIO IN INTEgrum restitutionis agenda sit. TIT. XLVI.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Seuero.*

SI QVID à procuratore meo iudicatum est:id per in integrum restitutionẽ pręsidis sententia non potest rescindi. princeps enim solus contra sententiã procuratorum suorum in integrum restituere solet.PP.VI.Kal Decemb.Lęto &
B Cereali COSS. II. *Impp.*DIOCLET.& MAXIMIAN.AA. & CC.*Aquilinæ.*

QVONIAM ea, quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse proponis:consequens est,si de his repetendis per in integrum restitutionem uel quancunq; aliam caussam putaueris agendũ:eius adire te prouinciæ pręsidem,in qua domicilium habent,quos conuenis.

III.*Imp.*IVSTINIANVS.A.*Ioanni* P.P.

CVM scimus esse dubitatum de restitutionibus,quæ in integrum postulantur,siue tantummodo apud iudicem,cui aliqua iurisdictio est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos iudices,siue eas minores uigintiquinq; annis petierũt,siue maiores, secundũ quòd anterioribus sanctionibus uel ueteris iuris uel nostris declaratum est:sancimus,non solum
C apud iudices pro tribunali huiusmodi caussæ cognitionem proponi,sed etiam apud eos iudices, quos augustalis dederit maiestas, aut nostræ reipublicæ administratores, uel in hac regia urbe,uel in prouincijs:ut uideatur ipse,qui iudicem destinauerit,utpote pro tribunali cognoscens,in integrum dare restitutionem,& caussas eius examinare.sic etenim non difficilis erit caussarum examinatio. Sed ne quis ita effuse intellectum nostræ cõstitutionis audeat esse trahendum,ut etiam apud compromissarios iudices,uel arbitros ex communi sentententia electos,uel apud eos, qui dantur à iudicibus, qui propriam iurisdictionẽ non habeant, sed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantum generaliter uolumus tales caussas dirimere, qui uel certæ administrationi, cui & iurisdictio adhæret, præpositi sunt,uel ab ijs fuerint dati:& multò magis, si à nostra ma
D iestate delegata eis caussarum sit audientia.Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus,ut eis tantum,quos suprà memorauimus,liceat de in integrum restitutione disceptare:siue hoc specialiter eis fuerit mandatũ(quod & ueteribus non fuerat incognitũ)uel si generaliter iudices dati sunt, uel in alijs speciebus inciderit quædam quæstio restitutionis.D.III.Kal.Septemb.post consulat.Lampadij & Oreste.V V.CC.

DE REPVTATIONIBVS, QVAE FIVNT IN IVdicio in integrum restitutionis TIT. XLVII.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Tatiano.*

QVI RESTITVITUR in integrum, sicut in damno morari nõ debet,ita nec in lucro.
E & ideo quidquid ad eum peruenit, uel ex emptione, uel ex uenditione, uel ex alio contractu: hoc debet restituere. Sed & si intercessor minor uigintiquinq; annis interuenerit,in ueterem debitorẽ debet restitui actio.Sed & cum minor adijt hæreditatem, & restituitur: mox quidquid ad eum ex hæreditate peruenerit, debet præstare.uerũ & si quid dolo eius factum est, hoc cũ præstare conuenit. Sine die & cõsule.

ETIAM PER PROCVRATOREM CAVSSAM in integrum restitutionis agi posse. TIT. XLVIII.

I. *Imp.* ALEXANDER.A.*Licinio.*

CAVSSAM IN integrum restitutionis, si qua competit,etiam per procuratorem agi posse placet.D.XIII.Kal.Octob.Pompeiano & Peligno COSS.

In intẽ

F

IN INTEGRVM RESTITVTIONE POSTV- lata, ne quid noui fiat. TIT. XLIX.

I. Imp. GORDIANVS. A. Secundino militi.

POSTVLATA in integrū restitutione omnia in suo statu esse debere, donec res finiatur, perspicui iuris est: idq́ curabit is, ad cuius partes ea res pertinet. P P. XII. Kal. Iul. Gordiano A. & Auiola COSS.

DE RESTITVTIONE MILITVM, ET EORVM, qui reipublicæ caussa absunt TIT. L. G

I. Impp. SEVERVS. & ANTONINVS. AA. Chiloni.

SI VALERIANVS Centurio cohortis duodecimæ Alpinorum antè uita decessit, quàm possessionem acciperet: hæres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilē ita rectè implorabit, si Valerianus post exactos dies, quibus possessio bonorū defertur, in militia defunctus est. P P. Kal. Nouemb. Laterano & Rufino COSS. II. Imp. ALEXANDER. A. Flauio Aristodemo militi.

QVOD tempore militiæ de bonis alicuius possessum ab aliquo est: postea, quàm is reipublicæ caussa abesse desijt, intra annum utilem, amota præscriptione temporis medij, possessionem uindicare permissum est. ultra autem ius possessoris lædere contra eum institutum non oportet. P P. Non. Ianuar. Maximo II. & Aeliano COSS. H

III. Idem. A. Petronio Centurioni.

SI QVID de bonis eorum, qui reipub. caussa absentes sunt, deminutū est, actioneúe qua competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua iurisdictione intra annum utilem permittitur. P P. XIII. Kal. Nouemb. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Mestriano.

IGNORARE non debes, eorum, qui reipublicæ caussa sine dolo malo absunt, si absentes boni uiri arbitratu nō defenduntur, bona tantum possideri: uenditionem autem in id tempus differri, quò reipub. caussa abesse desierint. D. XII. Kal. Ianua. Gordiano. A. & Auiola COSS. I

V. Idem. A Secundino militi.

NEQVE reipublicæ caussa absentibus, nec alijs maioribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quinquennij post factam à fisco uenditionem obesse posse, manifestum est. P P. VI. Id. Maij. Sabino & uenusto COSS.

VI. Impp. VALERIANVS. & GALLIENVS. A A. Germano Centurioni.

SI CVM militaribus laboribus operā dares, creditoris tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionem impetrare: retractaq́ uenditione, recipies possessionem, oblato à te debito uel precio, si minus debito fuisset. P P. IIII. Non. April. Valeriano & Gallieno. A A. COSS. K

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marinæ.

QVAE à patre geruntur, non decet pro disciplina militari à filijs ad irritum reuocari: præsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem adfirmes conquestum fuisse su. per huiusmodi contractu. D. Non. Febr. CC. COSS.

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. PP.

SANCIMVS ijs solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tēpora, quæ in eadem expeditione percurrūt, tam in exceptionibus declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus eis opitulari: illis tēporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis uel in suis sedibus degunt, minimè eos ad uindicāda memorata priuilegia adiuuantibus. D. VI. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. COS.

A DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM, QVI reipublicæ caussa absunt. TIT. LI.

De temporibus in integ. restitut. &c.

I. Imp. ALEXANDER. A. *Secundinæ.*

TEMPORALIbus actionib. exclusis mulieribus, quæ cum maritis reipub. caussa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum militũ subueniri solere nõ est incognitum. P P. III. Non. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcello coss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Quintiliano.*

EI, QVAE diutissimè fuit cum marito, qui militiæ operã daret, non officit præscriptio B longi temporis. sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ commenta callidè adhibita atque composita obesse omnino non debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit, quæ in absentia eius uendita est: refuso precio, quod reuera solutũ est, eandem recipiat. D. VIII. Kal. Decemb. Ipsis. A A. & coss.

DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIOnis tam minorum aliarum personarum, quæ restitui possunt, quàm hæredum eorum. TIT. LII.

I. Imp. GORDIANVS. A. *Pudenti militi.*

C IN HIS, in quibus læsus es, cum minor annis uigintiquinq; esses toto militaris expeditionis tempore, auxilium restitutionis postulare potes. tempus etenim post impletam minorem ætatem præstitutum ex die missionis iuxta rationem iuris computari debet. P P. III. Non. Octob. Pio & Pontiano coss.

II. Idem. A. *Secundino militi.*

SI INTRA legitimam ætatem, uel ea impleta, nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuq; ei hæres exstitisti, & intra uigintiquinq; annos, uel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in intègrum restitutionẽ defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ caussa cognita per in intègrum restitutionem ex persona defuncti subueniri tibi prouidebit. D. XI. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano coss.

III. Idem. A. *Mutiano militi.*

D SI INTRA annos, quibus in intègrum restitutionis auxilium indulgetur, cõstitutus es, uel eo tempore nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuato beneficio restitutionis per usucapionẽ, licet ante militiam suppleta sit, non patimur te dispendio rei familiaris affligi. D. IX. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano coss.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Dionysio.*

EX PERSONA fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes, contra quem supplicas, agere: non ignorans, quòd si minores quinq; & uiginti annis militauerint fratres tui, atq; in militia diem functi sunt, in intègrum restitutionis eis tempus non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. S. VIII. Kal. Ianuar. Philippopoli. CC. coss.

V. Imp. CONSTANTINVS. A. *ad Bassum P. P.*

E EA, QVAE de temporibus in intègrum restitutionũ legibus cauta sunt, custodiri conuenit. & si fortè quis beneficio nostro ætatis ueniã fuerit consecutus: ex eo die, quo indulgẽtia nostra in iudicio cõpetenti fuerit intimata, eiq; administratio rei propriæ permissa: ad persequendas in intègrum restitutionum finiendasq; caussas iure tẽpus habeat præstitutum: ita tamen, ut nunquam minoribus uigintiquinq; annis constitutis de ijs, quæ ante impetratam ueniam ætatis gesserunt, auxilium in intègrum restitutionis denegetur. Si quando sanè in minoris iura successerit minor: minimè prohibeatur, cum quintũ & uicesimum ætatis suæ annum transierit, in intègrum restitutionis beneficio uti tempore illibato.

Quòd si maioris fuerit minor iura nactus: quantũ ad eas pertinet caussas, quas ex persona maioris fuerit cõsecutus: tantum tẽporis ad exponendas in intègrum restitutiones decidendasq; caussas accipere debebit, quãtum defuncto, cuius hæres aut bonorum possessor

docebitur

De his, quæ uis metus ue causs. F

I. Imp. ALEXANDER A. Felici.

PERSECVTIONEM eorum, quæ ui uel furto ablata sunt, etiam si postea interci derunt, integram esse, iure responsum est. P.P. X. Kal. Decemb. Maximo II. & Aeliano coss. II. Iidem A. Alexandro.

CVM TE non solum cauisse, uerumetiam soluisse pecuniam cōfitearis: qua ratione, ut uim passus restitui, quod illatum est, postules: perspici non potest. Quin uerisimile non sit, ad solutionem te properasse, omissa querela de chirographo, utpote per uim extorto: nisi & in soluendo uim te passum dicas P.P. VI. Kal. Iul. Alexandro A. II. & Marcello coss. III. Imp. GORDIANVS A. Caio. G

SI VI uel metu fundum auus tuus distrahere coactus est: etiam si maximè emptor eum alij uendidit: si tamē tu auo tuo hæres exstitisti: ut tibi reddito à te precio restituatur, postquam placuit in rem actionem quoq; dari secundum formam perpetui edicti, adito præside prouinciæ, poteris postulare: si modo qui secundo loco comparauit, longæ possessionis præscriptione non fuerit munitus P.P. VI. Id. August. Pio & Pontiano COSS.

IIII. Iidem A. Primo & Euthydico.

SI PER uim, uel metum mortis, aut cruciatus corporis uenditio uobis extorta est, & non postea eam consensu corroborastis: iuxta formam perpetui edicti intra annum quidē agentes (quo experiundi potestas est) si res non restituatur: quadrupli condemnationem referetis, scilicet reddito à uobis precio. post annum uero caussa cognita eadem actio in simplum permittitur. quæ caussæ cognitio eò pertinet, ut ita demū decernatur, si alia actio non sit. P.P. III. Non. August. Gordiano A. & Auiola COSS. H

V. Idem A. Rufo militi.

NON INTEREST, à quo uis adhibita sit patri & patruo tuo, utrū ab emptore, an uero sciente emptore ab alio, ut ui uel metu possessionem uendere cogerentur. nā si adhibita ui compulsi sunt possessiones suas, quæ maiore ualebant, minimo distrahere: iurisdictionis tenore, ut id, quod improbe factum est, in priorem statum reuoluatur, impetrabunt P.P. VI. Kal. Ianuar. Gordiano A. & Auiola COSS.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Polliæ.

AD INVIDIAM alicui nocere nullam dignitatē oportet. unde intelligis, quod ad metum arguendum, per quem dicis initum esse contractum, senatoris dignitas aduersarij tui sola non est idonea. P.P. III. Kal. Maij. Heracliæ CC. COSS. I

VII. Iidem AA. & CC. Cotui.

SI DONATIONIS, uel trāsactionis, uel stipulationis, uel cuiuscunq; alterius contractus obligationis confectum instrumentum, metu mortis, uel cruciatu corporis extortum, uel capitales minas pertimescēdo, adito præside prouinciæ, probare poteris: hoc ratum haberi secundum edicti formam non patietur D. II. Non. Ianuar. AA. COSS.

VIII. Iidem AA. & CC. Triphonio.

CVM TE domus & horti uenditionem fecisse sub spe recipiendi, quod de frumento feceras instrumentum, uel timore, ne ad ciuilia munera nominareris, proponas, & rescindi uenditionem ueluti metus caussa factam desideres: intelligis, ad ratum non habendū contractum, metum huiusmodi prodesse nō posse. D. XI. Kal Septemb. Viminatij CC. COSS. K

IX. Iidem AA. & CC. Hymnodæ.

METVM non iactationibus tantum, uel contestatione, sed atrocitate facti probari conuenit. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

X. Iidem AA. & CC. Faustinæ.

ACCVSATIONIS institutæ uel futurę metu alienationem seu promissionem factam rescindi postulantis, improbatum est desiderium. D. VI. Kal. Febr. CC. COSS.

XI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Euagrium P.P.

SI PER impressionem quis aliquem metuens saltem in modico officio constitutum, rei suæ

A suæ in ea prouincia uel loco,ubi tale officium peragit, sub uenditionis titulo fecerit cessionem:& quod emptum fuit,reddatur,& nihilominus etiam pecuniæ retineantur:simili pœna seruanda,si qui uel coniugis uel amici nominibus abutentes,prædam tamen sibi acquirunt. x. Kalend. Octob. Aquileiæ.

XII. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *ad populum.*

VENDITIONES,donationes,transactiones,quæ per potentiam extortæ sunt,præcipimus infirmari. D. XIII. Kal. Mart. Ipsis A A. VIII. & III. COSS.

DE DOLO MALO TIT. XX.

B I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS A A. *Clementinæ.*

SI FIDE iussor à creditore pignora emit oblata quantitate sortis & usurarum:tibi dominiũ cũ fructibus,quos bona fide percepit,consultius restituet: ne fidei ruptæ gratia de dolo possit actio exerceri. Accepta D. III. Idib. Maij. Plautiano & Geta COSS. II. *Imp.* ANTONINVS A. *Agrippæ.*

DE DOLO actio,cum nulla alia competit,caussa cognita permittitur. D. Non. Nouemb. Gentiano & Basso COSS.

III. *Imp.* GORDIANVS A. *Aquilino.*

NON possunt obesse tibi tempora,quæ in actionem de dolo solent computari,quibus reipublicæ caussa(ut allegas)occuparis:sed exinde tibi incipiet tempus cedere, ex quo muneribus liberatus,facultatem agendi intra præstituta tempora cœperis obtinere. P P. Idib. C August. Sabino II. & Venusto COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Menandræ.*

CVM PROPONAS inter te & eum,quem in contubernio ancillam tuam sibi coniunxisse memorasti,placuisse,ut tibi pro eadem daret mancipiũ:intelligis,quod si manumisisti, uel ei tradidisti,& ille manumisit, reuocandæ libertatis potestatem non habes:sed solũ, si necdum statutum tempus excesserit,& fidem placiti rumpat,desiderare debes, de dolo decerni actionem. Quod si penes te dominium eius remansit:adito præside prouinciæ,cum natis hanc potes recuperare,si nulla moueatur status quæstio. D. III. Kal. Maij. Heracliæ CC. COSS. V. *Iidem* A A. & CC. *Amphidrosæ.*

D SI SVPERstite patre per emancipationem tui iuris effecta,matri successisti, rebusque tuis per legitimum tutorem patrem,eundemque manumissorem administratis,postea transegisti cum eo bona fide:perspicis,quod si pactum tantum factum sit,petitio tua per exceptionem submouetur. si uero nouatio legitimo modo intercessit, & acceptilatio subsecuta est: nullam iam tibi superesse actionẽ. Sanè si læsa es immodicè,liberatione solenniter per nouationem atque acceptilationem tributa:non de dolo propter paternam uerecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est. D. Id. Iun. CC. COSS.

VI. *Iidem* A A. & CC. *Hymnodæ.*

DOLVM ex indicijs perspicuis probari conuenit. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

VII. *Iidem* A A. & CC. *Sebastiano.*

E SI MAIOR quinque & uiginti annis hæreditatem fratris tui repudiasti:nulla tibi facultas eius adeundæ relinquitur. Sanè si eius uxoris tibi substitutæ dolo factum est:actionem de dolo contra eam exercere potes. D. XVI. Kal. Maij. CC. COSS.

VIII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Symmachum uicarium.*

OPTIMVM duximus,non ex eo die,quo se quisque admissum dolum didicisse cõmemorauerit,neque intra anni utilis tempus,sed potius ex eo die,quo adseritur commissus dolus, intra continuum biennium de dolo actionẽ moueri:siue absuerit,siue præsto sit is,qui dolum se passum esse conqueritur. Omnes igitur sciant,neque incipiendæ post bienniũ,neque ante completum biennium cœptæ,post biennium finiendæ doli actionis concessam licentiam. D. VIII. Kal. Aug. Næsso. Constantino. A. V. & Licinio Cæsare COSS.

DE IN INTEGRVM RESTITVTIONIbus minorum uigintiquinque annis TIT. XXI.

I. Imp. ALEXANDER A. Plotianæ.

LLVD inspiciendum est, num inofficiosi querelæ, uel palàm, uel tacita dissimulatione sit renunciatum. nec hoc autē in tuam personam cadere posse auxiliū, quod ætati impertitur, ostendit. D.V.Id.Iul.Maximo.II.& Aeliano COSS.

II. Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

Eo TEMPORE, quo soror tua auxilio ætatis iuuabatur, si patris intestati bonorum possessionem accipere debuit: licet quinque filios superstites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti prærogatiuam pertinet: scilicet si nunc per ætatem beneficium restitutionis largitur. PP.VIII.Id.Aug.Pio & Pontiano COSS. G

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attiano.

SI CVRATOREM habens, minor XXV. annis post pupillarem ætatem res uendidisti: hūc contractum seruari non oportet: cum non absimilis ei habeatur minor curatorem habēs, cui à prætore curatore dato bonis interdictum est. Si uero sine curatore constitutus, contractum fecisti: implorare in integrum restitutionem, si necdum tempora præfinita excesserint, caussa cognita non prohiberis. D.XIIII.Kal.Maij.Heracliæ AA.COSS.

IIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI MINOREM te XXV. annis fuisse, cum contraheres, ostenderis, & tempora restitutioni præstituta excessisse ab aduersario tuo comprobatum non fuerit: præses prouinciæ in integrum restitutionis dare tibi auxilium debet. D.VI.Kal.Maij.Heracliæ AA.COSS. H

V. Iidem AA. & CC. Rufo.

MINORIBUS in integrum restitutio, in quibus se captos probare possunt, & si dolus aduersarij non probetur, competit. Ante impletum etiam quintum & uicesimum annum, de ijs, in quibus se captos existimant minores, posse in integrū restitutionem implorare, certissimi iuris est. D.V.Kal.Maij.Heracliæ AA.COSS.

VI. Iidem AA. & CC. Sententiæ.

SI INTRA ætatem, cui succurri solet, in integrum restitutionis lis inchoata, nec ei à te renunciatum est: mors eius, contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi esse non potest. D.V.Kal.Maij.Sirmij.CC.COSS. I

VII. Iidem AA. & CC. Seueræ.

DE TVTELA auunculi eiusdemque tutoris, cui falsò ætate probata præstitisti liberationem: quem ignarum ætatis tuæ non fuisse, tam officium tutelæ, quàm sanguinis proximitas arguit: si necdum statutū tempus excessit: ex caussa in integrum restitutionis hæredes eius conuenire potes. D.XI.Kal.August.CC.COSS.

VIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

MINORIBUS in his, quæ uel prætermiserunt, uel ignorauerūt, innumeris autoritatibus constat esse consultum. D.Non.Maij.Constantio V.C.COS. K

IX. Imp. ZENO A. Aeliano P.P.

NON VIDETUR circumscriptus esse minor, qui iure sit usus communi.

DE FILIOFAMILIAS MINORE TIT. XXII.

I. Imp. GORDIANVS A. Gaudiano militi.

I FRATER tuus, cum mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit potestate, nec iussu eius, nec contra senatusconsultum contractum est: propter lubricum ætatis aduersus eam cautionem in integrum restitutionem potuit postulare. PP.III.Non.Octob.Pio & Pontiano COSS.

II. Iidem A. Triphoni militi.

Filius

A De filiof. minore. De fideiuss. min. Si tutor uel cur. int.

FILIVS familiâs, si minor quinque & uiginti annis pro extraneo fideiussit, in integrum restitutionem implorare non prohibetur. sed & si pro patre suo exstitit fideiussor, eique diem suum functo non successit: in integrum restitutionem postulare non potest. D. Kal. Iul. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

DE FIDEIVSSORIBVS MINORVM. TIT. XXIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Mironi.

B POSTQVAM in integrũ ætatis beneficio restitutus es, periculũ euictionis emptori cui prædiũ ex bonis paternis uendidisti, præstare non cogeris. sed ea res fideiussores, qui pro te interuenerunt, excusare nõ potest. Quare mandati iudicio, si pecuniã soluerint, aut cõdemnati fuerint, conuenieris: modo si eo quoque nomine restitutionis auxilio non iuuaberis. VI. Kal Octobr. Seuero. A. & Albino COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Curioni.

SI ea, quæ uendidit tibi possessiones, interposito decreto præsidis, ætatis tantummodo auxilio adiuuatur: non est dubium, fideiussorem ex persona sua obnoxium esse contractui. uerum si de dolo malo apparuerit contractum interpositum esse: manifesti iuris est, utrique personæ, tam uenditricis, quàm fideiussoris consulendum esse. S. VI. Kal. Mai, Dioclet. II. & Maximiano. AA. COSS.

C SI TVTOR VEL CVRATOR INTERVENERIT. TIT. XXIIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Martianæ & alijs.

SI IAM puberes utriusque sexus parentum hæreditatẽ adiistis: si etiã nunc in ea ætate estis, ut eo, quòd paternæ hæreditati uos obligastis, in integrum restitutionis auxilium debeatis accipere: per procuratores uestros adite præsidem prouinciæ. Quòd si legitimam ætatem implestis, idque tempus, quo in integrum restitui possitis, excessistis: curatores uestros, si aduersus eos nondum experti estis, iudicio secundũ formam iuris conuenite. PP. II. Non. April. Læto & Cereali COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Martianæ.

D MINORIBUS annis uigintiquinque etiam in his, quæ præsentibus tutoribus uel curatoribus in iudicio uel extra iudicium gesta fuerint, in integrum restitutionis auxilium superesse, si circumuenti sunt, placuit.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Nicomedi.

ETIAM in iis, quæ minorũ tutores uel curatores malè gessisse probari possunt, licet personali actione à tutore uel à curatore suum consequi possunt in integrũ restitutionis auxiliũ, eisdẽ minoribus dari, iã pridẽ placuit. D. IIII. Non. Maij. Maximo & Aquilino COSS.

IIII. Iidem AA. & CC.

SI CREDITOR non uestram personam, sed curatorum secutus, cum ipsis contractum habuit, & ab ipsis stipulatus est: nullam ei prorsus aduersus uos actionem competere manifestũ est. V. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

E V. Iidem AA. & CC. Valentino.

ETIAM tutoribus uel curatoribus distrahentibus, minores tam restitui rebus propriis, quàm tutorum uel curatorum damna sequi, nullo eis præiudicio per electionem generando, placuit. VI. Id. Decembr. CC. COSS.

SI IN COMMVNI EADEMQVE CAVSSA in integrum restitutio postuletur. TIT. XXV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIN. AA. & CC. Aphobio & alijs.

NEC si maior quinque & uiginti annis soror uestra fuit, uobis non mandantibus, nec ratam transactionem habentibus, de iure uestro quicquã minuere potuit. nam si cognitis, quæ gessit, his consensum post uigintiquinque annos ætatis cõmodastis:

A *Si aduersus donat. Libertatem. Transact.&c.*

REM, quam à patre uestro quondam creditor eius obligatam sibi distraxit, per ætatẽ uestrã postulantiũ reuocari desideriũ non habet rãtionem. quod iuris est etsi extraneo successistis. Nam si creditor nõ bona fide uersatus est: ipsum magis, uel tutores siue curatores uestros, qui hanc uenundari passi sunt, conuenite. D. XIII. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSVS DONATIONEM &c. TIT. XXIX.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Theodoræ.*

B SI QVAE res ante nuptias congruenti moderatione à minore annis marito sponsaliorũ tempore, etiam curatore præsente, tibi donatæ sunt: obtentu ætatis non reuocabuntur. S. III. Non Nouembr. Diocletiano & Aristobolo. COSS.

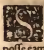
II. *Iidem* AA. & CC. *Medeæ.*

SI IN te ac fratrem tuũ emancipatos pater uester donationẽ fecit: in alium postea transferendo portionẽ eius, nihil abstulit uobis. Nec si frater tuus sibi quæsiti prædij rustici partem donanti patri consensit, dominiũ ab eo discedere potuit, propter senatusconsulti authoritatẽ: nec auxilium in integrum restitutionis in hac re necessarium est. In alijs uero rebus quæ etiã sine decreti recitatione alienari possunt: si postq̃ sibi donatæ fuerint, postea alij donanti eandẽ patri uoluntatem in minore ætate cõmodauit, nec præstituta tempora restitutionis excessit: hoc auxilium implorare potest. D. VIII. Kal. Ianuar. AA. COSS.

C

SI ADVERSVS LIBERTATEM &c. TIT. XXX.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Hamniæ.*

SI POST decretũ prætoris uiri clarissimi, qui fideicõmissariam libertatẽ deberi pronunciauit, Secundus, quẽ cõditioni nõ paruisse cõquereris, manumissus nõ est: ætas tua litis instaurationẽ admittit. Quod si libertatẽ (quãuis indebitã) dedisti: non posse eam reuocari intelligis: sed damnũ, quod ob eã caussam illatũ est, iudicio negociorum gestorũ à curatoribus tuis esse farciendũ. PP. II. Kal. Iul. Laterano & Rufino COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Solanoæ.*

ET SI minor annis (ut allegas) constituta seruum tuũ ab eo circumscripta, in consilio ma-
D numisisti: tamen uindicta imposita, qua libertas iusta munitur, ne obtentu quidem ætatis rescindi potest. indemnitati uero tuæ à manumisso scilicet farciendæ, ab eo cuius iurisdictio erit, quatenus iuris ratio permittit, consuli debet. PP. VI. Id. Mart. Gordiano. A. II. & Pópeiano COSS.

III. *Impp.* VALERIAN. et GALIEN. AA. *Marthonæ & Sabinillæ.*

QVOS retrahi in seruitutẽ postulatis, si nõ in consilio caussa cognita, cũ minores annis uiginti fuissetis, manumisistis: nõ per in integrũ restitutiones, sed ipso iure persequi potestis. quod si probata caussa libertas præstita est: restitutio in integrũ cõtra libertatẽ locũ habere nõ potest. Si tamẽ in ea re, culpa seu fraude liberti, eiusdéq; curatoris, ratio uestra læsa sit: sarciri damnũ ab eo, qui hoc intulit, præses prouinciæ curabit: nõ dubitaturus etiã grauiorẽ executionẽ adhibere, siquid tã aperta fraude cõmissum est, ut puniendũ in liberto crimen de-
E prehendatur. PP. VIII. Kal. Octobr. Sæculare II. & Donato COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Tatiano.*

IN IVDICIO de liberali caussa sententiã pro libertate latã, ne quidẽ prærogatiua minoris ætatis sine appellatiõe posse rescindi, ambigi nõ potest. D. VI. Id. Iã. Ipsis. AA. V. & IIII. COSS.

SI ADVERSVS TRANSACTIONEM VEL DIVISIONEM in integrum minor restitui uelit TIT. XXXI.

I. *Impp.* SEVERVS et ANTONINVS. AA. *Antonio.*

CVM in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem uel diuisionem placuit: tu quoq; actionibus, quas pridem habuisti, uteris.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. *Hymordæ.*

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Hymnodæ.

Si ex persona minorum in integrum restitutio aduersus transactum propter ætatis auxilium imploretur: tibi quoq; agenti ex integro, uel replicatione contra exceptionem pacti uel si peremptam constet pristinam obligationem, ex instauratione negocij tribnta tibi actione consulendum est. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

SI ADVERSVS SOLVTIONEM A TVTORE uel à se factam. &c. TIT. XXXII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Sotericæ. G

Exemplo cæterorum debitorum tutores etiam, quæ ex administratione tutelæ debent, curatoribus soluentes, liberantur. sed ante tempus in integrum restitutionis præstitutū edicto perpetuo permissum beneficiū implorari: & an sit tribuendū, per caussæ cognitionem existimari potest. D. VI Id. Febr. CC. COSS.

II. Iidem. A A. & CC. Laurinæ.

In debito legato, licet per errorē iuris à minore soluto, repetitionē ei decerni: si necdū tempus q̄ restitutiōis tribuit auxiliū, excesserit: ratiōis est. D. XV. Kal. April. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSVS DOTEM &c. TIT. XXXIII.

I Imp. ALEXANDER. A. Valenti. H

Quoniam circumuentam dicis sororem tuam omnia bona in dotem dedisse: an ueritas allegationi adsistat: si ad te hæreditas sororis tuæ uel bonorum possessio pertinuit, & tempora nondū prætericrint, intra quæ legibus conceditur ex persona defuncti postulare in integrum restitutionem: præses prouinciæ præsente diuersa parte examinabit. D. VI. Id. Iul. Maximo & paterno. COSS.

SI ADVERSVS DELICTVM SVVM &c. TIT. XXXIIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Longino.

In criminibus quidem ætatis suffragio minores non iuuantur. etenim malorū mores infirmitas animi non excusat. sed cum delictum ex animo, sed ex contractu uenit: noxa non committitur, etiam si pœnæ caussa pecuniæ damnum irrogetur. & ideo minoribus & in hac caussa in integrum restitutionis auxilium competit. D. Idib. Octob. Seuero. A. II. & Victorino COSS. I

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Proculæ.

Licet in delictis ætate neminem excusari constet: matri tamen, quæ filijs tutorem ætatis lubrico lapsu non petijt, eorum minime denegari successionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat.

SI ADVERSVS VSVCAPIONEM &c. TIT. XXXV.

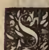
I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Isidoræ. K

Contra eos, qui res minorum tenent, si usucapione dominium adquisierint, restitutionis auxilium eius decerni debet. D. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSVS FISCVM &c TIT. XXXVI.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Longino.

Si probus in minore ætate constitutus, circumuentus à Rufino dispensatore nostro, uenditionem rei præcipiti animo precio longe minore contrahere festinauit: iuris publici fiscus noster in integrum restitutionis sequatur authoritatem. D. * Seuero A. II. & Victorino COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Antiocho & alijs.

A *Si aduersus credit. Si abstinuit hæred. Si ut omiss. hæred. In quib. cauſ.*

SI ADuerſus priuatos in integrum reſtitutionem,tam tu,quàm fratres tui, deſideratis: præſidis prouinciæ uiri clariſſimi notio eſt:isq; cauſſa cognita æſtimabit,an auxiliū, quod imploratis conferri uobis debeat. Quòd ſi aduerſus fiſcum id poſtulatis: intelligitis procuratorē meum unà cum præſide, præſente fiſci patrono,adire uos debere.D. Kal. Augſt. Alexandro.A.II.& Marcello COSS.

III. *Impp.*DIOCLET.*&* MAXIMIAN.AA.*&* CC.*Laurentio.*

EDICTO quidem diui Marci parentis noſtri res minorum exemptæ,nihil tuum adiuuant deſiderium:ſiquidem ōbiti cauſſa patris minoris nel etiam ipſius prædia uenundata B quinquennij præſcriptionis nullam admittunt quæſtionem.Sed quoniam per colluſionē ſiue fraudem tunc temporis procuratoris noſtri nimis exiguo precio fundum tuum cum mancipijs uenundatum adſeueras:ſi aditus rationalis noſter tuis allegationibus fidem adeſſe,nec ſeruatam ſolennitatem haſtarum animaduertetit:fiſco te ſatisfaciēte,reuocata uenditione,fundum tibi reſtitui iubebit.D.Idib.Febr.Sirmij.CC.COSS.

SI ADVERSVS CREDITOREM &c. TIT. XXXVII.

I. *Imp.*ANTONINVS PIVS.A.*Prunico.*

CVM & ipſe profitearis cum Zenodora minore uigintiquinq; annis contraxiſſe, nec doceri potuiſſe prætori uiro clariſſimo ex eo contractu locupletiorē factā:in C telligis eā meritò in integrum reſtitutam.D.VI.Non.Aug.Largo & Meſſalino COSS. II. *Imp.*GORDIANVS.A.*Caiano.*

SI (ut allegas) minor annis pecuniā fœnori accepiſti,nec ea in rē tuam uerſa eſt:aduerſus cautionem,per quam eo nomine te obligaſti,in integrū reſtitutionis auxiliū potes ſolēniter poſtulare.

SI SE ABSTINVIT HAEREDITATE. TIT. XXXVIII.

I. *Impp.*SEVERVS *et* ANTONINVS.AA.*Florentio & alijs.*

SI VOS paternæ hæreditati nō miſcuiſtis,ob eam rem teſtificatio neceſſaria nō fuit:cū fides ueritatis uerborū adminicula nō deſideret.Quòd ſi pro hærede geſſi D ſtis,uel bonorū poſſeſſionē accepiſtis:propter ætatem,cui ſubueniri ſolet,in integrū reſtitutionis auxiliū accipere debetis.PP.VI.Non.Marj.Saturnino & Gallo COSS. II. *Imp.*GORDIANVS.A.*Herodotæ.*

SI CVM aui tui teſtamento te hæredem reliquiſſent,hæreditates eorum non adiſti:libe rum tibi eſt,repudiata paterna ſucceſſione, per in integrum reſtitutionis auxilium(quo te ætatis iure dicis eſſe munitam)hæreditatem parentum tuorum(licet antea non adijſti)nūc obtinere.PP.III.Non.Febr.Gordiano A.II.& Pompeiano COSS.

SI VT OMISSAM HAEREDITATEM VEL BONOrum poſſeſſionem,uel quid aliud adquirat. TIT. XXXIX.

E I. *Imp.*GORDIANVS.A.*Protæ.*

MINORES uigintiquinq; annis non tantum in his,quæ ex bonis proprijs amiſerunt,uerumetiā ſi hæreditatē ſibi delatam non adierint,poſſe in integrū reſtitutionē poſtulare,iam dudum placuit.PP. Idib. Octobr. Pio & Pontiano COSS.

II. *Impp.*DIOCLET.*&* MAXIMIAN.AA.*&* CC.*Serapiadi.*

AD bonorum poſſeſſionem in paternis rebus omiſſam,minores in integrum reſtitutionis beneficio admitti iam pridem placuit.reſtitui autē decreto,bona, quæ habuerunt mor tis tempore patris,debent conferre.D.XVI.Kal.Nouembr.Sirmij.CC.COSS.

IN QVIBVS CAVSSIS IN INTEGRVM REſtitutio neceſſaria non eſt.

Qui & aduers. quos in integ. rest. &c. F

I. Imp. ALEXANDER. A. Murato.

MINORIBUS quinque & uiginti annis (præsertim qui per tutores & curatores nõ defenduntur) non obesse, si mortem defuncti parentis non ulciscantur, numerosis diuorum parentum meorum ac meis rescriptis continetur. v. Id. Maij. Alexandro A. III. & Dione coss.

II. Impp. VALERIAN. & GALIAN. AA. Theodoræ.

ADOLESCENTIÆ tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius præscriptio se ram in officiosi quæstionem mouentibus opponi solet, manifeste ante descripsimus. impleta igitur ætate legitima non est in integrum restitutio necessaria: quia non integratio amissæ caussæ his datur, sed integra ipsa caussa seruatur. P P. II. Id. Aug. Tusco & Basso coss. G

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Decimio.

IN MINORUM persona re ipsa & ex solo tempore tardè precij solutionis recepto iure moram fieri creditum est: in ijs uidelicet, quę moram desiderant, id est in bonæ fidei contractibus, & fideicõmissis, & legatis. IIII. Iidem AA. & CC. Stratonicæ.

SI TUTOR tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: contra eum lata sentẽtia iuri tuo officere nõ potuit: nec ea, quæ ab eo gesta sunt, ullã firmitatẽ obtinẽt. frustra igit in integrũ restitutionis auxiliũ desideras: quãdo ea, quæ ab eo gesta sunt, qui legitimæ administrationis persõnã sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. S. XVIII. Kal. Nouẽbr. Nicomediæ. CC. COSS. V. Imp. IUSTINIANUS. A. Ioanni P. P. H

SANCIMUS fauore imperfectæ ætatis exceptionẽ nõ numeratæ pecuniæ ab initio minoribus nõ currere: ne dũ in integrũ restitutionẽ expectamus, uel aliquod emergat obstaculũ, per quod huiusmodi beneficio minor uti nõ possit, uel substãtia eius subuertaĩ. Sed humanius est, latius eandẽ legis interpretationẽ extẽdere in omnibus casibus, in quibus uetera iura currere quidẽ tẽporales præscriptiones aduersus minores cõcesserunt, per in integrũ aũt restitutionẽ eis subueniebãt: eas ipso iure nõ currere. melius etenim est intacta eorũ iura seruari, q̃ post caussam uulneratã remediũ, quærere: uidelicet exceptionibus triginta uel quadraginta annorũ in suo statu remanẽtibus. D. Kal. Nouẽb. Cõstant. post Lãpadiũ & Orestẽ VV. CC. COSS.

QUI, ET ADVERSUS QUOS IN INTEGRUM restitui non possunt. TIT. XLI. I

I. Imp. ALEXANDER. A. Cononidi.

IN CONSILIO quidẽ cognoscentis de restitutione in integrũ esse oportet, nũ is qui se minorẽ annis lęsum esse dicit, diligẽs paterfamiliãs fuerit, actibusq; publicis industriũ se docuerit, ut lapsum eũ per ętatẽ uerisimile nõ sit. uerũ si caussa cognita circũuentus deprehẽdat, ppter hoc solũ uelut præscriptiõe à solito auxilio remoueri nõ debet, scilicet quod urgẽtibus patriæ necessitatibus decurio minor annis creatus sit, uel propagãdæ soboli liberorũ educatione prospexerit. P P. X. Kal. Octobr. Lupo & Maximo COSS. II. Imp. IUSTINIANUS. A. Ioanni. P. P.

CUM apud ueteres dubitabatur, an liberi parentes suos, uel liberi patronos in querimoniam deducere possint, quasi nõ rite in eos uersatos: & quidã existimabant, nullam esse contra huiusmodi personas in integrum restitutionem, pondere naturali uel patronali reuerentia huiusmodi petulantiæ refragante, nisi uel ex magna caussa, uel aduersus turpem earum personam: alij aũt personarum quidem uel caussę distinctionem respuendam esse censuerunt, tunc autem tantummodo dandam esse restitutionem putauerunt, cum minor ex sua simplicitate se deceptum, non ex dolo patris uel patroni circumscriptum esse diceret, ut maneat in omnibus honor parentibus uel patrono uel patronæ illibatus atq; intactus: sancimus, nullo modo neq; aduersus parentes utriusq; sexus, neq; aduersus patronum uel patronam dari restitutionem. nam personarum reuerentia omnem eis excludit restitutionẽ: cum proculdubio sit etiam ipsas personas cauere, ne quid suæ opinioni contrarium existat D. Kal. K

D. Kal. Septembr. Constantinop. Post consulatũ Lampadij & Orestæ vv. cc. coss.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT TIT. XLII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Maximianæ.*

SI CVM minor annis uigintiquinq; esses, tabulis, quę sunt tuarum professionũ oblatis, tibi ętatem quasi maior annis uigintiquinq; deceptã probasti: in intẽgrum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam ætatem de omnibus intra ętatem aduersus te gestis postulare apud eum, cui de ea re iurisdictio est, potes. PP. XII. Kal. April. Maximo & Paterno COSS.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Vitaliano.*

SI IS, qui nunc minorem se adseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: iuxta statuta iuris (cum errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura subueniant) in intẽgrũ restitui non debet. D. II. Kal. Decemb. Diocletiano II. & Maximiano AA. COSS.

III. *Iidem.* AA. & CC. *Theodoræ.*

SI ALTERius circumueniendi caussa minor ætate maiorem te aspectu probare laboraueris: cum malitia suppleat ætatem: restitutionis auxilium, tam sacris constitutionibus, quàm scriptorum authoritate denegari statutum est. quòd si per iniuriam uel circumuentionẽ aduersarij hoc fuerit factum: durat beneficium, quod minoribus caussa cognita subuenire solet. aditus itaq; præses prouinciæ, probationis ętatis examinata caussa, si tuum dolum non reppererit intercesisse, ac te minorem tunc fuisse probaueris: caussa cognita in intẽgrum restitui prouidebit. Si tamen in instrumento per sacramenti religionem maiorẽ te esse adseuerasti: non ignorare debes, exclusum tibi esse in intẽgrum restitutionis beneficium: nisi palàm & euidenter ex instrumentorum prolatione, non per testium depositiones te fuisse minorem ostenderis huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium, perspicui iuris est. D. XIII. Kal. Octob. Sirmij. CC. COSS.

IIII. *Iidem* AA. & CC. *Labio.*

CVM CIRCA probandum annorum numerum apud rectorem prouinciæ erratum esse proponas, & in huiusmodi caussis etiam filijs familiarum minoribus subueniri admissum sit: ea, quæ in prece contulisti, præsidem prouinciæ examinare cõuenit. qui si æstimata ætate tua, maiorem annis falsa opinione te præsumpsisse ex probationum luce cognouerit: erga minoris personam fidem ueri sequetur. D. VI. Id. Decemb. CC. COSS.

SI SAEPIVS IN INTEGRVM RESTITVTIO postuletur. TIT. XLIII.

I. *Impp.* SEVERVS. & ANTONINVS. AA. *Romano & alijs.*

POST SENtentiam proconsulis contra uos latã si desiderastis in intẽgrum restitui, nec obtinuistis: frustra rursus, ut ea quæstio in intẽgrum restitutionis agitetur, desideratis. appellare enim debuistis, si uobis sentẽtia displicebat. sed si adhuc in ea ætate estis, cui subueniri solet: appellandi ius uobis restituimus. PP. V. Kal. August. Chilone & Libone. COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Iusto militi.*

QVANQVAM curatores pupillæ uicti sunt, cum in intẽgrum restitui pupillam desyderabant: cum tamen nouis defensionibus caussam instrui posse dicas: adeant curatores uxoris tuæ iudicem, & petant, ut caussas in intẽgrum restitutionis agant. PP. V. Kal. August. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

III. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Antiæ.*

IN VNA eademq; caussa iteratũ in intẽgrũ restitutionis auxiliũ nõ iure (nisi nouæ defensiones prætẽdantur) posci sæpe rescriptũ est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino & Aemiliano COSS.

DE HIS, QVI VENIAM AETATIS IMPETRAUERUNT TIT. XLIIII.

I. *Imp.* AVRELIANVS.A. *Catholeti.*

Os, QVI ueniam ætatis impetrauerũt, etiam si minns idoneè rem suam administrare uideantur, in integrum restitutionis auxiliũ impetrare non posse, manifestißimum est: ne qui cum eis contraheret, principali authoritate circunscriptus esse uideatur. P. P. Kal. Iul. Aureliano. A. & Capitolino COSS. G

II. *Imp.* CONSTANTINVS.A. *ad Verrinum* P. P.

OMNES adolescentes, qui honestate morum præditi paternam frugem uel auorum patrimonia gubernare cupiunt, & super hoc Imperiali auxilio indigere cœperint: ita demum ætatis ueniam impetrare audeant, cum uicesimi anni metas impleuerint: ita ut post impetratam ætatis ueniam idem ipsi per se principale beneficium allegantes, non solum per scripturam annorum numerum probent, sed etiam testibus idoneis aduocatis, morũ suorum instituta probitatemq́ animi & testimoniũ uitæ honestioris edoceant. Fœminas quoq; quas morum honestas mentisq́ solertia commendat, cum octauum & decimum annum egressæ fuerint, ueniam ætatis impetrare sancimus. sed eas propter pudorem & uerecundiam fœminarum cœtui publico demõstrari non cogimus: sed percepta ætatis uenia, annos tantum probare testibus uel instrumentis misso curatore concedimus, ut etiam ipsæ in omnibus negocijs tale ius habeant, quale mares habere scripsimus: ita tamen, ut prædia sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarißimi uiri in hac egregia urbe cõmorantes, apud sublimitatem tuam: cæteri uero apud prætores, in prouincijs autem omnes apud earum rectores de suis moribus & honestate perdoceant. Hi uero, qui contra memoratam dispositionem ueniam ætatis impetrauerint: sciant eam nullas uires obtinere. D. III. Kal. Iul. Romæ. Crispo II. & Constantino Cæs. II. COSS. H

III. *Imp.* IVSTINIANVS.A. *Mennæ* P. P.

EOS, QVI ueniam ætatis impetrauerunt, uel impetrauerint, nõ solum alienationem, sed etiam hypothecam minimè posse sine decreti interpositione rerum suarum immobilium facere iubemus, in quarum alienatione uel hypotheca decretum illis necessarium est, qui necdum ueniam ætatis meruerunt: ut similis sit in ea parte conditio minorũ omnium, siue petita, siue non petita sit ætatis uenia. D. VIII. Id. April. Decio. V. C. COSS. I

IIII. *Idem* A. *ad senatum.*

SI QVIS aliquid dari uel fieri uoluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionem, uel sic absolutè dixerit, PERFECTAE AETATIS: illam tantummodo ætatẽ intellectam esse uideri uolumus, quæ & uigintiquinq; annorũ curriculis completur, non quæ ab Imperiali beneficio suppletur. & præcipuè quidem in substitutionibus, uel in restitutionibus hoc intelligi sancimus. nihilominns autem & in alijs: nisi specialiter quisquam addiderit ex uenia ætatis uelle aliquid procedere. D. IX. Kal. April. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. K

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT TIT. XLV.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Eutychiano.*

I INTER minores quinq; & uiginti annis, uel scriptura interposita uel sine scriptura, facta sine dolo diuisio est, eamq́ post legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere conuenit. S. VIII. Kal. Maij. AA. & COSS.

II. *Idem.* AA. & CC. *Sortiri.*

QVI POST uicesimumquintum annum ætatis, ea, quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescißionem eorum postulant. D. Id. Feb. CC. COSS.

VBI ET APVD QVEM COGNITIO IN INTEgrum restitutionis agenda sit. TIT. XLVI.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Seuero.*

SI QVID à procuratore meo iudicatum est:id per in integrum restitutionē prę sidis sententia non potest rescindi. princeps enim solus contra sententiā procuratorum suorum in integrum restituere solet.PP.VI.Kal Decemb.Lęto & B Cereali coss. II. *Impp.*DIOCLET.*&* MAXIMIAN.AA. *&* CC.*Aquilinæ.*

QVONIAM ea, quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse proponis:consequens est,si de his repetendis per in integrum restitutionem uel quancunq; aliam caussam putaueris agendū:eius adire te prouinciæ pręsidem,in qua domicilium habent,quos conuenis.

III.*Imp.*IVSTINIANVS.A.*Ioanni* P.P.

CVM scimus esse dubitatum de restitutionibus,quæ in integrum postulantur,siue tantummodo apud iudicem,cui aliqua iurisdictio est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos iudices,siue eas minores nigintiquinq; annis petierūt,siue maiores, secundū quòd anterioribus sanctionibus uel ueteris iuris uel nostris declaratum est:sancimus,non solum C apud iudices pro tribunali huiusmodi caussæ cognitionem proponi,sed etiam apud eos iudices, quos augustalis dederit maiestas, aut nostræ reipublicæ administratores, uel in hac regia urbe,uel in prouincijs:ut uideatur ipse,qui iudicem destinauerit,utpote pro tribunali cognoscens,in integrum dare restitutionem,& caussas eius examinare.sic etenim non difficilis erit caussarum examinatio. Sed ne quis ita effuse intellectum nostræ cōstitutionis audeat esse trahendum,ut etiam apud compromissarios iudices,uel arbitros ex communi sentententia electos,uel apud eos, qui dantur à iudicibus, qui propriam iurisdictionē non habeant, sed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantum generaliter uolumus tales caussas dirimere, qui uel certæ administrationi, cui & iurisdictio adhæret,præpositi sunt,uel ab ijs fuerint dati:& multò magis, si à nostra ma- D iestate delegata eis caussarum sit audientia.Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus,ut eis tantum,quos suprà memorauimus,liceat de in integrum restitutione disceptare:siue hoc specialiter eis fuerit mandatū(quod & ueteribus non fuerat incognitū)uel si generaliter iudices dati sunt, uel in alijs speciebus inciderit quædam quæstio restitutionis.D.III.Kal.Septemb.post consulat.Lampadij & Oreste.VV.CC.

DE REPVTATIONIBVS, QVAE FIVNT IN IVdicio in integrum restitutionis TIT. XLVII.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Tatiano.*

QVI RESTITuitur in integrum, sicut in damno morari nō debet,ita nec in lucro. E & ideo quidquid ad eum peruenit, uel ex emptione, uel ex uenditione, uel ex alio contractu: hoc debet restituere. Sed & si intercessor minor uigintiquinq; annis interuenerit,in ueterem debitorē debet restitui actio. Sed & cum minor adijt hæreditatem, & restituitur: mox quidquid ad eum ex hæreditate peruenerit, debet præstare.uerū & si quid dolo eius factum est, hoc cū præstare conuenit. Sine die & cōsule.

ETIAM PER PROCVRATOREM CAVSSAM in integrum restitutionis agi posse. TIT. XLVIII.

I. *Imp.* ALEXANDER.A.*Licinio.*

CAVSSAM IN integrum restitutionis, si qua competit,etiam per procuratorem agi posse placet.D.XIII.Kal.Octob.Pompeiano & Peligno COSS.

In integrum

IN INTEGRVM RESTITVTIONE POSTVlata, ne quid noui fiat. TIT. XLIX.

I. Imp. GORDIANVS. A. Secundino militi.

POSTVLATA in integrũ restitutione omnia in suo statu esse debere, donec res finiatur, perspicui iuris est: idq; curabit is, ad cuius partes ea res pertinet. P P. XII. Kal. Iul. Gordiano A. & Auiola COSS.

DE RESTITVTIONE MILITVM, ET EORVM, qui reipublicæ caussa absunt TIT. L.

G

I. Impp. SEVERVS. & ANTONINVS. AA. Chiloni.

SI VALERIAnus Centurio cohortis duodecimæ Alpinorum antè uita decessit, quàm possessionem acciperet: hæres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilẽ ita rectè implorabit, si Valerianus post exactos dies, quibus possessio bonorũ defertur, in militia defunctus est. P P. Kal. Nouemb. Laterano & Rufino COSS. II. Imp. ALEXANDER. A. Flauio Aristodemo militi.

QVOD tempore militiæ de bonis alicuius possessum ab aliquo est: postea, quàm is reipublicæ caussa abesse desijt, intra annum utilem, amota præscriptione temporis medij, possessionem uindicare permissum est. ultra autem ius possessoris lædere contra eum institutum non oportet. P P. Non. Ianuar. Maximo II. & Aeliano COSS. H

III. Idem. A. Petronio Centurioni.

SI QVID de bonis eorum, qui reipub. caussa absentes sunt, deminutũ est, actioneue qua competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua iurisdictione intra annum utilem permittitur. P P. XIII. Kal. Nouemb. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Mastriano.

IGNORARE non debes, eorum, qui reipublicæ caussa sine dolo malo absunt, si absentes boni uiri arbitratu nõ defenduntur, bona tantum possideri: uenditionem autem in id rempus differri, quò reipub. caussa abesse desierint. D. XII. Kal. Ianua. Gordiano. A. & Auiola COSS. V. Idem. A Secundino militi. I

NEQVE reipublicæ caussa absentibus, nec alijs maioribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quinquennij post factam à fisco uenditionem obesse posse, manifestum est. P P. VI. Id. Maij. Sabino & uenusto COSS.

VI. Impp. VALERIANVS. & GALLIENVS. A A. Germano Centurioni.

SI CVM militaribus laboribus operã dares, creditoris tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionem impetrare: retractaq; uenditione, recipies possessionem, oblato à te debito uel precio, si minus debito fuisset. P P. IIII. Non. April. Valeriano & Gallieno. A A. COSS. K

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Marinæ.

QVAE à patre geruntur, non decet pro disciplina militari à filijs ad irritum reuocari: præsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem adfirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. D. Non. Febr. CC. COSS.

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. PP.

SANCIMVS ijs solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tẽpora, quę in eadem expeditione percurrũt, tam in exceptionibus declinandis, quàm in petendis in intẽgrum restitutionibus eis opitulari: illis tẽporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis uel in suis sedibus degunt, minimè eos ad uindicãda memorata priuilegia adiuuantibus. D. VI. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. COS.

A DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM, QVI reipublicæ caussa absunt. TIT. LI.

De temporibus in integ. restitut. &c.

I. Imp. ALEXANDER. A. *Secundinæ.*

TEMPORALIbus actionib. exclusis mulieribus, quæ cum maritis reipub. caussa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum militũ subueniri solere nõ est incognitum. P P. III. Non. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Quintiliano.*

EI, QVAE diutissimè fuit cum marito, qui militiæ operã daret, non officit præscriptio
B longi temporis. sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ commenta callidè adhibita atque composita obesse omnino non debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinere monstrauerit, quæ in absentia eius uendita est: refuso precio, quod reuera solutũ est, eandem recipiat. D. V III. Kal. Decemb. Ipsis. A A. & COSS.

DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIOnis tam minorum aliarum personarum, quæ restitui possunt, quàm hæredum eorum. TIT. LII.

I. Imp. GORDIANVS. A. *Pudenti militi.*

C IN HIS, in quibus læsus es, cum minor annis uigintiquinꝗ esses toto militaris expeditionis tempore, auxilium restitutionis postulare potes. tempus etenim post impletam minorem ætatem præstitutum ex die missionis iuxta rationem iuris computari debet. P P. III. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

II. *Idem. A. Secundino militi.*

SI INTRA legitimam ætatem, uel ea impleta, nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuꝗ ei hæres exstitisti, & intra uigintiquinꝗ annos, uel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in intègrum restitutionẽ defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ caussa cognita per in intègrum restitutionem ex persona defuncti subueniri tibi prouidebit. D. XI. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

III. *Idem. A. Mutiano militi.*

D SI INTRA annos, quibus in intègrum restitutionis auxilium indulgetur, cõstitutus es, uel eo tempore nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuato beneficio restitutionis per usucapionẽ, licet ante militiam suppleta sit, non patimur te dispendio rei familiaris affligi. D. IX. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Dionysio.*

EX PERSONA fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes, contra quem supplicas, agere: non ignorans, quòd si minores quinꝗ & uiginti annis militauerint fratres tui, atꝗ in militia diem functi sunt, in intègrum restitutionis eis tempus non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. S. V III. Kal. Ianuar. Philippopoli. CC. COSS.

V. Imp. CONSTANTINVS. A. *ad Bassum P. P.*

E EA, QVAE de temporibus in intègrum restitutionũ legibus cauta sunt, custodiri conuenit. & si fortè quis beneficio nostro ętatis ueniã fuerit consecutus: ex eo die, quo indulgẽtia nostra in iudicio cõpetenti fuerit intimata, eiꝗ administratio rei propriæ permissa: ad persequendas in intègrum restitutionum finiendasꝗ caussas iure tẽpus habeat præstitutum: ita tamen, ut nunquam minoribus uigintiquinꝗ annis constitutis de ijs, quæ ante impetratam ueniam ætatis gesserunt, auxilium in intègrum restitutionis denegetur. Si quando sanè in minoris iura successerit minor: minimè prohibeatur, cum quintũ & uicesimum ætatis suæ annum transierit, in intègrum restitutionis beneficio uti tempore illibato.

Quòd si maioris fuerit minor iura nactus: quantũ ad eas pertinet caussas, quas ex persona maioris fuerit cõsecutus: tantum tẽporis ad exponendas in intègrum restitutiones decidendasꝗ caussas accipere debebit, quãtum defuncto, cuius hæres aut bonorum possessor

docebitur

docebitur exstitisse, reliquum fuerat. Cum uerò maior successionem fuerit adeptus minoris: siquidem ciuili iure ab intestato uel ex testamento successerit: mox cum fuerit adita hæreditas. si uerò honorario iure: ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinãdo ac terminando in integrum restitutionis negocio solida sine ulla deminutione tẽpora supputentur. D. Non. Octob. Romæ Constantino. A. & Licinio Cæs. utrisq;. II. COSS.

VI. *Idem A. ad Iulianum P. V.*

PETENDAE in integrum restitutionis tẽporibus obseruatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis ualet artari: eandem, quocunq; flagitante, caussis cognitis tribui oportebit. Sin uero eiusmodi postulantur curricula, quæ intra spacium receptum angustari non queunt (quippe si in confinio legitimi temporis petantur) & eius terminos prorogabunt: dilationem petitori denegari conueniet. in eius enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium, cum petitę dilationis mora spacio superstite posset includi. Quòd si defensio rei dilationis suffragium postulauerit: eandem adserta caussa citra obstaculum temporis deferri sancimus: quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. dari igitur debet, & si impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat. qua dilatione si à reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minimè prohibebitur. D. XIIII. Kal. August. Romæ Constantino Cæs. V. & Maximo. COSS. G

VII. *Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni P. P.*

SVPERVACVAM differentiam utilis anni in integrum restitutionis à nostra republica secernentes, sancimus & in antiqua Roma, & in hac alma urbe, & in Italia, & in alijs prouincijs, quadriennium continuum tantummodo numerari ex die, ex quo annus utilis currebat: & id tempus totis locis esse cõmune. ex differentia enim locorũ aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum uisum est. Quod non solum in minorum restitutionibus (quibus utilis annus incipit currere, ex quo uicesimisexti anni dies illuxerit) sed etiam in maiorũ hoc idem adhiberi sancimus. ut hic pro utili anno memorata continuatio temporis obseruetur ad interponendam contestationem finiendamq; litem. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum restitutionibus: ita & in maiorum, tempus, in quo reipublicæ caussa abfuerint, uel alijs legitimis caussis, quæ ueteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur: & sit nõ absimilis in hac parte minorum & maiorum restitutio. D. Kal. Septemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestæ. V. V. C. C. COSS. H I

QVIBVS EX CAVSSIS MAIORES IN INTEGRUM RESTITUANTUR. TIT. LIII.

I. *Imp. ANTONINVS. A. Aemyliano.*

SIPROPTER officium legationis ad me bona fide factæ absens & indefensus condemnatus es: instaurationem iudicij iure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris. nam eos quoq;, qui legationis officio funguntur, in eo priuilegio esse, in quo sunt, qui reipublicę caussa absunt, receptum est. P. P. V. Non. Mart. Duob. & Aspris COSS. K

II. *Idem A. Dionysio.*

SI IDCIRCO apud arbitrum præsentiam tui facere non potuisti, quod sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idq; in ueritate esse præsidi prouinciæ probaueris: accipies caussæ instaurationem. P. P. XIII. Kal. Octob. Læto & Cereali COSS.

III. *Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Proculo decurioni.*

IN CONTRACTIBUS, qui bonæ fidei sunt, etiam maioribus officio iudicis caussa cognita publica iura subueniunt. D. Non. August. Diocletiano & Aristobolo COSS.

IIII. *AA. Prisciano.*

RESPVBLICA minorum iure uti solet, ideoq; auxilium restitutionis implorare potest. D. II. Id. Nouemb. Diocletiano & Aristobolo COSS.

Si ab ho

A

V. Iidem. AA. Liciniano.

SI AB hostibus cum patre ac matre captus, post his ibi defunctis, legis Corneliae beneficio reuersus successiones eorum quaesisti: exemplo utilis actionis, quae in integrum restitutis datur, cum exceptionis annuae (quae huic obijci solet) obiectu res uindicare non prohiberis. D. XVI. Kal. Maij. CC. COSS.

DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI caussa facta. TIT. LIIII.

B

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attalo.

CVM IN rem actionem possessio pariat aduersario, alienatione etiam iudicij mutandi caussa celebrata, in integrum restitutio edicto perpetuo permittatur: intelligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, uenundedit, & emptori tradidit: quem elegeris, conueniendi tibi tributam esse iure facultatem D. VI. Kal. Decemb. Viminatij. CC. COSS.

DE RECEPTIS ARBITRIIS. TIT. LV.

I. Imp. ANTONINVS. A. Nepotianae.

EX SENTENTIA arbitri ex compromisso iure perfecto aditi appellari nō posse, sępe rescriptū est: quia nec iudicati actio inde pręstari potest, & ob hoc inuicem poena promittitur, ut metu eius à placitis nō recedatur. Sed si ultra diem cōpromisso comprehensum iudicatum est: sententia nulla est, nec ullam poenā committit qui ei nō paruerit. P. P. IX. Kal. August. Romae. Antonino. A. IIII. & Balbino. COSS.

C

II. Imppp. CARVS. CARIN. & NVMERIAN. AAA. Clementi.

SI CONTRA compromissum aduersarius tuus apud electum arbitrum praesentiam sui facere detrectauit: placitae poenae uidebitur obnoxius. P P. VIII. Kal. Ianuar. Caro & Carino COSS.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Petroniae.

ARBITRORUM ex compromisso sententiae non obtemperans: si sordes, uel euidens gratia eorum, qui arbitrati sunt, intercessit: aduersum filiam tuam agentem ex stipulatu exceptione doli mali uti poteris. Sed ex doli clausula, quae compromissi stipulationi subijci solet, filiam tuam conuenire non uetaberis. P. P. III. Id. Ianuar. Ipsis. AA. & COSS.

D

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni P. P.

NE IN ARbitris cum sacramenti religione eligendis periurium committatur, & detur licentia perfidis hominibus passim definitiones iudicum eludere sanctissimo arbitrio: & huiusmodi rem censemus esse componendam. Si ergo inter actorem & reum, necnon ipsum iudicem fuerit consensum, ut cum sacramenti religione lis procedat, & ipsi quidem litigatores in scriptis hoc suis manibus uel per publicas personas scripserint, uel apud ipsum arbitrum in actis propria uoce deposuerint, quòd sacramentis praestitis arbiter electus est, hoc etiam addito, quòd ipse arbiter iuramentum praestiterit super lite cum omni ueritate dirimenda: eius definitionem ualidam omnimodo custodiri cēsemus, & neque reum, neque actorem posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. Sin autem de arbitrio nihil tale fuerit uel compositum, uel scriptum, ipsae autem partes literis hoc manifestauerint, quòd iuramenti nexibus se illigauerint, ut arbitri sentētiae stetur: & in praesenti casu omnimodo definitionē arbitri immutatam seruari, literis uidelicet eorum similem uim obtinentibus: siue ab initio hoc fuerit ab his scriptum, uel praefato modo depositum, dum arbiter eligebatur: siue post definitiuam sententiam hoc scriptū inueniatur, quòd cum sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, uel quòd ea, quae statuta sunt, adimplere iurauerint. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, uel scriptis, uel depositionibus (ut dictum est) manifestum facientibus, praestiterit iuramentum, quod cum omni ueritate liti libramenta imponat: similem esse etiam in praesenti casu prioribus eius

E

I. Impp. DICLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Hymnodæ.*

SI EX perſona minorum in integrum reſtitutio aduerſus tranſactum propter ætatis auxilium imploretur: tibi quoq; agenti ex integro, uel replicatione contra exceptionem pacti uel ſi peremptam conſtet priſtinam obligationem, ex inſtauratione negoc̃ij tributa tibi actione conſulendum eſt. D. Kal. Decemb. CC. COSS.

SI ADVERSVS SOLVTIONEM A TVTORE uel à ſe factam. &c. TIT. XXXII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Sotericæ.* G

EXEMPLO cæterorum debitorum tutores etiam, quæ ex adminiſtratione tutelæ debent, curatoribus ſoluentes, liberantur. ſed ante tempus in integrum reſtitutionis præſtitutũ edicto perpetuo permiſſum beneficiũ implorari: & an ſit tribuendũ, per cauſſæ cognitionem exiſtimari poteſt. D. VI Id. Febr. CC. COSS.

II. Iidem. AA. & CC. *Laurinæ.*

IN DEbito legato, licet per errorē iuris à minore ſoluto, repetitionē ei decerni: ſi necdũ tempus q̃ reſtitutiōis tribuit auxiliũ, exceſſerit: ratiōis eſt. D. XV. Kal. April. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSVS DOTEM &c. TIT. XXXIII.

I Imp. ALEXANDER. A. *Valenti.* H

QVONIAM circumuentam dicis ſororem tuam omnia bona in dotem dediſſe: an ueritas allegationi adſiſtat: ſi ad te hæreditas ſororis tuæ uel bonorum poſſeſſio pertinuit, & tempora nondũ præterierint, intra quæ legibus conceditur ex perſona defuncti poſtulare in integrum reſtitutionem: præſes prouinciæ præſente diuerſa parte examinabit. D. VI. Id. Iul. Maximo & paterno. COSS.

SI ADVERSVS DELICTVM SVVM &c. TIT. XXXIIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Longino.*

IN CRIminibus quidem ætatis ſuffragio minores non iuuantur. etenim malorũ mores infirmitas animi non excuſat. ſed cum delictum ex animo, ſed ex contractu uenit: noxa non committitur, etiam ſi pœnæ cauſſa pecuniæ damnum irrogetur. & ideo minoribus & in hac cauſſa in integrum reſtitutionis auxilium competit. D. Idib. Octob. Seuero. A. II. & Victorino COSS. I

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Proculæ.*

LICET in delictis ætate neminem excuſari conſtet: matri tamen, quæ filijs tutorem ætatis lubrico lapſu non petijt, eorum minime denegari ſucceſſionem conuenit: cum hoc in maioribus matribus tantum obtineat.

SI AD VERSVS VSVCAPIONEM &c. TIT. XXXV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Iſidoræ.* K

CONTRA eos, qui res minorum tenent, ſi uſucapione dominium adquiſierint, reſtitutionis auxilium eius decerni debet. D. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSVS FISCVM &c TIT. XXXVI.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Longino.*

SI PROBus in minore ætate conſtitutus, circumuentus à Rufino diſpenſatore noſtro, uenditionem rei præcipiti animo precio longe minore contrahere feſtinauit: iuris publici fiſcus noſter in integrum reſtitutionis ſequatur authoritatem. D. * Seuero. A. II. & Victorino COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. *Antiocho & alijs.*

A *Si aduersus credit. Si abstinuit hæred. Si ut omiss. hæred. In quib. caus.*

SI ADuersus priuatos in integrum restitutionem, tam tu, quàm fratres tui, desideratis: præsidis prouinciæ uiri clarissimi notio est: isque caussa cognita æstimabit, an auxiliũ, quod imploratis conferri uobis debeat. Quòd si aduersus fiscum id postulatis: intelligitis procuratorẽ meum unà cum præside, præsente fisci patrono, adire uos debere. D. Kal. Augst. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Laurentio.*

EDICTO quidem diui Marci parentis nostri res minorum exemptæ, nihil tuum adiuuant desiderium: siquidem debiti caussa patris minoris uel etiam ipsius prædia uenundata B quinquennij præscriptionis nullam admittunt quæstionem. Sed quoniam per collusionẽ siue fraudem tunc temporis procuratoris nostri nimis exiguo precio fundum tuum cum mancipijs uenundatum adseueras: si aditus rationalis noster tuis allegationibus fidem adesse, nec seruatam solennitatem hastarum animaduerterit: fisco te satisfaciẽte, reuocata uenditione, fundum tibi restitui iubebit. D. Idib. Febr. Sirmij. CC. COSS.

SI ADVERSUS CREDITOREM &c. TIT. XXXVII.

I. *Imp.* ANTONINUS PIUS. A. *Prunico.*

CUM & ipse profitearis cum Zenodora minore uigintiquinque annis contraxisse, nec doceri potuisse prætori uiro clarissimo ex eo contractu locupletiorẽ factã: in C telligis eã meritò in integrum restitutam. D. VI. Non. Aug. Largo & Messalino COSS. II. *Imp.* GORDIANUS. A. *Caiano.*

SI (ut allegas) minor annis pecuniã fœnori accepisti, nec ea in rẽ tuam uersa est: aduersus cautionem, per quam eo nomine te obligasti, in integrũ restitutionis auxiliũ potes solẽniter postulare.

SI SE ABSTINUIT HAEREDITATE. TIT. XXXVIII.

I. *Impp.* SEVERUS *et* ANTONINUS. AA. *Florentio & alijs.*

SI VOS paternæ hæreditati nõ miscuistis, ob eam rem testificatio necessaria nõ fuit: cũ fides ueritatis uerborũ adminicula nõ desideret. Quòd si pro hærede gessi D stis, uel bonorũ possessionẽ accepistis: propter ætatem, cui subueniri solet, in integrũ restitutionis auxiliũ accipere debetis. PP. VI. Non. Maij. Saturnino & Gallo COSS. II. *Imp.* GORDIANUS. A. *Herodotæ.*

SI CUM auitui testamento te hæredem reliquissent, hæreditates eorum non adisti: liberum tibi est, repudiata paterna successione, per in integrum restitutionis auxilium (quo te ætatis iure dicis esse munitam) hæreditatem parentum tuorum (licet antea non adijsti) nũc obtinere. PP. III. Non. Febr. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS.

SI UT OMISSAM HAEREDITATEM VEL BONOrum possessionem, uel quid aliud adquirat. TIT. XXXIX.

E I. *Imp.* GORDIANUS. A. *Protæ.*

MINORES uigintiquinque annis non tantum in his, quæ ex bonis proprijs amiserunt, uerumetiã si hæreditatẽ sibi delatam non adierint, posse in integrũ restitutionẽ postulare, iam dudum placuit. PP. Idib. Octobr. Pio & Pontiano COSS.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Sarapiadi.*

AD BONORUM possessionem in paternis rebus omissam, minores in integrum restitutionis beneficio admitti iam pridem placuit. restituti autẽ decreto, bona, quæ habuerunt mortis tempore patris, debent conferre. D. XVI. Kal. Nouembr. Sirmij. CC. COSS.

IN QUIBUS CAUSSIS IN INTEGRUM REstitutio necessaria non est.

A
D. Kal.Septembr. Constantinop. Post consulatū Lampadŋ & Orestæ vv.cc.coss.

SI MINOR SE MAIOREM DIXERIT TIT. XLII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Maximianæ.

SICVM minor annis uigintiquinq; esses, tabulis, quę sunt tuarum professionū oblatis, tibi ętatem quasi maior annis uigintiquinq; deceptā probasti: in intē grum restitutionem intra statutum legibus tempus etiam post impletam ætatem de omnibus intra ętatem aduersus te gestis postulare apud eum, cui de ca re iurisdictio est, potes. PP. XII. Kal. April. Maximo & Paterno coss.
B

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Vitaliano.

SI IS, qui nunc minorem se adseuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: iuxta statuta iuris (cum errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura subueniant) in integrū restitui non debet. D. II. Kal. Decemb. Diocletiano II. & Maximiano AA. coss.

III. Iidem. AA. & CC. Theodoræ.

SI ALTERius circumueniendi caussa minor ætate maiorem te aspectu probare laborauerit: cum malitia suppleat ætatem: restitutionis auxilium, tam sacris constitutionibus, quàm scriptorum authoritate denegari statutum est. quòd si per iniuriam uel circumuentionē ad-
C uersarŋ hoc fuerit factum: durat beneficium, quod minoribus caussa cognita subuenire solet. aditus itaq; præses prouinciæ, probationis ętatis examinata caussa, si tuum dolum non reppererit intercessisse, ac te minorem tunc fuisse probaueris: caussa cognita in intēgrum restitui prouidebit. Si tamen in instrumento per sacramenti religionem maiorē te esse adseuerasti: non ignorare debes, exclusum tibi esse in intēgrum restitutionis beneficium: nisi palàm & euidenter ex instrumentorum prolatione, non per testium depositiones te fuisse minorem ostenderis huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium, perspicui iuris est. D. XIII. Kal. Octob. Sirmŋ. CC. coss.

IIII. Iidem AA. & CC. Lebio.

CVM CIRCA probandum annorum numerum apud rectorem prouinciæ erratum esse
D proponas, & in huiusmodi caussis etiam filŋs familiarum minoribus subueniri admissum sit: ea, quæ in prece contulisti, præsidem prouinciæ examinare cōuenit. qui si æstimata ætate tua, maiorem annis falsa opinione te præsumpsisse ex probationum luce cognouerit: erga minoris personam fidem ueri sequetur. D. VI. Id. Decemb. CC. coss.

SI SAEPIVS IN INTEGRVM RESTITVTIO postuletur. TIT. XLIII.

I. Impp. SEVERVS. & ANTONINVS. AA. Romano & alŋs.

POST SENtentiam proconsulis contra uos latā si desiderastis in intēgrum restitui, nec obtinuistis: frustra rursus, ut ea quæstio in intēgrum restitutionis agitetur, desideratis. appellare enim debuistis, si uobis sentētia displicebat. sed si adhuc in ea ætate estis, cui subueniri solet: appellandi ius nobis restituimus. PP. V. Kal. August. Chilone & Libone. coss.
E

II. Imp. ALEXANDER. A. Iusto militi.

QVANQVAM curatores pupillæ uicti sunt, cum in intēgrum restitui pupillam desyderabant: cum tamen nouis defensionibus caussam instrui posse dicas: adeant curatores uxoris tuæ iudicem, & petant, ut caussas in intēgrum restitutionis agant. PP. V. Kal. August. Alexandro. A. II. & Marcello coss.

III. Imp. PHILIPPVS. A. Antiæ.

IN VNA eademq; caussa iteratū in intēgrū restitutionis auxiliū nō iure (nisi nouæ defensiones prætēdantur) posci sæpe rescriptū est. PP. II. Kal. Iul. Peregrino & Aemiliano coss.

DE HIS, QVI VENIAM AETATIS IMPETRAUERUNT TIT. XLIIII.

I. Imp. AVRELIANVS. A. Catholeti.

EOS, QVI ueniam ætatis impetrauerũt, etiam si minus idoneè rem suam administrare uideantur, in integrum restitutionis auxiliũ impetrare non posse, manifestissimum est: ne qui cum eis contraheret, principali authoritate circunscriptus esse uideatur. P P. Kal. Iul. Aureliano. A. & Capitolino COSS. G

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Verrinum P. P.

OMNES adolescentes, qui honestate morum præditi paternam frugem uel auorum patrimonia gubernare cupiunt, & super hoc Imperiali auxilio indigere cœperint: ita demum ætatis ueniam impetrare audeant, cum uicesimi anni metas impleuerint: ita ut post impetratam ætatis ueniam idem ipsi per se principale beneficium allegantes, non solum per scripturam annorum numerum probent, sed etiam testibus idoneis aduocatis, morũ suorum instituta probitatemq; animi & testimoniũ uitæ honestioris edoceant. Fœminas quoq; quas morum honestas mentisq; solertia commendat, cum octauum & decimum annum egressæ fuerint, ueniam ætatis impetrare sancimus. sed eas propter pudorem & uerecundiam fœminarum cœtui publico demõstrari non cogimus: sed percepta ætatis uenia, annos H tantum probare testibus uel instrumentis misso curatore concedimus, ut etiam ipsæ in omnibus negocijs tale ius habeant, quale mares habere scripsimus: ita tamen, ut prædia sine decreto non alienent. Sed senatores quidem clarissimi uiri in hac egregia urbe cõmorantes, apud sublimitatem tuam: cæteri uero apud prætores, in prouincijs autem omnes apud earum rectores de suis moribus & honestate perdoceant. Hi uero, qui contra memoratam dispositionem ueniam ætatis impetrauerint: sciant eam nullas uires obtinere. D. III. Kal. Iul. Romæ. Crispo II. & Constantino Cæs. II. COSS.

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ P. P.

EOS, QVI ueniam ætatis impetrauerunt, uel impetrauerint, nõ solum alienationem, sed etiam hypothecam minimè posse sine decreti interpositione rerum suarum immobilium facere iubemus, in quarum alienatione uel hypotheca decretum illis necessarium est, qui I necdum ueniam ætatis meruerunt: ut similis sit in ea parte conditio minorũ omnium, siue petita, siue non petita sit ætatis uenia. D. VIII. Id. April. Decio. V. C. COSS.

IIII. Idem A. ad senatum.

SI QVIS aliquid dari uel fieri uoluerit, & legitimæ ætatis fecerit mentionem, uel sic absolutè dixerit, PERFECTAE AETATIS: illam tantummodo ætatẽ intellectam esse uideri uolumus, quæ & uigintiquinq; annorũ curriculis completur, non quæ ab Imperiali beneficio suppletur. & præcipuè quidem in substitutionibus, uel in restitutionibus hoc intelligi sancimus. nihilominus autem & in alijs: nisi specialiter quisquam addiderit ex uenia ætatis uelle aliquid procedere. D. IX. Kal. April. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. K

SI MAIOR FACTVS RATVM HABVERIT TIT. XLV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Eutychiano.

SI INTER minores quinq; & uiginti annis, uel scriptura interposita uel sine scriptura, facta sine dolo diuisio est, eamq; post legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere conuenit. S. VIII. Kal. Maij. AA. & COSS.

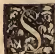
II. Iidem. AA. & CC. Sortiri.

QVI POST uicesimumquintum annum ætatis, ea, quæ in minore ætate gesta sunt, rata habuerint: frustra rescisionem eorum postulant. D. Id. Feb. CC. COSS.

Vbi

VBI ET APVD QVEM COGNITIO IN INTEgrum restitutionis agenda sit. TIT. XLVI.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Seuero.*

SI QVID à procuratore meo iudicatum est: id per in integrum restitutionẽ pręsidis sententia non potest rescindi. princeps enim solus contra sententiã procuratorum suorum in integrum restituere solet. PP. VI. Kal Decemb. Lęto & B Cereali coss. II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Aquilinæ.*

QVONIAM ea, quæ in transactione dari placuerat, te tradidisse proponis: consequens est, si de his repetendis per in integrum restitutionem uel quancunq; aliam caussam putaueris agendũ: eius adire te prouinciæ pręsidem, in qua domicilium habent, quos conuenis.

III. *Imp.* IVSTINIANVS.A.*Ioanni P.P.*

CVM scimus esse dubitatum de restitutionibus, quæ in integrum postulantur, siue tantummodo apud iudicem, cui aliqua iurisdictio est, examinari eas oportet, siue & apud pedaneos iudices, siue eas minores uigintiquinq; annis petierũt, siue maiores, secundũ quòd anterioribus sanctionibus uel ueteris iuris uel nostris declaratum est: sancimus, non solum C apud iudices pro tribunali huiusmodi caussæ cognitionem proponi, sed etiam apud eos iudices, quos augustalis dederit maiestas, aut nostræ reipublicæ administratores, uel in hac regia urbe, uel in prouincijs: ut uideatur ipse, qui iudicem destinauerit, utpote pro tribunali cognoscens, in integrum dare restitutionem, & caussas eius examinare. sic etenim non difficilis erit caussarum examinatio. Sed ne quis ita effuse intellectum nostræ cõstitutionis audeat esse trahendum, ut etiam apud compromissarios iudices, uel arbitros ex communi sentententia electos, uel apud eos, qui dantur à iudicibus, qui propriam iurisdictionẽ non habeant, sed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiusmodi extendi sanctionem: hos tantum generaliter uolumus tales caussas dirimere, qui uel certæ administrationi, cui & iurisdictio adhæret, præpositi sunt, uel ab ijs fuerint dati: & multò magis, si à nostra maD iestate delegata eis caussarum sit audientia. Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur, & hoc addendum esse censemus, ut eis tantum, quos suprà memorauimus, liceat de in intẽgrum restitutione disceptare: siue hoc specialiter eis fuerit mandatũ (quod & ueteribus non fuerat incognitũ) uel si generaliter iudices dati sunt, uel in alijs speciebus inciderit quædam quæstio restitutionis. D. III. Kal. Septemb. post consulat. Lampadrij & Oreste. VV. CC.

DE REPVTATIONIBVS, QVAE FIVNT IN IVdicio in integrum restitutionis TIT. XLVII.

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Tatiano.*

QVI RESTituitur in integrum, sicut in damno morari nõ debet, ita nec in lucro. E & ideo quidquid ad eum peruenit, uel ex emptione, uel ex uenditione, uel ex alio contractu: hoc debet restituere. Sed & si intercessor minor uigintiquinq; annis interuenerit, in ueterem debitorẽ debet restitui actio. Sed & cum minor adijt hæreditatem, & restituitur: mox quidquid ad eum ex hæreditate peruenerit, debet præstare. uerũ & si quid dolo eius factum est, hoc eũ præstare conuenit. Sine die & cõsule.

ETIAM PER PROCVRATOREM CAVSSAM in integrum restitutionis agi posse. TIT. XLVIII.

I. *Imp.* ALEXANDER.A.*Licinio.*

CAVSSAM IN integrum restitutionis, si qua competit, etiam per procuratorem agi posse placet. D. XIII. Kal. Octob. Pompeiano & Peligno COSS.

In intẽ-

IN INTEGRVM RESTITVTIONE POSTVlata, ne quid noui fiat. TIT. XLIX.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Secundino militi.*

OSTVLATA in integrũ restitutione omnia in suo statu esse debere, donec res finiatur, perspicui iuris est: idq; curabit is, ad cuius partes ea res pertinet. P P. XII. Kal. Iul. Gordiano A. & Auiola coss.

DE RESTITVTIONE MILITVM, ET EORVM, qui reipublicæ caussa absunt TIT. L.

I. *Impp.* SEVERVS. & ANTONINVS. AA. *Chiloni.*

I VALERIANus Centurio cohortis duodecimæ Alpinorum antè uita decesit, quàm possessionem acciperet: hæres eius ex persona defuncti restitutionis auxilium intra annum utilẽ ita rectè implorabit, si Valerianus post exactos dies, quibus possessio bonorũ defertur, in militia defunctus est. P P. Kal. Nouemb. Laterano & Rufino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Flauio Aristodemo militi.*

QVOD tempore militiæ de bonis alicuius possessum ab aliquo est: postea, quàm is reipublicæ caussa abesse desijt, intra annum utilem, amota pręscriptione temporis medij, possessionem uindicare permissum est. ultra autem ius possessoris lædere contra eum institutum non oportet. P P. Non. Ianuar. Maximo II. & Aeliano COSS. H

III. *Idem.* A. *Petronio Centurioni.*

SI QVID de bonis eorum, qui reipub. caussa absentes sunt, deminutũ est, actioneue qua competente eis aliquis liberatus fuit: in integrum restitutio perpetua iurisdictione intra annum utilem permittitur. P P. XIII. Kal. Nouemb. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Mestriano.*

IGNORARE non debes, eorum, qui reipublicæ caussa sine dolo malo absunt, si absentes boni uiri arbitratu nõ defenduntur, bona tantum possideri: uenditionem autem in id tempus differri, quò reipub. caussa abesse desierint. D. XII. Kal. Ianua. Gordiano. A. & Auiola COSS. I

V. *Idem.* A *Secundino militi.*

NEQVE reipublicæ caussa absentibus, nec alijs maioribus ad titulum in integrum restitutionis pertinentibus, præscriptionem quinquennij post factam à fisco uenditionem obesse posse, manifestum est. P P. VI. Id. Maij. Sabino & uenusto COSS.

VI. *Impp.* VALERIANVS. & GALLIENVS. A A. *Germano Centurioni.*

SI CVM militaribus laboribus operã dares, creditoris tui hæredes possessiones sibi obligatas distraxerunt: poteris adito præside prouinciæ in integrum restitutionem impetrare: retractaq; uenditione, recipies possessionem, oblato à te debito uel precio, si minus debito fuisset. P P. IIII. Non. April. Valeriano & Gallieno. A A. COSS. K

VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Marinæ.*

QVAE à patre geruntur, non decet pro disciplina militari à filijs ad irritum reuocari: pręsertim, cum nec patrem tuum in rebus humanis agentem adfirmes conquestum fuisse super huiusmodi contractu. D. Non. Febr. CC. COSS.

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ. PP.*

SANCIMVS ijs solis, qui in expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tẽpora, quę in eadem expeditione percurrũt, tam in exceptionibus declinandis, quàm in petendis in integrum restitutionibus eis opitulari: illis tẽporibus, per quæ citra expeditionis necessitatem in alijs locis uel in suis sedibus degunt, minimè eos ad uindicãda memorata priuilegia adiuuantibus. D. VI. Id. April. Constantinop. Decio. V. C. COS.

DE VXO-

A DE VXORIBVS MILITVM, ET EORVM, QVI reipublicæ caussa absunt. TIT. LI.

De temporibus in integ. restitut. &c.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Secundinæ.*

TEMPORALIbus actionib. exclusis mulieribus, quæ cum maritis reipub. caussa absentibus peregrinatæ sunt, ad exemplum militũ subueniri solere nõ est incognitum. PP. III. Non. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcello coss.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Quintiliano.*

EI, QVAE diutissimè fuit cum marito, qui militiæ operã daret, non officit præscriptio B longi temporis. sed quia huiusmodi diutinæ absentiæ commenta callidè adhibita atque composita obesse omnino non debent: decernimus, ut si talis mulier domum ad se pertinete monstrauerit, quæ in absentia eius uendita est: refuso precio, quod reuera solutũ est, eandem recipiat. D. VIII. Kal. Decemb. Ipsis. AA. & COSS.

DE TEMPORIBVS IN INTEGRVM RESTITVTIOnis tam minorum aliarum personarum, quæ restitui possunt, quàm hæredum eorum. TIT. LII.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Pudenti militi.*

C IN HIS, in quibus læsus es, cum minor annis uigintiquinque esses toto militatis expeditionis tempore, auxilium restitutionis postulare potes. tempus etenim post impletam minorem ætatem præstitutum ex die missionis iuxta rationem iuris computari debet. PP. III. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

II. *Idem.* A. *Secundino militi.*

SI INTRA legitimam ætatem, uel ea impleta, nondum exacto tempore præstituto, pater tuus in fata concessit, tuque ei hæres exstitisti, & intra uigintiquinque annos, uel post eam ætatem intra id tempus, quod ad in integrum restitutionẽ defuncto supererat, nomen militiæ dedisti: præses prouinciæ caussa cognita per in integrum restitutionem ex persona defuncti subueniri tibi prouidebit. D. XI. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

III. *Idem.* A. *Mutiano militi.*

D SI INTRA annos, quibus in integrum restitutionis auxilium indulgetur, cõstitutus es, uel eo tempore nomen militiæ dedisti, & expeditione occupatus es: continuato beneficio restitutionis per usucapionẽ, licet ante militiam suppleta sit, non patimur te dispendio rei familiaris affligi. D. IX. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Dionysio.*

EX PERSONA fratrum, si tibi eorum quæsita est successio, potes, contra quem supplicas, agere: non ignorans, quòd si minores quinque & uiginti annis militauerint fratres tui, atque in militia diem functi sunt, in integrum restitutionis eis tempus non cesserit, sed omne ad successorem transmiserint. S. VIII. Kal. Ianuar. Philippopoli. CC. COSS.

V. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Bassum* P. P.

E EA, QVAE de temporibus in integrum restitutionũ legibus cauta sunt, custodiri conuenit. & si fortè quis beneficio nostro ætatis ueniã fuerit consecutus: ex eo die, quo indulgẽtia nostra in iudicio cõpetenti fuerit intimata, eique administratio rei propriæ permissa: ad persequendas in integrum restitutionum finiendasque caussas iure tẽpus habeat præstitutum: ita tamen, ut nunquam minoribus uigintiquinque annis constitutis de ijs, quæ ante impetratam ueniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur. Si quando sanè in minoris iura successerit minor: minimè prohibeatur, cum quintũ & uicesimum ætatis suæ annum transierit, in integrum restitutionis beneficio uti tempore illibato.

Quòd si maioris fuerit minor iura nactus: quantũ ad eas pertinet caussas, quas ex persona maioris fuerit cõsecutus: tantum tẽporis ad exponendas in integrum restitutiones decidendasque caussas accipere debebit, quãtum defuncto, cuius hæres aut bonorum possessor

docebitur

docebitur exstitisse, reliquum fuerat. Cum uerò maior successionem fuerit adeptus minoris: siquidem ciuili iure ab intestato uel ex testamento successerit: mox cum fuerit adita hæreditas. si uerò honorario iure: ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinãdo ac terminando in integrum restitutionis negocio solida sine ulla deminutione tẽpora supputentur. D. Non. Octob. Romæ Constantino. A. & Licinio Cæs. utrisq;. II. COSS.

VI. *Idem A. ad Iulianum P.V.*

PETENDAE in integrum restitutionis tẽporibus obseruatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas restitutionis ualet artari: eandem, quocunq; flagitante, caussis cognitis tribui oportebit. Sin uero eiusmodi postulantur curricula, quæ intra spacium receptum angustari non queunt (quippe si in confinio legitimi temporis petantur) & eius terminos prorogabunt: dilationem petitori denegari conueniet. in eius enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium, cum petitę dilationis mora spacio superstite posset includi. Quòd si defensio rei dilationis suffragium postulauerit: eandem adserta caussa citra obstaculum temporis deferri sancimus: quia nequaquam steterat in ipsius potestate, quando litigio pulsaretur. dari igitur debet, & si impetrata dimensio sese ultra temporis definitionem proferat. qua dilatione si à reo impetratur, etiam actor in requirendis probationibus uti minimè prohibebitur. D. XIIII. Kal. August. Romæ Constantino Cæs. V. & Maximo. COSS. G

VII. *Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni P.P.*

SVPERVACUAM differentiam utilis anni in integrum restitutionis à nostra republica secparãtes, sancimus & in antiqua Roma, & in hac alma urbe, & in Italia, & in alijs prouincijs, quadriennium continuum tantummodo numerari ex die, ex quo annus utilis currebat: & id tempus totis locis esse cõmune. ex differentia enim locorũ aliquod induci discrimen, satis nobis absurdum uisum est. Quod non solum in minorum restitutionibus (quibus utilis annus incipit currere, ex quo uicesimisexti anni dies illuxerit) sed etiam in maiorũ hoc idem adhiberi sancimus. ut hic pro utili anno memorata continuatio temporis obseruetur ad interponendam contestationem finiendamq; litem. Et quemadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum restitutionibus: ita & in maiorum, tempus, in quo reipublicæ caussa abfuerint, uel alijs legitimis caussis, quæ ueteribus legibus enumeratæ sunt, fuerint occupati, omne excipiatur: & sit nõ absimilis in hac parte minorum & maiorum restitutio. D. Kal. Septemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestæ. VV. CC. COSS. H I

QVIBVS EX CAVSSIS MAIORES IN INTEGRUM restituantur. TIT. LIII.

I. *Imp. ANTONINVS. A. Aemyliano.*

SI PROPTER officium legationis ad me bona fide factæ absens & indefensus condemnatus es: instaurationem iudicij iure desideras, ut ex integro defensionibus tuis utaris. nam eos quoq;, qui legationis officio funguntur, in eo priuilegio esse, in quo sunt, qui reipublicę caussa absunt, receptum est. P.P.V. Non. Mart. Duob. & Aspris COSS. K

II. *Idem A. Dionysio.*

SI IDCIRCO apud arbitrum præsentiam tui facere non potuisti, quod sub custodia militari iussu præsidis detinebaris, idq; in ueritate esse præsidi prouinciæ probaueris: accipies caussæ instaurationem. P.P. XIII. Kal. Octob. Læto & Cereali COSS.

III. *Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Proculo decurioni.*

IN CONTRACTIBUS, qui bonæ fidei sunt, etiam maioribus officio iudicis caussa cognita publica iura subueniunt. D. Non. August. Diocletiano & Aristobolo COSS.

IIII. *AA. Prisciano.*

RESPVBLICA minorum iure uti solet, ideoq; auxilium restitutionis implorare potest. D. II. Id. Nouemb. Diocletiano & Aristobolo COSS.

Si ab ho

A V. Iidem. AA. Liciniano.

Si ab hostibus cum patre ac matre captus, post his ibi defunctis, legis Corneliæ benefi cio reuersus successiones eorum quæsisti: exemplo utilis actionis, quæ in integrum restitu/ tis datur, cum exceptionis annuæ (quæ huic obijci solet) obiectu res uindicare non prohi/ beris. D. XVI. Kal. Maij. CC. COSS.

DE ALIENATIONE IVDICII MVTANDI caussa facta. TIT. LIIII.

B I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Attalo.

Cum in rem actionem possessio pariat aduersario, alienatione etiam iudicij mu tandi caussa celebrata, in integrum restitutio edicto perpetuo permittatur: in/ telligis, si rem, ne secum ageretur, qui possidebat, uenundedit, & emptori tradi/ dit: quem elegeris, conueniendi tibi tributam esse iure facultatem D. VI. Kal. De cemb. Viminarij. CC. COSS.

DE RECEPTIS ARBITRIIS. TIT. LV.

I. Imp. ANTONINVS. A. Nepotianæ.

Ex sententia arbitri ex compromisso iure perfecto aditi appellari nõ posse, C sępe rescriptũ est: quia nec iudicati actio inde pręstari potest, & ob hoc inuicem pœna promittitur, ut metu eius à placitis nõ recedatur. Sed si ultra diem cõpro misso comprehensum iudicatum est: sententia nulla est, nec ullam pœnã com/ mittit qui ei nõ paruerit. P. P. IX. Kal. August. Romæ. Antonino. A. IIII. & Balbino. COSS.

II. Imppp. CARVS. CARIN. & NVMERIAN. AAA. Clementi.

Si contra compromissum aduersarius tuus apud electum arbitrum præsentiam sui fa cere detrectauit: placitæ pœnæ uidebitur obnoxius. PP. VIII. Kal. Ianuar. Caro & Carino COSS. III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Petroniæ.

Arbitrorum ex compromisso sententiæ non obtemperans: si sordes, uel euidens gra/ tia eorum, qui arbitrati sunt, intercessit: aduersum filiam tuam agentem ex stipulatu exce/ D ptione doli mali uti poteris. Sed ex doli clausula, quæ compromissi stipulationi subijci so/ let, filiam tuam conuenire non uetaberis. P P. III. Id. Ianuar. Ipsis. AA. & COSS.

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni P. P.

Ne in arbitris cum sacramenti religione eligendis periurium committatur, & detur li centia perfidis hominibus passim definitiones iudicum eludere sanctissimo arbitrio: & hu iusmodi rem censemus esse componendam. Si ergo inter actorem & reum, necnon ipsum iudicem fuerit consensum, ut cum sacramenti religione lis procedat, & ipsi quidem litigato res in scriptis hoc suis manibus uel per publicas personas scripserint, uel apud ipsum arbi/ trum in actis propria uoce deposuerint, quòd sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiam addito, quòd ipse arbiter iuramentum præstiterit super lite cum omni ueritate diri/ E menda: eius definitionem ualidam omnimodo custodiri cēsemus, & neq; reum, neq; acto/ rem posse discedere, sed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. Sin autem de arbitrio nihil tale fuerit uel compositum, uel scriptum, ipsæ autem partes literis hoc ma/ nifestauerint, quòd iuramenti nexibus se illigauerint, ut arbitri sententiæ stetur: & in præsen ti casu omnimodo definitionē arbitri immutatam seruari, literis uidelicet eorum similem uim obtinentibus: siue ab initio hoc fuerit ab his scriptum, uel præfato modo depositum, dum arbiter eligebatur: siue post definitiuam sententiam hoc scriptũ inueniatur, quòd cum sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, uel quòd ea, quæ statuta sunt, adimple re iurauerint. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, uel scriptis, uel de/ positionibus (ut dictum est) manifestum facientibus, præstiterit iuramentum, quod cum omni ueritate liti libramenta imponat: similem esse etiam in præsenti casu prioribus eius

definitionem, & eam omnimodo legibus esse uallatã. Et in his omnibus casibus liceat uel in factum, uel condictionem ex lege, uel in rem utilem instituere actionẽ, secundum quod facti qualitas postulauerit. Si autem in scriptura quidem, aut depositione nihil tale apparuerit, una autem pars edicat iuramentum esse præstitum, quatenus arbitrali stetur sententiæ: huiusmodi litigatorũ uel solius arbitri sermones minimè esse credendos: cum & si quis iuramentum datum esse, non iudice supposito, nec hoc scriptura partium testante, concesserit: incerti certaminis compositio, quæ inter homines imperitos sæpe accidit, non aliquid rebus iudicatis inferat, sed in huiusmodi casu hæc obtineant, quæ ueteres de arbitris eligendis sanxerũt. Si quis autem post arbitri definitionem subscripserit. ἢ μὴ ἀντιλέγω τὰ διαι- G
ρισθέντα διδόναι (græcis enim uocabulis hoc enarrare propter consuetudinẽ utilius uisum est) & si non adiecerit ὁμολογῶ: & sic omnimodo per actionem in factum eum compelli ea facere, quibus consensit. qualis enim differentia est, si huiusmodi uerbis etiam ὁμολογῶ adijciatur, uel huiuscemodi uocabulum omnino omittatur? Si enim uerba cõsueta stipulationum, & subtilis, imò magis superuacua obseruatio ab aula concessit, & nos quidem nuper legibus à nobis scriptis multa uicia stipulutionum, multasq; ambages scrupulososq; circuitus correximus: cur non & huiusmodi scriptura totam formidinem ueteris iuris amputamus: ut si quis hæc scripserit, uel unum ex his, adquiescere eis cõpellatur, & ea ad effectum omnimodo perducere: cum non est uerisimile hæc propter hoc scripsisse, ut tantum nõ contradicat, sed etiam ut ea impleat, aduersus quæ obuiam ire nõ potest. D. III. Kal. Nouemb. H
Decio. V. C. COS.

V. Idem A. Iuliano P. P.

CVM ANTE sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neq; pœna compromissi uallabat, neq; iudex dederat, sed nulla sententia præcedente cõmunis electio, ut illorum sententiæ staretur, procreabat, siquidem pro perte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei ueluti pacti generari: sin autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procederet ei præsidij: sancimus in eos arbitros, quos prædiximus, & quos talis consensus elegerit sub eo pacto (uel in scriptis, uel sine scriptis habito) ut eorũ definitioni stetur: siquidem subscripserint, postquam definitio processit, quòd non displiceat ambabus partibus eorũ sententia: non solum reo exceptionem ueluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro numine in factum actionem, quatenus possit sententia eius exsecutioni mandari in hac quidem I
regia ciuitate ab officio eminentissimæ præfecturæ, uel eius, cuius forum pars persequitur fugientis: in prouincijs autem tam per moderatores, quàm per apparitores eorum, uel per iudices, quorũ regimen pars pertimescit pulsata. Sin autem post sententiam minimè quidem subscripserint se arbitri formam amplecti, sed silentio eam roborauerint, & non intra decem dies attestatio missa fuerit, uel iudici uel aduersario ab alterutra parte, per quam manifestum fiat, definitionem non esse amplectendam: silentio partium sententiam roboratam esse, & fugienti exceptionem & agẽti memoratam actionem competere. Altera autem parte recusante secundum præfatum modum, & implere statuta minimè cupiente: nihil fieri, nec parari exceptionem reo, uel actori actionem: exceptis uidelicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt secundum nouellam nostri numinis constitutionem. tunc K
etenim ea omnia seruari oportet, quæ lege nostra super huiusmodi audientia definita sunt. Licet non ignoremus Iulij Pauli opinionem, & aliorum certorum prudentium, qui tetigerunt quidem huiusmodi quæstionem, quam in præsenti aggredimur. non autem peritissimè peregerũt, sed usq; ad quasdam actiones tẽporales standũ esse existimauerunt. Plenius autẽ & generaliter definimus, conuentũ in scriptis apud cõpromissum iudicẽ factũ ita temporis interruptionem inducere, quasi in ordinario iudicio lis fuisset inchoata. Ad hoc generaliter sancimus in ijs, quæ apud compromissarios acta sunt, si aliquid in factum respiciens uel professum est, uel attestatũ: posse eo & in ordinarijs uti iudicijs. D. VI. Kal. *. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

VI. Idem A. Ioanni P. P.

SANCIMVS mulieres suæ pudicitiæ memores & operum, quæ eis natura permisit, & à quibus

quibus iussit eas abstinere, licet summæ atque optimæ opinionis constitutæ insce arbitrium susceperint, uel si fuerint patronæ, etiam si inter libertos suam interposuerint audientiam ab omni iudiciali agmine separari, ut earū electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduersus iustos earum contemptores habeatur.

DE SATISDANDO TIT. LVI.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC.

NON EST iuris incerti, eum, qui apud acta factus est agētis procurator, nō compelli ratam rem dominum habiturum satisdare. hoc enim casu ueluti præsentis procuratorem interuenire, intelligēdum est. Itaque & si postea mutata uoluntate procuratorem esse noluerit, tamen iudicium, quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debebit. Sin autem ei ab aduersario suo opposita fuerit in ipso litis exordio defensionis allegatio: etiam ipse quasi absentis in hac parte procurator satisdationem super excipienda lite præstare cogitur. qua non præcedente: lis, quæ ei data est, ulterius procedere à iudice non cōceditur. Rei autem procurator uel defensor, etiam sub gestorum testificatione factus, in ipso litis limine iudicatum solui satisdationę in omnibus causis præstare cogitur. D. IX. Kal. Nouemb. CC. COSS.

DE IVRIS FORMVLIS, ET IMPETRATIONE actionum sublatis TIT. LVII.

I. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *Marcellino præsidi Phœnicæ.*

IVRIS FORMulæ aucupatione syllabarum insidiantes, cūctorum actibus radicitus amputentur. D. X. Kal. Febr. Constantio III. & Constante II. AA. COSS.

II. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Hierio.* P. V.

NVLLIS prorsus non impetratę actionis, in maiore uel minore iudicio agentibus opponatur exceptio: si aptam rei, & proposito negocio competentem eam esse constiterit. D. X. Kal. Maij. Felice & Tauro COSS.

DE IVREIVRANDO PROPTER CALVMniam dando TIT. LVIII.

I. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Demostheni* P. P.

IN OMNIbus caussis, siue propter literas fuerit certatū, siue propter instrumenta, siue propter quidquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus, nō aliter easdem probationes præstare cōpelli, nisi prius, qui eas exposcit iuramentum de calumnia præstiterit, quod nō caussam differendo huiusmodi allegationem proposuit. nam sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescitur. ne autem perperam in quæstione seruorū quidam uenientes sui animi crudelitatem exerceant: non aliter concedimus, qui quęstiones seruorum exposcunt, ad hoc uenire, uel à iudicibus audiri: nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant, quòd non odio seruorū, uel propter offensas cohæredum, ad hoc uenerunt, sed quia aliter rerum hæreditariarū ueritatem exquirere uel ostendere non possunt. D. XII. Kal. Octob. Constantinop. Decio. V. C. COS.

II. *Idem. A Ioanni* P. P.

CVM ET iudices non aliter caussas dirimere concessimus, nisi sacrosanctis euangelijs propositis, & patronos caussarum in omni orbe terrarum, qui Romano imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre caussas disposuimus: necessarium duximus præsentē legem ponere, per quam sancimus, in omnibus litibus, quæ fuerint post præsentē legem inchoatę, non aliter neque actorem neque fugientem in primo exordio litis exercere certamina, nisi post enarrationem & responsionem, antequam utriusque partis aduocati sacramentum legitimum pręstent, ipsæ principales personę subeant iusiurandum: & actor quidem iuret,

non calumniandi animo litem mouisse, sed existimando bonam caussam habere: reus autem non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius & ipse iurauerit, quòd putans se bona instantia uti, ad reluctandum peruenerit: & postea utriusque partis uiros disertissimos aduocatos (quod antè dispositum est à nobis) iuramentum præstare, sacrosanctis uidelicet euangelijs ante iudicem positis. Sin autem uel dignitas, uel sexus personæ non concesserit eam ad iudicem peruenite: in domo litigatoris sacramentum procedere, altera uidelicet parte, uel procuratore eius præsente. Quod obseruari oportet, & si tutores, uel curatores, uel aliæ quædam sint personæ, quæ administrationem alienarum rerum authoritate legitima gerunt. Conuenit enim & ipsos iureiurando affici, quia ipsi caussam scientes ita ad eam perueniunt. neque enim pupillus, neque adultus, uel aliæ huiusmodi personæ, sed ipsi, qui pro eis tutelam uel curam uel aliam legitimam gerunt administrationem, scire possunt caussam, & ita ad iudicium peruenire: eò quòd ex animi sui scientia iurēt. & licet uera caussa natura fortasitan alia est: tamen quod quisque credit, & existimat, hoc esse iurandum: omnibus iuramentis, quæ uel ex præteritis descendunt legibus, uel à nobis disposita sunt, in sua firmitate duraturis. Sin autem absfuerit alterutra pars, & per procuratorem caussa agatur: non antè licentiam habeat actor litem exercendam suo procuratori mandare, nisi prius actis interuenientibus in prouincia, in qua degit, sacramentum calumniæ subeat. Similique modo si reus absfuerit, & forsitan per iudicatum solui stipulationem procuratorē ordinauerit, uel defensor pro eo interuenerit: & ipse, uel præsente actore per se, uel instructum procuratorem, uel etiam absente eo (si hoc iudex perspexerit) inter acta iuramentum præstet. quod reum dare antea dispositum est. Sed quia ueremur, ne forsitan quidam collusione aliqua utentes, remittere uideantur inter se huiusmodi sacramētum, & ex prædicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus omnes iudices, licet ex compromisso cognoscant, uigorem suum exercētes (quia non pro cōmodo priuatorū, sed pro cōmuni utilitate præsentē legem posuimus) minimè pati tale sacramentum remitti, sed omnimodo hoc & ab actore & fugiente exigi: ne paulatim uideatur huiusmodi res defraudari, & sacramentū uel principalium personarum uel aduocatorum ex quacunque parte mutilari. Hoc etiā huic legi censemus esse addendum, ut si quis pro alio litem mouere uoluerit, nullo mādato prolato, sed per fideiussionem ratam rem dominū habiturū suam personā firmauerit: ne uel ex hac machinatione lex circūscribi uideatur: sancimus, si quid tale in posterū emerserit (siue pro una persona quis litem mouere uoluerit, siue pro aliquo corpore, uel uico, uel alia uniuersitate) fideiussionem quidem solitā præstare, litē autem ulterius minimè procedere, nisi iudices intra statuēdum tempus faciant principales personas sacramentum subire, uel præsente aduersario (si hoc maluerit) uel alio pro eo agente, uel penitus altera parte cessante, inter acta apud defensorem locorū huiusmodi sacramentū, uel ab ipso, pro quo agitur, uel à plurima parte, uel idonea uniuersitatis procedat. Quòd si actor noluerit subire sacramentum calumniæ, & hoc legitimè fuerit adprobatum: nō liceat ei penitus ad litē peruenire, sed cadat ab instituta actione quasi improbus litigator, & tristitia iudicum ei cum summa interminatione occurrat, & ab iudicio cum quàm longissimè expellat. Sin aūt reus hoc sacramentū subire recusauerit: in ijs capitulis, quæ narratione comprehensa sunt, pro cōfesso habeatur: & liceat iudici sententiam proferre, quemadmodum ei & ipsa rei qualitas suggesserit. sic enim nō lites solum, sed etiā calumniatores minuentur: sic pro iudicijs putabūt sese homines in sacrarijs sisti. Si enim & ipsæ principales litigantiū partes per iuramentū lites exerceant, & patroni caussarum præbeāt sacramentū, & ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tam caussę totius faciant examinationē, quàm suū proferant arbitriū: quid aliud, nisi pro hominibus deum esse in omnibus caussis iudicē, credendum est? Antiqua itaque calūnia quiescente, & eius ambagibus: cōstitutio nostra dilucida & cōpendiosa in terris clareat omnib. & sit maximū dirimendarum caussarū remedium. Sed prædictū sacramentū, in litibus quidē, quæ nōdum inchoatæ sunt, præstari uolumus in ipso litis primordio. Sin autem caussæ adhuc pendentes in-

A tes inueniantur,uel post litem contestatam,& post solitas iudiciales cautelas iam præstitas: siquidem præsto fuerit utraque persona, & in eadem ciuitate, uel in territorio eius moratur: & in his litibus sacramentū locum habere,& in primo post hanc legem ingressu eum cōpelli iusiurandum præstare. Sin autem una pars absfuerit: ne uideatur propter absentiam personæ lis differri, & aliquid contrarium eueniat nostro proposito, & quod pro cōpendio litium introductum est,in aduersariam figuram transformetur: iubemus præsentē quidem personam omnimodo dare sacramentum,absenti autē duntaxat in pendentibus litibus(secundum quòd suprà dictum est)hoc concedi. Sin autē utraque principalis persona absfuerit:
B ne diutius lites protelentur,etiam sine datione sacramenti lites pendentes suo decurrāt tramite.PP.IIII.Kal.August.Iustiniano A.IIII.& Paulino C.V.COSS.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER TERTIVS.

DE IVDICIIS ·TIT· I·

C I. Impp.SEVERVS.& ANTONINVS.AA.Clementi.

IVDICIO COEPTO,VSVRARVM STIPVLATIO NON EST PERempta.superest igitur,ut debitorem eius tēporis, quod non est in iudicium deductum,cōuenire possis.PP.Kal.April.Antonino.II. & Geta II.COSS. II. Iidem.AA.Valerio.

LICET iudice accepto cum tutore tuo egisti,ipso iure actio tutelæ sublata non est.& ideo si rursus eundem iudicem petieris: cōtra utilem exceptionē rei iudicatæ, si de specie, de qua agis, in iudicio priore tractatum non esse allegas, non inutiliter replicatione doli mali uteris.PP.VI.Kal.Ianuar.Faustino & Rufo.COSS.

D III. Imp.ALEXANDER.A.Faustinæ.

QVOTIES quæstio status bonorum disceptationi concurrit: nihil prohibet, quò magis apud eum quoque,qui alioqui super caussa status cognoscere nō possit,disceptatio terminetur.PP.VI.Id.Feb.Iuliano II.& Crispino COSS.

IIII. Idem.A.Popilio.

SI CVM tibi precium prædiorum à curatoribus comparatorū reputaretur, & instrumenta emptionis traderentur,quæstionem omissæ euictionis non mouisti:intelligis,semel finitam litem instaurari non posse.PP.Kal.Aug.Modesto & Probo COSS.

V. Imp. GORDIANVS.A.Marcello.

A' IVDICE iudex delegatus,iudicis dandi potestatem non habet,cum ipse munere fun-
E gatur iudiciario:nisi à principe iudex datus fuerit.PP.IIII.Non.Septemb.Pio & Pontiano COSS. VI. Idem.A.Iuniæ.

SERVVS in iudicio interesse non potest: nec si cōdemnatio aliqua in personā eius facta sit,quod statutum est,subsistit.D.XV.Kal.Septemb.Gordiano A.& Auiola COSS.

VII. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC.Hyrinæ.

CVM DEBITORIS tui seruum tibi pignoris iure obligatum,bona domini sui quondam rebus humanis exempti,tenere profitearis: aduersus eum dari tibi actiones contra ius postulas:siquidem inter seruum & liberum consistere nullum possit iudicium. Ad possessionem itaque pignorū magis officio iudicis uenire te conuenit,quàm illicita postulare.S.XIIII.Kal. Maij.Sirmij.CC.& COSS. VIII. Impp.CONSTANTIN.& LICINIVS.AA. ad Dionysium.

PLACVIT in omnibus rebus præcipuam esse iustitiæ æquitatisq́ue scriptæ, quàm stricti iuris rationem. D. Id. Mar. Volusiano & Anniano coss.

IX. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Maximum.

IVDICES oportet in primis rei qualitatem plena inquisitione discutere, & tunc utranque partem sæpius interrogare, nunquid noui addere desideret: cum hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, siue definienda caussa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referēda sit. D. II. Id. Ianuar. Sirmij. Licinio. V. & Crispo coss.

X. Idem. A. ad Seuerum. P. V.

NVLLI prorsus audientia præbeatur, qui caussæ continētiam diuidet, & ex beneficij prærogatiua id, quod in uno eodemq́ue iudicio poterat terminari, apud diuersos iudices uoluerit uentilare: pœna ex officio iudicis imminente ei, qui contra hanc supplicauerit sanctionē, atque alium super possessione, alium super principali quæstione iudicem postulauerit. D. III. Kal. August. Paulino & Iuliano coss. G

*Duæ Constitutiones Græcæ.

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano P. P.

PROPERANDVM nobis uisum est, ne lites fiant penè immortales, & uitæ hominum excedāt modum: cum criminales quidem caussas iam nostra lex biennio cōclusit, & pecuniariæ caussæ frequentiores sunt, & sæpe ipsæ materiam criminibus creare noscuntur: præsentem legem super his per orbem terrarū, nullis locorum uel temporū angustijs coartādam, ponere. H Censemus itaque omnes lites super pecunijs quantæcunque quātitatis, siue super conditionibus, siue super iure ciuitatis, seu priuatorum fuerint illatæ, siue super possessione, uel dominio, uel hypotheca, seu super seruitutibus, seu pro alijs quibusdā casibus, pro quibus hominibus inter se litigandum est: exceptis tantummodo caussis, quæ ad ius fiscale pertinent, uel quod ad publicas functiones respiciat: non ultra triennij metas post litem contestatam esse protrahendas. Sed omnes iudices, siue in hac alma urbe, siue in prouincijs, maiorē seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, aut ex aula nostra dati, uel à nostris proceribus delegati: non esse eis concedendum ulterius litē, quàm triennij spacio extendere. hoc etenim iudicialis magis esse potestatis, nemo est, qui ignoret. Nam si ipsi uoluerint: nullus tam audax inuenitur, qui possit inuito iudice litē protelare. I Et siquidem pars actoris cessauerit, quatenus multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metæ post litem contestatam iam prope finem ueniant, ut semestre tempus tantum ei supersit: licentia erit iudici per exsecutores negocij actorē requirere, parte fugiente ex una parte actoris absentiam incusante, & iudicibus omnimodo suas aures huiusmodi quæstioni referantibus. & si per tres uices hoc fuerit subsecutū, decem dierū spacio per ununquenque introitum destinato, & nec ita pars actoris fuerit inuēta, & neque per se, neque per procuratorem instructum peruenerit: tunc iudicem negocij acta apud se confecta conspicere, & siquidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino caussæ certa fieri coniectura: non solum partem fugientem ab obseruatione iudicij relaxare, sed etiam in omnes expensas, quæ consueto modo circa lites expenduntur, eum condemnare, uera quantitate earum sacramento fugiētis manifestanda, & omni cautela, quam super lite reus exposuit, reddenda: quæ & si remanserit, uiribus euacuabitur. K Sin autem ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuenta possit inuenire uiam, ex qua manifestū ei fiat, quid statuendum sit: etiā actore absente, si eum meliorem caussam habere prospexerit, proferre sententiam non moretur, & præsentem reum absenti actori condemnare: expensis tantummodo litis, quas reus legitimè se expendisse iurauerit, condemnatione excipiendis: quia hanc pœnam actori, & meliorem caussam habenti, propter solam absentiæ contumaciam imponimus. nullo penitus ei regressu ad eandem litem conseruando: sed actor contumax cadat omnimodo de lite, si reus absoluitur. Sin uero aliqua condemnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam

A quam forsitan non sufficientem sibi actor putauerit fugitinus: nullo modo iterum eandem litem resuscitare concedimus. & hæc quidem pœna actori sit imposita. Sin autem reus ab fuerit, & similis eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: etiam absente eo eremodicium contrahatur: & iudex, secundum quod ueteribus legibus cautum est, ex una parte cum omni subtilitate caussam requirat: & si obnoxius fuerit inuentus, & contra absentem promere condemnationem non cesset, quæ ad effectum perducatur: & per res & facultates fugientis uictori satisfiat, siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima uia contra

B res contumacis apperiatur. nulla licentia erit alij personã eius solam prętendenti concedenda contradicendi, cum in possessioné ex huiusmodi caussa actor mittitur: nec si reuersus ipse fuerit, & uoluerit fideiussioné dare, & possessionem recuperare, audietur, in huiusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem excludimus. Cum autem eremodicium uentilatatur siue pro actore, siue pro reo examinatio sine ullo obstaculo celebretur. Cũ em̃ terribiles in medio proponuntur scripturæ, litigatoris absentia dei præsentia repleatur, nec pertimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei, qui contumaciter abesse noscitur nulla sit prouocationis licentia: quod & in ueteribus legibus esse statutum, manifestissimi iuris est. Huiusmodi autem sententia propè finem triennij proferatur: pro quo & præsentem legem induximus. Si enim in anteriore tempore, in quo larga temporis superest dilatio. &

C spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra pars cessauerit: in sola expensarum datione & absolutione forsitan præstetur pœnalis sententia, non autem tunc mors litis & condemnatio in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidunt, in quibus triennij effluentis imminet formido. Siue aũt alterutra parte absente, siue utraq; præsente lis fuerit decisa: omnes iudices, qui sub imperio nostro constituti sunt, sciant uictum in expensarũ caussa uictori esse condemnandum, quantum pro solitis expensis litium iurauerit: nõ ignorantes, quòd si hoc prætermiserint, ipsi de proprio huiusmodi pœnæ subiacebunt, & reddere eam parti læsæ coartabuntur. & hæc de alterutra parte litigantium contumaciter absente nobis statuere uisum est, ad æquitatis rationẽ omnia corrigentibus. Sin aũt utraq; parte imminente & litem peragere cupiente, iudex eam accipere noluerit, uel propter amicitias,

D uel inimicitias, uel turpissimi lucri gratia, uel propter aliud quodpiã uiciũ, quod miserrimis animis huiusmodi iudicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare, & propter hoc triennium fuerit transactum: siquidẽ iudex in magistratu positus est, uel in maiori dignitate usq; ad illustratus gradum: decem libras auri priuatis nostris largitionibus inferre per scholam palatinam compellatur. si autem iudex minor fuerit: trium librarũ auri multa plectetur, per eandem scholam exigenda. & nostro ærario adplicanda: & eo remouendo, alter iudex in locum eius subrogetur sub similis pœnæ formidine, his omnibus locum habentibus, cum unus iudex omnem caussam ab initio peragit. Sin autem in medio triennio uel morte iudicis uel alia inrecusabili occasione iudicium fuerit mutatum: tunc siquidẽ ex triennio annale tempus uel amplius residet, in quo alius iudex ei caussę imponitur: intra reliquũ

E tempus caussa finiatur. Sin autem minus, quàm annale, sit: tunc omne, quod deest, repleatur: ut non in minore, quàm perfecti anni, tempore litem possit subrogatus iudex tam discutere, quàm terminare. Illo proculdubio obseruando, ut si neq; per alterutram litigantiũ partem, nec per iudicem steterit, quò minus lis suo marte decurrat, sed per patronos caussarũ: licentia detur iudici, & eos duarum librarum auri pœna afficere, per scholam palatinam exigenda, & similiter publicis rationibus aggreganda: ipso uidelicet iudice in sua sententia hoc ipsum manifestante, quòd per patronos caussæ uel fugientis uel agẽtis dilatio facta est, uel per omnes, uel per quosdã ex ijs. necessitate aduocatis imponẽda, ex quo litem peragendã susceperint, eã usq; ad terminũ (nisi lex, uel iusta caussa impediat) implere, ne ex eorũ recusatiõe fiat caussę dilatio: honorarijs scilicet à dictibus, qui dare possunt, disertissimis togatis omnimodo præstandis, & (si cessauerint) per exsecutores negociorum exigendis, ne per huiusmodi

iusmodi machinationem caussæ merita protrahantur: nisi ipse litigator alium pro alio patronum eligere maluerit. Hæc autem in his à nobis cauta sunt, quibus præfectæ ætatis constitutus, arbitrium suum pro omnibus sufficit. Si uero caussæ uel pupillorum, uel adultorum sunt, uel aliorum sub cura agentium, masculorum uel fœminarum, ut per tutores, uel actores, uel curatores, uel procuratores eorum agantur, & eorum desidia triennium fuerit elapsum, & caussa ceciderint: litem quidem nihilominus suum habere uigorem: omnem autem iacturam, quæ ex caussa hac oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiussores, hæredesque, & res eorum, & omnes, quorum in hac caussa legitimè interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis uel minoribus eorum substantia: tunc in id, in quo fuerint detrimentum perpessi, in integrum restitutionis auxilium eis superesse. D. VI. Kal. April. Lampadio & Oreste. VV. CC. COSS. G

XII. *Idem A. Iuliano.* P. P.

REM non nouam, neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam, cum uero contempta sit, non leue detrimentum caussis inferentem. cui enim non est cognitum, antiquos iudices non aliter iudicialem calculum accepisse, nisi prius sacramentum præstitissent, omnimodo sese cum ueritate & legum obseruatione iudicium dispositu ros? Cum igitur & uiam non inusitatam inuenimus ambulandam, & anteriores leges nostræ, quæ de iuramentis positæ sunt, non minimam suæ utilitatis experientiam litigantibus præbuerunt, & ideo ab omnibus meritò collaudantur: ad hanc in perpetuum ualituram legem peruenimus, per quam sancimus omnes iudices (siue maiores, siue minores, qui in administrationibus positi sunt, uel in hac regia ciuitate, uel in orbe terrarum, qui nostris gubernaculis regitur: siue eos, quibus nos audientiam committimus, uel qui à maioribus iudicibus dantur, uel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem, uel qui ex recepto, id est compromissis, quæ iudicium imitantur, caussas dirimendas suscipiunt, uel qui arbitrium peragunt, uel ex authoritate sententiarum & partium consensu, electi sunt) & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicialem sacrosanctæ deponantur scripturæ, & hæ permaneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus usque ad ipsum terminum & definitiuæ sententiæ recitationem. sic etenim attendentes ad sacrosanctas scripturas, & dei præsentia consecrati, ex maiore præsidio lites diriment: scituri, quòd non magis alios iudicant, quàm ipsi iudicantur, cum etiam ipsis magis, quàm partibus iudicium terribile est: siquidem litigatores sub hominibus, ipsi autem deo inspectore adhibito caussas proferunt trutinandas. Et hoc quidem iusiurandū iudiciale sit omnibus notum, & Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementum, & ab omnibus iudicibus obseruandum: & si prætereatur, contemptoribus periculosum sit. Patroni autem caussarum qui utrique parti suum præstantes ingrediuntur auxilium, cum lis fuerit contestata, post narrationem propositam, & contradictionem obiectam, in qualicunque iudicio maiore seu minore, uel apud arbitros, siue ex compromisso, uel aliter datos, uel electos: sacrosanctis euangelijs tactis iuramentum præstent, quòd omni quidem uirtute sua, omnique ope, quod iustū & uerum existimauerint, clientibus suis inferre procurent, nihil studij relinquentes, quod si bi possibile est: non autem credita sibi caussa cognita, quòd improba sit, uel penitus desperata, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinentur. sed & si certamine procedente aliquid sibi tale cognitum fuerit, à caussa recedant, ab huiusmodi communione sese penitus separantes. hocque subsecuto: nulla licentia concedatur, spreto litigatori ad alterius aduocati patrocinium conuolare, ne melioribus contemptis improba aduocatio subrogetur. Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præstito, quidam ex his caussa procedente patrocinandam esse crediderint, quidam recusauerint: exeant quidem recusantes. uolentes autem remaneant. caussæ etenim terminus manifestare poterit, qui timidius, H I K

quique

A quicquid audacius iudicium uel reliquerunt, uel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare. D. IIII. Kal. April. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss. XIII. Idem A. Iuliano P.P.

SANCIMUS omnes iudices (siue in hac florentissima ciuitate, siue in prouincijs) si quando absens persona citata postea apparuerit: non aliter ei iudicialem aditum reuelare, sed omnem claudere ei iudiciorum copiam, nisi prius omnia damna restituat ex huiusmodi uicio aduersarijs eius inflicta, siue circa ingressus litis, siue circa honoraria aduocatorum, uel alias caussas, quae in iudicio uersantur: aestimatione iudicis quantitate eorum definienda, postquam
B iuratum ab eo fuerit, qui fecit expensas: exsecutoribus negociorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus. scituris iudicibus nostris & exsecutoribus, quòd si hoc praetermiserint: ex substantia sua huiusmodi detrimentum laesis resarcire compellentur. quod & in pedaneis iudicibus obseruari censemus, licet non citati, sed requisiti litigatores mala conscientia absfuerint. D. X. Kal. Maij. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss.

XIIII. Iidem A A. Iuliano P.P.

APERTISSIMI iuris est, licere litigatoribus iudices antè, quàm lis inchoetur, recusare: cum etiam ex generalibus formis sublimissimae tuae sedis statutum est, necessitatem imponi iudice recusato partibus ad eligendos arbitros uenire, & sub audientia eorum sua iura proponere. licet enim ex Imperiali numine iudex delegatus est: tamen quia sine suspicione omnes li-
C tes procedere nobis cordi est: liceat ei, qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium curratur, libello recusationis ei porrecto: cum post litem contestatam neque appellare posse ante definitiuam sententiam iam statuerimus, neque recusare. ne lites in infinitum extendantur: in eo scilicet exsecutore necessitatem partibus per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponente, & arbitros eligere, & ad eos uenire & sic litem appetere, quasi arbitri fuerint ab Imperiali culmine delegati. Quod etsi ab Imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere censemus. D. V. Kal. Maij. Constantinop. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss.

XV. Idem A. Ioanni P.P.

CERTI iuris est, quòd concessa est militaribus hominibus iudicandi facultas (quid enim
D obstaculi est, homines, qui alicuius rei peritiam habent, de ea iudicare?) cum sciamus & militares magistratus, & omnes tales homines per usum quotidianum iam esse adprobatos, ut & audiant lites, easque dirimant, & pro sui & legis scientia huiusmodi altercationibus fines imponant. D. Kal. Nouemb. Lampadio & Oreste v v. cc. coss.

XVI. Idem A. Ioanni P.P.

CUM specialis iudex, siue ab angusta fortuna, siue à iudiciali culmine in aliqua prouincia, in qua incusatus degit, datus est, & una pars suspectum eum sibi esse dicit: ne forte absente persona iudicis, & in alia ciuitate eiusdem prouinciae commorante, compellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei incusatus offerre: sancimus, siquidem praesto est praeses prouinciae in illa ciuitate, ubi de ea re dubitatur: licere ei, qui suspectum sibi iudicem esse
E dicit, ipsum praesidem adire, & hoc facere in actis manifestum. Si autem non est moderator prouinciae in praefato loco: haec eadem apud defensorem locorum, uel duumuiros municipales, gestis apud eos habitis, & celebrare, & iudicem quidem eum recusare. Illico autem, id est intra triduum proximum, sine ulla dilatione compelli arbitrum uel arbitros eligere, & apud eos litigare: ne & datus iudex remoueatur, & alter non eligatur. Electione uidelicet arbitri, si uariatum fuerit inter partes, simili modo uel praesidis prouinciae (si adest) uel defensoris locorum, uel magistratuum municipij arbitrio dirimenda: & exsecutore, cui mandata est huiusmodi caussae exactio, imminente, & statuta ab arbitris effectui mancipante, ni fuerit prouocatum. tunc enim ipse, qui antea iudicem dedit, qui suspectus uisus est, appellatione trutinata formam caussae imponat legitimam. D. Id. Nouembr. Lampadio & Oreste coss.

DE SPOR-

DE SPORTVLIS ET SVMPTIBVS IN DIVERSIS iudicijs faciendis, & de exsecutoribus litiũ .TIT. II.

I. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. A A A. *ad Potitum uicarium.*

QVISQVIS fuerit exhibitus, usque ad negotij terminum ab eo adparitore, cui primum traditus fuit, obseruari eum decernimus. Si qua præsumptione fuerit hæc mansuetudinis nostræ posthabita præceptio: primiscrinio, qui iussa temerauerit, quinque librarum auri condemnatione mulctando. D. Kal. Iul. Mediolani. Ausonio & Olybrio. coss. G

* Græca Constitutio IVSTINIANI A.

II. *Idem A. Iuliano* P. P.

OMNIBVS iudicibus licentiam præstamus, siue ijs, quibus à nostro numine lites mãdantur, illustribus, uel spectabilibus, uel clarissimis, uel togatis fori cuiuscunq; præfecturæ, uel alijs quibusdam, uel ijs, qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt: exsecutores, si cessauerint, caussas eis instructas aufferre, & remouere ab exsecutione eos, & alios idoneos supponere, uel etiam multis afficere. Sed siquidem illustres sunt iudices: usq; ad sex solidorum summam. sin autem alij: usq; ad tres tantummodo aureos, & ad iudices, quorum interest, referre, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. Nostris autem amplissimis iudicibus licẽtia sit & maiores pœnas & corporales maculas exsecutoribus imponere, H si malè fuerint circa lites uersati: ut sciant, non esse caussas eludendas, nec lucri gratia aliquod eis uicium imponendum. D. V. Kal. April. Lampadio & Oreste coss.

DE PEDANEIS IVDICIBVS TIT. III.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Vicanis.*

PROCVRATORI nostro non uice præsidis agenti, dandi iudices inter priuatas personas non competere facultatem, mãnifestum est. & ideo si (ut allegastis) inter priuatas personas is cuius meministis, arbitros dandos putauit: sentẽtia ab eis prolata nullo iure subsistit. PP. Kal. Feb. Attico & Prætextato coss. I

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Vicarijs.*

PLACET nobis præsides de his caussis, in quibus quòd ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos iudices dabant, notionis suæ examen adhibere: ita tamen, ut si uel propter occupationes publicas, uel propter caussarum multitudinem huiusmodi omnia negocia nõ potuerint cognoscere, dandi iudices habeant potestatem. Quod non ita conuenit accipi, ut etiam in his caussis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere, dandi iudicis licentia permissa credatur. Quod usq; adeò in præsidũ cognitione retinendum est, ut eorum iudicia non deminuta uideantur: dum tamen de ingenuitate, super qua poterant & antè cognoscere, & de libertinitate præsides ipsi dijudicent. D. XV. Kal. Augst. CC. COSS.

III. *Exemplum* S. L. *eorundem* A A. & CC. *ad Serapionem.*

PLACET, ut iudicibus (si quos grauitas tua disceptatores dederit) insinues, ut delegata sibi negocia lata sententia determinent: nec in his caussis, in quibus pronunciare debent & possunt, facultatem sibi remittendi patere ad iudicium præsidale cognoscant: maximè, cum & si iudicatio alicui litigatorũ parti iniusta uideatur, interponendę prouocationis potestas à sententia ex omni caussa prolata libera litigatoribus tribuatur. D. VIII. Kal. April. Antiochiæ. CC. COSS. K

IIII. *Iidem* A A. & CC. *Firmino.*

PLACVIT, quoties pedanei iudices dati post litem contestatam uel ad aliud iudiciũ necessariò diriguntur, uel publicæ utilitatis ratione in alias prouincias proficiscuntur, uel diem obierunt, atque his rationibus negocijs cœptis finis non potuit adhiberi: alium in locum eorum iudicem tribui, qui negocium examinet: ne huiusmodi casibus interuenientibus, impedimentũ

impedimentum aliquod in persequendis litibus adferatur. D. X. Kal. * Tyberio & Maximo coss. V. Imp. IVLIANVS. A. Secundo P. P.

QVAEDAM sunt negocia, in quibus superfluum est moderatorem expectare prouinciç. Ideoq; pedaneos iudices, qui negocia humiliora disceptent, constituendi damus prçsidibus potestatem. D. V. Kal. Aug. Antiochiæ. Mamertino & Neuita coss.

QVI PRO SVA IVRISDICTIONE IVDICES dare, dariúe possunt. TIT. IIII.

B

* Constitutio Græca.

V. Imp. THEOD. & VALENTIN. A A. Cyro P. P.

IN CAVSSarum delegationibus illud consultissimè præcipimus obseruari, ut ita ualeant, si ad iurisdictionem pertineant delegantis. Quòd si quis alienæ iurisdictionis caussam crediderit delegandam: nec præcepto cognitorem datum patientiam accommodate censemus. & si contra leges obtemperauerit deleganti: omnia, quæ ab ea delegatione geruntur, ita pro infectis haberi præcipimus, ac si ipsi, qui delegauerunt, alienæ iurisdictionis iudices resedissent, ut ne appellandi quidem necessitas uictis aduersus eas sententias imponatur. Hæc teneant, nisi iudices à nobis specialiter delegantibus dati, alijs caus-
C sas delegauerint iudicandas. nam his delegantibus: nullo personarum caussarumúe habito tractatu, appellationum ad eos iure iudicia remeabunt. D. XIII. Kal. Ianuar. Valentiniano A. & Anatolio coss.

NE QVIS IN SVA CAVSSA IVDICET VEL sibi ius dicat. TIT. V.

I. Imppp. VALENS GRAT. & VALENTIN. A A A. ad Gracchum. P. V.

GENERALI lege decernimus, nemiem sibi esse iudicem, uel ius sibi dicere debere. in re enim propria iniquum admodum est, alicui licentiam tribuere sententiæ. D. Kal. Decembr. Valente VI. & Valentiniano. II. A A. COSS.

D

QVI LEGITIMAM PERSONAM STANDI in iudicijs habent, uel non. TIT. VI.

I. Imp. GORDIANVS. A. Candidæ.

SI CVM esses pupillaris ætatis, sine tutoris authoritate cum aduersario tuo consistens, præses prouinciæ aduersus te pronunciauit: minimè authoritate iudicati nititur, quod statutum est. D. Idib. Decembr. Gordiano A. & Auiola coss.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Gemachæ.

IN RE, quæ priuati iudicij quæstionem habet, sicut pupillus authore tutore & agere, & cõueniri potest: ita adultus curatore consentiente litem & intendere, & excipere debet. D. IX.
E Kal. Ianuar. C C. COSS.

III. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Iuliano proconsuli Africæ.

MOMENTANÆ possessionis actio exerceri potest per quancunq; personam. sub colore autem adipiscendç possessionis obrepticia petitio alteri obesse non debet: maximè. cũ absque conuentione personæ legitimæ initiatum iurgium uideatur. Nihil autem opituletur cõuentio circa minorem habita, cum id rectius circa curatorẽ debuerit custodiri. D. II. Non. Mart. Rauennæ. Constantio & Constantino coss.

VT NEMO INVITVS AGERE VEL ACCVsare cogatur. TIT. VII.

I. Imp. DIOCLET. A. Camerio.

INVITVS

NVITVS agere uel accusare nemo cogatur. D. Id. Octobr. Carino. II. & Numeriano coss.

DE ORDINE IVDICIORVM TIT. VIII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. A A. *Marcelline & alijs.*

ADITE præsidem prouinciæ & ruptum esse testamentum Fabij Præsentis adgnatione filij docete. neq; enim impedit notionem eius, quòd status quæstio in cognitionem uertitur, etsi super status caussa cognoscere non possit. pertinet enim ad officium iudicis, qui de hæreditate cognoscit, incidentem quæstionem, quæ in iudicium deuocatur, examinare: quoniam nec de ea, sed de hæreditate pronunciat. G D. XIII. Kal. Decembr. Geta & Plautiano coss.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Magnillæ.*

SI QVAEstio tibi generis ab his, quos fratres patrueles esse dicis, non tit: adito præside, & accepto familiæ erciscundæ iudicio, experire. Quod si de ea re quæstio erit: prius de natiuitatis ueritate secundum iuris formam quæri, idem uir clarissimus curæ habebit. P P. X. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

III. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. A A. *Demetrio.*

CVM ciuili disceptationi principaliter motæ quæstio criminis incidit, uel crimine prius instituto ciuilis caussa adiungitur: potest iudex eodem tempore utraq; disceptationem sua sententia dirimere. IIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Calphurnium.* H

QVONIAM ciuili disceptatione intermissa, sæpe fit, ut de crimine iudicetur, quod utpote maius merito minori præfertur: ex quo criminalis quæstio quocunq; modo cessa...rit: oportet ciuilem caussam uelut ex integro in iudicium deductam distingui, ut finis criminalis negocij ex eo die, quo inter partes fuerit lata sententia, initium ciuili quæstioni tribuat. D. Id. Mart. Nepotiano & Facundo coss.

DE LITIS CONTESTATIONE TIT. IX.

I. *Impp.* SEVERVS et ANTONINVS. A A. *Valenti.*

RES in iudicium deducta non uidetur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, uel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam & I editam actionem per multum interest. lis enim tunc contestata uidetur, cum iudex per narrationem negocij casum audire cœperit. D. Kal. Septembr. Seuero III. & Antonino A A. coss.

DE PLVS PETITIONIBVS TIT. X.

I. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni. P. P.*

ODIOSAS contrahentium calliditates amputare properãtes, censuimus, ut si quis certa quantitate sibi debita super ampliore pecunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, & ad iudicium debitorem uocauerit: siquidem ante inchoatam litem calliditatis eum pœniteat, & debiti ueram quantitatem confessus fuerit: nullo eum dispendio prægrauari. Sin autem liti præbuit exordium, & in certaminibus negocij permanens arguatur de adiecta falsa quantitate: non solum ea, sed etiam toto K eum debito defraudari: transactionibus scilicet & secundis confessionibus, siue insinuatæ sint, siue non, etiam in hoc casu suam obtinentibus firmitatem. talibus etenim cautionibus hoc obijcere non oportet. D. XV. Kal. Nouembr. Lampadio & Oreste V V. C C. coss.

DE DILATIONIBVS TIT. XI.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. et C C. *dicunt.*

QVONIAM plerunq; euenit, ut iudex instrumentorum uel personarum gratia dilationem dare rerum necessitate cogatur: spacium instructionis exhibendæ postulatorum dari conueniet Quod hac ratione arbitramur esse moderandum, ut si ex e a prouincia

A prouincia, ubi lis agitur, uel persona uel instrumēta poscentur: non amplius, quàm tres menses indulgeantur. Si uero ex continentibus prouincijs: sex menses custodiri iustitiæ est. In transmarina autem dilatione nouem menses computari oportebit. Quod ita iudicātes constitutum sentire debebunt, ut in hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ dilationis arbitrium: sed eandem dilationem, si rerum urgentissima ratio flagitauerit, & necessitas desideratæ instructionis exegerit, non facilè amplius, quàm semel, nec ulla trahendi arte, sciat esse tribuendam. D. XV. Kal. April. CC. COSS.

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad Vrsum uicarium.

B SI QVANDO quis rescriptum ad extraordinarium iudicem reportauerit: dilatio ei penitus deneganda est. illi autem, qui in iudicium uocatur, danda est ad improbanda precum mendacia, uel proferenda aliqua instrumenta, uel testes: quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum iudiciū trahitur. D. II. Non. Mart. Volusiano & Anniano COSS.

III. Idem A. Profuturo P. Pannoniæ.

SIVE pars, siue integra dilatio fuerit data: eousque iudicis officium conquiescat, donec petiti temporis defluxerint curricula. Feriæ autem, siue repentinæ sint, siue solennes, dilationum temporibus non excipiantur, sed his connumerentur. D. VII. Id. Feb. Sirmij. Licinio V. & Crispo COSS.

IIII. Idem A. ad Catullianum percons. Africæ.

C A PROCEDENTE iudice dilationem non conuenit postulari, etiam si utraque parte præsenti tribuatur: cum non aliàs, nisi caussa cognita, indulgeri queat: & cognitio caussæ nō interpellatione planaria, sed consedente magis iudice legitimè colligatur: ut si forte dilationis petitio fuerit improbata, suscepta quæstio per sententiam iudicis dirimatur. D. V. Id. Febr. Sirmij. Licinio V. & Crispo COSS.

V. Idem A. ad Maximum P. V.

CVM A nobis fuerit ad appellationem consultationémue rescriptum: siue sit primo iudicio petita dilatio, & ea tributa non sit, siue nec petita quidem: eam dari cuiquam non licebit eadem ratione, qua ne in iudicijs quidem cognitionum nostrarum dilatio tribui solet. PP. Romæ VIII. Kal. April. Probiano & Iuliano COSS.

VI. Imppp. CONSTANTIN. CONSTANT. & CONSTANS AAA. ad Petronium Vic. Africæ.

D INTER priuatos & fiscum si aliqua lis mota fuerit: utrique parti petendæ dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio postulauerit. D. V. Id. April. Aquileiæ. Acyndino & Proculo COSS.

VII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Messalæ P. P.

NEC DE statu ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilatione nouem mensium spacia egredi concedatur. D. VI. Kal. Decemb. Eutropio & Theodoro COSS.

DE FERIIS TIT. XII.

I. Impp. CONSTANTIVS & MAXIMIAN. AA. SEVERVS & MAXIMIANVS Nob. CC. Verino.

E VONIAM consulis, an similis obseruantia à nobis adijciendarum feriarum, quæ rebus feliciter gestis proueniunt, ad appellationum quoque tempora porrigēda sit, Verine charissime: rescribi placuit experientiæ tuæ, ut in caussis prouocationum iugiter & sine additamento huiuscemodi dierum tempora scias seruari debere, & supradictorum dierum obseruationi in appellationum caussis minimè fieri actionem.

II. Imp. THEOD. A. Viceno.

VT IN die dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ caussæ uel lites quiescant. & à die octauo Kalendarum Iulij usque in Kalendas Augusti messis feria concedatur. & à Kalendis Augusti usque in decimum Kalendarū Septembris agendarum caussarum tribuatur licentia. à decimo autem Kalendarum Septembris usque in Idus Octob. uindemialis feria concedatur. sanctum quoque diem paschæ, & diem natalis domini, & epiphaniæ, se-

ptem qui præcedunt, & septem qui sequu͂tur, sine strepitu uolumus obseruari: & quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Elpidio.*

OMNES iudices, urbanæq; plebes, & cunctarum artium officia uenerabili die solis quiescant. Ruri tamen positi agrorum culturæ liberè licenterq; inseruiant: quoniam frequenter euenit, ut non alio die aptius frumenta sulcis, & uineæ scrobibus commendentur: & ne occasione momenti pereat commoditas cœlesti prouisione cõcessa. D. Non. Mart. Crispo II. & Constantino II. COSS.

IIII. *Idem A. ad Seuerum.*

A NVLLO iudice præsumi debet, ut autoritate sua ferias aliquas condat. non enim imperiales ferias uocari oportet, quas administrator edixerit: ac per hoc, si nomine eximuntur, etiam fructu carebunt. D. Idib. April. Sirmij. *.

V. *Imppp.* VALENTIN. VALENS *&* GRAT. A A A. *ad Olybrium.*

PVBLICAS ac fiscales caussas tua synceritas etiam feriatis geminis mensibus, hoc est sine aliqua intermissione distringat. pistorijs quoq; caussis ijsdem diebus ratũ in futurum examen adhibebit. IIII. Non. Maij. Tyberiade. Valentiniano. N. P. COS.

VI. *Iidem* A A A. *Luciano uicario Macedoniæ.*

QVADRAGINTA diebus, qui auspicio ceremoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeatur criminalium quæstionum. D. Kal. April. Thessalonicæ. *.

VII. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. *&* ARCAD. A A A. *Albino P. V.*

OMNES dies iubemus esse iuridicos. illos tantum manere feriarũ dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus excepit, æstiuos feruoribus mitigandis, per autumnos fructibus decerpendis. Kalendarum quoq; Ianuariarum consuetos dies ocio mancipamus. his adijcimus natalicios dies maximarum urbium Romæ & Constantinopolis, in quibus debent iura differri, quæ ab ipsis nata sunt. Sacros quoq; paschæ dies, qui septeno numero uel præcedunt, uel sequuntur: dies etiam natalis, atq; epiphaniarum Christi, & quo tempore commemoratio apostolicæ passionis totius Christianitatis magistræ à cunctis iure celebratur (in quibus etiam prædictis sanctissimis diebus neq; spectaculorum copiam reseramus) in eadem obseruatione numeramus. Et dies solis, quos dominicos ritè dixere maiores, qui repetito in se calculo reuoluuntur, parem necesse est haberc reuerentiam: ut nec apud ipsos arbitros à iudicibus flagitatos, uel spontè electos, ulla sit cognitio iurgiorum. Nostris etiam diebus, qui uel lucis auspicia, uel ortus imperij protulerunt. In quindecim autem paschalibus diebus compulsio annonariæ functionis, & omniũ publicorum priuatorumq; debitorũ differatur exactio. D. II. Id. Aug. Romæ. Timasio & Promoto COSS.

VIII. *Iidem* A A A. *Tatiano P. P.*

ACTVS omnes, seu publici sunt, seu priuati, diebus quindecim paschalibus conquiescãt. in ijs tamen & emancipandi & manumittendi cuncti licentiam habeant, & super his acta non prohibeantur. D. Kal. Ianuar. Arcadio A. II. & Rufino COSS.

IX. *Impp.* HONOR. *&* THEOD. A A. *Anthemio P. P.*

PROVINCIARUM præsides moneantur, ut in quæstionibus latronum, & maximè Isaurorum, nullum quadragesimæ tempus, uel uenerabilem paschalem diem existimẽt excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio conciliorum, quæ per latronum tormenta quærenda est: cum facillimè & in hoc summi numinis speretur uenia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur. D. V. Kal. Mart. Basso & Philippo COSS.

X. *Impp.* LEO *&* ANTHEMIVS A A. *Armasio P. P.*

DIES festos maiestati altissimæ dedicatos nullis uolumus uoluptatibus occupari, nec ullis exactionũ uexationibus profanari. Dominicũ itaq; diem semper honorabilem decernimus uenerandũ, ut à cũctis exsecutionibus excusetur, nulla quenq; urgeat admonitio, nulla fideiussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, aduocatio delitescat, sit ille dies à cognitionibus

A tionibus alienus, præconis horrida uox silescat, respirent à controuersijs litigantes, habeāt fœderis interuallū, simul ad se ueniant aduersarij non timentes, subeat animos uicaria pœnitudo, pacta conferant, transactiones loquantur. nec huius tamen religiosi diei ocia relaxantes, obscœnis quibuslibet patimur uoluptatibus detineri. nihil eodem die sibi uindicet scena theatralis, aut Circense certamen, aut ferarū lachrymosa spectacula. etiā si in nostro ortu aut natali celebranda solennitas inciderit, differatur. Amissionē militiæ, proscriptionemq́; patrimonij sustinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse, uel cuiuscunq; iudicis apparitor prætextu negocij publici seu priuati hæc, quę lege hac statuta sunt, crediderit temeranda. D. Idib. Decemb. Constantinop. Zenone & Martiano coss.

B

DE IVRISDICTIONE OMNIVM IVDICVM, & de foro competenti. TIT. XIII.

I. Imp. ANTONINVS A. Seuero & alijs.

NON QVIDEM fuit iudex procurator noster in lite priuatorū. sed cum ipsi eum iudicem elegeritis, & is consentientibus aduersarijs sententiam tulerit: intelligitis uos adquiescere debere rei ex cōsensu uestro iudicatæ: cum & procurator iudicandi potestatem inter certas habeat personas, & uos incongruum esse uobis iudicem eum scientes, tamen audientiam eius elegistis. quod & in alijs similibus iudicibus, tam in actionem proponētis, quàm in exceptionem opponentis persona locum habebit. D. II. Id. Ianuar. Messala & Sabino coss.

C

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Alexandro.

IVRIS ordinem cōuerti postulas, ut non actor rei forū, sed reus actoris sequatur. Nam ubi domicilium reus habet, uel tempore contractus habuit: licet hoc postea trāstulerit: ibi tantum conueniri oportet. D. VI. Id. Octob. *.

III. Iidem AA. Iudaæ.

PRIVATORUM consensus iudicem non facit eum, qui nulli præest iudicio: nec quod is statuit rei indicatæ continet autoritatem. D. VI. Kal. Ianuar. AA. & coss.

IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad uniuersos prouinciales.

D NEMO post litē contestatā ordinariæ sedis declinet examē: nec prius præfecti prætorio, aut comitis Orientis, uel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium: sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium ueniat. D. Kal. Octob. Basso & Ablabio coss.

V. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Vincentio PP. Galliarum.

IN CRIMINALI negocio rei forum accusator sequatur. Is uero, qui suā caussam, siue criminalem, siue ciuilem, in uetito uocauit examine, sine cœlesti oraculo, aut exsecutionem poposcit militarem: actor quidem propositi negocij actione multetur, reus uero pro condemnato habeatur. & tribuni siue uicarij capitalem sibi animaduersionem subeundam esse cognoscant, si uel suam, uel militum exsecutionem interdictam præbuerint. D. V. Kal. Ianuar. Mediolani. Cæsario & Attico coss.

VI. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Anthemio P.P.

E MAGISTERIÆ potestati inter militares uiros, uel priuatum actorem & reum militarem, etiam ciuilium quæstionum audiendi concedimus facultatem: præsertim cum idipsum de more litigantium esse uideatur, constetq́; militare reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec si in culpa fuerit, coerceri. D. V. Kal. Maij. Lucio V. C. coss.

VII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino P.P.

PERINIQUUM & temerarium esse perspicimus, eos, qui professiones aliquas seu negociationes exercere noscuntur, iudicum, ad quos eorundem professionum seu negociationum cura pertinet, iurisdictionem & præceptionem declinare conari. Quapropter iubemus huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiæ, seu cinguli, uel dignitatis prærogatiuam in hac parte suppetere: sed eos, qui statutis in quacunq; militia connumerati sunt, uel fuerint, uel

qui aliquam dignitatem prætendunt, sine quadam fori præscriptione his iudicibus, tam in publicis, quàm in priuatis caussis, obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis seu negociationis, quam propter militiam exercent, gubernatio uidetur respicere: ita tamen, ut ipsis nihilominus iudicibus, sub quorum iurisdictione militia seu dignitas eorum constituta est, proculdubio respondeant: his uidelicet, qui contra huius tenorem legis ueníre tentauerint, militiæ cingulo, seu dignitatis honore pro tali conamine spoliandis.

QVANDO IMPERATOR INTER PVPILLOS & uiduas, uel alias miserabiles personas cognoscit, & ne exhibeantur. TIT. XIIII.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Andronicum.

SI CONTRA pupillos, uiduas, uel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratum fuerit lenitatis nostræ iudicium: memorati à nullo nostrorum iudicũ compellantur comitatui nostro sui copiam facere. quinimò intra prouinciã, in qua litigator aut testes uel instrumenta sunt, experiantur iurgandi fortunam: atque omni cautela seruetur, ne terminos prouinciarum suarum cogantur excedere. Quod si pupilli, uel uiduæ, aliiq́ fortunæ iniuria miserabiles iudiciũ nostræ serenitatis orauerint: præsertim cum alicuius potentiam perhorrescunt: cogantur eorum aduersarii examini nostro sui copiam facere. D. Kal. Iul. Constantinop. Optato & Paulino coss.

VBI DE CRIMINIBVS AGI OPORTET TIT. XV.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Laurinæ.

QVAESTIONES eorũ criminũ, quæ legibus aut extra ordinẽ coercẽtur, ubi commissæ uel inchoatæ sunt, uel ubi reperiuntur, qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere, satis notũ est. PP. IIII. Non. Octob. Dextro & Prisco coss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Niceæ.

SCIENS liberum uenundando, plagii crimen committit. ab eo itaque, qui super eo queri potest, aditus competens iudex (si is, quem puerum ingenuum uendidisse proponis, ibi degit) ibi caussam cognoscet. D. II. Non. Feb. Sitmii cc. coss.

VBI DE POSSESSIONE AGI OPORTET TIT. XVI.

I. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Festum proconsf. Africæ.

VBI AVT uis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est: ibi loci iudicem aduersus eum, qui possessionem turbauit, conuenit iudicare. D. VIII. Kal. Iun. Gratiano & Dagalaipho coss.

VBI FIDEICOMMISSVM PETI OPORTET TIT. XVII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Demetrio.

FIDEICOMMISSUM ibi petendum esse, ubi hæreditas relicta est, dubitari non oportet. PP. VIII. Kal. Septemb. Chilone & Libone coss.

VBI CONVENIATVR, QVI CERTO LOCO dare promisit. TIT. XVIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Heraclidæ.

QVI CERTO loco sese soluturum pecuniam obligat, si solutioni satis non fecerit: arbitraria actione & in alio loco potest cõueniri, in qua uenit æstimatio, quod alterutrius interfuit, suo loco potius, quàm in eo, in quo petitur, solui. D. VI. Id. Mart. Fusco & Dextro coss.

VBI IN REM ACTIO EXERCERI DEBEAT TIT. XIX.

In rem

A I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Pancratio.

IN REM actio non contra uenditorem, sed contra possidentem competit. frustra itaque desideras, non tecum congredi, sed cum autore tuo dominium uindicantem, cum te possidere contendas. Nam si denunciasti ei, qui tibi uendidit: intelligit euictionis periculũ. Nec enim iurisdictionis forma, in eadem prouincia constitutis tam petitore quàm possessore, ob autoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet immutari. D. Idib. April. AA. et COSS.

II Imp. CONSTANTINVS A. ad uniuersos prouinciales.

B SI QVIS alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem, litẽ ab aliquo per in rem actionem sustineat: debet statim in iudicio dominum nominare: ut siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia prouincia sit: certo dierum spacio à iudice definiendo, eoque ad notionem eius perducendo, uel ipse in locis, in quibus prædium situm est, perueniens, uel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. Si uero post huiusmodi indultum tempus minimè hoc, quod dispositum est, facere maluerit: tanquam lite, quæ ei ingeritur, ex die, quo possessor ad iudicium uocatus est, ad interrumpendam longi temporis præscriptionem contestata: iudex, utpote domino possessionis nec post huiusmodi humanitatem præsentiam sui faciente, edictis legitimis eum citare curabit: & tunc in eadem uoluntate eo permanente, negocium summatim discutiens, in possessionem rerum actorẽ
C mitti non differet: omni allegatione absenti principali quæstione seruata. D. X. Kalend. August. Basso & Ablabio COSS.

III. Imppp. VALENTIN. THEOD. et ARCAD. AAA.

ACTOR rei forum, siue in rem, siue in personã sit actio, sequitur. Sed in locis, in quibus res, propter quas contenditur, constitutæ sunt, iubemus in rem actionẽ aduersus possidentem moueri. D. Kal. X. Iul. Arcadio & Bautone COSS.

VBI DE HAEREDITATE AGATVR VEL VBI HAEredes scripti in possessionem mitti postulare debeant. TIT. XX.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Messalæ.

D ILLIC, ubi res hæreditarias esse proponis, hæredes in possessionem rerum hæreditariarum mitti postulandum est. Vbi autem domicilium habet, qui conuenitur: uel si ibi, ubi res hæreditariæ sitæ sint, degit: hæreditatis erit controuersia terminanda. D. VII. Kal. Maij. Seculari & Donato COSS.

VBI DE RATIOCINIIS, TAM PVBLICIS, quàm priuatis, agi oportet TIT. XXI.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gerontio.

DVM, QVI aliena negocia, siue ex tutela, siue ex quocunque alio titulo administrauit, ubi hoc gessit, rationem oportet reddere. D. VII. Kal. Aug. Annibalione & Asclepiodoto COSS.

E II. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Macedonio Mag. Mil.

NEMO post depositũ cingulũ, suæ priuatæ uitæ redditus, ob negociũ quod militiæ caussa est ei exortũ, præstandi ratiocinij gratia eius numeri, in quo militauit, uel quem ipse gessit, à quocunque pulsatus fori præscriptionibus utatur. unũquenque enim super huiuscemodi caussis publicis, quas dũ militaret exercuit, uel super ratiocinijs militaribus, per quæ suos cõrubernales afflixisse adseritur, in militari oportet iudicio respõdere: in quo & instructio sufficiẽs, & nota testimonia, & uerissima possunt documẽta præstari. D. II. Id. Iun. *. COSS.

VBI CAVSSAS STATVS AGI OPORTEAT TIT. XXII.

I. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Aristocrati.

Vbi caussas status agi oporteat. Vbi quis de curiali, uel cohort. etc. F

VAE A te, cum tibi seruiret, refugit, & in aliam prouinciam se contulit, libertatem sibi uindicans: non iniuria eo loco litigare compellenda est, unde quasi fugitiua recessit. ideoq; remittere eam in prouinciam, in qua seruiuit, præses prouinciæ, qui eo loco ius repræsentat, curæ habebit: sed non ubi deprehensa est, audiri debet. PP. XIII. Kal Septemb. Pompeiano & Peligno COSS.

II. *Imp.* DECIVS A. *Felici.*

PROCVRATORES nostros status caussas examinare non posse, omnibus notum est. PP. Kal. Decemb. Decio A. II. & Grato COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Zenoniæ.* G

SI IN possessione libertatis constituta est: cum in status etiam quæstione actor rei forum sequi debeat: ibi caussam liberalem agi oportet, ubi consistit, quæ ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur. D. II. Id. Maij. AA. COSS.

IIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Sisinniæ.*

SI EX possessione seruituris in libertatem quis proclamat: ibi agi oportere status caussam, ubi domicilium constitutum habet, qui se dominum dicit, non ex ambigui iuris. D. II. Non. Mart. Byzantio CC. COSS.

V. *Iidem* AA. *&* CC. *Diogeni præsidi Insularum.*

IAMDVDUM à nobis statutum est, ut si quæ caussæ libertinitatis & seruitutis in prouincijs inter fiscum & priuatos exorirentur: ad rationalem uel magistrum priuatæ rei, hoc est unde motæ essent quæstiones, remitterentur. si quę uero ingenuitatis essent: à rectore prouinciæ examinarentur. D. IIII. Non. Aug. CC. COSS. H

VI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P. P.

IN LITIBUS, in quibus utrum ingenuus, an libertinus sit aliquis, quæritur: quinquennij dimensionem, post quod diuino adiutorio opus esse ueteres leges præcipiebāt, in posterum cessare sancimus: & huiusmodi lites etiam post memoratum tempus ad exemplum cæterarum, uel in prouincijs apud earum moderatores, uel in hac alma urbe apud competentes maximos iudices examinari. quod etiam si clarissima persona super tali cōditione uel etiā seruili quæstionem patiatur, tenere censemus. D. III. Non. August. *.

VBI QVIS DE CVRIALI, VEL COHORTALI, aliáue conditione conueniatur. TIT. XXIII. I

I. *Impp.* ARCAD. *&* HONOR. AA. *Floro* P. P.

I QVIS uel curię, uel officijs iudicum, aut alijs quibuscūq; corporibus obnoxius, intra prouinciam ab his erit, quos aufugit, comprehensus: nō exspectata eiusdē iudicis notione, sub quo per ambitū cœpetat militare, penitusq; emendicati honoris præscriptione submota à iudice, qui in locis fuerat aditus, audiatur: manifestarumq; rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. D. XII. Kal. August. Mediolani. Cæsario & Attico COSS.

II. *Impp.* THEOD. *&* VALENTIN. AA. *Cyro* P. P.

HAC PERPETUA lege sancimus, prouincialibus iudicijs non posse fori præscriptionē opponere eos, qui ad curias uocantur, uel cohortalibus deberi dicentur officijs, uel alijs corporibus obnoxij sunt: eos etiam, qui superexactionēs uel concussiones perpetrasse firmētur. exceptis uidelicet his, qui armata militia præditi sunt, uel aliás speciali beneficio principali sese defendunt: ita tamen, ut cui ex militaribus uiris curiæ nomen uel cohortalis officij quæstio ingeratur, rector prouinciæ super eius nomine tam ad sedem tuæ magnificentiæ, quàm ad magisteriā, uel ad competentē referat potestatē: ut hi, qui uelut debiti postulentur, prouinciali iudicio destinati, ibi euentū iudicij exspectēt, ubi iura moueri præcipiūt huiusmodi quæstiones. Super publicis autem functionibus & debitis nemini liceat fori præscriptionē opponere præter eos, qui specialiter excepti sunt. cæteros excelsæ tuæ sedis K

& recto

& rectorum prouinciarũ in quolibet negocio declinare nemine posse iudiciũ decernimus: ita, ut qui tam saluberrimam legem pertinaciter uiolare tentauerint, sciant à moderatoribus prouinciarum aduersus se tanquam contumaces sententiam proferendam. D. XII. Kalend. Octobr. Cyro. V. C. COS.

VBI SENATORES VEL CLARISSIMI CIVILITER uel criminaliter conueniantur. TIT. XXIIII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Octauium comitem Hispaniarum.*

B VICVNQVE non illustri, sed clarissima dignitate tantum præditus, uirginem rapuerit, uel fines aliquos inuaserit, uel in aliqua culpa seu crimine fuerit deprehensus: intra prouinciam, in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur, nec fori præscriptione utatur. omnem enim huiusmodi honorem reatus excludit. D. II. Non. Decembr. Gallicano & Basso COSS.

II. *Imppp.* VALENS. GRAT. & VALENTIN. AAA. *ad Senatum.*

SENATORES in pecuniarijs caussis, siue in hac alma urbe, siue in suburbanis degunt, in iudicio tam prætorianæ præfecturę, quàm urbicariæ, necnon magistri officiorum (quoties tamen ad eum nostræ pietatis emanauerit iussio) in prouincijs uero, ubi larem fouent, aut ubi maiorem partem bonorũ possident, & assiduè uersantur, respondebũt. D. Kal. Mart. *.

C III. *Imp.* ZENO A. *Arcadio* P. P.

QVOTIES uiro forte patricio, uel expatricio, uel ei quem prætorianæ uel urbicariæ amplissimæ sedis administratio illustrauit, uel consulari uiro quem tam ordinaria professio quàm sacræ nostræ pietatis pariter sublimauit oratio, quiue magisteriæ potestatis sudoribus clarus factus est, uel ei qui magistri officiorum uel quæstoris officio functus aut sacræ nostræ pietatis cubiculo præpositus post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est, aut cui nostra serenitas domesticorum scholam regẽdam mandauit, cuiue sacros nostri nominis thesauros aut res priuatas nostræ pietatis uel serenissimæ Augustæ nostræ coniugis gubernandas iniunxit: post depositam uidelicet administrationem, crimen publicum priuatumue (cui tamen non per procuratorem respondere liceat) in hac alma urbe, uel in prouincijs commoranti ingeratur: nullius alterius iudicis, nisi nostræ pietatis huiusmodi esse cognitionem, uel sacri tantummodo cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi negocij audientiam uice sua sacris apicibus mittendis mandauerit: ita tamen, ut apud illum iudicem nullius officij uel scholæ intercedente ministerio, more atque habitu sacrarum consultationum, absque ulla uidelicet obseruatione dierum fatalium introductæ caussæ, uiris deuotissimis sacri nostri scrinij libellensibus solennia implentibus, audiantur: & qui in crimen uocatus erit, ne quas ante probationes iniurias patiatur. Sedendi quoque in aliqua secretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus uero superior esse uideatur, habituro licentiam. Adeo autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, ut ne sacro quidem cognitori nostro, postquàm crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi uiros uel eorum substantias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi uiros uice quoque principis audituro licebit, ut intentatum apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat noticiam. Vltionis autem tantis inferendæ dignitatibus modus nõ nisi in principis sedebit arbitrio: cum sit certum, oportere accusatoris calumniam, reo penitus absoluendo, inconsulta quoque nostra serenitate, prout leges sanciunt, coerceri: nisi fortè accusator quoque non minoris, quàm reus, sit dignitatis. in hoc namq; casu super coercenda huiusmodi accusatoris calumnia non immeritò consulenda erit principalis autoritas. Viros autem illustres in hac indyta urbe degentes, qui sine administratione honorarijs decorati fuerint codicillis: licet talem prærogatiuam nostræ iussionis meruerint, ut quod non egerint, uideantur egisse: in criminalibus caussis magnificę tuæ sedis & illustrissimæ urbicariæ præfecturę, necnõ etiam

iuri magnifici magiſtri officiorum (quoties tamen ad eius iudicium ſpecialis noſtræ pietatis emanauerit iuſſio) ſententijs reſpondere decernimus: ita, ut huiuſmodi uiri ſedendi quidem in cognitionibus dicendis minimè ſibi uindicent facultatem. Sciant autem ipſi quoq; nec de ſe, nec de ſuis facultatibus iudicaturos aliquid, nec probatis criminibus, niſi prius ad noſtram pietatem retulerint, poſſe ſtatuere. Quoties autem uiri illuſtres in prouincijs conſtituti, non hi tamen, quorum cognitio ad noſtram maieſtatem, uel ad iudicem uice numinis noſtri auditurum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem uocati: & ſedendi, cum celebratur cognitio, in ſecretarijs iudicantium ius conſequantur: & iudices patefactis quoq; criminibus, ferendis contra huiuſmodi uiros uel facultates eorum ſententijs abſtineant, dum noſtræ pietatis ad ſuas meruerint relationes reſponſum: ſupplicio uidelicet, quod accuſatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum eſt, nec apud prouinciales iudices, ſi non ſic, ut ſuperius dictum eſt, ſimilem dignitatem habeant, differendo. G

IN QVIBVS CAVSSIS MILITANTES FORI PRAEſcriptione uti non poſſunt TIT. XXV.

I. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Florentio* P.P.

OMNES omnino domeſticos, & agentes in rebus, & quæcunq; prætendatur militia, uel dignitas, ſub moderatoribus prouinciarum pro functionibus publicis reſpondere ſancimus: nulla fori præſcriptione ualitura, ſi hac, qui exiguntur publica debita, uti tentauerint. Imò & in alijs priuatis actionibus occupatos H uolumus reſpondere, qui uel per prouincias ſociantur, uel conductorum uocabulis (cum non armata militia præditi ſunt) defenduntur, ſiue domorum diuinarum, ſiue uirorum potentium, ſeu cuiuslibet conditionis, ſunt conductores: niſi fortè commeatum ad rem propriam componendam unius anni inducias oſtenderint ſe accepiſſe. eadem forma ſeruanda in his etiã, qui mercandi uel militãdi ſacra beneficia meruerunt, ut et ipſi rectoribus prouinciarum reſpondeant. D. III. Kal. Conſtantinop. Theodoſio. A. XVII. & Feſto COSS.

VBI CAVSSAE FISCALIS VEL DIVINAE DOMVS hominumq; eius agantur TIT. XXVI.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Dioſcoro.* I

NON DEfenſæ mortis quæſtionem apud procuratores noſtros non oportere tractari nec bona fiſco peti poſſe, quàm ſi de crimine conſtiterit apud eum, cui con uictis pœnã irrogare licet, quis ignorat? Planè defunctis homicidij reis, apud procuratores quoq; cauſſam agendam eſſe, ratio permittit. PP. VII. Idib. Maij. Laterano & Rufino COSS.

II. *Iidem* AA. *Ariſtæ.*

NON ANIMaduertimus, cur cauſſas ad officium procuratorũ noſtrorum pertinentes, ad proconſulis notionem aduocare uelis. Nam cum hoc quæratur, an pater tuus mortem ſibi conſciuerit metu alicuius pœnæ, ac propterea bona à fiſco uindicari debeant: iam non de crimine, aut pœna mortui, ſed de bonis quærendum eſt. D. XII. Kal. Octobr. Apro & K Maximo COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS A. *Heliodoro.*

PROCVRATor meus, qui uice præſidis prouinciæ non fungitur, ſicut exigere pœnam de ſertæ accuſationis non poteſt: ita iudicare, ut ea inferatur, ſententia ſua nõ poteſt. D. X. Kal. Sept. Læto & Cereali COSS.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Maximæ.*

CVM VENdente procuratore meo te emiſſe prædia dicas: precium eorũ neceſſario ſoluere debes. cum his uero, quibus mandantibus eadem prædia emiſſe te & tradidiſſe dicis, agente te, procurator meus (ſi eius audientiam elegeris) cognoſcet: ut pecuniam, quæ precij nomine tibi debetur, & uſuras, quæ fiſco exſoluendæ ſunt, conſequi poſſis. PP. IIII. Idib. Octobr. Maximo & Paterno COSS.

A Vbi caussæ fiscal. uel diuin. dom. &c. Quando liceat unicuiq; sine iud. uind. se. &c.

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Vrsum.

AD fiscum pertinentes caussas rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. D. Non. Febr. Constantinop. Feliciano & Titiano coss.

VI. Idem A. ad Italicum.

SI QVIS aduersus conductorem nostrum aliquid agendum crediderit: ultro illustri comiti rerum priuatarum referri oportet: ne & iudici existimationis, & officio eius salutis immineat discrimen. D. Kalend. Febr. *. coss.

VII. Idem A. ad Bulephorum rationalem summæ rei.

DOMINICIS colonis in patrimonialibus grauitatem tuam censuimus disceptatricem esse debere. duces enim & præpositos militum & castrorum & rectores prouinciarum, euocandis & arcessendis colonis abstinere oportet. D. XVI. Kal. Mart. Licinio. cos.

VIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Taurum P.P.

CVM ALiquid colonus uel seruus rei priuatæ nostræ contra disciplinam publicam adseratur perpetrare: ad iudicium rectoris prouinciæ uenire cogendus est: sic uidelicet, ut præsente rationali uel procuratore domus nostræ inter eum & accusatorem caussa tractetur: & si facinus fuerit adprobatum, iuris seueritas exerceatur. D. V. Non. Mart. Sirmij. Arbitrione & Lolliano coss.

IX. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Philippum. V.C.

C VNIVERSI fiduciam gerãt, ut cum quis eorum ab actore rerum priuatarum nostrarum siue à procuratore uexatus fuerit iniurijs: super eius contumelijs uel deprædationibus deferre querimoniam synceritati tuæ, uel rectori prouinciæ non dubitet, uel ad publicam sententiã uindictæ sine aliqua trepidatione conuolare. quę res cum fuerit certis probationibus declarata: sancimus & edicimus, ut si in prouincia hanc audaciã quisquàm moliri ausus fuerit: publicè uiuus concremetur. D. III. Non. Iul. Heracliæ. Valentiniano & Valente AA. coss.

X. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Polemium P.P.

NVLLVM ex officio rationalis, qui exactioni uel chartis inseruiat, in alio iudicio abduci oportet: nisi fortè cuiuspiam caput accusatio legibus instituta pulsauerit. D. III. Kalend. Maij. Arcadio & Bautone coss.

XI. Impp. THEOD. & VALENT. AA. Artaxi præposito sacri cubiculi.

D HAC LEGE sancimus, ut siue agat domorum nostrarum colonus, aut inquilinus, uel seruus, seu pulsetur ab aliquo super criminali uel ciuili negocio: non alibi, quàm tui culminis, ac uiri spectabilis comitis domorum petatur examen: nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda. D. V. Idib. April. *.

QVANDO LICEAT VNICVIQVE SINE IVDICE uindicare se, uel publicam deuotionem. TIT. XXVII.

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. ad prouinciales.

E LIBERAM resistendi cunctis tribuimus facultatem, ut quicunq; militum uel priuatorum ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequentata insidijs aggressionis obsederit, permissa cuicunq; licentia digno illico supplicio subiugetur, & mortem, quam minabatur, excipiat, & id, quod intendebat, incurrat. melius est enim occurrere in tempore, quàm post exitum uindicare. Nostrã igitur uobis permittimus ultionẽ: & quod serum est punire iudicio, subiugamus edicto: ut nullus parcat militi, cui obuiare telo oporteat, ut latroni. D. Kal. Iul. Tatiano & Symacho coss.

II. Imppp. ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. Adiano P.P.

OPPRIMENDORUM desertorum facultatem prouincialibus iure permittimus. qui si resistere ausi fuerint: in his uelox ubicunq; iubemus esse supplicium. Cuncti etenim aduersus latrones publicos, desertoresq; militiæ ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum. D. V. Non. Octobr. Theodosio A. & Rumoridio coss.

DE IN-

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO TIT. XXVIII. [1]

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Victorino.*

CVM DE inofficioso matris suæ testamento filij dicere uelint aduersus eum, qui ex caussa fideicommissi hæreditatem tenet: non est iniquum, hoc eis accommodari: ut perinde fideicommissarius teneatur, ac si pro hærede, aut pro possessore possideret. PP. V. Kal. Iul. Falcone & Claro COSS.

II. *Iidem* AA. *Lucretio.*

QVAMVIS de inofficioso testamento acturum te, bonorum possessionem accepisse proponis: tamen scriptis hæredibus auferre possessionem inciuile est. D. IIII. Kal. Decembr. Dextro & Prisco COSS. III. *Iidem* AA. *Ianuario.* [G]

SI MAter filijs duobus hæredibus institutis, tertio post testamentum suscepto, cum mutate idem testamentum potuisset, hoc facere neglexisset: meritò, utpote non iustis rationibus neglectus, de inofficioso querelam institutam agere poterat. Sed cum eam in puerperio uita decessisse proponas: repentini casus iniquitas per coniecturam maternæ pietatis emendanda est. Quare filio tuo, cui nihil præter maternum fatum imputari potest, perinde uirilem portionem tribuendam esse censemus, ac si omnes filios hæredes instituisset. Sin autem hæredes scripti extranei erant: tunc de inofficioso testamento actionem instituere non prohibetur. PP. VIII. Kal. Iul. Lateriano & Rufino COSS.

IIII. *Iidem* AA. *Soterico & alijs.*

CVM EX caussa fideicommissi secundum decretum prætoris in libertate morati sitis, filios etiam susceperitis: quamuis postea domini uestri testamentum inofficiosum sit pronunciatum, agente filio: non est æquum, fieri uobis libertatis quæstionem. PP. VI. Idib. Mart. Antonino II. & Geta II. COSS. [H]

V. *Imp.* ANTONINVS A. *Helio.*

SI PAter tuus post litem contestatam, uel postquàm propositũ habuisset inofficiosum fratris testamentum dicere, te hærede relicto decessit: caussam cœptam, uel quocunque modo illi placitam, exsequi non prohiberis. PP. II. Non. Octobr. Gentiano & Basso COSS.

VI. *Idem* A. *Ingenuo.*

CVM QVERitur, an fratres de inofficioso fratris testamento possint dicere, si quartam bonorum partem mortis tempore testator reliquit, inspicitur. PP. VII. Kalend. Iul. Romæ. Duobus & Asperis COSS. VII. *Idem* A. *Secundo.* [I]

NEPTEM defuncti actione de inofficioso testamento (quamuis pater eius emancipatus fuerat defunctus) expetiri posse, ignorate non debes. PP. VI. Kal. Iul. Romæ. Læto & Cereali COSS. VIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Florentino.*

PARENtibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimendum non est: dummodo non minus, qui pietatis sibi conscius est, partis, quę intestato defuncto potuit ad eũ pertinere, quartam ex iudicio parentis obtineat. Qui autẽ agnouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hæreditaria parte persoluit, uel alio legitimo modo satisfecit: etiam si minus, quàm ei debebatur, relictum est: si is maior uiginti quinque annis est: accusare ut in officiosam uoluntatem patris, quam probauit, non potest. PP. VII. Id. Febr. Maximo II. & Aeliano COSS. [K]

IX. *Idem* A. *Romanæ.*

DE INOFFICioso testamento militis, uel iure militari, uel ciuili facto, uel centurionis, uel tribuni numeri, nec filios posse queri, ius certum est. PP. Idib. Maij. Maximo II. & Aeliano COSS. X. *Idem* A. *Quintiliano.*

SI HAEREdum Quintiliani, quem patrem tuum esse dicis, aduersus quos de inofficioso testamento acturus eras iure successionis, bona ad fiscum pertinent, uel ipsius Quintiliani bona utpote uacantia fiscus tenet: caussam apud procuratorem nostrum agere potes. PP. II. Idib. August. Maximo II. & Aeliano COSS.

In arenam

De inofficioso testamento.

A XI. Idem A. Ingenuo.

In arenam non damnato, sed suâ sponte arenario constituto, legitimæ successiones integræ sunt, sicut ciuitas & libertas manet. Sed si testamentum parens eius fecit: neque de inofficioso testamento accusatio, neque bonorum possessio ei competit. nam talē filium meritò quis indignū successione iudicat, nisi & ipse similis conditionis sit. PP. IIII. Kal. Ianuar. Iuliano & Crispino COSS. XII. Idem A. Liciniano & Diogeni.

Si pater puellæ, cuius uos curatores esse dicitis, filio ex semisse, ipsa autem ex triente, & uxore ex reliquo sextante scriptis hæredibus, fidei filiorum commisit, ut si quis corū infra uiginti quinque annos ætatis decederet, superstitibus portionē suam restitueret: præterea
B uxori, ut id, quod ex caussa hæreditatis ad eam peruenisset, filijs post mortē suam restitueret, fideicommisit: calumniosam inofficiosi actionē aduersus iustum iudiciū testatoris instituere non debetis: cum & huiusmodi fideicommissaria restitutione, tam matris, quàm fratris eius portio ad eam poterat peruenire. PP. Non. Decembr. Alexandro A. III. & Dione COSS. XIII. Imp. GORDIANVS. A. Prisciano.

Cum duobus hæredibus institutis, uno ex quinque, altero ex septem uncijs, aduersus eum, qui ex septem uncijs hæres scriptus fuerat, iusta quærela contendisse, ab altero autem te uictum fuisse allegas: pro ea parte, qua resolutum est testamentum (cum iure intestati, qui obtinuit succedat) neque legata, neque fideicommissa defenduntur: quamuis libertates & directæ competant, & fideicommissariæ præstari debeant. PP. III. Kal. Febr. Gordiano A.
C & Auiola COSS. XIIII. Idem A. Prisco.

Eum, qui inofficiosi querelam delatam non tenuit, à falsi accusatione nō submoueri placuit. idem obseruatur, si ex cōtrario falsi crimine instituto uictus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit. PP. VI. Kal. Decembr. Gordiano. A. & Auiola COSS.

XV. Imp. PHILIPPVS A. Aphrodisiæ.

Filiam præteritam à matre, ad successionem eius citra inofficiosi quærelam adspirare non posse, explorati iuris est. PP. V. Kal. Aug. Philippo. A. & Titiano COSS.

XVI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & Valerian. N. Cæs. Theodoræ.

Contra maiores uiginti quinque annorum duplicem actionem inferentes, primam quasi testamentum nō sit iure perfectum, alteram quasi inofficiosum, licet iure perfectum:
D præscriptio ex prioris iudicij mora quinquennalis temporis non nascitur, quæ officere non cessantibus non potest. PP. Idib. Aug. Tusco & Basso COSS.

XVII. Impp. CARINVS & NVMERIANVS. AA. Floræ.

Cum filium tuum, te præterita, sororem hæredem instituisse proponas: inofficiosi querelam apud præsidem prouinciæ persequi potes. PP. II. Id. Febr. Carino II. & Numeriano AA. COSS. XVIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Faustinæ.

Cum te pietatis religionem non uiolasse, sed mariti coniugium, quod fueras sortita, distrahere noluisse, ac propterea offensum atque iratum patrem ad exhæredationis notam prolapsum esse dicas: inofficiosi testamenti querelam inferre non uetaberis. S. Kalend.
E Maij. Maximo II. & Aquilino COSS.

XIX. Iidem AA. Apollinari

Si filiam tuam, eò quod turpiter & cum flagitiosa fœditate uiuit, à successione tua excludendam putes: si non inconsulto calore, sed ex meritis eius ad id odium incitatus es: postremi iudicij liberum arbitrium habebis. D. XV. Iul. Sirmij. Ipsis. AA. COSS.

XX. Iidem AA. & CC. Sauiano.

Filia in orbitate patris relicta, cū marito, cui matre uolente nupsit, colens concordiam, iustas offensionis post eiusdem matris pœnitentiam caussas non præstat: nec ex momentarijs uoluntatibus matris nupta atque uidua iure esse compellitur. D. Non. Ian. Sirmij. CC. COSS. XXI. Iidem AA. & CC. Alexandro.

Fratris uel sororis filij, patrui uel auunculi, amitę etiā & matertere testamentū inofficiosum

osum frustra dicunt: cum nemo eorum, qui ex transuersa linea ueniunt, exceptis fratre & sorore, ad inofficiosi quærelam admittatur. de falsô sanè per accusationem criminis queri non prohibentur. D. *. CC. COSS.

XXII. *Iidem AA. & CC. Tantillæ.*

SI MAritus tuus facto testaméto te quidem ex asse scripsit hæredem: filia autem, quam habuit in potestate, exhæredata iure facta minimè perhibetur: nihilq; ei relictũ est, neq; iustas caussas offensæ præstitisse expresse conuincitur: eam de inofficioso testamento patris quærentem, totam hæreditatem obtinere posse, non ambigitur. Quòd si iam obtinuit, uel postea uindicat: quodcunq; maritus mortis suę tempore debuisse tibi perhibetur, id ab ea reddi oportet. D. Idib. Febr. Sirmij CC. COSS. G

XXIII. *Iidem AA. & CC. Philippæ & alijs.*

TESTAmenti factione per testationẽ uos interdixisse matri profitentes, iustam caussam offensæ manifestè testamenti. D. V. Idib. Septembr. CC. COSS.

XXIIII. *Iidem AA. & CC. Successo.*

TESTAmentũ militis filijfamiliâs in castrensi peculio factũ, neq; à patre, neq; à liberis eius per inofficiosi querelam rescindi potest. D. III. Non. Decembr. Nicomedię. CC. COSS.

XXV. *Iidem AA. & CC. Menodoto.*

FILIIS matrem, quæ de mariti moribus secum suspicetur, ita posse consulere, iure compertum est, ut eos sub ea conditione instituat hæredes, si à patre fuerint emancipati: atq; eo pacto secundum tabulas bonorum possessionem patrem cum re accipere nõ uideri, qui conditioni minimè obtemperauit: neq; ei nomine filiorum inofficiosi eo modo actionem posse competere, quibus nullam iniuriã fecerit mater, sed potius putauerit prouidendum, & ideo restituere debet. D. IIII. Non. Iul. Antiochiæ. Ticiano & Nepotiano COSS. H

XXVI. *Iidem AA. & CC. Serapioni suo S.D.*

EX tribus uncijs hærede instituto filio: intra pubertatis annos directam non inutiliter à patre fieri substitutionem, certum est. D. V. Kal. Septembr. Nicomediæ CC. COSS.

XXVII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Verino.*

FRATRES uel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentũ fratris uel sororis penitus arceantur. Consanguinei autem, durante adgnatione, uel non, contra testamentum fratris sui uel sororis inofficiosi quæstionem mouere possunt: si scripti hæredes infamiæ, uel turpitudinis, uel leuis notę macula adspergantur, uel liberti, qui perperam & non bene merentes: maximisq; beneficijs suum patronum adsecuti, instituti sunt: excepto seruo necessario hærede instituto. D. Idib. August. Sirmij. Constantino A. V. & Licinio Cæs. COSS. I

XXVIII. *Idem A. ad Claudium præsidem prouinciæ. Daciæ.*

LIBERI de inofficioso querelam contra testamentum parentum mouentes, probationes debent præstare, quòd obsequium debitum continuè, prout ipsius naturæ religio flagitabat, parentibus adhibuerint: nisi hęredes scripti ostendere maluerint, ingratos liberos contra parentes exstitisse. Sin autem mater contra filij testamentum inofficiosi actionem instituat: inquiri diligenter iubemus, utrum filius nulla ex iusta caussa læsus, matrem in nouissima læserit uoluntate, nec luctuosam ei & legitimam reliquerit portionem, ut testamento rescisso matri successio deferatur. Si tamen mater inhonestis factis & indecẽtibus machinationibus filium fortè obsedit, insidijsq; eum clandestinis uel manifestis appetijt, uel inimicis eius suas amicicias copulauit, atq; in alijs sic uersata est, ut inimica eius potius, quàm mater crederetur: hoc probatô, etiã inuita adquiescat filij uoluntati. D. III. Id. Febr. Crispo. II. & Constantino Cæs. II. COSS. K

XXIX. *Imp.* ZENO A. *Sebastiano P.P.*

QVONIAM nouella constitutio diui Leonis ante nuptias donationem à filio conferri ad similitudinem dotis, quæ à filia confertur, præcepit: & iam ante nuptias donationem filio in quartã pręcipimus imputari. Eodemq; modo cum pater uel mater pro filia dotem, uel pro

A De inofficioso testamento.

uel pro filio ante nuptias donationem, uel auus paternus aut maternus, uel auia paterna aut materna pro sua nepte uel pro suo nepote, uel proauus itidem paternus aut maternus uel proauia paterna aut materna pro sua pronepte uel pro suo pronepote dederit: nõ tantum eandem dotem uel donationem conferri, uerumetiam in quartam partem ad excludendam inofficiosi quærelam, tam dotem datam, quàm ante nuptias donationem, præfato modo uolumus imputari, si ex substantia eius profecta sit, cuius de hæreditate agitur. D. Kalend. Maij. Ipso A. II. COS.

XXX. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ*.

B OMNI modo testatorum uoluntatibus prospicientes, magnam & innumerabilem occasionẽ subuertendę eorum dispositionis amputare censemus: & in certis casibus, in quibus de inofficiosis defunctorum testamentis, uel alio modo subuertendis moueri solebant actiones, certa & statuta lege tam mortuis cõsulere, quàm liberis eorum, uel alijs personis, quibus eadem actio competere poterat: ut siue adijciatur in testamento de adimplenda legitima portione, siue non: firmum quidem testamentum sit, liceat uero ijs personis, quæ testamentum quasi inofficiosum uel alio modo subuertendum queri poterant, id, quod minus portione legitima sibi relictum est, ad implendum eam sine ullo grauamine uel mora exigere: si tamen non ingrati legitimis modis arguantur, cum eos scilicet ingratos circa se fuisse testator edixit. Nam si nullam eorum quasi ingratorum fecerit mentionem: non licebit eius hæredibus ingratos eos nominare, & huiusmodi quæstionẽ introducere. Et hæc quidem de ijs personis statuimus, quarum mentionem testantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hæreditate, uel legato, uel fideicommisso, licet minorem legitima portione, reliquerint. Sin uero uel prętierint aliquam eorum personam iam natam, uel ante testamentum quidem conceptam, adhuc uero in uentre constitutam, uel exhæredatione, uel alia eorum mentione facta, nihil eis penitus reliquerint: tunc uetera iura locum habere sancimus, nullam ex pręsente promulgatione nouationẽ acceptura. Imputari uero filijs, alijsq; personis, quæ dudum ad inofficiosi testamenti querelam uocabantur, in legitimam portionem & illa uolumus, quæ occasione militiæ ex pecunia mortui in eisdem personis adquisita posse lucrari eas personas manifestum est: eo quòd talis sit militia, ut uendatur,
D uel mortuo militante certa pecunia ad hæredes eius perueniat. ita tamen, ut ille gradus eiusdem militiæ inspiciatur, quem morte testatoris militans obtinet: ut tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quantam dari constitutum est, si in eo gradu mortuus esset is, qui militiã ex pecunijs testatoris adeptus est. exceptis solis uiris spectabilibus silentiarijs sacri nostri palacij, quibus præstita iam specialia beneficia (tam de alijs capitulis, quàm de pecunijs super memorata militia à parentibus eorum datis, ne in legitimam portionem eis computentur) rata esse præcipimus. in cæteris uero personis prædictam obseruationem tenere uolumus. D. Kal. Iun. Constantinop. Iustiniano. A. II. COS.

XXXI. *Idem* A. *Mennæ* P. P.

QVAE nuper ad testamenta conseruanda nec facilè retractanda sanximus, ut portione
E legitima minimè illis personis derelicta, quæ ad inofficiosi testamenti querelam ex prioribus uocabantur legibus, non periclitentur testamenta, sed quod deest legitimæ portioni, id est quartæ parti scilicet ab intestato succesionis, tantum repleatur: exceptis illis, quibus nihil in testamento derelictum est, in quibus prisca iura illibata seruamus: etiam ad testamenta sine scriptis facienda locum habere sancimus. D. II. Id. Decemb. DN. Iustiniano. A. II. COS.

XXXII. *Idem* A. *Mennæ* P. P.

QVONIAM in prioribus sanctionibus illud statuimus, ut siquid minus legitima portione ijs derelictum sit, qui ex antiquis legibus de inofficioso testamento actionem mouere poterant, hoc repleatur, ne occasione minoris quantitatis testamentum rescindatur: hoc in pręsenti addendũ esse censemus, ut si cõditionibus quibusdam, aut dilationibus, aut aliqua dispositione moram, uel modum, uel aliud grauamen introducente, eorum iura, qui ad memoratam

moratam actionem uocabantur, imminuta esse uideantur: ipsa conditio, uel dilatio, uel alia dispositio moram uel quodcunque onus introducens, tollatur, & ita res procedat, quasi nihil eorum testamento additum esset. D. II. Kal. April. Decio. v. c. cos. f

XXXIII. *Idem A. Demostheni* P. P.

SI QVIS testamento maximam quidem portionem libero relinquat, minusculam autem alij uel alijs de stirpe sua progenitis, ipsam tamē legitimam siue in hæreditate, uel in legato, uel in fideicommisso, ut nō possit locus inofficiosi testamenti querelæ fieri: & ille quidem qui ex paruulo genitoris sui consequebatur substantiam, eam suscipere maluerit: qui autem ex maiore parte eam amplexus est (siue unus, siue plures sint) statim & sine cōtentioso proposito uel ulla mora eam restituere noluerit, sed inspecto iudiciorum strepitu & multis uarijsque certaminibus habitis, post longum tempus ex sententia iudicis uix eam reddiderit: crudelitatem eius pœna competenti aggredimur, ut si hæc fuerint subsecuta, non tantum in quo testator uoluit eum restituere, condemnetur: sed etiam aliam tertiam partem quantitatis, quæ fuerat in testamento derelicta, modis omnibus reddere cogatur, ut auaritia eius legitimis ictibus feriatur: alijs omnibus, quæ in eodem testamento uel elogio scripta sunt, pro sui tenore ad effectum perducendis. Legis autem ueteris iniquitatem tollentes, ut nō diutius erubescat lex posita, quā Iulius Paulus in suis scripsit quæstionibus, hanc piissimam aggredimur sanctionem. cum enim infantem suum non posse ingratum à matre sua uocari scripsit, neque propter hoc ab ultima suæ matris hæreditate repelli, nisi hoc odio fecerit sui mariti, ex quo infans progenitus est: hoc iniquum iudicātes, ut alieno odio alius prægrauetur, penitus delendum esse sancimus: & huiusmodi caussam liberis non tantum infantibus, sed etiam quancunque ætatē agentibus opponi minimè concedimus: cum possit sub conditione emancipationis hæreditatem suam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij sui minimè nocere, nec suam naturam fallere. Satis enim crudele nobis esse uidetur, eum, qui non sentit, ingratum existimari. D. XII. Kalend. Octobribus Decio v. c. cos. g h

XXXIIII. *Idem A. Ioanni* P. P.

SI QVIS filium suum exhæredatum fecerit alio scripto hærede, reliquerit autem ex eo nepotem uel uiuum uel in uentre nurus suæ constitutum, deliberante uero scripto hærede filius exhæredatus decesserit, nulla hæreditatis petitione ex nomine de inofficioso constituta uel præparata: omne adiutorium nepotem dereliquit. nec enim pater nepoti aliquod ius, cum decesserit, contra patris testamentum dereliquit: quia postea & addita est ab extraneo hæreditas, & superuixit auo pater eius, ut neque ex lege Vellea possit in locum patris sui succedere, & rescindere testamentum. & hoc nonnulli iurisconsulti in medio proponentes, inhumanè reliquerunt. Sed nos, qui omnes subiectos nostros & filios & nepotes habere existimamus paterna affectione & imitatione, secundum quod possibile est de omnium commodis perspicientes: iubemus in tali specie eadem iura nepoti dari, quæ filius habebat: & licet præparatio facta non est ad inofficiosi querelam instituendam, tamen posse nepotem eandem caussam proponere. & si non hæres apertissimis probationibus ostenderit, ingratum patrem nepotis circa testatorem fuisse: testamento remoto ab intestato eum uocari, nisi certa quantitas patri eius minor parte legitima relicta est. tunc etenim secundum nouellam nostri numinis constitutionem repletio quartæ partis nepoti superest, si qua patri eius competebat: & perfruatur nostro beneficio à uetustate quidem neglectus, à nostro autem uigore recreatus: nisi pater adhuc superstes uel repudiauit querelam, uel quinquennio tacuit, scilicet post aditam hæreditatem. D. III. Kalend. August. Lampadio & Oreste coss. i k

XXXV. *Idem A. Ioanni* P. P.

SI QVANDO talis cōcessio Imperialis processerit, per quam libera testamenti factio concedatur: nihil aliud uideri principem concedere, nisi ut habeat legitimā & consuetam testamenti

A mentifactionem. Neque enim credendum est, Romanum principem, qui iura tuetur, huiusmodi uerbo totam obseruationem testamentorum multis uigilijs excogitatam atque inuentam nelle euerti. Illud etiam sancimus, ut si quis à patre certas res uel pecunias accepisset, & pactus fuisset, quatenus de inofficioso querela aduersus testamentum paternum minimè ab eo moueretur, & post obitum patris filius, cognito paterno testamento, non agnouerit eius iudicium, sed oppugnandum putauerit: uetere iurgio expulso, huiusmodi pacto filiū minimè prægrauari secundum Papiniani responsum, in quo definiuit, meritis magis filios ad paterna obsequia prouocandos, quàm pactionibus adstringendos. sed hæc ita
B admittimus, nisi transactiones ad heredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertissimè iudicium patris agnouerit. Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, uel aliquid dederit, uel mortis caussa donatione, uel inter uiuos, sub ea conditione, ut hæc inter uiuos donatio in quartam ei computetur: si filius post obitum patris hoc, quod relictum uel donatum est, simpliciter agnouerit, forte & securitatem hæredibus fecerit, quod ei relictum est accepisse, non adijciens, nullam sibi superesse de repletione quæstionem: nullum sibi filium facere præiudicium, sed legitimam partem repleri: nisi hoc specialiter siue in apocha, siue in transactione scripserit, uel pactus fuerit, quòd contentus relicta uel data parte de eo, quod deest, nullam habet quæstionem, tunc etenim omni exclusa querela, paternum amplecti compelletur iudicium. Quæ omnis sanctio
C suas radices extendat, non solum ad filium uel filiam, sed etiam ad omnes personas, quæ de inofficioso querelam cōtra mortuorum ultima elogia possunt mouere. D. Kalend. Septembr. Lampadio & Oreste coss.

XXXVI. *Idem A. Ioanni P. P.*

SCIMUS antea constitutionem esse relatam, qua cautū est, si pater minorem debita portione filio suo reliquisset: omnimodo, & si non adijciatur, uiri boni arbitratu repleri filio, attamen ipso iure inesse eandem repletionem. Quærebatur itaque, si quis rem donatam uel inter uiuos uel mortis caussa, uel in legatis, uel in testamento relictam agnouerit, & pro parte sua habuerit, deinde eadem res euicta uel tota uel pro parte fuerit: an debeat ex nostra cōstitutione pars legitima post euictionem suppleri? uel si ex lege Falcidia minuantur
D legata, uel fideicommissa, uel mortis caussa donationes: debeat tamen & ex hoc casu supplementum introduci: ne dum totam Falcidiam accipere hæres nititur, etiam totum commodum hæreditatis amittat. Sancimus itaque in omnibus illis casibus (siue in totum euicto subsequatur, siue in parte) emendari uicium, & uel aliam rem uel pecuniā restitui, uel repletionem fieri, nulla Falcidia interueniente: ut siue ab initio minus fuerit derelictum, siue extrinsecus qualiscunque caussa interueniens aliquod grauamen imponat, uel in quantitate, uel in tempore: hoc modis omnibus repleri, & nostrum iuuamen putum filijs inferri. Repletionem autem fieri ex ipsa substantia patris, & non si quid ex alijs caussis lucratus est filius, uel ex substitutione, uel ex iure adcrescendi, puta ususfructus. humanitatis etenim gratia sancimus, ea quidem omnia quasi iure aduentitio eum lucrari, repletionem autem ex re-
E bus substantiæ patris fieri. Cum autem quis extraneo hærede instituto, filio suo hæreditatem suam restituere, cum moriatur, disposuerit, uel in tempus certum restitutionem distulerit: quia nostra constitutio, quę antea composita est, omnem dilationem, omnemque moram censuit esse subtrahendam, ut quarta pars pura & mox filio restituatur: in huiusmodi specie quid faciendum sit, dubitatur. Sancimus itaque quartæ quidem partis restitutionem iam nunc celebrari, non exspectata nec morte hæredis, nec temporis interuallo: reliquum autē, quod post legitimam portionē restat, tunc restitui, quando testator disposuit. Sic & enim filius suam habebit portionem integram, & qualem leges & nostra constitutio definiuit: & scriptus hæres commodum, quod ei testator dereliquit, cum legitimo moderamine sentiet. Illud præterea sancimus, ut tempora inofficiosi querelæ ab adita hæreditate secundum Vlpiani opinionem currant: Herennij Modestini sententia recusa-

ta, qui à morte testatoris illico cursum de inofficioso querelæ temporibus dabat: ut non liceat hæredi, quandoque uoluerit, adire, nec per huiusmodi tramitem iterum filius defraudetur debito naturali. sancimus itaque, ubi testator decesserit alio scripto hærede, & speratur de inofficioso querela: necessitatem habere scriptum hæredem, si quidem præstò est, in eadem commanens prouincia, intra sex mensium spacium. sin autem seorsum utraque pars in diuersis prouincijs degit: tunc intra annale tantummodo spacium simili modo per continuum à morte testatoris numerandum omni modo adire huiusmodi hæreditatem, uel manifestare suam sententiam, quòd hæreditatem minimè admittat. expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memorato mouere querelam. Sin uero scriptus hæres intra statuta tempora minimè adierit: per officium iudicis hæredem compelli hoc facere. In medio tamen tempore si decesserit filius: huiusmodi querelam, licet se non præparauerit, ad suam posteritatem transmittet. ad extraneos uero hæredes tunc tantummodo, quando antiquis libris insertam faciet præparationem. D. Kalend. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Oreste. VV. CC. G

XXXVII. *Idem A. Ioanni P.P.*

CVM antiquis legibus declaratum est, ut militaria testamēta de inofficioso querelam euadant: multi alij casus emergunt, in quibus dubitationes exortas sopiri necesse est. in castrensibus etenim peculijs introducta est & alia subdiuisio, & peculij triplex inuenitur caussa. Vel enim paganum est peculium, uel castrense, uel quod medietatem inter utrunque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur. In tali igitur peculio, quod quasi castrense appellatur, quibusdam personis licentia conceditur condere quidem testamenta, sed non quasi militibus quo uoluerint modo, sed communi & licito & cōsueto ordine obseruando, quemadmodum constitutum fuerat in proconsulibus, & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarum, & omnibus generaliter, qui in diuersis dignitatibus atque administrationibus positi à nostra consequuntur manu, uel ex publicis salarijs quasdam largitates. sed hæ quidem personæ testamenti faciendi habeant potestatem in ipsis tantummodo peculijs, quæ iam numerata sunt, id est quasi castrensibus. sed & ueterani, qui tempore militiæ quidem sibi peculium adquisierunt, militiam autem deposuerunt, testari (licito tamen modo) non prohibentur. In his itaque omnibus quasi castrensibus peculijs dubitabatur, si contra huiusmodi testamenta de inofficioso querelam extendi oporteret. sed prior quæstio erat, si omnes, qui quasi castrense peculium haberent, testari in hoc possent: quia non omnibus passim, sed quibusdam personis hoc priuilegij loco concessum est: quia militibus tantum & ueteranis testamenta facere in castrensi peculio undique concessum fuerat: sed militibus tantum & in expeditione constitutis iure suo, ueteranis autem iure communi. De alijs autem personis omnibus, quæ non per speciale priuilegium hoc accepissent, si possent testari, dubitatum fuerat: utputa uiris disertissimis patronis caussarum, uirisque deuotissimis memorialibus, & agentibus in rebus, necnon magistris studiorum liberalium, archiatris quoque, & alijs omnibus omnino, qui salaria uel stipendia perciperent publica. In his itaque omnibus sancimus (quia ad imitationem peculij castrensis quasi castrense peculium superuenit) omnes, qui tale peculium possident, super ipsis tantummodo rebus, quæ quasi castrensis peculij sunt, ultima condere (secundum leges tamen) posse elogia. Hoc nihilominus eis addito priuilegio, ut neque eorum testamenta inofficiosi querela expugnentur. si enim patronus aduersus res, quas libertus eius ex castris quæsiuit, sui iuris indubitanter constitutus, etsi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra huiusmodi peculia contra tabulas bonorum possessionem non habet secundum ueterum legum sanctionem: quemadmodum oportet præfata peculia, quæ instar castrensis peculij introducta sunt, de inofficioso querelæ esse supposita? Sed hoc obtinere oportet, donec in sacris patentum suorum sunt constituti hi, qui quasi castrense peculium possident. si enim sui iuris efficiantur: procul dubio est, eorum testamenta & pro ipsis rebus, quas antea ex quasi

A quasi castrensi peculio habebant, posse de inofficioso querelam sustinere: cũ neq nomen pecul.j permanet, sed alijs rebus confunditur, & similem fortunã recipit, quemadmodum & cæteræ res eorum, quæ in unum congregantur ex omnibus patrimonium. D. Kalend. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. V V. C C. anno secundo.

DE INOFFITIOSIS DONATIONIBVS TIT. XXIX.

I. *Imp.* PHILIPPVS A. *Nicanori & Papianæ.*

B SI (VT ALLEgastis) mater uestra ad eludendam inofficiosi querelam penè uniuersas facultates suas, dum ageret in rebus humanis, factis donationibus, siue in quosdam liberos, siue in extraneos, exhausit: ac postea uos ex duabus uncijs fecit hæredes, easq; legatis & fideicommissis exinanire gestiuit: nõ iniuria iuxta formam de inofficioso testamento constitutorum subueniri uobis, utpote quartam portionẽ non habentibus, desideratis. PP. XIIII. Kal. Septembr. Philippo. A. & Titiano COSS.

II. *Impp.* VALERIAN. & GALIEN. AA. *Aeriæ.*

SI PATER omne patrimonium suum impetu quodam immensæ liberalitatis in filium effudit: aut in potestate is permansit: & arbitri familiæ ercisc undæ officio congruit, ut tibi quartam partem debitæ ab intestato portionis præstet incolumem. aut si emancipatus is C fuit: & quia donatio non indiget alieno adminiculo, sed suis uiribus nititur iuxta constitutiones: is, qui prouinciam regit, ad similitudinem inofficiosi testamenti querelæ auxilium tibi æquitatis impertiet. PP. VI. Kal. Aug. Maximo II. & Glabrione COSS.

III. *Iidem* AA. *Aeliano.*

PRECIBVS quidem tuis præposita rescripta eos parentes denotant, qui cum testamento facto uiui patrimonium suum immensis donationibus exinanissent, & inane nomẽ hæredum liberis reliquissent. sed ad intestatos quoq; eadem ratio æquitatis extenditur. PP. X. Kal. Nouembr. Ipsis IV. & III. AA. COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Aristinæ.*

SI FILIVS tuus immoderatæ liberalitatis effusione patrimonium suum exhausit: præsidis prouinciæ auxilio uteris, qui discussa fide ueri, si in integrum restitutionem ex filij per D sona competere tibi ob improbabilem donationis enormitatem animaduerterit: in remouendis ijs, quæ perperam gesta sunt, tibi subueniet. ideoq; non est tibi necessarium aduersus immodicas donationes auxilium ad instar inofficiosi testamenti. D. VI. Idib. Februar. Maximo II. & Aquilino COSS.

V. *Iidem* AA. *Cottabeo.*

SI TOTAS facultates tuas per donationes uacuas fecisti, quas in emancipatos filios contulisti: id, quod ad submouendas inofficiosi testamenti querelas non ingratis liberis relinqui necesse est, ex factis donationibus detractũ, ut filij uel nepotes, qui postea ex quocunq; legitimo matrimonio nati sunt, debitum bonorum subsidium consequantur: ad patrimo-E nium tuum reuertitur. D. II. Kal. Mart. Maximo II. & Aquilino COSS.

VI. *Iidem* AA. *Demetrianæ.*

CVM DONATIONIBUS in fratrem tuum collatis facultates patris tui exhaustas esse, eundemq; patrem uestrum ea, quæ superfuerant, codicillis inter uos diuisisse proponas: si uoluntatem eius non agnouisti, nec beneficio ætatis aduersus hoc iuuari poteris, nec tantum dos à patre data & fideicommissum continent, quantum ad submouendam querelam sufficiat: de enormitate donationum ad exemplum inofficiosi testamenti præses prouinciæ iurisdictionis suæ partes exhibebit. PP. Kal. Maij. COSS. ut suprà.

VII. *Iidem* AA. *Ammiano.*

SI MATER tua ita patrimonium suum profunda liberalitate in fratrem tuũ euisceratis opibus suis exhausit, ut quartæ partis dimidiũ, quod ad excludendam inofficiosi testamẽti

querelam aduersus te sufficeret, in iis donationibus, quas tibi largita est, nõ habeas: quod immoderatè gestum est, reuocabitur. PP. V. Idib. Maij. COSS. ut suprà.

VIII. Iidem A A. Auxanoni.

SI LIQVE at matrem tuam interuertendæ quæstionis inofficiosi caussa patrimoniũ suum donationibus in unum filium collatis exhausisse: cum aduersus eorum cogitationes, qui consilijs supremum iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio deposcat: quod donatum est, pro ratione quartæ ad instar inofficiosi testamenti conuicti deminuetur. nam quod uxor à marito in se matrimonij tempore donationis caussa collatum, emancipato filio, communi consentiente domino, donauit: uelut ex bonis patris, de cuius substantia matrimonio prohibente non potuit exire, datum accipi, rationis est. in cuius bonis si idem consilium & euentus comprehenditur: lex, quam matrimonio matris ediximus, obseruabitur. PP. III. Idib. Septembr. CC. COSS.

IX. Impp. CONSTANTINVS A. & IVLIANVS Cæs. Olybrio.

NON CONUENIT dubitari, quod immodicarum donationum omnibus legibus querela ad similitudinem inofficiosi testamenti fuerit introducta: ut sit in hoc actionis utriusque uel una caussa, uel similis æstimanda, uel idem & tempore & moribus. D. XIIII. Kal. Iul. Tauro & Flotentio COSS.

DE INOFFICIOSIS DOTIBVS TIT. XXX.

I. Imp. CONSTANTIVS A. ad Maximum præsidem Ciliciæ.

VM OMnia bona à matre tua dote dicantur exhausta: cõcordare legibus promptum est, ut ad exemplum inofficiosi testamenti aduersus dotem immodicam exercendæ actionis copia tribuatur, & filijs conquerentibus emolumenta debita deferantur. D. IIII. Kal. Iun. Tatiano & Cereali COSS.

DE PETITIONE HEREDITATIS TIT. XXXI.

I. Imp. M. Aelius ANTONINVS A. Augurino procons. Africæ.

ENATVS consultũ autore diuo Hadriano auo meo factum, quo cautum est, quid & ex quo tempore euicta hæreditate restitui debeat: non solum ad fisci caussas, sed & ad priuatos hæreditatis petitores pertinet. Vsuras uero pecuniarum ante litis contestationem, ex die uenditionis hæreditariarum rerum ab eo factæ, qui antea possidebat, collectas, necnon etiam fructus, bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt: nisi ex his locupletiores exstiterint. Post litem autem contestatam tam fructus non uenditarum rerum, non solum quos perceperunt, sed etiam quos percipere poterant: quàm usuras precij rerum ante litis cõtestationem uenditarum, ex die contestationis computandas, omnimodo reddere compellantur. PP. VI. Kal. Febr. Claro & Cetego COSS.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Marcello militi.

SI POST motam controuersiam Menecratis bonorum partem dimidiam Musęus ab hęrede scripto comparauit, quęstionis illatæ nõ ignarus: tam ipse, quasi malæ fidei possessor, quàm hęredes eius fructus restituere coguntur. Si uero uenditionem lite antiquiorem esse liquidò probetur: ex eo die fructus restituantur, ex quo lis in iudicium deducta est. fructibus enim augetur hæreditas, cum ab eo possidetur, à quo peti potest. emptor autem, qui proprio titulo possessionis munitus est, etiam singularum rerum iure conuenitur. D. Kal. Iul. Seuero A. II. & Victorino COSS.

III. Idem A A. Epictesi.

HAEREDITAS matertęræ petita, non infringit alterius hæreditatis petitionem, quę uenit ex alia successione. Sed etsi quæstionis titulus prior inofficiosi testamenti caussam habuisset: iudicatæ rei præscriptio non obstaret eandem hæreditatem ex alia caussa uindicanti. PP. V. Idib. Aug. Geta & Plautiano COSS.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Vitaliano.

In resti-

De petitione hæreditatis.

A IN RE stituenda hæreditate compẽsatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitatemq́ue sumptum funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogasse probaueris. PP. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

V. *Idem A. Posthumianæ.*

DE HAEreditate, quam bona fide possidebas, si contra te pronunciatum est: in restitutione eius detrahetur, quod creditoribus eiusdem hæreditatis exsoluisse te bona fide probaueris. nam repeti à creditoribus, qui suum receperint, non potest. PP. VI. Kal. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

VI. *Imp.* ALEXANDER A. *Firmino.*

SI PVtas non iure tutores datos nepotibus tuis, quod eos dicas in potestate tua esse: petere ab his hæreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius commodum ad te pertinere dicis: iudice statuturo, an à præsidalibus actis discedendum sit, qui eis tutores dedit, cum in tua potestate negarentur esse. PP. X. Kal. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS.

VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Restitutæ.*

HAEREditatis petitionem, quæ aduersus pro hærede uel pro possessore possidentes exerceri potest, præscriptione longi temporis non submoueri, nemini incognitum est: cũ mistæ personalis actionis ratio hoc respondere compellat. à cæteris autem, tantũ specialibus in rem actionibus uindicari posse, manifestum est: si non agentis intentio per usucapionẽ uel longum tempus explosa sit. PP. X. Kal. Aug. CC. COSS.

VIII. *Iidem* AA. & CC. *Asterio.*

LIBER nec ne fuerit testator, ante omnia disquiri debet, cum hæreditas petitur. D. IIII. Kalend. April. CC. COSS.

IX. *Iidem* AA. & CC. *Demophiliæ.*

SI SCRIpti hæredes delatam sibi successionem cognati repudiauerunt, & hanc honorario uel ciuili iure quæsisti: res hæreditarias, quæ in eadem caussa durãt, hæreditatis petitione uindicare potes. D. III. Kal. Decemb. Nicomediæ CC. COSS.

X. *Iidem* AA. & CC. *Theodosiano.*

SI FILiusfamiliâs delatã sibi hæreditatẽ per longũ tempus detinuit: eo ipso, utpote agnita hæreditate patri suo eius cõmodum acquisisse uidetur. D. XIII. Kal. Ianuar. CC. COSS.

D XI. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Aeternali proconf. Asiæ.*

COGI possessorem ab eo, qui expetit, titulum suæ possessionis dicere, inciuile est: præter eum scilicet, qui dicere cogitur, utrum pro possessore, an pro hærede possideat. D. XII. Kal. April. Arcadio & Honorio AA. IIII. & III. COSS.

XII. *Imp.* IVLIANVS A. *Iuliano P. P.*

CVM HAEreditatis petitioni locus fuerat: exceptio adsumebatur, quæ tuebatur hæreditatis petitionem, ne fieret ei præiudiciũ. magnitudo etenim & autoritas centumuiralis iudicij non patiebatur per alios tramites uiam hæreditatis petitionis infringi. Cumq́ue multæ uarietates & controuersiæ ueterum exortæ sint: eas certo fine cõcludentes sancimus, si quis hæreditatis petitionẽ uel suscipere sperat, uel mouere, alius autẽ superueniens uel ex deposito, uel cõmodato, uel legato, uel fideicõmisso, uel ex alijs caussis inquietare uel reum uel agentẽ ex persona defuncti crediderit sibi esse necessariũ: siquidẽ pro legato uel fideicõmisso hoc faciat: rẽ expeditæ quæstionis esse: cũ possit scriptus hæres cautione interposita nõ differre hãc petitionẽ, sed rectè exigi uel legatũ uel fideicõmissum sub ea cautela uel satisdatione pro qualitate personarũ. Quod si nõ obtinuerit eius iura: restituet legatarius uel fideicõmissarius ei datã pecuniã cũ usuris ex quarta centesimæ parte currẽtibus, uel agrũ cũ fructibus, quos perceperit, uel domũ cũ pensionibus: scilicet in utroq́ue eorũ expẽsis antea necessarijs & utilibus deductis. uel si ipse maluerit litẽ quidẽ cõtestari, exspectare aũt hæreditatis petitionis euentũ: hoc ei liceat facere, ut restitutio, si cõpeteret, cũ legitimis augmẽtis legatario uel fideicõmissario accedat. Sin aũt ex cõtractibus defuncti agatur cõtra possessorem

hæreditatis,uel eius rei,de qua agitur:ſiquidem res ſint uel depoſitæ,uel cõmodatæ,uel pi/ f
gnori datæ,uel aliæ,quæ exſtant:non differri ſub prætextu hæreditatis petitionis memora
tum iudiciũ:quemadmodũ ſi pro fœnerata pecunia,uel alia perſonali actione agatur cõtra
poſſeſſorem uel petitorẽ,non debet iudiciũ differri,ſed exitum ſuũ accipere. poſtq; etenim
hæreditatis petitionis iudicium finem accipiat: tunc inter petitorẽ hæreditatis & poſſeſſo/
rem rationibus contractis,non aliter poſſeſſor(ſi uictus fuerit)hæreditatem reſtituere com
pellitur,niſi pro omnibus,quæ ritè ab eo geſta ſunt,petitor ſatisfaciat. Quod ſi petitor ui/
ctus fuerit:ſimili modo à poſſeſſore iudicis officio ei ſatisfaciat, uel(ſi hoc fuerit prætermiſ/
ſum)negociorũ geſtorũ,uel ex lege condictione. Sin autẽ libertates uel à poſſeſſore uel à
petitore fideicõmiſſariæ petantur,uel directæ ipſo iure dicãtur competere:annale tantum/ a
modo ſpacium exſpectetur à morte teſtatoris numeratũ. & ſi quidem hæreditatis petitio/
nis iudiciũ intra id ſpacium terminũ accipiat:ſecundũ euentũ iudicij & libertates uel effectũ
habeãt,uel euaneſcãt. Sin aũt tẽpus annale emanauerit:tunc libertatis fauore & humanita
tis intuitu cõpetãt quidẽ directæ liberrares, ex fideicõmiſſarijs aũt in libertatẽ ſerui eripian
tur:ita tamẽ,ſi nõ falſum teſtamentũ adprobetur:ſub ea ſcilicet cõditione,ut ſi actores ſint,
uel alijs ratiocinijs ſuppoſiti(etiã poſtq; perueniãt in libertatẽ)neceſſitas eis imponatur res
hęreditarias et rationes reddere:iure patronatus uidelicet cõpetẽte ei,qui ex legibus ad hoc
poſſit uocari. Illo(ne in poſterũ dubitetur)obſeruãdo, ut ipſa hæreditatis petitio omnimo/
do bonæ fidei iudicijs cõnumeretur. D. Kal. Septẽb. Cõſtãtinop. Lãpadio & Oreſte COSS. n

DE REI VINDICATIONE TIT. XXXII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Ceciliæ.*

TIAM per alienũ ſeruum bona fide poſſeſſum ex re eius,qui eum poſſidet, uel
ex operis ſerui acquiri dominiũ uel obligationem. placuit. Quare ſi tu quoq;
bona fide poſſediſti eundem ſeruũ,& ex numis tuis mãcipia eo tempore com/
parauit:potes ſecundũ iuris formã uti defenſionibus tuis. Mancipiũ autẽ alie/
num mala fide poſſidenti nihil poteſt acquirere:ſed qui tenet,nõ tantũ ipſum,ſed etiã ope/
ras eius,necnon ancillarum partũ,& animalium fœtus reddere cogitur. PP. III. Non. Maij.
Eboraci. Fauſtino & Ruſo. COSS. II. *Imp.* ANTONINVS A. *Ariſtæneto.*

SI INferiorem partem ædificij,quæ ſolum contingit,ad te pertinere probare potes:eam, r
quã uicinus impoſuit,acceſſiſſe dominio tuo nõ ambigitur. ſed & id,quod in ſolo tuo ædifi
catum eſt,quo ad in eadẽ cauſſa manet,iure ad te pertinet. ſi uero fuerit diſſolutũ:eius ma/
teria ad priſtinũ dominũ redit,ſiue bona fide,ſiue mala ędificiũ exſtructum ſit:ſi nõ donan
tis animo ædificia alieno ſolo impoſita ſunt. PP. XII. Kal. Nouembr. Antonino A. IIII. &
Balbino COSS. III. *Imp.* ALEXANDER A. *Dominiæ.*

MATER tua uel maritus fundum tuum,inuita uel ignorante te, uendere iure non po/
tuit:ſed rem tuam à poſſeſſore uindicare,etiam non oblato precio,poteris. Sin autẽ po/
ſtea de eadem uenditione conſenſiſti,uel alio modo proprietatẽ eius amiſiſti:aduerſus em/
ptorem quidem nullam habes actionem, aduerſus uenditricem uero de precio negociorũ
geſtorum exercere nõ prohiberis. PP. III. Kal. Nouẽb. Alexãdro A. II. & Marcello COSS. x

IIII. *Imp.* GORDIANVS A. *Muniano militi Africæ.*

ADVERſus eos,qui à malę fidei poſſeſſoribus fundum bona fide comparauerunt,ita ti/
bi actio cõpetit:ſi prius,q; uſucapionem implerent, uel longæ poſſeſſionis præſcriptione
adipiſcerentur dominiũ,ad te peruenit. PP. XII. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

V. *Idem A. Heraſiano.*

DOMVM,quã ex matris ſucceſſione ad te pertinere,& ab aduerſa parte iniuria occupatã
eſſe oſtendis:præſes prouinciæ cũ penſionibus,quas percepit,aut percipere poterat,& om
ni cauſſa dãni dati reſtitui iubebit. Eius aũt,quod impẽdit,rationẽ haberi nõ poſſe,meri
tò reſcriptũ eſt:cum mala fide poſſeſſores eius,quod in rem alienã impendunt,non eorum
negocium

A negocium gerentes,quorum res est,nullam habeant repetitionẽ:nisi necessarios sumptus fecerint.Sin autem utilis: licentia eis permittitur, sine lęsione prioris status rei eos auferre. PP.II.Id.Feb.Gordiano A.& Auiola COSS.

VI. *Idem A. Vstronio.*

SI EA pecunia,quam deposueras,is,apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparauit,ipsięq traditę sunt:tibi uel omnes tradi,uel quasdam compensationis caussa ab inuito in te transferri,iniuriosum est.PP.V.Id.Iul.Gordiano A.& Auiola COSS.

VII. *Imp. PHILIPPVS A.& PHILIPPVS N.Cæs. Antonio.*

B PARTVM ancillæ matris sequi conditionem, nec statum in hac specie patris cõsiderari, explorati iuris est.PP.XIII.Kal.Nouemb.Philippo A.& Titiano COSS.

VIII. *Idem A.& C.Philippo militi.*

SI(VT proponis)pars diuersa pecunia tua quædam nomine suo cõparanit:præses prouinciæ utilem uindicationem obtentu militiæ tibi eo nomine impertiri desideranti,partes æquitatis non negabit.Idem mandati quoq,seu negociorum gestorum actionem inferenti tibi iurisdictionem præbebit.PP.II.Non.Mart.Præsente & Albino COSS.

IX. *Imppp.CARVS,CARIN.& NVMERIAN.AAA. Antonio.*

DOCE ancillam,de qua supplicas,dotalem fuisse in notione præsidis.quo patefacto:dubiũ nõ erit,uindicari ab uxore tua nequiuisse.PP.III.Kal.Mart.Caro & Carino AA.COSS.

X. *Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Ianuario.*

C CVM SVPER uernis mancipijs nulla instrumenta te habere adseueres:in iudicio,in quo negociũ cœptũ esse proponitur,id,quod in precẽ contulisti,postulare debuisti.iudex enim non ignorat,seruorũ dominia,etiam citra instrumentorum exhibitionem, alijs probationibus,uel ipsorum interrogatione posse ostẽdi.PP.G.II.Id. Feb.Ipsis IV.& III.AA.COSS.

XI. *Iidem AA & CC. Callano.*

SI QVIS sciens alienum agrum conseuit,uel plantas imposuit: postquam hæ radicibus terram fuerint amplexæ,solo cedere,rationis est.domini enim magis segetem uel plantas, quàm per huiusmodi factum solum suum facit. Sanè qui bona fide possidens hæc fecerit, per doli mali exceptionem contra uindicantem dominium seruare sumptus,iuris autoritate significatum est.D.IIII.Kal.Mart.Sirmij AA.COSS.

D

XII. *Iidem AA.& CC. Alexandro.*

IN CIVILE atq inusitatum est,quod postulas,ut mancipium,quod tradidisti,& eo modo dominium eius trãstulisti,inuito eo ex nostro rescripto tibi adsignetur. unde intelligis, ancillæ semel emptoris factæ filios etiam postea natos eius dominium sequi, cuius mater eorum eo tempore fuerit.Sanè de precio,si non hoc antè probatum fuerit te recepisse:conueni aduersarium tuum.G.Id.April.AA.COSS.

XIII. *Iidem AA.& CC.Cytichio.*

ORDINARIJ iuris est,ut mancipiorũ orta quæstione, prius exhibitis mancipijs de possessione indicetur,ac tunc demum proprietatis caussa ab eodẽ iudice decidatur.D.Idib.April. AA.COSS. XIIII. *Iidem AA.& CC. Septianæ.*

E CVM A matre domũ filij te sciente comparasse proponas:aduersus eum dominium uindicantem,si matri non successit, nulla te exceptione tueri potes. Quod si uenditricis obtinet hæreditatẽ:doli exceptione,pro qua portione ad eum hæreditas pertinet,uti non prohiberis.D.III.Kal.Iul.AA.COSS.

XV. *Iidem AA.& CC. Aurelio Proculino.*

QVOTIES duobus in solidũ prædium iure distrahitur:manifesti iuris est,eum,cui priori traditum est,in detinendo dominio esse potiorẽ. Si igitur antecedente tempore possessionem emisse,ac precium exsoluisse apud præsidem prouinciç probaueris:obtentu nõ datorum instrumentorum expelli te possessione nõ patietur.Erit sanè in arbitrio tuo,preciũ, quod dedisti,cum usuris recipere:ita tamen,ut perceptorum fructuum ac sumptuum ratio habeatur.

habeatur:cum & si ex caussa donationis utrique dominiũ rei uindicetis:eum, cui priori pos-
sessio soli tradita est,haberi potiorem conuenit.D.II.Kal.Octob.AA.COSS.

XVI. Iidem AA.& CC.Ianuario.

SI IN area communi domum aliquis exstruxit:hanc uobis communem iuris fecit ratio.
cuius portionem ab eo,qui bona fide possidẽs ædificauit,si uelis uindicare:sumptus offer-
re debes,ne doli mali possis exceptione submoueri.D.Idib.Nouemb.Sirmij AA.COSS.

XVII. Iidem AA.& CC.Sabino & alijs.

SI FUNdum uestrum,uobis per denunciationem admonentibus nolentem ad emptio-
nem accedere,quod distrahentis non fuerit,non rectè is,contra quem precẽ funditis,com- G
parauit,uel alio modo mala fide contraxit:tam fundum uestrum constitutum probãtibus,
quàm fructus,quos cum mala fide percepisse fuerit probatum,aditus præses prouinciæ re
stitui iubebit.D.XII.Kal.Decemb.Sirmij AA.COSS.

XVIII. Iidem AA.& CC.Claro.

RE TUA apud aliquẽ manente,proprietatis error nihil tibi potuit nocere: nisi alia con-
tra te caussa interuenerit.G.III.Kal.Ianuar.AA.COSS.

XIX. Iidem AA.& CC.Callistrato.

IMDicia,cæteraque,quæ iure non respuuntur,non minorẽ probationis, quàm instrumen
ta continent fidem. Quo iure,si de proprietate domus ambigis,negociumque integrum est,
uti non prohiberis.G.II.Kal.Ianuar.Sirmij AA.COSS. H

XX. Iidem AA.& CC.Quartillæ.

NON SERuum,quem res tuas detinere adseueras, sed eius dominum de rebus repeten-
dis conueniendum esse perspicis.G.Kal.Mart.CC.COSS.

XXI. Iidem AA.& CC.Hierocli.

A POSSIdentibus uindicata mancipia, quorum dominium ad nos pertinere intẽditis,
si postea,quàm impleueritis intentionem,hæc non restituantur:iurisiurandi solennitate se
cuta,condemnatio procedere debet.Petita.VI.Id.Octob.CC.COSS.

XXII. Iidem AA.& CC.Diodotæ.

CERTUM est,mala fide possessores omnes fructus solere cũ ipsa re præstare: bona ue-
ro fide,exstantes:post litis autem contestationẽ,uniuersos.D.III.Kal.Nouemb.CC.COSS. I

XXIII. Iidem AA.& CC.Magnifero.

SI MANcipiũ tuum per uim uel furtũ ablatum alij ex nulla iusta caussa distraxerunt:uin
dicanti tibi dominium soluẽdi precij nulla necessitas irrogetur.X.Kal.Decemb.CC.COSS.

XXIIII. Iidem AA.& CC.Iuliano.

NULLO iusto præcedente titulo possidentes ratio iuris quærere dominium prohibet.
idcirco cum etiam usucapio cesset, intentio dominij nunquam absumitur. Vnde hoc casu
postliminio reuerso,citra beneficium actionis rescissoriæ,directa permanet integra uindi-
catio.G.X.Kal.Decemb.CC.COSS.

XXV. Iidem AA.& CC.Eugnomio.

SOLENnibus pensionibus rei pro alio satisfacientem,non interueniente uenditione, so- K
lutionis caussa minimè dominum facit.D.XVI.Kal.Decemb.Nicomediæ CC.COSS.

XXVI. Iidem AA.& CC.Heliodoro.

MORAE litis caussam possessoris nõ instruunt ad inducendã longæ possessionis præscri
ptionẽ,quæ post litem contestatam in præteritum æstimatur.D.X.Id.Decemb.CC.COSS.

XXVII. Iidem AA.& CC.Philadelpho.

SERUUM emptor non traditum sibi præsentem uindicare non potest. G. XII. Kalend.
Ianuar.Nicomediæ CC.COSS.

XXVIII. Iidem AA.& CC.Sopatro.

RES ALIENas possidens,licet iustam tenendi caussam nullam habeat, nõ nisi suam in-
tentionem implenti,restituere cogitur.D.VIII.Kal.Ianuar.CC.COSS.

De usu

A

DE VSVFRVCTV, VSV ET HABITATIONE, ET ministerio seruorum TIT. XXXIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Posidonio.

Sivs vsfructus omnium bonorũ testamento uxoris marito relictus est: quamuis cautionem à te prohibuerit testamento exigi: tamen non aliter à debitoribus solutam pecuniam accipere poteris, quàm oblata secundum formam senatusconsulti cautione. PP. G. Kal. Octob. Anulino & Frontone COSS.

II. Iidem. AA. Felici.

B VERBIS testamenti, quæ precibus inseruisti, usumfructum legatũ tibi animaduertimus: quæ res non impedit proprietatis dominum obligare creditori proprietatem, manẽte scilicet integro usufructu tui iuris. PP. VI. Id. Maij. Antonino. A. II. & Geta II. COSS.

III. Imp. ANTONINVS A. Antoniano.

SI PATRI tuo ususfructus legatus est: defuncto eo, nihil ad te pertinet: cum morte eius, cui fuerat legatus, uel alio modo adquisitus, ad proprietatem regredi soleat. Vsufructuario autem superstite, licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius utendi fruendi non tollitur. PP. III. Kal. Aug. Antonino A. IV. & Balbino COSS.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Verbitio.

C VSVFRVCTU constituto, consequens est, ut satisdatio boni uiri arbitratu præbeatur ab eo, ad quem id commodum peruenit, quod nullam læsionẽ ex usu proprietati adferat. nec interest, siue ex testamento, siue ex uoluntario contractu ususfructus constitutus est. PP. G. Idib. Mart. Alexandro A. II. & Marcello COSS.

V. Idem A. Euocato & alijs.

SI PATER usumfructũ prædiorũ in tempus uestræ pubertatis matri uestræ reliquit: finito usufructu postq̃ uos adoleuistis, posterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere potestis, quos nulla ratione sciens de alieno percepit. PP. Kal. April. Alexandro A. II. & Marcello COSS.

VI. Idem A. Stratonicæ.

INTEREST, usumfructum solum maritus tuus in dotem acceperit: an proprietas quidẽ doti data sit, uerum pactum intercessit, ut moriẽte eo tibi eadem possessio redderetur. nam

D usufructuarius quidem proprietatem pignorare non potuit. Qui autẽ proprietatem æstimatam in dotem accepit: non ideo minus obligare eam potuit: quoniam soluto matrimonio restituenda tibi æstimatio eius fuit. PP. Kal. Iul. Agricola & Clementino COSS.

VII. Imp. GORDIANVS A. Vlpiano militi.

EVM, AD quem ususfructus pertinet, sarta tecta suis sumptibus præstare debere, explorati iuris est. proinde si quid ultra, quàm impendi debeat, erogatum potest doceri: solenniter reposces. PP. Kal. Feb. Ariano & Pappo COSS.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Etheroni.

NEQVE fructuarium ad obtinendam proprietatem rerum, quarum usumfructum habet, necq̃ successores eius, ulla temporis ex ea caussa tenentes præscriptio munit.

E

IX. Iidem AA. & CC. Auxanusæ.

VSVFRVCTU matri tuæ prædiorum & mancipiorũ relicto: tam alienatio, quàm manumissio interdicta est. Sanè mancipia, quorum testamento ministerium matri derelictum est: cum in his dominium non habeat: nec tradendo cuiquam, nec manumittendo ad testatoris hæreditatem pertinentia, quicquam facit. D. Kal. Decemb. AA. COSS.

X. Iidem AA. & CC. Pomponio.

SI DOMINA proprietatis usumfructum uxori tuæ locauit sub certa annua præstatione: morte conductricis ei, quæ locauit, etiam utendi fruendi caussa non est deneganda. XIIII. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

XI. Iidem AA. & CC. Theodoro.

Habitatio

HABITATIO morte finitur,nec proprietatem,qui habitationem habuit,legando,domini uindicationem excludit.

XII. *Imp.* IVSTINIANVS A.*Iuliano* P.P.

AMBIGUITATEM antiquitatis decidentes sancimus,siue uxori suæ,siue alicuicunq; usumfructum reliquerit sub certo tempore,in quod uel filius eius, uel quisquam alius perueneritistare usumfructum in annos,in quos testator statuit:siue persona, de cuius ætate compositum est,ad eam peruenerit,siue nō.neq; enim ad uitam hominis prospexit,sed ad certa curricula:nisi ipse,cui ususfructus legatus sit,ab hac luce fuerit subtractus. tūc etenim in posteritatem ususfructus transmitti non est possibilis:cum morte usumfructū penitus extingui,iuris indubitati sit. Si autē talis fuerit incerta conditio, donec in furore filius, uel alius quisq; remanserit,uel in alijs similibus casibus,quorum euentus in incerto sit:siquidē resipuerit filius,uel alius,pro quo hoc dictum est,uel conditio exstiterit:usumfructum finiri. Si autem adhuc is in furore constitutus decesserit:tunc, quasi in usufructuarij uitam eo relicto,manere usumfructum apud eum. Cum enim possibile erat, usq; ad omne uitæ tempus usufructuarij non ad suam mentem uenire furentem,uel conditionem impleri:humanissimum est,ad uitam eorum usumfructum extendi. Quemadmodū & enim si decesserit usufructuarius ante completam conditionem,uel furorem finitū, exstinguitur ususfructus:ita humanum est,extendi ad usufructuarij uitam,& si antè decesserit furiosus, uel alia conditio defecerit. D.Kal.Aug.Constantinop.Lampadio & Oreste VV.CC.COSS. G H

XIII. *Idem* A.*Iuliano* P.P.

CVM ANTIQUITAS dubitabat,usufructu habitationis legato,& primo quidem, cui similis esset,utrùm ne usui,uel usufructui,an neutri eorum.sed ius proprium & specialem naturam sortita esset habitatio:postea autem si posset is,cui habitatio legata esset,eandem locare,uel dominium sibi uindicare:autorum iurgium decidentes,compendioso responso omnem huiusmodi dubitationem resecamus.& si quidem habitationem reliquerit:ad humaniorem declinare sententiam nobis uisum est,& dare legatario etiam locationis licentiam. Quid enim distat,siue ipse legatarius maneat,siue alij cedat,ut mercedem accipiat? & multomagis,si habitationis usumfructum reliquerit: cū & nimiæ subtilitati satisfactum uideatur,etiam nomine ususfructus addito.in tantum etenim ualere habitationem uolumus,ut non antecellat usumfructum.nec dominium habitationis speret legatarius, nisi specialiter euidentibus probationibus legatarius possit ostēdere, & dominium ei domus esse relictū. tunc etenim uoluntati testatoris per omnia obediendum est. Quam decisionem locum habere censemus in omnibus locis,quibus habitatio constitui potest. D.XVIII.Kal.Octobr. Lampadio & Oreste VV.CC.COSS. I

XIIII. *Idem* A.*Iuliano* P.P.

ANTIQVITAS dubitabat,si quis fundum uel aliam rem cuidam testamento relinqueret, quatenus ususfructus apud hæredem maneret,si huiusmodi cōstaret legatum, & quidem inutile legatum esse existimabant: quia ususfructus nunquam ad suam rediret proprietatem,sed semper apud hæredem remaneret.& forsitan hoc existimabant, quia & secundus hæres,& deinceps successores unius esse uideantur, nec possit ususfructus secundum ueterem distinctionem solitis modis exstingui. alij autem huiusmodi legatum nō esse respuendum existimauerunt. Tales altercationes decidentes,censemus,& huiusmodi legatum firmū esse,& talem usumfructū unà cū hærede finiri:& illo moriēte, uel alijs legitimis modis eum amittente,exspirare.quare enim iste ususfructus sibi tale uindicet priuilegium, urgenerali interemptione ususfructus ipse solus excipiatur? quod ex nulla induci rationabili sententia, manifestissimum est.& propter hoc & usumfructum finiri, & ad proprietatem suam redire,& utile esse legatum sancientes,huiusmodi paucissimis uerbis totam eorū ambiguitatem deleuimus. D.XV.Kal.Octob.Lampadio & Oreste VV.CC.COSS. K

XV. *Idem* A.*Iuliano* P.P.

INTER antiquam prudēntiā dissensio incidit, si per fetuū ususfructus domino fuerit ad/

quisitus, & ex quibusdam casibus (multi enim casus rebus incidunt mortalium) pars huius serui ad alium perueniat: utrum omnis usufructus, qui antea per seruum ad aliquem peruenerit, apud eum remaneat: an totus tollatur, uel ex parte deminuatur, ex parte autē apud eum resideat. Et super huiusmodi dubitatione tres sententiæ uertebantur. una, quæ dicebat ex particulari alienatione serui totum usumfructum deminui. alia, in tantum usumfructū deminui, in quantū & seruus alienaretur. tertia, quæ definiebat, parte quidē serui posse alienari, totum autem usumfructum apud eum remanere, qui antea seruum in solidum habebat. & in nouissima sententia, & summum authorem iuris scieniiæ Saluium Iulianum esse
B inuenimus. Nobis autem hæc decidentibus placuit Saluij Iuliani admitti sententiam, & aliorum, qui in eadem fuerunt opinione: quibus humanius uisum est, nō interemptionem usufructus studiosam esse, sed magis retentionem, quatenus & si pars serui alienetur, tamē ne pars usufructus depereat, sed maneat secundum suam naturā integer atq; incorruptus: & quemadmodum ab initio fixus est, ita conseruetur, ex huiusmodi casu nullo deterioratus modo D. X. Kal. Octobr. Lampadio & Oreste. V V. C C. COSS.

XVI. *Idem A. Iuliano P. P.*

CORRVptionem usufructus multiplicem esse ueteribus placuit, uel morte usufructuarij, uel capitis deminutione, uel non utendo, uel alijs quibusdā nō ignoratis modis. sed de usufructu quidē hoc indubitatū fuerat. de personali aūt actione, quæ super usufructu nasci
C tur, siue in stipulationē usufructus deductus sit, siue ex testamento relictus, dubitabatur: morte quidē usufructuarij, & capitis deminutione eam tolli, omnibus concedentibus: non utendo aūt, si per annū aut bienniū forsitan eundē usumfructū non petierit usufructuarius, an personalis actio tollat, altercantibus. Sed hęc nos decidentes sancimus, non solum actionē, quæ de usufructu nascitur, nec usumfructū non utendo cadere: nisi tantummodo morte usufructuarij, & ipsius rei interitu, sed usumfructū, quē sibi aliquis adquisiuit, hunc habeat, dum uiuit, intactū: cū multæ & innumerabiles caussæ rebus incidant mortaliū, per quas homines iugiter detinere, quod habent, non possunt, & est satis durū, per huiusmodi difficultates amittere, quod semel possessum est: nisi talis exceptio usufructuario opponatur, quæ etiam si dominiū uindicaret, posset cū præsentē uel absentē excludere. Sed nec per omnem
D capitis deminutionē huiusmodi detrimentū imminere nostris patimur subiectis (quare enim, si filiusfamiliâs fuerit is, qui usumfructū habet, forte ex castrensi peculio, ubi nec patri usufructus adquiritur, ei possessum, per emancipationem eum amittat?) sed secundū quod definitum est, tunc eum finiri, cum usufructuarius uel res pereat, & tantummodo cum cum anima uel rei substantia exspirare: nisi prædictæ exceptionis uigor reclamauerit: excepta uidelicet capitis deminutione, quæ uel libertatem uel ciuitatem Romanam possit adimere. tūc etenim usufructus omni modo ereptus, ad suā reuertatur proprietatē. D. Kal. Octobr. Constantinop. Lampadio & Oreste. V V. C C. COSS.

XVII. *Idem A. Ioanni P. P.*

EX Libris Sabinianis quæstio nobis relata est, per quā dubitabatur, si usufructus per
E seruum acquisitus uel per filiūfamiliâs capitis deminutione filij magna, uel media, uel morte, uel emancipatione: uel serui quacunq; alienatione, uel morte, uel manumissione possit adhuc remanere. Et ideo sancimus, in huiusmodi casibus, neq; si seruus uel filiusfamiliâs in pręfatos casus inciderit, interrumpi patri uel domino usumfructum, qui per eos adquisitus est: sed manere intactum. Neq; si pater magnam capitis deminutionem uel mediā passus fuerit, uel morte ab hac luce fuerit exemptus, usumfructum perire: sed apud filium remanere, etiam si hæres à patre non relinquatur. usumfructum enim per eum acquisitū, apud eum remanere & post patris calamitatem oportet: cum plerunq; uerisimile est, testatorem contemplatione filij, quàm patris usumfructum ei reliquisse. D. X V. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. V V. C C.

DE SERVITVTIBVS, ET DE AQVA. TIT. XXXIIII.

 F

I. Imp. ANTONINVS. A. Calpurniæ.

SI QVAS actiones aduersus eum, qui ædificium contra ueterem formam exstruxit, ut luminibus tuis officeret, cōpetere tibi existimas: more solito exercere non prohiberis. Is qui iudex erit, longi temporis consuetudinem uicem seruitutis obtinere sciet: modo si is, qui pulsatur, nec ui, nec clam, nec precariò possidet. PP. III. Id. Nouembr. Gentiano & Basso coss.

II. Idem A. Marciali.

SI AQVAM per possessionem Marcialis eo sciente perduxisti: seruitutem exemplo rerū immobilium tempore quæsisti. Quod si ante id spacium eius usus tibi interdictus est: frustra sumptus in ea re factos præstari tibi postulas: cum in aliena possessione operis facti dominiū, quod in eadē caussa manet, ad eū pertineat, cuius est possessio. PP. Kal. Iul. Læto & Cereale coss. G

III. Imp. ALEXANDER. A. Ricenæ.

ET IN prouinciali prædio constitui aquæductus, uel aliæ seruitutes possunt: si ea præcesserint, quæ seruitutes constituunt. tueri enim placita inter contrahentes debent. Quare non ignorabis, si priores possessores aquam duci per prædia prohibere iure nō potuerunt: cum eodem onere præferendę seruitutis transire ad emptores eadē prædia posse. PP. Kal. Maij. Maximo. II. & Æliano coss.

IIII. Idem A. Cornelio.

AQVAM, quæ in alieno loco oritur, sine uoluntate eius, ad quem usus eiusdem aquæ pertinet, prætoris edictū nō permittit ducere. PP. Idib. Augst. Maximo. II. & Æliano coss. H

V. Imp. PHILIPPVS. A. Luciano militi.

SI QVID pars diuersa contra seruitutem ædibus tuis debitam iniuriosè exstruxit: præses prouinciæ reuocare ad pristinam formam, damni etiam ratione habita, pro sua grauitate curabit. PP. Kal. Febr. Præsente & Albino coss.

VI. Imp. CLAVDIVS A. Prisco.

PRAESES prouinciæ usu aquæ, quam ex fonte iuris tui profluere allegas, contra statutā consuetudinis formam carere te non permittet: cum sit durum & crudelitati proximum, ex tuis prædijs aquæ agmen ortum, sitientibus agris tuis, ad aliorum usum uicinorum iniuria propagari. PP. VII. Kal. Maij Claudio A. & Paterno coss. I

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Iuliano.

SI MANIFESTÈ doceri possit. ius aquæ ex uetere more atque obseruatione per certa loca perfluentis utilitatem certis fundis irrigandi caussa exhibere: procurator noster, ne quid cōtra ueterem formam atque solennem morem innouetur, prouidebit. PP. IIII. Non. Maij. Maximo. II. & Aquilino. coss.

VIII. Iidem. AA. & CC. Aniceto.

ALTIVS quidem ædificia tollere, si domus seruitutem nō debeat, dominus eius minimè prohibetur. In pariete uero tuo si fenestrā Iulianus ui uel clam fecisse conuincatur: sumptibus suis opus tollere, & integrum parietē restituere cōpellitur. D. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. coss.

IX. Iidem AA. & CC. Zosimo. K

SI IN ædibus uicini tibi debita seruitute, parietē altius ædificauit Heraclius: nouū opus suis sumptibus per præsidem prouinciæ tollere cōpellitur. Sed si te seruitutem habuisse nō probetur: tollendi altius ędificiū uicino non est interdictū. PP. V. Kal. Iul. Sirmij. AA. coss.

X. Iidem AA. & CC. Nymphidio.

SI TIBI seruitutem aquæ deberi præses animaduerterit, nec hactenus non utentem spacio temporis amisisse prospexerit: uti te iterum iure proprio prouidebit. nā hoc si minimè probetur: loco proprio facto opere, dominus fundi continere aquam, & facere, quò minus ager tuus irrigari possit, non prohibetur. PP. XI. Kal. Febr. Sirmij. CC. coss.

XI. Iidem AA. & CC. Aureliano.

PER agrum quidem alienum, qui seruitutē non debet, ire uel agere uicino minimè licet. uti

A *De lege Aquilia.*

uti autem uia publica nemo rectè prohibetur. D. XI. Kal. Nouembr. Sirmij. C C. COSS.

XII. *Idem. A A. & C C. Valeriæ.*

NON modus prædiorum, ſed ſeruitus aquæ ducendæ terminum facit. PP. III. Kal. Ian. C C. COSS. XIII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni P. P.*

SICVT uſumfructum, qui non utendo per biennium in ſoli rebus, per annale ſpacium in mobilibus uel ſe mouentibus deminuebatur, non paſſi ſumus huiuſmodi ſuſtinere cōpendioſum interitum, ſed ei decennij, uel uiginti annorū dedimus ſpaciū: ita & in cæteris ſeruitutibus obtinendū eſſe cenſuimus, ut omnes ſeruitutes non utendo amittantur, non bien-
B nio (quia tantummodo ſoli rebus adnexæ ſunt) ſed decennio contra præſentes, uel uiginti annorū ſpacio cōtra abſentes, ut in omnibus rebus huiuſmodi cauſſa ſimilis ſit, exploſis differentijs. D. XV. Kal. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtæ V V. C C.

XIIII. *Idem A. Ioanni P. P.*

CVM talis quæſtio in libris Sabinianis uerteretur (quidam enim pactus erat cum uicino ſuo, ut liceret ei uel per ſe uel per ſuos homines per agrum uicini tranſitum facere, iterq́ habere uno die tantummodo per quinquennium, quatenus ei licentia eſſet in ſuam ſyluam inde tranſire, & arbores excidere, uel facere quidquid uiſum fuiſſet) & quæreretur, quando huiuſmodi ſeruitus non utendo amitteretur: & quidam putarent, ſi in primo uel ſecundo quinquennio per eam uiam itum non eſſet, eandem ſeruitutem penitus tolli, quaſi per bien-
C nium ea non utendo deperdita, ſingulo die quinquennij pro anno numerando: alijs autē aliam ſententiam eligentibus: nobis placuit ita cauſſam dirimere, ut quia iam per legem latam à nobis proſpectum eſt, ne ſeruitutes per biennium non utendo depereant, ſed per decem uel uiginti annorum curricula: & in propoſita ſpecie, ſi per quatuor quinquennia nec uno die uel ipſe uel homines eius eadem ſeruitute uſi ſunt, tunc eam penitus amittat uiginti annorum deſidia. Qui enim in tam longo prolixoq́ ſpacio ſuum ius minimè conſecutus eſt, ſera pœnitentia ad priſtinam ſeruitutem reuerti deſiderat. Cum autem apertiſſimi iuris eſt, fructus aridos conculcatione, quæ in area fit, ſuam naturam & utilitatem oſtendere: aliquis uicinum ſuum uetabat ita ædificium extollere iuxta aream ſuam, ut uentus excluderetur, & paleæ ex huiuſmodi obſtaculo ſecerni à frugibus non poſſent, quaſi uetito uento
D ſuam uim per omnem locum inferre ex huiuſmodi ædificatione, cum ſecundum ſitum regionis & auxilium uenti aream accedit. Sancimus itaq́ nemini licere, ſic ædificare, uel alio modo uerſari, ut idoneum uentum & ſufficientem ad præfatum opus infringat, & inutilem domino aream & fructuum inutilitatem faciat. D. XI. Kal. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtæ V V. C C.

DE LEGE AQVILIA. TIT. XXXV.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Glyconidi.*

DAMNVM per iniuriā datū, immiſſo in ſyluā igne, uel exciſa ea, ſi probare potes: actione legis Aquiliæ utere. PP. VII. Id. Nouembr. Alexādro. A. II. & Marcello
E COSS. II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Mutiano.*

LEGIS Aquiliæ actione expertus aduerſus eum, quem domū tuā depoſuiſſe, uel incendio cōcremaſſe, damnoq́ te afflixiſſe proponis: ut id damnum ſarciatur, cōpetentis iudicis authoritate conſequeris. Quinetiā ſi aqua per iniuriā aliò deriuata ſit: ut in priorē ſtatū reſtituat, eiuſdē iudicis cura impetrabit. PP. VIII. Id. Nouēbr. Gordiano A. & Auiola. COSS. III. *Idem A. Dolenti.*

EX MORTE ancillæ, quam cæſam conqueſtus es, tam legis Aquiliæ damni ſarciendi gratia actionem, quàm criminalem accuſationem aduerſus obnoxium competere poſſe, non ambigitur. PP. V. Kal. April. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

IIII *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & C C. *Zoilo.*

CONTRA negantem ex lege Aquilia, ſi damnum per iniuriam dediſſe probetur, dupli

procedit condemnatio.D.XV.Kal.Mart.Heracliæ.AA.COSS.

V. *Iidem AA.& CC.Claudio.*

DE PECoribus tuis,quæ per iniuriam inclufa fame necata funt uel interfecta,legis Aquiliæ actione in duplum agere potes.D.XV.Kal.Nouemb.AA.COSS.

VI. *Iidem AA.& CC.Plenio.*

DE ijs,quę per iniuriā depaſta cōtendis,ex fentētia legis aquiliæ agere minimè ꝓhiberis.

FAMILIAE ERCISCVNDAE. TIT. XXXVI.

I *Impp.SEVERVS & ANTONINVS AA.Martiano.* G

SI NON omnem paternam hæreditatem ex confenfu diuififti,nec fuper ea re fententia dicta,uel tranfactio fubfecuta eft:iudicio familiæ ercifcundæ experiri potes.PP.VIII.Kal.Octobr.Laterano & Rufino COSS.

II. *Imp.ANTONINVS.A.Vitiano.*

VXOR tua,fi mortuo patre tuo,cui dotem numerauerat,cum hæres ei exftiteris,adhuc in matrimonio tuo fuerit:familiæ ercifcundæ actionem ad exfequendam dotem fecundum iuris pridem placitum aduerfus cohæredes tuos nactus es.eamq́; retines,etiam fi poftea,dum tibi nupta eft,deceſſerit.PP.III.Id.Febr.*

III. *Idem A.Rufo.*

ADVERfus cohæredes diuidēdæ hæreditatis iudicio fecundū iuris formā experire. Iudex datus,fiquid à cohærede etiā tuæ portionis ex hæreditate fublatū fuerit probatū: adiudicationibus factis fecundū iuris formā eum tibi cōdemnabit. Expilatæ enim hæreditatis crimē fruftra cohæredi intendit,cū iudicio familiæ ercifcundæ indemnitati eius profpiciat. H

IIII. *Imp. ALEXANDER.A.Antonio.*

SI Filiusfamiliās fuifti,& res mobiles uel fe mouentes,quæ caftrenfis peculij effe poffunt donatæ tibi à patre funt:eas quoq; in cætero peculio caftrenfi non communes cum fratribus habes,prædia autem,licet eunti tibi in caftra filio pater donauerit,peculij caftrenfis nō funt.Diuerfo iure ea prædia habentur,quæ ex occafione militiæ filijs familiarum obueniunt.hæc enim caftrenfi peculio cedunt.

V. *Idem A.Statiliæ.* I

IN IPfius mariti fuit poteftate mutare,quod in feruos fuos iratus teftamento cauerat,ut unus quidē in perpetuis uinculis moraretur,alter uero exportandus uenundaretur.proinde fi offenfam iftā clementia flexit(quod licet fcriptura non probetur,alijs tamen rationibus doceri nihil impedit:præfertim,cum pofteriora eorum talia merita deprehenduntur,ut ira domini potuerit mitigari)nouiffimam eius uoluntatem arbiter familiæ ercifcunde fequetur.

VI. *Imp.GORDIANVS.A.Pomponio militi.*

EA,QVAE in nominibus funt,non recipiunt diuifionem:cum ipfo iure in portiones hæreditarias ex lege duodecim tabularum diuifa funt.

VII. *Idem A.Aeliano.*

SI QVA fideicommifforum petitio inter cohæredes confiftat:prætor,uel præfes prouinciæ eius rei difceptator conftitutus,uel iudex familiæ ercifcundæ iudicio aditus,ut uoluntas teftatricis feruetur,fuas partes accommodare debet. K

VIII. *Idem A.Telefphoro.*

BONA,quæcunq; tibi funt communia cum fratre tuo ex hæreditaria fucceffione patris uel matris,cum eodem familiæ ercifcundæ iudicio experiens,ut diuidantur,impetrabis.

IX. *Iidem A.Verino.*

NON eft ambiguum,cum familiæ ercifcundæ titulus inter bonæ fidei iudicia numeretur,portionem hæreditatis,fi qua ad te pertinet,incremento fructuum augeri.

X. *Idem A.Telefphoro.*

QVoties inter omnes hæredes teftator fucceffionem fuam diuidit,ac fingulos certis poffeffionibus

A *Familiæ erciſcundæ.*

ſeſſionibus cũ mancipiis,quæ in eiſdẽ ſunt cõſtituta,iubet eſſe cõtentos: nolũtati eius,ſalua legis Falcidiæ authoritate,obtemperandũ eſſe,manifeſtũ eſt.nec mutat,quòd in ſequentibus uerbis mancipia ſua uniuerſa,nulla facta eorũ diſcretione,cõmendanda putauerit hęredibus cũ utiq; his ea uideatur inſinuaſſe,quibus etiã teſtamento relinquenda eſſe decreuit.

XI. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Antonio.

INTER filios & filias bona inteſtatorum parentum pro uirilibus portionibus æqno iure diuidi oportere,explorati iuris eſt.

XII. Impp. GALLIENVS & VALERIANVS AA. Rufo.

B NON ideo diuiſio inter te & fratrem tuum(ut proponis)facta irrita habenda eſt,qnod cã ſcriptura ſecuta non eſt:cum fides rei geſtæ ratam diuiſionem adfirmet.

XIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Saturnino.

CERTUM eſt,liberorum peculia poſt mortem patris in hæreditatem diuidendam ad cõmunionem eſſe reuocanda. Frater autem & cohæres tuus ob contractus,quibus uiuẽte patre etiam ignorante ipſo obligatus fuit,conuenire te & alterum tuum fratrem cohæredem ueſtrum ultra non poteſt, quàm ut de peculio ſuo recipiat tantã quantitatem,in qnantam condemnatus eſt his,cum quibus ipſe contraxit.

XIIII. Iidem AA. Hermiano.

SI FAMILIÆ erciſcundæ iudicio,quo bona paterna inter te ac fratrem tuũ æquo iure diui-
C ſa ſunt,nihil ſuper euictione rerum ſingulis adiudicatarũ ſpecialiter inter uos cõuenit, id eſt ut unuſquiſq; euentũ rei ſuſcipiat:recte poſſeſſionis euictæ detrimentum fratrẽ tuũ & cohæredem pro parte agnoſcere,præſes prouinciæ per actionem præſcriptis uerbis compellet.

XV. Iidem AA. Theophilo.

SI DIUIſionem conuentione factam,etiam poſſeſſio conſenſu ſecuta,pro ſolido dominiũ rerum,quas pertinere ad patrem tuum placuit,ei firmauit:earum uindicationẽ habere potes,ſi patri tuo ſucceſſiſti. Si uero placitum diuiſionis uſq; ad pactum ſtetit: arbiter familiæ erciſcundæ iudicio uobis datus,communionem inter uos finiri prouidebit.

XVI. Iidem AA. Heraclio.

FILII patris teſtamentum reſcindendi,ſi hoc inofficioſum probare nõ poſſunt,nullã ha-
D bent facultatẽ. Sed etſi tam circa teſtamentum,quàm etiam codicillos iudicium eius deficiat,uerum quibuſcunq; uerbis nolũtas eius declarata ſit:licet ab inteſtato ei fuerit ſucceſſum: ex ſenatus conſulto retentionis modo ſeruato,familiæ erciſcundæ iudicio aditum iudicem ſequi uoluntatem patris oportere,iuris authoritate ſignificatur.

XVII. Iidem. AA. & CC. Commodiano.

COHAEredibus diuiſionem inter ſe facientibus iuri abſentis & ignorantis minimè derogari,ac pro indiuiſo portionẽ eam,quæ initio ipſius fuit,in omnibus cõmnnibus rebus retinere,certiſſimum eſt.unde portionem tuam cum reditibus arbitrio familiæ erciſcundæ percipere potes,ex facta inter cohæredes diuiſione nullum præiudicium timens.

XVIII. Iidem AA. et CC. Dominæ.

E FILIAE,cuius pater nomine res cõparauit,ſi non poſtea contrariũ eius iudiciũ probetur, per arbitriũ diuidendæ hæreditatis præcipuas adiudicari, ſæpe reſcriptum eſt. His itaq;,ſi patri ſucceſſiſti,quẽ nomine tuo quædã cõparaſſe dicis,aduerſus ſororẽ tuam apud præſidẽ prouinciæ,ſi res integra eſt,uti potes. In cõmuni aũt hęreditate quin ſumptus ab uno facti bona fide,familiæ erciſcundę iudicio uel negociorum geſtorũ actione ſeruari poſſint,nõ eſt ambiguũ.

XIX. Iidem AA. et CC. Liſicrati.

INCERTI iuris nõ eſt,in familiæ erciſcundę iudicio earũ rerũ,quas ex cohæredibus quidã de cõmunibus adſumpſerũt,uel deteriores fecerũt,rationẽ eſſe habendã,eiuſdẽq; rei cęteris pręſtandã indemnitatẽ.

XX. Iidem AA. et CC. Paſtuelæ.

IN FAMILIĘ erciſcundę iudicio ab uno pro ſolido rei ueluti cõmunis uenundatę preciũ nõ uenit:ſed mãdati,ſi pręceſſit,cohęres uenditoris agere poteſt:uel negociorũ geſtorũ,ſi ratã

fecerit uenditionẽ. Nã si uelut propriã unus distraxerit, ac preciũ possideat: hæreditas ab eo petenda est. XXI. *Iidem* AA. *et* CC. *Fortunato.*

Si cogitatione futuræ successionis, officium arbitri diuidendæ hæreditatis pręueniendo, pater cõmunis suo uel qualicunq; iudicio suam declarauit noluntatem: inter eos, qui ei successerunt: exemplo Falcidiæ retentionis habita ratione, familiæ diuidendæ caussa datus arbiter: pro uirili præterea portione eorum, quæ nulli generaliter uel specialiter adsignauit, facta diuisione: in adiudicando patris sequetur uoluntatem.

XXII. *Iidem* AA. *&* CC. *Dionysio.*

Servum cõmunem, non consentientibus cohæredibus, sed per errorem ad eũ, qui possidet, pertinere credentibus, tenens: cum omnis nerus titulus deficiat: suum nõ facit, sed in eo portiones hæreditarias adsignatas penes singulos successores remanere, manifestum est.

XXIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Hermogeni.*

Licet pacto diuisionis aduersus singulos actio pro hæreditarijs portionibus creditori parata mutari non possit: tamen ad exhibendam fidem his, quæ conuenerant, stipulationis & iuris adhibito remedio, qui placitum excedit, urgeri potest: cum & hoc omisso, si non contrarium conuenisse probaretur, præscriptis uerbis conueniri potuisset.

XXIIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Socrati.*

Filius, quem habentem fundũ portionẽ hæreditatis fratribus & quibusdã alijs sub conditione uerbis precarijs restituere sanxit testator: post eius conditionis euentum, hæreditaria parte prædij in quartæ ratione retenta: compensato præterea, quod à cohæredibus uice mutua percepit: & si quid deest, in supplementum deducto: quod à cæteris in eo fundo soluetur, supra quartam habens, reddere compellitur. D. V. Non. Ianuar. CC. COSS. H

XXV. *Iidem* AA. *et* CC. *Diocli.*

Ex caussa donationis, uel aliunde tibi quæsita, si aui successionem respueris, conferre fratribus compelli non potes. D. Idib. April. Tusco & Anulino COSS.

XXVI. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Bassum* P. P.

Inter omnes, duntaxat hæredes suos, qui ex quolibet uenientes gradu, tamen pares uidentur esse, uel emancipatos, quos prætor ad successionem uocat: siue cœptum neq; impletum testamentum, uel codicillus, seu epistola parentis esse memoretur, siue quocunque alio modo scripturæ quibuscunq; uerbis uel indicijs inueniãtur relictæ: iudicio familiæ erciscundæ (licet intestatò ad successionem liberi uocentur) seruato senatusconsulti auxilio, defuncti dispositio custodiatur, & si solennitate legum huiusmodi dispositio fuerit restituta. Si uero in huiusmodi uoluntate, designatis liberis, alia sit mista persona: certum est, eam uoluntatẽ, quantum ad illam duntaxat personam permistam, pro nullo haberi. D. Romæ. Kal. * Crispo. II. & Constantino Cæs. II. COSS. I

COMMVNI DIVIDVNDO. TIT. XXXVII.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Lucano.*

Frater tuus, si solam portionẽ prædij ad se pertinentem distraxit, uenditionem reuocari non oportet: sed aduersus eum, cũ quo tibi idem prędiũ cõmune esse cœpit, cõmuni diuidundo iudicio cõsiste: & ea actione aut uniuersum prædiũ, si licitatione uiceris, exsoluta socio parte precij, obtinebis: aut precij portionem, si meliorem alius conditionẽ obtulerit, cõsequeris. Quod si diuisio prædij sine cuiusquam iniuria cõmodè fieri poterit: portionẽ suis finibus tibi adiudicatã possidebis: hoc uidelicet custodiendo, ut post litis contestationem nec partem suam, cæteris eiusdem rei dominis non consentientibus, alienare possit. PP. Kal. Mart. Romæ. Antonino. A. IV. & Balbino COSS. K

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Auito militi.*

Si probatũ fuerit præsidi prouincię, fratrẽ tuum uineas cõmunes pignori dedisse: cũ partem tuã, quam in uineis habes, creditori obligare non potuerit: præses prouinciæ restitui tibi eam iubebit cum fructibus, quos creditor de parte tua perceperit. Idem præses prouinciæ de

A ciæ de diuisione uineatum inter te & creditorem fratris tui cognoscet: & iubebit eum accepta pecunia, quanti statuerit partem fratris tui ualere, eam partem, quam de fratre tuo accepit, tibi restituere: aut æstimata tua parte, ad creditorẽ fratris tui, data pecunia, quanti eam æstimauerit, transferre. PP. II. Id. Septemb. Alexandro A. II. & Marcello COSS.

III. Idem A. Verecundiano.

AD OFFICIUM arbitri, qui inter te & fratrem tuum de diuidẽdis bonis datus fuerit, ea sola pertinent, quæ manent communia tibi & illi. Nam & ea, quorum partem is uendidit, cum emptoribus tibi cõmunia sunt: & aduersus singulos arbitrum petere debes, si ab illo-
B rum quoq; societate discedi placeat. Cum autẽ regionibus diuidi aliquis ager inter socios non potest: uel ex pluribus singuli, æstimatione iusta facta, unicuiq; sociorum adiudicantur, compensatione pretij facta: eoq;, cui maioris pretij res obuenerit, cæteris condemnato: ad licitationem nonnunquam etiam extraneo emptore admisso: maximè si se non sufficere ad iusta precia alter ex socijs sua pecunia uincere uilius licentem profiteatur. PP. V. Non. Maij. Iuliano & Crispino COSS.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Herodæ.

SI MAIOR quinq; & uiginti annis soror tua tecum res communes diuisit: quamuis non instrumentis, sed alijs probationibus earum communionem diremptam esse probetur: sta te finitis conuenit. Quòd si minor fuit, nec tempus in intègrum restitutioni præfinitum ad-
C hnc excessit: an in intègrum propter diuisionem restitui debeat, caussa cognita prouinciæ præses æstimabit. Idem eorum etiam, quæ uobis permanent communia, fieri diuisionem prouidebit: tam sumptuum, (si quis de uobis in res communes fecit) quàm fructuum, item doli & culpæ (cum in communi diuidundo hæc omnia uenire non ambigitur) rationem, ut in omnibus æquabilitas seruetur, habiturus. D. VIII. Id. Feb. CC. COSS.

V. Iidem. AA. & CC. Secundino.

IN COMMUNIONE uel societate nemo compellitur inuitus detineri. Quapropter aditus præses prouinciæ, ea, quæ cõmunia tibi cum sorore prospexerit, diuidi prouidebit. D. VIII. Kal. Septemb. CC. COSS.

D COMMVNIA VTRIVSQVE IVDICII, TAM FAMILIÆ ercifcundæ, quàm communi diuidnndo TIT. XXXVIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Marco.

DIVISIONEM prædiorũ uicem emptionis obtinere placuit. PP. VI. Kal. Decẽbr. Gentiano & Basso COSS. II. Imp. ALEXANDER. A. Euphratæ.

ETIAM si is diuisioni arbitrũ dedit, cui dandi ius nõ fuit: tamen si socij quon dam diuisioni consensum dederint: quod quisq; eorũ secundũ placita possedit, pro parte socij dominiũ nactus est. PP. XVI Kal. Decẽb. Alexãdro. A. III. & Dione COSS.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Seuæ.

MAIORIBVS etiam, per fraudem, uel dolum, uel perperam sine iudicio factis diuisioni-
E bus, solet subueniri: quia in bonæ fidei iudicijs, quod inæqualiter factum esse constiterit, in melius reformabitur. PP. XVI. Kal. Iul. Ipsis. AA. COSS.

IIII. Iidem. AA. et CC. ad Maximianum.

SI PATRVVS tuus ex communibus bonis res comparauit, sibi negocium gerens, non omnium bonorũ socius cõstitutus: pro cõpetentiũ portionũ modo indẽnitati tuæ cõsuli oportet. & ideo rem emptã cõmunicare eũ, cõtra iuris formã postulas. PP. XVI. Kal. Nouembr. Ipsis IV. & III. AA. COSS. V. Iidem. AA. Frontino. & Gesirioni.

DE INSTRVMENTIS, quæ communia fratrem nostrum tenere proponitis, rector prouinciæ aditus, apud quem collocari debeant, æstimabit. PP. VI. Id. Feb. Sirmij. AA. COSS.

VI. Iidem. AA. et CC. Thesidianæ. & alijs.

SI CVM patruo uestro hac conditione diuisionẽ fecistis, ut se nullum dolum adhibuisse iuraret,

iuraret, nec fidem placitis exhibuit: quò minus res indiuisas requiratis, eorũ placitum, qui in diuisionem uenerunt, nihil uobis nocere potest. D. V. Kal. April. Sirmij C C. COSS.

VII. *Iidem. A A. & C C. Seueriano et Flauiano.*

SI FRATRES uestri pro indiuiso commune prædium citra uestram uoluntatem obligauerunt, & hoc ad uos secundum pactum diuisionis nulla pignoris facta mentione peruenit: euictis partibus, quæ ante diuisionem sociorum fuerunt, in quibus obligatio tantum constitit: ex stipulatu, si intercessit: alioquin quanti interest, præscriptis uerbis cõtra fratres agere potestis. Nam si fundi scientes obligationem, dominium suscepistis: tantum euictionis promissionem solennitate uerborum uel pacto promissam probantes, eos conueniendi facultatem habebitis. D. II. Non. Decemb. Nicomediæ. C C. COSS. G

VIII. *Iidem. A A. & C C. Nichomacho et alijs.*

SI INTER uos maiores annis uigintiquinq; rerum cõmunium diuisio relicta uel translata possessione, finẽ accepit: instaurari mutuo bona fide terminata cõsensu minimè possunt. D. Non. Decemb. C C. COSS.

IX. *Iidem. A A. et C C. Demetriano.*

FAMILIAE ercifcundæ, uel cõmuni diuidundo iudicium ita demum, si corpora maneãt communia, agi potest. D. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. C C. COSS.

X. *Iidem A A. et C C. Gallicano.*

SCRIPTVRA testamenti, qua specialiter omnia diuisa continentur: quò minus res, quarum testator non fecit mentionẽ, hęredes inquirere possint, nihil impedit. Sine die & consule. H

XI. *Imp. CONSTANTIN. A. Cerulo rationali trium prouinciarum.*

POSSESSIONVM diuisiones ita fieri oportet, ut integra apud successorem unumquẽq; seruorum uel colonorum adscripticiæ conditionis, seu inquilinorum proximorum agnatio uel adfinitas permaneat. Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus sorores, à uiris coniuges segregari? Igitur si qui sic sociata in ius diuersum mancipia uel colonos traxerint: in unum eadem redigere cogantur. Data. III. Kal. Maij Proculo & Paulino COSS.

XII. *Imp. IVSTINIANVS. A. ad senatum.*

ILLVD æquitatis fouere rationibus, bene nobis apparuit. si quis etenim pro filio suo ante nuptias donationem conscripserit uel dederit, uel pro filia sua dotem: & hoc, quod dedit, iterum ad eũ reuertatur, uel stipulatione, uel lege hoc faciente: uel & si alio dotẽ uel ante nuptias donationẽ dante, stipulationis paternæ tenor uel fortè legis hoc induxerit: ille autem testamento condito uel filios suos, uel extraneos scripserit hæredes, & nihil de huiusmodi rebus, quę ad eũ reuerfę sunt, uel peruenerunt, disposuerit: inueniãtur aũt alij liberi eius res à paterna substantia lucrati, uel per ante nuptias donationem, uel dotes, uel militiæ caussa, quas (utpote testamẽto existente) nõ coguntur cõferre: Tunc filius uel filia easdem res, quæ ad patrem reuersæ sunt, uel peruenerunt, habeant præcipuas, ad simile tamen lucrum computandas: ut in præsenti casu tãtum habeat ipse uel ipsa, quantum eius fratres à patre sunt consecuti, secundũ eos modos, quos suprà diximus, & quos conferre propter testamentum non coartantur. Sin autem nihil tale penitus in fratres eorũ à patre collatũ est: neq; ipsos sibi præcipuè hanc partẽ uindicare, sed quasi paternæ facta substantiæ sit, inter omnes secundum institutionis tenorem diuidi. & hęc quidem, si inter fratres patris elogium compositum sit. Sin autem extranei sint scripti hæredes, & nihil in testamento suo neque in hac parte testator dixerit: tunc omnimodo præcipuum habeat filius uel filia, quod ad patrẽ reuertitur uel peruenit. Si tamen minus in fratres collatum est, amplius autem ex huiusmodi caussa ad patrem peruenit: illo quod ad similem quantitatem concurrit, excepto, cætera quasi paternæ substantiæ facta secundum modum institutionum diuidantur. Illo procul dubio obseruando, si minus sit, quod pater ex huiusmodi caussa habuit, ea quantitate, quæ inter fratres collata est: tota huiusmodi portio ad eas personas perueniat, quarum occasione res ad patrẽ reuertitur. Ea igitur, quæ in paterna persona diximus, obtinere uolumus etiam in auo & proauo paterno uel materno, & in matre, & in auia, & proauia paterna uel materna. I K

A *Finium regundorum.* *De consortib. eiusdem litis.*

materna. D. XI. Kal. August. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. COSS.

FINIVM REGVNDORVM TIT. XXXIX.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *et* CC. *Nicephoro.*

EGIONEM certam fundi, proprijs finibus eius mutatis, dominus eius distrahere, ac residuum retinere non prohibetur. nec amplius emptor, quàm quod ratione secundum uéditionis fidem ad se peruenit, uindicare potest prętextu terminorum temporis antecedentis uenditioné. D. Idib. Decembr. Nicomediæ. B AA. COSS. II. *Iidem* AA. & CC. *Tatiano.*

SVCCESSIONum uarietas, & uicinorum noui consensus, additis & detractis agris alterutro, determinationis ueteris monumenta sæpe permutant. D. IX. Kal. Ianuar. Nicomediæ. AA. & COSS. III. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Tertullianum.*

SI QVIS super sui iuris locis prior de finibus detulerit querimoniam, quæ proprietatis controuersiæ cohæret: prius possesionis quæstio finiatur: & tunc agrimensor ire præcipiatur ad loca, ut patefacta ueritate huiusmodi litigiũ terminetur. Quod si altera pars, ne huiusmodi quęstio terminetur, se subtraxerit: nihilominus agrimẽsor in ipsis locis iussione rectoris prouinciæ unà cum obseruante parte hoc ipsum faciens perueniet. Data. XVI. Kal. Mart. Veronæ. Gallicano & Symmacho COSS.

C IIII. *Idem* A. *ad Bassum.* P. V.

SI CONSTITERIT eum, qui finalem detulerit quæstionem, priusquam aliquid sententia determinetur, rem sibi alienam usurpare uoluisse: non solum id, quod male petebat, amittat: sed (quò magis unusquisq; contentus suo, rem non exspectet iuris alieni) qui irreptor agrorum fuerit in lite superatus: tantum agri modum, quantum adimere tentauit, amittat. Lecta apud acta. XIII. Kal. Iul. Gallicano. & Symmacho COSS.

V. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. *Neoterio.* P. P.

QVINQVE pedum præscriptione submota, finalis iurgij uel locorũ libera peragatur intentio. PP. VIII. Kal. August. Arcadio A. II. & Rufino COSS.

VI. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. *Ruffino.* P. P.

D CVNCTIS molitionibus & machinis amputatis, decernimus in finali quæstione nõ longi temporis, sed tantummodo triginta annorum prę scriptionem locum habere. D. II. Non. Nouembr. Arcadio. A. II. & Rufino COSS.

DE CONSORTIBVS EIVSDEM LITIS TIT. XL.

I. *Imp.* IVLIANVS. A. *Secundo* P. P.

XPLOSIS atq; reiectis præscriptionibus, quas litigatores sub obtentu consortium, studio trahédę disceptationis, excogitare consueuerũt: siue unius fori omnes sint siue in diuersis prouincijs uersentur: nec adiuncta præsentia consortis uel cõsortium, agendi uel respondendi iurgantibus licentia pro parte panda- E tur. D. III. Non. Septemb. Mamertino & Neuita COSS.

II. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. AA. *Sallustio* P. P.

COMMVNE negocium post litem legitimè ordinatam, & quibusdam absentibus, in solidum agi sine mandato potest: si præsentes rem ratam dominum habiturum cauere parati sint, uel (si quid ab his petitur) iudicatũ solui satisdatione firmauerint. PP. VI. Id. Decemb. Diuo Iouiniano. A. & Varroniano COSS.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS TIT. XLI.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Marcello.*

I EXSTAT corpus numorũ, quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo, quem liberum esse constitit, allegas uindicare eos, uel ad exhibendum agere non prohiberis. Nam quãuis aliàs noxa caput sequatur, & manumissus furti actione

tenеatur

teneatur, quæ in hæredem non cōpetit: cum tamen seruus à domino aliquid aufert, quamuis furtum committat, furti tamen actio nō est nata: nec aduersus ipsum, si postea manumissus est, locum habet: nisi furtiuas res & post manumissionem contrectet. PP. XIII. Kal. Decembr. Maximo II. & Aeliano. COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Quintiliano et alijs.*

SI SERVI uestri inscientibus uobis, uel etiā prohibētibus, furtim arbores ceciderūt, quibus etiam propria pœna iuxta legem saltui datam fuerit præstituta: frustra ueremini, ne ex persona eorum ultra noxæ deditionem sitis obstricti: cum ex delictis seruorū domini ignorantes, uel prohibentes, si noxali actione conueniantur, ita condemnari debeant, ut aut noxæ dedere, aut condemnationem sufferre habeant in sua potestate. PP. III. Non. Iun. Gordiano & Auiola COSS. G

III *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Eutychio.*

SIVE seruum plagij paras solenniter accusare, præsidem prouinciæ adire nō prohiberis: siue dominum eius sollicitati serui noxali iudicio uel furti malueris conuenire, suam tibi notionem præses prouinciæ commodabit: nō ignorans, quòd si dominum elegeris, & eo non consentiente, quod intendis, commissum probaueris: uel noxæ dedendæ, uel damni sarciendi, ac pœnæ præstandæ habeat facultatem. PP. V. Non. Octob. Sirmij AA. COSS.

IIII. *Idem.* AA. *et* CC. *Sosio.*

SI SERuus ignorante domino, uel sciente, & prohibere nequeunte, res tuas ui rapuerit: dominum eius apud præsidem prouinciæ, si necdum utilis annus excessit, quadrupli: quòd si hoc effluxit tempus, simpli noxali iudicio conuenire potes. Qui si noxæ maluerit seruum dedere: nihilominus cum ipso, quantum ad eum peruenit, experiri non prohiberis. Nam si eo cōscio, & prohibere ualente: detracta noxę deditione, cōuentus ad summā condemnationis soluendam omnino compellendus est. Sanè si criminis publici accusationē propter uxorem tuam à seruo raptam intendendam putaueris: non contra dominū, sed contra eum seruum, quē facinus cōmisisse proponis, hāc instituere debes. PP. XVIII. Kal. Septemb. Sirmij AA. COSS. H

V. *Iidem.* AA. & CC. *Menophilo.*

SI TIBI per furtum nec manifestum ancillam seruus ope consilioq; domini cum alijs rebus subtraxerit: cum inter seruum & liberum ciuile iudicium non possit consistere: eum ad hoc delictum dupli pœnali actione, & de rebus proprijs uindicatione, uel condictione conuenire potes. S. V. Kal. April. CC. COSS. I

AD EXHIBENDVM. TIT. XLII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Crescenti militi.*

SI DOMINium ancillæ, de qua agis, ad matrem tuam pertinuit, nec iure à patre tuo uenundata est, eiusq; proprietatem tibi uindicare paratus es: præses prouinciæ exhiberi eam iubebit, ut apud iudicem de rei ueritate quæratur. PP. Kal. Maij. Alexandro. A. COS.

II. *Idem.* A *Syro.*

SI CRIMinis alicuius reus seruus postulatur, per ad exhibēdum actionem produci à domino, non cælari debet. PP. XI. Kal. Decemb. Alexandro. A. COS. K

III. *Idem.* A. *Felicissimæ.*

NEQVE ad exhibendum actio, neque proprietatis uindicatio, si nunc competit, propterea perempta est, quòd aliquando aduersus te ad exhibēdum actione aliter pronūciatum est: quia commutatione litis alia res esse incipit. PP. Kal. Septemb. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Idem.* A. *Flacillæ.*

NON IGNOrabit iudex instrumenta tui iuris, quæ penes diuersam partem fuisse probaueris, si ab eisdem non exhibeantur, iurisiurandi in litem facultatem deferri tibi oportere. PP. III. Kal Mart. Agricola & Clementino COSS.

V. *Imp.* GORDIANVS. A. *Sabiniano militi.*

AD EXHIbendum actione non tantum eum, qui possidet, sed & eum teneri, qui dolo fecit,

A *De religios. & sumptib. funer. et aleæ lusu, et aleatoribus.*

fecit, quò minus exhiberet, merito tibi à non contemnendæ authoritatis iurisconsulto Modestino responsum est. PP. II. Id. Feb. Gordiano. A. & Auiola COSS.

VI. Imp. PHILIPPVS. A. *Palemonidi.*

INSTRVMENTA ad ius tuum pertinentia partem diuersam inuasisse adseuerás (siquidem crimen intendis) solennibus accusationibus impletis, fidem adseuerationi tuæ fac. Si uero ad exhibendũ intendis: iudiciorũ mote experire. PP. II. Id. Mart. Peregrino & Aemyliano COSS.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et. CC. *Vitalianis.*

EXHIBITIONIS necessitate tenetur, qui facultatem habens, culpam uel dolum in explen-
B do præcepto committit: ita, ut si rem deteriorem exhibuit, æquitas exhibitionis perficiat, ut quamuis ad exhibendum agi non potest, in factũ tamen actio contra eum detur. PP. XVI. Kal. Iun. Maximo. II. & Aquilino COSS.

VIII. *Iidem* AA. & CC. *Photino.*

SI RES tuas cõmodauit aut deposuit is, cuius in precibus meministi: aduersus tenentem ad exhibendum, uel uindicatione uti potes. Quòd si pactum sit, ut tibi restituantur: siquidem ei, qui deposuit, successisti: iure hæreditario depositi actione uti non prohiberis. Si uero nec ciuili nec honorario iure ad te hæreditas eius pertinet: intelligis, nullam te ex eius pacto, contra quem supplicas actionem stricto iure habere. utilis autẽ tibi propter æquitatis rationem dabitur actio depositi. S. V. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

C IX. *Idem* AA. & CC. *Faustino.*

SI EX quocunque contractu apud præsidem prouinciæ, iure debitum, cui oportuerat, te reddidisse probaueris: chirographa tua, ex quibus iam nihil peti potest, & instrumenta ad eum contractum pertinentia, tibi naturaliter liberationẽ consecuto, exhiberi ac reddi iubebit. S. VIII. Kal. Septemb. CC. COSS.

DE RELIGIOSIS, ET SVMPTIBVS FVNERVM, & aleæ lusu, & aleatoribus TIT. XLIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. *Doritæ.*

D SI VIFLVminis reliquiæ filij tui continguntur, uel alia iusta & necessaria caussa interuenit: æstimatione rectoris prouinciæ transferre eas in alium locũ poteris. PP. VIII. Kal. Nouemb. Antonino. A. IV. & Balbino COSS.

II. *Idem.* A. *Hilariano.*

INVITO uel ignorante te ab alio corpus illatum in puram possessionem tuam, uel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin autem uoluntate tua aliquis mortuum in locum tuum intulerit: religiosus iste efficitur. quo facto, monumentũ neque uenire, neque obligari à quoquam prohibente iuris religione posse, in dubium nõ uenit. PP. Kal. Maij. Aquilino II. & Anulino COSS.

III. Imp. ALEXANDER. A. *Rimo.*

LEGATO à defuncto tibi relicto, & quod in funus eius uel morbum erogasse te uiri bo-
E ni arbitratu probaueris, præses prouinciæ folui tibi iubebit. PP. V. Non. Iul. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Idem.* A. *Luciano.*

SI SEPVLchrum monumenti appellatione significas: scire debes, iure dominij id nullum uindicare posse. sed si familiare fuit: ius eius ad hæredes omnes pertinere, nec diuisionẽ ad unum hæredem redigi potuisse. Profana tamen loca, quæ circa id sunt, si semper uicinis ædificijs usui hominum destinatis cesserint: eius sunt, cui illa, quorum partes esse uisæ sunt, ex diuisione obtigerunt. PP. VI. Non. Nouemb. Maximo II. & Aeliano COSS.

V. *Idem* A. *Cassio militi.*

MILITIS uoluntatem, quam circa monumentum sibi faciendum testamento expressit, & pater & mater hæredes eius negligere non debent. nam & si delatio hoc nomine præteritis constitutionibus amota est: inuidiam tamen, & conscientiam circa omissum supremum

eius mo-

eiusmodi officium, & contemptum iudicium defuncti euitare non possunt. PP. VIII. Kal. Maij. Iuliano & Crispino COSS.

VI. *Idem. A. Primitiuo & alijs.*

MONVMENTOrum inscriptiones, neq; sepulchrorum iura, neq; dominium loci puri ad libertos transferent. præscriptio autem longi temporis, si iustam caussam initio habuit, uobis proficiet. PP. VIII. Kal. Iul. Iuliano & Crispino. COSS.

VII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Claudio.*

STATVAS sepulchro superimponere, uel monumēto, quod à te exstructum profiteris, ornamenta, quæ putas, superaddere non prohiberis: cum iure suo eorum, quæ minus prohibita sunt, unicuiq; facultas libera non denegetur. PP. III. Kal. August. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

VIII. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Iuliæ.*

IVS FAmiliarium sepulchrorum ad fines seu proximos cognatos, non hæredes constitutos, minimè pertinet. PP. XVI. Kal. Iul. Peregrino & Aemyliano COSS.

IX. *Idem* A. & PHILIPPVS. C. *Faustinæ.*

LOCVM quidem religiosum distrahi non posse, manifestum est. Verum agrum purum monumento cohærentem profani iuris esse, ideoq; efficaciter uenundari, nō est opinionis incertæ. PP. VI. Kal. Decemb. Philippo. A. & Titiano COSS.

X. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Aquilinæ.*

SI NEC dum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est: translationem eius facere nō prohiberis. PP. VIII. Id. Feb. Diocletiano IV. & Maximiano III. AA. COSS.

XI. *Iidem.* AA. & CC. *Gaudentio.*

OBNOXIOS criminum digno supplicio subiectos sepulturæ tradi nō uetamus. PP. VIII. Id. April Ipsis IV. & III. AA. COSS.

XII. *Iidem.* AA. & CC. *Victorino.*

MORTVORVM reliquias, ne sanctum municipiorum ius polluatur, intra ciuitatē condi iam pridem uetitum est. PP. III. Kal. Octob. Ipsis IV. & III. AA. COSS.

XIII. *Iidem.* AA. & CC. *Dionysio.*

IVS SEpulchri tam familiaris, quàm hæreditarij, ad extraneos etiam hæredes: familiaris autem ad familiam, etiam si nullus ex ea hæres sit, non etiam ad alium quenquam, qui non est hæres, pertinere potest. S. III. Id. Nouemb Sirmij. CC'. COSS.

XIIII. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Cynegio.* P. P.

*In uet. codic. notatur græcam hic

NEMO humanum corpus ad alterū locum sine augustis affatibus transferat. D. III. Kal. Mart. Constinop. Honorio nobili puero & Euodio. COSS.

cōstitutionem deesse. quæ quanquam in manus nostras non peruenit: libuit tamen, ne eius nos sensus omnino fugeret, ob morosa quorundam iudicia uel ineptè Latinè factam et corruptè descriptam subijcere.

XV. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni.* P. P.

*ALEARVM usus antiqua res est, & extra opera pugnatoria concessa. uerum pro tēpore prodijt in lachrymas extranearum multa nationum suscipiens. quidam enim ludentes, nec ludum scientes, sed numeratione tantum proprias substantias perdiderūt, die noctúq; ludendo argento, apparatu lapidibus & auro. consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare deum conantur, & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes, hac generali lege decernimus, ut nulli liceat in publicis uel priuatis domibus ludere, neq; inspicere. & si contra factū fuerit: nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his, qui dederunt, aut eorum hæredibus: aut his negligentibus. à procuratoribus, uel patribus, seu defensoribus: non obstante, nisi quinquaginta annorum præscriptione. episcopis uero locorum hoc prouidentibus, & præsidum auxilio utētibus, deinde ordinēt quinq; ludos: comon belôn, comon diaulomolon, rhindalca, Kayron, & ecpetusan Sed nec permittimus etiam ludere in his ultra unum solidum, etiam si multum diues sit: ut si quem uinci contigerit, casum grauem nō sustineat. non

enim

A enim bella solummodo bene ordinamus, sed & res ludicras. Sed istam interminantes pœnam trangressoribus, potestatem dando episcopis hoc inquirendi, & præsidum auxilio fecundi: prohibemus etiam, ne sint equi lignei. & si quis ex hac occasione uincitur: hoc ipse recuperet: domibus eorum publicatis, ubi hęc reperiuntur. Si autē noluerit accipere is, qui dedit: procurator noster hæc inquirat, & in opus publicum conuertat. Similiter prouideant iudices, ut à blasphemijs & periurijs (quæ eorum inhibitionibus debent comprimi) omnes penitus conquiescant.

B CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER QVARTVS.

DE REBVS CREDITIS, ET IVREIVRANDO TIT. I.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Herculiano.*

C CAVSSA IVREIVRANDO EX CONSENSV VTRIVSQVE PARTIS, uel aduersario inferente, delato & præstito, uel remisso, decisa: nec periurij prętextu retractari potest, nisi specialiter hoc lege excipiatur. PP. XV. Kal. Iul. Antonino A. IV. & Balbino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Felici.*

IVRISIVRANDI contempta religio satis deum ultorē habet. periculum autē corporis, uel maiestatis crimen, secundum cōstituta diuorum parentum meorum, & si per principis quodā calore fuerit peieratum, inferri non placet. PP. VI. Kal. April. Maximo II. & Aeliano COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *Seueræ.*

IN BONÆ fidei contractibus, necnon etiam in cæteris caussis, inopia probationū, per iudicem iureiurando caussa cognita res decidi oportet. PP. X. Kal. Septembr. Maximo II. &
D Aquilino COSS. IIII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Maximæ.*

SI AD EXCLUDENDAM tutelæ actionem pupillus iusiurādum tutori detulerit: postea eandem litem exercere non prohibetur. PP. Kal. Iul. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

V. *Iidem.* AA. *&* CC. *Iuliano.*

CVM ETIAM à pupillorum tutoribus, uelut ab ipsis pupillis, relicta fidei commissa uidentur: super fidei commissis præses prouinciæ cognoscet. & si id tibi relictum esse constiterit: reddi tibi efficiet. idem si inficietur, ad iusiurādum (ut desideras) tutorem adiget. PP. IIII. Kal. Decemb. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

VI. *Iidem* AA. *&* CC. *Bessio.*

CVM PROPONAS partibus placuisse iurisiurandi religione litem decidi: pręses prouincię
E iuxta decretum arbitri ad uoluntatis uestræ placitum amitæ tuæ filijs consulet. PP. V. Id. Febr. Tyberiano & Dione COSS.

VII. *Iidem.* AA. *et* CC. *Eutychianæ.*

NEC FILIUS, nec quisquam alius, nec litigando, nec paciscendo, sed neque iusiurandum ei tra uoluntatē dominæ rei deferēdo, præiudicium ei facere potest. Vnde si citra mandatum tuum aliquid erga rem tuā filius tuus gessit, nec hoc ratū habuisti: nihil tibi oberit. S. Idib. Nouemb. AA. & COSS. VIII. *Idem* AA. *et.* CC. *Alexandro.*

ACTORI, delato, uel relato iureiurando, si iurauerit, uel ei remissum sit sacramentum: ad similitudinem iudicati in factum actio competit. S. XII. Kal. Maij. CC. COSS.

IX. *Iidem.* AA *et* CC. *Martiano.*

DELATA conditione iurisiurādi, reus (si non per actorē, quò minus de calumnia iuret,

ſtetetit)per iudicem ſoluere, uel iurare, niſi referat iuſiurandũ, neceſſe habet. s.v.Kal. Maij. Sirmij. AA. COSS. X. Iidem. AA. & CC. Protogeni.

In actione etiam depoſiti, quæ ſuper rebus quamuis ſine ſcriptis datis mouetur, iuſiurandum ad exemplum cæterorum bonæ fidei iudiciorũ deferri poteſt. s.v.Kal.Decemb. CC.COSS. XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Demoſtheni PP.

Si quis iuſiurandum intulerit, & necdum eo præſtito, poſtea utpote ſibi allegationib. abundantibus, hoc reuocauerit: ſancimus, nemini licere penitus iterum ad ſacramẽtum recurrere (ſatis enim abſurdum eſt, redire ad hoc, cui renunciandum putauit: & cum deſperauit aliam probationẽ, tunc denuo ad religionẽ conuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates uenietes. Si quis aũt ſacramẽtum intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidem ei hoc facere, & alias probationes (ſi uoluerit) præſtare: ita tamen, ut huiuſmodi licentia uſque ad litis tantummodo terminum præſtetur. Poſt definitiuam autem ſententiam, quę prouocatione ſuſpenſa non ſit, uel quæ poſtquam fuerit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo reuocare iuramentum, & iterũ ad probationem uenire cuidam concedimus: ne repetita lite, finis negocij alterius cauſſę fiat exordium. Data. xv. Kal. Octob. Chalcedone. Decio. v.c.cos. G

XII. Idem A. Demoſtheni. P.P.

Generaliter de omnibus iuramentis, quæ in litibus offeruntur, uel à iudice, uel à partibus, definiẽdum eſt. cum enim iam increbruit, iudices in pleniſſima definitione ſacramentum imponere: euenit, ut prouocatione lite ſuſpenſa, hi quidem, qui iuſiurandum præſtare iuſſi ſunt, ab hac ſorte luce ſubtrahãtur, probationes autem eorum cadant: cum multum diſcrepet iuramentum hæreditarium à principali ſacramento. Neceſsitate itaqȝ rerum coacti & probationibus pinguius ſubuenientes, ad huiuſmodi uenimus ſanctionem. Omne igitur iuramentum, ſiue à iudicibus, ſiue à partibus illarum, uel in principio litis, uel in medio uel in ipſa definitiua ſententia: ſub ipſo iudice detur, non exſpectata ad ultima definitione uel prouocationis formidine. Sed iuramento illato (cum hoc à partibus factum fuerit, & à iudice adprobatum, uel ex authoritate iudicis cuicunqȝ parti illatum) ſiquidem is, cui imponitur ſacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus: & hoc præſtetur, uel referatur: neceſſitate ei imponenda, cui iure refertur. relationis ſacramentum ſubire: uel ſi hoc recuſauerit, quaſi illato ſacramento præſtito, cauſſa uel capitulũ decidatur, nullo loco prouocationi relinquendo. Quis enim ferendus eſt ad appellationis ueniens auxilium in ijs, quæ ipſe faciẽda procurauit? Sin autem is, cui ſacramentum eſt illatum, uel à parte, uel à iudice, hoc ſubire minimè uoluerit: licentiam quidem habeat ſacramentum recuſare. Iudex autem, ſi hoc omnimodo præſtandum exiſtimauerit, ſic cauſſam dirimat, quaſi uolente eo ſacramentum ſit recuſatum: & ita cætera ſiue capitula, ſiue totius negocij ſumma examinentur, & lis ſuo marte percurrat, nullo ei obſtaculo obuiante. Ipſe autem, qui ſacramentum ſibi illatum dare recuſauerit: uel hoc atteſtetur, uel ſi fortè non audeat, habeat ſibi in ultima prouocatione repoſitum auxilium. & ſi iudex appellationi præſidens bene quidem illatum iuſiurandum, non ritè autem recuſatum pronũciauerit: res, ſecundum quod iudicatum eſt, permanebit. ſin autem non ritè quidem illatum, rectè autem recuſatum ſacramentum pronunciauerit: tunc ei licebit emendare ſententiam iudicis, quę quaſi ex recuſato ſacramento proceſsit, & nihil penitus nec præiudicij, nec iniuſti diſpendij cuicunque incurret. ſed & cauſſæ curſus ab initio uſqȝ ad nouiſſimum terminum non impedietur, & lis æqua lance trutinabitur. H I K

Siue autem illarum iuramentum præſtitum fuerit, ſiue recuſatum: ipſi parti, quæ hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc reſeruabitur: cum nimis crudele eſt, parti, quæ hoc detulit, propter hoc ipſum, quòd iudex eius petitionem ſecutus eſt, ſupereſſe prouocationem. His de præſentibus perſonis ſtatutis, nec abſentes nos fugiunt, ſed etiam eos huic legi ſubiungimus. & ſi perſona nõ præſens inueniatur, cui ſacramentũ eſt illatum, lite fortè per procuratorem uentilata: neceſſe eſt, uel ipſam principalem perſonam datis certis in-

A tis inducijs ad iudicem uenire, ut ea, quę de sacramētis statuta sunt, impleat: uel si iudex exi/stimauerit in prouincia, ubi degit, sub actorum testificatione iuramentum ab ea uel dari, uel referri, uel recusari, hoc procedere: ut singulis casibus cuētus iam definitus imponatur. Licentia concedenda etiam parti alteri, uel per se, uel procuratorem super hoc ipso ordina/tum adesse his, quæ de iuramento aguntur: uel si neutrum facere maluerit, & ex una parte, (sub fide tamen gestorum) iuramentum præstari, uel referri, uel recusari: expensis propter huiusmodi caussam præstandis officio iudicis trutinandis, an ab utraq; parte, uel ab altera eas oporteat dependi. Nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando, sed donec ea

B procedunt, alijs capitulis uel litis membris à iudice examinandis. & postquam fuerint ei in timata gesta super iuramento subsecuta: tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto, ad cætera perueniente: omnibus alijs, quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis. In omnibus autem casibus, in quibus sacramenta pręstan tur, obseruationem iudicialem permanere censemus secundum personarum qualitatem: si/ue sub ipso iudice præstari oportet iuramentū, siue in domibus, siue sacris scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratorijs. Similiꝗ; modo in sua firmitate manere, quæ de calumniæ iureiurando, uel relato sacramēto legibus cauta sunt, uel à nobis uel retro diuis principibus introducta. non enim ut aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata sunt, sed ut siquid deesse eis uideatur, hoc repleatur. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iusti

C niani. D. III. Kal. Nouemb. Decio. V. C. COS.

XIII. Idem. A. Ioanni. P. P.

CVM QVIS legatum uel fideicommissum utpote sibi derelictum exigeret, & testamen/to fortè non apparente pro eo sacramentum ei ab hærede delatum esset, & is religionem suam præstasset, affirmans sibi legatum uel fideicommissum derelictū esse, & ex huiusmo/di testamento id, quod petebat, cōsecutus esset, postea autem manifestum esset factum, ni/hil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quærebatur, utrum iureiurando standum esset, an restituere deberet, quod accepisset: uel si re uera ei derelictum fuisset legatum uel fi deicommissum, an daremus licentiam hæredi falcidiam, si competat, ex hoc retinere. No/bis itaꝗ; melius uisum est, repeti ab eo legatum uel fideicōmissum, nullumꝗ; ex huiusmo/

D di periurio lucrum ei accedere. Sed si uerum fuerit inuentum: quartę detentionem introdu ci (si tamen locum habeat) ne cui ex delicto impium sibi lucrum adferre nostris legibus con cedatur. D. XV. Kal. Nouēb. Cōstantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ. V V. C C.

SI CERTVM PETATVR TIT. II.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Modestino.

NEQVE æquam, neq; usitatam rem desideras, ut æs alienū patris tui nō pro por tionibus hæreditarijs exsoluatis tu & frater cohæres tuus, sed pro æstimatione rerum prælegatarum: cum sit explorati iuris, hæreditaria onera ad scriptos hæ redes pro portionib. hæreditarijs, non pro modo emolumenti pertinere, quod

E nec tu ipse ignorare uideris, cum creditoribus secundum formam iuris pro portione tua ca ueris. D. Kal. Iul. Chilone & Libone COSS.

II. Imp. ANTONINVS. A. Hermogeni.

QVAMVIS pecuniam tuam Asclepiades suo nomine crediderit: stipulando tamen sibi ius obligationis quæsiuit. quam pecuniam ut possis petere: mādatis tibi ab eo actionibus, consequeris. PP. VII. Kal. Maij. Messala & Sabino COSS.

III Imp. GORDIANVS A. Sempronio.

EOS, QVI officia administrant, neq; per se, neq; per suppositas personas tempore officij sui in prouincia fœnus agitare posse, sępe rescriptū est. PP. VIII. Kal. Septembr. Gordiano A. & Auiola COSS. IIII. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. C. Maximo.

SI ABSENTIS pecuniā nomine eius fœnori dedisti, ac reprobato nomine mādatis actio/

Si certum petatur.

nibus experiris: præses prouinciæ iurisdictionem suam præbebit. Idem si cessare mandatum animaduertit: utilem tibi aduersus debitorem actionem eo nomine competere nō negabit. Propos. x v. Kal. Mart. Præsente & Albino coss.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Aristodemo et Proculo.*

SI NON singuli in solidum accepta mutua quantitate, uel stipulanti creditori sponte uos obligastis, licet uni numerata sit pecunia, uel nō intercessionis nomine hāc pro reo suscepistis obligationem: frustra ueremini, ne eius pecuniæ nomine uos conuenire posit, quā alij mutuò dedit, si intra præstitutum tempus rei gestæ quæstionem detulistis. Ac multò magis inanem timorem geritis, si pecunia numerata oleum susceptū instrumēto sit collatum: & cum (si de reddendo oleo stipulatio nulla subiecta est, & huius rei habita est solennis contestatio) in suo statu remanente eo, quod uerè factum intercessit, ex olei accepti scriptura nihil deberi manifestum sit. s. v. Non Maij. AA. coss.

VI. *Iidem.* AA. & CC. *Nicandro.*

SI EX precio debitæ quantitatis, facta nouatione, per stipulationem usuras licitas ab eo contra quem supplicas, stipulatus es: falsa mutuæ datæ quantitatis demonstratio præmissa, cum obligationis substantia non defecerit, quò minus usq; ad modum placitum usuræ possint exigi, nihil nocet. Si uero citra uinculum stipulationis tantum mutuam pecuniam datam conscriptum est, & eius præstari fœnus conuenit: simulatis pro infectis habitis, huiusmodi placitum nihil de præcedenti mutauit obligatione. s. x v. Kal. Decēbr. AA. coss.

VII. *Iidem.* AA. & CC. *Pastumeiæ.*

NON VNDE originem pecunia, quæ mutuò datur, habeat: sed qui cōtraxit, si ut propriā numerauit, in huiusmodi obligationibus requiritur. s. v. Non. Octobr. Sirmij AA. coss.

VIII. *Idem* AA. & CC. *Proculo.*

SI PRO mutua pecunia, quam à creditore poscebas, argentum, uel iumenta, uel alias species utriusq; consensu æstimatas accepisti, dato auro pignori: licet ultra centesimam usuras stipulanti spopondisti, tamen sors, quæ æstimatione placito partium definita est, & usurarum titulo legitima tantum rectè petitur. nec quidquam tibi prodesse potest, quod minoris esse precij pignus, quod dedisti, proponis, quò minus huius quātitatis solutioni pareas. s. XVII. Kalend Ianuar. AA. coss.

IX. *Iidem.* AA. *et* CC. *Alexandro.*

CVM TE in Gallia cum Syntropho certum auri pondus, itemq; numeratā pecuniam mutuò dedisse, ut Romæ solueretur, precibus adseueras: aditus competens iudex, si duos reos stipulandi, uel te pro solido tibi quæsitam actionē, siue ab hæredibus Syntrophi procuratorem te factum animaduerterit: totum debitum, alioquin quod dedisti solum, restitui tibi iubebit. s. x v. Kal. Ianuar. AA. coss.

X. *Idem* AA. *et.* CC. *Crispino.*

EO, QVOD à multis proprij debiti singulorum obligationis uno tantum instrumento probatio continetur, exactio non interpellatur. Nam si pro pecunia, quam mutuò dedisti, tibi uinum stipulanti, qui debuerant, spoponderunt: negocij gesti pœnitentia rectè habitum contractum non constituit irritum. s. II. Non Feb. Sirmij AA. coss.

XI. *Iidem.* AA. *et* CC. *Maximiano.*

INCENDIVM ære alieno non exuit debitorem. s. II. Id. Feb. Sirmij AA. coss.

XII. *Idem.* AA. *et* CC. *Theophanio.*

SI IN rem communem cum Ione mutuam sumpsisti pecuniam, nec re, nec solennitate uerborum te obligasti in solidum: etsi eam post integram soluisti: de restituenda tibi parte contra Ionem experiri, ut debitum posceres, iudice cognoscēte potes. s. x v. Kal. Septemb. CC. coss.

XIII. *Iidem.* AA. *et* CC. *Frontoni.*

EVM, QVI mutuam sumpsit pecuniam, licet in res alienas: creditore non contemplatione domini rerum eam fœnori dante: principaliter obligatū, obnoxium remanere oportet.

S. XVII.

s.XVI. Kal. Nouembr. Nicomediæ. CC. COSS.

XIIII. Iidem AA. et CC. Hadriano.

MVTVAE pecuniæ, quam alijs dedit, creditor, citra solennitatem uerborum subscriben tem instrumento, non habet obligatum. Sine die. AA. COSS.

XV. Iidem AA. & CC. Charidemo.

NON ADVERSUS te creditores, qui mutuam sumpsisti pecuniam, sed eius, cui hanc credideras, hæredes experiri: contra iuris formam euidenter postulas. s. V. Kal. Decemb. CC. COSS.

XVI. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Theodoro. P.P.

B QVISQVIS iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in prouincia fuerit uersatus: quasi emptor legum atque prouinciæ. uel si quis collectarius honoris precium dederit ambienti: exilij pœna unà cum ipso iudice plectetur. D. XVII. Kal. Nouembr. Basso & Philippo COSS.

XVII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P.P.

SVPER chirographarijs instrumentis hæc pro cõmuni utilitate sancienda duximus, ut si quis pecuniam credere supra quinquaginta libras auri uoluerit, uel super reddito debito securitatem accipere, cum amplius sit memorata quantitate: sciat nõ aliter debere chirographum à debitore uel à creditore percipere, quàm si testimoniũ trium testium probatæ opinionis per eorum subscriptiones idem chirographum capiat. Nam si citra huiusmodi obseruationem chirographum super pecunijs memoratam auri quantitatẽ excedentibus pro C feratur: minimè hoc admitti à iudicibus oportet. quæ & in futuris creditis uel debitorum solutionibus locũ habere oportet. D. X. Kal. Iun. Constantinop. DN. Iustiniano. A. II. COSS.

DE SVFFRAGIO TIT. III.

I. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Rufino. P.P.

SI QVI desideria sua explicare cupientes, ferri sibi à quoquam suffragium postulauerint, & ob referendam uicem se spõsione constrinxerint: promissa restituant cum ea quæ optauerint, consequantur. si artibus moras nectent: ad solutionem debiti sunt coartandi. Si quid eo nomine in auro, uel argento, uel cæteris mobilibus datum fuerit: traditio sola sufficiet, & cõtractus habebit perpetuã firmitatem: quoniam collatio rei mobilis inita intègra fide ac ratione cumulatur. Quòd si prædia rustica uel urbana placitũ continebit: scriptura quę ea in alium transferat, emittatur, sequatur & traditio corporalis, & rem fuisse completam gesta testentur. aliter enim ad nouum dominũ transire non possunt, neque de uetere iure discedere. Quòd si quis dum solum commonitorio suffragio nititur, bona duxerit occupanda: reus temeritatis ac uiolentiæ retinebitur, atque in statum pristinum possessio reducetur: eo à petitione excluso, qui non dubitauit inuadere, quod petere debuisset. D. III. Non. Mart. Arcadio III. & Honorio II. AA. COSS.

D

DE PROHIBITA SEQVESTRATIONE pecuniæ TIT. IIII.

E

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Ioanni. P.P.

QVOTIES ex quolibet contractu pecunia postulatur, sequestrationis necessitas conquiescat. oportet enim debitorem primo conuinci, & sic ad solutionem pulsari. quam rem non solum iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet: ut probationes secum adferat, debitoremque conuincat pecuniã petiturus. D. VI. Id. Iul. Rauennæ. Honorio. XIII. & Theodosio. X. AA. COSS.

DE CONDICTIONE INDEBITI TIT. V.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Mutiano.

De condictione indebiti. F

ECVNIAE indebitæ per errorem, non ex caussa iudicati solutæ, esse repetitionem iure condictionis, nõ ambigitur. Si quid igitur probare potueris, patrem tuum, cui hæres exstitisti, amplius debito creditori suo persoluisse: repetere potes. usuras autem eius summæ præstari tibi frustra desideras. actione enim condictionis ea sola quantitas repetitur, quæ indebita soluta est. PP. III. Kal. August. Antonino. A. IIII. & Balbino COSS. II. *Iidem* AA. *Secundinæ.*

SI CITRA ullam transactionem pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es: aduersus eam, quæ te delegauit, condictionem habere potes. PP. XIII. Kal. Ianuar. Antonino. A. IV. & Balbino COSS. G

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *et* CC. *Pamphilo.*

CVM ET soluta indebita quantitas ab ignorante repeti possit: multò facilius quantitatis indebitæ interpositæ scripturæ condictio competit, uel doli exceptio agenti opponitur. S. III. Non April. Bizantij. AA. COSS.

IIII. *Iidem.* AA. & CC. *Heraclio.*

EA, QVAE per inficiationem in lite crescũt, ab ignorãte etiam indebita soluta repeti non posse, certissimi iuris est. Sed & cautio indebitæ pecuniæ ex eadem caussa interponatur: condictioni locum non esse constat. S. V. Id. April. Bizantij AA. COSS.

V. *Iidem* AA. *et.* CC. *Attalo.*

SI À PATRE emancipatus, ei nõ intra tempora præstituta iure honorario successisti: quidquid indebitum postea per errorem (utpote patris successor) dedisti, eius condictionem tibi competere, non est incerti iuris. S. XIII. Kal. Maij. AA. COSS. H

VI. *Idem.* AA. *et* CC. *Mnaseæ.*

SI PER ignorantiam facti non debitam quãtitatem pro alio soluisti, & hoc adito rectore prouinciæ fuerit probatũ: hanc ei, cuius nomine soluta est, restitui eo agente prouidebit. S. VI. Id. August. AA. COSS. VII. *Iidem.* AA. & CC. *Dionysiæ.*

FIDEICOMMISSUM uel legatum indebitum per errorem facti solutum repeti posse, explorati iuris est. S. V. Id. Septemb. AA. COSS.

VIII. *Iidem.* AA. & CC. *Zyparo.*

CREDITORIS falso procuratori soluenti, aduersus eum indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit. S. Petit. XV. Kal. Nouemb. AA. & COSS. I

IX. *Iidem* AA. *et* CC. *Gratianæ.*

INDEBITVM solutum sciens non rectè repetit. Citra mandatum autem ab alio re distracta, dominus cuicta re, uel ob præcedens uicium satis emptori faciens, non indebitum prætendere, sed per huiusmodi factum ratum contractum habuisse probans, à se debitũ often dit solutum. S. III. Non. Decemb. Nicomediæ. CC. COSS.

X. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Iuliano.*

SI QVIS seruum certi nominis, aut quandã solidorum quantitatẽ, uel aliam rem promiserit, & cum licẽtia ei fuerat unũ ex ijs soluendo liberari, utrũq; per ignorantiã dependerit: dubitabatur, cuius rei daretur à legibus ei repetitio, utrum ne serui an pecuniæ: & utrum stipulator, an promissor habeat huius rei facultatem. Et Vlpianus quidem electionẽ ei præstat, qui utrũq; accepit, ut hoc reddat, quod sibi placuerit: & tam Marcellũ, quàm Celsum sibi cõsonantes refert. Papinianus aũt ipsi, qui utrũq; persoluit, electionẽ donat, qui & ante quàm depẽdat, ipsam habet electionẽ, quod uelit præstare: & huius sentẽtiæ sublimissimũ testem adducit Saluiũ Iulianum summæ authoritatis hominẽ, & prætorij edicti perpetui ordinatorem. Nobis hæc decidentibus, Iuliani & Papiniani sentẽtia placet: ut ipse habeat electionẽ recipiendi, qui & dandi habuit. D. Kal. Aug. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. COSS. K XI. *Idem* A. *Iuliano.* PP.

PRO DVbietate eorum, qui mente titubante indebitam soluerint pecuniam, certamen legislatoribus incidit: id ne, quod ancipiti animo persoluerint, possint repetere, an non: Quod

A De condict. ob caussam datorum.

Quod nos decidentes sancimus,omnibus,qui incerto animo indebitam dederint pecuniã, uel aliam quandam speciem persoluerint,repetitionem non denegari, & præsumptionem transactionis non contra eos induci:nisi hoc specialiter ab altera parte adprobetur. D. Kal. Octob. Constantinop. Lampadio & Oresta. V V. C C. COSS.

DE CONDICTIONE OB CAVSSAM datorum. TIT. VI.

I. Imp. ANTONINVS. A. Callisthenidi.

B PECVNIAM, quam te ob dotem accepisse pacto interposito(ut fieri,cum iure matrimonium contrahitur,adsolet)proponis: impediente quocunque modo iuris authoritate matrimonium,iure condictionis restituere debes:& pactum,quod ita interpositum est,perinde ac si interpositum nõ esset,haberi oportet. PP. VI. Kal. Aug. Læto. II. & Cereale. COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Asclepiadi.

SI(ut proponis)pater tuus ea lege sorori tuæ prædia,cæteraque,quorum meminisii,donauit,ut creditoribus ipsa satisfaceret,ac si placita obseruata non essent, donatio solueretur: eaque contra fidem negocij gesti uersata est:non est iniquum,actionem condictionis ad repetitionem rerum donatarum tibi,qui patri successisti, decerni. PP. XIIII. Kal. Decembr.

C Albino & Maximo COSS.

XII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. A A. Aurelio & Alexandræ.

EA LEGE in uos collata donatio,ut neutri alienandæ suæ portionis facultas ulla competeret,id efficit,ne alteruter eorũ dominũ prorsus alienet:uel ut donatori,uel eius hæredi condictio,si non fuerit cõditio seruata,quæratur. PP. Kal. April. Valeriano. IIII. & Gallieno. III. AA. COSS.

IIII. Iidem A A. et VALERIANVS. C. Aemiliæ.

SI CVM exiguam pecuniã reuera susciperes,longè maiorem te accepisse cauisti,eo, quòd tibi patrocinium aduersarius repromitteret. cum dicas fidem promissi non secutam:ut libereris obligatione eius,quod non acceptum propter speratum patrocinium spopõdisti, per condictionem consequeris. PP. V. Kal. Maij. Aemyliano & Basso COSS.

D V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & C C. Martiali.

SI MILITEM ad negocium pro curatorem fecisti(cum hoc legibus interdictum sit)ac propter hoc pecuniam ei numerasti:quidquid ob caussam datum est,caussa non secuta,restitui tibi competens index curæ habebit. PP. X. Kal. Octobr. Ipsis. IIII. & III. COSS.

VI. Iidem A A. & C C. Cyrioni et Plotioni.

CVM ancillam patrem uestrum ei,contra quem supplicatis,dedisse proponatis: interest multum,utrum'ne donandi animo dedit,an ob manumittendam filiam,quam ancillam existimabat:cum perfecta quidem donatio reuocari non possit:caussa uero donandi non secuta,repetitio competat. S. II. Id. Maij. A A. COSS.

VII. Iidem A A. & C C. Gerontio.

E SI REPETENDI,quod donabas uxori eius,quem ad proficiscendum tecum huiusmodi liberalitate prouocare proposueras,nullam addidisti conditionem:remanet integra donatio: cum leuitati perfectam donationem reuocare cupientium iure occurratur. S. VII. Kalend. Septemb. A A. COSS.

VIII. Iidem A A. & C C. Flauiano.

DICTAM legem donationi(si non impossibilem contineat caussam)ab eo,qui hanc suscepit,non impletam,condictioni facere locum,iuris dictat disciplina. Quapropter si titulo liberalitatis res tuas in sponsam conferendo,certam dixisti legem,nec huic illa,cum posset, paruit,successores ipsius de repetendis,quæ dederas,si hoc tibi placuerit,conuenire nõ prohiberis. S. III. Idib. Febr. A A. COSS.

IX. Iidem A A. & C C. Bibulo

Si liber constitutus, ut filiæ tuæ manumittantur, aliquid dedisti: caussa nō secuta, de hoc tibi restituendo condictio competit. Nam si quid seruus de peculio domino dederit: contra eum quidem nullam actionem habere potest: sed dominum, qui semel accipere pecuniam pro libertate passus est, aditus prouinciæ rector hortabitur (salua reuerentia) fauore scilicet libertatis, placito suo stare. s. III. Id. Febr. Sirmij. AA. COSS. F

X. Idem AA. & CC. Cononianæ.

Pecuniam à te datā, si hæc caussa, pro qua data est, nō culpa accipientis, sed fortuito casu non est secuta: minimè repeti posse, certū est. s. III. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. COSS.

XI. Idem AA. & CC. Stratonicæ. G

Auocationis caussa datam pecuniam: si per eos, qui acceperant, quò minus susceptā fidem impleant, stetisse probetur: restituendam esse conuenit s. XVII. Kal. Ianuar. CC. COSS.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM CAVSSAM. TIT. VII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Ingenuo.

Si ex cautione tua conueniri cœperis: nullam te accepisse pecuniam, sed ob turpē caussam, & quam fieri prohibitum est, interpositam cautionem, ei, qui super ea re cogniturus est, probandū est: & eo impleto, absolutio sequetur. Sine die & cōsule.

II. Idem A. Longino. H

Cum te propter turpem caussam, contra disciplinam temporum meorum, domum aduersariæ dedisse profitearis: frustra eam tibi restitui desideras: cum in pari caussa possessoris conditio melior habeatur. PP. XV. Kal. Decemb. Læto. II. & Cereale COSS.

III. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Diżonti militi.

Quod euitandi tyrocinij caussa dedisse te apud competentem iudicem ei, de quo quereris, indubia probationis luce constiterit: instantia eius recipies. Qui memor censuræ publicæ post restitutionem pecuniæ etiam concussionis crimen inultum esse nō patietur. PP. III. Kal. Augst. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

IIII. Iidem AA. et CC. Rufino.

Quoties accipientis, non etiā dantis turpis inuenitur caussa: licet hæc secuta fuerit: datū condici tantum, non etiam usuræ peti possunt. s. VII. Id. Ianuar. Sirmij. AA. COSS. I

V. Iidem AA. et CC. Bichoporo.

Mercalem te habuisse uxorem proponis: unde intelligis, & confessionem lenocinij preces tuas continere, & cautæ quantitatis ob turpem caussam exactioni locū non esse. Quamuis enim utriusque turpitudo uersatur, ac soluta quantitate cessat repetitio: tamen ex huiusmodi stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones, iuris authoritate demonstratur. s. VI. Id. Maij. CC. COSS.

VI. Iidem AA. et CC. Eutychiæ.

Ob restituenda, quæ subtraxerat, accipientem pecuniam: cum eius tantum turpitudo interueniat: conditione conuentū, hanc restituere debere cōuenit. D. XV. Kal. Iun. CC. COSS. K

VII. Iidem AA. et CC. Zenoni.

Eum, qui ob restituenda, quæ abegerat, pecota pecuniā accepit: tam hanc, quàm ea, quæ per hoc cōmissum tenuit, restituere debere conuenit: licet mortua uel alio fortuito casu perijsse dicantur: cum hoc casu in rem mora fiat. D. V. Kal. Decembr. Nicomediæ. AA. COSS.

DE CONDICTIONE FVRTIVA. TIT. VIII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Hermogeni.

Praeses prouinciæ sciens furti quidem actione singulos quosque in solidum teneri, condictionis uero numorum furti subtractorum electionem esse, ac tum demum, si ab uno satisfactum fuerit, cæteros liberari: iure proferre sententiam curabit D. Kal. Maijs. CC. COSS.

A

II. *Iidem* AA. & CC. *Aristaneto.*

ANTE oblationem interemptæ rei furtiuæ damnum ad furem pertinere, certissimi iuris est. D. Kal. Maij. CC. COSS.

DE CONDICTIONE ET LEGE ET SINE caussa, uel iniusta caussa. TIT. IX.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Vlpio.*

B LICET ante tempus debita exigi non possunt: tamen si te ex primipilo debitorē constitutum fisci, ac patrimonium tuum exhaustum præses prouinciæ comperit, ut ad solutionis securitatem solum fœnebris pecuniæ subsidium supereffe uideatur: cōmonebit debitorem tuū, si saltem ipse sit soluendo, ut ante definitū tempus debita repræsentet: ut fisco, cuius ob necessitates publicas caussam potiorem esse oportet, debita pecunia exsoluatur. S. XIII. Kal. Aug. Sirmij. CC. COSS.

II. *Iidem* AA & CC. *Sculatio.*

DISSOLUTÆ quantitatis retentū instrumentū inefficax penes creditorē remanere, & ideo per condictionem reddi oportere, non est ambigui iuris. S. III. Non. April. CC. COSS.

III. *Iidem* AA. & CC. *Galatiæ.*

MALA fide possidens, de proprietate uictus, de exstantibus fructibus rei uindicatione,
C de consumptis uero condictione conuentus, eorum restitutioni parere compellitur. D. Idib. Februarijs. CC. COSS.

IIII. *Iidem* AA. & CC. *Alexandro.*

SI NON est numeratum, quod uelut accepturum te, sumpsisse mutuò scripsisti: & necdum transijsse tempus statutum, uel infra hunc diem habitam contestationem monstrando: red di cautionem præsidiali notione postulare potes. D. XVII. Kal Ianuar. CC. COSS.

DE OBLIGATIONIBVS ET ACTIONIBVS TIT. X.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Valeriæ.*

D DATA certæ pecuniæ quantitate ei, cuius meministi, in uicem debiti actiones tibi aduersus debitorem, pro quo soluisti, dicis esse mandatas: & antè, quàm eo nomine litem contestareris, sine hærede creditorem fati munus implesse proponis. quę si ita sunt: utilis actio tibi competit. PP. V. Kal. Maij. Attico & Prætexta to COSS.

II. *Impp.* VALERIANVS & GALLIENVS. AA. *Celso.*

NOMINIBUS in dotem datis: quamuis nec delegatio præcesserit, nec litis cōtestatio subsecuta sit, utilē tamen marito actionem ad similitudinem eius, qui nomē emerit, dari oportere, sæpe rescriptum est. PP. XIIII. Kal. Febr. Seculari & Donato COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Rufitiano.*

OB CAVSAM proprij debiti locatoris cōueniri colonos, pensionibus ex placito satisfaciētes, per quàm iniuriosum est. PP. prid. Kal. Ianuar. Tyberiade. Maximo II. & Aquilino
E COSS.

IIII. *Iidem* AA. *Liciniæ.*

BONAM fidem in contractibus considerari æquum est. III. Non. Octobr. AA. COSS.

V. *Iidem* AA. & CC. *Camerino et Martiano.*

SICUT initio libera potestas unicuiq; est habendi, uel non habendi contractus: ita renunciare semel constitutæ obligationi, aduersario non consentiente, nemo potest. Qua propter intelligere debetis, uoluntariæ obligationi semel uos nexos, ab hac non cōsentiente alterā parte, cuius precibus fecistis mentionē, minimè posse discedere. D. Non. April. Byzātij. AA. & COSS.

VI. *idem* AA. et CC. *Mauricio.*

SI in solutū nomē debitoris sui debitor tibi dedit, ac te in rē tuā procuratorē fecit: pignora, quæ specialiter uel generaliter habes obligata, persequere. Quod si ab his, quibus fuerāt obligata, cū priores erāt, distracta probentur: emptoribus auocari non posse, perspicis. D. IX. Kal.

IX. Kal. Iul. Sirmij. AA. COSS. VII. Iidem AA. et CC. Dionysio.

SI A creditore nomen comparasti: ea pignora, quæ uenditor nominis persequi posset, apud præsidem prouinciæ uindica. Nam si debitum ex eius persona res obligatas tenentes non transferant: iure communi pignora distrahere non prohiberis. Sanè si creditoribus in ordine pignorum antecedentibus uenundantibus, qui possident, comparauerunt, uel longi temporis præscriptione muniti perhibentur: pignorum distrahendorum facultatem te nõ habere, perspicis. S. III. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. COSS.

VIII. Iidem AA. et CC. Crescentio.

SI QVIdem donationis caussa ei, quem affectione patris te dilexisse proponis, tuam accipere pecuniam permisisti: & hanc tuam liberalitatem remunerans, te à procuratore suo aliam pecuniã sumere præcepit, rebusq; humanis ante præceptionẽ fuit exemptus: nec quod desideras, recuperare (cũ perfectã habuit donationẽ) nec quod tibi dari mandauit, nec dum tibi traditũ, petere potes à procuratore. Quòd si mutuo dedisti, nec de legatis dari nouandi caussa stipulatus es: successores eius solutioni parere cõpellantur. XIII. Kal. Febr. CC. COSS.

IX. Iidem AA. et CC. Glyconi.

NEGANtes debitores non oportet armata ui terreri: sed petitore quidem non implente suam intentionem, uel exceptione submoto, absolui. Conuictos autem condemnari, ac iuris remedijs ad solutionem urgeri, conuenit. D. Idib. Febr. CC. COSS.

X. Iidem AA. et CC. Rufino.

ADVERsus debitorem electis pignoribus personalis actio non tollitur: sed eo, quod de precio seruari potuit, in debitũ cõputato, de residuo manet integra. D. III. Non. April. CC. COSS.

XI. Iidem AA. et CC. Paulæ.

NIMIA credulitate circumuenta es, cum quod colonis in rem suam mutuò dedisti, à domino prædij postulare posse credidisti: nec ad eum obligandum actorum ipsius adiuuat te præsentia. D. VIII. Kal. Aug. CC. COSS.

XII. Iidem AA. et CC. Iouino.

OB AES alienum seruire liberos creditoribus, iura compelli non patiuntur. D. XIII. Kal. Nouembr. CC. COSS.

XIII. Iidem AA. & CC. Barsumio.

EVM, cui mutuam dedisti pecuniam, ad solutionem urgere competenti debes actione. nã aduersus negociatores, quos ex mercibus pecuniam abstulisse tuo debitori proponis, nullã habes actionem. D. XI. Kal. April. CC. COSS.

XIIII. Iidem AA. & CC. Hermodoro et Nicomacho.

EST in arbitrio uestro, personali debitoris hæredes actione, an eum, qui ab his distracta sibiq; tradita pignora tenet, in rem Seruiana (si non longi temporis præscriptione munitus sit) an utrosq; conueniatis. D. V. Kal. Decembr. Nicomediæ. CC. COSS.

VT ACTIONES ET AB HAEREDIBVS & contra hæredes incipiant. TIT. XI.

XV. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. PP.

VM stipulationes, & legata, & alios contractus post mortem compositos, antiquitas quidem respuebat, nos autem pro communi hominum utilitate recepimus: consentaneum erat, etiam illam regulam, qua uetustas utebatur, more humano emendare. Ab hæredibus enim incipere actionem, uel contra hæredes, ueteres non concedebant, contemplatione stipulationum cæterarumq; caussarũ post mortem conceptarum. sed nobis necesse est, ne prioris uicij materiam relinquamus, & ipsam regulã de medio tollere: ut liceat & ab hæredibus, & contra hæredes incipere obligationes & actiones: ne propter subtilitatem nimiam uerborum uoluntates contrahentium impediantur. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestæ V. V. CC.

NE VXOR

NE VXOR PRO MARITO, VEL MARITVS PRO uxore, uel mater pro filio conueniatur. TIT. XII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Asclepiodotæ.

FRVSTRA dubitas de contractibus cum marito tuo habitis, utrum ne iure stete/tint, an minimè: cum tibi sufficiat, si proprio nomine nullum contractum habui/sti, quò minus pro marito tuo conueniri possis: quod nec si sponte pro eo inter/cessisses, quidquam à te propter senatus consultum exigi iure potuisset. D. prid.
B Idib. April. Diocl. III. & Maxi. A A. COSS.

II. Iidem A A. Terentiæ.

OB maritorū culpā uxores inquietari leges uetant. proinde rationalis, si res quæ à fisco occupatæ sunt, dominij tui esse probaueris, ius publicū sequef. D. III. Non. Sept. Dioclet. & Maxi. A A. COSS. III. Iidem A A. & C C. Carpophoro.

CVM te possessiones nō in dotē pro filia tua dedisse, sed ad sustentandā eam extra dotis caussam filiæ tuæ prędia adsignasse proponas: ciuiliū munerū uel onerū municipaliū obten tu, ex persona mariti eius, quomodo matres ex persona filiorū interpellari non possunt: cū neq; maritū pro uxoris obligatione conueniri posse constet, nisi ipse pro ea se obnoxium fe cit. certissimū enim est, ex alterius cōtractu neminem obligari. III. Id. Septēbr. Sirmij. A A.
C COSS. IIII. Iidem A A. & C C. Philothera.

CVM te ideo ex persona filij tui commemores conueniri, quòd pro debitis eius aliquid intulisse uidearis: defensionibus tuis uti apud eum, cuius super ea re notio est, minimè pro/hibetis: & is ad solutionem alieni debiti urgeri te non patiatur. D. X. Kal. Septembr. Titia/no & Nepotiano COSS.

NE FILIVS PRO PATRE VEL PATER PRO filio emancipato, uel libertus pro patrono conueniat. TIT. XIII.

I. Imp. GORDIANVS. A. Candido militi.

NEQVE ex eius filij persona, qui cum sui iuris esset, mutuam pecuniam accepit, pater eius, si non fidem suam obstrinxit, conueniri potest: neq; ex eius, qnem in
D potestate habet, si sine eius iussu contractum est (neq; si contra senatusconsultū Macedonianum mutua pecunia data est) amplius, quàm de peculio, actionem sustinere cogitur. Quapropter pater tuus, si ei pecunia à creditore fratris tui extorta est, ob quam reddendam non tenebatur: præsidis prouinciæ authoritate eam recuperabit. PP. III. Non. Octobr. Pio & Pontiano COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Neoterio & Eutolmi.

NE contra iuris authoritatem ab eo, qui patrem uestrum, à quo emancipatos uos dici/tis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini: præses prouinciæ prouidebit. D. VIII. Kal. Feb. Maximo II. & Aquilino COSS.

III. Iidem A A et C C. Achiuæ.

E PATRIS nomine superstitis filium, nec munerum ciuilium, nec debiti caussa, personali posse conueniri actione constat. S. XII. Kal. Mart. Sirmij. C C. COSS.

IIII. Iidem A A. et C C. Theogeni.

SI filiusfamiliâs inuito patre decurio creatus sit: pro eo patrem inquietari non posse, iu/re manifestissimo cautum est. G. X. Kal. Maij. C C. COSS.

V. Iidem. A A et C C. Lampetio.

EX patroni uel domini contractu liberi uel serui conueniri non possunt. D. Idib. April. C C. COSS.

AN SERVVS PRO SVO FACTO POST manumissionem teneatur. TIT. XIIII.

I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS. A A. Iuuentiano.

QVAMVIS

QVAMVIS cum statulibero contraxeris: tamen ex ante gesto te non habere cum eo post impletam conditionem libertatis actionem, scite debes. PP. IIII. Id. Decembr. Dextro. II. & Prisco. coss.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Brexico.*

CREditoribus tuis, qui tibi in seruitute mutuam pecuniam crediderunt, nulla aduersus te actio competit: maximè, cum peculium tibi non esse legatū propon as. PP. III. Kal. Septēbr. Læto & Cereale coss.

III. *Imp.* ALEXANDER. A. *Herodi.*

PROMISSAE tibi pecuniæ à seruo tuo, ut eum manumitteres: si postea, quàm manumisisti, stipulatus ab eo non es: aduersus eum petitionem per infactum actionem habes. PP. Idib. Septembr. Alexandro. A. coss.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Hieroni.*

LICET seruitutis tempore ea, quæ pecuniam matris tuæ subripuisse dicitur, ob eiusmodi admissum conueniri non poterat: ad libertatem tamen perductam (nam caput noxa sequitur) furti actione tenetur. PP. Idib. Septemb. Pio & Pontiano coss.

V. *Idem* A. *Cresto.*

SI (ut allegas) antequam à domino manumittereris, fundos eius coluisti, posteaq́ꝫ adempto peculio libertate donatus es: ob reliqua, si qua pridem contracta sunt, res bonorum quas postea proprijs laboribus quæsisti, inquietari minimè possunt. PP. XVI. Kal. Decēb: Ariano & Pappo coss.

VI. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Feliciano.*

SIVE serui sunt hi, quorum precibus fecisti mentionem: domi eos conueni: quia inter dominos & seruos iudicium constare nullum potest. siue post d dictum manumissi sunt: ex antecedentibus post datam libertatem eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. Sanè si post manumissionem quid illicitè commiserunt: hoc apud præsidem prouinciæ argue, accepturus ex iure sententiam. D. II. Id. April. Byzantij. AA. coss.

QVANDO FISCVS VEL PRIVATVS DEBITORIS sui debitores conuenire possit. TIT. XV.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Valeriano.*

PROPTER æs alienū pupilli res tutoris, qui nihil ex bonis eius tenet, pignori capi non oportet. PP. XI. Kal. Iun. Laterano & Rufino coss.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Marco.*

SI IN caussa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum esse proponis, nihil est, quod sine quæstione pignoris loco capi & distrahi possit: debitores eius conuenti ad solutionem authoritate præsidis prouinciæ compelluntur.

III. *Imp.* GORDIANVS. A. *Primanio.*

SI DEbitum nō inficiantur hi, quos obnoxios debitoribus fisci esse proponis: potest uideri non esse iniquum, quod desideras, ut ad solutionem per officium procuratoris compellantur. Nam si quæstio aliqua refertur: id concedi non oportere, etiam ipse perspicis. PP. VI. Kal. Febr. Sabino & Venusto coss.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Zosimo.*

NON prius ad eos, qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actionē fiscalē extendi oportere, nisi potuerit probari principales reos idoneos non esse, certissimi iuris est. S. XII. Kal. Maij. AA. coss. V. *Iidem* AA. & CC. *Nanidæ.*

IN solutum nomine dato, non aliter, nisi mandatis actionibus, ex persona sui debitoris aduersus eius debitores creditor experiri potest: suo autem nomine utili actione rectè utetur. D. Kal Ian. CC. coss.

DE ACTIONIBVS HAEREDITARIIS TIT. XVI.

PECVN

I. Imp. GORDIANVS. A. Hermeroti.

ECVNIAM, quam tibi à matre debitam fuisse dicis, ab hæredibus eius cohæredibus tuis pro parte tibi competente petere debes. sed & res, si quæ ob idē debitũ obligatæ sunt, persequi non prohiberis. PP. XI. Kal. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS. II. Imp. DECIVS. A. Telemachæ.

PRO HAEreditarijs partibus hæredes onera hæreditaria agnoscere, etiam in fisci rationibus placuit: nisi intercedat pignus uel hypoteca: tunc enim possessor obligatæ rei conueniendus est. PP. XIIII. Kal. Nouemb. Aemyliano & Aquilino COSS.

B III. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Maximæ.

HAEREDEM mariti quondam tui de dote reddenda tibi cōueni. personalem autem actionem contra debitores hæreditarios decerni tibi frustra postulas. PP. XIIII. Kal. Maij. AA. COSS. IIII. Iidem. AA. et CC. Crispo.

SVB PRAEtextu ætatis pupilli debitoris hæreditarij creditorum exactionem differri nō posse, nimis euidens est. unde cum te tutorem proponas: quemadmodum à pupillis creditoribus satisfiat, eniti debes. D. X. Kal. Decemb. Sirmij. AA. COSS.

V. Iidem. AA. et CC. Iulio.

VT DEbitum antè tibi de hæreditate soluatur, ac tunc si ad te pertineret, quæri iubeamus: præpostera petitio est. etenim cum tibi soceri successionem quæsitam patuerit: debiti
C petitionem per confusionē exstingui non ambigitur. D. prid. Non. Mart. Sirmij. CC. COSS.

VI. Iidem. AA. et CC. Domno.

SI ADVLta, cuius curam geris, pro triente patruo suo (quem etiam tutelam eius administrasse proponis) hæres exstitit, nec ab eo quidq̃ exigere prohibita est: debitum à cohæredibus eius pro besse petere non prohibetur, cum ultra eam portionem, qua successit, petitio non confundatur. Nam aduersus adultam tuam rescindi postulas testamētum: siquidē cohæredes eius adeuntes hæreditatem se etiam obligant. atsi non soluendo constituti probentur: postulata separatio nullum ei damnum fieri patietur. D. Kal. Decembr. AA. COSS.

VII. Iidem. AA. et CC. Apolausto.

CREDITORES hæreditarios aduersus legatarios non habere personalem actionem cōuenit: quippe cum euidentissimè lex duodecim tabularum hæredes huic rei faciat obnoxios.
D D. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. COSS.

EX DELICTIS DEFVNCTORVM IN QVANtum hæredes conueniantur. TIT. XVII.

I. Imp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Macedoni.

OST LITIS contestationem eo, qui uim fecit, uel concussionem intulit, uel aliquid deliquit, defuncto: successorem eius in solidum, alioquin in quantum ad eum peruenit, conueniri, iuris absolutissimi est, ne alieno scelere ditetur. D. V. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS.

E

DE CONSTITVTA PECVNIA TIT. XVIII.

I. Imp. GORDIANVS. A. Felici.

I PRO ALIENO debito te soluturum constituisti: pecuniæ constitutæ actio non solum aduersus te, sed aduersus hæredes tuos perpetuò cōpetit. D. VII. Kal. Iul. Sirmij. CC. COSS. II. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

RECEPTIcia actione cessante, quæ solennibus uerbis composita, inusitato recessit uestigio: necessariũ nobis uisum est, magis pecuniæ cōstitutæ naturā ampliare. Cum igitur præfata pecuniæ constitutæ actio in his casibus tantummodo à ueteribus conclusa est, ut exigeret res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, in alijs autem rebus nullam haberet communionem: & neq; in omnibus casibus longæua esset constituta, sed in specie-

bus certis annali spacio concluderetur: & dubitaretur, an pro debito sub conditione uel in diem constituto eam possibile esset fieri, & an purè constituta pecunia cõtracta ualeret: hac apertissima lege definimus, ut liceat omnibus constituere; non solum res, quæ pondere, numero, mensura consistunt, sed etiam alias omnes, siue mobiles, siue immobiles, siue sese mouentes, siue instrumenta, uel alias quascunque res, quas in stipulationē possint homines deducere. neque sit in quocunque casu annalis, sed siue pro se quis constituat, siue pro alio: sit & ipsa in tali uitę mensura, in qua omnes personales actiones positæ sunt: id est annorum metis triginta. & liceat pro debito purè, uel in diem, uel sub conditione constitui: & non absimilem penitus stipulationi habeat dignitatem, suis tamen naturalibus priuilegijs minime defraudata. sed & hæredibus & contra hæredes competat: ut neque recepticiæ actionis, neque alio indigeat respublica in huiusmodi casibus adminiculo, sed sit pecuniæ constitutæ actio per nostram constitutionem sibi in omnia sufficiens: ita tamen, ut hoc ei inhæreat, ut pro debito fiat constitutum: cum secundum antiquam recepticiam actionem exigebatur, & si quid non fuerat debitum: cum satis absurdum, & tam nostris temporibus, quàm iustis legibus contrarium sit, permittere per actionem recepticiam res indebitas consequi. & iterum multas proponere conditiones, quæ & pecunias indebitas & promissiones corrumpi & restitui definiunt. ut igitur non erubescat tale legum iurgium: hoc tantummodo constituatur, quod debitum est: & omnia quæ de recepticia in diuersis libris legislatorū posita sunt, aboleantur: & sit pecuniæ constitutæ actio omnes casus complectens, qui & per stipulationem possunt explicari. Et neminem moueat, quod sub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definiamus: cum & in antiquis libris prudentium, licet constituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebātur, sed omnes res, quæ pondere, numero, mensura constitutæ erant. Sed & possibile est omnes res in pecuniam conuerti. si enim certa domus, uel certus ager, uel certus homo uel alia res, quæ expressa est, in constituendis rebus ponatur: quid distat à nomine ipsius pecuniæ? Sed ut subtilitati eorum satisfiat, qui non sensum, sed uana nominum uocabula amplecti desiderant: ita omnes res ueniant in constitutam actionem, tanquàm si fuisset ipsa pecunia constituta: cum etiam ueteres pecuniæ appellatione omnes res significari definiant, & huiusmodi uocabulum & in libris iuris authorum, & in alia antiqua prudentia manifestissimè inuentum sit. His uidelicet, quæ argenti distractores, & alij negociatores indefense constituerint, in sua firmitate secundum morem usque adhuc obtinentem durantibus. D. X. Kal. Mart. post consulatum Lampadij & Orestæ. V V. CC.

III. *Iidem. A. Ioanni P. P.*

DIVI HAdriani epistolam, quæ de periculo diuidendo inter mandatores & fideiussores loquitur, locum habere & in his, qui pecunias pro alijs simul constituunt, necessarium est. æquitatis enim ratio diuersas species actionis excludere nullo modo debet. D. Kal. Nouemb. post Lampadij & Orestæ V V. CC. consulatum.

DE PROBATIONIBVS. TIT. XIX.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. A A. *Faustino.*

T CREDITOR, qui pecuniam petit numeratam, implere cogitur: ita rursum debitor, qui solutam adfirmat, eius rei probationē præstare debet. PP. prid. Kal. Iul. Dextro. II. & Prisco coss.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Aulizano.*

POSSESSIONES, quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum persequere. nec enim possessori incumbit necessitas probandi, eas ad se pertinere: cum te in probatione cessante, dominium apud eum remaneat. PP. XV. Kal. Decemb. Læto & Cereali coss.

III. *Idem. A. Vito.*

PROPrietatis dominium non tantum instrumento emptionis, sed ex quibuscunque alijs legiti-

A De probationibus.

legitimis probationibus ostẽditur. PP. Kal. Nouembr. Alexandro. A. III. & Dione COSS.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Leanæ & Lupo.

EX PERsona collegæ aui uestri conueniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officij soluẽdo fuisse ostenderitis. PP. V. Kal. Ianuar. Pompeiano & Pelignо COSS.

V. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS Cæs. Sertorio.

INSTRVmenta domestica, seu priuata testatio, seu adnotatio, si non alijs quoq; adminiculis adiuuetur, ad probationẽ sola nõ sufficit. PP. VII. Id. April. Philippo. A. & Titiano COSS.

VI. Iidem A. & Cæs. Romulo.

B RATIOnes defuncti, quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationem sibi debitæ quantitatis solas sufficere non posse, sæpe rescriptum est. Eiusdem iuris est, & si in ultima uoluntate defunctus certam pecuniæ quantitatem, aut etiam res certas sibi deberi significauit. PP. Id. Mart. Philippo. A. & Titiano COSS.

VII. Imp. GALLIENVS. A. Sabino.

EXEMPLO perniciosum est, ut ei scripturæ credatur, qua unusquisq; sibi adnotatiõe propria debitorẽ cõstituit. unde neq; fiscũ, neq; alium quẽlibet, ex suis subnotationibus debiti probationem præbere oportet. PP. III. Non. Mart. Gallieno A. VII. & Sabinillo COSS.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Publicio & Optato.

FRVSTRA uetemini, ne ab eo, qui lite pulsatur, probatio exigatur. PP. XIII. Kal. * Bas/
C so & Quintiano COSS. IX. Iidem AA. & CC. Marcianæ.

CVM te minorẽ quinq; & uiginti annis proponas: adire præsidẽ prouinciæ debes, & de ætate probare. D. Id. April. AA. COSS.

X. Iidem AA. & CC. Isidoro.

NEQVE natales tui (licet ingenuũ te probare possis) neq; honores, quibus te functũ esse commemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continent: cum nihil prohibeat & te ingenuũ, & eam ancillam esse. D. XVIII. Kal. Maij. AA. COSS.

XI. Iidem AA. et CC. Antoniæ.

SI SCRIptum hæredem ab amitta tua, uel de testamenti uicio, uel quacunq; alia ratione non posse obtinere hæreditatem, probari à te posse confidis: de hac hæreditate apud recto/
D rem prouinciæ agere potes. S. V. Kal. Maij. Heracliæ. AA. & COSS.

XII. Iidem AA. & CC. Chroniæ

CVM res non instrumentis gerãtur, sed in hæc gestæ rei testimoniũ cõferatur: factã emptionem, & in uacuam possessionem inductum patrem tuum, preciumq; numeratum, quibus potes, iure proditis probationibus docere debes. D. V. Non. Octobr. AA. & COSS.

XIII. Iidem AA. et CC. Iustino.

NON epistolis necessitudo consanguinitatis, sed natalibus, uel adoptionis solennitate cõiungitur: nec aduersus absentẽ hęreditatis diuidendæ gratia, uel contra fratrẽ pro ancilla petitus arbiter, substantiæ perimit ueritatem. Siue itaq; quasi ad sororem, quã ancillã te posse probare cõfidis, epistolã emisisti: siue familię erciscundę, quasi pro cohærede petitus arbi/
E ter doceatur: fraternitatis quæstio per hęc tolli non potuit. D. Kal. Decemb. AA. COSS.

XIIII. Iidem AA. et CC. Municiano.

NON nudis adseuerationibus, nec ementita professione (licet utriq; consentiant) sed matrimonio legitimo concepti, uel adoptione solenni filij ciuili iure patri constituuntur. Si itaque hunc, contra quem supplicas, alienum esse confidis: per te, uel per procuratorem adfirmationem eius falsam detege. D. Kal. Decembr. AA. COSS.

XV. Iidem AA. et CC. Antonio.

VIS eius, qui se dominum contendit, ad imponendum onus probationis seruo minimè prodest. Cum igitur aufugisse te de domo Seueri profitearis, uerum nec ab illo iustè te initio, sed per uiolentiam detentum adseueras: inquisito prius an in possessione libertatis sine dolo malo constitutus sis: tunc etiam, opus probationis qui debeat subire, per huiusmodi

euentum declarabitur. D. VI. Kalend. Ianuar. AA. COSS.

XVI. Iidem AA. & CC. Philippe & Sebastiane.

SIVE possidetis prædia, quæ à patre communi sibi fratres emancipati donata cõtendentes, uindicant: ipsis incumbit facti probationis necessitas. siue ipsis ea prædia quasi à patre uestro sibi donata tenentibus, uos hæredes constituti patris petitis, ut intentionem uestram non constituisse detegant: unde domini facti sunt, emergente quæstione, docere compellantur. D. X. Kal. Febr. AA. COSS. XVII. Iidem AA. & CC. Pauline.

MATREM tuam consecutam libertatem, ac te post editam, ut ingenua probari possis, ostendi conuenit. quod enim fratribus tuis nulla moueatur quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest. D. V. Id. Febr. AA. COSS. G

XVIII. Iidem AA. & CC. Violantilæ.

CVM precibus tuis significes, ignorante te prædium eũ, cuius meministi, sibi uelut à te donatũ instrumentis inseri fecisse: si uera sunt, quæ indidisti: nec ad nomen factæ donationis fundus iste peruenit. unde adito iudice competenti, probare te oportet, contra uoluntatem tuam hunc fundum instrumento aduersarium tuum sibi adscribi laborasse: ut secundũ tenorem rescripti nostri possis consequi sententiam. D. VII. Id. April. Byzantij. CC. COSS.

XIX. Iidem AA. & CC. Menandro.

EXCEPTIONEM dilatoriam opponi quidem initio: probari uero, postquam actor monstrauerit, quod adseuerat, oportet. D. XIII. Kal. April. Nicomediæ. CC. COSS. H

XX. Iidem AA. & CC. Phromune.

SI DE possessione seruitutis, emptionis instrumẽtis subtractis, in libertatẽ proclamat Eutychia: cum petitori probationis onus incumbat: intentione sua defecta, his iuuari minimè potest. nam si in seruitutem petatur: ad emptionis probationem non est indicijs alijs opus, sed instrumentorũ furtum monstrare sufficit. IIII. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. COSS.

XXI. Iidem AA. & CC. Crispo.

AD PRObationẽ dominij uti, aliena subtrahentes instrumenta, minimè possunt: quippe cum horũ lectio nõ recitantes, sed quẽ tenor scripturæ designat, adiuuet. Cũ itaq; nec cætera probationũ indicia reprobentur iure cõpetenti: prædiorum, quæ in quæstionẽ ueniunt, dominiũ ad te ostende pertinere. nam res uindicantẽ ab emptore, suos numeratos numos adseuerantem, erga probationem laborare non conuenit: siquidem huiusmodi, licet probetur, factum intentioni nullum præbet adminiculũ. S. VI. Id. Decemb. Singiduni. AA. COSS. I

XXII. Iidem AA. & CC. Agathoclee.

AD PRObationẽ seruitutis Glyconis, matrẽ eius ac fratrẽ seruilia fecisse ministeria, nõ sufficit: cum neq; ingenuorũ cõniuentia coniunctis necessitudine præiudicet, neq; de seruis ex eadẽ matre natis libertatẽ unus adipisci prohibeatur. D. VIIII. Kal. Ianuar. Ipsis. CC. COSS.

XXIII. Iidem. AA. et CC. Menelao.

ACTOR, quod adseuerat, probare se non posse profitendo, reum necessitate monstrandi contrarium non adstringit: cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit. D. VIII. Kal. Ianuar. CC. & COSS. K

XXIIII. Imppp. VALENS. GRAT. et VALENT. AAA. ad Antonium P. P.

IVBEMUS omnes, qui scripturas suspectas comminiscuntur, cum quid in iudicio promũt, nisi ipsi adstrinxerint ueritatẽ, ut nefariæ scripturæ reos, & quasi falsarios esse detinendos. D. prid. Id. Ianuar. Tyberiade. Valente. V. & Valentiniano Iun. COSS.

XXV. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. Floro P. P.

SCIANT cuncti accusatores, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit idoneis testibus, uel instructa apertissimis documentis, uel indicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita.

DE TESTIBVS. TIT. XX.

A De testibus.

I. Imp. ALEXANDER. A. Carpo.

I TIBI controuersia ingenuitatis fiet: defende caussam tuam instrumentis & argumentis, quibus putas. soli etenim testes ad ingenuitatis probationẽ non sufficiunt. PP. X. Kal. Maij. Maximo. II. & Aeliano COSS.

II. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Rosæ.

ETIAM inter ciuili domestici testimonij fides improbatur. PP. III. Kal. Septembr. Valeriano. III. & Galieno. II. AA. COSS.

III. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIAN. AAA. Valerio.

B SOLA testatione prolatam, nec alijs legitimis adminiculis caussam adprobatam, nullius esse momenti certum est. PP. VIII Kal. Decembr Caro & Carino. AA. COSS.

IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Candido.

EOS testes ad ueritatẽ adiuuandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ & potentatui fidẽ religioni iudiciariæ debitam possint proponere. PP. V. Kal. Maij. Maximo. II. & Aquilino. COSS. V. Iidem AA. et CC. Tertullo.

PARENTES & liberi inuicem aduersus se, nec uolentes ad testimonium admittendi sunt. PP. IIII. Non. Decembr. Nicomediæ. CC. COSS.

VI. Iidem AA. et CC. Diogeni et Ingenuæ.

NIMIS graue est, quòd petitis urgeri partem aduersam ad exhibitionẽ eorum, per quos C sibi negocium fiat. unde intelligitis, quod intentionis uestræ proprias adferre debetis probationes, non aduersus se ab aduersarijs adduci. D. VI. Kal. Maij. CC. & COSS.

VII. Iidem AA. et CC. Deruloni.

SERUOS pro domino, quemadmodum aduersus eum, interrogari non posse: pro facto autem suo interrogari posse, non ambigitur. D. Kal. Nouemb. Nicomediæ. CC. COSS.

VIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Iulianum præsidem.

IVRISIURANDI religione testes prius, quàm perhibeant testimonium, iamdudum artari præcipimus, & ut honestioribus potius testibus fides habeatur. Simili modo sancimus, ut unius testimonium nemo iudicum in quacunque caussa facilè patiatur admitti & nunc manifestè sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur, etiam si præclaræ curiæ honore D præfulgeat. D. VIII. Kal. Septemb. Arzi. Optato & Paulino COSS.

IX. Imppp. VALENS. GRAT. et VALENTIN. AAA. ad Gracchum P. V.

OMNIBUS te propria dicendi testimonij facultatem iura submouerunt. D. V. Kal. Decẽb. Valente. V. & Valentiniano Iun. COSS.

X. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæciliano P. P.

QVONIAM liberi testes ad caussas postulantur alienas, si socij & participes criminis non dicantur, sed fides ab his noticiæ postuletur: in exhibitione necessariarum personarum, hoc est testium talis debet esse cautio iudicantis, ut his uenturis ad iudicium per accusatorẽ, uel ab his, per quos fuerant postulati, sumptus competentes dari præcipiant. Idem iuris est, & si in pecuniaria caussa testes ab alterutra parte producendi sunt. D. XIII. Kal. Febr. Rauen- E næ. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.

XI Iidem AA. Georgiæ.

LIBERTORUM aduersus patronos illicitas atque improbas uoces pœnæ obiectione præcludimus: atque ita, ut non solummodo sponte prodire non audeant, sed ne uocati quidem in iudicium uenire cogantur. D. IIII. Id. Aug. Rauennæ. Mariniano & Asclepiodoto COSS.

XII. Imp. ZENO. A. Arcadio P. P.

NVLLVM penitus, cum semel ad iudicem quemlibet, licet non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus: armatam fortè militiam, uel quamlibet aliam fori præscriptionem, ad euadendum iudicis motum, quem uel testimonij uerborũ improbitas, uel rei qualitas flagitauerit, posse prætendere præcipimus. Sed omnis, qui in ciuili caussa scilicet, suum præbent testimonium, separato & tanquam ante iudicium interim deposito exceptionis fo

P I ri pri

ti priuilegio,huiusmodi præsidio denudatos,ita adiudicantis intrare secretum,ut quicunque aures eius iudicis offenderint,non dubitent sibimet formidandum: data cunctis iudicibus absque ullo præscriptionis obstaculo(sicut sæpe dictum est)in testes,quorum uoces falsitate uel fraude non carere perspexerint,pro qualitate uidelicet delicti,animaduertendi licentia. D.XII.Kal.Iun.Decio & Longino COSS.

XIII. Imp.IVSTINIANVS.A.Mennæ.P.P.

SI QVIS testibus usus fuerit,ijdemque testes aduersus eum in alia lite producantur: non licebit ei personas eorum excipere:nisi ostenderit inimicitias inter se & illos postea emersisse, ex quibus testes repelli leges præcipiunt:non adimenda scilicet ei licentia,ex ipsis depositionibus testimonium eorum arguere. Sed & si liquidis probationibus datione uel promissione pecuniarum eos corruptos esse ostenderit:etiam eam allegationem integram ei seruari præcipimus. D.VII.Kal.Iun.DN.Iustiniano A.II.COS. G

XIIII. Idem A.Mennæ.P.P.

TESTIUM facilitatē,per quos multa ueritati cōtraria perpetrantur,prout possibile est,resecantes:omnibus prædicimus,ut qui in scriptis à se debita retulerint,nō facilè audiātur,si dicant omnis debiti uel partis solutionē sine scriptis fecisse,uelintque uiles & forsitan redēptos testes super huiusmodi solutione producere:nisi quinque testes idonei & summæ atque integræ opinionis præstò fuerint solutioni celebratæ,hique cū sacramenti religione deposuerint sub præsentia sua debitū esse solutū:ut scientes omnes ita ea statuta esse,nō aliter debitū uel partē eius persoluant,nisi uel securitatem in scripturis capiant,uel obseruauerint præfatā testium probationē:his scilicet,qui iam sine scriptis debitū uel partem eius soluerunt,præsenti sanctione merito excipiendis. Sin uero facta quidem per scripturā securitas sit, fortuito aūt casu uel incēdij,uel naufragij,uel alterius infortunij perempta:tunc liceat his, qui hoc perpessi sunt,caussam peremptionis probantibus,etiā debiti solutionē per testes probare, damnumque ex amissione instrumenti effugere. D.Kal.Iun.DN.Iustiniano A.II.COS. H

XV. Idem A.Iuliano P.P.

SI QVANDO inuitos testes in pecuniarijs caussis ex nostra lege aliquis trahere maluerit: siquidē sua sponte fideiussionē suæ personæ sine damno præstare uelint:hoc fieri. Sin autē noluerint:non carcerali custodia detrudi,sed sacramento eos cōmitti censemus. si enim pro toto litis certamine iureiurando credendum esse testium putauerint hi,qui eos produxerūt multomagis præsentiam suam testibus sacramento eorum credere debent. Sed cum minimè oporteat testes in huiusmodi casibus protelari,& pro alienis commodis suas inuenire difficultates: disponimus,non amplius testes obseruare compelli iudices,postquam fuerint admoniti,nisi tantum quindecim dies,inter quos iudices prouideant,quatenus cognitionē suscipiāt,in qua testes necessarij uisi fuerint:ut omnimodo licentia eis concedatur, & altera parte cessante,& minimè eos obseruare nolente,si per exsecutores admoniti uenire noluerint,testes accipere,& alterutra parte præsente,quæ eos introducit,testimonia eorum capere. his autem diebus effluentibus:liceat quidem testibus discedere à iudice,nullā habente licentiā eos,postquā adfuerint,iterū retrahere. Ipsum aūt iudicem,si per eum steterit,quò minus testimoniū præstetur:parti læsæ omnem iacturā pro huiusmodi caussa illatā ex suis facultatibus resarcire disponimus. D.XII.Kal.April.Lampadio & Oresta COSS. I K

XVI. Idem A.Iuliano P.P.

CVM apud compromissarios iudices testes fuissent producti,uariatum erat,utrum deberet eorum depositionibus in iudicio litigator uti,an non esset audiendus. sancimus igitur si quidem in compromissis aliquid pro huiusmodi caussa statutum est,hoc obseruari. sin autē nihil conuentum est in huiusmodi casibus:siquidem supersint testes:licentiā habere eum, contra quē depositiones eorum proferuntur,si eos recusauerit,concedere testes iterum adduci,& non opponi eis,quòd iam testimonium suum dederint. uel si hoc concedere minime maluerit:depositiones eorum quasi factas accipere:omni iure legitimo,quòd ei cōpetit, aduersus

aduersus eas seruato. Sin autem ab hac luce omnes subtracti sunt: tunc necessitatem ei imponi, fide scripturæ adprobata, in qua depositiones eorum referuntur, eas quasi factas accipere. Si uero tes permistæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij uiuentes: tunc in superstitum quidem testimonijs eandem electionē seruari litigatori, aduersus quē testimonia proferuntur. In morientium autem personas depositiones eorum non esse respuendas: omni, secundum quod iam prędiximus, aduersus eas & testes legitimo iure quod ei competit, aduersus quem proferuntur, integro seruato. D. VI. Kal. April. Lampadio & Oreste COSS.

B DE FIDE INSTRVMENTORVM, ET AMISSIONE eorum, et apochis, & antapochis faciendis, & de his, quæ sine scriptura fieri possunt TIT. XXI.

I. Imp. ANTONINVS. A. Marchiæ.

DEBITORES tuos quibuscunque rationibus debere tibi pecuniā si probaueris: ad solutionem cōpellet aditus præses prouinciæ. nec oberit tibi amissio instrumentorum, si modò manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit. PP. V. Id. Semtemb. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Mabiliano.

SI VTERIS instrumēto, de quo alius accusatus falsi uictus est, & paratus est (si ita uisum C fuerit) à quo pecuniam petis, eiusdem criminis te reum facere, & discrimen periculi pœnę legis Corneliæ subire: nō oberit sententia, à qua nec is, cōtra quem data est: appellauit: nec tu qui tunc crimini non eras subiectus, appellare debuisti. PP. III Kal. Octob. Maximo. II. & Aeliano COSS.

III. Idem. A. Aeliano.

SI ADVERSarius tuus apud acta præsidis prouinciæ, cum fides instrumenti, quod proferebat, in dubium reuocaretur, non usurum se contestatus est: uereri non debes, ne ex ea scriptura, quam nec esse ueram etiā professione eius constitit, negocium denuo repetatur. PP. III. Non. Decembr. Maximo. II. & Aeliano COSS.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Martiano.

ILLATAE dispensatori pecuniæ si ob amissorum instrumentorū casum probatione defe D ceris: inspectio rationum fiscalium fidem demōstrabit. D. II. Id. Feb. Gordiano A. & Auiola. COSS.

V. Idem. A. Prisco & Marco militibus.

SICVT iniquum est, instrumentis ui ignis consumptis, debitores quantitatum debitarū repuere solutionem: ita non statim casum conquerentibus facilè credendum est. Intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, uos uel alijs argumentis probare, fidem precibus uestris adesse. PP. III. Kal. Iun. Sabino II. & Venusto COSS.

VI. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Lucido.

STATVM tuum natali professione perdita, mutilatū non esse, certi iuris est. D. XIII. Kal. Febr. Nicomediæ. Maximo II. & Aquilino COSS.

VII. Iidem. AA. Zinonæ.

E SI SOLENnibus stipendijs honestè sacramēto solutus es: licet super huiusmodi re instrumenta (ut dicis) facta perdita sint: tamen si alijs euidentibus probationibus ueritas ostendi potest, ueteranorū priuilegia etiā te usurpare posse, dubiū nō est. D. XV. Kal. Iun. Maximo. II. & Aquilino COSS.

VIII. Idem. AA. Alexandræ.

SI CONstiterit proprietatē possessionis, de qua agitur, apud uos esse: prouidebit iudex ex persona fructuariæ nullum præiudicium dominio compatari propter amissionem instrumentorum. D. XV. Kal. Mart. Diocletiano. II. & Maximiano AA. COSS.

IX. Iidem. AA. et CC. Aristæneto.

INSTRVMENTis etiam non interuenientibus, semel diuisio rectè facta nō habetur irrita.

X. Iidem. AA. & CC. Victorino.

CVM INSTRVmentis etiā non interuenientibus uenditio facta rata maneat: cōsequenter

ter amissis etiam, quæ intercesserant, non tolli substantiam ueritatis placuit. Dat. VIII. Kal. Nouemb. Retinassi. AA. COSS.

XI. *Iidem. AA. & CC. Theagenæ.*

EMANCIpatione facta, & si actorum tenor non existat: si tamen alijs indubijs probationibus uel ex personis, uel ex instrumentorum incorrupta fide factam esse emácipationem, probari possit: actorum interitu ueritas conuelli non solet. D. III. Id. Nouemb. AA. COSS.

XII. *Iidem AA. et CC. Dionysiæ.*

NON IDcirco minus, in uacuam inductus prædij possessionem donationis caussa, quòd eius facti prætermissum instrumẽtum adseueratur, hanc obtinere potes. D. Idib. Decembr. Nicomediæ. AA. COSS.

XIII. *Iidem. AA. & CC. Leontio.*

APVD eos, qui rem gestam ignorauerunt, amissorum instrumentorum habita testatio nihil ad probationem ueritatis prodesse potest. D. XVI. Kal. Ianua. Nicomediæ. AA. COSS.

XIIII. *Iidem. AA. et CC. ad Seuerum comitem Hispaniarum.*

SCRIPTVRæ diuersæ, fidem sibi inuicem derogantes, ab una eademq; parte prolatæ, nihil firmitatis habere poterunt. D. IIII. Kal. Maij. Viminatij. CC. COSS.

XV. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad populum.*

IN EXERCENDis litibus eandem uim obtinent tam fides instrumẽtorum, quàm depositiones testium. D. Romæ. XII. Kal. August. Gallicano & Basso coss.

XVI. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ.* P. P. H

CONTRActus uenditionũ, uel permutationum, uel donationum, quas intimari est necessarium: dationes etiam arrarum, uel alterius cuiuscunq; caussæ, quas tamen in scriptis fieri placuit: transactionum etiam, quas in instrumento recipi conuenit: non aliter uires habere sancimus, nisi instrumenta in mũdum recepta, subscriptionibusq; partium confirmata, & si per tabellionem conscribantur, etiam ab ipso completa, & postremò partibus absoluta sint: ut nulli liceat prius, quàm hæc ita præcesserint, uel à schæda cõscripta (licet literas unius partis uel ambarum habeat) uel ab ipso mundo, quod necdum est impletum uel absolutum, aliquod ius sibi ex eodem cõtractu uel transactione uindicare. Adeo ut nec illud in huiusmodi uenditionibus liceat dicere, quòd precio statuto necessitas uenditori imponatur, uel contractum uenditionis perficere, uel id, quod emptoris interest, persoluere. Quæ tam in postea conficiendis instrumentis, quam in his, quæ iam scripta, nondum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi iam super his transactum, uel iudicatum sit, quæ retractari non possunt: exceptis emptionalibus tantum instrumentis, uel iam in schæda, uel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed prisca iura in his tenere concedimus. Illud etiam adijciẽtes, ut in posterum si quæ arræ super facienda emptione cuiuscunq; rei datæ sunt, siue in scriptis, siue sine scriptis: licet nõ sit specialiter adiectum, quid super his arris non procedente contractu oporteat fieri: tamen & qui uendere pollicitus est, uenditionem recusans, in duplum eas reddere cogatur: & qui emere pactus est, ab emptione recedens, datis à se arris cadat, repetitione earum deneganda. D. Kal. Iun. DN. Iustiniano. A. II. COSS. I K

XVII. *Idem. A. Mennæ* P. P.

IVDICES, siue in hac inclyta urbe, siue in prouincijs, secundum ea, quæ disposuimus, ut possint (si hoc perspexerint) occasione testium in alijs locis degentium litigantes uel procuratores eorum ibi destinare, ut depositionibus sub utriusq; partis præsentia factis, res ad eos referatur: etiam in illis seruare uolumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur, ut si poposcerint in alijs locis, id eis facere permittatur. & hoc si iustè peti iudex inuenerit: similis proferatur sententia: ut postquam in locis oportunis fides instrumento data, uel minus data fuerit, referatur negocium ad priorem iudicem. D. VIII. Id. April. Decio. A. C. COS.

XVIII. *Idem. A. Demostheni* P. P.

PLVRES apochis uel redituum uel usurarum, perceptis, si quãdo super his dubitatio fuerit exor

A rit exorta eas habere se negando, ius agentium faciunt uacillare: cum coloni ad dominium certantes, & sibi iniquam forte libertatem uindicantes, uel debitores creditoribus suis temporalem praescriptionem opponere cupientes, ad easdem inficiationes perueniunt. Quòd resecantes iubemus, ut in praefatis casibus, uel alijs priuatis similibus, si uoluerit is, qui apocham conscripsit, uel exemplar cum subscriptione eius, qui apocham suscepit, ab eo accipere, uel antapocham suscipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur, necessitate imponenda apochae susceptori antapocham reddere: ita tamen, ut si hoc is, qui apocham conscribit, facere neglexerit, uel non curauerit: nullum ei praeiudicium ex eo, quod antapocham B non receperit, generetur: quum hoc, quod pro quibusdam introductum est, inferre eis iacturam, minimè rationi conuenit aequitatis. D. XII. Kal. Octobr. Chalcedone. Decio. V. C. COS.

XIX. Idem A. Iuliano P. P.

COMPARATIONES literarum ex chirographis fieri, & alijs instrumentis, quae non sunt publicè confecta, satis abundeque occasionem criminis falsitatis dare & in iudicijs & in contractibus, manifestum est. Ideoque sancimus non licere comparationes literarum ex chirographis fieri, nisi trium testium habuerint subscriptiones: ut prius literis eorum fides imponatur, uel ex ipsis hoc deponentibus, siue cunctis, siue omnimodo duobus ex his, sine comparatione literarum testium procedente: & tunc ex huiusmodi chartula iam probata comparatio fiat. aliter etenim fieri comparationē nullo concedimus modo, licet in semetipsum C aliquis chartam conscriptam proferat: sed tantummodo ex forensibus, uel publicis instrumentis, uel huiusmodi chirographis, quae enumerauimus, comparationem trutinandam.

Omnes autem comparationes non aliter fieri concedimus, nisi iuramento antea praestito ab his, qui comparationem faciūt, fuerit adfirmatum, quod neque lucri caussa, neque inimicitijs, neque gratia tenti, huiusmodi faciunt comparationem. & hoc obseruari tam in omnibus sacris nostris scrinijs, quàm in apparitione omnis sublimissimae praefecturae, necnō magisteriae potestatis, caeterisque omnibus iudicijs, quae in orbe nostro constituta sunt: his omnibus in posterum obseruandis. comparationes etenim iam antea factas retractari, extra periculum minimè est. D. XIIII. Kal. April. Lampadio & Oreste. COSS.

XX. Idem A. Iuliano P. P.

D CUM QUIDAM instrumentum protulerit, uel aliam chartulam, eique fidem imposuerit, postea autem persona, contra quam ista chartula uel instrumentum prolatum est, quasi falsum hoc costitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur, utrum necessitatem ei, qui protulit, imponi oporteat repetita uice hoc proferre, an sufficiat fides iam adprobata: sancimus, si quid tale eueniat, eum, qui petit eam chartam proferri, prius sacramentum praestare, quod existimās se posse falsum redarguere, quod prolatū est, ad huiusmodi ueniat petitionem. Quid enim si cum nosset deperditā esse chartam, uel fortè cōcrematā, uel alio modo deminutam, hāc requiri adsimulans, & ad difficultatē productionis respiciens huiusmodi faciat petitionē? Et postquam hoc ab actore uel petitore fuerit iuratū, & inscriptionū pagina apud cōpetentem iudicem deposita: tunc necessitatē imponi ei, qui protulit chartā, de E qua quaeritur, iterū eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eū crimen falsitatis uentilari. Sin aūt dicat nō esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta sit: tunc subeat sacramentū, quòd nec habeat eandem chartulam, nec alij eam dederit, nec apud aliū uoluntate eius cōstituta sit, nec dolo malo fecerit, quò minus appareat ea: sed reuera ipsa chartula sine omni dolo sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale habeat sacramentum: ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quòd si praedictum iusiurandum subire minimè maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas habeat uires aduersus eum, contra quem prolata est, sed sit penitus euacuata. neque enim ulterius poenam produci contra eos, qui nō iurauerint, uolumus: cum forsitan quidā subtili reuerentia tenti, nec uerū sacramentū praestare patiūtur. Eandē aūt copiā ei praestamus, donec caussa apud iudicem uētilatur. si enim iam plenissimū finem accepit, & neque per appellationem

suspensa

suspensa est, neque per solitam retractationem adhuc lis uiuere speratur: tunc satis durum est huiusmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum caussæ retractêtur, & sopita iam negocia per huiusmodi uiam iterum aperiantur, & contrarium aliquid nostro eueniat proposito. D. v. Kal. Mart. Lampadio & Oreste. v v. c c. c o s s.

PLVS VALERE, QVOD AGITVR, QVA'M QVOD simulatè concipitur TIT. XXII.

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. A A. Rufino.

IN contractibus rei ueritas potius, quàm scriptura perspici debet.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. et C C. Soteriæ.

ACTA simulata, uelut non ipse, sed eius uxor cõparauerit, ueritatis substantiam mutare non possunt. quæstio itaque facti per iudicem uel præsidem prouinciæ examinabitur. D. x. Kal. Mar. c c. c o s s.

III. Iidem. A A. et C C. Maximæ.

EMPTIONE pignoris caussa facta, non quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur. D. Kal. Maij. Sirmij. c c. c o s s. IIII. Iidem. A A. et C C. Decio.

SI QVIS gestum à se, alium egisse scribi fecerit: plus actum, quàm scriptum ualet. D. VIII. Kal. Decemb. c c. c o s s. V. Iidem A A. et C C. Victori.

SI FALsum instrumentũ emptionis conscriptum tibi, uelut locationis, quam fieri mãdaueras, subscribẽti non relicto, sed fidem habenti suasit: neutrum contractũ (in utroque alterutrius consensu deficiente) constitisse, proculdubio est. D. XIII. Kal. Ianuar. c c. c o s s.

DE COMMODATO TIT. XXIII.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Scolæ.

EA QVidem, quæ maiore ui auferuntur, detrimento eorum, quibus res cõmodantur, imputari non solent. sed cum is, qui à te commodari sibi bouem postulabat, hostilis incursionis contemplatione periculum amissionis & fortunam futuri dãni in se suscepisse proponatur: præses prouinciæ, si probaueris eũ indemnitatem tibi promisisse, placitum conuentionis implere eum cõpellet. D. VI. Kal. Iun. Ipsis. A A. c o s s. II. Iidem. A A. Aulizano.

CVM EVM, qui temporalis ministerij caussa susceperit ancillam, ad restitutionẽ eius bona fides urgeat: cõsequens est, socerum tuum huius rei caussa tradidisse ancillam, adito præside prouinciæ probare: ut fidem susceptam is, aduersus quem supplicas, compellatur agnoscere. Dat. pridie Non. Nouembr. Ipsis A A. c o s s.

III. Iidem. A A. Soteriæ.

DE RESTITuendis rebus, quas obligãdas pro se dederas, postquam debitum fuerit extenuatum cõmodati actionem etiam aduersus hæredes eius exercere potes. D. III. Id. April. Sirmij. Ipsis & c o s s. IIII. Iidem. A A. et C C. Faustinæ.

PRAETEXTV debiti restitutio commodati non probabiliter recusatur. Dat. XII. Kal. Decemb. Ipsis A A. & c o s s.

DE ACTIONE PIGNERATITIA TIT. XXIIII.

I. * Græca constitutio Seueri & Antonini A A. ad Metrodorum. P P. Idib. Octob. Apro & Maximo c o s s.

II. Imp. ALEXANDER. A. Demetrio.

QVOD EX operis ancillæ, uel ex pensionibus domus, quam pignori detineri dicis, perceptum est: debiti quantitatẽ releuabit. D. Kal. Octob. Antonino IIII. & Alexandro c o s s. III. Idem. A. Victorino.

Credi

A *De actione pigneraticia*

Creditor,qui prædium pignori nexum detinuit,fructus,quos percepit uel percipe-
te debuit,in rationem exonerandi debiti computare necesse habet. & si agrum deteriorem
constituit:eo quoque nomine pigneraticia actione obligatur. pp. vi. Id. Decembr. Anto-
nino.IIII.& Alexandro coss. IIII. *Idem.A.Hermeo et Maximillæ.*

Pactum uulgare,quod proposuistis, ut si intra certum tempus pecunia soluta non
fuisset,prædia pignori uel hypothecæ data uendere liceret: non adimit debitori aduersus
creditorem pigneraticiam actionem.pp.XII.Kal.Maij.Maximo.II.& Aeliano cos.

V. *Idem.A.Dioscoridæ.*

B Si creditor sine uicio suo argentum pignori datum, perdidit:restituere id non cogi-
tur.sed si culpæ reus deprehēditur, uel non probat manifestis probationibus se perdidisse:
quāti debitoris interest,cōdemnari debet.pp.XIII.Kal.Maij.Iulian.II.& Crispino coss.

VI. *Idem.A.Throphimæ.*

Quae fortuitis casibus accidunt,cum prævideri non poterant:(in quibus etiam ag-
gressura latronum est)nullo bonæ fidei iudicio præstantur. & ideo creditor pignora, quæ
ex huiusmodi caussa interierint,præstare non compellitur:nec à petitione debiti submoue-
tur,nisi inter contrahentes placuerit,ut amissio pignorum liberet debitorem.pp. Idib. A-
pril. Fusco & Dextro coss. VI. *Imp.*GORDIANVS.*A.Iuliano.*

Creditor,qui fundos & domos pignori uel hypothecæ accepit,damnum in decidē-
C dis arboribus,domibusque destruendis ab eo datum,in rationem deducere cogitur. & si do-
lo uel culpa rem suppositam deteriorem fecerit:eo quoque nomine pigneraticia actione tene
bitur, ut talem restituat, qualis fuerit tempore obligationis.creditor autē necessarios sum-
ptus,quos circa res pigneraticias fecit,exigere non prohibetur.pp.XIII.Kal.August. Gor-
diano.A.II.& Pompeiano coss.

VII. *Imp.*PHILIPPVS.*A.et* PHILIPPVS.*Cæs.Saturnino.*

Si nulla culpa seu segnicia creditori imputari potest: pignorum amissorum dispen-
dium ad periculum eius minimè pertinet.Sanè si simulata amissione,etiamnum eadem pi-
gnora(ut adsueueras)à parte diuersa possidentur:aduersus eum experiri potes.pp.VIII.Kal.
Mart. Præsente & Albino coss.

D VIII. *Impp.*DIOCLET.*et* MAXIMIAN.*AA.et CC.Georgio.*

Pignus in bonis debitoris permanere,ideoque ipsi perire,in dubium non uenit. cum igi-
tur adsueueras,in horreis pignora deposita:consequens est,secundum ius perpetuum pigno
ribus debitori pereuntibus(si tamen in horreis,quibus & alij solebant publicè uti,res depo
sitæ sint)personalem actionem debiti reposcendi caussa, integram te habere.pp.VI.Non.
Maij Mediolani.AA.coss. IX. *Iidem.AA.et CC.Apollodoræ.*

Neque creditores, nec qui his successerunt, aduersus debitores pignori quondam res
nexas petentes,reddita iure debiti quantitate:uel his non accipientibus,oblata,& consigna
ta,& deposita:longi temporis præscriptione muniri possunt. Vnde intelligis, quòd si origi
nem rei probare potes,aduersario tenente,uindicare dominium debes. Vt autem creditor
E pignoris defensione se tueri possit:extorquetur ei necessitas probādi debiti: uel si tu teneas,
per uindicationem pignoris hoc idem inducitur. & tibi non erit difficilis, uel solutione, uel
oblatione atque solenni depositione,pignoris liberatio.D.Non.Maij.Ipsis & coss.

X. *Iidem.AA.et CC.Ammiano.*

Pignoris caussa res obligatas soluto debito restitui debere, pigneraticiæ actionis natu
ra declarat.quo iure,si titulo pignoris obligasti mancipia,per eandem actionem uti potes;
nec creditor extra conuentionem uel præsidialem iussionem debiti caussa res debitoris ar-
bitrio suo auferre potest.D.V.Kal.Ianuar.Sirmij.Ipsis CC.& coss.

XI. *Iidem.AA.et CC.Herisco.*

Quominus fructuum, quos creditor ex rebus obligatis accepit, habita ratione ac resi-
duo debito soluto, uel(si per creditorem factum fuerit, quominus solueretur) oblato, &
consignato,

consignato, & deposito: pignora, quæ in eadem caussa durant, restituat debitori: nullo spacio longi temporis defenditur. D. XII. Kal. Decemb. CC. COSS.

DE EXERCITORIA, ET INSTITORIA actione. TIT. XXV.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Hermeti.*

SERVVS TVVS pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te institoria actione obligauit, si cũ eum officio alicui uel negociationi exercendæ próponeres, etiam ut id faceret ei permissum à te probetur. quod si hæc actio locũ non habeat: siquidem in rem tuam uersum probabitur: actione in eam rem proposita, cogéris exsoluere. PP. VIII. Kal. Septemb. Duobus & Aspris COSS. G

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Callisto.*

EX CONtractibus seruorum, quàmuis de peculio dũtaxat domini teneatur: de eo tamẽ, quod in rem eorum uersum est, uel cum institore ex caussa, cui præpositus est, contractum est: etiam in solidum conueniri posse, dubium non est. PP. III. Kal. Maij. Alexandro. A. II. & Marcello COSS. III. *Idem.* A. *Martiæ.*

INSTITORIA tibi aduersus eum actio competit, à quo seruum mensæ prepositum dicis: si eius negocij caussa, quod per eum exercebatur, deposita pecunia nec reddita potest próbari. PP. Non. Maijs. Agricola & Clementino COSS. H

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Antigonæ.*

ET SI à muliere magister naui præpositus fuerit: ex cõtractibus eius ea exercitoria actione ad similitudinem institoriæ tenetur. PP. XIII. Kal. Nouemb. Sirmij. CC. COSS.

V. *Iidem.* AA. & CC. *Caio.*

SI MVTVAM pecuniam accipere Demetriano Domitianus mandauit, & hoc posse probare confidis: ad exemplum institoriæ eundem Domitianum apud competentem iudicem potes conuenire. D. IIII. Kal. Nouemb. Ipsis CC. & COSS.

VI. *Iidem.* AA. & CC. *Onesimæ.*

QVI SEcutus domini uoluntatem, cum seruo ipsius habuit contractum. instar actionis institóriæ rectè pro solido dominum conuenit. D. XIIII. Kal. Decemb. CC. COSS. I

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE est, negocium gestum esse dicetur, uel de peculio, seu quod iussu, uel de in rem uerso. TIT. XXVI.

I. *Impp.* SEVERVS et ANTONINVS. AA. *Aelio.*

CVM FILIVS familiâs tutor aut curator datur: pater tutelæ, uel negociorũ gestorum iudicio, de peculio, & de in rem uerso conueniendus est. quòd si uoluntate eius filius decurio sit creatus, & à magistratibus tutor cõstitutus: pater in solidum satisfacere cogitur: cum id onus exemplo cæterorum munerum ciuilium introductum, intelligatur. D. VII. Id. Nouemb. Dextro. II. & Prisco COSS. K

II. *Iidem.* A. *Annio.*

EIVS REI NOMINE, quæ cum filiofamiliâs contracta est, siue sua uoluntate, siue eius, in cuius potestate fuit, siue in peculium ipsius, siue in rem patris ea pecunia redacta est: & si paterna hæreditate abstinuit: actionem, nisi in id, quod facere possit, non dari: perpetui edicti interpretati one declaratum est. PP. VIII. Kal. Decembr. Dextro. II. & Prisco COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS. A. *Artemoni.*

ETIAM si non mandante, neq; iubente, neq; subscribente domina, pecuniam mutuam seruo Priscæ dedisti: tamen ea quantitas, si in rem dominæ eius iustis erogationibus uersa est: de in rem uerso apud suum iudicem eam conueni, consecuturus secundum iuris formam id, quod tibi deberi apparuerit. D. III. Kal. Iul. Læto & Cerali COSS.

Si ex

IIII. Idem A. Lucio.

A SI EX contractu patris iussu eius mutuam pecuniam accepisti, teq; eius hæreditate abstines: frustra uereris, ne à creditoribus eius conueniaris. D. V. Kal. Ianuar. Messala & Sabino coss.

V. Imp. ALEXANDER A. Asclepiadi.

NVLLA res prohibet filiosfamiliarũ, si pro alijs maiores XXXV. annis fideiusserunt, actione competenti aduersus eos teneri. sed si duntaxat de peculio tecum agatur: defensionibus, si quæ tibi competunt, uteris. PP. VI. Id. Decemb. Maximo II. & Aeliano coss.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. Cæs. Matronæ.

B SI SERuus tuus sine permissu tuo accepta pecunia mutua in usurarum uicem habitandi facultatem concessit: nullo iure aduersarius tuus hospitium ex hac caussa sibi uindicat, cum te serui factum non obligauerit: & ingrediens rem tuam, contra uim eius autoritate competentis iudicis protegeris. D. XII. Kal. Iul. Aemyliano & Basso coss.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Crescenti.

EI, QVI seruo alieno dat pecuniam mutuam, quàmdiu superest seruus, item post mortem eius intra annum, de peculio in dominum competere actionem: uel si in rem domini hæc quantitas uersa sit, post annum etiam esse honorariam: nõ est ambigui iuris. Quapropter siquidem in rem domini uersa pecunia est: hæredes eius conueniri possunt de ea summa, quæ in rem ipsius processit. Si uero hoc probari non potuerit: consequens est, ut superstite

C quidem seruo, dominum de peculio conuenias: uel si iam seruus rebus humanis exemptus est, uel distractus, seu manumissus, nec annus excessit: de peculio quondam aduersus cum experiri possis. Alioquin si cum libero res eius agente, cuius precibus meministi, contractum habuisti, & eius personam elegisti: prouides, contra dominum nullam te habuisse actionem, nisi uel in rem eius pecunia processit, uel hunc contractum ratum habuit. D. Non. April. Byzantij AA. coss.

VIII. Iidem AA. & CC. Isidoro.

SI EX alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor exstitisti, uel quod patrem tuum in fide suscepisti: tàm in patris positus potestate iure teneris, quàm etiam morte genitoris tui iuris effectus. & siquidem patri hæres exstitisti: in solidum alioquin, in quantũ fa-

D cere potes secundum edicti formam. Sed si per emãcipationem tui iuris effectus es: similiter conueniri te posse, debes intelligere. D. VI. Id. April. Byzantij CC. coss.

IX. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI MANDAtor pro filio tuo exstitisti, uel iussu tuo cum eo, quẽ in potestate habuisti, contractum est: intelligis & sorti & usuris te parere oportere, si te his omnibus obligasti, ut res, quæ pignoris iure detinentur, liberari possint. quod si fideiussor creditæ pecuniæ intercessisti: teneri te ex ea obligatione, explorati iuris est. D. III. Kal. Maij. CC. coss.

X. Iidem AA. & CC. Aphrodisio.

SI LIBeram peculij administrationem habentes, equas de peculio cum fœtu serui uendiderunt: reprobandi contractum dominus nullam habet facultatem. Quod si nõ habentes liberam peculij administrationem, rem dominicam eo ignorante distraxerũt: neq; do-

E minium, quod non habent, in alium transferre possunt: neq; conditionem eorũ seruilem scientibus possessionis iustum adferunt initium. Vnde non immerito nec temporis præscriptionem huiusmodi possessoribus prodesse manifestum est. ideoq; res mobiles ementes, etiam furti actione tenentur. D. V. Non. Octob. Sirmij CC. coss.

XI. Iidem AA. & CC. Attalo.

CVM ANcilla contrahenti, quam iure non obligari posse constat, aduersus dominum, in quantum locupletius eius peculium est, ea superstite: ac post mortem, intra annũ utilem dandam actionem, non ambigitur. D. prid. Kal. Decemb. CC. coss.

XII. Iidem AA. & CC. Victori.

DOMINVM per seruum obligari non posse, ac tantum de peculio, deducto scilicet

quod naturaliter seruus domino debet, eius creditoribus dari actionem: uel si quid in rem
eius conuersum probetur, de in rem uerso, edicto perpetuo declaratur. D. XIII. Kal. Febr.
Sirmij CC. COSS.

XIII. *Impp.* HONOR. *&* THEOD. A A. *Ioanni* P. P.

DOMINOS ita constringi manifestum est actione prætoria, quæ appellatur quod iussu,
si certam numerari præceperint seruo actoriue pecuniam. igitur in perpetuũ edictali lege
sancimus, ut qui seruo, colono, conductori, procuratori, actoriue possessionis pecuniã mu/
tuam dat: sciat dominos possessionum cultorésue terrarum obligari non posse. Necq; fami
liares epistolas, quibus homines plerunq; cõmendant absentem, in id trahere cõuenit, ut
pecuniam, quam rogatus non fuerat, impendisse pro prædijs mentiatur: cum nisi speciali/ G
ter, ut pecuniam præstet, à domino fuerit postulatus, idem dominus teneri non possit: cre/
ditaq; quantitate multati uolumus creditores, si huiusmodi personis, non iubẽte domino,
nec fideiussoribus specialiter acceptis, fuerit credita pecunia. Sanè creditori damus, ut si
liber à rationibus, quas gerebat, fuerit inuentus actor, seruus, procuratórue prædiorũ: uti/
lis actio pateat de peculio. D. V. Id. Iul. Rauennæ. Honorio X. & Theodosio, VI. A A. COSS.

PER QVAS PERSONAS NOBIS ADQVI/ ratur TIT. XXVII.

I. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. A A. *Marcellæ.*

EXCEPTA possessionis caussa per liberam personam, quæ alterius iuri non est H
subdita, nihil adquiri posse, indubitati iuris est. Si igitur procurator nõ sibi, sed
ei, cuius negocia administrabat, redintegratæ rei uindicationẽ pactus est, idq;
pactum etiam stipulatio insecuta est: nulla domino obligatio acquisita est. ser/
uis autem res traditæ dominis quæruntur. D. Kal. Iul. Ipsis & COSS.

II. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

CVM PER liberam personam, si pecunia alterius nomine fuerit numerata, adquiratur
quidem ei, cuius nomine pecunia credita est, per huiusmodi numerationem condictio,
non autem hypotheca uel pignus eorum, quæ procuratori data uel supposita sunt, domi/
nis contractus adquiritur: talem differentiam expellentes, sancimus, & condictionem, &
hypothecariam actionem, uel pignus, ipso iure & sine aliqua cessione ad dominum cõtra/ I
ctus peruenire. Si enim procuratori necessitas legibus imposita est, domino contractus ce/
dere actionem: quare quemadmodum ab initio in personali actione cessio superuacua ui/
debatur, non etiam in pignoribus & hypothecis, simili modo dominus contractus habeat
hypothecariam actionem, seu pignoris uinculum, uel retentionem sibi adquisitam? D. Kal.
Nouemb. Lampadio & Oresta. V V. C C. COSS.

III. *Idem* A. *Iuliano* P. P.

SI DVO uel plures cõmunem seruum habeant, & unus ex his iusserit, ut suo nomine ser/
uus ab aliquo stipuletur, decem puta aureos, uel aliam rem: ipse autem seruus nõ eius, qui
iussit, sed alterius ex dominis suis fecit mentionem, & nomine illius stipulatus est: inter an/
tiquam sapientiam quærebatur, cui adquiratur actio uel lucrum, quod ex ea caussa accidit: K
utrum ei, qui iussit, an ei, cuius seruus fecit mentionem, an ambobus. Cumq; ex omni late/
re magna pars autorum multum effuderit tractatum: nobis uerior eorum sententia uide/
tur, qui domino, qui iussit, adferunt stipulationem, & ei tantummodo adquiri dixerunt: q;
aliorum, qui in alias opiniones deferuntur. necq; enim malignitati seruorum indulgẽdum
est, ut liceat eis domini iussione contempta, sua libidine facere stipulationem, & ad aliũ do/
minum, qui eum forsitan corrupit, alienum lucrum transferre. quod necq; ferendum est, si
seruus impius domino quidem, qui iussit, minimè obediendum existimauerit: alij autem,
qui forsitan ignorat & nescit, repentinum adducat solatium. Quod enim sæpe apud anti/
quos dicebatur, iussionem domini non esse absimilem nominationi: tunc debet obtinere,
cum seruus iussus ab uno ex dominis stipulationẽ facere, & sine nomine stipulatus est. tũc
etenim

A etenim ei soli acquirit, qui iussit. Si autem expresserit alium dominũ: soli illi necesse est acquisitionẽ celebrare. multo enim amplius oportet ualere dominici nominis mentionem, quàm herilem iussionem. D. XV. Kal. Decemb. Lampadio & Oresta VV. CC. COSS.

AD SENATVSCONSVLTVM MACEdonianum TIT. XXVIII.

I. *Imp.* AELIVS PERTINAX A. *Atilio.*

I FILIVS familiàs, cum in potestate patris esset, mutuam à te pecuniam accepit, cum se patrẽfamiliàs diceret, eiusq; adfirmationi credidisse te iusta ratione edocere potes: exceptio ei denegabitur. PP. X. Kal. April. Falcone & Claro COSS.

B

II. *Impp.* SEVERVS *&* ANTONINVS AA. *Sophiæ.*

ZENODOTUS si, cum sui iuris esse publicè uideretur, aut patris uoluntate cõtraxit, aut in eam rem pecuniam accepit, quæ patris oneribus incumberet, uel suæ potestatis cõstiturus nouatione facta fidem suam obligauit, uel aliàs agnouit debitum: non esse locum decreto amplissimi ordinis, rationis est. PP. V. Kal. Mart. Saturnino & Gallo COSS.

III. *Iidem* AA. *Macrino.*

SI FILIVS familiàs aliquid mercatus, precium stipulanti uenditori cum usurarum accessione spondeat: non esse locum senatusconsulto, quo fœnerare filijsfamiliarum est prohibitum, nemini dubium est. origo enim potius obligationis, quàm titulus actionis cõsiderandus est. PP. Idib. Mart. Saturnino & Gallo COSS.

C

IIII. *Iidem* AA. *Cyrillæ.*

SI PERMITTENTE patre, filiofamiliàs pecuniam mutuam dedisti, senatusconsulti potestas non interuenit. & ideo persecutio pignoris, quod in bonis patris fuit, nõ denegabitur: præsertim, cum & eidem filius hæres extiterit: modo, si nullus alius nomine conuentionis, ratione tẽporis, & ordinis, potior apparuerit. PP. XII. Kal. Maij. Fabiano & Mutiano COSS.

V. *Imp.* ALEXANDER A. *Musæ.*

MACEDONIANI senatusconsulti autoritas petitionem eius pecuniæ non impedit, quæ filiofamiliàs studiorum, uel legationis caussa alibi degenti ad necessarios sumptus, quos patris pietas non recusaret, credita est. Sed ex contractu filij post mortem eius de peculio actio in patrem competere ita demum poterit, si anni utilis spacium petitionem non impedit. Sanè si iussu patris datum mutuum probetur: nec in quem usum uersa sit pecunia, disquiri necesse est, sed perpetua in patrem, etiam mortuo filio, est actio. PP. prid. Kalend. Maij. Agricola & Clementino COSS.

D

VI. *Imp.* PHILIPPVS A. *&* PHILIPPVS *Cæs. Theopompo.*

SI FILIUS tuus in potestate tua agens, contra senatusconsultum Macedonianum mutuã sumpsit pecuniã: actio de peculio aduersus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam potest. Quod senatusconsulti auxilium, licet filijfamiliàs meminit, & ad nepotes & pronepotes porrigitur. PP. VI. Non. Mart. Philippo A. & Titiano COSS.

VII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

E SI FILIUS familiàs citra patris iussionem, uel mandatum, uel uoluntatem, pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit: ueterum ambiguitatem decidentes sancimus, quemadmodum si ab initio uoluntate patris uel mandatu filiusfamiliàs pecuniam creditam accepisset, obnoxius firmiter constitueretur: ita etsi postea ratum pater habuerit cõtractum, ualidum esse huiusmodi contractum: cum testimonium paternum respuere satis iniquum sit. Necesse est enim patris ratihabitionem, uel principali mandato patris, uel consensui non esse absimilem: cum nostra nouella lege generaliter omnis ratihabitio prorsus retro trahatur, & confirmet ea, quæ ab initio subsecuta sunt. & hęc quidem de priuatis hominibus sancienda sunt. Sin autem miles filiusfamiliàs pecuniam creditam accepit, etsi sine mandato, uel consensu, uel uoluntate, uel ratihabitione patris,

stare oportet contractum, nulla differentia introducenda, ob quam caussam pecunię credi F
tæ, uel ubi consumptæ sint. in pluribus enim iuris articulis filijfamiliarum m ilites non absi
miles uidentur hominibus, qui sui iuris sunt: & ex præsumptione omnis miles non credi-
tur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, nisi in caussas castrenses. D. XII.
Kal. Aug. Lampadio & Oresta VV. CC. COSS.

AD SENATVSCONSVLTVM VELLEIANVM TIT. XXIX.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Lucillæ.*

MVLIERibus quidem, quæ alienam obligationem suscipiunt, uel in se transferunt, G
si id contrahentes non ignorent, senatuscõsulto subuenitur. Sed si pro alijs, cum
obligatæ non essent, pecuniam exsoluerunt: intercessione cessante, repetitio nul-
la est. PP. Non. Decemb. Gentiano & Basso COSS.

II. *Idem A. Nepotianæ.*

FRVSTRA senatusconsulti exceptione, quod de intercessionibus fœminarum factum
est, uti tentasti: quoniã principaliter ipsa debitrix fuisti. eius enim senatusconsulti exceptio
tunc mulieri datur, cum principaliter ipsa nihil debet, sed pro alio debitore apud credito-
rem eius intercessit. Sin autem pro creditore suo alij se obligauerit, uel ab eo se uel de-
bitorem suum delegari passa est: huius senatuscõsulti auxilium non habet. PP. III. Id. Aug.
Antonino A. IIII. & Balbino COSS. H

III. *Idem A. Seruato.*

SI CVM ipse mutuam pecuniam acciperes, mater tua contra amplissimi ordinis consul-
tum fidem suam interposuit: exceptione se tueri potest. PP. III. Id. August. Antonino A.
IV. & Balbino COSS.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Alexandriæ.*

SENATVSconsultum locum habet, siue eam obligationẽ, quæ in alterius persona con-
stitit, mulier in se trãstulit, uel participauit: siue cum alius pecuniam acciperet, ipsa se ab ini-
tio ream constituit, quod in rerum earum pro alijs obligationibus admissum est. Sed si
prædia tua annis maior XXV. uendidisti, & pro marito pecuniam soluisti: deficit auxilium
senatusconsulti. PP. VI. Kal. Ianuar. Maximo II. & Aeliano COSS. I

V. *Idem A. Popiliæ.*

SI SINE uoluntate tua res tuæ à marito tuo pignori datæ sunt: non tenetur. Quod si con
sensisti obligationi, sciente creditrice: auxilio senatusconsulti uti potes. Quod si patientiam
præstitisti, ut quasi suas res maritus obligaret, decipere uoluisti mutuam pecuniam dantẽ:
& ideo tibi non succurretur senatusconsulto, quo infirmitati, non calliditati mulierum con-
sultum est. D. XV. Kal. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS.

VI. *Idem A. Torquato.*

SI MATER, cum filiorum suorum patrimonium gereret, tutoribus eorum securitatẽ pro-
miserit, & fideiussorem præstiterit, uel pignora dederit: quoniam quodammodo suum ne-
gocium gessisse uidetur: senatuscõsulti auxilio neque ipsa, neque fideiussor ab ea præstitus, ne- K
que res eius pignoratæ adiuuantur. Sin autẽ tutore se excusare uolente, ipsa se interposuit,
indemnitatem ei repromittens: auxilio senatusconsulti uti minimè prohibetur. Si uero tu-
tores petijt, & spõte periculum suscepit: quò minus teneatur, authoritas eam iuris tuetur.
PP. VI. Id. Octob. Modesto & Probo COSS.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Viniano.*

SI SCIENS creditor à marito propter proprium debitum fundum mulieris, licet ea con-
sentiente, pignori accepit: propter senatusconsulti auxilium uendẽdo eum dominium mu-
lieris auferre nequiuit: nec tibi necesse est, præstito precio emptori uindicare, si matri hęres
exstitisti. PP. XII. Kal. Octob. Pio & Pontiano COSS.

Si pater-

Ad senatusconsultum Velleianum.

VIII. *Idem* A. *Triphoni.*

A Si paternam obligationem non tantum masculini sexus filij, uerumetiam filiæ emancipatæ in se receperunt: qnamuis filiæ uirilibus obligationibus eximantur propter exceptionem, quæ ex senatusconsulto Velleiano descendit tamen filios in id, quod se obligauerũt, teneri: filiarumq; subducta persona, patrem in id conueniri posse, in quo cõueniretur, si filiæ non intercessissent: dubium non est. pignora tamen patris, & si in posteriorem obligationem accepta sunt, sine dubio tenentur. sed etsi in priore fuerint: quatenus ad patrem per restitutoriam actionẽ redit, hactenus tenebũtur. PP. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

IX. *Idem* A. *Proculo.*

B Quamuis mulier pro alio soluere possit: tamen si præcedente obligatione, quam senatusconsultum de intercessionibus efficacem esse non sinit, solutionem fecerit, eius senatusconsulti beneficio munitam se ignorans: locum habet repetitio. PP. Non. Iul. Gordiano A. & Auiola COSS.

X. *Imp.* PHILIPPVS A. *&* PHILIPPVS. *Cæs. Triphonæ.*

Si aduersarius tuus, non cum marito tuo, sed tecum negocium gessit: reliqua cõductionis, quæ dicis esse contracta, obtentu eiusmodi obligationum non potes recusare. Enimuero si cum eosdem fundos non tibi, sed marito tuo locaret, personam tuam ut idoneam secutus est: beneficio amplissimi ordinis, quod factum est de intercessionibus fœminarum, te tueri potes. PP. XVIII. Kal. Septemb. Peregrino & Aemyliano COSS.

C XI. *Idem* A. *Heboræ.*

Etiam constante matrimonio ius hypothecarum seu pignorum marito remitti posse, explorati iuris est. PP. VIII. Kal. Octob. Peregrino & Aemyliano COSS.

XII. *Impp.* VALERIAN. *&* GALLIEN. A A. *Sepidutæ.*

Si dotare filiã uolens, genero res tuas obligasti: pertinere ad te beneficium senatusconsulti falsò putas. hanc enim caussam ab eo beneficio esse remouendam, prudentes uiri putauerunt. PP. VIII. Kal. Mart. Tusco & Basso COSS.

XIII. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. A A. *Condianæ.*

Si fœnebris pecunia iuxta fidẽ ueri à creditore tibi data est: siue tota quantitas fœnoris, siue pars eius in usum mariti processisse proponatur: decreto patrum non adiuuaris, licet creditor caussam contractus non ignorauerit. D. III. Kal. Septemb. Ipsis A A. & COSS.

D XIIII. *Iidem* A A. *&* CC. *Basilissæ.*

Mulierem contra senatusconsulti Velleiani autoritatem non posse intercedere, ex eademq; exceptione fideiussores eius uti posse, iuris autoritas probat. Vnde si mater tua marito quondam suo hæres non exstitit: satis idoneæ exceptionis remedio tuta est. PP. VIII. Kal. April. Byzantij CC. COSS.

XV. *Iidem* A A. *&* CC. *Agrippino.*

Si uxor pro marito contra senatuscõsultum intercessura, te rogauit mandatorio nomine, ut pro ea tuam fide adstringeres: initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ adhæsit securitas, qua cõuentus defendi potes. PP. XVIII. Kal. Iun. Sirmij CC. COSS.

E XVI. *Iidem* A A. *&* CC. *Rufino.*

Si mulier alienam suscepit obligationem: cum ei per exceptionem Velleiani senatusconsulti succurratur: creditori contra priores debitores rescissoria actio datur. PP. XVIII. Kalend. Febr. Sirmij CC. COSS.

XVII. *Iidem* A A. *&* CC. *Alexandro & alijs.*

Si cum pater uester à Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, uelut hanc eius uxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatum ex senatusconsulto uenientem peruenire necesse est: cum eam ueritatis substantia constituta potior, quàm simulata gesta tueatur. III. Id. Mart. CC. COSS.

XVIII. *Iidem* A A. *&* CC. *Zotico.*

Ad senatusconsultum Velleianum.

FOEMINIS alienas, uel ueteres, uel nouas obligationes aliqua ratione suscipientibus subuenitur: nisi creditor aliqua ratione per mulierē deceptus sit. nam tunc replicatione doli senatusconsulti exceptionē remoueri constitutū est. D. V. Id. Nouemb. Antiochiæ CC. COSS. F

XIX. *Iidem* AA. & CC. *Faustinæ.*

CVM AD eas etiam obligationes, quæ ex mulieris persona calliditate creditoris sumpserint primordium, decretum patrum, quod de intercessione fœminarum factum est, pertinere perpetuo edicto declaratur: si tamen creditor, qui contrahere cū alio proposuerat, mulieris personam elegit: exceptione contra petitores secundū ea, quæ adsueras, defendi potes. D. XVIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

XX. *Iidem* AA. & CC. *Theodotiano.* G

HAEREDES quoq; mulieris aduersus creditores eadem exceptione, quæ ex senatusconsulto introducta est, uti posse, non dubium est. D. IX. Kal. Ianuar. Ipsis CC. COSS.

XXI. *Imp.* ANASTASIVS A. *Celeri magistro officiorum.*

IVBEMUS, licere mulieribus & pro uno cōtractu, uel certis contractibus, seu pro una, uel certis personis seu rebus, iuri hypothecarum sibi competenti per consensum proprium renunciare: quodq; ita gestum sit, hac autoritate nostra firmum illibatumq; custodiri: ita tamen, ut & si generaliter tali renunciatione pro uno (ut dictum est) contractu, seu certis contractibus, uel ad unam, uel ad certas res seu personas consensum proprium accommodantes, usæ sunt, uel fuerint: eadem renunciatio illos cōtractus & illas res seu personas, quibus consensum suum proprium accommodauerunt, uel accommodauerint, coartet: nec alijs quibusdam contractibus, quibus minimè mulieres consenserunt, uel consenserint, præsentibus eam opponendi licentia præbeatur: ijs scilicet omnibus, quæ in præsenti per hāc consultissimam legem statuimus, ad præteritos nihilominus cōtractus pro negocijs & controuersijs necdum transactionibus uel definitiuis sententijs seu alio legitimo modo sopitis, locum habituris. D. Kal. April. Anatolio & Agapito COSS. H

XXII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

SI MVLIER perfectæ ætatis constituta, post intercessionem uel cautionem conscripserit, uel pignus aut intercessorem præstiterit: sancimus, antiqua legum uarietate cessante, si quidem intra biennale iuge tempus post priorem cautionem numerandum, pro eadem caussa fecerit cautionem, uel pignus, aut intercessorem dederit: nihil sibi præiudicare, quod adhuc ex consequentia suæ fragilitatis in secundam iacturam inciderit. Sin autē post biennium hæc fecerit: sibi imputet, si quod sæpius cogitare poterat, & euitare, non fecit, sed ultro firmauit. uidetur etenim ex huiusmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione se illigare, sed pro sua caussa aliquid agere: & tam ex secunda cautione sese obnoxiam facere, in quantum hoc fecit, quàm pignus aut intercessorem utiliter dare. I

XXIII. *Idem* A. *Iuliano* P. P.

ANTIQUÆ iurisdictionis retia & difficillimos nodos resoluentes, & superuacuas distinctiones exsulare cupientes: sancimus, mulierem, si intercesserit, siue ab initio, siue postea aliquid accipiens, ut sese interponat: omnimodo teneri, & non posse senatusculti Velleiani uti auxilio: siue sine scriptis, siue per scripturam sese interposuerit. Et siquidem in ipso instrumento intercessionis dixerit sese aliquid accepisse, & sic ad intercessionem uenisse, & hoc instrumentum publicè confectum inueniatur, & tribus testibus consignatum: omnimodo esse credendum eam pecunias uel res accepisse, & non esse ei ad senatusconsulti Velleiani auxilium regressum. Sin autem sine scriptis intercesserit, uel instrumento non sic confecto: tunc si possit stipulator ostendere eam accepisse pecunias uel res, & sic subijsse obligationem: repelli eam à senatusconsulti iuuamine. Sin uero hoc minimè fuerit ab eo adprobatum: tunc mulieri superesse auxilium, & antiquam actionem aduersus eum seruari, pro quo mulier intercessit, uel ei actionem parari. Sed si minus idoneæ mulieri constitutæ aliquis pecunias uel res dedit, ut pro eo sese obligaret: mulieri quidē, quæ reuera hæc K

accepit

A accepit, nullus pateat aditus ad senatusconsulti authoritatem. creditori autem liceat aduersus eam uenire, & quod potest, ab ea exigere, & in reliquum antiquum debitorem aggredi, uel in partem, si aliquid à muliere possit accipere: uel in totum, si ea penitus inopia fatigetur. Ne autem mulieres perperam sese pro alijs interponant: sancimus, nō aliter eas in tali contractu posse se obligare pro alijs, nisi instrumento publicè confecto, & à tribus testibus subsignato, accipiant homines à muliere pro alijs confessionem. tunc etenim tantummodo eas obligari: & sic omnia tractari, quæ de intercessionibus fœminarum uel ueteribus legibus cauta, uel ab Imperiali authoritate introducta sunt. Sin autem extra eandem obseruationem susceperint mulieres intercedentes: pro nihilo habeatur huiusmodi B scriptura, uel sine scriptis obligatio, tanquam nec cōfecta, nec scripta: ut nec senatusconsulti auxilium imploretur, sed sit libera & absoluta, quasi penitus nullo in eadem caussa subsecuto.

XXIIII. *Idem A. Iuliano P.P.*

VETERUM ambiguitatem decidentes, sancimus, si quis ut seruo suo manumissionem imponat, mulierem acceperit obnoxiam sese pro certa quantitate facientem, si ad libertatem seruum perduxerit: siue principaliter mulier sese obligauit, siue pro seruo hoc fecit: teneri eam, rectè omnimodo senatusconsultum Velleianum in hoc casu tacere imperantes. satis etenim acerbum est, & pietatis rationi contrarium, dominū serui, qui credidit mulieri: siue soli, siue pro serui promissione: & libertatem seruo imponere, & suū famulum perdere, & ea minimè accipere, quibus fretus ad huiusmodi uenit liberalitatem. C

XXV. *Idem A. ad populum urbis Constantinopolitanæ & uniuersos prouinciales.*

GENERALITER sancimus, ut si quis maior uiginti quinque annis, siue masculus, siue fœmina dotem pollicitus sit, uel spoponderit pro qualibet muliere, cum qua matrimonium licitum est: omnimodo compellatur suam cōfessionem adimplere. neque enim ferendum est, quasi casu fortuito interueniente, mulierem fieri indotatam, & sic à uiro forsitan repelli, & distrahi matrimonium. cum enim scimus, fauore dotium & antiquos iuris conditores seueritatem legis sæpius mollire: meritò & nos ad huiusmodi uenimus sanctionem. nam si spontanea uoluntate ab initio liberalitatē suam ostendit: necesse est eum uel eam suis promissionibus satisfacere: ut quod ab initio sponte scriptum aut in pollicitatione dedu-D ctum est, hoc ab inuitis postea compleatur: omni authoritate Velleiani senatusconsulti in hac caussa cessante.

DE NON NVMERATA PECVNIA TIT. XXX.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Hilario.*

SI PECVNIAM tibi non esse numeratam, atque ideo frustra cautionem emissam adseris, & pignus datum probaturus es: in rem experiri potes. nam intētio dati pignoris neque numeratæ pecuniæ non aliter tenebit, quàm si de fide debiti constiterit. eademque ratione ueritas seruetur, si te possidente pignus aduersarius tuus agere cœperit.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Maturio.*

B MINOREM pecuniam te accepisse, & maiorē cautionem interposuisse, si apud eum, qui super ea re cogniturus est, constiterit: nihil ultra, quàm accepisti, cum usuris in stipulatum deductis, restituere te iubebit.

III. *Idem A. Demetrio.*

SI EX CAVTIONE tua, licet hypoteca data, conueniri cœperis: exceptione opposita seu doli, seu non numeratæ pecuniæ, compellitur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam. quo non impleto: absolutio sequetur.

IIII. *Idem A. Bassano.*

CVM fidem cautionis agnoscens, etiam solutionem portionis debiti uel usurarum feceris: intelligis de non numerata pecunia nimium tarde querelam te deferre.

De non numerata pecunia.

V. Imp. ALEXANDER A. *Haustiano.*

ADVERSVS petitiones aduersarij si quid iuris habes: uti eo potes. ignorare autem non debes, non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, ubi quasi credita pecunia petitur. cum autem ex præcedente caussa debiti in cirographum quantitas redigitur: non requiritur, an tunc, cum cauebatur, numerata sit: sed an iusta caussa debiti præcesserit. F

VI. Idem A. *Iustino.*

FRVSTRA opinaris, exceptione non numeratæ pecuniæ te esse munitum: quando (ut fateris) in eius uicem, qui erat obligatus, substituetis te debitorem.

VII. Idem A. *Iuliano & Ammiano.*

SI QVASI accepturi mutuam pecuniam aduersario cauistis, quæ numerata nõ est: per condictionem obligationem repetere, etsi actor non petat: uel exceptione non numeratæ pecuniæ aduersus agentem uti potestis. G

VIII. Idem A. *Materno.*

SI INTRA legibus definitum tempus, qui cautionem exposuit, nulla querimonia usus, defunctus est: residuum tempus eius hæres habebit, tam aduersus creditorem, quàm aduersus eius hæredem. Sin autem questus est: exceptio non numeratæ pecuniæ hæredi & aduersus hæredem eius perpetuò competit. Sin uero legitimũ tempus excessit, in querimoniam creditore minimè deducto: omnimodo hæres eius, etiam si pupillus sit, debitum soluere compellitur.

IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Zoilo.*

CVM VLtra hoc, quod accepit, re obligari neminem posse constet: & si stipulatione interposita, placita creditor nõ dederit: in factum esse dandam exceptionem conuenit, si necdum tempus, infra quod huius rei querela deferri debet, transijt: uel si intra hoc testando iuri paritum sit: nihil ultra hoc, quod accepisti, fortis à te nomine rector prouinciæ exigi patietur. H

X. Idem AA. *Mazantio.*

ADVERSAtio debitum solutum contendentis, temporis diuturnitate non excluditur. nec huic obloquitur, quod exceptio non numeratæ pecuniæ certa die non delata querela prius euanescat: cum inter eum, qui factum adseuerans onus subijt probationis, & negantem numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est, & ob hoc ad petitorem eius rei necessitatem transferentem, magna sit differentia. I

XI. Iidem AA. *Eutichiano.*

SI TRANSactionis caussa dare Palladio pecuniam stipulanti spopondisti: exceptione non numeratæ pecuniæ defendi non potes.

XII. Iidem AA. *Seueriano.*

TAM MANdatori, quàm fideiussori non numeratæ pecuniæ exceptio, exemplo rei principalis competit.

XIII. Imp. IVSTINVS A. *Theodoro* P. P.

GENERAliter sancimus, ut si quid scripturis cautum fuerit pro quibuscunque pecunijs ex antecedente caussa descendentibus, eamque caussam specialiter promissor edixerit: nõ iam ei licentia sit caussæ probatione stipulatorem exigere, cum suis adquiescere debeat: nisi certè ipse è contrario per apertissima rerum argumenta scriptis inserta, religionem iudicis possit instruere, quòd in alium quenquam modum, & non in eum, quem cautio perhibeat, negocium subsecutum sit. nimis enim indignũ esse iudicamus, ut quod sua quisque uoce dilucidè protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioque proprio resistere. K

XIIII. Imp. IVSTINIANVS A. *Mennæ* P. P.

IN CONtractibus, in quibus pecuniæ uel aliæ res numeratæ, uel datæ esse conscribuntur, non intra quinquennium, quod antea constitutũ erat, non numeratæ pecuniæ exceptionem obijcere possit, qui accepisse pecunias uel alias res scriptus sit, uel successor eius: sed intra solum biennium continuum, ut eo lapso, nullo modo querela non numeratæ pecuniæ introduci possit: his scilicet, qui propter aliquas caussas specialiter legibus expressas, etiam

lapso

A lapso quinquennio in præteritis temporibus adiuuantur, etiam in posterum, licet bienniūm pro quinquennio statutum est, eodem auxilio potituris. Sed, quoniam securitatibus & instrumentis depositarum rerum uel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur: iustum esse prospicimus, huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in alijs uero breui tempore cōcludere. Ideoq; sancimus, instrumento quidem depositionis certarum rerum uel certæ pecuniæ, securitatibusq; publicarum functionum (siue in solidum, siue pro partæ solutæ esse conscribantur) illis etiam securitatibus quæ post confectionem dotalium instrumentorum de soluta dote ex parte uel in solidum exponuntur: nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi. Super cæ
B teris uero securitatibus, quæ super priuatis debitis à creditore conscribuntur, partem debiti sortis uel usurarum nomine solutam esse significātes, uel adhuc fœneraticia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, uel etiam futuram esse redhibitionem instrumenti fœneraticij promittentes, uel (si qua alterius cuiuscunq; contractus gratia, in quo numeratio pecuniarū uel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias uel alias res uel partem earum significantes: intra triginta tantummodo dies post huiusmodi securitatis expositionem connumerandos, exceptionem nō numeratæ pecuniæ posse obijci: ut si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat, qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum nō esse sibi solutas pecunias uel alias
C res dicere. Illo uidelicet semper obseruando, ut in quibus non permittitur exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere, uel ab initio, uel post taxatum tempus elapsum: in his nec iusiurandum offerre liceat. In omni enim tempore, quod memoratæ exceptioni taxatum est, ei licebit, cui talis exceptio competit, uel denunciationibus scripto missis querelam non numeratæ pecuniæ manifestare ei, qui numerasse eam, uel alias res dedisse, instrumento scriptus est. uel si abesse eum his locis, in quibus contractus factus est, contigerit: in hac quidem alma urbe apud quemlibet ordinarium iudicem, in prouincijs uero apud uiros clarissimos rectores earum uel defensores locorum eandem querelam manifestare, eoq; modo perpetuam sibi exceptionem efficere. sed si præsens quidem sit, qui pecunias numerasse, uel alias res dedisse scriptus est, aliquam uero administrationem in hac alma urbe uel in
D prouincijs gerat, ut difficile esse uideatur denunciationem ei mittere: licentiam damus ei, qui memorata exceptione uti uelit, alios iudices adire, uel in hac alma urbe uel in prouincijs, & per eos ei manifestare, cui exceptionem huiusmodi obijcit, factam à se super non numerata pecunia querelam esse. Quòd si in prouincijs uel non sit alius administrator ciuilis uel militaris, uel per aliquam caussam difficile sit ei, qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea, quæ dicta sunt, facere: licentiam ei damus, per uirum reuerendissimum episcopum eandem suam exceptionem creditori manifestare, & ita tempus statutum interrumpere. Quæ etiam in exceptione non numeratæ dotis locum habere, certum est.

XV. *Idem A. Mennæ.*

E SI CVI non numeratæ pecuniæ competere possit exceptio: etiam eo supersedente tali auxilio uti, uel præsente, uel absente, creditores eius (siue ipsi conueniantur, utpote res eius detinentes, ab ijs, qui debita eius exigunt, cui competit huiusmodi exceptio, uel dotis, uel alterius caussæ nomine: siue contra alios possidentes aliquam actionem ipsi moueant) possint in examinandis negocijs suis aduersarijs eandem non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere. nec eo prohibeantur, quòd principalis debitor ea nunquam usus sit. Ita tamen, ut neq; principali debitori, neq; fideiussori eius aliquod præiudicium generetur; si is, qui eam exceptionem exposuerit, uictus fuerit: sed possint illi postea, si conueniantur, intra statuta scilicet tempora, ea se exceptione tueri.

XVI. *Idem A. Ioanni P.P.*

INDVBITATI iuris est, non numeratæ pecuniæ exceptionem locum habere, in talibus nominibus;

minibus, uel fœneratricijs, uel alijs cautionibus, quæ etiã sacramenti habeãt mentionẽ. quę enim differentia est in huiusmodi exceptione, siue iusiurandum positum est, siue non, tam in fœneraticijs, quàm in alijs instrumentis, quæ talem exceptionem recipiunt? F

DE COMPENSATIONIBVS TIT. XXXI.

I. Imp. ANTONINVS A. Dianensi.

ET SENATUS censuit, & sæpe rescriptum est, compensationi in caussa fiscali ita demum locum esse, si eadem statio quid debeat, quæ petit. Atque hoc ius propter confusionem diuersorum officiorum tenaciter seruandum est. Si quid autem tibi ex ea statione, cuius mentionem fecisti, deberi constiterit: quàm pti/mum recipies. G II. Idem A. Asclepiade.

EX CAVSSA quidem iudicati si debitum solutum repeti non potest, ea propter nec compensatio eius admitti potest. Eum uero, qui iudicati conuenitur, compensationem pecunię sibi debitæ implorare posse, nemini dubium est.

III. Imp. ALEXANDER A. Capitoni.

IN EA, quæ reipublicę te debere fateris, compensari ea, quæ inuicẽ ab eadem tibi debentur, is, cuius de ea re notio est, iubebit: si neque ex Kalendario, neque ex uectigalibus, neque ex frumenti uel olei publici pecunia, neque tributorum, neque alimentorum, neque eius, qui statutis sumptibus seruit, neque fideicommissi ciuitatis debitor sis.

IIII. Idem A. Luciano. H

SI CONSTAT pecuniam inuicem deberi: ipso iure pro soluto compensationẽ haberi oportet ex eo tempore, ex quo ab utraque parte debetur, utique quo ad concurrentes quantitates: eiusque solius, quod amplius apud alterum est, usuræ debentur: si modo petitio earum subsistit. V. Idem A. Honoratæ.

ETIAM si fideicommissum tibi ex eius bonis deberi constat, cui debuisse te minorem quantitatem dicis: æquitas compensationis usurarum excludit computationem. petitio autem eius, quod amplius tibi deberi probaueris, sola relinquitur.

VI. Idem A. Pollidenti.

NEQVE scriptura, qua cautum est accepta, quæ negas tradita, obligare te contra fidem ueritatis potuit, & contra pensationis ęquitatẽ iure postulas. non enim prius exsolui, quod debere te constiterit, ęquum est, quàm petitioni mutuæ responsum fuerit: eo magis, quòd ea te persequi dicis, quæ à muliere diuortij caussa amota quereris. I

VII. Idem A. Euzosio.

SI EX VENditione precium uenditori debetur: compensationis ratio opponitur. aduersus fiscum enim solummodo emptores petitioni precij compensationem obijcere prohibentur. VIII. Imp. GORDIANVS A. Emerito.

SI PROpter fructus ex possessione tua perceptos, uitricus tuus debitor tibi constitutus est: cum id, quod à matre tua legatum est, à te petere cœperit: mutuò debitæ quantitatis apud eum, qui super ea re iudicaturus est, compensationem non immeritò obijcies.

IX. Idem A. Eumenidi. K

EIVS, quod non ei debetur, qui conuenitur, sed alij, compensatio fieri non potest.

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Nicandro

QVONIAM liberum fundum distractũ tibi proponis, post uero ueluti pręcedente emptionem obligatione, certum quid soluisse: si debitum à te apud præsidem prouinciæ petatur: compensationem eius, quod indebitè soluisti, potes opponere.

XI. Iidem AA. Iuliano & Paulo.

SI TVTORES pupillis officio magistratus urgente nominastis, ac pro his propter onus primipili pecuniam soluistis: superstitiosam geritis sollicitudinẽ, ne ab ipsis conuenti, hanc eis imputari minimè possitis: uel à uobis quidque amplius exigatur, si tantum, quantũ eis tu

A De Vsuris

tores debuerunt, uel nos nomine ipsorum maiorem quantitatem dedisse probetur.

XII. Iidem AA. Corneliano.

IN VICEM debiti compensatione habita, si quid amplius debeas: soluens, uel accipere creditore nolente, offerens, & consignatum deponens, de pignoribus agere potes.

XIII. Iidem AA. & CC. Basso.

SI VELVT in id debitum, quod solennium publicarum pensitationum nomine debueras, compensaturo tibi nihil petiturum postea Mutiano scripsisti: redditis his, quæ uenerant in compensationem, non indebiti soluti repetitio, sed ante debiti competit exactio.

B XIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

COMPENSATIONES ex omnibus actionibus ipso iure fieri sancimus, nulla differentia in rem, uel in personalibus actionibus inter se obseruanda. Ita tamen compensationes obijci iubemus, si caussa, ex qua compensatur, aliqua sit, & non multis ambagibus innodata, sed possit iudici facilem exitum sui præstare. satis enim miserabile est, post multa forte uariaque certamina, cum res iam fuerit adprobata: tunc ex altera parte, quæ iam pene conuicta est, opponi compensationem iam certo & indubitato debito, & moratorijs ambagibus spem condemnationis excludi. Hæc itaque iudices obseruent, & nõ procliniores ad admittendas compensationes existant, nec molli animo eas suscipiant: sed iure stricto utentes, si inuenerint eas maiorem & ampliorem exposcere indaginem: eas quidem alij iudicio reseruent, C litem autem pristinam iam pene expeditam, sententia terminali componant: excepta actione depositi secundum nostram sanctionem, in qua nec compensationi locum esse disposuimus. Possessionem etiam alienam perperam occupantibus, compensatio non datur.

DE VSVRIS TIT. XXXII.

I. Imp. ANTONINVS PIVS A. Euocato.

SI INTERROGATIONE præcedente promissio usurarum recte facta probetur: licet instrumento conscripta non sit: tamen optimo iure debentur.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucio.

VSVRAS emptor, cui possessio rei tradita est, si precium uenditori non obtu- D lerit: quamuis pecuniam obsignatam in depositi caussam habuerit: æquitatis ratione præstare cogitur.

III. Iidem AA. Iuliano.

QVAMVIS usuræ fœnebris pecuniæ citra uinculum stipulationis peti non possunt, tamen ex pacti conuentione solutæ, neque ut indebitæ repetuntur, neque in sortem accepto ferendæ sunt.

IIII. Iidem AA. Honorio.

PER RETENTIONEM pignoris usuras seruari posse, de quibus præstandis conuenit, licet stipulatio interposita non sit, merito constitutũ est, & rationem habet: cum pignora cõuentiõe pacti etiã usuris obstricta sint. Sed enim in caussa de qua agis, hæc ratio cessat: siquidẽ tempore contractus de minoribus usuris petendis cõuenit, postea autem, cum se debitor præstaturum maiores repromisit, nõ potest uideri rata pignoris retentio: quando eo tem- E pore, quo instrumenta emittebantur, non conuenit, ut pignus etiam ob hanc adiectionem teneatur.

V. Iidem AA. Sabino & alijs.

ADVERSUS creditorem usuras maiores ex stipulatu petentem, si probetur, per certos annos minores postea consecutus, utilis est pacti exceptio. secundum quod tueri caussam potestis etiam aduersus defensores ciuitatis maiores petẽtes ex cautione: si probaueritis, semper quincunces amitam pupillorum uestrorum, quæ maiores cauerat, dependisse.

VI. Imp. ANTONINVS A. Antieneo.

SI CREDITRICI, quæ ex caussa pignoris obligatam sibi rem tenuit, pecuniam debitã cum usuris testibus præsentibus obtulisti, eaque non accipiente obsignatam eam deposuisti: usuras ex eo tempore, quo obtulisti, præstare non cogeris. absente uero creditrice præsidem super hoc interpellare debueras.

Creditor

F

VII. Idem A. Aristeo.

Creditor instrumentis suis probare debet, quæ intendit, & usuras se stipulatum, si potest. nec enim si aliquando ex consensu præstitæ sunt, obligationem constituunt.

VIII. Idem A. Theophoro.

Quamvis Bassa, cum pecuniam mutuam acciperet, minores usuras Menophani spopondit: & nisi intra certum tempus eas soluisset, ampliores (licitas tamen) promisit: tamen si post tempus cautioni præfinitum creditor easdem accepit, nec maiores sibi dare postulauit, ac per hoc non recessisse eum à minorũ præstatione probari potest: eas usuras computari oportet, quarum in actione creditor perseuerauit. G

IX. Idem A. Probo.

Si per te non stat, quominus intra tempora præfinita pecuniam minorum solueres usurarum, sed per tutores filiorum creditoris, qui eam accipere noluerunt, idq; apud iudicem datum probaueris: eius temporis, quo per te non stetisse apparuerit, usuræ maiores non exigentur. quòd si etiam sortem deposuisti: exinde, ex quo id factum apparuerit, in usuras non conuenieris. X. Idem A. Donato.

Usurae per tempora solutæ non proficiunt reo ad dupli computationem. tunc enim ultra sortis summam usuræ non exiguntur, quoties tempore solutionis summa usurarum excedit eam computationem.

XI. Idem A. Popilio. H

Ex prędijs pignori obligatis creditor post oblatam sibi iure pecuniam, quam non suscepit, si fructus accepit: exonerari sortis debitum, certum est.

XII. Imp. ALEXANDER A. Tyranno.

Frumenti uel hordei mutuò dati accessio etiam ex nudo pacto præstanda est.

XIII. Idem A. Eustachiæ.

In bonae fidei iudicijs, quale est etiam negocium gestorum, usurarum rationem haberi certum est. Sed si finitũ est iudicium sententia: quamuis minoris condemnatio facta est, non adiectis usuris, nec prouocatio secuta est: finita retractanda non sunt, nec eius temporis, quod post rem iudicatam fluxerit, usuræ ullo iure postulantur, nisi ex caussa iudicati.

XIIII. Idem A. Aurelio.

Si ea pactione uxor tua mutuam pecuniam dedit, ut uice usurarum domum inhabitaret, pactoq; ita, ut conuenit, usa est, non etiam locando domum pensionem redegit: referri quæstionem, quasi plus domus redigeret, si locaretur, quàm usurarum legitimarum ratio colligit, minimè oportet. licet enim maiore sorte potuerit contrahi locatio: nõ ideo tamen illicitum fœnus esse contractum, sed uilius conducta habitatio uidetur. I

XV. Imp. GORDIANUS A. Claudio.

Cum allegas uxorem tuam ea conditione mille aureorum quantitatem sumpsisse, ut si intra diem certum debito satis non fecisset, cum pœna quadrupli redderet, quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus istius ultra pœnam legitimarum usurarum posse procedere. XVI. Idem A. Sulpitio.

Cum non frumentum, sed pecuniam fœnori te accepisse alleges, ut certa modiatio tritici præstaretur: ac nisi is modius sua die fuisset oblatus, mensurarum additamentis in fraudem legitimarum usurarum grauatum te esse contendas: potes aduersus improbam petitionem competenti uti defensione. K

XVII. Imp. PHILIPPUS A. Euxeno.

Si ea lege possessionem mater tua apud creditorem suũ obligauit, ut fructus in uicem usurarum consequeretur: obtentu maioris percepti emolumẽti, propter incertũ fructuum prouentum rescindi placita non possunt. XVIII. Idem A. Castori.

Indebitas, usuras etiam si ante sortẽ solutæ non fuerint, ac propter ea minuere eam nõ potuerint, sed post sortem redditã creditori fuerint datæ, exclusa ueteris iuris uarietate, repeti posse

De usuris.

A peti posse perpensa ratione firmatum est. XIX. Iidem A. Hyreniæ.

ACCEPTAM mutò sortem cum usuris licitis creditoribus post contestationem offeras: at si non suscipiant: consignatam in publico depone, ut cursus legitimarum usurarum inhibeatur. In hoc autem casu publicum intelligi oportet, uel sacratissimas ædes, uel ubi competens iudex super ea re aditus deponi eas depofuerit. quo subsecuto: etiam periculo debitor liberabitur, & ius pignorum tollitur: cum Seruiana etiam actio manifestè declaret, pignoris inhiberi persecutionem, uel solutis pecunijs, uel si per creditorē steterit, quò minus soluantur. Quod etiam in traiectitijs seruari oportet: creditori scilicet actione utili ad exactionem earum, non aduersus debitorem (nisi fortè eas receperit) sed contra depositarium

B uel ipsas competente pecunias.

XX. Idem A. Aelio.

CONSTITUTIONIBUS sacris, quæ ultra certū modum usuras fœnebris pecuniæ exigi prohibent, mandatoribus etiam uel fideiussoribus subuentum est. quibus quasi mandator uel fideiussor conuentus uti potes.

XXI. Idem A. Chresimo.

SI USURAS præstari pignore dato cōuenerat, & in continenti numeratione facta, posteà uel ante, propter quod debitum solutionem feceras, non designasti: habuit creditor in usuras tibi acceptò ferendæ solutæ quantitatis facultatem.

XXII. Idem A. Carino.

C PIGNORIBUS quidem interuenientibus: usuræ, quę sine stipulatione peti non poterant, pacto retineri possunt. Verum hoc iure constituto, cum huiusmodi nullo interposito pacto, tantummodo certæ summæ præstari pœnam conuenisse proponas: nec peti, nec retineri quidquàm amplius posse, & ad pignoris solutionē urgeri te disciplina iuris perspicis.

XXIII. Idem A. Iasoni.

OLEO QUIDEM, uel quibuscunq; fructibus mutuò datis, incerti precij ratio additamenta usurarum eiusdem materiæ suasit admitti.

XXIIII. Iidem A. Glauciæ.

SI MATER tua maior annis cōstituta negocia, quę ad te pertinent, gesserit: cum omnem diligentiam præstare debeat: usuras pecuniæ tuæ, quam administrasse fuerit comproba-

D ta, præstare compelli potest.

XXV. Imp. CONSTANTINUS A. ad populum.

PRO AURO & argento & ueste facto chirographo licitas solui uel promitti usuras iussimus. XXVI. Imp. IUSTINIANUS A. Mennæ P.P.

EOS, QUI principali actione per exceptionem triginta uel quadraginta annorum, siue personali, siue hypothecaria ceciderunt: iubemus non posse super usuris uel fructibus præteriti temporis aliquam mouere quæstionem, dicendo ex ijsdem temporibus eas uelle sibi persolui, quæ non ad triginta uel quadraginta præteritos annos referuntur, adserendo singulis annis earū actiones nasci. principali enim actione non subsistente, satis superuacuum est super usuris uel fructibus adhuc iudicem cognoscere. Super usurarum uero quantita-

E te etiam generalem sanctionem facere necessarium esse duximus, ueterem durā & grauissimam earum molem ad mediocritatem deducentes. Ideoq; iubemus, illustribus quidem personis, siue eas præcedentibus minimè licere ultra tertiam partem centesimæ usurarum nomine in quocunq; contractu uili uel maximo stipulari. Illos uero, qui ergastetijs præsunt, uel aliquam licitam negociationem gerunt, usq; ad bessem centesimæ suam stipulationem moderari. In traiectitijs autem contractibus, uel specierum fœnori dationibus, usque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet ueteribus legibus hoc erat concessum. Cæteros autem omnes homines dimidiam tantummodo centesimæ usurarum nomine posse stipulari: & eam quantitatem usurarū etiam in alijs omnibus casibus nullo modo ampliari, in quibus citra stipulationem exigi usurę solent: nec liceat iu

t dici me-

dici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis. Si quis autem aliquid contra modum huius fecerit constitutionis: nullam penitus de superfluo habeat actionem. sed etsi acceperit: in sortem hoc imputare compelletur. interdicta licentia creditoribus, ex pecunijs fœnori dandis aliquid detrahere uel retinere siliquarum nomine, uel sportularum, uel alterius cuiuscunque caussæ gratia. nam si quid huiusmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur: ut tam ipsa minuenda pars, quàm usuræ eius exigi prohibeantur. Machinationes etiam creditorũ, qui ex hac lege prohibiti maiores usuras stipulari, alios medios subijciunt, quibus hoc non ita interdictum est, resecantes: iubemus, si quid tale fuerit attentatum: ita usuras computari, ut necesse esset, tanquàm si ipse, qui alium interposuit, fuisset stipulatus. in quo casu sacramenti etiam illationem locum habere sancimus. G

XXVII. *Idem A. Mennæ P.P.*

DE VSVRIS, quarum modum iam statuimus, prauam quorundam interpretationem penitus remouentes: iubemus etiam eos, qui ante eandem sanctionem ampliores, quàm statutæ sunt, usuras stipulati sunt, ad modum eadem sanctione taxatum ex tempore lationis eius suas moderari actiones: scilicet illius temporis, quod ante eandem fluxit legem, pro tenore stipulationis usuras exacturos. Cursum insuper usurarum ultra duplum minimè procedere cõcedimus: nec si pignora quædam pro debito creditori data sint. quorum occasione quædam ueteres leges & ultra duplum usuras exigi permittebant. quod & in bonæ fidei iudicijs, cæterisque omnibus casibus, in quibus usuræ exiguntur, seruari censemus. H

XXVIII. *Idem A. Demosthení P.P.*

VT NVLLO modo usuræ usurarũ à debitoribus exigantur, & ueteribus legibus quidem constitutũ fuerat, sed nõ perfectissimè cautum. si enim usuras in sortẽ redigere fuerat concessum, & totius summæ usuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, qui reuera ad usurarum usuras exigebantur? hoc certè erat non rebus, sed uerbis tantummodo leges ponere. Quapropter hac apertissima lege definimus: nullo modo licere cuiquam usuras præteriti temporis uel futuri in sortem redigere, & earum iterum usuras stipulari. sed & si hoc fuerit subsecutum: usuras quidem super usuras manere, & nullum usurarum aliarum incrementum sentire: sorti autem antiquæ tantummodo incrementum usurarum accedere. I

DE NAVTICO FOENORE TIT. XXXIII.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Honorato.*

TRAIECTICIAM pecuniam, quæ periculo creditoris datur, tam diu liberam esse ab obseruatione communium usurarum, quàm diu nauis ad portum adpulerit, manifestum est.

II. *Idem AA. Chosimaniæ.*

CVM DICAS te pecuniam ea lege dedisse, ut in sacra urbe tibi restitueretur, nec incertum periculum, quod ex nauigatione maris metui solet, ad te pertinuisse profitearis: non est dubium, pecuniæ creditæ ultra licitum modum te usuras exigere non posse.

III. *Idem AA. Iuniæ.* K

CVM PROPONAS te nauticum fœnus ea cõditione dedisse, ut post nauigiũ, quod in Africam dirigi debitor adseuerabat, in Salonitanorũ portum naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur: ita, ut nauigij duntaxat, quod in Africã destinabatur, periculum susceperis: perque id uiciũ debitoris, non loco quidem nauigij seruato, illicitis comparatis mercibus, ea, quę nauis continebat, fiscũ occupasse: amissarũ merciũ detrimentũ, quod nõ ex marinę tempestatis discrimine, sed ex prçcipiti auaricia & inciuili debitoris audacia accidisse adseueratur, adscribi tibi iuris publici ratio nõ permittit. IIII. *Iidem AA. Eucharisto.*

TRAIECTITIÆ quidem pecuniæ, quæ periculo creditoris mutuò datur, casus, antequàm ad destinatũ locum nauis perueniat, ad debitorem non pertinet. sine huiusmodi uero conuentione, infortunio naufragij debitor non liberabitur.

A *Depositi uel contra.*

DEPOSITI VEL CONTRA TIT. XXXIIII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Mestano.*

I INCVRSV latronum uel alio fortuito casu ornamenta deposita apud interfe-ctum perierint: detrimentum ad hæredem eius, qui depositum accepit, qui dolum solum & latam culpam (si non aliud specialiter conuenit) præstare debuit, non pertinet. Quòd si prætextu latrocinij cōmissi uel alterius fortuiti casus, res, quæ in potestate hæredis sunt, uel quas dolo desijt possidere, non restituuntur: tam depositi, quàm ad exhibendum actio, sed & in rem uindicatio competit.

B II. *Imp.* GORDIANVS A. *Celso.*

VSVRAE in depositi actione, sicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, ex mora uenire solent.

III. *Iidem* A. *Austero.*

SI DEPOSITI experiris: non immerito etiam usuras tibi restitui flagitabis: cum tibi debeat gratulari, quòd furti eum actione nō facias obnoxium. siquidem qui rem depositam inuito domino sciens prudensq́ in usus suos conuerterit: etiam furti delicto succedit.

IIII. *Idem* A. *Timocrati.*

SI DEPOSITA pecunia is, qui eam suscepit, usus est, non dubium est, etiam usuras debere præstari. Sed si cum depositi actione expertus es, tantummodo sortis facta condemnatio est: ultra non potes propter usuras experiri. non enim duæ actiones, alia sortis, alia usurarum, sed una ex qua condemnatione facta, iterata actio rei iudicatæ exceptione repellitur.

C V. *Impp.* VALERIAN. & GALIEN. AA. *Claudiano.*

PROPTER instrumenta quidem, quæ te deposuisse cum aduersario tuo dicis, ut residuā pecunia, quæ ex conductione debebatur, soluta, ea reciperes: si id, quod placuerat, implesti: sequestrum potes conuenire. Quamuis autem hæc reddita non fuerint: tamen aduersus eum, à quo fundum conduxeras: si omne, quod ex hoc cōtractu debebatur: reddidisti, ipsis solutionibus tutus es.

VI. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Alexandro.*

IS, PENES quem utrasq́ partes transactionis uel alia instrumenta commendasse dicis, legem, qua hæc suscepit, seruare necesse habet.

D VII. *Iidem* AA. *Attico.*

DESIDERIUM tuum cum rationibus iuris non congruit. nam si custodiam pecuniæ suscepisti, quam alijs à te mutuò datam, conscriptum instrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, arguit: solutionem eius competentem improbè recusas.

VIII. *Iidem* AA. *Alexandro.*

SI IS, QVI depositam à te pecuniam accepit, eam suo nomine uel cuiuslibet alterius mutuò dedit: tam ipsum de implenda suscepta fide, quàm eius successores teneri tibi certissimum est. aduersus eum autem, qui accepit, nulla actio tibi cōpetit: nisi numi exstent. tunc enim contra possidentem uti rei uindicatione potes.

IX. *Iidem* AA. *Menophyllo & cæteris.*

E CVM HAEREDITAS personam domini sustineat: ab hæreditario seruo prius, quàm patri uestro successeritis, res cōmendatas secundum bonā fidem ab eius, qui suscepit, successoribus apud rectorē prouinciæ petere potestis. X. *Iidem* AA. & CC. *Septimæ.*

QVI DEPOSITUM non restituit, suo nomine conuentus & condemnatus, ad eius restitutionem cum infamiæ periculo urgetur.

XI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Demostheni.*

SI QVIS uel pecunias uel res quasdā depositionis acceperit titulum: eas uolenti ei, qui deposuerit, reddere illico modis omnibus compellatur: nullamq́ compensationem, uel deductionem, uel doli exceptionem opponat, quasi & ipse quasdam cōtra eum, qui deposuit, actiones personales, uel in rem, uel hypotecariam prætēdens: cū non sub hoc modo depositum accepit, ut nō concessa ei retentio generetur, & contractus, qui ex bona fide oritur, ad

t 2 perfidiam

perfidiam retrahatur. Sed etsi ex utraque parte aliquid fuerit depositum: nec in hoc casu compensationis præpeditio oriatur: sed depositæ quidem res uel pecuniæ ab utraq; parte quàm celerrimè sine aliquo obstaculo restituantur, ei uidelicet primũ, qui primus hoc uoluerit: & postea legitimæ actiones integrę quoq; ei reseruentur. Quod obtinere (sicut iam dictum est) oportet, & si ex una parte depositio celebrata est, ex altera autem compensatio fuerit opposita: ut integra omni legitima ratione seruata, depositæ res uel pecuniæ prima fronte restituantur. Quòd si in scriptis attestatio non per dolum uel fraudem fuerit ei, qui depositum suscepit, ab alio transmissa, ut minimè depositum restituat, hocq; per iusiurandum adfirmauerit: liceat ei, qui deposuit, sub defensionis cautela idonea præstita, res depositas quàm ocyssime recuperare.

XII. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

SVPERVACUAM ueterũ differẽtiam de medio tollentes, si quis certũ pondus auri uel cõfecti uel in massa constituti deposuerit, & plures scripserit hæredes, & unus ex his cõtingentẽ sibi portionẽ à depositario acceperit, alter supersederit, uel aliàs fortuito casu impeditus hoc facere non potuerit, & postea depositarius in aduersam inciderit fortunam, uel sine dolo depositum perdiderit: sancimus, non esse cohæredi eius licentiam uenire contra cohæredem suum, & eius parte auellere, quod ipse ex sua parte consequi minimè potuit, quasi eo, quod cohæres accepit, communi constituto: cum si certæ pecunię depositę fuerint, & suam partem unus ex cohęredibus acceperit, nemini ueniat in dubiũ, bene eum accepisse partem suã, & non debere aliã partẽ attingere. nobis etenim nõ uidetur esse homo obnoxius, necq; in massa, necq; in specie, necq; in pecunia numerata, qui suã partẽ suscepit: ne industria pœnas desidię soluat. si enim & alius hæres tẽpora oportuna, quẽadmodum cohęres eius, obseruasset: & suũ uterq; reciperet, & sequẽtibus altercationibus minimè locus relinqueretur.

MANDATI VEL CONTRA TIT. XXXV.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Leonidæ.*

ADVERSVS eum, cuius negocia gesta sunt de pecunia, quam de proprijs opibus, uel ab alijs mutuò acceptam erogasti, mandati actione pro sorte & usuris potes experiri. De salario autem, quod promisit: apud præsidem prouinciæ cognitio præbebitur. II. *Iidem* AA. *Marcello.*

CVM EX caussa fideiussionis pecuniam patrem tuum exsoluisse proponas: habes mandati actionem, qua non solum pecuniam, sed etiam pignora in obligationem deducta, potes consequi. III. *Iidem* AA. *Germano.*

SI PATER tuus tibi sui iuris cõstituto actionem aduersus debitores suos mandauit: potuit & ipse præsens aduersus eos re integra experiri. si quid itaq; ab eo apud iudicem actum est: rescindi id nulla ratio patitur.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Vulnerato.*

ETIAM si contrariam sententiam reportauerunt, qui te ad exercendas caussas appellationis procuratorem constituerunt: si tamen nihil culpa tua factum est: sumptus, quos in litem probabili ratione feceras, contraria mandati actione petere potes.

V. *Idem* A. *Guliano.*

SI MARITUS sororis tuæ tibi procurans petere bonorum possessionem noluit: cum ipso tibi congrediendum est. quã querelam ita cũ effectu habes, si mandasse te, ut peteretur bonorum possessio, eumq; neglexisse arguas.

VI. *Imp.* GORDIANVS A. *Sosibio.*

SI FIDEiussor pro reo patiente fidem suam adstrinxerit: mandati cum eo post exsolutam pecuniam, uel factam condemnationem potest actionem exercere.

VII. *Idem* A. *Aureliano.*

SI LITERas eius secutus, qui pecuniæ actor fuerat, ei, qui tibi literas tradidit, pecunias credidisti:

A credidisti: tam condicto aduersus eum, qui à te mutuā sumpsit pecuniam, quàm aduersus eum, cuius mandatum secutus es, mandati actio tibi competit.

VIII. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA. & VALERIAN. C. Lucio.

SI TIBI pupillorum pater, ut pecuniam in rem suam seruis eius crederes, mandauit, & in hanc rem æquè ipso præcipiēte pignora sunt obligata: & mandati actione pupillos post mortem patris conuenire, & exsequi ius obligationis pignorum poteris, si in solutione cessabitur. IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Marcello.

CUM PER procuratorem caussam tuam læsam esse dicas: mandati actio aduersus eum tibi competit. X. Iidem AA. Papio.

B SI PRO ea, contra quam supplicas, fideiussor seu mandator intercessisti, & neque condemnatus es neque bona eam dilapidare postea cœpisse comprobare possis, ut tibi iustam me tuendi caussam præbeat, neque ab initio ita te obligationem suscepisse, ut eam possis & ante solutionem conuenire: nulla iuris ratione ante, quàm satis creditori pro ea feceris, eam ad solutionem urgeri, certum est. Fideiussorem uero seu mandatorem exceptione munitum, & iniuria iudicis damnatum, & appellatione contra bonam fidem minimè usum, non posse mandati agere, manifestum est. XI. Iidem AA. Gaio.

PROCURATOREM, nō tantum pro ijs, quæ gessit, sed etiam pro ijs, quæ gerenda suscepit; & tam propter exactam ex mandato pecuniam, quàm nō exactam, tam dolum, quàm culpam, sumptuum ratione bona fide habita, præstare necesse est.

C XII. Iidem AA. Firmo.

CUM MANDATI negocij contractum certā accepisse legem adseueres: eam integram secundum bonā fidem custodiri conuenit. Unde si contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentem fundum uendidit, nec uenditionem postea ratam habuisti: dominium tibi auferri non potuit. XIII. Idem AA. Zosimo.

A PROCURATORE dolum & omnem culpam, non etiam improuisum casum præstandum esse, iuris authoritate manifestè declaratur.

XIIII. Iidem AA. Hermiano.

SI SECUNDUM mandatum Triphonis & Felicis equos tua pecunia comparatos, uel in solutum à proprio debitore tibi traditos, iam de his utriusque uoluntate dedisti; ad paren-
D dum placitis eos mandati iudicio conuentos bona fides urget.

XV. Iidem AA. Precatio.

MANDATUM re integra domini morte finitur.

XVI. Iidem AA. Vranio.

AD COMPARANDAS merces data pecunia, qui mandatū suscepit, fide rupta, quanti interest mandatoris, tenetur. XVII. Iidem AA. Gorgonio.

SALARIUM incerta pollicitatione promissum peti non potest.

XVIII. Iidem AA. Tusciano.

POST solutionem à se factam, qui dari mutuò mandauit, ab eo, pro quo intercessit, uel successoribus eius, quod solutum est, etiam cum usuris post moram rectè postulat.

E XIX. Iidem AA. Eugenio.

PRECII rerum distractarum, quas uenales præcedente mandato acceperas, ultra licitum usuras ex stipulatione uel mora præstare (licet pignora data probentur) cōpelli non potes.

XX. Iidem AA. Epagatho.

SI CONTRA licitum litis incertū redemisti: interdictæ conuentionis tibi fidem impleri frustra petis. quòd si gratuitum mandatum suscepisti: secundum bonā fidem sumptus rectè postulas. XXI. Imp. CONSTANTINUS A. Volusiano P.P.

IN RE MANDATA non pecuniæ solum, cuius est certissimum mandati iudicium, uerumetiam existimationis periculum est. nam suę quidem quisque rei moderator atque arbiter. non omnia negocia, sed pleraque ex proprio animo facit. Aliena uero negocia exacto officio ge-

runtur: nec quidquàm in eorũ administratione neglectũ ac declinatum culpa nactum est.

XXII. Imp. ANASTASIVS A. Eustachio P.P.

PER diuersas interpellationes ad nos factas, comperimus quosdam alienis rebus fortu nisq; inhiantes, cessiones alijs competentium actionum in semetipsos exponi properare: hocq; modo diuersis personas litigatorũ uexationibus afficere: cum certum sit, pro indubitatis obligationibus eos magis, quibus antea suppetebant, iura sua uindicare, quàm ad alios ea transferre uelle. Per hanc itaq; legem iubemus in posterum huiusmodi conamen inhiberi. nec enim dubium est, redemptores litium alienarum uideri eos esse, qui tales cessiones in se confici cupiunt. Ita tamen, ut si quis datis pecunijs, huiusmodi subierit cessionem: usq; ad ipsam tantummodo solutarum pecuniarum quantitatem & usurarum eius actiones exercere permittatur, licet instrumento cessionis uenditionis nomen insertum sit. exceptis scilicet cessionibus, quas inter cohæredes pro actionibus hæreditarijs fieri contingit: & ijs, quascunq; uel creditor uel is, qui res alienas possidet, pro debito, seu rerum apud se constitutarum munimine ac tuitione accipit: necnõ ijs, quas inter legatarios seu fideicommissarios, quibus debita uel actiones seu res aliæ relictæ sunt, pro his fieri necesse sit. nulla etenim tali ratione intercedente: redemptor (sicuti superius declaratum est) magis existit. qui alienas, pecunijs præstitis, subijt actiones. Sin autem per donationes cessio facta est: sciant omnes huiusmodi legi locum non esse, sed antiqua iura esse seruanda: ut cessiones tam pro exceptis & specialiter enumeratis, quàm alijs caussis factæ seu faciendæ, secundum actionum, quæcunq; cessæ sunt uel fuerint, tenorem sine quadam imminutione obtineant. H

XXIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

AB ANASTASIO diuæ memoriæ principe iustissima constitutio conscripta est, tam humanitatis, quàm beniuolentiæ plena: ut ne quis alienum subeat debitum cessione in eum facta, & ne amplius à debitore consequatur quis, quàm quæ præstitit cessionis authori: exceptis quibusdam casibus, qui specialiter illa sanctione continentur. sed cum ij, qui circa lites morantur, eandem piam dispositionem in sua natura remanere minimè concesserunt, inuenientes machinationem, ut partem quidem debiti uenditionis titulo transferant in alium creditorem, reliquam autem partem percoloratam cedant donationem: generaliter Anastasię cõstitutioni subuenientes, sancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecunijs acceptis & uenditione actionum habita, partem autẽ donationis titulo uideri transferre, sed si uoluerit debitũ totum purè donare, & per donationem actiones transferre: hoc non occultè, nec per artes clandestinas pecunias suscipere, publicè autem simulatam donationem celebrare, sed undiq; puram & non dissimulatã facere donationẽ. huiusmodi enim cessionibus nõ aduersamur. Si quis autem occultè aliud quidem agere conatur, & pecunias pro parte accepit: & uendiderit particulatim actiones, partẽ aut donare simulat, uel ipsi, qui emptionẽ actionis subijt, uel forsitan alij per suppositã personã (quia & hoc sępius perpetratum esse dicimus) huiusmodi machinationẽ penitus amputamus, ut nihil amplius accipiat, quàm ipse uero cõtractu re ipsa persoluit: sed omne, quod superfluũ est, et per figuratã donationẽ translatũ: inutile esse ex utraq; parte censemus: & neq; ei, qui cessit actiones, neq; ei, qui eas suscipere curauit, aliquid lucri uel fieri uel remanere, uel aliquã cõtra debitorem, uel res ad eum pertinentes, esse utriq; eorũ actionẽ. Sed & si quis donationẽ quidem omnis debiti facere adsimulauerit, ut uideatur esse tota donatio, aliquid aũt occultè susceperit: & in hoc casu tantũmodo exactionẽ sortiri eius, quod datum esse cõprobatur. etsi hoc à debitore persoluatur: nulla contra eum, uel substantiã eius ex dissimulata donatione oriatur molestia. Et iustũ quidem fuerat hoc remediũ debitoribus ab Anastasianis temporibus impertiri, ex quibus etiã lex data est, quam homines astutè lacerãdam esse existimauerunt. sed ne uideamur in tanta temporum nostrorum beniuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris post præsentem legem casibus hæc obseruari censemus: ut omne, quod contra legem Anastasianam excogitatum est, hoc in posterum nostro perfruatur remedio. K

SI SERA-

A
SI SERVVS EXTERO SE EMI MANDAVERIT TIT. XXXVI.

I. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Dionysiæ.*

SI SERVVS extero se mandauerit emendum: quamuis nec ex persona serui (quia
hoc liber mandare non potest) nec ex domini persona (quoniam qui mandat, ut
à se res comparetur, inutiliter mandat) consistere credebatur actio: tamen opti/
ma ratione, quia non id agitur, ut ex ipso mandato, sed propter mandatum ex alio contra/
ctu nascatur actio: domino quæri placuit obligationem. Si itaque domino ignoran/
B te emi te mandasti, ac te numos subministrante peculiares, soluti sunt emptori: minimè li/
beratio per huiusmodi factum potuit peruenire. Nec tamen si tradita, nec manumissa es:
etiam tam mandati de ancilla, & empti de precio consequendo contrarias actiones ei exer/
cere concedi placuit. Sanè in illius arbitrio relictum est, utrúmne mancipium, an pre/
cium consequi uelit: cum ex peculio, quod eius fuit, soluto celebrata, obligationis uinculo
emptorem liberare non potuit.

PRO SOCIO TIT. XXXVII.

I. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Aurelio.*

C SOCIETATEM, uno pecuniā conferente, alio operā, posse contrahi, magis obtinuit.

II. *Iidem* AA. *&* CC. *Pantonio.*

CVM PROPONAS te prædium coniuncto dominio cum patruo tuo com/
parasse, in possessionemq́ tam te, quàm ipsum inductum: iuris ratio efficit, ut domi/
nium fundi ad utrunque pertineat. Sanè quia precium à te solo numeratum, & solenni/
bus pensitationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id, quod eo no/
mine præstari oportuerit, consequeris.

III. *Iidem* AA. *&* CC. *Victorino.*

CVM IN societatis contractibus bona fides exuberet, conueniatq́ æquitatis rationi/
bus, etiam compendia æqualiter inter socios diuidi: præses prouinciæ, si patrem tuum sa/
linarum societatem participasse, & non recepta communis compendij portione, rebus hu/
D manis exemptum esse perspexerit, commodum societatis, quod deberi iuxta fidē ueri con/
stiterit, restitui tibi præcipiet.

IIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Celeri.*

SI SOCIETATIS iure, uel transactionis stipulatione subdita, bonorum omnium æquis pari
bus inter te & Fauiam diuisionem rectè fieri placuit: quò minus hæc rata seruentur: nihil
interest, utrum testatus quis fuerit obligatus, an intestatus rebus sit humanis exemptus.

V. *Iidem* AA. *&* CC. *Theodoro.*

TAMDIV societas durat, quàmdiu cōsensus partiū integer perseuerat. Proinde si iā tibi
pro socio nata est actio: etiā eā inferre apud eū, cuius super ea re notio est, non prohiberis.

VI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni* P. P.

E DE SOCIETATE apud ueteres dubitatum est, si sub conditione contrahi potest. puta, si il/
le consul fuerit, societatem esse contractam. sed ne simili modo apud posteritatem, sicut
apud antiquitatem huiusmodi caussa uentiletur: sancimus societatem contrahi posse non
solum purè, sed etiam sub conditione. uoluntates etenim legitimè contrahentium om/
nimodo conseruandæ sunt.

VII. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

SANCIMUS ueterum dubitatione semota, licentiam habere furiosi curatorem dissoluere
(si maluerit) societatem furiosi, & socijs licere ei renunciare: & quemadmodum in omnibus
contractibus alijs legitimam autoritatem ei dedimus: ita & in hac parte eum permittimus
competenter commodis furiosi prouidere.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET VENDITIONE TIT. XXVIII. F

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Paulo.

ENDITIONES, etsi in alio loco, quàm in quo possessiones constitutæ sunt, fiant: nõ ideo irritæ esse creduntur.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Auito.

EMPTIONEM & uenditionem consensum desiderare, nec furiosi ullum esse consensum manifestum est. Intermissionis autẽ tempore furiosos maiores XXV. annis uenditionem, & alios quoslibet contractus posse facere, non ambigitur. G

III. Iidem AA. Valeriæ.

SI DONATIONIS caussa uenditionis simulatus contractus est: emptionis deficit substãtia. Sanè si in possessionem rei sub specie uenditionis caussa donationis, ut te aleret, induxisti: sicut perfecta donatio facilè rescindi non potest: ita legi, quã rebus tuis donãs dixisti, parere conuenit.

IIII. Iidem AA. Luciano.

CVM RES tibi donatas ab hærede donatricis tibi distractas esse proponas, intelligere debueras, duplicari tibi titulum possessionis non potuisse: sed ex donatione & traditione dominum factum frustra emisse: cum rei propriæ emptio non possit consistere. at tunc demum tibi profuit, si ex donatione te non fuisse dominum demonstretur. Sanè, quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio facta uẽditio rerũ maternarũm adferre, perfecta etiam donatione, poterit defensionem, ne uel exemplo inofficiosi testamenti possit hoc auocare. H

V. Iidem AA. Gratiæ.

CVM IPSE tutor nihil ex bonis pupilli, quæ distrahi possunt, comparare palàm & bona fide prohibetur: multo magis uxor eius hoc facere potest.

VI. Iidem AA. Lucretio.

SI GAVDETIUS in matrẽ tuã titulo uẽditionis sine quadã fraude dominiũ mancipij transtulit, nõ idcirco, quod postea inter eos matrimoniũ & diuortiũ secutũ dicitur, iuri eius quicq̃ derogatum est. quod uindicare, te matri tuæ successisse probans, minimè prohiberis.

VII. Iidem AA. Pisoni. I

SI ANCILLAM ex emptione sibi quæsitam mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse: tituli falsi figmentum donationis dominium ei duplicare uel auferre non potuit.

VIII. Iidem AA. Diogeni.

SI NON donationis caussa, sed uerè uineas distraxisti, nec precium numeratũ est: actio tibi precij, non eorum, quæ dedisti, repetitio competit.

IX. Iidem AA. Seuero.

EMPTI fides ac uenditi sine quantitate nulla est. Placito autem precio non numerato; sed solum tradita possessione, istiusmodi contractus non habetur irritus: nec idcirco is, qui comparauit, minus rectè possidet, quod soluta summa, quam dari conuenerat, negatur. K Sed etsi donationis gratia prædij factam uenditionem, traditio sequatur: actione precij nulla competente, perficitur donatio.

X. Iidem AA. Georgio.

SI MATER tua, uelut ex patris tui bonis prædium suum comparauit: cum rei propriæ non consistat emptio, & hanc simulatam proponas: huiusmodi placitum mutare substantiam ueritatis, & ei nocere non potuit.

XI. Iidem AA. Paterio.

INVITUM comparare uel distrahere postulantis desiderium iustam caussam nõ cõtinet

XII. Iidem AA. Paterno.

Non

A NON IDcirco minus emptio perfecta est, quod emptor fideiussorem non accepit, uel instrumentū restationis uacuæ possessionis omissum est. nam secundum consensum autoris in possessionē ingressus, rectè possidet. preciū sanè, si eo nomine satisfactum nō probetur, peti potest. nec enim licet in continenti facta pœnitētiæ cōtestatione cōsensu finita rescindi.

XIII. *Iidem A A. Iuliano.*

IN VENdentis uel ementis uoluntatem collata conditione comparandi, quæ nō adstringit necessitate contrahentes, obligatio nulla est. idcirco dominus inuitus ex huiusmodi conuentione rem propriam, uel quilibet alius distrahere non compellitur.

XIIII. *Imppp.* VALENT. THEOD. *&* ARCAD. A A A. *Fabiano* P. P. *Illyrici & Italiæ.*

B DVDVM proximis consortibusq; concessum erat, ut extraneos ab emptione remouerent, neq; homines suo arbitratu uendenda distraherent. sed quia grauis hæc uidetur iniuria, quæ inani honestatis colore uelatur, ut homines de rebus suis facere aliquid cogantur inuiti: superiore lege cassata, unusquisq; suo arbitratu quærere uel probare possit emptorem: nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit. D. VI. Kalend. Iun. Vincentiæ. Tatiano & Symmacho COSS.

XV. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

SVPER rebus uenundandis, si quis ita rem comparauerit, ut res uendita esset, quāti precij Titius æstimauerit, magna dubitatio exorta est multis antiquæ prudentiæ cultoribus. quam decidentes censemus, cum huiusmodi conuentio super uenditione procedat, quanti ille æstimauerit sub hac conditione stare uenditionem: ut si quidem ipse, qui nominatus est, precium definierit: omni modo secundum æstimationem, & precia persolui, & uenditionem ad affectum peruenire, siue in scriptis, siue sine scriptis contractus celebretur: scilicet si huiusmodi pactum, cum in scriptis fuerit redactum, secundum nostræ legis definitionem per omnia completum & absolutum sit. Sin autem uel ipse noluerit, uel non potuerit precium definire: tunc pro nihilo esse uenditionem, quasi nullo precio statuto: nulla coniectura, imò magis diuinatione inposterum seruanda, utrum in personam certam, an in uiri boni arbitriū respicientes contrahentes ad hæc pacta uenerunt: quia hoc penitus impossibile esse credentes, per huiusmodi sanctionem expellimus. Quod etiam in huiusmodi locatione locum habere censemus.

D

DE HAEREDITATE VEL ACTIONE VENDITA TIT. XXXIX.

I. *Impp.* SEVERVS *&* ANTONINVS A A. *Geminio.*

RES ALIENAM, hæreditate nomine fisci uendita, ad onus emptoris bonorū pertinere, nec fiscum creditoribus hæreditarijs respondere, certum & absolutum est.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Floriano.*

RATIO iuris postulat, ut creditoribus hæreditarijs & legatarijs seu fideicommissarijs te conuenire uolentibus, tu respondeas: & cum eo, cui hæreditatem uenumdedisti, tu experiaris suo ordine. nam ut satis tibi detur, serò desideras: quoniam eo tempore, quo uenundabatur hæreditas, hoc non est comprehensum. quamuis enim ea lege emerit, ut creditori-

E bus hæreditarijs satisfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi non potest.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Timotheo.*

NOMINIS uenditio etiam ignorante uel inuito eo, aduersus quem actiones mandantur contrahi solet.

IIII. *Idem A. Diogeni.*

QVI NONdum certus de quantitate hæreditatis, persuadente emptore, quasi exiguam quantitatem eam uendidit: bonæ fidei iudicio cōuenitur, ut res tradat, uel actiones mandet, non compellitur. nam suo quoq; iure eorum persecutionem habet.

V. *Idem A. Onesimo.*

EMPTOR hæreditatis actionibus mandatis eo iure uti debet, quo is, cuius persona fun gitur: quãuis utiles etiã aduersus debitores hæreditarios actiones emptori tribui placuit. F

VI. *Idem A. Pomponio.*

QVI tibi hæreditatem uendidit, antequã res hæreditarias traderet, dominus earum perseuerauit: & ideo uendendo eas alijs dominium transferre potuit. sed quoniam cõtra ctus fidem fregit: ex empto actione conuentus, quanti tua interest, præstare cogitur.

VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Manassæ.*

POSTquam eõ decursum est, ut cautiones quoq; debitorum pignori dentur: ordinariũ uisum est, post nominis etiam uenditionem utiles actiones emptori (sicut responsum est) ut ipsi creditori postulanti, dandas. G

VIII. *Iidem AA. & CC. Iuliano.*

EX nominis emptione dominium rerum obligatarum ad emptorem non transit: sed in rem suam procuratore facto, uel utilis secundum ea, quæ pridem constituta sunt, exem plo crediroris persecutio tibi tribuitur.

IX. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P.P.*

CERTI & indubitati iuris est, ad similitudinem eius, qui personalem redemerit actionẽ, & utiliter eam mouere suo nomine cõceditur: & eum, qui in rem actionem comparauerit, eadem uti posse facultate: cum enim nomen actionis generale est omnium, siue in rem, si ue in personam actionum, & apud omnes ueteris iuris conditores hoc nomẽ in omnibus pateat: nihil est tale, quod differentiã in huiusmodi utilibus actionibus possit introducere. H

QVAE RES VENDI NON POSSVNT, ET QVI uendere uel mercari uetantur TIT. XL.

I. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. *Fausto comiti sacr. larg.*

FVCANDAE atq; distrahendæ purpuræ, uel in serico, uel in lana, quæ blatta, uel oxyblatta atq; hyacinthina dicitur, facultatem nullus possit habere priuatus. sin autem aliquis supradicti muricis uellus uendiderit: fortunatum se suarum & ca pitis sciat subiturum esse discrimen.

II. *Iidem AA. Tortobando duci Mesopotamiæ.*

COMPArandi serici à barbaris facultatem omnibus, sicut iam præceptum est, præter comitem commerciorum, etiamnum iubemus auferri. I

III. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *ad senatum & populum.*

QVIA nonnunquam in diuersis litoribus distrahi publici canonis frumenta dicuntur: uendentes & ementes sciant capitali pœna se esse subdendos, & in fraudem publicam com mercia contracta damnari.

IIII. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Fausto P.P.*

NE FRVmentum, quod deuotissimo exercitui mittitur, in prædam lucrumq; uertatur: hac sanctione decernimus, ut quicunq; hoc fuerint forte mercati: honestiores quidem sty lum proscriptionis & omnium bonorum amissionem incurrant: inferiores autẽ, uilioresq; personæ capitali supplicio subiaceant. K

QVAE RES EXPORTARI NON DEBEANT TIT. XLI.

I. *Impp.* VALENS. & GRAT. AA. *ad Theodorum magistrum militum.*

AD BARbaricum transferendi uini, olei, & liquaminis nullam quisquam habeat facultatem, nec gustus quidem caussa, aut usus commerciorum.

II. *Imp.* MARTIANVS A. *Aulo P.P.*

NEMO alienigenis barbaris cuiuscunque gentis ad hanc urbem sacratissi mã sub legationis specie, uel sub quocunq; alio colore uenientibus, aut in diuersis alijs ciui tatibus

A tatibus uel locis, loricas, scuta, & arcus, sagittas, & spathas, & gladios, uel alterius cuiuscunque generis arma audeat uenundare nulla prorsus ijsdem tela, nihil penitus ferri, uel facti iam, uel adhuc infecti, ab aliquo distrahatur. perniciosum namque Romano imperio, & proditioni proximum est, barbaros, quos indigere conuenit telis, eos, ut ualidiores reddantur, instruere. Si quis autem aliquod armorum genus quarumcunque nationum barbaris alienigenis contra pietatis nostræ interdicta ubicunque uendiderit: bona eius uniuersa protinus ad fiscum adiici, ipsum quoque capitalem pœnam subire decernimus.

B

DE EUNUCHIS TIT. XLII.

I. Imp. CONSTANTINUS A. Aurelio duci Mesopotamiæ.

SI QVIS post hanc sanctionem in orbe Romano eunuchos fecerit, capite puniatur: mancipio tali, necnon etiam loco, ubi hoc commissum fuerit domino sciente & dissimulante, confiscando.

II. Imp. LEO A. Viuiano P.P.

ROMANÆ gentis homines, siue in barbaro, siue in Romano solo eunuchos factos, nullatenus quolibet modo ad dominium cuiusquam trãsferri iubemus: pœna grauissima statuenda aduersus eos, qui hoc perpetrare ausi fuerint: tabellione uidelicet, qui huiusmodi emptionis, siue cuiuslibet alterius alienationis instrumenta conscripserit, & eo, qui octauã C uel aliquid uectigalis caussa pro his susceperit, eidem pœnæ subijciendo. barbaræ autẽ gentis eunuchos extra loca nostro imperio subiecta factos, cũctis negociatoribus, uel quibuscunque alijs emendi in commercijs & uendendi, ubi uoluerint, tribuimus facultatem.

DE PATRIBUS, QVI FILIOS SVOS DISTRAxerunt TIT. XLIII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Papinianæ.

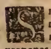
LIBEROS à parentibus neque uenditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut quolibet alio modo, nec sub prætextu ignorantiæ accipientis, in alium transferri posse, manifesti iuris est.

D II. Imp. CONSTANTINUS A. prouincialibus.

SI QVIS propter nimiam paupertatem, egestatemque, uictus caussa filium filiámue sanguinolentus uendiderit: uenditione in hoc tantummodo casu ualente: emptor obtinendi eius seruitij habeat facultatem. liceat autem ipsi, qui uendidit, uel qui alienatus est, aut cuilibet alij, ad ingenuitatem eum propriã repetere: modo si aut precium offerat, quod potest ualere, aut mancipium pro huiusmodi præstet.

DE RESCINDENDA VENDITIONE TIT. XLIIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Maroni.

E SI PATER tuus per uim coactus domum uendidit: ratum non habebitur, quod non bona fide gestum est. malæ fidei enim emptio irrita est. Aditus itaque nomine tuo præses prouinciæ, autoritatẽ suam interponet: maximè, cum paratum te proponas id, quod precij nomine illatum est, emptori refundere.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Lupo.

REM MAIORIS precij si tu uel pater tuus minore precio distraxerit, humanum est, ut uel precium te restituente emptoribus, fundum uẽditum recipias, authoritate iudicis intercedente: uel si emptor elegerit, quod deest precio iusto recipies, minus autem precium esse uidetur, si nec dimidia pars ueri precij soluta sit.

III. Iidem AA. Martianæ.

DE contractu uẽditionis & emptiõis iure perfecto, alterutro inuito, nullo recedi tẽpore bona fides patitur, nec ex rescripto nostro. quo iure fiscum nostrũ uti, sæpe constitutũ est.

De rescindenda uenditione.

IIII. *Iidem* A A. *Eudoxo.*

Ad rescindendam uenditionem & malæ fidei probationē hoc solum non sufficit, quod magno precio fundum comparatum, minoris distractum esse commemoras.

V. *Iidem* A A. *Rufo.*

Si dolo aduersarij deceptum uenditionem prædij te fecisse, præses prouinciæ aditus animaduerterit: sciens contrarium esse dolum bonæ fidei, quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur: rescindi uenditionem iubebit. quod si iure perfecta uenditio est à maiore XXV. annis: intelligere debes, consensu mutuo perfectā uenditionem resolui nō posse.

VI. *Iidem* A A. *Gratiano.*

Non est probabilis caussa, propter quam rescindi consensu factam uenditionem desideras. quamuis enim duplum offeras precium emptori: tamen inuitus ad rescindendam uenditionem urgeri non debet. G

VII. *Iidem* A A. *Mucarolo & alijs militibus.*

Ratas manere semper factas iure uenditiones, uestra etiā interest. nā si oblato precio rescindere uenditionē facilè permittatur: eueniet, ut si quid uos de laboribus uestris à fisco nostro uel à priuato cōparaueritis, eadem lege conueniamini, quā uobis tribui postulatis.

VIII. *Iidem* A A. *Euodiæ.*

Si uoluntate tua fundum tuum filius tuus uenundedit: dolus ex calliditate atque insidijs emptoris argui debet, uel metus mortis uel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata uenditio. hoc enim solum, quod paulo minore precio fundum uenundatum significas, ad rescindendam uenditionem inualidum est. quod si uidelicet contractus emptionis atque uenditionis cogitasses substantiam, & quod emptor uiliore comparandi, uenditor cariore distrahendi uotum gerentes, ad hunc contractum accedant, uixque post multas contentiones paulatim uenditore de eo, quod petierat, detrahente, emptore autem huic, quod obtulerat, addente, ad certum cōsentiant precium: profecto perspiceres, neque bonā fidem, quæ emptionis atque uenditionis conuentionem tuetur, pati, neque ullam rationem concedere, rescindi propter hoc consensu finitum contractum, uel statim, uel post precij quantitatis disceptationem: nisi minus dimidia iusti precij, quod fuerat tempore uenditionis, datum esset, electione iam emptori præstita seruanda. H

IX. *Iidem* A A. *Domitio.* I

Precii caussa non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus in solutum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.

X. *Iidem* A A. *Seuero.*

Dolus emptoris qualitate facti, non quantitate precij æstimatur. quòd si fuerit intercessisse probatum: nō aduersus eum, in quem emptor dominium transtulit, rei uindicatio uenditori, sed contra illum, cum quo contraxerat, in integrum restitutio competit.

XI. *Iidem* A A. *Magnæ.*

Venditor factum emptoris, quod eum tempore contractus latuit, post arguendo, non quod eo tempore scierit, quo id ageretur, & consensit, de dolo quæri potest. Igitur cum patrem tuum, ut maius comprehenderetur instrumento precium, quàm rei, quæ distrahebatur, conuenerat, concessisse profitearis: propter hoc solum de circumscriptione frustra quæritur. sanè si placitum precium non probetur solutum, uel in quantitatem debiti per errorē facti compensari cautum fuit: hoc reddi rectè postulatur. K

XII. *Iidem* A A. *Antiocho.*

Non idcirco minus uenditio fundi, quod hunc ad minus sumptibus necessarijs urgentibus, non uilioris precij, uel urgente debito te distraxisse contendis, rata manere debet. Ab illicitis itaque petitionibus abstinendo, ac precium, si non integrum solutum est, petendo, facies consultius.

XIII. *Iidem* A A. & CC. *Nicæ.*

Si maior

A *Quando liceat ab emptione discedere.*

Si maior annis uigintiquinq; fundum distraxisti: propter hoc solum, quòd ementi, nè compararet socer tuus, denunciauit: emptionem factam à te rescindi, bona fides nō patitur.

XIIII. *Iidem* AA. & CC. *Basilicæ.*

Ea conditione distractis prædijs, ut quod reipublicæ debebatur, qui comparauit, restitueret: uenditor à se celebrata solutione, quanti interest, experiri potest: non ex eo, quod emptor non satis conuentioni fecit, contractus irritus constituitur.

XV. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. *ad Hypatium* P.P.

Quisquis maior ætate prædia, etiam procul posita, distraxerit: paulò uilioris precij no- B mine repetitionis rei uenditæ copiam minimè consequatur. neq; enim inanibus immorari sinatur obiectis, ut uires locorum sibimet caussetur incognitas, qui familiaris rei scire uires uel merita atq; emolumenta ante debuerat. D. VI. Kal. Maij. Merobaude II. & Saturnino COSS.

XVI. *Impp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Magillum uicarium Africæ.*

Si quos debitorum mole depressos necessitas publicæ rationis adstringat proprias distrahere facultates: qualitas rei & redituum quantitas æstimetur, nec sub nomine subhastationis publicæ locus fraudibus relinquatur, ut possessionibus uiliore precio distractis, plus exactor ex gratia, quàm debitor ex precio cōsequatur. Hi postremo sub empti titulo perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumerauerit fisco, quantum exegerit utilitas priuatorum. etenim periniquum est, ut alienis sub gratiosa actione distractis, parum accedat C publico nomini, cum totum pereat debitori.

XVII. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Messalæ.*

Hi, qui imposita munera ciuitatum fuga destituunt, uel ineundos furtim existimant esse contractus: intelligant sibi nihil hæc profutura esse commenta, & precio emptorem fugæ conscium multandum esse, quod dederit.

XVIII. *Imppp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. *Nestorio com. rer. priuat.*

Vestium auri & argēti seu mancipiorū coëmendorū, si quando à priuatis nostris ea cōtigerit uenūdari, palatini sciēt sibi copiā denegatā: pœna in eos amissionis precij exercenda.

QVANDO LICEAT AB EMPTIONE discedere. TIT. XLV.

D

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Rufino.*

Re quidem integra ab emptione & uenditione utriusq; partis consensu recedi potest. etenim quod cōsensu contractū est, contrariæ uoluntatis adminiculo dissoluitur. etenim post traditionem interpositam nuda uoluntas non resoluit emptionem, si non actus quoq; priori similis, retro agens uenditioni intercesserit.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Felici.*

Perfectam emptionem atq; uenditionem re integra tantum pacto & consensu posse dissolui constat. ergo siquidem arræ nomine aurum datum sit: potes hoc solum secundum E fidem pacti recuperare. sin uero partē precij persoluisti: ad ea, quę uenditorē oportet ex uenditione prętare, magis actionē, quàm ad precij quantitatē, quā te dedisse significas, habes.

SI PROPTER PVBLICAS PENSITATIONES uenditio fuerit celebrata. TIT. XLVI.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Materno.*

Venditionem ob tributorum cessationem factam reuocari non oportet, nec priore domino precium offerente, nec creditore eius ius hypothecæ siue pignoris prętendente. potior enim est caussa tributorum, quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Plotio.*

Si deserta prædia ob cessationem collationum, uel reliqua tributorum ex permissu præsidis ab ijs, quibus periculum exactionis tributorum imminet, distracta syncera fide iusto precio solenniter comparasti: uenditio ob solennes præstationes necessitate facta, conuelli non debet. Sin autem uenditio nulla iusta authoritate præsidis præcedente facta est: hác ratam haberi, iura non concedunt. id itaq;, quod frustra gestum est, reuocari oportet: ita, ut indemnitati tributorum omnibus modis consulatur. Quæ omnia tractari conuenit præsente eo, quem emptorem exstitisse proponis.

III. Imp. CONSTANTINVS. A. *Fausto præsidi Beticæ.*

Si qvis fundum uel mancipium, aliamúe rem ob cessationem tributorum, uel etiam ob uestium auri argentiq; debitum, quæ annua exactione soluuntur, occupata, conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata: cum solutio cessauerit, sub hasta distracta comparauerit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. Sin autem minoris forte personæ fuerit inserta: necesse sit legitimæ defensionis uenditioni personam adesse: nihilq; interesse, utrũ'ne officium summæ rei procuratoris, an certè rectoris prouinciæ id, quod debitũ fuerit, proposuerit.

SINE CENSV VEL RELIQVIS FVNDVM comparari non posse. TIT. XLVII.

I. Imp. ALEXANDER. A. *Capitoni.*

Ex conventione quidem, qua pactam nouercam tuam cum patre tuo dicis, tũ fundum in dotem daret, ut ipsa tributa agnosceret: actio tibi aduersus eam cópetere non potest. & si pactum in stipulationem deductum probetur. sed & si fundus æstimatus ita, ut pars instrumenti significat, in dotem datus est: ex uendito actio, ut placitis stetur, non competit. PP. Non. Decẽbr. Ipso A. III. & Dione coss.

II. Imp. CONSTANTINVS. A. *ad Marcellum.*

Rei annonariæ emolumenta tractantes, cognouimus hanc esse caussam maximè reliquorum, quod nonnulli captantes aliquorum momentarias necessitates sub hac conditione fundos comparant, ut nec reliqua eorũ fisco inferant, & immunes eos possideant. ideoq; placuit, ut si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum, atq; hac lege possessionem esse mercatum: tam pro solitis censibus fundi comparati, quàm pro reliquis uniuersis eiusdem possessionis obnoxius teneatur: cum necesse sit eum, qui comparauit, censum rei comparatæ agnoscere: nec liceat cuiquam rem sine censu comparare uel uendere.

III. Imp. IVLIANVS. A. *Secl*æ. *P. P.*

Omnes pro ijs agris, quos possidẽt, publicas pensitationes agnoscãt. nec pactionibus cótrarijs adiuuentur, si uenditor aut donator apud se collationis sarcinam pactione illicita uoluerit retinere. & si necdum translata sit possessio censualis, sed apud priorem fundi dominum forte permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidẽtes pro possidentibus exigant.

DE PERICVLO ET COMMODO REI uenditæ. TIT. XLVIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. *Apollonio.*

Post perfectam uenditionem omne commodum & incommodũ, quod rei uenditę contingit, ad emptorem pertinet. Actor enim ex his tantum caussis suo ordine tenetur, quæ ex præcedente tempore caussam euictionis parant: & ita, si ei denunciatũ est, ut caussæ agendæ adesset, & nó absente emptore contra eum pronunciatũ est.

II. Idem A. *Iuliano.*

Cvm conuenit, ut singulæ amphoræ uini certo precio ueneant: antè, quàm tradantur, imperfecta etiam tunc uenditione, periculum uini mutati, emptoris, qui moram mensuræ faciendæ non interposuit, non fuit. Cum autem uniuersum, quod in horreis erat positũ, uenisse

A uenisse sine mensura,& claues emptoribus traditas allegas:post perfectam uenditionem, quod uino mutato damnum accidit,ad emptorem pertinet. Hæc omnia locum habent, non solum si uinum,sed etiam si oleum,uel frumētum,uel his similia uenierint,& ea aut deteriora,aut penitus corrupta fuerint.

III. Iidem A. Diaphaniæ.

DOLVM auctoris bonæ fidei emptori non nocere,certi iuris est.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Siluro.

CVM inter emptorē & uenditorem,contractu sine scriptis inito,de precio cōuenit,moraq; uenditoris in traditione nō intercessit:periculo emptoris rem distractam esse,in dubiū
B non uenit.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Leontio.

CVM speciem uenditam per uiolentiam ignis absumptam dicas:si uēditionem nulla cōditio suspenderat:amissæ rei periculum te non adstringit.

VI. Iidem AA. Cærulo.

MORTIS casus ancillæ distractæ,etiam ante traditionem sine mora uenditoris dilatam non ad uenditorem,sed ad emptorem pertinet:& hac non ex præterito uicio rebus humanis exempta,solutionem precij emptor non rectè recusat.

DE ACTIONIBVS EMPTI ET VENDITI. TIT. XLIX.

C

I. Imp. ANTONINVS. A. Delianæ.

ADVERSVS eum,cui agrum uendidisti,iudicio uēditi consiste. nec enim tibi in rem actio cum emptore,qui personaliter tibi sit obligatus,competit.

II. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALER. Cæs. Domitiano.

VENDITI actionem ad recipiendum residuum precium intendere aduersario tuo poteris.ne quod in compensationem uenerit,quasi & tu inuicem deberes,id obesse tibi poterit:si in bonæ fidei contractu,in quo maiores etiam uigintiquinq; annis officio iudicis in ijs,quæ dolo commissa sunt,adiuuantur:iusto errore re ductum,uel fraude aduersarij captum,quasi debitum id esset,quod reuera non debebatur,pepigisse monstraueris. Fru
D ctus quoq; perceptos ante uenditionem contractam,quos cum uenditioni nō accessissent, eundem emptorem inuasisse proponis,eodem iudicio reposces.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Serpodoro.

EX nudo pacto personalis duntaxat actio paciscentibus præparatur.

IIII. Iidem AA. Mutiano.

SI TRADITIO rei uenditæ iuxta emptionis contractum procacia uenditoris non fiat:quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ,tantum in condemnationis taxationem deducere curabit.

V. Iidem AA. Decimæ.

CVRABIT præses prouinciæ compellere emptorem,qui nactus possessionē fructus per
E cepit,partem precij,quam penes se habet,cum usuris restituere:quas & perceptorum fructuum ratio,& minoris ætatis fauor(licet nulla mora intercesserit)generauit.

VI. Iidem AA. Neratio.

VENDITI actio,si non ab initio aliud conuenit,non facilè ad rescindendam perfectā uenditionem sed ad precium exigendum competit.

VII. Iidem AA. Diodoro.

SI SERUOS distraxisti,ac precium de peculio eorum,quod ad te pertinebat,nesciens,unde solueretur,accepisti:consequens est,integram te habere actionem precij:cum proprij uenditoris numi soluti non præstent emptori liberationem.

VIII. Iidem AA. Eusebio.

SI PATER tuus uenundedit portionem suam,nec induxit in uacuam possessionem prædij:

ius omne penes se eũ retinuisse,certũ est.neq; enim uelut traditionis factæ uectigal exolutũ,simulacũ factum intercessit,ueritatẽ mutare potuit.Quapropter aditus præses prouinciæ si animaduerterit in uacuã possessionẽ,nec patrem tuũ,neq; successores eius emptorẽ uel hæredes eius quocunq; loco factos,induxisse:non dubitabit nihil esse translatum pronunciare. Etsi te ex empto ad inducendum eum in uacuam possessionem prædij perspexerit cõuenire:existimabit,an preciũ sit solutum.acsi repererit non esse precio satisfactũ:hoc restitui tibi prouidebit. IX. Iidem. A A. Antipatræ.

Si minor à uenditione(siue sciente,siue ignorante)dicebatur capitatio prædij uenditi,& maior inuenta sit:in tantum conuenitur,in quantum,si scisset emptor ab initio, minus daret precij.Sin uero huiusmodi onus & grauamen functionis cognouisset:nullam aduersus uenditorẽ habet actionẽ. X. Iidem A A. Attalo.

Cum uenditorem carnis fide conuentionis rupta tempore placito hanc nõ exhibuisse proponas:exempto actione eum,quanti interest tua,si tunc tibi præstita fuisset,apud præsidem prouinciæ conuenire potes.

XI. Iidem A A. Bucarpiæ.

Si ancillam tibi ex caussa uenditionis traditam uenditor manumisit: libertatem alienæ factæ præstare non potuit.Quòd si post uenditionem ante traditionem manumisit :pleno iure dominus cõstitutus,ciuem Romanam facere non prohibetur:tibi personali propter ruptam fidem contra uenditorem actione competente.

XII. Iidem A A. Crispino.

Sicut periculum uini mutati,quod certum fuerat comparatum ad emptorem,ita commodum aucti precij pertinet:utq; hoc uerum est,sic certæ qualitatis ac mensuræ distracto uino,fidem placitis seruandam esse conuenit.quo non restituto:non precij quantitatis, sed quanti interest emptoris,competit actio.

XIII. Iidem A A. Alexandro.

Fructus post perfectum iure contractum, emptoris spectare personam conuenit,ad quem & functionum grauamen pertinet. Venditor quoq; precium tantum, acsi morã intercessisse probetur,usuras officio iudicis exigere potest.

XIIII. Iidem A A. Rufoni.

Emptor seruorum certe de his tradendis,& de eorum fuga,itemq; sanitate, erronesq; non esse,aut noxa solutos repromitti sibi rectè postulat.

XV. Iidem A A. Antonio.

Vltra modum tritici distracti,citra pactum,in solutione mora nõ facta, nihil emptor exigere potest. XVI. Iidem A A. Cerilo.

Post perfectam uenditionem, fœtus quidem pecorum emptori, uenditori uero sumptus,si quos bona fide fecerit,restitui debere,notissimum est.

XVII. Iidem A A. Hermiano & Lupo.

Expulsos uos de fundo per uiolentiam à Nerone,quẽ habere ius in eo negatis, profitentes:nullam uobis aduersus eum,ex cuius uenditione fundum possidetis,actionẽ cõpetere probatis.Igitur ad instar interdicti seu actionis permissæ experiendum esse perspicitis.

SI QVIS ALTERI VEL SIBI SVB ALTERIVS nomine uel aliena pecunia emerit. TIT. L.

I. Imp. ANTONINVS. A. Secundino.

SI pecunia patris fundus, mancipiaq; comparata sunt:tamen cũ emptiones matris tuæ nomine factas esse proponas:ignorare non debes, traditione matrem tuam dominam fuisse constitutam. planè si pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem precij existimas:ciuiliter consiste.

II. Imp. ALEXANDER. A. Septimeæ & alijs.

Si emancipatis uobis fundos,quos nomine uestro,cũ in potestate ageretis,pater emerat tradi-

A *Si quis alteri uel sibi &c.*

tradidit, uel in possessione eorum noluntate patris fuistis: dominium adquisistis.

III. *Idem A. Patrimo.*

MANCIPIA, quorum meministi, si (ut proponis) nomine tuo, itemque fratris tui, cui successisti, empta uobis tradita sunt: licet instrumento emptionis matrem tuam pecunias numerasse contineatur: persequi ea more iudiciorum non prohibetis.

IIII. *Imppp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. *Caes. Cyrillo.*

QVAMUIS instrumento emptionis socrus nomē inscripseris: tamen si possessionē tenens dominus effectus es: ob eam rē frustra calumniā mulieris, quāuis ipsa cōtractus tabulas ha
B beat, reformidas. V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Vero.*

CVM propria pecunia tua te comparante possessionem, quondā uxoris tuæ nomen tantummodo accōmodasse dicas, eandemque occasione custodiæ suæ cōmissorum instrumentorum contra bonā fidem proprietatē eiusdē fundi usurpasse dicas: rector prouinciæ pro sua exercitatione cognitum habens, donationem à non domina uxore tua in filiam suam collatam, nullum præiudicium dominio tuo attulisse: docenti tibi ueritatem precibus tuis adsistere, restituere eandem possessionem, habita etiam fructuum taxatione, curabit.

VI. *Iidem AA. Dionysio.*

MVLtum interest, utrum ne uxore tua cōparante, pecuniam numerasti, eique possessio tradita est: an contractu emptionis à te nomine tuo habito, tātum uxoris nomen post instru
C mentis inscribi feceris. nam siquidem uxor tua nomine suo emit, eique res traditæ sunt, nec in te quidquā de ijs processit: non nisi de precio aduersus eam, in quantum tu pauperior, & illa locupletior facta est, habes actionem. Quòd si emisti tu quidem, & tradita est tibi possessio, tantum aūt nomen instrumento uxoris quondam tuæ scriptum est: res gesta potior, quàm scriptura habetur. Si uero ab initio negocium uxoris gerens, comparasti nomine ipsius: empti actionem nec illi, nec tibi quæsisti, dum tibi non uis, nec illi potes. quare in dominij quæstione ille potior habetur: cui possessio à domino tradita est.

VII. *Iidem AA. Gerontio.*

CVM per eos, qui negocia tua gerebāt, olei materiā te cōparasse, cōtractusque fidē precio suscepto rupisse uenditorē proponas: siquidē ex empto ijs, qui iuti tuo subiecti fuerāt, con
D trahentibus, tibi quæsita est actio: uel per te, uel per eū, cui mandaueras. si uero sui iuris constituti, secundū mandatum tuū hunc contractū habuerunt, ac sibi empti quæsierunt actionē per eos, uel quibus illi dederint mandatū, adi cōpetentem iudicem: qui secundū bonam fidem, quæ in huiusmodi contractibus obseruari solet, satisfieri prouidebit.

VIII. *Iidem AA. Valentinæ.*

QVI aliena pecunia cōparat, nō ei, cuius numi fuerunt. sed sibi tam actionē empti, quàm dominiū, si ei fuerit tradita possessio, quærit. Cū itaque de rebus cōmunibus fratrē patruelem tuum quædam cōparasse contendas: de tua pecunia hunc cōueniendo, facies cōsultius. nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi contra eum petitio non competit.

IX. *Iidem AA. Rufinæ.*

E NIHIL prohibet, altero pecuniā numerāte, in aliū uel utriusque cōtrahentis cōsensu, uel certè uenditore tantūmodo uolēte, dominiū trāsferri. Eo etiā manifestè cōstituto, ut inter absentes per mediā personā, ueluti per nunciū, uel per epistolā, talis contractus perfici possit.

DE REBVS ALIENIS NON ALIENANDIS, ET de prohibita rerum alienatione, uel hypotheca. TIT. LI.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Cantiano.*

SI PRAESIDI prouinciæ probatum fuerit, Iulianum nullo iure munitum, seruos tuos scientibus uendidisse: restituere tibi emptores seruos iubebit. quod si ignorauerint, & eorum facti sunt: precium eorum Iulianum tibi soluere iubebit. 1

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Græciæ.*

DISTRAhente marito, rē tui iuris, si consensum non ei accōmodasti: licet sigillo tuo uen-

A

De pactis inter emptorem & uenditorem compositis.

I. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS. A A. *Publicæ.*

NON EST interdictũ tutoribus uel curatorib. etsi ex eo titulo iudicati debitores sunt cõstituti, cũ sua caussa res suas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum suum cum suo onere obligare fisco nostro. nam & priuato potuisset.

DE PACTIS INTER EMPTOREM ET VENditorem compositis TIT. LIIII.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Diotimæ.*

B

SI EA LEGE prædium uendidisti, ut nisi intra certum tempus precium fuisset exsolutum, emptrix arras perderet, & dominiũ ad te pertineret: fides cõtractus seruanda est. II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Charisio.*

SI FVNdum parentes tui ea lege uendiderunt, ut siue ipsi, siue hæredes eorũ emptori precium quandocunq;, uel intra certa tempora obtulissent, restitueretur, teq; parato satisfacere conditioni dictę, hæres emptoris nõ paret, ut cõtractus fides seruetur: actio præscriptis uerbis, uel ex uendito tibi dabitur: habita ratione eorum, quæ post oblatam ex pacto quantitatem, ex eo fundo ad aduersarium peruenerunt.

III. *Idem.* A. *Felici militi.*

QVI EA lege prædium uendidit, ut nisi precium reliquum intra certum tempus restitu
C tum esset, ad se reuerteretur: si non precariam possessionẽ tradidit: rei uindicationẽ non habet, sed actionẽ ex uendito. IIII. *Idem* A. *Iuliano.*

COMMISSORIæ uenditionis legem exercere non potest, qui post præstitutum precij soluendi diem non uindicationem rei eligere, sed usurarum precij petitionem sequi maluit.

V. *Imp.* GORDIANVS. A. *Longino.*

INITIO uenditionis si pactus es, ut is, cui uendidisti possessionem, precij tardius exsoluit tibi usuras pẽsitaret: nõ immeritò existimas, etiam eas tibi adito præside prouinciæ ab emptore præstari debere. Nam si initio contractus non es pactus: si cœperis experiri, deberi ex mora duntaxat usuras tam ab ipso debitore, quàm ab eo, qui in omnem caussam empti suam fidem adstrinxit: de iure postulabis.

D

VI. *Imppp.* CARVS, CARIN. & NVMERIAN. A A A. *Rimulo.*

CVM TE te fundum tuum certæ rei contemplatione inter uos habita, exiguo precio in alium transtulisse cõmemoras: poterit tibi ea res non esse fraudi: quando nõ impleta promissi fide, dominij tui ius in suam caussam reuerti cõueniat. Et ideo aditus cõpetens iudex fundum, cuius mẽtionem facis, restitui tibi cum fructibus suis sine ulla ludificatione sua autoritate perficiet: præcipuè, cũ & aduersa pars receptis numis suis, nullã passa possit uideri iniuriam. VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Museo.*

SI A TE comparauerit is, cuius meministi, & conuenit, ut si intra certum tempus soluta fuerit data quantitas, sit res inempta: remitti hanc conuentionem rescripto nostro non iure petis. Sed si se subtrahat, ut iure dominij eandem rem retineat: denunciationis, & obsigna
E tionis, depositionisq; remedio contra fraudem potes iuri tuo consulere.

VIII. *Iidem.* A A. & CC. *Auxanoni.*

TEMPORE contractus inter emptorem & uenditorem habitam conuentionẽ integram seruari, si ab ea posteriore pacto non recedatur, certum est.

IX. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni P. P.*

SI QVIS ita pacificatur in uenditionis uel alienationis contractu, ut nouo domino nullo modo liceat in loco uendito, uel alio modo sibi concesso, monumentum exstruere, uel alio modo humano iuri eũ eximere: sancimus, licet hoc apud ueteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendũ, & immutilatũ permanere. forsitã enim multũ eius intererat, ne ei uicinus, nõ solum quẽ nollet, aggregaretur, sed etiã pro quo specialiter interdictũ est. cum etenim uenditor uel alius alienator nõ alia lege suum ius transferre passus est: nisi tali fre

tus conuentione:quomodo ferendũ est,aliquã captionẽ ex uaria pati eum interpretatione.

SI SERVVS EXPORTANDVS VENEAT TIT. LV.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. AA. Petroniæ.

LEGE VENditionis exportata mancipia sub denunciatione manus iniijciendæ,libertatem ab emptore,uel qui successit in locum eius,antequam fides rumpatur accipere possunt.quæ tamen à fisco post manumissionem uindicãtur,& in perpetuam seruitutẽ eadẽ lege ueniũt,cum in ijs ciuitatibus conuersantur,quas contrahentes exceperunt.ante manumissionem uero,iniijciendæ manus facultas non denegatur,atq; ideo non petuntur in publicum. G

II. Iidem. AA. Nedieno.

SI VT MANus iniectionem haberes,cauisti tibi:iure tuo uti potes.quòd si hoc omisisti,& pœnam stipulatus es: homo quidem fisco commissus est, tu uero nactus es ex stipulatu actionem.in omnibus tamen quæritur,an domini uoluntate in locum prohibitum uenerit.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Nonio.

ANCILLA,quæ exportanda uẽnit,nec exportata est,sed ab emptore in eadẽ ciuitate morante, in qua empta, & manumissa est: aduersus legem uenditionis libera fieri non potuit. & ideo aditus à te procurator meus,partibus suis fungetur.

IIII. Idem. A. Papiæ. H

MOVEOR,quòd te à seruis tuis dominum eorum uẽnisse adfirmas sub ea lege, ne in patria moreris:& ab eo,cui te emptor prior uẽdiderat,manumissum esse dicis.Quare competens iudex aduersus eum,quem præsentem esse dicis,cognitionem suam præbebit:etsi ueritas accusationi aderit,exsecrabile delictũ in exemplum capitali pœna uindicabit.Sed quoadusq; probaueris,quæ intẽdis:status tuus esse uidetur,qui in te post manumissionem deprehenditur. V. Idem. A. Seraphiano.

QVI EXportandus à domino de ciuitate sua uẽnit,nec in urbe Roma morari debet.qui autem de prouincia certa: nec in Italia. Si itaq; contra legem constitutam factum probare potes:utere iure,quod propterea tibi competit.

SI MANCIPIVM ITA VENIERIT NE PROstituatur TIT. LVI. I

I. Imp. ALEXANDER. A. Socrati.

PRAEFECTVS urbi amicus noster eam,quę ita uẽnijt,ut si prostituta fuisset,abducendi potestas esset:ei, cui secundũ cõstitutionem diui Hadriani id competit, abducendi impertiet facultatem. Quòd si eum patientiam accommodasse contra legem,quam ipse dixerat,ut in turpi quęstu mulier haberetur,animaduerterit:libertate competente secundum interpretationem eiusdem principis: perduci eam ad prætorem,cuius de liberali caussa iurisdictio est,ut ibi lis ordinetur, iubebit.nec enim tenor legis,quam semel comprehẽdit, intermittitur, quòd dominium per plures emptorum personas ad primum,qui prostituit,sine lege simili peruenit. K

II. Idem. A. Seuero. P. P.

MVLIERem,quã ita uẽnisse allegas,ne prostitueretur:aut si prostituta fuerit,libera esset: per officium militare exhiberi apud tribunal oportet:ut si controuersia referatur:de pacto, quo tamen(si uerum est) libertas mulieri existẽte conditione competat, agatur caussa apud eum,cuius de ea re notio est.hæc autem lex, etsi tabulis uenditionis inserta non est, quamuis epistola uel sine scriptis facta ostenditur,ualet.

III. Idem. A. Aurelio.

EAM,QVAE ita uẽnit,ne corpore quæstum faceret,nec in caupona sub specie ministrandi prostitui(ne fraus legi dictæ fiat)oportet.

SI MAN

SI MANCIPIVM ITA FVERIT ALIENATVM, VT manumittatur, uel contrà. TIT. LVII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Patricensi.

I POSTEA, quàm te Patroclus Hermiæ donationis caussa dedit lege dicta, ut si quindecim annis cõtinuis seruijsses, ad libertatem perduceretis ita, ut ciuis Romanus esses, tempore peracto (si modo Patroclus non contrariæ uoluntatis fuerit: aut etiamsi iam decesserit) ad libertatem peruenisti: quoniam placuit non so-
B lum ad uenditos, sed etiam ad donatos eam legem, ut manumitteretur, pertinere, nec te potuit, semel translato dominio in Hermiam, postea alij Patroclus uẽdere: & ideo non de præstanda tibi libertate, quam ex constitutione iam fueras adeptus, litigare debuisti: sed libertatem, quam obtinueras, defendere.

II. Idem. A. Eutichiano liberto.

SI EA lege Chrestes seruum, sed naturalem filium, uenũdedit, ut emptor eum manumitteret: quàmuis non est manumissus: ex constitutione diuorum Marci & Commodi ad Aufidium Victorinum liber est. III. Idem. A. Fulginio.

SI IVSTA Saturnino puellam nomine Firmam agentem tunc annos septem hac lege uendiderit, ut cum haberet annos uiginti quinque, libera esset: quamuis factum ab emptore
C præstandæ libertatis pacto non sit insertum, sed ut libera esset, expressum: tamen constitutioni diuorũ Marci & Commodi in semestribus scriptæ, locus est, ideoque impleto uicesimo quinto anno, Firma libera facta est: nec obest ei, quod uicesimoseptimo anno manumissa est, quæ iam ex cõstitutione libera erat: & is, quem post uicesimumquintũ annum ex te conceptum enixa est, ingenuus est. IIII. Imp. GORDIANVS. A. Iocundæ.

SI IS, qui precium pro te acceperat, ut statuto tempore te libertati donaret, moram repromissæ libertati præstitit, ex eo tẽpore te libertatem esse effectam manifestum est, ex quo cum posset dari libertas, non est præstita: & ideo ex te natos ingenuos uideri, nõ incertæ opinionis est. V. Idem. A. Martino.

EA QVIDEM mancipia, quorum uẽditio eam legem accepit, ne ad libertatem perducan-
D tur, etiamsi manumittantur, nancisci libertatem non possunt. Neque enim conditio, quæ personæ eius cohæsit, mutari facto eius, qui ea lege comparauit, potest. nec tamen pœnæ exactio (si qua addita est) conditioni non seruatæ iustam exigendi tribuit caussam. Qua igitur ratione te potuerit uocare ad officium procuratoris, qui eam legẽ uenditioni dedit, perspici non potest: cum nec in priuatorum contractibus fiscus se interponere debeat, & literæ ad te missæ personæ factum, si non ipse manumiseris, non contineant.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Rufinæ.

SI PVELLAM ea lege uẽdidisti, ut manumitteretur, & si manumissa nõ esset, centum aurei præstarentur: non seruata fide, nihilominus eam raptam ex uestigio seruitutis ad libertatẽ quæ præstari potuit, constitit. nec pecuniã, quasi rupta fide suscepta recta petetur: cum non
E mutata uenditoris uoluntate, conditionis potestatem post manumittentis factum repræsentari, optima ratione placuit.

DE AEDILITIIS ACTIONIBVS TIT. LVIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Decensio.

I NON simpliciter, sed consilio fraudis seruum tibi nescienti fugitiuum, uel alio modo uitiosum quis uẽdidit, isque idẽ fugitiuus abest: nõ solũ in preciũ serui uenditorẽ cõueniri, sed etiã damnũ, quod per eũ tibi accidit, cõpetens iudex, ut iam pridẽ placuit, præstari iubebit.

II. Imp. GORDIANVS. A. Penthilio.

CVM PROPONAS seruum, quem pridem comparasti, post anni tempus fugisse: qua ratione eo nomine cũ uenditore eiusdẽ congredi quæras, nõ possum animaduertere. etenim redhibi-

ſub prætextu priuati debiti aliquam ibidem concurrentibus moleſtiam poſsint inferre.

DE VECTIGALIBVS ET COMMISSIS TIT. LXI.

I. *Impp.* SEVERVS *et* ANTONINVS. A A. *Victorino.*

S IVRE manumiſſus es ante quæſtionem commiſsi motam ſtatum tuum uectigalis nomine compelli non eſt æquum.

II. *Iidem.* A A. *Linuo.*

NEQVE commiſſum, quod ante quinquennium factum dicitur, ſi lite res anticipata non eſt, uindicari poteſt: neq; pro re, quæ in commiſsi cauſſam cecidit, ſi ipſa non exſtat, nec dolo ſupprimatur, precium peti poteſt.

B

III. *Iidem.* A A. *Ingenuo militi.*

OMNIBVS militibus noſtris proſpeximus, ne ob miſſas profeſsiones pœna commiſſi tenerentur. proinde depoſito hoc metu, ſi qua portoria debere te apparuerit, exſolue.

IIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Rufum.*

PENES illum uectigalia manere oportet, qui ſuperior in licitatione exſtiterit: ita, ut non minus, quàm triennij fine locatio conducatur, nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis uectigalibus præſtitutum. Quo peracto tempore, licitationum iuta conductionumq; recreari oportet, ac ſimili modo alijs collocari.

C

V. *Iidem.* A A. *Menandro.*

VNIVERSI prouinciales pro ijs rebus, quas ad uſum proprium uel ad fiſcum inferunt, uel exercendi turis gratia reuehunt, nullum uectigal à ſtationarijs exigantur. ea uero, quæ extra prædictas cauſſas, uel negociationis gratia portātur: ſolitæ præſtationi ſubiugamus, capitali pœna propoſita ſtationarijs & urbanis militibus, & cæteris perſonis, quorum auaritia id tentari firmatur.

VI. *Impp.* VALENS. & VALENTIN. A A. *ad Florum comitem ſacrarum largitionum.*

OMNIVM rerum ac perſonarum, quę priuatam degunt uitam, in publicis functionibus æqua debet eſſe inſpectio. hoc ideo dicimus, quia nonnulli priuatorū elicitas ſuffragio proferunt ſanctiones, quibus uectigalia, uel cætera huiuſmodi, quæ inferri fiſco moris eſt, ſibi adſerāt eſſe conceſſa. Si quis ergo priuatorum eiuſmodi reſcriptione nitatur: cauſſa eadem ſit. uectigalium enim non parua functio eſt, quæ debet ab omnibus (qui negociationis ſeu transferendarum mercium habent curam) æqua ratione dependi: exceptis naulicularijs, quum ſibi gerere rem probabuntur.

D

VII. *Iidem.* A A. *et* GRATIANVS. A. *ad Archelaū comitem orientis.*

EX PRAESTATione uectigalium nullius omnino nomine quidquam minuatur: quin octauas more ſolito cōſtitutas omne hominum genus, quòd commercijs uoluerit intereſſe, dependat: nulla ſuper hoc militarium perſonarum exceptione facienda.

VIII. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *et* THEOD. A A A. *Palladio com. ſac. largit.*

A' LEGATIS gentium deuotarum ex ijs tantum ſpeciebus, quas de locis proprijs, unde conueniunt, huc deportant, octauarij uectigal accipiant. quas uero ex Romano ſolo (quæ ſunt tamen lege cōceſſæ) ad propria deferūt: has habent à præſtatione immunes ac liberas.

E

IX. *Iidem.* A A A. *eidem com. ſac largit.*

VSVRPATIOnem totius licentiæ ſubmouemus circa uectigal Atabarchiæ per Aegyptum atq; Auguſtaneam conſtitutum: nihilq; ſuper traductione animalium, quę ſine prohibitione ſolita minime permittenda eſt, temeritate per licentiam uindicari concedimus.

X. *Impp.* ARCAD. & HONOR. A A. *Rufino.* P. P.

VECTIGALia, quæcunq; quælibet ciuitates ſibi ac ſuis curijs ad anguſtiarum ſuarum ſolatia quæſierunt: ſiue illa functionibus curialium ordinum profutura ſunt, ſeu quibuſcunque alijs earundem ciuitatum uſibus deſignantur: firma his, atq; ad habēdum perpetua manere præcipimus, neq; ullam contrariam ſupplicantium ſuper his moleſtiam formidari.

XI. Iidem A A. Lampadio. P.P.

Si quis sine persona mancipum sales emerit, uendereue tentauerit: siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo: sales ipsi unà cum eorum precio mancipibus addicantur.

XII. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Cusoni comiti sacrarum largitionum.

Quicquid contra uectigales largitionalium titulorũ, uel pragmaticis, uel sacris adnotationibus fuerit elicitum, effectu & uiribus carere censemus.

XIII. Impp. THEODOSIVS et VALENTIN. A A. Flauiano. P.P.

Exceptis his uectigalibus, quę ad sacrum patrimonium nostrum quocunque tempore peruenerunt: cętera reipublicæ, ciuitatum atque ordinum æstimatis dispendijs, quæ pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, reseruentur: cum duas portiones ærario nostro conferri prisca institutio disposuerat, atque hanc tertiam iubemus adeo in dictione urbium municipumque consistere, ut proprij compendij curam non in alieno potius, quàm in suo arbitrio nouerint constitutam. Designatę igitur consortiũ portionis eatenus iuri ordinũ ciuitatũque obnoxiũ maneat, ut etiã locandi, quãti sua interest, licentiã sibi nouerint contributã. G

VECTIGALIA NOVA INSTITVI NON POSSE. TIT. LXII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Victorino.

Non quidem temerè permittenda est nouorum uectigaliũ exactio. sed si adeo tenuis est pătria tua, ut extraordinario auxilio iuuari debeat: allega pręsidi prouinciæ, quæ in libellum contulisti. qui re diligenter inspecta, utilitatem communem intuitus, scribet nobis, quę compererit: & an habẽda sit ratio uestri, & quatenus, existimabimus. H

II. Iidem A A. Callistiano.

Vectigalia noua nec decreto ciuitatum institui possunt.

III. Impp. GALIEN. & VALERIAN. A A. Tusco et alijs.

Non solent noua uectigalia incõsultis principibus institui. ergo & exigi aliquid, quod illicitè poscatur, competens iudex uetabit: & id, quod exactum uidetur, si contra rationem iuris extortum est, restitui iubebit.

IIII. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Felicem. P.P. I

Si prouincialium nostrorum querela de conductorũ auiditate exstiterit, & probatum fuerit ultra antiquam consuetudinem & nostræ terminos iussionis aliquid eos profligasse: rei criminis perpetuo exsilio puniatur. sub conspectibus autem tuis, uel eorum, qui tuæ grauitati succedunt, licitationis cura seruetur.

DE COMMERCIIS, ET MERCATORIBVS. TIT. LXIII.

I. Impp. VALENS. & VALENT. A A. ad Iulianum comitem orientis.

Negociatores, si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quoque homines necessitatem debitam pensionum (ut honestas postulat) agnoscere moneantur: ut per cunctos, qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis effectus. K

II. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. A A A. Tatiano com. sac. larg.

Non solum barbaris aurum minimè præbeatur, sed etiam si apud eos inuentum fuerit, subtili auferatur ingenio. Sed si ulterius aurũ pro mancipijs, uel quibuscunque speciebus, ad barbaricum fuerit translatum à mercatoribus: non iam damnis, sed supplicijs subiugentur. etsi id iudex repertum non uindicat: tegere, ut conscius, criminosa festinat.

III. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Theodoro. P.P.

Nobiliores natalibus, & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum urbibus mercimonium exercere prohibemus, ut inter plebeios & negociatores facilius

lius sit emendi uendendiq́; commercium.

IIII. *Iidem.* A A. *Anthemio.* PP.

MERCATORES, tam imperio nostro, quàm Persarum regi subiectos, ultra ea loca, in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit, nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana. Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus Nisibin, Callinicum & Artaxatan ultra emendi seu uendendi species caussa proficisci audeat. nec præter commemoratas ciuitates cum Persa merces existimet commutandas: sciente utroq;, qui contrahit, & species, quæ præter hæc loca fuerint ue-
B nundatæ uel comparatæ, sacro ærario nostro uindicandas: & præter earum ac precij amissionem, quod fuerit numeratum uel commutatum, exsilij se pœna sempiterna subdēdum: non defutura contra iudices, eorumq́; apparitiones, per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri cōdemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus uel Persa commeauerit: exceptis uidelicet ijs, qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum iter comitati, merces duxerint commutandas, quibus humanitatis & legationis intuitu extra præfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet prouincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur. hos enim mercaturæ insistentes, non immeritò unà cum ijs, cum quibus cōtraxerint seu resederint, pœna huius san-
C ctionis persequetur. V. *Idem.* A A. *Actio.* P. P.

CESSANTE omni ambitione, omni licentia, quingentorū sexaginta triū collegiatorum numerus maneat, nulliq́; his addendi mutandiúe, uel in defuncti locum substituendi pateat copia: ita, ut iudicio tuæ sedis sub ipsorum præsentia corporatorū in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem, quo illi fuerant corpore, subrogentur: nulli alij corporatorum præter prædictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

VI. *Iidem* A A. *Maximo comiti sacrarum largitionum.*

SI QVI inclytas nominatim uetustis legibus ciuitates transgredientes ipsi, uel peregrinos negociatores sine comite commerciorum susceptientes fuerint deprehensi: nec proscriptionem bonorum, nec pœnam perennis exsilij ulterius euadent. Ergo omnes pariter, siue
D priuati, seu cuiuspiam dignitatis, siue in militia constituti, sciant sibi aut ab huiusmodi temeritate penitus abstinendum, aut supradicta supplicia subeunda.

DE RERVM PERMVTATIONE, ET PRAEscriptis uerbis. TIT. LXIIII.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Therasæ.*

SICVM patruus tuus uenalem possessionē haberet, pater tuus precij nomine, licet non taxata quantitate, aliam possessionem dedit: idq́;, quod cōparauit, non iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictum est: ad exēplum exempto actionis nō immerito id, quod tua interest, (si in patris iura successisti) cōsequi desideras.
E At enim si cum uenalis possessio non esset, permutatio facta est: idq́;, quod ab aduersario prestitū est, euictum est: quod datum est, si hoc elegeris, cum ratione restitui postulabis.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Primitiuæ.*

PERMVTATIONEM, utpote re ipsa bona fide constitutam, sicut commemoras, uicem emptionis obtinere, non est iuris incogniti.

III. *Iidem.* A A. & C C. *Leontio.*

EX PLACITO permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere, nisi stipulatio subiecta ex uerborum obligatione quæsierit partibus actionem.

IIII. *Iidem.* A A. & C C. *eidem Leontio.*

CVM PRECIBUS tuis expresseris placitum inter te & alium permutationis intercessisse, eumq́; fundum à te datum uendidisse: contra emptorem quidem te nullam habere actio-

nem perſpicis,cum ab eo ſuſceperit dominiũ,cui te tradidiſſe titulo permutationis non negas. Sed ſi ſecundũ fidẽ placiti ſtipulatio ſubiecta eſt: ſucceſſores eiuſdẽ, cum quo contractum habuiſti,conuenire nõ prohiberis. Si uero nulla ſtipulatio intercesſit: præſcriptis uerbis actio eſt,ut uel fides placiti tibi ſeruetur,uel quod alterius accipiendi fundi gratia dediſti cauſſa nõ ſecuta,reſtituatur.

V. Iidem A A. et C C. Theodolanæ.

QVONIAM adſeueras patrem tuum ei, contra quem preces fundis, hac conditione dediſſe fundum,ut inuicem domum certam acciperet:aditus præſes prouinciæ placitis eũ parẽre:uel ſi cauſſam,propter quam fundus datus eſt,ſequi non proſpexerit: condictionis ratione datum à te reſtituere,ſicut poſtulas,iubebit. G

VI. Iidem. A A. et C C. Protogeni.

REBVS certa lege traditis, ſi huic non pareatur, præſcriptis uerbis incertã ciuilem dandam actionem,iuris authoritas demonſtrat.

VII. Iidem A A. et C C. Timotheo.

EMPTIONEM rebus fieri non poſſe,pridem placuit. Igitur cum frumẽti certam modiationem Callimacho & Achamato te dediſſe,ut tibi repreſentent olei deſignatum pondus, adſeueres:ſi placitis citra ſtipulationis ſolennitatem non exhibeant fidem:quantum dediſti,cauſſa non ſecuta,condicere pro deſiderio tuo potes.

VIII. Iidem. A A. et C C. Paulinæ.

EA LEGE rebus donatis Candido,ut quod placuerat,menſtruum ſeu annuum tibi præſtaret:cum huiuſmodi conuentio non nudi pacti nomine cenſeatur, ſed rebus proprijs dictæ legis ſubſtantia muniatur:ad implendum tibi placitum ſicut poſtulas, præſcriptis uerbis competit actio. H

DE LOCATO ET CONDVCTO TIT. LXV.

I. Imp. ANTONINVS. A. Agrippino.

DOMINVS HORreorum periculum uis maioris, uel effracturam latronum conductori præſtare non cogitur. his ceſſantibus, ſi quid extrinſecus ex depoſitis rebus illæſis horreis perierit:damnum depoſitarum rerum ei reſarcire debet. I

II. Idem. A. Epicleto.

ADVERSVS eos,à quibus exſtruenda ædificia conduxiſti,ex cõducto actione cõſiſtens: eo iudicio,quod eſt bonæ fidei,debitum cum uſuris ſolitis conſequeris.

III. Idem A. Callimorphonæ.

ÆDE, QVAM te conductam habere dicis,ſi penſionem domino in ſolidum ſoluiſti, inuitam te expelli non oportet:niſi proprijs uſibus dominus eam neceſſariam eſſe probauerit, aut corrigere domum maluerit,aut tu malè in re locata uerſata es.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Sabino.

EX DIVI Antonini Pij literis certa forma eſt, ut domini horreorum effractorum eiuſmodi querelas deferentibus cuſtodes exhibere neceſſe habeant,nec ultra periculo ſubiecti ſint. quod uos quoq; adito præſide prouinciæ impetrabitis. Qui ſi maiorem animaduerſionem exigere rem deprehenderit:ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio & parentem meum reos remittere curabit. ſed quia domini horreorum nominatim etiam ipſi cuſtodiam repromiſerunt:idem exhibere debent. K

V. Idem. A. Petronæ.

CERTI iuris eſt,ea quæ uoluntate dominorum coloni in fundum conductũ induxerint. pignoris iure dominis prædiorũ teneri. quando autem domus locatur: non eſt neceſſaria in rebus inductis uel illatis ſcientia domini. nam ea quoq; pignoris iure tenentur.

VI. Idem. A. Victorino.

NEMO prohibetur rem,quam conduxit fruendam,alij locare,ſi nihil aliud conuenit.

VII. Idem. A. Terentiano.

SI CVM

A De locato et conducto.

SICVM Hermes uectigal octauarium in quinquennium conduceret, fidem tuam obligasti: posteaque spacio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione ut idoneus detineretur, non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti: non oportere te de posterioris temporis periculo adstringi, competens iudex non ignorabit.

VIII. Idem. A. Higinio.

LICET certis annuis quantitatibus fundum conduxeris: si tamen expressum nō est in locatione (ut mos regionis postulabat) ut si qua lue tempestatis, uel alio coeli uicio accidissent damna, ad onus tuum pertinerent: & quæ euenerunt sterilitates, ubertate aliorū annorum
B repensatæ non probabuntur: rationem tui iuxta bonam fidem haberi rectè postulabis, eamque formam, qui ex appellatione cognoscet, sequetur.

IX. Idem. A. Fusco.

EMPTOREM quidem fundi necesse non est stare colono, cui prior dominus locauit: nisi ea lege emit. Verum si probetur, aliquo pacto consensisse, ut in eadem cōductione maneat: quamuis sine scripto: bonæ fidei iudicio ei, quod placuit, parere cogitur.

X. Imp. GORDIANVS. A. Pomponio.

VIAM ueritatis ignoras, in conductionibus non succedere hæredes conductoris existimans, cum siue perpetua cōductio est, etiam ad hæredes transmittatur: siue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus contractus incumbat.

C XI. Imp. PHILIPPVS. A. Thedoro.

INVITOS conductores seu hæredes eorum post tempora locationis impleta non esse retinendos, sæpe rescriptū est. XII. Idem. A. Nicæ.

DAMNVM, quod per aggressuram latronum in possesionibus locatis rei tuæ illatū esse proponis, à domina earundem possesionū, quam nullius criminis ream facere te dicis, resarciri tibi nulla ratione desideras.

XIII. Imppp. VALERIAN. & GALLIEN. A A. et VALERIAN. Cæs. Heraclidæ.

SI diuisa cōductio fuit, & in singulis pro partib. facta alieno nomine cōueniri uos non oportet. Si aūt omnes, qui cōducebant, in solidū locatori sunt obligati: ius ei cōpetens conueniendi, quem uelit, nō debet auferri. habetis sanè uos facultatē locatori offerendi debitū, &
D ut transferātur in uos ea, quæ ob hāc conductionē ab ijs, quorū nomine inquietamini, obligata sunt, postulandi. XIIII. Iidem A A. & Cæs. Iuliano et alijs.

SI hi, qui à uobis redemerant frumentum, & hordeum annonæ inferendum, accepta pecunia fidem fefellerunt: ex locato agere cum eis potestis.

XV. Iidem. A A. & Cæs. Euphrosinæ.

SI de fundo à locatore expulsa es, cum eo agere ex conducto potes. pœnam quoque à locatore, quam præstari rupta conuentionis fide placuit, exigere ac retinere potes.

XVI. Iidem A A. et Cæs. Timotheo.

LEGEM quidem conductionis seruari oportet, nec pensionū nomine amplius, quàm conuenit, reposci. Si aūt tempus, in quo fundus locatus fuerat, sit exactū, & in eadem locatione
E conductor permanserit: tacito consensu eandē locationē unà cū uinculo pignoris renouare uidetur. XVII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Hosÿlio.

PRAESES prouinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exsolui sine mora curabit: nō ignarus ex locato & cōducto actionē, cum sit bonæ fidei, post morā usuras legitimas admittere.

XVIII. Iidem A A. Amno.

EXCEPTO tempore, quo edaci locustarū pernicie sterilitatis uicium intercessit, sequētis temporis fructus, quos tibi iuxta præteritā consuetudinē deberi cōstiterit, reddi tibi præses prouinciæ iubebit. XIX. Iidem. A A. Valerio.

CIRCA locationes atque cōductiones maximè fides contractus seruanda est: si nihil specialiter exprimatur contra consuetudinem regionis. Quòd si alij remiserint contra legem contractus atque regionis consuetudinem pensiones: hoc alijs præiudiciū adferre nō potest.

XX. Iidem. A A. Carpophoro.

QVI REM propriam conduxit, existimans alienam, dominium non transfert, sed inefficacẽ cõductionis contractũ facit. XXI. Iidem A A. et CC. Anthoniæ.

SI OLEI certa ponderatione fructus anni locasti: de cõtractu bonæ fidei habito propter hoc solum, quòd alter maiorem obtulit ponderationem, recedi non oportet.

XXII. Iidem A A. et CC. Papiniano.

SI HI, contra quos supplicas, locatione facta certi tẽporis, suas tibi locauerint operas: quâte nus bona fides patitur, caussa cognita compctẽs iudex conuentionem seruari iubebit.

XXIII. Iidem. A A. et CC. Prisco. G

AD PROBATIONEM rei propriæ siue defensionem non sufficit locatio ei facta, qui post de dominio cœperit cõtendere: cũ inscientia dominij proprij & errãtis nullũ habeat cõsensum sed ex euentu, si uictus fuerit, cõtractus locationis nõ constitisse magis declaratur: nemo enim sibi iure possessionem mutare potest.

XXIIII. Iidem. A A. et CC. Antonino.

CONTRACTVS locationis conductionisq́; non interuenientibus etiã instrumentis, ratus habeatur. secundum quod hæredes cõductoris (etsi non interuenerint instrumenta) nõ uxorem conuenire debes. sanè de posteriore tempore, quòd cõductricem ipsam proponis fuisse, adesse fidem precibus tuis probans, pensiones intẽgras ab ea pete.

XXV. Iidem A A. et CC. Epagatho. H

SI QVIS conductionis titulo agrum, uel aliam quamcunq; rem accepit: possessionem prius restituere debet, & tunc de proprietate litigare.

XXVI. Iidem A A. et CC. Oploni & Hermogeni.

SI CONDVCTIONIS implestis fidẽ: eiusdem rei gratia factũ instrumentum euanuit: quod si quid uestrum in fundo fuit, uel ui direptũ est: hoc restitui uobis pręses prouinciæ iubebit.

XXVII. Iidem. A A. et CC. Neroni.

SI TIBI, quæ pro colonis conducti prædij prorogasti dominus fundi stipulãti dare spo pondit: competens iudex reddi tibi iubebit. Nam si conuentio placiti fine stetit: ex nudo pacto prospicis actionem iure nostro nasci non posse.

XXVIII. Iidem. A A. et CC. eidem Neroni. I

IN IVDICIO tam locati, quàm cõducti, dolũ & custodiã, nõ etiã casum, cui resisti non potest, uenire constat. XXIX. Iidem. A A. et CC. Iuliano.

CVM CONductorem ædificia, quæ suscepit intẽgra, destruxisse proponis, hoc etiam hæredes eius præses prouinciæ instaurare, ædificiorum inter uos habita ratione, iubebit.

XXX. Impp. THEOD. & VALENTIN. A A. Florentio. P. P.

CVRIALIS neq; procurator, neq; cõductor alienarũ rerũ, nec fideiussor, aut mandator cõductoris existat alioquin nullã obligationẽ, neq; locatori, neq; cõductori ex huiusmodi contractu cõpetere sancimus. XXXI. Imp. LEO. A. Aspari magistro militum.

MILITES nostros alienarũ rerũ cõductores, seu procuratores, aut fideiussores, uel mandatores conductorũ fieri prohibemus: ne omisso armorũ usu ad opus rurestre se cõferant, K & uicinis graues præsumptione cinguli militaris existant. armis autẽ non priuatis negocijs occupẽtur: ut numeris & signis suis iugiter inhærẽtes, rempub. à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant. XXXII. Imp. ZENO. A. Adamantino. P. P.

NE CVI liceat, qui aliquã domum alienã, uel locũ, aut ergasteriũ nomine cõductionis accepit, alteri, qui post eũ domini uoluntate ad eandẽ conductionẽ accessit, litẽ inferre, quasi rem illicitã, aut agenti dãnosam tentauerit: sed patere facultatẽ dominis domos suas, uel ergasteria, uel loca, cui uoluerint, locandi: ipsis nihilominus: qui conduxerint, ab omni super hoc molestia liberis conseruandis: nisi fortè pacta per scripturam specialiter inita cum dominis, uel cum his, qui postea cõduxerunt, legibus uidelicet cognita, agentis intentionibus suffragentur. Quod si quis huiusmodi controuersiam sacris iussionibus interdictam crediderit

A diderit commouendam: si priuatus est: acriter cæsus, exsilij subeat pœnam. si militat: decem librarũ auri dispendio feriatur. XXXIII. Idem. A. Sebastiano P.P.

CONDVctores alienarum rerum, seu alienam cuiuslibet rei possessionem precariò detinentes, seu hæredes eorum, si non eam dominis recuperare uolentibus restituerint, sed litem usq; ad definitiuam sententiam exspectauerint, nõ solum rem locatam, sed etiam æstimationem eius uictrici parti ad similitudinem inuasoris alienæ possessionis præbere compellantur. XXXIIII. Imp. IVSTINIANVS. ad senatum.

LICET retro principes multa de militibus, qui alienas possessiones uel domos cõductio-
B nis titulo procurandas suscipiunt, sanxisse manifestum est: tamen quia res sic est cõtempta, ut neq; interminationis sacratissimæ constitutionis milites memores, ad huiusmodi sordida audeant uenire ministeria, & relictis studijs publicis, signisq; uictricibus, ad conductiones alienarum rerum prosilire, & armorum atrocitatem non in hostes ostendere, sed contra uicinos, & forsitan etiam aduersus ipsos miseros colonos, quos procurãdos susceperint, conuertere: necessarium duximus ad hanc sacratissimam uenire constitutionem, altius & plenius huiusmodi caussam corrigentes. Iubemus itaq;, omnes omnino, qui sub armis militant, siue maiores siue minores (milites autem appellamus eos, qui tam sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam, quàm qui in undecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnõ eos, qui sub diuersis optionibus fœderatorũ nomine sunt decorati) saltem
C in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare. scituros, quòd ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto uel aliqua sententia cadant militia, & non sit regressus eis ad pristinum gradum, neq; beneficio Imperiali, neq; cõsensu uel permissu iudicis, sub quo tolerandam sortiti sunt militiam: ne dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, suas militias, suamq; opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames costituti. & quod post huiusmodi conductionem, quam penitus interdicimus, à publico susceperint, & hoc sine aliqua mora, uel procrastinatione, reddere compellantur. Scituris & ipsis, qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorum cognomine uiolata, quòd nulla eis exactio contra eas concedatur: ut qui alieni appetens constitutus militem procuratorem elegerit, & à suis cadat reditibus. Pateat au-
D tem omnibus huiusmodi copia apud cõpetentes iudices accusationis: ut qui in hac caussa delator existat, laudandus magis, quàm uituperandus intelligatur, pœna: quam contra milites nostrorum præceptorum contemptores, & ipsos, qui eis cõductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris caussis obtinente.

DE IVRE EMPHYTEVTICO TIT. LXVI.

I. Imp. ZENO. A. Sebastiano P.P.

IVS EMphyteuticarium neq; conductionis neq; alienationis esse titulis adijciendum, sed hoc ius tertium esse constituimus, ab utriusq; memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum: cõceptionem item definitionemq;
E habere propriam, & iustum esse ualidumq; contractum, in quo cuncta, quæ inter utrasq; contrahentium partes super omnibus (uel etiam fortuitis casibus) pactionibus scriptura interueniente habitis placuerint, firma illibataq; perpetua stabilitate modis omnibus debeant custodiri; ita, ut si interdum ea, quæ fortuitis casibus eueniunt, pactorũ non fuerint conuentione concepta: siquidem tãta emerserit clades, quæ prorsus etiam ipsius rei quæ per emphyteusiñ data est, faciat interitũ: hoc nõ emphyteuticario, cui nihil reliquum permansit, sed rei domino, qui quod fatalitate ingruebat, etiam nullo intercedente contractu, habiturus fuerat, imputetur. Sin uero particulare, uel aliud leue contigerit damnum, ex quo non ipsa rei penitus lædatur substantia: hoc emphyteuticarius suis partibus nõ dubitet adscribendum. II. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni P.P.

IN EMPHYteuticarijs contractibus sancimus, siquidem aliæ pactiones in emphyteuticis

instrumentis fuerint conscriptæ: easdem & in omnibus alijs capitulis obseruari, & de relectione eius.qui emphyteusim suscepit, si solitam pensionem, uel publicarum functionum apochas non præstiterit. Sin autem nihil super hoc capitulo fuerit pactum, sed per totum triennium neque pecunias soluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit: uolenti ei licere eum à prædijs emphyteuticarijs repellere, nulla ei in posterū allegatione nomine meliorationis, uel eorum, quæ emponemata dicuntur, uel pœna opponenda, sed omnimodo (si dominus uoluerit) eo repellendo, neque prætendente, quòd nō est super hac caussa inquietatus: cum neminem oporteat conuentionem uel admonitionem exspectare, sed ultrò se offerre, & debita spontanea uoluntate persoluere, secundū quod & anteriore lege nostri G numinis generaliter cautum est. Ne autē ex hac caussa dominis facultas oriatur, emphyteutas suos repellere, & reditum minimè uelle suscipere, ut ex huiusmodi machinatione triennio elapso, suo iure is, qui emphyteusin suscepit, cadat: licentiam ei cōcedimus, attestatione præmissa, pecunias offerre, hisque obsignatis, & secundum legem depositis, minimè deiectionis timere periculū. III. *Idem A. Iuliano.*

CVM DVBITABATUR, utrum emphyteuta debeat cum domini uoluntate suas meliorationes, quæ græco uocabulo emponemata dicūtur, alienare, uel ius emphyteuticum in alium transferre, an uero eius exspectare cōsensum non oporteat: sancimus, siquidem emphyteuticum instrumētum super hoc casu aliquas pactiones hebeat: eas obseruari. Sin autem nullo modo huiusmodi pactio interposita est, uel forte instrumentum emphyteuseos deperditum est: minimè licere emphyteutæ sine consensu domini meliorationes suas alijs uendere H uel ius emphiteuticum transferre. Sed ne hac occasione accepta, domini minimè concedant emphyteutas suos accipere precia meliorationum, quæ inuenerunt, sed eos deludant, & ex hoc cōmodum emphyteutæ depereat: disponimus attestationem domino transmitti, & prædicere, quantum precium ab alio reuera accipi potest. & siquidem dominus hoc dare maluerit, & tantam præstare quantitatem, quantam ipse reuera emphyteuta ab alio accipere potest: ipsum dominum omnimodo hæc cōparare. Sin autem duorum mensiū spacium fuerit emensum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteutæ detur, ubi noluerit, & sine consensu domini meliorationes suas uendere: ijs tamen personis, quæ nō solent in emphyteuticis contractibus uetari ad huiusmodi uenire emptionem. Necessitatem autem habere dominos, si alijs melioratio secundum præfatū modum uēdita sit, accipere emphyteutam: uel si ius emphyteuticum ad personas non prohibitas, sed cōcessas & idoneas I ad soluendum emphyteuticū canonem transponere, emphyteuta maluerit: non contradicere, sed nouum emphyteutam in possessionem suscipere, nō per conductorē, uel per procuratorem, sed ipsos dominos per se, uel per literas suas, uel (si hoc non potuerint, uel noluerint) per depositionem in hac quidem ciuitate apud uirum clarissimum magistrum censuum uel præsentibus tabularijs per attestationem, in prouincijs autem per præsides uel defensores celebrandam. Et ne auaritia tanti domini magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent, quod usque ad præsens tempus perpetrari cognouimus: non amplius eis liceat pro subscriptione sua uel depositione, nisi quinquagesimam partem precij uel æstimationis loci, qui ad aliam personam transfertur, accipere. Sin autē nouum emphytentam K uel emptorem meliorationis suscipere minimè dominus maluerit, & attestatione facta intra duos menses hoc facere supersederit: licere emphyteutæ, & non consentientibus dominis, ad alios suum ius uel emponemata transferre. Sin autē aliter fuerit uersatus, quàm nostra constitutio disposuit: iure emphyteutico cadat.

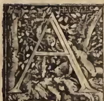
CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER QVINTVS.

DE SPON

A

DE SPONSALIBVS ET ARRIS sponsalitijs,& proxeneticis. TIT. I.

I. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC.Annonariæ.

LIIDESPONSAtę renũciare cõditioni,& nubere alij nõ prohibet.

II. Impp.CONSTANT.A.& CONSTANS.Cæs.ad Cel.Probinũ.P.V.

SI IS,qui puellam suis nuptijs pactus est,intra bienniũ exsequi nuptias in eadem prouincia degens supersederit, eiusq́ spacij de-
B cursu fine in alterius postea conuentionẽ puella peruenit:nihil fraudis ei fit,quæ nuptias maturãdo uota sua diutius eludi nõ passa est.

III. Imppp.GRAT.VALENT.et THEOD.AAA.Eutropio P.P.

ARRIS sponsaliorum nomine datis,si interea sponsus uel sponsa decesserit,quæ data sunt,iubemus restitui:nisi caussam,ut nuptiæ non celebrarentur, defuncta persona iam præbuit.

IIII. Impp.HONOR.et THEOD.AA.ad Maximianum.P.P.

SI PATER pactum de filiæ nuptijs inierit,& humana sorte consumptus,ad uota non potuerit peruenire:id inter sponsum & sponsam firmum ratumq́ permaneat,quod à patre docebitur destinatum:nihilq́ permittatur habere momenti,quod cum defensore,ad quem mi-
C noris commoda pertinebant,docebitur fuisse transactum:periniquum est enim, ut contra paternam uoluntatem redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium:cũ plerunq́ etiam ipsius fœminæ aduersus commoda propria inueniatur laborare consilium.D. III.Non.Non.Hon.XIII.et Theod.X.AA.COSS.

V. Impp.LEO et ANTHEMIVS.AA.Erythrio P.P.

MVLIER iuris sui constituta,arrarum sponsalium nomine usq́ ad duplum teneatur,id est in id,quod accepit,& aliud tantundem,nec amplius,si post completum uicesimum quintũ annum,uel post impetratam ueniam ætatis,atq́ in competenti iudicio comprobatam:huiusmodi arras susceperit. In simplum autem,id est tantummodo in id,quod accepit,si minoris ætatis est:siue uirgo,siue uidua sit,siue per se,siue per tutorem aut curatorem,uel aliã per-
D sonam easdem arras acceperit.Patrem uero uel matrem legitimæ ætatis constitutos,siue simul,siue separatim arras pro filia susceperint:auum etiam uel proauũ,si pro nepte uel pronepte:in duplum tantummodo conuenit teneri. Quæ ita custodiri censemus,si non propter personam,uel conditionem,uel aliam caussam legibus uel generalibus constitutionibus interdictam,futurum matrimonium constare prohibetur.tunc enim quasi nullo facto, utpote sine caussa:easdem arras præstitas tantummodo reddi consequens esse præcipimus.

His hoc quoq́ adijcimus,ut etiam si legibus prohibitæ non fiunt separatæ nuptiæ: post arras autem sponsalicias sponsa coniugium sponsi,propter turpem uel prodigam,uel impudicam conuersationem,aut religionis aut sectæ diuersitatem recusauerit,uel eo,quod quasi uir coitum(ex quo spes sobolis oritur)facere non potuerit,uel ob aliam iustam excusatio-
E nis caussam:siquidem probatum fuerit,ante datas easdem arras sponsalicias hoc idem mulierem uel parentes eius cognouisse:sibi debeant imputare.Sin uero horum ignari sponsalicias arras susceperint,uel post arras datas aliqua iusta caussa pœnitentiæ intercesserit:eæ dem tantummodo redditis,super alterius simpli pœna liberi custodiantur.Quæ omnia simili modo etiam de sponsis super recipiendis necne arris præstitis custodiri cẽsemus.Quadrupli uidelicet pœna,quæ in anterioribus legibus definita erat,in qua & arrarum quantitas imputabatur, cessante:nisi specialiter aliud ex communi consensu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit.extra definitionem autem huius legis, si cautio pœnam stipulationis continens,fuerit interposita:ex utraq; parte nullas uires habebit,cum in contrahendis nuptijs libera potestas esse debeat.

SI RECTOR PROVINCIAE VEL AD EVM PERtinentes ſponſalicias dederint arras TIT. II.

I. *Imppp.* GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. *Eutropio P.P.*

SI QVIS in poteſtate publica poſitus, atque honore adminiſtrandarum prouinciarum, qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus, aut ipſis, quæ matrimonium contracturæ ſunt, poteſt eſſe terribilis, arras ſponſalicias dederit: iubemus, ut deinceps, ſiue parentes, ſiue eædem mutauerint uoluntatem: non modo iuris laqueis liberentur, pœnæque ſtatutæ expertes ſint: ſed extrinſecus data pignora lucratiua habeant, ſi ea non putent eſſe reddenda. Quod & ita late patere uolumus, ut non ſolum circa adminiſtrantes, ſed etiam circa adminiſtrantium filios, nepotes, ac propinquos, & participes, id eſt conſiliarios, domeſticosque locum habeat: quibus tamen adminiſtrator operam dederit: Impleri autem id poſtea matrimonium non uetamus, quod tempore poteſtatis ob eas perſonas, de quibus locuti ſumus, arris fuerat obligatum, ſi ſponſarum conſenſus accedat.

DE DONATIONIBVS ANTE NVPTIAS, VEL propter nuptias, & ſponſalitijs. TIT. III.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. AA. *Metrodoro.*

MVLTVM intereſt, ſi ea, quæ donat uir futurus, tradiderit uxori, & poſtea in dotem acceperit: an uero donandi animo dotem auxerit, ut uideatur accepiſſe, quod non accepit. priore enim caſu donatio non impeditur, & res, quæ in ea cauſſa ſunt dotis effectæ, iudicio de dote peti poſſunt. poſteriore autem caſu nihil actum eſt donatione: & quod in dotem datum non eſt, non poteſt repeti. n

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Attalo.*

SI PRAEſidi prouinciæ probaueris, ut Eutychiam uxorem duceres, munera te parentibus eius dediſſe: niſi Eutychia tibi nupſerit: tibi reſtitui, quod dediſti, iubebit.

III. *Idem A. Marcellæ.*

POLLICITATIONE à fratre quondam tuo ſponſalium cauſſa facta, etiam ſi in ſtipulationem deducta ſit, ideo præſtanda non fuit, quoniam in dote uxor maritum fefellit. exceptionem itaque doli aduerſus actionem ex ſtipulatu rectè obijcies. r

IIII. *Imp.* GORDIAN. A. *Marcello.*

QVOD ſponſæ ea lege donatur, ut tunc dominium eius adipiſcatur, cum nuptiæ fuerint ſecutæ: ſine effectu eſt.

V. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Theodoræ.*

EA, QVAE tibi ut ſponſæ daturum ſe promiſit is, qui te ficto cælibatu, cum aliam matremfamiliás domi reliquiſſet, ſollicitauit ad nuptias, petere cum effectu non potes: cum tu ſponſa, uxore domi poſita, non fuiſti.

VI. *Imp.* AVRELIANVS. A. *Donatæ.*

CVM in te ſimplicem donationem dicas factam eſſe die nuptiarum, & in ambiguum poſſit uenire, utrum à ſponſo, an à marito donatum ſit: ſic diſtinguendum eſt, ut ſi in tua domo donum acceptum eſt: ante nuptias uideatur facta eſſe donatio. quòd ſi penes ſe dedit ſponſus: retrahi poſſit. uxor enim fuiſti. K

VII. *Imppp.* CARVS, CARIN. & NVMERIAN. AAA. *Lucianæ.*

SI CVM ante nuptias munera darentur, ita conuentum eſt, atque huiuſmodi conſcripta pactio eſt, ut ſi qua fors exſtitiſſet contra uoluntatem eius, & matrimonium diſtraxiſſet, tunc quæ data erant, apud eum, qui dediſſet, hæredemue eius remanerent: poteſt, qui hæreditatem eius accepit, cui pacta puella munera lege prædicta ſuſceperat, eadem iure poſtulare.

VIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Euphroſinæ.*

SI ANTE matrimonium maior quinque & uiginti annis conſtitutus, ſponſæ ſuæ, licet ante ſponſalia, fundum donauit, eamque in uacuam induxit poſſeſſionem: poſtea nullo titulo ſuperſtitem

tem

A tem uel testamento eundem relinquentem, alienare potuisse, certi ac manifesti iuris est.

IX. Iidem A A. Iuliano.

Cvm te sponsæ filij tui quædam donasse confitearis: perfectam donationem rescindi nec nostro oportet rescripto, quam tua uoluntas iurisque authoritas fecit ratam.

X. Iidem A A. et CC. Dionysio.

Si filiæ tuæ sponsus ei mancipium donauit, ac tu in eum immenta liberalitatis ratione cótulisti, nec nuptijs secutis contra iuris rationem, quod dederat, abstulit: non inuicem dato-rum restitutio, sed eius, quod illicitè rapuit, petitio competit.

B XI. Iidem A A. & CC. Neæ.

Si tibi res proprias liberalitatis caussa sponsus tuus tradidit: eo, quòd ab hostibus postea interfectus est, irrita donatio fieri non potest.

XII. Iidem A A. & CC. Timotheæ & Cleotimæ.

Si mater uestra filiæ suæ sponso uel marito prædia sine ulla repetendi lege donauit, & eũ in uacuam possessionem induxit: nuptijs diuortio solutis, perfecta nõ dissoluitur donatio.

XIII. Iidem A A. & CC. Alexandro.

De rebus in sponsam donationis gratia collatis, creditores mariti facti, si non prius obligatas eas sibi probent, eam conuenire minimè possunt.

XIIII. Iidem. A A. & CC. Aureliæ.

C Si consentiente matre sua sponsus filiæ tuæ mancipia donauit, & his acceptis in dotem non æstimatis, in matrimonio post decessit: mater eademque hæres eius precium offerens, restitutionem eorum improbè recusat.

XV. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Maximum P. V.

Cvm ueterum sententia displiceat, quæ donationes in sponsam, nuptijs quoque non secutis, decreuit ualere: ea, quæ largiendi animo inter sponsos & sponsas iure celebrantur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus: ut siue adfinitatis coëundæ caussa, siue non ita, uel in potestate patris degentes, uel ullo modo proprij iuris constituti, tanquam futuri caussa matrimonij aliquid sibi ipsi, uel consensu parentum mutuò largiantur: siquidem sponsus uel parentes eius sortiri filium noluerint uxorem: id, quod ab eo donatum fuerit, nec repetatur

D traditum. & siquid apud donatorem resedit, ad sponsam & hæredes eius, submotis ambagibus transferatur. Quòd si sponsa uel is, in cuius agit potestate, caussam non contrahendi matrimonij præbuerit: tunc sponso eiusque hæredibus sine aliqua deminutione per conditionem, aut per utilem actionem in rem redhibeantur. Quæ similiter obseruari oportet, etsi ex parte sponsæ in sponsum donatio facta sit. D. XVII. Kal. Nouembr. PP. VI. Kal. Septembr. Romæ. Constantino A. V. & Licinio coss.

XVI. Idem A. ad Tyberianum uicarium Hispaniarum.

Si à sponso rebus sponsæ donatis, interueniente osculo, ante nuptias hunc uel illam mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti uel defunctæ hæredes cuiuslibet gradus sint, & quocunque iure successe-

E rint: ut donatio stare pro parte dimidia, & resolui pro parte dimidia uideatur. Osculo uero non interueniente: siue sponsus, siue sponsa obierit: totam infirmari donationem, & donatori sponso uel hæredibus eius restitui. Quòd si sponsa, interueniente uel non interueniente osculo, donationis titulo (quod raro accidit) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hunc uel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam siue eius successores donatarum rerum dominium transferatur. Accept. XIII. Kal Maij. Hispali. Nepotiano & Pacato coss.

XVII. Impp. THEOD. & VALENTIN. A A. Hierio. P. P.

Minoribus ætate fœminis, etiam actorum testificatione in ante nuptias donatione ad eas facta omissa, si patris auxilio destitutæ sint, iustè consulitur, ut firma donatio sit. D. X. Kal. Mart. Constantinop. Tauro & Felice coss.

XVIII. Imp. ZENO. A. Sebastiano. P. P.

Si liberis ex priore matrimonio procreatis pater ad secundas migrauerit nuptias, uel nō migrauerit: nihil omnino filijs prioris coniugij ex donatione ante nuptias, quā ipse uel alius pro ipso uxori quondam eius matri communium liberorum donauerat, seruare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio exstantibus, post secundas nuptias (multoq; amplius, si non fuerit altero marito sociata) nihil ijsdem filijs ex dote, quam patri eorū ipsa uel alius pro ea obtulerit, seruare compellitur.

XIX. Imp. IVSTINVS A. Archelao. P. P.

Si constante matrimonio consilium augendę dotis inierit, uel uxor forte, uel eius nomine quilibet alius: nihilominus marito quoq; liceat, seu pro marito cuilibet alij, tanto donationem ante nuptias additamento maiorem facere, quanto dotis augetur titulus. nec obsit in huiusmodi munificentijs interdictas esse liberalitates tempore nuptiarum. indulgēdum est nanq; consensui communi partium: ne cum negetur augendæ potestas donationis, dotis etiam pigrius constituatur augmentū. Idemq; licere præcipimus & in his matrimonijs, in quibus interdum accidit, ante nuptias quidē donationem nullam esse, solam uero dotem marito mulierem obtulisse: ut etiam tunc muliere dotem augente, liceat marito quoque donationem in uxorem suam eiusdem quantitatis facere, quantum aucta dos contine re dignoscitur. Pactis uidelicet de redhibitione uel retentione auctæ dotis uel donationis, pro ut partes cōsenserint, pro iā statuto modo incūdis, siue iniungēdis ueteribus pactis, quę initio nuptiarū de ante nuptias donatione & dote principaliter cōstituenda inita sunt. Iura etiā hypothecarū, quæ in augēda dote uel donatione fuerint, ex eo tēpore initiū accipiāt, ex quo eædē hypothecæ cōtractæ sunt, & non ad prioris dotis, uel ante nuptias donationis tēpora referantur. Sed etsi è contrario maritus & uxor ad deminuendam dotem & ante nuptias donationē consenserint: licere eis ad similitudinem deminutionis, quæ in dote fit, etiā ante nuptias minuere donationem: ut pacta de amborum deminutionibus ineunda firma & legitima esse intelligantur. Exceptis uidelicet his casibus, in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens, ad secundas migrauerit nuptias: aut uxor similiter ex ante riore matrimonio liberis exstantibus, secundo marito se iunxerit. in hoc enim secundo matrimonio, uel à parte mariti, uel à parte mulieris, uel ab utraq; (si hoc etiam acciderit) interdictam esse deminutionem dotis uel ante nuptias donationis: ne aliquid aduersus filios prioris matrimonij machinari uideatur: censemus.

XX. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

Cum multę nobis interpellatiōes factæ sint aduersus maritos, qui decipiēdo suas uxores faciebant donationes, quas ante nuptias antiquitas nominauit, insinuare aūt eas actis interuenientibus supersedebāt, ut infectæ maneant, & ipsi quidē dotis cōmoda lucrentur, uxores aūt sine nuptiali remedio relinquantur: sancimus nomine prius emendato, ita rē corrigi & non ante nuptias donationem eam uocari, sed propter nuptias donationē. Quare enim dotē quidē, etiā constante matrimonio: mulieri marito dare conceditur: donationē aūt marito, nisi ante nuptias, facere nō permittatur? et quæ huius rei differentia rationabilis potest inueniri: cū melius erat mulieribus propter fragilitatem sexus, quàm maribus subueniri? sicut enim dos propter nuptias fit, & sine nuptijs quidem nulla dos intelligitur, sine dote aūt nuptiæ possunt celebrari: ita & in donationibus, quas mariti faciūt, uel pro his alij, debet esse aperta licētia & cōstante matrimonio talē donationem facere: quia quasi antipherna hæc possunt intelligi, & non simplex donatio. Ideo enim antiqui iuris conditores inter donationes etiam dotes connumerant. Si igitur & nomine & substantia nihil distat à dote ante nuptias donatio: quæ nō etiam ea simili modo & matrimonio cōtracto dabitur. Sancimus itaq; omnes licentiā habere: siue prius, quàm matrimonia cōtraxerint, siue postea: donationes mulieribus dare propter dotis donationē: ut nō simplices donationes intelligantur, sed propter dotē & ꝓpter nuptias factę. Simplices etenim donationes nō propter nuptias fiūt,

sed

A sed propter nuptias uetitæ sunt:& propter alias caussas,& libidines forsitan,uel unius partis egestatem,nō propter ipsarum nuptiarum affectionem efficiuntur. Si igitur dote iam præstita,maritus nulla ante nuptias donatione facta,donare mulieri res maluerit,ita tamē ut dotis quantitatem non excedant,& hoc ipsum significauerit,quod non simplicem faciat donationē,sed propter dotem iam conscriptam & ipse ad donationē uenerit:licebit hęc ei facere,& supponatur pactis dotalibus huiusmodi donatio.& siquidem hoc specialiter fuerit expressum:pacta conuenta seruari oportet. Sin autem donatio talis quidem facta sit, utpote dotali instrumento antecedente,nulla pacta tali donationi post nuptias inserantur:
B re ipsa uideatur hoc esse pactum,ut secundum dotales conuentiones intelligantur & in tali donatione pacta fuisse conuenta:ut æquis passibus utraq; ambulet,tam dos,quàm donatio. Ita tamen,ut Leoniana cōstitutio(quæ super exæquatione pactionum loquitur,non in quantitate,sed in partibus)maneat in his casibus intacta:& non solum ea immutilata custodiatur,sed etiam nostra,quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes.disparibus etenim pactionibus factis,maiorem lucri partem ad minorem deducēdam esse censemus,ut eodem modo uterq; minorem partem lucretur. Similiq; modo si facta quidē fuerit talis donatio,quæ antea quidē ante nuptias uocabatur,nūc aūt propter nuptias,nō aūt fuerit actis interueniētibus insinuata:licebit et cōstante matrimonio eā insinuare, nullo penitus obstaculo ex interuentu nuptiarū faciendo.si enim fieri eas post nuptias con
C cedat:multomagis insinuare. Similiq; modo & ea cōstitutio,quā pro augēdis tā dotibus, quàm ante nuptias donationibus fecimus,intacta illibataq; conseruetur. Omnibus uidelicet,quæ de simplicibus donationibus inter maritum & uxorem constante matrimonio,uel à ueteribus,uel à nobis statuta sunt,in suo robore duraturis.

DE NVPTIIS TIT. III.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS. A A. *Porcio.*

CVM de nuptijs puellæ quæritur,nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit:arbitrium præsidis prouinciæ necessariū est.

II. *Iidem* A A. *Trophimæ.*

D SI NVPtijs pater tuus consensit:nihil oberit tibi,quòd instrumento ad matrimonium pertinenti non subscripsit.

III. *Iidem* A A. *Valeriæ.*

LIBERTVM,qui patronam,seu patroni filiam,uel coniugem,uel neptem,uel pronep-tem uxorem ducere ausus est:apud competentem iudicem accusare poteris,moribus temporum meorū congruentē sententiā daturū,quæ huiusmodi cōiunctiones odiosas esse meritò duxerunt. IIII. *Imp.* ALEXANDER. A. *Perpetuo.*

LIBERI concubinas parentum suorum uxores ducere non possunt, quia minus religiosam & probabilem rem facere uidentur.qui si contra hoc fecerint:crimen stupri cōmittunt.

V. *Iidem* A. *Maximæ.*

E SI(ut proponis)pater quondam mariti tui,in cuius fuit potestate,cognitis nuptijs uestris non contradixit:uereri non debes,ne nepotem suum non agnoscat.

VI. *Imp.* GORDIANVS. A. *Valeriæ.*

ET SI contra mandata principum contractum sit in prouincia consentiente muliere matrimonium:tamē post depositū officiū,si in eadē uoluntate perseuerauerit,iustæ nuptiæ efficiuntur.& ideo postea susceptos liberos,natosq; ex iusto matrimonio legitimos esse,respō sum uiri prudētissimi Pauli declarat. VII. *Idem* A. *Apro*

SI(ut proponis)post querelam de marito à filia tua ad te delatā,dissolutum est matrimonium,nec te cōsentiente ad eundem regressa est:minus legitima coniunctio est,cessante patris uoluntate,in cuius est potestate.atq; ideo nō petente filia:petitionem dotis repetere nō prohibetis. VIII. *Idem* A. *Romano.*

De nuptijs. F

In copulandis nuptijs nec curatoris(qui solam rei familiaris sustinet administrationem) nec cognatorum,uel adfinium ulla authoritas potest interuenire:sed spectanda est eius uoluntas,de cuius coniunctione tractatur.

IX. Imp. PROBVS. A. Fortunato.

Si vicinis,uel alijs scientibus,uxorem liberorum procreandorum caussa domi habuisti, & ex eo matrimonio filia suscepta est:quamuis neque nuptiales tabulæ,neque ad natam filiā pertinentes factæ sunt:nō ideo minus ueritas matrimonij,aut susceptæ filiæ,suā habet potestatē.

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Paulinæ.

Cvm te non ex senatore patre procreatam,ob matrimonium cum senatore contractum clarissimæ fœminæ nomen adeptam dicas:claritas, quæ beneficio mariti tibi parata est,si secundi ordinis uirum postea sortita es:redacta ad prioris dignitatis statum,deposita est. G

XI. Idem AA. & CC. Alexandro.

Si inuita detinetur uxor tua à parentibus suis:interpellatus rector prouinciæ amicus noster,exhibita muliere,uoluntatem eius secutus,desiderio tuo medebitur.

XII. Idem AA. & CC. Sabino.

Nec filium quidem familiæ inuitum ad uxorem ducendam cogi, legum disciplina permittit.igitur sicut desideras,obseruatis iuris præceptis,sociare coniugio tuo,quam uolueris, non impedieris:ita tamen,ut contrahendis nuptijs patris tui consensus accedat.

XIII. Iidem AA & CC. Onesimo. H

Neqve sine nuptijs instrumenta facta ad probationem matrimonij sunt idonea,diuersum ueritate continente:nec non interpositis instrumentis,iure contractum matrimonium irritum est:cum omissa quoque scriptura,cætera indicia nuptiarum non sunt irrita.

XIIII. Iidem AA. & CC. Tirio.

Neqve ab initio matrimonium contrahere,neque dissociatum reconciliare,quisquam cogi potest. Vnde intelligis liberam facultatē cōtrahendi atque distrahendi matrimonij transferri ad necessitatem non oportere.

XV. Iidem AA. & CC. Taciano.

Vxorem libertam suam manumissori,si non sit ex ijs personis,quæ specialiter prohibētur,ducere non est interdictū:& ex eo matrimonio iustos patri filios nasci, certissimum est. I

XVI. Iidem AA. & CC. Rhodoni.

Patrem,qui filiam exposuit,hanc nunc adultam sumptibus & labore tuo factam, matrimonio coniungi filio tuo desiderantis fauere uoto conuenit,qui si renitatur: alimētorum solutioni in hoc solummodo casu parere debet.

XVII. Iidem AA. & CC.

Nemini liceat contrahere matrimonium cum filia,nepte,uel pronepte,itemque cum matre,auia,uel proauia,& ex latere amita,ac matertera,sorore,sororis filia,& ex ea nepte.præterea fratris tui filia,& ex ea nepte.Item ex adfinibus priuigna, nouerca,nuru, socru, cæterisque, quæ iure antiquo prohibentur,à quibus cunctos uolumus se abstinere.

XVIII. Impp. VALENTIN. VALENS. ad Senatum. K

Vidvae intra quintum & uicesimum annum degentes,etiam si emancipationis libertate gaudent,tamen in secundas nuptias sine patris sententia non conueniant. Quòd si in coniunctionis delectu mulieris uoluntas patris repugnat sententiæ,& propinquorum: placet,quemadmodum & in uirginum coniunctionibus sancitum est, habendo examini authoritatem quoque iudicariæ cognitionis adiungi:ut si pares sint genere ac moribus petitores:is potior existimetur,quem sibi consulens mulier adprobauerit. Sed ne fortè ij,qui gradu proximo ad uiduarum successionem uocantur,etiam honestas nuptias impediant:si huius rei suspicio processerit:eorum uolumus authoritatem iudiciumque succedere,ad quos etiā si fatalis sors intercesserit,tamen hęreditatis cōmodum peruenire non possit. D. XVII. Kal. Aug. Gratiano A. II. & Probo. coss.

CELEBRAN-

A De nuptijs.

XIX. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Entichiano P.P.

Celebrandis inter consobrinos matrimonijs licētia legis huius salubritate indulta est:
ut reuocata prisci iuris authoritate, restrictisq; calumniarum fomentis, matrimoniū inter
cōsobrinos habeatur legitimū, siue ex duobus fratribus, siue ex duabus sororibus, siue ex
fratre & sorore nati sunt: & ex eo matrimonio editi legitimi, & suis patribus successores ha-
beantur.

XX. Impp. HONOR. & THEOD. AA. ad Theodorum P.P.

In coniunctione filiarum in sacris positarum, patris exspectetur arbitrium. Si sui iū-
ris puella sit intra quintum & uigesimum annum constituta: ipsius quoq; adsensus explo-
B retur. si patris auxilio destituta: matris, & propinquorum, & ipsius quoq; requiratur adul-
tæ iudicium. si uero utroq; orbata parente sub curatoris defensione cōstituta sit, & inter ho-
nestos competitores matrimonij oriatur forte certamen, ut quæratur, cui potissimū puel-
la iungenda sit: si puella cultu uerecundiæ propriam noluerit uoluntatē depromere: coram
positis propinquis, iudici deliberare permissum est, cui melius adulta societur.

XXI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Basso P.P.

A caligato milite usq; ad protectoris personā sine aliqua solennitate matrimoniorū li-
berā, cum ingenuis duntaxat mulieribus, contrahendi coniugij permittimus facultatem.

XXII. Iidem AA. Hierio P.P.

Si donationum ante nuptias, uel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam, aliaq; nu-
C ptiarum celebritas omittatur: nullus existimet ob id deesse, rectè aliâs inito matrimonio,
firmitatem: uel ex eo natis liberis iura posse legitimorum auferri, si inter pares honestatē
personas nulla lege impediente fiat consortium, quod ipsorum cōsensu atq; amicorum fi-
de firmatur. D. X. Kal. Mart. Constant. Felice & Tauro COSS.

XXIII. Imp. IVSTINIANVS A. Demosthenii P.P.

Imperialis beneuolentiæ proprium hoc esse iudicantes, ut omni tempore subiectorū
commoda tam inuestigare, quàm eis mederi procuremus: lapsus quoq; mulierū, per quos
indignam bonorum conuersationem imbecillitate sexus elegerunt, cum competente mo-
deratione subleuandos esse censemus, minimeq; eis spem melioris conditionis adimere:
ut ad eam respicientes, improuidam, & minus honestam electionem facilius derelinquāt.
D Nam ita credimus dei beneuolentiam, & circa genus humanum nimiam clemētiam (quan-
tum nostræ naturæ possibile est) imitari, qui quotidianis hominum peccatis semper igno-
scere dignatur, & pœnitentiam suscipere nostram, & ad meliorem eam statum deducere:
Quod si circa nostro subiectos imperio nos etiam facere differamus: nulla uenia digni esse
uidebimur. Itaq; cum iustum sit, seruos quoq; libertate donatos posse per diuinam in-
dulgentiam natalibus suis restitui: postq; huiusmodi principale beneficiū ita degere, quasi
nunquam seruissent, sed ingenui nati essent: mulieres autem, quæ scænicis sese quidem lu-
dis immiscuerunt, postea uero spreta mala conditione ad meliorem migrauere sentētiam,
& inhonestā professionem effugerunt, nōnullam spem principalis habere beneficij, quod
eas ad illum statum reduceret, in quo si nihil inhonesti peccatum esset, commorari potue-
E runt: præsenti sanctione clementissima principale beneficiū eis subiecta lege cōdonamus,
ut si de relicta mala & inhonesta conuersatione commodiorem uitam amplexæ fuerint, &
honestati sese dediderint: liceat eis nostro supplicare numini, ut diuinos afflatus sine dubio
mereantur, ad matrimonium eas uenire permittentes legitimum: his, qui eis coniungendi
sunt, nullo timore tenēdis, ne scitis præteritarum legum infirmum uideatur tale coniugiū,
sed ita ualidum huiusmodi permanere matrimonium confidētibus, quasi nulla præceden-
te inhonesta uita uxores eas duxerint, siue dignitate præditi sunt, siue alio modo scænicas
in matrimonio ducere prohibeantur: dum tamen dotalibus omnimodo instrumētis non
sine scriptis tale probetur coniugium. Nam omni macula penitus direpta, & quasi suis na-
talibus huiusmodi mulieribus redditis, neq; uocabulum inhonestum eis inhærere de cæte-
ro uolumus, neq; differentiam aliquam eas habere cum his, qui nihil simile peccauerunt.

De nuptijs.

Sed & liberos ex tali matrimonio procreandos suos & legitimos patri esse, licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat: & bona eius tam ab intestato, quàm ex testatione isti quoque sine ullo impedimento percipere possint. Sed etsi tales mulieres post diuinũ rescriptum ad preces earum datum, ad matrimoniũ uenire distulerint: saluam eis nihilominus existimationem seruari præcipimus, tam in alijs omnibus, quàm ad transmittendam (quibus uoluerint) suam substantiam, & suscipiendam competentem sibi legibus ab alijs relictam, uel ab intestato delatam hæreditatem. Similes uero tale merentibus ab Imperatore beneficium mulieribus illas etiam esse uolumus, quæ dignitatem aliquam habeãt. sed etsi non serenissimo principi supplicauerint: ultroneam tamen donationem ante matrimonium meruerint. ex qua dignitate, & aliam etiam omnem maculam, per quam certis hominibus legitimè cõiungi, mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet. His illud adiungimus, ut & filiæ huiusmodi mulierum, siquidem post expurgationem prioris uitæ matris suæ natæ sint: non uideantur scænicarum esse filiæ, nec subiacere legibus, quę prohibuerunt filias scænicarum certos homines in matrimonium ducere. Sin uero ante procreatę sunt: liceat eis preces offerentibus inuictissimo principi sacrũ sine obstaculo ullo mereri rescriptum, per quod eis ita nubere permittatur, quasi nõ sint scænicæ matris filiæ, nec iam prohibeantur illis copulari, quibus scænicæ filias, uel dignitatis, uel alterius caussæ gratia uxores ducere interdicitur: ut tamen omnimodo dotalia inter eos etiã instrumenta conficiantur. Sed etsi à scænica matre procreata, quæ usque ad mortẽ suam in eadẽ professione durauerit, post eius obitum preces imperatoriæ clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiam meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi licentiam sibi cõdonantem: istam quoque posse sine metu priorum legum in matrimonio illis copulari, qui dudum scænicæ filiam uxorem ducere prohibeantur. Imò etiam illud remouendum esse censemus, quod in priscis legibus (licet obscurius) constitutum est, ut matrimonia inter impares honestate personas contrahenda, non aliter quidem ualeant, nisi dotalia instrumenta confecta fuerint. his uero etiam non intercedẽtibus, omnimodo firma sint, sine aliqua distinctione personarum: si modo liberæ sint, & ingenuæ mulieres, nullaque nefariarum, uel incestarum coniunctionum suberit suspicio. nam nefarios & incestos coitus omnibus modis amputamus. sicut & illos, qui præteritarum legum sanctione specialiter ueriti sunt: exceptis uidelicet ijs, quos præsenti lege permisimus, legitimique matrimonij iure muniri præcipimus.

His itaque per hanc generalem legem constitutis, & de cætero conseruandis, præteritas etiam huiusmodi coniunctiones ex subiecto tempore factas secũdum prædictam dispositionem iudicari præcipimus: ut si quis talem uxorem ab initio nostri imperij (prout dictũ est) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iustos eos esse, & legitimos, & tam ab intestato, quàm ex testamento patris successores habeat, & legitima in posterum nihilominus ea uxore permanente, procreati liberi quoque legitimi sint.

XXIIII. *Idem A. ad senatum.*

SANCIMUS, si quis nuptiarũ fecerit mentionẽ in qualicunque pacto, quod ad dandũ, uel ad faciendũ, uel nõ dandum, uel nõ faciendũ cõcipitur, & siue nuptiarũ tempus dixerit, siue nuptias nominauerit: non aliter intelligi conditionẽ esse adimplendam, uel non extenuandam, nisi ipsa nuptiarũ accedat festiuitas: & non esse tempus inspiciendũ, in quo nuptiarũ ætas, uel fœminis post XII. annum accesserit, uel maribus post quartumdecimũ annũ completum: sed ex quo uota nuptiarum re ipsa processerint. sic etenim & antiqui iuris contẽtio dirimetur, & immensa librorum uolumina ad meliorem modum tandem peruenient.

XXV. *Idem A. Iuliano P.P.*

SI FVRIOSI parentis liberi, in cuius potestate constituti sunt, nuptias possint contrahere, apud ueteres agitabatur. & quidem filiam furiosi marito posse copulari, omnes penè iuris antiqui conditores admiserunt. sufficere enim putauerunt, si pater non contradicat. In filio autem familiàs dubitabatur. & Vlpianus quidem retulit cõstitutionẽ Imperatoris Marci,

quæ

A quæ de furioso non loquitur, sed generaliter de filijs mête capti: siue masculi, siue fœminæ sint, qui nuptias contrahunt: ut hoc facere possint, & non adito principe. Et aliã dubitationem ex hoc emergentem, si hoc, quod de mente capto constitutio induxit, etiam in furiosis obtinendum sit, quasi exemplo mente capti & furiosi filios adiuuantes. His itaq; dubitatis, tales ambiguitates decidentes, sancimus hoc repleri, quod diui Marci constitutioni deesse uidetur: ut non solum dementis, sed etiam furiosi liberi cuiuscunq; sexus possint legitimas contrahere nuptias, tam dote, quàm ante nuptias donatione à curatore eorum præstanda. æstimatione tamen in hac regia urbe excellentissimi præfecti urbis, in prouincijs
B autem uirorum clarissimorum earum præsidum, uel locorum antistitum, tam opinione personæ, quàm moderatione dotis, & ante nuptias donationis constituenda: præsentibus tam curatoribus dementis, uel furiosi, quàm ijs, qui ex genere eorum nobiliores sunt. ita tã men, ut nulla ex hac caussa oriatur, uel in hac regia urbe, uel in prouincijs iactura substantiæ furiosi, uel mente capti: sed gratis omnia procedant, ne tale hominum infortunium etiã expensarum detrimento prægrauetur.

XXVI. *Idem A. Iuliano P.P.*

SI QVIS alumnam suam libertate donauerit, & in matrimonio suo collocauerit. dubitabatur apud antiquos, utrúm ne huiusmodi nuptiæ legitimæ esse uideãtur, an nõ. Nos itaq; uetustã ambiguitatẽ decidentes, non esse uetitum matrimonium censemus. si enim ex adfe
C ctu omnes introducuntur nuptiæ, & nihil impium, nec legibus contrarium in tali copula exspectamus: quare prædictas nuptias inhibendas existimemus. nec enim homo sic impius inuenietur, ut quam ab initio loco filiæ habuit, eã postea in suo collocet matrimonio: sed ei credendum est, quia eam & ab initio nõ ut filiam educauit, & libertate donauit, & dignam esse postea suo putauit matrimonio. Ea uidelicet persona omnimodo ad nuptias uenire prohibenda, quam aliquis, siue alumnã sit, siue nõ, à sacrosancto suscepit baptismate: cum nihil aliud sic inducere potest paternam affectionem, & iustam nuptiarum prohibitionem, quàm huiusmodi nexus, per quem deo mediante animæ eorum copulatæ sunt.

XXVII. *Idem A. Ioanni P.P.*

SANCIMUS nuptias, quæ inter masculos & fœminas maiores uel minores sexagenarijs uel quinquagenarijs lege Iulia uel Papia prohibitæ sunt, homines uolentes cõtrahere
D ex nullo modo, nec ex ulla parte tales nuptias impediri.

XXVIII. *Idem A. Ioanni P.P.*

SI LIBERTAM quis uxorem habeat, deinde inter senatores scribatur dignitate illustratus: an soluatur matrimonium apud Vlpianum quærebatur: quia lex Papia inter senatores & libertas stare connubia non patitur. Nos igitur dei sequentes iudicium, nõ patimur in uno eodemq; connubio mariti felicitatem uxori fieri infortunium, ut quantum uir in altum tollatur, tantum & coniunx eius decrescat, imò magis penitus depereat. Absit itaq; à nostro tempore huiusmodi asperitas, & firmum maneat matrimonium: & uxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem, stabileq; maneat matrimonium ex huiusmodi superuentu minimè deminutum. Simili modo si priuati hominis filia ad liberti uenerat con
E nubium, & postea pater mulieris ad senatoris dignitatem fuerit elatus: taceat Papiæ legis crudelissima sanctio, & neq; per hunc modum dissoluatur matrimonium inter facti senatoris filiam & libertum, ne soceri prosperitas sine genero inueniatur. melius enim est legis Papiæ seueritatem in utroq; casu compescere, quàm eam sequendo hominũ matrimoniã dispergere, non ex uicio mulieris & mariti, sed ex prospera alterutrius partis fortuna. cum enim ex una radice uicium nascitur: consequens est, ut una lege tollatur.

DE INCESTIS ET INVTILIBVS NVPTIIS
TIT. V.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Amphigono.*

De incestis & inutilibus nuptijs.

IBERTA eademq́ uxor tua si à te inuito discessit: connubium cum alio non habeat, si modo uxorem eam habere uelis. F

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Sebastianæ.*

NEMINEM, qui sub ditione sit Romani nominis, binas uxores habere posse, uulgo patet, cum & in edicto prætoris huiusmodi uiri infamia notati sunt. quam rem competens iudex inultam esse non patietur.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Patroclo.*

CVM ancillis non potest esse connubiũ. nam ex huiusmodi contubernio serui nascuntur. ideoq́ præcipimus, ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine seruarum ducente confugiant. si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus nesciẽtibus, alienæ fuerit seruæ coniunctus: & mulierem in metallum detrudi per sententiam iudicis iubemus, & ipsum decurionẽ in insulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati, cuius curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerat liberatus, nullosq́ habeat liberos uel parentes, uel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad eius successionem uocentur. Quod si actores uel procuratores loci, in quo flagicium admissum est, fuerint conscij, uel compertum facinus promere noluerint: metallo eos conuenit implicari. Si uero dominus hoc fieri permisit, uel postea cognitum celanit: siquidem in agro id factum est: fundus cum mancipijs & pecoribus, cæterisq́ rebus, quæ cultui rustico sustinẽtur, fisci iuribus uindicetur. Si uero in ciuitate id factum est: dimidiam bonorum omnium partem præcipimus confiscari, pœnam augentes, quoniam intra domesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare. G H

IIII. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. A A A. *ad Andromachum R. Pr.*

QVI contra legum præcepta, uel contra mandata constitutionesq́ principũ nuptias forte contraxerit: nihil ex eodem matrimonio, siue ante nuptias donatum, siue deinceps quoquo modo datum fuerit, consequatur: idq́ totum, quod ab alterius liberalitate in alterum processerit, ut indigno indignæue sublatum fisco uindicari sancimus: exceptis tam fœminis, quàm uiris, qui aut errore acerrimo non affectato, insimulatóue, neq́ ex uili caussa decepti sunt, aut ætatis lubrico lapsi. quos tamen ita demum legis nostræ laqueis eximi placuit, si aut errore comperto, aut ubi ad legitimos peruenerint annos, cõiunctionem huiusmodi sine ulla procrastinatione diremerint. I

V. *Iidem* A A A. *Cinegio.*

FRATRIS uxorem ducendi, uel duabus sororibus coniungendi penitus licentiam submouemus, nec dissoluto quoquo modo coniugio.

VI. *Impp.* ARCAD. & HONOR. A A. *Eutichiano* P. P.

SI QVIS incesti uetitiq́ cõiugij sese nuptijs funestauerit: proprias, q̃diu uixerit, teneat facultates. sed neq́ uxorẽ, neq́ filios ex ea editos habere credatur. nihil prorsus prædictis, neq́ per interpositam quidem personã, uel donet superstes, uel mortuus derelinquat. dos siqua forte solenniter aut data aut promissa fuerit: iuxta ius antiquum fisci nostri cõmodis cedat. testamento suo extraneis nihil relinquat: sed (siue testatò, siue intestatò) legibus ei iure succedant, si qui forte ex iusto & legitimo matrimonio editi fuerint: hoc est, de descẽdentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis: de ascendentibus autem pater, mater, auus, auia: de latere frater, soror, patruus, amita. Testandi sanè ita demũ habeat facultatem, ut ijs tantummodo personis, pro iuris ac legũ, quod uoluerit, arbitrio relinquat, quas succedere imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamẽ, ut ab hæreditate defuncti penitus arceatur, si quis ex ijs, quos memorauimus, in contrahendis incestis nuptijs consiliũ initisse monstrabitur, successuro in locum ipsius, qui post eum gradu proximus inuenitur. K

Sanè ea, quæ de uiris cauimus, etiam de fœminis, quæ prædictorum sese consortijs commaculauerint, custodiantur. Memoratis uero personis non exstantibus: nostro fisco locus pateat. D. VI. Id. Decemb. Constantinop. Arcadio IIII. & Honorio III. A A. COSS.

Humilem

De interdicto matrimonio &c.

VII. *Impp.* VALEN. & MARTIAN. AA. *Palladio* P.P.

A HVMILEM uel abiectam fœminam minimè eam iudicamus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. Vnde licere statuimus senatoribus, & quibuscunque amplissimis dignitatibus præditis, ex ingenuis parētibus natas, quamuis pauperes, in matrimonium sibi accipere, nullamque inter ingenuas & opulentiores ex diuitijs & opulentiore fortuna esse distantiam. Humiles uero, abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus: ancillam, ancillæ filiam: libertam, libertæ filiam: scænicam, scænicæ filiam: tabernariam, tabernarij uel lenonis, aut arenarij filiam: aut eam, quæ mercimonijs publicè præfuit. Ideoque huiusmodi inhibuisse nuptias senatoribus harum fœminarum, quas mo-
B do enumerauimus, æquum est. D. Prid. Non. April. Cōstantinop. Aetio & Asterio COSS.

VIII. *Imp.* ZENO A. *Epinico* P.P.

LICET quidam Aegyptiorum idcirco mortuorum fratrum sibi coniuges matrimonio copulauerunt, quod post mortem illorum uirgines mansisse dicebantur, arbitrati scilicet, quod certis legum conditoribus placuit, cum corpore non conuenerint, nuptias non re uideri contractas, & huiusmodi connubia tunc temporis celebrata, firmata sint: tamē præsenti lege sancimus, si quæ huiusmodi nuptiæ contractæ fuerint: eas, earumque contractores & ex his progenitos, antiquarum legum tenori subiacere: nec ad exemplum Aegyptiorū, de quibus supradictum est, eas uideri fuisse firmatas, uel esse firmandas.

IX. *Imp.* ANASTASIVS A. *Seueriano* P.P.

C AB incestis nuptijs uniuersi, qui nostro reguntur imperio, nouerint temperandū. nam rescripta quoque omnia, uel pragmaticas formas, aut constitutiones impias, quæ quibusdā personis tyrannidis tempore permiserunt, scelesto contubernio nomen matrimonij imponere, ut fratris filiam, uel sororis, uel eam, quæ cum fratre quondam nuptiali iure habitauerat, uxorem legitimam turpissimo consortio liceret amplecti, aut alia huiusmodi committerentur: uiribus carere decernimus: ne dissimulatione culpabili nefanda licentia roboretur.

DE INTERDICTO MATRIMONIO INTER PVPILlam & tutorem, seu curatorem, filiosque eorum TIT. VI.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Marino.*

D ENATVS consulti authoritatem, quo inter pupillam & tutoris filium connubium saluberrimè sublatum est, circumueniri rusticitatis & imperitiæ uelamentis non oportet.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Byrrho.*

MATER pupillæ cū tutore filiæ suæ, uel filio tutoris nuptias contrahere nō prohibetur.

III. *Idem A. Rogatiano.*

CVM proponas ei, quam matrimonio tuo iunctā suggeris, post liberos susceptos curatorem patrem tuū datum, quem contendis, nec te in potestate habuisse: cum rectè contractum matrimonium ex postfacto uiciari non potuerit: iustam interpretationē metuere nō debes, ne liberi, quos habetis, non ex iusto matrimonio suscepti uideantur. Vt autē omnis
E scrupulus auferatur: insistere pater tuus debet, neenō & uxor tua, ut alius loco eius detur. habebit enim facultatē repetendæ rationis negociorū gestorum ab eo, qui fuerit substitutus.

IIII. *Imp.* PHILIPPVS A. *Higinæ.*

LIBERTINŪ, qui filio suo naturali, quem in seruitute susceperat, postea manumisso pupillam suam, eandemque patroni sui filiam in matrimonio collocauit: ad sententiam amplissimi ordinis, qui huiusmodi nuptijs interdicendum putauit, pertinere, dubitari nō oportet.

V. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPPVS *Cæs. Apuleio.*

CVRATOREM adulto suo filiam suā nuptui collocare non posse, falsō tibi persuasum est.

VI. *Impp.* VALER. & GALLIEN. AA. *Lucio.*

SI PATRIS tui pupillam, nondum reddita tutelæ ratione, uel post redditam nondū exacto

quinto & uicesimo anno, necnon utili anno, uxorem duxisti: nec matrimonium cum ea habuisse, nec filium ex huiusmodi cōiunctione procreasse uideri potes. sanè si hoc pater puellae, cum decederet, postulauit: & nuptiae ritè contractae, & filius uidetur iure susceptus. F

VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Paragonio.*

SI TVTOR uel curator pupillam uel adultam quondam suam sibi uel filio suo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia contra eum, ueluti confessum de tutela: quia huiusmodi coniunctione fraudem administrationis tegere laborauit, & dos data per condictionem repeti potest.

VIII. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS A A. *Erythrio* P. P. G

SI QVIS tutoris uel curatoris nomine usurpato, id est pro tutore seu curatore uel negociorum gestore res pupillae administrauerit, eamq; sibi uel filio suo copulauerit: tales nuptias stare, & non ad exemplum tutorum infirmari sancimus: nec ex huiusmodi subtili uel maligno tractatu matrimonia, seu proles ex his progenita, uel dos super his data uel promissa, aliquam laesionem uel calumniam patiantur.

SI QVACVNQVE PRAEDITVS POTESTATE, uel ad eum pertinentes, ad suppositarum iurisdictioni suae nuptias tentauerit adspirare. TIT. VII.

I. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. A A A. *Theodoro* P. P.

SI QVIS ordinaria uel qualibet praeditus potestate, circa nuptias inuitis ipsis uel parentibus earum contrahendas siue pupillae, siue apud patrem uirgines, siue uiduae erunt, siue sui iuris uiduae, denicq; cuiuscunq; sortis) occasione potestatis utatur, & minacem feruorem suum inuitis ijs, quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegitur: hunc, licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine multae librarum auri decem obnoxium statuimus: & cum honore abierit, peractam dignitatem usurpare prohibemus. tali scilicet poena: ut si circa honorē eum, quo malè usus est, uindicandum nostris statutis parere noluerit, eam prouinciam, in qua sibi usurpauerit habitare: per iuge biennium non finatur. Illo uidelicet adijciendo, ut & in potestate adhuc constituto liceat personae, quam huiusmodi ambitu circumuenire tentauerit, confestim contestatione proposita, cum sua suorumq; domo iurisdictionē eius euitare: curaturis hoc uniuscuiusq; ciuitatis defensoribus, & eiusdē iudicis apparitoribus. & quidem si haec prauitas ordinarij iudicis erit: uniuersa domus eius ratio atq; omnia uel ciuilia uel criminalia negocia, quamdiu idem in administratione fuerit, uicario cōpetant. Sin autem uicarius uel similis potestatis uim in huiusmodi matrimonio contrahendo molietur: uicissim ordinarius iudex intercessor existat. Sin autem erunt utriq; suspecti: ad illustrē praefecturam specialiter talium domorū, quàmdiu ibidem administrauerint, tuitio pertineat. I

SI NVPTIAE EX RESCRIPTO PETANTVR TIT. VIII.

I. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *Theodoro* P. P. K

QVIDAM uetusti iuris ordine praetermisso, obreptione precū nuptias, quas se intelligunt non mereri, à nobis existimant postulandas, saepe habere puellae consensum confingentes. qua propter tale sponsalium genus praesentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionē nuptias precū subreptione meruerit: amissionē bonorum & poenam deportationis subiturū se esse non ambigat: & amisso iure matrimonij, quod prohibita usurpatione meruerit, filios se ex hac cōiunctione susceptos iustos non habiturum, nec unquam postulatae indulgētiae adnotationisue indulto efficacem se ueniae effectum meruisse. Exceptis ijs, qui parētum sponsionē de nuptijs filiarū implere desiderant, uel sponsalia, hoc est arrarū data nomine, reddi sibi praecepto legum cum

A cum statuta pœna deposcunt. D. Kalend. Febr Honorio VIII. & Theodosio III. AA. COSS.

II. *Imp.* ZENO A. *Basilio P.P.*

NEFANDissimum scelus fratris sororisúe filiæ nuptiarum, quod sacratissimis constitutionibus sub grauissimæ pœnę intermipatione donatum est, iterato præsentis diuinæ sanctionis tenore modis omnibus prohibemus. precandi quoq; in posterum super tali coniugio (imò potius contagio) cunctis licentiam denegamus, ut unusquisq; cognoscat impetrationem quoq; rei, cuius est denegata petitio, nec si per subreptionem post hanc diem obtinuerit, sibimet profuturam.

B

DE SECVNDIS NVPTIIS TIT. IX.

I. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *et* THEOD. AAA. *Eutropio P.P.*

SI QVA mulier nequaquam luctus religionē priori uiro nuptiarum festinatione præstiterit: ex iure quidem notissimo sit infamis. Prętерea secundo uiro ultra tertiam partem bonorum in dotem non det: neq; ei ex testamento plus, quàm tertiam partem relinquat. omnium præterea hæreditatum, legatorum, fideicommissorum, suprema uoluntate relictorum, mortis caussa donationum sit expers. hæc nanq; omnia ab hæredibus, uel cohæredibus, aut ab intestato succedentibus uindicari iubemus: ne in his, in quibus correctionem morū induximus, fisci uideamur habere rationem. His etiam amittendis, quæ prior maritus ei suprema uoluntate reliquerit: quanquam hæc, quæ mulieri à priore uiro relinquuntur, & per immaturū matrimoniū uacuata esse cœperūt: primo à decē personis edicto prętoris enumeratis, id est ascendentibus & descendentibus, ex latere autē usq; ad secundū gradum (scilicet gradibus seruatis) deinde præsumi à fisco iubemus. Eandem quoq; mulierem infamem redditam, hæreditatis ab intestato, uel legitimas, uel honorarias, non ultra tertium gradum, sinimus uindicare.

C

II. *Iidem* AAA. *Eutropio P.P.*

SI QVA ex fœminis perdito marito, intra anni spacium alteri festinauerit nubere (paruum enim temporis post decem menses seruandum adijcimus, tametsi idipsum exiguum putemus) probrosis inusta notis honestioris nobilisq; personæ decore & iure priuetur. itaq; omnia, quæ de prioris mariti bonis, uel iure sponsalium, uel iudicio defuncti coniugis consecuta fuerat, amittat. D. III. Kal. Iun. Constantinop. Eucherio & Syagrio COSS.

D

III. *Iidem* AAA. *Floro P.P.*

FOEMINAE, quæ susceptis priore matrimonio filijs, ad secundas post tempus luctui statutum, transierint nuptias: quidquid ex facultibus priorū maritorum sponsalium iure, quidquid etiam nuptiarū solennitate perceperint, aut quidquid mortis caussa donationibus factis, aut testamento iure directo, aut fideicōmissi, uel legati titulo, uel cuiuslibet munificę liberalitatis prēmio ex bonis (ut dictū est) priorū maritorum fuerint adsecutæ: id totū ita, ut perceperint, integrū ad filios, quos ex pręcedente coniugio habuerint, transmittant: uel ad quemlibet ex filijs, dummodo ex his tantū sit, quos tali successione dignissimos iudicamus) in quem contemplatione meritorū liberalitatis suæ iudiciū mater crediderit digerendum.

E

Nec quidq; eædem fœminæ ex ijsdem facultatibus alienādum in quamlibet extraneam personam, uel successionē ex alterius matrimonij coniunctione susceptā, pręsumat: atq; habeant potestatē possidendi tantum ac fruendi in diem uitæ, non etiam alienandi facultate cōcessa. Nam si quid ex ijsdem rebus in aliū quemlibet fuerit ab ea translatū: ex maternis redintegrabitur facultatibus: quo illibata ad itos, quos statuimus, liberos bona & incorrupta perueniāt. Illud etiā addimus legi, ut si aliquis ex ijsdē filijs, quos ex priore matrimonio susceptos esse cōstabit, fortè decesserit, matre iam secūdis nuptijs funestata, alijs etiā ex eodem matrimonio progenitis: liberis superstitibus id, quod per eandē successionē ab intestato, uel ex testamēto suæ posteritatis mater uidebitur consecuta in diē uitę pro sibi debita portione sola, tantū possessione delata, omne ijs, qui supererunt, ex priore susceptis ma-

trimonio filijs relinquat: nec super istiusmodi facultatibus testandi in quamlibet extra/neam personam, uel quidquam alienandi habeat potestatem. Quòd si nullam ex prio/re matrimonio habuerit successionem, uel natus natiue decesserint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque ex ijs nanciscendi dominij & testan di, circa quem uoluerit, liberam habeat facultatem. D. VI. Kalend. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio coss. F

IIII. *Impp.* HONOR. & THEOD. A A. *Marino* P. P.

CUM alijs sanctionibus iussimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate percepit, id ex eo tantum liberi coniugio procreati, sibi spe/ciale tanquam paternum nouerint patrimonium uindicandum. Itaque si habens filios ad secundas nuptias fortasse transierit: sponsalitiam largitatem, quam uir secundus contu lit in uxorem, tantummodo filij, qui ex secundo matrimonio suscepti sunt, pro soliditate possideant: nec prosit liberis ex priore susceptis matrimonio, quòd mulier ad tertia mini/mè uota migrauerit. Quòd si posterior uir sine liberis ex eodem matrimonio susceptis decesserit: quidquid ab eo ex sponsalium largitate uxor fuerit consecuta: id sibi, iureque suo sciat esse collatum, etiam si ex priore matrimonio donator filios reliquisse doceatur. Ad maternas sanè ueniens, uel ex hoc, uel ex quolibet alio titulo facultates omnis posteritas, ex quocunque suscepta uiro, pro debita sibi portione, ut à matre, uel spontanea largitate, uel per testamentum eius fuerit collata, possideat. Nos enim hac lege id præcipuè custodien/dum esse decreuimus, ut ex quocunque coniugio suscepti filij patrum suorum sponsalicias retineant facultates. G H

V. *Impp.* THEODOSIVS *et* VALENTIN. A A. *Florentio* P. P.

GENERALITER censemus, quocunque casu constitutiones ante hanc legem mulierem libe/ris cõmunibus morte mariti matrimonio dissoluto, quæ de bonis mariti ad eam deuoluta sunt, seruare sanxerunt: ijsdem casibus maritum quoque, quæ de bonis mulieris ad eum de/uoluta sunt, morte mulieris matrimonio dissoluto, communibus liberis seruare. nec inter/est, si alter pro marito donationem ante nuptias, uel pro muliere dotem crediderit offeren/dam. hoc obseruari præcipimus, licet res ante nuptias donatæ (ut adsolet fieri) in dotem à muliere redigantur. Dominium autem rerum, quæ liberis per huius legis, uel præterita rum constitutionum authoritatem seruantur, ad liberos pertinere decernimus. Itaque de/functo eo, qui cas liberis seruabat, exstãtes ab omni possessore liberi uindicabunt, consum/ptas ab hæredibus eius exigent, qui eas seruare debuerant. alienandi sanè uel obligandi suo nomine eas res, quæ liberis seruari præceptæ sunt, eis, qui reseruaturi sunt, adempta li/centia est. Negocia uero liberorũ patri utiliter administrare cõcedimus. diuidendi quoque res inter eos liberos ipsis parentibus pro suo arbitrio, uel eligendi, quē uoluerint, licentiam non denegamus. In his autem casibus, in quibus res, ut paternas, mater liberis commu/nibus seruare præcepta est, hoc est, ubi morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit: uel ubi res, ut maternas, patrem cõmunibus liberis seruare censuimus, hoc est, ubi morte mulieris matrimonio dissoluto, uir ad alias nuptias uenerit: si hæredita/tem eius parentis, qui prior mortuus est, non adierint liberi: licebit eis, tanquàm eius tan/tum res fuerint, qui posterior moritur, eas sibimet uindicare: scilicet, si eius, qui posterior moritur, hæreditatē crediderint adeundam: ne quod fauore liberorum inductum est, qui/busdam casibus ad læsionem eorum uideatur inuentum. Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum, ut eo quoque casu, quo lucratur uel mulier res, quę ad eam à marito perueniunt, uel maritus eas, quæ ex bonis mulieris ad eum transeunt, hoc est, ubi primum matrimonium alterius morte dissoluitur, nec superstes ad secundas nuptias perue/nit, si res uel maritus uel uxor, hoc est, qui superstes est, non consumpserit, uel alienauerit (quod eis ad secundas nuptias nõ uenientibus, quasi rerũ dominis, concessum esse non du/bium est) liberis liceat res à patre profectas, ut paternas: à matre, ut maternas accipere. I K

Hac

A *De secundis nuptijs.*

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Erythrio P.P.

HAC edictali lege in perpetuum ualitura sancimus, si ex priore matrimonio procreatis liberis, pater uel mater ad secunda, uel tertia, aut ulterius repetiti matrimonij uota migrauerit: non sit ei licitum nouercæ uel uitrico, testamento, uel sine scriptura, seu codicilis, hæreditatis iure, siue legati, siue fideicommissi titulo plus relinquere: nec dotis, aut ante nuptias donationis nomine, seu mortis caussa habita donatione conferre, nec inter uiuos conscribendis donationibus (quæ etsi constante matrimonio ciuili iure interdictæ sunt, morte tamen donatoris ex certis caussis confirmari solent) quàm filiæ, si unus uel una exstiterit.

B Quòd si plures liberi fuerint: singulis æquas partes habentibus, minimè plus, quàm ad unum quenque eorum peruenerit, liceat ad eorum uitricum uel nouercam transferri.

Sin uero non æquis portionibus ad eosdem liberos memoratis modis transierint facultates: tunc quoque non liceat plus eorum nouercæ uel uitrico testamento relinquere, uel donare, seu dotis, uel ante nuptias donationis titulo conferre, quàm filius uel filia habet, cui minor portio ultima uoluntate derelicta, uel data fuerit, aut donata: ita tamen, ut quarta pars, quæ ijsdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur: nisi ex ijs caussis, quæ de inofficioso excludunt querelam. Quam obseruationem in personis etiam aui uel auiæ, proaui & proauiæ, nepotum uel neptium, item pronepotum & proneptium, siue in potestate, siue emancipati emancipatæue sint, ex paterna uel materna linea uenientibus, custodiri censemus.

C Si uero plus, quàm statutum est, aliquid nouercæ uel uitrico relictum, uel donatum fuerit: id, quod plus relictum uel donatum aut datum fuerit: tanquàm non scriptum, neque derelictum, uel donatum, aut datum sit, ad personas deferri liberorum, & inter eas diuidi iubemus: omni circumscriptione, si qua per interpositam personam, uel alio quocunque modo fuerit excogitata, cessante. His illud adiungimus, ut mulier in his caussis, in quibus ante nuptias donationes, cæteras etiam res à marito ad se deuolutas, secundum priorum legum statuta liberis communibus, ut paternas, seruare compellitur, hoc est ubi morte mariti matrimonio dissoluto, ad alias nuptias uenerit: immobilium rerum & mancipiorum, annonarum quoque ciuilium usufructu duntaxat uitæ suæ temporibus potiatur, alienatione earum penitus interdicta. Moblium uero rerum, iustis precijs æstimatione habita per eos, quos utraque pars elegerit arbitros iudicatu-

D ros interposito sacramento, simili modo usumfructum habeat, si idoneam fideiussionem præbuerit, quòd easdem res mobiles, uel earum precium filijs & filiabus, ex eodem matrimonio procreatis, uel post mortem eorum nepotibus & neptibus ex eisdem liberis procreatis: siue omnibus, uel uno, unáue superstite, mori contigerit: secundum modum legum restituat. uel certè si fideiussiones idoneas præstare distulerit, aut nequiuerit: prædictę res mobiles nondum matri à liberis traditæ, apud eosdem manebunt. solutæ uero eidē matri, uel ab ea detentę, restituentur liberis: si tamen ab his fideiussio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debent, quòd eidem superstiti pro usufructu earundem rerū mobilium uel precio, quo taxatæ sunt, usurarum nomine centesimæ partem tertiā annuis quibusque temporibus præstare nō differāt: ita, ut in eadē fideiussione hoc quoque caueatur, quòd à filijs filia-

E busque, uel ex his progenitis liberis (si ante eandem matrē omnes eos obire cōtigerit) omnes res mobiles prędictæ secundum legū moderationē matri, ut ad eandem luctuosum lucrum redeat, restituentur. Erit itaque licitum utrilibet parti, quę fideiussionem præbuerit, si sibi cōmodum esse perspexerit, his rebus mobilibus uti frui, easdemque dare mutuò, uel obligare, uel uendere, ut ex his maximè liberi adquirētes possint materno affectui, sine suo incommodo, deseruire. Sin autem utraque pars prædictam fideiussionē dissimulauerit, aut fortè offerre nequiuerit: eædem res apud mulierē usque in diem uitæ suæ manebunt. Omnibus uidelicet ijsdem maritalibus facultatibus, his etiam, quas habet habiturāue est, tanque si iure pignoris, uel hypothecæ suppositæ sint, super eadem ante nuptias donatione, uel rebus alijs ad eam ex mariti substantia deuolutis, ex eo die, quo heædem res ad eā peruenerunt, li-

runt liberis obligatis: ut si quis post traditas matri, uel detentas ab ea res (si ita contingat) contractum aliquem cum eadem muliere inierit, quæ se repetitis nuptijs copulauerit: in uindicandis ijsdem suppositis rebus posteriores habeantur: liberis, qui ex eodem matrimonio procreati sunt, & nepotibus neptibusq́, qui ex ijsdem liberis geniti sunt, sine dubio præponendis. Sin uero liberorum suorum affectione seruata, pater matérue ad alias nuptias migrare noluerit: neque uir ijs, quæ de bonis uxoris ad se transeunt: neq; mulier rebus, quæ ex substantia mariti ad se peruenerunt, pro suo arbitrio uti, uel eas uendere, aut quocunq; iure uel modo alienare, uel pignoris iure seu hypothecæ (si uoluerint) obligare, utpote domini earum, prohibebuntur. exstantes autem prædictas res: si non fuerint alienatæ, siue consumptæ, uel suppositæ: licebit liberis uindicare, etiam non adeuntibus hæreditatem parentum. D. II. Kal. Mart. Martiano & Zenone coss. G

VII. *Imp.* ZENO A. *Sebastiano* P.P.

IN QVIBVS casibus pater dotem, mater ante nuptias donationem, uel alias res ad se ex altera parte deuolutas, filijs utriusq; sexus seruare præcepti sunt: si quem ex filijs uel filiabus ante patris uel matris obitum mori contigerit (siue ante secundas nuptias, siue postea) filio uel filia, uel nepote aut nepte, uel pluribus, uel patre suo adhuc uiuo, uel matre superstite, derelictis: portionem, quę defuncto filio uel filię debebatur, uel lucrum ex ea, non ad fratres uel sorores mortui, sed ad filios eius, uel filias uel nepotes utriusq; sexus, aut pronepotes, auis uel proauis superstitibus, peruenire decernimus: eligēdi uidelicet, quos uoluerint, ex liberis superstitibus, non adempta licentia. D. Kal. Mart. Ello V.C. COS. H

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P.P.

SI QVIS prioris matrimonij filiorum ante secundas nuptias patris uel matris mortuus fuerit, filijs à se uel nepotibus relictis: partem eius ad fratres, uel si nullus alius frater uel soror sit, ad patrem uel ad matrem eius peruenire, sed ad filios, uel nepotes, uel pronepotes eiusdem mortuæ personæ, sancimus: ut siue unus, siue plures sint, eam tantummodo partem uindicare possint, quæ mortuo competijt. Illud etiam certa sanctione definire censemus, ut si quis, uel si qua ex alio matrimonio filijs procreatis, minimè ad secundas nuptias uenerit: eodem modo liceat quidem genitori res ex priore cōiugio sibi adquisitas, quo modo uoluerit, alienare uel administrare. si quæ uero earum minimè sint alienatæ: possint liberi, etiam non adeuntes paternam uel maternam hæreditatem, eas uindicare. Cæterum sancimus, quòd etiam illa de cætero uidebitur earundem fuisse rerum alienatio, quæ in testamento genitoris, uel specialiter relinquendo, uel generaliter hęredem instituendo, facta sit. Talem uero licentiam filijs, ut etiam non adeuntes paternam uel maternam hæreditatem, lucra uindicarent, quæ parens eorum ex matrimonio, quod secundo thoro minimè mutauit, sibi adquisita nō alienauit: nullo modo eis concedimus, si paternā uel maternam hæreditatē ab intestato ex parte (si fortè alij etiā ex anteriore matrimonio morienti parenti filij sint) sibi adquisierint. In illo etiam ueterem sanctionem adimplentes, pręcipimus exemplo matris, cuius res post secundas nuptias filijs ex priore matrimonio natis suppositæ sunt, ad conseruanda eis lucra, quę ex priore matrimonio ad eā peruenerunt: patris quoq; bona, quæ habet habiturusq́ est, filijs ex priore matrimonio natis post secundas eius nuptias ad ea conseruanda, quæ ex eorum matre lucratus est, supposita esse. Illius etiam patris, qui in sua potestate talem liberū uel liberos habens, maternam eis substantiam, uel ex materna linea ad eos deuolutam, seruare cōpellitur: bona ijsdem liberis supposita esse, ad conseruandas easdem maternas res, decernimus. Ita tamen, ut occasione talium hypothecarum, neq; patris, neq; matris administrationem filij ualeant perscrutari, uel aliquam eis mouere super hoc quæstionem: cum perspicui sit iuris, etiam si alienata fuerint eorū bona, quæ extra memorata lucra, uel maternas res sunt, ius hypothecæ integrum ijsdem manere filijs. D. III. Idib. Decembr. DN. Iustiano A. II. COS. I K

IX. *Idem* A. *Mennæ* P.P

A QVONIAM petitæ leges omnia, quæ liberis ex priore matrimonio procreatis, mulier quidem secundo marito, uir autem secundæ uxori dotis uel ante nuptias donationis nomine, uel alio quocunque modo dederit uel reliquerit, his ampliora, quæ uni filio uel filiæ ex anteriore matrimonio progenitis danda uel relinquenda sunt, reuocata ad solos filios uel filias ex anteriore matrimonio natos peruenire cōstituerunt, nullamque in hac parte filiorum ex secundo matrimonio natorum mentio facta est: hoc quoque corrigentes, omnia, quę memorato modo reuocantur, non solum ad filios prioris matrimonij, sed etiam ad eos, qui ex secundis nuptijs nati fuerint, pertinere, & in capita inter omnes diuidenda sancimus. Ad hæc lucra, quæ marito uel uxori ex dote uel ante nuptias donatione occasione repudij accedunt, indistinctè post secundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis, ad si-
B militudinem matrimonij morte dissoluti, seruari, nec de cętero repudij caussam requiri, uel aliam in ea re exquisitionem fieri. D. Idib. April. Constantinop. Decio V.C. COS.

X. Idem A. Demostheni P.P.

CVM APERTISSIMÈ legibus caueatur, ingratos liberos à maiorum suorum hæreditate meritò esse repellendos, si hoc idem in suis elogijs cōscripserint, & reuera fuerit reuelatum: reclamare uidetur huiusmodi sanctioni diualis constitutio Leonis inclytæ recordationis, quam super filijs ex priore matrimonio procreatis conscripsit. nam cum necessitas est patri uel matri, qui ad secunda uota migrauerit, tantum præstare per quamcunque caussam secundo marito uel nouercæ, quantum filio uel filiæ ex anterioribus nuptijs progenitis, qui
C partem minimam habiturus est, reliquerit: maxima iniquitas ex hac sanctione contra genitores efficiebatur. liberi etenim sciētes, quòd omnimodo aliquid sibi à genitoribus suis, & nolentibus relinquendum est, & quantū secundus maritus, uel nouerca acceperit: cum omni licentia & lasciuia suos genitores iniurijs afficiebant. Quapropter sancimus, ingratos reuera liberos, neque hoc beneficium, quod diualis constitutio Leonis Augustæ memoriæ eis præstitit, in posterum posse sibi uindicare, sed quasi ingratos ab omni huiusmodi lucro repelli. Quam obseruationem in personis etiam, aui uel auiæ, proaui & proauiæ, nepotum uel neptium, item pronepotum uel proneptium, siue in potestate, siue emancipati emancipatæúe sint, ex materna uel paterna linea uenientibus, custodiri censemus. Sed quemadmodum genitoribus prouidimus, ita & innocuam posteritatem affici nullis iniu-
D rijs patimur: ut non genitores, qui se secundis nuptijs deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forsitan habentes, sine iusta ratione eos ingratos uocare concedantur. eos etenim liberos huiusmodi beneficio defraudari uolumus, qui re ipsa ingrati circa suā antiquitatem ab hæredibus genitorum liquidis & indubitatis probationibus conuicti fuerint, ex huiusmodi casibus, qui antea priscis legibus enumerati sunt. D. XV. Kalend. Octobr. Chalcedone, & Decio V.C. COS.

SI SECVNDO NVPSERIT MVLIER CVI MARITVS usumfructum reliquit TIT. X.

I. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. ad Tatianum P.P.

E
I VSVM fructum maritus rerum suarum decedens uxori reliquerit, eaque in secundas nuptias consortiumque conuenerit: usumfructum, quem ex priore marito consecuta fuerit, amittat: atque eum filijs ex eo die, quo nupserit, maturè restituat. Quòd si liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantiæ, nec muniat eos tutoris auxilium, ac per huiusmodi occasionem mater, quæ relicta fuerant, usurpauerit: omnia cum legitimè repetuntur, cum competentibus fructibus, ad liquidum deducta ratione, restituat. Et hęc de usufructu, quem uir extrema constituens uoluntate de rebus proprijs uxori reliquerit. de usufructu uero rerum ante nuptias donatarum, ea seruari, quæ anteriores constitutiones decreuerunt, sancimus. D. Idib. Mart. Arcadio A. II. & Rufino COSS.

DE DOTIS PROMISSIONE ET NVDA POLlicitatione TIT. XI.

I. Imp. ALEXANDER A. Claudiæ.

FRVSTRA existimas actionem tibi competere, quasi promissa dos tibi, nec præstita sit: cum neque species ulla, neque quantitas promissa sit, sed hactenus nuptiali instrumento adscriptum, quod ea, quæ nubebat, dotem dare promiserit. PP. Kal. August. Pompeiano & Peligno coss.

II. Imp. GORDIANVS A. Herodoto P.P.

SI DOTE promissa socer tuus usuras dare spopondit: id, quod deberi ostenderis, competens iudex dissolui tibi præcipiet. PP. XII. Kal. Septembr. Pio & Pontiano coss. G

III. Idem A. Claudio P.P.

SI CVM ea, quæ tibi matrimonio copulata est, nuberet, is, cuius meministi, dotem tibi non addita quantitate, sed quodcunque arbitratus fuisset, pro ea daturum se repromisit, & interpositæ stipulationis fidem nō exhibet: competentibus actionibus usus, ad promissi emolumentum iure iudiciorum perueniес. uidetur enim boni uiri arbitrium stipulationi insertum esse. PP. Kal. Ianuar. Sabino & Venusto coss.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Rufo.

SI VOLVNTATE dotantis in dotali instrumēto plura tibi tradita scripsisti, quàm suscepisti: intelligis de his, quæ desunt, petendis, pactum esse consecutum. s. Non. April. AA. coss. H

V. Iidem AA. & CC. Dafumianæ.

SI PATER marito tuo stipulanti promiserit dotem: non tibi, sed marito contra successores soceri competit actio. D. VIII. Kal. Decembr. AA. coss.

VI. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Hierio P.P.

AD EXACTIONEM dotis, quam semel præstari placuit, qualiacunque sufficere uerba censemus: siue scripta fuerint, siue non, etiam si stipulatio in pollicitatione rerum dotalium minimè fuerit subsecuta. D. Kal. Mart. Felice & Tauro coss.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

SI PATER dotem pro filia simpliciter dederit, uel filio ante nuptias donationem fecerit, habeat autem filius, uel in potestate constitutus, uel fortè emancipatus, res maternas uel ex alio modo tales, quę adquisitionē effugiunt, quarum usus fructus solus apud patrem remanet, uel quocunque modo poterat quasdā actiones contra patrē habere: dubitabatur apud ueteres, utrùmne uideretur pater ex ipso debito, dotis uel ante nuptias donatiōis fecisse promissionem uel dationem, ut sese ab huiusmodi nexu liberaret: an debitum quidem remaneret in sua natura, liberalitas autem paterna dotē uel ante nuptias donationem dare fugisset. Et in tali dubitatione multa pars legislatorum sese diuisit, alio etiam incremento huiusmodi quæstioni addito, si fortè dixerit in instrumento dotali, ex rebus paternis & maternis dotem uel ante nuptias donationem dare: utrum pro dimidia parte uideatur datio uel promissio facta esse, an pro rata portione utriusque substantiæ. Vtranque igitur dubitationem certo fini tradentes sancimus, siquidem nihil addendum existimauerit, sed simpliciter dotem uel ante nuptias donationem dederit, uel promiserit: ex sua liberalitate hoc fecisse intelligi, debito in sua figura remanente. Neque enim leges incognitæ sunt, quibus cautum est, omnino paternum esse officium, dotem uel ante nuptias donationem pro sua dare progenie. liberalitas itaque talis maneat uera & irreuocabilis, ut puro nomine & liberalitas & debitum suam sequatur fortunam. Vbi autem ex rebus tam suis, quàm maternis, uel aliis, quæ non adquiruntur, uel ex suis debitis dixerit fecisse huiusmodi liberalitates: tunc siquidem inopia penitus tentus est: ex illis uideri rebus dotem uel ante nuptias donationem esse datam, quę ad filios uel filias pertinent. Si uero & ipse substantiam idoneam possidet: & in hoc quasi de suo patrimonio dotem uel ante nuptias donationem dedisse intelligatur. poterat enim secundum suas uires dotem pro filia, uel ante nuptias donationē pro filio dare,

(margin letters: I beside "habeat autem filius" line; K beside "tionem certo fini" line)

A filio dare, & consentire filijs suis, quando uoluerint partem uel fortè totam suam substantiam, quam habent, paternæ liberalitati pro dote & ante nuptias donatione aggregare: ut reuera appareat, quid ipse uelit dare, & quid de substantia filiorum proficiscatur: nedum effuso sermone sese iactet, in promptum incidat sui periculum. D. Kalend. Nouembr. Lampadio & Oresta coss.

DE IVRE DOTIVM TIT. XII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicephoro.

B EVICTA re, quæ fuerat in dotem data, si pollicitatio uel promissio fuerit interposita: gener contra socerum, uel mulierem, seu hæredes eorum condictione, uel ex stipulatione agere potest. Sin autem nulla pollicitatio uel promissio intercesserit: post euictionem eius, siquidem res æstimata fuerit, ex empto competit actio. (Sin uero hoc non est factum: siquidem bona fide eadem res in dotē data est: nulla marito competit actio) dolo autem dantis interposito, de dolo actio aduersus eum locum habebit: nisi à muliere dolus interpositus sit. tunc enim, ne famosa actio aduersus eam detur, in factum actio competit. PP. D. Kalend. August. Mutiano & Fabiano coss.

II. Imp. ANTONINVS A. Alluuiadi.

SI STIPVlatio de restituenda portione dotis datæ subiecta est, conditioque eius exstitit: habet ex ea actionem is, in cuius personam utiliter concepta commissaque est. Secundum

C quod si Polla soror tua de restituenda sibi parte dotis habet actionem, eo, quòd mater uestra donandi animo passa est partem dimidiam dotis post obitum matris filiam stipulari: metuere non debet doli exceptionem, quòd matri suæ, quæ pactum interposuit, hæres ex minore, quàm dimidia portione, exstitit: nisi liquidò probatum fuerit, matrem eius mutasse dotis pacti uoluntatem, contentamque esse uoluisse filiam suam pro portione hæreditatis prælegationibus, maritumque suum exactione liberari uoluisse. PP. Dat. III. Kal Aug. Antonino. A. IV. & Balbino coss.

III. Imp. ALEXANDER A. Euphemio.

ET SI DOTIS exactio, defuncta in matrimonio filia, potuisset ad patrē peruenire: dotalibus tamen seruis maritus testemento directam & fideicommissam libertatem iure dedit;

D & præstitam reuocare non debuit: cum & inter uiros manumittendi mancipia dotalia constante matrimonio, liberam habeat maritus facultatem. PP. VI. Idib. Decembr. Antonino & Alexandro coss.

IIII. Idem A. Valenti.

NVLLA lege prohibitum est, uniuersa bona in dotem marito fœminam dare. PP. IIII. Idib. Iul. Maximo II. & Aeliano coss.

V. Idem A. Statiæ.

QVOTIES res æstimatæ in dotem dantur: maritus dominium consecutus, summę uelut precij debitor efficitur. Si itaque non conuenit, ut soluto matrimonio restituerentur, & iure æstimatæ sunt retinebit eas, si pecuniam tibi offerat. D. III. Idib. April. Alexandro A. III. & Marcello coss.

E VI. Imp. MAXIMINVS A. Sulpitio.

AVIA TVA eorum quæ pro filia tua in dotem dedit, etiam si uerborum obligatio non intercessit, actionem ex fide conuentionis ad te (si hæres exstitisti) transmittere potuit. nec enim eadem caussa est patris uel matris paciscentium: quippe matris pactum actionē pręscriptis uerbis constituit, patris dotis actionem profecticiæ nomine competentem conuentione simplici minimè creditur innouare. D. III. Id. Febr. Maximino A. & Africano coss.

VII. Imp. GORDIANVS A. Marco.

CVM A SOCERO tuo pro uxore dos tibi daretur, si ea in stipulationem deducta non est sub tempore dationis, sed postea: socer tuus tecum paciscendo, si id non ex uoluntate filiæ suæ fecit, conditionem eius lædere non potuit. quandoque enim sola de dote experiens,

id pactum non debere ad sui dispendium operari, de iure defenditur. PP. Dat. Kalend. Octobr. Pio & Pontiano coss.

VIII. *Idem A. Agrippinae.*

ETIAM si non dotem reddi sibi mater, sed ea, quae in dotem data sunt, ut eam sequerentur, uel ad se pertinerent, in matrimonio defuncta filia, stipulata sit: durante matrimonio filia decedente, actionem ex stipulatu uideri quaesitã, aequissimum esse iudicamus. cui consequens est, ut etiam id, quod additamenti caussa in dotem datum est, eadem actione repetatur. PP. Kal. Febr. Sabino & Venusto coss.

IX. *Imp.* DECIVS A. *& Caes. Vrbicanae.*

DOTIS tuae potiorem caussam magis esse conuenit, quàm reipublicae, cui idem maritus obnoxius factus est. PP. VI. Id. Iun. Decio A. & Grato coss.

X. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *Ingenuo.*

CVM DOTEM te aestimatam accepisse profitearis: apparet iure communi per pactum, quod doti insertum est, formato contractu ex empto actionẽ esse. quis enim dubitet, aestimationem à te mulieri deberi: cum periculo tuo res deteriores fiant, uel augmenta lucro tuo recipiantur. PP. XII. Kal. Maij. Maximo II. & Aquilino coss.

XI. *Iidem AA. & CC. Seuerae.*

DE HIS, quae in dotem data ac direpta commemoras, mariti tui esse actionem, nulla est dubitatio. D. X. Kal. Maij. Heracliae AA. coss.

XII. *Iidem AA. & CC. Rufinae.*

EX PECVNIA dotali fundus à marito tuo comparatus, nõ tibi quaeritur: cum neq; maritus uxori actionem empti possit adquirere, & dotis tantum actio tibi competat. Vnde aditus praeses prouinciae, si non te transegisse repererit, sed ex maiore parte dotem consecutam: residuum restitui prouidebit. D. VIII. Kal. Maij. Heracliae AA. coss.

XIII. *Iidem AA. & CC. Catulae.*

SI A MATRE uestra superstite aliquid ad uos pertinens, in dotẽ scienti uitrico uestro datũ est: intelligis, nullam firmitatem iuris donationem habere, si neq; pollicitatio, neq; stipulatio intercessit. D. prid. Kal. Maij. Heracliae AA. coss.

XIIII. *Iidem AA. & CC. Basilissae.*

MATER pro filia dotem dare non cogitur, nisi ex magna & probabili uel lege specialiter expressa caussa: patet etiam de bonis uxoris suę inuitę nullam dandi habet facultatem. D. Non. Nouembr. Philippopol. AA. coss.

XV. *Iidem AA. & CC. Vlpiano.*

CVM citra fidem etiam instrumentorum datam dotem aliunde probanti, post diuortium quondam uxoris tuae secundum bonam fidem restitui debere constet: amissis etiam instrumentis, sine dubio caetera probationum indicia iure prodita, non habentur irrita. D. VIII. Kal August. Sirmij AA. coss.

XVI. *Iidem AA. & CC. Aemilio.*

ANTE DIUISIONEM soror tua intestato patri etiam ipsa succedens, pro indiuiso portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur. D. Non. Iul. Sirmij. CC. coss.

XVII. *Idem AA. & CC. Sabino.*

RES, QVAS usufructu sibi deducto, socrus in dotẽ dedit, uenundando auferre tibi non potest. D. Nonis Iul. Sirmij. CC. coss.

XVIII. *Iidem AA. Menestrato.*

SI SOCRVS tua fundum deducto usufructu uxori tuae donauit, tibiq; in dotem uxor quidem proprietatem, socrus autem usumfructum dedit: uxore tua rebus humanis in matrimonio exempta fundum apud te remansisse secundum placiti inter uos fidem, non ambigitur. Nam si acceptura certum quid annuũ, filiae suę usumfructum locauit: mortua conductrice, ususfructus extingui minime potuit. Dat. XIIII. Kal. Ianuar. Sirmij CC. coss.

Cum pa-

A De iure dotium.

XIX. Iidem AA. et CC. Achilli.

CVM PAtrem pro filia dotem tibi dantem, si post mortem suam in matrimonio constituta rebus humanis eadem eximatur, partem dimidiam dotis Amniæ reddi, pactum proponas: post uero testamento facto, cum alijs Amniam hæredem scripsisse, nec Amniam quidquam ex stipulatione petere uelle sanxisse: siquidem hanc sibi reddi secundum fidem pacti stipulatam Amniam non probetur: ex alieno pacto non prorsus ei ulla competit actio. Si uero ex nerborum conceptione sibi Amnia quæsiuit obligationem, ac tibi restatorem prospexisse probetur: cõtra eam ex stipulatu post euentum condirionis petentem, B quatenus accepit ex defuncti uoluntate, quæ fuit stipulata, exceptione (salua falcidia) uti potes. D. XIII. Kal. Febr. Sirmij CC. COSS.

XX. Idem AA. & CC. Tyberio.

PRO ONEribus matrimonij mariti lucro fructus totius dotis esse, quos ipse cepit: uel si uxori capere donationis caussa permisit, cum in quantum locupletior facta est, posse agere: manifestissimi iuris est. D. XV. Kal. Maij. Sirmij CC. COSS.

XXI. Iidem AA. et CC ad Geminium.

SI INTER uirum & uxorem pactum sit interpositũ, ut si matrimonium intra quinquennij fortè tempora quoquo modo esset dissolutum, species æstimatæ doti datæ pretijs, quibus æstimatæ sunt, redderentur: manifestum est, non precia specierum dari, sed ipsas species de C bere restitui: cum in placitis specierum reddendarum idcirco preciorum nomen uideatur adnexum, ne si species aliqua deminuta fuisset, aut perdita, alio precio, quàm quo taxata fuerat, reposceretur. D. Non. August. Agrippinæ CC. COSS.

XXII. Iidem AA. et CC. Lybianæ.

REM, QVAM pater in dotẽ genero pro filia dedit, nec recepit, alienare non potest. D. V. Kal. Decembr. ijsdem CC. COSS.

XXIII. Iidem AA. et CC. Diogeni.

SI PRAEdium uxor tua dotale uenundedit: sponte, néc ne, contractum habuerit, nihil interest: cum rei tibi quæsitę dominium auferre nolenti minimè potuerit. D. V. Kal. Octobribus Viminatij CC. COSS.

XXIIII. Iidem AA. et CC. Aurelio et Lysimacho.

D SI DOTEM marito libertæ uestræ dedistis, nec eam reddi soluto matrimonio in continenti uobis pacto uel stipulatione prospexistis: hanc culpa uxoris dissoluto matrimonio penes maritum remansisse constitit, licet eam ingratam circa nos fuisse ostenderitis. D. VI. Kal. Nouembr. Antiochiæ. CC. COSS.

XXV. Iidem AA. et CC. Eutychiano.

SI MVLIer dotem à uiro dari stipuletur, ut de ea testari possit: cum ordinationis testamenti cogitatio mortis antecedens tempus significat: nec conditionem, sed caussam continet. Intestata quoque muliere defuncta, stipulationem committi proficiet. D. III. Idib. Nouembribus Antiochiæ. CC. COSS.

XXVI. Idem AA. et CC. Demosthenl.

E SI GENEro dotem dando pro filia, pater communis eam reddi tibi extraneo constituto, stipulatus est: nec sibi cessante uoluntate, nec tibi prohibente iure, quęrere potuit actionem. D. VI. Kal. Ianuar. Ipsis CC. & CÕSS.

XXVII. Iidem AA. et CC. Pompeiano.

LICET dos iure penes maritum remanserit: pro rebus tamen hæreditarijs successores, non maritus quondam, solennibus pensitationibus parere debent. S. VI. Kalend. Ianuar. Sirmij CC. COSS.

XXVIII. Imp. ZENO A. Aeliano P.P.

MVLIER in minore ætate constituta, dotem marito consentiente generali uel speciali curatore, rectè dare & exigere potest: licet ipse tempore creationis fideiussorem in mino-

rem, quàm dos eſt, quantitatem dicitur prҿſtitiſſe. Hoc idem obſeruatur, & ſi minor an- F
te nuptias donationem, conſentiente (ut dictum eſt) curatore, fecerit. D. Kalend. Ianuar.
Baſilio II. & Armatio COSS.

XXIX. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P.P.

VBI ADHVC matrimonio conſtituto maritus ad inopiam ſit deductus, & mulier ſibi
proſpicere uelit, reſq́ ſibi ſuppoſitas pro dote & ante nuptias donatione rebuſq́ extra do-
tem conſtitutis tenere: non tantum mariti res ei tenenti, & ſuper his ad iudicium uocatæ,
exceptionis præſidium ad expellendum ab hypotheca creditorem ſecundum præſtamus:
ſed etiam ſi ipſa contra detentatores rerum ad maritum ſuum pertinentium ſuper iiſdem G
hypothecis aliquam actionem ſecundum legum diſtinctionem moueat, non obeſſe ei ma-
trimonium adhuc conſtitutum ſancimus: ſed ita eam poſſe eaſdem res uindicare uel à cre-
ditoribus poſterioribus, uel ab aliis, qui non potiora iura legibus habere noſcuntur, ut
potuiſſet, ſi matrimoniũ eo modo diſſolutum eſſet, quo dotis & ante nuptias donationis
exactio ei competere poterat. Ita tamen, ut eadem mulier nullam habeat licentiam eas
res alienandi uiuente marito & matrimonio inter eos conſtituto: ſed fructibus earum ad
ſuſtentationem tam ſui, quàm mariti, filiorumq́, ſi quos habet, utatur: creditoribus ſcili-
cet mariti cõtra eum eiuſq́ res, ſi quas forte adquiſierit, intĕgra iura ſua habentibus: ipſis
etiam marito & uxore poſt matrimonii diſſolutionem ſuper dote & ante nuptias donatio-
ne, pro dotalium inſtrumentorum tenore, intĕgro ſuo iure potituris. D. III. Idib. De- H
cembr. DN. Iuſtiniano A. II. COS.

XXX. *Idem* A. *Demoſtheni* P.P.

IN REBVS dotalibus, ſiue mobilibus, ſiue immobilibus, ſeu ſe mouentibus (ſi tamen ex-
ſtant) ſiue æſtimatæ ſiue inæſtimatҿ ſint, mulierem in iis uindicandis omnem habere poſt
diſſolutum matrimonium prærogatiuam iubemus: & neminem creditorum mariti, qui
anteriores ſunt, poſſe ſibi potiorem cauſſam in iis per hypothecam uindicare: cum eҿdem
res & ab initio uxoris fuerant, & naturaliter in eius permanſerunt dominio. non enim
quòd legum ſubtilitate tranſitus earum in patrimonium mariti uideatur fieri, ideo rei ueri-
tas deleta uel confuſa eſt. Volumus itaque eam in rem actionem, quaſi in huiuſmodi re-
bus propriis habere, & hypothecariam omnibus anteriorem poſſidere: ut ſiue ex natura- I
li iure eiuſdem mulieris res eſſe intelligantur, uel ſecundum legum ſubtilitatem ad mariti
ſubſtantiam perueniſſe: per utranq́ uiam, ſiue in rem, ſiue hypothecariam, ei pleniſſimè
conſulatur. Omnis autem temporalis exceptio, ſiue per uſucapionem inducta, ſiue per
decem, ſiue per uiginti annorum curricula, ſiue ex eo tempore maiore uel minore ſit intro-
ducta: ea mulieribus ex eo opponatur, ex quo poſſint actiones mouere, id eſt opulentis
quidem maritis conſtitutis, poſt diſſolutum matrimonium: minus autem idoneis, ex quo
hoc infortunium eis illatum eſſe claruerit: cum conſtante etiam matrimonio poſſe mulie-
res contra maritorum parum idoneorum bona hypothecas ſuas exercere, iam noſtra le-
ge humanitatis intuitu definitum eſt: ficti diuortii falſa diſſimulatione in huiuſmodi cauſ-
ſa, quam noſtra lex amplexa eſt, ſtirpitus eruenda. Recitata ſepties in nouo conſiſtorio K
palatii Iuſtiniani Dat. III. Kal Nouembr. Decio. V. C. COS.

XXXI. *Iidem* A. *Iuliano* P.P.

CVM QVIDAM dotes pro mulieribus dabant, ſiue matres, ſiue alii cognati, uel extra-
nei: rectè quidem eas mariti ſine monumentorum obſeruatione ſuſcipiebant. cum autem
mulier redhibitionem caſus ſtipulabatur, & huiuſmodi fortuitus caſus eueniſſet: ipſa mu-
lier, utpote à ſe nõ facta donatione, propter hoc, quod monumenta deerant, neceſſitatẽ ha-
bebat, actionem in huiuſmodi caſu ad eum, qui dotem dedit, per ceſſionem transferre,
uel ipſas res reddere: & ita inueniebatur forſitan poſt prolixa matrimonii annorũ curricu-
la, & liberos fortè editos, infelix mulier indotata. Sancimus itaq́ omnibus huiuſmo-
di caſibus, nullis monumentis rem indigere, ſed in omnes perſonas ratas eſſe huiuſmodi
donationes

A *De iure dotium.*

donationes, & mulierem dotem suam ipsam habere (cum fortuitus casus hoc lucrum ei addiderit) & firmiter hoc apud eam permanere: nisi ipse, qui ab initio dotem dedit, sibi dari in huiusmodi casum stipulatus est. tunc etenim, cum nec ab initio suspicio aliqua liberorum concurrit, sed sibi omnem rem ille, qui dotem dedit, pepigerit: huiusmodi tractatus locum habere non potest. atqui in alijs omnibus casibus, in quibus ipse non est stipulatus, tristitiç suæ mulier hoc proprium habeat solatium per actionem dotis. Similiq; modo si quis extraneorum, id est qui eum, pro quo dat, non in potestate habeat, pro alio ante nuptias donationem nupturæ mulieri dederit, & necessaria monumenta adhibuerit, cum excedat summam legitimam donatio, uel non minor materfamiliâs nuptura sit:
B non solum ad eam, cui ante nuptias donatio datur, monumenta suam adhibeant firmitatem, sed etiam ad illum, pro quo dedit: ut si lucrum ei ex dotalibus pactis accesserit, non hoc cedat donatori, sed in suum lucrum hoc maritus conuertat, firmumq; & irreuocabile habeat: nisi donator & hoc sibi reddi huiusmodi casu fuerit stipulatus, ne & in præfato casu simile anteriori uicium oriatur. Sin autem minor quantitas sit, uel ita res gesta sit, ut monumentorum ex omni parte nulla sit utilitas: & tunc donatio ad utranque personam ualeat, & maritus casum lucretur: nisi & hic donator eum stipulatus sit. Præterea sancimus, si quis in dotem uel prædia, uel certum reditum, uel ædes, uel panes ciuiles spopondit uel promisit: si ex tempore matrimonij biennium transactum sit: illico
C redituum, uel pensionum, necnon panis ciuilis quæstum eum præstare, etiam si non fuerint adhuc res principales traditæ. Et si tota dos in auro sit: itidem post biennium usuras usque ad tertiam centesimæ præstari. Sin autem aliæ res, præter immobiles uel aurum fuerint in dotem datæ: siue in argento, siue in muliebribus ornamentis, siue in ueste, siue in alijs quibuscunque: siquidem æstimatæ fuerint simili modo post biennium & earum usuras ex tertia centesimæ currere. Sed æstimationem earum (quia & hoc apertius declarare oportet) eam intelligendam, quæ pro singulis speciebus facta est, uel pro uno quoque genere dotalium specierum, id est pro argento, uel ornamento, uel ueste, uel alijs speciebus: & non esse exspectandam post singulas æstimationes unam coadunationem totius calculi: quod satis scrupulosum & per nimiam subtilitatem perniciosum est.
D Sin autem minimè res mobiles fuerint æstimatæ: ea post biennium obseruari, quæ leges post litem contestatam pro omnibus huiusmodi rebus definiunt. Sin uero res permistæ fuerint, & partim in auro, partim in alijs rebus mobilibus, uel immobilibus: pro iam facta diuisione omnia procedere: licentia minimè deneganda marito, quando uoluerit, dotem petere. nec is, qui debet, putet sibi licentiam esse, reditus uel pensiones, uel usuras, uel accessiones soluenti dotis solutionem protelare: sed siue ante biennium, siue postea, uoluerit dotem pars mariti petere: queat (& secundum leges) eam exigere. D. XII. Kalend. April. Lampadio & Orestæ. VV. CC. COSS.

DE REI VXORIAE ACTIONE IN EX STIPVLAtu actionem transfusa, & de natura dotibus præstita

E

TIT. XIII.

1. *Imp.* IVSTINIANVS A. *ad populum urbis Cõstantinopolitanæ et ad uniuersos prouinciales.*

REM IN præsenti non minimam aggredimur, sed in omni penè corpore iuris effusam, tam super rei uxoriæ actione, quàm ex stipulatu: earum communiones & differentias referantes, & in unum tramitem ex stipulatu actionis totum rei uxoriæ ius, quod dignum esse ualere censemus, concludentes. Rei uxoriæ itaq; actione sublata, sancimus, omnes dotes per ex stipulatu actionem exigi, siue scripta fuerit stipulatio, siue non: ut intelligatur re ipsa stipulatio esse subsecuta. Eodemq; modo etsi inutiliter facta est stipulatio, adiuuari enim eam magis, quàm euanescere opor-

tet. ſi enim cum una inſtrumento ſtipulatio ualida inueniatur, etiam alijs inutilibus ſuam
noſcitur præſtare fortitudinem: quare non ex noſtra lege huiuſmodi ſtipulationibus ro/
bur non accedat legitimum? Eſt enim conſentaneum nobis, qui cenſemus, nbi ſuppoſita
ſtipulatio non eſt, intelligi eam fuiſſe adhibitam: & multo magis etiam, ſi inutilis eſt, uali/
dam eam effici. Et ut plenius dotibus ſubueniatur: quemadmodum adminiſtratione
pupillarium rerum, & in alijs multis iuris articulis tacitas hypothecas ineſſe accipimus:
ita & in huiuſmodi actione damus ex utroq; latere hypothecam, ſiue ex parte mariti pro
reſtitutione dotis, ſiue ex parte mulieris pro ipſa dote præſtanda, pro rebus dotalibus eui/
ctis: ſiue ipſæ principales perſonæ dotes dederint, uel promiſerint, uel ſuſceperint, ſi/ G
ue aliæ pro ijs perſonæ: & dos ſiue aduenticia, ſiue præfecticia ſit, ſecundum ueteris iu/
ris nominationem. Ita enim & imperitia hominum, & ruſticitas, nihil eis poterit ad/
ferre præiudicij: cum nos illis ignorantibus & neſcientibus in hoc caſu noſtram induxi/
mus prouidentiam. ſi enim & ſtipulationes & hypothecæ ineſſe dotibus intelliguntur,
& inutiles ſtipulationes emendantur: ſic in poſterum cauſſa innenietur ualida & perfecta,
quaſi omnibus dotalibus inſtrumentis à prudentiſſimis uiris confectis. Et nemo putet
nos hæc ſancire in his tantummodo dotibus, quæ inſtrumentis receptæ ſunt. nihil enim
prohibet, & ſi ſine ſcriptis dos uel detur, uel promittatur, uel ſuſcipiatur: ſimili modo in/
telligi factam ſtipulationem & hypothecam ex utraq; parte, quaſi fuerit ſcripta. & natura
quidem ex ſtipulatu actionis hæc intelligatur, re uxoria in poſterum ceſſante. Sed etſi H
nõ ignoramus ex ſtipulatu actionem ſtricto iure eſſe uallatam, & non ex bona fide deſcen/
dere: tamen quia nouam naturam de dote ſtipulatio ſibi inuenit: accommodetur ei natu/
ra rei uxoriæ & bonæ fidei beneficium. Et omnes quidem euentus, quos dos ex ſtipulatu
habet: maneat pro ſui natura exercens. ſi quid autem optimum ex rei uxoriæ actione in/
uenimus: hoc in præſenti ſpecialiter ei addimus: ut & ſit noua iſta ex ſtipulatu, quam com/
poſnimus, & non propria tantum, ſed etiã ueteris actionis pulchritudine decorata. Pri/
mum itaq; quid naturale ſit ex ſtipulatu actionis, exponatur: & ita, ſi quid ex actione rei
uxoriæ ſuperuenerit, addatur. Sciendum itaq; eſt edictum prætoris, quod de alterutro
introductum eſt, in ex ſtipulatu actione ceſſare: ita, ut uxor & à marito relicta accipiat, &
dotem conſequatur: niſi ſpecialiter pro dote ei maritus ea dereliquit: cum manifeſtiſſimnm I
ſit teſtatorem, qui hoc non addiderit, uoluiſſe eam utrunq; conſequi. Maneat ex ſtipu/
latu actionis ius ad ſucceſſores & ſine mora transmiſſionis incorruptum. Taceat in ea re/
tentionnm uerboſitas. quid enim opus eſt inducere ob mores retentionem, alio auxilio
ex conſtitutionibus introducto? uel ex qua cauſſa ob res donatas retentio introducatur,
cum ſit donatori facultas per actionem in rem directam, uel per ntilem, uel per condictio/
nem ſuo iuri mederi? Sed nec retentio ob res amotas neceſſaria eſt: cum pateat omnibus
maritis rerum amotarum iudicium. Sileat ob liberos retentio, cum ipſe naturalis ſtimulus
parentes ad liberorum ſuorũ educationem hortetur. Nec uarium genus culpæ mariti cõtra
uxores excogitent, ut poſſint eadem retentione cõtra eas uti: cum iam & Imperialibus con
ſtitutionibus ſtatutum ſit, ſi culpa mulierum diſſolutum matrimonium fuerit, quid fieri o/ K
porteat. Sed nec ob impenſas in res dotis factas retentio ſatis eſſe nobis uidetur idonea.
cum enim neceſſariæ quidem expenſæ dotis minuant quantitatem, utiles autem non aliter
in rei uxoriæ actione detinebantur, niſi ex uoluntate mulieris: non ab re eſt, ſiquidem mu
lieris uoluntas, intercedat: mandati actionem à noſtra authoritate marito contra uxorem
indulgeri, quatenus poſſit per hanc, quod utiliter impenſum eſt, adſeruari. uel ſi nõ interce
dat mulieris uoluntas, utiliter tamen res geſta eſt: negociorum geſtorũ aduerſus eam ſuffi/
cere actionẽ. Quòd ſi uoluntariæ ſint, licet uoluntate eius, expenſæ: deductio operis, quod
fecit (ſine læſione tamen prioris ſpeciei) marito relinquatur, ut ſit omnium retentionũ expe/
ditus tractatus, & ex ſtipulatu actio meritò ſecundũ ſuã naturã nullam recipiat retentionẽ.

Illo proculdubio in ex ſtipulatu actione ſeruando, ut ſi deceſſerit mulier conſtante ma/
trimonio

A trimonio ídos non in lucrum mariti cedat (nisi ex quibusdam pactionibus) sed ad mulieris hæredes ex stipulatu actio secundum suam naturam transmittatur: siue expressa fuerit, siue ex hac lege inesse intelligatur. Cum autem in ex actione dotis ex stipulatu quidem actio naturaliter restitutionem dotis à parte mariti uxori illico & in solidum fieri iubebat, rei uxoriæ autem annua bima trima die in ijs, quæ pondere, numero, mensura consistunt, exactionem pollicebatur, & non in solidum, sed quantum maritus facere potest: si non dolo malo suam deminuit substantiam: in hac parte rudem figurã ex stipulatu damus actioni, ut si matrimonium fuerit dissolutum, nullo pacto adhibito: in tantum quidem maritus
B condemnetur, in quantum facere potest: quia hoc æquissimum est, & reuerentiæ debitum maritali, si non dolo malo uersatus est: cautione uidelicet ab eo exponenda, quod si ad meliorem fortunam peruenerit, etiam quod minus persoluit, hoc restituere procuret. Exactio autem dotis celebretur non annua bima trima die, sed omnimodo intra annum in rebus mobilibus, uel se mouentibus, uel incorporalibus: cæteris uidelicet rebus, quæ solo continentur, illico restituendis: quod commune utriusque fuerat actionis. Sin autem supersederit res mobiles, uel se mouentes, uel incorporales post annale tempus restituere, uel cæteras res statim post dissolutum matrimonium: etiam usuras æstimationis omnium rerum, quæ extra immobiles sunt, usque ad tertiam partem centesimæ ex bona fide introducẽdas, maritus præstet: fructibus uidelicet immobilium rerum parti mulieris ex tempore dissolu
C ti matrimonij præstandis: similique modo pensionibus, uel uecturis nauium, siue iumentorum, uel operis seruorum, uel quæstu ciuiliũ annonarum, & alijs, quæ sunt eis similia, parti mulieris restituendis. Igitur & in sequẽti capitulo sua ex stipulatu actio utatur natura, ut si mulier à marito fuerit hæres instituta, & Falcidiæ legis ratio emerserit: etiam dotis debitum liceat ei, sicuti alia debita, ex substantia mariti subtrahere, & sic quartam partem deducere. Cumque ex stipulatu actio in his casibus, quos enumerauimus, propriam naturam habeat: necessarium est in sequenti tractatu ea exponere, quæ uel communia sunt utriusque actionis, quæ in solam ex stipulatu actionem colligi oportet, uel propria quidem rei uxoriæ actionis, exinde autẽ ex stipulatu actioni accõmodanda. Itaque partus dotalium ancillarum, id est quæ æstimatæ non sunt, uel quæ serui dotales ex quacunque caussa (nisi ex re ma
D riti uel operis suis) adquisierunt: ad mulierem pertinere, utraque actio similiter uoluit. Fœtus autem iumentorum, omniaque, quæ fructuum nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonij: siue æstimata, siue non æstimata sint. Sed & nouissimi anni, in quo matrimonium soluitur, fructus pro rata temporis portione debere utrique parti adsignari, commune utriusque actionis est, in rebus scilicet non æstimatis. æstimatarũ enim rerum maritus quasi emptor & commodum sentiat, & dispendium subeat, & periculum exspectet. Cautione uidelicet defensionis in specie, in qua dotem suæ uxoris, uel nurus in familiæ erciscundæ iudicio præcipuam filius defuncti detrahit, secundum propriam naturam ex stipulatu actionis cohæredibus suis præstanda. Videamus igitur quali incremento ei de rei uxoriæ actione accedente, formari decet ex stipulatu actionem. Cumque iuris certi & indubitati est, si parẽs per uirilem sexũ ascẽdens dote pro filia uel pronepte præ
E stita, emancipauerit eam, uel ipse decesserit, in rei uxoriæ actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etsi fuerit exhæredata (quod non erat in ex stipulatu actione. ibi enim, ut aliæ actiones, in omnes hæredes actio diuidebatur, æquissimum nobis uisum est, & in exstipulatu actione mulierem dotem suam præcipuam accipere, etsi emancipata, uel exhæredata sit, uel cum alijs hæredibus scripta. Quo à nobis recepto: & aliæ multæ species prom ptum accipiẽt exitum: cum dos possit, & de inofficioso actionem excludere (maximè si sufficit ad quartam) & in collationem ferri, si intestatus paterfamiliás decesserit. & testamento facto, quando hoc testator dixerit. Quæ omnia ex stipulatu actio à rei uxoriæ actione accepit. Accedit ei & alia species ab rei uxoriæ actione. si quãdo etenim extraneus dotem dabat, nulla stipulatione, uel pacto pro restitutione eius in suam personam facto: quisquis

x + hic

hic fuerat: mulier habebat rei uxoriæ actionem. quod antea in exstipulatu actione non erat. stipulatione autē uel pacto interposito: stipulator, uel is, qui pasciscebatur, habebat uel ex stipulatu, uel præscriptis uerbis ciuilem actionem. In præsenti autem nō sic esse uolumus, sed si non specialiter extraneus dotem dando, in suam personam stipulatus sit dotem, uel pactum fecerit: tunc præsumatur ipsa mulier stipulationem fecisse, ut ei dos ex huiusmodi casu accedat. neq; enim in hac specie uolumus uideri extraneum tacitam stipulationem fecisse: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduersus mulieres conuertatur. Imò magis in huiusmodi dotibus, quæ ab extraneis dantur, uel promittūtur, ipsa mulier uideatur fecisse tacitam stipulationē: nisi expressim extraneus dotem reddi pactus fuerit, uel stipulatus: cum donasse magis mulieri, quàm sibi aliquid seruasse ius extraneus non stipulando uideatur. Extraneum autem intelligimus omnem citra parentem per uirilem sexum ascendentem, & in potestate dotatam personam habentem. parēti enim tacitam ex stipulatu actionē donauimus. Et hoc ex rei uxoriæ actione simili modo ex stipulatu actioni accommodandum est. si quando etenim post dissolutum matrimonium dos à patre petebatur, si quidē rei uxoriæ fuerat actio: non poterat solus pater sine consensu filiæ suæ agere. & si necdum actione mota ab hac luce fuerat subtractus: & si lis contestata esset, ad filiā quasi proprium patrimonium dos reuertebatur. quod non erat in ex stipulatu actione. ibi enim solus exactionē habebat, consensu filiæ nō exspectato: etsi decedebat, ad suos hæredes transmittebat. sed rei uxoriæ ius, & in exstipulatu actionem transponere satis humanum, satis pium, satis utile matrimonijs est. Et cum lex Iulia fundi dotalis Italici alienationē prohibebat fieri à marito, non consentiente muliere: hypothecam autem, nec si mulier consentiebat: interrogati sumus, si oporteat huiusmodi sanctionem non super Italicis tantummodo fundis, sed pro omnibus locum habere. Placet itaq; nobis eandem obseruationem nō tantum in Italicis fundis, sed etiam in prouincialibus extendi. Cum autem hypothecam ei etiam ex hac lege donauimus: sufficiens habet remedium mulier, & si maritus fundum alienare uoluerit. Sed ne & consensu mulieris hypothecæ eius minuantur: necessarium est, & in hanc partem mulieribus subuenire: hoc tantummodo addito, ut fundum dotalem non solum hypothecæ titulo dare, nec consentiente muliere, maritus nō possit, sed nec alienare, ne fragilitate naturæ suæ in repentinā deducatur inopiam. Licet enim Anastasiana lex de consentientibus mulieribus, uel suo iuri renunciantibus loquitur: tamē eam intelligi oportet in rebus mariti, uel dotis quidem æstimatis, in quibus dominiū & periculum mariti est. in fundo autem non æstimato, qui & dotalis propriè nuncupatur, maneat ius intactum, ex lege quidem Iulia imperfectum, ex nostra autem authoritate plenum, atq; in omnibus terris effusum, non tantum Italicis, & sola hypotheca conclusum. Illud etiā generaliter præsenti addere sanctioni necessarium esse duximus, ut si qua pacta intercesserint, uel pro restitutione, uel pro tempore, uel pro usuris, uel pro alia quacunq; caussa, quæ nec cōtra leges, nec constitutiones sint: ea obseruentur. Sin autem repudio matrimonium fuerit dissolutū: omnia iura, quæ ex Theodosiana, uel nostra lege descendunt, immutilata custodiantur. Simili modo ea, quę Anastasiana lege pro his, quæ bona gratia separantur, enumerata sunt, firma illibataq; remaneant. Et generaliter quicquid sacratissimis constitutionibus, uel libris prudentium cautum est, quod non contrarium huic legi inueniatur: & hoc in sua maneat firmitate. & ex stipulatu actioni aggregetur, licet in re uxoria tractatum est. Quæ omnia in his tantummodo dotibus locum habere censemus, quæ post hanc legem datæ fuerint, uel promissæ, uel iam sine scripturis habitæ. instrumenta enim iam cōfecta uiribus carere non patimur, sed suū exspectare euentū. D. Kal. Nouemb. Lampadio & Oreste coss.

F G H I K

DE PACTIS CONVENTIS TAM SVPER DOTE, quàm super donatione ante nuptias, & paraphernis TIT. XIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Nicæ.

Legem

A *De pactis conuentis tam super dote &c.*

LEGEM, quam dixisti, cũ dotẽ pro alumna dares, seruari oportet: nec obesse tibi debet, quod dici solet, ex pacto actionẽ nõ nasci. tunc enim hoc dicimus, cũ pactum nudũ est. alioquin cũ pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit: utilis est condictio. P P. VII. Kal. Feb. Albino & Aemyliano COSS.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Theodotæ.*

FRVCTVS prædiorum in dotem datorum, si secundum pactum sumptibus tuis tuorumq́ seruierunt: repeti non posse, ambigere non debes. D. XI. Kalend. April. Antonino A. IV. & Balbino COSS.

B III. *Imp.* GORDIANVS A. *Torquatæ.*

QVAMUIS pater tuus, cũ te nuptui collocaret, pactus sit, ut si maritus tuus superstitibus filijs communibus in matrimonio decessisset, pars dotis liberorũ nomine retineatur: eiusmodi tamen conuentio, quò minus actionem integrę dotis habeas, proficere non potest. D. VI. Id. Ianuar. Gordiano A. & Auiola COSS.

IIII. *Idem* A. *Agatho.*

PACTVM dotale, quo matrem conuenisse cum patre tuo proponis, ut si in matrimonio decessisset, tibi & fratribus tuis dos restitueretur: si stipulatio ex persona uestra, cum in potestate patris constituti non essetis, minus legitima intercessit: defuncta ea in matrimonio, actionem uobis quærere non potuit. Sed si obligatione uerborum ritè intercedente, dotis
C petitionem habere potuisti: maximè, si adhuc uinculis potestatis patriæ non attingeris, petitionem non prohiberis exsequi. P P. V. Id. Iun. Sabino & Venusto COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Claudio.*

HAEREDITAS extraneis testamento datur. cum igitur adfirmes, dotali instrumento pactum interpositum esse uice testamenti, ut post mortem mulieris bona eius ad te pertinerent, quæ dotis titulo tibi non sunt obligata: intelligis nulla te actione posse conueniri hæredes seu successores eius, ut tibi restituantur, quæ nullo modo debentur. P P. Non. Febr. Ipsis A A. & COSS.

VI. *Iidem* A A. & CC. *Rufo.*

SI CONUENIT, ut in matrimonio uxore defuncta, dos penes maritum remaneret: profe-
D cticiæ doris repetitionem huiusmodi pactum inhibuisse, iuris explorati est: cum deteriorẽ caussam dotis, in quem casum soli patri repetitio competit, pacto posse fieri, authoritate iuris sæpissimè sit responsum. D. V. Non. Maij. Ipsis A A. COSS.

VII. *Iidem* A A. & CC. *Phileto.*

PATER pro filia dotẽ datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus pactus restitui: licet his actionem quærere non potuit: tamen utilis eis ex æquitate accommodabitur actio. D. XIIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

VIII. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. A A. *Hormisdæ* P. P.

HAC LEGE decernimus, ut uir in his rebus, quas extra dotem mulier habet, quas Græci parapherna dicunt, nullam uxore prohibente habeat communionem, nec aliquam ei ne-
E cessitatem imponat. quamuis enim bonum erat mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam eiusdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum æquitatis conuenit esse fautores: nullo modo (ut dictum est) muliere prohibente, uirum in paraphernis se uolumus immiscere. D. Id. *.

IX. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS AA. *Nicostrato* P. P.

EX MORTE cuiuscunq́ personæ, siue mariti, siue mulieris, eandem partem, non pecuniæ quantitatem, tam uirum ex dote, quàm mulierem ex ante nuptias donatione lucrari decernimus. ueluti si maritus mille solidorum ante nuptias donationem confecerit: licebit mulieri & minoris & amplioris quantitatis offerre dotem, & marito similiter ante nuptias donationem. Hoc tamen obseruandum est, ut quantam partem mulier stipuletur sibi lucro cedere ex ante nuptias donatione, si priorem maritum mori contigerit: tantam & maritus

ex dote

ex dote partem non pecuniæ quantitatē stipuletur sibi, si constante matrimonio prior mulier in fata collapsa fuerit. Et si pactum contra uetitum fuerit subsecutum: infirmum atque inualidum hoc esse, ut nulla ex eo procedere possit exactio præcipimus. Eadem custodiri censemus, siue pater pro filio, siue mater, siue ipse ducturus uxorem sui iuris constitutus, siue quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturæ dederit, seu promiserit. Simili quoque modo siue pater pro filia, siue mater, siue ipsa pro se sui iuris uidelicet constituta, siue quilibet alius pro ea uxorem ducturo dotem dederit, seu promiserit: quoniam & alio pro ea offerente dotem, ipsa eam pro se uidetur offerre. Quod adeo uerum est, ut ipsa ab alio pro se oblatam dotem in lucrum suum reposcat: nisi forte is, qui eam obtulit, statim, id est tempore oblationis seu promissionis, stipulatus uel pactus sit, ut sibi dos prædicta reddatur. D. XV. Kal. Septemb. Anthemio A. II. COS.

X. *Imp.* IVSTINIAN. A. *Mennæ* P. P.

LEGE Leonis diuæ memoriæ pacta lucrorū dotis & ante nuptias donationis paria esse sanciente, nec adiiciente, quid fieri oporteat, si hoc minimè obseruatū sit: nos omnia clara esse cupiētes, præcipimus disparibus eis factis, maiorē lucri partē ad minorē deduci, ut eo modo uterque minorē partem lucretur. D. VIII. Id. April. Constantinop. Decio V. C. COS.

XI. *Idem A. Ioanni* P. P.

SI MVLIER marito suo nomina, id est fœneraticias cautiones, quæ extra dotem sunt, dederit, ut loco paraphernarum apud maritum maneant, & hoc dotali instrumēto fuerit adscriptum: utrùm ne habeat aliquas ex his actiones maritus, siue directas, siue utiles: an penes uxorem omnes remaneant, & in quem euentum dandæ sint marito actiones, quæritur. Sancimus itaque, si quid tale euenerit: actiones quidem omnimodo apud uxorem manere, licentiam autem marito dari easdem actiones mouere apud competentes iudices, nulla ratihabitione ab eo exigenda, & usuras quidem eorum circa se & uxorem dependere. pecunias autem sortis, quas exegerit: seruare mulieri, uel in caussas ad quas ipsa uoluerit, distribuere. Et si quidem in dotali instrumento hypothecę pro his nominatim à marito scriptæ sunt: his esse mulierem ad cautelam suam contentam. Sin autem minimè hoc scriptum inueniatur: ex præsenti nostra lege habeat hypothecam contra res mariti, ex quo pecunias ille exegit. Antè etenim habet ipsa mulier facultatem (si uoluerit) siue per maritū, siue per alias personas, easdem mouere actiones, & suas pecunias percipere, & ipsas cautiones à marito recipere, securitate ei competente facienda. Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum & diligentiam maritus circa eas præstare debet, qualem & circa suas res habere inuenitur: ne ex eius malignitate uel desidia aliqua mulieri accedat iactura. quod si euenerit: ipse eam de proprio resarcire compellitur. D. Kal. Nouemb. Lampadio & Orestæ VV. CC. COSS.

DE DOTE CAVTA NON NVMERATA TIT. XV.

I. *Impp.* SEVERVS *&* ANTONINVS AA. *Dionysiæ.*

DOTEM numeratio, non scriptura dotalis instrumenti facit. & ideo non ignoras, ita demum ad petitionem dotis admitti te posse, si dotem à te re ipsa datā probatura es. D. XIII. Kal. Aug. Chilone & Libone COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Papinianæ.*

QVOD de suo maritus constante matrimonio donandi animo in dotē adscripsit, si eandem donationem legitimè confectam non reuocauit, qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortē obiit: ab hæredibus mariti, quatenus liberalitas interposita munita est, peti potest. PP. Non. Decemb. Alexandro A. III. & Dione COSS.

III. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P. P.

IN DOTIBUS, quas datas esse, dotalibus instrumentis conscribi moris est, cū adhuc nulla datio, sed pollicitatio tantum subsecuta sit: liceat non numeratæ pecuniæ exceptionem opponere

A ponere, non solum marito contra uxorem, uel eius hæredes, morte mulieris uel repudio dissoluto matrimonio: sed etiam hæredibus mariti, cuius morte dissolutum est matrimonium. socero etiam, uel eius hæredibus, si cum filio suo dotem suscepisse dotalibus instrumentis scriptum sit. omni denique personæ, quam dotem suscepisse unà cum marito conscribitur, & eius similiter hæredibus. Ita tamen, ut intra annum tantum continuum à morte mariti, uel mulieris, uel missione repudij computandum, ea licentia detur. D. Kalend. Iun. DN. Iustiniano A. II. COS.

B DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET VXOREM, & à parentibus in liberos factis, & ratihabitione TIT. XVI.

I. Imp. ANTONINVS A. Triphenæ.

ONA quondam mariti tui fiscus, si nemine ei successore existente, ut uacãtia, occupauit: donationes ab eo factæ, si usque ad finem uitæ in eadem uoluntate permansit, reuocari non possunt. PP. III. Id. Ianuar. Duobus & Aspris coss.

II. Idem A. Claudiano.

NEC inter eas quidem personas, quarum iuri subiecti sunt uir & uxor, quiue in eorum potestate sunt, donationes iure ciuili fieri possunt. PP. III. Id. Aug. Duob. & Aspris coss.

III. Idem A. Marco militi.

C SI ANcillam numis tuis comparatam esse, præsidi prouinciæ probaueris, donationisque caussa focariæ tuæ nomine instrumentum emptionis esse conscriptum: eam tibi restitui iubebit. nam licet cessante iure matrimonij donatio perfici potuerit: milites tamen meos à focarijs suis hac ratione fictisque adulationibus spoliari nolo. PP. XII. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

IIII. Idem A. Epicteto.

DONAtio mancipiorum aliarumque rerũ, quas tibi ab uxore tua donatas dicis: si modo suæ potestatis, cum donaret, fuit, uel patris sui uoluntate id fecit, & in eadem uoluntate donationis usque ad ultimum diem uitæ perseuerauit: ex meo & diui Seueri patris mei constitutione confirmata est. Sin autem post mortem filiæ facta est donatio à quondam socero tuo: etiã inter uiuos ea perfici potuit. PP. IIII. Non. Mart. Anton. A. IV. & Balbino coss.

D V. Imp. ALEXANDER A. Quintillæ.

SI, VT proponis, pater tuus, in cuius potestate fuisti, marito tuo genero suo instrumentum debitoris donationis caussa dedit, isque uita functus est, ac postea à marito diuertisti: quod gestum est, non ualet. PP. Idib. Feb. Albino & Maximo coss.

VI. Idem A. Nepotiano.

ETIAM si uxoris tuæ nomine res, quæ tui iuris fuerant, depositæ sunt: caussa proprietatis ea ratione mutari non potuit, & si donasse te uxori res tuas ex hoc quis intelligat: cũ donatio in matrimonio facta, prius mortua ea, quæ liberalitatem excepit, irrita fit. Nec est ignotum, quod cum probari non possit, unde uxor matrimonij tempore honestè quæsierit de mariti bonis eã habuisse, ueteres iuris authores meritò crediderint. PP. Non. Decemb. E Alexandro A. III. & Dione coss.

VII. Idem A. Theodotæ.

SI EX uoluntate patris tui filio tutoris nupta es: collata in maritum donatio ipso iure irrita est, sed si matrimonium iure non ualuit: licet ipso iure donatio tenuerit: quia tamen indigna persona eius fuit, qui nec maritus potest dici: utiles actiones super reuocandis his tibi competunt. PP. Kal. Octob. Lupo & Maximo coss.

VIII. Idem A. Leoni.

SI FRVctus eorum prædiorum, quæ in dotem accepisti, matrimonij tempore uxorem tuam percipere passus es, eosque uxor tua absumpsit: restitui tibi post diuortium oportere, nulla ratione contendis. sin autem ab his locupletior facta est: in tantum potest conueniri

niti. PP. V. Kalend. Octobr. Maximo & Paterno coss.

IX. *Imp.* GORDIANVS A. *Origeni.*

ETSI de tua pecunia mancipia uxori tuæ comparata sunt: tamen si ei sunt tradita: eorũ dominium non ad te, sed ad eam pertinet. pecuniæ autem tantummodo repetitionem habes: siue negocium eius gerens numerationẽ fecisti, siue in eam donationẽ conferens quantitatem precij largitus es. etenim uel in solidum, uel quatenus locupletior facta est, actione cum ea competenti poteris experiri. PP. VII. Kal. Octob. Pio & Pontiano coss.

X. *Idem A. Maximo.*

SICVT cessat petitio quantitatis, quam de suo maritus uxori in menses singulos, uel in annos singulos proprij usus eius gratia promittit: ita & ex ea caussa numis salutis erogatisq́, nõ dari repetitionẽ, manifestũ est. PP. V. Kal. Iul. Gordiano A. II. & Põpeiano coss. G

XI. *Idem A. Valeriano.*

SI MARITUS quondam uxoris tuæ, cum sui iuris esset, in eam prædia uel cætera donationis titulo contulit, & in ea uoluntate usq; ad mortem suam durauit: ex oratione diui Seueri confirmata est donatio. at si eas res pater defuncti iniuriose abstulit: per præsidem prouinciæ eas restituere cogetur. nec enim quasi maleficijs eius sit maritus exstinctus, crimen intendens, sub prætextu accusationis, quæ donata sunt, auferre debuit: cum caussa liberalitatis à criminatione separata sit. PP. VII. Kal. Feb. Ariano & Pappo coss.

XII. *Idem A. Secundinæ.*

SI MARITUS tuus creditores sortitus, post factam in te donationem fundum, quem ex donatione iuri tuo uindicas, ijsdem specialiter obligauit: eandem obligationem defensionis tuæ firmitatem interrumpere, intelligere debes: cum sit manifestum, non solum huiusmodi obligatione, sed etiam donatione, uel uenditione, uel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatã esse à uiro in mulierẽ factã donationẽ. PP. III. Kal. Feb. Ariano & Pappo coss. H

XIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Rufinæ.*

SIQVIDEM ante donationẽ possessionis in te iure (ut dicis) à marito collatã, prædiũ ab eodem creditori obligatũ fuit: alienationẽ eius, saluo iure debiti (si tamen iuris ratio actionẽ eius nõ excludit) factã esse, dubiũ non est. Quod si donatione iure celebrata, eo quod uel ante nuptias facta est, uel in ijsdem casibus, in quibus etiã constante matrimonio donatio procedere potest, obligatio insecuta est: factum mariti, quẽ diẽ suũ obijsse memorasti, iuri tuo officere non posse, certum est. PP. XII. Kal. Iul. Maximo II. & Aquilino coss. I

XIIII. *Iidem* AA. *Octauianæ.*

EX VERBIS, quæ in postremis iudicijs inferuntur, licet ad fideicommissum uel legatum utilia sunt, non omnimodo legati uel fideicommissi persecutio datur: sed ita demũ, si relinquendi studio huiusmodi uerba fuerint adscripta. unde te uoluntatis quæstionem, non iuris, in preces tuas contulisse, palàm est. Cum igitur lecto testamento animaduertimus, maritum tuum ex præcedente donatione dominium tibi conseruasse, securitatiq́; tuæ ad obtinendam proprietatem cauisse: indito totum uerborum conceptio non fideicommissum relictum ostendit, sed ex senatusconsulti authoritate liberalitate mariti tui, cui custodiendæ etiam moriens prospexerit, quatenus firmare potuit dominium, mortis tempore tibi esse addictum. PP. III. Non. Octob. Ipsis & AA. coss. K

XV. *Iidem* AA. *Iustinæ & alijs.*

SI NON uerum cõtractum pater uester gessit, sed sub specie uenditionis donationẽ possessionis in matrem uestram contulit, nec ex bonis, quæ in persona patris uestri permansisse uidebantur, ob primipilum indemnitati fiscali satisfieri potuit: licet in eadem donandi uoluntate perseuerauit: ex eadem tamen possessione ad supplendam pecuniam, quæ ex bonis ab eo relictis colligi nequiuerit, conferendum est. Quod si liberalitatis tenorem mutata uoluntate pater tuus interrupit: in hæreditate eius dominium resedisse, nulla dubitatio est. PP. IIII. Kal. Feb. Tyberiano & Dione coss.

A De donationib. inter uirum et uxorem etc.

XVI. Iidem AA. Theodoro.

SI FILIJ tui emancipati matris hæreditatem sibi adquisierunt: proba apud præsidem pro uinciæ, non donandi animo te nomine uxoris tuæ prædia comparasse, sed nominis dunta xat eius titulo usum, per possessionem rerum à uenditoribus tibi traditarum dominium esse effectum, ut comprehensa filiorum tuorum iniuria, proprietatis ius incolume perseueret. nam si largiendi proposito id te fecisse constiterit: pecuniæ tibi persecutio competit. PP. VI. Id. Mart. Tyberiano & Dione COSS.

XVII. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

B DE HIS, quæ extra dotem in domũ illata à marito erogata cõmemoras: siquidẽ te donanti te consumpta sunt: intelligis, aduersus hæredes, non nisi in quantũ locupletior fuit, habere te actionẽ. Si uero contra uoluntatẽ tuam: omnia restitui oportere. PP. VIII. Kal. Mart. Heracliæ. AA. COSS. XVIII. Iidem AA. & CC. Maternæ.

A MARITO in uxorem donatione collata matrimonij tempore, nec initio dominium trãsferri potest: nec si post diuortium intercesserit, uel prior persona, quæ liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta, uel ab eo, qui donauit, fuerit reuocata, potest conualescere. D. IIII. Kal. Septembr. AA. COSS.

XIX. Iidem AA. et CC. Dionysiæ.

SI CONSTANTE matrimonio tibi mater domum tradidit: hanc in tuis bonis fecit. D. Id. Iul.

C Philippopol. CC. COSS. XX. Iidem AA. et CC. Claudiæ.

CREDITOR soluto debito, de pignore liberato nihil ad uxorem debitoris quondam trãsferre potuit. sed nec consensus eiusdem debitoris accedens per eum, qui creditor fuit, imaginariæ factæ uenditioni ad dominium transferendum prodesse quidquam potuit: cum tam ea, quæ simulatẽ aguntur, quàm quæ in uxorem à marito donationis caussa tempore matrimonij procedunt, propter iuris ciuilis interdictum (cum proponas uxorem superstite marito rebus humanis exemptam) pro infectis habeantur. D. V. Id. Aug. Viminatij. CC. COSS.

XXI. Iidem AA. et CC. Maucaliæ.

SI PROPRIJS habitis contractibus, quam acceperas mutuam pecuniam, pro marito donationis caussa erogasti: cum nec ad dignitatem profuerit, nec locupletior sit factus: intelligis,

D nullam tibi contra eum competere actionem. D. III. Id. Aug. Viminatij. CC. COSS.

XXII. Iidem AA. et CC. Arclinoæ.

MARITUS manumissionis caussa seruum mulieri constante matrimonio donare potest. S. Kal. Aug. Sirmij. CC. COSS.

XXIII. Iidem AA. & CC. Cæcilianæ.

SI TE in uacuam possessionem prædij socrus tua titulo donationis ante matrimonium uel post induxit: ad rescindendam donationem pœnitentia nihil proficit. S. Kal. Nouemb. Brundusij. CC. COSS. XXIIII. Imp. CONSTANTINVS. A. Petronio.

RES uxoris, quæ uel successione qualibet, uel emptione, uel etiam largitione uiri in eam ante reatum iure peruenerant, damnato ac mortuo ex pœna marito, uel in seruilem condi-

E tionẽ ex pœnæ qualitate deducto, illibatas esse præcipio, nec alieni criminis infortunio adstringi uxorẽ: cum paternis maternisúe ac proprijs bonis frui eam intẽgro legũ statuto religiosum sit: & donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudiciciæ præmio cessit, obseruanda sit, tanquã si maritum eius natura, non pœna subduxerit.

Sin aũt aqua & igni ei interdictum erit, uel deportatio illata, non tamen mors ex pœna subsecuta: donationes à uiro in uxorem collatæ adhuc in pendenti maneant. quia nec matrimoniũ in huiusmodi casibus dissoluitur: ita, ut si usq; ad uitæ suæ tempus maritus eas nõ reuocauerit: ex morte eius confirmentur, fisco nostro ad easdem res nullam in posterum cõmunionem habituro. D. III. Kal. Mart. Sardiniæ. Crispo & Constantio COSS.

XXV. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P. P.

DONATIONES, quas parentes in liberos cuiuscunq; sexus in potestate sua constitutos con

ferunt, uel uxor in suum maritum, uel maritus in suam uxorem, uel alter eorũ in aliam personam, cui constante matrimonio donare non licet, uel ipsæ aliæ personæ in eam, cui donare nõ poterant: ita firmas esse per silentiũ donatoris uel donatricis sancimus, si usq; ad quantitatẽ legitimam, uel eã excedentes, actis fuerint intimatæ. nam amplioris quantitatis donationem minimè intimatã, nec per silentium eius, qui donauit, confirmari concedimus. Si uero specialiter eas in suprema uoluntate donator uel donatrix confirmauerit: sine ulla distinctione ratæ habebuntur: ita tamen, ut siquidem ultra lege finitam quantitatẽ expositæ in actis minimè insinuatæ fuerint: specialiter earum confirmatio ex eo tempore uim habeat, ex quo eædem donationes confirmatæ sunt. Si uero uel nõ amplior sit donatio, uel cũ amplior esset, in actis insinuata sit: tunc & silentium donatoris uel donatricis & specialis cõfirmatio ad illud tempus referetur, quo donatio cõscripta sit: sicut & alias ratihabitiones negociorum ad illa reduci tempora oportet, in quibus contracta sunt: nec in cæterum subtilẽ diuisionem facti & iuris introduci posse. D. Idib. Decembr. DN. Iustiniano A. II. COSS. G

XXVI. *Idem A. Mennæ P.P.*

DONATIONES, quas diuus Imperator in piissimam reginam suam coniugem, uel illa in serenissimum maritum cõtulerit: illico ualere sancimus, & plenissimam habere firmitatem: utpote Imperialibus contractibus legis uicem obtinentibus, minimeq; opitulatione quadã extrinsecus egentibus. D. VIII. Id. April. Decio. V. C. COS.

XXVII. *Idem A. Ioanni P.P.* H

SI VNVS ex his, qui matrimonio fuerãt copulati, in alium donatione facta ab hostibus captus esset, & in seruitutem deductus, & postea ibi morte peremptus: quærebatur, an huiusmodi liberalitas, quam antè fecit, ex hoc roborari uideretur, an uacillaret? Et iterum si donator quidem in ciuitate Romana constitutus decessisset, mortis autem eius tẽpore is, qui donationem accepisset, in captiuitate degeret, & post reuersus esset: an uideretur & tunc donatio rata haberi? Cum itaq; in utroq; casu oporteat augusto remedio caussam dirimi: cum nihil tam peculiare sit Imperialis maiestatis, quàm humanitas, per quam solam dei seruatur imitatio: in ambobus casibus donationem firmam esse censemus. Dat. Kal. Decemb. Lampadio & Oresta. VV. CC. COSS.

DE REPVDIIS, ET IVDICIO DE MORIBUS SUBLATO. TIT. XVII. I

I. *Imp. ALEXANDER. A. Abutinianæ.*

MATRIMONIVM quidem deportatione, uel aquæ & ignis interdictione non soluitur: si casus, in quem maritus incidit, non mutet uxoris affectionem. Ideoq; dotis actio ipso iure non competit: sed indotatam eam esse, cuius laudandum propositum est, nec ratio æquitatis, nec exempla permittunt. PP. Non. Nouẽb. Alexandro. A. III. & Dione COSS.

II. *Imppp. VALERIAN. & GALIEN. A A. & VALERIAN. Cæs. Paulinæ.*

LIBERVM est filiæ tuæ, si sponsum suum post tres peregrinationis annos expectandum sibi ultra non putet: omissa spe huius coniunctionis, matrimonium facere, ne oportunum nubendi tempus amittat: cum posset nuncium remittere, etsi præsente illo consilium mutare uoluisset. PP. VII. Kal. April. Æmyliano & Basso COSS. K

III. *Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Tullio.*

DVBIVM non est, omnia omnino, quæ consilio rectè geruntur, iure meritoq; effectu & firmitate niti. Quare si tu dotem pro muliere dedisti, & ex morte eius repetitionem stipulatus es, circumscribendi autem tui caussa ficto repudio matrimonium breui tempore rescissum est: res dotales, quas ante nuptias obtulisti, prẽses prouinciæ recipere te non dubitabit. certum est enim daturum operam moderatorem prouinciæ, ut quæ contra fas gesta sunt, fructum calliditatis obtinere non possint: cum nobis huiusmodi commenta displiceant.

imagina-

A *De repudijs, et iudicijs de moribus sublato.*

imaginarios enim nuncios & repudia nullius esse momenti:siue nuptijs fingant se renunciasse,siue sponsalibus:etiam ueteribus iuris authoribus placuit.D.II.Kal.Septembr.Tyberiade.Ipsis AA.COSS.

IIII. *Iidem* AA.*&* CC.*Pisoni.*

FILIAE diuortium in potestate matris non est.D.III.Kal.Ianuar.Sirmij.CC.COSS.

V. *Iidem* AA.*&* CC.*Schyroni.*

DISSENTIENTIS patris,qui initio consensit matrimonio,cum marito concordante uxore filiafamiliâs, uoluntatem ratam non haberi,diuus Marcus pater noster religiosissimus Imperator constituit:nisi magna & iusta caussa interueniente hoc pater fecerit.Inuitam autem ad maritum redire,nulla iuris praecepit constitutio.Emancipatae uero filiae pater diuortium in arbitrio suo non habet.D.V.Kal.Septembr.Nicomedię.CC.COSS.

VI. *Iidem* AA.*et* CC.*Phoebo.*

LICET repudij libellus non fuit traditus,uel cognitus marito,dissoluitur matrimonium. D.XVIII.Kal.Ianuar.Nicomediae.CC.COSS.

VII. *Imp.*CONSTANTINVS.A.*Dalmatio.*

VXOR,quae in militiam profecto marito post interuentum annorum quatuor,nullum sospitatis eius potuit habere indiciũ,atq; ideo de nuptijs alterius cogitauit,nec tamen antè nupsit,quàm libello ducem super hoc suo uoto conuenit:nõ uidetur nuptias inijsse furtiuas, nec dotis amissionem sustinere, nec capitali poenae esse obnoxiam,quae post tam magni temporis iugitatem non temere,nec clanculo,sed publicè contestatione deposita nupsisse firmatur.Ideoq; obseruandum est,ut si adulterij suspitio nulla sit,nec coniunctio furtiua detegitur nullum periculũ ab his, quorum coniugio erant copulatae,uereatur:cum si conscientia maritalis thori furtim esse uiolata,disciplinae ratio poenã congruam flagitaret.D.* Naesso. Feliciano & Titiano COSS.

VIII. *Impp.*THEODOSIVS.*&* VALENTIN.AA.*Hormisdae.P.P.*

CONSENSV licita matrimonia posse contrahi:contracta,non nisi misso repudio, dissolui praecipimus.Dissolutionem etenim matrimonij difficiliorem debere esse,fauor imperat liberorum.caussas autem repudij hac saluberrima lege apertius designamus.sicut enim sine iusta caussa dissolui matrimonia iusto limite prohibemus:ita aduersa necessitate pressum uel pressam,quãuis infausto,attamen necessario auxilio cupimus liberari. Si qua igitur maritum suum adulterum,aut homicidam,uel ueneficum,uel certè contra nostrum imperium aliquid molientẽ,uel falsitatis crimine condemnatum inuenerit,si sepulchrorum dissolutorem,si sacris aedibus aliquid subtrahentem,si latronem . uel latronum susceptorem,uel abactorem,aut plagiarium,uel ad contemptum sui domi suae ipsa inspiciente cum impudicis mulieribus(quod maximè etiam castas exasperat)coetum ineuntem,si suae uitae ueneno aut gladio aut alio simili modo insidiantẽ,si se uerberibus(quae ingenuis aliena sunt) adficientem probauerit:tunc repudij auxilio uti necessario ei permittimus libertatem, & caussas dissidij legibus comprobare. Vir quoq; pari fine claudetur,nec licebit ei sine caussis apertius designatis propriam repudiare iugalem:nec ullo modo expellat, nisi adulteram,ueneficam,aut homicidam,aut plagiariam,aut sepulchrorum dissolutricem,aut ex sacris ędibus aliquid subtrahentem,aut latronum fautricem,aut extraneorum uirorum se ignorante uel nolẽte conuiuia appetentem,aut ipso inuito sine iusta aut probabili caussa foris scilicet pernoctantem:nisi circensibus uel theatralibus ludis,uel arenarum spectaculis in ipsis locis,in quibus haec adsolent celebrari,se prohibente gaudẽtem:nisi sibi ueneno,uel gladio,aut alio simili modo insidiatricem,uel contra nostrum imperium aliquid machinantibus consciam seu falsitatis se crimini immiscentem inuenerit,aut manus audaces sibi probauerit ingerentem.tunc enim necessario ei discedendi permittimus facultatem, & caussas dissidij legibus comprobare. Haec nisi uir uel mulier obseruauerunt:ultrice prouidentissimae legis poena plectentur.Nam mulier si contempta lege repudium mittendum esse tentauerit:suam do-

tem & ante nuptias donationem amittat, nec intra quinquenum nubendi habeat denuo
potestatem. Aequum est enim eam interim carere cõnubio, quo se monstrauit indignam.
Quòd si præter hoc nupserit: ipsa & quidẽ infamis, connubium uero illud nolumus nuncu/
pari, insuper etiã arguendi hoc ipsum uolenti concedimus libertatem. Si uero caussam pro
bauerit intentatam: tunc eam & dotem recuperare, & ante nuptias donationem lucro habe
re, aut legibus uindicare censemus, & nubendi post annum ei (ne quis de prole dubitet) per/
mittimus facultatem. Virum etiam, si mulierem interdicta arguerit attentantem: tam do
tem, quàm ante nuptias donationem sibi habere, seu uindicare, uxoremq; (si uelit) statim du
cere hac iusta definitione sancimus. Sin autem aliter uxori suæ renunciare uoluerit: dotem G
redhibeat, & ante nuptias donationem amittat. Seruis scilicet uel ancillis puberibus, si cri/
men adulterij uel maiestatis ingeritur, tam uiri, quàm mulieris, ad examinandam caussam
repudij, quo ueritas aut facilius eruatur, aut liquidius detegatur (si tamen alia documenta de
fecerint) quæstionibus subdendis. Super plagis etiam (ut dictum est) illatis ab alterutro cõ/
mouendis, easdem probationes (quoniam non facilè, quæ domi gerũtur, per alienos potue/
runt confireri) uolumus obseruari. Si uero filio uel filijs, filia uel filiabus exstantibus, repu
dium missum est: omne, quidquid ex nuptijs lucratũ est, filio seu filijs, filiæ seu filiabus post
mortem accipientis seruari: id est si pater temere repudium miserit, donationem ante nupti
às à matre seruari. si mater: dotem ipsam eidem uel eisdem filio seu filiæ patre moriente di/
mitti censemus. patri uidelicet uel matri inscribendis filijs hæredibus, si unum seu unam uel H
omnes scribere, uel uni ex his donare uelit, electione seruata, nec ullam alienandi seu suppo
nendi memoratas res permittimus facultatem. sed si aliquid ex ijsdem rebus defuerit: ab hę
redibus, seu earum detentatoribus (si tamen non ipsos hæredes scripserit, aut scripti filij nõ
adierint) resarciri præcipimus: ut etiam hoc modo inconsulti animi ad repudium mittendũ
detrimento retrahantur. Pactiones sane, si quæ aduersus præsentia scita nostræ maiesta/
tis fuerint attentatæ, tanquã legum contrarias, nullam habere uolumus firmitatem. D. V. Id.
Ianuar. Protogene & Astorio COSS.

IX. *Imp.* ANASTASIVS. A. *Theodoro.* P. P.

SI CONstante matrimonio communi cõsensu tam uiri, quàm mulieris, repudium sit mis/
sum, quo nulla caussa continetur, quæ consultissimæ constitutioni diuæ memorię Theodo/ I
sij & Valentiniani insetta est licebit mulieri non quinquennium expectare, sed post annũ
ad secundas nuptias conuolare. D. XV. Kal. Mart Anastasio A. II. COS.

X. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ* P. P.

IN CAVSSIS iam dudum specialiter definitis, ex quibus rectè mittuntur repudia, illam
addimus, ut si maritus uxori ab initio matrimonij usq; ad duos continuos annos compu/
tandos coire minimè propter naturalem imbecillitatem ualeat: possit mulier, uel eius paren
tes, sine periculo dotis amittendæ repudium marito mittere: ita tamen, ut ante nuptias do/
natio eidem marito seruetur. D. III. Id. Decembr. DN. Iustiniano A. II. COS.

XI. *Iidem* A. *Hermogeni magistro offic.*

IVBEMVS, ut quicunq; mulierem cum uoluntate parentum, aut si parentes non habue/ K
rit, sua uoluntate maritali affectu in matrimonium accepit et iam si dotalia instrumenta nõ
intercesserint, nec dos data fuerit: tanquã si cum instrumentis dotalibus tale matrimonium
processisset, firmum coniugium eorum habeatur. Non enim dotibus, sed affectu matrimo/
nia contrahuntur. Si quis autem eam, quam sine dote uxorem acceperat, à coniugio suo
repellere uoluerit: non aliàs ei hoc facere liceat, nisi talis culpa intercesserit, quæ nostris
legibus condemnatur. Si uero sine culpa eam reiecerit, uel ipse talem culpam contra inno/
centem mulierem commiserit, compellatur ei quartam partem propriæ substantiæ pro ra/
ta portione persoluere: ut siquidem quadringentarum librarum auri, uel amplius, uir sub/
stantiam habeat: centum libras auri mulieri præstet, & nihil amplius, etsi quantamcunque
substantiam possideat. Sin uero minus quadringentis libris auri puta substantia eius fue/
rit:

A rit:tunc quarta pars computatione facta puræ substantiæ eius usq; ad minimam quantitatem mulieri detur:eodem modo seruando & in mulieribus,quæ indotatæ cõstitutæ,sine culpa mariti constitucionibus cognita eos repudiauerint,uel ipsæ culpam innocenti marito præbuerint,ut ex utraq; parte æqua lance & æquitas & pœna seruetur:hoc lucro quartæ partis,filijs quidem non exstantibus,ipsi uiro & mulieri competẽte,& ab his quo modo uoluerint,disponendo. filijs autem,& deinceps personis ex eodem matrimonio interuenientibus:eis seruando ad similitudinem dotis & propter nuptias donationis per omnia, quæ super his statuta sunt. Inter culpas autem uiri & uxoris constitutionibus enumeratas & has
B adijcimus,si fortè uxor sua ope uel ex industria abortũ fecerit:uel ita luxuriosa est, ut cõmune lauãcrum cum uiris libidinis caussa habere gaudeat:uel dum est in matrimonio,aliũ maritum fieri sibi conata fuerit.& in his enim caussis locum habere constitutiones sancimus, quæ de culpa tam mariti,quàm uxoris loquuntur, quemadmodum dos uel donatio propter nuptias perit:ita & mulieres indotatæ in quartam partem,quam & uiris & mulieribus ex hac lege destinauimus, amissionis periculum sustineãt. Iudicio de moribus, quod antea quidem in antiquis legibus positum erat,non autem frequentabatur,penitus abolito.omnibus etenim caussis requisitis & perfectis,quas antiquitas introducebat,nihil ualidum præter eas,quas anteriores constitutiones & præsens dispositio introduxit, inuenimus. D.XIII. Kal. Decembr. DN. Iustiniano. A. II. COSS.

C

SOLVTO MATRIMONIO QVEMADMODUM dos petatur. TIT. XVIII.

I. *Impp* SEVERVS *et* ANTONINVS. A A. *Gemillæ.*

DVBIVM non est,post æstimationẽ dotis pactione uel stipulatione interposita, ut si ipsæ res dissoluto matrimonio exstarẽt,uxori reddantur:& ancillas cũ partu ex stipulatu iudicio restitui oportere. PP. III. Id. April. Laterano & Rufino COSS. II. *Iidem* A A. *Aquiliæ.*

SECVNDUM rationem iuris existimas restitui tibi debere dotem à fisco,qui bona damnati patris tui suscepit.licet enim uiro quondam tuo pater tuus hæres exstiterit: attamen iuri
D tuo hoc derogare non potest:cum & ipse pater sine uoluntate tua,nec exigere,nec accipere, dotem poterat. D. Prid. Non. April Apro & Maximo COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS. A. *Hostiliæ.*

SI ignorãs statũ Erotis,ut liberũ duxisti, & dotẽ dedisti,isq; postea seruus est iudicatus: dotẽ ex peculio recipies,& si quid præterea tibi debuisse cũ apparuerit. filij aũt tui,ut ex libera nati,incerto tamẽ patre,spurij ingenui intelliguntur. PP. III. Kal. Septẽbr. Læto & Cereali COSS. IIII. *Imp.* ALEXANDER. A. *Apollonio.*

DOS à patre profecta,si in matrimonio decesserit mulier filiafamiliâs, ad patrem redire debet. PP. XVIII. Kal. Septembr. Fusco & Dextro COSS.

V. *Impp.* VALERIAN. *&* GALIEN. A A. *&* VALERIAN. *Cæs. Tauro.*

E SI QVIdem uiuit apud hostes uxor tua:nondum frater eius quasi hæres dotem repetere potest. si uero diẽ functa est,& hæreditatẽ eius possit uindicare:dotis quoq; repetitio ei iure cõpetit,cum in stipulatum deducta sit. PP. II. Non. Maij. Æmyliano & Basso COSS.

VI. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. A A. *Alexandræ & Neroni.*

SI CIRCVMscripta matre uestra, uiliore precio dotales res æstimatæ sunt: quid super huiusmodi contractuum uitio statutum sit, uulgo patet. Proinde si dolosis artibus mariti circumuentam matrem uestram inq; ea æstimatione circumscriptam,apud præsidem prouinciæ euidentibus probationibus ostenderitis:quando uobis possidentibus,ad obtinenda prædia,etiam doli mali exceptionis potestas opituletur:sciet,quatenus religionem iudicationis suæ temperare debeat. Sin autem etiam maritus in æstimatione grauatum se alleget:ueritate examinata,non amplius,quàm precium iustum restituere compelletur. Hæc tũ

locum habent, cum res in natura sunt. si tamen exstinctæ sint: precium, quod dotali instrumento inditum est, considerabitur. PP. VII. Kal. Nouembr. Ipsis. AA. COSS.

VII. Iidem AA. et CC. Erotio.

FILIAE pecuniam adimere, quam habes in potestate, minimè prohiberis. nam si pro ea dotem dedisti: hanc constante matrimonio, nec consentiente quidem ipsa: matrimonio autem dissoluto, inuita repetere non potes. S. V. Id. Febr. Sirmij. CC. COSS.

VIII. Iidem AA. et CC. Sallustiæ.

NEC maritus (licet post diuortium, in quantum facere possit, condemnandus est) postea idoneus factus, qui non reddiderat intègrum, residui probabiliter solutionem recusat. at cũ G eius hæredes in solidum conueniendos non ambigatur: ne cum his soluendo factis experiri non possis, superstitiosam geris sollicitudinem. D. XIII. Kal. April. Sirmij. CC. COSS.

IX. Iidem AA. et CC. Marciæ.

DOTIS actione successores mariti super eo, quod ei dotis nomine fuerat datũ, cõuenire debes. ingrediẽdi enim in possessionẽ rerũ dotaliũ, hæredibus mariti non cõsentientibus, si ne authoritate cõpetentis iudicis, nullam habes facultatẽ. S. Dat. VIII. Kal. Nouembr. CC. COSS.

X. Iidem AA. et CC. Epigono.

SI SOCERO filiæ tuæ dotem dedisti: licet in eius positus potestate, gener tuus rebus humanis exemptus sit: tamen non de peculio, sed in solidum à te, consentiente filia, conuentum cum satisfacere oportet. S. VII. Id. Nouembr. Heracliæ. CC. COSS. H

XI. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Mariniano P. P.

SI CONSTANTE matrimonio maritus fatali sorte fuerat consumptus: dos, quæ data dicitur, uel promissa ex eius uxoris facultatibus, ad eandem reuertatur: nihilq́ sibi ex hoc defuncti hæres audeat uindicare, quòd ad mulierem recurrere fecit obitus maritalis. D. Non. Decẽb. Rauennæ. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. COSS.

SI DOS CONSTANTE MATRIMONIO soluta fuerit. TIT. XIX.

I. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Mariniano P. P.

SI CONSTÃTE matrimonio à marito uxori dos sine caussa legitima refusa est (quod I legibus stare non potest: quia donationis instar perspicitur obtinere) eadẽ uxore defuncta, ab eius hæredibus cũ fructibus ex die refusæ dotis marito restituatur: ita, ut proprietas eiusdem, liberis ex eadem susceptis, alienari cõtra legẽ à marito non possit. D. V. Non. Nouembr. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. COSS.

NE FIDEIVSSORES VEL MANDATORES dotium dentur. TIT. XX.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. Cynegio P. P.

SIVE ex iure, siue ex consuetudine lex proficiscitur, ut uir uxori fideiussorẽ seruandæ dotis exhibeat: tamẽ eã iubemus aboleri. D. VIII. Non. Septẽbr. Eucherio & K Syagrio COSS. II Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano P. P.

GENERALI definitione constitutionem pristinam ampliantes, sancimus, nullã esse satisdationem uel mandatum pro dote exigendum, uel à marito, uel à patre eius, uel ab omnibus, qui dotem suscipiunt. Si enim credendam esse mulier sese, suam quoq; dotẽ patri mariti existimauit: quare fideiussor exigitur, uel alius intercessor, ut caussa perfidiæ in connubio eorum generetur. D. X. Kal. Aug. Lampadio & Oresta. VV. CC. COSS.

RERVM AMOTARVM TIT. XXI.

I. Imp. ALEXANDER. A. Polydeucæ.

COMPENSATIONIS æquitatẽ iure postulas. nõ enim prius exsolui, quod debere te cõstiterit, æquũ est, quàm petitioni mutuæ respõsum fuerit. eo magis, quòd ea te persequi

sequi dicis, quę divortij caussa amota quereris. Cum igitur apud competentem iudicem ex stipulatu conueniaris: apud eũdem doce tui iuris res ablatas esse. P P. D. V. Kal. Decemb. Alexandro A. III. & Dione COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Sereno.

DIVORTIJ gratia rebus uxoris amotis à marito, uel ab uxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur actio. constante etenim matrimonio neutri eorum, necp poenalis, necp famosa actio competit, sed de damno in factũ datur actio. D. V. Kal. Octob. Ipsis AA. COSS.

III. Idem. AA. & CC. Quartino.

B DE REbus, quas divortij caussa quõdam uxorẽ tuam abstulisse proponis, rerum amotarum actione contra successores eius non in solidum, sed quantum ad eos peruenit: quòd si res exstent, dominij uindicatione uti non prohiberis. D. V. Non. Decẽb. Ipsis AA. COSS.

NE PRO DOTE MVLIERI, BONA mariti addicantur TIT. XXII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Apollinariæ.

UT VXORI pro dote addicantur bona quondam mariti, iure prohibitũ est. Sanè si nullo relicto successore, non idoneus decessit: secundum iuris formã, quatenus successionis modus patitur, indemnitati tuę consulere non prohiberis. D. V. Non. Decembr. AA. COSS.

C

DE FVNDO DOTALI TIT. XXIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS. A A. Didiæ.

SI AESTIMATA prædia in dotem data sunt, & conuenit, ut electio mulieri seruetur: nihilominus lex Iulia locum habet. Est autem alienatio, omnis actus, per quẽ dominiũ transfertur. PP. D. XII. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. Imp. GORDIANVS. A. Domitiæ.

MARITI, qui in fundum communem, cum alio in dotem æstimatũ acceperunt, ad communi diuidundo iudicium prouocare non possunt: licet ipsi possint prouocari. PP. V. Non. D Octob. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

DIVORTIO FACTO, APVD QVEM FILII nutriantur TIT. XXIIII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Celestinæ.

LICET necp nostra, necp diuorum parentũ nostrorum ulla constitutione caueatur, ut per sexum liberorum inter parentes diuisio celebretur: competens tamen iudex æstimabit, utrum apud patrem, an apud matrem, matrimonio separato, filij morari ac nutriri debeant. S. VIII. Kal. Iul. Veronæ. CC. COSS.

E DE ALENDIS LIBERIS AC PARENTIBVS TIT. XXV.

I. Imp. ANTONINVS PIVS. A. Basso.

PARENTVM necessitatibus liberos succurrere iustum est. Sine die & consule.

II. DIVI FRATRES et AA. Celeri.

COMPETENS iudex à filio te ali iubebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta præstare possit. D. Idib. April. Ipsis & COSS.

III. Idem AA. Tatiano.

SI COMPETENTI iudici cum, quem te ex Claudio enixam esse dicis, filium eius esse probaueris: alimenta ei pro modo facultatũ præberi iubebit. idem, an apud eum educari debeat, æstimabit. PP. XIII. Kal. Mart. Romæ. Rustico & Aquilino COSS.

IIII. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS. A A. *Sabino.*

SI PATREM tuum officio debito promerueris: paternam pietatem nō denegabit tibi. quòd ſi ſponte non fecerit: aditus competens iudex alimēta pro modo facultatum præſtari tibi iubebit. Quòd ſi patrem ſe negabit: quæſtionē iſtam in primis idem iudex examinabit. P.P. Non. Febr. Laterano & Rufino coss.

DE CONCVBINIS TIT. XXVI.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad populum.*

NEMINI licentia concedatur, conſtante matrimonio, concubinam penes ſe habere. D. XVIII. Kal. Iul. Conſtantinis patre & fil. coss. G

DE NATVRALIBVS LIBERIS, ET MATRIBVS EORUM, & ex quibus cauſſis iuſti efficiantur TIT. XXVII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Gregorium.*

SENATORES, ſeu perfectiſſimos, uel quos in ciuitatibus duumuiralitas, uel ſacerdotij, id eſt Phœnicarchiæ uel Syriarchiæ ornamenta condecorant: placet maculam ſubire infamiæ, & alienos à Romanis legib. fieri, ſi ex ancilla, uel ancillæ filia, uel liberta, uel libertæ filia, uel ſcænica, uel ſcænicæ filia, uel tabernaria, uel tabernariæ filia, uel humili, uel abiecta perſona, uel lenonis aut arenarij filia, uel quę mercimonijs publicè præfuerit, ſuſceptos filios in numero legitimorū habere uoluerint, aut proprio iudicio, aut noſtri prærogatiua reſcripti: ita, ut quidquid talibus liberis pater donauerit (ſiue illos legitimos, ſeu naturales dixerit) totum retractum legitimę ſoboli reddatur, aut fratri, aut ſorori, aut patri, aut matri. Sed & ſi uxori tali quodcunque datum quolibet genere fuerit, uel emptione collatum: etiam hoc retractum reddi præcipimus. Ipſas etiam, quarum uenenis interficiuntur animi perditorum (ſi quid quæritur, uel commēdatum dicitur, quod his reddendum eſt, quibus iuſſimus, aut fiſco noſtro) tormētis ſubijci iubemus. Siue itaq; per ipſum donatum eſt, qui pater dicitur, uel per alium, ſiue per interpoſitā perſonam ſiue ab eo emptum, uel ab alio, ſiue ipſorum nomine comparatum: ſtatim retractum reddatur, quibus iuſſimus: aut ſi nō exiſtant, fiſci iuribus uindicetur. Quòd ſi exiſtentes, & in præſentia rerum conſtituti, agere noluerint, pacto uel iureiurando excluſi: totum ſine mora fiſcus inuadat. quibus tacentibus & diſsimulantibus, ad defenſionem fiſcalem duorum menſium tempora limitentur. intra quæ ſi non retraxerint, uel propter retrahendum rectorem prouinciæ interpellauerint, quidquid talibus filijs uel uxoribus liberalitas impura contulerit, fiſcus noſter inuadat, donatas uel cōmendatas res ſub pœna quadrupli ſeuera quæſtione perquirens. D. XII. Kal. Auguſt. Chartagine. Nepotiano & Facundo coss.

H (at "mercimonijs" line); I (at "in præſentia" line)

II. *Impp.* ARCAD. & HONOR. A A. *Antemonio.* P. P.

MATRE, uel legitimis filijs, uel nepotibus, aut pronepotibus, cuiuſcunq; ſexus, uno pluribusúe exiſtentibus: bonorum ſuorum unam tantum unciam pater naturalibus filijs, ſeu filiabus, eorumq; genitrici: uel ſi ſola ſit concubina, ſemiunciam largiendi uel relinquendi habeat poteſtatem. Quidquid uero ultra modum conceſſum relictum ſit: legitimis liberis, uel matri, uel cæteris ſucceſſorib. detur. D. Idib. Nouēb. Stilichone. II. & Anthemio coss. K

III. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. A A. *ad Apollonium.* P. P.

SI QVIS naturalem duntaxat fœcunditatem ſortiatur, ſeu liber ipſe, ſeu curiæ ſit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales, uel omnes uel quos, quemuè maluerit, eius ciuitatis curiæ, unde ipſe oritur, & in ſolidum hæredes ſcribendi liberam ei concedimus facultatem. Quòd ſi cui non ex urbe, ſed uico, uel poſſeſſione qualibet oriundo, naturales liberi contigerint, eosq; uelit ſub definitione prædicta curiæ ſplendore honeſtare, & hæreditatis opibus adiuuare: eius ciuitatis adſcribendi ſunt ordini, ſub qua uicus ille uel poſſeſſio cenſeatur. quòd ſi alterutram regalium ciuitatum patriam ſortiatur: ſit ei liberum

susceptam ex inæquali coniugio sobolem, cuiuscunque ciuitatis decurionibus, immiscere: dummodo ciuitas, quæ eligitur, totius prouinciæ teneat principatum. Indignum enim est, ut qui sacratissimæ urbis ubere gloriatur, naturales suos non illustris ordine ciuitatis illumi net. hæc, siue postrema definiat, siue donationem cuiuslibet quãtitatis in liberos naturales pater conferat. Et quod de subeunda sorte curiali, seu testamento, seu actorum fide consti/ tuat, ita ratum esse & stabiliter uolumus obseruari: ut siue abstinẽdo hæreditatibus, siue ab/ dicando donationes, naturales liberi curialem uoluerint euitare fortunam, posteaq́ue pater/ narum opum, uel in solidum, uel ex parte reperti fuerint possessores: licet eas alienauerint:
B omnimodo ad conditionem, in qua pater eos amplificatis opibus esse uoluit, etiam inuiti cogantur accedere. Sed & si filiam naturalem uel filias habuit, & eam uel eas curiali uel cu/ rialibus ciuitatis, ex qua oriundus est, uel sub qua uicus uel possessio, unde oritur, consistit, uel eius ciuitatis, quæ principatum totius prouinciæ tenet, matrimonio collocauit: hæc ea/ dem in persona eius uel earum ad exemplum marium obtinebunt. Quid enim interest, u/ trum per filios, an per generos commoditatibus ciuitatum consulatur? & utrum nouos lex faciat curiales, an foueat, quos inuenit? D. XII. Kal. Ianuar. Eudoxio & Dioscoro COSS.

IIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS A.A. Armasio P.P.

QVONIAM desideria morientium ex arbitrio uiuentium non sine iusta ratione colligi/ mus: & is qui filium naturalem habens, hortantibus legibus ultrò instar legitimi filij muni
C cipalibus eum uoluit aggregare muneribus, & donare patriæ principalem: manifestauit, nõ tumq́ue fecit sine dubio, professione certissima facultatum suarum omnium elegisse affectio ne debita successorem. Certè cum huiusmodi personis adeo sacratissima constitutione sub/ uentum sit, ut nec renunciandi eis, aut alienandi, uel repudiandi paternas hæreditates aut donationes in fraudem curiæ concedatur facultas, sed muneribus patriæ susceptis patrimo nia subire cogantur: nullam è diuerso calumniantium uocẽ penitus patiemur admitti, sed ipsum Philocalum & paternorum bonorum omnium ab intestato hæredem, & nostræ ci/ uitatis curiæ principalem iniuncta uel iniungenda sibi munera subire, ex eoq́ue genitos uel nascendos filios similiter paternæ conditioni subiacere præcipimus. Et huiusmodi formam in omnibus caussis, quæ similiter in cuiuscunq́ue ciuitatis ordine curiaq́ue contigerint, in po/
D sterum decernimus obseruari. D. Kal. Ianuar. Constantinop. Iordane & Seuero COSS.

V. Imp. ZENO A. Sebastiano P.P.

DIVI CONSTANTINI, qui uenerãda Christianorum fide Romanum muniuit imperium, super ingenuis concubinis ducendis uxoribus, filijs quinetiam ex ijsdem uel ante matrimo nium uel postea progenitis, suis ac legitimis habendis, sacratissimam constitutionem reno uantes: iubemus eos, qui ante hanc legem ingenuarum mulierum, nuptijs minimè interce dentibus, electo contubernio, cuiuslibet sexus filios procreauerint: quibus nulla uidelicet uxor est, nulla ex iusto matrimonio legitima prole suscepta: si uoluerint eas uxores duce/ re, quæ antea fuerant concubinæ: tam coniugium legitimum cum huiusmodi mulieribus ingenuis (ut dictum est) posse contrahere, quàm filios utriusque sexus ex earundem mulie
E rum priore contubernio procreatos, mox postquam nuptiæ cum matribus eorum fuerint celebratæ, suos patri & in potestate fieri: uel cum his, qui postea ex eodem matrimonio su scepti fuerint, uel solos, si nullus alius deinde nascatur, tam ex testamento uolentibus patri bus etiam ex integro succedere, quàm ab intestato petere hæreditatem paternam: pactis, quæ matrimonij tempore super dotibus, uel ante nuptias donationis rebus subsecuta fue rint, etiam ad ipsorum personas pertinentibus: ut unà cum fratribus suis postea ex ijsdem parentibus fortè progenitis, aut soli (si nullus alius sit procreatus) dotis aut ante nuptias donationis pro tenore legum, nec minus pactorum, emolumenta recipiant. Hi uero, qui tempore huius sacratissimæ legis iussionis nondum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarum consortio meruerunt, minimè huius legis beneficio perfruantur: cum liceat easdem mulieres sibi prius iure matrimonij copulare non exstantibus legitimis liberis, aut

uxoribus, & legitimos filios (utpote nuptijs procedentibus) procreare: nec audeant: quos ex ingenua cócubina dilato post hanc legem matrimonio nasci uoluerint, ut iusti ac legitimi postea uideantur, magnopere postulare. D. X. Kal. Mart. Basilio II. & Armatio coss.

VI. Imp. ANASTASIVS. A. Sergio. P. P.

IVBEMVS eos, quibus nullis legitimis existentibus liberis in præsenti aliquæ mulieres uxoris loco habētur, ex his sibi progenitos seu procreādos, suos & in potestate legitimosq́; habere: propriasq́; substantias ad eos uel per ultimas uoluntates, uel per donationes, seu alios legi cognitos titulos (si uoluerint) transferre. ab intestato quoq; ad eorum hereditatem uocandos, nec aliquas quęstiones seu altercationes exercendi sub qualibet astutia subtilitę legum uel constitutionum occasione super his uel adgnatis seu cognatis genitoris eorū uel quibusdam alijs superesse facultatem in posterū. nihilominus, quisquis huiusmodi mulierem uxoris loco dotalib. instrumentis confectis habuerit, pro eius sobole similē eandemq́; formam custodiri: ne adimatur ei licentia sibi quodammodo per liberos proprium suum patrimonium adquirendi. filios insuper & filias iam per diuinos affatus à patribus suis in adrogationem susceptos uel susceptas, huius prouidentissimæ nostræ legis beneficio & iuuamine potiri censemus. D. Kal. April. Anastasio. A. IIII. & Agapito coss. G

VII. Imp. IVSTINVS. A. Marino. P. P.

LEGEM Anastasij diuinæ recordationis, quæ super naturalibus filijs emissa est, in his ualere tantum casibus concedimus, qui nunc usq; subsecuti sunt pro eiusdem legis tenore, in matrimonijs tunc constantibus, uel postea contractis: ita tamen, ut non aliunde progenitis subuenisse credatur, quàm non ex nefario nec incesto coniugio. Naturalibus insuper filijs seu filiabus, ex cuiuslibet mulieris cupidine, non incesta, non nefaria procreatis, & in patern na per adrogationem seu per adoptionem sacra susceptis, ex diuinis iussionibus, siue antequam eadem lex irrepserit, seu post eandem legem usq; ad præsentem diem, non sine ratione duximus suffragādum: ut adoptio seu adrogatio firma permaneat, nullis prorsus improbanda quæstionibus, quasi quod impetrarunt, lege quadam interdictum sit: cum & si qua prius talis emergebat dubitatio, remittenda fuit mouente misericordia, qua indigni non sunt, qui alieno laborant uicio. Sint itaq; post eandem adrogationē seu adoptionē sui & in potestate patrū, successionesq́; tam ex testamēto, quàm ab intestato capiāt, pro ut in adrogatis seu in adoptatis constitutū est. In posterū uero sciant omnes, legitimis matrimonijs legitimā sibi posteritatē quærendā, ac si prædicta cōstitutio lata nō esset. Iniusta nanq; libidinum desideria nulla de cætero uenia defendet, nullum subleuabit nouum adminiculum præter anteriorum dispositionum ordinem, non antelata sanctio, quam ex hoc die resecandam pia suggessit ratio: non adrogationum uel adoptionum prætextus, quæ ulterius minimè ferendæ sunt: non astutiæ, siue diuinis affectādæ literis, seu quibusdam illicitis ambiendæ machinationibus: cum nimis sit indignum, nimis item impium, flagitijs præsidia quærere, ut & petulantiæ seruire liceat, & ius nomenq; patris, quod eis denegatum est, id altero legis colore præsumant. D. V. Id. Nouemb. Iustino A. & Eutherico coss. H I

VIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P. P. K

HVMANITATIS intuitu naturalib. patribus hoc indulgemus, ut liceat eis nulla legitima sobole uel matre subsistente, naturalem uel naturales filios, matremq́; eorum non tantum ex tribus uncijs, quod præteritæ leges permittebant, sed etiam ex duplici portione, id est sex uncijs hæredes scribere: ut licet ab intestato nullam communionem ad patris naturalis successionem habent, ex suprema tamen eius uoluntate permittatur eis usque ad prędictas sex uncias (si hoc scilicet naturalis pater uoluerit) hæreditatem eius capere: ita tamen, ut memoratam sex unciarum quantitatem in omnibus naturalibus filijs & matre eorum minimè testator excedat. quam & in legatis & in fideicommissis relinquendis, & dotibus & donationibus, tam alijs, quàm ante nuptias, usque ad unciarum sex æstimationem liberam similiter naturalibus eorum patribus damus potestatem. hæc autem in futuris

tantum

tantummodo testamentis, uel ultimis uoluntatibus, uel dotibus, uel donationibus locum habebunt. Dat. Kal. Ianuar. Constantinop. DN. Iustiniano. A. II. COSS.

IX. *Idem. A. Mennæ. P. P.*

COMMVNIVM rerum esse utilitatem rectè indicãtes, lucidis & omni ambiguitate segregatis legibus uti nostro subiectos imperio, ad præsentem sanctionem uenimus: per quam omni dubitatione amputata, quæ usque adhuc obtinebat, certissimum facimus, ut quoties naturales filij curiali fortunæ patriæ sui genitoris adsignantur, uel adhuc uiuente patre uel post eius obitum, pro dispositione testamenti ab eo conditi: & eo modo legitima iura
B in paterna successione adipiscantur, ut (quod rectè fieri minimè dubium est) licet illustrem dignitatem, ex qua curialis fortunæ liberatio competere nõ potest, naturales filij antea meruerint: ne permittatur eis contra substantiam ab eodem naturali patre descendentium, uel ascendentium, uel ex latere adgnationis uel cognationis iure eidem patri coniunctorum (licet ipsi legitimi successores eidem naturali patri per memoratam fortunam efficiantur) aliquod ius sibi uindicare. Quod & in his locũ habebit, qui iam à naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc superstites sunt: eodẽ scilicet modo, nec illis cõtra substantiã eiusdem naturalis filij, uel ex eo descẽdentium, uel ascendentiũ, uel à latere coniunctorũ, aliquod sibi ius uindicare ualentib. Sed siquidẽ iste naturalis filius, siue postea, quàm legitimus successor patri factus fuit, siue in antecedẽte tempore, filios ex legitimo matrimonio, uel alios
C descendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius successionem sine testamẽto morientis uocari, nec curiæ locum esse: præterquam si quarta portio bonorũ eius eidem curiæ debeatur, eo quòd nullus fortè ex mortui liberis curialia munera peragere cogitur: illo uide licet obseruando, ut hi, quos iste naturalis filius postea, quàm fortunæ curiali datus est, procreauerit, & decuriones sine dubio sint, & curialia peragere munia cõpellãtur. Si uero sine liberis cuiuscunque gradus intestatus decesserit: siquidem matre superstite: tertiã quidem partem bonorum eius matrẽ habere, duas uero alias partes curiam, cui à patre datus est. Sin autem mater quidem defuncti nõ superest, alij uero cognati ex materna linea descẽdentes, uel ascendentes, uel ex latere uenientes, ad eius uocentur successionem: tunc ea quidẽ, quæ à patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curiæ cõpetere. Si quid uero filio, quocunque legiti
D mo malo successori effecto, uel à matre sua, uel aliunde quũocunque modo adquisitũ sit: hoc ad proximos maternos eius cognatos peruenire. Illo uidelicet obseruando, ut siue matre eius superstite, siue ea ante filium mortua, aliquis ex eius genere eiusdem curiæ fortunam subire paratus sit: liceat se offerenti eidem curiæ bona mortui, quæ de substantia patris ad eum peruenerunt, capere, muniaque peragere curialia. quo accidente, mater defuncti (si adhuc superfit) non solum tertiam partẽ eorũ, quæ extra paternam substantiã filius eius aliũde adquisiuerit, sed omnia ea uel ipsa sola, uel cum cohæredib. suis capiet. Ea uero, quæ de successione naturalis filij post curialem conditionẽ morientis constituimus, non tantum in ijs locum habere debent, qui postea à patre suo naturali curiæ dati fuerint: sed etiã in illis, qui iam dati sunt, si tamen adhuc supersunt. Quòd si ante pręsentẽ legem mortui sunt: minimè
E ad eorum successionem eandem nostram sanctionem extẽdimus. Et quoniam omnimodo fauendum est curijs ciuitatum: illud etiam in hanc partem addendum esse censemus, ut liceat patribus naturales filios curię patriæ suæ tradere, non solum nulla eis legitima sobole existẽte, sed etiam si filios uel alios liberos ex legitimis matrimonijs procreatos habeant. & eo modo naturales quoque filios sibi legitimos successores efficere: ita tamen, ut minimè eisdem patribus liceat per donationem uel ultimam uoluntatem amplius eidem filio naturali dare uel relinquere, quàm uni filio ex legitimo matrimonio procreato dederit uel reliquerit, cui minima portio data uel relicta sit. D. Kal. Iun. D. Iustiniano. A. II. COSS.

X. *Idem. A. Demostheni P. P.*

CVM QVIS à muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictũ cuiusque consuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minimè dotalibus instrumẽtis compositis

sitis, postea autem ex eadem affectione etiam ad nuptialia peruenerit instrumenta, & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreauerit: ne posteriores liberi, qui post dotē ædi ti sunt, sibi omne paternum patrimonium uindicare audeant, quasi iusti & in potestate effecti, fratres suos qui ante dotem fuerāt nati, ab hæreditate paterna repellentes: huiusmodi iniquitatem non esse ferendam censemus. Cum enim affectio prioris sobolis & ad dotalia instrumenta efficienda, & ad posteriorem filiorum educandam progeniem præstitit occasionem: quomodo non est iniquissimum, ipsam stirpem secūdę posteritatis priorem qua si iniustā excludere: cum gratias agere fratribus suis posteriores debeāt, quorum beneficio ipsi sunt iusti filij, & nomen & ordinem consecuti? neque enim uerisimile est eum, qui postea G uel donationem uel dotem conscripsit, & ab initio talem affectionem circa mulierē non habuisse, quæ eam dignam esse uxoris nomine faciebat. Quapropter sancimus in huiusmodi casibus omnes liberos siue ante dotalia instrumenta editi sunt, siue postea: una eademque lance trutinari, & omnes filios suos & in potestate suis existere genitoribus, ut nec prior, nec iunior ullo habeatur discrimine: sed qui ex ijsdem maioribus procreati sunt, & simili perfruantur fortuna. D. XV. Kal. Octob. Chalcedone. Decio. v. c. coss.

XI. *Idem. A. Iuliano P. P.*

NVPER legem cōscripsimus, per quam iussimus, si quis mulierem in suo contubernio collocauerit, non ab initio affectione maritali (eam tamen, cum qua poterat habere connubium) & ex ea liberos sustulerit, postea uero affectione procedente, etiam nuptialia instru- H menta cum ea fecerit, filiosque uel filias habuerit: non solum secundos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos & in potestate esse patribus: sed etiam anteriores, qui & ijs, qui postea sunt nati, occasionem legitimi nominis præstiterunt. Quam legem quidam putauerunt sic interpretari, ut siue non fuerint progeniti post dotem conscriptam liberi, siue etiam ab hac luce subtracti: nō anteriores filios iustos haberi, nisi in utroque tempore uiuentes & superstites liberi inueniantur. quorum superuacuam subtilitatem penitus inhibendam censemus. sufficiat enim talem affectionem habuisse, ut post liberorum editionem etiam dotalia efficiant instrumenta, & spem tollendæ sobolis habeant. licet enim hoc, quod speratum est, ad effectum non peruenit: nihil anteriorib. liberis fortuitus casus derogare concedatur. & multo magis si quis mulierem, quam in contubernio suo habuerat, prægnātem fecerit, postea I autem adhuc grauida muliere constituta dotalia fecerit instrumenta, & puer uel puella editus uel edita sit: iusta patris soboles nascatur, & in potestate efficiatur, & hæres existat morienti, siue ab intestato, siue ex testamento. satis enim absurdū est, si filij post dotē progeniti & anterioribus liberis adiutorium adferant, ipsum puerum uel puellam sibi opitulari non posse. Et generaliter definimus, & quod super huiusmodi casibus uariebatur, definitione certa concludimus: ut semper in huiusmodi quęstionibus, in quibus de statu liberorum est dubitatio, non conceptionis, sed partus tempus inspiciatur. & hoc fauore facimus liberorū, ut editionis tempus statuamus esse inspectādum: exceptis ijs tantummodo casibus, in quibus conceptionem magis adprobari, infantium cōditionis utilitas expostulat. D. XV. Kal. April. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss. K

XII. *Idem. A. Ioanni P. P.*

CVIDAM, qui iustum filium habebat, nepos accessit naturalis, si nepotis nomen huiusmodi soboli legibus accommodandum esset quærebatur. uolebat enim tali naturali nepoti ex suo legitimo filio iam defuncto progenito totam suam substantiam relinquere, quasi sacris constitutionibus tantummodo in filijs naturalibus prohibētibus totū patrimonium, siue quantam partem uoluerit, eis relinquere, & certo fine partes eorum concludentibus. Huiusmodi autem dubitatio & in alia dubitationis specie uentilata est. quid enim si ex naturali filio nepotem habeat auus legitimum patri suo uel naturalem? In omnibus itaque talibus dubitationibus, quum nulla legitima consequentia in huiusmodi personis custoditur, sed intetuētu sobolis naturalis nullum ius legitimum subesse potest, ut necessitas relinquendi

A De testamentaria tutela.

quendi aliquid eis ex legibus immineat:liceat ei,quantũ uoluerit suæ substantiæ,in eos conferre, scilicet nulla legitima sobole subsistẽt.filijs enim naturalibus relinqui constitutiones, quantum uoluerint,ideo prohibuerunt:quia uicium paternum frenãdum esse existimauerunt.in nepotibus autem non eadem obseruatio in præfatis speciebus custodienda est,ubi legitima soboles minimè facit impedimentum.ea enim subsistente,ueterũ constitutionum tenorem in naturalibus filijs statutum, & in nepotes extẽdimus. Sed hoc in his tantummodo sancimus,in quibus uoluntate aliquid consecuti sunt.iura etenim ab intestato in aui successionem nemini eorum penitus aperimus. Et hæc non solum eis accedere censemus à B substantia aui paterni naturalis, sed etiam proaui,uel eius cognationis: si quis saltem huiusmodi uocabulum in tam degeneres homines extendere maluerit. Dat.Kal.Nouembr. Lampadio & Oreste.v v.c c.c o s s.

DE TESTAMENTARIA TVTELA TIT. XXVIII.

I. Impp.SEVERVS,& ANTONINVS.A A.Speratæ.

VEM DICIS tibi tutorem testamento patronæ datum, si administrationi se non immiscuit:nulla actione tibi tenetur.neq; enim iure datus fuit tutor.Quòd si administrauerit sponte res tuas:experiri aduersus eum actione negociorum gestorum potes.P P.Kal.August.Apro & Maximo c o s s.

C II. Imp.ANTONINVS.A.Sabiniano.

ET SI à patre tuo testamento iure tibi tutor datus,eo tempore,quo hęres exstitisti, in rebus humanis fuit:tamen codicillis alius tutor rectè datus est,& uterq; propter uoluntatem testatoris tutor erit:nisi in testamẽto datum pateralium codicillis dando reprobauerit.tunc enim posterior solus tutor erit.D.Idib. April.Duobus & Aspris c o s s.

III. Imp.ALEXANDER.A.Gordio & alijs.

SI TVTORES testamento uobis dati sunt:quanquam unus uestrum suæ ætatis factus sit, id est,pupillarẽ ætatem excesserit:tutela tamẽ uestra ad eum nõ pertinet.D.V.Kal.Ianuar. Maximo II.& Aeliano c o s s. IIII. Idem.A.Felicianæ.

MATER testamento filijs tutores dare non potest, nisi eos hæredes instituerit. quando D autem eos hæredes nõ instituerit:solet ex uoluntate defunctę datus tutor à præsidibus confirmari. Nullo uero ex his interueniente, si res pupillares, qui dati sunt,administrauerint: pro tutelæ actione tenentur.P P.V II.Kal.Iun.Iuliano II.& Crispino c o s s.

V. Impp.VALERIAN.& GALLIEN.A A.Daphnæ.

SI PVPILLorum pater alienum seruum,de quo postulas,& tutorem esse uoluerit,& liberum: ante tamen alio tutore pupillis dato: & redimi,& manumitti hunc apud pręsidẽ prouinciæ,& curatorem adiungi oportet.P P.III.Kal.Mart.Seculari & Donato c o s s.

VI. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.& C C.Domnæ.

SI TIBI pater auunculum testamento rectè tutorem dedit,nec is excusatus est:eum & tutelæ iudicio,tam de administratis,quàm de neglectis (cũ administrari deberẽt) apud com E petentem iudicem conueni,secundum bonã fidem tibi satisfacere iussurũ.Subscript. Non. April.Sirmij c c.c o s s. VII. Iidem.A A.et C C.Triphenæ.

TVTELAE actione contra tutorem mota,quem testamento patris, in cuius fuisti potestate,datum proponis:reddi tibi,si quid debetur,competens iudex aditus iubebit. curatorem autẽ inutiliter in testamento dari non ambigitur.O.X V II.Kal.Maij.Sirmij c c.c o s s.

VIII. Impp.THEOD.& VALENTIN.A A.Florentio.P.P.

TVTORES etiam Græcis uerbis licet in testamentis relinquere: ut ita tutores dati uideantur, ac si legitimis uerbis eos testator dedisset. Dat.prid. Id. Septembr. Theodosio A. XIIII.& Maximo c o s s.

DE CONFIRMANDO TVTORE TIT. XXIX.

De confirmando tutore. De legitima tutela.

I. Imp. ALEXANDER A. Prisco.

ESTAMENTO matris tutores dati excusare se necesse non habent: nisi decreto secundum uoluntatem defunctæ, & quidem inquisitione habita, dati fuerint. PP. III. Non. Mart. Iuliano II. & Crispino COSS.

II. Idem A. Valerio.

NEQVE per epistolam, neq; ex imperfecto testamēto tutorem rectè dari, indubitati iuris est, sed uoluntas patris in constituendis tutoribus uel curatoribus in his casibus à iudice, ad cuius officium hæc res pertinet, seruari solet. secundum quæ uereri non debes, ne tempus antè, quàm confirmareris, tibi cesserit. PP. VIII. Id. August. Alexandro A. II. & Marcello COSS. G

III. Idem. A. Sosiano P.P.

SI (VT proponis) pupillo, cuius meministi, pater inutiliter testamento tutores dedit, & priusquam hi confirmarentur, alij ab eo, cuius interest, dati sunt: id quidem, quod iure gestum est reuocari non potest. an autem, qui iudicium patris habent, curatores eidem pupillo cōstitui debeant: aditus competens iudex, prospectis utilitatibus eius, æstimabit. PP. III. Id. April. Modesto & Probo COSS.

IIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano P.P.

NATVRALibus liberis prouidentes, damus licētiam, patribus eorum in his rebus, quas quocunq; modo eis dederint, uel reliquerint, (scilicet intra præfinitum nostris legibus modum) & tutorem eis relinquere, qui debet apud competentem iudicem confirmari, & ita res gerere pupillares. D. XV. Kal. April. Constantinop. Lampadio & Oresta COSS. H

DE LEGITIMA TVTELA TIT. XXX.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Firminæ.

D AVVNCVlos nec masculorum tutelæ ex lege duodecim tabularum deferuntur: cum solummodo patruis, si nō excusauerint se, id ius tributum sit. PP. VIII. Kal. Iun. Ipsis AA. IV & III. COSS.

II. Iidem. AA. & CC. Asclepiodoto.

AD ADGNATOS pupilli iure legitimo sollicitudinem tutelæ pertinere, si non capitis deminutionem sustinuerint, manifestissimum est. S. III. Non. April. AA. COSS.

III. Imp. LEO. A. Erythrio P.P.

CONSTITVtione diuæ memoriæ Constantini, lege Claudia sublata, pro antiqui iuris authoritate, saluo manēte adgnationis iure, tam cōsanguineus, id est frater, quàm patruus, cæteriq; legitimi ad pupillarē fœminarum tutelam uocantur. D. Kal. Iul. Martiano & Zenone COSS. I

IIII. Imp. ANASTASIVS. A Polycarpo P.P.

FRATER emancipatus, qui in germani sui uel sororis successione omnes inferiores seu prolixiores gradus nō tantum cognatorū, sed etiam adgnatorū antecedere à nobis pro nostra dispositione iussus est: etiam ad legitimā tutelam fratrum & sororū, necnon liberorum fratrum, quasi minimè patris potestate per ius emancipationis relaxatus, si non alia iuri cognita excusatione munitus sit, uocari: nec sub prætextu capitis deminutionis alienum huiusmodi onere semet esse contendere, sancimus. D. Kal. April. Ioanne & Paulino COSS.

V. Imp. IVSTINIANVS. A. Demosthenei. P.P. K

NEMO neq; frater, neq; alius legitimus in tutelam, siue ingenui, siue liberti uocetur, antequam quintum & uicesimū suæ ætatis annū impleat. immo enim ei pro sua tantum modo administratione periculum, nec alieno onere alius prægrauetur. sic etenim pupillis & adultis competens gubernatio inducitur, & naturalis ordo per omnia conseruabitur. cui enim ferendū est, eundem esse tutorem, & sub cura agere. hæc certè & nominū & rerum fœda confusio est. Discretis itaq; omnibus, uel datiui, uel legitimi fiant tutores hi, qui talis ætatis sunt, cui suarum rerum administratio cōmittitur, quorumq; res possunt plenissimo iure hypothecarū teneri: omnibus. quæ de successibus tam ingenuorū, quàm libertinorum prioribus legibus disposita sunt, in suo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præsentis legis sanctione accepturis: maximè in libertorum successionibus, ne uideantur ex

co, quod

A Qui petant tutores uel curatores.

eo, quòd ad tutelæ grauamen non ueniunt, successionis emolumentum amittere. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. D. III. Kal. Nouemb. Decio. V. C. COS.

QVI PETANT TVTORES VEL CVRATORES TIT. XXXI.

I. Imp. ANTONINVS. A. Chrysanthæ.

DMONE adolescentem aduersus quemuis consistere, ut curatores sibi dari postulet, cum quibus secundum iuris formam consistas. qui si in petẽdis his cessabit: potes tu cõpetentem iudicem adire, ut in dandis curatoribus officio suo B fungantur. PP. II. Non. Febr. Messala & Sabino COSS.

II. Idem. A. Epaphrodito.

PATRONI filij si eius ætatis sunt, ut res eorũ per tutores administrari debeant: cura adire prætorem, & nomina edere, ex quibus tutores cõstituantur: ne si cessaueris, obsequij deserti periculum subeas. PP. III. Non. Iul. Messala & Sabino COSS.

III. Idem. A. Atalantæ.

IN locum tutoris defuncti, uel in perpetuum relegati, alium dari tutorem filijs tuis idoneum ex eadem prouincia, à iudice competente postula, qui secundum officium suum utilitatibus eorum prouidebit. PP. IIII. Id. Iul. Læto II. & Cereali COSS.

C IIII. Idem. A. Domnino.

SI FILIIS debitoris tui non sunt necessarij, qui tutores petant: potes & ipse curare, ut accipiant per quos legitimè defendantur. PP. III. Id. Iul. Læto II. & Cereali COSS.

V. Imp. ALEXANDER. A. Fusciana.

AMITA tutores petere filijs fratris sui non prohibetur. PP. V. Kal. Iul. Max. II. & Aelia no COSS. VI. Idem. A. Otacilia.

MATRIS pietas instruere te potest, quos tutores filio tuo petere debes: sed & obseruare, ne quid secus, quàm oportet, in re filij pupilli agatur. petendi autem filijs curatores necessitas matribus imposita non est: cum puberes minores anno uicesimoquinto ipsi sibi curatores, si res eorum exigit, petere debeãt. PP. X. Kal. Octob. Iuliano II. & Crispino COSS.

D VII. Imp. GORDIANVS. A. Dionysio.

ADMONE eam, quæ quondam pupilla tua fuit, cum eam non tantum uiri potentẽ, sed etiam nupsisse proponas, ut sibi petat curatorem. quòd si eum petere neglexerit: quò maturius possis rationes reddere administrationis, adito eo, cuius super ea re notio est, petere curatorem non uetaris. PP. VI. Id. Ianuar. Gordiano A. & Auiola COSS.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Musico.

CVM A MATRIBUS sedulum petendi tutoris officium exigatur, nec fortuiti casus impedimentis adscribatur, proponasq; procuratorem, qui ad petendum pupillo tutorem à matre fuerat constitutus, à latronibus interfectum, petitionem ex necessitate demoratum esse: ab hæreditatis successione matrem repelli, cuius nullum uicium intercessisse adseris, perquam E durum est. PP. V. Id. Mart. Tyberiano & Dione COSS.

IX. Iidem. AA. & CC. Asclepiodoto.

CVM IVRE habenti tutorẽ tutor dari non possit: intelligis matrẽ non officiũ pietatis in petendo tutorẽ neglexisse, sed iure munitã meritò filio suo tutorẽ nõ postulare. S. III. Non. April. Bizantij. AA. COSS. X. Iidem. AA. & CC. Prisco.

NEPOTIBUS fratris tui, si eorum mater in petendis tutoribus debito non fungatur officio, petere tutores solenniter potes. S. prid. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS.

XI. Imp. ZENO. A. Dioscoro P. P.

MATRES naturalib. etiam filijs ad similitudinem eorũ, qui ex iustis & legitimis nuptijs sunt procreati, petendorum tutorum nececessitati subiaceant: nulla eis ignorantia iuris ad euitanda legibus uel sacris constitutionibus definita, si petionem tutorum minus curaue-

rint, profutura. D. Kal. Septemb. Constantinop. Zenone. A. II. COS.

VBI PETANTVR TVTORES VEL CVRATORES TIT. XXXII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Aristobulæ.

MAGISTRATUS eius ciuitatis, unde filij tui originem per conditionem patris ducunt, uel ubi eorum sunt facultates, tutores uel curatores his quamprimum secundum formam perpetuam dare curabunt. Quòd si filij tui neque possident quidquam in prouincia, ubi morantur, nec inde originem ducunt: restituti apud patriam suam, & ubi patrimonium habent, morabuntur, ut ibi defensores legitimos sortiantur. PP. Kal. Octob. Læto II. & Cereali coss.

DE TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS ILLVSTRIUM uel clarissimarum personarum TIT. XXXIII.

I. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Proculo. P. V.

ILLVSTRIBVS præfectus urbi, adhibitis decẽ uiris ex numero senatus amplissimi, & prætore clarissimo uiro, qui tutelaribus cognitionibus præsidet, tutores curatoresúe ex quolibet ordine idoneos faciat retẽtari. & sanè id libero iudicio expertesq; dãni cõstituent iudicãtes. Etsi regẽdis pupillarib. substantijs singuli II creandorũ pares esse nõ possunt: plures ad hoc secundũ ueteres leges conuenit aduocari, ut quem cœtus ille administrandis negocijs pupillorum dignissimum iudicauit, sola sentẽtia obtineat præfecturæ. super cuius nomine, solennitate seruata, postea per prætorem interponatur decretum. Itaq; hoc modo remoti à metu, qui consilio adfuerint, permanebunt: & paruulis adultisq; clarissimis iusta defensio sub hac prudẽtium deliberatione perueniet. Quod tamen circa eorum personas censuisse nos palàm est, quibus sanè neq; testamentarij defensores, neq; legitimi, uita, ætate, facultatibus suppetũt. nam ubi fortè huiusmodi homines offeruntur: si nihil ad defensionem suis priuilegijs comparabũt: ut teneri possint, iure præscribimus. Cæterum alia, quæ caussis minorum antiquis legibus cauta sunt, manere intemerata decernimus. In prouincijs autem curiales in nominandis tutoribus & curatoribus clarissimarum personarũ exhibeant debitam cautionem, & discriminis sui memores, cognoscant indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates. D. III. Kal. Ianuar. Mediolani. Timasio & Promoto COSS.

II. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Aureliano. P. V.

GENERALI lege prospectum est, ne qui ad illustrium senatorũ tutelam curialibus occupati necessitatibus uocentur. D. VIII. Kal. Aug. Theodosio. A. III. & Habundantio coss.

QVI DARE TVTORES VEL CVRATORES possunt, & qui dari non possunt TIT. XXXIIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Amphibulo.

CVM TIBI in eadem ætate cõstituto, ut si de statu tuo constaret, per tutores uel curatores negocia tua administrari deberent, libertatis cõtrouersiam fieri alleges: non ideo oportuit impediri, quò magis liberali caussa ordinata (quia interim pro libero haberis) curator tibi detur, per quem defendi caussa tua potest. PP. Kal. Nouembr. Alexandro. A. COS.

II. Idem. A. Arthemisiæ.

MARITVS, & si rebus uxoris suæ debet affectionem, tamen curator ei creari non potest. PP. Kal. Iul. Fusco II. & Dextro COSS.

III. Imp. PHILIPPVS. A. Dolenti.

LVMINIBVS captum curatorem haberi debere, falsò tibi persuasum est. PP. XIII. Kal. Aug.

A *Qui dare tutores uel curatores possunt, &c.* *Quando mulier tutelæ officio fungatur.*

Aug. Peregrino & Aemyliano coss. IIII. *Idem.* A. *Emerito.*

MILITIAE armatæ muneribus occupatus, necp si legitimus sit, necp si ex testamẽto datus fuerit, nec alio modo (etsi uoluerit) tutor uel curator fieri potest. sed si errore ductus, res administrauerit: negociorum gestorum actione conuenitur. PP. x. Kal. August. Peregrino & Aemyliano coss. V. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Aemylianæ.*

NEQVE à præside alterius prouinciæ, necp à magistratibus municipalibus tutorem ortum ex alia ciuitate, nec domicilium, ubi nominatur, habentem, iure dari posse ab eo, cuius iurisdictioni subiectus non est, certissimi iuris est: nec cessatio iniuncti perperam officij ad

B periculum eius pertinet. S. XII. Kal. Maij. AA. coss.

VI. *Iidem.* AA. *et* CC. *Leontio.*

QVOD dicis matrem filijs tutores nolle petere: super hac re adi præsidem prouinciæ: cũ si eam neglexisse prospexerit, etiã ipse magistratus dare tutores, siue nomina mittere, ut ab ipso decreto tribui possint, iubere non prohibeatur. PP. II. Kal. Maij. AA. coss.

VII. *Iidem.* AA. *et* CC. *Rufo.*

IN SERVILI conditione constitutum, tutorem uel curatorem à pręside dari non posse, nullam habet iuris dubitationem. S. II. Non. Iul. Philippopol. AA. coss.

VIII. *Iidem.* AA. *et* CC. *Euelpisto.*

CREDITOREM debitoribus tutorem datum, non tantum petitionem non amittere, sed etiam

C ipsum sibi posse soluere, non ambigitur. PP. V. Non. Iun. CC. coss.

IX. *Iidem* AA. *&* CC. *Maximiano.*

SI SORORIS tuæ filijs, tutore legitimo patruo constituto, nec ullo excusato priuilegio, tutor datus es: cum habenti tutorem alium dari iura prohibeant: necessitatem administrationis ad eum pertinere, nec te datione teneri, nõ ambigitur. S. III. Kal. Feb. Sirmij. CC. coss.

X. *Iidem.* AA. *&* CC. *Florentino militi.*

CVRATOREM habenti nec adiungi, nisi caussa cognita, nec in locum eius alium substitui, nisi ante priore remoto, ambigui iuris non est. Te quocp absuturum damni, quod medio tempore negocijs pupillaribus contigit, esse succedaneum: cum actorem periculo tuo constituere debueras: nec iure magistratum in absentia tua alium creasse, certũ est. III. Kal.

D April. Cæsaribus. coss. XI. *Impp.* CONSTANT. A. *et* CONSTANTIN. *Cæs. ad Bassum.* P. V.

IN VNIVERSIS litibus placet, non prius puberem iustam habere personam, nisi interposito decreto, aut administrandi patrimonij gratia, aut in litem fuerit curator datus: ut iuxta præcedentia nostræ pietatis statuta legitimè initiatæ litis agitata in iudicijs controuersia finiatur. D. III. Id. Octob. Aquileiæ. Constant. A. & Licinio coss.

XII. *Imppp.* VALENTIN. GRAT. *et* THEOD. AAA. *Eutropio* P. P.

CVRATOR adolescenti ordinatus, post inchoatam litem non potest sub prætextu specialis curatoris à se nominati, aut litem cõtestatam deserere, aut ab administratione se subtrahere. D. III. Kal. Octob. Constantinop. Eucherio & Syagrio coss.

E XIII. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. AA. *Monaxio.* P. V.

NE MAGISTRATVVM ulterius procedat licẽtia: plenius designamus, ne patrimonialem colonum, siue alium qui priuilegio ab hac nũcupatione defenditur, tutelæ muneris adstringat officium. D. *Honorio VIII. & Theodosio III. AA. coss.

QVANDO MVLIER TVTELAE OFFICIO fungatur TIT. XXV.

I. *Imp.* ALEXANDER. A *Otaciliæ.*

TVTELAM administrare uirile munus est, & ultra sexum fœmineæ infirmitatis tale officium est. PP. X. Kal. Octob. Iuliano. II. & Crispino coss.

II. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. *et* ARCAD. AAA. *Tatiano.* P. P.

MATRES, quæ amissis uiris tutelam administrandorum negociorum in liberos postulant: priusquam confirmatio officij talis in eas iure eueniat, fateantur actis sacramento præstito, ad alias se nuptias non uenire. Sanè in optione huiusmodi nulla cogatur, sed libera in conditiones, quas præstituimus, uoluntate descendat. nam si malunt alia optare matrimonia: tutelam administrare nō debēt. Sed ne sit facilis in eas post tutelam iure susceptam irruptio: bona eius primitus, qui tutelam gerentis affectauerit nuptias, in obligationem uenire, & teneri obnoxia rationibus paruulorum præcipimus: ne quid incuria, ne quid fraude depereat. His illud adiungimus, ut mulier, si ætate maior est: tunc demum petendæ tutelæ ius habeat, cum tutor uel testamētarius uel legitimus defuerit, uel priuilegio à tutela excusetur, uel suspecti genere submoueatur, uel ne suis quidem pro animi aut coporis ualetudine administrandis facultatib. idoneus inueniatur. Quòd si fœminæ tutelas refugerint, & præoptauerint nuptias: tunc demū uir illustris præfectus urbi accito prætore, qui impertiendis tutoribus præsidet, siue iudices, qui in prouincijs iura restituunt, de alio ordine per inquisitionē dari defensores minorib. iubebunt. D. XII. Kal. Feb. Mediolani. Valentiniano A. IIII. & Neoterio COSS. G

III. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Iuliano.* P. P.

SI PATER secundum nostram constitutionem naturalibus liberis in his rebus, quæ ab eo in eos profectæ sunt, tutorem nō reliquerit, mater autem uoluerit eorum (siue sint masculi, siue fœminæ) subire tutelam: ad exemplum legitimæ sobolis liceat ei hoc facere, quatenus actis sub competente iudice interuenientibus, iuramentum antea præstet, quòd ad nuptias non perueniat, sed pudicitiam suam intactā conseruet: & renunciet senatusconsulti Velleiani præsidio, omniq; alio legitimo auxilio, suamq; substantiam supponat, & ita filiorū suorum uel filiarum naturalium tutricem eam existere sancimus: omnibus, quæ pro matribus & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis diualibus cōstitutionibus cauta sunt, in huiusmodi matribus obseruandis. Si enim in filijs iustis, in quibus & testamentariæ, & legitimæ sunt tutelæ, & tamen matribus, his deficientibus, ad prouidentiam filiorum suorum uenire cōceditur: multo magis in his casib. ubi legitima tutela euanescit, saltim alias eis dare, humanissimū est. D. XV. Kal. April. Cōstantinop. Lāpadio & Oreste. V V. CC. COSS. H

IN QVIBVS CASIBVS TVTOREM HABENTI tutor uel curator dari possit TIT. XXXVI. I

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Tyberiano & Rufo.*

SI IN locum eius tutoris ad tempus dati estis, qui reipublicæ caussa aberat, isq; iam finito munere, quod ei iniunctum est, abesse desijt: quin ad eius officiū curamq; pertineant negocia pupillæ, ambigere non debetis. sed consultius feceritis, si præsidem prouinciæ uirum clarissimum adieritis, ut is ad administrationem tutelæ compellatur. PP. VIII. Kal. Aug. Antonino. A. IIII. & Balbino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER. A *Valentiniano.*

POTVIT quidem & debuit competens iudex in locum excusati tutoris, licet pupillus alios quoq; haberet tutores, curatorem dare. Quamuis autem curator cum alijs in locum eius substitutus sis: tamen periculo administrationis ultra pubertatis tempora non adstringeris. PP. V. Id. Iun. Modesto & Probo COSS. K

III. *Idem.* A. *Hylæ.*

PROPTER latè diffusum, uel in diuersis locis constitutum patrimonium, uel quod solus ad administrationem non sufficias, an tibi tutelam administranti adiungi aliquos curatores oporteat: præses prouinciæ, si re non sufficientē deprehenderit, æstimabit. PP. VIII. Id. Decembr. Pompeiano & Peligno COSS.

IIII. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. A A. *Euploio.*

LICET tutorē habenti tutor dari non potest: tamen ex certis caussis alius idoneus substitui sententia cōpetentis iudicis solet. scilicet in locū suspecti, qui cōuictus ac remotus est, & in

A De administratione tutorum & curatorum &c.

locũ excusati, uel defuncti, uel relegati tutoris. PP. Idib. Mart. Seculari. II. & Donato COSS.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Zenoni.

CVM ob augmentum facultatum curatores adiungi solent, non prius dati tutores administratione eorum liberantur. Sanè si is, qui administrauit, tempore finitæ tutelæ fuit soluendo: secuti temporis periculum ad te pertinere non potuisse, manifestum est. D. III. Kal. April. Cæsaribus COSS.

DE ADMINISTRATIONE TVTORVM ET CVRATORUM, & de pecunia pupillari fœneranda, & deponenda. TIT. XXXVII.

B I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS. AA. Modesto.

FRVSTRA times administrare res adolescentis, cuius curator es, ne ex hoc aliquis existimet commune periculum prioris temporis te recepisse: sed ea, quæ agẽda puta, age: & quod magis interest omniũ partiũ, insta, ut iudex inter te & tutores datus, quamprimũ partibus suis fungatur. PP. XII. Kal. Octo. Albino & Æmyliano COSS.

II. Iidem AA. Timoni et Elpidophoro.

ADVERSUS curatorem adolescentis, cui collegę dati estis, quàmdiu administratio communis durat, exerceri iudicium non potest. PP. II. Kal. Maij. Apro & Maximo COSS.

III. Imp. ANTONINVS. A. Eumuso.

SVMPTVS in pupillum tuum necessariò & ex honestis iustisq; caussis iudici, qui super ea

C re cogniturus est, si probabuntur facti: acceptò ferentur, etiamsi prætoris decretum de dandis eis non sit interpositum. id nanq; quod à tutoribus bona fide erogatur, potius iusticia, quàm aliena authoritate firmatur. PP. XIIII. Kal. Septembr. Duobus & Aspris COSS.

IIII. Idem A. Proculæ.

NISI eam pecuniam, quam constiterit libertum paternũ tutorem filiæ tuæ rationi eius debere, uel deposuerit, uel in prædiorum comparationem conuerterit: remittitur ad præfectum urbi, secundum ea, quæ constituta sunt, arbitrio eius puniendus. PP. XII. Kal. Octob. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

V. Idem A. Rufino.

FRVSTRA tutores quondam adolescentium, quorum curam administras, iudicatum fa-

D cere detrectant, cum exacta pecunia possit authoritate præsidis in depositi caussam haberi. PP. Kal. Iun. Læto. II. & Cereali COSS.

VI. Imp. ALEXANDER. A. Peconio.

NON est ignotum, tutores uel curatores, si nomine pupillorum uel adultorum scientes calumniosas instituunt actiones, eo nomine condemnari oportere: ne sub prætextu nominis eorum propter suas simultates securè lites suas exercere posse existiment. PP. VI. Idib. Maij. Maximo. II. & Æliano COSS.

VII. Idem. A. Valerio.

TVTELAM pupillorum tuorum sic administrare debes, ne ædificiũ, quo his relictũ est, cõtra formã alienandi testamento datã uendas. PP. VI. Id. Iul. Maximo. II. & Aeliano COSS.

E VIII. Idem. A. Aprili.

ETSI scisses te curatorem datum, nec administrasses: cæteris curatoribus, & administrationem peragentibus, & sufficientibus damno præstando, contra te actio dari non potest. Sin autem nescisses te curatorem datum: etiamsi soluendo cæteri nõ sint: damni periculum ad te non redundat. PP. VII. Kal. Decembr. Alexandro A. III. & Dione COSS.

IX. Idem A. Inclytæ.

SI CVRATORES habes, hiq; dotare te bonis tuis cessant: adito præside, impetrabis, ut quod moderatũ est honestæ personæ, præstare cogãtur. PP. XVII. Kal. Maij. Agricola & Clemẽtino COSS. X. Idem A. Rufinæ.

SI LIBERTI eiusdemq; curatoris culpa seu fraude ratio uestra læsa sit: sarciri damnũ ab eo, qui dedit, præses prouinciæ curabit: non dubitaturus etiam grauiorem exsecutionem adhi-

bere. si quid tam aperta fraude commissum est, ut puniendum in liberto crimen deprehendatur. PP. XI. Kal. Aug. Agricola & Clementino coss.

XI. Imp. GORDIANVS. A. Caecilio.

Si bonam caussam ea, cuius tutor es, habuit, & aduersus latam sententiam non appellasti seu post appellationem prouocationis solennia implere cessaueris: tutelae iudicio indemnitatem pupillae praestare debes. PP. Idib. Aug. Gordiano. A. & Auiola coss.

XII. Idem A. Octauianae.

De his, quae in fraudem administrationis à tutore gesta, uel negligenter acta à curatoribus eorum, quibus successisti, allegas, agere debes: si modo annos legitimae aetatis implesti. G neque enim ignoras, non multum patrocinari foecunditatem liberorum foeminis ad rerum suarum administrationem, si intra aetatem legitimam sint constitutae. PP. III. Non. Octob. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss.

XIII. Iidem. A. Longino.

Tutores debita pupillaria, seu deposita poscentes, ad satisdationem compelli nō posse, manifestum est. PP. VIII. Kal. Maij. Ariano & Pappo coss.

XIIII. Imp. PHILIPPVS. A. et PHILIPPVS. Caes. Clementi.

Rationes curae administratae ante impletum uicesimū & quintū annū, durante officio, posci iure nō posse, manifestum est. PP. prid. Non. Augst. Philippo. A. II. & Titiano coss.

XV. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Licinio. H

Si non subscripsisti quasi fideiussor: frustra uereris, ne ex ea intercessione, qua signasti, ut curator, olim liberatus (ut adfirmas) sententia praesidis, ex officio curatoris conueniri possis. PP. prid. Non. Mart. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. coss.

XVI. Iidem AA. & CC. Proculo.

Non omni titulo rerum pupilli potestatem alienandi tutores habent: sed administrationis tantum caussa distrahentes, quae uenum eis dare licet, iustam caussam possidendi comparantibus praestant. Cum itaque donare nulla ratione res eorum, quorum administrant negocia, potestatem habent: uindicare dominiū à possidentibus non prohiberis. D. X. Kal. Maij. Heracliae. AA. coss.

XVII. Iidem AA. & CC. Marciali.

De successione sua tutores frustra timent: cum his, qui tutelam administrauerunt, testamenti factio nō negetur, nec de bonis suis donare aliquid prohibeantur. S. XVI. Kal. Nouēb. Sirmij. AA. coss. I

XVIII. Iidem AA. et CC. Soterrico.

Debitoribus pupillae pro officij ratione tutorem te constitutum adseuerans, ad te nominum periculo pertinente, parere solutioni denuncia. qui si satis non fecerint: in uenditione pignorum uti communi iure potes. S. prid. Kal. Ianuar. Sirmij. AA. coss.

XIX. Iidem. AA. & CC. Vindiciano.

Tutor, licet absens, decreto datus, si se sciens solenniter non excusauerit: administrationi constituitur obnoxius. S. III. Id. Febr. Simij. CC. coss.

XX. Imp. CONSTANTINVS. A. Euphemianae.

Pro officio administrationis tutoris uel curatoris bona, si debitores existant, tanquam pignoris titulo obligata, minores sibimet uindicare minimè prohibentur. Idem est, etsi tutor uel curator quis cōstitutus, res minorū nō administrauit. Dat. VII. Kal. April. Treueris. Volusiano & Anniano coss. K

XXI. Idem. A. Maximo P. P.

Pupillorum seu minorum defensores, si per eos donationum conditio neglecta est, rei amissae periculum praestent. D. III. Kal. Febr. Romae. Sabino & Rufino coss.

XXII. Idem A. ad Populum.

Lex, quae tutores curatoresque necessitate adstrinxit, ut aurum, argētum, gemmas, uestes, caeteraque mobilia preciosa, urbana etiam mancipia, domos, balnea, horrea, & omnia, quae intra ciuitatē sunt, uenderent, omniaque ad numos redigerent, praeter praedia & mancipia rustica

stica, multum minorum utilitati aduersa est. Præcipimus itaque, ut hæc omnia nulli tutorum curatorumúe liceat uendere: nisi hac fortè necessitate & lege, qua rusticum prædium atque mancipium uendere, uel pignorare, uel in dotem dare in præteritum licebat: scilicet per inquisitionem iudicis, probationem caussæ, & interpositionem decreti, ut fraudi locus nō sit.

Ante omnia igitur urbana mancipia, quæ totius supellectilis noticiam gerunt, semper in hæreditate & in domo retineantur. nam boni serui fraudem fieri prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quæstione positi, poterunt prodere ueritatem. atque ita omnia obseruabūt, ut nec inuentaria minuere, nec mutare, uel subtrahere aliquid tutor ualeat. Quod & in ue-
B ste, margaritis, gemmis, & in uasculis, cæterisque supellectilibus necessarium est. & tolerabilius est (si ita contigerit) seruos mori suis dominis, quàm seruire extraneis. quorum fuga potius tutori adscribitur, siue negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam, siue duricia, uel inedia, atque uerberibus eos adficiat. nec enim dominos exsecrantur, sed magis diligunt: ita ut hæc lex per hoc quoque melior antiqua sit. tunc enim remota seruorum custodia etiam uita minorum sæpius prodebatur. Nec domum uero uendere liceat, in qua defecit pater, minor creuit: in qua maiorum imagines aut non uidere fixas, aut reuulsas uidere satis est lugubre. ergo & domus, & cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant: nullumque ædificij genus, quod integrū hæreditas dabat, collapsum tutoris fraude depereat. Sed etsi parens, uel cuiuscunque hæres est minor, reliquerit deformatum æ-
C dificiū: tutor testificatione operis ipsius, & multorū fide, id reficere cogatur. ita enim annui reditus plus minoribus conferent, quàm per fraudes precia deminuta. Serui etiam, qui aliqua arte sunt præditi, operas suas commodo minoris inferent: & reliqui minoreis, qui in usu domini esse nō poterint, quibusque ars nulla est, partim labore suo, partim alimoniarū taxatione pascātur. Lex enim non solum cōtra tutores, sed etiā contra fœminas immoderatas atque intemperantes prospexit minoribus, quæ plerunque nouis maritis non solum res filiorum, sed etiam uitam addicunt. Huc accedit, quod ipsius pecuniæ, in qua robur omne patrimoniorum ueteres posuerunt, fœnerandi usus uix diuturnus, uix continuus & stabilis est. quo sæpe intercidente pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur.

Iam ergo uenditio tutoris nulla fit sine interpositione decreti: exceptis uestibus, quæ de-
D tritæ usu, aut corruptæ seruando, seruari non potuerint. animalia quoque superuacua minorum quin ueneant, non uetamus. D. Idib. Mart. Constantino A. VII. & Constantinop Cęs. COSS.

XXIII. *Idem A. Felici.*

SI TVTORIS uel curatoris culpa uel dolo, eo quòd uectigal prædio emphyteutico impositum minimè dependere noluissent, minori fuerit admissum: damnum, quod ei contigit, ex substantia eorum resarciri necesse est. D. XIII. Kal. Maij. Cōstantinop. Dalmatio & Xenophilo COSS.

XXIIII. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Eutychiano P. P.*

TVTORES uel curatores mox, quàm fuerint ordinati, sub præsentia publicarū personarū inuentariū rerū omniū & instrumentorū solenniter facere curabunt. Aurū, argentumque, & quidquid uetustate temporis nō mutatur, si in pupilli substātia reperiatur: in tutissima cu-
E stodia collocēt: ita tamen, ut ex mobilibus aut prædia idonea cōparentur, aut si fortè (ut adsolet) idonea non potuerint inueniri: iuxta antiqui iuris formam usurarum crescat accessio: quarum actio ad periculum tutoris pertinet. D. VII. Kal. Mart. Constantinop. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. COSS.

XXV. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni P. P.*

SANCIMVS, creatione tutorum & curatorū cum omni procedente cautela, licere debitoribus pupillorū uel adultorū ad eos solutionē facere: ita tamē, ut prius sententia iudicialis sine omni dāno celebrata hoc permiserit. q̄ subsecuto, si & iudex hoc pronunciauerit, & debitor persoluerit: sequit̄ huiusmodi caussam plenissima securitas, ut nemo in posterum inquietet̄. nō eñ debet, quod rite & secundū leges ab initio actū est, ex alio euētu resuscitari. Nō autē hāc legē extēdimus etiā in his solutionibus, quę uel ex reditibus, uel ex pēsionibus, uel alijs

huiusmodi caussis pupillo uel adulto accedunt: sed si extraneus debitor ex fœneraticia forsitan cautione, uel alijs similibus caussis solutionem facere, & se liberare desiderat, tunc enim eam subtilitatem obseruari censemus. D. X. Kal. Mart. Constantinop. post consulatū Lampadij & Orestis v v. c c.

XXVI. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

CUM quædam mulier testamento cōdito filiū suum præterisset, idem aūt filius, qui præteritus erat uel fratris, uel extranei esset tutor uel curator, qui scriptus à matre tutoris fuerat hæres: in præsenti specie manifestissimum erat, stare tutorem uel curatorem in præcipiti loco. siue enim authoritatem suam uel consensum de adeunda hæreditate præstare pupillo aut adulto minimè uoluerit, ne ex hac caussa sua iura aliquod patiantur præiudicium (satis enim imminet periculum tutelæ uel utilis negociorum gestorum actionis, ne pupillus uel adultus, utpote ex illius tarditate læsus, litem ei ingerat) siue huiusmodi timore perterritus, author fuerit pupillo uel adulto: periculum emergebat. dum enim alij consentit, ipse sua iura perdit. uidebatur etenim confirmare matris suæ iudiciū, quod oppugnandum esse existimabat. & multæ aliæ insuper species oriuntur, ex quibus uetendum est tutori uel curatori circa suas res præiudicium parari: puta in hypothecis & alijs uarijs caussis. Inuenimus autem generaliter definitum, post officium depositum omnes actiones, quas tutor uel curator ex necessitate officij subierit, in quondam pupillum uel adultum transferri. Quare tam optimo exemplo argumentati: necnon & alijs omnibus caussis, in quibus ueretur tutor uel curator, ne præiudicium aliquod ei fiat, timorem eius remouemus. Damus igitur eis cū summa fiducia res pupillorum, uel adultorum gubernare: scituris, quòd lex nostra sua eis iura immutilata reseruet, nihil ex huiusmodi authoritate uel consensu præiudicij subituris. D. X. Kal. Septembr. Const post consulatum Lampadij & Orestis. v v. c c. H

XXVII. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

CONSTITUTIONEM, quam nuper fecimus, disponentes, quemadmodum debent solutiones in contractibus minorum caussa fieri ex redditibus, siue ex pensionibus, siue ex alijs similibus casibus, etiam in usuras extendimus: quæ tamen non summatim, neque ex multis annis collectæ iam debentur, biennales metas & centum solidorum quantitatem minimè excedētes. D. X. Kal. Nouembr. Constātinop. post consulatū Lampadij & Orestis v v. c c. I

XXVIII. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

SANCIMUS, neminem tutorem uel curatorem pupilli, uel adulti, uel furiosi, uel aliarum personarum, quibus tam ex ueteribus, quàm ex nostris legibus curatores creantur, defensionem: quam pro lite susceperunt, recusare: sed ab initio litis omnibus modis memoratas personas defendere, & litem præparatam secundum leges instruere, sciētes, quòd hoc munus necessariū est tam tutelæ, quàm curationi. Et si hoc recusauerint, uel subire distulerint: non solum utpote suspecti amoueantur, amissa eorum existimatione: sed etiam ex substantia sua omne detrimentum, quod antelatæ personæ ex recusatione defensionis sustinent, resarcire cogantur. Sed & si quis ex quadam interpellatione admonitus, propter litis instructionem consuetam cautelam exposuerit, uel post litem contestatam, quam per se, non per procuratorē suscepit, uel demens, uel furiosus factus fuerit: sancimus, continuò curatorem ei in cōpetenti iudicio ordinari, cura & prouisione tā iudicis, sub quo lis uertitur, quàm cognatorū, & propinquorū, & actoris, si uoluerit, ut nō ab eo instituta lis diutius protrahatur: necessitatē habente creādo curatore defensionē subire, & cætera litis adimplere: personis etiā, quæ periculo proprio, uel suæ substātiæ tutores uel curatores petierūt (siue matres fortè fuerint, uel quidā alij) cōpellendis eos, quos ordinauerint tutores uel curatores, præparare talē subire defensionē. uel si illi noluerint hoc facere, & propter huius defensionis recusationē tutela uel curatione remoueātur: necessitatē imponimus memoratis personis, alios tutores uel curatores ordinare in ipsis gestis, in quibus tutores uel curatores creātur, ex sua cōfessione declarātes talē subire defensionē. Ne autē tales personæ sine puisione debita relinquātur, K

uel

A uel contra eos agentium iuta diutius protelentur:sancimus,continuo, id est post recusatio/nem defensionis,in casibus uidelicet,in quibus(sicut dictum est)hoc fieri possit,creationem aliorum tutorum uel curatorum celebrari:cognatis, alijsq; propinquis,& adfinibus,uel cre ditoribus,uel alijs,quorum interest,adeuntibus uel admonentibus eos, qui secundum le/ges ius habent,tutores uel curatores constituere. Defensionem autem & nomen eius in hoc casu apertius declarantes,ne fortè putauerint tutores uel curatores grauamen sibimet imponi:illam decernimus defensioné eos subire,quæ non satisdatione pro euentu litis con/stituitur,sed ut litem secundum legum ordinem pro pupillo uel adulto alijsq; personis in/
B struāt:licentiam ex hac nostra authoritate habentes,sine decreto res, quarum gubernatio/nem gerunt,pro cautela litis subsignare. Omnem autem dubitationem pro defensione pupillorum & adultorum,aliarumq; personarum penitus amputātes:sancimus,omnes tu/tores non aliàs creari,nisi prius cum alijs solennibus uerbis,quæ pro gubernatione rerum, tam in gestis, quàm in cautionibus,ab his conscribuntur:& hoc specialiter expresserint quòd omnimodo sine ulla dilatione defensionem pro pupillis & adultis alijsq; suprà me/moratis personis subire eos necesse est. Hisq; adijcimus,nullam neq; in hoc capitulo am biguitatem relinquentes:tutoribus,& omnibus curatoribus licere fructus,siue qui ex rediti bus prædiorum colliguntur,siue in substantia personarum,quarum gubernationem habēt inuenti fuerint,id est uinū,& oleum,& frumentum,uel cuiuscunq; speciei sunt, sine decreto
C distrahere iusto precio,quod in his locis,in quibus uenditio celebratur,tūc temporis digno scitur obtinere:& quæ ex uenditione eorundem fructuum colliguntur pecuniæ,cum alia pu pillorum uel adultorum aliarumq; personarum substantia administrentur. D. XII. Kal. No uembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis V V. C C.

DE PERICVLO TVTORVM ET CVRATOrum. TIT. XXXVIII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Quinto.*

D ET QVI noticiæ caussa liberti tutores dantur,quamuis soli administrandorum negociorum pupillorum siue adultorum facultatem interdum non accipiant propter tenuitatem sui patrimonij:periculo tamen omnes sunt obligati:siue ea quæ scire debent,ex utilitate eorum tutores siue curatores dissimulauerunt,aut fraudem aliquam adhibuerunt,uel cum alijs participauerunt,aut cum suspectos facere de/berent,uel in officio muneris,uel debito obsequio cessauerunt. PP. I X. Kal. Febr. Alexan/dro. A. II. & Marcello COSS. II. *Idem A. Saturo.*

AD EOS,qui in alia prouincia tutelam administrant,periculum administrationis ex per/sona tutorum,qui in alia prouincia res pupilli gerunt,non porrigitur. PP. Non. Iul. Alexan/dro. A. II. & Marcello COSS.

III. *Imp.* PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. *Cæs. Gratiano.*

SI RES pupillares,quas in horreo conditas habere,aut etiā uenundare debuisti,in hospi
E tio tuo(ut adseueras)ui ignis cōsumptæ sunt:culpā seu segnitiē tuā,nō ad tuū damnū, sed ad pupilli tui spectare dispendiū,minus probabili ratione deposcis. PP. III. Kal. April. Philip. A. & Titiano COSS. IIII. *Iidem A. & C. Floro.*

TVTORIbus seu curatoribus fortuitos casus,aduersus quos caueri non potuit, imputari non oportere,sæpe rescriptum est. PP. XII. Kal. Septemb. Philippo. A. & Titiano COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIANI A A. *Seuero.*

SI TVTOR petitus,uel ex testamento datus,tutorem te constitutum esse, non ex remissæ negligentiæ uicio,sed iustæ ignorationis ratione nō didicisti, idq; liquidis probationibus ostenderis:periculo eius temporis,quod ignorante te transmissum est, non teneberis. PP. III. Id. Septembr. Ipsis IIII. & III. A A. COSS.

VI. *Iidem A A. & C C. Epicteto.*

Temporis, quod insequitur post tutelæ translationem, administrationis officio finito, ad eos, qui fuerunt tutores, gerendæ rei non pertinere periculum rationis est. s. v. Kal. Decembr. Cæsaribus coss.

QVANDO FACTO TVTORIS VEL CVRATORIS minores agere uel conueniri possunt. TIT. XXXIX.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Septimio.*

Qvvs tibi curatores cõdemnati sunt, si uicesimũ quintũ annũ ætatis egressa es: actio iudicati utilis aduersus ipsam, bonacp eius exercenda est. nam tutores curatoresq́, finito officio, nõ esse cõueniendos ex administratione pupillorũ uel adolescentiũ, sæpe decretũ est. pp. VIII. Kal. Iul. Romæ. Antonino. A. IIII. & Balbino coss. G

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Sorarcho.*

Et si tutores tui, cum pecuniã pupillarẽ crederent, ipsi stipulati sunt: utilis actio tibi dabitur.

III. *Imp.* GORDIANVS. A. *Prudentiano.*

Si in rem minoris pecunia profecta sit, quæ curatori uel tutori eius nomine minoris mutuò data sit, meritò personalis actio in eundem minorem danda est. pp. Non. Sept. Gordiano A. & Auiola coss.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Maximianæ.*

Si hi, qui te in pupillari ætate constituta tutores fuerint, postea in administratione perseuerantes, uel curatores constituti, tua prædia locauerunt: eos competenter conuenies, & ex eorum contractu utilis tibi quæri potuit contra successores cõductoris actio. s. III. Non. Mart. AA. coss. H

V. *Iidem.* AA. & CC. *Onesimæ.*

Per tutorem pupillo actio, nisi certis ex caussis, dari non potest. D. Idib. Decembr. Cæsaribus coss.

SI EX PLVRIBVS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS omnes, uel unus peragere rem minoris, uel conueniri possint. TIT. XL.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Cassio militi.*

Ab vno ex tutoribus uel curatoribus caussam posse minorum defendi: cum alij tutores uel curatores eam defendere noluerint: ignorare non debes. pp. Non. Nouemb. Messala & Sabino coss. I

II. *Imp.* CONSTANTINVS. A. & LICINIVS. *Cæs. ad Symmachum.*

Si diuisum administrationis periculum per prouincias sit: his tantum omnibus insinuari conuenit, & ab ipsis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ uel curæ officium sustinent: ne de alijs prouincijs defensores minorum ad iudicia perducantur. D. prid. Non. Feb. Constãtino. A. & Licinio. Cæs. coss.

NE TVTOR VEL CVRATOR VECTIGAL conducat TIT. XLI.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Sexto.*

Competens iudex non ignorat, non esse admittendos ad uectigalia conducenda eos, qui pupillorum uel adolescentium tutelam uel curam administrant, uel eius administrationis rationem nondum reddiderunt. Sed quamuis contra interdictum ad uectigal conducendum accesseris: tamen quoniam ultro me adisti: si tam uectigali, quàm pupillis satisfeceris: falsi crimine carebis. cum autẽ fisco iam te obstrictum, postea tutorem esse dicas: periculo te excusare poteris. pp. VIII. Kal. Aug. Romę. Antonino. A. IIII & Balbino coss. K

DE TVTORE VEL CVRATORE qui non satisdedit TIT. XLII.

I. *Impp.* VALERIAN. & GALIEN. AA. *Tito & Flauiano.*

A *De tutore uel curatore, qui non satisdedit.* *De suspectis tutorib. uel curatorib.*

SI NONDUM uobis ætas legitima completa est: satisdationem ab his, quos minus idoneos curatores uobis ab aduersario, cũ magistratu fungeretur, datos dicitis, postulate. prohibentur enim ab administratione, nisi securitati uestræ satisdatio ne prospexerint. PP. Non. Iul. Aemyliano & Basso coss.

II. *Idem* AA. & VALERIAN. *Cæs. Exploio.*

EVM TVTOREM, qui superest, si secundum præsidis præceptum & iuris formam satis non dat: remoueri à tutela, si inopia hoc faciat, sine infamia: si fraude, etiam cum nota, aditus rector prouinciæ iubebit, & in locum defunctorum alios idoneos substitui præcipiet:
B præsertim, cum patrimonium pupilli noua hæreditate auctum esse proponas. tutores autem dati ab hæredibus eorum, quos decessisse dicis, rationem tutelæ deposcent. PP. Idib. Maij. Seculare & Donato coss.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Stratonicæ.*

IN DVBIVM non uenit, tutores, qui testamento dati non sunt, administrandi potestatem, nisi satisdatione emissa, non habere. si igitur tutor, qui pro tutelari officio nõ cauerat, iudicio expertus est: aduersus eum lata sententia iuri tuo officere non potuit: nec ea, quæ ab eo gesta sunt, ullam firmitatem obtinent. frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras, quando ea, quæ ab eo gesta sunt, ipso iure irrita sunt. PP. XVIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ Dioclet. III. & Max. AA. COSS.

C IIII. *Idem* AA. & CC. *Tertullo.*

NON OMNIUM tutorum par similisq; caussa est. Qua propter cum exemplo testamenta rij confirmatum à præside, uel datum ex inquisitione, non onerari satisdatione rem saluam fore pupillorum manifestum sit: pluribus tamen datis ex inquisitione tutoribus, illum, qui satis secundum formam edicti rem pupilli saluam fore dedit, in administratione præferri, iamdudum obtinuit. S. Idib. Decemb. Nicomediæ CC. COSS.

V. *Impp.* CONSTANT. & MAXIM. AA. SEVER. & MAXIM. CC.

TVTOR, qui satisdationẽ, cũ satisdare debuit, minimè interposuit: nihil omnino ex bonis pupilli alienare potest. Posteaq; aũt ad tutelæ administrationẽ electus est: & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere cũ potuisse, & cætera eius, quæ tẽpore artarentur,
D persequi debuisse, apertè claret. Dix. XI. Kal. Ianuar. Cõstãtio & Maximiano AA. COSS.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRAtoribus TIT. XLIII.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Domitiæ.*

LIBERTVM tuum & tutorem filij tui, si fraudulenter res eius administrare existimas, suspectum facere potes: modo si officium eius pubertate pupilli finitũ non est. nam si eo iure tutor esse desijt: is iudicio tutelæ conueniendus est. PP. Idib. Aug. Romæ. Duobus & Aspris coss.

II. *Idem* A. *Longino.*

E CVRATORES quidem suo periculo, quanto tardius ad eos tutela trãsfertur, cessant. quod si in fraudem factum existimas: suspectos eos postula. qui si submoueri meruerint: in locũ eorum alios accipies. PP. Idib. Ianuar. Læto II. & Cereali coss.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Fortunatæ.*

PRAESES prouinciæ tutores filiorum tuorũ, strictioribus remedijs adhibitis, omni modo administrationis officium compellet agnoscere. Quod si in eadem contumacia perseuerauerint: suspectos postulare, ut alij in locum eorum petantur, nõ prohiberis. PP. Idib. Ianuar. Alexandro A. III. & Dione coss.

IIII. *Idem* A. *Thalidæ.*

ETIAM testamento patris tutorem datum suspectum postulate potes, si fraudem tutoris argueris. PP. VIII. Kal. Ianuar. Maximo II. & Paterno coss.

v. Idem A. Asclepiadi.

In postulandis suspectis tutoribus seu curatoribus non uires patrimoniorum principaliter, sed an nihil segniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet. PP. VI. Kalend. Ianuar. Maximo II. & Paterno coss. F

VI. Imp. GORDIANUS A. Felici.

Pietatis fungeris officio, si fratris tui filios, ut necessitudo sanguinis suadet, protegere conaris Si igitur tutores uel curatores eorum non rectè administrant: suspectis eis postulatis atque ostensis, ut alij in locum eorum constituantur, facilè impetrabis. Quòd si nihil in fraudem egerũt, uerum ita egeni sunt, ut in eorum administratione fratris tui filiorum substantia periclitetur: an eis adiungendus sit curator, qui idoneus facultatibus sit: rector prouinciæ æstimabit. Remouendi autem licentia non solum parentibus utriusque sexus, sed etiam cognatis, & extraneis, & adfinibus, & ipsi, cuius res administrantur, si non impubes sit, arbitrio cognatorum bonæ opinionis constitutorum, conceditur. PP. V. Id. Nouembr. Pio & Pontiano coss. G

VII. Idem. A. Gorgoniæ.

Eum, quem ut suspectum tutorem accusas, pendente caussa cognitionis abstinere ab administratione rerum tuarum, donec caussa finitur, præses prouinciæ iubebit. alius tamen interea in locum eius in administratione rerum ordinãdus est. PP. VII. Kal. Mart. Sabino. II. & Venusto. coss.

VIII. Imp. PHILIPPUS A. & PHILIPPUS. Cæs. Proculo. H

Si non suspectũ contutorẽ tuũ postulare, ac remouere ab administratione bonorum pupilli curaueris: admitti nequaquam potest ratio desiderij tui, iam nunc postulantis, tutelam tibi nomine eiusdẽ pupilli restitui. PP. XIIII. Kal. Nouẽb. Peregrino & Aemyliano coss.

IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Hammiano.

Suspectos tutores ex dolo, non etiam eos, qui ob negligentiam remoti sunt, infames fieri manifestum est. S. VIII. Kal. Maij. CC. coss.

DE IN LITEM DANDO TUTORE VEL CURAtore TIT. XLIIII. I

I. Imp. ANTONINUS A. Miltiadi.

Siquas petitiones aduersus pupillos tuos habes: dirigere eas potes, adsistentibus caussamque defendentibus contutoribus tuis: cum etsi alios non haberent tutores, ad hoc genus litis defendendæ curatores accipere deberẽt. PP. XIII. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balb. no coss.

II. Imp. ALEXANDER A. Euaresto.

An tibi partis fundi paterni uindicatio competat: is, cuius de ea re notio est, æstimabit. Respicere autem debes officium, in quo te esse tutorem dicis: ne ob eiusmodi petitionem euictione secuta, ultra precij quantitatem, authoris hæredem pupillum tuum oneres, qui laudatus per te defendi debeat: cum aut compẽsationis rationem habere, aut contrario tutelæ iudicio experiri possis. Sed ne tuum ius, si quod habes, impediatur: ad eam rem defendendam, quæ aduersus te uindicantem agenda erit, curatores pupillo petantur. PP. XII. Kal. Maij. Iuliano II. & Crispino coss. K

III. GALLIENUS A. Valerio.

Ad protegendam caussam tutor siue curator datus conueniri non potest admin istrationis periculo. cum sola suscepti negocij tutela mãdata est. si nihil igitur (ut allegas) præter negocium gessisti: frustra conueniris. PP. Kal. April. Valeriano & Luciano coss.

IIII. Idem A. Ireneo.

Ad litem datus tutor, si quid bona fide erogasti, à contutoribus more solito exigere potes. PP. Kal. Nouemb. Paterno & Arcesilao coss.

Siue

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Tigrani.

SIVE ex teſtamẽto, ſiue ex iure legitimo, fratris tui filiorum tutelæ onus ad te pertineat: uereri non debes de his quæſtionibus, quas aduerſus fratrem quondam fuiſſe tibi dicis: cum ſi qua emerſerit lis, procuratore dato, & illis curatore ad litem conſtituto, & ſolennitati iuris, ubi tutor exigitur, & indemnitati utriuſq; proſpici poſſit. S. IIII. Kal. Maij CC. COSS.

DE EO, QVI PRO TVTORE NEGOCIVM geſſit TIT. XLV.

I. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. Marcello.

ETIAM mulieres, ſi res pupillares pro tutore adminiſtrauerunt, ad præſtandã rationem tenentur. PP. *. Aemyliano & Baſſo COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marco.

NON VTILiter nominatus tutor pupillorum nomine agendo, licet ex eorum perſona iniunctas impleat intentiones, exceptione (ſi tutor non eſt) ſubmouetur. D. Non. Decembr. CC. COSS.

SI MATER INDEMNITATEM PROMISIT TIT. XLVI.

I. Imp. ALEXANDER A. Brutiæ.

C SVO potius periculo mágiſtratus tutores, quos petiſti, dederunt: quàm tu contra ſexus conditionem alicui ex ea obligatione obſtricta es, quod tuo periculo tutores filijs tuis dari poſtulaſti. PP. III. Id. Mart. Maximo III. & Vrbano COSS.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæſ. Aſclepiadi et Menandro.

QVAEdam pupillorũ ueſtrorum à matre, itemq; auo paterno adminiſtrata, eorumq; nomine indemnitatem uobis promiſſam adſeueraſtis. quæ ſi ita ſunt, & ijdem pupilli legitimæ ætatis effecti, non aduerſus matrem ſuam, neq; auum, ſed contra uos congredi malunt: non immeritò indemnitatem ab his præſtari deſiderabitis; quos & adminiſtrationẽ ſuo periculo pridem ſuſcepiſſe proponitis. PP. IIII. Id. Iul. Præſente & Albino COSS.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Caiano.

D OB TVtorem non idoneum à matre petitum, fruſtra uobis eam teneri contenditis: cum non, niſi ſpecialiter eius periculo dari decreto fuerit comprehenſum, ex ea obligatione obſtricta ſit. S. Kal. Decembr. AA. COSS.

SI CONTRA MATRIS VOLVNTATEM TVTOR datus ſit TIT. XLVII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tertio.

SI CONTRA matris ultimam uoluntatem Fuſcinium filio communi tutorem datum probaueris: eum ſine damno exiſtimationis à tutela remouendum prætor decernet. quæ reſcriptio, ſi in fraude conuictus fuerit, nõ ſuffragabitur. PP. XIII.

E Kal. Mart. Laterano & Rufino COSS.

VT CAVSSAE POST PVBERTATEM ADSIT tutor TIT. XLVIII.

I. Imp. PHILIPPVS A. Dextro.

TVTORES, qui necdum adminiſtrationem ad curatores tranſtulerunt, defenſioni cauſſarum pupillarium adſiſtere oportere, ſæpe reſcriptum eſt. & ideo ſi (ut proponis) inſtrumenta, quibus adſeri poſſunt cauſſæ prouocationis, etiamnum hi, quorũ meminiſti, apud ſe detinent: aditus præſes prouinciæ periculi ſui eos admoneri præcipiet. PP. XII. Kal. Nouemb. Philippo A. & Titiano COSS.

VBI PVPILLI EDVCENTVR TIT. XLIX.

I. Imp. ALEXANDER A. Dionysodoro.

EDVCATIO pupillorum tuorum nulli magis, quàm matri eorum, si nō uitricum eis induxerit, committenda est. quādo autem inter eam & cognatos & tutorem super hoc orta fuerit dubitatio: aditus præses prouinciæ, inspecta personarum & qualitate & coniunctione, perpendet, ubi puer educari debeat. Sin autem æstimauerit, apud quem educari debeat: is necessitatem habebit hoc facere, quod præses iussit. PP. VII. Id. Febr. Maximo II. & Aeliano coss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Gratæ. G

VTRVM ne posthumus ex filia apud te, an apud patruum suum morari debeat: ex singulorum affectione, & qui magis ad suspicionem ex spe successionis propior sit, æstimabitur. S. XVIII. Kal. Nouembr. Nicomediæ CC. coss.

DE ALIMENTIS PVPILLO PRAESTANDIS TIT. L.

I. Imp. ANTONINVS A. Faustino.

PVPILLVS, si ei alimenta à tutore suo non præstantur: præsidem prouinciæ adeat, qui ne in alimentorum præstatione mora fiat, partibus suis fungetur. Idem est, etsi de statu pupilli, seu adulti, & de bonis eius controuersia pendeat. PP. VI. Id. H Iul. Romæ. Læto II. & Cæreali coss.

II. Imp. ALEXANDER A. Euphido.

QVOD plerunque postulatur, ut arbitrio prætoris alimenta pro modo facultatum pupillis uel iuuenibus constituantur: pro officio suo, qui aliena negocia gerunt, ne apud iudicem controuersiam habeant, faciunt. Cæterum si bonus uir & innocens tutor arbitrio suo aluit pupillos: quod interdum etiam necesse est fieri, ne secreta patrimonij & suspectum æs alienum pandatur, quod melius est interim taceri, quàm cum de modo bonorum quæritur, ultro proferri, & apud acta ius dicentis contra utilitatem pupillorum adsignari: non dubiè acceprò ferre debebūt ea, quæ uir bonus arbitratur, merito ad exhibitionem educationis, ministeria, studiaque erogata esse. nec ferendus est iuuenis, qui cum præsens esset, studijsque I eruditus, atque alitus esset: si ea per alium se consecutum non probet: sumptus recuset, quasi uento uixerit, aut nullo liberi hominis studio imbui meruerit. PP. Non. Decembr. Maximo II. & Aeliano coss.

ARBITRIVM TVTELAE TIT. LI.

I. Imp. ANTONINVS A. Leoni.

CVM tutelæ administratæ ratio à te peti cœperit: neque ueritati, neque iustis probationibus officit, quod (ut dicis) testator modum patrimonij sui uerbis testamenti ampliauit, uel minuit. PP. V. Kal. Octob. Duobus & Aspris coss.

II. Idem A. Præsentino. K

NOMINA paternorum debitorum si idonea fuerint initio susceptæ tutelæ, & per latam culpam tutoris minus idonea tempore tutelæ esse cœperūt: iudex, qui super ea re datus fuerit, despiciet. & si palam dolo tutoris, uel manifesta negligentia cessatum est: tutelæ iudicio damnum, quod ex cessatione accidisset, pupillo præstandū esse, statuere curabit. PP. Non. Iul. Antonino A. IV. & Balbino coss.

III. Idem A. Vitalio.

SI CVRATOR post decretum præsidis sublata pecunia, quæ ad comparationem possessionis fuerat deposita, sibi prædium comparauit: elige, utrum malis in emptione negocium tibi eum gessisse, an quia in usus suos pecuniæ conuersæ sunt, legitimas usuras ab eo accipere. secundum quæ iudex tutelæ iudicio redditus partē religionis implebit. PP. III. Kal. Iul.

Arbitrium tutelæ.

A Læto II. & Cereali coss. IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Aglao.*

EVM, QVI bonis paternis secundum edicti formam abstentus est, hæreditarijs actionibus conueniri nulla ratio suadet. nec ad rem facit, quod aduersus curatores uel tutores, si non consultè abstentus sit, actio ei competat. nihil quippe in ea, quę ex officio gesta sunt, uel geri debuerunt, ueniet: sed culpa solummodo, quanti cȩ interfuit eius, non fuisse abstentum, æstimatur. Cui consequens est, ut si propter eam caussam transegisti cum tutoribus uel curatoribus: nulla aduersus te creditoribus patris tui petitio competat. PP. III. Kal. Maij. Alexandro A. COS.

B V. *Imp.* GORDIANVS A. *Victorino.*

OMNES tutores, seu hæredes eorum, qui administrauerunt tutelam, ad eundem iudicē ire debere, iam pridem constitutum est. Cum igitur patrem tuum cum alio tutelam administrasse allegas: præses prouinciæ eundem iudicem aduersus te atcȩ hæredes contutorum patris tui dare debebit, quatenus quiscȩ condemnari debeat, examinaturum. PP. X. Kal. August. Pio & Pontiano COSS.

VI. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. A A. *&* CC. *Cononi & alijs.*

CVM interdictæ uenditionis uicium etiam precij fraude tutor noster cumulasse proponatur: non dubitabit præses prouinciæ, quando uenditionem confirmare uoluistis, residuum precium cum usuris uenditæ à tutore possessionis celeriter uobis restitui iubere. C Quod autem petitis ab hæredibus eius, qui uendidit, precium uobis exsolui: superfluò à nobis desideratis: quia nec præsidis experientiam possit hoc latere, tutores, qui gesserint, siue eorum hæredes, ob ea negocia, quæ per eos administrata sunt, principali loco conueniri debere: cæteris ob culpæ rationem non seruati detrimenti periculo substitutis. uel si pariter administrasse doceantur: etiam aduersus unum liberum experiendi arbitrium competere: ita, ut actiones, quas aduersus alios habetis, ad electum transferātur. PP. IIII. Kalend. Septembr. Ipsis IIII. & III. A A. COSS.

VII. *Iidem* A A. *&* CC. *Alexandro.*

QVICquid tutoris dolo, uel lata culpa, aut leui, seu curatoris, minores amiserint, uel cum possent, non quæsierint: hoc in tutelæ, seu negociorum gestorum utile iudicium uenire, nō D est incerti iuris. S. prid. Id. April. A A. COSS.

VIII. *Iidem* A A. *&* CC. *Dalmatio.*

TVTORES tutelæ conueniri temporis præscriptio non prohibet. Vnde si ijs transactione atcȩ acceptilatione liberationem non præstitisti: apud rectorem prouinciæ, quæcuncȩ tibi debentur, repetere non prohiberis. S. XIIII. Kal. Maij. A A. COSS.

IX. *Iidem* A A. *&* CC. *Iuliano.*

TVTOREM quondam, ut tam rationem, quā si quid reliquorum nomine debet, reddat, apud prætorem conuenire potes. quamuis enim matrem tuā susceptis bonis uestris indemnitatem pro hac administratione tutori se præstituram promisisse proponatur: tamen aduersus tutorem tibi tutelæ, non aduersus matris successores ex stipulatu competit actio. S. E prid. Kal. Ianuar. A A. COSS. X. *Iidem* A A. *&* CC. *Pomponio.*

SI DEfunctus tutelam uestram administrauit: non rerum eius dominium uindicare uel tenere potes, sed tutelæ cōtra eius successores tibi actio competit. Debitum autem alijs indicijs comprobari oportet. nam quod necȩ ipse, necȩ uxor eius quicquam ante administrationem habuerunt: non idoneum huius continet indicium. nec enim pauperibus industria uel augmentum patrimonij, quod laboribus & multis casibus quæritur, interdicēdum est. S. X. Kal. Februar. Sirmij. CC. COSS.

XI. *Iidem* A A. *&* CC. *Chrysiano.*

TVTOR post puberem ætatem puellæ, si in administratione connexa perseuerauerit: tutelæ actione totius temporis rationem præstare cogitur. Sin autem post finitam administrationem in ijsdem rebus minimè se immiscuerit: temporis, quod insequitur, pericu-

lum ad eum non pertinet s. Kal. Decemb. Anchialo. cc. coss.

XII. *Iidem* AA. & CC. *Quintillae.*

TVTELAE actio tam hæredibus, quàm etiam contra successores cōpetit. s. x. Kal. Decembr. Sirmij cc. coss.

XIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P.P.

VETERis iuris dubitationem decidentes, sancimus, siquidem tutor uel curator pro substantia pupilli uel adulti aliquid ubicunque dixerit, ad maiorem quantitatem reducens, siue pro utilitate pupilli uel adulti, siue pro sola simplicitate, siue per aliam quacunque caussam: nihil ueritati præiudicare, sed hoc obtinere, quod ipsius rei inducit natura, & mensura pupillaris uel adulti ostendit substantiæ. Sin autem inuentario publicè facto res pupillares uel adulti conscripserit, & ipse per huiusmodi scripturam confessus fuerit ampliorem quantitatem substantiæ: non esse aliud inspiciendum, nisi hoc, quod inscripsit, & secundum uires eiusdem scripturæ patrimonium pupilli uel adulti exigi. neque enim sic homo simplex (imò magis stultus) inuenitur, ut & in publico inuentario contra se scribi aliquid patiatur. G

Illo proculdubio obseruando, ut non audeat tutor uel curator res pupillares uel adulti aliter attingere, uel ullam sibi communionem ad eas uindicare: nisi prius inuentario publicè facto, secundum morem solitum res ei tradantur: nisi testatores, qui substantiam transmittunt, specialiter inuentarium conscribi uetuerint. Scituris tutoribus & curatoribus, quod si inuentarium facere neglexerint: & quasi suspecti ab officio remouebuntur, & pœnis legitimis, quæ contra eos interminatæ sunt, subiacebunt: & postea macula infamiæ notabuntur, neque ab imperiali beneficio absolutione huius notæ fruituri. D. Idib. Aug. Constantinop. Lampadio & Oreste vv. cc. coss. H

DE DIVIDENDA TVTELA, ET PRO QVA PARTE quisque tutorum conueniatur TIT. LII.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Optato.*

SI POST finitum administrationis officium collegæ tui indemnitati præstandæ idonei fuerint, posteaque dum non conueniuntur, minus idonei effecti sunt: uicium alienæ cessationis ad dispendium tuum pertinere iuris rationem patitur. PP. VI. Id. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano coss. I

II. *Impp.* CARIN. & NVMERIAN. AA. *Primigenio.*

SI DIuisio administrationis inter tutores siue curatores in eodē loco seu prouincia constitutos necdum fuerit: licentiam habet adolescens & unum eorum eligere, & totum debitum exigere: cessione uidelicet ab eo aduersus cæteros tutores seu curatores actionū ei competentium facienda. In diuisionem autē administratione deducta, siue à præside, siue à testatoris uoluntate: unumquenque pro sua administratione conuenire potest, periculum inuicem tutoribus uel curatoribus non sustinentibus: nisi per dolum aut culpam suspectum non remouerunt, uel tardè suspitionis rationem mouerunt, cum alter eorum non soluēdo effectus est, uel suspitionis caussam agendo sua sponte iura pupilli prodiderunt. nec prodest eis dicentibus, eum contutorem suum non administrasse res pupillares. Sin uero ipsi inter se res administrationis diuiserunt: non prohibetur adolescens unum ex his in solidū conuenire: ita, ut actiones, quas aduersus alios habet, ad electum trāsferat. PP. emissa XII. Kal. April. Carino II. & Numeriano AA. coss. K

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Zotico.*

LICET tutorum conuentione mutuum periculum minimè finiatur: tamen eum, qui administrauit, si soluendo sit, primo in loco, eiusque successores conueniendos esse, non ambigitur. s. IIII. Kal. Octob. cc. coss.

DE IN LITEM IVRANDO TIT. LIII.

Aduersus

A De in litem iurando. De hæred. tutorum.

I. Impp. ANTONINVS & SEVERVS AA. Asclepio.

ADVERsus hæredem tutoris ad transferendam tutelam iudicem accipiens, tempore litis ad puberem instrumenta pertinentia restitui desiderabis. quòd si dolo non exhibeantur: in litem iurandi tibi facultas erit: modo, si quondam pupillo debitam affectionem ad uincula quoque religionis extendere uolueris. PP. Kal. Aug. Antonino II. & Geta II. COSS.

II. Imp. ANTONINVS A. Seuero.

IS, QVI rationes tutelæ seu curæ reposcit, inuitus in litem iurare cōpelli non potest: sed B uolens ita demum audiendus est, si hęres per longam successionem tutoris instrumenta pupillaria dolo uel circumueniendi pupilli gratia exhibere nō uult. Sin uero neque fraus, neque dolus hæredis conuincitur: omissa iurisiurandi facultate, iudex de ueritate cognoscet, quæ etiam argumentis liquidis inuestigari potest. PP. XI. Kalend. Octobr. Duobus & Aspris COSS.

III. Idem A. Prisciano.

SVMMA sententia comprehensa, quā cessantibus curatoribus quondam tuis, iudex secutus iurisiurandi à te prolati religionem, in condemnationem deduxit: minui pacto nō potuit. PP. Kal. Iul. Læto II. & Cereali COSS.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Mutiano.

ALIO IVRE est tutor, alio hæres eius. tutor enim inuentarium cæteraque instrumenta si C non proferat: in litem iusiurandum aduersus se potest admittere. at enim hæres eius ita demum si reperta in hæreditate dolo malo non exhibeat. Sed cum aduersus ipsum tutorem litem contestatam esse dicatis: transferentibus uobis in hæredes eius actionem, præses prouinciæ partes suas exhibebit: non ignorans, nisi exhibeantur instrumenta, quatenus iuxta formam constitutionum partes suas debeat moderari. PP. VII. Kalend. Octobribus. Pio & Pontiano COSS.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Artemidoro.

LICET aduersus hæredem ob non factum inuentarium iusiurandum in actione tutelæ pertermitti placuerit: iudicem tamē ex eo dolo tutoris aliis indiciis instructū aduersus eos ferre sententiam conuenit. S. VIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. COSS.

D DE HAEREDIBVS TVTORVM TIT. LIIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Fusciano.

HAEREdes tutoris ob negligentiam, quæ non latæ culpæ comparari possit, condemnari non oportet: si non contra tutorem lis inchoata est, neque ex damno pupilli lucrum captatum, aut gratiæ præstitum sit. PP. VI. Idib. Mart. Laterano & Rufino COSS.

II. Imp. ANTONINVS A. Valentino & Materno.

PATER uester tutor uel curator datus, si se non excusauit, non ideo uos minus hæredes eius tutelæ uel utili iudicio conueniri potestis, quòd eam tutelam seu curam non adminiE strasse dicitis. nam etiam cessationis ratio reddenda est. prius tamen propter actū suum eos conueniendos esse, qui administrauerunt, sæpe rescriptum est. PP. XI. Kalend. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

III. Iidem A. Vitæ.

ADVERsus hæredes quondam tutoris tui tutelæ actione consiste. in iudicium autem ueniet etiam id, quod tibi tutor ex caussa fideiussionis debuit. PP. IIII. Non. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Frontino.

HAEREdes eorum, qui tutelam uel curam administrauerunt, si quid ad eos ex re pupilli uel adulti peruenit, restituere coguntur. In eo etiam, quòd tutor uel curator administrare debuit, nec administrauit, rationem reddere eos debere, non est ambigendum. PP. VIII. Kalend. Nouembr. Alexandro A. III. & Dione COSS.

 F

SI TVTOR NON GESSERIT TIT. LV.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Zotico.*

ERTVM est, non solum eos, qui gesserunt, sed etiam, qui gerere debuerunt, tutelæ teneri etiam in ea, quæ à contutoribus seruari nō potuerunt: si modo, cum suspectos facere deberent, id officium omiserunt. Tu autem, etsi contra patronum tuum famosam actionē instituere non potuisti: prouidere tamen, ne quid tutelæ deesset, necessariis postulationibus apud eum, cuius de ea re iurisdictio fuit, potuisti. PP. II. Idib. Decembr. Maximo II. & Aeliano COSS.

II. *Idem* A. *Iusto.* G

QVISE non immiscuerunt tutelæ uel curæ: ex persona eorum, qui gesserunt, & idonei sunt, non onerantur. Si qua uero sunt, quæ cum geri debuerint, omissa sunt: latæ culpę ratio omnes æqualiter tenet. PP. VIII. Kal. Maij. Iuliano II. & Crispino COSS.

DE VSVRIS PVPILLARIBVS TIT. LVI.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Crescentino.*

VTOREM uel curatorem pecuniæ, quam in usus suos conuertit, legitimas usuras pręstare debere, olim placuit. PP. Non. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Ampliato.*

EIVS, QVOD ex caussa tutelæ debetur, usuras præstari oportere, dubiū non est. quamuis aliis pro participe muneris necessitas solutionis irrogetur: quia non id aliàs contingit, quàm si cessatio contutoris in suspecto faciendo computari possit. PP. XIII. Kalend. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS. H

III. *Idem* A. *Vitalio.*

SI PECVNIAM pupillarem neq; idoneis hominibus credere, neq; in emptionē possessionum conuertere potuisti: non ignorabit iudex usuras eius à te exigi non oportere. PP. Id. April. Modesto & Probo COSS.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Ditatio & Aurelio.*

PVPILLVS agere uobiscum actione tutelæ compelli non potest. uerum aduersus futuram calumniam, ut si quid ei debetis, eius cursus inhibeatur usurarū, denunciationibus frequenter impositis, ad iudiciū cum prouocare: ac si rem dissimulatione proferat, actis apud præsidem prouinciæ factis, uoluntatis uestræ rationē declarate. quo facto tam uobis ipsis quàm securitati filiorum uestrorum consulatis. quod & in curatoribus locū habet. PP. III. Kalend. Septembr. Sirmij CC. COSS. I

DE FIDEIVSSORIBVS TVTORVM, SEV curatorum TIT. LVII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Felici.*

LIGERE debes, utrum cum ipsis tutoribus uel curatoribus, seu hæredibus eorū, an cum his, qui pro ipsis se obligauerunt, agere debeas, uel (si ita malis) diuidere actionem. nam in solidum & cum reo, & cum fideiussoribus, agi iure non potest. PP. X. Kal. Febr. Iuliano II. & Crispino COSS. K

II. *Iidem* A. *Prisco.*

NON EST ambigui iuris, electo reo & soluente fideiussorem liberari. ideo etsi simpliciter acceptus est fideiussor in id, quod tutor seu curator debiturus esset: cum propōnas tutorem seu curatorem damnatum soluisse: quid dubium est, liberatum esse fideiussorē? Planè si stipulatio rem saluam fore interposita est, uel cautū est in id, quod à tutore seu curatore seruari non potest: manet fideiussor obligatus ad supplendam tibi indemnitatem. PP. VII. Kalend. August. Fusco II. & Dextro COSS.

DE CON-

A *De contrar. iudic. tutelæ. De authoritate præstanda.*

DE CONTRARIO IVDICIO TVTELAE TIT. LVIII.

I *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Stratoni.*

SI PRO iudicato contutore pecuniam soluisti: nullum iudicium tibi contra pupillum competit, ut delegetur tibi aduersus liberatū actio. quòd si nomen emisti: in rem suam procurator datus hæredes iudicati poteris conuenire. PP. VII. Kal. Marc. Fabian. Mutian. COSS.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Primitiuo.*

SI NON ex propria culpa solus pupillæ cōdemnatus es, sed absens & indefensus adquisisti: cum ex caussa iudicati satisfacere cœperis: actiones aduersus contutores tuos mandari tibi à pupillo desiderabis, uel utili actione uteris. PP. II. Id. Octobr. Duobus & Asperis COSS. III. *Impp.* DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. *Thesidi.*

SI PAter tuus, quę priuigni sui tutelam administrasse proponis, testamento rectè facto, pupillo etiam quondam suo hęrede instituto, decessit: quoniam non nisi pro portione hęreditaria tutelæ petitionem confusione constet extingui: pro residua parte succedentē patri tutelæ te conuenit apud competentem iudicem reddere rationē: qui secundum bonam fidem eorum etiam, quæ patrem tuum in rem eius erogasse dicis, admissa compensatione, & reliqui (si quid amplius debetur) faciet condemnationem. quòd si sciens amplius in rem

C suam erogatum, agendum propterea tutelæ non putauerit: cum contrario iudicio conuenire potes. S. XVIII. Kal. Ianuar. CC. COSS.

DE AVTORITATE PRAESTANDA TIT. LIX.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Antoniano.*

NEQVE tutoris, neq; curatoris absentia quidq; stipulationi pro pupillo habitæ nocet. Sine die AA. COSS. II. *Idem* AA. et CC. *Serenæ.*

NEC ACTIones sine tutoris authoritate in pupillari ætate constitutas remittendo quidquam amittere potes. S. XVII. Kal. Maij. CC. COSS.

III. *Iidem* AA. et CC. *Caio.*

D EVM, QVI à pupillo sine tutoris authoritate distrahente cōparauit, longi temporis spacium non defendit. S. III. Kal. Decembr. CC. COSS.

IIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni.* PP.

CLARVM posteritati facientes, sancimus, omnimodo debere & agentibus & pulsatis in criminalibus caussis minoribus uiginti quinque annis adesse tutores uel curatores, in quibus casibus adultos & pupillos leges accusari cōcedunt: cū cautius & melius sit cum suasione perfectissima & responsa facere minores, litemq; inferre, ne ex sua imperitia, uel iuuenili calore aliquid uel dicant, uel taceant, quod si fuisset prolatum, uel nō expressum, prodesse eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere. D. X. Kal. Mart. Constantinop. post. consulatū Lampadij & Orestis VV. CC. V. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

E VETEREM dubitationem amputantes, per quam testamentarij quidem, uel per inquisitionem dati tutoris unius authoritas sufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuersis regionibus destinati, legitimi autem uel simpliciter dati omnes consentire compellebantur: sancimus si plures tutores fuerint ordinati, siue in testamento paterno, siue ex lege uocati, siue à iudice, uel ex inquisitione, uel simpliciter dati: & unius tutoris authoritatem pro omnibus tutoribus sufficere, ubi non diuisa est administratio, uel pro regionibus, uel pro substantię partibus. ibi etenim necesse est singulos pro suis partibus uel regionibus authoritatem pupillo præstare: quia in hoc casu nō absimiles esse testamētarijs & per inquisitionem datis legitimos & simpliciter datos iubemus, eo, quòd fideiussionis onere prægrauantur, & subsidiariæ actionis adminiculum speratur. Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si non res, quæ agitur, solutionem faciat ipsi tutelæ: utputa si pupillus in adrogationem se dare desiderat

F

desiderat. etenim absurdum est absolui tutelam non consentiête, sed forsitan ignorante eo, qui tutor fuerat ordinatus. tunc etenim siue testamentarij, siue per inquisitionem dati, siue legitimi, siue simpliciter creati sunt: necesse est omnes suam authoritatē præstare: ut quod omnes similiter tangit, ab omnibus comprobetur. Quæ omnia simili modo & in curatoribus oportet obseruari. D. Kalend. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis v.v.c.c.

QVANDO TVTORES VEL CVRATORS ESSE desinant TIT. LX.

I. Imp ANTONINVS A. Hernulæ. G

SI CVRAtores tutoribus adiuncti sunt: pubertate pupilli, tam tutorum, quàm curatorum adiunctorum officium finiri, ideoq; alios propter ætatis infirmitatem curatores esse dandos, manifestissimum est. PP. IIII. Kal. August. Romæ. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Menippo.

TVTORIS officium ex sola uoluntate pupilli non finiri, certissimum est. S. XIII. Kal. Febr. Cæsaribus coss.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P.P.

INDECORAM obseruationem in examinanda marium pubertate resecantes: iubemus, quemadmodum fœminę post impletos duodecim annos omnimodo puberes iudicantur: ita & mares post excessum quatuordecim annorū puberes existimentur, indagatione corporis inhonesta cessante. D. VIII. Idib. April. Constantinop. Decio v.c. cos. H

DE ACTORE À TVTORE SEV CVRATORE dando TIT. LXI.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Alphocrationi.

SI SVI iuris constituti filij tui matri successerunt: licet tutorem eorum esse probetur: tamen non per procuratorem, sed actorem decreto constitutum à te, res eorum re absente peti conuenit. S. Non. Ianuar. Sirmij. CC. coss.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM ET CVRATOrum, & de temporibus earum TIT. LXII. I

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Auiolæ.

FALSA suasione credis te propterea, quod spado sis, immunitatem à tutela habere. PP. Kal. Maij. Chilione & Libone coss.

II. Iidem AA. Habentiano et Cosconio.

SI CVratores dati estis generaliter, nec decreto significatum est, Italicarum tantum rerum uobis munus iniunctum: adire debetis competentem iudicem, ut uos à prouinciali administratione liberet. quòd si actum fuerit: petent sibi in prouincia curatores adolescentes. PP. VIII. Kal. Septembr. Chilione & Libone coss.

III. Idem A A. Crispino. K

EXCVSAtionis quidē tuæ, si ingenuus libertino tutor datus es, certa caussa est. Sed cum te præses prouinciæ audiendum non putauerit propter præscriptionem, quasi tardius adires, nec à decreto prouocaueris: intelligis parendum esse sententiæ. PP. Id. Mart. Albino & Aeliano coss.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Agatho dæmoni.

AMPLIssimi ordinis constituto, qui pupillam suam uxorē ducit, nuptias cōtrahere non intelligitur, & tamen infamis constituitur. sed si tu Demetriæ, cum eam in matrimonio haberes, absens & ignorans curator constitutus es: potes esse securus, dum tamen alius substituatur. non enim debet ignorantia maritorum amplissimi ordinis consulto fraus queri. PP. XI. Kal. Iul. Sabino & Aemyliano coss.

Libertos

De actore tut. uel curat. etc.

V. *Imp.* ALEXANDER A. *Basilio.*

A LIBERTOS à tutela uel cura liberorum patroni seu patronę nullam excusationem impetrare, amplissimus ordo authore diuo Marco censuit. & ideo nec illud eis prodesse debet, quò minus curatores etiam inuiti patroni seu patronæ liberis dentur, quod eorundem tutelam administrauerunt. VI. *Idem* A. *Maximiano.*

QVINQVAGINTA dies, qui præfiniti sunt ad professionē excusatonis his, qui tutores seu curatores dati sunt, ex eo die cedere, ex quo decretum prætoris aut testamentum parentis notum factum fuerit ei, qui ad munus uocatus fuerit: ipsa constitutio, quę hoc induxit, sanxit. sed si quis in eius temporis computatione ab eo, cuius de ea re notio fuerit, iniuriam B passus, non prouocauit: adquiescere rebus iudicatis debet. PP. III. Non. Maij. Iuliano II. & Crispino COSS. VII. *Idem* A. *Antonio.*

NEQVE à tutela, necą̃ à cura, ideo quis excusatur, quòd creditor siue debitor eius est, cui tutor siue curator datus est: sed participē in munere habere debet, ut si res exegerit, is, qui alieno auxilio eget, defendatur. PP. III. Idib. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS.

VIII. *Idem* A. *Maximo.*

COLONI, id est conductores prædiorum ad fiscum pertinentium, hoc nomine excusationem à muneribus ciuilibus non habent. ideoq́ iniunctæ tutelæ munere fungi debent. PP. IIII. Kal. Febr. Fusco & Dextro COSS.

IX. *Idem* A. *Romano.*

C FRATER tuus nō ideo à tutela uel cura excusari debet, quòd oculum amisit. proinde intelligis munus susceptum eum deserere non posse. PP. Kal. Febr. Modesto & Probo COSS.

X. *Idem* A. *Crispino.*

EXACTORES tributorum tanto tempore, quanto rationem tributariā tractauerint, non solum ab oneribus, sed etiam à tutelis uacationem habere, dubitare non debuisti. D. Idib. Aug. Alexandro A. III. & Dione COSS.

XI. *Idem* A. *Hylæ.*

TESTAMENTO tutor datus, ut à bonis his excusareris, quę pupilli tui in alia prouincia, quàm unde es, ubiq́ moraris, possident: intra quinquagesimū diem postulare debuisti. D quod si facere cessasti: excusatio quidē temporis pręscriptione submouetur. sed propter latè diffusum patrimoniū an tibi adiungi aliquos curatores oporteat: præses prouincię, si te insufficentem deprehenderit, æstimabit. PP. VIII. Idib. Decembr. Pompeiano & Peligno COSS. XII. *Imp.* GORDIANVS A. *Valentino.*

VOLVNTARIA tutelæ munera priuilegijs nihil derogant. PP. XI. Kal. Nonembr. Pio & Pontiano COSS.

XIII. *Idem* A. *Appollinari.*

NE SENATORUM quidem liberti, neq̃ cæterorum, propterea quia patronorum negocia gerunt, à muneribus ciuilibus habent immunitatem. tantummodo etenim unus senatoris libertus, qui patroni negocia gerit, à tutela siue cura uacationem habet. PP. X. Kal. Febr. E Gordiano A. & Auiola COSS.

XIIII. *Idem* A. *Herlaclidæ.*

SEVERITER præses prouinciæ exsequetur, si animaduerterit auunculum tuū propterea nominari tutorem, ut metu huiusmodi creationis à magistratibus iniuriam redimat. Quin si aliqua ei excusatio competit, & non alia caussa nominatus est, quàm ut litigetur: quod in ea re adsumptum fuerit: is, qui eum nominauit, iuxta formam constitutionum ei reddere cogetur. PP. Idib. Septembr. Gordiano A. & Auiola COSS.

XV. *Idem* A. *Tauro.*

QVANQUAM in tutela detentus, eo quòd excusatio, quam obijciebas, non est admissa, prouocationis auxilium flagitaueris, & in medio tempore hi, quorum meministi, in adulta ætate agere cœperunt: tamen uō eo minus caussa interpositę prouocationis propter periculum ad-

lum administrationis eius temporis iudiciorum more examinanda est. P.P. VIII. Kalend. Nouembr. Ariano & Pappo coss.

XVI. Imp. PHILIPPVS A. Theodoto.

SI (VT ALLEGAS) tutor his datus es, cum quibus disceptationē hæreditatis tibi esse proponis, & tempora antiquitus excusationibus præstituta etiā nunc opitulantur: adire præsidem prouinciæ potes, formæ super ea statutorum principalium obtemperari pro sua grauitate iussurum. PP. X. Kal. Aug. Peregrino & Aemiliano coss.

XVII. Impp. GALIEN. & VALERIAN. AA. Epagatho.

LICET orationis sub diuo Marco habitæ uerba deficiant: is tamen, qui post contractas nuptias nurui suæ curator datur, excusare se debet, ne manifestē sententiam eius offendat, & labem pudoris contrahat. D. VI. Idib. Ianuar. Valeriano II. & Luciano coss. G

XVIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Sabino & alijs.

TVTORES nominatos appellationem interponere necesse non habere, certissimi iuris est. quapropter licet non appellasti: si quam te excusationē habere confidis, intra tempus, quod diui Marci constitutione præscriptum est, hac apud præsidem prouinciæ uti nō prohiberis. Nam quod omnium bonorum patrem pupilli usumfructum reliquisse quondam uxori suæ proponis: ad excusandos uos à tutela non est idoneū. D. Non. April. CC. coss.

XIX. Iidem AA. et CC. Dionysio.

INVSITAM rem desideras, de tutela filij te dimitti postulans, quòd te posse contrario tutelæ iudicio matrem eius conuenire contendis. Sine die & coss. H

XX. Iidem AA. & CC. Cratino.

CVRATOR adultis nominatus, quorum tutor antea fuerat, inuitus in administratione teneri non potest. proinde si dies excusationibus præfinitus nondum excessit: uti competenti defensione potes. S. X. Kal. Decembr. Nicomediæ. CC. coss.

XXI. Iidem AA. & CC. Parammoni.

QVOD RES cum uterinis fratribus tibi cōmunes esse profiteris: ad excusationem tutelæ non est idoneum: cum harum diuisio curatore dato fieri possit. S. XVIII. Kal. Iannar. Nicomediæ CC. coss.

XXII. Iidem AA. & CC. Hermodoro.

SI TVTOR nominatus, decreto præsidis habens excusationem, absolutus es: ad te non pertinere periculum administrationis, manifestum est. D. XIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. coss. I

XXIII. Iidem AA. & CC. Neophyto.

HVMANITATIS ac religionis ratio non permittit, ut aduersus sororem uel filios sororis actionum necessitates tutelæ occasione suscipias: cum & ipsius etiam pupilli, cui tutor datus es, aliud exigere uideatur utilitas: scilicet, ut eum tutorem potius habeat, qui ad defensionem eius non inhibeatur affectu. Iuxta formam igitur, quam consulti dedimus, prætorem adiri oportet: ut & iusto tuo desiderio, & pupilli illius commodo consulatur. S. VI. Kal. Febr. Sirmij Tusco & Anulino coss.

XXIIII. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Flauiano P.P.

EXCVSATIONĒ nauiculariјs tutelæ siue curæ hactenus ipsis tribuimus, ut in huiusmodi officijs minoribus sui tantū corporis obligentur. D. III. Non. Mart. Mediolani AA. coss. K

XXV. Imp. ANASTASIVS A. Antiocho præposito sacri cubiculi.

VIROS clarissimos sacri nostri palatij silentiarios circa latus nostrum militantes, de tutelis & curationibus excusari sancimus. D. Kal. Ianuar. Ioanne & Asclepione coss.

SI TVTOR VEL CVRATOR FALSIS ALLEGAtionibus excusatus sit TIT. LXIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Symmacho et Diotimo.

SI ABSENTibus necessarijs personis, uel his, qui sua sponte uos defendere uolebant, non competentibus allegationibus, qui uobis tutores aut curatores dati erant

A ti erant, liberati esse à munere uisi sunt: ne eis circumuenisse iudicis religionē, prosit: præses prouinciæ audiet uos. & si iniustum decretum extorsisse eos apparuerit: exinde ad eos periculum administrationis pertinere pronunciabit, ex quo dati sunt. PP. XII. Kal. Maij. Maximo II. & Aeliano coss.

II. *Imp.* PHILIPPVS A. et PHILIPPVS. *Cæs. Aulizano.*

TVTORES, quos postea, quàm bona pupillorū administrauerunt, à præside prouinciæ quasi re integra excusari se, impetrasse adseueras: periculum administrationis euitare minimè posse manifestum est. PP. XIIII. Kal. Iun. Philippo A. & Titiano coss.

III. *Idem A. et CC. Octauio.*

B SI (VT proponis) pars diuersa ab administratione tutelæ seu curæ, itemq; fratris tui, ambitione potius, quàm iuris ratione se excusauit: periculo iniuncti muneris minimè liberata est. Sine die & consule.

SI TVTOR REIPVBLICAE CAVSSA ABerit TIT. LXIIII.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Guttio.*

QVI TVTORes uel curatores dati, reipublicæ caussa absfuturi sunt, ad tempus se excusare debent à tutela, ne etiā medij temporis periculo adstringantur. quod quidē & si tu fecisti: interualli eius, quo abfuisti, periculum nō debes pertimescere. quod si id prætermisisti: ut priore loco is conueniatur, qui administrauit, de iure postulabis. PP. Idib. Mart. Gordiano A. & Auiola coss. C

II. *Idem A. Reginio.*

CERTVM est eos, qui reipublicæ caussa abesse desierunt, omni noua tutela anno carere debere. PP. V. Kal. Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano coss.

DE EXCVSATIONIBVS VETERANORVM TIT. LXV.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Saturnino.*

D QVI CAussaria missione sacramento post uiginti stipendia soluuntur, & integram famam retinent: ad publica priuilegia ueteranis concessa pertinent. PP. VII. Id. Aug. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Celeri ueterano.*

QVOD placuit, ueteranos tantummodo conueterani filiorum seu militum, & quidem unam tutelam seu curam, eodem tempore administrare compelli: eò pertinet, ut si alijs dati fuerint, intra solennia tempora caussas excusationis ad competentem iudicem deferant. PP. III. Kal. Iul. Gordiano A. & Auiola coss.

QVI NVMERO LIBERORVM SE EXCVsant TIT. LXVI.

E

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Herodiano.*

QVI AD tutelam uel curam uocantur, Romæ quidem trium liberorum incolumium numero, quorum etiam status non ambigitur: in Italia uero, quatuor: in prouincijs autem quinq;, habent excusationem. PP. Non. April. Geta & Plautiao coss.

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Marcello.*

NEQVE filia amissa numero prodest ad declinanda municipalia munera, neque nepotes numerantur, quorum pater superest: cum suo nomine patri prosint. D. Idib. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

QVI MORBO SE EXCVSANT TIT. LXVII.

 F

I. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. Cæs. Sabino.

LVMINIbus captus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut perpetua ualetudine tentus, tutelæ seu curationis excusationem habet. PP. XIII. Kalend. April. Præsente & Albino COSS.

QVI AETATE SE EXCVSANT TIT. LXVIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Seuero.

PATER tuus, si maior est annis septuaginta, ad tutelam uel curam deuocatus, excusare se solenniter potest. PP. V. Idib. Septembr. Chilione & Libone COSS. G

QVI NVMERO TVTELARVM SE EXCVsant TIT. LXIX.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Pompeiano.

SI TRES tutelas nel curas eodem tẽpore non defunctorie susceptas, administras: onere quartæ tutelæ seu curationis pupillorum seu adolescentium non grauaberis. finito autem officio pubertate pupillorum uel ętate adolescentium aliȩ substitui possunt, licet nondum ratio tutelæ siue curæ administratæ reddita sit. sed imperfectæ diuersæ species uacationis, licet permistæ, ad excusationem non proficiunt. Scire igitur debes eum, qui duos filios habet, & duas tutelas administrat, excusationem non mereri. PP. IIII. Idib. Octobr. Antonino A. II. & Geta II. COSS. H

DE CVRATORE FVRIOSI ET PRODIGI TIT. LXX.

I. Imp. ANTHONINVS A. Marinianæ.

CVRATOres impleta legitima ætate prodigis nel furiosis solent tribui. PP. IIII. Kal. August. Messala & Sabino COSS.

II. Imp. GORDIANVS A. Auitio.

ORATIOnis diui Seueri beneficium, quo possessiones rusticas sine decreto I
præsidis pupillorum nel adolescentium distrahi nel obligari prohibitum est, non iniuria etiam ad adgnatos furiosi porrigitur. Si igitur citra decretum præsidis fundus mente capti, etiam ab adgnato eius tibi pignori nexus est: uinculum pignoris in eo nõ consistit. utiles tamen aduersus eum personales actiones, si ob eius utilitatem pecunia mutua accepta est, poteris habere. PP. Ka. Ianuar. Pio & Ponriano COSS.

III. Iidem A. Aureliæ.

SI PAter tuus mentis compos non est, pete ei curatores, per qnos si quid gestũ est, quod reuocari oporteat, poslit caussa cognita in pristinum statum restitui. PP. VII. Id. April. Gordiano A. & Auiola COSS.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Asclepiodoto. K

CVM REpudiante furiosa sui iuris constituta maritum, qui solus repudiare potuit, quȩdam matrem furiosæ marito quondam eius instrumenta confecisse significas: intelligis, nihil eam contra furiosam disponere potuisse, cum eius ad eam iure non pertinuerit defensio. s. Idib. April. Byzantij AA. COSS.

V. Imp. ANASTASIVS A. ad populum.

NE LVcrum quidem antea indebitæ successionis emancipato nel emancipatis deputasse, nihil uero de oneribus tutelæ prospexisse uideamur: curatores nihilominus eos pro duodecim tabularum lege furiosis fratribus & sororibus, utpote legitimos existere, hac legis sanctione decernimus.

Cum

A *De curatore furiosi & prodigi.*

VI. *Imp.* IUSTINIANUS A. *Iuliano* P.P.

Cum aliis quidem hominibus continuum furoris infortunium accidat, alios autem
morbus non sine laxamento aggrediatur, sed in quibusdam temporibus quædam eis inter
missio perueniat, & in hoc ipso multa sit differentia, ut quibusdam breues induciæ, alijs
maiores ab huiusmodi uicio inducantur: antiquitas disputabat, utrúmne in medijs furoris
interuallis permaneret eis curatoris intercessio, an cum furore quiescẽte finita, iterum mor/
bo adueniente redintegraretur. Nos itaque eiusmodi ambiguitatem decidentes, sanci/
mus: cum incertum est in huiusmodi furiosis hominibus, quando resipuerint, siue ex lon/
B go, siue ex propinquo spacio, & impossibile est & in confinio furoris & sanitatis cum sæ/
pius constitui, & post longum tempus sub eadem esse uarietate, ut in quibusdam uideatur
etiam penè furor esse remotus: curatoris creationem non esse finiendam, sed manere qui/
dem eum, donec talis furiosus uiuit, quia non est penè tempus, in quo huiusmodi morbus
desperatur: sed per interualla, quæ perfectissima sunt, nihil curatorem agere, sed ipsum
posse furiosum, dum sapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere, quæ sanis homini/
bus competunt. Sin autem furor stimulis suis iterum eum accenderit: curatorem in con
tractu suo coniungi, ut nomen quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autem
quoties morbus redierit: nec crebra uel quasi ludibriosa fiat curatoris creatio, & frequen/
ter tam nascatur, quàm desinere uideatut. D. Kalend. Septembribus. Lampadio & Ore/
C ste VV. CC. COSS.

VII. *Idem A. Iuliano* P. P.

Cum furiosus, quem morbus detinet, in sacris perpetuis parentis sui constitutus est:
indubitatè curatorem habere non potest: quia sufficit ei ad gubernationem rerum, quę ex
castrensi peculio, uel aliter ad eum peruenerunt, & uel ante furorem adquisitæ sunt, uel in
furore obueniunt, uel in ijs, quorum proprietas ei tantummodo competit, paterna uere/
cundia. Quis enim talis affectus extraneus inueniatur, ut uincat paternum? uel cui alij cre
dendum est res liberorum gubernandas, parentibus derelictis? licet Tertullianus iurís an/
tiqui interpres libro singulari, quem de castrensi peculio condidit, tali tractatu proposito ui
deatur obscurè eandem attingere sententiã: tamẽ nos hoc apertissimè introduximus. Sin
D autem parentes ab hac luce decedere contigerit: nostra constitutio, quam promulgauimus
de his, quæ in testamento furioso relinquenda sunt, uel substitutione eorum, in suo robore
maneat. Sin uero perpetuò furiosus sui iuris sit: tunc in paterna quidem hæreditate, quę
quasi debita ad posteritatem suam deuoluitur, nulla est iuri ueterum dubitatio: cum illico
appareat, & suus hæres existat suis parentibus. Sin autem ex alia quacunq; caussa hære/
ditas ad eum uel successio perueniat: tunc magna & inextricabilis uetustissimo iuri dubita
tio exorta est: siue adire hæreditatem, uel bonorum possessionem petere furiosus possit, si/
ue non: etsi curator eius ad bonorum possessionẽ petẽdam admitti debeat. & iuris autho
res ex utroq; latere magnum habuere certamen. Nos itaq; utrauq; authorum aciem cer/
to fœdere compescentes: sancimus, furiosum quidem nullo modo posse uel hæreditatem
adire, uel bonorum possessionem agnoscere. Curatori autem eius licentiam damus, imò
E magis necessitatem imponimus, si utilem esse successionem existimauerit: eam bonorum
possessionem agnoscere, quæ antè ex decreto dabatur, & ad similitudinem bonorum pos/
sessionis habere: cum petitio bonorum possessionis Constantiniana lege sublata sit, & ab
ea introducta obseruatio, quæ pro antiqua sufficit petitione. Sed cum antiquitas in cu/
ratore furiosi multas ambages cõstituit, quemadmodum ab eo cautio uel satisdatio detur,
uel pro quibus rebus, uel pro quibus personis, & si omnis curator talem præstet cautelam:
necessarium nobis uisum est, ut humano generi consulentes, omnem quidem obscurita/
tem, & inextricabilem circuitum tollamus, compendioso autem & dilucido remedio to/
tum complectamur. & prius de creatione curatoris, qui furiosis utriusque sexus datur, sa
cientes: tunc & alijs certum finem imponemus. Et siquidem parens curatorem furioso

De curatore furioſi et prodigi

uel furioſæ in ultimo elogio hæredibus inſtitutis uel exhæredatis dederit, ubi & fideiuſſio/
nem ceſſare neceſſe eſt, paterno teſtimonio pro eius ſatiſdatione ſufficiente: ipſe, qui datus
eſt, ad curationem perueniat: ita tamen, ut in hac florentiſſima ciuitate apud urbicariam
præfecturam deducatur. in prouincia autem apud præſidem eius, præſente etiam tam ui/
ro religioſiſſimo locorum antiſtite, quàm tribus primatibus: & actis interuenientibus, ta/
ctis ſacroſanctis euangelijs, edicat omnia ſe rectè & cum utilitate furioſi agere, & neq; præ/
termittere ea, quæ utilia furioſo eſſe putauerit, neq; admittere, quæ inutilia exiſtimauerit:
& inuentario cum omni ſubtilitate publicè ſcripto, res ſuſcipiat, & eas ſecundum ſui opinio
nem diſponat ſub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad ſimilitudinem tutorum & G
curatorum adulti. Sin autem teſtamentum quidem parens eius non confecerit, lex au/
tem curatorem utpote adgnatum uocauerit, uel eo ceſſante, aut non idoneo forſitan exi/
ſtente, ex iudiciali electione curatorem dare neceſſe fuerit: tunc ſecundum præfatam diui/
ſionem in hac quidem florentiſſima ciuitate apud glorioſiſſimam urbicariam præfecturam
creatio procedat. Sed ſi quidem nobilis ſit furioſi perſona: etiam florentiſſimo ſenatu con
uocando, ut ex inquiſitione curator optimæ atq; integræ opinionis nominetur. Sin ue/
ro non talis perſona ſit: etiam ſolo uiro glorioſiſſimo præfecto urbi præſidente, hoc proce
dat. & ſi quidem curator ſubſtantiam idoneam poſſideat: eo ſufficiente ad fidem guber/
nationis, & ſine aliqua ſatiſdatione nominationem eius procedere. Sin autem non talis
eius cenſus inueniatur: & tunc fideiuſſio, in quantum poſſibile eſt, ab eo exploretur, crea/ H
tione omnimodo ſacris ſcripturis propoſitis, in omni cauſſa celebranda. ipſo autem cura/
tore, cuiuſcunq; ſubſtantiæ uel dignitatis eſt, præfatum ſacramentum pro utiliter rebus ge/
rendis præſtante, & inuentarium publicè conſcribente, quatenus poſſint undiq; res furioſi
utiliter gubernari. In prouincijs etiam his omnibus obſeruandis, ut apud præſidem cuiuſ/
cunq; prouinciæ, & uirum religioſiſſimum epiſcopum ciuitatis, nec non tres primates me/
morata creatio procedat: eadem obſeruatione & pro iureiurando, & pro inuentario, & ſa/
tiſdatione, & hypotheca rerum curatoris, omnibus modis adhibenda. Tali itaq; ordina
tione in curatore furioſi diſpoſita, ſi quid poſtea ad furioſum peruenerit, ſiue ex hæredita/
te, uel ſucceſſione, uel legato, uel fideicommiſſo, uel alio quocunq; modo: hoc furioſo acce
dat, & cum alia eius ſubſtantia manibus curatoris tradatur, inuentario etiam ſuper his o/
mnibus rebus ſcilicet faciendo: & ſub eius cura cuſtodiatur, quatenus, ſi quidem reſipue/ I
rit furioſus, & adquiſitionem admiſerit, ipſi reſtituatur. Sin autem in furore diem ſuum ſi/
nierit, uel ad ſuam ſanitatem perueniens eam repudiauerit: ſi quidem ſucceſſio eſt, ad eos
referatur (uolentes tamen) id eſt uel ſubſtitutum, uel ab inteſtato hæredes, uel ad noſtrum
ærarium: eo ſcilicet obſeruando, ut hi ueniant ad ſucceſſionem, qui mortis tempore furioſi
propinquiores exiſtant ei, ad cuius bona uocabuntur, ſi nō in medio fuiſſet furioſus: omni
ſatiſdatione uel cautione, quam per inextricabilem circuitum ueteris iuris authores induxe
runt, radicitus exciſa: legatis autem proculdubio & fideicommiſſis, cæteriſq; adquiſitioni/
bus furioſo adquirendis, & ſubſtantiæ eius aggregandis. Sin autem ipſe reſipuerit, & no/
luerit ea admittere, & apertè hæc reſpuerit, uel eius hæres hoc fecerit: à ſubſtantia eius illi/ K
co ſeparandis, quaſi nec fuerint ab initio ad eum deuoluta: & per legitimum tramitem am
bulantibus, ſubſtantiam furioſi nec prægrauantibus, neq; adiuuantibus. Sin autem cu/
rator furioſi ſecundum noſtram legem nominatus deceſſerit: ſub eodem modo eademq;
ordinatione alius creabitur: quemadmodum etſi ſuſpectus reperiatur, alter ſubrogetur:
quod & ueteribus legibus placuit. Hæc autem omnia, quæ creationibus curatorum per
nouam definitionem introducta ſunt, futuris caſibus imponantur: & neq; antea facti cu/
ratores remoueantur, nec aliquid eis nouū accedat, ſed antiquo ordine ſtatuti in antiquos
(quantum ad creationē) permaneant terminos: cautione uidelicet uel ſatiſdatione, quę an/
tiquitus fuerat introducta ſuper poſtea uenientibus ad furioſos ſucceſſionibus, minimè pſę/
ſtanda. D. Kal. Septembr. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte v v. cc. coss.

DE PRAE/

A

DE PRAEDIIS ET ALIIS REBVS MINORVM

sine decreto non alienandis uel obligandis.

TIT. LXXI.

I. *Imp.* ANTHONINVS A. *Minutiano.*

ENDITIO quidem prædij, quod iure pignoris uel in caussa iudicati captũ & distractum est, ad senatus consultum, quod de nõ alienandis prædijs pupillorum uel adolescentium, nisi authore prætore uel præside prouinciæ, factum est, non pertinet. sed si etiamnum in ea ætate es, cui subueniri solet: aditus competens iudex, an in integrum restituere debeat, præsente diuersa parte, caussa cognita despiciet. PP. XIII. Kal. Decembr. Duobus & Aspris COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Clearcho & alijs.*

NON EST uobis necessaria in integrũ restitutio, si tutores uel curatores uestri possessionem, licet pignori nexam, uendiderunt sine decreto. Quòd si creditores id fecerunt: ita demum iuxta formam edicti beneficium tibi impertietur, si fraudulenta uenditione, participante consilio emptoris, damnum tibi inflictum esse doceatur. PP. III. Kalend. Februar. Gordiano A. & Auiola COSS.

III. *Impp.* VALERIAN. & GALIEN. A A. *Theodosiano et alijs.*

C CVM EMANCIPATIS uobis prædium adquisitum foret, alienari à patre eodemq; curatore, sine præsidis authoritate, non potuit: maxime si tanquam suum esset, non tanquam pupillare, uendiderit illibataq; uobis persecutio eius manet. PP. III. Non. Ian. Tusco & Basso COSS.

IIII. *Iidem* A A. *Mitridati.*

NON solum per uenditionem rustica prædia, uel suburbana pupilli uel adolescentes alienare prohibentur: sed neq; transactione, neq; permutatione, & multo magis donatione, nec alio quoquo modo ea transferre à dominio suo possunt. igitur etsi tu fratribus tuis per transactionem fundum dedisti: uindicare eum potes. sed etsi quid inuicẽ ab eis ex eodem pacto consecutus es: id mutuò restituere debebis. PP. XV. Kalend. Maij. Seculari II. & Donato COSS.

V. *Idem* A A. *Sereno.*

D ET SI præses decreuerit alienandum uel obligandum pupilli suburbanũ uel rusticum prædium: tamen actionem pupillo, si falsis allegationibus circumuentam religionem eius probare possit, senatus reseruauit, quam exercere tu quoque non uetaris. PP. III. Kalend. Maij. Seculari II. & Donato COSS.

VI. *Imppp.* CARVS, CARIN. et NVMERIAN. A A A. *Varo.*

MINORVM possessionis uenditio, per procuratorem delato ad prætorem uel præsidem prouinciæ libello, fieri non potuit: cum ea res confici rectè aliter non possit, nisi apud acta caussis probatis, quæ uenditionis necessitatem inferant, decretum solenniter interponatur. S. Non. Maij. Caro & Carino A A. COSS.

VII. *Iidem* A A A. *Isiodoro.*

E SI AD resoluendam donationem, quam in emancipatum te pater contulerat, minor annis cautionem ei emisisti: cum huiusmodi scriptura contra senatus consulti authoritatem data sit: non oberit iuri tuo. PP. VI. Idib. Decembr. Caro & Carino A A. COSS.

VIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Theodotæ.*

PRAEDIA rustica, quæ contra senatusconsultum data esse ante nuptias sponsaliorum nomine precum tuarũ confessio ostendit: cum proprietas ad te propter iuris interdictum transire non potuerit: in dominio mariti permansisse palam est. PP. III. Non. Nouembr. Diocletiano & Aristobolo COSS.

IX. *Iidem* A A. *Mutiano.*

ET SI is, quem prædium rusticum minoris distraxisse adfirmas, curatoris officio fun-

ctus id fecit: uenditio tamen contra diui Seueri orationem facta, præsidis sententia non immeritò rescissa est. pignora sanè, quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus proprijs tibi obligauit, non prohiberis persequi. PP. Non. Nouembribus. Diocletiano & Aristobolo coss. F

X. Iidem AA. Grato.

PRAEDIorum, quę sine decreto alienata sunt, dominium tibi persequenti, præses opem feret. apud quem si illuxerit, non uniuersa precia, quæ curatori tuo data sunt, in patrimonium tuum processisse: pro ea duntaxat pecuniæ parte conuenire te permittet, quam in facultates tuas erogatam esse constiterit. S. VI. Id. August. Ipsis AA. & coss. G

XI. Iidem AA. Trophimo.

SI QVIdem sine decreto minor annis patronus tuus rusticum prædium uenumdedit: superuacuum est de uili precio tractare, cum senatusconsulti authoritas retento dominio alienandi uiam obstruxerit. Si uero iure interposito decreto uenditionem uili precio eius possessionis, cuius uires ignorabat, fecit: iuxta perpetui edicti authoritatē in integrum restitutio, caussa tamen cognita, præbetur. S. XII. Kal. Decembr. Ipsis AA. & coss.

XII. Iidem AA. et CC. Leontio.

OB AES alienum tantum caussa cognita præsidali decreto prædium rusticum minoris prouinciale distrahi permittitur. D. II. Kal. Maij. Heracliæ CC. coss.

XIII. Iidem AA. & CC. Zenophilæ.

ETIAM uectigale, uel patrimoniale, siue emphyteuticum prædium sine decreto pręsidis distrahi non licet. D. VIII. Kal. Septembr. Sirmij. CC. coss. H

XIIII. Iidem AA. et CC. Phrominio.

VTERE uiri prudentissimi Papiniani responso, cæterorumque, quorum precibus fecisti mentionem sententijs: ac doli mali exceptionem oppone, precium ob eorum debitum solutum probans, si sortem cum usuris, quæ fisco deberentur, pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretum præsidis uenundatos cum fructibus petant. D. IX. Kalend. Decembr. Ipsis CC. coss.

XV. Iidem. AA. et CC. Sabinæ.

SI MINOR uiginti quinque annis prædium rusticum, cum aliud deberes, sine decreto in solutum dedisti: dominium à te discedere non permisit senatusconsulti authoritas. D. VIII. Kalend. Decembribus CC. coss. I

XVI. Iidem AA. et CC. Eutychiæ.

SI PRAEdium rusticum uel suburbanum, quod ab urbanis non loco, sed qualitate secernitur, in pupillari ætate constituta, tutore authore, uel adulta sine decreto pręsidis prouinciæ, in qua situm est, uendidisti: secundum sententiam senatusconsulti dominium eius siue ius à te discedere non potuit: sed uindicationem eius, & fructuum, uel ijs non existentibus, condictionem competere constitit. emptor autem si probare potuerit ex cæteris facultatibus obedire te muneribus siue oneribus non potuisse, ad utilitates præterea tuas cessisse pecuniam, quam precij nomine sumpseras: doli exceptionis auxilio precium cum usuris, quas præstituta esses, & sumptus meliorati prædij seruare tantummodo pōtest. D. VI. Idib. April. Anchialo CC. coss. K

XVII. Iidem AA. et CC. Philippo.

INTER omnes minores nec commune prædium sine decreto præsidis sententia senatusconsulti distrahi patitur. Nam ad diuisionis caussam prouocante maiore socio: eius alienationem & sine decreto fieri, iam pridem obtinuit. D. VII. Id. Decembr. CC. coss.

XVIII. Impp. CONSTANTIN. & COSTANT. Cæs. ad Seuerum.

SI MINORES, uel ex patris nomine, uel ex suo, debitis duntaxat fiscalibus urgētibus, uel ex priuatis cōtractibus reperiantur obnoxij: decreti interpositio à Constantiniano prętore celebranda

celebranda est, probatis examinatisque caussis: ut patefacta rerum fide, firma uenditio perseueret. D. XII. Kal. Ianuar. Probiano & Iuliano coss.

QVANDO DECRETO OPVS NON EST TIT. LXXII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Valentino.

Si probare potes patrem pupilli, cuius tutores conuenisti, consensisse, ut reddito tibi prædio precium reciperet: id, quod conuenit, seruabitur. neque enim in ea B re authoritas præsidis necessaria est, ut tutorū sollicitudini consulatur, si uoluntati defuncti pareant. D. VI. Kal. Ianuar. Antonino & Geta coss.

II. Imp. AVRELIANVS A. Pulchro.

Illud requirendū est, an adito principe, Saturninus uir clarissimus specialiter ius uēditionis acceperit. ad instar enim præsidalis decreti consensio principalis accedit. D. Idib. Ianuar.*.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Stratoniciano.

Praedium rusticum uel suburbanum à minore uigintiquinque annis alienari sine decreto præsidis: nisi parentis uoluntas seu testatoris, ex cuius bonis ad minorem peruenit, super alienando eo aliquid mandasse deprehendatur: nulla ratione potest. Dat. XII. Kalend. April. Nicomediæ AA. coss.

C IIII. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

Et sine interpositione decreti tutores uel curatores quarumcunque personarum, uestes detritas, & superuacua animalia uendere permittimus. Dat. Idib. Mart. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. IIII. coss.

SI QVIS IGNORANS REM MINORIS ESSE, sine decreto comparauerit TIT. LXXIII.

I. Imp. GORDIANVS A. Felici.

Si ea, quae in iura tutoris hæreditario uel honorario titulo successit, possessionem tuā uendiderit: si ut pupillarem distraxit: emptor, qui sciens à tutoris hærede mercatus est, cum officiū morte finiatur, alienā rem comparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defensionē. Si uero ut suā distraxit, ignoransque rem alienam emptor comparauit: neque statim per traditionē possessionis dominus effectus est, sed tantummodo aduersus te statuti temporis, cum te legitimæ ætatis esse non diffitearis, potest uti præscriptione. D. V. Id. Septemb. Pio & Pontiano coss.

II. Idem A. Crispinæ.

Si contra amplissimi ordinis decretum possessiones tuæ distractæ sunt: conueni earum possessorem, ut (si ita probaueris gestum) & possessio retrahatur, & fructus uniuersi reuocentur: si non bona fide emptorem fuisse, qui emit, constiterit. Dat. XVI. Kalend.* Gordiano A. II. & Pompeiano coss.

E III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Agathæ.

Possessiones tuæ rusticæ uel suburbanæ, sine cognitione caussæ, & interpositione decreti contra senatusconsultum alienatæ, nec à secundo emptore rectè tenentur: nisi statutū temporis spacium intercessit. D. Idib. Febr. Nicomediæ CC. coss.

IIII. Iidem AA. & CC. Alexandro.

Quoniam aduersus emptorem, ad quem ex persona eius, cui contra senatusconsultum donata res est, iusto titulo interueniente, ea res, de qua lis est, transitū fecit: requirere oportebit, an præsente priore domino & maiore effecto sine controuersia bona fide decennio, uel absente uiginti annis, qui quæstionem patitur, possessor fuisse monstretur. Quod si apud grauitatem tuam manifestè cōstiterit: sine ulla cunctatione, habita longi tēporis præscriptione, petitorem oportebit excludi. D. VI. Id. Iun. Dorostoli CC. coss.

SI MAIOR FACTVS VENDITIONEM FACTAM ratam habuerit TIT. LXXIIII.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Liciniæ.*

CVM PROPONAS curatorem patris tui sine interposito præsidis decreto prædium rusticum hæredi creditoris seu curatoris eius destinasse uenundare, eamque uenditionem deceptum patrem tuum ratam habuisse: si minore precio distractum est prædium, & inconsulto errore lapsum patrem tuum, perperam uenditioni consensum dedisse constiterit: non ab re erit, superfluum precij in compensationem deduci. quod præsidis prouisione fieri conuenit, cuius solertiæ congruum est, si diuersa pars bonam fidem non amplectatur: in arbitrio eius ponere, an uelit possessionem cum fructibus restituere: ita, ut fœnebris pecunia cum competentibus usuris restituatur. D. Non. Octobr. Pio & Pontiano coss. G

II. *Idem A. Alexandro.*

SI SINE decreto præsidis prędia tua à tutore tuo alienata sunt, nec speciali confirmatione, uel, si bona fide possessor fuisset, statuti temporis excursu id, quod perperā est factum, fuerat stabilitum: præses prouinciæ possessionem in ius tuum retrahet. D. VII. Kal. Ianuar. Pio & Pontiano coss.

III. *Imp.* IVSTINIAN. A. *Mennæ P. P.*

SI QVANDO sine decreto minorum uel adhuc sub curatoribus constitutorum, uel per ueniam ætatis eorum curam excedentium res alienantur, uel supponūtur, & ad perfectā ætatem iidem minores prouecti, longo silentio querelam huiusmodi tradiderint, ut inutilis alienatio uel suppositio diuturno silentio roboretur: certum tempus ad talem confirmationem præfinitū esse censemus. Ideoque præcipimus, si per quinque continuos annos post impletam minorum ætatem, id est uigintiquinque annos connumerandos, nihil conquestus est super tali alienatione uel suppositione is, qui eam fecit, uel hæres eius: minimè retractari eam occasione prætermissionis decreti, sed sic tenere, quasi ab initio legitimo decreto fuisset alienata res uel supposita. Cum autem donationes à minoribus nec cum decreto celebrari possint: si minor uel post ueniā ætatis rem immobilem donationis titulo in alium (excepta propter nuptias donatione) transscripserit: non aliter hoc firmitatem habebit, nisi post uigintiquinque annos impletos, inter præsentes quidem decennium, inter absentes autem uicennium donatore acquiescente effluxerit: ut tamen in hæredis persona illud tantummodo tempus accedat, quod post eiusdem hæredis minoris ætatem silentio transactū sit. D. Id. April. Decio v. c. cos. H I

DE MAGISTRATIBVS CONVENIENDIS TIT. LXXV.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Mutiano.*

SI MAGISTRATUS à tutoribus seu curatoribus, quos tibi dederint, seu nominauerint, stipulati sunt se eo nomine indemnes futuros, & si quid præstitissent, recepturos, inque eam rem fideiussores acceperunt: extra rem saluam fore satisdationem actio, quam aduersus tutores tuos seu curatores instituisti, alienā obligationem non resoluit. Sed aduersus magistratus: qui curatorem dederunt, actio utilis ita demum competit, si uniuersis bonis excussis reuocatisque, quæ eum in fraudem alienasse constiterit, indemnitati tuæ in solidum satisfieri non potuit. quam si exercueris: mandatis tibi ab eis actionibus, aduersus fideiussores, quos acceperunt, consistere potes, licet utilem actionem sine cessione habeas. Accepta Non. Iannuar. Duobus & Aspris coss. K

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Paterno.*

IN HAEREDES magistratus, cuius non lata culpa idonee cautum pupillo non est, non solet

actio dari.PP.III.Non.Iul.Iuliano II.& Crispino coss.

III. *Imp.*GORDIANVS A.*Probiano.*

SI TV & collega tuus,cum magistratu fungeremini, minus idoneum tutorem dedistis, cautionemq; idoneam non exegistis,nec aliàs seruari pupillo indemnitas potest, & utriq; soluendo estis:pro uirili parte in uos actionem dari, non iniuria postulabis. D.VIII. Kal. Nouembr.Pio & Pontiano coss.

IIII. *Idem* A.*Aruntiano.*

ADVERSUS nominatorem tutoris uel curatoris minus idonei nō ante perueniri potest, B quàm si bonis nominati,itemq; fideiussoris eius,nec non collegarum , ad quorum periculum consortium administrationis spectat,excussis,non sit indemnitati pupilli uel adulti satisfactum.PP.Idib.Mart.Attico & Praetextato coss.

V. *Impp.*DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.*Eugeniae.*

IN MAgistratus municipales tutorum nominatores, si administrationis finito tempore non fuerint soluendo,nec ex cautione fideiussionis solidum exigi possit:pupillis quondam in subsidium indemnitatis nomine actionem utilem competere ex senatusconsulto, quod authore diuo Traiano parēte nostro factum est,cōstitit.D.VII.Id.Decemb.Ipsis & coss.

VI. *Imp.*ZENO A.*Aeliano* P.P.

CVM SIT adiecta praetoris sententia generalem curatori administrationem mandatis, C & quod eam pro more sequitur,decretum pariter sit compositum:manifestum est,non curatoris dationem fuisse inualidam,sed in aestimanda adultae substantia scribae uicium, qui tanquam non amplius ducentis libris auri patrimonium ualeret, fideiussionem acceperat, intercessisse. In quo casu non curatoris erit ratio reprehendenda, si qua laesio rebus minoris illata fuisse aduersus legum ordinem comprobetur: sed super negligentia uel dolo scribae, qui ueram substantiae taxationem passus est occultari, legibus erit agendum. Dat.V. Kalend.Ianuar.Basilio V.C.COS.

CODICIS DOMINI IUSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER SEXTVS.

D

DE SERVIS FVGITIVIS, ET LIBERTIS, MANCIPIISQ; ciuitatum artificibus,& ad diuersa opera deputatis,& ad rem priuatam,& dominicam pertinentibus TIT. I.

I. *Impp.*DIOCLET.& MAXIMIAN.A A.*Aemiliae.*

SERVVM FVGITIVVM sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem,nec longi temporis praescriptionem, manifestum est:ne seruorum fuga dominis suis ex quacunq; caussa E fiat damnosa.S.Idib.Decemb.Maximo II.& Aquilino coss.

II. *Iidem* A A.& CC.*Pompeiano.*

REQVIRendi fugitiuos potestatem fieri dominis, praesidalis officij est.D.Kal.Martijs CC.COSS.

III. *Imp.*CONSTANTINVS A.*ad Probum.*

SI FVGitiui serui deprehendantur ad barbaricum transeuntes:aut pede amputato debilitentur,aut metallo dentur,aut qualibet alia poena afficiantur. Sine die & consule.

IIII. *Imp.*CONSTANTINVS A.*ad Valerianum.*

QVICUNQ; fugitiuum seruum in domum uel in agrū inscio domino eius susceperit : eum cum alio pari,uel uiginti solidis reddat.Si uero secundo , uel tertio eum susceperit : praeter ipsum

ipsum duos, uel tres alios, uel prædictam æstimationẽ pro unoquoque seruo domino repræsentet: in minorum persona tutoribus uel curatoribus pœna simili imminente. Quod si ad prædictam pœnam soluendam is, qui susceperit, minimè sufficiat: æstimatione competentis iudicis castigatio in eum procedat. Quod si seruus ingenuum se esse mentitus, sub mercede apud aliquem fuerit: nihil is, qui eum habuit, poterit incusari. Sanè mancipium torqueri oportet, ut manifestetur, utrum propter lucrum capiendum callidè à domino ad domum uel agrum eius, qui suscepit, immissus sit, an non. Quod si malignè factum esse, ex serui interrogatione patuerit: seruo etiam suo ipsum, qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiscum pertinere mancipium. D. V. Kal. Iul. Gallicano & Basso coss. G

V. *Idem A. ad Ianuarium.*

MANCIPIA diuersis artibus prædita, quæ ad rempublicam pertinent, in iisdem ciuitatibus placet permanere: ita, ut si quis tale mancipium sollicitauerit, uel auocandum crediderit: cum seruo altero sollicitatum restituat, duodecim solidorum summa inferenda reipublicæ illius ciuitatis, cuius mancipiũ abduxerit. Libertis quoque artificibus, si sollicitati fuerint, cum eadem forma ciuitati reddẽdis: ita, ut pro fugitiuo seruo, si sollicitudine defensoris nõ fuerit requisitus & reuocatus: idem defensor duo uicaria mancipia exigatur, nec beneficio principali, nec uenditione in eius persona iam de cætero ualituris. D. XVI. Kal. Mart. Constantino A. V. & Licinio C. coss.

VI. *Idem A. ad Tyberianum comitem Hispaniarum.* H

CUM seruum quispiam repetit fugitiuũ, & alius uitandæ legis gratia, quæ in occultantes mancipia certã pœnam statuit, proprietatẽ opponit, uel in uocem libertatis cum anima uerit: illicò nequissimus uerbero, super quo ambigitur, tormentis subiiciatur, ut aperta ueritate disceptationis terminus fiat. quod non solum utrisque iurgantibus proderit, sed etiam seruorũ animos à fuga poterit detinere. D. XV. Kal. Septẽb. Pacatiano & Hilariano coss.

VII. *Imppp.* VALENS, VALENTIN. & GRAT. AAA. *ad felicem consularem.*

SI QUIS seruum fiscalem putauerit occultandum: non solum eum restituere, sed etiam duodecim libras argenti pœnæ nomine fisci iuribus depẽdere compellatur. D. II. Id April. Gratiano II. & Probo coss.

VIII. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *Albino præfecto urbi Romæ.* I

SI QUI publicorum seruorum fabricis, seu aliis operibus publicis deputati, tanquã propriæ conditionis immemores, domibus se alienis, & priuatarum ancillarum consortiis adiunxerint: tam ipsi, quàm uxores eorum & liberi confestim conditioni pristinæ laborique restituentur. D. VIII. Kal. Aug. Timasio & Promoto coss.

DE FURTIS ET SERUO CORRUPTO TIT. II.

I. *Impp.* SEVERUS & ANTONINUS AA. *Theogeni.*

SI PECUNIA tua mandantibus seruis quidam prædia comparauerunt: eligere debes, utrum furti actionem & condictionem, an mandati potius inferre debeas. neque enim æquitas patitur, ut & criminis caussam persequaris, & bonę fidei contractum impleri postules. D. XI. Kal. Maii. Seuero & Albino coss. K

II. *Iidem AA. Negociatoribus.*

IN ciuilem rem desideratis, ut agnitas res furtiuas non prius reddatis, quàm pretiũ fuerit solutum à dominis. Curate igitur cautius negociari, ne non tantum in damna huiusmodi, sed etiam in criminis suspitionẽ incidatis. PP. Kal. Decembr. Chilone & Libone coss.

III. *Imp.* ANTONINUS A. *Secundo.*

SI NONDUM rem templo diuino dedicatam uitricus tuus furto abstulit: habes aduersus eum furti actionem. PP. VI. Id. Septembr. Læto II. & Cæreali coss.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Aurelio Herodi.*

ADVERSUS eum duntaxat, quem seruum tuum sollicitasse dicis, si cum deterioris animi fecit

A fecit, serui corrupti agere potes. Quod si sollicitatum occultauit: etiam furti cum eodem agere potes. Quas actiones etiam per procuratorē exercere minimè prohiberis PP. Idib. Septembr. Alexandro A. COS.

V. *Idem A. Cornelio.*

CIVILE est, quod à te aduersarius tuus exigit, ut rei, quam apud te fuisse fateris, exhibeas uenditorem. Nam à transeunte & ignoto te emisse, dicere non conuenit, uolenti euitare alienam bono uiro suspicionem. PP. III. Kal. Maij. Maximo II. & Aeliano COSS.

VI. *Idem A. Pythidoro.*

B ALIENUM seruum sine uoluntate domini, qui sciens uendiderit, seu donauerit, uel alio modo alienauerit: nihil domino deminuere potest. & si contrectet, uel apud se detinuerit: etiam furtum facit. PP. Kal. Maij. Iuliano II. & Crispino COSS.

VII. *Idem A. Dato.*

SI is, cui te pecuniam ad matrem tuā perferendam dedisse proponis, parua quantitate numerata, reliquā in usus suos conuertit: furtū fecit. PP. Id. Iun. Modesto & Probo COSS.

VIII. *Idem A. Valentino.*

ETIAM furti actione & tributorum exactor tenetur, si te non cessante in tributaria exactione, sciens quod nihil debetur, ancillam tui iuris abduxit, aut uendidit. quæ res facit, ut nec emptor usucapiat, uindicatioq; tibi ipsius competat. PP. X. Kal. Mart. Pompeiano

C & Peligno COSS.

IX. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Aedisio.*

SUBTRACTO furto uel ui abrepto mancipio, quamuis rebus humanis non oblatum fuerit exemptum: tam ad raptorem, quàm ad furem periculum redundabit, & uterq; eorū pœna legitima coercebitur. S. VII. Kal. Febr. Sirmij. ✱.

X. *Iidem AA. & CC. Valerio.*

SI ABducta mancipia furto uel plagio nenundata præses prouinciæ prospexerit: cùm nec ab emptore propter cohærēs uitiū, anteq; ad dominū possessio reuertatur, hæc usu capi possint, & te ei, cuius fuerint, successisse repperierit: restitui tibi prouidebit. Sine die & consule. XI. *Iidem AA. & CC. Demosthenei.*

D DE HIS, quæ subtraxisse nouercam pupilli tui precibus significas, rectorem prouinciæ adi. qui si eam postea, quàm dominus rerum is, pro quo supplicas, factus est, aliquid furatam cognouerit: non ignorat in quadruplum manifesti: nec manifesti uero dupli actione furti constituta, condemnationem formari. D. VII. Kal. Septemb. Viminatij CC. COSS.

XII. *Iidem AA. & CC. Quintæ.*

ANCILLAE subtractæ partus apud furem editi, priusquam à domino possideantur, usucapi nequeunt, matris furem etiam horum caussa furti actione teneri conuenit. Quapropter furti actione, & condictione, uel aduersus possidentem uindicatione de mancipijs uti non prohiberis: cum altera pœnam continens, alterius electione minimè tolli possit. Nam extra pœnam rei persecutionem esse, nulla iuris quæstio est: cum etiam hi, qui aliena mancipia compararuerint, si hanc caussam non ignorant, furti actione teneantur. D. Idibus

E Octobr. Sirmij Cæsaribus COSS.

XIII. *Iidem AA. & CC. Domno.*

POST decisionem furti leges agi prohibent. Quod si non transegisti, sed de sublatis partem tantum accepisti: residua uindicare, uel condicere, & actione furti apud præsidem prouinciæ agere potes. D. Kal. Decemb. Sirmij CC. COSS.

XIIII. *Iidem AA. & CC. Dionysio.*

EOS, QUI à seruo furtim ablata scientes susceperint, non tantum de susceptis conuenire, sed etiam pœnali furti actione potes. D. VIII. Kal. Ianuar. Sirmij CC. COSS.

XV. *Idem AA. et CC. Socratæ.*

FURTI actione minimè teneri successores, ignorare nō debueras. De instrumētis autem ablatis

ablatis in rem actione conuenire potes tenentes. D. III. Kal. Ianuar. Sirmij CC. COSS. F

XVI. *Iidem AA. & CC. Artemidoro & alijs.*

SI SERuum nestrum, nutriendum qui susceperat, uenundedit: furtum commisit. D. Kal. Octobr. Viminatij CC. COSS.

XVII. *Iidem AA. & CC. Cononi.*

QVAMuis etiã expilatæ hæreditatis criminis promiscuus usus exemplo actionis furti ream uxorẽ fieri nõ patiatur: tamẽ hæredes, itemq́ filij super his, quæ de patris bonis possident, aduersus eã in rẽ actione experiri nõ prohibẽtur. D. Id. Decemb. Cæsaribus COSS.

XVIII. *Iidem AA. & CC. Dionysiodoro.*

IN EVM, qui ex naufragio, uel incendio cepisse, uel in his rebus damni quid dedisse dicitur, intra annum utilem ei, cui res abest, quadrupli: post in simplum actionem proditam, præter pœnã olim statutã, forma edicti perpetui declarat. D. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS. G

XIX. *Iidem AA. & CC. Nestiæo.*

FALSVS procurator depositum recipiendo, uel æs alienum exigendo citra domini uoluntatem, furtum facit, ac præter rei restitutionem actione dupli nec manifesti furti conuenitur. Sine die & consule.

XX. *Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano P. P.*

SI QVIS seruo alieno suaserit, aliquam rem domini subripere, & ad se deferre, seruus autem hoc domino manifestauerit, & domino concedente res eius ad iniquũ huiusmodi suasionis authorem pertulerit, & ipse inuentus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is, H
qui rem suscepit, utrúm ne pro occasione furti, an pro seruo, quia eum corrumpere uoluerit, ut non solum furti, sed etiam corrupti serui obligetur: ueteres dubitauerunt. Nobis itaq́ eorum altercationes decidentibus, placuit non solum furti actionem, sed etiam serui corrupti contra eum dare. licet enim seruus deterior minimè factus est: tamen consilium corruptoris ad perniciem probitatis serui introductum est. & quemadmodum secundum iuris regulas, furtum quidem non est commissum, quia is uidetur furtum committere, qui contra domini uoluntatem res eius contrectat, ipse autem furti actione propter dolum suum tenetur: ita & serui corrupti contra eum actio propter suum uicium non ab re extendatur, ut sit ei pœnalis actio imposita, tanquam ipsa re fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate & in alium seruum: qui possit corrumpi, hoc facere pertentet. D. Kal. I
Aug. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

XXI. *Idem A. Iuliano P. P.*

APVD antiquos quærebatur, si seruus, quem aliquis bona fide possideat, furtum cõmiserit alienarum rerum, uel ipsius, apud quem constitutus est: an ipse, qui eum bona fide detinet, noxalem furti actionem aduersus uerum dominum habeat: uel ipse ab eo, qui furtum passus est, prædicta conueniatur actione? Cumq́ generalis regula ab antiqua prudentia exposita est, huius hominis gratia, pro quo furti noxalem actionem suscipere aliquis compellitur, aduersus alium furti actionem habere non concedens: quidam ita eam per coniecturam interpretati sunt, aduersus bona fide possessores nullo modo furti actionem extendi: ipsi autem, si furtum fuerit passus, aduersus ueterem dominum furti actionẽ K
noxalem rectè decerni. tunc autem bona fide possessores furti nomine, quod passus est, noxalem actionem contra dominum habere posse, quando seruus sub domini sui fuerit constitutus possessione. & pro his rebus posse eum aduersus dominum habere actionẽ: nõ solum quas seruus subtraxit iã apud eum constitutus, sed quas furatus est, quando fugit quidem à bona fide possessore, adhuc autem nondũ sub manibus domini sui fuerit cõstitutus. quam interpretationẽ prisca quidem iura per coniecturam introducebant. Nos aũt altius & uerius ad eam respicientes, generalem regulam sic ab initio esse prolatã accipimus. Cum igitur bona fide possessor domini cogitatione furẽ possidet: meritò, donec apud eũ cõstitutus est, & alijs tenetur noxali actione, si extranei furtũ à seruo fuerint passi, & ipse aduersus

uerum

A uerum dominum non habet actionem secundum regulam dicentem. qui habet aduersus alium furti actionem, ipse ea teneri non potest. Sin autem desinat in serui retentione, & ille apud uerum dominum fuerit inuentus: tunc ipse quidem noxali furti actione minimè posse teneri, aduersus autem uerum dominum habet ipse furti noxalem actionem pro rebus quas uel tunc furatus est, cum est apud uerum dominum, uel antea, postquã bona fide possessoris retentionem excessit, necdum apud uerum dominum factus est. Sic iterum regulæ generali casus euenit consentaneus. qui enim habet tunc furti actionem aduersus dominũ, ipse alijs teneri furti actione nõ potest: & sic ex tempore omnibus discretis, uetustissima du-

B bitatio nostro fœdere conquiescat, & bonæ fidei possessor in parte certa temporis & habeat actionem, & non teneatur actione: & ipse dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio sub actione constituatur. De eo autem, qui liber constitutus, ab alio bona fide tenetur, si furtum commiserit: rectè & sine aliqua dubitatione dicitur posse eum, qui liber est cognitus, & ab ipso, qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri: & bona fide possessorem, si extraneo furtum liber commiserit, non posse conueniri, sed ipsum pro suo furto respondere: quia generalis regula de seruo prolata est, & pro eo, qui non seruus, sed liber, & suæ potestatis est, noxalem moueri actionem impossibile, nostrisq; legibus incognitũ est. D. Kal. Octobr. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss.

XXII. *Idem A. Ioanni P. P.*

C MAnifestissimi quidem iuris est, perpetrato furto, ei competere furti actionem, cuius interest, ne furtum cõmittatur. Sed quærebatur apud antiquos legum interpretes, si quis commodauit alij rem suam ad se pertinentem, & ipsa subtracta est: an furti actio aduersus furẽ institui possit ab eo, qui rem utendam suscepit, idoneo scilicet constituto: quia & ipse cõmodati actione à domino pro ea re conueniri possit: & hoc quidem penè iam fuerat cõcessum ut habeat ipse actionem, nisi inopia dignoscatur laborare. tunc enim furti actionem domino competere dicebant. Sed ea satis increpuit dubitatio, si tempore, quo furtum committebatur, idoneus erat is, qui rem commodatam acceperat, postea autem ad inopiam peruenit, antequàm moueatur actio, quæ ei antea competebat: an debeat actio, quæ semel ei ad-

D quisita est, firmiter apud eum manere, uel ad dominum reuerti tum & hoc quærebatur, an in casu furti actio ambulatoria sit, nec ne. Sed omnem talem tractatum alia sequitur subdiuisio, si ex parte soluendo sit is, qui rem utendam accepit, ut possit non in totum, sed particularem solutionem ei facere: an habeat furti actionem, uel non. Tales itaq; ambiguitates ueterum, imò magis (quod melius dicendum est) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate simplicior sententia placuit: ut in domini sit uoluntate, siue cõmodati actionem aduersus res accipientem mouere desiderat, siue furti aduersus eum, qui rem subripuit & alterutra earum electa, dominum non posse ex pœnitentia ad alteram uenire actionem. sed si quidem furem elegerit: illum, qui rem utendam accepit, penitus liberari. sin autẽ quasi commodator ueniat aduersus eum, qui rem commodatam accepit: ipsi quidem nullomodo competere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui pro re commodata conue-

E nitur, posse aduersus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, si dominus sciens rẽ esse subreptam, aduersus eum, cui res commodata fuit, perueniat. Sin autem nescius & dubitans rem non esse apud eum, commodati actionem instituit, postea autem re comperta uoluit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur & aduersus furem uenire: nullo obstaculo ei opponẽdo, quoniam iam incertus constitutus mouit aduersus eum, qui rem utendam accepit, commodati actionem: nisi domino ab eo satisfactum est. tunc etenim omnimodo furem à domino quidem furti actione liberari, suppositũ aũt esse ei, qui pro re sibi commodata domino satisfecit, cum manifestissimum sit, etiã si ab initio dominus actionẽ instituit cõmodati, ignorãs rem esse subreptam, postea aũt hoc ei cognito aduersus furẽ transiuit: omnimodo liberari eũ, qui rem cõmodatã

susceperit, quemcunque caussæ exitū dominus aduersus furem habuerit, eadē definitione obtinente, siue in partē, siue in solidum soluendo fit is, qui rē cōmodatam accepit. Sed cū in secundā dubitationē incidebat, quid statuendū sit, si quis rem cōmodatam habuerit, quam aliquis furto subtraxerat, & lite pulsatus condemnationē passus fuerit, non tantum in rem furtiuam, sed etiā in pœnā furti, & postea dominus rei uenerit omnē condemnationē accipere desiderās, utpote ex rei occasione ortā: alia dubitatio incidit ueteribus, utrum ne rem tantū suā, uel eius æstimationē cōsequatur, an etiā summā pœnalē. Et licet ab antiquis uaria tū est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus Papinianus, licet uariauerit, eligendus est, nō in prima, sed in secunda eius definitione, in qua lucrū statuit minimè ad dominū rei peruenire. ubi enim periculū, ibi & lucrū collocetur: nec sit damno tantū deditus, qui rem cōmodatam accepit, sed etiā liceat ei lucrū sperare.

Cum aūt in confinio earū dubitationū tertia exorta est quæstio: quare nō etiā eam decidimus? Cum enim apertissimi iuris est, nō posse maritū constante matrimonio furti actionem contra suā uxorē habere, quia lex ita atrocem actionē dare in personā ita sibi coniunctā erubuit: eiusmodi incidit ueterum sensibus quæstio. quidam etenim re sibi cōmodata, huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est. & dubitabatur, utrumne domino rei furti actio contra mulierē præstetur, an propter necessitatē caussæ & maritus eius, utpote cōmodati actioni suppositus, possit habere furti actionē: & authores quidem iuris satis & in hac specie contra se iurgium exercuerunt. ex præsenti aūt lege & anterioribus nostris decisionibus, quæ in ista posita sunt constitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus electionem, ad quem uoluerit, peruenire: siue ad eū, qui rē commodatā accepit, siue contra eum, qui furtum commisit: & in hac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem non furti, sed rerum amotarum actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritum commodati, siue aduersus mulierem furti actionem extendere. ita tamen, ut si ipse, qui rem commodatam accepit, soluendo sit, nullo modo aduersus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum & uxorem, qui non bene secum uiuūt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito uolente uxor eius extrahatur, & furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. XV. Kal. Septembr. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

DE OPERIS LIBERTORVM. TIT. III.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Romano.

Si TEMPORE manumissionis operæ tibi impositæ sunt: scis te eas præstare debere. Solet aūt inter patronos & libertos cōuenire, ut pro operis aliquid præstetur: licet precium peti non possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ: defectis tamē facultatibus patroni, alere eū cogaris. PP. III. Kal. Ianuar. Chilone & Libone COSS.

II. Iidem A A. Euticheti.

MANVMISSIONIS caussa traditus, neque in seruitutem reduci à manumissore potest, nec impositas operas præstare cogitur. PP. VI. Kal. Maij. Antonino A. II. & Geta II. COSS.

III. Iidem A A. Quintiano.

QVI numis acceptis ab extraneo, seruum suum manumisit, & pro operis pecuniā ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue non: ut indebita soluta reddere cogitur. PP. Kal. Nouembr. Albino & Aemyliano COSS.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Valeriano.

SI quā pecuniā tibi à liberto tuo ex uenditione operarū deberi probaueris: restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim liberā testamenti factionē libertus habet: modo si nō onerandæ libertatis gratia emissam cautionē probabitur. PP. XIIII. Kal. Maij. Duobus & Aspiris COSS. V. Idem A. Terentio.

MATER tua ab eo, quem ex caussa fideicommissi manumisit, operas impositas petere nō

A De operis libertorum. De bonis libert.

non poteſt:niſi eius tantum temporis,quo eum antè manumiſit,quàm dies fideicomiſſæ libertatis exiſteret.ſed niſi ei honorem patronis debitum exhibuerit:adi competentem iudicem pro modo admiſſi uindicaturum.PP.III.Id.Maij.Duobus & Aſpris COSS.

VI. Imp.ALEXANDER.A.Cæcilio.

LIBERTI libertæq; defunctorum operas neq; extraneis hæredibus,neq; maritis patronarũ debent. PP. Kal.Nouembr.Alexandro.A.COS.

VII. Idem A.Minicio.

NEC patronis pro operis mercedẽ accipere licet,quamuis ſi indictæ operæ præſtitæ non B ſint,ad pecuniæ exactionem obſequij non præſtiti æſtimatio conuertatur. Qui autem duos filios in poteſtate uel diuerſis temporibus habuit:lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur.D.XII.Kal.Iun.Iuliano.II.& Criſpino COSS.

VIII. Idem.A.Auguſtino.

SI TV is numis emptus es ab eo,à quo manumiſſus es:nec operas ei debes,nec puniri ab eo utpote ingratus potes.patronum tamen tuum eſſe,negari non poteſt.D.III.Id.Septẽbr. Iuliano.II.& Criſpino COSS. IX. Idem.A.Lictorio.

LIBERTÆ tuæ,ducendo eam uxorem,dignitatem auxiſti.& ideo non eſt cogenda operas tibi præſtare:cum poſſis legis beneficio contentus eſſe,quod inuito te iuſtè non poſſit alij nubere.D.X.Kal.Mart.Fuſco & Dextro COSS.

C X. Idem A.Herculiano.

TITIVS ſi cum teſtamentum faceret,ſeruo ſuo Caio libertatem cum conditione hac dedit,CAIVM SERVVM MEVM A DIE MORTIS MEAE ANNIS TRIBVS PERACTIS MANVMITTI VOLO,ITA VT PRAESTET HAEREDIBVS MEIS,SICVT ME VIVO PRAESTABAT:& cum idem ſeruus teſtatori diurnum quiddam præſtaret,& poſt mortem eius uſq; ad diem præſtandæ libertatis etiam hæredibus præſtiterit:manifeſtum eſt, quòd adeptus libertatẽ,ad eandem præſtationẽ cõpelli non poſſit.D.VII.Id.Aug.Fuſco & Dextro COSS.

XI. Imp.GORDIANVS.A. Africano.

QVOD ex liberta muliere naſcitur,ingenuum eſt.is autem,qui libertæ ſuæ nubendi commodauit adſenſum quamuis operas ab ea exigere non poſſit:iura tamen patronatus non D amittit.PP.III.Non.Aug.Pio & Pontiano COSS.

XII. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Veneriæ.

QVI manumittuntur,liberum,ubi uoluerint,commorandi arbitrium habent:nec à patronorum filijs,quibus ſolã reuerentiã debent,ad ſeruiendi neceſſitatem redigi poſſunt,niſi ingrati prohibẽtur:cũ neq; cũ patrono habitare libertos iura cõpellant.S.VIII. Kal. Iun. Ipſis AA.& COSS. XIII. Imppp.VALENS,VALENTIN.et GRAT.AAA.ad Probũ P.P.

IN REDhibitione operarum maneat pœna in eum,qui libertum alienum recipiendũ eſſe duxerit.D.III Id.Iul.Gratiano.A.II.& Probo COSS.

DE BONIS LIBERTORVM,ET IVRE PATRONATUS. TIT. IIII.

E

I. Impp.SEVERVS et ANTONINVS.AA.Secundæ.

MVLTVM intereſt,utrum quis ſuis numis emptus atq; manumiſſus ſit ab emptore,an à domino ſuo data pecunia mercatur libertatem.priore caſu ad bona contra tabulas admitti patronum non placet.poſteriore omnia iura patronatus retinet.Et ideo cum Sabiniani patroni filij,qui plenum ius habuit, ut hoſtis publici bona fiſco uindicata ſunt:ſecundum ea,quæ diuo Pertinaci placuerunt,& nos ſecuti ſumus,in iura libertorũ eius fiſcus noſter ſucceſſit PP.V.Non.Iul.Fauſtino & Rufino COSS.

II. Impp.VALENS et VALENTIN.AA.ad Florianũ comit.rerũ priuat.

SI LIberti conniuentibus patronis conſortium cum ancillis coloniſue noſtris elegerũt: ſciant illi ſe deinceps cõmoda patronatus amiſſuros.D.III.Id.Octobr.Treueri.Lupicino et

Iouino v v. cc. coss. III. Imp. IVSTINIANVS. A. Demosthenj. P. P.

Si quis in posterum patronorum huiusmodi narrationem conceperit, uel in libertatibus, quæ inter uiuos actitantur, uel in his, quæ ex testamento uel codicillis scriptis uel sine scriptis habitis proficiscuntur, ut liberti eorum à iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione semota, non dubitetur patronatus ius ex sola etiam tali uerborum conceptione libertis esse remittendum: nec successionibus, quæ ab intestato descendũt, quas ueteres post huiusmodi actus seruati in libertorum bonis decreuerunt, à nobis patronis integris reseruandis. Sed quemadmodum in natalium restitutione omne ius tollitur patronatus: ita & in huiusmodi uerbis eandem esse uim obseruandam, omnes non ignorent. Idemq; iuris est, si inter uiuos manumissione imposita, in ultimis uoluntatibus concessio data fuerit patronatus: ita tamen, ut in omnibus natalium restitutiones, ex quibus penè solis ingenuitas mera libertis competit, tam obtineant, quàm in nostra republica polleant: cum nobis cordi est, in genuis magis hominibus, quàm libertis eam frequentari. Reuerentia tamen, quæ à libertis debetur, & iure, quod aduersus ingratos libertos patronis competit, integris reseruandis, et si per uerborum conceptione à nobis inductum modum ius patronatus fuerit admissum: cum etiam hæc ingenuitatis præmio tolluntur, quam penè sola natalium restitutio inducit. His uidelicet casibus, per quos pœnalibus modis ius patronatus quasi ab indignis patronis eripitur, in robore suo duraturis. Recitata septies in nouo consistorio palatij Iustiniani. D. III. Kal. Nouembr Decio. v. c. cos. H

SI IN FRAVDEM PATRONI A LIBERTIS alienatio facta sit. TIT. V.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Claudio.

Si in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit: quatenus legitima pars deminuta est, reuocandi tributam conuenit esse potestatem. D. Kal. Nouembr. Sirmij. Cæsarib. coss.

II. Iidem AA. & CC. Iuliæ.

Defuncto quidem liberto patronus intestato succedens, per actionẽ Caluisianam in eius fraudem alienata reuocare potest. Verum cũ patronũ post liberti sui morte ab eo fundi collatam donationem habuisse ratam adseueras: manumissoris factũ infirmare successores eius minimè possunt. D. VIII. Kal. Ianuar. Sirmij. Cæsaribus coss. I

DE OBSEQVIIS PATRONO PRAEstandis. TIT. VI.

I. Imp ALEXANDER. A. Zotico.

Contra patronum tuum famosam actionẽ instituere non potes. PP. II. Id. Maij. Maximo. II. & Æliano coss.

II. Idem A. Leontogono.

Libertæ, quæ uoluntate patroni aut iure nuptæ sunt, non coguntur officium patronis suis præstare. Dat. XIIII. Kal. Aug. Maximo. II. & Aeliano coss. K

III. Idem A. Xanto.

Etiam qui pactione data à dominis manumittuntur, mero iure omne eis obsequiũ debent. IIII. Idem A. Victorino.

Si manumissori tuo uim & audaciã obiecisti ei, qui te beneficio suo ex seruitute liberando, ut aduersariũ haberet, fecit: præses prouinciæ, quatenus coërcere eiusmodi temerariã licentiã debeat, æstimabit. Nã si qua tibi pecunia debebatur, siue de rebus aduersus patronũ disceptatio fuerat: nõ protinus ad litigandũ currere debueras, ut maximè aũt hoc facere audere: sine atrocitate certe uerborũ æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuisti, omni honore patrono debito reseruato. PP. II. Kal. Octobr. Iuliano. II. & Crispino coss.

ETIAM

A *De obsequijs patrono præstandis De libertis et eorum liberis.*

V. Imp. GORDIANVS. A. *Sulpitiæ.*

ETIAM liberis damnatorum consuetum obsequium libertos paternos præstare debere, in dubium non uenit. proinde si non agnoscunt reuerentiæ debitæ munus: non immeritò uidentur ipsi aduersus se prouocare seueritatē. PP. Non. Septembr. Sabino. II. & Venusto COSS. VI. *Idem A. Cornelio.*

LIBERTOS siue libertas, & maximè quibus impositæ operæ non sunt, consuetū potius obsequium, quàm seruile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque uincula pet peti, non est opinionis incertæ. D. III. Kal. April. Attico & Prætextato COSS.

B VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Metrodoro.*

NEQVE libertis nouercæ inferendæ iniuriæ priuignis eius libera facultas esse debet. paternos etiam libertos (sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferendum non est. Præses igitur prouinciæ uindictam tibi personarum conditioni congruentem impertiri non dubitabit. D. V. Id. Maij. Maximo. II. & Aquilino COSS.

VIII. *Iidem. A A. Hermiæ.*

NEQVE patronæ tuæ obsequijs refragari fas est. D. XII. Kal. Febr. Diocletiano & Maximiano. A A. COSS.

DE LIBERTIS, ET EORVM LIBERIS TIT. VII.

I. Imp. ANTONINVS. A. *Daphno.*

C NON est ignotum, quòd ea, quæ ex caussa fideicommissi manumisit, ut ingratum libertum accusare non potest: cum id iudicium extra ordinem præbeatur ei, qui uoluntate seruo suo libertatem gratuitam præstitit, non qui debitā restituit. PP. V. Kal. Maij. Messala & Sabino COSS.

II. Imp. CONSTANTIVS A. *ad maximum. P. V.*

SI MANUMISSUS ingratus circa patronum suum exstiterit, & quadam iactantia uel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis offensæ contraxerit culpam: à patronis rursus sub imperio ditioneq́ sententia mittatur, si in iudicio, uel apud pedaneos iudices, patroni querela exorta ingratū eū ostendat. filijs etiam, qui postea nati fuerint, seruitutis: quoniā illis delicta parentū non nocent, quos tunc esse ortos constiterit, dū libertate illi potirentur. D Sanè si is, qui nostro cōsilio uindicta liberatus est, post coërcitionem ex pœnitentia dignū se præstiterit: ut ei ciuitas Romana reddatur, nō prius fruetur beneficio libertatis. quàm si patronus eius oblatis id precibus impetrauerit. Dat. Idib. April. Romæ. Constantio. A. V. & Cōstante Cæs. COSS. III. Impp. HONOR. et THEODOS. A A. *ad Senatū.*

LIBERTI non modo aduersus patronos non audiantur, uerum etiam eandem, quam patronis ipsis, reuerentiam præstent hæredibus patronorum: quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus defertur, si illi datæ sibi libertatis immemores, nequiciam receperint seruilis ingenij. D. VII. Id. Aug. Rauennæ. Mariniano & Asclepiodoto COSS.

IIII. Impp. HONOR. et THEODOS. A A. *Basso P. P.*

LIBERTINÆ conditionis homines, uel corū filij, etiā si militantes docebūtur ingrati: ad seruitutis nexū proculdubio ducentur. D. Kal. April. Rauennæ. Theodosio XI. & Valentiano. E A A. COSS.

DE IVRE AVREORVM, ANVLORVM ET natalibus restituendis. TIT. VIII.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. *Philadelpho.*

NATALES antiquos & ius ingenuitatis non ordo præstare decurionum, sed à nobis peti potuit. D. XV. Kal. April. Rauennæ. Ipsis A A. & COSS.

II. *Iidem A A. et CC. Eumeni.*

AVREORUM usus anulorum beneficio principali tributus, libertinitatis quoad uiuunt imaginem, non statum ingenuitatis præstat. Natalibus autē antiquis restituti liberti ingenui nostro constituuntur beneficio. D. XIII. Kal. *Sirmij. CC. COSS.

QVI AD BONORVM POSSESSIONEM, ET INFRA quod tempus admittantur. TIT. IX.

I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS A A. Macrinæ.

BONORVM possessio filiofamiliâs delata (cum ignorante quoque patre possit peti) emolumentum & patri allatura, si ratam petitionẽ pater habuit, amittitur trãsacto tempore. Sine die & consule.

II. Iidem A A. Crispino.

SI bonorum possessio duntaxat competit proximitatis nomine: habuisti spacium centum dierum utilium, ex quo eum defunctum scisti, ad bonorum possessionem amplectendam. D. III. Non. Nouembr. Geta cos. q

III. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Crescentio.

INFANTIS nomine agnitam bonorum possessionem, & antequàm loqueretur, diem defuncti, rectè competere, nulla dubitatio est. s. Kal. Ianuar. Maximo. II. & Aquilino coss.

IIII. Iidem A A et CC. Marcello.

EMANCIPATA si non agnouit intra annum VNDE LIBERI bonorum possessionem nullã ad hæredes uindicationem successionis transmittere potuit. D. III. Kal. Maij. Heracliæ. cc. coss.

V. Iidem. A A. et CC. Maximo.

QVANDIU per facti quæstionem incertum est, utrum'ne secundum tabulas, an ab intestato, & ex quo capite possessio sit delata: ne tibi tempus agnoscendæ bonorum possessionis præfinitum cedat, superstitiosam geris sollicitudinem. H

VI. Idem A A. et CC. Phrontinæ.

IVRIS ignorantiam nec mulieribus prodesse in edicti perpetui cursu de agnoscenda bonorum possessione, manifestum est. D. III. Kal. Maij Sirmij. Cæsaribus coss.

VII. Pars epistolæ CONSTANTII & MAXIMIANI. A A. et SEVERI et MAXIMIANI nobiliss. Cæsarum.

BONORUM quidem possessionem pupilli nomine agnoscere tutorem potuisse, apertè declaratur. ipse autem pupillus bonorum possessionem sine tutoris authoritate amplecti non potest: nisi etiam impuberi sine tutoris authoritate hoc postulanti, sciens hoc competens iudex, dedit bonorum possessionem. tunc enim emolumentum successionis uidetur prætorio iure quæsitum esse. VI. Id. Septembr. Constantio & Maximiano coss. I

VIII. Imp. CONSTANTINVS ad Dionysium.

QVICUNQUE res ex parentium uel proximorum successione iure sibi competere confidit: sciat sibi non obesse, si per rusticitatem, uel ignorantiam facti, uel absentiam, uel quãcunque rationem aliam infra præfinitum tempus bonorum possessionem minimè petisse noscatur: quoniam hæc sanctio huius consuetudinis necessitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli. Constantio. A. & Constant. Cæs. coss.

IX. Idem A. ad populum.

VT VERborum inaniũ excludimus captiones, ita in hoc obseruari decernimus, ut apud quem libet iudicem, uel etiam apud duumuiros, qualiscunque testatio amplectendæ hæreditatis ostendatur, statutis prisco iure temporibus coarctanda: eo addito, ut etiam si intra aliénam uicem, id est prioris gradus, properantius exeratur. nihilominus tamen efficaciam parem quasi suis sitam curriculis consequatur. D. Kal. Febr. Laodiceæ. K

QVANDO NON PETENTIVM PARTES petentibus adcrescant. TIT. X.

I. Imp. GORDIANVS. A. Marthanæ.

QVOTIES pluribus liberis, cessante legitima successione bonorum possessio defertur: beneficium edicti perpetui, quibusdam omittentibus his, qui soli bonorum possessionem agnouerunt, portionẽ non petentiũ adcrescere, in dubium non uenit

A De bon.pos.sec.tab. De bon.pos.cont.tab.&c. De bon.pos.cont.tab.lib.&c. Vnde liberi. nit.D.Id.Ianuar.Peregrino & Aemyliano COSS.

DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM tabulas TIT. XI.

I. Imp.ALEXANDER.A.Vitali.

PENDENTe appellatione à sententia, qua falsum testamẽtum pronunciatum est, incerto adhuc, an defunctus intestatus decesserit, proximitatis nomine bonorum possessioni locus non est.D.III.Kal.Maij.Maximo II.& Aeliano COSS.

B II. Imp.GORDIANVS.A.Cornelio.

BONORVM quidem possessionem ex edicto prætoris, non nisi secundum eas tabulas, quæ septem testium signis signatæ sint, peti posse, in dubium non uenit. Verum si eundem numerum adfuisse, sine scriptis testamento condito, doceri potest: iure ciuili testamẽtum factum uideri, ac secundum nuncupationem bonorum possessionem deferri, explorati iuris est.PP.XII.Kal.Mart.Attico & Prætextato COSS.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TAbulas, quam prætor liberis pollicetur TIT. XII.

I. Imp.ALEXANDER.A.Rufo.

C LIBERI contra tabulas parentum bonorum possessione admissa, solis parentibus & liberis legata præstare secundum edictum debent. PP.IIII.Id.Octobr. Maximo II.& Aeliano COSS.

II. Idem.A.Claræ.

POSTHVMO nato, qui neque hæres institutus à patre, neque nominatim exhæredatus est, testamentũ rũpitur.& si cõtra tabulas bonorũ pŏssessio infantis nomine à tutore petita est, secũdũ tabulas possessio locũ habere nõ potest.D.Kal.Mart.Iuliano II.&Crispino COSS.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS liberti, quæ patronis uel liberis eorum datur TIT. XIII.

I. Imp.GORDIANVS.A.Herculiano.

D LICET ex caussa fideicõmissi manumissus sit is, quem ex uoluntate patris cum sorore tua te manumisisse proponis: tamen si extraneos scripsit hæredes: partis legitimæ contra tabulas eius bonorum possessionem petendo, uel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tempora edicto præstituta eam partem poteris obtinere.PP.VI.Kal.Decemb.Gordiano.A.& Auiola COSS.

II. Imp.ANASTASIVS.A.Asclepiodoto.

PATRONVS liberti, muneribus electis & operis, à contra tabulas bonorum possessione repellitur.D.XIII.Kal.Mart.Viatore & Aemyliano COSS.

VNDE LIBERI. TIT. XIIII.

E I.Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Sarpedoni.

SI AVVS tuus relictis tribus emancipatis filijs decesserit, hisque bonorum possessionem VNDE LIBERI acceperint: pro rata portione hæredes eos extitisse, palàm est.D.IIII.Non.*.Maximo II.& Aquilino COSS.

II. Iidem AA.& CC.Zozimo.

EX TESTAmento uel ab intestato existente filio uel nepote suo hærede, nemo potest intestatò hæres existere.D.III.Id.Mart.Ipsis AA.COSS.

III Imp.CONSTANTINVS.A.ad Leontium comitem R.P.Orientis.

QVI se patris post auum intestatò defuncti negat hæredem: mortui aui paterni suscipere facultates non potest, maximè emancipatus: nisi per bonorum possessionem ad huiusmodi beneficium peruenerit.D.VIII.Id.Apri.Limenio & Catulino COSS.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI TIT. XV.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Vlpio.*

ONSOBRINORUM tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis nemi/nem iure pertinuerint, tuque eorum possessionem agnouisti: persequi non prohiberis. D. III. Id. August. Iuliano II. & Crispino. COSS.

II. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Zenoni.*

CVM propius sobrino, id est consobrina natum rebus humanis intestatò defunctum proponas: intelligis, sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem uindicare nō posse. D. VII. Kal. Iun Laodiceæ. AA. COSS. G

III. *Idem.* AA. & CC. *Felici.*

NEPOTIBUS aui materni pro uirili portione etiam iure honorario successio defertur. D. Idib. Octobr. Sirmij. CC. COSS.

IIII. *Iidem.* AA. *Syristæ.*

NON hoc, an tenuerit quis res hæreditarias, nec ne, sine uoluntate adquirendæ sibi hæreditatis, quærendum est: sed an admisit hæreditatem uel bonorū possessionē. D. XI. Kal. Ianuar. Sirmij CC. COSS.

V. *Idem.* A. *Platoni.*

CERTVM quidem est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis nemi/nem posse succedere. defunctis uero cognati succedere nolētes, bonorum possessionem petere non urgentur. D. XII. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS. H

DE SVCCESSORIO EDICTO TIT. XVI.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Iuliano.*

I MATER tua propter furorem suum patrui sui bonorum possessionem non accepit: tu filius eius ad eorundem bonorum patrui magni possessionem ex edicto, quo prioribus non petentibus sequentibus non permittitur, admissus es. PP. III. Id. Decemb. Maximo II. & Æliano COSS.

II. *Imp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Firmo.*

SI AVIAE frater eorum, de quorum successione agitur, uelut ex testamento adijt hæreditatem, quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis: & ab intestato, non petita bonorum possessione, uita functus est: ac tu, licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petisti bonorum possessionē, uel necdum exclusus petas: eorum successionem potes uindicare. Nam si is, quem quarto gradu constitutum non ambigitur, ex edicto petijt, nec hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. D. VI. Id. April. Sirmij. CC. COSS. I

DE CARBONIANO EDICTO TIT. XVII

I. *Iidem.* AA. & CC. *Floræ.*

I TIBI ac filio tuo ab his, contra quos supplicas, status mouetur quæstio: perspicis præmaturè rerum, quas uelut de patris successione filius tuus uindicat, restitutionem postulari: cum si in pupillari permaneat ætate, secundum formam edicti Carboniani data bonorum possessione, satisdatione impleta, tunc demum in possessionem eum constitui conueniat: uel hac non oblata, portionem ab omnibus, quam uindicat, possideri: seruitutis uero quæstionem in tempus differri pubertatis. D. XII. Kal. Nouembr. Sirmij. CC. COSS. K

II. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. *ad Rufinum* P. P.

CARBONIANUM edictū sub personis legitimis indubitato matrimonio, custodito partu, & probata legitima successione, defertur: scilicet ut in possessione nouus hæres constitutus, usque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. D. IV. Kal. Octob. Theodosio. A. III. & Habundantio COSS.

Mari

VNDE VIR ET VXOR TIT. XVIII.

I. *Impp.* THEODOSIVS. & VALENTIN. A A. *Hierio* P.P.

MARITVS & uxor ab intestato inuicem sibi in solidum pro antiquo iure succedāt, quoties deficit omnis parentum, liberorumúe, seu propinquorum legitima, uel naturalis successio, fisco excluso. D. XII. Kal. Mart. Hierio & Ardaburio COSS.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE TIT. XIX.

B I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Theodosiano.*

EMANCIPATUS, repudiata bonorum possessione, absentiæ patroni caussæ uelamento rursus ad eandem redire quæstionē frustra conatur. Sine die & cōsule.

II. *Iidem* A A. & CC. *Theodoro.*

FILIO delatam bonorum possessionem patri ad fraudem filij repudiare non licet. D. VI. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. COSS.

DE COLLATIONIBVS TIT. XX.

I. *Imp.* ALEXANDER. A *Demeriæ.*

C
EMANCIPATOS liberos testamento hæredes scriptos, & ex eo successionem obtinentes, à patre donata fratribus conferre nō oportere: si pater, ut hoc fiat, supremis iudicijs non cauit: manifesti iuris est. PP. III. Id. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS. II. *Idem* A. *Primo.*

SI PATER intestatus decessit, relictis duobus filijs & filia, cuius nomine dotē promiserat: portiones hereditatis æquę sunt, & dos nihilominus ita cōferenda est, ut pro portionib. fratres eius à necessitate præstandæ eius liberentur. D. III. Id. Septembr. Iuliano. II. & Crispino COSS. III. *Idem.* A. *Alexandro.*

PACTVM dotali instrumento comprehensum, ut contenta dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet: iuris authoritate improbatur, nec D intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sanè, quam accepit, fratribus, qui in potestate manserunt, conferre debet. D. XIII. Kal. Iul. Agricola & Clemētino COSS.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Marino.*

FILIAE dotem in medium ita demum conferre coguntur, si uel ab intestato succedant, uel contra tabulas petant. nec dubium est, profecticiam seu aduentitiam dotem à patre datam, uel constitutam, fratribus, qui in potestate fuerunt, conferendam esse. Is etenim, qui in familia defuncti non sunt, profecticiam tantummodo dotem post uarias prudentium opiniones conferri placuit. PP. IIII. Id. Mart. Gordiano. A. & Auiola COSS.

V *Idem.* A. *Alexandro.*

DOTIS quidem petitio perseuerante matrimonio tibi non competebat. quamuis enim E eam intestato patre defuncto fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus in partem tibi delatæ successionis patris auferre potueris. D. Non. Septemb. Gordiano & Auiola COSS.

VI. *Idem.* A. *Claudio.*

EA DEmum ab emancipatis fratribus his, qui manserunt in potestate, conferri consueuerunt, quæ in bonis eorum fuerunt eo tempore, quo pater fati munus impleuit: exceptis uidelicet, quæ ab ipsis alijs debentur. D. VII. Kal. Maij. Peregrino & Aemyliano COSS.

VII. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Tyranniæ.*

FILIAM testamento patris institutam hæredem, fratribus ijsdemq́ coheredibus dotem conferre nō oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designauit, explorati iuris est. PP. VI. Kal. Maij. Præsente & Albino COSS.

Si soror

De collationibus.

F

VIII. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Callippo.*

SI SOROR tua in paternorum bonorũ diuisione te fefellit, nec dotem, quam acceperat à patre uestro intestatò diem functo, contulit: præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus, cum bonis dotẽ confundi iubebit: & quod deducta ratione, plus apud eã esse animaduerterit, restitui tibi iubebit. idem est, & si arbitro dato, diuisio celebrata est. S. VI. Id. Iul. Ipsis AA. COSS. IX. *Iidem.* AA. *&* CC. *Onesimo.*

SI EMANcipati utrinque à patre fuistis: collatio cessat Sin autem frater tuus in potestate patris mortis tẽpore fuerat, nec ullum testamentum relictũ, uel nouissimum iudiciũ cõmunis patris, tecum emancipatum probatum fuerit: ab intestato te ad successionem paternã uenientem, ad collationẽ formam perpetui edicti certo iure prouocat. S. VI. Kal. Maij. Heracliæ. CC. COSS. X. *Iidem.* AA. *et* CC. *Hirenæ.* G

A PATRE uerbis precarijs in codicillis relictum, extero iure capiẽs filia, ad collationem dotis urgeri non potest S. VI. Kal. Decemb. Sirmij. CC. COSS.

XI. *Idem.* AA. & CC. *Artemiæ.*

POSTHVMO præterito patris testamentum rumpenti, atque intestatò succedẽti, emancipatum petita bonorũ possessione conferre debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum his etiam, qui sui futuri essent, si uiuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur: & emãcipatis (si legi datæ collationi non pareatur) denegandas actiones, non est ambigui iuris. V. Kal. Ianuar. Ipsis AA. & COSS. H

XII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Philanteæ.*

FILIAE, licet maneat in sacris, si dotẽ non conferat, quam mortis tempore cõmunis patris habu[e]r[it], fratribus in eadẽ familia cõstitutis: actiones hæreditarias denegari non ambigitur. unde cõsultè ac pro iuris ratione collationẽ fratribus tuis, quos in patris cõmunis mortis tẽpore fuisse potestate proponis, offers. Quin autẽ fratres tui durantes in familia patris peculium, si hoc neque castrense, neque relictũ eis doceatur, præcipuũ habere nõ possint, sed in diuisionem paternæ ueniat hęreditatis: nec quidquam mutet, penes quem rex ex hoc proficiscentes in eadẽ caussa durantes cõstitutæ reperiantur: absoluti manifestique iuris est. D. XI. Kal. Feb. Sirmij CC. COSS. XIII. *Idem.* AA. *&* C. C. *Antistiæ*

SI DONAtione tibi post mortem patris quæsisti fundum: soror tua portionem eius uindicare nõ potest. Nam si is filiæfamiliàs cõstitutæ tibi à patre donatus est: cum sorore patri communi succedens, cum præcipuũ habere, contra iura postulas. D. VI. Id. Feb. Sirmij. Iisdemque CC. & COSS. XIIII. *Idem* AA. *&* CC. *Stratonicæ.* I

SI MARITUS quõdam tuus ab intestato patri suo hæres extitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hęreditarias amitæ filij uestri, quas habuit patris sui mortis rem pote, dotem non coferenti, denegare præses non dubitabit PP. VII. Kal. Mart. Tiimontij. Tusco & Anulino COSS. XV. *Iidem.* AA. *&* CC. *Philippo.*

NEC emancipati post mortem cõmunis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. D. Idib. Decemb. Ipsis CC. COSS.

XVI. *Idem* AA. *&* CC. *Socrati.* K

FILIAM cum fratribus suis cohæredibus intestato patri succedentem, ultra derelictum codicillis non conferentem dotem, iudicio familiæ erciscundæ nihil posse cõsequi, summa cum ratione placuit. D. V. Kal. Ianuar. Ipsis CC. & COSS.

XVII. *Imp.* LEO. A *Erythrio* P. P.

VT LIBEris, tam masculini, quàm fœminini sexus, sui iuris, uel in potestate constitutis, quocunque iure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita, uel inofficiosi querela mota rescisso, æqua lance pariique modo prospici possit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credidimus inferendum, ut in diuidendis rebus intestatò defunctorũ parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio cõferatur, quàm pater uel mater, auus uel auia, proauus uel proauia, pater-

A paternus uel maternus,dederit uel promiserit pro filio uel filia,nepote uel nepte,aut pronepote siue pronepte:nulla discretione intercedente,utrũ in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponsos earum, ut per eos eadem in sponsas donatio celebretur:ut in diuidendis rebus ab intestato parentis, cuius de hæreditate agitur,eadem dos uel ante nuptias donatio ex substantia eius profecta conferatur. Emancipatis uidelicet liberis utriusque sexus, pro tenore præcedentium legũ, ea, quæ in ipsa emancipatione à parentibus suis(ut adsolet fieri)consequuntur, uel post emancipationem ab ijsdem parentibus adquisierint,collaturis.D.V.Kal.Mart. Buseo & Ioanne COSS.

B XVIII. Imp.ANASTASIVS.A.Constantino.P.P.

LIBEROS, qui per nostræ legis authoritatẽ per oblationem precum & imperiale rescriptum sui iuris effecti fuerint,ad similitudinem cæterorum, qui emancipati ex antiquo iure sunt,collationes facere iubemus cõpelli secundum ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt.D.XII.Kal.August. Constantinop.Probo & Auieno Iuniore COSS.

XIX. Imp.IVSTINIANVS.A.Mennæ.P.P.

ILLAM meritò dubitationẽ amputare duximus,quæ super collatione dotis uel ante nuptias donationis inter certas personas satis iam uentilata est. nam si intestatus quis defunctus esset,filio uel filijs,aut filia uel filiabus relictis,& ex mortua filia uel filio cuiuscunque sexus,aut numeri nepotibus: uel si qua intestata defuncta esset, filio quidem uel filijs similiter C relictis, ex mortua uero filia uel filio itidem nepotibus cuiuscunque sexus: de modo quidem successionis minimè dubitabatur,sed palàm erat,quòd huiusmodi nepotes duas partes paternæ uel maternæ portionis tantum haberent,tertiam partem patruis suis uel auunculis uel amitis uel materteris pro iam posita constitutione concedentes. de collatione uero dotis uel ante nuptias donationis,quam defuncta persona pro filio uel filia superstitibus, & pro mortuo uel mortua filio uel filia dedisset:multa dubitatio est orta. superstitibus quidem filijs defunctæ personæ non debere se dotem uel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre uel matre cõferre filijs mortui fratris sui uel mortuæ sororis suæ contendentibus,eò quòd nulla cõstitutio super huiusmodi collatione posita esset. nepotibus uero mortuæ personæ non tantum huic resistentibus,sed etiam adserentibus, quòd onus collationis D constitutione Arcadij & Honorij diuæ memoriæ sibi impositum,in personis tantummodo suorum auunculorum,non etiam patruorum, uel amitarum , uel materterarum locum habere posset. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios uel filias defunctæ personæ dotem uel ante nuptias donationem à parentibus suis sibi datam conferre nepotibus uel neptibus personę mortuę quàm eosdem nepotes uel neptes patruis suis aut auunculis,amitis etiam & materteris dotem uel ante nuptias donationem patris sui uel matris, quam pro eo uel ea persona mortua dedit ,similiter conferre : ut cõmistis huiusmodi collationibus cum bonis personæ mortuę,duas quidem partes nepotes uel neptes habeant illius portionis, quæ patri uel matri eorum,si superesset,deferebatur: tertiã uero eiusdem portionis partẽ unà cum sibi cõpetentibus portionibus filij uel filiæ defunctæ personæ E cuius de hæreditate agitur,capiant.D.Kal.Iun.Constantinop.DN.Iustiniano.A.PP.II COS.

XX. Idem.A.Mennæ.P.P.

ILLVD sine ratione à quibusdam in dubietatem deductũ,plana sanctione reuelamus:ut omnia,quæ in quartam portionem ab intestato successionis computãtur his,qui ad actionem de inofficioso testamento uocantur: etiã si intestatus decesserit, ad cuius hæreditatẽ ueniunt:omnimodo cohæredibus suis conferant. Quod tum in alijs, tum in his,quæ occasione militiæ uni hæredum ex defuncti pecunijs adquisitæ lucratur is, qui militiam meruit,locum habebit: ut lucrum, quod tempore mortis defuncti ad eum peruenire poterat, non solum testamento condito quartæ parti ab intestato successionis computetur, sed etiam ab intestato conferatur. Hæc autem regula,ut omnia,quæ portioni quartæ computantur,etiã ab intestato cõferantur:minimè è cõtrario tenebit,ut possit quis dicere etiã illa,quę confe-

susceperit, quemcunque caussæ exitũ dominus aduersus furem habuerit: eadẽ definitione obtinente, siue in partẽ, siue in solidum soluendo sit is, qui rẽ cõmodatam accepit. Sed cũ in secundã dubitationẽ incidebat, quid statuendũ sit, si quis rem cõmodatam habuerit, quam aliquis furto subtraxerat, & lite pulsatus condemnationẽ passus fuerit, non tantum in rem furtiuam, sed etiã in pœnã furti, & postea dominus rei uenerit omnẽ condemnationẽ accipere desiderãs, utpote ex rei occasione ortã: alia dubitatio incidit ueteribus, utrum ne rem tantũ suã, uel eius æstimationẽ cõsequatur, an etiã summã pœnalẽ. Et licet ab antiquis uaria tũ est, & ab ipso Papiniano in contrarias declinante sententias: tamen nobis hoc decidentibus Papinianus, licet uariauerit, eligendus est, nõ in prima, sed in secunda eius definitione, G in qua lucrũ statuit minimè ad dominũ rei peruenire. ubi enim periculũ, ibi & lucrũ collocetur: nec sit damno tantũ deditus, qui rem cõmodatam accepit, sed etiã liceat ei lucrũ sperare.

Cum aũt in confinio earũ dubitationũ tertia exorta est quæstio: quare nõ etiã eam decidimus? Cum enim apertissimi iuris est, nõ posse maritũ constante matrimonio furti actionem contra suã uxorẽ habere, quia lex ita atrocem actionẽ dare in personã ita sibi coniunctã erubuit: eiusmodi incidit ueterum sensibus quæstio. quidam etenim re sibi cõmodata, huiusmodi rei furtum à sua muliere passus est. & dubitabatur, utrumne domino rei furti actio contra mulierẽ præstetur, an propter necessitatẽ caussæ & maritus eius, utpote cõmodati actioni suppositus, possit habere furti actionẽ. & authores quidem iuris satis & in hac specie contra se iurgium exercuerunt. ex præsenti aũt lege & anterioribus nostris decisionibus, H quæ in ista positæ sunt constitutione, potest & hæc species apertius dirimi. Si enim domino dedimus electionem, ad quem uoluerit, peruenire: siue ad eũ, qui rẽ commodatã accepit, siue contra eum, qui furtum commisit: & in hac specie maritus quidem propter matrimonij pudorem non furti, sed rerum amotarum actionem habeat, si ipsum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam possideat, siue aduersus maritum commodati, siue aduersus mulierem furti actionem extendere. ita tamen, ut si ipse, qui rem commodatam accepit, soluendo sit, nullo modo aduersus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiusmodi occasione inter maritum & uxorem, qui non bene secum uiuũt, aliqua machinatio oriatur, & forsitan marito uolente uxor eius extrahatur, & furti patiatur pœnalem condemnationem. Dat. XV. Kal. Septembr. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. I

DE OPERIS LIBERTORUM. TIT. III.

I. *Impp.* SEVERUS & ANTONINUS A A. *Romano.*

SI TEMPORE manumissionis operæ tibi impositæ sunt: scis te eas præstare debere. Solet aũt inter patronos & libertos cõuenire, ut pro operis aliquid præstetur: licet precium peti non possit, nisi quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti necessitas suaserit: cum etsi operæ non erant impositæ: defectis tamẽ facultatibus patroni, alere eũ cogaris. PP. III. Kal. Ianuar. Chilone & Libone COSS.

II. *Iidem A A. Euticheti.*

MANUMISSIONIS caussa traditus, neque in seruitutem reduci à manumissore potest, nec impositas operas præstare cogitur. PP. VI. Kal. Maij. Antonino A. II. & Geta II. COSS. K

III. *Iidem A A. Quintiano.*

QUI numis acceptis ab extraneo, seruum suum manumisit, & pro operis pecuniã ab eo accepit: siue fuerant operæ impositæ, siue non: ut indebita soluta reddere cogitur. PP. Kal. Nouembr. Albino & Aemyliano COSS.

IIII. *Imp.* ANTONINUS. A. *Valeriano.*

SI quã pecuniã tibi à liberto tuo ex uenditione operarũ deberi probaneris: restitui tibi à liberto tuo præses iubebit. Ex hoc enim liberã testamenti factionẽ libertus habet: modo si nõ onerandæ libertatis gratia emissam cautionẽ probabitur. PP. XIIII. Kal. Maij. Duobus & Aspiris COSS. V. *Idem A. Terentio.*

MATER tua ab eo, quem ex caussa fideicommissi manumisit, operas impositas petere nõ

A *De operis libertorum. De bonis libert.*

non potest:nisi eius tantum temporis,quo eum antè manumisit,quàm dies fideicommissæ libertatis existeret.sed nisi ei honorem patronis debitum exhibuerit:adi competentem iudicem pro modo admissi uindicaturum.PP.III.Id.Maij.Duobus & Aspris coss.

VI. *Imp.*ALEXANDER.A.*Cæcilio.*

LIBERTI libertæq; defunctorum operas necq; extraneis hæredibus,necq; maritis patronarũ debent.PP.Kal.Nouembr.Alexandro.A.cos.

VII. *Idem A.Minicio.*

B NEC patronis pro operis mercedẽ accipere licet,quamuis si indictæ operæ præstitæ non sint,ad pecuniæ exactionem obsequij non præstiti æstimatio conuertatur. Qui autem duos filios in potestate uel diuersis temporibus habuit:lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur.D.XII.Kal.Iun.Iuliano.II.& Crispino coss.

VIII. *Idem A.Augustino.*

SI TV is numis emptus es ab eo,à quo manumissus es:nec operas ei debes,nec puniri ab eo utpote ingratus potes.patronum tamen tuum esse,negari non potest.D.III.Id.Septẽbr. Iuliano.II.& Crispino coss.   IX. *Idem A.Lictorio.*

LIBERTÆ tuæ,ducendo eam uxorem,dignitatem auxisti.& ideo non est cogenda operas tibi præstare:cum possis legis beneficio contentus esse,quod inuito te iustè non possit alij nubere.D.X.Kal.Mart.Fusco & Dextro coss.

C X. *Idem A.Herculano.*

TITIVS si cum testamentum faceret,seruo suo Caio libertatem cum conditione hac dedit,CAIVM SERVVM MEVM A DIE MORTIS MEAE ANNIS TRIBVS PERACTIS MANVMITTI VOLO,ITA VT PRAESTET HAEREDIBVS MEIS,SICVT ME VIVO PRAESTABAT:& cum idem seruus testatori diurnum quiddam præstaret,& post mortem eius usq; ad diem præstandæ libertatis etiam hæredibus præstiterit:manifestum est,quòd adeptus libertatẽ,ad eandem præstationẽ cõpelli non possit.D.VII.Id.Aug.Fusco & Dextro coss.

XI. *Imp.*GORDIANVS.A.*Africano.*

QVOD ex liberta muliere nascitur,ingenuum est.is autem,qui libertæ suæ nubendi commodauit adsensum quamuis operas ab ea exigere non possit:iura tamen patronatus non D amittit.PP.III.Non.Aug.Pio & Pontiano coss.

XII. *Impp.*DIOCLET.*&* MAXIMIAN.A A.*Veneriæ.*

QVI manumittuntur,liberum,ubi uoluerint,commorandi arbitrium habent:nec à patronorum filijs,quibus solã reuerentiã debent,ad seruiendi necessitatem redigi possunt,nisi ingrati prohibẽtur:cũ necq; cũ patrono habitare libertos iura cõpellant.S.VIII. Kal.Iun.Ipsis A A.& coss.   XIII. *Imppp.*VALENS,VALENTIN.*et*GRAT.A A A.*ad Probũ* P.P.

IN REDhibitione operarum maneat pœna in eum,qui libertum alienum recipiendũ esse duxerit.D.III Id.Iul.Gratiano.A.II.& Probo coss.

DE BONIS LIBERTORVM,ET IVRE PATRONATUS. TIT. IIII.

E I. *Impp.*SEVERVS *et* ANTONINVS.A A.*Secundæ.*

MVLTVM interest,utrum quis suis numis emptus atq; manumissus sit ab emptore,an à domino suo data pecunia mercatur libertatem.priore casu ad bona contra tabulas admitti patronum non placet.posteriore omnia iura patronatus retinet.Et ideo cum Sabiniani patroni filij,qui plenum ius habuit, ut hostis publici bona fisco uindicata sunt:secundum ea,quæ diuo Pertinaci placuerunt,& nos secuti sumus,in iura libertorũ eius fiscus noster successit PP.V.Non.Iul.Faustino & Rufino coss.

II. *Impp.*VALENS *et* VALENTIN.A A.*ad Florianũ comit.rerũ priuat.*

SI LIBERTI conniuentibus patronis consortium cum ancillis colonisue nostris elegerũt: sciant illi se deinceps cõmoda patronatus amissuros.D.III.Id.Octobr.Treueri.Lupicino et

c* 2 Iouino

A *De obsequijs patrono praestandis De libertis et eorum liberis.*

V. *Imp.* GORDIANVS. A. *Sulpitiae.*

ETIAM liberis damnatorum consuetum obsequium libertos paternos praestare debere, in dubium non uenit. proinde si non agnoscunt reuerentiae debitae munus: non immeritò uidentur ipsi aduersus se prouocare seueritatē. P P. Non. Septembr. Sabino. II. & Venusto COSS.

VI. *Idem* A. *Cornelio.*

LIBERTOS siue libertas, & maximè quibus impositae operae non sunt, consuetū potius obsequium, quàm seruile ministerium manumissoribus exhibere debere, neque uincula perpeti, non est opinionis incertae. D. III. Kal. April. Attico & Praetextato COSS.

B VII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Metrodoro.*

NEQVE libertis nouercae inferendae iniuriae priuignis eius libera facultas esse debet. paternos etiam libertos (sicut dicis) iniuriosos tibi fuisse, ferendum non est. Praeses igitur prouinciae uindictam tibi personarum conditioni congruentem impertiri non dubitabit. D. V. Id. Maij. Maximo. II. & Aquilino COSS.

VIII. *Iidem.* A A. *Hermiae.*

NEQVE patronae tuae obsequijs refragari fas est. D. XII. Kal. Febr. Diocletiano & Maximiano. A A. COSS.

DE LIBERTIS, ET EORVM LIBERIS TIT. VII.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Daphno.*

C NON est ignotum, quòd ea, quae ex caussa fideicommissi manumisit, ut ingratum libertum accusare non potest: cum id iudicium extra ordinem praebeatur ei, qui uoluntate seruo suo libertatem gratuitam praestitit, non qui debitā restituit. P P. V. Kal. Maij. Messala & Sabino COSS.

II. *Imp.* CONSTANTIVS A. *ad maximum.* P. V.

SI MANUMISSUS ingratus circa patronum suum exstiterit, & quadam iactantia uel contumacia ceruicem aduersus eum erexerit, aut leuis offensae contraxerit culpam: à patronis rursus sub imperio ditioneq; sententia mittatur, si in iudicio, uel apud pedaneos iudices, patroni querela exorta ingratū eū ostendat. filij etiam, qui postea nati fuerint, seruitutis: quoniā illis delicta parentū non nocent, quos tunc esse ortos constiterit, dū libertate illi potirentur.

D Sanè si is, qui nostro cōsilio uindicta liberatus est, post coërcitionem ex poenitentia dignū se praestiterit: ut ei ciuitas Romana reddatur, nō prius fruetur beneficio libertatis. quàm si patronus eius oblatis id precibus impetrauerit. Dat. Idib. April. Romae. Constantio. A. V. & Cōstante Caes. COSS.

III. *Impp.* HONOR. *et* THEODOS. A A. *ad Senatū.*

LIBERTI non modo aduersus patronos non audiantur, uerum etiam eandem, quam patronis ipsis, reuerentiam praestent haeredibus patronorum: quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus defertur, si illi datae sibi libertatis immemores, nequiciam receperint seruilis ingenij. D. VII. Id. Aug. Rauennae. Mariniano & Asclepiodoto COSS.

IIII. *Impp.* HONOR. *et* THEODOS. A A. *Basso* P. P.

LIBERTINAE conditionis homines, uel eorū filij, etiā si militantes docebūtur ingrati: ad ser-

E uitutis nexū proculdubio ducentur. D. Kal. April. Rauennae. Theodosio XI. & Valentiano. A A. COSS.

DE IVRE AVREORVM, ANVLORVM ET natalibus restituendis. TIT. VIII.

I. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. A A. *Philadelpho.*

NATALES antiquos & ius ingenuitatis non ordo praestare decurionum, sed à nobis peti potuit. D. XV. Kal. April. Rauennae. Ipsis A A. & COSS.

II. *Iidem* A A. *et* C C. *Eumeni.*

AVREORUM usus anulorum beneficio principali tributus, libertinitatis quoad uiuunt imaginem, non statum ingenuitatis praestat. Natalibus autē antiquis restituti liberti ingenui nostro constituuntur beneficio. D. XIII. Kal. *Sirmij. C C. COSS.

QVI AD BONORVM POSSESSIONEM, ET INFRA quod tempus admittantur. TIT. IX.

I. *Impp.* SEVERVS *et* ANTONINVS. A A. *Macrinæ.*

BONORVM poſſeſſio filiofamiliâs delata (cum ignorante quocꝫ patre poſſit peti) emolumentum & patri allatura, ſi ratam petitionẽ pater habuit, amittitur tráſacto tempore. Sine die & conſule.

II. *Iidem.* A A. *Criſpino.*

SI BONORUM poſſeſſio duntaxat competit proximitatis nomine: habuiſti ſpacium centum dierum utilium, ex quo eum defunctum ſciſti, ad bonorum poſſeſſionem amplecten- g
dam. D. III. Non. Nouembr. Geta COS.

III. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. A A. *Cræſcentio.*

INFANTIS nomine agnitam bonorum poſſeſſionem, & antequàm loqueretur, diem defuncti, rectè competere, nulla dubitatio eſt. S. Kal. Ianuar. Maximo. II. & Aquilino COSS.

IIII. *Iidem* A A *et* CC. *Marcello.*

EMANCIPATA ſi non agnouit intra annum VNDE LIBERI bonorum poſſeſſionem nullã ad hæredes uindicationem ſucceſſionis tranſmittere potuit. D. III. Kal. Maij. Heracliæ. CC. COSS.

V. *Iidem.* A A. *et* CC. *Maximo.*

QVANDIU per facti quæſtionem incertum eſt, utrum'ne ſecundum tabulas, an ab inteſtato, & ex quo capite poſſeſſio ſit delata: ne tibi tempus agnoſcendæ bonorum poſſeſſio- h
nis præfinitum cedat, ſuperſtitioſam geris ſollicitudinem.

VI. *Idem* A A. *et* CC. *Phrontinæ.*

IVRIS ignorantiam nec mulieribus prodeſſe in edicti perpetui curſu de agnoſcenda bonorum poſſeſſione, manifeſtum eſt. D. III. Kal. Maij Sirmij. Cæſaribus COSS.

VII. *Pars epiſtolæ* CONSTANTII & MAXIMIANI. A A. *et* SEVERI *et* MAXIMIANI *nobiliſſ. Cæſarum.*

BONORUM quidem poſſeſſionem pupilli nomine agnoſcere tutorem potuiſſe, apertè declaratur. ipſe autem pupillus bonorum poſſeſſionem ſine tutoris authoritate amplecti non poteſt: niſi etiam impuberi ſine tutoris authoritate hoc poſtulanti, ſciens hoc competens iu-
dex, dedit bonorum poſſeſſionem. tunc enim emolumentum ſucceſſionis uidetur prætorio i
iure quæſitum eſſe. VI. Id. Septembr. Conſtantio & Maximiano COSS.

VIII. *Imp.* CONSTANTINVS. *ad Dionyſium.*

QVICUNQꝫ res ex parentium uel proximorum ſucceſſione iure ſibi competere confidit: ſciat ſibi non obeſſe, ſi per ruſticitatem, uel ignorantiam facti, uel abſentiam, uel quãcunꝫ rationem aliam infra præfinitum tempus bonorum poſſeſſionem minimè petiſſe noſcatur: quoniam hæc ſanctio huius conſuetudinis neceſſitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli. Conſtantio. A. & Conſtant. Cæſ. COSS.

IX. *Idem* A. *ad populum.*

VT VERborum inaniũ excludimus captiones, ita in hoc obſeruari decernimus, ut apud
quem libet iudicem, uel etiam apud duumuiros, qualiſcunꝫ teſtatio amplectendæ hæredi- k
tatis oſtendatur, ſtatutis priſco iure temporibus coarctanda: eo addito, ut etiam ſi intra alienam uicem, id eſt prioris gradus, properantius exeratur. nihilominus tamen efficaciam parem quaſi ſuis ſitam curriculis conſequatur. D. Kal. Febr. Laodiceæ.

QVANDO NON PETENTIVM PARTES petentibus adcreſcant. TIT. X.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Marthanæ.*

QVOTIES pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſſione bonorum poſſeſſio defertur: beneficium edicti perpetui, quibuſdam omittentibus. his, qui ſoli bonorum poſſeſſionem agnouerunt, portionẽ non petentiũ adcreſcere, in dubium non ue-
nit-

A De bon.pos.sec.tab. De bon.pos.cont.tab.&c. De bon.pos.cont.tab.lib.&c. Vnde liberi.
nit.D.Id.Ianuar.Peregrino & Aemyliano coss.

DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM tabulas · TIT. XI.

I. *Imp.* ALEXANDER.A.*Vitali.*

PENDENTE appellatione à sententia, qua falsum testamẽtum pronunciatum est, incerto adhuc, an defunctus intestatus decesserit, proximitatis nomine bonorum possessioni locus non est.D.III.Kal.Maij.Maximo II.& Aeliano coss.

B II. *Imp.* GORDIANVS.A.*Cornelio.*

BONORVM quidem possessionem ex edicto prætoris, non nisi secundum eas tabulas, quæ septem testium signis signatæ sint, peti posse, in dubium non uenit. Verum si eundem numerum adfuisse, sine scriptis testamento condito, doceri potest: iure ciuili testamẽtum factum uideri, ac secundum nuncupationem bonorum possessionem deferri, explorati iuris est.PP.XII.Kal.Mart.Attico & Prætextato coss.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TAbulas, quam prætor liberis pollicetur TIT. XII.

I. *Imp.* ALEXANDER.A.*Rufo.*

C LIBERI contra tabulas parentum bonorum possessione admissa, solis parentibus & liberis legata præstare secundum edictum debent. PP.IIII.Id.Octobr. Maximo II.& Aeliano coss.

II. *Idem.A.Claræ.*

POSTHVMO nato, qui neq; hæres institutus à patre, neq; nominatim exhæredatus est, testamentũ rũpitur.& si cõtra tabulas bonorũ pósessio infantis nomine à tutore petita est, secũdũ tabulas possessio locũ habere nõ potest.D.Kal.Mart.Iuliano II.& Crispino coss.

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS liberti, quæ patronis uel liberis eorum datur TIT. XIII.

I. *Imp.* GORDIANVS.A.*Herculiano.*

D LICET ex caussa fideicõmissi manumissus sit is, quem ex uoluntate patris cum sorore tua te manumisisse proponis: tamen si extraneos scripsit hæredes: partis legitimæ contra tabulas eius bonorum possessionem petendo, uel contra nuncupationem, si testamentum sine scriptis conditum est, intra tempora edicto præstituta eam partem poteris obtinere.PP.VI. Kal.Decemb.Gordiano.A.& Auiola coss.

II. *Imp.* ANASTASIVS.A.*Asclepiodoto.*

PATRONVS liberti, muneribus electis & operis, à contra tabulas bonorum possessione repellitur.D.XIII.Kal.Mart.Viatore & Aemyliano coss.

VNDE LIBERI. TIT. XIIII.

E I. *Impp.* DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.*Sarpedoni.*

SI AVVS tuus relictis tribus emancipatis filijs decesserit, hiq; bonorum possessionem VNDE LIBERI acceperint: pro rata portione hęredes eos extitisse, palàm est.D.IIII.Non.*.Maximo II.& Aquilino coss.

II. *Iidem* AA.& CC.*Zosimo.*

EX TESTAMENTO uel ab intestato existente filio uel nepote suo hærede, nemo potest intestatò hæres existere.D.III.Id.Mart.Ipsis AA.coss.

III *Imp.* CONSTANTINVS.A.*ad Leontium comitem* R.P.*Orientis.*

QVI se patris post auum intestatò defuncti negat hæredem: mortui aui paterni suscipere facultates non potest, maximè emancipatus: nisi per bonorum possessionem ad huiusmodi beneficium peruenerit.D.VIII.Id.Apri.Limenio & Catulino coss.

VNDE LEGITIMI, ET VNDE COGNATI TIT. XV.

I. Imp. ALEXANDER. A. Vlpio.

CONSobrinorum tuorum intestatorum bona, si ad prioris necessitudinis neminem iure pertinuerint, tuq; eorum possessionem agnouisti: persequi non prohiberis. D. III. Id. August. Iuliano II. & Crispino. COSS.

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Zenoni.

CVM propius sobrino, id est consobrina natum rebus humanis intestatò defunctum proponas: intelligis, sine auxilio bonorum possessionis eius te successionem uindicare nõ posse. D. VII. Kal. Iun Laodiceæ. A A. COSS. G

III. Idem. A A. & CC. Felici.

NEPOTIbus aui materni pro uirili portione etiam iure honorario successio defertur. D. Idib. Octobr. Sirmij. CC. COSS.

IIII. Iidem. A A. Syrissæ.

NON hoc, an tenuerit quis res hæreditarias, nec ne, sine uoluntate adquirendæ sibi hæreditatis, quærendum est: sed an admisit hæreditatem uel bonorũ possessionẽ. D. XI. Kal. Ianuar. Sirmij CC. COSS.

V. Idem. A. Platoni.

CERTVM quidem est cognationis iure citra admissionem bonorum possessionis neminem posse succedere. defunctis uero cognati succedere nolẽtes, bonorum possessionem petere non urgentur. D. XII. Kal. Maij. Sirmij. CC. COSS. H

DE SVCCESSORIO EDICTO TIT. XVI.

I. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano.

SI MAter tua propter furorem suum patrui sui bonorum possessionem non accepit: tu filius eius ad eorundem bonorum patrui magni possessionem ex edicto, quo prioribus non petentibus sequentibus non permittitur, admissus es. PP. III. Id. Decemb. Maximo II. & Æliano COSS.

II. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Firmo.

SI AVIAE frater eorum, de quorum successione agitur, uelut ex testamento adijt hæreditatem, quos intestatos decessisse, ac falsum testamentum prolatum contendis: & ab intestato, non petita bonorum possessione, uita functus est: ac tu, licet quinto gradu constitutus, ex successorio capite petijsti bonorum possessionẽ, uel needum exclusus petas: eorum successionem potes uindicare. Nam si is, quem quarto gradu constitutum non ambigitur, ex edicto petijt, nec hoc te latuit: frustra nobis supplicasti. D. VI. Id. April. Sirmij. CC. COSS. I

DE CARBONIANO EDICTO TIT. XVII

I. Iidem. A A. & CC. Floræ.

SI TIBI ac filio tuo ab his, contra quos supplicas, status mouetur quæstio: perspicis præmaturè rerum, quas uelut de patris successione filius tuus uindicat, restitutionem postulari: cum si in pupillari permaneat ætate, secundum formam edicti Carboniani data bonorum possessione, satisdatione impleta, tunc demum in possessionem eum constitui conueniat: uel hac non oblata, portionem ab omnibus, quam uindicat, possideri: seruitutis uero quæstionem in tempus differri pubertatis. D. XII. Kal. Nouembr. Sirmij. CC. COSS. K

II. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. A A A. ad Rufinum P. P.

CARBONIAnum edictũ sub personis legitimis indubitato matrimonio, custodito partu, & probata legitima successione, defertur: scilicet ut in possessione nouus hæres constitutus, usq; ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur interdum alienis. D. IV. Kal. Octob. Theodosio. A. III. & Habundantio COSS.

Mari

VNDE VIR ET VXOR TIT. XVIII.

I. *Impp.* THEODOSIVS. & VALENTIN. A A. *Hierio* P. P.

MARITVS & uxor ab intestato inuicem sibi in solidum pro antiquo iure succedãt, quoties deficit omnis parentum, liberorumúe, seu propinquorum legitima, uel naturalis successio, fisco excluso. D. XII. Kal. Mart. Hierio & Ardaburio COSS.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE TIT. XIX.

B I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Theodosiano.*

EMANCIPATUS, repudiata bonorum possessione, absentiæ patroni caussæ uelamento rursus ad eandem redire quæstionẽ frustra conatur. Sine die & cõsule.

II. *Iidem.* A A. & CC. *Theodoro.*

FILIO delatam bonorum possessionem patri ad fraudem filij repudiare non licet. D. VI. Kal. Decemb. Nicomediæ. CC. COSS.

DE COLLATIONIBVS TIT. XX.

I. *Imp.* ALEXANDER. A *Deuteriæ.*

C EMANCIPATOS liberos testamento hæredes scriptos, & ex eo successionem obtinentes, à patre donata fratribus conferre nõ oportere: si pater, ut hoc fiat, supremis iudicijs non cauit: manifesti iuris est. PP. III. Id. Iul. Iuliano II. & Crispino COSS.

II. *Idem* A. *Primo.*

SI PATER intestatus decessit, relictis duobus filijs & filia, cuius nomine dotẽ promiserat: portiones hęreditatis æquę sunt, & dos nihilominus ita cõferenda est, ut pro portionib. fratres eius à necessitate præstandæ eius liberentur. D. III. Id. Septembr. Iuliano. II. & Crispino COSS.

III. *Idem.* A. *Alexandro.*

PACTVM dotali instrumento comprehensum, ut contenta dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regressum haberet: iuris authoritate improbatur, nec D intestato patri succedere filia ea ratione prohibetur. Dotem sanè, quam accepit, fratribus, qui in potestate manserunt, conferre debet. D. XIII. Kal. Iul. Agricola & Clemẽtino COSS.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Marino.*

FILIAE dotem in medium ita demum conferre coguntur, si uel ab intestato succedant, uel contra tabulas petant. nec dubium est, profecticiam seu aduentitiam dotem à patre datam uel constitutam, fratribus, qui in potestate fuerunt, conferendam esse. Is etenim, qui in familia defuncti non sunt, profecticiam tantummodo dotem post uarias prudentium opinioneis conferri placuit. PP. IIII. Id. Mart. Gordiano. A. & Auiola COSS.

V *Idem.* A. *Alexandro.*

DOTIS quidem petitio perseuerante matrimonio tibi non competebat. quamuis enim E eam intestato patre defuncto fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduersus maritum tibi actio potuit esse: cum eo minus in partem tibi delatæ successionis patris auferre potueris. D. Non. Septemb. Gordiano & Auiola COSS.

VI. *Idem.* A. *Claudio.*

EA DEMUM ab emancipatis fratribus his, qui manserunt in potestate, conferri consueuerunt, quæ in bonis eorum fuerunt eo tempore, quo pater fati munus impleuit: exceptis uidelicet, quæ ab ipsis alijs debentur. D. VII. Kal. Maij. Peregrino & Aemyliano COSS.

VII. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Tyranniæ.*

FILIAM testamento patris institutam hæredem, fratribus ijsdemq; cohęredibus dotem conferre nõ oportere, nisi pater hoc ipsum specialiter designauit, explorati iuris est. PP. VI. Kal. Maij. Præsente & Albino COSS.

De collationibus.

F

VIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Callippo.

SI SOROR tua in paternorum bonorũ diuisione te fefellit, nec dotem, quam acceperat à patre uestro intestatò diem functo, contulit: præses prouinciæ, examinatis partium allegationibus, cum bonis dotẽ confundi iubebit: & quod deducta ratione, plus apud eã esse animaduerterit, restitui tibi iubebit. idem est, & si arbitro dato, diuisio celebrata est. S. VI. Id. Iul. Ipsis A A. COSS. IX. Iidem. A A. & CC. Onesimo.

SI EMANCIPATI utricp à patre fuistis: collatio cessat Sin autem frater tuus in potestate patris mortis tẽpore fuerat, nec ullum testamentum relictũ, uel nouissimum iudiciũ cõmunis patris, tecp emancipatum probatum fuerit: ab intestato te ad successionem paternã ueniẽtem, ad collationẽ formam perpetui edicti certo iure prouocat. S. VI. Kal. Maij. Heracliæ. CC. COSS. X. Iidem. A A. et CC. Hirenæ. G

A PATRE uerbis precarijs in codicillis relictum, extero iure capiẽs filia, ad collationem dotis urgeri non potest S. VI. Kal. Decemb. Sirmij. CC. COSS.

XI. Idem. A A. & CC. Artemiæ.

POSTHVMO præterito patris testamentum rumpenti, atcp intestatò succedẽti, emancipatum petita bonorũ possessione conferre debere bona sua, perpetuo edicto cauetur: cum his etiam, qui sui futuri essent, si uiuo patre nati fuissent, conferre debere manifestè significatur: & emãcipatis (si legi datæ collationi non pareatur) denegandas actiones, non est ambigui iuris. V. Kal. Ianuar. Ipsis A A. & COSS. H

XII. Iidem. A A. & CC. Philaniæ.

FILIAE, licet maneat in sacris, si dotẽ non conferat, quam mortis tempore cõmunis patris habuit, fratribus in eadẽ familia cõstitutis: actiones hæreditarias denegari non ambigitur. unde cõsulẽ ac pro iuris ratione collationẽ fratribus tuis, quos in patris cõmunis mortis tẽpore fuisse potestate proponis, offers. Quin autẽ fratres tui durantes in familia patris peculium, si hoc necp castrense, necp relictũ eis doceatur, pręcipuũ habere nõ possint, sed in diuisionem paternæ ueniat hęreditatis: nec quidquam mutet, penes quem rex ex hoc profi cifcentes in eadẽ caussa durantes cõstitutæ reperiantur: absoluti manifestiq; iuris est. D. XI. Kal. Feb. Sirmij CC. COSS. XIII. Idem. A A. & CC. Antistiæ

SI DONATione tibi post mortem patris quæsisti fundum: soror tua portionem eius uindicare nõ potest. Nam si is filiæfamiliás cõstitutæ tibi à patre donatus est: cum sorore patri communi succedens, cum præcipuũ habere, contra iura postulas. D. VI. Id. Feb. Sirmij. Iisdemcp CC. & COSS. XIIII. Idem A A. & CC. Siratonicæ. I

SI MARITUS quõdam tuus ab intestato patri suo hæres exstitit, & ei posthumus à te editus successit: actiones hęreditarias amitæ filij uestri, quas habuit patris sui mortis tempore, dotem non coferenti, denegare præses non dubitabit PP. VII. Kal. Mart. Trimontij. Tusco & Anulino COSS. XV. Iidem. A A. & CC. Philippo.

NEC emancipati post mortem cõmunis patris quæsita conferre coguntur: sed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione. D. Idib. Decemb. Ipsis CC. COSS.

XVI. Idem A A. & CC. Socrati. K

FILIAM cum fratribus suis cohæredibus intestato patri succedentem, ultra derelictum codicillis non conferentem dotem, iudicio familiæ ercifcundæ nihil posse cõsequi, summa cum ratione placuit. D. V. Kal. Ianuar. Ipsis CC. & COSS.

XVII. Imp. LEO. A Erythrio P. P.

VT LIBERIS, tam masculini, quàm fœminini sexus, sui iuris, uel in potestate constitutis, quocuncp iure intestatæ successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit, contra tabulas bonorum possessione petita, uel inofficiosi querela mota rescisso, æqua lance paricp modo prospici possit: hoc etiam æquitatis studio præsenti legi credimus inserendum, ut in diuidendis rebus intestatò defunctorũ parentum, tam dos, quàm ante nuptias donatio cõferatur, quàm pater uel mater, auus uel auia, proauus uel proauia, pater-

A paternus uel maternus, dederit uel promiserit pro filio uel filia, nepote uel nepte, aut prone pote siue pronepte: nulla discretione intercedente, utrũ in ipsas sponsas pro liberis suis memorati parentes donationem contulerint, an in ipsos sponsos earum, ut per eos eadem in sponsas donatio celebretur: ut in diuidendis rebus ab intestato parentis, cuius de hæreditate agitur, eadem dos uel ante nuptias donatio ex substantia eius profecta conferatur. Emancipatis uidelicet liberis utriusq; sexus, pro tenore præcedentium legũ, ea, quæ in ipsa emancipatione à parentibus suis (ut adsolet fieri) consequuntur, uel post emancipationem ab ijsdem parentibus adquisierint, collaturis. D. V. Kal. Mart. Buseo & Ioanne coss.

B XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Constantino P.P.

LIBEROS, qui per nostræ legis authoritatẽ per oblationem precum & imperiale rescriptum sui iuris effecti fuerint, ad similitudinem cæterorum, qui emancipati ex antiquo iure sunt, collationes facere iubemus cõpelli secundum ea, quæ super cæteris emancipatis statuta sunt. D. XII. Kal. August. Constantinop. Probo & Auieno Iuniore coss.

XIX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P.P.

ILLAM meritò dubitationẽ amputare duximus, quæ super collatione dotis uel ante nuptias donationis inter certas personas satis iam uentilata est. nam si intestatus quis defunctus esset, filio uel filijs, aut filia uel filiabus relictis, & ex mortua filia uel filio cuiuscunq; sexus, aut numeri nepotibus: uel si qua intestata defuncta esset, filio quidem uel filijs similiter relictis, ex mortua uero filia uel filio itidem nepotibus cuiuscunq; sexus: de modo quidem C successionis minimè dubitabatur, sed palàm erat, quòd huiusmodi nepotes duas partes paternæ uel maternæ portionis tantum haberent, tertiam partem patruis suis uel auunculis uel amitis uel materteris pro iam posita constitutione concedentes. de collatione uero dotis uel ante nuptias donationis, quam defuncta persona pro filio uel filia superstitibus, & pro mortuo uel mortua filio uel filia dedisset: multa dubitatio est orta. superstitibus quidem filijs defunctæ personæ non debere se dotem uel ante nuptias donationem pro se datam à suo patre uel matre cõferre filijs mortui fratris sui uel mortuæ sororis suæ contendentibus, eò quòd nulla cõstitutio super huiusmodi collatione posita esset. nepotibus uero mortuæ personæ non tantum huic resistentibus, sed etiam adserentibus, quòd onus collationis D constitutione Arcadij & Honorij diuæ memoriæ sibi impositum, in personis tantummodo suorum auunculorum, non etiam patruorum, uel amitarum, uel materterarum locum habere posset. Talem igitur subtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios uel filias defunctæ personæ dotem uel ante nuptias donationem à parentibus suis sibi datam conferre nepotibus uel neptibus personę mortuę quàm eosdem nepotes uel neptes patruis suis aut auunculis, amitis etiam & materteris dotem uel ante nuptias donationem patris sui uel matris, quam pro eo uel ea persona mortua dedit, similiter conferre: ut cõmistis huiusmodi collationibus cum bonis personæ mortuę, duas quidem partes nepotes uel neptes habeant illius portionis, quæ patri uel matri eorum, si superesset, deferebatur: tertiã uero eiusdem portionis partẽ unà cum sibi cõpetentibus portionibus filij uel filiæ defunctæ personæ E cuius de hæreditate agitur, capiant. D. Kal. Iun. Constantinop. DN. Iustiniano A. PP. II Coss.

XX. Idem A. Mennæ P.P.

ILLVD sine ratione à quibusdam in dubietatem deductũ, plana sanctione reuelamus: ut omnia, quæ in quartam portionem ab intestato successionis computãtur his, qui ad actionem de inofficioso testamento uocantur: etiã si intestatus is decesserit, ad cuius hæreditatẽ ueniunt: omnimodo cohæredibus suis conferant. Quod tum in alijs, tum in his, quæ occasione militiæ uni hæredum ex defuncti pecunijs adquisitæ lucratur is, qui militiam meruit, locum habebit: ut lucrum, quod tempore mortis defuncti ad eum peruenire, poterat, non solum testamento condito quartæ parti ab intestato successionis computetur, sed etiam ab intestato conferatur. Hæc autem regula, ut omnia, quæ portioni quartæ computantur, etiã ab intestato cõferantur: minimè è cõtrario tenebit, ut possit quis dicere etiã illa, quę confe-

conferuntur, omnimodo in quartam partem his cōputari, qui ad inofficiosi querelam uocantur. Ea enim tantummodo ex his, quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro quibus specialiter legibus, ut hoc fieret, expressum est. Ad hęc cum ante nuptias donatio uel dos à patre data, uel matre, uel alijs parentibus pro filio uel filia nepote uel nepte, cæterisq́ descendentibus conferatur: si unus uel una liberorum ante nuptias tantummodo donationem uel dotem, non etiam simplicem donationē accepit uel acceperit, alter uerò uel altera neq; dotē neq; donationē ante nuptias à parente suo suscepit uel susceperit, sed simplicem tātummodo donationem: ne ex eo iniustū aliquid oriatur, si ea quidem persona, quæ ante nuptias donationem uel dotem suscepit, conferre eam cogenda sit, illa uero quæ simplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem eius minimè coartāda: si quid huiusmodi acciderit, iubemus ad similitudinem eius, qui ante nuptias donationem uel dotem conferre cogitur, etiam illam personam, quæ nulla dote uel ante nuptias donatione data solam simplicem donationē à parentibus suis accepit, conferre eam, nec recusare collationem, ex eo, quòd simplex donatio non aliter confertur, nisi huiusmodi legem donator tempore donationis suæ indulgentiæ imposuerit. D. VIII. Id. Aug. Cōstantinop. Decio. V. C. COS.

XXI. *Idem. A. Ioanni. P. P.*

VT NEMINI de cætero super collatione dubietas oriatur: necessarium duximus constitutioni, quam iam fauore liberorū fecimus, hoc addere: ut res, quas parentibus adquirendas esse prohibuimus, nec collationi post obitū eorum inter liberos subiaceant. ut enim castrense peculium in commune conferre in hæreditate diuidenda, & ex prisci iuris authoritate minimè cogebantur: ita & alias res, quæ minimè parentibus adquirūtur, proprias liberis manere censemus. D. XV. Kal. Nouemb. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. anno secundo.

DE TESTAMENTO MILITIS TIT. XXI.

I. *Imp. ANTONINVS. A. Floro militi.*

FRATER tuus miles si te specialiter de bonis, quę in paganico habebat, hęredem fecit: bona, quæ in castris reliquit, petere non potes: etiam si is, qui eorum hæres institutus est, adire ea noluerit. Sed ab intestato succedentes ueniunt: modo si in eius loco substitutus non est, & liquidò probatur fratrem tuum castrensia bona ad te pertinere noluisse. nam uolūtas militis in expeditione occupati pro iure seruatur. Accepta. V. Id. Septemb. Duobus & Aspris COSS.

II. *Idem. A. Septimo militi.*

MILES si castrēsium tantummodo bonorum cōmilitonem suum instituit hęredem: cætera bona, ut intestato defuncti, mater eius iure possedit. Quòd si extraneum scripsit hæredem, isq; adijt hæreditatē: bona eius in te transferri non iure desideras. PP. XI. Kal. Mart. Antonino. A. IIII. & Balbino COSS.

III. *Idem. A. Vindiciano.*

QVANQVAM militum testamenta iuris uinculis non subijciantur, cum propter simplicitatem militarem quomodo uelint, & quomodo possint ea facere his cōcedatur: tamen in Valeriani quōdam centurionis testamento institutio etiam cōmuni iure accepit authoritatem. Nam cum paterfamiliàs filiam ex duabus uncijs, uxorem ex uncia hæredem scripserit, nec de residuis portionibus quidquam significauerit: in tres partes diuisisse eum apparet hæreditatem: ut duas habeat, quæ sextantem accepit: tertiam, quæ ex uncia est hæres instituta. PP. Kal Nouemb. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

IIII. *Imp. ALEXANDER. A. Iunio.*

SI RVFINUS uir clarissimus tribunus lati claui maior annis lege definitis faciēs testamentum te manumisit: iustam tibi libertatem cōpetisse, scire debes. Quòd si minor annis ex lege constitutis fuerit, cum faceret testamentū: lege impediēte nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus remissa est. Quòd si idem testator caussam manumittēdi te

habuit

A habuit, quę probabilis uiuo manumittēte concilio futura esset: quia per fideicōmissum data libertas à quolibet minore annis, ei, cuius caussa probari potuit, præstari debet: ex testamento militis eiusmodi seruis iustā libertatē cōpetere, cōsequens est. D. XVI. Kal. Decēbr. Alexandro A. COS. V. Idem. A Sozomeno.

Ex testamento militis, siue adhuc in militia, siue intra annum missus, honestè decessit: hæreditas & legata omnibus, quibus relicta sunt, debentur: quia inter cætera, quæ militibus concessa sunt, liberum arbitrium quibus uelint relinquendis summis concessum est: nisi lex specialiter eos prohibuerit. D. XVII. Kal. Feb. Iuliano II. & Crispino CC. COSS.

B VI. Idem A. Valentino.

In testamento quidem eius, qui nō miles fuit, si duobus hæredibus institutis, altero, cui potuit usq; ad tēpus pubertatis parens facere testamentū, altero, cui posteaquam hęres exstitit, substituere non potuit, inuicē substitutio ijsdem uerbis facta est: in eū solum casum eam locum habere sentētijs prudentium uirorum, & cōstitutionibus diuorum parentium meorum placet, quo utriq; pari ratione potuit substitui. Sed cum ex testamēto militis controuersiā esse proponas, defuncta paruula eius filia postea, quàm hæres exstitit patri, cum qua simul æquis partibus hæres institutus eras, substitutione inuicem facta: & mater quidem intestatæ filiæ sibi successionem defendat, tu autē ex substitutione ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifesta est, licere militibus proprio priuilegio etiam hæredi-

C bus extraneis, posteaquam hæredes exstiterint, mortuis, substituere. sed tibi probandū est, an ita frater tuus senserit. PP. XI. Kal. Maij. Fusco II. & Dextro COSS.

VII. Idem. A. Fortunato.

Ex his uerbis, FORTVNATO LIBERTO MEO DO LEGO, uindicare tibi libertatem non potes, si pagani testamētum proponatur. at enim cum testatorem militem fuisse proponas: si non errore ductus libertum te crediderit, sed dandæ libertatis animum habuerit: libertatem equidem directam competere tibi, sed & legati uindicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij præstat. D. XII. Kal. Ianua. Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

VIII. Imp. GORDIANVS. A. Aeterno militi.

Certi iuris est, militē ad tempus etiam hæredem instituere posse. PP. III. Kal. Octob.

D Pio & Pontiano COSS. IX Idem. A. Valerio.

Sicvt certi iuris est militem, qui scit se filiū habere, aliosq; scripsit hæredes, tacitè eum exhæredare intelligi: ita si ignorans se filium habere, alios scribat hæredes, non obesse filio ademptam hæreditatē, sed minimè ualente testamento (si sit in potestate) eum ad successionem uenire, in dubijs non habetur. PP. V. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

X. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS C. Iustino militi.

Si cvm uel in utero haberetur filia inscio patre milite, ab eo præterita sit: uel cum in rebus humanis eam non esse falso rumore perlato pater putauit, nullam eius in testamento fecit mentionem: silentium huiusmodi exhæredationis notam nequaquam infligit. Is autem miles, qui testamento filiam suam appellauit, eiq; legatum dedit: non instituendo eam

E hæredem, exhæredauit. PP. XII. Kal. Iun. Præsente & Albino COSS.

XI. Iidem. A. & C. Aemyliano militi.

Captatorias institutiones etiā in militis testamento nullius esse momēti, manifestum est. PP. VII. Kal. Iul. Præsente & Albino COSS.

XII. Iidem A. & C. Domitiæ.

In testamento militis legē falcidiam, & in legatis, & fideicommissis cessare, exploratī iuris est. Sanè si quid ultra uires patrimonij postulatur: competenti defensione tueri te potes. PP. VI. Non. Iul. Præsente & Albino COSS.

XIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. A A. Claudiæ.

Et militibus nostris, centurionibus quoq; ob flagitium militare damnatis, non aliarum, quàm castrensium rerum testamentū facere permittitur, & intestatis iure proprio suc-

reditur à fisco. Prop. Non. Aug. Valeriano & Gallieno. A A. III. & II. COSS.

XIIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *hæredibus Maximi.*

SI À FRAtre suo militãte mater uestra scripta hæres successionē eius sibi quæsijt: quamuis testamenti scriptura non cõtinet iuris obseruationē: hanc hæreditatem fratrem testatoris uel eius filios ab intestato euincere nõ potuisse, iure cõstitit. PP. V. Non. Maij. Ipsis A A. & COSS.

XV. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Populum.*

MILITES in expeditione degentes, si uxores, aut filios, aut amicos, aut cõmilitones suos postremò cuiuslibet generis homines amplecti uoluerint supremę uoluntatis affectu: quo modo possint, ac uelint, testentur: nec uxorum, aut filiorum eorum, cum uoluntatem patris reportauerint, meritum aut libertas dignitasúe quæratur. Proinde sicut iuris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in uagina aut clypeo literis sanguine suo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inscripserint gladio sub ipso tempore, quo in prælio uitæ sortē derelinquunt huiusmodi uoluntatem stabilem esse oportet. D. III. Id. Aug. Nicomediæ. Optato & Paulino COSS. G

XVI. *Imp.* ANASTASIVS. A. *Hierio.* P. P.

SCRINIARijs uel apparitoribus, qui uirorum magnificorũ magistrorum militum iussionibus uel actionibus obtemperant: & si nomina eorum matriculis militaribus referri uideantur: nullatenus in ultimis à se cõficiendis uoluntatibus iuris militaris facultatem esse decernimus. D. Idib. Feb. Constantinop. Paulo. V. C. COS.

XVII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ.* P. P. H

NE QVIdam putarent in omni tempore licere militibus testamenta, quomodo uoluerint componere: sancimus, his solum, qui in expeditionibus occupati sunt, memoratum indulgeri circa ultimas uoluntates conficiendas beneficiũ. D. IIII. Id. April. Decio. V. C. COS.

XVIII. *Iidem.* A A. *Ioanni.* P. P.

LICET antiquis legibus permittebatur pupillis, si tribunatum numerorum merebantur, ultimum elogium conficere posse: attamen indignum nostris temporibus esse uidetur, eum, qui stabilem mentem nondum adeptus est, propter priuilegium militum sapientium hominum iura pertractare, & in tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè suis, uel alijs propinquis nocere, propriam substantiam extraneis relinquentem. ideoq; hoc fieri nullo modo concedimus. D. Kal. Noueb. post consul. Lampadij & Oreste. V V. C C. anno secũdo. I

QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, uel non possunt TIT. XXII.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Petronio militi.*

VANQVAM omnium bonorum socer tuus, itemq; frater eius, socij fuerint: tamen non eo minus idem frater eius, cum fati munus impleret, testamento suo potuit sibi hæredem instituere, quē uellet. Item non idcirco minus is testamenti factionem habet, quòd indiuisam successionē cum sorore sua dicatur habuisse. PP. XII. Kal. Aug. Ariano & Pappo COSS.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Viatori & Pontiæ.* K

SI IS, qui te cum uxore tua hæredem scripsit, quando testamentum ordinauit, sanę mentis fuit, nec postea alicuius sceleris conscientia obstrictus, sed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie constrictus, se præcipitem dedit, eiusq; innocentia liquidis probationib. commendari potest à te: adscitæ mortis obtentu, postremum eius iudicium conuelli nõ debet. quòd si futuræ pœnæ metu uoluntaria morte supplicium anteuertit: ratam uoluntatem eius conseruari leges uetant. PP. Kal. Decemb. Ipsis. A A. & COSS.

III. *Iidem.* A A. *Licinio.*

SENIVM quidem ætatis, uel ægritudinem corporis, synceritatem mentis tenentibus, testamenti factionem certum est non auferre. Filiam autē, quæ in potestate est, testamentum facere non posse, indubitati iuris est. D. IIII. Non. April. Sirmij. C C. COSS.

Si fra-

A *Qui testamenta facere possunt, uel non possunt.*

IIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Redoni.*

SI FRAter patruelis tuus ante quartumdecimum ætatis suæ annum decessit, cum face/
re testamentum non potuit: nihil rectè ex eius postremo iudicio postulatur. Nam si hanc
ætatem egressus, licet uigoris necdum emersissent uestigia, suum ordinauit solenniter iudi/
cium: hoc euellere frustra conatis. S. VI. Id. Nouemb. *. Pantichi CC. COSS.

V. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *ad Rufinum* P. P.

EVNVchis liceat facere testamentum, componere postremas exemplo omnium uolun/
tates, conscribere codicillos salua testamentorum obseruãtia. D. V. Kal. Mart. Sirmij. Con/
B stantio. A. V. & Cõstante Cæs. COSS. VI. *Idem.* A. *ad Volusium.* P. V.

SI QVIS Imperatorem fortè hæredem instituerit: habeat mutandi iudicij facultatem,
& quencunque uoluerit, secundum leges in testamento suo hæredem scribendi. D. XII. Kal.
Mart. Mediolani. Arbitrione & Lolliano COSS.

VII. *Imppp.* VALENS, VALENTIN. *et* GRAT. AAA. *Maximo.*

CVM HAEredes instituuntur Imperator seu Augusta: ius commune cum cæteris ha/
beant. quod & in codicillis, uel fideicommissarijs epistolis iure scriptis obseruandum erit.
Et (sicuti priscis legibus cautum est) Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere li/
ceat, & mutare. D. VII. Id. August. Gratiano A. II. & Probo COSS.

VIII. *Imp.* IVSTINVS. A. *Demosthenı.* P. P.

C HAC CONsultissima lege iubemus, ut carentes oculis, seu morbo, uel ita nati, per nuncu
pationem suæ condant moderamina uoluntatis: scilicet præsentibus septem testibus, quos
alijs quoque testamentis interesse iuris est, tabulario etiam: ut cunctis ibidem collectis, pri/
mum ad se omnes cõuocatos, ut sine scriptis testetur, edoceat. deinde exprimat nomina spe
cialiter hæredum, & dignitates singulorũ, & indicia, ne sola nominum cõmemoratio quid/
quam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, uel ex quot uncijs in successionẽ admitti de/
beant, & quid unumquemque legatarium seu fideicommissariũ adsequi uelit: omnia denique
palàm edicat, quæ ultimarum capit dispositionum series lege concessa quibus omnibus ex
ordine peroratis uno eodemque loco & tempore, sed & tabularij manu cõscriptis sub obten
tu septem (ut dictum est) testium, & eorundem testium manu subscriptis, dehinc consigna/
D tis, tam ab ijsdem testibus, quàm à tabulario: plenum obtinebit robur testantis arbitrium.
Quæ in eundem modum erunt obseruãda, quamuis nõ hæredes instituere, sed legata so/
lum & fideicõmissa, & in summa, quæ in codicillis habeantur cõgrua, duxerit ordinanda.

At cum humana fragilitas mortis præcipuæ cogitatione turbata, minus memoria pos/
sit res plures consequi: patebit eis licentia uoluntatẽ suam, siue in testamẽto, siue codicilli te/
nore cõpositam, cui uelit, scribendam credere: ut in eodẽ postea collectis testibus & tabula/
rio, te etiã (ut dictũ est) patefacta, cuius caussa conuocati sunt, etiã chartula promatur, quam
susceptam testatori recitabit tabularius simul & testibus: ut ubi tenor eorũ cunctis innotue
rit, elogium ipse suum profiteatur agnoscere, & ex animi sui, quæ lecta sunt, disposuisse sen/
tentia, & in fine subscriptio sequatur testium, necnon omnium signacula tam testiũ (prout
E dictum est) quàm tabularij. Sed quia tabulariorũ copia nõ in omnibus locis datur quæ/
rentibus: iubemus, ubi tabularius reperiri nõ possit, octauũ adhiberi testem: ut quod tabu/
lario pro suprà dicto modo cõmisimus, per octauũ testem effectum capiat: libera potestate
concedenda, uoluntates suas in prædictũ modum ordinãtibus, chartulam ita subscriptam,
ita denique consignatã, ut antelatę formæ declarant, cui uelint è testibus custodiendam man
date. Sic fieri nanque confidimus, ut non recipiat se tantum in cæcis testandi licentia, sed
ne locum quidem ullum relinquat insidijs tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot in/
insuper in tuto locata manibus. D. Kal. Iun. Constantinop. Iustiniano & Valerio COSS.

IX. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Iuliano* P. P.

FVRIO sum in suis iudicijs ultimum condere elogium posse, licet ab antiquis dubitaba/
tur, tamen & retro principibus, & nobis placuit. Nunc autem hoc decidendum est quod si/

 F
mili modo antiquos animos mouit, si cœpto testaméto furor eũ inuasit. Sancimus itaq; tale testamentum hominis, qui in ipso actu testamenti aduersa ualetudine tentus est, pro nihilo esse. Sin uero uoluerit in dilucidis interuallis aliquod códere testamentũ, uel ultimam uoluntaté, & hoc sana mente, & inceperit facere, & cõsummauerit, nullo tali morbo interueniente: stare testamentũ, siue quancunq; ultimã uoluntaté censemus: si & omnia alia accesserint, quæ in huiusmodi actib. legitima obseruatio sequitur. D. Kal. Septéb. Cõstantinop. Lampadio & Oreste v v. c c. coss. X. *Idem. A. Ioanni. P. P.*

DISCRETIS muto & surdo, quia non semper huiusmodi uicia sibi concurrunt: sancimus si quis utroq; morbo simul laboret, id est, ut neq; audire, neq; loqui possit, & hoc ex ipsa natura habeat: neq; testamentum facere, neq; codicillos, neq; fideicõmissum relinquere, nec mortis caussa donationem celebrare cócedatur, nec libertaté, siue uindicta, siue alio modo imponere: eidem legi tam masculos, quàm fœminas obedire imperantes. Vbi autem & huiusmodi uicij non naturalis, siue masculo, siue fœminæ accidit calamitas, sed morbus postea perueniens & uocem abstulit, & aures conclusit: si ponamus huiusmodi personam literas scienté: omnia, quæ priori interdiximus, hoc ei sua manu cõscribenti permittimus. Sin autem infortuniũ discretũ est, quod ita raro contingit: & surdis, licet naturaliter huiusmodi sensus uariatus est, tamen omnia facere & in testamentis, & in codicillis, & in mortis caussa donationibus, & in libertatibus, & in alijs omnibus permittimus. Si enim uox articulata ei à natura concessa est: nihil prohibet eum omnia, quę uoluerit, facere: quia scimus quosdam iurisperitos, & hoc subtilius cogitasse, & nullum esse exposuisse, qui penitus non exaudiat, si quis supra cerebrũ illius loquatur, secundum quod Iubentio Celso placuit. In eo autem, cui morbus postea perueniens auditum tantũmodo abstulit: nec dubitari potest, quin possit omnia sine aliquo obstaculo facere. Sin uero aures quidem apertæ sunt, & uocem recipientes, lingua auté eius penitus præpedita: licet à ueteribus authoribus sæpius de hoc uariatum est: attamen si hunc peritũ literarum esse proponamus, nihil prohibet eum scribentem omnia facere, siue naturaliter, siue per interuentũ morbi huiusmodi infortunium ei accessit: nullo discrimine, neq; in masculis, neq; in fœminis, in omni ista constitutione seruando. D. X V. Kal. Mart. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. v. c c.

G

H

XI. *Idem. A. Ioanni P. P.* I

NEMO ex lege, quam nuper promulgauimus, in rebus, quæ à parentibus adquiri non possunt, existimet aliquid esse innouandũ, & permissum fuisse filijsfamiliarũ cuiuscunque gradus uel sexus, testamenta facere: siue sine patris consensu bona possideát secundum nostræ legis distinctionem, siue cum eorũ uolũtate. nullo etenim modo hoc eis permittimus. sed antiqua lex per omnia conseruetur, quæ filijsfamiliatum, nisi in certis casibus, testamenta facere nullo modo concedit, & in huiusmodi personis, quæ huiusmodi facultatem habere iam concessæ sunt. S. D. Kal. Septembr. Cõstantinop. P. C. Lampadij & Orestis. v v. c c.

XII. *Idem. A. Ioanni. P. P.*

OMNES omnino, quibus quasi castrensia pecuila habere ex legibus cõcessum est, habeant licentiam in ea tantummodo ultimas uoluntates condere secũdum nostræ constitutionis tenorem, quæ talibus testamentis de inofficiosi quærela immunitatem præstitit. D. III. Non. Decemb. Constantinop. Post consulat. Lampadij & Orestis. v v. c c. K

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM TESTAmenta ordinentur TIT. XXIII.

I. *Imp. HADRIANVS. A. Catonio.*

TESTES serui, an liberi fuerint, non oportet in hac caussa tractari: cum eo tempore, quo testamentum signabatur, omnium consensu liberorum loco habiti sint, nec quisquam eis usq; ad hoc status controuersiã mouerit. Sine die & cõsule.

II. *Imp. ALEXANDER. A. Expedito.*

Publi

A *De testamentis, & quemadmodum testamenta ordinentur.*

PVBLICATI semel testaméti fides: quamuis ipsa materia, in qua primum à testatore scriptum relictum fuit, casu, qui probatur, interciderit: nihilominus ualet. PP. Kal. Iun. Fusco II & Dextro COSS. III. *Idem A. Antigono.*

EX IMPERfecto testamento nec Imperatorem hæreditatem uindicare, sæpe constitutum est. licet enim lex imperij solennibus iuris Imperatorem soluerit: nihil tamē tam proprium imperij est, quàm legibus uiuere. PP. XI. Kal. Ianuar. Lupo & Maximo COSS.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Rufino.*

SI IN nomine, prænomine, seu cognomine testator errauerit, nec tamen de quo senserit B incertum sit: error huiusmodi nihil officit ueritati. PP. XII. Kal. Ianuar. Gordiano. A. & Auiola. COSS. V. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Lucillo.*

NEQVE professio, neq; adseueratio nuncupantium filios, qui non sunt ueritati præiudicat: & quæ ut filijs testamento relinquuntur, iuxta ea, quæ à principibus statuta sunt, nō deberi, certi iuris est. Accepta VI. Non. Iul. Valeriano & Gallieno. AA. III. & II. COSS.

VI. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Terentiæ.*

VERBA testamenti, quibus mater uestra decedens nihil se cuiquam donasse significauit, si res se aliter habeat, fidem ueri non perstringunt. PP. III. Non. Nouemb. Diocletiano A. & Aristobolo COSS. VII. *Iidem.* AA. *Rufinæ.*

ERRORE scribentis testamentum iuris solennitas mutilari nequaquam potest: quando C minus scriptum, plus nuncupatum uidetur. & ideo rectè testamento condito, quanquam desit HAERES ESTO: consequens est, existente hærede, legata siue fideicommissa iuxta uoluntatem testatoris oportere dari. PP. XVII. Kal. Feb. Ipsis. AA. IV. & III. COSS.

VIII. *Iidem.* AA. *Marcellino.*

CASVS maioris ac noui contingentis ratione, aduersus timorē contagionis, quæ testes deterret, licet aliquid de iure laxatum est: non tamen prorsus reliqua testamentorum solennitas perempta est: testes enim huiusmodi morbo oppressos eo tēpore iungi atq; sociari remissum est: non etiam conueniendi numeri eorum obseruatio sublata est. D. XVI. Kal. Iul. Ipsis. IV. & III. AA. COSS. IX. *Iidem.* AA. *Patrocliæ.*

SI NON speciali priuilegio patriæ tuæ iuris obseruatio relaxata est, & testes nō in conspe D ctu testatoris testimoniorum officio functi sunt: nullo iure testamentum ualet. PP. X. Kal. Iul. Ipsis IV. & III. AA. COSS. X. *Iidem* AA. & CC. *Menophelimo.*

SI TESTAmentum iure factum sit, & hæres sit capax: authoritate rescripti nostri rescindi non oportet. Dat. XV. Kal. August. AA. COSS.

XI. *Iidem.* AA. & CC. *Zenoni.*

NON idcirco minus iuris factum testamentum & suas obtinet uires, quòd post testatoris mortem subtractum probatur. S. D. prid. Id. Nouemb. AA. COSS.

XII. *Iidem.* AA. & CC. *Matronæ.*

SI VNVS de septem testibus defuerit, uel coram testatore omnes eodem loco testes suo uel alieno annulo non signauerint: iure deficiet testamētum. De his autem, quæ interleta, E siue suprascripta dicis: non ad iuris solennitatem, sed ad fidei pertinent quæstionem: ut appareat, utrum testatoris uoluntate emendationem meruerint, uel ab altero inconsultè deleta sint, an ab aliquo falsò hęc fuerint commissa. S. D. prid. Non. Iul. Philippop. AA. COSS.

XIII. *Iidem.* AA. & CC. *Euryphidæ.*

TESTANDI caussa de pecunia sua legibus certis facultas est: non autē iurisdictionis mutare formam uel iuri publico derogare, cuiquam permissum est.

XIIII. *Iidem.* AA. & CC. *Achilleo.*

NON codicillum, sed testamentum auiam uestram facere uoluisse, institutio & exhæredatio facta probant euidenter. Subscr. Idib. Decemb CC. COSS.

XV. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *ad populum.*

QVONIAM indignum est ob inanem obseruationem irritas fieri tabulas & iudicia mor

tuorum:placuit ademptis his, quorũ imaginarius usus est, institutioni hæredis uerborum non esse necessariam obseruantiam, utrum imperatiuis & directis uerbis fiat, aut inflexis, nec enim interest, si dicatur, HAEREDEM FACIO, uel INSTITVO, uel VOLO, uel MANDO, uel CVPIO, uel ESTO, uel ERIT: sed quibuslibet cõfecta sententijs, in quolibet loquẽdi genere formata institutio ualeat: si modò per eam liquebit uoluntatis intẽtio. nec necessaria sint momenta uerborũ, quæ fortè seminecis & balbutiens lingua profudit. Et in postremis ergo iudicijs ordinandis amota erit solennium sermonũ necessitas: ut qui facultates proprias cupiunt ordinare in quacunq; instrumenti materia conscribere, quibuscunq; uerbis uti liberam habeant facultatẽ. S.D. Kal. Feb. Serdice. Constantio. A. & Constante A. CC. COSS. G

XVI. *Imppp.* GRATIAN. VALENTIN. & THEOD. AAA. *Eutropio* P.P.

NON dubium, nec incertum est, sicut Imperatoribus, ita qualibet dignitate uel potestate decoratis uiris, tam hæreditatẽ quàm legatum seu fideicommissum relinqui posse. Illud etiam adijciendum est, ut qui ex testamento uel ab intestato hæres exstiterit: & si uoluntas defuncti circa legata seu fideicommissa, seu libertates legibus non sit subnixa: tamen si sua spõte agnouerit, implendi eam necessitatẽ habeat. S. D. Kal. Iul. Thessalonicæ. Gratiano. V. & Theodosio AA. COSS.

XVII. *Impp.* ARCAD. et HONOR. AA. *Aeternali proconsuli Asiæ.*

TESTAmentum non ideo infirmari debebit, quòd diuersis hoc deficiẽs nominibus appellauit. cum superflua nõ noceant. Nanq; necessaria prætermissa imminuunt cõtractum, H & testatoris officiunt uoluntati, nõ abũdans cautela. D. XII. Kal. April. Arcadio. IV. & Honorio III. AA. COSS.

XVIII. *Iidem* AA. *Africano.* P. V.

TESTAmenta omnia, cæteraq;, quæ apud officium censuale publicari solent, in eodem reseruentur, nec usquam permittatur fieri ulla translatio. mos nanq; retinendus est fidelissimæ uetustatis. quem si quis in hac urbe uoluerit mutare: irritam mortuorum uideri faciet uoluntatem. D. XII. Kal. Octob. Constantinop. Cæsario & Attico COSS.

XIX. *Impp.* HONOR. & THEODOS. AA. *Ioanni* P.P.

OMNIVM testamentorum solennitatem superare uideatur, quod insertũ mera fide precibus inter tot nobiles probatasq; personas etiam cõscientiam principis tenet. Sicut igitur securus erit, qui actis cuiuscunq; iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorũ mentis suæ I postremum publicauit iudicium: ita nec de eius unquam successione tractabitur, qui nobis medijs, & toto iure, quod nostris scrinijs est cõstitutum, teste succedit. Nec sanè illud hæredibus nocere permittimus, si rescripta nostra nihil de eadem uoluntate responderint. uoluntates etenim hominum audire uolumus, non iubere: ne post sentẽtiam nostram inhibitum uideatur cõmutationis arbitrium: cum hoc ipsum, quod per supplicationẽ nostris auribus intimatur, ita demum firmum sit, si ultimum comprobatur, nec contra iudicium suum defunctus postea uenisse detegatur. Ne quid sanè prætermisisse credamur huiusmodi institutionis successoribus designatis: omnia, quæ scriptis hæredibus competunt, iubemus eos habere, nec super bonorum possessionis petitione ullam cõtrouersiam nasci: cum pro hærede agere cuncta sufficiat, & ius omne ipsa complere aditio uideatur. Omnibus etenim præstandum esse censemus, ut libero arbitrio, cui testandi facultas suppetit, successorem suum oblatis precibus possit declarare: & stabile sciat esse, quod fecerit: nec institutus hæres pertimescat, quum oblatas preces secundum uoluntatem defuncti idoneis testibus possit adprobare, si ei alia nocere non possunt. Dat. XII. Kal. Mart. Rauennæ post consulatum Honorij VIII. & Theodosij. V. AA. K

XX. *Eorundem* AA. *edictum ad populum urbis Constantinopolitanæ, & omnes prouinciales.*

NOLVMVS conuelli deficientium scriptas iure ac solenniter uoluntates, dum quoddam morientis supremum & non scriptum processisse confirmatur arbitriũ, tanquam patrimonium suũ ad nos deficiẽs maluerit pertinere. Omnibus etenim priuatis & militãtibus interdic-

dicimus, ne huiusmodi perhibeant testimonia: & falsi crimine reos teneri præcipimus, si cũ scriptæ iure ac solenniter deficientium exstiterint uoluntates, non scriptum aliquid sub nostrorum nominum mentione falsò adstruere moliantur. Nemo itaq; relictus hæres, uel legibus ad successionẽ uocatus, nostrum uel potentium nomen horrescat. nemo ferre testimonium in hunc modum, uel suscipere gestis uoces huiusmodi audeat, nostro uel etiam priuatorũ potentiũ nomine. D. VII. Id. Mart. Cõstantinop. Theodosio A. VII. & Palladio COSS.

XXI. *Impp.* THEODOSIVS, & VALENTIN. AA. *Florentio* P. P.

HAC consultissima lege sancimus, licere per scripturam conficientibus testamentũ (si nul- B lum scire uolunt ea, quæ in eo scripta sunt) consignatam, uel ligatam, uel tantum clausam inuolutamq; proferre scripturam, uel ipsius testatoris, uel cuiuslibet alterius manu cõscriptã, eamq; rogatis testibus septem numero ciuibus Romanis puberibus omnibus simul offerre signandam, & subscribendam: dum tamen testibus præsentibus testator suam esse testamentum dixerit, quod offertur, eiq; ipse coram testibus sua manu in reliqua parte testamẽti subscripserit. quo facto, & testibus uno eodemq; die ac tempore subscribentibus, & consignantibus, testamentum ualere: nec ideo infirmari, quod testes nesciant, quæ in eo scripta sunt testamẽto. Quòd si literas testator ignoret, uel subscribere nequeat: octauo subscriptore pro eo adhibito, eadem seruari decernimus. In omnibus autem testamentis, quæ præsentibus uel absentibus testibus dictantur, superfluum est, uno eodemq; tempore exigere C testatorem, & testes adhibere, & dictare suum arbitrium, & finire testamentum. sed licet tali tempore dictatum scriptumúe proferatur testamentum: sufficiet uno tempore eodẽq; die, nullo actu interueniente, testes omnes, uidelicet simul nec diuersis temporibus, subscribere signareq; testamentum. Finem autem testamenti subscriptiones & signacula testium esse decernimus. non subscriptum nanq; à testibus ac signatum testamentum pro infecto haberi conuenit. Ex imperfecto autem testamento uoluntatem tenere defuncti, nisi inter solos liberos à parentibus utriusque sexus habeatur, non uolumus. Si uero in huiusmodi uoluntate liberis alia sit extranea mista persona: certum est, eam uoluntatem, quantum ad illam duntaxat permistam personam, pro nullo haberi, sed liberis adcrescere. Per nuncupationem quoq;, hoc est sine scriptura, testamenta non aliã ualere sancimus, quàm si septẽ D testes (ut suprà dictum est) simul uno eodẽq; tempore collecti, testatoris uoluntatem ut testamentum sine scriptura facientis audierint. Si quis autem testamento iure perfecto, postea ad aliud uenerit testamentũ: non aliás, quod antè factum est testamentũ, infirmari decernimus, quàm si quod secundũ facere testamentũ testator instituit, iure fuerit consummatũ: nisi fortè in priore testamẽto scriptis his, qui ab intestato ad testatoris hæreditatem uel successionẽ uenire non poterant, in secunda uoluntate testator eos inscribere instituit, qui ab intestato ad eius hæreditatẽ uocãtur. eo enim casu, licet imperfecta uideatur scriptura posterior, infirmato priore testamẽto, secundã eius uoluntatẽ nõ quasi testamentũ, sed quasi uoluntatẽ intestati ualere sancimus. In qua uoluntate quinq; testiũ iuratorũ depositiones sufficiũt. quo nõ facto: ualebit primũ testamentũ, licet in eo scripti uideãtur extranei. Illud E etiam huic legi prospeximus inserendum: ut etiam græcè omnibus liceat testari. D. Idib. Septembr. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

XXII. *Imp.* ZENO. A. *Sebastiano* P. P.

DICTANTIBUS testamenta, uel aliã quamlibet ultimã uoluntatẽ, legatum, uel fideicommissum uel quodcũq; aliud, quolibet legitimo titulo testatorem posse relinquere, minimè dubitandum est. Testibus etiã ad efficiendã uoluntatẽ adhibitis, pro suo libitu, quod uoluerit, testator relinquere nõ prohibetur. Dat. Kal. Marij. Constantinop. Basilio Iuniore. VC. COS.

XXIII. *Imp.* IVSTINVS. A. *Archelao*. P. P.

CONSULTA diualia, quibus consideratè prospectum est, ne uoluntates ultimæ deficientium in hac regia urbe cõfectæ, apud alium aperiri possint, quàm apud uirũ clarissimũ pro tẽpore cẽsus magistrũ, monumẽtis interuenientibus pro iuris ordine, neu'e in hæreditate,

secundum pristinam obseruationem celebratur (nihil enim ex ea penitus immutandum esse censemus) ea quidem, quæ minimè necessaria sunt, nullo procedere modo: quippe caussa subtilissima proposita, ea, quæ superflua sunt, minimè debent intercedere. Si quid autem necessarium euenerit, & in ipsum corpus laborantis respiciens contigerit, id est uel uictus necessarij uel potionis oblatio, uel medicaminis datio uel impositio, quibus relictis ipsa sanitas testatoris periclitetur, uel si quis necessarius naturæ usus ad depositionem superflui pôderis immineat uel testatori uel testibus: non esse ex hac caussa testamentum subuertendum, licet morbus comitialis (quod & factum esse comperimus) uni ex testi B bus contigerit: sed eo, quod urget & imminet, repleto, uel deposito, iterum per testamenti factionem solita adimpleri. Et si quidem à testatore aliquid fiat, testibus paulisper separatis, cum coram his facere aliquid naturale testator erubescat: iterũ introductis testibus, consequentia factionis testamenti procedere. si tamen in quendam uel quosdam testium aliquid tale contingat: si quidem ex breui tẽporis interuallo necessitas potest transire: iterum eorundem testium reuersum expectari, & solennia peragi sancimus. Sin autem longiore spacio refectio fortuiti casus indigeat, & maximè si salus testatoris periclitantis immineat: tunc illo uel illis testibus, circa quos aliquid tale eueniet, separatis, alios subrogari, & ab eo uel ab eis tam testatorem, quàm alios testes sciscitari, si ea, quæ eorum præsentiam antecedunt, omnia coram ijs processissent. Et si hoc fuerit undiq; manifestum: tunc eos C uel eum unà cum alijs testibus ea, quæ oportet, facere, & si in medio subscriptiones testium iam fuerant subsecutæ. sic etenim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in suo statu facimus permanere. Cum autem constitutione, quæ de testamentis ordinandis processit, cautum, quatenus, septem testium præsentia in testamentis requiratur, & subscriptio à testatore fiat, uel ab aliquo pro eo, & constitutio sic edixit, octauo subscriptore adhibito: & quidam testamentum suum omne manu sua propria conscripsit, & post eius literas testes adhibiti suas subscriptiones supposuerunt, aliaq; omnia solenniter peracta sunt in testamento, & testamentum ex hoc dubitabatur an irritum factum esset: eandem constitutionem corrigentes sancimus, si quis sua manu totum testamentum uel codicillum conscripserit, & hoc specialiter in scriptura reposuerit, quod hæc manu sua confecit: sufficiat ei to D tius testamenti scriptura, & non alia subscriptio requiratur, neq; ab eo, neq; pro eo ab alio: sed sequantur huiusmodi scripturam & literæ testium, & omnis, quæ exspectatur, obseruatio: & testamentum ualidum, & codicillus, si quinq; testium literæ testatoris scripturæ coadunentur, in sua firmitate remaneat, & nemo callidus machinator huiusmodi iniquitatis in posterũ inueniatur. D. VI. Kal April. Cõstantinop. Lampadio & Oreste. V V. C C. COSS.

XXIX. *Idem A. Ioanni P. P.*

IUBEMUS omnino testatorem, si uires habeat ad scribendum, nomen hæredis uel hæredum in sua subscriptione uel in quacunq; parte testamenti ponere: ut sit manifestum, secundum illius uoluntatem hæreditatem esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, uel literarum imperitia, hoc facere minimè potuerit: testibus testamenti præsen E tibus, nomen uel nomina hæredis uel hæredum ab eo nuncupari, ut omni modo sciant testes, qui sunt scripti hæredes, & ita certo hæredis nomine successio procedat. Si enim talis est testator, qui neque scribere, neq; articulatè loqui potest: mortuo similis est, & falsitas in elogijs committitur. quam ut exul fiat à republica nostra, maximè in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarũ ponimus. Quod si non fuerit obseruatum, & nomen hæredis uel hæredum non, fuerit manu testatoris scriptum, uel uoce coram testibus nuncupatum: hoc testamentum stare minime patimur, uel in totum, si tota hæredum nomina fuerunt prætermissa: uel in eius hæredis institutionẽ, cuius nomen neque lingua neq; manus testatoris significauit. Sed ne aliqua forsitan obliuio testium animis incumbat, pluribus interdum nominibus hæredum expressis: ipsi testes in suis subscriptionibus (cum testator hæc non scripserit, sed nuncupauerit) eorum nomina

A De hæredibus instituendis, et quæ personæ etc.

que rusticorũ(sicut prædictum est)pro suis rebus disposuerit: hoc omni modo, legum subtilitate remissa, firmum ualidúmq́ consistat. Dat. III. Non. Iul. Constantinop. DN. Iustiniano. A. IV. & Paulino. V. C. COSS.

DE HAEREDIBVS INSTITVENDIS, ET QVAE personæ institui non possunt. TIT. XXIIII.

I. *Imp.* TITVS AELIVS ANTONIN. A. *Antestiano.*

B Qui deportantur, si hęredes scribantur, tanquã peregrini capere nõ possunt. sed hęreditas in ea caussa est, in qua esset, si scripti non fuissent. Sine die & consule.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Cælitio.*

PATER tuus, si ex residua parte hæres institutus est, quam alter hęres scriptus capere non poterat, isq́ ad nullã partem hæreditatis per conditionem suam admitti potuit: ex asse hæres exstitit. nam residui commemoratio etiam totum admittit. PP. XV. Kal. Iul. Romæ. Duobus & Aspris COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Vitali militi.*

CVM proponas Alexandrum equidem testamento primo loco Iulianum ut libertum suum hæredẽ instituisse, eiq́ substituisse his uerbis, QVOD SI EX ALIQVA CAVSSA PRIMVS HAEREDITATEM MEAM ADIRE NOLVERIT, VEL NON POTVERIT: TVNC IN
C LOCVM SECVNDVM HAEREDEM SVBSTITVO VITALEM: post mortem autem testatoris Iulianum seruum cõmunem fuisse defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu ex substitutione admittaris, uoluntatis est quæstio. nam si credens eum proprium & suum libertum hæredem instituit, nec per eum ad alium quenquã hæreditatem pertinere uoluit: exstitit cõditio substitutionis, tibiq́ hæreditas delata est. Quòd si uerba substitutionis subscriptæ ad ius retulit, ut si nec per semetipsum alium fecisset hæredem (potuit enim, quãuis iubente domino, nolle adire) ita demum substitutus uocaretur: si tamen paruit domino, & adijt: substitutioni locus nõ est. PP. VI. Kal. Maij. Maximo. II. & Aeliano COSS.

IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Vlpio.*

SI PAter tuus eum quasi filium suum hæredem instituit, quem falsa opinione ductus suũ
D esse credebat, non instituturus, si alienum nosset, isq́ postea subditus esse ostensus est: auferendam ei successionem, diui Seueri & Antonini placitis continetur. PP. prid. Non. Octob. Pio & Pontiano COSS.

V. *Idem* A. *Cassiano.*

NON ideo minus uxor iure hæres uidetur instituta, quòd non uxor, sed adfinis testamẽto nominata est. PP. V. Kal. Octobr. Gordiano. A. II. & Pompeiano COSS.

VI. *Imp.* PHILIPPVS. A. *et* PHILIPPVS. *Cæs. Antonio.*

SI COMpensandi debiti gratia uxor maritum fecit hæredem: desiderio tuo pręter portionem hæreditatis debitum quoq́ restitui postulantis, non tantum iuris seueritas, uerum etiam defunctæ uoluntas refragatur. PP. XII. Kal. Mart. Præsente & Albino COSS.

E VII. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *Zetoni.*

NEC apud peregrinos fratrem sibi quisquã per adoptionem facere poterat. cum igitur, quod patrem tuum uoluisse facere dicis, irritum sit: portionem hæreditatis, quam is, aduersus quem supplicas, uelut adoptatus frater hæres institutus tenet: restitui tibi præses prouinciæ curæ habebit. PP. III. Non. Decembr. Diocletiano. II. & Aristobulo. COSS.

VIII. *Iidem* AA. *Hadriano.*

COLLEgium, si nullo speciali priuilegio subnixum sit, hæredem capere non posse, dubiũ non est. PP. X. Kal. Iun. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

IX. *Iidem* AA. *&* CC. *Iuliæ.*

EXTRAneum etiam, cum emoritur, sibi hæredem scribi placuit. PP. XVI. Kal. Nouẽbr. Sirmij. AA. COSS.

NEQVE

X. Iidem AA. & CC. Asclepiadæ.

NEQVE per se hæredes institutos, quibus hoc concessum non est, neq; per seruos proprios hæreditatem posse quærere, iuris dictat ratio. S. XVI. Kal. Septembr. Sirmij. Cæsaribus COSS.

XI. Impp. THEODOSIVS. & VALENTIN. AA. Hierio. P.P.

EXTRANEUM etiam penitus ignotum hęredem quis instituere potest. D. XI. Kal. Mart. Constantinop. Felice & Tauro COSS.

XII. Imp. LEO. A. Erythrio. P.P.

HAEREDITATIS, uel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonæ ciuiles, aut quælibet ædificia, uel mancipia, ad ius inclitæ urbis, uel alterius cuiuslibet ciuitatis peruenire possunt. D. V. Kal. Mart. Martiano. & Zenone COSS.

XIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P.P.

QVOTIES certi quidem ex certa rescripti sunt hæredes, uel certis rebus pro sua institutione contenti esse iussi sunt, quos legatariorum loco haberi certum est: alij uero ex certa parte uel sine parte, qui pro ueterum legum tenore ad certam unciarum institutionem referuntur eos tantummodo omnibus hæreditarijs actionibus uti uel conueniri decernimus, qui ex certa parte uel sine parte scripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occasione hæredum ex certa re scriptorum fieri. Dat. VIII. Id. April. Constantinop. Decio. V. clarissimo COS.

XIIII. Idem A. Ioanni. P.P.

CVM in libris Vlpiani, quos ad Massurium Sabinum scripsit, talis species relata est: hâc apertius expedire nobis uisum est. Quidam testamentum faciens ita instituit, SEMPRONIVS PLOTII HAERES ESTO. ueteres quidem existimabant errorem nominis esse, & sic institutionem ualere, quasi testator Plotius nominaretur, & Sempronium sibi scripsisset hæredem. Sed huiusmodi sententiam crassiorē esse existimamus. neq; enim sic homo supinus, imò magis stultus inuenitur, ut suum nomen ignoret. Sed siquidem ipse testator Plotio cuidam hæres exstitit: manifestum est, sibi Sempronium hæredem instituisse, ut per mediam ipsius testatoris personam Plotij hæres efficiatur. & hoc argumentamur ex antiqua regula, quæ uoluit, hæredem hæredis testatoris esse hæredem. Sin autem nihil tale factum est: superuacuam esse & inanem huiusmodi institutionem: nisi prius hærede Plotio sibi instituto, sic adiecit, SEMPRONIVS PLOTII HAERES ESTO. tunc etenim existimandum est, eum dixisse, si non Plotius hæres sibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemúe Plotij ex substitutione uocari: ita, ut ex consequentia uerborum Plotius quidem institutus, Sempronius autem substitutus inueniatur. Sin autem neq; ipse testator Plotio hæres exstitit, neq; Plotium hæredem antea scripsit, & sic Sempronium Plotio hæredem esse uoluit: nullius esse momenti talem institutionem, cum non sit uerisimile in suum nomen quenquam errasse. Dat. III. Kal Aug. post consulatum Lampadij & Orestis. V V. CC.

DE INSTITVTIONIBVS, VEL SVBSTITVTIONIBVS seu restitutionibus sub conditione factis. TIT. XXV.

I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS. AA. Alexandro.

VM auum maternum ea conditione filiam tuam hæredem instituisse proponas si Anthylli filio nupsisset: non prius eam hæredem existere, quàm conditioni paruerit, aut filio Anthylli recusante, matrimonium impeditum fuerit, manifestum est. PP. Kal. Octobr. Anulino & Frontone COSS.

II. Imp. ANTONINVS. A. Cassiæ.

CONDITIONI, sub qua testamento matris tuę hæres instituta es, si non paruisti: locū habet substitutio. nec enim uideri potest sub specie turpium nuptiarum uiduitatem tibi indixisse, cum te filio sororis suę consobrino tuo probabili consilio matrimonio iungere uoluerit. nec extraordinario auxilio indiges: cum ex ijs precibus, quas libello complexa es, declaretur, nō

A tur, non per eũ stetisse, quò minus supremæ uoluntati matris tuæ testatricis satisfieret. PP. VIII. Id. Mart. Romæ. Antonino A. IV. & Balbino COSS.

III. *Idem A. Maxentio & alijs.*

SI MATER nos sub conditione emancipationis hæredes instituit, & prius, quàm uoluntati defunctæ pareretur, sententiam pater meruit, uel aliter defunctus est: morte eius uel alio modo patria potestate liberati, ius adeundæ hæreditatis cũ sua caussa quæsistis. S. prid. Kalend. Maij Sabino & Anulino COSS.

IIII. *Imp.* ALEXANDER *A. Aemiliano.*

SI PATER filium, quẽ in potestate habebat, sub conditione, quæ in ipsius potestate non B erat, hæredem scripsit, nec in defectum eius exhæredauit: iure testatus non uidetur. Cum autem trans mare & longè te agentem, sub hac conditione hæredem scriptum esse dicas, si in patriam, quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regressus fuisses, nec exhæredatum te alleges, si in eum locum non redisses: manifestum est, multis casibus nõ uoluntarijs, sed fortuitis euenire potuisse, ut eam impleri non posses. & ideo adire hæreditatem non prohiberis. PP. VI. Kal. April. Iuliano II. & Crispino COSS.

V. *Impp.* VALER. & GALLIEN. AA. *Maximo.*

REPREHENDENDA tu magis es, quàm mater tua. illa enim, si hæredem te sibi esse uelleti id, quod est inutile, matrimonium te dirimere cum uiro non iuberet. tu porrò uoluntatem C eius comprobasti diuortio. oportuerat autem, etsi conditio huiusmodi admitteretur, præferre lucro concordiam maritalem. enimuero cum boni mores hæc obseruari uetent: sine ullo damno coniunctionem retinere potuisti. Redi igitur ad maritum, sciens hæreditatem matris, etiamsi redieris, retenturam: quippe quam retineres, licet prorsus ab eo non recessisses. PP. XII. Kal. Decembr. Valeriano IV. & Gallieno III. AA. COSS.

* Græca Constitutio Iustiniani.

VI. *Idem A. ad Senatum.*

GENERALITER sancimus, si quis ita uerba sua composuerit, ut edicat, si filius uel filia intestatus uel intestata, uel etiam sine liberis, uel sine nuptijs decesserit, & ipse uel ipsa liberos sustulerit, siue testamentum fecerit: firmiter res possideri, & non esse locum substitutioni D eorum, uel restitutioni. Si enim nihil ex his fuerit subsecutum: tunc ualere conditionem, & res secundum uerba testamenti restitui, ut incertus successionis morientis exitus uideatur certo substitutionis uel restitutionis fine concludi. cui enim ferendus est intellectus, si forsitan testamentum quidem non fecerit, posteritatem autẽ habuerit: propter huiusmodi uerborum angustias eius liberos omni penè fructu paterno defraudari? Viam itaq; impiam obstruentes, ut ne quis & alius deuiauerit, huiusmodi facimus sanctionem: & hanc legem in perpetuum ualituram inducimus tam patribus, quàm liberis gratam. quo exemplo etiã alijs personis, licet extraneæ sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur.

Cum autem inuenimus excelsi ingenij Papinianum in huiusmodi casu, in quo pater filio suo substituit, nulla liberorum ex his procreandorum adiectione habita, ex optimo in- E tellectu disposuisse, euanescere substitutionẽ, si is, qui substitutione prægrauatus est, pater efficiatur, & liberos sustulerit, & intelligentem non esse uerisimile patrẽ, si de nepotibus cogitauerit, talem fecisse substitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretandũ esse credidimus, ut & si quis naturales filios habeat, & partẽ eis reliquerit, uel dederit usq; ad modum, quem nos statuimus, & substitutioni eos subiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euanescere substitutionem, liberis cã excludentibus, & intellectu optimo his, qui ad substitutionem uocantur, obsistente, & non cõcedente ad eos eam partem uenire, sed ad filios uel filias, nepotes uel neptes pronepotes uel proneptes morientis transmittente, & non aliter substitutione locum accipiente, nisi ipsi liberi sine iusta sobole decesserint: ut quod inter iustos liberos sancitũ est, hoc & in naturales fi-

De impuberum & alijs substitutionibus.

A in unũ casum duntaxat substitui potest, etiam in filio idem debere seruari, & ratio suadet, & diuus Marcus pater constituit. PP. VI. Kal. Aug. Chilone & Libone COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Achillæ.*

HABRES instituta matris testamento, si successionem ex testamento omisisti, & ab intestato bonorum possessionis ius habere uoluisti: substituto locum quin feceris, in dubium non uenit. proinde si substitutus hæreditatem amplexus est: actionibus, quæ aduersus matrem competebant, ipsum conuenire, non successionem ab intestato potes uindicare. PP. XI. Kal. Septembr. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Idem A. Firmiano.*

B QVAMUIS placuerit substitutionem impuberi, qui in potestate testatoris fuerit, à parente factam ita, SI HAERES NON ERIT, porrigi ad eum casum, quo postea, quàm hæres extitit, impubes decessit, si modo non contrariam defuncti uoluntatem exstitisse probetur: cum tamen proponas ita substitutionem factam esse, SI MIHI FIRMIANVS FILIUS ET AELIA VXOR MEA (QVOD ABOMINOR) HAEREDES NON ERVNT, IN LOCVM EORVM PVBLIVS FIRMIANVS HAERES ESTO: manifestum est, in eum casum factam substitutionem, quo utrique hæredem substitui potuit. PP. IV. Kalend. Iul. Fusco. II. & Dextro COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Hadrianæ.*

C POST aditam hæreditatem directæ substitutiones non impuberibus filijs factæ exspirare solent. PP. X. Kal. Iun. Ipsis IV. & III. AA. COSS.

VI. *Iidem AA. & CC. Quintiano.*

TESTAMENTO iure facto, multis institutis hæredibus, & substitutis inuicẽ, adeuntibus suã portionẽ cohæredum etiam inuitis repudiantium adcrescit portio. Sine die & consule.

VII. *Iidem AA. & CC. Feliciano.*

SI TESTAMENTO facto, intra pupillarem ætatem & in sua potestate cõstitutæ filiæ, si intra pubertatẽ decesserit, directis uerbis pater substituit: hæredẽ te factũ ex testamento post euentũ conditionis, intestati successionẽ exclusisse constitit. S. Kal. Ian. Sitmij AA. COSS.

VIII. *Iidem AA. & CC. Patronæ.*

D PRECIBUS tuis manifestius exprimere debueras, maritus quondam tuus miles defunctus, quem testamento facto hæredem communem filium uestrum instituisse proponis, & secundum hæredem scripsisse, utrúm ne in primum casum filio suo, quem habuit in potestate mortis tempore, an si intra quartum decimum suæ ætatis annum, aut postea decesserit, substituerit. Nam non est incerti iuris, quod si quidem in patris militis positus potestate, primo tantum casu habuit substitutum, & patri hæres exstitit: eo defuncto ad te omnimodo eius pertineat successio. Si uero substitutio & in secundũ casum, uel expressa, uel compendio non usque ad certam ætatem facta reperiatur: si quidem infra pubertatem decessit: eos habeat hæredes, quos pater ei constituit, & adierunt hęreditatem. Sin uero post pubertatem: tunc eius te successionem obtinente, ueluti ex caussa fideicommissi bona, quæ cũ moE reretur, patris eius fuerunt, à te peti possunt. S. V. Id. April. AA. COSS.

IX. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ P. P.*

HVMANITATIS intuitu parentibus indulgemus, ut si filium, nepotem uel pronepotem cuiuscunque sexus habeant, nec alia proles descendentium eis sit, iste tamen filius uel filia, nepos uel neptis, pronepos uel proneptis mente captus uel mẽte capta perpetuò sit, uel si duo uel plures isti fuerint, nullus uero eorum sapiat: liceat ijsdem parentibus legitima portione ei uel eis relicta, quos uoluerint, his substituere: ut occasione huiusmodi substitutionis ad exemplum pupillaris querela nulla contra testamentum eorum oriatur. Ita tamen, ut si postea resipuerit, uel resipuerint: talis substitutio cesset. uel si filia aut alij descendentes ex huiusmodi mente capta persona sapientes sint: non liceat parenti, qui uel quæ testatur, alios quàm ex eo descendentes, unum, uel certos, uel omnes substituere. Sin uero etiam liberi te-

statori uel testatrici sint sapiētes, ex his uero personis, quæ mente captæ sunt, nullus descen dat: ad fratres eorum unum, uel certos, uel omneis eandem fieri substitutionem oportet. D. III. Id. Decemb. Constantinop. DN. Iustiniano A. PP. II. COSS.

X. Idem A. Ioanni P. P.

CVM QVIDAM duobus impuberibus filijs suis hæredibus institutis adiecit, si uterque im pubes decesserit, illum sibi esse hæredem: dubitabatur apud antiquos legum authores, utrúm ne tunc noluerit substitutum admitti tantummodo, cum uterque filius eius in prima ætate decesserit: an alterutro decedente, illico substitutum in eius partem succedere. & placuit Sabino, substitutionem tunc locum habere, cum uterque decesserit. cogitasse enim patrem, primo decedente, fratrem suum in eius portione succedere. Nos eiusdem Sabini ueriorem sententiam existimantes: non aliter substitutionem admittendam esse censemus, nisi uterque eorum in prima ætate decesserit. D. VI. Kalend. August. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis V V. C C. G

XI. Idem A. Ioanni P. P.

SI QVIS duobus hæredibus institutis, filio suo impuberi eos unà cum alio tertio substituerit, & uerba testamenti ita composuerit, QVISQVIS MIHI HAERES ERIT, ET TITIVS FILIO MEO HAERES ESTO, secundum quod apud Vlpianum inuenimus: impubere mortuo filio, quærebatur, quomodo ad substitutionem uocentur tres substituti: utrúm ne duo priores, qui patri hæredes fuerant scripti, in dimidiam, & Titius in reliquam dimidiam: an tres substituti unusquisque ex triente ad substitutionem uocarentur. Alia adplicata dubitatione, si quis ita hæredem scripserit, TITIVS VNÀ CVM FILIIS SVIS ET SEMPRONIVS HAEREDES MIHI SVNTO. & in præsenti enim specie quærebatur secundum Vlpianum uoluntas testātis, utrúm ne Titium unà cum filijs suis in dimidiam uocet, & Sempronium in aliam dimidiam, an omnes in uirilem portionem. Nobis autem in prima quidem specie uidetur tres substitutos unúquenque in trientem uocari. in secunda autem specie, cum & natura pater & filius eadem esse persona penè intelliguntur: dimidiam partem Titio cum filijs, alteram uero partem Sempronio adsignari. D. VI. Kal. Aug Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis V V. C C. H

DE NECESSARIIS, ET SERVIS HAEREDIBVS instituendis, uel substituendis TIT. XXVII. I

I. Imp. ANTONINVS A. Aufidio & alijs.

CVM SERVI constituti sub appellatione libertorum hęredes scripti essetis: ea scriptura benigna interpretatione perinde habenda est, ac si liberi & hæredes instituti fuissetis. quod in legato locum non habet. Accepta VII. Kalen d. Mart. Prisco & Apollinari COSS.

II. Imp. PERTINAX A. Lucretio.

IS, QVI soluendo non est, hæredem necessarium etiam in fraudem creditorum relinquere potest. sed si, pignori datus fuisti, & in eadem caussa permansisti: nec ab eo quidem debitore, qui soluendo non fuit, liber & necessarius hæres existere potuisti. PP. XI. Kalend. April. Falcone & Claro COSS. K

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Felici.

SI TVTOR ancillam tuam contubernio suo coniunxit, ac post hæredem instituit: neque dominium ex huiusmodi facto tibi auferri potuit, & ut eius aditione iussu tuo tibi per hanc successio quęratur, iure concessam habes facultatem. S. XVI. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P. P.

CVM QVIDAM suum pupillum hæredem instituit, & seruo directis uerbis libertatem reliquit, & in secundo gradu, in quo pupillarem substitutionem faciebat, ipsum seruum sine libertate pupillò suo substituit: quærebatur inter prudentes, si ex huiusmodi substitutione

A tione hæres necessarius pupillo existeret? caussa enim altercationis ex uetere regula orta est, qua omnibus placuerat, hunc seruum necessarium hæredem domino fieri, cui in eodem gradu hæreditas & libertas relinquebatur. in præsenti autem non in unum tam libertas, quàm substitutio congregata est, sed in alium & alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus mirabile uisum est, si quis putet ex huiusmodi scrupulositate impediri testatoris uoluntatem, & maximè domini, & existimet non fieri seruum hæredem necessarium: sed ei licentiam præstet, & libertatem consequi, & hæreditatem respuere, & domini uoluntati reclamare. qui si hoc facere tentauerit: etiam puniendus est. B Sit itaque & uiuo pupillo liber, quia testator hoc uoluit: & mortuo pupillo necessarius hæres, quia & hoc testator uoluit. D. XV. Kal. Decembr. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

V. Idem A. Ioanni P.P.

QVIDAM cum testamentum conderet, duobus hæredibus scriptis, unum quidem ex parte instituit, seruum autem suum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte sine libertate scripsit hæredem, & postea eundem seruum alij legauit, uel post institutionem hæredis seruum per legatum alij adsignauit, & tunc hæredem eum sine libertate instituit. & dubitabatur, si huiusmodi legatum uel institutio aliquas uires possit habere, & cui adquiratur legatum uel institutio. dubitationis autem materia erat, quod adhuc seruum suum constitutum hæredem sine libertate scripserat. & tanta inter ueteres exorta est contentio, C ut uix possibile sit uideri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquendum est. nobis autem alius modus huius decisionis inuentus est, quia semper uestigia uoluntatis sequimur testatorum. Cum igitur inuenimus à nostro iure hoc esse inductum, ut si quis seruum suum tutorem filijs suis reliquerit sine libertate, ex ipsa tutelæ datione præsumatur etiam libertatem ei fauore pupillorum imposuisse: quare non hoc etiam in hæreditate & humanius & fauore libertatis inducimus, ut si quis seruum suũ scripserit hæredem sine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto neque adquisitio, neque tam effusus ueterum atque inextricabilis tractatus locum habeat? neque enim ferendum est supponere, quosdam esse ita supinos, ut eundem seruum & hæredem instituant sine libertate, & iterum alij per legatum eundem seruum adsignent. Sed cum ueteres & aliam proposuerunt ambiguitatem dicentes, si quis seruum suum in testamento qui- D dem hæredem ex parte sine libertate scripserit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: si possit institutio ualere, & ille tam hæres, quàm liber fieri, ne uideatur per codicillos hæreditas confirmari, in quibus hæreditas dari secundum ueteres regulas non potest. Nos itaque in tali dispositione, licet in codicillis fuerit scripta, & libertatem & hæreditatem simul seruis per nostram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus: ut gratulentur, cum non serui remaneant, sed etiam liberi & hæredes efficiantur: cum tanta in eos nostri numinis beneuolentia effusa est, ut si libertas eis neque in testamento neque in codicillis data est, tamen hæreditate seruis relicta, quasi iniunctam & libertatem esse uideri. Illo uidelicet obseruando, ut si legatum uel fideicommissum eis sine libertate relinquatur, maneant in seruitute. non tamen ita impij hæredes existant, ut liberalitate testatoris seruiles E labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum, licet adhuc seruis constitutis, donent. Quæ iuris nostri definitio etiam ad aliam speciem dubitatam benignè extendatur. si quis etenim testamento principali seruum suum cuidam legauerit, in pupillari autem substitutione eundem seruum filio suo sine libertate substituerit: quærebatur, siue utilis esset talis substitutio, & per seruum legatum substitutio post mortem pupilli legatario adquiratur: siue inutilis esset huiusmodi substitutio, quia sine libertate in seruũ proprium facta est. Melius itaque nobis uidetur, legatario eum non statim adquiri sancire, sed exspectandum esse substitutionis euentum. & siquidem pupillo mortuo, locus fuerit substitutioni: & liber & hæres efficiatur. sin autem & substitutio minimè locum habuerit, forsitan pupillo iam in pubertatem perueniente: tunc ad legatarij dominium transeat. quem-

admodum enim ueteres, si cum libertate substitutio fuisset, hoc inducebant, quatenus in F
suspenso fiat libertas, & statuliber intelligatur: ita & ex nostra interpretatione, & sine adie/
ctione libertatis in substitutione, & liber & hæres pupillo existat. D. II. Kalend. Maij. Con
stantinop. post consulat. Lampadij & Orestis V V. C C.

VI. *Idem A. Ioanni P. P.*

DECISIONE nostra, quam fecimus, sancientes eum, qui à domino suo sine libertate hæ/
res instituitur, uideri libertatem accepisse, in propria sua firmitate durante: si quis seruum
suum purè quidem hæredem instituit, libertatem autem sub conditione ei donauit: siqui/
dem conditio talis sit, quę in potestate serui posita est: ille autem eam neglexerit, minimeq; G
compleuerit: & libertate eum & hæreditate sua culpa defraudari. Sin autem casualis condi
tio est, & ex fortunæ insidijs defecerit: tūc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omni
modo competere: hæreditatem autem, siquidem soluendo sit, ad alios uenire, quos leges
uocant, si non aliquis fuisset substitutus. Sin autem soluendo non sit: ut necessarius hæres
constitutus, simul & libertatem & hæreditatem obtineat. tunc enim secundum definitionē
tam ueteris, quàm nostræ decisionis, & liber & hæres necessarius existat. D. II. Kal. August.
Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis V V. C C.

DE LIBERIS PRAETERITIS, VEL EXHAE- redatis TIT. XXVIII. H

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Fauiano.*

CVM POST omnes hęredum gradus exhæredatio scribitur, si adijciat testator, ab
omnibus se gradibus exhæredare: non dubitatur iuri satisfactū. Et ideo etiam si
id non adijciatur, appareat tamen eo cōsilio scripsisse, ut ab omnibus exhæreda/
ret: rectè factum testamentum uidetur. Proinde cum paterfamiliâs filijs institutis & inuicē
substitutis, filiam exhæredauerit: intelligendus est, exhæredationē ab utroq; gradu fecisse.
nam cum ijdem hæredes instituti sunt: nulla ratio reddi potest, quare uideatur in posterio
re tantum casu exhæredare uoluisse. PP. VI. Kal. Iul. Chilone & Libone COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Heraclidæ.*

SI AVVS tuus, qui patrem tuum & nouercā æquis portionibus hæredes instituit, cum
te quoq; haberet in potestate, testamento nominatim non exhæredauit: mortuo patre tuo I
uiuo auo, sine impedimento legis Velleæ succedendo in patris tui locum, rupisti aui testa/
mentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit. PP. VI. Id. April. Fusco II. & Dextro COSS.

III. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P. P.*

SI QVIS filium proprium ira exhæredauerit, ILLE FILIVS MEVS ALIENVS MEAE
SVBSTANTIAE FIAT: talis filius ex huiusmodi uerborum conceptione non præteritus,
sed exhæredatus intelligatur. cum enim manifestissimus est sensus testatoris: uerborum
interpretatio nunquam tantum ualeat, ut melior sensu existat. D. X. Kal. Mart. Constanti/
nop. post consulat. Lampadij & Orestis V V. C C.

IIII. *Idem A. Ioanni P. P.*

MAXIMUM uicium antiquæ subtilitatis præsenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse K
iura obseruanda in successione parentum, si ex testamento ueniāt, in masculis, & alia in fœ
minis: cum ab intestato simile ius utriq; sexui seruauerit: & alijs uerbis exhæredari debere
filium sanxit, alijs filiam. & inter nepotes exhæredandos alia iura ciuilia, alia prætores in/
troduxerunt. & si præteritus fuerat filius: uel ipso iure testamentum euertebat, uel contra ta
bulas bonorū possessionē in totū accipiebat. filia aūt præterita ius adcrescendi ex iure uete/
re accipiebat, ut eodē momento & testamentū patris quodāmodo ex parte iure adcrescēdi
euerteret, & ipsa quasi scripta legatis supponeretur. ex prætore aūt habebat cōtra tabulas
bonorū possessionē in totū. cōstitutio aūt Magni Antonini eā in tantū coartabat, in quantū
ius adcrescendi cōpetebat. Qui enim tales differentias inducunt, quasi naturæ accusatores

A existunt, cur nõ totos masculos generarit, ut unde generentur, non fiant. nam hoc corrigentes, & maiorum nostrorum sequimur uestigia, qui eandem obseruationem colere manifestissimi sunt. Scimus etenim antea simili modo filium & filiam omnes inter cæteros exhæredatos scribere esse concessum: tametsi centumuiri aliam differentiam introduxerunt, & ex hac iniquitate uicium emersit, quale ex libris Vlpiani, quos ad edictum fecit prætoris, inuentũ à Triboniano uiro gloriosissimo nostro quæstore, cęterisq; uitis facũdissimis com positoribus iuris enucleati, ad nostras aures relatum est. Nam cum ultimũ adiutoriũ de inofficiosi querela positum esset, & nemo ex alio ortus præsidio ad hanc decurrere posset: in-

B uenta fuerat filia præterita minus habens, quàm filia exhæredata. cum enim per contra tabulas bonorum possessionem uel ius adcrescendi semissem substantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præstare compellebatur, scilicet usq; ad dodrantẽ suæ portionis: remanebat ei sescuntia tantummodo in sua successione. quòd si fuisset exhęredata: quarta pars omnimodo totius substantię ei relinqui debebat: & quã iniuria dignã pater existimabat, amplius habebat ea, quã taciturnitate in institutione pręterijt. & si secundũ nostrę constitutionis definitionẽ, quam de supplemento quadrantis posuimus, repletio fuerat introducta: simili modo exhæredatę in quarã partem repletio accedebat: & ita uiciũ permansit, nec nec ex nostra constitutione emendationẽ aliquam sentiret. Sancimus itaq;, quemadmodum in successionibus parentũ, quæ ab intestato deferuntur, ęqua lance mares & fœminæ

C uocantur: ita & in scriptura testamentorũ eas honorari, & similibus uerbis exhęredationes nominatim procedere, & cõtra tabulas possessionẽ talem habere, qualem filius uel suus uel emancipatus: ut & ipsa, si fuerit pręterita, ad instar filij emãcipati uel sui, uel testamentũ ipso iure euertat, uel contra tabulas bonorum possessionẽ stare hoc nõ patiatur. Et hæc non solum in filiabus obtinere, sed etiã in nepotibus & neptibus, & deinceps obseruari censemus: si tamen ex masculis progeniti sunt. Sed quia & aliud uiciũ fuerat sub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exhæredationis in posthumis, alia in iam natis obseruabantur: cum necesse fuerat posthumam inter cæteros exhęredatam etiã legato honorari, filiam autem iam progenitam & sine donatione: & hoc breuissimo incremento uerborum ad plenissimam definitionem deduximus, sanciẽtes eadem iura obtinere & in posthumis exhęre-

D dandis, siue masculini, siue fœminini sexus sint, quæ in filijs & filiabus iam statuimus: ut etiam ipsi uel ipsæ nominatim exhæredentur, id est posthumi uel posthumæ facta mentione. D. Kal. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

DE POSTHVMIS HAEREDIBVS INSTITVENDIS, uel exhæredandis, uel præteritis TIT. XXIX.

I. Imp. ANTONINVS A. Brutatio.

Si post testamentum factum, quo posthumorum suorum nullam mẽtionem testator fecit, filiam suscepit: intestato uita functus est: cum adgnatione posthumę, cuius non meminit, testamentũ ruptum sit. ex rupto autem testamento nihil de-

E beri, neq; peti posse, explorati iuris est. DAT. & PP. IV. Kalend. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Soterico.

VXORIS abortu testamentum mariti nõ solui: posthumo uero præterito, quàmuis natus illico decesserit, nõ restitui ruptum, iuris euidentissimi est. S. XII. Kalend. Mart. Sirmij. Cæsaribus COSS.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P. P.

QVOD certatum est apud ueteres, nos decidimus. cum igitur is, qui in uentre portabatur, præteritus fuerat, qui si ad lucem fuisset redactus, suus hæres patri existeret, si non alius cum antecederet & nascendo ruptum testamentum faceret: si posthumus in hunc quidem orbem deuolutus est, uoce autem non emissa ab hac luce subtractus est: dubitabatur, si is posthumus ruptum facere testamentum posset, & ueterum animi turbati sunt, quid de

paterno elogio statuendum sit. cumq; Sabiniani existimabant, si uiuus natus esset, & si uocem non emisit, rumpi testamentum: apparetq; quòd & si mutus fuerat, hoc ipsum faciebat: eorum etiam nos laudamus sententiam, & sancimus, si uiuus perfectè natus est: licet illico postquam in terram cecidit, uel in manibus obstetricis decessit: nihilominus testamentum rumpi. hoc tantummodo requirendo, si uiuus ad orbē totus processit, ad nullum declinans monstrum uel prodigium. D. XV. Kalend. Decembr. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

IIII. *Idem A. Ioanni P.P.*

QVIDAM cum testamentum faciebat, his uerbis usus est: SI FILIUS VEL FILIA INTRA DECEM MENSIUM SPACIUM POST MORTEM MEAM EDITI FUERINT, HAEREDES SUNTO: uel ita dixit, FILIUS VEL FILIA, QUI INTRA DECEM MENSES PROXIMOS MORTIS MEAE NASCENTUR, HAEREDES SUNTO. iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum est, an uideantur non contineri testamento, & hoc ruptum facere. G Nobis itaq; eorum sententētiam decidentibus, cum frequentissimas leges posuimus testatorum uoluntates adiuuantes: ex neutra huiusmodi uerborum compositione ruptum fieri testamentum uideatur: sed siue uiuo testatore, siue post mortē eius intra decem menses à morte testatoris numerandos filius uel filia fuerint progeniti: maneat testatoris uoluntas immutilata, ne pœnam patiatur præteritionis, qui suos non præterijt. D. XII. Kalend. Decembr. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. H

DE IVRE DELIBERANDI, ET ADEVNDA, VEL adquirenda hæreditate TIT. XXX.

I. *Imp.* ANTONINVS *A. Titiæ.*

SI A PAtre emancipata, eo defuncto, bonorum possessionem nō agnouisti: frustra uereris ne hæreditati paternæ sis obligata, quòd seruum eius nullo iure manumisisti, res quoq; & mancipia quædam propter funeris impensas distraxisti. PP. Kal. Iul. Messala & Sabino COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER *A. Florentino militi.*

CVM DEBITUM paternum te exsoluisse allegas: pro portione hæreditaria agnouisse te hæreditatem defuncti non ambigitur. PP. VI. Id. Febr. Maximo II. & Aeliano COSS. I

III. *Imp.* GORDIANVS *A. Florentino militi.*

SI FRAtris tui filius mortis tempore in patris sui fuit potestate, siue ex asse hæres institutus est, etiam clausis tabulis hæres potuit existere: siue ex parte, nihilominus statim suus ei hæres exstitit: nec ea propter, quòd intra paucos dies mortis patris sui concessit in fatum, tu ad eiusdem fratris tui potes accedere successionem. Quòd si cum sui iuris esset, ante aditam hæreditatē decessit, tuq; fratri tuo legitimus hæres exstitisti, seu intra tempora edicto præfinita bonorum possessionem agnouisti: quæ facultatium hæreditariarū sunt, uel quæ ab alio iniuria detinentur, præsidis diligentia tibi restituentur. PP. XV. Kalend. Septembr. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS. K

IIII. *Imp.* DECIVS *A. Athenaidi.*

FILIOfamiliâs delata hæreditate, si pater pro hęrede uoluntate filij gessit: solennitati iuris satisfactum uideri, sæpe rescriptum est. PP. X. Kal. Mart. Decio A. & Grato COSS.

V. *Impp.* VALERIAN. *&* GALIEN. *AA. Paulo.*

POTVIT pupillus pro hærede tutore authore gerendo consequi successionē: sed ipsius actus & uoluntas fuit necessaria. nam si quid nesciente eo tutor egit: illi hæreditatem non potuit adquirere. PP. XVI. Kal. Iul. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

VI. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. *AA. Philippæ.*

SI AVIA tua patrem tuum ex duabus uncijs scripsit hæredem: & sola animi destinatione pater tuus hęres fieri poterat. igitur si testamēto easdem uncias ad te peruenire decreuit: L

A *De iure deliberandi, & adeunda. &c.*

apud rectorem prouinciæ duarum unciarum ius persequi poteris. PP. XVI. Kal. August. Sirmij. Ipsis IIII. & III. AA. COSS. VII. *Iidem* AA. *et* CC. *Eusobino.*

QVONIAM sororem tuam prius defunctam esse proponis, quàm cognosceret, an à fratre sibi aliquid hæreditatis fuisset relictum: manifestum atque euidens est, antequam pro hærede gereret, uel bonorum possessionem admitteret, defunctam successionẽ eam non potuisse ad hæredes suos transmittere. PP. Kal. Maij. Thiralli AA. COSS.

VIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Claudio.*

LICET IN continenti sui hæredes se paternis non miscuerint bonis: tamen ignorantes delatam sibi esse hæreditatem, longi temporis præscriptione, quò minus hanc rectè uindicent, excludi non possunt. S. XVII. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

B

IX. *Iidem* AA. *&* CC. *Platoni.*

SI CVRATORIS quondam tui testamento iure facto, uel ab intestato legitima delata successio est: hoc casu ei, qui non repudiauit hæreditatẽ, eã licet adire. rector igitur prouinciæ aditus, si hæreditati necdum sunt obligati, eos an hæredes sint, interrogare debebit: ac si tempus ad deliberandum petierint, moderatũ statuet. S. XVI. Kal. Ian. Sirmij. AA. COSS.

X. *Iidem* AA. *et* CC. *Sabinæ.*

SI TE BONIS paternis maior uiginti quinque annis miscuisti: neque inopia patris te excusat, neque uis fratris portionẽ tuam uel testamentum eripientis, arcere de exactione creditorum, qui iure ciuili pro hæreditaria te portione conueniunt, potest. S. XVI Kal. Ian. Sirmij Cæsaribus, COSS. XI. *Idem* AA. *et* CC. *Philumenæ.*

C

RENITENTE te pater tuus, in cuius fuisti potestate, neque spem delatæ tibi legitimæ quærendæ successionis absumere, neque hæreditarios manumittendo seruos ijs præstare libertatem potuit. S. VI. Id. Febr. Sirmij. CC. COSS.

XII. *Idem* AA. *et* CC. *Antonio.*

PVBEREM agnoscentem bonorum possessionem, postea quàm ei fuerat hæreditas delata, pro hærede gerere non ambigitur. S. III. Kal. Decembr. CC. COSS.

XIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Sclepolidi.*

SVVM hæredem, omissa bonorum possessione, paternam successionẽ obtinere potuisse certi iuris est. S. III. Idib. Decembr Nicomediæ. CC. COSS.

D

XIIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Flauiæ.*

SI SORORI suæ frater tuus ciuili uel honorario successit iure: licet res ex eius bonis descendentes non probetur tenuisse: hæres tamen effectus, contra possidentes experiri potest. S. XII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

XV. *Imp.* CONSTANTIVS *A. ad Leontium comitem orientis.*

NON EST dubium, si prius, quàm filius iussu patris adierit hæreditatem, propriæ potestatis effectus sit, arbitrio suo eundẽ hanc sibi potuisse quærere. DAT. XVII. Kal. April. Limẽnio & Catulino COSS. XVI. *Impp.* ARCAD. *et* HONOR. AA. *Annodio.*

NEC EMERE, nec donatum adsequi, nec damnosam quisque hæreditatem adire compellitur. D. VI. Kal. Ianuar. Olybrio & Probino COSS.

E

XVII. *Idem et* THEODOSIVS AA. *Anthemio P. P.*

CRETIONUM scrupulosam solennitatem hac lege penitus amputari decernimus. DAT. V. Kal. April. Constantinop. Honorio VII. & Theodosio AA. COSS.

XVIII. *Impp.* THEOD. *&* VALENTIN. AA. *ad Senatum.*

SI INFANTI, id est minori septem annis, in potestate patris, uel aui, uel proaui constituto uel constitutæ, hæreditas sit derelicta, uel ab intestato delata à matre uel linea, ex qua mater descendit, uel alijs quibuscunque personis: licebit parẽtibus eius, sub quorũ potestate est, adire eius nomine hæreditatẽ, uel bonorũ possessionem petere. Sed si hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans decesserit: tunc parentem quidem superstitem omnia, ex quacunque successione ad eundem infantẽ deuoluta, iure patrio quasi iam infanti quæsita capere Pa-

De iure deliberandi, & adeunda. &c.

A XXI. Idem A. Ioanni P.P.

CVM ALIQUIS scripsit hæredem eum, qui de sua conditione ei qui dominium eius uin/dicabat, in iudicio aduersabatur: is autem, qui dominum sese dicebat, adire eum hęreditatem imperabat, ut adquisitio hæreditatis per eum celebraretur: indignatus est quasi domino parere ei. dubitatio ueteribus exorta est, si qua pœna imponitur huiusmodi insolentiæ. ueteres in multas retrahuntur sententias: sed nos eorum discordiã sic esse decidendam censemus, ut distinctio subtilis caussę imponatur. Et siquidem ita scripta est institutio, ILLVM SERVVM ILLIVS HAEREDEM INSTITVO: quia apertissimum est, intuitu domini institutionem esse conscriptam: necesse est omnimodo per competentem iudicem eum compelli adire quidem hæreditatem, & eam adquirere: nulli autem ex postfacto subiici grauamini, si liber pronuncietur: sed omne, siue lucrum, siue damnũ, ad eum redundare, qui in seruitutem eum trahebat, & denegari ei & aduersus eum omnes hæreditarias actiones, nullo ex hoc ei præiudicio generando. Sin autem quasi liber institutus est, nulla domini uel serui mentione institutione habita: tunc nullo compelli modo eum adire hęreditatem, nec denegari ei liberale iudicium. sed & hæreditatem per suum ius decurrere, & liberale iudicium suam expectare sententiam, siue agente eo, siue pulsato: ut siquidem seruus pronuncietur: tunc domino suo hæreditatem adquirat. sin autẽ liber: eam adipiscatur, si adire maluerit. D. II. Kal. Maij. Constantinop. post consulatum Lampad. & Orest. VV. CC.

XXII. Idem A. ad Senatum.

C SCIMVS iam duas esse promulgatas à nostra clementia constitutiones, unam quidem de his, qui deliberandum pro hæreditate sibi delata existimauerunt, aliam autẽ de improuisis debitis & incerto exitu per diuersas species eis imposito. sed etiam ueterẽ constitutionem non ignoramus, quam diuus Gordianus ad Platonem scripsit, de militibus, qui per ignorantiam hæreditatem adierunt, quatenus pro his tantummodo rebus conueniantur, quas in hæreditate defuncti inuenerunt: ipsorum autem bona à creditoribus hęreditarijs non inquietentur. cuius sensus ad unam præfatarum constitutionum à nobis redactus est. arma etenim magis, quàm iura scire milites sacratissimus legislator existimauit. Ex omnibus itaque istis unam legem colligere nobis apparuit esse humanum: & non solum milites adiuuare huiusmodi beneficio, sed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum si im/

D prouisum emerserit debitum, sed etiã si onerosam quis inueniat esse, quam adijt, hæreditatem. ita enim nec satis necessarium deliberationis erit auxilium, nisi hominibus formidolosis, qui & ea timent, quæ nulla digna sunt suspicione. Cum igitur hæreditas ad quendam, siue ex testamento, siue ab intestato sit delata, siue ex asse, siue ex parte: siquidem recta uia adire maluerit hæreditatem, & spe certissima hoc fecerit uel sese immiscuerit, ut non postea eam repudiet: nullo indiget inuentario, cum omnibus creditoribus suppositus est, utpote hæreditate ei ex sua uoluntate infixa. Similique modo si non titubante animo respuendam uel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissimè intra trium mensium spacium, ex quo ei cognitum fuerit scriptum se esse uel uocatum hæredem, renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu exspectando, sit alienus huiusmodi hæredi/

E tate, siue onerosa, siue lucrosa sit. Sin autem dubius est, utrùm ne admittenda sit, nec ne defuncti hæreditas: non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hæreditatem, uel sese immisceat: omni tamen modo inuentarium ab ipso conficiatur, ut intra triginta dies post apertas tabulas, uel postquàm nota fuerit ei apertura tabularum, uel delatam sibi ab intestatato hæreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat inuentarium super his rebus, quas defunctus mortis tempore habeat: & hoc inuentarium intra alios sexaginta dies modis omnibus impleatur sub pręsentia tabulariorum, cæterorumque, qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. Subscriptionem tamen supponere hæredem necesse est, significantem et quantitatem rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta uel faciẽda, res apud eum remaneant. uel si ignarus sit literarum, uel scribere præ/

pediatur

A misceruint præsentes uel absentes, inuentarium facere distulerint, & datũ iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso, quod inuentarium secundum formam præsentis constitutionis non fecerint: & hæredes esse omnimodo intelligantur, & debitis hereditarijs in solidum teneantur, nec legis nostræ beneficio perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt. Et hæc quidem de his sancimus, qui deliberationẽ nullam petendam curauerint, quam putamus quidem penitus post hanc legem esse superuacuam; & debere ei derogari. cum enim liceat & adire hæreditatem, & sine damno ab eo discedere ex præsentis legis authoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidam
B uel uana formidine, uel callida machinatiõe pro deliberando nobis supplicandum necessarium esse existimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus adsertionibus repetita prece sæpius accipere: ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse cõtemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem, uel à nobis, uel à nostris iudicibus: non tamen amplius ab Imperiali quidem culmine uno anno, à nostris uero iudicibus nouẽ mensibus: ut neq; ex Imperiali largitione aliud tempus eis indulgeatur. sed etsi fuerit datum: pro nihilo habeatur. semel enim, & nõ sæpius eam peti cõcedimus. Sin autem hoc aliquis fecerit, & inuentarium conscripserit (necesse est enim omnimodo deliberantem inuentarium cum omni subtilitate facere) non liceat ei post tempus præstitutum
C (si non recusauerit hæreditatẽ, sed adire maluerit) nostræ legis uti beneficio, sed in solidum secundum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti sunt, unus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit: alter autẽ rudis & nouus à nostro numine repertus, per quem adeuntes sine damno conseruantur: electionem ei damus, uel nostram constitutionem eligere, & beneficium eius sentire: uel si eam adspernandam existimauerit, & ad liberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere. etsi non intra datum tempus recusauerit hæreditatem: omnibus in solidum debitis hæreditarijs teneatur, & non secundum modum patrimonij: sed etsi exiguus sit census hæreditatis, tamen quasi hæredem eum in totum obligari: & sibi imputet, qui pro nouo benificio elegerit grauamen. & ideo & in ipsam deliberationis dationem & diuinum rescriptum super
D hoc promulgandum, hoc adijci uolumus: ut sciant omnes, quòd omnimodo post petitam deliberationem, si adierint, uel pro hærede gesserint, aut non recusauerint hæreditatem, omnibus in solidum hæreditarijs oneribus teneantur. Si quis autem temerario proposito deliberationem quidem petierit, inuentarium autem minimè conscripserit, & uel adierit hæreditatem, uel minimè eam repudiauerit: non solum creditoribus in solidum teneatur, sed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè utatur. Quòd si post deliberationem recusauerit, inuentario minimè conscripto: tunc res hæreditarias creditoribus uel his, qui ad hæreditatem uocantur à legibus, reddere compellatur: quantitate earũ sacramento res accipientium manifestanda, cum taxatione tamen à iudice statuenda. Notissimum autem est ex hac constitutione, quæ omnes casus continet, nostris constitutionibus iam pro eisdem capitulis promulgatis esse derogatum, quarum altera etiam Gordianæ constitutionis sensus
E continebatur. cum enim ampliore tractatu habito melior exitus est inuẽtus, & tribus constitutionibus in unum congregatis, unus apparet & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: quapropter ex anterioribus inquietari nostro subiectos imperio non patimur: scilicet ut milites, etsi propter simplicitatem præsentis legis subtilitatem non obseruauerint, in tantum tamen teneantur, quantum in hæreditate inuenerint. Quam patres conscripti in huiusmodi casibus in posterum obtinere sancimus. D. V. Kal. Decembr. Constantinop. post cons. Lamp. & Orest. V V. CC.

DE REPVDIANDA VEL ABSTINENDA HAEreditate TIT. XXXI.

f* Si paterna-

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Mutatio.*

SI PATERna hæreditate te abstinuisse constiterit, & non ut hæredem in domo, sed ut inquilinum, uel custodem, uel ex alia iusta ratione habitasse liquidò fuerit probatum: ex persona patris conueniri te procurator meus prohibebit. PP. Id. Iul. Messala & Sabino COSS.

II. *Idem* A. *Seuero.*

SI PATERna hæreditate abstinuisti: non ideo, quòd à creditoribus fundos comparasti (si id bona fide fecisti) à posterioribus, qui sub eisdem obligationibus pecuniam patri credi derunt, iure conueniris. S. PP. V. Kal. Iul. Læto II. & Cereali COSS. G

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Thedotiano.*

SVVS HAEres exceptione pacti, qui testamentum iniustum adseuerans, postea nihil se de paterna successione petiturum non ex caussa donationis, sed transigendi animo in iure professus est: cum respuere nequiret quæsitam hæreditatem, & transactio nullo dato, uel retento, seu promisso minimè procedat: submoueri non potest. Sine die. Cæsarib. COSS.

IIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Modestino militi.*

SICVT maior uiginti quinque annis, antequam adeat, delatam repudians successionem, post quærere nō potest: ita quæsitam renunciando nihil agit, sed ius, quod habuit, retinet: nec quòd cōfessos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad uocem repudiantis hęreditatem, sed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet. S. V. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS. H

V. *Iidem* AA. *et* CC. *Claudianæ.*

PVPILLOrum repudiatio delatæ hæreditatis, sine tutore authore facta, nihil eis nocet. S. II. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

VI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P. P.*

SI QVIS suus recusauerit paternam hæreditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indistinctè ei remissum, donec res paternę in eodem statu permanēt, hoc facere, & post multum tempus licebat ei ad eandem hæreditatem redire: hoc corrigentes, sancimus, siquidem res iam uenditæ sunt: ut nullus aditus ei ad hæreditatem reseruetur. quod & antiquitas obseruabat. Sin autem res alienatæ nō sunt: siquidem maior annis constitutus est, & tempora restitutionis nulla ei supersunt: intra trium annorū spacium tantummodo huiusmodi ei detur licentia. Sin autē uel minor est, uel inutili tempore constitutus: tunc post impletum quadriennium (quod spacium pro utili anno, qui restitutionibus dabatur, præstitum est) aliud triennium ei indulgeri, intra quod potest rebus in suo statu manentibus adire hæreditatem, & suam abdicationem reuocare. quo tempore transacto, nullus aditus penitus ad paternam hæreditatem ei reseruetur: nisi fortè adhuc eo in minore ætate constituto, res uenditæ sunt. tunc etenim per in integrum restitutionē non denegatur ei adire hæreditatē, & res recuperare, & creditoribus paternis satisfacere. Dat. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orest. VV. CC. Anno secundo. I

QVEMADMODVM TESTAMENTA APERIANtur describantur, & inspiciantur TIT. XXXII. K

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Proculæ.*

VT TESTAmentum, quod dicis factum, proferatur, & publicè recitetur: competens iudex iubebit. PP. II. Kal. April. Maximo II. & Aeliano COSS.

II. *Impp.* VALERIAN. & GALIEN. AA. *Alexandro.*

TESTAmenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, ut in patriā proferantur, adfirmans: potes illuc proferre secundum leges moresque locorum, ut insinuentur: ita scilicet, ut testibus non præsentibus, adire prius pro tribunali uel per libellum rectorem prouincię, procures, ac permittente eo uiros honestos adesse facias, quibus pręsentibus aperiantur, & ab his rursus obsignentur. PP. XII. Kal. Ianuar. Maximo II. & Glabrione COSS.

Eius,

A De edicto D. Hadriani tollendo, et quemad. etc. Si quis aliquem testari prohib. &c.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Aristoteli.

EIVS, quod ad caussam nouissimi patris uestri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem, quam aperiri defunctus uetuit, uel ad ignominiã alicuius pertinere dicitur: inspiciendi ac describendi, præter diem & consulem, tibi rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. D. VI. Kal. Mar. CC. COSS.

IIII. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. ad Hesperium P.P.

CODICILLOS, seu scripturam quolibet tenore formatam, ea oportebit obseruatione in publicum proferri, qua testamenta panduntur. D. III. Kalend. August. Mediolani. B Ausonio & Olybrio coss.

DE EDICTO DIVI HADRIANI TOLLENDO, ET quemadmodum scriptus hæres in possessionem mittatur TIT. XXXIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucillo.

CVM INTER institutum & substitutum controuersia moueatur: eum, qui primo loco institutus est, induci in possessionem oportet. PP. XII. Kalend. Decembr. Dextro & Prisco coss.

II. Imp. ALEXANDER A. Eutacto.

QVAMVIS quis se filium defuncti præteritum esse alleget, aut falsum, uel inofficiosum C testamentũ, seu alio uicio subiectum, uel seruus defunctus esse dicatur: tamen scriptus hæres in possessionem mitti solet. PP. VI. Kal. Nouembr. Maximo II. & Aeliano coss.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P.P.

EDICTO diui Hadriani, quod sub occasione uicesimæ hereditatum introductũ est, cum multis ambagibus & difficultatibus, & indiscretis narrationibus penitus quiescẽte, quia uicesima hæreditatis à nostra recessit republica: antiquitatis nihilominus & alijs omnibus, quæ circa repletionem, uel interpretationẽ eiusdem edicti promulgata sunt: sancimus, ut si quis ex asse uel ex parte institutus, competenti iudici testamentum ostenderit nõ cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque suæ formæ parte uiciatum, sed quòd prima figura sine omni uituperatione appareat, & depositionibus testium legitimi numeri uallatum sit: D mittatur quidem in possessionem earum rerũ, quæ testatoris mortis tempore fuerunt, non autem legitimo modo ab alio detinentur, & eam testificatione publicarum personarum accipiat. Sin autem aliquis contradictor exstiterit: tunc in iudicio competenti caussæ in possessionẽ missionis & subsecutæ contradictionis uentilentur, & ei possessio adquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura ostẽderit: siue quis missus est, siue qui antea detinens contradicendum putauit. Nullis angustijs temporũ huiusmodi missione coartanda: sed siue tardius, siue præmaturè aliquis missus est: legis tantũ modo arbitriũ requiratur, & caussa, unde uel missio uel contradictio exoriatur. Siue enim post annale tempus, siue post maioris ęui curricula aliquis fuerit missus (si tamen ex legitimè formato testamẽto missio procedat) nullum ei temporis obstaculum obijciatur: nisi tantũ temporis effluxerit, quod possit E uel possessori plenissimè securitatẽ super dominio præstare, uel ipsi, qui missus est, omnẽ intentionẽ excludere. si enim uel ex una parte, uel ex utroque latere temporis prolixitas occurrerit: manifestissimum est, non solum missionẽ, sed etiam ipsam principalem caussam esse sopitam. D. XII. Kal. April. Constantinop. post cons. Lampadij & Orestis v v. cc.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHIBVERIT, uel coëgerit TIT. XXXIIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Seueræ.

CIVILI disceptationi crimen adiungitur, si testator non sua sponte testamentum fecit, sed compulsus ab eo, qui hæres est institutus, uel à quolibet alio, quos noluerit, scripsit hæredes. S. XV. Kal. Ianuar. Alexandro A. & cos.

f* 2 Eos, qui

De his, quibus ut indignis auferuntur hæred. &c.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Nicagoræ.

Eos, qui, ne testamentum ordinaretur, impedimento fuisse monstrantur, uelut indignas personas à successionis compendio remoueri, celeberrimi iuris est. pp. Kal. Ian. Diocletiano II. & Aristobolo coss. F

III. Iidem AA. et CC. Eutychidi.

Iudicium uxoris postremum in se prouocare maritali sermone, non est criminosum. D. V. Kalend. Ianuar. CC. coss.

DE HIS, QVIBVS VT INDIGNIS AVFERVNTVR hæreditates, & senatusconsulto Sillaniano TIT. XXXV. G

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Sceleri.

Haeredes, quos necem testatoris inultam omisisse constiterit, fructus integros coguntur reddere. neque enim bonæfidei possessores ante controuersiam illatam uidentur fuisse, qui debitum officium pietatis scientes omiserunt. Ex hæreditate autem rerum distractarum, uel à debitoribus acceptæ pecuniæ, post motam litem bonorum, usuras infetant. Quod in fructibus quoque locum habere, quos in prædijs hæreditarijs inuentos, aut exinde perceptos uendiderit, proculdubio est. Vsuras autem semisses dependere satis est. D. XV. Kal. April. Chilone & Libone coss.

II. Iidem AA. Vero.

Polla quidem liberam habuit administrandi patrimonij sui potestatem: nec idcirco, quòd pupillus illi hæres exstitit, ea, quæ ab ipsa finita sunt, reuocari in disceptationẽ oportet. sed si pupilli nomine falsum dicere uis testamentũ, de quo per Pollam transactum est: potes experiri: dum memineris, si in caussa non obtinueris: & portionem, quam ex eo testamento pupillus habet, te ei saluam facturum, quam adimi pupillo necesse erit secundum iuris formam: & de calumnia præsidem deliberaturum, quamuis pupilli nomine agere uideatis, cum retractas ea, quæ finita sunt per cohæredem. PP. VII. Kal. Maij. Antonino A. III. & Geta III. coss. H

III. Imp. ALEXANDER A. Antiochiano.

Si ea quæstio inferetur filijs eius, quam consobrinam tuam dicis, quòd tabulę testamenti patris eorum, qui à familia interfectus dicebatur, priusquam quæstio de seruis haberetur, apertæ & recitatæ sunt: propter amplissimi ordinis consultum hæreditas à fisco uindicatur. & ideo agi caussa apud procuratorem meum debet: quia nõ eo tempore pupilli fuerunt. PP. II. Non. April. Alexandro A. cos. I

IIII. Idem A. Philomuso.

Haereditas in testamento data, per epistolam uel codicillos adimi uerbis directis non potuerit. quia tamen testatrix uoluntatem suam nõ mereri unum ex hæredibus suis declarauerat: meritò eius portio non iure ad alium translata, fisco uindicata est. Libertates autem in eadẽ epistola datæ peti poterunt. PP. II. Kal. Decẽbr. Maximo II. & Aeliano coss.

V. Idem A. Tyranno.

Non oportet, ut indignis hæredibus successiones auferri prætextu, quòd in sepultura supremis defunctorum obtemperatum non fuisset. PP. VII. Idib. Mart. Iuliano II. & Crispino coss. K

VI. Idem A. Venusto & Clementino.

Minoribus uiginti quinque annis hæredibus non obesse crimen inultæ mortis placuit. Cum uos autem etiam excusationem pertulisse, & quosdam ex reis punitos proponatis: licet is, qui mandasse cædem dicitur, prouocauerit: uereri non debetis, ne quam hæreditatis paternæ à fisco meo quæstionẽ patiamini. conuenit enim pietati uestræ respondere & caussam appellationis reddenti. Quòd si maioris ætatis fuissetis: etiam ex necessitate prouocationis certamẽ implere deberetis, ut possetis adire hæreditatẽ. PP. XV. Kal. Iul. Alexandro. A. III. & Dione coss.

VII. Idem A. Vitaliæ.

Si ideo ultio necis testatoris nõ est desiderata, quia cædis authores repetiti non potuerint: ob-

tint: obesse hæredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Idib Mart. Lupo & Maximo coss.

VIII. Imp. GORDIANVS A. Tatiæ.

ALIA CAussa est eius, qui falsi instituta accusatione ad finẽ usq;, quod insimulabat, perduxit, & contrariam sententiam meruit: alia eius, qui inchoatam accusationem non pertulit: cum in illius quidem partem succedat fiscus: hic autem, qui contrariam indicis sententiam non sustinuit, suæ partis non perdat persecutionem. PP. XV. Kalend. Februar. Gordiano A. & Aniola coss.

B IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Aelianæ.

CVM FRAtrem tuum ueneno peremptum esse adseueras: ut effectus successionis eius tibi nõ auferatur, mortem eius ulcisci te necesse est. licet enim hęreditatem eorum, qui clandestinis insidijs perimuntur, hi, qui iure uocantur, adire non uetantur: tamen si interitum non fuerint ulti, successionem obtinere non possunt. PP. *. Tyberiano & Dione coss.

X. Idem AA. & CC. Syluanæ.

SOROREM fratris necem iure licito uindicantem, euincere ab uxore scripta tectè successionem non conuenit. secundum quæ si fiduciam innocentiæ geris, & neq; dolo malo tuo maritum necatũ, neq; alias indignã te successione probari posse confidis: aduersus omnem calumniam maximam habes securitatem. D. XII. Kal. Maij. Sirmij coss.

C XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

CVM SILLAnianum senatusconsultum & à nobis tam laudandum, quàm corroborandum est, necnon diui Marci oratio, quæ circa id facta est: inuenimus autem nullam mentionem in ea libertatis factã, & ueteres monit quędam de libertatibus relictis in testamento necati testatoris quæstio: necessarium nobis uisum est & hanc dirimere. hi enim, qui libertate fuerant in hoc testamento donati, & si eam accepissent: lucrum, quod eis in medio accedit, poterant sibi adquirere: interea autem procrastinatione propter necis uindictam habita hoc minimè ad eos peruenit, & postea in libertatem deducti periclitabantur. Sed ne medium tempus eis fieret damnosum, & maximè si ancillę in medio pepererint, & postea hæreditas sit addita: bellissimum nobis uidetur, diui Marci prudentissimi principis orationem & in libertatibus producere, ne princeps philosophiæ plenus aliquid uideatur imperfectum sanxisse. sed ita in hæreditatibus, & in legatis, & in fideicommissis, & maximè in libertatibus, quas semper philosophia amplectitur, extendatur eius oratio: ut & lucrum, quod in medio accedit, post libertatem acceptam restituatur: & partus liber & ingenuus esse intelligatur: nullaq; machinatione huiusmodi præpeditio damnum aliquod irrogare concedatur: & libera eorũ posteritas, si in medio fuerint ab hac luce subtracti, suorum genitorum cõmodum consequatur. meritò enim nobis sacratissimi Marci per omnia constitutionem replere placuit. nihil etenim actum esse credimus, dum aliquid addendum superest. D. II. Kal. Maij. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

XII. Idem A. Ioanni P.P.

E TALIS de antiquo iure dubietas nostræ serenitati suggesta est propter senatuscõsultum Sillanianum, & seruos, qui supplicio adficiuntur, sub eodem tecto commorantes, & non suum auxilium domino per insidias occiso præbentes. ueteres enim certum non faciunt, quis intellectus de uerbis SVB EODEM TECTO significatur: siue in eodem cubiculo, siue in tridinio, uel portico, uel in aula hæc appellatio accipi debeat: adijcientes, si dominus in uia, uel in agro fuerit interfectus, eos seruos puniri, qui præstò erant, & non auxiliũ ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla distinctione super qualitate præsentiæ utentes.

Nos igitur omnem eis occasionem ad declinanda supplicia super negligentia salutis domini sui amputantes: sancimus, omnes seruos, ex quocunq; loco, siue in domo, siue in uia, siue in agro, possint clamorem exaudire, uel insidias sentire, & non auxilium tulerint: supplicio senatusconsulti subiacere. oportet etenim eos ubicunq; senserint dominũ periclitan-

A ultimam uoluntatē:nisi id ille complexus sit,ut uim etiā codicillorum scriptura debeat obti nere:illo electionis uidelicet iure perdurante,ut qui ex testamento agere uoluerit, ad fideicōmissum migrare non possit. Si quis uero ex parentibus utriusq; sexus, ac liberis usq; ad quartū gradū adgnationis uinculis alligatus, uel cognationis nexu constrictus usq; ad tertiū, scriptus hęres fuerit, uel nuncupatus in eo uidelicet testamento, quod testator uicem quoq; codicillorū uoluit obtinere:licebit ei,si de hæreditate ex testamento secundū mortui uoluntatem agens fuerit superatus,uel certè ipse sponte uoluerit,ad fideicōmissi subsidium conuolare.non enim par eademq; ratio uidetur amittere debita,& lucra non capere. In
B omni autem ultima uoluntate,excepto testamēto,quinq; testes uel rogati, uel qui fortuitū uenerint, in uno eodemq; tempore debent adhiberi:siue in scriptis, siue sine scriptis uoluntas conficiatur:testibus uidelicet,quando in scriptura uoluntas componitur,subnotationē suam accommodantibus. D. XV. Kal. Mart. Constantinop. Victore V.C. COS.

DE LEGATIS TIT. XXXVII.

I. *Imp.* ANTONINVS PIVS A. *libertis Sextiliæ.*

QVAMVIS uerbis his,quo ad eum Claudio Iusto morati effetis, alimēta nobis & uestiarium legatum sit:tamen hanc fuisse defuncti cogitationem interpretor, ut etiam post mortem Iusti uobis eadem præstari noluerit. Sine die & consule.

C II *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Sabiniano.*

QVAMUIS hæres institutus hæreditatem uendiderit : tamen legata uel fideicōmissa ab eo peti possunt:& quod eo nomine datū fuerit, uenditor ab emptore & fideiussoribus eius petere poterit. PP. X. Kal. Septembr. Laterano & Rufino COSS.

II. *Iidem* AA. *Victorino.*

QVI POST testamentū factum prædia,quæ legauit,pignori uel hypothecæ dedit, mutasse uoluntatem circa legatariorum personā nō uidetur. & ideo etiā si in personā actio electa est:rectè placuit ab hærede prædia liberari. PP. VI. Kal. Maij. Gētiano & Basso COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS A. *Sulpitio.*

SERVIS testamento dominorum,non data libertate,legatum seu fideicommissum reli-
D ctum non ualet:nec conualescere potest, licet post mortem testatoris libertatem aliqua ratione consecuti sunt. PP. V. Kal. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

IIII. *Idem* A. *Donato.*

NON EST dubium, denegari actionē legatorū ei pro portione cōpetenti in his rebus, quas subtraxisse eū de hæreditate apparuerit. PP. V. Id. Septembr. Antonino A. IV. & Balbino COSS. V. *Idem* A. *Iuliano.*

SI LEGATA relicta primus legatarius agnouit: substitutio eorum in persona Pontianæ facta euanuit. PP. VIII. Kal. Maij. Romæ. Læto II. & Cereali COSS.

VI. *Idem* A. *Fausto.*

SI FORTIDIANUM fundum primo pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi le-
E gauit:concursu dominium eius tibi quoq; quęritur. Error autem nominum in scriptura factus(si modo de mancipijs uel de possessionibus legatis non ambigunt)ius legati dati non minuit. PP. V. Id. Iul. Læto II. & Cereali COSS.

VII. *Idem* A. *Demetrio.*

AB ADministratione tutelæ religio sacramēti Marcellum , quem nobis à patre tutorem datum testamento proponitis,eripit. quæ res quò minus legatum consequatur,non impedit.nec enim iustè ab ea petitione repellitur,cum etiam si uellet tutelam administrare, prohibeatur. PP. VIII. Id. Mart. Romæ. Sabino II. & Anulino COSS.

VIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Antiocho.*

SI IN fraudē eorum,quæ testamēto relicta sunt,admissus est accusator, qui testamentū falsum diceret:præses prouinciæ secundum iurisdictionis formam solui legata iubebit, in-

terposita cautione,si euicta fuerit hæreditas,ea restituturũ:quãuis aliás cautioni tunc locus sit cum sine controuersia legata soluantur.PP.VII.Id. Febr.Maximo II.& Aeliano COSS. F

IX. Idem A.Ingenuæ.

Cvm alienam rem quis reliquerit,siquidem sciens:tam ex legato,q̃ ex fideicõmisso ab eo,qui legatum seu fideicõmissum meruit,peti potest.Quod si suam esse putauit:nõ aliter ualet relictum,nisi proximæ personæ,uel uxori,uel alij tali personæ datum sit,cui legaturus esset,etsi sciisset rem alienam esse.PP.V.Kal.Febr.Albino & Maximo COSS.

X. Idem A.Albiniano.

Filia legatorum non habet actionem,si ea,quæ ei testamẽto reliquit,uiuus postea patet in dotem dedit.PP.V.Non.Mart.Pompeiano & Peligno COSS. G

XI. Imp. GORDIANVS A.Mutiano.

Cvm responso uiri prudentissimi Papiniani,quod precibus insertum est,præceptionis legatum,& omissa parte hæreditatis,uindicari posse declaratur:intelligis desiderio tuo iuxta iuris formam esse consultum.uerba uero responsi hæc sunt.Filiæ mater prædium ita legauit:PRAECIPITO SVMITO EXTRA PARTEM HAEREDITATIS.cum hęreditati matris filia renunciasset:nihilominus eam rectè legatum uindicare uisum est. PP. constitutio V.Id.Iul.Sabino II.& Venusto COSS.

XIII. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.Seueræ.

Proprias tuas res legari uel fideicommitti tibi non potuisse, manifestum est.PP.XV. Kal.Maij.Maximo II.& Aquilino COSS. H

XIIII. Iidem AA.Tatiano.

Monvmenta quidem legari non posse,manifestum est: ius autem mortuum inferendi legare nemo prohibetur.PP.II.Kal.Septemb.Maximo II.& Aquilino COSS.

XV. Iidem AA.Terentio & alijs.

Si vniuersæ facultates, quas pater nester reliquit, debito fiscali aut priuato absumuntur:nihil ex eis,quæ ex testamento eius adscripta sunt,ualere potest.Quod si deducto debito,in relictis bonis superfluum est:libertates impediri iuris ratio non permittit: quando etiam legata, nec non fideicommissa,salua lege Falcidia, præstanda sunt. PP.III. Kalend. Octobr.Ipsis IIII.& III.AA.COSS.

XVI. Iidem AA.& CC.Syllæ. I

Creditor si à debitore suo rem, quam pignoris nomine susceperat, legatam sibi contendit: etiam debito ab hæredibus eius oblato, quò minus restituat, defendi potest. S. XVIII.Kalend.Febr.Sirmij CC.COSS.

XVII. Iidem AA.& CC.Eutychiano.

Datvm legatum adimitã purè,quàm sub conditione,non libertis tantum, sed etiam ingenuis placuit.D.III.Non.Mart.CC.COSS.

XVIII. Iidem AA.& CC.Iustino.

Ex legato nominis,actionibus ab his,qui successerũt,nõ mãdatis,directas quidem actiones legatarius habere nõ potest:utilibus aũt suo nomine experietur.D.VI.Id. Decebr. CC.COSS. K

XIX. Iidem AA.& CC.Niconi.

Non tantum duũm mensium, sed & minoris temporis maritus uxori testamẽto scriptus succedit:nec legata, uel fideicommissa, seu donationes temporis huius angustia capi prohibet.D.V.Id.Decemb.Nicomediæ CC.COSS.

XX. Iidem AA.Eutychiano.

Vxor patrui tui si testata decesserit:res tuas,tantum usumfructum earum habẽs, non potuit legare.P.VII.Kal.Ianuar.CC.COSS.

XXI. Imppp. CONSTANTINVS CONSTANTIVS & CONSTANS AAA. ad populum.

In legatis uel fideicommissis uerborum necessaria non sit obseruantia: ita, ut nihil prorsus intersit,quis talem uoluntatem uerborum casus exceperit, aut quis loquendi usus effuderit

De legatis.

A effuderit. D. Kalend. Febr. Constantio II. & Constante COSS.

XXII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P. P.

IN ANNALIBUS legatis uel fideicommissis, quę testator non solum certæ personæ, sed etiã eius hæredibus præstari uoluit, eorum exactionem omnibus hæredibus & eorum hæredum hæredibus conseruari per uoluntatem testatoris præcipimus. DAT. III. Id. Decembr. Constantinop. DN. Iustiniano A. PP. II. COS.

XXIII. Idem A. Iuliano P. P.

CVM QVAESTIO talis de significatione uerborum animos ueterum mouit, si quis cuidã agrum Cornelianum puta uel alium quempiam in solidum legauerit, deinde alij partem B eius dimidiam: quantam portionem primus, quantam secundus legatarius consequitur: similis dubitatione & in hæreditate & in fideicommissis habita. cumq; computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignæ: nos huiusmodi computationes, quasi superfluas & contrarias uoluntati testatoris, omnes esse sopiendas censemus. Cum enim manifestum est eum, qui ab initio duodecim uncias rei cuidam reliquit, alij autẽ postea sex recessisse quidem à priore uolũtate, uoluisse autem minui eam sex uncijs, cum alijs eas obtulit: & præsens casus exitũ apertissimẽ inueniet. Si quis itaq; uel agrum, uel hæreditatem reliquerit, primo quidem in totum, secundo autem in partem dimidiam: utrunq; in sex uncias esse uel dominum rei legatæ, uel hæredem. Et si tota re primo relicta, tertiã partem secundo reliquerit: secundum prædictum modum octo quidem uncias uel agri uel hæ C reditatis apud primum remanere, tertiam autem partem uel quatuor uncias ad secundum migrare. & sic in omnibus statuendum est, id est in hæreditatibus, uel legatis, uel fideicommissis. uestigia enim uoluntatis testatoris non aliter, nisi per huiusmodi uiam æstimanda sunt. Sed & aliam disceptationem iuris antiqui non absimilem constitutam decidere nobis humanum esse apparuit. agitabatur enim, si quis agrum Cornelianũ, uel forte alium, uel quandam rem cuidam legauerit, & postea iterum uel sæpius ei candẽ rem per legatum uel fideicommissum dederit, post talia autem uerba testamenti Sempronio eundem agrũ uel aliam rem legauerit, ut sæpius quidem fuisset Titij mentio, semel autem Sempronij: quid statuendum est: & quid iuris sit, si coniunctim, aut separatim eis relinquatur, siue in legato hoc consistat, siue in hæreditate? Huiusmodi igitur decidentes antiquam controuer D siam, sancimus, cuicunq; fuerit uel hæreditas, uel ager in memoratis casibus, siue coniunctim, siue soli, siue sæpius eidem relictus: æqua lance & hæreditatem, & agrum, & aliam quamcunq; rem diuidi, & ad dimidiam partẽ unumquenq; uocari: nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes uelle unum, tantas autem alterum habere. In omnibus etenim testatoris uoluntatem, quæ legitima est, dominari censemus. DAT. XV. Kalend. Decembr. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS.

XXIIII. Idem A. Ioanni P. P.

CVM QVIDAM suum filiumfamiliãs impuberem exhæredatum fecit, alijs hæredibus inscriptis, eidem autem pupillo alium substitutum reliquit, maximam scilicet ostẽdens ad suum filium affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit, sed post exhæredationis E iniuriam etiam substitutionem ei addidit, & à substituto legatum reliquit: quærebatur, si huiusmodi legatum uel fideicommissum potest ualere. Sed & si legatum eidem exhæredato filio pater reliquerit, & substituerit ei exhæredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur, si saltem per eundem modum fideicommissum potest relinquere. Cum igitur antiquitas quidem hoc diuerse tractare maluit, nobis autem huiusmodi iurgia superuacua esse uidentur: sancimus, nullo legato, nullo fideicommisso huiusmodi substitutum, qui exhæredato pupillo datus est, prægrauari: nec si ipsam rẽm, quam pupillo legauit, à substituto eius uel legare uel fideicommittere uoluit. DAT. II. Kalend. Marj. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

XXV. Idem A. Ioanni P. P.

Si legi/

De uerborum significatione.

SI LEgatarius cælauerit testamentũ,& postea hoc in lucem emerserit:an possit legatum sibi relictum is,qui cælauerit,ex eo testamento uindicare,dubitabatur. Quod omnimodo inhibendum esse censemus, ut non accipiat fructum suæ calliditatis, qui hæredem uoluit etiam hæreditate defraudare: sed huiusmodi legatũ illi quidem auferatur, maneat autem quasi pro non scripto apud hæredem:ut qui alij nocendum esse existimauit,ipse suam sentiat iacturam. Quemadmodum si legatarius, cui propter tutelam getendam aliquid relictum sit,non subierit tutelam:ei quidem legatum aufertur,pupillo autem adsignatur, cui ille utilis esse noluit.D.Kal. Nouembr. Constantinop.post consulat. Lampadij & Orestis VV.CC. XXVI. *Idem A.Ioanni P.P.* F

ILLVD,quod de legatis uel fideicommissis temporalibus utpote irritis à legum conditoribus definitum est,emendare perspeximus,sancientes & talem legatorum uel fideicommissorum speciem ualere,& firmitatem habere. Cum enim iam constitutum est,fieri posse temporales donationes & contractus:consequens est etiam legata uel fideicómissa,quę ad tempus relicta sunt,ad eandem similitudinem confirmari:post completũ uidelicet tempus ad hæredem ijsdem legatis uel fideicommissis remeantibus: necessitatem habente legatario uel fideicommissario,cautionem in personam hæredis exponere,ut ei post transactum tempus res non culpa eius deterior facta restituatur.D.XV.Kal. Nouembr. Cõstantinop.post consulatum Lampadij & Orestis V V.CC.anno secundo. G

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE TIT. XXXVIII. H

I. *Imp.* ANTONINVS A.*Antipatræ.*

PRAEDIIS instructis legatis,quamuis ex fructibus uinũ & oleum in eodẽ fundo habuit:tamen si id uenale fuit,item ea, quæ ad tempus propter incursionẽ latronum tutelæ caussa in prædium translata sunt,legato non cedere, iuris authoribus placuit.uinũ uero,quod in apothecis fuit,si ideo illic habuit, ut cum in prædium uenisset,materfamiliás eo uteretur:legato cedere,ignorare non debes.PP.VI. Id.August.Antonino A.IIII.& Balbino COSS.

II. *Impp.*DIOCLET.*&* MAXIMIAN.AA.*&* CC.*Rufino.*

FVNDO,sicut instructus est,legato,siue per fideicommissum relicto: uillicum quidem, hominesq́;,& omnia,quæ uel ipse paterfamiliás,cum ibi ageret,uel ut fundus esset instructus,nõ temporis caussa in eo habuit,relicta esse,iuris authoritate definitum est. ea etiam, quæ tam fructuum colligendorum, quàm seruandorum, item pecora stercorandi uel parscẽdi caussa ibi constituta,ut de his fructus capiatur,uel ut fundus sit instructus: fideicommisso cedere,certi iuris est.D.Non.Octob.Sirmij AA.COSS. I

III. *Imp.*IVSTINIANVS A.*Iuliano* P.P.

SANCIMUS cautionis nomine uel ἀσφαλείας non esse fideiussoris dationem interpretandam: nisi hoc specialiter uel in Græcis,uel in Latinis uerbis scriptũ fuerit.nisi enim uel generaliter de satisdatione,uel fideiussione specialiter sit nominatũ:cautione uel ἀσφαλείᾳ minimè fideiussionẽ,sed nudã promissionẽ significari.D.Kal.Mart. Cõstantinop.Lamp. & Oreste VV.CC.COSS. IIII. *Idem A.Ioanni P.P.* K

CVM QVIDAM sicut institutionem,uel fideicommissum,uel libertatẽ,uel tutelam scripsisset, ILLE AVT ILLE MIHI HAERES ESTO, uel ILLI AVT ILLI DO,LEGO, uel DARI VOLO,uel ILLVM AVT ILLVM LIBERVM aut TVTOREM ESSE VOLO, uel IVBEO: dubitabatur, utrúmne inutilis sit huiusmodi institutio,& legatum, & fideicommissum, & libertas,& tutoris datio,an occupantis melior conditio sit, an ambo in huiusmodi lucra uel munia uocẽtur:& an secundum aliquem ordinem admittatur, an uterq; omnimodo. cum alij in institutionibus primum quasi institutum admitti,secundum quasi substitutũ, alij in fideicõmissis posteriorẽ solum accepturum fideicõmissum existimauerunt, quasi recẽtiore uoluntate testatoris utentem.& si quis eorum altercationem sigillatim exponere maluerit:

nihil

A nihil prohibet non leue libri uolumen extendere, ut sic explicari possit tanta authorum uarietas: cum non solum iuris authores, sed etiam ipsæ principales constitutiones, quas ipsi authores retulerunt, inter se uariasse uidetur. Melius itaque nobis uisum est, omni huiusmodi uerbositate explosa, coniunctionem AVT pro ET accipi: ut uideatur copulatiuo modo esse prolatum, ut & primam personam inducat, & secundam nō expellat. Quemadmodum enim (uerbi gratia) in interdicto QVOD VI AVT CLAM, AVT coniunctio pro ET apertissimè posita est: ita & in omnibus huiusmodi casibus, siue institutionum, siue legatorum, siue fideicommissorum, uel libertatum, seu tutelarum hoc esse intelligendum, & ambo ueniant æqua lance ad hæreditatem, ambo legata similiter accipiant, fideicommissum in utrunque diuidatur, libertas utrunque capiat, tutoris ambo fungantur officio: sic nemo defraudetur à commodo testatoris, sic maior prouidentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur, apud quem debet esse tutela, in medio res pupillorum depereant. sed hæc quidem sancimus, cum in personas huiusmodi proferatur scriptura. Sin autem una quidem est persona, res autem ita derelictæ sunt, ILLAM AVT ILLAM REM ILLI DO LEGO, uel PER FIDEICOMMISSVM RELINQVO: tunc secundum ueteres regulas, & antiquas definitiones uetustatis iura maneant incorrupta, nulla innouatione ex constitutione hac introducēda. quod etiam in contractibus locum habere censemus. D. Pridie Kalend. Marij. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis v v. cc.

V. Idem A. Ioanni P. P.

C SVGGESTIONI Illyricinæ aduocationis respondentes, decernimus FAMILIAE nomē talem habere uigorem: parentes & liberos, omnesque propinquos, & substantiam, libertos etiam. & patronos, nec non seruos per hanc appellationem significari. Et si quis per suū elogium fideicommissum familiæ suæ reliquerit, nulla speciali adiectione super quibusdam certis personis facta: non solum propinquos, sed etiam his deficientibus, generum & nurum. eos enim nobis humanū uidetur esse ad fideicōmissum uocari: ita uidelicet, si matrimonium morte filij uel filiæ fuerit dissolutū. nullo etenim modo possit gener uel nurus filijs uiuentibus ad tale fideicōmissum uocari: cum hi proculdubio eos antecedant. & hoc uidelicet gradatim fieri, ut post eos liberti perueniant. hoc eodem ualente, & si quis rem immobilem cuidā legauerit, uel fideicōmiserit, eamque alienari prohibuerit adijciens, ut si hoc
D fideicōmissarius præterierit, familiæ suæ res adquirantur. In alijs casibus aūt nomē familiæ pro substātia oportet intelligi: quia & serui, & aliæ res in patrimonio uniuscuiusque esse putantur. D. XV. Kal. Nouembr. Const post consul. Lamp. & Orest. v v. c c. anno secundo.

SI OMISSA SIT CAVSSA TESTAMENTI TIT. XXXIX.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Ianuariæ.

SI IN FRAVDEM legatorum, transmissam hæreditatē ad substitutum probatura es: utilis actio aduersus eum, cum quo fraudis consilium participatum est, competit. Planè si pecunia accepta omisit aditionem: legata & fideicommissa præstare
E cogitur. Accepta Kal. Octobri. Fusco & Dextro coss.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. Cæs. Victoriæ.

EVM, qui cum testamento posset obtinere hæreditatem, ab intestato ius successionis noluit amplecti: libertatibus eodem testamento datis obesse non posse, iam pridem placuit. Quòd si, cum neque adiri ex testamento hæreditas, neque bonorum possessio peti possit, iudicium defuncti non usurpabitur, sed ad irritum iuris ratione uocatum est: petitio relictorum nullo iure procedit. Si uero iure facto testamento. cessante hærede scripto, alter ab intestato adijt hæreditatem: neque libertates, neque legata ex testamento posse præstari, manifestum est. PP. Kal. Ian. Philippo. A. & Titiano coss.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. Apro & Piæ.

A De his, quæ pœnæ nomine in testament. etc. De fideicommiss.

SUPERVACUAM obseruationem ueterum, per quam uoluntates testatorum ad effectum duci impediebantur, amputamus: præcipientes nullum ualere, dicendo pœnæ nomine quædam esse relicta, uel adempta in supremis testantium uoluntatibus, ea infirmare: sed licere testanti pro implenda sua uoluntate, uel pecuniam dari præcipere, uel aliam pecuniariam pœnam inferre, quibus uoluerit: tam in adimendis hæreditatibus, uel legatis, uel fideicõmissis, uel libertatibus: quàm in præcipiendo ad alias personas eas transferri ab eo, cui relicta ab initio sunt, uel aliquid alijs ab eo dari, si minus dispositionibus suis hæres, uel legatarius uel libertate donatus paruit. Quòd si aliquid B facere uel legibus interdictum, uel aliàs probrosum, uel etiam impossibile iussus aliquis eorum fuerit: tunc sine ullo damno, etiam neglecto testatoris præcepto, seruabitur. D. Kal. Ianuar. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. COS.

DE FIDEICOMMISSIS. TIT. XLII.

I. Imp. ANTONINUS. A.*

DEMETRIUM si probaueris petisse de matre hæredeque sua, ut tibi alimenta menstrua & uestiatium annuum præstaret, eamque secutam uoluntatem filij sui per multum temporis, id est non minus in tali caussa triennio, ea præstitisse: ut in futurum quoque ea præstentur, & si qua in præteritum præstita non sunt, ut ex- C soluantur, impetrabis. PP. XVII. Kal. Septembr. Duobus & Aspris COSS.

II. Idem. A. Eupatrio.

ET SI inutiliter fideicommissum relictum est: tamen si hęredes comparata uoluntate defuncti prædia ex caussa fideicommissi auo tuo præstiterunt: frustra ab hęredibus eius de ea re quęstio tibi mouetur: cum non ex ea sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti uoluntati satisfactum esse uideatur. PP. VI. Kal. Aug. Læto. II. & Cereali COSS.

III. Idem A. Rufino.

CUM secundum uolũtatem defunctę Chrysidem puellam ab hęredibus manumissam, eamque prius, quàm ei restitueretur hæreditas, intestatò uita functam proponas: ad manumissores eius successio pertinet. qui si adierint eius hæreditatem: confusis actionibus, fidei- D commisso sunt liberati. PP. V. Id. Decembr. Læto. II. & Cereali COSS.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Victorino.

VOLUNTAS patris prohibentis liberos fundos extra familiã uẽdere, uel pignori dare, fratrem sorori donare prohibuisse nõ uidetur. PP. V. Kal. Iul. Maximo. II. & Æliano COSS.

V. Idem. A. Reginæ.

SI FRATER tuus postea, quàm hæres patri exstitit, pubes iã sine libertis decessit: ex pupillari substitutione tibi hæreditas eius delata nõ est. sed si uerbis fideicõmissi aliqua parte testamenti cõfirmata est: fideicõmissum ab hæredibus petere nõ prohiberis. PP. XV. Kal. Febr. Iuliano. II. & Crispino COSS.

VI. Idem. A. Nilio.

E PRAEDIA obligata per legatũ uel fideicõmissum relicta hæres luere debet: maximè, cũ testator conditionẽ eorũ non ignorauit: aut si sciisset, legaturus aliud tibi, quod non minus esset, fuisset. Sin uero à creditore distracta sunt: preciũ hæres exsoluere cogetur, nisi contraria uoluntas defuncti ab hærede ostendatur. PP. XVI. Kal. Mart. Iuliano. II. et Crispino COSS.

VII. Idem A. Septimo.

VOLUNTATIS defuncti quæstio in æstimatione iudicis est. PP. XV. Kal. Mart. Fusco. II. & Dextro COSS.

VIII. Idem A. Masculæ.

QUI fideicommissariam libertatem meruit, legata seu fideicommissa à defuncto sibi data suo iure persequitur. PP. XV. Kal. Iun. Fusco. II. & Dextro COSS.

IX. Imp. GORDIANUS. A. Paulinæ.

AB EO, qui neque legatum, neque fideicommissum, neque hæreditatem, uel mortis caus-

sa donationem accepit, nihil per fideicommissum relinqui potest. PP. XVII. Kal. Octobr. Pio & Pontiano coss.

X. Idem A. Firmo.

VERBVM VOLO licet desit, tamen quia additum perfectum sensum facit, pro adiecto habendum est. PP. III. Id. Decemb. Gordiano. A. & Auiola coss.

XI. Idem A. Papyriano.

QVoties ab omnibus, qui alienatione facta ad fideicommissi petitionem adspirare possunt, uenditio celebratur, aut quibusdam uendentibus alij consenserint: contractus authoritas conuelli nequaquã potest. PP. II. Kal. Ianuar. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss. G

XII. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. Cæs. Rufino.

POST mortem suam rogatam restituere hæreditatem, defuncti iudicio & antequã fati munus impleat, posse satisfacere, id est restituere hæreditatẽ, quarta parte uel retenta, uel omissa (si uoluerit) explorati iuris est. PP. Idib. Octobr. Peregrino & Aemyliano coss.

XIII. Iidem. A. et C. Sempronio.

QVoties principali loco hæres institutus, testatori succedit: legata seu fideicommissa à substituto data posci iure non possunt. PP. VIII. Kal. Mart. Præsente & Albino coss.

XIIII. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA. Falconi.

EAM, quam frater tuus instituerat, siue quæsita, siue non quæsita hæreditate decesserit: cum tamen simpliciter, antequã duodecimum ætatis annũ impleuisset, uerbis precarijs testamento facto nonnullos ei uoluerit substitutos: nihil prohibet fideicommissum petere uel ab ipsius hæredibus, qui bona intestati tenent. tunc enim locum habent, quæ regulariter creduntur, ea, quæ in testamẽto relinquũtur, si ex testamẽto nõ adeatur hæreditas, non ualere: cum uerbis relicta directis adiri potuit hæreditas, non cum illa ipsa sic est data, ut esset ab intestato successoribus postulanda. Quod rescripsimus, sequentes adseuerationem tuã, quasi scripta hæres non fuerit iure adoptata. alioquin si in familia relicta hæres facta decessit: & cõsequente ipsius hęredes petitioni fideicõmissi respõdere coguntur. PP. XIIII. Kal. Septembr. Valeriano. III. & Gallieno. II. AA. COSS. H

XV. Iidem AA. Philocrati.

QVAMuis simpliciter te ac fratrem tuum aliquis instituerit hæredes, eiusq; hæreditatis cõmodum pater ex tua fratrisq; persona pro portionibus uestris potestatis ratione quæsierit: tamen quia inferioribus uerbis testamenti uos sui iuris facere testator curauit: intelligi potest restituendæ hæreditatis commodo fideicommisso patrem obstrictũ esse. PP. VI. Id. Octobr. Romæ, Maximo. II. & Glabrione coss. I

XVI. Imppp. CARVS, CARIN. et NVMERIAN. AAA. Isidoræ.

CVM uirum prudentissimum Papinianum respõdisse non ignoramus, etiam legata huiusmodi fideicommisso contineri, id est ubi hæres rogatus fuerit, quidquid ex hæreditate peruenerit, post mortem restituere: animaduertimus etiam præceptionis compendium testatoris uerbis comprehensum esse. Sanè quoniã in fideicommissis uoluntas magis, quàm uerba plerunq; intuenda sunt: si quas pro rei ueritate præterea probationes habes ad commendandã hanc patris uoluntatem, quam fuisse adseueras: apud præsidem prouinciæ experiri non uetaris. PP. prid. Id. Nouembr. Caro & Carino. AA. COSS. K

XVII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Fortunato.

SI creditoris uoluntas iure subnixa liberari te debito uolentis doceri potest: & antequam solenniter tibi liberatio à successore præstetur, exceptionem tibi ex uoluntate defuncti descendentem cõpetere, manifestum est. PP. XII. Kal. Maij. Maximo. II. & Aquilino coss.

XVIII. Iidem AA. Apolausto.

CVM necessitatem reddendæ rationis defunctus remittendam tibi esse petierit: manifesti iuris est, uoluntatem defuncti immutatam esse debere. PP. Id. Mart. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

XIX. Idem AA. Ampliato.

A De fideicommissis.

CLARI & aperti iuris est, in fideicõmissis posteriores uoluntates esse firmiores. PP. VIII. Id. Septembr. Ipsis. AA. IIII. & III. COSS.

XX. Iidem AA. Iuliano.

ETIAM à pupillorum tutoribus, uelut ab ipsis, relicta fideicommissa debentur. PP. III. Non. Decembr. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

XXI. Iidem AA. & CC. Tyberio.

SI IN personam patris tui, cui te successisse proponis, fideicommissi dies utiliter cessit: licet tempore, quo fuerat datum, necdum te natum probetur: uxorem patrui, quem cõtendis patri tuo rogatum, si sine liberis decesserit, ab auo relicta restituere (si ei successit) de fideicommisso conuenire debes. nam si patrui etiam hæreditas tibi quæsita est: non de fideicommisso quærendum, sed hæreditas ab ea uindicanda est. D. VI. Id. Febr. AA. COSS.

B

XXII. Iidem AA. et CC. Plautiano.

ET IN epistola, uel libello, uel sine scriptura, imò etiam nutu fideicõmissum relinqui posse adhibitis testibus, nulla dubitatio est. D. Idib. April. Byzantij AA. COSS.

XXIII. Iidem AA. et CC. Stratonico.

SI VERITAS, uel solennitas iuris deest, nec amplexus parentis uoluntatem relicta dedisti, uel transactionis caussa stipulantibus promisisti, negociumq; integrum est: ad solutionem urgeri non potes. D. V. Kal. Febr. AA. COSS.

C

XXIIII. Iidem AA. et CC. Menostrato.

INSTRVMENTA prædiorũ per fideicõmissum relictorũ, quæ ad probationem originis eorum pertinent, hæredes præstare necesse non habent: tamen cautionẽ præstare debẽt, quòd si opus fuerit, legatario seu fideicommissario ipsa, si habent, proferant. D. Kal. Decembr. Sirmij. AA. COSS.

XXV. Iidem AA. et CC. Iulianæ.

HAERE dum etiam res proprias per fideicõmissum relinqui posse, nõ ambigitur. D. II. Kal. Mart. CC. COSS.

XXVI. Iidem. AA. et CC. Fortunato.

EX REPUDIATIONE fideicommissi doli mali exceptio (iusta caussa intercedente) tunc opponitur, quando ipse, cui fideicommissum relictum est, repudiatione usus fuerit. unde cũ hoc non te, sed patrem fecisse adseueres, qui tibi nocere non potuit: nihil tibi obesse potest. D. II. Id. April. Sirmij. CC. COSS.

D

XXVII. Iidem AA. et CC. Olimpiadi.

FIdeicommissum eius, qui reliquerat, pœnitentia probata, successores nunquam præstare compelluntur. D. V. Kal. Octobr. Viminatij. CC. COSS.

XXVIII. Iidem AA. et CC. Tyberio.

EX FIDEICOMMISSO sub conditione sine libertate seruis proprijs inutiliter dato, libertas peti non potest. D. XV. Kal. Nouembr. Trans marc. CC. COSS.

XXIX. Iidem AA. Anchilleo.

EX TESTAMENTO, quod iure non ualet, nec fideicommissum quidem, si nõ intestatò quoque succedentes rogati probentur, peti potest. D. VIII. Id. Decembr. CC. COSS.

E

XXX. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni P. P.

CVM acutissimi ingenij uir & meritò ante alios excellens Papinianus in suis statuit responsis, si quis filium suum instituit hæredem, & restitutionis post mortem oneri subegit, non aliter hoc uideri dispofuisse, nisi cũm filius eius sine sobole uitam suam reliquerit: nos huius sensum meritò mirati, plenissimùm ei donamus euentum: ut si quis hæc disposuerit, non tantum filium hæredem instituens, sed etiam filiam, uel ab initio nepotem uel neptem pronepotem uel proneptem, uel aliam deinceps posteritatem, & eam restitutionis post obitum grauamini subiugauerit: non aliter hoc sensisse uideatur, nisi hi, qui restitutione onerati sunt, sine filijs uel filiabus, nepotibus uel neptibus, pronepotibus uel proneptibus fuerint defuncti: ne uideatur testator alienas successiones proprijs anteponere. Recitata septimo

De fideicommissis. E

in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat. III. Kal. Nouembr. Decio. v. c. cos.

XXXI. *Idem A. Ioanni* PP.

QVIDAM filium suum à sacris paternis remisit, & postea testamento condito eum præterijt, nullo ei penitus relicto, alijs hæredibus derelictis. ipsum autem, quem neq; hæredem, neq; exhæredatum fecit, fideicommisso prægrauauit. quærebatur, si utile esset huiusmodi fideicommissum? Tota igitur antiqua dubitatione super hoc explosa, nobis in hoc casu placuit, ut emancipatus (utpote iniuria à patre affectus) non compellatur fideicommissum à sua persona relictũ præstare. quod etiam in alijs personis, quas exhæredari necesse est, locũ habere censemus. Dat. Prid. Kal. Mart. Constantinop. post cõsulatum Lampadij & Orestis. G
v v. cc. XXXII. *Idem A. Ioanni* P. P.

QVAEstionem ex facto emergentem resecantes, & uoluntati mortuorum prospicientes, sancimus, si sine scriptura & præsentia testium fideicommisso derelicto fideicommissarius elegerit hæredis iuramentum, uel forsitan legatarij, uel fideicommissarij, quoties ab eo relictum est fideicommissum, siue uniuersitatis, siue speciale: necesse habere hæredem, siue legatarium, uel fideicommissarium prius iureiurando de calumnia præstito, uel sacramentũ subire, & omni inquietudine sese relaxare: uel si recusandum existimauerit sacramentum, aut certam partem uel quantitatem manifestare fideicommissario derelictã noluerit, si forsitan maiorem fideicommissarius expectat: omnimodo exactioni fideicommissi subiacere, & eum ad satisfactionem compelli: cum ipse sibi iudex & testis inuenitur, cuius religio & fides à fideicommissario electa est, nullis testibus, nullisq; alijs aduenticijs probationibus requisitis. sed siue quinq; sint testes, uel minores, uel nemo: caussam per illius sacramẽtum uel dandum uel recusandum, habere tam suam firmitatem, quàm exactionẽ: siue pater sit, qui fideicommissum dederit siue extraneus: ut æquitatis ratio cõmuniter in omnẹs procedat. Cum enim res per testium solennitatem ostenditur: tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. lex etenim, ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositũ: maiorem numerum testium expostulat, ut per homines ampliores perfectissima ueritas reueletur. Cum autem is, qui quid ex uoluntate defuncti lucratur (& maximè ipse hæres, cui summa authoritas totius caussæ commissa est) dicere compellitur ueritatem per sacramenti religionem: quis locus testibus relinquatur, uel quemadmodum ad extraneã fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta: cum & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omnimodo hęredes obedire compellunt: & sic strictius caussam exigunt, ut etiam amittere lucrum hæreditatis sanciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint. H I

COMMVNIA DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS & de in rem missione tollenda. TIT. XLIII.

I. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Demosthení* P. P.

CVM hi, qui legatis uel fideicommissis honorati sunt, personalem plerunque actionem habere noscuntur: quis uel uindicationis, uel sinendi modo, aliorumq; generum legatorum subtilitatem prono animo admittet, quam posteritas optimis rationibus usa, nec facile suscepit, nec inextricabiles circuitos laudauit? quis in rem missionis scrupulosis utatur ambagibus? Rectius igitur esse censemus, in rem quidẽ missionem penitus aboleri. omnibus uero tam legatarijs, quàm fideicommissarijs unam naturam imponere: & non solum personalem actionem præstare, sed etiam in rem: quatenus eis liceat easdem res, quæ uel per quodcunq; genus legati, uel per fideicommissum fuerint derelictæ, uindicare in rem actione instituenda: & insuper utilem Seruianam, id est hypothecariam super his, quæ fuerint derelicta, in res mortui præstare. Cum enim iam hoc iure nostro increbuit, licere testatori hypothecam rerum suarum in testamento, quibus uoluerit dare, & iterum nouellæ constitutiones in multis casibus & tacitas hypothecas introduxerunt: non ab re est, etiam nos in præsenti casu hypothecariam donare, quæ & nullo uerbo K

præce-

A præcedente possit ab ipsa lege induci. si enim testator ideo legata uel fideicommissa dereliquit, ut omnimodo personæ ab eo honoratæ, ea percipiant: apparet eius uoluntate etiam præfatas actiones contra res testatoris esse instituendas, ut omnibus modis uoluntati eius satisfiat:& præcipuè,cum talia sint legata uel fideicommissa,quæ pijs actibus sunt deputata. Et hoc disponimus non tantum si ab hærede fuerit legatum derelictum uel fideicommissum, sed etsi à legatario uel fideicommissario uel alia persona, quam grauare fideicommisso possumus fideicommissum cuidam relinquatur. cum enim aliter non ualeat, nisi aliquid lucri adferat ei,à quo derelictum est:nihil est graue,etiam aduersus eum non tantum

B personalem,sed etiam in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus,quas à testatore côsecutus est. In omnibus autem huiusmodi casibus in tantũ & hypothecaria unũquenq; conueniri uolumus,in quantum personalis actio aduersus eum competit:& hypothecam esse non ipsius hæredis,uel alterius personæ,quæ grauata est fideicômisso, rerum sed tantum earum,quæ à testatore ad eum peruenerunt. Dat. XV. Kal. Octobr. Chalcedone. Decio. V.C. COS. II. *Idem A. Iuliano P.P.*

OMNE uerbum significans testatoris legitimũ sensum,legare uel fideicômittere uolentis utile atq; ualidũ est:siue directis uerbis,quale est IVBEO forte,siue precarijs utetur testator,quale est ROGO, VOLO, MANDO, FIDEICOMMITTO, siue iuramentũ interposuerit: cum & hoc nobis audientibus uentilatũ est,testatore quidẽ dicente ὀμνύω,partibus autem

C huiusmodi uerbũ huc atq; illuc iactantibus.sit igitur(secundũ quod diximus)ex omni parte uerborum non inefficax uoluntas secundum uerba legantis uel fideicommittentis: & omnia,quæ naturaliter insunt legatis,& fideicômissis inhærere intelligantur:& contra quidquid fideicommittitur,hoc intelligatur esse legatum:& si quid tale est, quod non habet naturam legatorũ,hoc ei ex fideicommissis accômodetur:& sit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus nascantur in rem actiones,ex omnibus hypothecariæ,ex omnibus personales. Vbi autẽ aliquid contrarium in legatis & fideicommissis eueniet:hoc fideicômisso quasi humaniori aggregetur,& secundũ eius dirimatur naturam. Et nemo moriens putet legitimam uoluntatem reprobari,sed nostro semper utetur adiutorio:& quemadmodum uiuentibus prouidimus,ita & morientibus prospiciatur. & si specialiter legati tantũ faciat te-

D stator mentionem,hoc & legatum & fideicommissum intelligatur:& si fidei hæredis uel legatarij aliquid committatur,hoc & legatum esse uideatur. nos enim non uerbis,sed ipsis rebus leges imponimus. D. X. Kal. Mart. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. VV. CC. III. *Idem. A. Ioanni P.P.*

SI duobus,uel tribus hominibus,uel pluribus forte optio serui uel alterius rei fuerit relicta,uel si uni quidẽ legatario optio serui uel alterius rei relicta est,ipse autẽ moriens plures sibi reliquerit hæredes: dubitabatur inter ueteres,si inter legatarios uel heredes legatarij fuerit certatũ, & alter alterum seruũ uel aliam rem eligere uelit,quid sit statuendum. Sancimus itaq; in omnibus huiusmodi casibus rei iudicẽ fortunã esse.& forte esse inter altercãtes adhibendã:ut quẽ fors prætulerit, is quidẽ habeat potestatẽ eligendi, cæteris autẽ æstima

E tionem præstet contingentium eis partium:id est seruis quidem & ancillis maioribus decẽ annis,si sine arte sint,uiginti solidis æstimandis:minoribus uidelicet decem annis,non amplius,quam in decem solidos computandis.sin autem artifices sint:usq; ad triginta solidos æstimatione eorum procedente,siue masculi, siue fœminæ sint:exceptis notarijs & medicis utriusq; sexus: cum notarios quinquaginta solidis æstimari uelimus, medicos autem & obstetrices sexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, usq; ad triginta solidos ualentibus:maioribus uero usq; ad quinquaginta.sin autem artifices sint:usq; ad septuaginta. Sed & si quis optionem serui uel alterius re reliquerit non ipsi legatario,sed quem Titius forte elegerit, Titius autem uel noluerit eligere,uel morte fuerit præuentus: & in hac specie dubitabatur apud ueteres, quid statuendum sit: utrum ne legatum exspiret an aliquod ei inducatur adiutorium, ut uiri boni arbitratu procedat electio. Censemus itaq;,si intra annale tempus ille,qui eligere iussus est,hoc facere supersederit,uel mi-

nimè potuerit, uel quandocunq; decesserit: ipsi legatario uideri esse datam electionem: ita tamen, ut nō optimum ex seruis uel alijs rebus quidquam eligat, sed mediæ æstimationis: ne dum legatarium satis esse fouendum existimamus, hæredis commoda defraudentur. Sed quia nostra maiestas per multos casus legatarijs & fideicommissarijs prospexit, actiones q; tam personales, quam in rem, & hypothecarias dedimus, & in rē missionis tenebrosissimus error abolitus est: & ad hanc legem peruenimus. Nemo itaq; ea, quæ per legatum uel purè, uel sub certo die relicta sunt, uel quæ restitui alijs disposita sunt, uel substitutione posita, secundum ueteres dispositiones putet esse in posterum alienanda, uel pignoris, uel hypothecæ titulo adsignanda, uel mancipia manumittenda: sed sciat, quòd hoc, quod alienum est, non liceat ei, utpote sui patrimonij existens, alieno iuri adplicare: quia satis absurdum est & irrationabile, rem, quā in suis bonis purè non possidet, eam ad alios posse transferre, uel hypothecæ pignorisue nomine obligare, uel manumittere, & alienā spē decipere. G

Sin autem sub cōditione uel sub incerta die fuerit relictū legatum uel fideicōmissum uniuersitatis uel speciale, uel substitutione, uel restitutione: melius quidem faciet, etsi in his casibus caueat ab omni uenditione uel hypotheca, ne se grauioribus oneribus euictionis nomine supponat. Sin autem per auariciæ cupidinem propter spem conditionis minimè implendæ ad uenditionem uel hypothecam prosiluerit: sciat, quod conditione impleta, ab initio caussa in irritum deuocetur, & sic intelligenda est, quasi nec scripta, nec penitus fuerat celebrata: ut nec usucapio, nec longi temporis præscriptio contra legatarium uel fideicommissarium procedat. Quod similiter obtinere censemus in huiusmodi legatis, siue purè, siue sub die certo, siue sub conditione, siue sub incerta die relicta sint. sed in his omnibus casibus legatario quidem, uel fideicommissario omnis licentia pateat, rem uindicare, & sibi adsignare, nullo obstaculo ei à detentatoribus opponendo. Emptor autem sciens rei grauamen, aduersus uenditorem actionem habeat tantum ad restitutionem precij, neq; duplæ stipulatione, neque melioratione locum habente, cum sufficiat ei saltem pro precio, quod sciens, dedit pro aliena re, sibi satis fieri, creditori nihilominus pignoraticia cōtraria actione aduersus debitorem competente, ut ex omni parte omniq; studio id, quod semper properamus, ad effectum perducatur, & ultima elogia defunctorum legitimum finem sortiantur: bonæ fidei proculdubio emptoribus integra iura, & nullo modo ex hac constitutione deminuta, contra uenditores habentibus. D. Kal. Septembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. V V. C C. H I

DE FALSA CAVSSA ADIECTA LEGATO VEL fideicommisso. TIT. XLIIII.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Septimo.*

VERBA testamenti, quæ inseruisti, aut solutam pecuniam debitam testatori declarant, aut uoluntatem eius liberare uolentis debitorem manifestè ostēdunt. & ideo aut peti, quod solutum est, non potest, aut ex caussa fideicommissi, ut debitor liberetur, agendum est: nisi liquidò probari possit, cum non liberari debitorem uoluisse, sed errore lapsum solutam sibi pecuniam existimasse. PP. VII. Kal. Matt. Antonino A. IV. & Balbino COSS. K

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Faustina.*

ETIAM si ueritas debiti non subest: falsa demonstratio non perimit legatū, sed ex testamento eius quoq; nomine competit actio. PP. VII. Id. Nouembr. Alexandro. A. COS.

III. *Idem* A. *Verinæ.*

SI NON DESIGNATA certa quantitate dotem tibi legauit maritus, sed quodcunque ad eum dotis nomine peruenisset, peruentutúmue esset, & id ex testamento petis: necessaria probatio est numeratæ pecuniæ. Quod si quantitatem expresserit: debetur. & si in dotem

datum

datum nō est:quasi aliud legatum non eo iure,quo dos,fungitur.PP.Non.Maij.Maximo.II.& Aeliano COSS. IIII. *Imp.* GORDIANVS.A. *Alexandro.*

SI dotē(ut proponis)defuncta in matrimonio uxore tua patri eius reddidisti,uel etiā ea non reddita testamenti uerbis(ut adseueras)munitus es,quibus recepisse dotē uniuersam quondam socer tuus significauit:ne hoc nomine conueniaris,sollicitè agere nō debes:cum aut soluta dote,nulla superfit actio,aut non reddita,aduersus petentem iuxta defuncti uoluntatem parata sit exceptio.PP.XV.Kal.Iun.Sabino.II.& Venusto COSS.

V. *Imp.* DIOLCET. *et* MAXIMIAN.AA. *et* CC. *Seuerae.*

B REfert,largiter dotem reddi tibi maritus,an quae instrumento dotali conscripta sunt,legati seu precarijs uerbis statuit:quippe cum superiore quidem casu datum probanti repeti tantum,posteriore uero(nihil nocente falsa demonstratione)quod significatum est,instrumento postulari possit.S.XIIII.Kal.Decembr.CC.COSS.

DE HIS,QVAE SVB MODO LEGAta seu fideicommissa relinquuntur.

TIT. XLV.

I. *Imp.* ANTONINVS.A. *Saturninae.*

C IN legatis quidem & fideicommissis etiā modus adscriptus, pro conditione obseruatur.sed si per te non stat,quò minus uoluntati testatoris pareas,sed per eū, cui nubere iussa es: quò minus id, quod tibi relictum est,obtineas,non oberit. PP.V.Kal.Ianuar.Gentiano & Basso COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS.A. *Ammonio.P.P.*

Ex his uerbis TITIO DECEM MILIA VEL INSVLAM RELINQVO, ITA VT QVINQVE MILIA EX IIS, VEL EANDEM INSVLAM MAEVIO RESTITVTVAT,licet antea neque legati,neque fideicōmissi petitio nascebatur:tamē in libertate à diuo Seuero hoc admissum est.Sed & in pecuniarijs caussis uoluntatis tuendae gratia non immeritò recipiendū,ut etiā ex huiusmodi uerbis:siue ad conditionem,siue ad modum respiciant,siue ad dandum,uel faciendum aliquid:fideicommissi actio omnifariè nascatur,uidelicet in conditionibus post

D exitum earum. Sin uero legato aut fideicommisso relicto,testator legatarium seu fideicōmissarium prohibuerit, haeredem suum,uel alium quendam debitum exigere: habet debitor aduersus legatariū,seu fideicommissarium agentem,usque ad quantitatem relicti fideicōmissi uel legati exceptionem.PP.VI.Id.August.Sabino.II.& Venusto COSS.

DE CONDITIONIBVS INCERTIS tam in legatis,quam fideicommissis,& libertatibus.

TIT. XLVI.

I. *Imp.* SEVERVS. *et* ANTONINVS.AA. *Claudiae.*

E CVM testatorem fideicommissum Tallianis ab eo,quem pro parte haeredem instituerat,ita reliquisse proponas,si sine liberis institutus diē obijsset:isque nepotem,quem ex filia susceperat, haeredem instituerit:conditionē adscriptam fideicommisso defecisse,manifestum est:nisi alia defuncti uoluntas euidenter probabitur.PP.Non.Decembr.laterano & Rufino COSS.

II. *Iidem* AA. *Galiano.*

CVM patremfamiliās fideicōmissi nomine,quod in diem certam reliquit,ita cauere praecepisse proponas,si à marito non diuertisset:iurisdictionis originem perinde seruari aequū est,ac si nihil super ea re scriptū fuisset.nec exemplum legati uel haereditatis,in quibus conditio diuortij nonnūquam remitti solet,huic rei comparandum est: cum absurdum sit,ideo perpetui edicti formā negligi,quia patris sui uoluntati non obtemperatur.PP.Antiochiae.XI.Kal.Aug.Antonino A.II.& Geta.II.COSS.

III. Imp. ANTONINVS. A. Aurelio militi.

SI EA conditione Aulazanus legata testamento præstari uoluit, si cum focaria sua matreq; eius moraretur, & per eum stetit, quò minus uoluntati testatoris pareret, cum sponte scripturæ testamenti non obtemperauit: ad petitionem non admittitur. PP. VI. Id. Iul. Laeto. II. & Cereali coss.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Liciniæ.

LEGATVM siue fideicommissum à patruo tuo relictum tibi sub conditione, si filio eius nupsisses, cum filio mortuo prius, quàm matrimoniũ cum eo contraheres, conditio defecerit, nulla ratione deberi tibi existimas. PP. Kal. Decemb. Alexandro. A. II. & Marcel. COSS.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Faustino.

SI VXOREM tuam tempore nuptiarum in patria potestate fuisse monstretur: fideicõmissi cõmodũ ei relictũ, cum nupserit, nullo alio diem eius prohibente, quæsitum patri non ambigitur. Quod si à patre ante nuptias emancipata fuerit, ac postea decesserit, superstite patre, & marito, & liberis: actionem fideicommissi sibi competentem ad suos hæredes transmisit. S. VI. Kal. Febr. Sirmij. Cæsaribus coss.

VI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

SI PLVRES personæ unam conditionem implere fuerint iussæ: apud Vlpianum dubitabatur, utrũmne omnes simul eandem facere debent, an singuli quasi soli implere eam compelluntur. Videtur autem nobis unumquenq; necessitatẽ habere hanc conditionem implere, & portionem sibi contingentem accipere, quidquid ex hoc commodi est: ut hi quidẽ, qui cõpleuerint iussa ad lucra uocentur: qui autem neglexerint, sibi imputent, si ab huiusmodi cõmodo repellantur. D. III. Kal Aug. Cõstantin. post cõsulat. Lampadij & Orest. VV. CC. H

VII. Idem. A. Ioanni. P. P.

CVM quidam testamento condito libertatem seruo suo dereliquit sub conditione, si suo hæredi certum numerũ solidorũ præstet, uel aliam quandam speciem, uel uicarium seruum, ille autem seruus non in eodem loco cõstitutus, ubi etiam hæres fuerat, herili testamento cognito, properabat ad hæredem cum ipso, quod iussus erat dare hæredi: sed in medio latronum uel hostium incursione peremptum est, quod portabat: quærebatur inter antiquos, si prępediretur libertas, quia hoc dare seruus non potest propter memoratum fortuitum casum. Itaq; ueterum dubietate quiescente, nobis placuit ut & libertas omni modo competat: & commodum, quod hęredi uel extraneo relinquitur, non abstrahatur. ex quacunq; igitur caussa impediatur, siue per hæredem, siue per eum, cui dare aliquid iussus est, siue per fortuitos casus: in libertatẽ quidem ipse omnimodo perueniat, nisi ipse seruus noluit adimplere conditionem: obnoxius tamen constituatur post libertatem hæredi, uel ei, cui dare aliquid iussus est (nisi & ipse oblatas pecunias non suscepit. quod enim semel repudiatũ ab eo est, redintegrari minimè concedimus) quatenus hoc, quod dare iussus est, omnimodo implere compellatur: uel in ipso mãcipio, si exstat: uel in æstimatione eius non amplius, quàm quindecim solidis computanda: uel in alia re, si & ipsa appareat: uel si non existat, eius uera æstimatione præstanda. Dat. prid. Kal. Maij. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secũdo. I

K

DE VSVRIS VEL FRVCTIBVS LEGATORVM seu fideicommissorum. TIT. XLVII.

I. Imp. SEVERVS, & ANTONINVS. AA. Maximo.

LEGATORUM seu fideicommissorum usuras ex eo tempore, quo lis contestata est, exigi posse, manifestum est. sed & fructus rerum, & mercedes seruorum, qui ex testamento debentur, similiter præstari solent. Proposita prid. Kalend. Aug. Aemyliano. & Frontone COSS.

II. Imp. ANTONINVS. A. libertis Cassiani.

ADVERSVS eos, qui sub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notissimum est iuris auxilium.

A auxilium. Si igitur proposita stipulatione, cauere cum satisdatione potestis, uos restituturos, quãto amplius, quàm per eam legẽ licet, acceperitis: iudex, qui de fideicommissis ius dicit, solida uobis legata præstari iubebit. quòd si satisdationem implere non poteritis: arbitro dato, diem uobis præfiniet, intra quem altera parte cessante partibus suis fungetur. etsi constiterit legi Falcidiæ locum non esse: & usuras & fructus post litem contestatam percipietis. PP. XVI. Kal. Iun. Duobus & Aspris coss.

III. Imp. ALEXANDER. A. Paterno.

SI HOMINES certi per fideicommissum tibi relicti fuerint: post moram periculo debitoris fideicommissi fuerunt. PROPST. XII. Kal. April. Iuliano II. & Crispino coss. B

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Dionysio.

LEGATIS & fideicommissis fructus post litis contestationem, nõ ex die mortis sequuntur, siue in rem, siue in personam agatur. PP. Non. Septemb. Gordiano A. & Auiola coss.

DE SENATVSCONSVLTO TREBELLIANO TIT. XLVIII.

I. Impp. SEVERVS, & ANTONINVS. AA. Probo.

SI EX senatusconsulto quartam partem hæreditatis retinuisti: quod creditoribus hæreditariis pro nouem unciis præstiteris, à fideicommissario petere potes. PP. XV. Kal. April. Laterano & Rufino coss. C

II. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. Cæs. Iuliano.

AD EVM, cui ex Trebelliano senatusconsulto pars hæreditatis restituitur, successionis onera, seu legatorum præstationem pro competenti portione spectare, indubitati iuris est. PP. XVIII. Kal. Nouemb. Peregrino & Aemyliano coss.

III. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIAN. AAA. Zotico.

SI PER fideicommissum hæreditas reipublicæ restituta est: ex Trebelliano senatusconsulto, quod ab intestato quoque locum habet, quartæ partis & fructus eius uobis restitutio competit. Sine die & consule.

IIII Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Quintianæ.

D NON iustam te gerere sollicitudinẽ per fideicõmissum portionis relictę hæreditatis perspicimus, uerentẽ, ne fructum amittas relicti fideicõmissi, quoniam auia testatoris ex parte scripta hæres & rogata restituere, calliditate ac fraude repudiauit, ut ad alium nepotẽ, eundemque cohæredem deuoluatur portio, à quo tibi nominatim non fuerat fideicommissum relictum, & coacta suspectam hæreditatem adire, priusquam pro hærede gereret, rebus sit humanis exempta. cum diuo Antonino parẽti nostro, deberi etiam à substitutis fideicommissum, contemplatione iudicii testatoris, quasi tacitè ab his repetitum, iamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem (quam illa, quæ repudiauerat hæreditatem, adire coacta suspectam, retinere non potuit) timere debes. S. VI. Id. Iul. Philippop. AA. coss.

V. Iidem. AA. & CC. Verissimo.

E ET SINE scriptura per fideicõmissum hereditas rectè relinquitur. Igitur si te uxor tua & priuignum suum, in discrimine mortis cõstituta, designauit uelle successionẽ obtinere usque ad dodrantem: eius uoluntatem ratam seruari conuenit: cum intestato ei succedentes de restituendo fideicõmisso conuentos ultra quartam, ære alieno deducto, quantũ penes eos sententia senatusconsulti relinqui præcepit, tantum obtinere posse præstiterit. S. V. Kal. Maii. Sirmii Cæss. coss.

VI. Imp. ZENO. A. Dioscorio P. P.

IVBEMVS, quoties pater uel mater, filio seu filia, filiis uel filiabus, ex æquis uel inæquis partibus institutis, inuicẽ seu simpliciter quosdam ex his aut quẽdam rogauerit, qui prior sine liberis decesserit, portionem hæreditatis suę superstiti seu superstitibus restituere, ut omnibus modis retenta quarta pro authoritate Trebelliani senatusconsulti, nõ per imputationẽ redituũ (licet hoc testator rogauerit uel iusserit) sed de ipsis rebus hæreditariis dodrãs

restituatur. Idemque in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere iubemus, etsi pater uel mater filio seu filia institutis (sicut supradictum est hæredibus, rogauerit eos casu nepotibus uel neptibus, pronepotibus uel proneptibus suis, siue deinceps restituere hęreditatem.

In supradictis autem casibus fideicommissorum seruandorum satisdationem cessare iubemus: si non specialiter eandem satisdationem testator exigi disposuerit, & cum pater uel mater secũdis existimant nuptijs non abstinẽdum. In his enim duobus casibus, id est cum testator specialiter satisdare uoluerit, uel cum secundis se pater uel mater matrimonijs iunxerit: necesse est, ut eadem satisdatio pro legis ordine præbeatur. Sin autem is, qui fideicommissaria restitutione grauatus est, uno filio superstite, uel nepote ex filio, seu ex filia nato, uel pronepote, uel posthumo relicto, decesserit: non uidetur exstitisse conditio, & ideo deficit fideicommissi petitio. Illud etiam admonemus, ea, quę de Falcidię portione non per reditus, sed per ipsas res hæreditarias retinenda, & de satisfactione fideicommissorum (sicuti supradictum est) cõcedenda diximus: non ulterius, quàm in his personis & casibus, quorum superius mẽtio facta est, oportere produci. P.P. Kal. Septembr. Cõstantinop. Probino & Eusebio COSS. G

VII. Imp. IUSTINIANUS. A. Iuliano P.P.

SANCIMUS, licentiam esse etiam soli tutori rectè fieri fideicommissi nomine uniuersitatis restitutionem, quod pupillo relictum est, & sine onere fideiussionis: ubi tamen pupillus fari nõ possit, uel abesse noscitur: ne dum nimia subtilitate utimur circa res pupillares, ipsa subtilitas ad perniciem eorum reuertatur. Idemque iuris esse oportet, etsi furioso fideicommissaria debeatur hæreditas, ut restitutio curatori eius soli, nomine scilicet furiosi, celebretur. quis enim sensus, quæ uox certa furioso esse intelligitur, quum in utroque casu restituentes plenissimam consequantur ex nostra lege securitatem? Hoc eodẽ obseruando, etsi ipsi pupilli uel furiosi restitutione grauati sunt. Cum autem aliquis hæreditatem restituere iussus est, & dolo malo uel post litem contestatam, uel antea sese cõtumaciter cælauerit, uel si suppositus fideicommissariæ restitutioni antè, quàm restitueret hæreditatem, ab hac luce subtractus est, nullo hærede uel successore ei existente: uel fideicõmissarius, cui restituta est ex Trebelliano hæreditas, alij per fideicõmissum restituere iussus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionum translatio celebretur in istis tribus casibus, apud ueteres dubitabatur. & Domitius Vlpianus constituendum esse super his putauit. Sancimus itaque, ut siue per contumaciam absuerit is, cui restitutio imposita est, siue morte præuentus nullo relicto successore fuerit, siue à primo fideicommissario in secundum translatio celebrari iussa est: ipso iure utiles actiones transferantur. D. X. Kal. Nouembr. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV. CC. COSS. H I

VIII. Idem. A. Ioanni P.P.

QVIDAM testamento condito iussit hæredem omnem hæreditatẽ, quam ei dereliquit, alij restituere: speciale etiam fideicommissum alteri adscripsit. & quærebatur, specialis fideicommissarius id, quod ei derelictũ est, à quo consequi debeat: utrumne ab hærede, ut post restitutionem eius alias res uniuersitatis fideicõmissarius accipiat: an unà cum alijs rebus oporteat & hoc generali fideicõmissario aggregari, ut ipse fideicommissario speciali hoc tradat, siue in rebus, siue in pecunijs fideicommissum sit? sancimus itaque rotã quidem substantiam secundum senatusconsulti Trebelliani authoritatem restitui generali fideicommissario: illum autem speciali fideicommissario, id quod ei derelictũ est, dependere. D. XV. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampad. & Orestis. VV. CC. anno secundo. K

AD LEGEM FALCIDIAM TIT. XLIX.

I. Impp. SEVERUS, & ANTONINUS. AA. Prisco.

SCIRE Debes, omissa Falcidia, quo pleniorem fidem restituendæ portionis exhiberes, non uideri plus debito solutum esse. PP. III. Id. Maij. Laterano & Rufino COSS.

II. Iidem AA. Sectiano.

FALCIDIÆ ratione aduersus omnes pro modo legatorũ & fideicõmissorum

locum

A *Ad legem Falcidiam*

locum habere, certi & explorati iuris est. PP. Kal. Iul. Laterano & Rufino COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER. A. *Hermagoræ.*

ETIAM si tacitum fideicõmissum hæredem administrasse apparuerit: legata tamẽ seu fideicõmissa, quæ testamento relicta sunt, præstanda esse, ambigi non oportet: ad eum uidelicet modum, quem lex Falcidia patitur: cum quartam, quæ aufertur hæredi, qui cõtra legem fidem suam obtulit, legatarijs proficere non placuit. PP. Idib. Octob. Alexandro. A. COS.

IIII. *Idem.* A. *Philetiano.*

ET IN legatis principi datis legem Falcidiam locum habere, meritò diuo Hadriano B placuit. PP. V. Kal. Ianuar. Alexandro. A. COS.

V. *Idem* A. *Damasetæ.*

SI MORTIS caussa immodicas donationes in sororem tuam matrem contulisse probare potes: legis Falcidiæ ratione secundum constitutionẽ diui Seueri aui mei uti meritò potes. PP. XV. Kal. Nouemb. Maximo II. & Aeliano COSS.

VI. *Idem.* A. *Secundinæ.*

IMPONENDA ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, etiam, quod ipsi hæredi mortis tempore debitũ fuerit, quamuis aditione hæreditatis confusæ sint actiones. Omnia autem legata, quamuis in operibus publicis conficiendis, statuisq́ ponendis data sint, ad contributionẽ dodrantis pro rata suæ cuiusq́ quãtitatis reuocãtur: nec si quid ultra solidum hæres præstiterit, aut perfecerit, legitimę computationi præiudicatur. S. V. Kal. C Ianuar. Maximo II. & Aeliano COSS.

VII. *Idem.* A. *Primo & Pomponio.*

IN TESTAMENTO quidẽ militis ius legis Falcidiæ cessat: sed si ea quæ ad uos pertinent, defunctus tenuit: bonorum eius uideri minimè possunt. & ideo rectè rationem eorum, ut æris alieni, haberi desiderabitis. PP. Kal. Marij. Alexandro. II. & Marcello COSS.

VIII. *Idem* A. *Aurelio.*

IRRITUM quidem propterea testamentum fratris tui esse non potest, quòd ex caussa fideicommissi obligatus fuit, ut si sine liberis prior decederet, paternam tibi hæreditatẽ redderet. sed licet te hæredem scripserit: imponenda tamen legatorum ratione, quibus te onD ratum esse suggeris, fideicommissum debitum æris alieni loco deduci oportet: insuperq́ in residuo legis Falcidiæ beneficium uindicabis. PP. Idib. Septemb. Maximo II. & Paterno. COSS.

IX. *Imp.* GORDIANUS. A. *Mestriano.*

ERROR facti quartæ ex caussa fideicommissi non retentæ repetitionem non impedit. is autem, qui sciens se posse retinere, uniuersum restituit: condictionem non habet. quin etiam si ius ignorauerit, cessat repetitio. PP. XV. Kal. Nouemb. Pio & Pontiano COSS.

X. *Idem.* A. *Diogenio.*

QUANQUAM pater tuus fratrem tuum rogauerit, ut si sine liberis diem suũ fungeretur, portionem hæreditatis tibi restitueret: tamen intestatò eodem diem suũ defuncto, id, quod beneficio legis Falcidiæ habere potuit, ad successorẽ intestati pertinere: ideoq́ non E immeritò sororem tuam, quæ simul tecum ab intestato ei successit, emolumenti, quod retineri potuit, portionẽ sibi uindicare, manifestũ est. PP. V. Id. Nouẽb. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS.

XI. *Idem.* A. *Maximæ.*

SI (UT allegas pater tuus eã portionẽ, ex qua te fecit heredẽ, fratrib. tuis restituere iussit, certisq́ speciebus pro Falcidia præcepit esse contentã: auxiliũ legis Falcidiæ, quod implorас apud suum iudicem nõ prohiberis flagitare. PP. VII. Kal. Nouemb. Ariano & Pappo. COSS.

XII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. *Iustino.*

IN DONATIONIBUS inter uirum & uxorẽ factis legem Falcidiam habere locum, quando fidicõmissi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis cõprehensum est. PP. XVI. Kal. Iul. Ipsis. A A. IV. & III. COSS.

XIII. *Iidem.* A A. & CC. *Zetho.*

SI EA, cuius filium tuum seruum significas, ex iudicio defuncti, quẽ dicis fideicommissariam

sariam libertatem ei reliquisse, aliquid cõsecuta est: ad restituendam fideicommissariam libertatem non immeritò obnoxia constituta debet urgeri. nam fideicõmissum ei relictum usque ad eum modum potest petere, quoad deducto precio seruorũ, quos fuerat rogata manumittere, relictorum substãtia patitur. S. V. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

XIIII. Iidem. AA. & CC. Faustinæ.

LICET adieris patris hæreditatem, & confusione pro parte, qua eidem successisti, extinguatur actio, quam tibi competere eo, quòd ex administratione tutelæ multa cum debuisse, contendis: pro residuis tamen partibus cohæredes conuenire non prohiberis: & fundum à te relictum eatenus, quoad deducta quarta residui substantia patitur, præstare necesse habes. D. VI. Kal. Octob. Viminatij. AA. COSS. G

XV. Iidem. AA. & CC. Pomponio.

SI PRAEdiorum dotis apud te iure remanentis instrumenta uerbis precarijs uel testamento, uel codicillis uxor tibi mandauit dari: eius iudicium successores implere compelluntur: cum instrumentis prædiorum domino relictis, Falcidiæ nulla potest interuenire quæstio. Supposita XVI. Kal. Feb. Sirmij. CC. COSS.

XVI. Iidem. AA. & CC. Diomedi.

SVCCESSORES legata uel fideicommissa (si æs alienum hæreditarium defuncti substantiæ fines occupauerit) legis Falcidiæ iussio peti, aut Trebelliani senatusconsulti præceptum exigi non concedit. S. XVI. Kal. Febr. Sirmij AA. COSS. H

XVII. Iidem. AA. & CC. Caio.

COHAEredibus relicta legata, quatenus modus legis Falcidiæ præstitutus patitur, posse peti, certissimi iuris est. Suppos. V. Kal. Nouemb. Anchiali. CC. COSS.

XVIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni P. P.

SI QVIS quadringentorum fortè solidorũ habens substantiam, iusserit hæredem non aliter adire hęreditatem, nisi prius trecentos octoginta solidos cuidam persoluat, uel aliam quantitatem, quæ deminuere Falcidiæ ratione potest: sancimus, hæredẽ si adierit, legis Falcidiæ beneficio sustentatum, repleri quidem, quod ad Falcidiam deest: & prius eo dato uel retento (siue una datio est, quæ celebrari disposita fuerit, siue in multas diuiditur personas) pręfatæ legis immutilatum habere beneficiũ. Si enim cum mortis caussa donatio procedit, & hæc ultra modum legis Falcidiæ excedat, hæres post aditionem repetit eam pecuniam, quæ ultra modum Falcidię corporaliter quidem data est, lege autem in patrimonio testatoris permansit: quare non in præsenti casu uiuentibus & morientibus prouidemus, & eorum ultima elogia conseruantes, & commodum hæreditarium non minuentes. D. Kal. Nouemb. Constantinop. post consul. Lampadij & Orestis. VV. CC. I

XIX. Idem. A. Ioanni P. P.

CVM CERTUM sit hæredem, qui plenam fidem testatori exhibet, in solidum legata dependentem, non posse postea rationem legis falcidiæ prætendentem, repetitione uti, quia uidetur uoluntatem testatoris sequi: iubemus hoc simili modo firmum haberi, etsi cautionem super integra legatorũ solutione fecerit: quod ueteribus legibus in ambiguitatem deductum est: in utroque etenim casu, id est, siue soluerit, siue super hoc cautionem fecerit: æqui tatis ratio similia suadere uidetur. D. XV. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC. anno secundo. K

DE CADVCIS TOLLENDIS TIT. L.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Senatui urbis Constantinopolitanæ.

ET NOMEN, & materiam caducorum, ex bellis ortam & auctam ciuilibus, quę inter se populus Romanus mouebat, necessarium duximus patres cõscripti in pacificis nostri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: ut quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiret. & quemadmodum in multis capitulis

A pitulis lex Papia ab anterioribus principibus emẽdata fuit, uel per desuetudinem abolita: ita & à nobis circa caducorũ obseruationẽ inuidiosum suum amittat uigorẽ, qui & ipsis prudentissimis uiris displicuit, multas inuenientibus uias, per quas caducũ ne fieret. Sed & ipsis testamentorum conditoribus sic grauissima caducorũ obseruatio uisa est, & ut substitutiones introducerent, ne fiant caduca: etsi facta sint, ad certas personas recurrere disponerent, uias recludentes quas lex Papia posuit in caducis: quod & nos fieri concedimus. Et cum lex Papia ius antiquũ, quod ante eam in omnibus simpliciter uersabatur, suis machinationibus & angustijs circumcludens, solis parentibus & liberis testatoris usq; ad tertium gra-
B dum, si scripti fuerant hæredes, suum imponere iugum erubuit, ius antiquum intactum eis conseruans: nos omnibus nostris subiectis sine differentia personarum hoc concedimus.

Cum igitur materiam, & exordium caducorũ lex Papia ab aditionibus, quę circa defunctorum hæreditates procedebant, sumpsit, & ideo nõ à morte testatoris, sed ab apertura tabularum dies cedere legatorũ senatusconsulta, quæ circa legẽ Papiam introducta sunt, censuerunt, ut quod in medio deficiat, hoc caducũ fiat: primũ hoc corrigentes, & antiquum statum renouantes, sancimus, omnes habere licentiam à morte testatoris adire hæreditatem: similiq; modo legatorum uel fideicõmissorum purè uel in diem certam relictorum diem à morte testatoris cedere. Et cum triplici modo ea, quæ in ultimis elogijs relinquũtur, contingebat deficere: consentaneum est, & tempora eorum, & nomina manifestè exponere: ut
C quod tollitur, uel reformatur, nõ sit incognitũ. Ea enim uel his relinquebantur, qui in rerũ natura tunc temporis, cum condebantur extrema elogia, non fuerant, fortè hoc testatoribus ignorantibus: & ea PRO NON SCRIPTO leges existimabant. uel uiuo testatore is, qui aliquid ex testamento habuit, post testamentũ ab hac luce subtrahebatur. uel ipsum relictũ exspitabat, fortè quadã cõditione, sub qua relictũ erat, deficiẽte: quod ueteres appellabant IN CAVSSA CADVCI. uel iam mortuo testatore hoc, quod relictũ erat, deficiebat: quod aperta uoce CADVCVM nuncupabatur. In primo itaq; ordine, ubi PRO NON SCRIPTO efficiebãtur ea, quæ personis iam ante testamentũ mortuis testator donasset: statutũ fuerat, ut ea omnia bona manerent apud eos, à quibus fuerant derelicta: nisi uacuatis, uel substitutus suppositus, uel cõiunctus fuerat aggregatus tunc enim nõ deficiebãt, sed ad illos per-
D ueniebant, nullo grauamine (nisi perraro) in hoc PRO NON SCRIPTO superueniẽte, quod & nostra maiestas quasi antiquæ beneuolentiæ consentaneũ & naturali ratione subnixum intactum atq; illibatum præcepit custodiri in omne æuum ualiturum. Pro secundo uero ordine, in quo ea uertuntur, quæ in CAVSSA CADVCI contingebant fieri: uetus ius corrigentes, sancimus eã, quæ ita euenerint, simili quidẽ modo manere apud eos, à quibus sunt derelicta, hæredes fortè, uel legatarios, uel alios qui fideicõmisso grauari possunt: nisi & in hunc casum, uel substitutus uel coniunctus eos antecedat. sed omnes personas, quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam grauamen, quod ab initio fuerat cõplexum, omnimodo sentire: siue in dãdo sit constitutũ, siue in quibusdã faciẽdis, uel in modo, uel conditionis implendæ gratia, uel alia quacunq; uia excogitatũ. neq; enim ferendus est is, qui
E lucrum quidem amplectitur, onus autem ei adnexum contemnit. In nouissimo autem articulo, ubi propriè CADVCA fiebant, secundũ quod prędiximus: & clausis tabulis, tam existere hæredes, quàm posse adire, siue ex parte sint, siue ex asse instituti, censemus: & dies legatorum & fideicommissorum, secundum quod prædiximus, à morte defuncti cedere. hæreditatem etenim, nisi fuerit adita, transmitti nec ueteres cõcedebant, nec nos patimur. Exceptis uidelicet liberorum personis, de quibus Theodosiana lex super huiusmodi casibus introducta loquitur: ijs nihilominus, quæ super his personis, quæ deliberantes ab hac luce migrant, à nobis cõstituta sunt, in suo robore mãsuris. Libertatibus proculdubio & post præsentem sanctionem propter sui naturam, quæ aditionem hæredis exspectat, ab adita hæreditate unà cum alijs, quæ seruis in testamẽto manumissis, uel alijs legatis relicta sunt, competentibus. Excepto etiã usufructu, quẽ sua natura ad hæredes legatarij transmitti

non patitur:quia neq; à morte testatoris,neq; ab adita hæreditate, quantum ad transmissionem,dies eius cedit.Sed hæc omnia in his conseruari sancimus secundum præfatam dispositionem,quæ purè uel in diem certam relicta fuerint. Sin autem aliquid sub cõditione relinquatur,uel casuali uel potestatiua,uel mista,quarum euentus ex fortuna uel ex onerataæ personæ uoluntate,uel utroq; pendeat,uel sub die incerta:exspectari oportet cõditionis euentum,sub qua fuerit derelictum,uel diem ut tunc cedat.cum uel conditio impleatur uel dies incertus exstiterit.Quòd si in medio is,qui ex testamento lucrum sortitus est,decedat, uel eo superstite conditio defecerit: hoc, quod ideo non præualuit, manere disponimus simili modo apud eos,à quibus relictum est: nisi & hic uel substitutus relictum accipiat,uel coniunctus,siue hæres,siue legatarius hoc sibi adquirat: cum certi iuris sit,& in institutionibus,& legatis,& fideicõmissis,& mortis caussa donationibus posse substitui. G

Sed ut manifestetur,pro qua parte manere oportet hoc,quod fuerit defectũ,apud eos,à quibus sit derelictũ, sancimus, si quidem ad hæredes lucrum perueniat:pro parte hæreditaria fieri eius distributionem:cum & ab ipsis simili modo,si ualuisset, præstaretur:nisi nominatim ab uno,uel certis hæredibus fuerit derelictum. tunc enim quemadmodum solus,uel soli præstabũt,ita & lucrum sentient. Sin autem legatarij,uel fideicõmissarij sint, uel mortis caussa donatione honorati,uel alia fortè persona,quæ fideicommisso prægrauari potest,& hoc euanescat:manere hoc apud enumeratas personas sancimus,pro uirili omnimodo portione,id est pro numero personarum. Ne autem hoc,quod non ineleganter summi ingenij uir Vlpianus in hac parte cum subtilitate disposuit,prætereatur:sanctione nostra hoc apertius inducimus.cum enim iam statuimus,hoc cum suis oneribus ad eum, qui lucratur,peruenire:sancimus,siquidem conditio,uel aliud grauamen in dando sit constitutum:hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoscere. Sin autem in faciendo aliquid impositum est:siquidem hoc per alium impleri possit:simili modo & à lucrante agnosci. putã si onerata persona iubeatur insulam, uel monumentum, uel aliud tale suis sumptibus facere,uel hæredi, uel legatario, uel alij fortè, cui testator uoluerit, uel rem ab hærede testatoris emere, uel locationem uel fideiussionem subire, & siquid huiusmodi facti simile sit.nihil enim refert,siue per eum,de quo testator loquutus est, siue per alium eius lucri successorem adimpleatur. H

Sin uero talis est uerborum conceptio & facti natura,ut quod relictum est, adimpleri ab alio non possit:tunc etsi lucrum ad aliquem peruenerit, non tamen & grauamen sequi:quia hoc nec ipsa natura concedit,neq; testator uoluit. quid enim si iusserit eum in certum locum adire,uel liberalibus studijs imbui, uel domum suis manibus construere, uel pingere, uel uxorem ducere, quæ omnia uoluntas testatoris in ipsius solius persona intelligitur conclusisse,cui & suam munificentiam relinquebat.In omnibus uidelicet hoc obtinente,ut & pro simili parte & lucrum sentiant, & grauamen ubi hoc possit procedere subeant. Et hoc locum quidem habẽte omnimodo in his,quæ in CAVSSA CADVCI,uel CADVCA (secundum quod supradictum est)fiebant.In PRO NON SCRIPTO autem,non omnibus,sed quibusdam:quia eorum quædam etsi talia sint,tamen cum suo onere ueniebant. quæ & nos in noui iuris compositione specialiter enumerari iussimus, ne quis ueteris iuris prolixitatem, quasi rebus necessariam,uel pro eorum reuoluat scientia. I

His ita definitis,cum in superiore parte nostræ sanctionis plurimis locis CONIVNCTI fecimus mentionem: necessarium esse duximus, omnem inspectionem huiusmodi articulis latius, & cum subtiliore tractatu dirimere:ut sit omnibus & hoc apertisimè constitutũ. non enim tantum coniunctiuo modo quædam relinquuntur,sed etiam disiunctiuo. In his itaq; siquidem cohæredes sunt omnes coniunctim, uel omnes disiunctim, uel instituti uel substituti:hoc, quod fuerit quoquo modo uacuatum, si in parte hæreditatis uel partibus consistat:alijs cohẹredibus cum suo grauamine pro hẹreditaria parte,etiam si iam defuncti sint, adquiratur.& hoc nolentibus ipso iure adcrescat, si suas portiones iam agnouerunt: quum sit absurdum,eiusdem hæreditatis partem quidem agnoscere,partem uero respuere,secundum K

dum quod & in diuinis nostri numinis decisionibus statutum est. Sin uero quidam ex hæredibus institutis uel substitutis permissi sunt, & alij coniunctim, alij disiunctim nuncupati, tunc siquidem ex coniunctis aliquid deficiat, hoc omnimodo ad suos coniunctos cum suo ueniat onere, id est pro parte hæreditatis, quæ ad eos peruenit. Sin autē ex his, qui disiunctim scripti sunt, aliquid euanescat, hoc non ad solos disiunctos, sed ad omnes tam coniunctos, quàm etiam disiunctos similiter cum suo onere pro portione hæreditatis perueniat. Hęc ita tam uarie: quia coniuncti quidem propter unitatem sermonis, quasi in unum corpus reducti sunt, & partem coniunctorum sibi hæredum quasi suam præoccupant. di-
B siuncti uero ab ipso testatoris sermone apertissimè sunt discreti, & suum quidem habent, alienum autem non soli appetunt, sed cum omnibus suis cohæredibus accipiunt. & hęc in hæreditatibus tantummodo statuenda sunt. Vbi autem legatarij, uel fideicommissarij duo forte uel plures sunt, quibus aliquid relictum sit: siquidem hoc coniunctim relinquatur, & omnes ueniant ad legatum pro sua quisq; portione hoc habeat. Sin uero pars quędam ex his deficiat: sancimus eam omnibus, si habere maluerint, pro uirili portione cum omni suo onere adcrescere: uel si omnes noluerint, tunc apud eos remanere, à quibus derelictum est. cum uero quidam uoluerint, quidam noluerint: uolentibus solummodo totum accedere. Sin autem disiunctim fuerit relictum: siquidem omnes accipere & potuerint, & maluerint: suam quisq; partem pro uirili portione accipiat & non sibi blandiatur, ut u-
C nus quidem rem, alij autem singuli solidam eius rei æstimationē accipere desiderent: cum huiusmodi legatariorum auaritiam antiquitas uaria mente susceperit, in uno tantummodo genere legati eam accipiens, in alijs respuendam esse existimans. Nos autem omni modo repellimus, unam omnibus naturam legatis & fideicōmissis imponentes, & antiquam dissonantiam in unam trahentes concordiam. Hęc aūt ita fieri sancimus, nisi testator apertissimè & expressim disposuerit, ut uni quidem res solida, alijs autem æstimatio rei singulis in solidum præstetur. Sin uero non omnes legatarij, quibus separatim res relicta sit, in eius adquisitionē concurrant, sed unus forte eā accipiat: hęc solida eius sit: quia sermo testatoris omnibus prima facie solidum adsignare uidetur, alijs superuenientibus partes à priore abstrahentibus ut ex aliorum quidem concursu prioris legatum minuatur. Sin
D uero nemo alius ueniat, uel uenire potuerit: tunc nō uacuatur pars, quæ defecit, nec alij adcrescit, ut eius, qui primus accepit, legatum augere uideatur: sed apud ipsum, qui habet solida remaneat, nullius concursu deminuta. Et ideo si onus fuerit in persona eius. apud quem remanet legatum, adscriptum hoc omnimodo impleat, ut uoluntati testatoris pareatur.

Sin autem à deficientis persona hoc onus fuerit collatum: hoc non sentiat is, qui non alienum, sed suum legatum indeminutū habet. Sed & uarietatis nō in occulto fit ratio, cum ideo uideatur testator disiunctim hæc reliquisse, ut unusquisq; suum onus, nō alienum agnoscat. Nam si contrariū uolebat: nulla erat difficultas coniunctim ea disponere. Quæ autem antiquis legibus dicta sunt de his quæ ut indignis auferūtur: & nos simili modo intacta seruamus siue in nostrum fiscum siue in alias personas perueniāt. Cum autem in
E superiore parte legis non aditam hæreditatem minimè, nisi quibusdam personis, ad hæredes defuncti transmitti disposuimus: necesse est, si quis solidam hæreditatem non adierit: hanc siquidem habeat substitutum, ad eum (si uoluerit & potuerit) peruenire. Quòd si hoc non sit: uel ab intestato successores eam accipiant: uel si nulli sunt, uel accipere nolunt, uel aliquo modo nō capiunt: tunc ad nostrū ærarium deuoluatur. Hęc aūt omnia locum habere censemus, tam in testamentis, siue scriptis, siue sine scriptis habitis, quàm in codicillis, & in omni ultimo elogio, uel si quid ab intestato fuerit derelictū, necnon in mortis caussa donationibus. tantum etenim nobis superest clementiæ, quòd scientes etiam fiscum nostrum ultimum ad caducorum uindicationem uocari: tamen nec illi prospeximus, nec Augustum priuilegium exercemus: sed quod communiter omnibus prodest, hoc priuatæ nostræ utilitati præferendum esse censemus, nostrum esse proprium subiectorum commo-

mento relicti fideicommissi tractatur)exspectandum esse, prudentibus placuit. PP. XIII. Kal. Ianuar Alexandro. A. II. & Marcello COSS.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Eusebio.

SI FIDEIcommissum ab intestato fuerit sorori tuæ derelictū codicillis, & postea, quàm dies fideicommissi cessit, rebus humanis, licet ignorans fideicommissum) decesserit: actionem huiusmodi adquiri potuisse, dissimulare non poteris: salua scilicet ab intestato succedenti quarta portione. Suppos. Kal. Maij s. Trallis. AA. COSS.

B

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL fideicommissorum seruandorum caussa mittatur, & quando satisdari debeat TIT. LIII.

I. Diuus ANTONINVS PIVS. Saluio.

QVONIAM nihil actor amplius postulat, quàm ut fideicommissi nomine satisdetur: non debet is, qui iuri dicundo præest, subtiliter cognoscere, debeatur, nécne fideicommissum: sed tantum decernere, ut satisdetur. Sine die & consule.

II. Diuus MARCVS. Stratonicæ.

IPSIS rerum experimētis cognouimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisdationes, quæ uoluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis & fideicommissis inductæ sunt, C eorundem uoluntate remitti possint. quocunque enim iudicio uoluntatis cautio legati seu fideicommissi remitti potest. Sine die & consule.

III. Impp. SEVERVS et ANTONINVS. AA. Symphoro.

SI POSTQVAM seruandi legati seu fideicommissi gratia in possessionem inductus es, pignoris obligatio aut uenditio ab hærede interuenit: præcedere caussam tuam, quam iure prætorio uelut pignus habuisti, manifestum est. PP. XI. Kal. Decemb. Dextro & Prisco COSS.

IIII. Imp. ANTONINVS. A. Protagoræ.

CVM Arthemidoram patri pupillorum tuorū hæredem exstitisse proponas: quamuis ut fideicōmissam hęreditatē his, cum moreretur, restitueret petita sit: nullam tamen aduersus debitores hæreditarios habent pupilli tui actionem. planè ut satis fideicommissorū D nomine Arthemidora det (si modo testator id fieri non prohibuerit) apud suum iudicem conueni. PP. III. Kal. Iul Læto II. & Cereali COSS.

V. Imp. ALEXANDER. A. Paulinæ.

QVI LEGati siue fideicommissi caussa in possessionem mittūtur, non proprietatem nanciscuntur, sed ius pignoris. ut autem & post acceptum pignus satisfiat defuncti uoluntati: competens iudex, te adeunte, prouidebit. PP. III. Id. August. Iuliano II. & Crispino COSS.

VI. Idem. A. Donato.

CERTA est forma iurisdictionis, qua fideicōmissi seruādi caussa in possessionem rerum quæ in caussa hæreditaria sunt, aut dolo malo esse desierint, is, cui legati uel fideicōmissi nomine satis non datur, mittitur, uel in proprias res hęredis: si fideicōmisso satis non fecit post E sex menses, quàm peti cœperit, secundum diui Antonini patris mei cōstitutionem. PP. VI. Id Ianuar. Fusco. II. & Dextro COSS.

VII. Idem. A. Proculiano.

SCIRE debetis, fideicōmissi & legati satisdationem remitti posse, diuum Marcum & diuum Commodum cōstituisse, ut autem boni uiri arbitratu, cui ususfructus relictus est, utatur fruatur: minimè satisdationē remitti in testamento posse. PP. X. Kal. Mart. Fusco II. & Dextro COSS.

VIII. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenodoro.

CONTRA eos, siue successores eorum, qui rempub. administrantes per officij necessitatem ciuitati sub cōditione relicti fideicōmissi satis accipere debuerunt: quanti reipub. interterit, satis acceptum non esse, dirigendam certum est actionē. Sp. VII. Kal. Mart. CC. COSS.

DE LEGITIMIS LIBERIS, ET EX FILIA NE- potibus ab intestato uenientibus TIT. LIIII. F

I. *Impp.* SEVERVS, & ANTONINVS. AA. *Crispinæ.*

I FRAtri tuo legitima hæres esse potes: centum dierum præfinitione nõ exclu-
deris ad adquirendam hæreditatem. PP. III. Non. Nouemb. Antonino. A. II.
& Geta. II. COSS. II. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Auiæ.*
NEPOTES ex diuersis filijs uarij numeri auo succedentes, ab intestato non
uirilibus portionibus, sed ex stirpibus succedunt. S. III. Kal. Mart. Hadrianopoli. Ipsis.
AA. IV. & III. COSS. III. *Iidem.* AA. & CC. *Frontoni.* G
VT intestatò defuncti filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus huma-
nis non inuenitur, manentes in sacris, pariter succedant: euidenter lege duodecim tabula-
rum cauetur quod & honorarij iuris obseruatio sequitur. S. XV. Kal. Iul. AA. COSS.

IIII. *Iidem.* AA. & CC. *Marcellæ.*

INTESTATO defuncto posthumũ suum hæredem, quàm sororẽ, licet consanguineam,
haberi potiorẽ, ordo successionũ lege duodecim tabularũ factus, nimis euidenter demon-
strat. S. VI. Id. Decẽb. AA. COSS. V. *Iidem.* AA. & CC. *Apiano.*
SI TE parens, in cuius fuisti potestate, solenniter in adoptionem dedit: cum filijs natu-
ralib. adoptiui pàtris antè uel post quęsitis defuncto intestato succedere potes. D. VI. Kal.
Mart. Cæsarib. COSS. VI. *Iidem* AA. & CC. *Posidonio.* H
EX LIBERA conceptus & seruo, uelut spurius habetur: nec ut decurionis filius (quamuis
pater eius naturalis manumissus & natalibus suis restitutus, hunc fuit adeptus honorem)
defendi potest. Supposita. VI. Id. Febr. CC. COSS.

VII. *Iidem.* AA. et CC. *Aemylianæ.*

FILIVM habere suũ libertus in potestate non prohibetur: cum ob prætetitũ statum ex
legitimis nuptijs, ingenuorum exemplo, filios habere liberto non sit interdictum. S. XVI.
Kal. Mart. CC. COSS. VIII. *Iidem.* AA. & CC *Catoniæ.*
APVD hostes patre defuncto filia cõmunis uobis, quo casu scientia mortis non postula-
tur, exstitit hæres sua, & ad te transmisit successionẽ. S. XII. Kal. Decemb. Nicomediæ. Cæ-
saribus COSS. IX. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. *et* ARCAD. AAA. *Constantino* P. P. I
SI DEFVNCTVS cuiuscunq; sexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem functa
cuiuscũq; sexus aut numeri nepotes: eius partis, quã defuncta superstes patri inter fratres
suos fuisset habitura, duas partes cõsequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus
sororibusúe eius, quæ defuncta est, id est filijs filiabusq; eius, de cuius bonis agitur, auun-
culis scilicet, siue materteris eorum, quorum cõmodo legẽ sancimus, adcrescat. Hæc eadem
quæ de aui materni bonis cõstituimus, & de auiæ maternæ, siue etiã paternæ, simili æquita-
te sancimus: nisi fortè auia elogia inurenda impijs nepotibus iusta semotis ratione dixerit,
& hoc fuerit legibus adprobatũ. Non solum autẽ si intestatus auus auiaúe decesserit, hæc
de nepotibus, quæ sanximus, iura seruamus: sed & si auus uel auia, quibus huiusmodi ne-
potes erunt, testati obierint, & præterierint nepotes, aut exhæredauerint: eadem & de iniu- K
sto auorum testamento. Et si quæ filiæ poterant, uel de re, uel de lite cõpetere actiones ne-
potibus deferimus secundum iustum nostræ legis modum, quæ de parentum inofficiosis
testamentis competunt filijs. D. V. Kal. Mart. Mediolani. Timasio & Promoto COSS.

X. *Impp.* THEOD. *et* VALENTIN. AA. *Maximo* P. P.

VBI AVIArum successio morte interueniente discutitur, capitis deminutio paterna quę-
renda non est. tunc enim in huiusmodi hæreditatibus filiorum status aut persona specta-
tur, quoties de eius bonis, qui potestatẽ familiæ potuit habere, tractatur. D. V. Kal. Octob.
Rauennæ. Theodosio. XIII. & Valentiniano. III. AA. COSS.

XI. *Impp.* THEOD. *et* VALENTIN. AA. *ad Senatum urbis Romæ.*

SI MAtre superstite filius uel filia, qui quæue moritur, filios dereliquerit: omni modo pa-
tri suo

A tri suo matri ue suæ ipso iure succedant. quod sine dubio & de pronepotibus obseruandum esse censuimus. D. Idib. Nouembr. Theodosio. XV. & Valentiniano III. AA. COSS.

XI. *Imp.* IUSTINIANUS. A. *Mennæ* P.P.

Quoties aliquis uel aliqua intestatus uel intestata mortuus uel mortua fuerit, nepotibus uel pronepotibus cuiuscunque sexus uel deinceps alijs descendentibus derelictis, quibus UNDE LIBERI bonorum possessio minimè competit, & insuper ex latere quibuscunque adgnatis: minimè possint hi dem adgnati quartam partem hæreditatis personæ mortuæ sibi uindicare, sed soli descendentes ad mortui successionem uocentur. quòd tantum in futuris, non etiã præteritis negocijs seruari decernimus. D. Kal. Iul. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. COS.

B

AD SENATUS CONSULTUM TERTULlianum. TIT. LV.

I. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. A A. *et* C C. *Viuianæ.*

Licet liberi matribus ab intestato ita demum per se hęredes existant, si fari possint: tamen matres liberis, etiam si infantes naturæ concesserint, posse succedere, nulla dubitatio est. PP. X. Kal. April. Tyberiano & Dione COSS.

II. *Iidem.* A A. *et* C C. *Resę.*

C In successione filij uel filiæ cõmunis sine liberis, & fratribus, & sororibus morientis, pater manumissor, quia ei sit uetus ius seruatũ, matri præfertur. S. VI. Id. Decembr. CC. COSS.

III. *Imp.* CONSTANTIUS. A. *Catulino proconsuli Africæ.*

Matres, quæ puberes amiserunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierunt, præscriptione non petiti tutoris ad excludendam eorum successionem minimè debere præscribi, certum est. D. VI. Kal. Aug. Constantio. A. VII. & Constante COSS.

IIII. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *et* THEOD. AAA. *Eutropio* P.P.

Si qua mulier nequaquam religionem priori uiro, ex quo filium uel filiam non habet, nuptiarum festinatione præstiterit: ex iure quidem notissimo infamis sit: nisi huiusmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. Sin autem ei filij erunt seu filiæ, & impetrauerit

D indulgentiam: infamiæ abolitionem permittimus, & cæterarum pœnarum antiquationẽ: si facultatum omnium, quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem filio uel filiæ, filijsue seu filiabus donauerit, quos habebat ex uiro priore susceptos: purè scilicet, & omni donationis solennitate completa, nec retẽto quidem usufructu. Quem quidem semissem, si duobus filijs uel filiabus pluribusue donauerit, & forte fatali unus uel una, seu alius uel alia ex ijsdẽ intestatus uel intestata obierit: semper ad superstites fratres uel sorores uolumus pertinere.

Sin autem uniuersi uel uniuersę intestati diem obierint: duræ fortunę ad matrem solatia ex integro reuertantur: ita scilicet ut hunc semissem, quem filijs seu filiabus donauerat, intestatò diem obeuntibus, rursus ipsa separatim ab ultimi filij uel filiæ hæreditate præsumat. PP. XV. Kal. Ianuar. Gratiano. V. & Theodosio. AA. COSS.

E

V. *Impp* THEOD. *et* VALENTIN. A A. *Senatui.*

Mater, quæ defuncto filio filiaue sine liberis, ex testamento uel ab intestato succedit: si matrimonium secundum post mortem filij uel filiæ non contraxerit: omnia filij seu filiæ morte delata uel derelicta pleno iure adquirat. Sin uero alterius mariti coniugium elegerit: extrinsecus quidem, quæsita filio filiæue, simili firmitate possideat. rerum uero paternarum defuncti solo usufructu humanitatis contemplatione potiatur: proprietatem & sororibus & fratribus transmissura defuncti. Dat. V. Id. Nouembr. Rauennæ. Theodosio. XII. & Valentiniano. II. AA. COSS.

VI. *Iidem.* A A. *Florentio* P.P.

Omnem matri, siue ab intestato, siue iure substitutionis, si filius impubes moritur, deferendam uolumus successionem: si ea legitima liberorum tutela suscepta, ad secundas con

A *De legitimis hæredibus.*

testato,neq; ex liberalitate inter uiuos habita,iustis liberis existentibus, aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perueniat:cū in mulieribus ingenuis & illustribus,quibus castitatis obseruatio præcipuū debitum est,nominari spurios,satis iniuriosum,satisq; acerbū & nostris tēporibus esse indignū iudicemus:& hanc legem ipsi pudicitiæ, quā sem per colendam censemus,meritò dedicamus. Sin autem concubina liberæ conditionis cō stituta,filium uel filiam ex licita consuetudine ab homine libero habita procreauerit: eos etiam cum legitimis liberis ad materna uenire bona,quæ iure legitimo in suo patrimonio possidet,nulla inuidia est. Dat.xv.Kal.Octobr.Chalcedone.Decio.v.c.cos.

B VI. *Idem* A.*Iuliano* P.P.

QVIDAM ancillæ suæ libertatem per fideicommissum reliquit. eo autem, à quo libertas relicta est,moram in libertate præstanda faciente,peperit ancilla.& esse eum quidem ingenuum puerum uel puellam,qui post moram nati sint,omnes ueteris iuris authores consen tiunt.dubitabatur autem inter eos,si matri morienti possit succedere. Huiusmodi itaq; dubitationem eorum decidentes,ulterius eam procedere non patimur:sed sancimus,eandem matris progeniem hæredem ab intestato ei posse existere,saluo iure legitimo ex authoritate senatusconsulti Orfitiani proli seruando:& tam matre ex senatusconsulto Tertulliano quàm prole ex Orfitiano senatusconsulto inuicem ad suas hæreditates uenientibus.D.Kal. Octobr. Constantinop. Lampadio & Oreste v v.cc.coss.

C DE LEGITIMIS HAEREDIBVS TIT. LVII.

I. *Imp.*ALEXANDER.A.*Cassio et Hermione.*

IN SVCcessione,quæ titulo consanguinitatis,uel in bonorū possessione,quæ pro ximitatis nomine cōpetit:tā fratres,quàm sorores pari iure esse(licet nō eadē ma tre suscepti sunt)ius certū est:nec huic derogatur,quòd amitas uestras ab auo uestro dotatas fuisse proponitis. Proposita Non.Maij.Maximo II.& Aeliano COSS.

II. *Imp.*GORDIANVS.A.*Tatianæ.et alijs.*

SI eius,quæ uos hæredes instituit,patri hæreditatē nō quæsistis,posteaq; mortuo patre, ac repudiata eius hæreditate,defunctæ successionem agnouistis:ea,quæ bonorū sunt defun ctæ,ab his separari,quæ patris uestri fuerunt, præses prouinciæ non ignorabit.PP.VI.Id. D April.Gordiano.A.& Auiola COSS.

III. *Imp.*DECIVS.A *Asclepiodotæ.*

CONsanguinitatis iure & fœminas ad intestatorum successionem admitti posse,explorati iuris est. Proinde cū fratris tui intestatò mortui ad te consanguinitatis iure hæreditas pertineat:nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem successionem adspirare desiderant.nā & cessante iure adgnationis in persona omnium,prætorij iuris beneficio ad te potius, quæ secundum gradum obtines,hęreditas pertinet,quàm ad fratris tui filios,qui in tertio gradu constituti sunt.PP.II.Non.Decembr.Decio.A.& Grato COSS.

IIII.*Impp.*DIOCLET.*et* MAXIMIAN.AA.*et* CC.*Cæcilio.*

SI aut nullum testamentum nepos patrui tui ordinauit,aut intra quatuordecim annos cō E stitutus fecit, & adgnationis iure successio eius tibi delata est : etiam citra bonorum possessionis subsidium legitimo iure subnixus es. PP.Idib.Iul.Ipsis AA.IV.& III.COSS.

V. *Idem* AA.*et* CC.*Cupillæ.*

AD intestati successionem adgnationis,quàm proximitatis iure uenientes,haberi potiores,certum est.Suppos.XVI.Kal.Iul.Sirmij.AA.COSS.

VI. *Idem.* AA.*et* CC.*Claudianæ.*

DEFVNctis,suis exstantibus hæredibus,& abstinentibus,uel repudiantibus hæreditatē frater iure consanguinitatis succedere potest.Suppos.Kal.Ianuarijs.AA.COSS.

VII. *Idem.* AA.*et* CC.*Amiano*

PAtruo ac materteræ de tertio constitutis gradu non pariter intestati successio defertur: sed patris frater adgnationis iure sorori matris anteponitur. S.XVII.Kal. Mart. Sirmij. Cæsa-

Cæsaribus COS. VIII. Iidem. AA. et CC. Silano.

SI HIS, de quorum successione agitur, apud hostes defunctis, secundum legis Corneliæ beneficium iure adgnationis adita hęreditate, uel perita bonorum possessione successisti: eorum substantiam uindicare non prohiberis s. Non. Iul. Sirmij. AA. COSS.

IX. Iidem. AA. et CC. Demagoræ.

IN SVCCESSIONE intestatæ sororem, quàm auum maternum, haberi potiorem, non ambigitur. s. VI. Kal. Iul. Nicomediæ, CC. COSS.

X. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. ad Florentium P.P.

SCIANT, qui ad successionē uocantur pupilli mortui, si defuncto eius patre, tutorē ei secundum legē nō petierint intra annū: omnē eis, siue ab intestato, siue iure substitutionis, successionē eius (si impubes moritur) denegandā esse. Dat. v. Id. Iul. Constantinop. Theodosio A. XVII. & Festo COSS. XI. Imp. ANASTASIVS. A. Constantino. P.P.

SI AB eo, qui ex sacro rescripto secundum nostram constitutionem fieri postulauerit emancipationē liberorum, pēritū fuerit, quatenus ei, qui emancipandus emācipandaue erit, minimè legitima iura per emancipationem exstinguantur: eadē iura tam emancipato uel emancipatæ cōtra personas alias hoc modo sibi cōiunctas, quàm alijs itidē contra eum uel eā in hæreditatibus, uel in successionibus, & tutelis, necnō cæteris seruētur intacta: collationibus tamē ab his secundū ea, quæ super emancipatis statuta sunt, quoties talis casus emerserit, utpote per acta emancipatione faciendis. DATA. XV. Kal. Aug. Probo & Auieno Iun. COSS. H

XII. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P.P.

SI MAIOR quinquagenaria partum ediderit, si debet huiusmodi soboles suo patri sua cōstitui, & hæreditatē eius nancisci, à Cęsariana aduocatione interrogati sumus. Et sancimus, licet mirabilis huiusmodi partus inueniri, & raro cōtingit: tamen nihil eorū, quæ probabiliter à natura noscūtur esse producta, respui: sed omne ius, quod ex quacunque lege liberis pręstitutū est, hoc merū atque immutilatū huiusmodi filijs uel filiabus seruari in omnibus successionibus, siue ex testamēto siue ab intestato. Et summatim nō absimiles alijs fiant quos natura effecit similes: maximè, cū & anteriore nostra lege huiusmodi nuptias permisimus, impares eas uideri minimè cōcedentes. D. IX. Kal. Nouēbr. Cōstantinop. post consulatū Lāpadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

XIII. Idem A. Ioanni P.P.

DE emācipatis filijs, qui ex sacro rescripto patribus impertito, hoc à suis genitoribus meruerūt, dubitatū est: cū Anastasiana lex iura fratribus legitima noscit seruare, si quis ex ijs sine testamēto & liberis decesserit: utrumne ad fratrē uel sororē eius successio deuoluatur, an ad superstitē patrē. huiusmodi dubitationē cōpendioso responso duximus esse finiendam.

Ideoque sancimus ad similitudinē maternarū rerū, aliarúmque, de quibus iā à nobis lex posita est, & huiusmodi hæreditatē iure quidē dominij ad fratres uel sorores in totum peruenire, usumfructū aūt eius patri totum, siue priorē thorum seruauerit, siue ad secundas migrauerit nuptias, adquiri: siue per sacrū oraculum emancipatio procedat, siue alio legitimo modo à sacris paternis fuerint absoluti. Cū enim & pater utitur usufructu, & uotū eius est, ad alios filios suas res peruenire: qua propter cū ex lege Anastasiana in aliū articulū fratribus prospectum est, nunc à nobis in hac specie plenius eis subuenitur: ut pater habeat usum fructū, fratres aūt uel sorores dominiū rerū relictarū: exceptis maternis rebus, in quibus, si de eadem matre fratres uel sorores sint, eos solos uocari oportet. Sin autē nō supersint: tunc ad similitudinem aliarum rerum, in totam fraternitatem dominium earum cedere, ut sit apertissimus in omnibus tractatus, & non per differentiam personarum uel rerum uacillare noscatur. D. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo. K

XIIII. Idem. A. Ioanni P.P.

LEGE duodecim tabularū bene humano generi prospectum est, quæ unam consonantiā tam in maribus, quàm in fœminis legitimis, & in eorum successionibus, nec non liberis obseruan-

A *De legitimis hæredibus.*

seruandam esse existimauit:nullo discrimine in successionibus habito,cum natura utrunque corpus edidit,ut maneat suis uicibus immortale,& alterum alterius auxilio egeat,& uno se moto & alterum corrumpatur. Sed posteritas,dum nimia utitur subtilitate,non piam indu xit differentiam:sicut Iulius Paulus in ipso principio libri singularis,quem ad senatusconsul tum Tertullianum fecit,apertissimè docuit. Cui enim ferendum est ab intestato successioni bus suas quidem filias ad similitudinem masculæ sobolis in parentis uocari successionem,& iterum germanas iure consanguinitatis eandem sibi uindicare prærogatiuam:deinceps au tem legitimas fœminarum personas,si iura consanguinitatis non possident,à successione le B gitima repelli,cum maribus eadem successio pateat? Quare enim patris soror non ad succes sionem filij fratris sui unà cum masculis uocatur,sed aliud ius in amitis,aliud in patruis ob seruatur? Vel qua ratione fratris filius ad successionem patrui uocatur,germana autem eius ab eadem successione recluditur? Huiusmodi itaque legis antiquæ reuerentiam & nos ante poni nouitati legis censemus:& sancimus omnes legitimas personas,id est,per uirilem sexū descendentes,siue masculini,siue fœminini generis sint:simili modo ad iura legitimæ succes sionis intestatorum uocari secundum gradus sui prærogatiuam,non ideo excludēdas,quia consanguinitatis iura secundum germanæ obseruationem nō habent.cum enim unius san guinis iura permanent per uirilem sexum incorrupta:quare naturam offendimus,& legiti mo iuri derogamus? cum & aliam maximam iniuriam res in se continet,plerisque quasi uul C nus intestinum incognitum.cum enim & ad ipsarum mulierum successionem masculi iure adgnationis uocantur:quis patiatur earum quidem hæreditatem ad eos legitimo iure de ferri,ipsas uero neque inuicem sibi,neque masculis posse eodē iure succedere:sed propter hoc solum puniri,quòd fœminæ natæ sunt,& paterno uicio(si hoc uicium est)prolem innocen tem grauari. In his igitur casibus legem duodecim tabularum sequentes,& nouum ius no uissimo iure corrigentes,etiam unum gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimam uolumus successionē:ut non solum fratris filius & filia(secundū quod iam defi niuimus)ad successionem patrui sui uocentur,sed etiam germanæ consanguineæ,uel soro ris uterinæ filius & filia soli,& non deinceps personæ unà cum his ad iura auunculi sui per ueniāt:& eo quidem mortuo,qui patruus quidem est fratris sui filijs, auunculus autem so D roris suæ soboli,simili modo ex utroque latere succedant,tanquā si omnes legitimo iure ueni ant:scilicet ubi fratres & sorores superstites non sunt.his etenim personis præcedentibus, & hæreditatem admittentibus,cæteri gradus remanent penitus semoti. Illo proculdubio obseruando,ut successio nō ad stirpes,sed in capita diuidatur,& is gradus in ordinem legiti mum trāsferatur:cæteris omnibus successionibus secundū ius usque ad præsens tēpus obser uatū in suo statu manentibus. Si quis aūt casus iā euenerit:secundū quod pristina iura uole bant,eorum fiat distributio. D. V. Kal. Decembr. post cōsulatum Lāpadi & Orestis V V. C C.

XV. *Idem. A. Ioanni P. P.*

MEMINIMUS antea diuinā nos promulgasse cōstitutionē,per quā ad uestigia legis duo decim tabularū totā progeniē ex legitima sobole descendentē,siue masculinā, siue fœmini E nā,legitimo iure hæreditatē adipisci sancimus:ut queadmodū ipsis à personis legitimis suc cedit:ita & ipsę legitimarū personarum amplectātur successionē. in qua constitutione unū gra dū ex cognatis in ius legitimū teduximus,id est,germanæ filios & filias, & sororis utrinę fi lios ac filias.quā constitutionē in suo robore permanere cēsemus:cū & in nostris Institutio nibus tenor eius à nobis relatus est. Sed subtiliore tractatu habito,necessarium duximus,& si quid ex prętoria iurisdictione frugi inuentū est,& hoc cū perfectissima definitione disposi to nostras leges ampliari. Cū igitur prętor filiū emancipatū,licet subtili iure capite fuerat deminurus,attamē in patris successionē sine ulla deminutione uocare manifestissimū est,nō eodē aūt iure etiā ad fratrū suorū successionē ab eo uocabatur,sed nec filij eius iure legitimo su is patruis succedebāt:necessariū duximus hoc primū corrigere,et leg: Anastasianā iusto in cremento perfectā ostēdere:ut emācipatus filius et filia nō solum in paternis bonis ad suorū

similitudi-

similitudinē succedant, sed etiā in fratrū uel sororū suarū successione (siue omnes sui, siue omnes emancipati sunt, siue misti) æquo iure inuicē sibi succedant, & non secundū legē Anastasianam parte aliqua deminuta. Et hoc quidem de filijs emancipatis sancire bellissimum est nobis uisum. Sed nec fratrem uel sororem uterinos concedimus in cognationis loco relinqui. cum enim tam proximo gradu sunt: meritò eos sine ulla differentia, tanquā si consanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & sororibus uocandos esse sancimus: ut secundò gradu cōstituti, & legitima successione digni reperti, alijs omnibus, qui sunt ulterioris gradus, licet legitimi sint, præcellant. & hæc quidem de secundi gradus successione satis abundeq; à nobis cum summa utilitate disposita sunt. Cum autem tertio gradui ex transuersa linea fuerit locus, ubi patruis & filijs fratrum & sororū locum antiquitas dedicauit: unà cum illis tam emancipati fratris, quàm emancipatæ sororis filium tantummodo & filiam siue emancipatos, siue suos patribus suis constitutos, & neminem alium ulterius: nec non fratris uterini, & sororis consanguineæ uel uterinæ filium uel filiam tantummodo ex legitima linea inuicem uocari censemus, sicut iam sancimus: ut omnes, qui uel antiquo iure, uel à nostra liberalitate in legitimorum quidem positi sunt prærogatiua, & eodem tertio gradu sunt: simili iure uocentur, successionis uidelicet iure & in hac parte seruando: ut si qui ex secundo gradu uocati renunciauerint hæreditati, & noluerint eam adire, nullusq; alius sit in secundo gradu, qui succedere potest, & uult: tunc hi, quos præsenti lege enumerauimus ex tertio gradu, in locum recusantium succedant. illo etiam obseruando, ut successio non ad stirpem, sed in capita diuidatur: cæteris successionibus secundum ius usq; ad præsens tempus obseruatum procedentibus, & nullo ex cognatis suprà memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigendo, sed suum ordinem suamq; proximitatem retinente incorruptam. Quas autem personas ex iure cognationis in legitimas successiones transueximus, eas & tutelæ grauamini uicissim supponimus: scilicet, si masculi sint, & perfectæ ætatis secūdum nostræ constitutionis tenorem: ut non solum lucrum sentiant, sed etiam grauamini subiugentur. Si qui autem casus iam euenerint, & per iudicialem sententiam, uel amicalem transactionem sopiti sunt: nullam sentiant ex hac lege retractationem. D. Idib. Octob. Constantinop. DN. Iustiniano A. PP. IIII. & Paulino V. C. COSS.

COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS TIT. LVIII.

I. *Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Vareniæ.*

SCIRE debuisti, fratre emancipato, potiorem eam, quæ in familia mansit, in alterius emancipati bonis non haberi: sed eos pariter, si solenniter petierint bonorū possessionem succedere. S. XV. Kal. Iun. Sirmij. CC. COSS.

II. *Iidem AA. et CC. Apollinari.*

SI pater tuus propiùs sobrino tuo adgnato constituto, & intestatò defuncto, ciuili iure adita hereditate, uel hoc ab initio nō interueniēte, seu capitis deminutione perempto, solenniter bonorum possessione admissa, successit, ac tibi patris tui quæsita hæreditas est: adire præsidē prouinciæ debes, ac tutorē eius de tutela cōuenire. D. XIIII. Kal. Iun. Veronæ. AA. COSS.

III. *Iidem. AA. et CC. Vlpianæ.*

VITRICO priuigni successionem intestatò ciuili uel honorario iure non deberi, certissimū est. S. XV. Kal Mart. Sirmij. CC. COSS.

IIII. *Iidem. AA. & CC. Afterio.*

SERVVS successores habere non potest. D Non. April. Cæsaribus COSS.

V. *Iidem. AA. et CC. Iustinæ.*

AMITAE, cui successisse filios suos proponis, hæreditatē tuo nomine non rectè petis. sed quoniā hos etiam intestatos diem functos adseueras: siquidem hi, quos priuignos eiusdem amitæ dicis, eorū consanguinei fuerint: fratres tam adgnationis, quàm cognationis iure secundo

A cundo gradu cõstitutos tibi præferri, non ambigitur. Nã si amitinis tuis, alio etiam patre natis, nunquam eorum matris priuigni sunt: admisisse te bonorũ possessionem probans, eorum uindica successionem. s. XII. Kal. Mart. cc. coss.

VI. Iidem AA & CC. Publitiano.

AVVNCULO priori, qui est tertio gradu, quàm consobrino, qui sequentem occupat, deferri successionem intestati, certi iuris est. Suppos. Kal. Octob. cc. coss.

VII. Iidem AA. & CC. Nicolao.

ADFINITATIS iure nulla successio permittitur. s. Idib. Octobrib. cc. coss.

VIII. Iidem AA. & CC. Iustæ.

B ANTE quàm scriptus hæres cuiuscunque portionis capax repudiet hæreditatem, uel alia ratione quærendæ facultatem amittat: ei, qui testamentum reliquit, intestatò nemo succedit. Igitur perspicis, quod testamentariæ successionis spe durante, intestatò bona defuncti non rectè uindicentur. s. VI. Id. Mart. Retiariæ cc. coss.

IX. Iidem AA. & CC. Sopatro.

ANCILLAE dominus liberi hominis, cum quo contubernium hæc habuit, per hãc commistionem successionem uindicare non potest. s. XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ cc. coss.

X. Iidem AA. & CC. Danubio.

NVTRITORIBUS hoc nomine nec ciuili, nec honorario iure defertur hæreditas. s. VI. Kalend. Ianuar. cc. coss.

C XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni P. P.

SANCIMUS, quemadmodum de his rebus, quæ liberis in sacris constitutis ex occasione maritali adquisitę sunt, certus destinatus est ordo, ut si quis ex his ab hac luce fuerit subtractus, pars eius, quam lucratus fuerat, ad liberos eius uel nepotes concedatur: quibus non existentibus, ad fratres suos ex eodem matrimonio progenitos, uel si etiam non superfuerint, ad fratres ex alijs nuptijs procreatos: cumque nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perueniat: ita & de his, quæ materna linea per quamcunque occasionem uel inter uiuos, uel per ultimas dispositiones, uel ab intestato descendunt, similis ordo seruetur: primo in filij uel filiæ successionem posteritate eius uocanda: eaque non inuenta, fraterno consortio eiusdem, uel alieni matrimonij secundum prædictum ordinem arcessito: tunc ad ul-
D timum locum pater à legibus conclametur, & sui filij non gratam hæreditatem relictam, sed triste lucrum sibi lugeat adquisitum. In omnibus uidelicet casibus in superstite sobole liberorum, & fratribus adhuc uiuentibus, qui ad hæreditatem defuncti patrem antecedunt, usufructu rerum, quarum dominium ad eos peruenit, apud parentes remansuro. D. XV. Kal. Octobr. Chalcedone. Decio v. c. cos.

DE BONIS MATERNIS ET MATERNI generis TIT. LIX.

I. Imp. CONSTANTINVS A. Consulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui S.

E RES, QVAE ex matris successione, siue ex testamento, siue ab intestato, fuerint ad filios deuolutæ: ita sint in parentum potestate, ut fruẽdi duntaxat habeant facultatem: dominio uidelicet earum ad liberos pertinente. Parentes autem, apud quos maternarum rerum utendi fruendique tantum potestas est, omnem debent tuendæ rei diligentiam adhibere: & quod iure filijs debetur, in examine per se uel per procuratorem poscere, & ex fructibus sumptus impigrè facere, & litem inferentibus resistere: atque ita omnia agere, tanquam solidum perfectumque dominium eis adquisitum fuisset, & personã gerant legitimam: ita, ut si quando rem alienare uoluerint, emptor uel is, cui res donatur, obseruet, ne quam partem earum rerum, quas alienari prohibitum est, sciens accipiat, uel ignorans. Docere enim pater debet proprij iuris eam rem esse, quam donat, aut distrahit: & emptori (si uelit) fideiussorem licebit accipere: quia nullam poterit præscriptionem oppo-

A *De bonis, quæ liberis potestate constitutis &c.*

I. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *ad Senatum.*

CVM venerandæ leges uetuerint patribus iure potestatis adquiri, quidquid eorum filijs auus, auia, proauus, proauia, à linea materna uenientes quocunque titulo contulissent: hoc quoque conuenit obseruari, ut quidquid uel uxor marito non emancipato, uel uxori maritus in potestate positę quocunque titulo uel iure contulerit, seu transmiserit: & hoc patri nullatenus adquiratur. atque ideo in eius tantũ, cui delatum est, iure durabit. D. III. Id. Nouembr. Rauennę Theodosio. XII. & Valentinian. II. AA. COSS.

II. *Iidem* AA. *Hierio* P.P.

B CONSTITVTIONIS nouæ capitulum clariore interpretatione sancimus: ut quæ per filios, nepotes, pronepotes, itemque filias, neptes, proneptes, quamuis in potestate sint, minimè adquiri decreuimus, à marito uel uxore quocunque titulo collata, siue ultima transmissa uoluntate: nullus ad id quoque pertinere existimet, quod ab ipso parente datum dotis uel ante nuptias donationis caussa pro una ex memoratis personis præstitũ fuerat, ut minimè ad eum si casus tulerit, reuertatur. prospiciẽdum est enim, ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur. Sed ut his potestatis iure ad parentes reuersis cæterarum, quæ ex substantia speciali coniugis ad superstitem deuenerant, quamuis idem in sacris sit: usufructu tamen solo atque usu parentibus deputato, dominium ei, quæ à coniuge, uel qui à marito meruit, reseruetur: parente propter emancipationis beneficium, si uoluerit, sicut C in maternis rebus, uel quæ per eandem lineam ueniunt, præmium habituro. D. X. Kal. Mart Felice & Tauro COSS.

III. *Idem* AA. *Florentio* P.P.

QVOD SCITIS prioribus continetur, nec à filia, quę in potestate est, donationem ante nuptias patri, nec à filio dotem adquiri: eo addito cõfirmamus, ut defunctis his adhuc in potestate patris, si liberis exstantibus moriantur, ad liberos eorum eædem res iure hæreditatis, non ad patres iure peculij transmittantur. nec per nepotes auo uidelicet adquirendæ. Sin autem idem nepos, superstitibus tam patre, quàm auo paterno, diem suum sine liberis obierit: eorum dominium, quæ ad ipsum ex matre, uel ab eius linea peruenerint, nõ ad auum, sed ad patrem eius perueniat: usufructu uidelicet ex huiusmodi casibus auo, dum su D pererit, seruando. D. VII. Id. Septemb. Constantinop. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

IIII. *Impp.* LEO *et* ANTHEMIVS AA. *Erythrio* P.P.

QVAECVNQUE res ad filium uel filiam, nepotes seu pronepotes utriusque sexus in potestate constitutos, ex priore, uel secundo, aut tertio, seu cõiugio numerosiore peruenerint ex dote, uel quacunque donatione, seu hæreditate, legato uel fideicommisso: earum rerum usque in diem uitæ suæ pater, uel auus, uel proauus usumfructum habeãt: easdem res quocunque modo alienandi, uel pignoris seu hypothecæ iure obligandi facultate eis penitus interdicta: dominio uidelicet earum apud filios, & nepotes, seu pronepotes utriusque sexus permanente: etiã si ex eodem matrimonio procreati non sunt, ex quo eædem res ad patres eorũ, qui quæue in potestate sunt, fuerint deuolutę. Eo uidelicet obseruando, ut morientium fra E trum sororúmue portiones, qui quæue ex eo matrimonio progeniti, uel progenitæ sunt, primo quidem ad liberos eorum (ut dictum est, si tamen fuerint) deinde ijs non exstantibus, ad superstites tantummodo fratres uel sorores eorũ perueniant, aut ad superstitem, si ex ijsdem fratribus, siue sororibus, unus unáue remanserit. Omnibus autem, qui ex eodem coniugio fuerunt procreati, defunctis: tunc demum ad eos, qui ex alio sunt matrimonio editi, easdem res pro uirili parte uenire statuimus. Nulla autem ex memoratis personis existente: parentes eorum eas percipere. Parentibus uero, quorũ sub potestate sunt, usumfructum duntaxat habituris, memoratas res iure potestatis alienandi uel obligandi licentiã denegamus: non prohibendis ijsdem liberis, si quandoque sui iuris fuerint, nulla tẽporali præscriptione obsistente, easdem res omnibus modis uindicare: nisi fortè postquam potestate parentum eos contigerit liberari, tantum temporis effluxerit, ut ex conti-

nua & inconcussa tenentis possessione eorum intentio excludatur. D. V. Kalend. Mart. Martiano & Zenone coss. F

V. Iidem AA. Nepotiano Mag. mil. Dalmatiæ.

NON sine ratione de negocio, quod inter matremfamiliás, cuius uestra suggestio meminit, & germanum eius uertitur, magnitudo tua diuersis legibus ex utraque parte prolatis, nostram credidit consulendam esse clementiam: cũ mulier diuersis iuris lectionibus idem intelligi maritum & sponsum niteretur probare, germanus mariti nomen illi soli, qui nuptias contraxisset (recitatione constitutionis diuorum retro principum Theodosij & Valentiniani, qua cauetur, quidquid maritus uel uxor in potestate constituti, inuicem sibi reliquerint, non patri adquiri, sed ad eorum ius pertinere) imponere. Quamuis ergo significatione nominis maritus uel uxor post cœptum matrimonium intelligatur, ex quo uidelicet inducta est dubietas: attamen quia consequens est, ambiguas atque legum diuersis interpretationibus titubantes caussas benignè, atque naturalis iuris moderamine contemperate: non piget nos inpræsenti quoque negocio, de quo sublimitas tua suggessit, æquitati conuenientem Iuliani tantæ existimationis uiri, atque disertissimi iurisperiti opinionem sequi: qui quidem de dotali prædio tractatu proposito, idē ius tam de uxore, quàm de sponsa obseruare arbitratus sit, licet lex Iulia de uxore tantum loquatur. Qua ratione tam sponsaliciam donationem, quàm hæreditatem, quam memoratus sponsus suā sponsam lucrari uoluit, nō adquiri patri, sed ad eam peruenire, benignum esse perspeximus. D. Kalend. Iun. Leone A. V. COS. G H

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Demostheni P. P.

CVM OPORTET similem prouidentiam tam patribus, quàm liberis deferri, inuenimus autem in ueteris iuris obseruatione multas esse res, quę extrinsecus ad filiosfamiliarum ueniunt, & minimè patribus adquiruntur: quemadmodum in maternis bonis, uel quæ ex maritali lucro ad eos peruenerint, ita & in ijs, quæ ex alijs caussis filijsfamiliarum adquiruntur, certam introducimus definitionē. Si quis itaque filiusfamiliás, uel patris sui, uel aui, uel proaui in potestate constitutus, aliquid sibi adquisierit, non ex eius substantia, cuius in potestate sit, sed ab alijs quibuscunque caussis, quæ ex liberalitate fortunę uel laboribus suis ad eum perueniant: eas suis parentibus non in plenum, sicut antea erat factum, sed usque ad solum usumfructum requirat: & eorum ususfructus quidem apud patrem, uel auum, uel proauum, quorum in sacris sit constitutus, permaneat: dominium autem filijsfamiliarum inhæreat ad exemplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus caussis filijsfamiliarum adquisitarum rerum. sic etenim & parenti nihil derogabitur usumfructum rerū possidenti: & filij non lugebunt, quæ ex suis laboribus sibi possessa sunt, ad alios transferenda adspicientes, uel ad extraneos, uel ad fratres suos, quod etiam grauius multis esse uidetur. exceptis castrensibus peculijs, quorum nec usumfructum patrem, uel auum, uel proauum habere ueteres leges concedunt. in his etenim nihil innouamus, sed uetera iura intacta seruamus: eodem obseruando etiam in ijs peculijs, quæ quasi castrensia peculia instar castrensis peculij accesserunt. Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus: ut in successione quidem earundem rerum, quæ extrinsecus filijsfamiliarum adquiruntur, iura eadem obseruentur, quæ in maternis & nuptialibus rebus statuta sunt. Non autem hypothecam filijsfamiliarum aduersus res uiuentis patris adhuc, seu iam mortui sperare audeant, nec ratiocinia eis super administratione inferre: sed tantummodo alienatiōe uel hypotheca suo nomine patribus denegata, rerum habeat parens plenissimā potestatem, uti fruique ijs rebus, quæ per filiosfamiliarum secundum prædictum modum adquiruntur, & gubernatio rerum earum sit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfaliás, uel filia, uel deinceps personæ uetare eum, cuius in potestate sunt, easdem res tenere, uel quomodo uoluerint, gubernare: uel si hoc fecerint, patria potestas in eos exercenda est. sed habeat pater uel aliæ personæ, quæ superius enumeratæ sunt, plenissimam potestatem uti, I K

A frui, gubernareq́ res, quæ prædicto modo adquisitæ sunt. Et si quid ex usu earum pater, auus, uel proauus collegerit: habeat licentiam, quemadmodum cupit, hoc disponere, & in alios hęredes transmittere. uel si ex earum rerum fructibus res mobiles, uel immobiles, uel se mouentes comparauerit: eas etiam, quomodo uoluerit, habeat, & transmittat, & in alios transferat, siue extraneos, siue liberos suos, seu quamlibet personam. Sin autem res sibi memorato modo adquisitas parens noluerit tenere, sed apud filium, uel filiam, uel deinceps personas reliquerit: nullam post obitum eius licentiam habeant hæredes alij patris, aui, uel proaui, eundem usumfructum, uel quod ex hoc ad filiosfamiliarum peruenit utpote patri debitum sibi uindicare: sed quasi diuturna donatione in filium celebranda,
B qui usumfructum detinuit, quem patrem habere eius oportuerat, ita caussa intelligatur, ut eundem usumfructum post obitum patris ipse lucretur: parente eius ius exactionis quasi sibi debitæ à filio, qui usumfructum consensu eius possidebat, suæ posteritati uel successioni minimè transmittente: quatenus in omni pace inter se successio eius permaneat, nec altercationis cuiusdam maximę inter fratres oriatur occasio. Cum autem Constantiniana lege cautum erat, si filijsfamiliarum ab his, qui eos in potestate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum, quæ adquiri non solent, quasi remunerationis gratia à filio accipere uel retinere, & ex hac caussa iterum pars non minima substantiæ liberorum adimebatur: sancimus huiusmodi casu interueniente, & emancipatione liberis imposita, non tertiam partem dominij rerum minimè adquisita-
C rum, sed dimidiam ususfructus apud maiores, qui emancipationem donant, residere: exceptis & in hoc casu castrensibus, & quasi castrensibus tantummodo peculijs, quibus nihil ex hac caussa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuscunque sexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris patrimonij ususfructus adsignabitur. Hoc obtinente, & si in emancipatione sibi parẽtes hoc minimè seruauerint: sed nisi specialiter uel in emancipatione huic præmio renunciauerint, uel donatione facta sese ab huiusmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc transtulerint: manete apud eos etiam tacentes ius & beneficium ususfructus retinendi, ut post obitum eorum & ususfructus in omnibus memoratis caussis ad eos perueniat, quorum dominium est: scilicet (secundum quod iam diximus) in successionibus eorum omnibus seruandis, quæ de maternis & nuptialibus bonis consultissi-
D mis legibus definita sunt. Sed cum tacitas hypothecas tam ueteres leges in quibusdam certis casibus introduxerunt, quàm nos in maternis cæterisq́, quas seruare necesse est: & dubitabatur, ex quo hypothecas cõpetere oportet, utrùmne & ab initio, an ex eo tempore, ex quo malè aliquid gestũ est: compendiosa narratione interpretamur, initium gerendę uel deserendæ administrationis uel obseruationis esse spectandũ, & nõ tempus, ex quo malè aliquid gestum fuerit. Recitata in nouo consistorio palatij. DN. Iustiniani. Dat. III. Kalend. Nouembr. Decio V.C. COS.

VII. *Idem A. Iuliano P.P.*

CVM MVLTA priuilegia Imperialibus donationibus iam præstita sunt: dignum incrementum & ijs conferre nostra dignata est clementia. Si quid igitur à serenissimo prin-
E cipe, uel à pijssima Augusta, siue masculus, siue fœmina donatione sit consecutus, uel consecuta, siue mobilium, siue immobilium, siue se mouentium rerum, filiusfamiliæ tamen constitutus uel cõstituta: habeant huiusmodi res omni adquisitione absolutas, & nemini eas adquirant, neque earum usumfructum pater, uel auus, uel proauus sibi uindicet: sed ad similitudinem castrensis peculij, omnem facultatem in eas uel filij uel filiæfamiliarum habeant. ut enim Imperialis fortuna omnes supereminet alias: ita oportet & principales libertates culmen habere præcipuum. Dat. Proposit. XII. Kalend. April. Constantinop. Lampadio & Oreste. VV.CC.COSS.

VIII. *Idem A. Ioanni P.P.*

CVM NON solum in maternis rebus, quæ filijsfamiliarum deferuntur, sed etiam de alijs

omnibus, quæ adquisitionem effugiunt (& maximè post nouellam nostri numinis legem quæ omnia, quæ extrinsecus ad filiosfamiliarum perueniunt, & nō ex paterna substantia sunt, non esse adquirenda patribus statuit, nisi tantummodo ad usumfructum uariæ altercationes sint exortæ, & uarius euentus, uariusq; continetur tractatus, & semper in iudicijs uersantur: necesse est utiliter apertissimeq; omnia dirimere. Sancimus itaque in omnibus rebus, quę effugiunt quidem dominij adquisitionem, sed usus fructus tantum patri offertur, uel alijs parentibus à filiofamiliàs, cuiuscunque gradus, uel sexus: siue pater adire filiumfamiliàs integræ ætatis compellit, & ille reclamandum existimat, siue filiusfamiliàs adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam patrem & ipsum sibi adire hæreditatem recusante filio, & omne siue damnum, siue lucrum, in suam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue è contrario patre recusante filius adire hæreditatem uoluerit: nullam adquisitionem, nec usumfructum patri offerri, sed ipsum filium sibi imputare, si quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda, ubi aduersus eius uoluntatem filius hæreditatem, uel legatum, uel fideicommissum, uel aliud quidquam, ex quocunque titulo, siue donationis, siue contractus alterius sibi aquirere maluerit: neque aduersus filium simili modo actione extendenda, ubi recusante eo, sua pater authoritate hoc sibi uindicet, huiusmodi additionis tramite ex præsenti lege patri competente: sed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab alijs pulsari, ubi ad eum totum commodum aduenit: & filius simili modo in agendo & pulsando solus habeat detrimentum, & commodum: necessitate per officium iudicis patri imponenda, tantummodo filio consentire uel agenti uel fugienti, ne iudicium sine patris uoluntate uideatur consistere. Et hæc quidem, si plenæ ætatis filius est, qui paternam uoluntatem sequi non patitur. Sin autem in secunda ætate adhuc filius est, & hæreditate ei delata pater consentire adeunti hæreditatem noluerit, uel patre uolente ipse clamauerit: siquidem recusauerit filius: licentiam damus patri simili modo hæreditatem adire, & eam pleno iure habere: his omnibus, quæ superius diximus, locum habentibus. Sin autem patre recusante, filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. nolente autem patre res filij gubernare propter caussæ necessitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hæreditati dari, per quem gubernatio rerum in eum delatarum procedat: in utroque casu in integrum restitutionis auxilio minimè ei denegando. Similiq; modo & in milite filiofamiliàs, qui recusauerit additionem hæreditatis, quæ ei ex castrensibus actionibus proueniat: patri danda licentia adire hæreditatem, ut ad ipsum perueniat pleno iure, tam per usumfructum, quàm per dominium eandem hæreditatem possessurum, quasi ipse pater ab initio fuisset hæres institutus: eo uidelicet subiacente omnibus oneribus hæreditarijs: & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. Et hæc quidem in his casibus obseruanda sunt, quibus discordia inter patrem & filium uertitur. Vbi autem uoluntas eorum in unum concurrit: & pater usumfructum, & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem suscipiat actiones & moueat, cuiuscunque ætatis filius inueniatur. adhibeatur autem etiam filiorum consensus: nisi adhuc in prima sunt ætate constituti, uel logè absunt: sumptibus uidelicet à patre propter rerum incrementa faciendis. Cum enim nuda proprietas apud filium inueniatur: ex qua substantia possibile est eum sumptus litis dependere? Sin autem æs alienum ex defuncti persona descendit: cum etiam apud ueteres hæc esse substantia intelligatur, quæ post detractum æs alienum supersederit: habeat pater licentiam ex rebus hæreditarijs (primum quidem mobilibus: sin autem non sufficiunt, ex immobilibus) sufficientem partem nomine filij uenundare: ut illico reddatur æs alienum, & non usurarum onere prægrauetur. Quòd si pater hoc

A ter hoc facere supersederit, ipse usuras uel ex reditibus, uel ex substantia sua omnimodò dare compellitur. Siu autem legata, uel fideicommissa, siue annalia, siue semel relicta immineat huiusmodi personis: siquidem tales reditus sunt, qui sufficiant ad annualia legata: pater ex huiusmodi redditibus hæc dependere compelletur. sin autem non habeat substantia sufficientem reditum ad legatorum uel fideicommissorum præstationem, uel minimè reditus, uel alias accessiones contineat, sin tamen res mobiles uel immobiles, steriles quidem, non tamen inutiles, ueluti domus in prouincijs preciosæ, uel ubicunque posita ædificia, uel suburbana, ex quibus huiusmodi legata possint explicari: licentia da-
B bitur patri, sufficientem partem eorum similiter filij nomine uendere, & satisfacere legatis. Hoc proculdubio obseruando, ut & mancipia ipse usufructuarius alere debeat, & omnia circa usumfructum facere, quæ nullo modo proprietatē possint deteriorem facere: paterna reuerentia eū excusante & à ratiocinijs, & à cautionibus, & ab alijs omnibus, quæ ab usufructuarijs extraneis à legibus exiguntur, secundum nostræ constitutionis tenorem, quam super huiusmodi casibus tulimus. Ipsum autem filium uel filiam, filios uel filias, & deinceps, alere patri necesse est: non propter hæreditatem, sed propter ipsam naturam & leges, quæ & à parentibus alendos esse liberos imperauerunt, & ab ipsis liberis parentes, si inopia ex alterutra parte uertitur. Sed pater quidem in prædictis tantummodo caussis habeat licentiam rite res filiorumfamiliarum uendere filij nomine: uel si empto-
C rem non inuenerit, rite pignori supponere: nullo modo licentia concedenda filijs, easdem uenditiones uel hypothecas retractare. Non autem parentibus licentia danda extra memoratas caussas res, quarum dominium apud eorum posteritatem est, alienare, uel pignori, uel hypothecę titulo dare. Sed si hoc fecerint: sciturs, quod necesse est in eos legum laqueos incidere, quibus huiusmodi uenditiones uel hypothecæ sunt interdictæ: exceptis uidelicet rebus mobilibus uel immobilibus illis, quæ onerosæ hæreditati sunt, uel quocunque modo damnosæ, quas sine periculo uendere patri cum paterna pietate licet, ut precium earum uel in res, uel in caussas hæreditarias procedat, uel filio seruetur. Filijs autem familiarum in his duntaxat casibus, in quibus ususfructus apud parentes constitutus est, donec parentes uiuunt, nec testari de ijsdem rebus permmittimus, nec citra uo-
D luntatem eorum, quorum in potestate sunt, ulla licentia concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare, uel hypothecæ titulo dare, uel pignori assignare. melius enim est coartare iuueniles calores, ne cupiditati dediti, tristem exitum sentiant, qui eos post dispersum expectat patrimonium. Cum enim sicut dictum est, parentes alere eos secundum leges & naturam compellantur: quare ad uenditionem rerum suarum prosilire desiderant? Vbi autem puerilis ætas patri licentiam præstat, etiam sine consensu filij hæreditatem eius nomine adire: si hoc fecerit pater: damus quidem filio in integrum restitutionem, postquàm patria fuerit potestate liberatus, uel adoleuerit: patrem autem oneribus hæreditarijs (licet nomine filij adijt) modis omnibus alligamus. quare enim talem hæreditatem adijt, quam nec ipse nunc, nec filius idoneam sibi esse hæ-
E reditatem existimat? Non autem filio damus licentiam, si in integrum restitutionem petat, respuendam credens esse hæreditatem, adhuc minoribus curriculis instantibus, iterum per aliam restitutionem adire præfatam hæreditatem: ne ludibrio leges ei fiant, sæpius & amplecti eandem, & respuendam hæreditatem cupienti. Si enim quod pater fecerit filius ratum non habuit, & propter hoc restitutus est: quomodo ferendus uideatur iterum iudicium amplectens, quod & post patris uoluntatem contraria affectione aspernandum esse existimauit? Sin uero pater quidem hæreditatem repudiauerit infante filio constituto, ipse autem filius postea uel adhuc in sacris constitutus uel patria potestate liberatus, adeundam esse crediderit eandem hæreditatem:

licentiã damus ei, uel si sui iuris efficiatur, tutoribus eius uel curatoribus eius hæreditatem adire, nullo præiudicio ex recusatione paterna ei generando. simili modo & in hac parte nulla ei uel tutoribus uel curatoribus eius licentia cócedenda, contra priorem suam uoluntatem in integrum restitutionem petere. Quę & in legatis, & in fideicommissis, tam specialibus, quàm per uniuersitatem relictis, & in alijs caussis, quas suprà enumerauimus, similibusq; ei, seruanda sunt. In seruis autem, qui filijs & filiabusfamiliarum donantur, siue constante matrimonio, siue ab extraneis, sub ea códitione, ut statim eos in libertatem perducant: nullum impedimentum paterna faciat authoritas. Qualis enim ususfructus potest ei adquiri, qui momentarius esse ostenditur? si enim in ipso momento necesse habeat eũ & possidere, & libertati donare, in talẽ hominẽ qualis ususfructus patri potest adquiri? F G

DE HAEREDITATE DECVRIONVM, NAVICULARIORUM, COHORTALIUM, MILITUM & FABRICENSIUM TIT. LVI.

I. *Imp.* CONSTANTIVS A. *Masticbiano præfecto annonæ.*

SI QVIS nauicularius sine testamento, & liberis, uel successoribus defunctus sit: hæreditatem eius non ad fiscum, sed ad corpus nauiculariorum, ex quo fatali sorte subtractus est, deferri præcipimus. PP. XV. Kaled. *. Lastron. Cõstantio. A. VII. & Constante. Cl. Cæs. COSS.

II. *Idem* A. *Bonoso mag. equitum.* H

VNIVERSIS tam legionibus, quàm uexillationibus, comitatensibus, seu cuneis, insinuare debebis, ut cognoscant, cum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atq; intestatus sine legitimo hærede decesserit: ad uexillationem, in qua militauerit, res eius necessariò peruenire. D. V. Id. Maij. Hieropoli. Rufino & Eusebio COSS.

III. *Idem* A. *Rufino* P.P.

SI QVIS cohortali códitione grauatus, sine testamento, uel quolibet successore ultimum diem obierit: successionem eius non ad fiscum, sed ad cæteros cohortales eiusdem prouinciæ pertinere iubemus. D. V. Kalend. Ianuar. Limenio & Catulino COSS.

IIII. *Impp.* THEOD. & VALENTIN. AA. *Florentio* P.P.

INTESTATORUM curialium bona, si sine hęrede moriantur, ordinibus patrię eorum addi præcipimus. D. V. Id. Mart. Florentio & Dionysio COSS. I

V. *Iidem* AA. & CC. *Aureliano comit. rer. priuat.*

SI QVIS fabricensis sine liberis, siue legitimo hærede decesserit, non condito testamento: eius bona, cuiuscunq; summæ sint, ad eos pertinere, qui uelut creditores decedentium attinentur, qui fisco pro intercepto respondere coguntur. hoc enim facto contigit, ut reipublicæ ratio salua permaneat: & fabricenses collegarum suorũ solatijs perfruantur, qui damnis ac detrimentis retinentur obnoxij.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER SEPTIMVS. K

DE VINDICTA ET APVD CONCILIVM MANUMISSIONE TIT. I.

Eorum

A *De vindict. & apud concilium manumiss. &c.* *De testamentaria manumissione.*

I. Imp. ANTONINVS A. *Tertio.*

ORVM, QVI apud concilium manumittuntur, post caussam à iudicibus probatam, & manumissionem secutam, non solet status in dubium reuocari, si dicantur falsa demonstratione liberari.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Sallustio.*

NIHIL ciuitati Romanæ semel præstitæ, uel addere, uel detrahere secundam manumissionem potuisse, certissimum est.

III. *Iidem* AA. & CC. *Attonitæ.*

B NEC MVlierem per maritũ, nec alium per procuratorem uindicta manumittere posse, non est ambigui iuris.

IIII. Imp. CONSTANTIVS A. *Maximo* P.P.

APVD CONcilium nostrum, uel apud consules, prætores, præsules, præsides, magistratusúe earum ciuitatum, quibus huiusmodi ius est, adipisci potest patronorum iudicio sedula seruitus libertatem.

DE TESTAMENTARIA MANVMISsione TIT. II.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. *primo.*

C

SI CODIcillos maior uiginti annis fecisset: confirmationis tempus libertati non nocere, certum est. nec enim potestas iuris, sed iudicij consideratur.

II. *Iidem* AA. *Phileto.*

EX TESTAMENTO defuncti libertates præstari non possunt, hæreditate non adita, uel si rei memoria propter crimen, quod morte non intercidit, damnata est.

III. *Iidem* AA. *Euphrosyno.*

LIBERtas testamento defuncti data, adita hæreditate, contingit: & licet hæres scriptus per in integrum restitutionem abstinuerit hæreditate, tamen nihil ea res libertati obest.

IIII. *Iidem* AA. *Archelao.*

CVM TEstamento directam libertatẽ pater tuus sit consecutus: quamuis ei hæres exstiD teris: frustra tamen rationes, quas tempore seruitutis gessit, ut reddas, compelleris: cum non ea conditione acceperit libertatem. Is autem, cui libertas, seu fideicommissaria, seu directa, si rationes reddidisset, relicta est: ante reliqua illata, & ea, quæ malo consilio amota sunt, ad libertatem non potest peruenire. Sin autem nõ debitor ex rationibus fuerit repertus: post aditam hæreditatem quasi puram libertatem consequitur.

V. Imp. ALEXANDER A. *Quintiliano.*

IN FRAVdem creditorum testamento datę libertates: quamuis debitori hæres, qui soluendo est, exstiterit: per legem Aeliam Sentiam non ualent.

VI. Imp. GORDIANVS A. *Pisistrato.*

SI HAEreditas eius, à quo testamento dicis te esse manumissum, ob æs alienum sperniE tur ab hæredibus: conseruandæ libertatis gratia nõ iniusta ratione creditoribus hæreditatis satis offerens, iudicium testatoris obseruari tibi postulabis: maximè, cum id etiã à diuo Marco consultissimo principe sit constitutum. quod in extranei quoq; persona obseruari oportet. VII. *Idem* A. *Iustæ.*

CONTRA uoluntatem matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum fieri prohibuit, non debes: ne uidearis iura pietatis uiolare.

VIII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS. *Cæs. Tremellio.*

CVM TEstator libertatem tempore nuptiarum filij sui uel filiæ seruo dari iussit non tempus præstandæ libertati præstitit, sed potius conditioni locum fecit, ut nõ insecutis nuptijs, libertas iure posci non possit.

IX. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIAN. AAA. *Germano.*

Seruo

De testamentaria manumissione.

SERVO tuo defunctus, licet te hæredem scripsisse proponitur, directam tamen liberta/tem non potuit dare. iure enim directo libertatem seruis alienis nemo potest dare. F

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Germano.

DIRECTIS uerbis iure data libertate: non solum impositione pilei, sed & adita hæredi/tate (si nulla iuris impediat constitutio) liberti constituuntur orcini.

XI. Iidem AA. et CC. Laurinæ.

SI IVRE non subsistit testamentum: in hoc nec libertates (cum non fuisse adiectum, ut pro codicillis scriptum ualeret, proponas) rectè datas constabit.

XII. Iidem AA. & CC. Riso.

SI HAEredes iure facto testamento solenniter adierint hęreditatem: ex testamento tibi libertas quęsita, postea colludentibus tam scriptis hęredibus, quàm ab intestato uindicanti bus successionem, adimi non potuit. Quòd si sponte repudiauerint sibi delatam successio/nem: omnia, quæ in testamento fuerant scripta, defecisse conuenit. Si uero ut uos defrau/darent hæredes libertate, collusisse hos præses animaduerterit: secundum hæc, quæ diuus Pius Antoninus constituit, libertatibus consuli prouidebit. G

XIII. Iidem AA. & CC. Martiali.

STATV liberis datam libertatem adimi ab hærede non posse, certum est: nec alienatio, nec usucapio statulibero, quò minus existente conditione libertatem consequatur, nocere potest.

XIIII. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Florentio P.P.

DIRECTAS libertates gręcis uerbis liceat in testamentis relinquere: ut ita libertates di/rectæ datæ uideantur, ac si legitimis uerbis eas testator dari iussisset. H

XV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

CVM constitutio diui Marci declaret, si quis condito testamento, uel sine testamento moriens, ut locus fiat ab intestato successioni, libertates reliquerit, nemo autem adire uelit defuncti hæreditatem, eo quòd suspecta esse uideatur, & fuerint libertates forsitan & sine scriptis fideicommissariæ relictæ: licere uel cuilibet extraneo, uel uni ex seruis, qui & ipse li/bertate donatus est, & pro sua periclitatur conditione, adire hæreditatem sub hac conditio ne & satisdatione, quòd & creditoribus omnibus satisfaciat, & libertates imponat his, qui/bus uoluit testator: uariæ dubitationes ex hac constitutione emerserunt. nam si res hære/ditariæ, hærede minimè inuento, uenierint: an & post uenditionem earundem rerũ possi/bile sit, uel seruum, uel quemlibet alium adire, & recuperare quidem ab emptoribus res, sa/tisfacere autẽ libertatibus & creditoribus, quærebatur. & licet diuus Seuerus semel rebus uenditis hoc non admisit: nobis tamẽ Vlpiani sententia admodum placuit maximè pro/pter libertates, ne depereant) & post uenditionem rerum annale remedium dare diui Mar/ci cõstitutioni, intra quod & creditoribus omnibus satisfiat, & emptores nihil noui patian/tur, qui annalem sæpe sentiebant rescissionem: & licere seruo, qui libertate donatus est, uel alij cuidam extraneo, uel ante uenditionem rerum, uel post uenditionem intra annale ta/men tempus, adire hæreditatem, & res recuperare, prius satisdatione danda, ut tam li/bertatibus, quàm creditoribus satisfiat. Sin autem libertatibus quidem omnibus sa/tisfacere quis polliceatur, creditoribus autem non in solidum, sed in partem soluere cre/ditum, illi autem huiusmodi pactionem admiserint: sancimus & in huiusmodi casu con/sultissimi principis locum habere constitutionem, & eum modis omnibus admittendum esse censemus: maximè cum ex uoluntate creditorum hæc interponitur. nolentibus ete/nim creditoribus, admitti talem pactionem nullo modo concedimus. Sin uero qui/dam ex seruis libertatem amplexi fuerint, alij autem censuerint esse respuendam: & in hunc casum extendenda est diui Marci oratio, & proculdubio & in hac specie audiendus est petitor hæreditatis: & maneat liberum arbitrium seruorum, siue ad libertatem ueni/re uolunt, siue in seruitute manere. Licet enim Romanam ciuitatem recusare nemini seruorum licitum sit: tamen in hoc casu, ne propter quorundam indeuotionem alij ma/ I K

neant in

A neant in ſeruitute: nolentibus quidem omnibus ſeruis licere in libertatē peruenire, nolentibus antē quibuſdam uel recuſantibus ſpontaneam ſeruitutē imminere oportet: & quem patronum habere noluerint, dominū ſuū & forſitan acerbum ſentiant. Sin uero non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, ſed certum numerū ſeruorū ex his, qui ad libertatē uenire iure ſunt iuſſi: melius eſt, ſiquidem res hæreditariæ ſufficiunt ad implendos creditores, etiam omnibus ſeruis dare libertatem, & ſi hoc pollicitus non eſt. Sin autem deeſt in exſoluendis creditoribus: humanius eſt, ut pauci ſaltem perueniant ad libertatem. Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium inuenimus. belliſſimam autem repletionem præfatæ conſtitutioni donantes, ſancimus, ſi non unus ueniat hæreditatis petitor, ſed
B plures: ſiquidem uno momento uterq;, uel ampliores: omnibus detur licentia communiter hæreditatem adire, prius ſatiſdatione ab omnibus danda, ut creditoribus & libertatibus ſatisfaciant. Sin autem per interualla temporum hoc fiat: qui primus uenit, habeat prærogatiuam, ſi etiam ſatiſdationem præſtare poteſt. Illo autem ceſſante hoc facere: alij gradatim ſecundum tempora petitionis ſuccedant. & hoc intra annale tempus obſeruetur. Sin autem uno pollicente quoſdam liberos facere, non autem totos, alius emerſerit ſatiſdationem paratus idoneam præſtare, quòd omnibus creditoribus & omnibus libertatibus ſatisfaciat: æquiſsimum eum eſt admitti, ut omnes libertates indiſtinctè celebrentur. quod priuilegium damus non ſolum ſeruo, qui libertate donatus eſt, ſed etiam ei, cui nulla libertas relicta eſt: ut aliquid uenuſtum eueniat, ut per eum, cui relicta libertas non
C eſt, alijs libertas imponatur. Sed ſiquidem antè, quàm prior hæreditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: ſecundo petitori, uel tertio, uel deinceps ampliores libertates pollicentibus, fieri locum cenſemus. Sin autem iam rebus ſeruo, qui primus petijt hæreditatem, datis, & libertatibus ab eo quibuſdam ſeruis hæreditarijs impoſitis, quidā ſeruus alius hæreditarius uel quilibet extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem hoc ei impetrare, & ſub maioribus pollicitationibus, & ſatiſdationibus hęreditatem accipere. ſed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo diſtrahantur: & his omnibus intra annum (ſecundum quod dictum eſt) celebrandis, ex quo prior petitor iudicē adierit.

DE LEGE FVSIA CANINIA SVBlata TIT. III.

D I. Imp. IVSTINIANVS A. Menæ P.P.

SERVOrum libertates in teſtamento relictas, tam directas, quàm fideicommiſſarias, ad exemplum inter uiuos libertatum indiſtinctè ualere cenſemus: lege Fuſia Caninia de cętero ceſſante, nec impediente teſtantium pro ſuis ſeruis clementes diſpoſitiones effectui mancipari.

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS TIT. IIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. primo.

E
CVM proponas hæreditatem eius teſtatoris aditam nō eſſe, à quo tibi fideicommiſſariam libertatē relictam dicis, & ab inteſtato alium, quàm qui ſcriptus eſt, hęreditatem poſſediſſe: ſi non à legitimo quoq; hęrede fideicommiſſaria libertas repetita eſt: nullo iure præſtari ea ab eo, qui rogatus non eſt, deſideras. planè ſi pecunia accepta hæredem inſtitutum omiſiſſe hæreditatem docueris: libertatem tibi præſtare cogetur. II. Imp. ANTONINVS A. Valerio.

QVAMVIS codicilli, quibus auunculo defunctæ legatus eſſe uideris, falſi pronunciati ſunt: tamen ſi ante motam criminis quæſtionem iuſtam libertatem es à legatario conſecutus: poſterior euentus non infirmat ita datam libertatem. planè ſecundum diui Hadriani conſtitutionem datur hæredi uiginti aureorum repetitio.

Cum li-

De fideicommissarijs libertatibus.

III. Imp. ALEXANDER A. Lucio.

CVM libertatem mulieribus sub conditione datam proponas: quid dubium est, eos, qui ex ijs ante impletam eam eduntur, seruos nasci, & pertinere ad hæredes iure dominij? His enim demum succursum est, qui post moram præstandæ libertatis progeniti sunt, ut liberi & ingenui nati uideantur. IIII. Idem A. Hadriano.

SI VOLVNTATE domini in libertate est morata, cui fideicommissaria libertas relicta fuit secundum senatusconsultum, & constitutiones ad id pertinentes: ciuis Romana facta ingenuum peperit. sed si nunquam ab eo libertas petita est: sibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea serui sunt. V. Idem A. Dionysio.

MINOR annis lege definitis, nec per fideicomissum libertatem supremis suis elogijs relinquere potest, nisi ijs, quorum caussam probare potest. G

VI. Iidem A. Maximo.

DEBERI etiam alienæ ancillæ fideicommissariam libertatem placuit. nec deficit hoc debitum, si interim domina (si modo nihil ex iudicio eius, qui quæue reliquit libertatem, perceperit noluit uendere: quia posit tempore procedente, ubicunque occasio redimendæ ancillæ fuerit, præstari libertas. VII. Idem A. Nicomedi.

HI, QVIBUS per fideicommissum libertas supremis iudicijs relinquitur, eorum liberti efficiuntur, à quibus manumittuntur.

VIII. Idem A. Eutycheti.

CVM PROPONAS fideicommissariam libertatem ita tibi datam, si uxori testatoris placuisset: licet ea non adeunte hęreditatē, pertinere cœperit ad filium solida hæreditas: non refragante tamen uxore testatoris, potes petere libertatem. H

IX. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA. Daphnidi.

ET SI NON adscripta libertate testator seruum suum tutorem filijs suis dederit: receptum est, & libertatis, & pupillorum fauore, ut per fideicōmissum manumisisse eum uideatur. Et si non suum proprium, sed alienum seruum, conditionem eius sciens, tutorē adscripserit: æquè fideicommissariam libertatem datam (nisi aliud euidenter defunctum sensisse appareat) prudentibus placuit. X. Iidem AA. Mercuriali.

FIDEICOMMISSARIA quidem libertas ita tibi relicta, cum testatoris filius ad annum uicesimum quintum peruenisset, non intercidit, licet hæredem intra præstitutam ætatem decessisse proponas: tempore quidem, quo si uiueret, præfinitam ętatem impleturus foret, spem libertatis non intercidere, uetus placitum est. I

XI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Flauiano.

SI SERUUS fuisti, ac tibi per fideicommissum libertas relicta fuit: prouides sine manumissione te ad libertatem peruenire non potuisse. Quapropter si uerbis precarijs constitutus seruus libertatem accepisti: adire præsidem prouinciæ te oportet, ut caussa cognita, si tibi deberi libertatem prospexerit, ad manumittendum eum, qui debet, urgeat: uel si latitet, contra latitantem interposito decreto tibi prospiciat.

XII. Iidem AA. et CC. Hyrenio.

EX VERBO COMMENDO testamento, uel codicillis non uideri fideicōmissariam libertatem relictam esse authoritate iuris declaratur. K

XIII. Iidem AA. & CC. Pithagoridæ.

SI TE donatam ante matrimonium uxori suæ, postea ei legato relicto, testamento manumitti, seu codicillis uerbis precarijs à successoribus uoluit: tam eos ad redeptionē & manumissionem, quàm eam, quæ in capiendis relictis defuncti consensit iudicio, teneri, tibique fideicommissariam deberi libertatem, non ambigitur.

XIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P.P.

CVM INTER ueteres dubitabatur, si fideicommissariam libertatē possibile esset relinqui seruo, qui adhuc in uentre portaretur, & homo fieri speraretur: nos uetus iurgium deciden

res, liber

A tes, libertatis fauore censemus, & fideicommissariam, necnon directam libertatem suam firmitatem habere, siue in masculo, siue in fœmina, qui quæue adhuc in uentre uehitur, ut cum libertate solem respiciat, & si mater sua adhuc in seruitute constans eum uel eam ediderit. Sin autem plures creati uel creatæ sint: siue unius fecit mentionē, siue pluraliter nuncupauit: nihilominus omnes ad libertatem à primis ueniant cunabulis: cum in ambiguis sensibus melius sit (& maximè in libertate fauore eius) humaniorem amplecti sententiam.

XV. Idem A. Iuliano P.P.

ANCILLAM siue seruum cum fideicommissaria libertas ei relicta sit, sancimus si mora li-
B bertatis à debitore facta fuerit, sententia præsidis eripi in libertatem, & nullo facto aut uoluntate ab hærede expectanda: sed talem habere eos libertatē, quasi ab ipso testatore directis uerbis fuerint libertatem consecuti: cum satis impium atque absurdum sit, hæredes testatoris differre uoluntates, maximè cum ad libertatem respiciunt.

XVI. Idem A. Iuliano P.P.

SI QVIS in testamento suo rogauerit suum hæredem, ex liberis ancillæ suę, quam nominauerit, unum, quem elegerit, ad libertatē perducere: & cum ancilla unum uel plures enixa est, hæres necque dum superest, in libertatē aliquem adduxerit, uel cum deliberat, quis ad libertatē perducendus est, ab hac luce fuerit subtractus: dubitabatur ab antiquis, utrúmne omnes, an quidam, aut nemo ex ijs ad libertatem perueniat. sed ueteris quidem iuris al-
C tercatio multa sanè huiusmodi casibus resonuit. Nos autem hæredis coërcentes malignitatem, sed non uoluntatē testatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non elegerit unum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit: sancimus, compelli nō solum eum, sed etiam hęredes uel successores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere. neque enim hoc contrarium est sententiæ testatoris. Cum enim omnimodo quendam ex his liberum esse disposuerit, & non ad certum corpus, sed ad omnes respexerit: si non pareatur eius uoluntati, sine dubio ex sententia testatoris omnes ad libertatem perueniunt. Similemque esse definitionem censemus, & si non ab hærede, sed à legatario uel fideicommissario testator rogauerit libertatem imponi. sic etenim iusto timore hæredes, & legatarij, uel fideicommissarij perterriti: & uoluntatem testatoris adimplere procurent, & sibi non ex omnium liber-
D tate quadam adferri patiantur iacturam. Quòd si reclamauerint: sibi tale dispendium imputent, non ex nostra lege, sed ex sua lugentes instantia.

XVII. Idem A. Iuliano P.P.

CVM QVIDAM seruum suum ita legauerit, ut legatarius libertatem ei imponat, & hęres ad huiusmodi legatum improbè uersatus seruum dare legatario dedignatus est, ut etiam lite pulsetur, & iudex non in ipsum seruum, sed in æstimationem litis condemnationem proferat: ueteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obstaculum libertati ex hac caussa procedat: & si placuerit eandem deberi libertatē, à quo danda sit, utrúmne ab hærede, an à legatario: & si hæres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, siue in totum, siue ex parte, siue etiam nihil. Talem itaque altercationem
E resecantes, miramur, quare iudex, qui pręposiitus est in prædicta caussa, non omnimodo condemnationem, in seruum, sed in æstimationem eius fecerit: cum ipsius uicium etiam huiusmodi præbuit altercationi occasionem. Vnde si talis quæstio emerserit: nullum quidem iudicem ita esse stultum putamus, ut huiusmodi proferat condemnationem. sed si legatarius immineat, quatenus ei seruus restituatur, & post litem contestatā duorum mensium spacium effluxerit: censemus, illico ad libertatem eripi seruum, & illum quidem liberum esse: hæredem autem pro sua indeuotione in omnes expensas, quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: iure patronatus intègro legatario seruando.

DE DEDITICIA LIBERTATE TOLLENDA TIT. V.

De deditiia libertate tollenda. De latina libert. tollenda, & per. cert. &c.

I. Idem A. Iuliano P.P.

EDITICIA conditio nullo modo in posterum nostram rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus delata: quia nec in usu esse reperimus, sed nanum nomen huiusmodi libertatis circumducitur. Nos enim, qui ueritatem colimus, ea tantummodo uolumus in nostris esse legibus, quæ re ipsa obtinent.

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA, ET PER certos modos in ciuitatem Romanam transfusa. TIT. VI.

I. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

VM Dediticij liberti iam sublati sint: quapropter imperfecta latinorũ libertas in certis uestigijs titubata, et quasi per satyram inducta, adhuc remanet, et non inutilis quidem pars eius diminuitur, quod autẽ ex ipsa rationabile est hoc, in ius perfectum deducitur. Cum enim latini liberti ad similitudinẽ antiquæ latinitatis, quæ in colonis missa est, uidentur esse introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ, nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est, ipsa origine rei sublata, eius imaginem derelinqui.

Cum igitur multis modis & penè innumerabilibus latinorum introducta est conditio, & leges diuersæ, & senatusconsulta introducta sunt, & ex ijs difficultates maximæ emergebãt, tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano senatusconsulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant nostræ leges, nõ autem in rebus eorum fuerat experimentum: studiosissimum nobis uisum est, hæc quidem omnia, & latinam libertatem resecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidem latina competebat libertas, in præsenti autem Romana defertur conditio: ut his præsenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis nascentibus, cæteri omnes modi, per quos latinorum nomen inducebatur, penitus conquiescant, & non latinos pariant, sed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem esse libertatem, ex qua ipso tempore mortis in eandem personam simul & libertas, & seruitium concurrant: & qui quasi liber moratus est, eripiatur nõ solum in mortem, sed etiam in seruitutẽ? H

Sancimus itaque, si quis per epistolam seruum suum in libertatem perducere maluerit: licere ei hoc facere quinq; testibus adhibitis, qui post eius literas, siue in subscriptione positas, siue per totum textum effusas, suas literas supponentes fidem perpetuam possint chartulæ præbere. & si hoc fecerit, siue per se scribendo, siue per tabularium: libertas seruo competat, quasi ex imitatione codicilli delata: ita tamen, ut & ipso patrono uiuente, libertatem & ciuitatem Romanam habeat. Sed & si quis inter amicos libertatem dare seruo suo maluerit: licebit ei similiter quinq; testibus adhibitis, suam explanare uoluntatem, & quod liberũ eum esse uoluerit dicere: & hoc, siue inter acta fuerit testificatus, siue testiũ uoces attestationem sunt amplexę, & literas tam publicarum personarum, quã testium habeãt: simili modo serui ad ciuitatem Romanam perducantur, quasi ex codicillis similiter libertatem adipiscentes. Sed scimus hoc etiam esse in antiqua latinitate ex edicto diui Claudij introductum: quod si quis seruum suum ægritudine periclitantem sua domo publicè eiecerit, neq; ipse eum procurans, neq; alij eum commendans (cum erat ei libera facultas) si non ipse ad eius curam sufficeret in Xenonem eum mittere, uel quo poterat modo eum adiuuare: huiusmodi seruus in libertate latina antea morabatur, & quem ille morientẽ antea dereliquit, eius bona iterum cum moreretur, accipiebat, talis itaq; seruus libertate necessaria, domino etiam nolente, re ipsa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondam domino reseruetur. quem enim à sua domo suaq; familia publicè repulit, neq; ipse eum procurans, neq; alij commendas, neq; eum in uenerabilem Xenonem mittens: neque consueta ei prębens salaria: maneat ab eo eiusq; substantia penitus segregatus, tam in omni tempore uitæ liberti, quàm cum moriatur, necnon postquàm iam fuerit in fata sua concessus. Similiq; modo si quis ancillam suam sub hac conditione alienauerit, ne prostituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam prostituendam esse tentauerit: uel si

G (right margin, beside line 1 of title VI) I (beside "chartulæ præbere") K (beside "ipse ad eius curam")

A uel si pristinus dominus iniectionem manus in tali alienatione sibi reseruauerit, & cum ad eum fuerit reuersa, ipse ancillam prostituerit: illico in libertatem Romanā eripiatur, & qui eam prostituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener & impius constitutus est, ut talem exerceret mercationem: quomodo dignus est uel ancillam uel libertam eam habere? Sed & qui domini funus pileati antecedunt, uel in ipso lectulo stantes, cadauer uentilare uidentur: si hoc ex uoluntate fiat, uel testatoris, uel hæredis: fiant illico ciues Romani. Et ne quis uana liberalitate iactare se concedatur, ut populus quidem eum humanū respiciat, multos pileatos in funus procedens aspicientes, omnibus autem deceptis maneāt illi in pristina seruitute publico testimonio defraudati: fiant itaq;
B & hi ciues Romani, iure tamen patronatus patronis integro seruato. Illo proculdubio obseruando, ut si quis, siue in testamento, siue uindicta quendam manumiserit: licet hoc dixerit uel scripserit, quod uoluerit eum esse Latinum: superuacua adiectio latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus, ne modi, qui ab antiqua obseruatione in ciuitatem Romanam producebant, per priuatorum uoluntates deminui uideantur. Sed & si sub conditione quidem libertatem seruo suo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatem ei imponat: non ut antea Latinus, sed ciuis fiat Romanus. & siquidem conditio defecerit: ipsius hæredis, qui libertatem imposuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta conditio: ne eripiatur liberis forsitan & cognatis ius patronatus, Orcinus uideatur, & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt. Illud etiam satis acer
C bum nobis uisum est, quòd putabat antiquitas, si in liberali iudicio superatus fuerat seruus à domino, deinde serui precium ab aliquo ei solutū est, in latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile est, & precio cum perfrui, & mortis liberti tēpore denuo eum in seruitutem deducere: cum non sint ambo casus sibi consentanei. & in præsenti igitur casu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minimè ei subnixo: quia ipse quodammodo sibi libertus inuenitur. Sed & si quis huiusmodi libero suam ancillam in matrimonio collocauerit, & dotem pro ea conscripserit (quod solitum est in liberis personis solum procedere) ancilla non latina, sed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc, quod frequentissimè in ciues Romanas, & maximè in nobiles personas fieri solet (id est dotalis instrumenti conscriptio) & in hac persona adhibita est: necessarium est consentaneum effectū huius scriptu
D ræ obseruari. Similiq; modo, si dominus inter acta quendam seruum filium nominauerit: uoci eius (quantum ad liberam conditionem) credendum est. si enim ipse tali affectione fuerit accensus, ut etiam filium suum seruum nominare nō indignetur, & hoc non secreto, neq; inter solos amicos, sed etiam actis interuenientibus, & quasi in iudicij figura nominauerit: quomodo potest eum seruum iterum saltem morientem habere, sed producatur & ipse in ciuitatem Romanam nera libertate, & non s[illegible]lso sermone domini sui sustentatus.
Ille etiam nouissimus antiquæ latinitatis modus in ciuitatem Romanam translatus, eligendus est: si quis instrumenta, ex quibus seruus ostendebatur, uel dederit seruo, uel corruperit. Sed ne furandi occasio seruis forsitan detur, & sua malignitate in libertatem perueniant: talis modus certa & indubitata probatione manifestetur, ut testibus præsentibus
E non minus quinq;, dominus instrumenta uel det famulo suo, uel deleat, aut alio modo corrumpat. & ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere censemus, saluo iure patronatus, tam in hac specie, quàm in cæteris: nisi ubi specialiter hoc patronis denegauimus.
His tantummodo casibus ex omni iure latinitatis antiquæ electis, cæteri omnes modi, qui libris prudentum uel constitutionibus enumerati sunt, penitus conquiescant: nec latini ab eis procedant, sed maneant (ut dictū est) serui in sua conditione, nec tali remedio abuti cōcedantur. Et ne in posterum aliquod ius latinæ libertatis nostris legibus incurrat: lex Iulia taceat, Largiano senatusconsulto cessante, sileat edictum diui Traiani, quod ex ea sequebatur: & si qua alia lex, uel senatusconsultum, uel etiam constitutio loquitur de latinis, ea inefficax (quantum in eam partem) remaneat: & triplex antea uia libertatis, quę multiplices introducebat ambages, uno directo tramite discat ambulare. Quòd si aliqua lex, uel

eunuchos non amplius triginta solidis æstimari uolumus, & eorũ partem competentem so cij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere cõpellentur. Sin autem uno ex socijs libertatem, siue imponere, siue relinquere seruo cupiente, & preciũ dante, alter uel alteri ex ijs ipsi se uelle dixerint libertatẽ imponere, & preciũ dare: melior quidem causa erit eius, qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen sub obtentu libertatis & ipsi ad hoc prosiliuerint: tunc iudicẽ competentem omnes compellere sine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes secundum partem dominij distribuendo: iura autem patronatus secundum sui naturam omnibus, qui libertatem imposuerint æqualiter
B habentibus. Ius autẽ adcrescendi, quod antiqua iura in communibus seruis manumittendis introducebant, esse nullius momẽti, nec in posterum frequentari penitus concedimus.

II. Idem A. Iuliano P.P.

CVM APVD omnes iurisperitos hoc placitũ est, ut seruus cõmunis apud unumquenque dominũ partim sit proprius, partim alienus, ut ex hac caussa possit & ipse legato honorari, & ipse legari: huiusmodi incidit quæstio. si duo uel plures domini communem seruũ habebant, sed unus ex his ipsi seruo suam partem, quam in eo habebat, legauit. & semel accepta dubitationis occasione, hoc uetustas in magnum extulit certamen. Cum igitur nos sensum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum esse opinamur. aut enim putauit testator liberum fieri posse ex parte seruum, qui huiusmodi legatum ei reliquit:
C aut si hoc minimè cogitauit, affectu socij fecit, ut ei adquiratur, hæredes autem suos eundem seruum possidere minimè uoluit: ut sit manifestũ, à suo patrimonio penitus esse eum alienatum. In tali itaque comparatione nos, qui fautores libertatis sumus, sic ambiguam testatoris interpretamur uoluntatẽ, tanquam si noluit eum libertate in sua parte donare: & cum iam de cõmunibus seruis manumittendis statuimus, quid in huiusmodi casibus fieri oporteat: ex illius sanctionis tenore, & huiusmodi species sit definita. fiat itaque liber ex parte quidem testatoris secundum eius uoluntatem: ex altera autẽ parte, ex nostra definitione: precio secundum prædictæ constitutionis tenorem, uel socio, uel socijs ab hærede præstando, uel si accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm consignando, & periculo eorum deponendo: cum satis abundeque imperiale est, humaniorem sententiam pro durioribus sequi.

D

DE SERVO PIGNORI DATO MANUMISSO TIT. VIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

LICET dotale mancipium uir, qui soluendo est, possit manumittere: tamen si te pignori quoque datum mulieri apparuerit: inuita ea non potuisse libertatẽ adsequi, non ambigitur. II. Iidem AA. Abascanto.

LIBERTAS à debitore fisci seruo data, qui pignori non est ex cõuentione speciali, sed tantum priuilegio fisci obligatus, non aliter infirmatur, quàm si hoc fraudis consilio effectum detegatur. III. Idem A. Antonio.

E AB EO, qui bona sua pignori obligauit, quæ habet, quæque habiturus esset, posse seruis libertatem dari, certum est. non idem iuris est in ijs seruis, qui pignoris iure specialiter traditi uel obligati sunt. IIII. Imp. ALEXANDER A. Sabiniano.

SI (VT proponis) consentiente creditore, cui pignoris iure cum alijs mancipijs obligatus fuisti, à debitore manumissus es: potuisti ad libertatem peruenire.

V. Idem A. Extricatiano.

SI CREditoribus satisfactũ fuerit: ancillæ, quę pignori obligatæ à debitore manumissæ erant, liberæ fiunt. nam ipse manumissor, si fraudem se fecisse creditoribus, ut reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, nec hæredes eius.

VI. Idem A. Auctioni.

SI tutor tuus de pecunia tua seruos emptos manumisit: quoniã huiusmodi serui, sicut cæteræ res pupillaribus pecunijs emptę, iure pignoris ex constitutione diuorum parentum

meorum obligati sunt: fauore pupillorum liberi facti non sunt. F

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Iulianæ.*

SIVE CVM nupsisses, mancipia in dotem dedisti, siue post datam dotem de pecunia do/
tis maritus tuus quædam comparauit: iuris rationibus dominia eorum ad eum peruene/
runt. ideoq; frustra quęstionem super statu manumissorum conaris inferre, qui eius facti:
qui comparauit, uel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.

DE SERVIS REIPVBLICAE MANVMIT- tendis TIT. IX.

I. *Imp.* GORDIANVS A. *Epigono.* G

SI ITA, ut lege mancipali, constitutionibusq; principum comprehenditur, cum
seruus publicus esses, ab ordine (consentiente etiam præside prouinciæ) manu/
missus es: non ex eo, quòd is, quem dederas uicarium, in fugam se conuertit, iu/
go seruitutis, quod manumissione euasisti, iteratò cogeris succedere.

II. *Idem A. Hadrianæ.*

SI DECRETum ordinis authoritas rectoris prouinciæ comprobauit, quo is libertatē acce
perat, cui postea fueras (ut proponis) matrimonio copulata: natā ex huiusmodi matrimo
nio, & ciuem Romanam esse, & in patris potestate, non est opinionis incertæ.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Philadelpho.*

TITVLO non præcedente, quibus dominia seruorum quæri solent, municipum liber/ H
tus seruus non efficitur. Si itaq; secundum legem * Vectibulici, cuius legis potestatem se/
natusconsulto Iubentio Celso iterum & Neratio Marcello consulibus facto, ad prouincias
porrectam constitit, manumissus ciuitatem Romanā consecutus es: post uero, ut libertus
tabulariam administrando, libertatem, quam fueras consecutus, nō amisisti: nec actus tuus
filio ex liberto ingenuo suscepto, quò minus decurio esse possit, obfuit.

DE HIS, QVI À NON DOMINO MANVMISSI sunt TIT. X.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Cornelio.*

IVM, QVI seruos alienos ac si suos manumittit, ut precium eorū dominis, si hoc
elegerint, dependat, uel quanti sua interest: sępe rescriptum est, teneri. I

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Mercuriali.*

FELICISSIMA, quam mandante te seruū emisse dicis, si dominiū serui, quem
manumisit, nondum ad te transtulerat: frustra petis, ut denegata libertate eius, quē manu/
missum dicis, possessio tibi tradatur. III. *Idem A. Pompeio.*

QVI TIBI hæreditatem uendidit, antequàm res hæreditarias traderet, dominus earum
perseuerauit. & ideo manumittendo libertatem seruo hæreditario præstitit.

IIII. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA. *Zoilo.*

SI NON proprietatem donaueras, sed ministerium ancillæ dederas: libertatem manci/
pio dando ea, quæ precariū usum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. nemo enim al/
ienum seruum, quamuis ut proprium manumittat, ad libertatem perducere potest. K

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Marcellinæ.*

SI TRAdita sunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

VI. *Iidem AA. & CC. Milio & alijs.*

SI PATER seruum uestrum, licet uobis minoribus uiginti annis consentientibus, manu
misit: ei libertatem præstare non potuit.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Bassum.*

SI NON à dominis libertas detur mancipio alieno: siquidem ab his iudicibus impetra/
bitur quibus dandi ius est: sine ulla trepidatione pœnę facilis dissolutio est. Si uero iubenti
bus nobis quidquam lege actum esse doceatur, & non dominus, ut alienum mancipiū ma/
numitteretur, petisse probetur: tunc eodem, qui in conspectu nostro libertatē monstrabi/
tur à

A tut à non domino consecutus, ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, restituto: is, qui mancipium alienũ fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare eiusdem sexus ætatis atq; artis, cuius constiterit esse manumissum, & alia tria fisco eadem ratione similia. Quæ multa non semper imponitur, sed potius conquiescit: si fortè manumissus inferentem sibi quæstionem status, obiecta legitima præscriptione, potuerit excludere: cum sibi emissi mancipij damna debeat imputare is qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmauit. PP. Idib. Iul. Cõstantino A. V. & Licinio Cæs. coss.

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT ET NE IN fraudem creditorum manumittantur TIT. XI.

B
I. Imp. ALEXANDER A. Antiocho.

CERTVM ius est, non aliàs directas libertates per legem Aeliam Sentiam, quæ fiunt in fraudem creditorum manumissorum, reuocari: nisi & consilium fraudis, hoc est animus manumittentis, & euẽtus damni suum recipere uolentium sequatur. Inter creditores autem etiam eos numerandos esse, quibus fideicommissum debetur, olim placuit. II. Idem A. Nataliano.

SERVOS meos, nec per interpositam personam ad libertatem perducere homines peculij sui posse, mandatis principum comprehenditur.

III. Idem A. Iustinæ.

C DIVO MARCO authore amplissimus ordo censuit, ne quis spectaculo, quod edatur, actorem suum alienúmue seruum manumitteret: & si factum esset, pro infecto haberetur.

IIII. Idem A. Felicißimo.

SI MINOR annis uiginti ad libertatem præstandam homines tradidisti: senatusc õsulto quod gestum est, irritum constituitur.

V. Idem A. Prisco.

SI IN fraudem eorũ, quæ fisco debebantur, probari potest libertas data: non ualet. Sed si pecuniam is, quem patrem tuum appellas, emptori dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem productus est: nihil uidetur bonis defuisse eius, qui fisci debitor dicitur.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Olympio.

D NEC fideicommissariam libertatem à pupilla sua seruis debitam tutorẽ posse præstare, certi iuris est. unde si hos, quos tu rogata fueras manumittere, tempore certo ætatis tuæ ad libertatem non produxisti, sed tutor manumisit: reman serunt in seruitute.

VII. Iidem AA. & CC. Zotico.

SI DEBITOR ex administratione curæ dominus tuus non soluendo constitutus, fideicommissariam tibi reliquit libertatem: cum in fideicommissarijs libertatibus euentum inspici tantum obtinuerit: nihil eius uoluntas tibi prodesse potest.

QVI NON POSSVNT AD LIBERTATEM PER uenire TIT. XII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Torquato.

E CVM DIVVS Claudius pater meus constituerit, à præsidibus prouinciarum, uel qui coercendorum maleficiorum potestatem habent, in perpetua uincula damnatos ad libertatẽ produci non posse. hi, qui intra tempora pœnæ liberi & hæredes esse iussi sunt, aut legatũ fideicommissumuè acceperunt: neq; libertatem adipisci, nec quidquam eorum, quæ de his data sunt, capere possunt. quod si pœnę tempus compleuerint: iam omni uinculo exsoluti, & quasi ad pristinã uel simplicem seruitutis conditionem redacti, & libertatem, & si qua testamentis dominorum illo tempore defunctorum acceperunt, sine ulla quæstione pœnæ præteritæ consequantur.

II. Impp. VALERIAN. et GALIEN. AA. Theodoro.

IS QVIDEM, qui in testamento uetitus est manumitti, ad libertatem nõ potest peruenire, sed in proposito interest, utrúmne eos, quos cũ filio educatos esse testator expresserit, pro

pt et familiare ministerium & usum filiorũ necessarium & ueniri manumitti uetuit, an quasi malè meritis pœnam irrogauerit. nam priore casu morte eius, cui consulebatur, obsequij necessitate finita, libertas potest peruenire. posteriore autem casu id, quod pœnè caussa in seruos statutum est, necesse est uires suas obtinere: quando diuis parentibus meis placuerit, eiusmodi testamentorum leges perpetuam seruitutem malè meritis seruis irrogare, ut nec per suppositum emptorem ad libertatem produci possunt. F

QVIBVS EX CAVSSIS SERVI PRO PRAEMIO libertatem accipiunt TIT. XIII.

I. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. A A. *Firmino.* G

QVONIAM religiosa sollicitudo ad augendã prouocandamq; fidei obseruationem iuris præmio affici debet: si ad ulciscendam necẽ domini incorruptis probationibus ac strenuo nisu constiteris: libertatem, quam his, qui dominorũ cædem uindicant, iam pridem senatusconsultis, & statutis principum præstari sancitum est: etiam tu pro tam ingentibus meritis nõ ex ipso facto, sed aditione, & sententia præsidis reportabis.

II. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Ianuarium.*

SERVI, qui monetarios adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes, in publicum detulerint: ad ciuitatem Romanam donentur, ut eorum domini precium à fisco percipiant. III. *Iidem* A A. *ad populum.*

SI QVIS seruus raptus uirginis facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum detulerit in publicum: libertate donetur. H

IIII. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. A A A. *ad Syagrium* P. P.

SI DESERTOREM militiæ seruus prodiderit: libertate donetur.

DE INGENVIS MANVMISSIS TIT. XIIII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Phileto.*

SI INGENUũ te & ex testamento manumissum esse dicas: apud suos iudices caussam agere debes. Si tamen iustum contradictorem habes, id est eum, qui se patronum tuũ esse dicit, memineris senatum censuisse, ut qui post manumissionẽ originem repetierint: ea, quę de domo manumissoris habẽt, ibi relinquant. in qua caussa etiam legata ut liberto data esse, iuris prudentibus placuit. I

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Pompeiæ.*

INGENVAM natã, necq; nutrimentorũ sumptus necq; seruitutis obsequiũ faciunt ancillam, necq; manumissio libertinam. III. *Imp.* PHILIPPVS A. *Felicissimo.*

SI AVIAM tuam ut ancillam manumissam, postea ingenuam solenniter constiterit, statumq; eius iustæ sententię tuetur authoritas: filios eius, quamuis ante sentẽtiam susceptos, ingenuam libertatem non immeritò flagitare, si cum peritioribus tractatum habuisses, facilè cognosceres. IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & CC. *Agrippæ.*

CVM cognatum tuum ingenuum natum ex Palmyrenæ factionis dominatione uelut captiuum distractum esse dicas: præses prouinciæ ingenuitati suæ reddi eum efficiet.

V. *Iidem* A A. & CC. *Crescenti.* K

DIFFAMARI statum ingenuorũ, seu errore, seu malignitate quorundam, periniquũ est: presertim, cũ affirmes diu præsidem unũ atq; alterum interpellatũ à te: nocitasse diuersam partẽ, ut contradictionẽ faceret, si defensionibus suis cõfideret. Vnde constat, meritò recto rem prouinciæ cõmotum allegationibus tuis sententiã dedisse, ne de cętero inquietudinem sustineres. Si igitur diuersa pars perseuerat in eadem obstinatione: aditus præses prouinciæ ab iniuria temperari pręcipiet. VI. *Idem* A A. & CC. *Dionysio.*

SCIENTIS conditionem liberum non posse fieri seruum, euidentissimi iuris est. Cum igitur proponas patrẽ pupillorum, quorum precibus fecisti mentionem, uelut liberũ te penes se habuisse in ministeriũ, licet in actu longi temporis: nõ pręcedente uero titulo, quo domi-

nia quæ

A nia quæri solent, mutare tuam conditionem minimè potuit.

VII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

SI TE ET filios tuos ingenuos esse constat: nataliũ ueritas uos tuetur. nam qui seruitutis mouerat quæstionem, apud acta caussę renunciando, ad ingenuitatis probationem nec nocere quidquàm, nec prodesse potest.

VIII. Iidem AA. & CC. Calimorpho.

INGENUI nascuntur, libertini manumissione tantũ constituuntur. pactum autem, nec seruis, nec libertinis ingenuitatẽ adsignat: nec ijs, qui transactioni non consenserunt, quidquam pręiudicare potest. IX. Iidem AA. & CC. Potamoni.

B LIBERtina matre procreatam ingenuã nasci natalibus, euidentis ac manifesti iuris est. Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hostibus captam, postliminio reuersam proponas, & nunc tibi seruitutis moueri quęstionem: consequens est adiri præsidem prouinciæ, qui de caussa liberali cognoscet, iure laturus sententiam, sciens neq; huiusmodi matris conditionem, neq; captiuitatem, reuersis de statu pristino quidquam posse detrahere.

X. Iidem AA. & CC. Athenodoræ.

AD REcognoscendos singulos nomina comparata publico consensu ob cælandos natales ingenuis, si mutentur, minimè nocent: natosq; (licet in ministerio seruitutis) liberæ coditionis non seruos possessio, sed status ingenuos edi perficit.

XI. Iidem AA. & CC. Maximæ.

C SI VESTRAM possessionem nullus præcessit titulus, sed ingenui constituti operas mercede placita locastis: nec statui nostro quidquam derogatum est, nec ad conuentionis implendam fidem solenniter agere prohibemini.

XII. Iidem AA. et CC. Quietæ.

AD MUTANdum liberæ statum, commissum plagij nihil promonet: sed abductam natales, quibus nata est, post hunc etiam casum obtinere conuenit.

XIII. Iidem AA. & CC. Melandro.

INGENUUM se contendendo, nec probando, non admittit libertinitatem.

XIIII. Iidem AA. & CC. Aristoteli.

STATUS ingenuæ ex eo solo, quod uelut ancilla sponsaliorum nomine data proponi D tur, præiudicari nulla ratione potest.

COMMUNIA DE MANUMISSIONIBUS TIT. XV.

I. Imp. IUSTINIANUS A. Iuliano P.P.

SANCIMUS, si proprietarius seruo, cuius ususfructus ad alium pertinebat, libertatem imposuit: non secundum antiquam obseruationẽ, & libertate carere, & cum sine domino esse intelligi: sed nec inueniri personam, cui res ad se uenientes adquirat. Sed si tam proprietarius, quàm usufructuarius libertatẽ ei consentientes imposuerint: pleno iure liberũ effici, & si quid postea sibi adquisierit, hoc in bonis suis habere. Sin autem proprietarius solus libertatem imposuerit, usufructuario E minimè consentiente: fit quidem ille, qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos proprietarij cõnumeratus: & si quid in medio possedit, hoc sibi adquirat, sibiq; habeat, & suæ posteritati relinquat, saluo patronatus iure per omnia custodiendo, nisi & hoc ei legibus fuerit remissum. Ipse tamem libertus quasi seruus apud usufructuarium permaneat, donec usufructuarius uiuit, uel usufructus nõ legitimo modo peremptus est. Etenim si finem usufructus quocunq; modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur, quo maluerit degere modo. Si uero adhuc superstite usufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus: hæreditas eius legitimum tramitem sequatur. Sin autem usufructuarius tantummodo libertatẽ imposuerit: siquidem hoc modo ut cedat usumfructum proprietario, plenissimum ius habeat in seruo proprietarius, ut omnia ei seruus adquirat secundum ea, quæ generaliter in seruos & dominos constituta sunt. Sin uero gratias agendo usufructuarius eum ab usu-

ab usufructu liberauerit, & libertati donauerit: tunc maneat quidem seruus proprietario suo adnexus: sed non necessitas ei imponatur, donec uiuit usufructuarius, uel usufructuarius constare potest, obseruare proprietariũ, & quædam ministeria ei adimplere, sed iudices nostri eum inquietè tueantur. Post usufructuarij autem mortẽ, uel ususfructus quocunque modo interemptionem: tunc seruiat quidem domino, & omnia, quę in medio ad eum peruenerant, hoc suo domino adquirat, & sit ex nostra constitutione hæc separatio inter seruos & liberos, & non secundum ius antiquũ idem seruus remaneat & nullum respiciat dominum. Illud quoque huic legi adijcimus, ut explosa antiqua personarum differentia, liceat parentibus tam masculis, quàm fœminis, filijs filiabusúe suis, in sacris constitutis, siue emancipatis, cuiuscunque gradus, mandatum imponere, quatenus seruos in libertatem perducant, siue apud iudicem, siue in sacris ecclesijs, siue secundum alium, quem mandator uoluerit, legitimũ modum. cum enim & in successionibus, & in alijs penè omnibus nulla est inter liberos discretio: oportet hoc obseruari & in præsenti casu, maximè pro libertate, quam & fouere & tueri Romanis legibus, & præcipuè nostro numini peculiare est. F G

II. Idem A. Iuliano P.P.

SI QVIS seruo suo libertatem imponat, siue in ecclesia, siue in æde sacra, siue ad qualecunque tribunal, uel apud eum iudicem, qui libertatem imponere legibus habet licentiã, sine in testamento, uel alio ultimo elogio, directam, uel fideicõmissariam: nullo coartetur modo eorum, qui ad libertatem ueniunt, ætatem requirere. neque enim eum tantummodo ciuitatem Romanã adipisci uolumus, qui maior triginta annis exstitit: sed quemadmodum in ecclesiasticis libertatibus nõ est huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus, quę à dominis imponũtur, siue extremis dispositionibus, siue per iudices, uel alio legitimo modo, hoc obseruari sancimus, ut sint omnes ciues Romani constituti. ampliandam enim magis ciuitatem nostram, quàm esse minuendam censemus. H

III. Idem A. Ioanni P.P.

SI QVIS sine uxore constitutus, ancillam suã sub nomine habeat cõcubinæ, & in eadem usque ad mortẽ suam cõsuetudine permanserit, & forsitan liberos ex ea sustulerit: sancimus, omnimodo non concedi hæredibus defuncti eandem uel liberos eius, si etiam liberos habuerit, in seruitutem deducere: sed post mortem domini sub certo modo eripiatur in libertatem, unà cum sobole sua, si etiã eam forsitan habuerit. ipsi etenim domino, dum superest, damus licentiam, quomodo uoluerit, uti tam ancilla sua, quàm etiam ex ea progenita sobole, & in suo ultimo elogio quidquid uoluerit contra eos disponere, id est, quasi seruos eos alijs legare, siue in seruitutem hæredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate eos præterierit: tunc post mortem eius ad libertatem eripiantur: ut sit mors domini libertatis eorum exordium. Hominibus etenim uxores habentibus, concubinas uel libertas uel ancillas habere, nec antiqua iura nec nostra concedunt. I

DE LIBERALI CAVSSA TIT. XVI.

I. Imp. ANTONINVS A. Saturnino.

REM QVIdem illicitam & inhonestam admisisse te confiteris: quia proponis filios ingenuos à te uenundatos. sed quia factum tuum filijs tuis obesse non debet: adi competentem iudicem (si uis) ut caussa agatur secundum ordinem iuris. K

II. Idem A. Veroniano.

SI HI, QVOS seruos tuos esse dicis, liberi esse à diuersa parte dicantur: de statu eorum more solito quæri oportet. nec enim res iudicata, qua de proprietate eorum pronunciatum est, opponi caussæ liberali potest.

III. Imp. ALEXANDER A. Quirino.

SI LIBER homo alienæ ancillæ contubernium sequatur: licet ei fuerit denunciatum, ut se abstineret, seruus domini mulieris non fit.

A De liberali caussa.

IIII. Idem A. Iocundo.

SI IS, QVEM in seruitutem petebas, liber (quamuis absente te) caussa cognita pronunciatus est: secunda in seruitutem petitio eius dari tibi non debet. sed si postea, quàm cognouisti, de sententia iudicis appellasti: an iure lata sit, in auditorio quæretur.

V. Idem A. Sabino.

NON IDEO minus in libertatem proclamare potest ea, quam ancillam tuam esse dicis, quòd eam uendente fisco comparasti. sed nec hodie ad præscriptionē operatur, quòd uenditionis tempore maior uiginti annis fuerit: cum ætatis allegatio non aliàs possit præscri- B ptionem aduersus ciuem Romanum accõmodare, quàm si participandi precij gratia consensum seruituti dedisse probetur. Probationis sanè onus, cū ex seruitute in libertatē adseritur, ad se recipit. quæ si affirmationē suám non impleat: inconcussum possessionis ius obtinebis. VI. Impp. VALERIAN. et GALIEN. AA. & VALERIAN. Cæs. Versimeno.

NEC SI uolens scripsisses seruum te esse non liberum, præiudicium iuri tuo aliquod comparasses: quanto nunc magis, cum eam scripturam dare compulsum te esse testaris.

VII. Imp. AVRELIANVS A. Secundo.

SI AB EO, cuius seruus fuisti, manumissus es: frustra libertatis controuersiam sustines, maximè ab hærede eius, qui te manumi..t: cum etsi iure libertas non processerit: respectu tamen additæ hęreditatis uoluntatem defuncti suo consensu firmare debuit.

C VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Verinæ.

CVM ADfirmes placuisse quondam domino tuo, ut pro te & pro filia tua dato numo certæ quantitatis uos manumitteret, & te tantūmodo liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur eum, salua reuerentia, quam patrono liberti solent exhibere, placito suo stare.

IX. Iidem AA. & CC. Proculo.

CVM PREcum tuarum conceptio, licet eum, cõtra quem supplicas, ex ancilla tua natum esse expresserit: tamen nomini cognomen, quo liberi duntaxat nuncupantur, addiderit, & non seruum esse, sed seruili macula adspersum comprehenderit: contra eum, qui seruus non est, supplicasse te intelligis. X. Iidem AA. & CC. Stratonico.

LIBERtos priuatis pactis, uel actu quocunque administrationis, non posse mutata condi- D tone seruos fieri, certi iuris est.

XI. Iidem AA. & CC. Faustino.

NON MVTANT serui statum, si ad ciuiles honores illicitè atque improbè adspirauerint. unde si status moueatur quęstio, intelligere uobis licet, nihil prodesse posse, quòd pater uester ciuiles honores gessit. Solennibus itaque ordinatis, apud præsidem prouinciæ de statu uestro cognosceretur. XII. Iidem AA. & CC. Proculo.

SI EX Libertate natum aliquis comparauerit: statum retines, quem antea habuisti. si uero ex ancilla editum naturalis pater idemque dominus distraxit, ac post emptori precium soluisti: non idcirco libertatem consecutus es.

XIII. Iidem AA. & CC. Paulo.

E PRINCIpaliter de statu defuncti agi nō potest. si uero ex peculio quondam eius, quem tu bona reliquisse commemoras, res uindicentur, uel eius filijs moueatur status quæstio: hæc omnia solenniter præsidali notione decidi debent.

XIIII. Iidem AA. & CC. Quintiano.

LITE ordinata, in possessione libertatis is, de cuius libertate quæritur, constituitur, & interim pro libero habetur.

XV. Iidem AA. & CC. Palladio.

NEC OMISSA professio probationem generis excludit, nec falsa simulatio ueritatē minuit. cum itaque ad examinationem ueri omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præses prouinciæ, solennibus ordinatis, prout iuris ratio patitur, caussam liberalem inter uos decidi prouidebit.

Si ministe-

XVI. Iidem AA. & CC. Diogenæ.

Si ministerium tuum quasi libera exhibuisti, ac te nesciente quasi ancilla in dotem data, conscriptum instrumentum est: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maximè, cum te minorem ætate fuisse cõmemores, & placuerit minores uiginti annis nulla ratione mutare statum posse, ac pro liberis seruos fieri: ne ante libertatem inconsultè amittant, quam alij propter ætatis rationem sine consilio præstare non possunt.

XVII. Iidem AA. & CC. Resino.

Multis rationibus naturalibus ingenuis fratribus natis, post delictis uel casibus interuenientibus, singulorum caussæ status separantur. nihil itaq; prohibet, eundem & tibi non mouere quæstionem status, & eos, quos fratres tuos adseueras, in seruitutem uindicare, siue retinere. Igitur ad demonstrandam fratrum tuorum libertatem aliæ sunt probationes necessariæ. nam quod tibi non mouetur quæstio, libertatis eorum non idoneam constat habere probationem. G

XVIII. Iidem AA. & CC. Zotico.

Ad probationem ingenuitatis ab eo, contra cuius successores postulas, facta tibi locatio non sufficit: nec tamen hoc solum ad seruitutis uinculum argumentum est idoneum.

XIX. Iidem AA. & CC. Paulo.

Principaliter caussam eius, de quo supplicas, esse, quàm tuam prospicimus. nam cum te eum ad libertatem produxisse profitearis: illius interest magis solenniter suum tueri statum, & consequenter tua etiam agetur caussa. nam si ab eo, contra quem fundis preces, seruus dicatur, eiq; libertas ex manumissione tua uindicetur: probatio seruitutis originis, & beneficium manumissionis libertatem illi adsignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. Si uero consentiat seruituti: tunc iure concesso, adito præside prouinciæ, cum inuitum etiã defendere poteris. H

XX. Iidem AA. & CC. Aeternali.

Sicut semel præstitam libertatem reuocari non licet: sic per ea, quæ non manumittendi caussa domini cum seruis proprijs agunt, nihil sibi detrahunt.

XXI. Iidem AA. & CC. Thrasyllæ.

Eam, quæ in possessione libertatis non sine dolo malo reperitur, in seruitute constitutæ simile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. sed si controuersia erit, utrũ ex seruitute in libertatem petatur, an ex libertate in seruitutem: sui cõceptione manifestè probatur, nec quicquam ancillæ dolus iuris proprijs dominis aufert. I

XXII. Iidem AA. & CC. Pardalæ.

Parentes natales, nõ cõfessio adsignat. Quapropter si ex ancilla nata post ad libertatẽ manumissa peruenisti: te seruam professa uelut ex ancilla altera natam, huiusmodi simulatione uel errore quæsitam manumissione libertatem amittere minimè potuisti: cum serui nascantur ratione certa, non cofessione constituantur.

XXIII. Iidem AA. & CC. Musciæ.

Si tibi testamento directa libertas à domino relicta est, & ex eo successerunt scriptæ filiæ: non idcirco, quod secundum eius uoluntatem, uel contra de filiabus uni præstas obsequium, cæteræ filiæ tuam rescindere possunt libertatem. K

XXIIII. Iidem AA. & CC. Sebastiano.

Interrogatam & professam apud acta se esse ancillam, huiusmodi factum defensionẽ libertatis non excludit.

XXV. Iidem AA. & CC. Licentiano.

Sicut instrumenta prætermissa manumissionis rectè factæ nullum adferunt præstitę libertati præiudicium: ita si seruum ad libertatem produxisti, instrumentorum amissio nihil ei nocere potest.

XXVI. Iidem AA. & CC. Modesto.

Sicut datam libertatem manumissis adimere patronus non potest, ita manumissionis instrumentum præstare cogitur.

XXVII. Iidem AA. et CC. Austerio.

Arianus

A

De liberali caussa.

ARIANUS, si mota sibi quæstione à Leonide, liber fuit pronunciatus: in seruitutem à uicto iterum non rectè petitus est. Cohæres etiam tibi ab Ariano datus, colludens cum eo, siue hæredibus ipsius, qui statum ei mouerat quæstionē, nihil tibi obfuit: nec ea, quæ in confessione inter eos uenerūt, statū ueritatis, uel nomen substantiæ defuncti mutare potuerūt.

XXVIII. *Iidem* AA. & CC. *Eurymedonti.*

AVI paterni magistratu functi dignitas ad libertatis probationem nihil nepoti prodest: siquidē in liberali caussa matris, non patris inspicitur conditio. sed nec materni aui sola sufficit: cū licet auia quoque libera probari possit, multis tamē ex caussis status mutari cōsueuit.

B

XXIX. *Iidem* AA. & CC. *Troilæ*

DE ANCILLA matre natam, & ab eo redemptam, in cuius fuit contubernio, si non manumittitur, in seruitute permanere non ambigitur.

XXX. *Iidem* AA. & CC. *Eurychiæ.*

SOLO obsequij non præstiti uelamento data libertas rescindi non potest.

XXXI. *Iidem* AA. et CC. *Cassianæ.*

SI tibi seruitutis improbè moueatur quæstio: solennibus ordinatis de calumnia, uel iniuria (prout uindictæ uiam elegeris) habita contestatione: postea quàm seruus non esse fueris pronunciatus, aduersus eam sententiā postulare potes: tunc demū etiam de ijs, quę direpta probaueris, restitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus.

C

XXXII. *Iidem* AA. et CC. *Athenaidi.*

SUBSCRIPTIO filij domini manumittentis, nec addere secuta, nec omissa detrahere libertati quidquam potest. XXXIII. *Idem* AA. et CC. *Melitianæ.*

LICET accepta pecunia dominus te manumisit: tamē tributa libertas rescindi nō potuit.

XXXIIII. *Iidem* AA. et CC. *Eremoniæ.*

LIBERA concubinatus ratione non constituitur ancilla.

XXXV. *Iidem* AA. et CC. *Attalo.*

NON idcirco minus, quod pupilli res uelut tutor administrasse dicitur, ex eius persona seruitutis pati quæstionem potest.

D

XXXVI. *Iidem.* AA. et CC. *Theodoro.*

POST certi temporis ministerium ancillæ, liberam eam esse, cum ea paciscendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet necessitatem: utque hoc uerum est, ita e contrario si filios suos, constituta cum his libera, in ministerium tibi tradere promisisse probetur, parere placitis non compellitur.

XXXVII. *Iidem* AA. et CC. *Olympio.*

SI filium tuum liberum genero uendidisti, qui tam proxima necessitudine coniunctus, conditionis ignorantiam simulare non potest, utriusque socijs criminis accusator deest.

XXXVIII. *Iidem* AA. et CC. *Philesarphi.*

NON idcirco minus, quod te limenarcha creato nemo contradixit, reipublicæ nomine moueri tibi status quæstio potest. XXXIX. *Iidem* AA. et CC. *Potesentico.*

E

LIBEROS uelut seruos se profitentes, statum eorum mutare non posse constat.

XL. *Exemplum sacrarum literarum* AA. et CC. *ad Verutum.*

IUXTA edicti nostri continentiam in liberalibus quoque negocijs: siue de libertinitate, siue de ingenuitate quæstio moueatur, absente nihil ominus una parte caussam discuti, & pro iusticiæ ratione sententiam proferri, nihil prohibet.

XLI. *Impp.* CONSTANTIN. et LICINIUS AA. *ad Eurychium præsidem Cappadociæ.*

IUBEMUS omnes epistolas actricis, quas ad Ælium tanquam principalem fecerat, inanes ac uacuas esse, atque in irritum uocari, ac de ingenuitate eiusdem Ælij requiri: nec mulieri id obesse, quod ad eum, tāquam decurionem ac principalem scripsit, uel id, quod idem se finxerat decurionem, uel principalem, maximè cum non solum testium professione & co-

gnationis eius iugum seruile cognoscitur, uerumetiam uoce propria eiusdem Ælij apud aliud iudicium patuerat, quod conditionis seruilis uideretur. F

XLII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Maximum P.P.

PLACVIT eos, qui nascuntur, matrum conditionibus uti, quarum mox uisceribus exponuntur. ante uero litem nati, suo nomine omnes in quæstionē uocentur: quoniam hos solos, qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut istis tradi dominis, aut libertate cum suis authoribus frui.

DE ADSERTIONE TOLLENDA. TIT. XVII. G

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ P.P.

LITES super seruili conditione mouendas, ad clementiorem tam examinationem, quàm terminum transferimus: iubentes, si quis uel adhuc seruiens liberum se esse dixerit, uel in libertate cōmorans, ad seruitutem uocatus fuerit: adsertoris difficultatem in utroque casu cessare, ipsumque per se ad intentionem eius, qui dominum sese adserit, respondere: etsi ex possessione libertatis ad seruitutem ducitur, etiam procuratorem dare minimè prohiberi. quod ijs, qui ex seruitute ad libertatem prosiluerint, penitus interdicimus illis legibus, quæ dudum & secunda & tertia uice adsertorias lites examinari præcipiebant. in posterum conquiescentibus: cum sit iustum primam definitionem in suis manere nitibus, cum prouocatio nulla oblata fuerit. qua potrecta, ad similitudinem aliorum negociorum iudex, ad quem res ex prouocatione ducitur, eam examinabit: cuius & ipsius iudicium ad secundam exquisitionem minimè deducetur occasione legum, quæ super adsertorijs litibus positæ sunt. Super peculio etiam eorum uel alijs rebus aut caussis ueterem defensionis obseruationem tollimus: præcipientes illorum tantum peculia, qui ex possessione seruitutis super libera cōditione litigant: aliasque res, quæ uindicantur, in tuto pro dispositione iudicis collocari. Omnes uero, qui pro libertate periclitantur, siquidem possunt fideiussorem dare, eum exigi. Sin uero reuera datio eius impossibilis ei sit, hocque iudici manifestè ostendatur: iuratoriæ cautioni committi: scientes, quod si post huiusmodi expositionem absuerint, & edictis citati, in absentia nihilominus per unum annum durauerint: omnimodo seruituti obnoxij erunt, & eius dominio, qui litem eis intulit, sine ulla dubitatione adsignabuntur. Scire uero eos uolumus, qui aliquem ad seruitutem uocant, quod si post primam accusationem in quocunque iudicio, uel ex diuali iussione factam, & admonitionem ei oblatam, qui seruus esse dicitur, in alio iudicio eum accusauerint: præterquam si eius occasionem ipse, qui seruus esse dicitur præstiterit: & si domini sint, suo iure priuabuntur. I

II. Idem A. Ioanni P.P.

EXPEDITAM antea quæstionem, in præsenti autem ex nostra lege, quam de adsertione tollenda posuimus, in quandam difficultatem incidere periclitantem, compendioso remedio fulciendam esse censemus. cum etenim per adsertores super libertate iudicium agitabatur, si in medio adsertore litem agente, adsertus ab hac luce fuerat subtractus: necessitas imponebatur, nihilominus adsertori litē implere, ut emptor (si uictus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum) habeat regressum aduersus uenditorem ut ei quasi liberæ personæ uenditor reddat id, quod emptionali instrumento cōtinebatur, uel natura cōtractus exigebat. In præsenti autem, quia adsertorum uana nomina reiecta sunt: si persona, pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium potest adimpleri, una tantum persona in iudiciū ueniente? Sancimus itaque in præsenti casu licentiam esse emptori aduersus suum auctorem uenire, quatenus uel ostendat uenditor seruū se uendidisse, uel (si non potuerit) quasi libera persona uendita euictionis periculum ad eum reuertatur.

Quibus

A QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON licet,& de rebus eorum,qui ad libertatem proclamare non prohibentur. TIT. XVIII.

I. Imp.GORDIANVS.A.Proculo.

DISPAR caussa est eius, qui dissimulata conditione sua distrahi se passus est, & eius,qui precium participatus est. nam superiori quidem non denegatur liberatis defensio:posteriori autem, & si ciuis Romanus sit, & participatus est precium, libertas denegatur. Eandemq; & in eo distinctionem adhibendã, cui
B fideicommissaria libertas debetur,meritissimi iuris authores responderunt.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Melanæ.

DE LATronum familia descendentibus ex largitione principali, uel authoritate fiscali seruis factis,retro principes libertatem denegari decreuerunt.

III. Imp.CONSTANTIN.A.ad Maximum P.P.

SI QVIS in libertatem proclamauerit: id,quod apud se esse eius,qui se dominum dicit, profitebitur:quoniam non de eo dubitatur: reddi ac referri iudex protinus pronunciabit. Quod uero petitur,si fuerit negatione dubium:per cautionem conseruabitur,ac petitio differetur:ut si fuerit adprobata libertas (quoniam & ipsis, qui his rem commiserunt, medendum est) gestarum rerum ab eodem ratio,atq; omne,quod debetur, reposcatur:ut seruitu-
C te depulsa, qui pro domino quondam fuerat, habeat, quod ut seruo dominij iure largitus est, & quæ ex earum rerum quæstu ac fructibus congregata sunt, & quæ de furtiuis cõpendijs obscurè capta ac parata sunt:cum liberum esse non oporteat, quod apud seruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea uero,quæ testamento, uel donatione quæsita sunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta cõfectaq; sunt:eidem ingenuo deputentur. quæ tamen uniuersa exacto libertatis iudicio,quatenus à suprascriptis rebus discernantur,in sequestro esse oportet,ut his ab utroq; deductis,atq; in medio collocatis,ad eorum proprietatem uterq; contendat. Dat. XV. Kal. Mart. Thessalonicæ Seuero & Rufino COSS.

DE ORDINE COGNITIONVM. TIT. XIX.

D

I. Imp.ALEXANDER.A.Vitalio.

CVM & ipse confessus es,status te controuersiam pati:qua ratione postulas,príusquam de conditione constaret tua, accusandi tibi tribui potestatem contra eum, qui te seruum esse contendit? Cum igitur (sicut allegas) statu tui generis fretus es:iuxta ius ordinarium præsidem pete,qui cognita prius liberali caussa ex euentu iudicij,quid de crimine statuere debeat,non dubitabit.

II. Idem. A.Gallo.

SI DE hæreditate & libertate controuersia est: prius agi caussa libertatis debet. sed si de hæreditate agetur: ordinanda quidem est caussa libertatis:sed sufficit ei,qui libertate utitur,
E ad uictoriam,de hæreditate secundum eum esse pronunciatum.

III. Idem A. Valerio.

SI CRimen aliquod inferatur ei,quam ingenuã esse dicis:ante liberalis caussa suo ordinẽ agi debet,cognitionẽ suam præside præbente:quoniã necesse est ante sciri, si delictũ probatum fuerit,utrum ut in liberam & ingenuam,aut ut in ancillam cõstitui oporteat iudicium.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Menedemo.

SI STATVS controuersiam pateris: lite prius liberali terminata,si pro te fuerit pronunciatum: agere etiam aduersus eum,qui se dominum tuum esse contendit, non prohiberis. quod si ideo te ab accusatione elidet,quasi seruum non proprium,sed alienum:liberale quidem iudicium cessat. caussæ autem examinatio apud eum, qui iudicat, ostendet, utrúmne accusatio induci debeat propter statum personæ,an euanescat.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Alpheno.

Cvm status quæstionem tibi moueri, & te debita uelle petere cõmemores: ordinarium est, prius solennibus interpositis (si hoc iuris admiserit ratio) caussam liberalem apud præsidem prouinciæ decidi: ut si liber fueris, uel seruus non esse pronunciatus: tunc tibi iure debita restitui iubeat. Dum hoc incertum est, utrùmne tibi libero constituto, an domino (si seruum te sententia declarauerit) debeatur: ad solutionem debitorẽ tuum urgeri non oportet.

VI. Iidem AA. & CC. Alexandriæ.

Si res tuas raptas tibi uel amotas esse dicis ab ijs, quos seruos tuos esse contendis, hicq; in libertatẽ proclamauerint: caussa liberalis prius aduersus eos, & tũc damni dati, rerumq; amotarum lis apud præsidem prouinciæ contestanda est: ut siquidem liberi uel serui non esse pronuncientur: tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere posit, adhibita probatione condemnatio. si uero secus: quæstio rerum amotarum euanescat. G

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Bassum P. P.

Si qvando negocium status fuerit exortum: siquidem ab eius parte, qui dicitur seruus, aliquid dicatur dominus abripuisse: prius considerari placet, utrum de possessione seruitutis in libertatem reclamandum putet, an uero ex possessione libertatis in seruitutẽ uocetur. ac si eum de obsequijs seruilibus libertatem constiterit flagitare: ante decidi status conuenit caussam, atq; ita præberi direptorum negociorũ (si res exegerit) audientiam. Quod si ei, qui ad seruitutem uocatur, quidquam direptum esse memoretur: uniuersa, quæ cõstiterint ablata ita demum reddi conuenit ei, qui seruus esse contenditur, si modo saluam rem futuram per idoneos fideiussores promiserit. nam si tales non potuerit dare, tunc ea cõuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum diem, in quo controuersia sopiatur: ita, ut ex ijsdem, si aliqua alia facultas esse nõ poterit, tantũ litis sumptus & alimoniæ homini subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatũ. Cum aũt nec lite de statu mota, res ab aliquo direptæ sint, & sententia de restituenda possessione rerũ lata, ille ne sententiæ huic satis ficret, de statu controuersiã mouit: necessitatem habebit, & sine satisdatione easdem res reddere, & tunc caussam liberalem secundum iuris ordinem exercere. H

DE COLLVSIONE DETEGENDA. TIT. XX. I

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Theodoro.

Cvm seruum matris tuæ & stupro uiolasse dominam suam, & turpis coniunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis collusione, ac falsę captiuitatis uelamento apud competentem iudicem obtegere uoluisse proponas, nec libertatem ei matrem tuam dedisse, sed in solam ingenuitatem eum nudæ uoluntaris mendacio producere nisam, adseueres: seruum esse palàm est: quando etiam diui Pij rescriptum super captiuitate emissum, quam non intercessisse significas, ingenuum fecisse non uideatur, nec adseueratio consensus tui ingenuitatis ius tribuere potuerit.

II. Iidem AA. & CC. Milesio. K

Libertinae conditionis constitutis priuatis pactis, immutare statum non licere Noniano senatusconsulto, contra collusorem pœna statuta, præmio quoque detegenti promisso, manifestè declaratur.

DE STATV DEFVNCTORVM POST QVINquennium quæratur. TIT. XXI.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Niconi.

Aditvs competens iudex caussam præscriptionis examinabit: & si Domitiæ patronum, qui ut ciuis Romanus usque in diem mortis uixit, annos quinque antè, quàm lis bonorum mulieris inchoatetur, uita decessisse constiterit.

libertæ

A libertæ status ex persona manumissoris non retractabitur.

II. Iidem AA. & CC. Maximo.

Si is, qui te hæredem fecit, propter matris conditionem seruus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ uita decessit: præscriptioni locus erit: cum quæri de statu non possit, nisi de conditione matris tractetur. hoc ita, si quamdiu uixit, sine interpellatione ut ciuis Romana egit.

III. Imp. ALEXANDER. A. Olympiadi.

Quamvis defunctus sit maritus quondam tuus, cui status quæstio inferebatur: caussa tamen etiam post obitum eius propter emolumentũ successionis durat, eamq; apud eum, B qui de hæreditate uel singulis rebus iudicaturus est, decidi oportet.

IIII. Idem A. Martiano.

Si is, quem seruum tuum fuisse, & à fratre tuo manumissum, atque hæredem scriptum esse proponis post manumissionem ut ciuis Romanus uixit, nec intra quinquennium post mortem eius status quæstionem mouere cœpisti: intelligis, neque hæredibus ab eo scriptis, neque ijs, quos liberos esse uoluit, controuersiam te contra formam senatusconsulti facere posse. Quod si prius, quàm id temporis spacium excederet agere cœpisti: & peculium eius more iudiciorum persequi, & cum manumissis ordinata lite, secundum formam edicti experiri non prohiberis.

V. Imp. GORDIANVS. A. Seuero.

C Quod est constitutum, post quinquennium de statu defunctorum quæstionem incipere non posse: ad speciem emancipationis, iure, néne perfecta sit, minimè pertinet.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Pollæ.

Si mater tua quasi ingenua communi opinione uixit, & quinquennium à die mortis eius excessit: potes rempublicam & pupillos, si tibi status quæstionem mouere tentauerint, nota præscriptione repellere. An autem pro ingenua in die mortis egerit, in iudicio requiretur. Quod si uarietas interueniat: posteriora tempora spectari conuenit.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Heliodoro.

Si pater tuus uelut ingenuus uixit, nec status controuersia, quasi fisci seruus esset, apud præsidem prouinciæ, qui super huiusmodi quæstionibus iudicare solet, sed apud procuratorem reipublicæ non competentem iudicem passus est, postq; eius mortẽ quinquennium D effluxerit: status tuus ex præscriptione, quæ ex senatusconsulto emanat, protectus est.

VIII. Iidem AA. Theodoræ.

Repetitio peculij rerum serui tui, si nullo iusto titulo intercedente corpora possideantur ab aliquo, nulla temporis præscriptione mutilabitur. nec enim senatusconsultum, quo super non retractandis defunctorum statibus sancitum est, interuenit, si defunctus in fuga conuersatus, atq; latitans decessit.

DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE, QVAE pro libertate & non aduersus libertatem opponitur. TIT. XXII.

E

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Mutiano.

Mala fide morato in libertate diu, prodesse non potest longi temporis præscriptio. Vnde cum confitearis, fuga te ab eo, cuius meministi, recessisse: intelligis ex hoc solo, sine dolo malo in possessione te libertatis non esse.

II. Iidem AA. et CC. Carcino.

Praestat firmam defensionem libertatis ex iusto initio longo tempore obtenta possessio. fauor enim libertati debitus, & salubris iam pridem ratio suasit, ut his, qui bona fide in possessione libertatis per uiginti annorum spacium sine interpellatione morati essent, præscriptio aduersus inquietudinem status eorum prodesse debeat, ut & liberi & ciues Romani fiant.

De peculio eius, &c. De senatusc. &c. De nudo iure Quirit &c.

III. Exemplum sacrarum literarum CONSTANTINI & LICINII. AA. ad Dionysium uicariam praefecturam agentem.

SOLA temporis longinquitate, etiamsi sexaginta annorum curricula excesserit, libertatis iura minime mutilari oportere, congruit aequitati.

DE PECVLIO EIVS, QVI LIBERTATEM meruit. TIT. XXIII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Rufino.

LONGE DIVersam caussam eorum, qui à superstitibus manumittuntur, item illorum, quibus testamento libertas relinquitur, esse, dissimulare non debueras: cum sit superiore casu quidem concessum tacitè peculium, si non adimatur: posteriore uero, nisi specialiter fuerit datum, penes successorem remanere, iuris est euidentissimi.

DE SENATVSCONSVLTO CLAVDIANO TOLlendo. TIT. XXIIII.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Hermogeni magist. offic.

CVM in nostris temporibus, in quibus multos labores pro libertate subiectorũ sustinuimus, satis esse impium credimus quasdam mulieres libertate sua fraudari, & quod ab hostium ferocitate cõtra naturalem libertatem inductum est, hoc ad libidinem nequissimorum hominum inferri: Claudianum senatusconsultum, & omnem eius obseruationem circa denũciationes & iudicum sententias conquiescere in posterum uolumus: ne ea, quae libera constituta est, uel semel decepta, uel infelici cupidine capta, uel alio quocunque modo contra natalium suorum ingenuitatem deducatur in seruitutem & sit pessimum dedecus cognationis suae fulgori: ut quae forsitan decoraros dignitatibus habeat cognatos, haec in alienum cadat dominium, & dominum pertimescat forsitan cognatis suis inferiorem. Quod & in libertis obseruari oportet. semel etenim libertate potitam per tale dedecus in seruitutem deduci, religio temporum meorum nullo patitur modo. Sed ne serui, uel adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maximè in adscriptitio adserendum est, ne liberarum mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat: sancimus, si quid tale fuerit uel à seruo, uel ab adscriptitio perpetratum: habere liberam potestatem dominum eius, siue per se, siue per praesidem prouinciae, talem seruum, uel adscriptitium castigatione competenti corrigere, & abstrahere à muliere tali, quod si neglexerit: sciat in suum damnum huiusmodi desidiam reuersuram.

DE NVDO IVRE QVIRITIVM TOLlendo. TIT. XXV.

I. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P.P.

ANTIQVAE subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellentes, nullam esse differentiam patimur inter dominos, apud quos uel nudum EX IVRE QVIRITIVM nomen, uel tantum in bonis reperitur: quia nec huiusmodi uolumus esse distinctionem, nec EX IVRE QVIRITIVM nomen, quod nihil ab aenigmate discrepat, nec unquam uidetur, nec in rebus apparet, sed uacuum est & superfluum uerbum, per quod animi iuuenum, qui ad primam ueniunt legum audientiam perterriti, ex primis eorum cunabilis inutiles legis antiquae dispositiones accipiunt: sed sit plenissimus & legitimus quisque dominus, siue serui, siue aliarum rerum ad se pertinentium.

De usu.

A # DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE VEL pro transactione. TIT. XXVI.

I. Imp. ANTONINVS A. Flauiano.

ANCIPIA tua, si ab eis distracta sunt, qui ius uendendi non habuerunt: uindicare ea potes. nec enim usucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita uenditione furtum contractum sit.

II. Imp. ALEXANDER. A. Marcellino.

B SI CONTRA defuncti uoluntatem, seruos quos propter perfectæ artis peritiam hæredibus suis defunctus seruari testamento præcepit, tutores uendiderūt: usucapi non potuerūt.

III. Idem A. Nepotillæ.

SI MATrem eius, cuius nomine te quæstionem pati dicis, bona fide emptam posidere cœpisti: etiam si ipsa in caussam furtiuam inciderit: tamen postea conceptū apud te partum usucapere potuisti.

IIII. Idem A. Achilleo.

VENDitioni ancillæ si consensum dedisse diuersam partem probaueris: retractando contractum, quem ipsa ratum habuit, non audietur. sed & hac probatione cessante, si bona fide emptam ancillam à uenditione bona fide distrahente longi temporis spacio usuceperis: C intentio proprietatem uindicantis tenere non potest.

V. Imp. GORDIANVS A. Marino.

SI PARTem possessionis malæ fidei possessor uendidit: id, quod ab ipso tenetur, omnimodo cum fructibus recipi potest. portio autem, quę distracta est, ita demum rectè petitur à posidente, si sciens alienam comparauit, uel bona fide emptor nondum impleuit usucapionem. uiolenter enim possessione amissa, priusquam in domini potestatem perueniat, usucapio emptori (etsi bona fide mercatus est) non competit.

VI. Imp. PHILIPP. A. cum Cælio collocutus dixit.

CVM sit probatum rem pignori fuisse obligatā, & postea à debitore distractam: palàm D est non potuisse eam quasi furtiuam usucapi.

VII. Iidem. A. et Cæs. Compedi.

SCIENS seruum alienum contra domini uoluntatem uenundans, furtum committit. quod rei uicium prius, quàm ad dominum eius reuertatur possessio, non permittit usucapionem fieri, licet bona fide posideatur.

VIII. Idem A. & Cæs. Seuero.

EX caussa transactionis habentes iustam caussam possessionis usucapere possunt.

IX. Iidem. A. et Cæs. Caio.

EVM, qui à pupillo sine tutoris authoritate distrahente comparauit, nullū temporis longi spacium defendit, sed si locupletior emptoris pecunia factus, post pubertatē occasionem E iuris ad iniquum trahat: compendium doli mali submouebitur exceptione.

DE VSVCAPIONE PRO DONATO. TIT. XXVII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Macedonio.

IVE fuerit dominus, qui tibi loca, de quibus supplicasti, donauit: siue à non domino bona fide donata suscepisti, eaq; usucepisti: auferri tibi, quod iure quæsitum est, non potest.

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Capitonio. F

DONANTEM ancillam alienā nihil domino deminuere, non est ambigui iuris furtū etiam cōtrahere citra uoluntatem domini contrectantē, ut eius rei nec usucapio posśit procedere.

III. Iidem AA. et CC. Rhodano.

IRRITĀ facere donationē perfectā nemini licet: utcp hoc uerū est, sic error falsæ caussæ ratione bonæ fidei nō defenditur. quod & in dominio pro usucapione quærendo seruatur.

DE VSVCAPIONE PRO DOTE. TIT. XXVIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Thaurino.

RES MOBILES in dotem datæ, quamuis alienæ, si sine uicio, tamen fuerint bona fide acceptæ, pro dote usucapiuntur. G

DE VSVCAPIONE PRO HAEREDE. TIT. XXIX.

I. Imp. ANTONINVS. A. Theophilo.

CVM pro hęrede usucapio locum non habeat: intelligis, necp matrem tuam, cui hęres exstitisti, necp te usu mancipia ex ea caussa capere posse.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Maurine.

NIHIL pro hærede posse usucapi, suis hæredibus existentibus, obtinuit.

III. Iidem AA. & CC. Diodoro.

OPINIONE falsa mortis pro hærede posseśsio rerum absentis procedere non potest. H

IIII. Iidem AA. & CC. Serapioni.

VSVCAPIO non præcedente uero titulo, procedere non potest: necp prodesse, neque tenenti, necp hæredi eius potest: nec obtentu uelut ex hæreditate, quod alienum fuit, domini intentio ullo temporis longi spacio absumitur.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS. TIT. XXX.

I. Imp. ALEXANDER A. Sauino.

QVI EX conducto posśidet, quamuis corporaliter teneat, non tamen sibi, sed domino rei creditur pośsidere. necp enim colono, uel conductori prædiorum longæ posseśsionis præscriptio adquiritur. I

II. Idem A. Onesimæ.

IAM pridem quidem mancipium, de quo supplicas, comparasse te dicis. sed si cogitaueris rē fisci mei usucapi non posse: respondere te actionibus fisci mei intelligis: nec aliàs posse rei proprietatem obtinere, quàm si non ex ancilla fiscali natum fuisse constiterit.

III. Impp. PHILIPP. A. & Cæs. Pantino.

SI MALA fide seruum tuum sciens Antiochus tenuit: intentionem tuam contra successorem eius, licet bona fide posśidet, propter initij uitium usucapio non absumpsit.

DE VSVCAPIONE TRANSFORMANDA, ET DE sublata differentia rerum mancipi & nec mancipi. TIT. XXXI. K

I. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

CVM NOSTRI animi uigilantia EX IVRE QVIRITIVM nomen & substantiam sustulerit, & communes exceptiones in omni loco ualeant decem, uel uiginti, uel triginta annorum, uel si quę sunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem satis inutile est, usucapionem in Italicis quidem soli rebus admittere, in prouincialibus autem recludere. sed etsi quis res alienas, Italicas tamen, bona fide posśidebat per biennium miseri rerum domini excludebantur, & nullus eis ad eas reseruabatur regressus. quæ & nescientibus dominis procedebant. quo nihil inhumanius erat, si homo absens & nesciens

nesciens tam angusto tempore suis cadebat possessionibus. Ideo per præsentem legem, & in Italicis soli rebus, quæ immobiles sunt, uel esse intelligũtur, sicut annalem exceptionem, ita & usucapionem transformandam esse censemus. ut tantũmodo & his decem, uel uiginti, uel triginta annorum, & aliarum exceptionum tempora currant, huiusmodi angustijs penitus semotis. Cum autẽ antiqui, & in rebus mobilibus, uel se mouentibus, quæ fuerant alienatæ uel quocunq; modo (bona fide tamen) detentæ, usucapionem extendebant, non tantum in Italico solo nexu, sed in omnem terrarum orbem, & hanc annali tempore cõcludebant: & eam duximus esse corrigendam. ut si quis alienam rem mobilem, seu se mouentem in quacunq; terra, siue in Italica, siue prouinciali bona fide per continuum triennium detinuerit: is firmo iure eam possideat, quasi per usucapionem eam adquisitam. Hoc tantum obseruãdo, ut in his omnibus casibus ab initio eam bona fide capiat, secundum quod exigit longi temporis præscriptio: & ut cõtinuetur ei possessio etiam anterioris iusti possessoris, & connumeretur in decennium, uel uiginti annorum spacium, uel tricennium. Quod & in rebus mobilibus obseruandum esse censemus, ut in omnibus iusto titulo possessoris antecessoris iusta detentio, quam in re habuit, non interrumpatur ex posteriore forsitan alienæ rei scientia, licet ex titulo lucratiuo ea cepta est. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis materia, quæ ei subdita est: minuitur autem usucapionum compendiosa dominis iactura, & eius iura nocentia. Et cum etiã res diuidi mancipi & nec mancipi sanè antiquum est: & meritò antiquari oportet, & sit rebus & locis omnibus similis ordo, inutilius ambiguitatibus & differentijs sublatis.

DE ADQVIRENDA ET RETINENDA possessione. TIT. XXXII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. & CC. Attico.

PER LIBERAM personam ignoranti quoq; adquiri possessionem, & postquam scientia interuenerit, usucapionis conditionem inchoari posse: tam ratione utilitatis, quàm iuris prudentia receptum est.

II. Imp. ALEXANDER A. Mauro.

D MINVS instructus est, qui te sollicitum reddidit, quasi in uacuam possessionẽ eius, quod per procuratorẽ emisti, non sis inductus: cum ipse proponas te diu in possessione fuisse, omniaq; ut dominũ gessisse. licet enim instrumento non sit cõprehensum, quod tibi tradita sit possessio: ipsa tamẽ rei ueritate id consecutus es, si sciente uenditore in possessione fuisti.

III. Imp. DECIVS. A. Rufino.

DONATARVM rerum à quacunq; persona infanti uacua possessio tradita, corpore quæritur. quamuis enim sint authorum sententiæ dissentientes: tamen consultius uidetur interim (licet animi plenus non fuisset affectus) possessionem per traditionem esse quæsitam. alioquin sicuti consultissimi uiri Papiniani responso continetur, nec quidem per tutorem possessio infanti poterit adquiri.

E IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Nepotiano.

LICET possessio nudo animo adquiri non possit: tamen solo animo retineri potest. si ergo prædiorum desertam possessionem non derelinquendi adfectione transacto tempore non coluisti, sed metus necessitate culturam eorum distulisti: præiudicium tibi ex transmissi temporis iniuria generari non potest.

V. Iidem AA. et CC. Mennoni.

CVM nemo caussam sibi possessionis mutari possit, proponasq; colonum nulla extrinsecus accedente caussa excolendi occasione ad iniquæ uenditionis uitium esse prolapsum: præses prouinciæ inquisita fide ueri, dominij tui ius conuelli non sinet.

VI. Iidem AA. et CC. Valerio.

SI NVLLA iusta ex caussa ingressum agrũ tuum siue uineas eum, cuius meministi, præses

repererit, nec ulla praescriptione tua interpellatur petitio: restituere tibi possessionem cum omni caussa non dubitabit. VII. *Iidem. AA. & CC. Asserentae.* F

IMPROBA possessio firmũ titulum possidendi praestare nullũ potest. Vnde ingredientẽ in uacuam possessionẽ alieni fundi non consentiente domino uel actore, qui eius rei concedendae potestatem habuit: caussam iustam possessionis adipisci non potuisse, certum est.

VIII. *Iidem. AA. et CC. Cyrillo.*

PER PROCURATOREM utilitatis caussa possessionem, etsi proprietas ab hac separari non possit, dominium etiam quaeri placuit. IX. *Iidem. AA. et CC. Sergio.*

NEC ex uera uenditione possessionẽ, quam non fuerat emptor adeptus, improbè retinere potest: ac multo minus is, qui adseueratione falsa uelut emptor, cum sine obligatione pignoris pecuniã mutuò dedisset, fundum irrumpens alienũ, retinẽdi iustam caussam habet. G

X. *Imp. CONSTANTINUS A. ad Maternum.*

NEMO ambigit possessionis duplicem esse rationem, aliam quae iure consistit, aliam quę corpore, utrãq; autem ita demum esse legitimam, cum omnium aduersariorum silentio & taciturnitate firmatur: interpellatione uero & controuersia progressa, non posse eum intelligi possessorem, qui licet corpore teneat, tamen ex interposita contestatione, & caussa in iudicium deducta, super iure possessionis nacillet ac dubitet.

XI. *Imp. ARCAD. & HONOR. AA. Petronio uicario Hispaniarum.*

VICIA possessionum à maioribus contracta perdurant, & successorem authoris sui culpa comitatur. XII. *Imp. IUSTINIANUS. A. Ioanni. P. P.* H

EX LIBRIS Sabinianis quaestionem in diuinas nostri numinis aures relatam tollentes definimus, ut siue seruus, siue procurator, uel colonus, uel inquilinus, uel quispiã alius, per quem licẽtia est nobis possidere, corporaliter nactam possessionem cuiuscunq; rei eam dereliquerit, uel alij prodiderit, desidia fortè, uel dolo, ut locus aperiatur alij eandẽ possessionem detinere: nihil penitus domino pręiudicij generetur, ne ex aliena malignitate alienum damnum emergat, sed & ipse, si liberae conditionis est, competentibus actionibus subiugetur: omni iactura ab eo restituenda domino rei, uel ei, circa quem negligenter uel dolosè uersatus est. Sin autem, nec dum sub manibus procuratoris, uel coloni, uel inquilini, uel serui possessio facta est, sed ipse eã accipere desidia, uel dolo supersedit: tunc & ipse, qui eum transmisit, ex mala sua electione praeiudiciũ circa possessionem patiatur, ex memoratarum personarum uel machinatione uel negligentia accedens. hoc etenim tantum sancimus, ut dominus nullo modo aliquod discrimen sustineat ab ijs, quos transmiserit: non ut etiam lucrum sibi per eos aliquod adquirat: cum & antiqua regula iuris, quae definiuit deteriorem conditionem per seruum domino nullo modo fieri: tunc locum habeat, cum de damno periclitetur, non cum sibi lucrum per seruum adquiri desiderat. Salua uidelicet in hoc casu domino rei, uel ei, qui ad eam detinendam praefatas transmiserit personas, aduersus eas omni actione (si qua ex legibus ei competit) seruata. I

DE PRAESCRIPTIONE LONGI TEMPORIS decem uel uiginti annorum. TIT. XXXIII. K

I. *Impp. SEVERUS, & ANTONINUS. AA. Iuliano P. P.*

CUM post motam & omissam quaestionẽ res ad noua dominia bona fide transierint, & exinde noni uiginti anni intercesserint sine interpellatione. non est inquietanda, quae nunc possidet, persona: quę sicut accessione prioris domini non utitur, qui est inquietatus: ita nec impedienda est, quod ei mota controuersia sit. Quod si prior possessor inquietatus est: & si postea per longum tempus sine aliqua interpellatione in possessione remansit: tamen non potest uti longi tẽporis praescriptione. quod etiam in republica seruari oportet.

De præscript. longi temp. &c.

A II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC.

LONGI temporis præscriptio ijs, qui bona fide acceptam possessionem, & continuatam, nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, solet patrocinari.

III. Iidem AA. & CC. Antonio.

SI uineæ, quas mater tua uitrico tuo in dotē dedit, tuæ proprietatis sunt, nec ulla præscriptio ex transacti temporis prolixitate adoleuit, præses prouinciæ restitui tibi eas efficiet.

IIII. Iidem AA. & CC. Hermogeni.

DIVTINA possessio tantum iure successionis sine iusto titulo obtenta, prodesse ad præ-
B scriptionem hac sola ratione non potest.

V. Iidem AA. et CC. Soterico.

NEC petentem dominium ab eo, cui petentis solus error caussam possessionis sine uero titulo præstitit, silentij longi temporis præscriptione depelli, iuris euidentissimi est.

VI. Pars ex epistola eorundem AA. & CC. ad primos præfectos Syriæ.

SI FRAVDE & dolo (licet inter maiores uiginti quinque annis) facta uenditio est: hanc confirmare non potuit consequens tempus: cum longi temporis præscriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

VII. Iidem. AA. & CC. Antheæ.

LONGI temporis possessione munitis, instrumentorum amissio nihil iuris aufert: nec diuturnitate possessionis partam securitatem maleficium alterius turbare potest.
C

VIII. Iidem AA. & CC. Celso.

SI IS, contra quem supplicas, matris tuæ quondam mancipia quasi filius ex caussa tantum adoptionis defendit: adfectio destinatæ & illicitæ adoptionis, ad horum dominium ei quærendum, sola non sufficit. Quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens temporis præscriptionem: si hoc tantum initio præcedente, is, contra quem supplicas, horum possessionem adeptus est.

IX. Iidem AA. & CC. Demosthenl.

EMPTOR bona fide contra præsentem decennij præscriptione, in cuius initio contestationem haberi sufficit postea quàm suam impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione iustæ possessionis defensus, absolui rectè postulat.
D

X. Iidem AA & CC. Regino.

NEC bona fide possessionem adeptis longi temporis præscriptio post moram litis contestatæ completa proficit: cum post motam controuersiam in præteritum æstimetur.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P.P.

SVPER longi temporis præscriptione, quæ ex decem uel uiginti annis introducitur perspicuo iure, sancimus, ut siue ex donatione, siue ex alia lucratiua caussa bona fide quis per decem uel uiginti annos rem detinuisse probetur, adiecto scilicet tempore etiā prioris possessoris memorata longi temporis exceptio sine dubio ei competat, nec occasione lucratiuæ caussæ repellatur. XII. Idem A. Ioanni P.P.

CVM in longi temporis præscriptione tres emergebant ueteribus ambiguitates: prima
E propter res, ubi positæ sunt: secunda propter personas, siue utriusq;, siue alterutrius præsentiam exigimus, & tertia, si in eadem prouincia, uel si in eadem ciuitate debent esse personæ tam petentis, quàm possidentis, & res, pro quibus certatur, omnes præsentis legis amplecti mur definitione, ut nihil citra eam relinquatur. Sancimus itaq;, debere in huiusmodi specie utriusq; personæ, tam petentis, quàm possidentis spectari domiciliū: ut tam is, qui dominij uel hypothecæ quæstionem inducit, quàm is, qui res possidet, & domiciliū habeat in uno loco, id est, in una prouincia. hoc etenim magis nobis eligendum uidetur, ut non ciuitate concludatur domiciliū, sed magis prouincia: & si uterq; domicilia in eadē habeat prouincia, caussam inter præsentes esse uideri, & decennij magis præscriptione agentem excludi.

De rebus autē, de quibus dubitatio est, nulla erit differentia, siue in eadē prouincia sint, siue in

siue in uicina, uel trans mare positæ, uel longo spacio separatæ. Sin autem non in eadem prouincia uterque domicilium habeat, sed alter in alia, alius in altera, tunc ut inter absentes caussam disceptari, & locum esse uiginti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet, siue in eadem prouincia res constitutæ sint, siue in alia, super his controuersiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florentissima ciuitate. Quid enim prodest in ipsa prouincia esse possessionem, an in alia: cum ius uindicationis incorporale est, & ubicunque res positæ sint, & dominium earum, & uinculum ad dominum, uel creditorem possit reuerti. Ideo enim maiores nostri subtilissimo animo, & diuino quodam motu ad actiones, & earum iura peruenerunt, ut incorporales constitutæ possint ubicunque ius suum & effectum corporalem extendere. Sit igitur secundum hanc definitionē caussa perfectissimè composita, & nemo posthac dubitet, neque inter præsentes, neque inter absentes, quid statuendum sit: ut bono initio & possessione tenentis, & utriusque partis domicilio requisito, sit expedita quæstio: pro rebus ubicunque positis nulla scientia uel ignorantia exspectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occasio. Eodem obseruando, & si res non soli sint, sed incorporales, quæ in iure consistunt, ueluti ususfructus & cæteræ seruitutes. G

IN QVIBVS CAVSSIS CESSAT LONGI TEMporis præscriptio. TIT. XXXIIII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Marcellinæ. H

SI IS, cui colendum fundum dedisti, post instrumenta, quibus dominium ad te pertinere probari posset, per nouercam tuam subtraxit: hoc solo præscriptione temporis defendi non potest.

II. Iidem. AA. et CC. Dionysio.

IN SERVorum proprietatis negocio, cum usucapio locum habeat, ad quæstionem longi temporis præscriptionem superfluò peruenitur.

III. Iidem. AA. et CC. Apollinari.

VNVS INDIviduum commune pro solido possidens, interuallo temporis, quominus socius portionem uindicare, uel eum communi diuidundo iudicio prouocare possit, non defenditur: cum neque familiæ erciscundæ iudicium, nec communi diuidundo actio excludatur longi temporis præscriptione. I

IIII. Iidem. AA. & CC. Libroæ.

HAEREDitatem quidē petentibus longi temporis præscriptio nocere non potest. uerum his, qui nec pro hærede, nec pro possessore, sed pro empto, uel donato, seu alio titulo res, quæ ex hæreditate sunt, uel fuerunt, possident: cū ab ijs successio uindicari non possit: nihil hæc iuris definitio noceat. V. Iidem. AA. & CC. Hosimo.

SI PVERVM non pro derelicto habitum, sed ab hostibus uulneratum sumptibus tuis (sicut adseueras, liberum existimans) curasti: longi temporis præscriptione quominus dominus eius offerens ærogata rectè uindicet, defendi non potest.

QVIBVS NON OBIICITVR LONGI TEMporis præscriptio TIT. XXXV. K

I. Imp. ALEXANDER. A. Venuleio.

TEMPVS expeditionis aduersus petitiones, si quæ competiisse iustè probari possunt, præscriptionem non parit.

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Aurelio.

CVM per absentiam tuam eos, de quibus quæretis, in res iuris tui irruisse adseueres, teque ob medendi curā à comitatu nostro discedere nō posse, palàm fit: præfectus prætorio noster, accersitis ijs, quos caussa cōtingit, inter uos cognoscet. Non necessario aūt petis ex longi temporis diuturnitate præscriptionē tibi non opponi, quando iustæ absentiæ ratio &

A *Quibus non obijcitur longi temp. &c.*

tatio & necessitatis publicæ obsequium ab huiusmodi præiudicio te defendat.

III. *Iidem.* AA. & CC. *Numidio rectori Italiæ.*

Non est incognitum, id temporis: quod in minore ætate transmissum est, longi temporis præscriptioni nō computari. ea enim tunc currere incipit, quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit.

IIII. *Iidem* AA. & CC. *Crispino.*

Si possessio inconcussa sine controuersia perseuerauit: firmitatē suā teneat obiecta præscriptio. quam contra absentes, uel reipublicæ caussa, uel maximè fortuito casu, nequaquā

B ualere decernimus. V. *Iidem* AA. & CC. *Ianuario.*

Neque mutui, neq; commodati, aut depositi, seu legati, uel fideicommissi, uel tutelæ, seu alij cuilibet personali actioni longi temporis præscriptionem obijci posse, certi iuris est.

VI. *Iidem.* AA. & CC. *Dulcio.*

Ab hostibus captus, ac postliminio reuersus, actione in rem directa, uel qualibet alia do minium uindicando, temporis aduersarij possessionem frustra times: cū aduersus eos, qui restitutionis auxilio quacunq; ratione iuuantur, huiusmodi factum non opitulctur.

VII. *Iidem.* AA. & CC. *Cassandro.*

Praescriptione bona fide possidentes aduersus præsentes annorum decem, absentes autem uiginti muniuntur. Quòd si ex alicuius persona de petitorū parte restitutionis præ

C tendatur auxilium: deducto eo, quo siquid fuerit gestum, succurri solet, residuum tempus computari, rationis est.

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ* P. P.

Sancimus his solis militibus, qui expeditionibus occupati sunt, ea tantummodo tem pora, quæ in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari: illis temporibus, per quæ citra expeditionum necessitatem in alijs locis, uel in suis ædibus degunt, minimè eos ad uindicandum hoc priuilegium adiuuantibus.

SI ADVERSVS CREDITOREM præscriptio opponatur. TIT. XXXVI.

D I. *Imp.* GORDIANVS. *Veneriæ.*

Diutvrnum silentium longi temporis præscriptione corroboratum creditoribus pignus persequentibus inefficacem actionem constituit: præterquam si debitores, uel qui in eorum iura successerunt, obligatæ rei possessioni incumbant. ubi autē creditori à possessore longi temporis præscriptio obijcitur: personalis actio aduersus debitorem salua ei competit.

II. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Marcellæ.*

Si debitori hæres nō extitisti, sed iusta uiginti annorum possessione collata in te donatio corroborata est: neq; personali actione (quia debitori non successisti) conueniri te iuris

E ratio permittit: nec data prædia pignori post interuallum longi tēporis tibi auferēda sunt: quādo etiam præsentibus creditoribus decem annorū præscriptionem opponi posse, tam rescriptis nostris, quàm priorum principum statutis probatum sit.

DE QVADRIENNII PRAESCRIPTIONE. TIT. XXXVII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Orphitum.*

Notvm est, à fisco quæstionem post quadriennium cōtinuum super bonis uacantibus inchoandam non esse. additum etiam est, & eos, qui nostra largitate nituntur, nulla inquietudine lacessendos: nec ijs à fisco nostro controuersiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo easdem res possederint.

II. *Imp.* ZENO. A. *Aeneæ comiti rerum priuatarum.*

OMNES, qui quaſcunq; res mobiles, uel immobiles, ſeu ſe mouẽtes, uel in actionibus aut
quocunq; iure conſtitutas, à ſacratiſſimo ærario cõparauerint: eos quinetiam, quibuſcunq;
res mobiles, ſeu immobiles, ſeu ſe mouẽtes, aut in actionibus, uel quocunq; iure conſtitutæ
munificentiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegijs, quæ ex diuinis
ſanctionibus inclytæ recordatiõis Leonis & noſtræ pietatis ſuper certis patrimonijs anteà
emptores conſecuti ſunt, perpotiri: & ita cunctos huiuſmodi beneficijs, ſeu priuilegijs per-
frui, tanquã ſi ſuper ſingulis ſubſtantijs, ſeu patrimonijs, etiã nũc, uel poſtea data fuiſſet hu
iuſmodi diſpoſitio. Nec poſſe cõtra emptores prædictarũ rerũ factos iam uel futuros uel cõ
tra eos, quibus ſuper huiuſmodi rebus largitas noſtra delata eſt, uel fuerit: aliquas actiões G
in rem dominij uel hypothecæ gratia, uel perſonam ciuiles ſeu prætorias, uel ex legibus, aut
ex ſacratiſſimis conſtitutionibus deſcendentes, uel quaslibet alias, licet nominatim præſen
ti ſactione non ſint comprehenſæ, moueri: data uolentibus licentia intra quadriennium cõ
tra ſacratiſſimum ærarium, ſi quas ſibi competere actiones exiſtimant, exercere: ita tamen,
ut poſt elapſum quadriennium, nec ſacratiſſimum fiſcũ licere ſibimet quibuslibet actioni-
bus pulſare cognoſcant. Ad hæc fiſcalium rerum emptoribus cum ratione iuſticiæ conſu
lentes: iubemus, quoties competens ſcrinium geſtis interuenientibus diſtractarum rerum
precia ſeſe depoſuerit ſuſcepiſſe: minimè poſt huiuſmodi ſolutæ pecuniæ depoſitionem em
ptores quaſi nõ numeratis pecunijs moleſtari, uel neceſſitatem ijſdem emptoribus imponi
(licet non ſolennem conſecuti fuerint ſecuritatem) ſoluta fuiſſe precia probare. Sed cum ſit H
in arbitrio precia ſuſcipientis minimè deponere ſeſe, quod non accepit, ſuſcepiſſe: ita conue
nit: nec emptores pleniſſimam ex huiuſmodi depoſitione ſuper precij ſolutione ſecuritatẽ
conſecutos, ullum (ſicut dictum eſt) ulterius probationis grauamen penitus formidare.

III. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Floro com.* R. *Pr. & curatori dominicæ domus, & Petro uiro illuſtri curatori diuinæ domus, et Macedonio uiro illuſtri curatori ipſius dominicæ domus sereniſſimæ Auguſtæ.*

BENE à Zenone diuæ memoriæ fiſcalibus alienationibus proſpectum eſt, ne homines,
qui ex noſtro ærario donationis, uel emptionis, uel cuiuslibet alienatiõis titulo quidquam
accipiunt, ſiquid circa contractum contrariũ emerſerit, uel euictionis, uel alterius inquietu-
dinis gratia ad dominium uel hypothecam reſpiciẽs, aliquod ſuſtineant detrimentum: ſed I
aduerſus emptores quidem, uel donationem accipientes, uel per alios titulos alienationis
quidquam detinentes minimè quæcunq; actiones moueantur, ſed tantum contra ærariũ
uſq; ad quadrienniũ tantum, quo translapſo neq; aduerſus fiſcum aliqua remaneat actio.
Sed ſcimus hoc quidem in fiſcalibus alienationibus gnauiter obſeruari: ſed non ſimi-
li modo rem fuiſſe obſeruatam circa eas res, quæ à ſacratiſſimis Imperatoribus non à fi-
ſcalibus rebus, ſed ex priuata eorum ſubſtantia procedunt. quod ſatis irrationabile eſt.
quæ enim differentia introducitur: cum omnia principis eſſe intelligantur, ſiue ex ſua ſub-
ſtantia, ſiue ex fiſcalibus fuerit aliquid alienatum: eodemq; modo etſi à ſereniſſima Au-
guſta aliquid alienetur, quare non eadem utatur prærogatiua: ſed curatores noſtri, per
quos ſolemus ſubſtantiam noſtram gubernare, neceſſe habeant in uenditiõibus rerum & K
euictionem & alia, quæ ſunt priuatæ utilitatis pacta, emptionalibus inſtrumentis addere,
uel quaſdam tales obligationes in alienationum inſtrumentis agnoſcere, uel in permutatio
nibus uel in tranſactionibus, ſi & hoc fuerit celebratum. hoc enim eſt eorum, qui nec maie
ſtatem imperialem agnoſcunt, & quantum inter priuatam fortunam & regale culmen me-
dium eſt: & qui noſtros curatores, per quos res diuinarum domuũ aguntur, aliquibus in-
iurijs uel damnis afficere conãtur. Quæ omnia reſecantes per hanc generalem & in per-
petuum ualituram legem ſancimus, omnes alienationes de aula procedentes, ſiue à noſtra
clemẽtia, ſiue à ſereniſſima Auguſta coniuge noſtra, ſiue ab ijs, qui poſtea digni fuerint no-
mine imperiali, ſiue iam alienatum quiddam eſt, ſiue poſtea fuerit: ſine omni inquietudine
permanere, ſiue res eis per noſmetipſos, ſiue per procurarores (ex epiſtalmate tamẽ noſtro)

fuerint,

fuerint adsignatæ. & nemo audeat eos, qui res accipiunt per quencunque titulum alienationis, siue mobiles, siue immobiles seu se mouentes, uel iura incorporalia, uel panes ciuiles iudicijs afficere, uel separare aliquã contra eos esse sibi uiam apertã, sed omnis aditus præcludatur, omnis motus & spes huius pretulãtiæ. sed aduersus domos nostras habeat intra quadriennium tantũ secundum imitationẽ fisci, quas existimant posse sibi cõpetere. actiones in rem uel hypothecariam: ut ex nostra iussione caussa moueatur, & competentẽ mereatur effectum. Quod si quadriennium fuerit emensum: nec aduersus domum nostram habeat quis quancunque actionem. Quia igitur multa scimus tam nosmetipsos, quàm serenissi-
B mam Augustam coniugem nostram uarijs personis iam donasse, & uẽdidisse, & per alios titulos adsignasse, & maximè sacrosanctis ecclesijs, & xenonibus, & ptochotrophijs, & episcopis, & monachis, & alijs innumerabilibus personis, & eandem liberalitatem ex nostra substantia siue serenissimæ coniugis nostræ esse confectam: sancimus etiam eos firmo iure habere, quod consecuti sunt: ita ut contra illos quidem nulla moueatur actio: intra quadriẽnium autem ex præsenti die numerandum pateat omnibus aditus contra nostras diuinas domos suas actiones super eisdem rebus mouere: scituris, quòd præfato quadriennio finito, neque aduersus domos nostras aliquis eis reseruetur regressus. Cum enim multa priuilegia Augusta fortuna meruit, & in donationibus sine insinuatione gestorum omnem firmitatem habentibus, & super rebus, quas pro tempore serenissimus princeps diuinæ Augu-
C stæ constante matrimonio donauerit, uel ipse à serenissima Augusta per donationis titulũ cõsequatur, ut maneat illico donatio plena, nullo alio cõfirmationis tempore expectando: ita & hoc uideatur imperiale esse priuilegium. qui enim suis cõsilijs suisque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam? Quæ ergo pro Augusto honore & cautela res accipientium nostra statuit æternitas, hæc tam sublimitas tua, quàm cæteri omnes iudices nostri obseruare festinent, ex eo tẽpore ualitura, quo nutu diuino imperiales suscepimus infulas.

NE REI DOMINICAE VEL TEMPLORVM VINdicatio temporis exceptione submoueatur. TIT. XXXVIII.

D I. *Impp.* VALENS *et* VALENTIN. A A. *ad Probum.* P. P. *Galliæ.*

Sæpenumero præceptum est, ut serui atque liberti, colonique præterea rei nostræ, nec non etiã eorum soboles ac nepotes, quicũque de nostris possessionibus recessissent, ac se ad diuersa militiæ genera contulissent: cingulo, in quo obrepserant fraudulenter exuti, si ad aliquas fortasse transcenderint dignitates, omni temporis definitione submota, nostro patrimonio reddantur.

II. *Imppp.* VALENTIN. THEODOS. *et* ARCAD. A A. *Dextro com. rer. priuat.*

Vniuersas terras, quæ à colonis siue emphyteuticarijs dominici iuris, reipublicæ, uel iuris sacrorum templorum in qualibet prouincia uẽditæ, uel ullo alio pacto alienatæ sunt ab ijs, qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis præscriptione officiente
E iubemus restitui: ita, ut nec precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat.

III. *Impp.* ARCHAD. *et* HONOR. A A. *ad Paulinum com. dominicæ rei.*

Si qua unquam loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit: secundum ueteris census fidem in sua iura retrahantur. Rescripta igitur obreptionibus impetrata cum præscriptione longi temporis, & noui census præiudicio submouebit authoritas tua: atque ita omnia suo corpori, quæ sunt auulsa, restituet. neque enim incubatio diuturna aut nouella professio proprietatis nostræ priuilegium abolere poterit.

DE PRESCRIPTIONE TRIGINTA VEL quadraginta annorum. TIT. XXXIX.

De præscriptione triginta.&c.

I. Impp. DIOLCET. et MAXIMIAN. A A. *Arianæ.*

CVM adseueras te absente eos, qui oculos prædijs tuis imposuerant, operam dedisse, ut annonariæ collationis prætextu uili precio ab officio præsidali prædia tua distraherentur: si legitimi temporis spacium ex uenditionis die fluxit, qui prouinciam regit inter uos cognoscet, & quod publico iuri præscriptum est, statuet. Sin autem nondum ex die publicæ uenditionis legitimum tempus transmissum sit: iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit, sequetur: non ignarus, si in iustam esse emptionem prospexerit, precium, quod pro uicioso contractu datum est, secundum principalium statutorum tenorem malæfidei emptoribus restitui non oportere. G

II. Impp. VALENS et VALENTIN. A A. *ad Volusianum.*

MAlè agitur cum dominus prædiorum si tanta precariò possidentibus prærogatiua defertur, ut eos post quadraginta annorum spacia qualibet ratione decursa inquietare non liceat. cum lex Constantiniana iubeat ab ijs possessoribus initium non requiri, qui sibi potius, quàm alteri possederunt. eos autem possessores non conuenit appellari, qui ita tenent, ut ob hoc ipsum debeant præstare solitam mercedem. Nemo igitur, qui ad possessionem conductor accedit, diu alienas retinendo res ius sibi proprietatis usurpet: ne cogantur domini autem amittere quod locauerũt, aut conductores utiles sibi fortassis excludere, aut annis omnibus super dominio suo publicè protestari.

III. Impp. ARCAD. et HONOR. A A. *Asclepiodoto P.P.* H

SICVT in rem speciales, ita de uniuersitate ac personales actiones ultra triginta annorũ spacium minimè protendantur, sed si qua res uel ius aliquod postuletur, uel persona qualicunque actione, uel persecutione pulsetur: nihilominus erit agenti triginta annorum præscriptio metuenda Eodem etiam iure in eius persona ualente, qui pignus uel hypothecam nõ à suo debitore, sed ab alio per longum tempus possidente nititur uindicare. Quæ ergo antea non sunt motæ actiones, triginta annorum iugi silentio, ex quo competere iure cœperunt, uiuendi ulterius nõ habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblatis speciale quoddam (licet per adnotationem) promeruisse responsum. uel etiam in iudicijs allegasse: nisi allegato sacro rescripto, aut in iudicio postulatione deposita, fuerit subsecuta per exsecutorẽ conuentio: non sexus fragilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defendenda, I sed pupillari ætate duntaxat (quamuis sub tutoris defensione consistat huic eximenda sanctioni. nam cum ad eos annos peruenerint, qui ad sollicitudinem pertinent curatoris: necessariò eis similiter ut alijs annorum triginta interualla seruanda sunt. Hæ autem actiones annis triginta continuis exstinguantur, quæ perpetuæ uidebantur, non illæ, quæ antiquis temporibus limitabantur. Post hanc uero temporis definitionem nulli mouendi ulterius facultatem patere censemus, etiam si se legis ignorantia excusare tentauerit.

IIII. Imp. ANASTASIVS. A. *Matroniano. P.P.*

OMNES nocendi quibuslibet modis artes omnibus amputantes, cunctas quidem temporales exceptiones, quæ ex uetere iure uel principalibus decretis descendunt, tanquam si per hanc legem specialiter ac nominatim fuissent enumeratæ, cũ suo robore durare, & suũ K cunctis, quibus competunt, uel in posterum competere ualuerint, pro sui uidelicet tenore præsidium in perpetuum deferre decernimus. Quidquid autem præteritarum præscriptionum, uel uerbis, uel sensibus minus continetur, implentes, per hanc in perpetuum ualiturã legẽ, sancimus. ut si quis cõtractus, uel si qua actio, quæ cũ nõ esset expressim supradictis tẽporalibus præscriptionibus concepta, quorundam tamen uel à fortuita uel excogitata interpretatiõe sæpedictarũ exceptionũ laqueos euadere posse uideatur: huic saluberrimæ nostræ sanctioni succumbat, & quadraginta curriculis annorum proculdubio sopiatur, nullumque ius priuatum uel publicum in quacunque caussa, uel in quacunque persona, quod prædictorum quadraginta annorum exstinctum est iugi silentio, moueatur. Sed quicunque su-

per

A *De praescriptione triginta uel. &c.*

per quodlibet iure quod per memoratū tempus inconcussum est, & sine ulla re ipsa illatā iudiciaria conuentione possedit; superq́ sua conditione, qua per idem tempus absq́ ulla iudiciali sententia simili munitione potitus est, sit liber, & ex praesentis saluberrimae legis plenissima munitione securus.

V. *Idem. A. ad Thomam* P.P.

PRAEscriptionem quadraginta annorum ab ijs, qui ad curialem conditionem uocātur, opponi non patimur, sed genitalem statum semper eos agnoscere compelli sancimus. sacra etenim nostrae pietatis lex de alijs loquitur conditionibus, nec anterioribus constitutio

B nibus per eandem nouellam legē derogatur. quae manifestissimè curiales & liberos eorū, ex plosis temporalibus praescriptionibus, patrijs suis reddi praecipiunt.

VI. *Idem. A. Leoni* P.P.

COMperit nostra serenitas quosdam sacratissimam nostrae pietatis constitutionē, quae de annorum quadraginta loquitur praescriptione, ad praeiudicium etiam publicarum functionum solutionis trahere conari, & si quidem per tanti, uel amplioris temporis lapsum minimè, uel minus, quàm oportuerat: tributorum nomine solutum est, non posse requiri, seu profligari contendere: cum huiusmodi conamen manifestissimè sensui propositoq́ nostrae legis obuiare noscatur: ideoq́ iubemus eos, qui rem aliquam per continuum annorū quadraginta curriculum sine quadam legitima interpellatione possederunt, de possessione

C quidem rei, seu dominio nequaquam remoueri: functiones autem, seu ciuilem canonem, uel aliam quampiam publicam collationem impositam eis dependere compelli, nec huic parti cuiuscunq́ temporis praescriptionem oppositam admitti.

VII. *Imp.* IVSTINVS A. *Archelao* P.P.

CVM notissimi iuris sit, actionem hypothecariā in extraneos quidem suppositae rei detentatores annorum triginta finiri spacijs, si non interruptum erit silentium, ut lege cautū est. id est etiam per solam conuentionem, aut si aetas impubes excipienda monstretur, in ipsos uero debitores aut haeredes eorum primos uel ulteriores nullis expirare lustrorū curribus: nostrae prouisionis esse perspeximus hoc quoq́ emēdare, ne possessores eiusmodi prope immortali timore teneantur. Quamobrē iubemus hypothecarū persecutionē, quae

D rerum mouetur gratia, uel apud debitores consistentium, uel apud debitorū haeredes, non ultra quadraginta annos, ex quo competere coepit prorogari: nisi conuentio aut aetas (sicut dictum est) intercesserit: ut diuersitas utriusq́ rerum persecutionis, quae in debitorem aut haeredes eius, quaeq́ mouetur & in extraneos, sit in solo annorum numero: uerum in alijs omnibus ambae similes sint. in actione scilicet personali ijs custodiendis, quae prisca constitutionum sanxit iusticia. Sed cum illud etiam in forensibus controuersijs uentilabatur, an creditor anteriora iura praetendens potest posteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam ultra triginta annos inquietare, utpote imaginem debitoris obtinentem, eiq́ possidentem. necessarium duximus & hoc dirimere, & sancimus, donec cōmunis debitor uiuit, non posse creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi sed locum esse

E quadraginta annorum praescriptioni: quia dum ille uiuit, meritò anterior creditor confidit, utpote apud debitorem eius possessione per posteriorem creditorem constituta.

Ex quo autem in fata sua debitor decesserit: ex eo quasi suo nomine possidentem posteriorem creditorem meritò posse triginta annorum opponere praescriptionem, & secundū hāc distinctionem computationem temporum adhibendam, ut ex persona quidem sua posterior creditor triginta annos, quo ipse post mortem debitoris possedit, opponat. Sin uero coniungere uoluerit suae possessioni, quam post mortem debitoris habuit, etiam tempus, quo uiuente debitore uel ipse creditor, uel communis debitor detinuit: tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantum deest ad quadraginta annorum possessionem, per quam & ipse debitor creditorem repellere poterat, hoc se possedisse ostendat,

m * 3 Eodem

Eodem iure pro temporum computatione obseruando, etsi posterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus est, & is creditor longæuam præscriptionem possessionis ei opponere conatur. Illud autem plus quàm manifestum est, quòd in omnibus contractibus, in quibus sub aliqua conditione, uel sub die certa, uel incerta, stipulationes & promissiones uel pacta ponuntur, post conditionis exitum, uel post institutæ diei certæ uel incertæ lapsum, præscriptiones triginta uel quadraginta annorum, quæ personalibus uel hypothecarijs actionibus opponuntur, initium accipiunt. Vnde euenit, ut in matrimonijs, in quibus redhibitio dotis, uel ante nuptias donationis in diem incertam mortis uel repudij differri solet, post coniugij dissolutionem earundem curricula præscriptionum personalibus itidem actionibus uel hypothecarijs opponendarum incipiant. Imò & illud proculdubio est: quòd si quis eorum, quibus aliquid debetur, res sibi suppositas sine uiolẽtia tenuerit: per hanc detentionẽ interruptio fit præteriti temporis, si minus effluxit triginta uel quadraginta annis: & multo magis, quàm si esset interruptio per conuentionẽ introducta, cum litis constationem imitatur ea detentio. Sed et si quis debitorum ad cognoscendum suum debitum secundam cautionem in creditorem exposuerit, tempora memoratarum præscriptionum interrupta esse uidebuntur, quantum ad priorem cautionẽ pertinet, quæ innouata permansit, tã in personalibus, quàm in hypothecarijs actionibus. nãq; improbum est debitorem hunc contradicere, qui ne sub accusatione creditoris more debitoris fiat, secundam in eum super priore debito cautionem exposuit. In his etiam promissionibus, uel legatis, uel alijs obligationibus, quæ dationem per singulos annos, uel mẽses, uel aliquod singulare tempus continent, tempora memoratarum præscriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiuscunq; anni, uel mensis, uel alterius singularis temporis computari, manifestum est. Nulla scilicet danda licentia uel ei, qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, uel per quoscunq; alios annos detinuerit, dicendi ex trãsacto tempore dominium sibi in ijsdem rebus quæsitũ esse: cum in eodem statu semper manere datas iure emphytheutico res oporteat, uel conductori, seu procuratori rerum alienarum dicenti ex quocunq; temporum curriculo non debere se domino uolenti post completa conductionis tempora possessionem recipere, eandem reddere.

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ*. P. P.

Si quis emptionis, uel donationis, uel alterius cuiuscunq; contractus titulo rem aliquã bona fide per decem uel uiginti annos possederit, & longi temporis exceptionẽ contra dominos eius, uel creditores hypothecam eius prætendentes, sibi adquisierit, posteaq; fortuito casu possessionem eius rei perdiderit: posse eum etiam actionem ad uindicandam eandem rem habere sancimus. hoc enim & ueteres leges, si quis eas rectè inspexerit, sanciebãt. Quòd si quis eam rem desierit possidere, cuius dominus, uel is, qui suppositam eam habebat, exceptione triginta uel quadraginta annorum expulsus est: prædictum auxilium non indistinctè, sed cum moderata diuisione ei præstare censemus: ut si quidem bona fide ab initio eã rem tenuerit, simili possit uti præsidio. sin uero mala fide eam adeptus est: indignus eo uideatur: ita tamen, ut nouus possessor, si quidem ipse rei dominus ab initio fuit, uel suppositam eam habebat, & memoratæ exceptionis necessitate expulsus est, commodum detentionis sibi adquirat. Sin uero nullum ius in ea re quocunq; tempore habuit: tunc licentia sit priori domino uel creditori, qui nomine hypothecæ rem obligatam habuit, & hæredibus eorum ab iniusto detentatore eam uindicare: non obstante ei, quòd prior possessor triginta annorum exceptione eum remouerat, nisi ipse iniustus possessor triginta uel quadraginta annorum ex eo tempore computandorũ, ex quo prior possessor, qui euicit, ea possessione cecidit, munitus exceptione. Sed hæc super illis detentatoribus censemus, qui sine uiolentia eandem rem nacti sunt. nam si quis uiolenter eam abstulerit: omnimodo licebit

bit priori possessori sine ulla distinctione eam uindicare. Sed & si quis non per uim, sed per sententiam iudicis eã obtinuerit, ea tantum occasione, quod absens prior possessor ad litem uocatus, minimè responderit: licebit ei, & instar cæterorum, qui rei dominium habẽt, intra annum se offerenti, cautionemq́ suscipiendæ litis danti, eandem rẽ recipere, superq́ ea cognitionalia subire certamina. Exceptionem etiam triginta uel quadraginta annorum in illis contractibus, in quibus usuræ promissæ sunt, ex illo tempore initium capere sancimus, ex quo debitor usuras minimè persoluit.

IX. *Idem A. Demosthenti. P. P.*

B Saepe quidam suos obnoxios in iudicium uocantes, & iudiciarijs certaminibus uẽtilatis, non ad certum finem litis producebant: sed taciturnitate in medio tempore adhibita propter potentiam forte fugientium, uel suam imbecillitatem, uel alios quoscunq; casus cum fortes humanæ multæ sunt) qui nec dici, nec enumerari possunt, deinde iure suo lapsi esse uidebantur eo, quòd post cognitionem nouissimam spacium triginta annorũ effluxit, & huiusmodi exceptione opposita, suas fortunas ad alios translatas uidentes, meritò quidem sine remedio antè lugebant. Quod nos corrigentes eandem exceptionẽ, quæ ex triginta annis oritur, in huiusmodi casu minimè opponi patimur: sed licet personalis actio ab initio fuerit instituta: eam tamen in quadraginta annos extendimus, cum non similis sit, qui penitus ab initio tacuit, ei, qui & postulationem deposuit, & in iudicium uenit, & subijt certamina, litem autem implere per quosdam casus præpeditus est. Sed licet ipse actor defecerit: tamẽ suæ posteritati huius caussæ rursum cum relinquere posse definimus, & eius hæredibus uel successoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione sublata. Quod tempus, id est quadraginta annorum spacium ex eo decernimus numerari, ex quo nouissima processit cognitio, postquam utraq; pars cessauit.

C

DE ANNALI EXCEPTIONE ITALICI contractus tollenda, & de diuersis temporibus, & exceptionibus, & præscriptionibus, & interruptionibus.

D

TIT. XL.

I. *Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano. P. P.*

Svper annali exceptione, quæ ex Italicis contractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus iudicijs exortæ sunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impossibile est. Primum etenim natura eius obseruationis cũ omni scrupulositate & difficultate composita est, cum multa concurrere debent, ut ea nascatur. deinde illud spacium annale alij quidem ita effusè interpretabãtur, ut possit usq; ad decennium extendi: alij iudicantes usq; ad quinquennium standum esse putauerunt: & in nostris temporibus sæpius super huiusmodi calculo à iudicibus uariatum est. unde nec facile suum effectum in litigijs ostendere huiusmodi exceptio naluit. Cum itaq; aliæ temporales exceptiones & præscriptiones nobis sufficiant, huiusmodi difficultatibus illigari nostro subiectos imperio minimè patimur. ideoq́ memorata annali exceptione penitus quiescente, aliæ omnes legitimæ exceptiones uel præscriptiones in iudicijs suum uigorem ostẽdant: siue quæ super decennio, uel uiginti, uel triginta uel quadraginta annis introductæ sunt, siue quæ minoribus spacijs cõcluduntur. Ad hæc cum nihil prohibet, etiam ea, quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendiosis sanctionibus renouari iubemus, omnes personales actiones: quas uerbosa quorundam interpretatio iactare extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum spacijs concludi: nisi legitimus

E

modus, qui & ueteribus & nostris legibus enumeratus est, interruptionem temporis introduxerit, sola hypothecaria actione quadraginta annorũ utente curriculis. Nemo itaque audeat neque actionis familiae erciscundae, neque communi diuidundo, neque finium regundorum, neque pro socio, neque furti, neque ui bonorũ raptorum, neque alterius cuiuscunque personalis actionis uitam longiorem esse triginta annis interpretari: sed ex quo ab initio cõpetit, & semel nata est, & non iteratis fabulis saepe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur, post memoratum tempus finiri. Exceptis omnibus actionibus, licet personales sint, quae in iudicium deductae sunt, & cognitionalia acceperũt certamina, & postea silentio traditae sunt: in quibus non triginta, sed quadraginta annos esse expectandos, ex quo nouissimum litigatores tacuerunt, lex nostra antea promulgauit. G Ne autem imperfecta sanctio uideatur. cum in maternis quidem rebus filijsfamiliarum tempora exceptionum currere dispositum erat, ex quo sacris paternis absoluti sunt, in alijs autem, quae minime adquiri possunt, hoc non fuerat specialiter cõstitutum, apertissima definitione sancimus, filijsfamiliarum in omnibus his casibus, in quibus habẽt res minime patribus adquisitas, nullam temporalem exceptionem opponi, nisi ex quo mouere actionem potuerunt, id est, postquam manu paterna, uel eius, in cuius potestate erant constituti, fuerint liberati. quis enim incusare eos poterit, si hoc non fecerunt, quod & si maluerint, minime adimplere lege obuiante ualebant?

II. Idem A. Ioanni. P. P. H

Vt perfectius omnibus cõsulamus, ut nemini absentia, uel potẽtia, uel infantia penitus aduersarij sui noceat, sed sit aliqua inter desides & uigilãtes differentia: sancimus, ut si quãdo abfuerit is, qui res alienas uel creditori obnoxias detinet, & desiderat dominus rei uel creditor suã intentionẽ proponere, & nõ licentia sit absente suo aduersario, qui rẽ detinet, uel infantia, uel furore laborãte, & neminẽ tutorẽ uel curatorẽ habente, uel in magna potestate cõstituto, sua authoritate res usurpare: licẽtia ei detur adire praesidẽ, uel libellũ ei porrigere, & hoc in quaerimoniã deducere intra statuta tempora, & interruptionẽ temporis facere, & sufficere hoc ad plenissimã interruptionẽ. Sin autẽ nullo poterit modo praesidẽ adire, saltem ad locorum episcopum eat, uel defensorem ciuitatis, & suam manifestare uoluntatem in scriptis deproperet. Sin autem abfuerit uel praeses, uel episcopus, uel defensor ciuitatis: liceat ei proponere publicè, ubi domicilium habet possessor, seu cum tabulariorum subscriptione, uel si ciuitas tabularios nõ habet, cum trium testium subscriptione: & hoc sufficere ad omnem temporalem interruptionem, siue triennij, siue longi temporis, siue triginta uel quadraginta annorum sit. Omnibus alijs, quae de longi temporis praescriptione uel triginta uel quadraginta annorũ curriculis constituta sunt, seu ab antiquis legũ conditoribus, siue à nostra maiestate, in suo robore duraturis. I

III. Idem A. Ioanni. P. P.

Si ex multis caussis quidam obnoxium habens, & maximè ex similibus quantitatibus, in unius caussae summa libellum conuentionis composuerit, caussam tamen non expresserit: apud ueteres agitabatur, an uideatur omnes caussas in iudicium deduxisse: an uetustissimam earum, aut omnino nihil fecisse, cum eius sensus incertus esse apparebat. Sed & in iudicijs in multis casibus tales altercationes uentilatas inuenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim personalis forte fuerat mota actio, hypothecariae autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant personalem quidem esse temporis interruptione perpetuatam, hypothecariã autem euanescere taciturnitate sopitam. Et si quis generaliter dixerat obnoxiũ sibi aliquẽ cõstitutũ, aliae dubitatiões emergebãt, si omnes ei cõpetentes actiones huiusmodi narratione cõtineri credantur: an uero quasi silẽtio circa eas habito tẽpore expirare, nullo ex incerta libelli cõfectiõe adminiculo ei adquisito. K

SANcimus itaque nullam in iudicijs in posterum locum habere talem confusionẽ: sed qui obnoxium suum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei transmiserit, licet generaliter nullius caussae mẽtionem habentem, uel unius quidem specialiter tantummodo, aut personales actiones, uel hypothecarias continentem: nihilominus uideri ius suum omne eum in iudicium deduxisse, & esse interrupta temporum curricula: cum contra desides homines, & sui iuris contemptores odiosẽ exceptiones opposita sunt.

DE ALLVVIONIBVS, ET PALVDIBVS, & pascuis ad alium statum traslatis.

B

TIT. XLI.

I. Imp. GORDIANVS. A. Marco.

QVamuis fluminis naturalem cursum opere manufacto aliò nõ liceat auertere: tamen ripam suam aduersus rapidi amnis impetum munire prohibitum non est. Et cum fluuius priore alueo derelicto, alium sibi facit: ager, quem circumit, prioris domini manet, Quòd si paulatim ita auferat, ut alteri parti adplicet: id alluuionis iure ei quaeritur, cuius fundo adscrescit.

II. Imppp. ARCAD. HONOR. et THEODOS. AAA. Caesario. P. P.

HI, quos innundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris, quas possidet, tributorũ C praestationem agnoscant, & qui suum deplorant patrimonium deminutum, alieno saltem functionis onere liberentur, & nostrae serenitatis largitate defensi, locorum etiam possessione contenti, pro agitandi census examine respondeant deuotioni.

III. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. Cyro. P. P.

EA, quae per alluuionem, siue in Aegypto per Nilum, siue in alijs prouincijs per diuersa flumina possessoribus adquiruntur, neque ab aerario uendi, neque à quolibet peti, nec separatim censeri, uel functiones exigi, hac perpetuò lege ualitura sancimus: ne uel alluuionũ ignorare uicia, uel rem noxiam possessoribus uideamur inducere. Similiter nec ea quidẽ, quae paludibus antea uel pascuis uidebantur adscripta, si sumptibus possessorum nunc ad frugum fertilitatem translata sunt, uel uendi, uel peti, uel quasi fertilia separatim cẽseri, uel fun D ctiones exigi concedimus: ne doleant diligentes operam suam agri dedisse culturae, nec diligentiam suam sibi damnosam iudicantes intelligant. Cuius legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decernimus, inter quos habendum est officiũ quoque tuae sedis excelsae, si aliquid huiusmodi casus suggesserit disponendum, uel si preces introduxerit petitoris.

DE SENTENTIIS PRAEFECTORVM praetorio. TIT. XLII.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Thalassio. P. P.

E LItigantibus in amplissimo praetorianae praefecturae iudicio, si cõtra ius se laesos affirment, non prouocandi: sed supplicandi licentiã ministramus: licet pro curia uel qualibet publica utilitate, seu alia caussa dicatur prolata sentẽtia. Nec enim publicè prodest singulis legum adminicula denegari. Ita uidelicet, ut intra biennium tantum nostro numini contra cognitionales sedis praetorianae praefecturae sententias post successionem iudicis numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas.

QVOMODO ET QVANDO IVDEX SENtentiam proferre debeat praesentibus partibus, uel una parte absente. TIT. XLIII.

I. Imp. M. AELIVS ANTONINVS. A. Publicio.

Non

Quomodo & quando iudex sententiam. &c. F

ON semper compelleris,ut aduersus absentem pronũcies, propter subscriptionem patris mei,qua significauit etiam contra absentes sententiam dari solere. id enim eò pertinet,ut etiam absentem damnare possis,non ut omnimodo necesse habeas.

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Seuero.*

CEssante quoq; caussa peremptorij edicti,aduersus eos,qui admoniti iudicio adesse noluerunt,sententiam à iudice posse ferri certum est.

III. *Idem A. Antistio.*

AB EO iudicato recedi non potest,quod uobis absentibus & ignorantibus atq; indefensis dicitur esse prolatum,si ubi primum cognouistis,non illico de statutis querelã detulistis. ita enim firmitatẽ sententia,quæ ita prolata est,nõ habebit,si ei nõ sit cõmodatus adsensus. G

IIII. *Imp.* PHILIPPVS. A. *Domitiano.*

SI (ut proponis) pars diuersa die feriato absente uel ignorante te à iudice dato, sententiã pro partibus suis quasi cõtumaciter deesses,impetrauit:nõ immeritò præses denuo negocium alterius iudicis notioni terminandum commisit.

V. *Idem A.* & PHILIPPVS *Cæs. Longino.*

SI (ut proponis) præses prouinciæ,cum certum locum causæ cognoscendæ dedisset,alibi per ob repetitionem aditus,sententiam aduersus te absentem protulit: quod ita gestũ est, ad affectum iuris spectare minimè oportet. H

VI. *Impp.* VALERIAN. et GALLIEN. AA. *Domitio.*

SI præses quasi desertã ab adultis tuis caussam appellationis, quæ ab adiutore suo acta fuerat,circumduxit eo tempore,quo adulti curatores nõ habebãt: repetitus notionem suã exhibebit. neq; enim debet adultis nocere,quidquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta & curatorio auxilio fuerant destituti.

VII. *Impp.* DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. *Marino.*

EA,quæ statuuntur aduersus absentes,non per contumaciam scilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos,iudicatæ rei firmitatem non obtinere,certum est.

VIII. *Iidem AA. Claudiæ.*

CONSENTaneum iuri fuit,temporibus ad præsentiã diuersæ partis,præscriptis,præsidẽ prouinciæ (impleta iuris solennitate,& aduersario tuo trinis literis,uel uno pro omnibus peremptorio edicto,ut præsentiam sui faceret,commonefacto (si in eadẽ contumacia perseuerauerit,præsentis allegationes audire,quod uel successor eius facere curabit. A quo ter citatus,si contumaciter præsentiam sui facere neglexerit:non ab re erit,uel ad cogendum eũ, ut sese repræsentet:uel possessionem bonorum,cui incumbit,ad te transferre, & aduersariũ petitorem constituere:uel auditis defensionibus tuis id quod iuris ratio exegerit,iudicare. I

IX. *Iidem AA. Leontio.*

Tres denunciationes ad peremptorij edicti uicem aduersus contumaces conualescere,salubriter statutum est.

X. *Iidem. AA. Blesio.* K

CVM non uolũtatis tuæ arbitrio,sed necessitate profectus sis:quidquid cõtra te absentẽ statutum fuerit,quãdo absentiæ caussa necessaria fuit,officere tibi iuris ratio nõ permittit.

XI. *Iidem AA.* & *CC. Valerio.*

CVM præsentibus partibus litem inchoatam proponas:si postea,quã contra te,licet absentem,pronũciatum est,intra præfinitum diem non appellasti:latam sententiam rescindi postulanti,multæ sacræ constitutiones refragantur.

DE SENTENTIIS EX BREVICVLO RECITANDIS. TIT. XLIIII.

Arbitri

A De sententijs ex breuicu. &c. De sententijs et interlocut. omnium iudicum.

I. Impp. ALEXANDER. et GALIEN. Quinto.

Arbitri nulla sententia est, quam sciptam edidit litigatoribus, si non ipse recitauit. Si igitur nihil fallis: omissa prouocationis mora, ex integro iudicari, impetrabis à rectore prouinciæ.

II. Impp. p p p. VALENS, VALENT. & GRAT. A A A. ad Probum P. P.

Hac lege perpetua credimus ordinandum, ut iudices, quos cognoscendi & pronunciandi necessitas tenet, non subitas, sed deliberatione habita post negocium sententias ponderatas sibi antè forment: & emendatas statim in libellū secuta fidelitate conferant, scriptasque
B ex libello partibus legant. Sed nec sit eis posthac copia corrigendi uel mutandi: exceptis tā iuris eminentissimis præfectis prætorio, quā alijs illustrem administrationem gerentibus, cæterisque illustribus iudicibus, quibus licentia conceditur, etiam per officium suum, & eos, qui ministerium suum eis accommodant, sententias definitiuas recitare.

III. Iidem. A A A. ad Probum P. P.

Statutis generalibus iussimus, ut uniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouincijs permisimus facultatem, cognitis caussis, ultimas definitiones de scripti recitatione proferant. huic adijcimus sanctioni, ut sententia, quæ dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem sententiæ habere mereatur, nec ad rescissionem perperam decretorum appellationis solennitas requiratur.
C

DE SENTENTIIS ET INTERLOCUtionibus omnium iudicum. TIT. XLV.

I. Impp. SEVERUS & ANTONINUS. A A. Quintiliano.

Non uidetur nobis rationem habere sententia decessoris tui, qui cum cognouisset inter petitorem & procuratorem, non procuratorem, sed ipsam dominā litis condemnauit, cuius persona in iudicio non fuit. potes igitur, ut re integra, de caussa cognoscere.

II. Imp. ANTONINUS. A. Sextilio.

Si arbiter datus à magistratibus, cum sententiā dixit, in libertate morabatur: quamuis
D postea in seruitutē depulsus sit: sententia tamē ab eo dicta, habet rei iudicatæ authoritatē.

III. Imp. ALEXANDER. A. Vectio.

Praeses prouinciæ non ignorat definitiuam santentiam, quæ cōdemnationem, uel absolutionem non continet, pro iusta non haberi.

IIII. Idem A. Seuero.

Prolatam à præside sententiam contra solitum iudiciorū ordinem, authoritatem rei iudicatæ non obtinere, certum est.

V. Impp. PHILIPPUS. A. & PHILIP. Cæs. Montano.

Cum eorum, qui principaliter fisco tenebantur, bona ea lege fideiussoribus procurator tradi iusserit, ut ipsi idemnitatem fisco præstarent, nec à sententia eius intercesserit prouoca
E tio: consequens est, datæ formæ obtemperari.

VI. Imppp. CARUS, CARIN. ET NUMERIAN. A A A. Holio.

Cum sententiam presidis irritam esse dicis, quod non publicè, sed in secreto loco, officio eius non presente, sententiam suam dixit: nullum tibi ex ijs, quæ ab eo decreta sunt, præiudicium generandum esse constat.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. et CC. Isidoræ.

Ex stipulatione parta actione, pacisci proximis personis suadendo, præses prouinciæ uerborum obligationem, quam certo iure tolli tantum licet, exstinguere nō potest: nec uox omnis iudicis iudicati continet authoritatem, cum potestatem sententiæ certis finibus cōcludi, sæpe constitutū sit. quapropter si nihil caussa cognita secundū iuris rationem pronunciatū est: uox pacisci suadentis præsidis actionē perimere (si quam habuisti) minimè potuit.

Libera

VIII. *Iidem A A. et C C. Licinio.*

LIBERA quidem theodora, quam ex emptionis caussa, uel in solutũ creditori traditam proponis, pronunciata: citra prouocationis auxilium sententia rescindi non potest. Verum si mota quæstione, præmissa denunciatione ei, qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit: quanti tua interest, empti, si emisti: uel ob debitum reddendum, si in solutum data est, repetere non prohiberis.

IX. *Iidem. A A. et C C. Domno.*

POST sententiam, quæ finibus certis concluditur ab eo, qui pronunciauerat, uel eius successore, de quæstione, quæ iam decisa est, statuta rei iudicatæ non obtinent authoritatem. nam nec de possessione pronunciata proprietati ullum præiudicium adferunt, nec interlocutiones ullam caussam plerunq; perimunt. G

X. *Iidem. A A. et C C. Menodoro.*

NVLLI, qui statuendi non habet facultatem, interdicere patriæ cuiquam permittitur.

XI. *Iidem. A A. et C C. Luciano.*

CVM iudex in definitiua sententia iusiurandum solummodo præstari præcipiat, non tamen addat, quid ex recusatione, uel præstatione sacramenti fieri oporteat: huiusmodi sententiam nullam uim obtinere, palàm est.

XII. *Impp. ARCAD. et HONOR. A A. Iuliano procons. Asiæ.*

IVDICES tam latina, quàm græca lingua sententias proferre possunt. H

XIII. *Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni. P. P.*

NEMO iudex uel arbiter existimet, neq; consultationes, quas non rite iudicatas esse putauerit, sequendum, & multomagis sententias eminentissimorum præfectorum, uel aliorũ procerum. non enim si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum uicium extendi oportet: cum non exemplis, sed legibus iudicandum sit, nec si cognitionales sint amplissimæ præfecturæ, uel alicuius maximi magistratus prolatæ sententiæ: sed omnes iudices nostros ueritatem & legum & iusticiæ sequi uestigia sancimus.

XIIII. *Idem A. Demostheni P. P.*

CVM Papinianus summi ingenij uir in questionibus suis rite dispofuerit, non solum iudicem de absolutione rei iudicare, sed & ipsum actorem, si è contrario fuerit obnoxius inuentus, condemnare: huiusmodi sententiam non solum roborandam, sed etiam augendã esse sancimus: ut liceat iudici, uel contra actorem ferre sententiam, & aliquid eum daturum uel facturũ pronunciare, nulla ei opponenda exceptione, quòd non cõpetens iudex agentis esse cognoscatur. cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negocio non dedignetur. I

XV. *Idem A. Iuliano P. P.*

CVM solitum est in sententijs iudicum sic interlocutionem proferri, ut non liceat partibus ante definitiuam sententiam ad appellationis, uel recusationis uenire auxilium: quidã putabant, non licere ante litem contestatam nec iudicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. cum enim simul utrunq; uocabulum ponitur tam appellationis quam recusationis, prouocatio autem ante litem contestatam non potest porrigi. putabant, quòd nec recusare quidem iudicem cuiquam conceditur ante litem contestatam: quod minimè ueritũ est. Caueant itaq; iudices huiusmodi sermonem simul & sine certa distinctione proferre. K

DE SENTENTIA QVAE SINE CERTA quantitate profertur. TIT. XLVI.

I *Impp. SEVERVS. et ANTONINVS. A A. Aelianæ.*

CVM iudicem, quoad pecunia condemnationis soluta fuisset, de pendendis usuris legẽ dixisse profitearis: non contra iuris formã sententiam datã, palàm est.

II. *Imp. ALEXANDER. A. Marcellino.*

QVAMQUAM pecuniæ quantitas sententia curatoris reipublicæ non continetur:

netur:sententia tamen eius rata est,quoniam indemnitatem reipublicæ præstari iussit.

III. Imp. GORDIANVS. A. Aemylio.

HAEC sententia OMNEM DEBITI QVANTITATEM CVM VSVRIS COMPETENTIBVS SOLVE, iudicati actionem parere non potest: cum apud iudices ita demum fine certa quantitate facta condemnatio authoritate rei iudicatæ censeatur, si parte aliqua actorum certa sit quantitas comprehensa.

IIII. Idem. A. Saturninæ.

B HAEC sententia, QVAE BONA FIDE ACCEPISTI, SOLVE: cum incertū esset, quid accepisset, quantumque ab eo peteretur, præsertim cum ipse, qui extra ordinem iudicabat, interlocutus fit dotem datam quæ repeteretur, non liquidum esse:iudicati authoritate non nititur. Cum igitur is,qui postea iudicabat contra te certam sententiam protulit,neq; à statutis prouocaueris:ipsa tuo facto confirmasti iudicatum.

DE SENTENTIIS, QVAE PRO EO, QVOD INTEREST,proferuntur. TIT. XLVII.

I. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

C CVM PRO eo,quod interest,dubitationes antiquæ in infinitum productæ sint: melius nobis uisum est, huiusmodi prolixitatem, prout posibile est, in angustum coartare. Sancimus itaq; in omnibus casibus, qui certā habent quantitatē,uel naturā,ueluti in uēditionibus,& locationibus,& omnibus cōtractibus: hoc, quod interest, dupli quantitatē minimè excedere. In alijs aūt casibus, qui incerti esse uidētur:iudices qui caussas dirimēdas suscipiūt,per suā subtilitatē requirere,ut hoc quod re uera inducitur,damnū hoc reddatur,& non ex quibusdam machinationibus & immodicis peruersionibus in circuitus inextricabiles redigatur:nedum in infinitū cōputatio reducitur, pro sua impossibilitate cadat:cū sciamus esse naturæ cōgruū, eas tantūmodo pœnas exigi, quæ uel cum competenti moderamine proferuntur, uel à legibus certo fine conclusæ statuuntur. Et hoc non solum in damno, sed etiam in lucro nostra amplectitur constitutio:quia D & ex eo ueteres id,quod interest,statuerunt. Et sit omnibus, secundum quod dictum est, finis antiquæ prolixitatis huius constitutionis recitatio.

SI A' NON COMPETENTE IVDICE IVDICATVM esse dicatur. TIT XLVIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Sabiniano.

IVDEX A D certam rem datus, si de alijs pronunciauerit, quàm quod ad eam rem pertinet, nihil egit. II. Imp. GORDIANVS A. Liciniæ.

SI MILITARIS iudex super ea caussa,de qua ciuilibus actionibus disceptandum fuit, non datus, à quo dari poterat,cognouit: etiam remota appellatione,id,quod ab E eo statutum est,firmitatem iudicati non habet.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Philetæ.

SI DE proprietate datus iudex aduersus te nihil super hac statuit: rector prouinciæ aditus caussam hanc cognoscere,suaq; decidere sententia curabit:cum & siquid de possessione pronunciatum probetur,hoc caussæ proprietatis minimè noceat.

IIII. Imppp. GRAT. VALENTIN. et THEOD. AAA. ad Pontiū Mutium.

ET IN priuatorum causis huiusmodi forma seruetur,ne quenquam litigatorum sententia non à suo iudice dicta constringat.

DE POENA IVDICIS, QVI MALE IVDICAVIT, VEL eius,qui iudicem uel aduersarium corrumpere curauit. TIT. XLIX.

I. Imp. ANTONINVS. A. ad Gaudium.

Onstituit in quacunque caussa, siue priuata, siue publica, siue fiscali, ut cuicunque data fuerit pecunia, uel iudici, uel aduersario: amittat actiones is, qui diffidentia iustæ sententiæ in pecuniæ corruptelam spem negocij reposuerit.

II. I. p. CONSTANTIN. A. ad Felicem.

De eo, qui precio deprauatus, aut gratia perperam iudicauerit, ei uindicta, quem læserit, non solum existimationis dispendij, sed etiam litis discriminis præbeatur.

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE. TIT. L. G

I. Imp. GORDIANVS A. Secundo.

Neque suam, neque decessoris sui sententiã quenquam posse retractare, in dubium nõ uenit: nec necesse esse ab huiusmodi decreto interponere prouocationem, explorati iuris est.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Alexandro.

Peremptorias exceptiones omissas in initio, antequam sent ẽtia feratur, opponi posse, perpetuum edictum manifestè declarat, quòd si aliter actum fuerit: in integrum restitutio permittitur. nam iudicatũ contra maiores annis uigintiquinque non opposito præscriptionis uelamento, citra remedium appellationis rescindi non potest.

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad Proculum. H

Impetrata rescripta non placet admitti, si decisæ semel caussæ fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suspendit: sed eos, qui tale rescriptum meruerunt, etiam limine iudiciorum repelli.

DE FRVCTIBVS ET LITIVM EXPENSIS. TIT. LI.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Alexandro.

Hoc fructuum nomine continetur, quod iustis sumptibus deductis superest.

II. Impp. VALENS, & VALENTIN. AA. Olybrio. P. P.

Litigator uictus, qui post conuentionẽ rei incumbit alienæ, non in sola rei redhibitione teneatur, nec tantum fructuũ præstationẽ eorum, quos ipse percepit, agnoscat: sed eos quos percipere potuisset, non quos eum redegisse constabit, exsoluat ex eo tempore, ex quo re in iudicium deducta, scientiam malæ fidei possessoris accepit. hæredis quoque succedentis in uicium par habenda fortuna est. I

III. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Asclepiodoto. P. P.

Terminato transactoque negocio, posthac nulla actio neque ex rescripto super sumptuum petitione præstetur: nisi iudex, qui cum de principali negocio sententiam promulgauit, cominus partibus constitutis iuridica pronunciatione significauerit, uictori caussę restitui debere expensas, aut super his quærelam iure competere. post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est litem alteram consurgere ex litis primæ materia.

IIII. Imppp. VALENTIN. THEODOS. et ARCAD. AAA. edictum ad populum. K

Non ignoret is, cuius ex interpellatione aliquis secundum datam formam in longinqua protractus fuerit examina, quòd si culpa sua fuerit dilata cognitio, uel minimè actioni adfuerit, uel dilata non probauerit: pro calumnia quidem pœnam luat legibus constitutã: pro pecuniaria uero caussa post sumptus, considerata quantitate postulatorum, uel medij itineris interuallo, condemnationem pro æstimatione iudicis sustinebit.

V. Imp. ANASTASIVS. A. Stephano mag. milit.

Cum quidam per leges sacrasque constitutiones, alij per speciales largitates sibi præstita priuilegia prætendunt: tam super sportulis pro conuentionibus usque ad certam quantitatẽ præbendis, quàm super expensis litium uel minuendis, uel penitus non agnoscendis: per hanc legem decernimus, ut quicunque huiusmodi priuilegio munitus est, uel postea talem prærogatiuam

A prærogatiuam quolibet modo meruerit: sciat, etsi quos ipse utpote obnoxios sibi pro quacunque criminali uel ciuili caussa cõstitutos in accusationem deduxerit, hos nihilominus iisdem priuilegijs potituros: quoniam non est ferendũ eos, qui præfatas prærogatiuas (ut iam ante latum est) prætendunt aliquid plus ab aduersarijs suis quærere concedi, quàm ipsi ab alijs pulsati facere patiantur. Ita scilicet, ut hæc quidem forma modis omnibus obseruetur super priuilegijs per liberalitates uel generaliter quibusdam officijs, aut scholis, seu dignitatibus, uel specialiter certis personis præstitis, uel postea præbendis, siue hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus uel affatibus insertum, siue prætermissum sit uel fuerit.

B

DE RE IVDICATA. TIT. LII.

I. Imp. ANTONOINVS. A. Stellatori.

REBVS quidem iudicatis standum est, sed si probare poteris, eum, cui condemnatus es, id, quod furto amisisse uidebatur, recepisse: aduersus iudicati agentem doli exceptione opposita, tueri te poteris.

II. Idem A. Pacatiano.

RES IVDICATÆ, si sub prætextu computationis instaurentur, nullus erit litium finis.

III. Idem A. Demetrio & alijs.

SI PECVNIAM, quam mala ratione intercepisse uos apparuerit, iussi sitis inferre cum pœ- C na, & comperto præcepto præsidis non prouocaueritis: uniuersam quantitatẽ debetis inferre. IIII. Imp. GORDIANVS. A. Antonino.

SVB SPECIE nouorum instrumentorum postea repertorum, res iudicatas restaurari exemplo graue est. V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Valentino.

AD SOLVTIONEM dilationem petentem adquieuisse sententiæ, manifestè probatur: sicut eum qui quolibet modo sententiæ adquieuit. nec enim instaurari finita rerum iudicatarum patitur authoritas. VI. Impp. HONOR. & THEODOS. AA. Iuliano proconsuli Africæ.

GESTA, quæ sunt traslata in publica monumenta, habere uolumus perpetuam firmitatem. neque enim morte cognitoris perire debet publica fides.

D DE EXSECVTIONE REI IVDICATAE. TIT. LIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iustino.

NIMIS propere iudex pignora Marcellæ capi ac distrahi iussit ante rem iudicatã: prius est ergo, ut seruato ordine: actionem aduersus eam dirigas, & caussa cognita sententiam accipias. II. Idem. AA. Agrippæ.

SI CAVSSAM iudicati non nouasti: rem iudicatam præses prouinciæ etiam pignoribus captis ac distractis, ad emolumentum perduci iubebit. quod si nouata caussa est: ex stipulatu tibi actio competit: & iudice accepto, secundum iuris formam experire.

III. Idem. AA. Agrippæ.

E ORDO rei gestæ & mora solutionis, quæ intercessit, constantius desiderat remedium. si itaque præsidem prouinciæ, qui rem iudicatam exsequi debet, adieris, & allegaueris res soli, quæ pignori datæ sunt, diu subhastatas ex compacto siue ambitione diuersæ partis emptorem non inuenire posse: in possessionem earum te mittet, ut uel hoc remedio res tam diu protracta ad effectum perducatur.

IIII. Iidem. AA. Marcello militi.

STIPENDIA retineri propterea, quod condemnatus es, non patietur præses prouinciæ: cum rem iudicatam possit alijs rationibus exsequi.

V. Imp. GORDIANVS. A. Amando.

ETIAM nomen debitoris in caussa iudicati capi posse, ignotum non est.

VI. Imp. PHILIPP. A. & Cæs. Titiano.

Si (ut proponis) rerum iudicatarum executor datus partes sibi iudicis uindicauit, & contra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronunciandum putauit: sententia ab eo dicta, uim rei iudicatæ obtinere nequaquam potest. F

VII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. *Theodoro.*

Si longis, apertisque frustrationibus partis aduersæ restitutio remorata est: etiam seruis rebus humanis exemptis, à frustratore æstimatio eorum restituenda est. animalia quoque cum fœtibus tibi interuentu præsidis repræsentabuntur.

VIII. *Iidem* A A. & C C. *Nicomacho.*

Exsecutorem cum solum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes audita omni & discussa lite prolatam, rei iudicatæ uigorem ad effectum uidetur adducere. G

IX. *Iidem* A A. & C C. *Glyconi.*

Eos, quos debitores tuos esse contendis, apud rectorem conueni prouinciæ. qui siue debitum confessi, siue negantes & conuicti fuerint condemnati, nec intra statutum spacium solutioni satisfecerint: cum latæ sententiæ, pignoribus etiam captis ac distractis secundum ea, quæ sæpe constituta sunt: meruerint executionem: iuris formam tibi custodiet.

DE VSVRIS REI IVDICATAE. TIT. LIIII.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *procuratoribus hæredum.* H.

Is, qui bona secundum dictam sententiam prosequitur: eas quoque rationes habiturus est, ut qui post legitimum tempus placitis non obtemperauerit, usuram centesimam temporis, quod postea fluxerit, soluat.

II. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ.* P. P.

Eos qui condemnati solutionem pecuniarum quas dependere iussi sunt, ultra quatuor menses à die condemnationis, uel si prouocatio fuerit porrecta, à die confirmationis sententiæ connumerandos distulerint: centesimas usuras exigi præcipimus: nec priscis legibus quæ duas centesimas eis inferebant, nec nostra sanctione, quæ dimidiam centesimæ statuit, locum in eorum personam habentibus. III. *Idem* A. *Ioanni* P. P.

Sancimus, ut si quis condemnatus fuerit, post datas à nobis quadrimestres inducias centesimas quidem usuras secundum naturam iudicati eum compelli soluere: sed tantummodo sortis, & non usurarum, quæ ex pristino contractu in condemnationem deductæ sunt. Cum enim iam constituimus usurarum usuras penitus esse delendas: nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi machinatio possit induci. si enim sine emendatione relinquatur: aliquid absurdum atque inelegans necesse est euenire: cum usuræ utiliter ex contractibus descendentes, plerunque minores centesima ex nostra lege factæ sunt, & necesse erit minoribus usuris grauiores supponi. Si enim ex iudicati actione centesimæ omnimodo currunt usuræ, ex contractibus autem hoc raro contingit: in capitulis lege nostra tantummodo exceptis, huiusmodi iniquitatem ipsa necessitas rerum introducebat. & ideo pio remedio caussam corrigentes: sancimus, sortis tantummodo usuras usque ad centesimam currentes ex iudicati actione profligari, non autem usurarum quantascunque usuras. Si enim nonatur iudicati actione prior contractus: necesse est usurarum quidem, quæ anterioris contractus sunt, cursum post sententiam inhiberi. alias autem usuras ex iudicati actione tantummodo sortis procedere: & non ideo quòd forsitan consummata est quantitas sortis & usurarum, totius summæ usuras postea colligi, sed sortis tantummodo. Et quum antiquitas pessimo exemplo reis quidem cõdemnatis laxamentũ duorum mensiũ præstabat, fideiussores autem eorũ eodem uti beneficio non concedebat ut liceret uictoribus (relictis propter legem cõdemnatis personis) à fideiussoribus eorum, uel mandatoribus, statim pecunias, uel res in condẽnatione positas, exigere: huiusmodi acerbitatẽ resecãtes, sancimus, quadrimestres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiussores eorum & man- I K

datores extendi, ne legi fiat derogatum, cum enim interuentor ſoluere compellatur,& ipſe reum coërcebat ad inuitam ſolutionem: nullum condemnatus habebat noſtræ ſenſum humanitatis:quia per medium fideiuſſorem ſtatim pecunias perſoluere compellebatur.

SI PLVRES VNA SENTENTIA CONDEMNATI ſunt. TIT. LV.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Victori.*

B SI NON ſinguli in ſolidum, ſed generaliter tu & collega tuus,una & certa quantitate condemnati eſtis: nec additum eſt,ut quod ab altero ſeruari non poſſet idem alter ſuppleret: effectus ſententiæ pro uirilibus portionibus diſcretus eſt.ideoq; parens pro tua portione ſententiæ,ob ceſſationem alterius ex cauſa iudicati conueniri non potes.

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Anniano.*

QVOTIES à tutoribus ſingulis procuratoribus datis, inſequitur in omniũ perſona condemnatio:periculum ſententiæ uidetur eſſe diuiſum. Ideoq; quod ab uno ſeruari non potuerit, à cæteris exigi non poſſe,explorati iuris eſt.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET TIT. LVI.

C I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Maſculino.*

SI NEQVE mandaſti fratri tuo defenſionem rei tuę, nec quod geſtum eſt,ratum habuiſti: præſcriptio rei iudicatæ tibi non obeſt. & ideo non prohiberis cauſam tuam agere ſine præiudicio rerum iudicatarum.

II. *Imp.* GORDIANVS. A. *Athemio.*

RES INTER alios iudicatæ,neq; emolumentum adferre ijs, qui iudicio non interfuerunt, neq; præiudicium ſolent irrogare.ideoq; nepti tuæ præiudicare non poteſt,quod aduerſus cohæredes eius iudicatum eſt,ſi nihil aduerſus ipſam ſtatutum eſt.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *et* CC. *Honorato.*

D Iuris manifeſtiſsimi eſt,& in accuſationibus ijs, qui congreſſi in iudicio non ſunt, officere non poſſe,ſi quid forte præiudicij uideatur oblatum.

IIII. *Iidem* AA *et* CC. *Satiano.*

NEC IN ſimili negocio res inter alios acta,abſenti præiudicare ſæpe conſtitutum eſt.

COMMINATIONES, EPISTOLAS, PROGRAMMATA, ſubſcriptiones authoritatem rei iudicatæ non habere. TIT. LVII.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Rogatiano.*

E NEC VIM ſtipulationis obtinere poteſt cõminatio iudicis, qui certas uſuras præſtituros eos dixit,qui intra certum diem debitum non exſoluiſſent.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Maximo*

REI IVDICATę effectum non habet,quòd per epiſtolam rector prouinciæ ſoluere uos pecuniam reipublicæ iuſſit. III. *Idem* A. *Zotico.*

EA, QVAE cauſſa cognita ſtatuuntur,ſubſcriptionibus reuocari non poſſe,ſæpe reſcriptũ eſt. IIII. *Imp.* GORDIANVS. A. *Aſclepiodoto.*

INTERLOCVTIO præſidis apud acta ſignata, ut niſi ſolutioni debiti is, qui cõuenitur,obſequium præſtitiſſet,duplum ſeu quadruplum inferat: noluntas potius cõminantis, quàm ſententia iudicantis eſt: cum placitum huiuſmodi, ne rei iudicatæ authoritatem obtineat, iuris ratio declarat. V. *Idem.* A. *Iucundo.*

IVDEX, qui diſceptationi locum dederat, partium allegationes audire & examinare de-

buit.nam subscriptionem ad libellum datam talem,quę diuersam partem in possessionem fundi mitteret,uicem rei iudicatæ non obtinere,non ambigitur.

VI. *Imp.* PHILIPPVS A.& PHILIPPVS.*Cæs. Castiano.*

PROGRAMMA, si quod à præside prouinciæ propositum est, uim rei iudicatæ nequaquam obtinere potest. Nec comminationem uim rei iudicatæ obtinere, manifestum est.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS.A.*ad Bassum.* P.P.

QVOD magno conflictu sententia decerni solet,id paucis literis temere descriptis defini ri fas non est.

SI EX FALSIS INSTRVMENTIS VEL TESTIMONIIS iudicatum sit. TIT. LVIII. G

I. *Impp.* SEVERVS,& ANTONINVS.A A.*ad Bassianum.*

I TABVLAS testamenti, quas secutus proconsul uir clarissimus sententiā dixit, falsas dicere uis:præbebit notionem suam,non obstante præscriptione rei iudicatæ:quia nondum de falso quæsitum est.

II. *Imp.* ALEXANDER.A.*Optato.*

ET QVI non prouocauerunt,si instrumentis falsis se uictos esse probare possunt:cum de cri mine docuerint,ex intégro de caussa áudiuntur.

III. *Idem.* A.*Clementi.* H

FALSAM quidem testationem,qua diuersa pars in iudicio aduersus te usa est (ut proponis) solito more arguere non prohiberis. sed caussa iudicati in irritum non deuocatur: nisi probare poteris eum,qui iudicauerat,secutū eius instrumenti fidem,quod falsum esse constiterit aduersus te pronunciasse.

IIII. *Imp.* GORDIANVS.A.*Herennio.*

IVDICATI exsecutio solet suspendi, & soluti dari repetitio, si falsis instrumentis circumuentam esse religionē iudicantis(crimine postea falsi illato) manifestis probationibus fuerit ostensum.

DE CONFESSIS. TIT. LIX. I

I. *Imp.* ANTONINVS.A.*Iuliano.*

ONFESSOS in iure pro iudicatis haberi placet. Quare sine caussa desideras recedi à confessione tua,cum & soluere cogeris.

RES INTER ALIOS ACTA, VEL IVDICATA, alijs ne noceat. TIT. LX.

I. *Impp.* DIOCLET.& MAXIMIAN. A A.& CC.*Epicra.*

NTER alios res gestas,alijs non posse pręiudicium facere, sæpe constitutum est. Vnde licet quosdam de hęredibus eius, quem debitorem tuum fuisse significas soluisse cōmemores: tamen cæteri non aliás ad solutionem urgentur, nisi debitum fuerit probatum. K

II. *Iidem* A A.*et.*C C.*Epicrati.*

INTER alios factam transactionem absenti non posse facere præiudicium, notissimi iuris est. Quapropter adito præside prouinciæ, auiam tuam mancipium tibi donasse probaac si hoc iure ad re pertinere prospexerit,restitui tibi prouidebit. neq; enim,si te absente diuisionem eius fecerint:aliquid iuri tuo derogari poterit.

III. *Iidem.* A A.& C C.*Fortunatæ.*

SI CVM fratre tuo matri successisti:frater pro portione tua cū debitoribus hæredarijs paciscendo uel agendo,non ex tua uoluntate, pro hæreditaria parte tibi quæsitam obligationem extinguere non potuit.

De rela

A

DE RELATIONIBVS. TIT. LXI

I. Imp. CONSTANTIN. A. Futuro praef. annonae.

I QVIS iudicum duxerit esse referendum:nihil intet partes pronunciet,sed magis supet quo hæsitandũ putauerit,nostrã consulat scientiã:aut si tulerit sententiam, minimè postea, ne à se prouocetur, relatione promissa terreat litigantes sciens,quod si hoc fecerit,nihilominus iure appellationis res agitabitur.sed nec ad nos mittatur aliquid,quod plena instructione indigeat. Quoties autem ad nostrã scientiam iudex se polliceatur relaturũ: consultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeatur si cui forrè relatio minus plena,uel contraria uideatur:is refutatorias preces similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerat.

B

II. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Vincentium P.P.

SVPER delictis prouincialium nunquam rectores prouinciarum ad sciẽtiam principum putent esse referendum,nisi ediderint prius cõsultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena ueritas est,cum & allegationibus repelluntur,uel probantur assensu.

III. Idem AA. ad Podemium.

SI quando ratio aut necessitas est in negocijs nostra iudicia requirẽdi exspectandiq; responsa:omnes omnino caussas relationis series cõprehendat:ut recitata consultatione,quæ ita est dirigenda, propè modũ actorũ recensione non sit opus:actis etiã necessario sociãdis.

C

DE APPELLATIONIBVS ET CONSVLTATIOnibus. TIT. LXII.

I. Sententia diui SEVERI. A. data in persona Marci Prisci. Idib. Januar. Pompeiano & Auito COSS.

RIVS de possessione pronunciate, & ita crimen uiolentiæ excurere præses prouinciæ debuit.quod cum non fecerit:iustè ab eo pronocatum est.

II. Imp. ALEXANDER A. Plautiano.

NOVVM,quod postulas,non est,quod & si rescripti mei authoritas intercesserit, prouocandi tamen facultas tibi non denegatur.

D

III. Imp. GORDIANVS A. Victori.

APPELLATIONE interposita, licet à iudice repudiata sit, in præiudiciũ deliberationis nihil fieri debere,& in eo statu omnia esse, quo tempore pronũciationis fuerũt sæpissimè constitutum est.

IIII. Imp. PHILIPP. A. et PHILIPP. Cæs. Probo.

SI AD sacibatum nominatus non prouocasti:conuelli statuta non possunt.

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Valenti & alijs.

PRAESES prouinciæ,ad quem appellasti, si non uicio negligentiæ uestræ tempus,quod ad reddendos apostolos præscriptum est,exemptum esse animaduerterit, sed ex fatalis caussus necessitate diem functo eo, qui eos perferebat,id accidisse cognouerit:iuxta perpetui iuris formam desiderio uestro medebitur.

E

VI. Iidem AA. CC. dicunt.

EOS, qui de appellationibus cognoscent ac iudicabunt,ita iudicium suum præbere conueniet, ut intelligant, quod cum appellatio post decisam sententia litem interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere negocium ad iudicem suum fas sit, sed omnem caussam ptopria sententia determinare conueniat:cum salubritas legis constitutæ ad id spectare uideatur,ut post sententiam ab eo,qui de appellatione cognoscit, recursus fieri non possit ad iudicem, à quo fuerit pronocatum. Quapropter remittendi litigatores ad prouincias remotam occasionẽ atq; exclusam penitus intelligant:cum super omni caussa interpositã prouocationem, uel iniustã tantũ liceat pronunciare,uel iustam. Si quid aũt in agendo negocio minus se allegasse litigator crediderit,quod in iudicio acto fuit omissum:apud eum, qui de

A *De appellationibus & consultationibus.*

fuerint nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum, uel quibuscunque modis fauoris gratiam praeferens audiendum est: sed obseruandum, ut iuxta priora statuta, solennitatis more expleto, gesta ad comitatum omnia dirigantur.

XIIII. *Idem A. ad Bassum.*

LITIGATORIBUS copia est, etiam non conscriptis libellis, illico appellare uoce, cum res poposcerit iudicata, tam in ciuilibus, quàm in criminalibus caussis.

XV. *Idem A. ad Seuerum.*

NE caussas, quae in nostram uenerint scientiam, rursum transferri ad iudicia necesse sit: B instructiones necessarias plenè actis inseri praecipimus. nam cogimur à proferenda sententia temperare: quoniam uerendum est, ne lis incognito negocio dirimatur, adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta, quae litigatores instructionis probationisque caussa recitauerint, indita actis, uel subiecta non potuerint inueniri.

XVI. *Idem A. ad Maximum.*

ETIAM eos, qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere. XVII. *Idem A. ad Iulianum P. V.*

SI APVD utrunque praetorem, dum quaestio uentilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

XVIII. *Iidem A. Victori.*

C QVONIAM nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint debitam summam exsoluere, interposito prouocationis auxilio uim executionis eludunt, nec iam opinionis exemplum, nec refutatorias preces curant petere uel offerre: placuit, ut si intra dies solennitatibus praestitutos ad facienda haec appellatoris cura defuerit: deserta ab eo prouocatio existimetur, moxque debitum exigatur.

XIX. *Idem A. ad uniuersos prouinciales.*

A' PROCONSULIBUS, & comitibus, & ijs, qui uice praefectorum cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: ita, ut appellanti iudex praebeat opinionis exemplum, & acta cum refutatorijs partium suisque literis ad nos dirigat. A' praefectis autem praetoriorum prouocare non sinimus. Quod si uictus D oblatam, nec receptam ab iudice appellationem adfirmet: praefectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquã appellatione suscepta. superatus enim si iniustè appellare uidebitur: lite perdita notatus abscedet. at si uicerit: contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, ut digno supplicio puniatur.

XX. *Idem A. Albino.*

ET in maioribus & in minoribus negocijs appellandi facultas est. nec enim iudicẽ oportet iniuriã sibi fieri existimare eo, quod litigator apud prouocationis auxilium conuolauit.

XXI. *Idem. A. ad Iulianum.*

QVONIAM iudices ordinarij prouocationes existimant respuendas: placet, ut si quis appellationem suscipere recusauerit, quae non contra executionem, sed aduersus sententiã in E tentionem iurgiumque terminantem fuerit interposita: triginta auri pondo cogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidem soluturo, nisi ei pertinaciter restiterit, atque actis contradixerit, & quid iure sit constitutum, ostenderit.

XXII. *Iidem A. ad Volusianum.*

LATA sententia, quae pertinet ad bona uacãtia, & ad ea, quae ut indignis legibus cogentibus auferuntur: si quis putauerit prouocandum: mox eius debebit admitti.

XXIII. *Idem A. ad Senatum.*

CVM appellatio interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellespontum, insulas etiam, ac Phrygiam salutarem, Europam, ac Rhodopen, & Aemum montem, praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

XXIIII. *Impp.* VALENTIN. & VALENS *AA. ordini ciuitatis Carthaginiens.*

Iudicibus

IVDICIBVS non ſolum appellationis ſuſcipiendæ neceſsitas uidetur impoſita, uerume- F
tiam triginta dierum ſpacia ex die ſententiæ definita ſunt, intra quæ geſta unà cum relatio-
ne litigatoribus conuenit præſtari: iudice & officio eius, ſi ſtatuta fuerint aliqua parte mu-
tilata, multæ ſubiacentibus.

XXV. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *&* THEOD. AAA. *ad Syagrium* P.P.

ET IN multis à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti.

XXVI. *Iidem.* AAA. *ad Pelagium* P.P.

CVM poſt ſententiam diſcuſſoris, uel rationalis fuerit prouocatum: ad ſynceritatem tu-
am negocium trāſferatur: ut ſi mediocritas negocij, aut longinquitas regionis ad iudicium G
tuū litigatores uenire nō patiantur: iudicio rectoris prouinciæ, quē ipſe probaueris, negociū
deleges.

XXVII. *Impp.* ARCAD. *&* HONOR. AA. *Euodio proconſuli Africæ.*

NOMINATIONES libellis uel edictis factæ citra conſilium publicum non ualent, de qui-
bus nec appellare neceſſe eſt, ſi ſolennitas deeſt.

XXVIII. *Iidem* AA. *Neridio proconſuli Aſiæ.*

SI QVIS libellos appellatorios ingeſſerit: ſciat ſe habere licentiam arbitrium cōmutan-
di & ſuos libellos recuperandi, ne iuſtæ pœnitudinis humanitas amputetur.

XXIX. *Iidem* AA. *Cæſario.* P.P.

ADDICTOS ſupplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli per uim atq; uſur-
pationem uindicare liceat, ac tenere: quibus in cauſſa criminali humanitatis conſideratione H
(ſi tempora ſuffragantur) interponendæ prouocationis copiā non negamus: ut ibi diligen-
tius examinetur, ubi contra hominis ſalutem per errorem, uel gratiam cognitoris oppreſſa
putatur eſſe iuſticia: ea conditione, ut ſi proconſul, uel comes orientis, uel præfectus Augu-
ſtalis, uel uicarij fuerint cognitores: non tam ad clemētiam noſtram, quàm ad ampliſsimas
poteſtates ſciant eſſe referendum. eorum enim de his plenum uolumus eſſe iudicium, qui
(ſi ita res eſt, & crimen exegerit) rectius poſsint punire damnatos.

XXX. *Iidem* AA. *Theodoro* P.P.

SI QVIS prouocatione interpoſita ſuſpecti iudicis uelit prolatam euitare ſententiam: in
hac uoce liberā habeat poteſtatem, nec timeat contumeliam iudiciorum, cum & ab ipſa in-
iuria poſsit facilè prouocari: & maximè, cum à ſolo tantum præfecto prætorio non ſine di- I
ſpendio cauſſæ prouocare permiſſum ſit. Sciant igitur cuncti ſibi ab iniurijs, & ſuſpectis iu-
dicibus, & in capitali ſupplicio, ac fortunarum diſpendio prouocationem eſſe conceſſam.

XXXI. *Impp.* THEODOS. *et* HONOR. AA. *ad Aſclepiodotum.* P.P.

SI APPELLATIONĒ oblatā, in qua uel tuæ amplitudinis, uel urbanæ præfecturę ſacrū audi-
toriū poſtulatur, iudex nō uſuceperit, uel ſuſcepta appellatione apoſtolorum copiam dene-
gauerit: ad deponendam ſuper hac iniquitate querimoniam, nécnon etiam cōueniendum
aduerſariū ex ſentētia prolata iuxta antiquū ius anni metas habeat litigator: uel ſi huiuſmo-
di appellatio ſuſcepta non fuerit, in qua inferiorū iudicū ſacta deſideratur auditio: ad hęc ea-
dem facienda ſex menſes habeat litigator. Si uero arbiter appellationē ſuſcipere aut relatio-
nem dare contempſerit, quatuor menſium tempora obſeruentur: ut his, quæ ſtatuimus, a- K
ctitatis, pareat appellator temporibus, quæ de appellationibus definita noſcuntur.

XXXII. *Impp.* THEOD. *et* VALENTIN. AA. *Cyro* P.P.

PRAECIPIMUS ex appellationibus ſpectabilium iudicum, quę per conſultationes noſtri
nominis diſceptationem implorant, non noſtram ulterius audiētiam exſpectari: ne noſtris
occupationibus, quibus pro utilitate mundi à ſingulorum nonnunq; negocijs auocamur,
aliena fraudari cōmoda uideātur. Sed ſi à procōſulibus, uel Auguſtali, uel comite orientis,
uel uicarijs fuerit appellatū: uirū illuſtrē præfectū prætorio, qui in noſtro eſt comitatu, uirū
etiā illuſtrē quæſtorē noſtri palatij, ſacris iudicijs præſidentes diſceptationē iubemus arripe-
re, eo ordine, ea obſeruatione, ijſdéq; temporibus, quibus cęteræ quoq; lites fatali die poſt
appellationē in ſacris auditorijs terminantur. Et hæc, licet quidā prædictorū ſpectabilium
iudicum

A iudicum iure concesso, ut sacri iudices, appellationes acceperint. Quod si à duce fuerit ap-
pellatum: si idem & præses sit: præfectura necessario tantum iure ordinario in facto audito
rio iudicabit. In his autem omnibus iudicijs, quæ consultationum introduximus loco, uel
apostolos, uel ea, quæ apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, su
scipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud uiros illustres prędictos iudices: &
ea, quæ geruntur, excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere, nostros epistolares præci-
pimus: officijs uidelicet eorum, cum quibus uir illustris quæstor iudicat, exsequentibus iu-
dicata. Hæc, si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione cognoscit. eorum
B enim sententijs appellatione suspensis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos æ-
stimare, iustè, necne fuerit appellatum, qui caussas delegauerint iudicandas. Huic sa-
luberrimæ legi illud etiam consultissimè credidimus inserendum, ut si priuato non illustri
uni pluribúsue (ut adsolet) nostra serenitas adita delegauerit caussam, & eius, eorúmue
definitio fuerit appellatione suspensa: uir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in
nostro est comitatu, cum uiro illustri quæstore temporali uidelicet die, cognoscat. nostri ue-
ro libellenses, quæ apud arbitros gesta sunt, suscipiãt, cognitiones inducãt, & ea, quæ gerun
tur, excipiant, scribant, scriptaque litigatoribus edant, qui etiam apud arbitros (licet illustres
sint) ex delegatione nostra cognoscentes, excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comi-
tatu caussæ dicantur. Sanè si illustrium ac magnificorum iudicum sententię fuerint appella
C tione suspensæ, eorum uidelicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: per consul-
tationem nostram uolumus audientiam exspectari, licet antea priuato homini (id est non
illustri) lite à nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate re-
periatur. Eodem obseruando, & si alter ei coniunctus sit arbiter, qui non illustrem meruit
dignitatem. Quidquid autem hac lege specialiter non uidetur expressum: id ueterum le-
gum, constitutionumque regulis omnes relictum intelligant.

XXXIII. *Iidem.* AA. *Cyro* PP.

EO CASV, quo apparitor magisteriæ potestatis de curia uel officio cohortali, de statu in
prouincia patitur controuersiam, uel ut tributa, uel functiones debens in prouincia detine-
tur: si sententia rectoris prouinciæ fuerit appellatione suspensa: cum tua sublimitate uiro
D quoque magnifico magistro militum cognoscente, caussæ iubemus merita ponderari: licet
magister militum rectori prouinciæ caussam delegauerit perorandam.

XXXIIII. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Demostheni* P.P.

IVBEMVS, si qua suggestio maioris uel minoris iudicis ad nostram referatur clemẽtiam
de negocio, quod iudicandum ei tradidimus, uel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit, à
nostro numine petentis finem eidem imponi negocio quod ab eo disceptatum est: siue ad-
ditum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat (dum id partibus per sententiæ suæ reci-
tationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum sit, sed simpliciter nostri nu
minis responsum exspectat: non prius caussam discerni, quàm per sacram pragmaticã no-
stri numinis iussionẽ duo magnifici uiri uel patricij, uel cõsulares, uel profectorij, quos pro-
E tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi uiro illustri pro tempore quæstori nostri pala-
tij, & unà cum eo in scriptis, relationem discernere (siue præsentibus partibus hoc prospe-
xerint, siue absentibus) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: ut ta-
men dispositio huiusmodi excellentissimorum iudicum omnimodo rata sit, nulli danda li-
centia prouocationem contra eorum proferre sententiam, uel aliam quamcunque dubitatio
nem introducere. Quam obseruationem, non solum si unus iudex suggestione uel relatio-
ne usus fuerit, tenere censemus: sed etiã si duobus uel amplioribus datis iudicibus, in unam
sententiã minimè omnes conuenerint, sed diuersas suas sententias unusquisque nostræ man
suetudini retulerit. uel omnes non consuluerint, quid discernendum sit.

XXXV. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P.P.

IN OFFERENDIS prouocationibus, ex quibus consultationum more negocium in sacrum
nostrum

nostrum palatium introduci solebat, hoc addendum esse censemus: ut siquidem non excedat litis æstimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipsa scilicet sententia iudicis discernenda: non duobus (sicut antea) magnificis iudicibus, sed uni tantummodo disceptatio negocij deputetur. Sin uero memoratam excedens quantitatem, uiginti libris auri terminetur: duobus tradatur disceptario magnificis iudicibus, uiris scilicet deuotis epistolaribus cognitionalia certamina excipientibus: ita tamen, ut si dissentiant, uirū illustrem pro tempore quæstorem adhibeant ut eo dubietatem dirimente finiatur negocium. His uidelicet litibus, quarū æstimatio uiginti librarum auri quantitatem excedit, in commune auditorium florentissimorum sacri nostri palatij procerum introducendis: ut tamen secundum iam statuta liceat quidem non solum uicto, sed etiam uictori consultationem ad unum uel duos iudices mittendam, intra biennij tempus ei uel eis intimare. post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiam amputamus. Quæ uero fuerint ab eo uel eis decreta, nulla prouocatione suspendantur. nouas enim adsertiones à partibus apud eundem uel eosdem iudices addi, ad exemplū cōsultationis, ad sacrū nostrum palatiū introducere permittimus. G

XXXVI. *Idem A. Demosthenī P.P.*

SI QVANDO duciano iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione uiro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore: cum etiam magisteriæ potestatis homines, necnon consulares sæpè, utilitate publica poscente, ad huiusmodi curam perueniant: nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatus magistratū spectari: & appellationem ex quocunq; duce peruenientem, non ut antea erat dispositum, sed apud uirū sublimissimū magistrū officiorū, necnon uirū excellentissimū nostri palatij quæstorem, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, uiris deuotis epistolaribus excipientibus, uentilari: nulla ueteris legis in hac caussa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices caussa trutinanda. H

XXXVII. *Idem A. Iuliano P.P.*

AMPLIOREM prouidentiam subiectis conferentes, quàm fortitan ipsi uigilantes inueniunt, antiquam obseruationem emendamus: cum in appellationum auditorijs is solus post sententiam iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis conuolasset auxilium: altera parte, quæ hoc non fecisset, sententiam sequi (qualiscunq; fuisset) compellenda. Sancimus itaq;, si appellator semel in iudicium uenerit, & caussas appellationis suæ proposuerit habere licentiam, & aduersarium eius, si quid iudicatis opponere maluerit (si præstò fuerit) hoc facere, & iudiciale mereri præsidium. Sin autē absens fuerit: nihilominus iudicem per suum uigorem eius parteis adimplere. In refutatorijs autem libellis, qui solent maximè in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum procerum recitari: caueant tam litigatores, quàm libellorum dictatores uerbosis uti adsertionibus, & ea, quæ iam perorata sunt, iterū resuscitare: sed hæc sola eis inscribere, quæ compendiosa narratione caussas prouocationis possunt explanare, uel aliquid noui continent, uel addere, quod derelictum est. scituri, quod si hoc fuerit prætermissum: non deerit aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competens indignatio, quod sufficiant gestorum uolumina introducta, & uirorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia apertissimè ostendere. Sed enim scimus legem nostram esse promulgatam, per quam more consultationum in caussis quidem, quæ usq; ad decem libras auri extenduntur, unum iudicem sancimus supponi, uiginti autem duos sublimissimos iudices. Sed cum prima quidem facie uidebatur non tantam summam excedere, in definitiua autem sententia apparebat iudici uel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere, non erat eis possibile formam, qua erant conclusi, excedere. Sed nos definimus, & omnem eis damus facultatem, si hoc ita fuerit subsecutum: licere eis & ampliorem summam præfata quantitate, in qua dati sunt iudices, excedere: & non ad modum suæ rationis, sed ad ueritatis indaginē ferre sententiā: ne tanti iudices quasi I K

Vnde ui.

A AVTHORITATEM uobis rescripti nostri ad retinendam possessionem, quam uos per uiolentiam adeptas profitemini, commodari nimis improbè postulatis. s. VIII. Idib. April. CC. COSS.

IIII. *Idem AA. & CC. Hygino.*

SI DE POSSESSIONE ui deiectus es: eum & lege Iulia uis priuatæ reum postulare, & ad instar interdicti VNDE VI conuenire potes, cogereque eum caussam omnẽ præstare, in qua fructus etiam, quos uetus possessor percipere potuit, non tantum quos prædo percepit, uenire non ambigitur. s. VI. Idib. April. CC. COSS.

V. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Tertullianum.*

B INVASOR locorum pœna teneatur legitima: si tamen ui loca eadem inuasisse constiterit. namsi per errorem, aut in curiam domini, loca ab alijs possessa sunt: sine pœna possessio restitui debet. D. VI. Kal. Maij. Gallicano. & Symmacho COSS.

VI. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. *Potito P.V.*

MEMINERINT cuncti, siue uulgato rescripto mansuetudinis nostræ siue sententia cuiuslibet iudicis utantur: in caussis conueniendos dominos locorum esse, aut si fortè defuerint, actores eorum ad insinuandas sententias procuratoresque quærendos: ne inde iniuriarum nascatur occasio, unde iura nascuntur. quod si præcepta nostra implere neglexerint: omni negocio, de quo iurgare cœperant, priuabuntur. Sin autem habito plerunque colludio, curatores uel tutores minorum his rem debitam ea occasione peruadant, ut pupillis uel adultis iurgandi copia & fructus adimatur: his eatenus subuenimus, ut eosdem non atterat C damno culpa temeritatis alienæ: sed illico quidem possessio ei, à quo ablata, redditur. curatores autem uel tutores æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio persequatur. D. II. Non. April. Antonino & Syagrio COSS.

VII. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. *ad Messianũ com. rer. priuat.*

SI QVIS in tantam furoris audaciam peruenerit, ut possessionem rerum apud fiscum, uel apud quoslibet homines constitutarum, ante aduentum iudicialis arbitrij uiolenter inuaserit: dominus quidem constitutus possessionem, quam abstulit, restituat possessori, & dominium eiusdem rei amittat. Sin uero alienam possessionem inuasit: non solum eam possidentibus reddat, uerumetiam æstimationẽ earundem rerum restituere compellatur. D. XVII. Kalend. Iun. Treueris. Timasio & Promoto COSS.

D VIII. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA. *Pasiphilo.*

MOMENTARIÆ possessionis interdictum, quod non semper ad uim publicam pertinet, uel priuatam, mox audiri, interdum etiam sine inscriptione, meretur. D. VI. Idib. Iun. Mediolani. Olybrio & Probino COSS.

IX. *Imp.* ZENO A. *Sebastiano P.P.*

SI QVANDO uis iudicio fuerit patefacta, deinde super rebus abreptis, uel inuasis, uel damno dato tempore impetus quæstio proponatur: sin non potuerit, qui uim sustinuit, quæ perdidit, singula cõprobare: taxatione à iudice facta pro personarũ atque negocij qualitate, sacramento æstimationem rerum, quas perdidit, manifestet: nec ei liceat ultra taxationem à iudice factam iurare: & quod huiusmodi iusiurando dato fuerit declaratum, iudi E cem condemnare oportet. D. Idib. Decembr. Constantinop. Post consulat. Armatij V.C.

X. *Idem A. Sebastiano P.P.*

NON AB re est, quemadmodum possessionis alienæ inuasores, tam uetus, quã præsens sacra constitutio censuit esse puniendos: nec conductoribus & possessionis alienæ detentatoribus impunè procedere, si locatoribus fortè, uel possessionem rerũ suarum, quam apud alios precario modo esse concesserant, recuperare secundum leges uolentibus (cum nulla sibimet cognita legibus allegatio competeret) duxerint resistendum, & non protinus, id est non exspectato iudiciorum ordine, alienam possessionem rectè eam recuperantibus cedere patiantur. eos namque iubemus pro tanta suę iniquitatis impudẽtia, si cognitionis iudiciariæ euentu fuerint condemnati: rei, cuius possessionem sponte restituere usque ad definiti-

uam minimè passi sunt, æstimationem uictrici parti unà cum ipsa re præbere compelli. D. v. Kal. April. Constantinop. Theoderico & Venantio coss. F

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P. P.

CVM QVAErebatur inter Illyricianam aduocationē, quid fieri oporteret propter eos, qui uacuam possessionē absentium sine iudiciali sententia detinuerunt, quia ueteres leges nec interdictum VNDE VI, nec QVOD VI AVT CLAM, uel aliam quandam actionem ad recipiendam talem possessionem definiebant, uiolentia in ablatam possessionem minimè præcedente, nec domino nisi tantummodo in rem actionem exercere permittentes: nos non concedentes aliquem alienas res uel possessiones per suam authoritatem usurpare, sancimus talem possessorem ut prædonem intelligi, & generali iurisdictione ea teneri, quę pro restituenda possessione contra huiusmodi personas ueteribus declarata sunt legibus. ridiculum etenim est dicere uel audire, quòd per ignorantiam alienam rem aliquis quasi propriam occuparit. Omnes autem scire debent, quod non suum est, hoc ad alios modis omnibus pertinere: cum talis dispositio iam dudum ueteribus legibus definita est, dicentibus, si quis alienam rem aduersus domini uoluntatem attigerit, furti actione teneri: his uidelicet, quæ super recipienda possessione à nobis disposita sunt, locum habentibus, si non ex die, ex quo possessio detenta est, triginta annorū excesserint curricula. D. XIII. Kal. Nouembr. Constantinop. post cons. Lampadij & Orestis v v. c c. anno secundo. G

SI PER VIM VEL ALIO MODO ABSENTIS POSsessio turbata sit TIT. V. H

I. Imp. CONSTANTIVS A. Seuero.

IVDICES absentium, qui cuiuslibet rei possessione priuati sunt, suscipiant in iure personas, & authoritatis suę formidabile ministerium obijciant: atque ita tueantur absentes, ut id solidum diligenter inquirant, an eius, qui quolibet modo peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, uel parens, uel proximus, uel amicus, uel colonus, uel libertus, seu seruus quolibet titulo retinebat. Nec eos, qui deiecti sunt absentium nomine possidentes, quia minimè ipsis dictio caussæ mandata sit, ab experiundo repellant: nec si serui sint, eorum rejciant in iure personam, quia huiusmodi conditionis hominibus caussas curare fas non sit. Sed post elapsa quoque spacia recuperandæ possessionis legibus pręstituta litigium eis inferentibus largiri conuenit: ut eos momentariæ perinde possessioni sine ulla cunctatione restituant, ac si reuersus dominus litigasset. Cui tamen quolibet tempore reuerso actionem recuperandæ possessionis indulgemus: quia fieri potest, ut restitutio propter seruulos infideles, uel negligentes propinquos, uel proximos, uel parētes, uel amicos, uel colonos, uel libertos interea differatur. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est. Sed reformato statu, qui per iniuriam sublatus est: omnia quæ supererunt ad disceptationem litigij, immutilata permaneant, iudicio seruato iustis legitimisque personis: cum ualde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium uiolentiā subueniri. D. Kal. Nouembr. Constantinop. Constantio VII. A. & Constante Cæs. III. COSS. I K

II. Impp. ARCAD. et HONOR. A A. Petronio uicar. Hispaniarum.

NEC imperiale responsum, quod supplicatio litigatoris obtinebit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte innouare possessionis statum, eo, qui rem tenet, absente permittit: quia negociorum merita partium adsertione panduntur. D. XV. Kalend. Ianuar. Mediolani. Cæsario & Attico coss.

VTI POSSIDETIS TIT. VI.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Cyrillo.

Vti pos

A Vti possidetis. De tab. exhibend. De lib. exhibend. De precario. De ædific. priuat.

Uti possidetis fundum, de quo agitur, cum ab altero nec ui, nec clam, nec precario possidetis, rector prouinciæ uim fieri prohibebit: ac satisdationis, uel transferendę possessionis edicti perpetui forma seruata, de proprietate cognoscet. Suscripta III. Id. Octob. Nicomediæ. CC. COSS.

DE TABULIS EXHIBENDIS TIT. VII.

I. Imp. VALERIAN. & GALIEN. AA. Germano.

B Si in potestate patris fuerunt impuberes filij, & uos eis estis substituti, atque ita ad uos intra pubertatem illis decedentibus, cœpit hęreditas pertinere: de exhibendis testamenti tabulis interdicto uti potestis. PP. VII. Kalend. Maij. Seculari & Donato côss.

DE LIBERIS EXHIBENDIS, SEU DEDUCENdis, & de libero homine exhibendo TIT. VIII.

I. Imp. ANTONINUS A. Iustino.

C Si (ut proponis) cum tuę potestatis esses, super rebus matris obtinuisti: potes eos, qui tibi condemnati sunt, conuenire. Quòd si exstitit, qui te filium, & in sua potestate esse contendit: interdicto in eam rem proposito, de fide intentionis eius quæretur. PP. VI. Id. April. Duob. & Aspris COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Cyrillæ.

Adi præsidem prouincię, ac postula filios tuos exhiberi. Subscripta. V. Id. April. Byzantij AA. COSS. III. Iidem AA. & CC. Euodiæ.

Si ad instar interdicti de exhibenda filia Philippi cum conueniendum putaueris: rector aditus prouinciæ, suam uobis accommodabit notionem. S. XII. Kalęnd. Decembribus. Nicomediæ AA. COSS.

DE PRECARIO, ET SALUIANO INTERdicto TIT. IX.

D I. Imp. GORDIANUS A. Aristoni.

Si te non remittendo pignus, debitor tuus ea, quæ tibi obnoxia sunt, uenundedit: integrum tibi ius est ea persequi, non interdicto Saluiano (id enim tantummodo aduersus conductorem debitoremue competit) sed Seruiana actione, uel quæ ad exemplum eius instituitur utilis, aduersus emptorem exercenda. PP. VI. Id. Septembr. Pio & Pontiano COSS.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Fabricio.

Habitantis precario hæredes ad restituendum habitaculum teneri, contra eos interdicto proposito, manifestè declatur. S. Kal. Decembr. Sirmij AA. COSS.

DE AEDIFICIIS PRIVATIS TIT. X.

E I. Impp. SEVERUS & ANTONINUS AA. Tauro.

Et balneum (ut desideras) exstruere, & ædificium superponere potes obseruata tamen forma, qua cæteris super balneũ ædificare permittitur: id est, ut concameratis superinstruas, & ipsum cõcameres, nec modum usitatum altitudinis excedas. P.P. sine die & consule.

II. Imp. ALEXANDER A. Diogeni.

Negociandi caussa ędificia demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Vespasiani, & senatusconsulto uetitum est. Cæterum de alia domo in aliam transferre licere, exceptum est. Sed nec dominis ita transferre licet, ut integris ædificijs depositis, publicus deformetur aspectus. PP. XI. Kal. Ianuar. Alexandro A. COS.

De ædificijs priuatis.

III. *Idem A. Euocato.*

AN IN TOTum ex ruina domus licuerit non eandem faciem in ciuitate restituere, sed in hortum conuertere,& an hoc consensu tunc magistratuum non prohibentium, item uicinorum factum sit: præses probatis ĩs, quæ in oppido frequenter in eodem genere controuersiarũ seruata sunt, cognita statuet. PP. VII. Kal. April. Iuliano II. & Crispino COSS.

IIII. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPP. *Cæs. Victori.*

SI (VT PROponis) socius ædificij ad refectionem eius sumptus conferre detrectat: non necessario extra ordinẽ tibi subueniri desideras. Etenim si solus ędificaueris, nec intra quatuor mensium tempora cum centesimis numus pro portione socij erogatus restitutus fuerit, uel quò minus id fieret, per socium stetisse constiterit: ius dominij pro solido uindicare, uel obtinere, iuxta placitum antiquitus, poteris. PP. IIII. Kal. April. Philippo A. & Titiano COSS. 6

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Octauio.*

SI IS, contra quem precem fundis, sciens prudensq́ soli partem ad te pertinere, nõ quasi socius uel collega communis operis sollicitudine solidam balneorum exstructionem ea mente, ut sumptus pro portione tua reciperet, aggressus est, sed ut totius loci dominiũ usurparet, collapsum balneum refabricare enisus est: cum ædificia, quæ alieno loco imponuntur, solo cedant, nec impensæ ĩs, qui improbè id fecerint, restitui debeant: antiquato diui Hadriani edicto, præses prouinciæ memor iuris publici, in dirimenda disceptatione legum placita custodiet. PP. VI. Non. Octobr. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

VI. *Imp.* CONSTANTINVS A. *Elpidio agenti uicem P.P.* 11

SI QVIS post hanc legem ciuitate spoliata ornatum, hoc est marmora, uel columnas, ad rura transtulerit: priuetur ea possessione, quam ita ornauerit. Si quis autẽ ex alia in aliam ciuitatẽ labentium parietũ marmora uel columnas de proprĳs domibus in proprias transferre uoluerit: quoniam utrobiq́ hęc esse, publicum decus est: licenter hoc faciat. Data similiter facultate etiã de possessione ad aliã transferendi, quamuis per muros uel etiam per mediam ciuitatem ea transferri necesse sit: ita, ut ea solummodo, quæ illata fuerint, ciuitatibus exportentur. D. VI. Kal. Iun. Viminatij. Crispo II. & Constantio II. COSS.

VII. *Imp.* IVLIANVS A. *ad Vitianum Vicarium Africæ.*

NEMINI columnas uel statuas, cuiuscunq́ materiæ, ex alia eademq́ prouincia uel auferre liceat, uel mouere. D. VI. Kal. Nouembr. Iuliano A. IIII. & Sallustio COSS. t

VIII. *Imppp.* VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. *Modesto P.P.*

SINGVLarum urbium curiales etiã inuiti, uel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt, domus, uel de nouo ędificare cogantur: illic semper munĳs inseruituri, & aucturi propriarum frequentiam ciuitatum. Possessores uero, qui nõ erunt curiales, in urbibus, in quibus domus possident, easdem domus dirutas neglectasq́ reparent iudiciaria ad cõseruandum hoc præceptum authoritate retinendi. D. XIII. Kalend. Nouembribus. Gratiano A. IIII. & Merobaude COSS.

IX. *Imppp.* ARCAD. HONOR. & THEOD. AAA. *Aemiliano P.V.*

SI CVI loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes animum dederit: is quindecim pedum spacio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum: ut tali interuallo & publicę ædes à periculo uindicentur, & priuatus ędificator uelut perperam fabricato loco destructionis quandoq́ futuræ non timeat detrimentũ. D. X. Kal. Nouemb. Arcadio A. VI. & Probo COSS. K

X. *Impp.* HONOR. et THEODOS. AA. *Monaxio P.P.*

PER PROuincias Mesopotamiam, Osdroenam, Euphratensem, Syriã secundam, Phœnicem, Libanensem, Ciliciam secundam, utranq́ Armeniam, utranq́ Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atq́ Helenopontũ, ubi magis hoc desideratur, cæterasq́ prouincias cunctis uolentibus permittatur, murali ambitu proprios fundos, seu sui loca dominij constituta uallare. D. III. Non. Maij. Cõstantinop. Theodosio A. IX. & Cõstantio III. COSS.

Monaxio

A De ædificijs priuatis. De operis noui nunciatione. De operibus publicis.

XI. Iidem AA. Gen. P.P.

MOENIANA, quæ græci ξυδώρας appellant, siue olim constructa, siue in posterum in prouincijs construenda, nisi spacium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint: modis omnibus detruncentur. In his uero locis, in quibus ædificia priuatorum horreis publicis uidentur obiecta: obstructione mœnianorum quindecim pedum interualla seruetur. Quem intercapedinis modum ædificaturis proponimus ita, ut si quis intra definitum spacium, id est decem pedum mensuram, ædificare, uel intra quindecim pedum mœnianum posidere tentauerit: sciat non solum fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum fisco nostro ad-
B scribendam. D. III. Kal. Octobr. Asclepiodoto & Mariniano coss.

* Constitutio græca Zenonis A. ad Amantium P.V. *

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

CVM DVbitabatur, utrum constitutio Zenonis diuæ memoriæ ad Amantium præfectum urbi scripta, quæ de seruitutibus loquitur, localis esset, & huic florentissimæ urbi dedicata, & deberent illius quidem iura in hac obseruari, antiqua uero, quæ contraria sunt, locum habere in prouincijs: indignũ esse nostro tempore putantes, aliud ius in hac regia ciuitate de huiusmodi obseruari, aliud apud nostros esse prouinciales: sancimus, eandem constitutionẽ in omnibus urbibus Romani imperij obtinere, & secundum eius definitionem
C omnia procedere: & si quod ius ex ea lege innouatũ est à uetere dispositione, & hoc in prouincijs à præsidibus earum obseruari: cæteris uidelicet omnibus, quæ non per Zenonianam legem innouata sunt, sed ueteribus legibus comprehensa, in sua firmitate in omni loco manentibus. Dat. Kal. Sept. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis vv. cc.

DE OPERIS NOVI NVNTIATIONE TIT. XI.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni P.P.

DE OPERIS noui nunciatione quandam antiquis ortam fuisse dubitationem, nostra cognouit tranquillitas: dicentibus, si quis denunciationẽ ad inhibendum opus miserit, nõ posse eum post annum elapsum, ex quo denunciatio missa est,
D iterum ędificationem prohibere. Quod dupliciter iniquum nobis esse uidetur siue etenim non rectè opus prohibuit, decet non per totum annum hoc impediri: siue rectè denunciationem emiserit, etiam post annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes, sancimus, si quis denunciationem emiserit: in hac quidem regia urbe præfectũ urbi festinare, in prouincia uero rectorem eius intra trium mensium spacium caussam dirimere. Sin uero aliquid fuerit quocunq; modo ad decisionem ambiguitatis impedimentum: licentiam habere eum, qui ædificationem deproperat, opus, de quo agitur, efficere; prius fideiussore ab eo dato officio urbicariæ uel prouinciali, ut si non rectè ædificauerit, omne opus, quod post denunciationem fecerit, suis sumptibus destruet. sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & rectè de-
E nunciatoribus consuletur. D. XII. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis vv. cc. anno secundo.

DE OPERIVBS PVBLICIS TIT. XII.

I. Impp. CONSTANTIN. & CONSTANTIVS AA. ad Catulinum.

PLVRIMI immunitates operum publicorum concessione iudicum adepti sunt. & ideo iubemus in posterum illicitas immunitates nullius esse momenti. D. Kalend. August. Sirmij. Vrso Lupulo & Polemio coss.

II. Imp. CONSTANTIVS A. ad Marcellum com. Orientis.

QVAE OPEribus publicis impensa constiterit, acceptò ferri oportere cognoscatur. D. III. Non. Octobr. Constantinop. Limenio & Catulino coss.

De operibus publicis.

III. Imp. IVLIANVS A. Edicio præf. Aegypti.

PRAETORIA iudicum & domus publicas oportet publico iuri atque usui semper uindicari. PP. VI. Non Decembr. Mamertino & Neuita COSS.

IIII. Impp. VALENTIN. et VALENS AA. ad Symmachum P.P.

INTRA urbem Romam ueterem & nouam nullus iudicum nouũ opus informet, quoties serenitatis nostræ arbitria cessabunt: nisi de suis pecunijs huiusmodi opus uoluerit construere. ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, uniuersis licentiam damus. D. VII. Kal. Iun. Philippis. Diuo Iouiano & Varroniano COSS.

V. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Proculum.

PRAESCRIPTIO temporis iuri publico nõ debet obsistere, sed ne rescripta quidem. atque ideo diruenda sunt omnia, quæ per diuersas urbes in foro, uel in quocunque publico loco contra ornatum, & commodum, ac decoram faciem ciuitatis exstructa noscuntur. D. VI. Id. *. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino COSS.

VI. Iidem AAA. Cynegio P.P.

AD PORTUS, & aquæductus, & murorum instaurationem, siue exstructionem certatim facta operarũ collatione, instaurare debent: neque aliquis ab huiusmodi consortio dignitatis priuilegijs excusari. D. XII. Kal. Febr. Constantinop. Richomere & Clearcho COSS.

VII. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Cynegio P.P.

OMNES, quibus uel cura mandata fuerit operum publicorum, uel pecunia ad exstructionem solito more credita, usque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis hæredibus teneantur obnoxij: ita, ut si quid uicij ædificatione intra præstitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen casibus ijs, qui sunt fortuiti) reformetur. D. III Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. & Bautone COSS.

VIII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Aurelio P.V.

SI QUANDO concessa à nobis licentia fuerit exstruendi: id sublimis magnificentia tua sciat esse seruandum, ut nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur nisi usque ad quinquaginta libras argenti precij æstimatione taxabitur. de ędificijs uero maioris precij ad nostram scientiã referatur: ut ubi amplior poscitur quantitas, Imperialis exstet authoritas. D. III. Kal. Mart. Constantinop. Theodosio A. III. & Habundantio COSS.

IX. Iidem AAA. Rufino P.P.

SI QUI iudices perfecto publicis pecunijs operi suum nomen sine nostri numinis mentione inscripserint: maiestatis teneantur obnoxij. D. III. Non. Iul. Constantinop. Arcadio III. & Honorio II. AA. COSS.

X. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eusebio Com. sacr. largit.

NE SPLENDIDISSIMÆ urbes uel oppida uetustate labantur: de redditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem reparationi publicorum mœnium & thermarum substitutioni deputamus. D. XI. Kal. Iul. Mediolani. Olybrio & Probino COSS.

XI. Iidem AA. Cæsario P.P.

OMNES prouinciarũ rectores literis moneantur, ut sciant, ordines atque incolas urbium singularum muros, uel nouos debere facere, uel ueteres firmius renouare: scilicet hoc pacto impendijs ordinandis, ut adscriptio currat pro uiribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione futuri operis territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imperauerit, neuè minus, ne instans impediatur effectus. oportet namque per singula non sterilia iuga certa quoque distribui, ut par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione, uel alia pręsumptione ab huiusmodi immunitate præbenda. D. VIII. Kal. April. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. COSS.

XII. Iidem AA. Theodoro P.P.

NEMO IVDICUM in id temeritatis erumpat, ut inconsulta pietate nostra noui aliquid operis existimet inchoandũ, uel ex diuersis operibus ornamenta, aut marmora, uel quamlibet

De operibus publicis.

A libet speciem, quæ fuisse in usu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, uel aliò transferre si/ ne iussu tuæ sublimitatis audeat. Etenim si quis contrà fecerit: sex libris auri mulctabitur Similis etiam condemnatio ordinis ciuitatum manebit, nisi ornamentum genitalis patriæ huiusmodi decreti authoritate defenderint. Horreorum autem uel stabulorum fabricas ac bitratu proprio prouinciarum iudices studio laudandæ deuotionis arripiant. D. III. Kal. Ianuar. Mediolani Honorio. IV. & Eutychiano coss.

XIII. Iidem AA. Seuero P. V.

Aedificia, quæ uulgo parapetasia nuncupantur, uel si qua alia opera mœnibus uel publi/ cis operibus sociata cohærent, ut ex ijs incendium, uel insidias uicinitas reformidet, aut an/ B gustentur spacia platearum, uel minuatur porticibus latitudo: dirui ac prosterni præcipi/ mus. dat. III. Kal. Ianuar. Mediolani. Honorio A. IV. & Eutichiano coss.

XIIII. Iidem AA. Eutychiano P. P.

Si aliquando homines emergant, qui à nostra clementia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta, penitusque destructa, & quæ parum sunt in usu ciuitatium, per cipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimæ tuæ sedis. D. Idib. Decembr. Honorio A. IV. & Eutichiano coss.

XV. Iidem. & THEODOSIVS AAA. Aemiliano P. P.

Si quando usus exegerit, uel porticus, uel quaslibet ætatis senio ædes, seu fortuitis con cussas casibus, reparari: liceat etiã inconsulta clementia nostra, cum reuerentia sui, imaginem C deponere, uel nostram, uel retro principum, reportatamque post refecta ædificia loco pro/ prio denuo collocare. D. V. Kal. Iul. Constantinop. Arcadio A. VI. & Probo coss.

XVI. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Monaxio P. P.

Quicunque locus in palatio huius urbis priuatis ædificijs incommodè occupatus est: is quàm primũ subrutis omnibus, quæ in eo sunt, ædificijs palatio reformetur, quod priua/ torum nõ est parietibus coartandũ. nam imperio magna ab uniuersis secreta debentur: ut hi tantum locum habitandi habeant, quos legitimus maiestatis nostræ usus, & reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiam uniuersis ab huiusmodi usurpatione prohibendis. D. VII. Kal. Mart. Constantinop. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. coss.

XVII. Iidem AA. Anthemio P. P.

D Turres noui muri, qui ad munitionem splendidissimæ urbis exstructus est, completo opere, præcipimus usui eorum deputari, per quorum terras idem murus studio & proui/ sione magnitudinis tuæ ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, ut annis singulis hi, ad quorum iura terrulæ demigrauerint, pro/ prio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumque usu publi/ co beneficio potientes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertine/ re. ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum usu & utilitate serua/ bitur. D. II. Non. April. Lucio V. C. cos.

XVIII. Imp. THEODOSIVS A. Seuero P. P.

Quia plurimæ domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi esse memorantur: E reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria, & æ/ dificia, ac tecta reparanda regiæ urbis lauacro, sine aliqua iubemus excusatione conferri. D. VI. Id. Ian. Victore V. C. cos.

XIX. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro P. V.

Qui sine authoritate diuini rescripti ad iudiciũ tuæ celsitudinis destinandi, angiportus integros, uel partes suis domibus incluserunt, seu porticus usurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: multa quinquaginta librarum auri non de/ futura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. D. Kalend. Nouembribus. Theodosio A. XVII. & Festo coss.

XX. Idem AA. Cyro P.V.

BASILICAM inauratam & marmoribus decoratam liberā in perpetuum manere, neq; alicuius imaginis & pictarum cuiuslibet honoris tabularum obumbratione fuscari iubemus, neq; in aliqua parte eiusdem basilicæ tabulato quidquā opere stationes ergasteriaue constitui sancimus. Illud quoq; decernimus, ne in eā equos liceat intromitti, uel nuptias celebrari. D. XI. Kal. Febr. Constantinop. Valentiniano A. V. & Anatolio coss.

XXI. Imp. LEO A. Erythrio P.P.

NEMINI iudicum liceat in hac inclyta urbe uel in prouincijs noua opera inchoare, priusquam ea, quæ cœpta inuenerit à decessore uel decessoribus suis, uetustate diruta, aut desidia derelicta, diligenti studio instantiaq; compleuerit: cum ex hoc plurimū laudis adquirat, si ea culta & perfecta reddiderit, quæ uetusta sunt, & instaurationem requirunt, quæq; ab alijs initiata & imperfecta resederant. D. II. Kalend. Mart. Constantinop. Martiano & Zenone coss. G

DE RATIOCINIIS OPERVM PVBLICORVM & patribus ciuitatum TIT. XIII.

I. Imp. ZENO A. Arcadio P.P.

IVBEMVS prouinciarū quidem rectores, & singulæ diœceseos uiros spectabiles iudices id est præfectum Augustalem, & comitem orientis, & utrosq; proconsules, & uicarios, unà cum suis apparitoribus, pro tenore generalium magnificæ tuæ sedis dispositionū, discutiendis publicis operibus, uel aquęductibus, qui ex ciuilibus redditibus, uel à quolibet spontanea munificētia facti sunt, uel fuerint, modis omnibus abstinere: nec aliquid quolibet modo, quolibet tēpore in discutiendo ciuiles reditus, uel facta opera, uel quæ fieri adsolent, unam siliquam sibi ex singulis solidis erogandis uindicando, aut quodcunq; lucrum captando, cum huiusmodi rebus habere commune, utpote patribus ciuitatum & curæ eorum deputatis. Qui uero opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint: licet certum sit eos ex sola pollicitatione ad implendum suæ munificentię opus necessitate iuris teneri: nullum tamen eos uel hæredes eorum super opere facto ratiocinium, uel discussionem aliquam, utpote non intēgram promissam quantitatem in id opus erogatam, uel inutiliter facto opere, aut alia quacunq; ratione, quocunq; modo, quocunq; tempore inquietudinem sustinere concedimus. Quòd si uir clarissimus prouincię moderator, uel eius officium, reditus publicos uel opera publica contra uetitum discutiendo, uel unam siliquam aut quolibet ex eisdem redditibus uel operibus uindicando, sacratissimę nostræ legis pręcepta transierit: quinque quidem officij primates exsilio damnati perpetuo, bona sua ciuitati, quam læserint, non dubitent uindicanda: rector uero prouinciæ quinquaginta librarum auri ferietur dispendio. Hac eadem pœna spectabilibus quoq; iudicibus (licet illustri dignitate fuerint decorati) & eorum officijs (sicut suprà dictum est) imminenda. D. *. H I

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS TIT. XIIII. K

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Timotheo.

DEBITOR, qui pignoribus profitetur se creditoribus cedere, nihilo magis liberabitur. PP. V. Kal. Mart. Seuero A. II. & Albino coss.

II. Idem AA. Lucio.

QVAMVIS constet specialiter quædam & uniuersa bona generaliter aduersarium tuum pignori accepisse, & æquale ius in omnibus habere: iurisdictio tamen temperanda est. ideoq; si certum est, posse eum ex ijs, quæ nominatim ei pignori obligata sunt, uniuersum debitum redigere: ea, quæ postea ex eisdem bonis pignori accepisti, interim

A interim non auferri præses prouinciæ iubebit. PP. II. Kal. Iun. Chilone & Libone coss.

III. Iidem AA. Maximo.

CREDITORES, qui non reddita sibi pecunia, conuentionis legem, ingreßi poßeßionem, exercent: uim quidem facere non uidentur: attamen authoritate præsidis poßeßionem adipisci debent. PP. Kal. Maij. Antonino A. II. & Geta II. coss.

IIII. Iidem AA. Bellio.

CVM TE pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis: non habet rationē, quod quereris, ui re coactum, pignori dare. Si igitur recipere uis rem tuam: solue creditori pecu
B niam debitam. D. III. Kal. Iun. Antonino A. III. & Geta III. coss.

V. Imp. ANTONINVS A. Domitio.

PRAESES prouinciæ uir clarißimus ius pignoris tui exsequētem te audiet: nec tibi oberit sententia aduersus debitorem tuum dicta, si eum collusisse cum aduersario tuo, aut (ut dicis) non caussa cognita, sed præscriptione superatum esse constiterit. PP. Id. Maij. Romæ. Duobus & Aspris coss.

VI. Idem A. Quinto.

IN SVMMA debiti computabitur etiam id, quod propter poßeßiones pignori datas ad collationem uiarum muniendarum, uel quodlibet aliud necessarium obsequiū præstitisse creditorem constiterit. PP. III. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

VII. Imp. GORDIANVS A. Martiano.

C VSVCAPIO pignoris conuentionem non exstinguit. PP. Non. Septembr. Pio & Pontiano coss.

VIII. Idem A. Festo.

QVAMVIS personali actione expertus aduersus reum, uel fideiussores, seu eius mandatores, feceris condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionē. PP. Idib. Martijs. Gordiano A. & Auiola coss.

IX. Idem A. Attico.

SI DOMINIŪ eius poßeßionis, quę pignori data esset, à debitrice domina ad te translatū est, eamq; postea creditor uel eius hæredes detinere cœperunt: uindicare eā potes, præside prouincię curante, ut fructuum deducta ratione, residuoq; à te oblato, si fuerit satisfactum, ea poßeßio tibi reddatur. PP. III. Kal Octobr. Gordiano A. & Auiola coss.

X. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Alexandro.

D DEBITORES præsentes prius denunciationibus conueniendi sunt. Igitur si conuenti debito satis non fecerint: persequenti tibi pignora seu hypothecas, quas instrumēto specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus, rector prouinciæ authoritatis suæ auxilium impertire non dubitabit. D. XIIII. Kal. Febr. Ipsis IIII. & III. AA. coss.

XI. Iidem AA. et CC. Euphrosyno.

NOMINATORI pignori capere sine præsidis authoritate res nominati non licet. S. III. Id. Mart. AA. & coss.

XII. Iidem AA. & CC. Eusebio.

SI VXOR tua pro pecunia, quam accepit mutuò, res proprias obligauit pignori, eiq; tu
E successisti: licet instrumento eius facti testimonium collatum non sit: soluto tamen debito creditorem de ijs tibi reddendis solenni iure conuenies. S. V. Kal. April. AA. coss.

XIII. Iidem AA. et CC. Matronæ.

CVM DOMINAM non minorem quinq; & uiginti annis ea, quę obligauerat tibi, iure dominij poßidere permisisse, & in solutum dedisse, precibus significes: dominę contractus & uoluntas ad firmitatem tibi sufficit. S. III. Kal. Maij. Heracliæ AA. coss.

XIIII. Iidem. AA. et CC. Apiano.

DISTRACTIS à debitore pignoribus, creditores in potestatē habere, utrumnē personali obligatos sibi, an pignora poßidentes in rem actione conuenire uelint, non est iuris incerti. S. Kalend. Maijs. Heracliæ AA. coss.

XV. Iidem AA. & CC. Basilidæ

De pignorib. & hypothecis.

DEBITOrem neq; uendentem, neq; donantem neq; legantē, uel fideicommiſſum relinquentem, poſſe deteriorem facere creditoris conditionem, certiſsimum eſt. Vnde ſi tibi obligatam rem probare poſſe confidis: pignora perſequi debes. s. v. Non. Maij. Heracliæ. AA. COSS. F

XVI. *Idem AA. & CC. Heroidi.*

ET SI FRAter tuus non ſuam, ſed ad te pertinentem pecuniam mutuam ſuo nomine dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quærere non potuit. Subſcripta. III. Idib. Maij. Hadrianopoli AA. COSS.

XVII. *Iidem AA. & CC. Pontiæ.*

QVAMVIS ea pecunia, quam à te mutuò frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen niſi ſpecialiter, uel generaliter hoc tibi obligauit: tuæ pecuniæ numeratio in cauſſam pignoris non deduxit. Sanè perſonali actione debitum apud præſidem petere non prohiberis. s. XII. Kalend. Iun. AA. COSS. G

XVIII. *Iidem AA. & CC. Euodio.*

PIGNORIS uel hypothecæ perſecutio in rem eſt. s. Kal. Decembr. Sirmij AA. COSS.

XIX. *Iidem AA. & CC. Maximo.*

SICVT nim maiorem pignorum creditor præſtare neceſſe non habet: ita dolum & culpam & cuſtodiam exhibere cogitur. D. XVII. Kal. Ianuar. AA. COSS.

XX. *Iidem AA. & CC. Alexandro.*

CREDItor ad petitionem urgeri iure minimè poteſt. Quapropter eo, quod uos hæredibus Euodiani debere confidiris, oblato, & (ſi nolint accipere) conſignato, atq; depoſito: de reddendo pignore eos præſidali notione conuenite. PP. XVII. Kal. Febr. AA. COSS. H

XXI. *Iidem AA. & CC. Victo.*

RES OBLIgatas exterus debito ſoluto liberando, datum petere, non earum domininm adipiſci poteſt. D. III. Kal. Nouembr. Retiariæ. CC. COSS.

XXII. *Iidem AA. et CC. Antiochianō.*

SECVNdus creditor, offerendo priori debitum, confirmat ſibi pignus: & à debitore ſortem, eiuſq; tantum uſuras, quæ fuiſſent præſtandæ, non etiam uſurarum uſuras petere poteſt. PP. III. Idib. Decembr. Nicomediæ CC. COSS.

XXIII. *Iidem AA. & CC. Macedoniano.*

MAIOR annis uiginti quinq; pignoris conuentionē remiſſam, cum hoc ſolum pactum, uel iuriſdictio ſecundum ipſius uoluntatē tueatur, perſequi nō poteſt. s. XVIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS. XXIIII. *Iidem AA. & CC. Marco.* I

PERSECVtione pignoris omiſſa, debitores actione perſonali connenire, creditor urgeri non poteſt. s. XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. COSS.

XXV. *Iidem AA. & CC. Dracontio.*

SERVO, qui fuerat pignori obligatus, defuncto: debiti permanet integra petitio. D. VI. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

XXVI. *Iidem AA. & CC. Mauritio.*

SI TIBI notarium pignoris titulo debitor tuus obliganit: eum, à quo mancipium abreptum proponis, apud rectorem pronnciæ conueni. s. IV. Kal. Iannar. Sirmij. CC. COSS. K

XXVII. *Imp.* IVSTINIANVS *A. Mennæ P. P.*

SVPER hypothecis, quas argenti diſtractores, uel metaxarij, uel alij quarumcunq; ſpecierum negociatores, pecunias ſibi credentibus dare ſolent, hoc ſpecialiter ſuper amputanda omni machinatione ſancimus: ut ſi poſt huiuſmodi contractum liberis ſuis, uel alio modo cognatis, quamcunq; militiam ijdem negociatores adquiſierint (eam tamē, quæ uendi, uel ad hæredes ſub certa definitione tranſmitti poteſt) liceat creditoribus eorū, etiam non probantibus ex pecunijs eorundem negociatorū liberos eorū uel cognatos militaſſe (dum tamen contrarium nō probetur, alios è ſuo patrimonio dediſſe pecunias) creditū ab ijs, qui militarint, exigere, uel tantū eos efflagitare, quāti uendi eadē militia poſsit. Quod ita obtinere

A nere sancimus, & si extraneis quibusdam ijsdem negociatores de suis pecunijs huiusmodi militiã adquisisse probentur: ut quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus talem militiam,quæ uendi,uel ad hæredes transmitti potest, permissum est,ut liceat creditoribus & adhuc uiuentium debitorũ iure hypothecæ uindicare militias, nisi sibi satisfiat: & post mortem eorum exigere,quod pro ijsdem militijs pro tenore communis militantium placiti,uel diuinæ sanctionis tale præstantis beneficium,dari solet: hoc in negociatorum personis, licet ipsi militantes obnoxij minimè debito sint,integrũ creditoribus seruetur. Quod scilicet in futuris militijs, non etiam in ijs,quas liberi uel cognati eorundem negociatorum B uel extranei pecunijs eorum meruerunt, tenere sancimus. D. Kalend. Iun. DN. Iustiniano A. PP. II. COSS.

IN QVIBVS CAVSSIS PIGNVS TACITE contrahitur TIT. XV.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Sperato.*

VNIVERSa bona eorum, qui censentur,uice pignorum tributis obligata sunt. PP. Kal.Iun. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. *Idem A. Proculo.*

CERTVM est, qui cum fisco contrahit, bona ueluti pignoris titulo obligari, C quamuis specialiter id non exprimatur. D. VI. Kal. Mart. Messala & Sabino COSS.

III. *Pars ex rescr. pro* ALEXANDRI A. *ad Demosthenem.*

QVAMVIS fructus pignori datorũ prædiorum (etsi id apertè non sit expressum) & ipsi pignori credantur tacita pactione esse: prædia tamen, quæ emuntur ex fructuum precio, ad eandem caussam uenire,nulli prudentiũ placuit. PP. Idib. Octobr. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Imppp.* CARVS, CARIN. *et* NVMERIAN. AAA. *Africano.*

SATIS notum est, & item constitutum, bona earum in dotem data, quæ nuptæ sunt ijs, qui primipili sarcinam subeunt, obnoxia necessitati eius teneri. Verum certo ordine: ut scilicet tunc demum ad hoc mulieris patrimonium periculum respiciat, si uniuersis uiri ac nominatorũ facultatibus exhaustis, nihil residuum inueniatur. D. V. Id. Aug. Cato & Carino D AA. COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Corinthiæ.*

SI NON inducta & illata in fundum, quæ pignoris caussa teneri placuerat, mancipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrentur: rector prouinciæ ea restitui iubebit. nec enim prætextu debiti pensionum restitutionem horum morari potest: cum si quid sibi deberi domina fundi expensionibus, uel quacunque ratione probare possit,huius solutionem solenniter fieri conueniat. Subscrip. XII. Kal. Febr. CC. COSS.

VI. *Impp.* THEOD. *&* VALENT. AA. *ad Florentium* P.P.

SI MATER legitimè liberorum tutela suscepta, ad secundas cõtra sacramentum præstitum adspirauerit nuptias, antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque, quod debetur ex ratione tutelæ gestæ, persoluerit: mariti quoque eius præteritæ tutelæ ratiocinijs bona E iure pignoris tenebuntur obnoxia. D. VI. Id. *. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

VII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni* P.P.

SANCIMVS de inuectis à conductore rebus & illatis, quæ domino pro pensionibus tacitè obligantur, non solum in utraque Roma & territorio earum hoc ius locum habere, sed etiam in nostris prouincijs. tali enim iusta præsumptione etiam omnes nostros prouinciales perpotiri desideramus. D. XV. Kalend. Nouembribus. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT TIT. XVI.

I. *Impp.* SEVERVS *&* ANTONINVS AA. *Carpo.*

Procura-

Si aliena res pignori data sit. Quæ res pignori oblig. poss. vel &c.

PROCVRATOR citra domini uoluntatem domum pignori frustra dedit. si tamen pecuniam creditoris in rem domini uersam constabit: non inutilis erit exceptio, duntaxat quod numeratum est, exsolui desideranti. PP. XI. Kalend. Nouembr. Seuero A. II. & Albino COSS. F

II. *Iidem AA. Latinæ.*

SI probaueris prædia uel hortos, de quibus agebatur, tuos esse: intelligis eos obligari creditori ab alio non potuisse, si non sciens hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. PP. I. Id. Octobr. Antonino A. II. & Geta II. COSS.

III. *Imp. ANTONINVS A. Martiæ.*

CVRATOR adulti uel tutor pupilli propriam rem mobilem eius, cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. PP. VI. Kal. Febr. Duobus & Aspris COSS. G

IIII. *Imp. ALEXANDER A. Secundo.*

NEC SI maior annis uiginti quinque fuisset filius tuus, qui in potestate tua erat, te inuito rem tuam obligare potuit. PP. V. Kal. Nouembr. Maximo II. & Aeliano COSS.

V. *Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Eutychio.*

CVM RES, quæ nec dum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat: ordinariam quidem actionem super pignore nō competere, manifestum est: sed tamē æquitatem facere, ut facile utilis persecutio exemplo pignoratitiæ detur. PP. XIII. Kal. Iun. Maximo II. Aquilino COSS. H

VI. *Iidem AA. & CC. Zosimo.*

QVAE PRAEdium in filios à se titulo donationis translatum creditori suo dat pignori: se magis pignoraticio contrario obligat iudicio, quàm quidquam dominis nocet: cum & Seruiana actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quæ obligantis in bonis fuerint: & per alium rem alienam inuito domino pignori capi nō posse, certissimum fit. S. V. Id. Iul. Philipp. AA. COSS.

VII. *Iidem AA. & CC. Corneliæ.*

SI IN REM suam accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic post perfectam ætatem consensum accommodasti: pignori res obligari non potuit. S. VI. Kal. Ianuar. AA. COSS. VIII. *Impp. HONOR. et THEOD. AA. Ioanni P. P.* I

NEXVM non facit prædiorum, nisi persona, quę iure potuit obligare. per seruum uero, aut procuratorem, colonumue, actorem, seu conductorem, ullum præiudicium possessioni, inuito uel inscio domino, imponi non posse: & iure, & legum authoritatibus declaratur. D. Idib. Iul. Rauennæ. Honorio XIII. & Theodosio X. AA. COSS.

QVAE RES PIGNORI OBLIGARI POSSVNT VEL non, & qualiter pignus contrahatur TIT. XVII.

I. *Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Optato.*

ALVMNOS tuos, cæterasque res, quas neminē credibile est pignori specialiter daturum fuisse, generali pacti cōuentione, quæ de bonis tuis facta est, in caussam pignoris nō fuisse, rationis est. PP. XII. Kal. April. Laterano & Rufino COSS. K

II. *Iidem AA. Rogato.*

CVM CONstet pignus consensu contrahi: nō dubitamus eum, qui emptiones agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. PP. V. Kal. Iul. Apro & Maximo COSS. III. *Imp. ANTONINVS A. Restituto.*

SI MONVMento corpus filiæ tuæ intulisti: religiosum idem fecisti. quo facto obligari à quoquam prohibente iuris religione, non posse, in dubium non uenit. PP. III. Kal. April. Læto II. & Cereali COSS. IIII. *Imp. ALEXANDER A. Euocato.*

NOMEN quoque debitoris pignorari & generaliter & specialiter posse, iam pridē placuit.

Quare

A Qui potiores in pignore habeantur.

Quare si debitor is satis non facit,cui tu credidisti:ille,cuius nomē tibi pignori datū est,(nisi ei,cui debuit,soluit,nondum certior à te de obligatione tua factus)utilibus actionibus satis tibi facere usq; ad id,quod tibi deberi à creditore eius probaueris,cōpelletur: quatenus tamen ipse debet.P P.prid.Kal.Mart.Fusco II.& Dextro COSS.

V. Idem A.Septimio.

SPEM eorum præmiorum,quæ pro coronis athletis pensitanda sunt,priuata pactiōe pignorare minimè admittendum est.& ideo nec si generale pactū de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit,tenet.PP.III.Kal.Maij, Maximo. II. & Paterno COSS.

B VI. Impp.DIOCLET.& MAXIMIAN.AA.& CC.Rufo.

QVI FILIOS nestros uel liberos homines pro pecunia,quā nobis credebat,pignoris titulo accepit,dissimulatione iuris se circumuenit:cum sit manifestum,obligationem pignoris non cōsistere,nisi in ijs,quæ quis de bonis suis facit obnoxia. S.Kal. Maijs.Heracliæ.AA. COSS.

VII. Imp.CONSTANTINVS.A. ad uniuersos prouinciales.

EXSECVTORES à quocūq; iudice dati ad exigēda debita,quæ ciuiliter poscuntur,seruos aratores,aut boues aratorios,aut instrumentum aratorium pignoris caussa de possessionibus non abstrahant,ex quo tributorum illatio tardetur.Si quis igitur intercessor,aut creditor,uel præfectus pagi,uel uici uel decurio in hac re fuerit detectus:æstimando à iudice supplicio subiugetur.D.III.Non.Iun. Sirmij Constantino A. & Licinio COSS.

C VIII. Impp. HONOR.et THEOD. AA.Probo.com.sacr.largit.

PIGNORum gratia aliquid,quod ad culturam agri pertinet,auferri non conuenit.D.VI. Idus Iun.Constante & Constantio COSS.

IX. Imp.IVSTINIANVS.A.Mennæ.P.P.

SI QVIS in cuiuscunq; cōtractus instrumento ea uerba posuerit.FIDE ET PERICVLO RERVM AD ME PERTINENTIVM,uel PER EARVM EXACTIONEM SATISFIERI TIBI PROMITTO:sufficere ea uerba ad rerum,tam earū,quas in præsenti debitor habet,quàm futurarū hypothecam:nec ex prioribus sanctionibus minus habere specialis hypothecæ memoriam uideri.cum sit iustum,uoluntates contrahentium magis,quàm uerborum conceptiones inspicere.Super qua generali hypotheca illud quoq; ad conseruandam contrahentium uoluntatem sancimus,ut si res suas supponere debitor dixerit,non adiecto,TAM
D PRAESENTES,QVAM FVTVRAS:ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras res producatur.D.III.Id. Decembr. Constantinop.D N.Iustiniano.A.P P.II.COS.

QVI POTIORES IN PIGNORE HABEantur TIT. XVIII.

I.Impp.SEVERVS.et ANTONINVS.AA.Secundo.

QVI pignus secundo loco accepit,ita ius suum confirmare potest,si priori creditori debitam pecuniam soluerit:aut cum obtulisset, isq; accipere noluisset, obsignauit,& deposuit, nec in usus suos conuertit.PP. Kal. Februarijs Laterano &
E Rufino COSS.

II. Imp. ANTONINVS.A.Chresto,& alijs.

SI DECRETO prætoris,qui de fideicommisso ius dixit,in possessionem fundi hæreditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia prius inducti estis,quàm aduersarius uester in caussam iudicati eiusdem fundi pignus occupauit eius iussu,qui iure sententiam exsequebatur,tempore potiores est s.nam cum de pignore utraq; pars contendit:præualet iure,qui præuenit.PP.V.Id.Maij.Duobus & Aspris COSS.

III. Idem.A. Vero.

SI FVNDum pignori accepisti,antequam reipublicæ obligaretur:sicut prior es tempore, ita potior es iure.PP.V.Id.Octobr.Antonino A.II.& Balbino COSS.

IIII. Idem A.Syluano.

Qui potiores in pignore habeantur.

CVM REMPublicam Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ in rerum, tu hæredis, quàm hæreditariarum possessionem missam esse proponas: intelligis, quamuis pater tuus cum Sossiano contraxerit: tamen si personali actione eum habuerit obligatum, præponi rempublicam iure pignoris, quæ ex authoritate eius, qui iubere potuit: seruandi iudicati caussa occupauit. PP. II. Id. Decembr. Læto II. & Cereali COSS.

V. Impp. ALEXANDER. A. Septimio.

PRIOR QVIDem creditor compelli nō potest tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitū offerre: sed si tu illi omne, quod debetur, solueris: pignoris tui caussa firmabitur. PP. III. Kal. Maij. Maximo. II. & Paterno COSS.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI GENERAliter bona sint obligata, & postea specialiter res alijs pignori dentur: quoniā ex generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit: si ab illo priore tempore tu comparasti: non oportet te ab eo, qui postea credidit, inquietari. PP. II. Id. Maij. Seculari. II. & Donato COSS.

VII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

LICET IISDem pignoribus multis creditoribus diuersis tēporibus datis, priores potiores habeantur: tamen cum, cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter statim conuenit, omnibus anteferri iuris authoritate declaratur. Subscripta. XVI. Kal. Februar. AA. COSS. H

VIII. Iidem AA. & CC. Fabricio.

DIVERSIS temporibus eadem reduobus iure pignoris obligata eum: qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti iuris est. Nec aliâs secundū distrahendi potestatem huius pignoris cōsequi, nisi superiori creditori debita fuerit soluta quantitas. S. prid. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

IX. Iidem AA. et CC. Asclepiodoto.

EOS, QVI acceperunt pignora, cum in rem habeant actionē: priuilegijs omnibus, quæ personalibus actionibus competunt, præferri constitit. D. III. Non. Decembr. CC. COSS.

X. Iidem. AA. et CC. Pollipeucæ.

CVM TIbi pro dote, quam acceperat, res maritus obligauit: eo mortuo hi, quibus easdē pignori dederat, non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. nā chirographarios creditores nec in rē nec in personam eos, qui debitori non probantur successisse, ulla ratione conuenire posse, manifestum est. PP. Non. Decembr. CC. COSS. I

XI. Imp. LEO. A. Erythrio. P. P.

SCRIPTuras, quæ sæpe adsolent à quibusdam secretò fieri interuenientibus amicis, nec non trāsigendi, uel paciscendi, seu fœnerandi, uel societatis coeundæ graria, seu de alijs quibuscūq; caussis, uel contractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα græcè appellantur: siue tota series earum manu contrahentium, uel notarij, aut alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen habeant subscriptiones: siue testibus adhibitis, siue nō: licet conditionales sint, quos uulgo tabularios appellant, siue non: quasi publicè scriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur habere decernimus. Sin autem ius pignoris, uel hypothecæ ex huiusmodi instrumentis uindicare quis sibi contenderit: eum, qui instrumentis publicè confectis nititur, præponi decernimus, etiam si posterior his cōtineatur: nisi forte probatæ atq; integræ opinionis trium uel amplius uirorum subscriptiones eisdem contineantur. tunc enim quasi publicè confecta accipiuntur. D. Kal. Iul. Constantinop. Martiano & Zenone COSS. K

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

ASSIDUIS aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant & ab anterioribus creditoribus substantias maritorum detentas. Nos itaq; ad antiquas leges prospeximus, in personalibus actiōibus rei uxoriæ actioni, quam in præsenti sustulimus, magnam prærogatiuā præstantes, ut contra omnes penè personales actiones

nes habeant priuilegia,& creditores alios antecedant,licet fuerant anteriores. Et hæc,cùm in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant. Illico iusticiæ uigorem ralaxabant,& senioribus hypothecis nouas mulieris hypothecas,si habebant actiones,expellebant.nec ad fragilitatem muliebrem respicientes,nec quòd & corpore,& substantia,& omni uita sua maritus fungitur,cum penè mulieribus tota substãtia in dote constituta est. oportebat enim maritos disponi creditoribus suis ex sua substantia satisfacere:nõ de dote mulieris quam ad suos uictus,suasq; alimonias mulier possidet,uel à semetipsa datam, uel pro ea ab alio. Ad hæc omnia respicientes,& reminiscẽtes quòd & alias duas cõstitutiones
B fecimus pro dotibus mulieribus subuenientes,& omnia in unũ colligentes:sancimus,ex stipulatu actionem,quam mulieribus iam pro dote restituenda dedimus, cuiq; etiam tacitam donauimus inesse hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores,licet anterioris sint temporis priuilegio uallati. Cum enim in personalibus actionibus (secũdũ quòd diximus)tali priuilegio utebatur res uxoria:quapropter nõ in hypotheca hoc mulieri & nũc indulgemus beneficium:licet res dotales uel ex his aliæ cõparatæ nõ exstent, sed quocunq; modo uel dissipatæ,uel consumptæ sint:si tamen re ipsa fuerint parti mariti datæ. Quis enim earum non misereatur propter obsequia, quæ maritis præstant, propter partus periculũ,& etiam liberorum procreationem,pro qua multa nostris legibus iuuenta priuilegia sunt. Et ideo quòd antiquitas quidem dare incepit,ad effectum autem non per-
C tulit,nos pleno legis articulo consummauimus:& siue liberos habeat mulier,siue ab initio non habuit,siue progenitos amisit,hoc ei priuilegium indulgemus. Exceptis uidelicet contra nouercas anterioris matrimonij filijs,quibus pro dote matris suæ iam quidẽ dedimus hypothecam contra paternas res uel eius creditores,in præsenti autem similem prærogatiuam eis seruamus:ne quod posteriori datũ est uxori,hoc anteriori negetur: sed sic maneat eis ius incorruptum,quasi adhuc uiuente etiam matre eorum.duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis,ex tempore prærogatiuam manere uolumus. Hæc autem tantũ ad dotem sancimus,non autem ante nuptias donationẽ,quam suo tempori seruire disponimus,& habere inter creditores sui temporis ordinem.non enim pro lucro fouemus mulieres, sed ne damnum patiantur,suisq; rebus defraudentur curamus. Quam legem ex
D præsenti tempore locũ habere sancimus,& non retrorsum referimus. DAT. V. Kal. Decẽb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

DE HIS, QVI IN PRIORVM CREDITORUM LOCUM SUCCEDUNT. TIT. XIX.

I. *Impp.* SEVERVS. *et* ANTONINVS. A A. *Marcellinæ.*

NON OMNIMODO succedunt in locum hypothecarij creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit. hoc enim tunc obseruatur, cum is, qui pecuniam postea dat,sub hoc pacto credat,ut idem pignus ei obligetur, & in locũ eius succedat. Quod cum in tua persona factum non sit(iudicatum est enim te pi-
E gnora non accepisse)frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Id. Iul. Pompeiano & Auito COS.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Felici.*

CVM PRO patre,in cuius potestate non eras,pecuniam fisco intuleris: & iure priuilegio eius successisti,& eius locum,cui pecuniam numerasti,consecutus es: nec ij creditores patris tui,qui personalem habuerunt actionem,uel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante distrahẽdo,iuri tuo aliquid derogauerũt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine te absente ab actoribus tuis solutum est:ut indebitum numeratum restitui, pignoraq; tibi nexa persequi te posse. PP. Kal. Octobr. Romæ. Sabino II. & Anulino COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER. A. *Valenti.*

SI Potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio, quam e-

De opribus publicis.

III. *Imp.* IVLIANVS A. *Edicio præf. Aegypti.*

PRAETORIA iudicum & domus publicas oportet publico iuri atque usui semper uindicari. PP. VI. Non Decembr. Mamertino & Neuita coss.

IIII. *Impp.* VALENTIN. *et* VALENS AA. *ad Symmachum* P.P.

INTRA urbem Romam ueterem & nouam nullus iudicum nouũ opus informet, quoties serenitatis nostrę arbitria cessabunt: nisi de suis pecunijs huiusmodi opus uoluerit construere. ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, uniuersis licentiam damus. D. VII. Kal. Iun. Philippis. Diuo Iouiano & Varroniano coss.

V. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *&* THEOD. AAA. *ad Proculum.*

PRAESCRIPTIO temporis iuri publico nõ debet obsistere, sed ne rescripta quidem. atque ideo diruenda sunt omnia, quæ per diuersas urbes in foro, uel in quocunque publico loco contra ornatum, & commodum, ac decoram faciem ciuitatis exstructa noscuntur. D. VI. Id. *. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino coss.

VI. *Iidem* AAA. *Cynegio* P.P.

AD PORTUS, & aquæductus, & murorum instaurationem, siue exstructionem certatim facta operarũ collatione, instaurare debent: neque aliquis ab huiusmodi consortio dignitatis priuilegijs excusari. D. XII. Kal. Febr. Constantinop. Richomere & Clearcho coss.

VII. *Imppp.* VALENT. THEOD. *et* ARCAD. AAA. *Cynegio* P.P.

OMNES, quibus uel cura mandata fuerit operum publicorum, uel pecunia ad exstructionem solito more credita, usque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis hæredibus teneantur obnoxij: ita, ut si quid uitij ædificatione intra præstitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen casibus ijs, qui sunt fortuiti) reformetur. D. III Non. Febr. Constantinop. Arcadio A. & Bautone coss.

VIII. *Imppp.* THEOD. ARCAD. *&* HONOR. AAA. *Aurelio* P.V.

SI QVANDO concessa à nobis licentia fuerit exstruendi: id sublimis magnificentia tua sciat esse seruandum, ut nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur nisi usque ad quinquaginta libras argenti precij æstimatione taxabitur. de ędificijs uero maioris precij ad nostram scientiã referatur: ut ubi amplior poscitur quantitas, Imperialis exstet authoritas. D. III. Kal. Mart. Constantinop. Theodosio A. III. & Habundantio coss.

IX. *Iidem* AAA. *Rufino* P.P.

SI QVI iudices perfecto publicis pecunijs operi suum nomen sine nostri nominis mentione inscripserint: maiestatis teneantur obnoxij. D. III. Non. Iul. Constantinop. Arcadio III. & Honorio II. AA. COSS.

X. *Impp.* ARCAD. *et* HONOR. AA. *Eusebio Com. sacr. largit.*

NE SPLENDIDISSIMÆ urbes uel oppida uetustate labantur: de redditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem reparationi publicorum mœnium & thermarum substitutioni deputamus. D. XI. Kal. Iul. Mediolani. Olybrio & Probino coss.

XI. *Iidem* AA. *Cæsario* P.P.

OMNES prouinciarũ rectores literis moneantur, ut sciant, ordines atque incolas urbium singularum muros, uel nouos debere facere, uel ueteres firmius renouare: scilicet hoc pacto impendijs ordinandis, ut adscriptio currat pro uiribus singulorum, deinde adscribantur pro æstimatione futuri operis territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imperauerit, neue minus, ne instans impediatur effectus. oportet namque per singula non sterilia iuga certa quoque distribui, ut par cunctis præbendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione, uel alia pręsumptione ab huiusmodi immunitate præbenda. D. VIII. Kal. April. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. COSS.

XII. *Iidem* AA. *Theodoro* P.P.

NEMO IVDICUM in id temeritatis erumpat, ut inconsulta pietate nostra noui aliquid operis existimet inchoandũ, uel ex diuersis operibus ornamenta, aut marmora, uel quamlibet

A libet speciem, quæ fuisse in usu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, uel aliò transferre si/ne iussu tuæ sublimitatis audeat. Etenim si quis contrà fecerit: sex libris auri multabitur. Similis etiam condemnatio ordinis ciuitatum manebit, nisi ornamentum genitalis patriæ huiusmodi decreti authoritate defenderint. Horreorum autem uel stabulorum fabricas arbitratu proprio prouinciarum iudices studio laudandæ deuotionis arripiant. D. III. Kal. Ianuar. Mediolani Honorio. IV. & Eutychiano coss.

XIII. Iidem AA. Seuero P.V.

Aedificia, quæ uulgo parapetasia nuncupantur, uel si qua alia opera mœnibus uel publicis operibus sociata cohærent, ut ex ijs incendium, uel insidias uicinitas reformidet, aut an/B gustentur spacia platearum, uel minuatur porticibus latitudo: dirui ac prosterni præcipi/mus. Dat. III. Kal. Ianuar. Mediolani. Honorio A. IV. & Eutichiano coss.

XIIII. Iidem AA. Eutychiano P.P.

Si aliquando homines emergant, qui à nostra clementia opus publicum sibi præberi postulauerint: non nisi diruta, penitusq; destructa, & quę parum sunt in usu ciuitatium, per/cipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimæ tuæ sedis. D. Idib. Decembr. Honorio A. IV. & Eutichiano coss.

XV. Iidem. & THEODOSIVS AAA. Aemiliano P.P.

Si quando usus exegerit, uel porticus, uel quaslibet ætatis senio ædes, seu fortuitis con/cussas casibus, repari: liceat etiā inconsulta clementia nostra, cum reuerentia sui, imaginem C deponere, uel nostram, uel retro principum, reportatamq; post refecta ædificia loco pro/prio denuo collocare. D. V. Kal. Iul. Constantinop. Arcadio A. VI. & Probo coss.

XVI. Impp. HONOR. et THEODOS. AA. Monaxio P.P.

Quicunque locus in palatio huius urbis priuatis ædificijs incommodè occupatus est: is quàm primū subrutis omnibus, quæ in eo sunt, ædificijs palatio reformetur, quod priua/torum nō est parietibus coartandū. nam imperio magna ab uniuersis secreta debentur: ut hi tantum locum habitandi habeant, quos legitimus maiestatis nostræ usus, & reipublicæ disciplina delegit: in futurum etiam uniuersis ab huiusmodi usurpatione prohibendis. D. VII. Kal. Mart. Constantinop. Honorio VIII. & Theodosio III. AA. coss.

XVII. Iidem AA. Anthemio P.P.

D Turres noui muri, qui ad munitionem splendissimæ urbis exstructus est, completo opere, præcipimus usui eorum deputari, per quorum terras idem murus studio & proui/sione magnitudinis tuę ex nostræ serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, ut annis singulis hi, ad quorum iura terrulæ demigrauerint, pro/prio sumptu eorum instaurationem sibimet intelligant procurandam, eorumq; usu publi/co beneficio potientes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertine/re. ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum usu & utilitate serua/bitur. D. II. Non. April. Lucio V. C. cos.

XVIII. Imp. THEDOSIVS A. Seuero P.P.

Quia plurimæ domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi esse memorantur: E reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad præbenda luminaria, & æ/dificia, ac tecta reparanda regiæ urbis lauācro, sine aliqua iubemus excusatione conferri. D. VI. Id. Ian. Victore V. C. cos.

XIX. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Cyro P.V.

Quisiue authoritate diuini rescripti ad iudiciū tuæ celsitudinis destinandi, angiportus integros, uel partes suis domibus incluserunt, seu porticus usurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimæ reddere ciuitati iubemus: multa quinquaginta librarum auri non de/futura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. D. Kalend. Nouembribus. Theodosio A. XVII. & Festo coss.

De pignoribus et hypothecis.

A interim non auferri præses prouinciæ iubebit. PP. II. Kal. Iun. Chilone & Libone coss.

III. *Iidem* AA. *Maximo.*

CREDITORES, qui non reddita sibi pecunia, conuentionis legem, ingreßi poßeßionem exercent: uim quidem facere non uidentur: attamen authoritate præsidis poßeßionem adipisci debent. PP. Kal. Maij. Antonino A. II. & Geta II. COSS.

IIII. *Iidem* AA. *Bellio.*

CVM TE pecuniam accepisse, & agros tuos obligasse fatearis: non habet rationē, quod quereris, ui te coactum, pignori dare. Si igitur recipere uis rem tuam: solue creditori pecuniam debitam. D. III. Kal. Iun. Antonino A. III. & Geta III. COSS.
B

V. *Imp.* ANTONINVS A. *Domitio.*

PRAESES prouinciæ uir clarißimus ius pignoris tui exsequētem te audiet: nec tibi oberit sententia aduersus debitorem tuum dicta, si eum collusisse cum aduersario tuo, aut (ut dicis) non caussa cognita, sed præscriptione superatum esse constiterit. PP. Id. Maij. Romæ. Duobus & Aspris COSS.

VI. *Idem* A. *Quinto.*

IN SVMMA debiti computabitur etiam id, quod propter poßeßiones pignori datas ad collationem uiarum muniendarum, uel quodlibet aliud necessarium obsequiū præstitisse creditorem constiterit. PP. III. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

VII. *Imp.* GORDIANVS A. *Martiano.*

C VSVCAPIO pignoris conuentionem non exstinguit. PP. Non. Septembr. Pio & Pontiano COSS.

VIII. *Idem* A. *Festo.*

QVAMVIS personali actione expertus aduersus reum, uel fideiussores, seu eius mandatores, feceris condemnationem: pignoris tamen adhuc habes persecutionē. PP. Idib. Martijs. Gordiano A. & Auiola COSS.

IX. *Idem* A. *Attico.*

SI DOMINIŪ eius poßeßionis, quę pignori data esset, à debitrice domina ad te translatū est, eamq; postea creditor uel eius hæredes detinere cœperunt: uindicare eā potes, pręside prouincię curante, ut fructuum deducta ratione, residuoq; à te oblato, si fuerit satisfactum, ea poßeßio tibi reddatur. PP. III. Kal Octobr. Gordiano A. & Auiola COSS.

X. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *et* CC. *Alexandro.*

D DEBITORES præsentes prius denunciationibus conueniendi sunt. Igitur si conuenti debito satis non fecerint: persequenti tibi pignora seu hypothecas, quas instrumēto specialiter comprehensas esse dicis, competentibus actionibus, rector prouinciæ authoritatis suæ auxilium impertire non dubitabit. D. XIIII. Kal. Febr. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

XI. *Iidem* AA. *et* CC. *Euphrosyno.*

NOMINATO pignori capere sine præsidis authoritate res nominati non licet. S. III. Id. Mart. AA. & COSS.

XII. *Iidem* AA. *&* CC. *Eusebio.*

SI VXOR tua pro pecunia, quam accepit mutuò, res proprias obligauit pignori, eiq; tu successisti: licet instrumento eius facti testimonium collatum non sit: soluto tamen debito
E creditorem de ijs tibi reddendis solenni iure conuenies. S. V. Kal. April. AA. COSS.

XIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Matronæ.*

CVM DOMINAM non minorem quinq; & uiginti annis ea, quę obligauerat tibi, iure dominij poßidere permisisse, & in solutum dedisse, precibus significes: dominę contractus & uoluntas ad firmitatem tibi sufficit. S. III. Kal. Maij. Heracliæ AA. COSS.

XIIII. *Iidem.* AA. *et* CC. *Apiano.*

DISTRACTIS à debitore pignoribus, creditores in potestate habere, utrumnē personali obligatos sibi, an pignora poßidentes in rem actione conuenire uelint, non est iuris incerti. S. Kalend. Maij. Heracliæ AA. COSS.

XV. *Iidem* AA. *&* CC. *Basilidæ*

Debito-

De pignorib. & hypothecis.

DEBITOrem neque uendentem, neque donantem neque legantē, uel fideicommissum relinquentem, posse deteriorem facere creditoris conditionem, certissimum est. Unde si tibi obligatam rem probare posse confidis: pignora persequi debes. s. v. Non. Maij. Heracliæ. AA. COSS. F

XVI. *Idem AA. & CC. Heroidi.*

ET SI FRAter tuus non suam, sed ad te pertinentem pecuniam mutuam suo nomine dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quærere non potuit. Subscripta. III. Idib. Maij. Hadrianopoli AA. COSS.

XVII. *Iidem AA. & CC. Pontiæ.*

QVAMVIS ea pecunia, quam à te mutuò frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter, uel generaliter hoc tibi obligauit: tuæ pecuniæ numeratio in caussam pignoris non deduxit. Sanè personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. s. XII. Kalend. Iun. AA. COSS. G

XVIII. *Iidem AA. & CC. Euodio.*

PIGNORis uel hypothecæ persecutio in rem est. s. Kal. Decembr. Sirmij AA. COSS.

XIX. *Iidem AA. & CC. Maximo.*

SICVT uim maiorem pignorum creditor præstare necesse non habet: ita dolum & culpam & custodiam exhibere cogitur. D. XVII. Kal. Ianuar. AA. COSS.

XX. *Iidem AA. & CC. Alexandro.*

CREDItor ad petitionem urgeri iure minimè potest. Quapropter eo, quod uos hæredibus Euodiani debere confiditis, oblato, & (si nolint accipere) consignato, atque deposito: de reddendo pignore eos præsidali notione conuenite. PP. XVII. Kal. Febr. AA. COSS. H

XXI. *Iidem AA. & CC. Victo.*

RES OBLIgatas exterus debito soluto liberando, datum petere, non eatum dominium adipisci potest. D. III. Kal. Nouembr. Retiariæ. CC. COSS.

XXII. *Iidem AA. et CC. Antiochianō.*

SECVNdus creditor, offerendo priori debitum, confirmat sibi pignus: & à debitore sortem, eiusque tantum usuras, quæ fuissent præstandæ, non etiam usurarum usuras petere potest. PP. III. Idib. Decembr. Nicomediæ CC. COSS.

XXIII. *Iidem AA. & CC. Macedoniano.*

MAIOR annis uiginti quinque pignoris conuentionē remissam, cum hoc solum pactum, uel iurisdictio secundum ipsius uoluntatē tueatur, persequi nō potest. s. XVIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS. I

XXIIII. *Iidem AA. & CC. Marco.*

PERSECVtione pignoris omissa, debitores actione personali conuenire, creditor urgeri non potest. s. XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. COSS.

XXV. *Iidem AA. & CC. Dracontio.*

SERVO, qui fuerat pignori obligatus, defuncto: debiti permanet integra petitio. D. VI. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

XXVI. *Iidem AA. & CC. Mauritio.*

SI TIBI notarium pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum, à quo mancipium abreptum proponis, apud rectorem prouinciæ conueni. s. IV. Kal. Ianuar. Sirmij. CC. COSS. K

XXVII. *Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P. P.*

SVPER hypothecis, quas argenti distractores, uel metaxarij, uel alij quarumcunque specierum negociatores, pecunias sibi credentibus dare solent, hoc specialiter super amputanda omni machinatione sancimus: ut si post huiusmodi contractum liberis suis, uel alio modo cognatis, quamcunque militiam ijdem negociatores adquisierint (eam tamē, quæ uendi, uel ad hæredes sub certa definitione transmitti potest) liceat creditoribus eorū, etiam non probantibus ex pecunijs eorundem negociatorū liberos eorū uel cognatos militasse (dum tamen contrarium nō probetur, alios è suo patrimonio dedisse pecunias) creditū ab ijs, qui militarint, exigere, uel tantū eos efflagitare, quāti uendi eadē militia possit. Quod ita obtinere

A nere sancimus, & si extraneis quibusdam ijsdem negociatores de suis pecunijs huiusmodi militiã adquisisse probentur: ut quod generaliter in ipsis debitoribus militantibus talem militiam, quæ uendi, uel ad hæredes transmitti potest, permissum est, ut liceat creditoribus & adhuc uiuentium debitorũ iure hypothecæ uindicare militias, nisi sibi satisfiat: & post mortem eorum exigere, quod pro ijsdem militijs pro tenore communis militantium placiti, uel diuinæ sanctionis tale præstantis beneficium, dari solet: hoc in negociatorum personis, licet ipsi militantes obnoxij minimè debito sint, integrũ creditoribus seruetur. Quod scilicet in futuris militijs, non etiam in ijs, quas liberi uel cognati eorundem negociatorum B uel extranei pecunijs eorum meruerunt, tenere sancimus. D. Kalend. Iun. DN. Iustiniano A. PP. II. COSS.

IN QVIBVS CAVSSIS PIGNVS TACITE contrahitur TIT. XV.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Sperato.*

VNIVERSA bona eorum, qui censentur, uice pignorum tributis obligata sunt. PP. Kal. Iun. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

II. *Idem A. Proculo.*

CERTVM est, qui cum fisco contrahit, bona ueluti pignoris titulo obligari, C quamuis specialiter id non exprimatur. D. VI. Kal. Mart. Messala & Sabino COSS.

III. *Pars ex rescr. pro* ALEXANDRI A. *ad Demosthenem.*

QVAMVIS fructus pignori datorũ prædiorum (etsi id apertè non sit expressum) & ipsi pignori credantur tacita pactione esse: prædia tamen, quæ emuntur ex fructuom precio, ad eandem caussam uenire, nulli prudentiũ placuit. PP. Idib. Octobr. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Imppp.* CARVS, CARIN. *et* NVMERIAN. AAA. *Africano.*

SATIS notum est, & item constitutum, bona earum in dotem data, quæ nuptæ sunt ijs, qui primipili sarcinam subeunt, obnoxia necessitati eius teneri. Verum certo ordine: ut scilicet tunc demum ad hoc mulieris patrimonium periculum respiciat, si uniuersis uiri ac nominatorũ facultatibus exhaustis, nihil residuum inueniatur. D. V. Id. Aug. Caro & Carino D AA. COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Corinthiæ.*

SI NON inducta & illata in fundum, quæ pignoris caussa teneri placuerat, mancipia fuissent, nec hæc specialiter obligata monstrentur: rector prouinciæ ea restitui iubebit. nec enim prætextu debiti pensionum restitutionem horum morari potest: cum si quid sibi deberi domina fundi expensionibus, uel quacunque ratione probare possit, huius solutionem solenniter fieri conueniat. Subscrip. XII. Kal. Febr. CC. COSS.

VI. *Impp.* THEOD. & VALENT. AA. *ad Florentium P. P.*

SI MATER legitimè liberorum tutela suscepta, ad secundas cõtra sacramentum præstitum adspirauerit nuptias, antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eisque, quod debetur ex ratione tutelæ gestæ, persoluerit: mariti quoque eius præteritę tutelæ ratiocinijs bona E iure pignoris tenebuntur obnoxia. D. VI. Id. *. Theodosio A. XVII. & Festo COSS.

VII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P. P.*

SANCIMVS de inuectis à conductore rebus & illatis, quæ domino pro pensionibus tacitè obligantur, non solum in utraque Roma & territorio earum hoc ius locum habere, sed etiam in nostris prouincijs. tali enim iusta præsumptione etiam omnes nostros prouinciales perpotiri desideramus. D. XV. Kalend. Nouembribus. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT TIT. XVI.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Carpo.*

Procura-

Si aliena res pignori data sit. Quae res pignori oblig. poss. uel &c.

ROCVRATOR citra domini uoluntatem domum pignori frustra dedit. si tamen pecuniam creditoris in rem domini uersam constabit: non inutilis erit exceptio, duntaxat quod numeratum est, exsolui desideranti. PP. XI. Kalend. Nouembr. Seuero A. II. & Albino coss. F

II. *Iidem* AA. *Latinae.*

SI PROBAUERIS praedia uel hortos, de quibus agebatur, tuos esse: intelligis eos obligari creditori ab alio non potuisse, si non sciens hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis dissimulasti. PP. I. Id. Octobr. Antonino A. II. & Geta II. COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS A. *Martiae.*

CVRATOR adulti uel tutor pupilli propriam rem mobilem eius, cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non potest: nisi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. PP. VI. Kal. Febr. Duobus & Aspris COSS. G

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Secundo.*

NEC SI maior annis uiginti quinque fuisset filius tuus, qui in potestate tua erat, te inuito rem tuam obligare potuit. PP. V. Kal. Nouembr. Maximo II. & Aeliano COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Eutychio.*

CVM RES, quae nec dum in bonis debitoris est, pignori data ab eo, postea in bonis eius esse incipiat: ordinariam quidem actionem super pignore nõ competere, manifestum est: sed tamẽ aequitatem facere, ut facile utilis persecutio exemplo pignoratitiae detur. PP. XIII. Kal. Iun. Maximo II. Aquilino COSS. H

VI. *Iidem* AA. & CC. *Zosimo.*

QVAE PRAEdium in filios à se titulo donationis translatum creditori suo dat pignori: se magis pignoratitio contrario obligat iudicio, quàm quidquam dominis nocet: cum & Seruiana actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non posse, nisi quae obligantis in bonis fuerint: & per alium rem alienam inuito domino pignori capi nõ posse, certissimum sit. S. V. Id. Iul. Philipp. AA. COSS.

VII. *Iidem* AA. & CC. *Corneliae.*

SI IN REM suam accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic post perfectam aetatem consensum accommodasti: pignori res obligari non potuit. S. VI. Kal. Ianuar. AA. COSS. VIII. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. A. A. *Ioanni P.P.* I

NEXVM non facit praediorum, nisi persona, quę iure potuit obligare. per seruum uero, aut procuratorem, colonumúe, actorem, seu conductorem, ullum praeiudicium possessioni, inuito uel inscio domino, imponi non posse: & iure, & legum authoritatibus declaratur. D. Idib. Iul. Rauennae. Honorio XIII. & Theodosio X. AA. COSS.

QVAE RES PIGNORI OBLIGARI POSSVNT VEL non, & qualiter pignus contrahatur. TIT. XVII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Optato.*

LVMNOS tuos, caeterasque res, quas neminẽ credibile est pignori specialiter daturum fuisse, generali pacti cõuentione, quae de bonis tuis facta est, in caussam pignoris nõ fuisse, rationis est. PP. XII. Kal. April. Laterano & Rufino COSS. K

II. *Iidem* AA. *Rogato.*

CVM CONstet pignus consensũ contrahi: nõ dubitamus eum, qui emptiones agrorum suorum pignori posuit, de ipsis agris obligandis cogitasse. PP. V. Kal. Iul. Apro & Maximo COSS. III. *Imp.* ANTONINVS A. *Restituto.*

SI MONVMENTO corpus filiae tuae intulisti: religiosum idem fecisti. quo facto obligari à quoquam prohibente iuris religione, non posse, in dubium non uenit. PP. III. Kal. April. Laeto II. & Cereali COSS. IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Euocato.*

NOMEN quoque debitoris pignorari & generaliter & specialiter posse, iam pridẽ placuit.

Quare

A *Qui potiores in pignore habeantur.*

Quare si debitor is satis non facit, cui tu credidisti: ille, cuius nomē tibi pignori datū est, (nisi ei, cui debuit, soluit, nondum certior à te de obligatione tua factus) utilibus actionibus satis tibi facere usq; ad id, quod tibi deberi à creditore eius probaueris, cōpelletur: quatenus tamen ipse debet. P P. prid. Kal. Mart. Fusco II. & Dextro COSS.

V. *Idem A. Septimio.*

SPEM eorum præmiorum, quæ pro coronis athletis pensitanda sunt, priuata pactiōe pignorare minime admittendum est. & ideo nec si generale pactū de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet. PP. III. Kal. Maij, Maximo. II. & Paterno COSS.

B VI. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Rufo.*

QVI FILIOS uestros uel liberos homines pro pecunia, quā nobis credebat, pignoris titu lo accepit, dissimulatione iuris se circumuenit: cum sit manifestum, obligationem pignoris non cōsistere, nisi in ijs, quæ quis de bonis suis facit obnoxia. s: Kal. Maijs. Heracliæ. AA. COSS.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad uniuersos prouinciales.*

EXSECVTORES à quocūq; iudice dati ad exigēda debita, quæ ciuiliter poscuntur, seruos aratores, aut boues ararorios, aut instrumentum aratorium pignoris caussa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorum illatio tardetur. Si quis igitur intercessor, aut creditor, uel præfectus pagi, uel uici uel decurio in hac re fuerit derectus: æstimando à iudice supplicio subiugetur. D. III. Non. Iun. Sirmij Constantino A. & Licinio COSS.

C VIII. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. A A. *Probo. com. sacr. largit.*

PIGNORUM gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit. D. VI. Idus Iun. Constante & Constantio COSS.

IX. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ.* P. P.

SI QVIS in cuiuscunq; cōtractus instrumento ea uerba posuerit. FIDE ET PERICVLO RERVM AD ME PERTINENTIVM, uel PER EARVM EXACTIONEM SATISFIERI TIBI PROMITTO: sufficere ea uerba ad rerum, tam earū, quas in præsenti debitor habet, quàm futurarū hypothecam: nec ex prioribus sanctionibus minus habere specialis hypothecæ memoriam uideri. cum sit iustum, uoluntates contrahentium magis, quàm uerborum conceptiones inspicere. Super qua generali hypotheca illud quoq; ad conseruandam contrahentium uoluntatem sancimus, ut si res suas supponere debitor dixerit, non adiecto, TAM PRAESENTES, QVÀM FVTVRAS: ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras res producatur. D. III. Id. Decembr. Constantinop. D N. Iustiniano. A. P P. II. COS.

D

QVI POTIORES IN PIGNORE HABEantur TIT. XVIII.

I. *Impp.* SEVERVS. *et* ANTONINVS. AA. *Secundo.*

QVI pignus secundo loco accepit, ita ius suum confirmare potest, si priori creditori debitam pecuniam soluerit: aut cum obtulisset, isq; accipere noluisset, obsignauit, & deposuit, nec in usus suos connertit. PP. Kal. Februarijs Laterano & Rufino COSS.

E

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Chresto, & alijs.*

SI DECRETO prætoris, qui de fideicommisso ius dixit, in possessionem fundi hæreditarij fideicommissi conditionalis seruandi gratia prius inducti estis, quàm aduersarius uester in caussam iudicati eiusdem fundi pignus occupauit eius iussu, qui iure sententiam exsequebatur, tempore potiores estis. nam cum de pignore utraq; pars contendit: præualet iure, qui præuenit. PP. V. Id. Maij. Duobus & Aspris COSS.

III. *Idem. A. Varo.*

SI FVNDUM pignori accepisti, antequam reipublicæ obligaretur: sicut prior es tempore, ita potior es iure. PP. V. Id. Octobr. Antonino A. II. & Balbino COSS.

IIII. *Idem A. Syluano.*

Qui potiores in pignore habeantur.

CVM REMPUBLICAM Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ in rerum, tã hæredis, quàm hæreditariarum possessionem missam esse proponas: intelligis, quamuis pater tuus cum Sossiano contraxerit: tamen si personali actione eum habuerit obligatum, præponi rempublicam iure pignoris, quæ ex authoritate eius, qui iubere potuit: seruandi iudicati caussa occupauit. PP. II. Id. Decembr. Læto II. & Cereali COSS.

V. Impp. ALEXANDER. A. Septimio.

PRIOR QVIDEM creditor compelli nõ potest tibi, qui posteriore loco pignus accepisti, debitũ offerre: sed si tu illi omne, quod debetur, solueris: pignoris tui caussa firmabitur. PP. III. Kal. Maij. Maximo. II. & Paterno COSS.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Philoxeno.

SI GENERALITER bona sint obligata, & postea specialiter res alijs pignori dentur: quoniã ex generali obligatione potior habetur creditor, qui antea contraxit: si ab illo priore tempore tu comparasti: non oportet te ab eo, qui postea credidit, inquietari. PP. II. Id. Maij. Seculari. II. & Donato COSS.

VII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

LICET IISDEM pignoribus multis creditoribus diuersis tẽporibus datis, priores potiores habeantur: tamen eum, cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter statim conuenit, omnibus anteferri iuris authoritate declaratur. Subscripta. XVI. Kal. Februar. AA. COSS. H

VIII. Iidem AA. & CC. Fabricio.

DIVERSIS temporibus eadem reduobus iure pignoris obligata eum: qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifesti iuris est. Nec aliàs secundũ distrahendi potestatem huius pignoris cõsequi, nisi superiori creditori debita fuerit soluta quantitas. S. prid. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

IX. Iidem AA. et CC. Asclepiodoto.

EOS, QVI acceperunt pignora, cum in rem habeant actionẽ: priuilegijs omnibus, quæ personalibus actionibus competunt, præferri constitit. D. III. Non. Decembr. CC. COSS.

X. Iidem. AA. et CC. Pollipeucæ.

CVM TIBI pro dote, quam acceperat, res maritus obligauit: eo mortuo hi, quibus easdẽ pignori dederat, non offerentes debitum, nulla possunt persequi ratione. nã chirographarios creditores nec in rẽ nec in personam eos, qui debitori non probantur successisse, ulla ratione conuenire posse, manifestum est. PP. Non. Decembr. CC. COSS. I

XI. Imp. LEO. A. Erythrio. P. P.

SCRIPTURAS, quæ sæpe adsolent à quibusdam secretò fieri interuenientibus amicis, nec non trãsigendi, uel paciscendi, seu fœnerandi, uel societatis coeundæ gratia, seu de alijs quibuscunq; caussis, uel contractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα græcè appellantur: siue tota series earum manu contrahentium, uel notarij, aut alterius cuiuslibet scripta fuerit, ipsorum tamen habeant subscriptiones: siue testibus adhibitis, siue nõ: licet conditionales sint, quos uulgo tabularios appellant, siue non: quasi publicè scriptas, si personalis actio exerceatur, suum robur habere decernimus. Sin autem ius pignoris, uel hypothecæ ex huiusmodi instrumentis uindicare quis sibi contenderit: eum, qui instrumentis publicè confectis nititur, præponi decernimus, etiam si posterior his cõtineatur: nisi forte probatæ atq; integræ opinionis trium uel amplius uirorum subscriptiones eisdem contineantur. tunc enim quasi publicè confecta accipiuntur. D. Kal. Iul. Constantinop. Martiano & Zenone COSS. K

XI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

ASSIDUIS aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant & ab anterioribus creditoribus substantias maritorum detentas. Nos itaq; ad antiquas leges prospeximus, in personalibus actiõibus rei uxoriæ actioni, quam in præsenti sustulimus, magnam prærogatiuã præstantes, ut contra omnes penè personales actio-

nes

nes habeant priuilegia,& creditores alios antecedant,licet fuerant anteriores.Et hæc,cùm in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant.Illico iustitiæ uigorem ralaxabant,& senioribus hypothecis nouas mulieris hypothecas,si habebant actiones,expellebant.nec ad fragilitatem muliebrem respicientes,nec quòd & corpore,& substantia,& omni uita sua maritus fungitur,cum penè mulieribus tota substátia in dote constituta est. oportebat enim maritos disponi creditoribus suis ex sua substantia satisfacere:nō de dote mulieris quam ad suos uictus,suasq; alimonias mulier possidet,uel à semetipsa datam, uel pro ea ab alio. Ad hæc omnia respicientes,& reminiscētes quòd & alias duas cōstitutiones
B fecimus pro dotibus mulieribus subuenientes,& omnia in unū colligentes:sancimus,ex stipulatu actionem,quam mulieribus iam pro dote restituenda dedimus, cuiq; etiam tacitam donauimus inesse hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores,licet anterioris sint temporis priuilegio uallati. Cum enim in personalibus actionibus (secūdū quòd diximus)tali priuilegio utebatur res uxoria:quapropter nō in hypotheca hoc mulieri & nūc indulgemus beneficium:licet res dotales uel ex his aliæ cōparatæ nō exstent, sed quocunq; modo uel dissipatæ,uel consumptæ sint:si tamen re ipsa fuerint parti mariti datæ. Quis enim earum non misereatur propter obsequia, quæ maritis præstant, propter partus periculū,& etiam liberorum procreationem,pro qua multa nostris legibus iuuenta priuilegia sunt. Et ideo quòd antiquitas quidem dare incepit,ad effectum autem non pertulit,nos pleno legis articulo consummauimus:& siue liberos habeat mulier,siue ab initio
C non habuit, siue progenitos amisit,hoc ei priuilegium indulgemus. Exceptis uidelicet contra nouercas anterioris matrimonij filijs,quibus pro dote matris suæ iam quidē dedimus hypothecam contra paternas res uel eius creditores,in præsenti autem similem prærogatiuam eis seruamus:ne quod posteriori datū est uxori,hoc anteriori negetur: sed sic maneat eis ius incorruptum, quasi adhuc uiuente etiam matre eorum. duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis,ex tempore prærogatiuam manere uolumus. Hæc autem tantū ad dotem sancimus,non autem ante nuptias donationē,quam suo tempori seruire disponimus,& habere inter creditores sui temporis ordinem. non enim pro lucro fouemus mulieres, sed ne damnum patiantur,suisq; rebus defraudentur curamus. Quam legem ex
D præsenti tempore locū habere sancimus,& non retrorsum referimus. DAT. V. Kal. Decēb. Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis. VV. CC.

DE HIS, QVI IN PRIORVM CREDITORUM LOCUM SUCCEDUNT. TIT. XIX.

I. *Impp.* SEVERVS. *et* ANTONINVS. A A. *Marcellinæ.*

NON OMNIMODO succedunt in locum hypothecarij creditoris hi, quorum pecunia ad creditorem transit. hoc enim tunc obseruatur, cum is, qui pecuniam postea dat, sub hoc pacto credat, ut idem pignus ei obligetur, & in locū eius succedat. Quod cum in tua persona factum non sit (iudicatum est enim te pi-
E gnora non accepisse) frustra putas tibi auxilio opus esse constitutionis nostræ ad eam rem pertinentis. PP. Id. Iul. Pompeiano & Auito COS.

II. *Imp.* ANTONINVS. A. *Felici.*

CVM PRO patre, in cuius potestate non eras, pecuniam fisco intuleris: & iure priuilegio eius successisti, & eius locum, cui pecuniam numerasti, consecutus es: nec ij creditores patris tui, qui personalem habuerunt actionem, uel cum eo postea sub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante distrahēdo, iuri tuo aliquid derogauerūt. Vnde intelligis, si quid tuo nomine te absente ab actoribus tuis solutum est: ut indebitum numeratum restitui, pignoraq; tibi nexa persequi te posse. PP. Kal. Octobr. Romæ. Sabino II. & Anulino COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER. A. *Valenti.*

SI Potiores creditores pecunia tua dimissi sunt, quibus obligata fuit possessio, quam e-

misse te dicis,ut preciū peruenirct ad eosdem priores creditores:in ius eorum successisti,& contra eos,qui inferiores illis fuerunt,iusta defensione te tueri potes. P P.Kal. Febr.Iuliano II.& Crispino coss.

IIII. Impp.DIOCLET.et MAXIMIAN.AA.Valenti.

Si prior respublica contraxit,fundusq; ei obligatus est:tibi secundo creditori offerenti pecuniam potestas est,ut succedas etiam in ius reipublicae.P P.XV. Kal. Iun. Maximo. II.& Aquilino coss.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS uendiderit. TIT. XX.

I. Imp.ALEXANDER.A.Athenioni.

Si uendiderit,qui ante pignus accepit:persecutio tibi hypothecaria superesse nō potest. Cum autem debitor ipsi priori creditori eadē pignora solutò dederit,uel uendiderit:non magis tibi persecutio adempta est,quàm si alij easdem res debitor uenumdedisset.sed ita persequens res obligatas audieris,si quod eidē possessori propter praecedentis contractus authoritatem debitum est,obtuleris. PP.* Agricola & Clementino coss. II. Impp.DIOCLET.et MAXIMIAN.AA.&CC. Eudemiae.

Obligata pignoris iure,creditore rectè distrahente,post debitor emptori precium offerens,nel creditori,quod debuit,euincere non potest.S.XVI. Kal. Ianuar. AA.coss.

III. Iidem.AA.et CC.Theophilo.

Quominus creditor,qui antea pignus accepit,distrahat: non offerendo secundus priori debitum,interpellare non potest.D.VI.Kal.April.CC.coss.

SI COMMVNIS RES PIGNORATA SIT. TIT. XXI.

I. Imp.ANTONINVS.A. Venusto.

Frater tuus,sicut uobis inuitis portionem uobis competentem obligare non potuit,ita suam dando,obligationem creditori quaesiuit. Vnde intelligis,nullū praeiudicium dominio uestro contractum eius facere potuisse.Accepta.*

DE PRAETORIO PIGNORE,ET VT IN ACTIONIbus etiam debitorum missio praetorij pignoris procedat. TIT. XXII.

I. Imp.IVSTINIANVS. A.Mennae.P.P.

Si praetorium pignus quicunq; iudices dandum alicui prospexerint: non solū super rebus mobilibus,& immobilibus,& se mouentibus,sed etiam super actionibus,quae debitori cōpetūt,praecipimus hoc eis licere decernere.D.Kal.April. Const. Decio.V.C.COS. II. Idem. A.Iuliano.P.P.

Veteris iuris dubitationē decidentes,ad duplum genus hypothecarum respeximus: unum quidem,quod ex conuentionibus & pactis hominum nascitur:aliud,quod à iudicibus datur, & praetorium nuncupatur. & cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus uel hypothecis,non solum tenentem creditorē adiuuari,sed etiā si ab ea possessione cadat, siue sua culpa,siue nō,siue fortuito casu:humanius perspeximus,& in praetorio pignore da te recuperationē creditori,quocunq; modo possessionē amittat,siue culpa sua, siue nō siue fortuito casu.licet enim debuerat incumbere suo pignori,ne aliquā patiatur iacturā:tamen ne quid amarum in creditoribus consequatur:benignius caussam interpretamur,& ei recuperationē donamus.Dat.Kal.August.Constātinop.Lampadio & Oreste.V V.CC.COSS.

SI IN CAVSSA IVDICATI PIGNVS CAPTUM sit. TIT. XXIII.

I. Imp.ANTONINVS.A.Gabinio.

Res

A *Si in caussa iudi. &c. Si pignus pign. &c. De partu pig. &c. De remissione pignoris.*

ES ob caussam iudicati eius iussu, cui ius iubendi fuit, pignoris iure teneri, ac distrahi posse, sæpe rescriptum est. nam in uicem iustæ obligationis succedit ex caussa contractus authoritas iubentis. PP. V. Kal. August. Romæ. Antonino A. IIII. & Balbino. COSS.

II. *Imp.* ALEXANDER. A. *Valeriano.*

CUM IN caussa iudicati aliqua res pignori capitur: per officiū eius, qui ita decreuit, uenū dări solet, non per eum, qui iudicatum fieri postulauit, & si alio emptore non existente, uel

B existente quidem, sed indignum precium offerente, is, cui iudicatus satis non fecit, ad licitationem secundum cōstituta fuerit admissus: cuiuslibet alterius uice ex officio emere debet. PP. VI. Kal. Maij. Maximo II. & Aeliano COSS.

III. *Imp.* GORDIANUS. A. *Antigono.*

IN CAUSSA iudicati pignora ex authoritate præsidis capta, potius distrahi, quàm iure dominij possideri censuerunt. si tamen per calliditatem condemnati emptor inueniri non potest: tunc authoritate principis dominium creditori addici solet. PP. Idib. August. Gordiano A. & Auiola COSS.

SI PIGNUS PIGNORI DATUM SIT. TIT. XXIIII.

I. *Imp.* GORDIANUS. A. *Lamponi. & alijs.*

C

TIAM ID, quod pignori obligatū est, à creditore pignori obstringi posse, iam dudum placuit: scilicet ut sequenti creditori detur utilis actio, tamdiuq; eum is qui ius repræsentat, tueatur, quàm diu in caussa pignoris manet eius, qui dedit. Sed si uos usumfructum possessionis tantummodo pignori dedistis, isq; qui accepit, alij eam possessionem, cuius usumfructum nexum habebat, sine uestra uolūtate pignorauit creditor eius id: quo pignoris uinculum non cōstitit, distrahens, dominio uos priuare nequiuit. Quòd si non fuit uestro creditori usufructus, sed ipsa possessio pignorata, & ante exsolutam à domino pecuniam creditor secundus pignus acceptum uendidit: nō posse uenditionem post solutam pecuniam rescindi, diuorum principū placitis continetur. PP. Idib. Septembr. Pio & Pontiano COSS.

D II. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Gemello.*

SI CREDITOR possessionem, quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non uendidit, sed alij creditori pignori dedit: examinata fide ueri, poteris eam, soluto eo, quod ex ea caussa creditori debetur, interceffu præsidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. Kal. Ianuar. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

DE PARTU PIGNORIS, ET OMNI caussa. TIT. XXV.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Mestriano.*

E

ARTUS ancillæ pignoratæ in pari caussa, qua matrē, esse, olim placuit. PP. Idib. Maij. Agricola & Clementino COSS.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Annoso & Antonino.*

CUM PIGNORIS titulo mancipia obligasse uos pro mutua, quā accepistis, pecunia proponatis: horum mancipiorum operis, quas creditor accepit, uel quas percipere potuit, in usuras computatis, & post in sortē: extenuato debito, residuum offerentibus, uel si non accipiat, consignatum deponentibus, mancipia uobis præses prouinciæ restitui iubebit. S. V. Kal. Ianuar. AA. COSS.

DE REMISSIONE PIGNORIS TIT. XXVI.

I. *Impp.* SEVERUS & ANTONINUS. AA. *Proculo.*

De remissione pignoris. F

I TE manumissum,& in libertate moratum,sciente ea,cui pignoris nomine ob/
ligatus diceris,præsidi probaueris ex cõsensu creditricis remissam pignoris ob/
ligationẽ apparebit:& per hoc iure te manumissum, nec ab hærede creditricis
in seruitutem peti posse,certum est.PP.XII.Kal.Maij.Antonino.A.II.& Geta
II.COSS. II. *Idem* A.*Materno.*

SI PRObaueris te fundum mercatum,possessionemq́ eius tibi traditam, sciente & con/
sentiente ea,quæ sibi cum à uenditore dicit obligatum:exceptione eam remouebis. nam
obligatio pignoris consensu & cõtrahitur & dissoluitur.PP.II.Id.Febr. Antonino A.III.&
Geta III.COSS. III. *Imp.*ALEXANDER.A.*Tauro.* G

SI IGNOrante te uel inuito,debitor tuus,qui uniuersa bona sua ob pecuniam debitam ti
bi obligauerat,& si cum republica,postea contraxit:ius tuũ nõ læsit.PP.III.Idib.April.Al/
bino & Maximo COSS.

IIII. *Imp.*GORDIANVS.A.*Aquilino.*

CVM te à debitore mercatum proponas eam rem,quæ alij pignorata erat:si sciente eo,
ac pignus suum remittente,eam mercatus es:cum consensu nexus pignoris euanuerit,si nõ
noua uoluntas intercessit,quæ denuo obligationem pignoris restitueret(ea res uelut obstri
cta non potest uindicari.PP.XI.Kal.Maij.Gordiano A.& Auiola COSS.

V. *Idem* A.*Asclepiadi.*

DEBITUM, cuius meminisi, quod per pacti conuentionem inutiliter factam remisisti, H
etiam nunc petere nõ uetaris,& usitato more pignora uindicate.PP.VI.Id Septembr. Gor
diano A.II.& Pompeiano COSS.

VI.*Impp.*DIOCLET.*et* MAXIMIAN.AA.*Argio.*

SI EO tempore:quo prædiũ distrahebatur,programmate admoniti creditores,cũ præ/
sentes essent,ius suum exsecuti non sunt:possunt uideri pignoris obligationẽ amisisse. PP.
III.Id. Febr.Maximo II.& Aquilino COSS.

VII. *Iidem.* AA.*Paulino.*

CREDITRICEM patrui tui sub obligatiõe fundi,qui per chirographũ nexus pignori fue
rat,iubentẽ eandem cautionem reddi:pignoris etiam ius remisisse uideri,manifestum est.
PP.V.Id. Septembr.Diocletiano.III.& Maximiano AA.COSS. I

VIII. *Iidem.* AA.*&* CC.*Apollonio.*

SI HYPOThecas fisco distrahente,creditores silentio tradiderunt negociũ:palàm est,etiã
actionem suam amisisse eos,quam in rem habebant.nam fiscalis hastæ fides facilè conuelli
non debet.PP.XIII.Kal.Septembr.Ipsis IIII.& III.AA.COSS.

IX. *Iidem.* AA.*&* CC.*Hermiano.*

CVM EX caussa mandati pro socero tuo te fœnẽbrem pecuniam exsoluisse proponas:cu
rabit præses prouinciæ in restituenda pecunia,quam pro eo exsoluisti, nec non etiam usu/
ris eius,indemnitati tuæ prospicere.nam si recepta à creditore mancipia quæ pignori fue/
rant data hac mente socero tuo tradidisti,ut pignoris uinculum tuum dissoluatur: obliga/
tio semel exstincta instaurari non potest.PP.X.Kal.Obctobr.Ipsis.IV.& III.AA.COSS. K

X. *Iidem.* AA.& CC.*Quntillæ.*

RES PIGNOris hypothecæue iure creditoribus obnoxias,citra consensum eorum debi/
tores alienantes,præcedentem non dissoluunt obligationem. D.Kal. Decemb. AA.COSS.

XI. *Imp.*IVSTINIANVS. A.*Ioanni.*P.P.

SOLIta prouidẽtia utimur etiã de pignoribus uel hypothecis rerũ,quæ quibusdã credito
ribus suppositæ postea à debitoribus uendũtur,uel alio modo transferuntur,creditore suũ
consensum contractui præbente,& quodam legitimo modo postea res ad priorem domi/
num reuertuntur.In hoc enim casu diuersæ sententiæ legum prudentibus habitæ sunt:qui/
busdam dicentibus,ius pignoris creditori renouari propter uerbum FVTVRARVM RE/
RVM.quod in generalibus hypothecis poni solitum est:alijs, penitus exstingui.Nobis au/
rem u

tem uisum est eum, qui semel cõsensit alienationi hypothecæ, & hoc modo suũ ius respuit: indignum esse eandem rem, ut pote ab initio ei suppositam uindicare, uel tenentem inquietare. D. * Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis v v. c c. anno secundo.

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM PECUniam pignus teneri. TIT. XXVII.

I. Imp. GORDIANVS. A. Festo.

B PIGNVS intercedit, si nouatione facta in alium ius obligationis transtulisti, nec ut ea res pignoris nomine teneretur, cautum est. Quòd si pactum inter te & eũ, qui postea dominus fundi constitutus, nouam obligationem susceperat, intercessit, ut idem tibi pignoris nomine teneretur: quãuis personali actione expertus, feceris condemnationem: pignoris tamen habes persecutionem. Ac si in possessiõe fueris constitutus: nisi quoq; ea pecunia tibi à debitore reddatur, uel offeratur, quæ sine pignore debetur: eam restituere propter exceptionem doli mali nõ cogeris. iure enim contendis, debitores eam solam pecuniam, cuius nomine pignora obligauerunt, offerentes audiri nõ oportere: nisi pro illa etiam satisfecerint, quam mutuam simpliciter acceperint. Quod in secundo creditore locum non habet. nec enim necessitas ei imponitur chirographarium etiã debitum priori creditori offerre. P P. Id. Martij. Gordiano A. & Auiola C O S S.

C

DE DISTRACTIONE PIGNORVM. TIT. XXVIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Pacatæ.

FVNDVM pignori obligatum, si creditor ex fructibus debitum consecutus est: cũ ipso iure pignus ab obligatione liberatũ sit: distrahere minimè potest. P P. Idib. Ianuar. Maximo II. & Aeliano C O S S.

II. Idem. A. Maximæ.

CREDITOR, qui hypothecæ seu pignori rem sibi nexam uendiderit, rem litigiosam non uidetur uendere: quia precariò debitur possidet. P P. XII. Kal. Octobr. Maximo. II. & Aeliano C O S S.

D III. Idem. A. Luciano.

HYPOTHECIS uel pignoribus à creditore uenundatis: in id, quod deest, aduersus teũ uel fideiussorem actio competit. P P. III. Non. nouemb. Maximo II. & Aeliano C O S S.

IIII. Idem. A. Crescenti.

CREDITOR hypothecas siue pignus cum proscribit, notũ debitori facere, & sibi bona fide rem gerere, & quãdo licet, restatò dicere debet. Si quid itaq; per fraudem in pignore uilæ uenditæ commissum probare potes: ut inferatur actio, quæ eo nomine competit, adi eũ, cuius de ea re notio est. P P. Kal. Iun Fusco & Dextro C O S S.

V. Idem. A. Sossiano.

SI RESIDUUM debiti paratus es soluere: præses prouinciæ dabit tibi arbitrum, apud quẽ

E quantum sit, quod superest ex debito, examinabitur: & siue aduersa pars ad iudicem uenire cessauerit, siue oblato superfluo ad uenditionem prosilierit: improba alienatio proprietatis tuæ ius non auferet. P P. XII. Kal. Aug. Pompeiano & Peligno C O S S.

VI. Imp. GORDIANVS. A. Rogato.

QVA`NDIU non est intẽgra pecunia creditori numerata: etiam si pro parte maiore eam consecutus sit: distrahendi rem obligatam non amittit facultatem. P P. XIII. Kal. Septemb. Pio & Pontiano C O S S.

VII. Idem. A. Caro.

SI CESSANTE solutione, creditor non reluctante lege contractus, ea, quæ sibi pignori nexa erant, distraxit: reuocari uenditionẽ iniquũ est. Quòd si quid in ea re fraudulẽter fecerit: nõ à te emptor, sed creditor conueniendus sit. P P. V. Kal. Nouemb Pio & Pontiano C O S S.

Si prius

De distractione pignorum.

VIII. *Idem.* A. *Maximo.*

SI PRIUS, quàm distraheretur pignorata possessio, pecuniam creditori obtulisti, eoq; nô accipiente, contestatione facta, eam deposuisti, & in eadem caussa hodie quoq; permanet: pignoris distractio nô ualet. quòd si prius, quàm offerres, legem uẽditionis exercuit: quod iure substitit: reuocare non debes. P P. III. Non April. Gordiano A. & Auiola coss.

IX. *Impp.* DIOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Cillo.*

QVAE SPECIALITER uobis obligata sunt, debitoribus detrectantibus solutionem, bona fi de debetis, & solẽniter uendere. ita enim parebit, an ex precio pignoris debito satisfieri pos sit. Quod si quid deerit: non prohibemini etiam cætera bona iure conuentionis consequi. G PP. XIII. Kal. Iun. Diocletiano III. & Maximiano. AA. coss.

X. *Idem.* AA. *&* CC. *Rufino.*

ET QVI sub imagine alterius personæ, quam supposuerat, iugiter tenet, cum sibi nego cium gerat, alienasse non uidetur. iure enim pignoris obligatum prædium, neq; si per sub iectam personam creditor comparauerit, neq; si sibi addixerit, debitori adfert præiudiciũ: sed in eadem caussa permanet, in qua fuit ante huiusmodi collusionem. Sauè si debitore di strahente comparauerit: cõsensu emptionem perfectam (si neq; dolus aduersarij, neq; me tus caussa gesta arguentur) reuocari, exemplo graue est. Si igitur poteris euidentibus proba tionibus monstrare, creditorem per suppositam imaginarij emptoris personã semper pos sessionem tenuisse, nec uendita bona fide prædia postea synceriter cõparasse: potes oblata H pecunia cum usuris, creditorem ad restitutionẽ compellere. PP. III. Non. Octob. Ipsis. IIII. & III. AA. coss.

XI. *Iidem* AA. *et* CC. *Rufinæ.*

MVLIER licet res specialiter pignori dederit pro alio, creditor eas distrahendi nô habet facultatem: nisi dissimulatione, marito obligante uelut proprias, creditoris ignorantiam cir cumscripserit. PP. V. Kal. Maij Heracliæ. AA. coss.

XII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Zotico.*

SI DEBITOR rem tibi iure pignoris obligatam, te non consentiente, distraxit: dominium cum sua caussa transtulit ad emptorem. S. prid. Kal. Maij. Heracliæ. AA. coss.

XIII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Theodoræ.*

QVI PRAEDIUM obligatum à creditore comparauit, si in uacuã possessionem inductus I non est: nullam in rem actionem habet.

XIIII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Modesto.*

SI IN hoc, quod iure tibi debetur, satisfactum non fuerit: & debitoribus res obligatas te nentibus, aditus præses prouinciæ tibi distrahendi facultatem fieri iubebit. P P. XVI. Kal. Decembr. Sirmij. AA. coss.

XV. *Iidem.* AA. *&* CC. *Auianæ.*

OBLIGATIS pignori mancipijs à creditore distractis ac traditis, si post debitor quondã hec sollicitauerit: non creditori, sed emptori contra possidentem in rem competit actio. D. Kal. Mart. Sirmij. CC. coss. K

XVI. *Iidem* AA. *&* CC. *Siluano.*

VNVS ex multis debitoris, qui tradiderat pignora, hæredibus, quod ab eo personali a ctione peti potuit, soluendo: res obligatas distrahendi creditori facultatem non adimit. S. III. Non. April. CC. coss.

XVII. *Iidem* AA. *&* CC. *Agapæ.*

REI CREDITOR obligatæ generali siue speciali conuentione, per creditorem alium, cui non fuerat nexa, uenundatæ, non amittit persecutionem. D. prid. Non. April. CC. coss.

XVIII. *Iidem.* AA. *&* CC. *Caiano.*

QVI à creditore pignori obligatum iure emit, de proprietate uinci non potest. Subscripta. VI. Kal. Maij. CC. coss.

Si maritus

A Debitorē uendit. pign. imped. nō posse. Si uendito pign. agatur.

XIX. Iidem AA. & CC. Libiæ.

SI MARITUS tuus mutuā pecuniam (licet tuā) dedit: eorū, quæ pignoris titulo accepit, si ei non successisti, distrahendi nomine tuo nullā habes facultatem. s. VI. Idus Nouembr. Heracliæ. AA. COSS.

XX. Iidem. AA. & CC. Sabino.

SECUNDū placiti fidē (si nihil specialiter conuenit) pignoribus à creditore maiore, quàm ei debebatur, precio distractis licet ex eo fundus cōparatus sit: nō super hoc in rē, sed in personam, id est pignoraticia superflui cōpetit actio. s. VI. Id. Nouembr. Byzantij. CC. COSS.

B DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORUM IMPEDIRE NON POSSE. TIT. XXIX.

I. Impp. SEVERUS & ANTONINUS. AA. Marcello.

SI SUNT, qui emere prædia tibi obligata uelint: nō impediuntur scriptura testamēti, qua complexus est debitor, nulla à se prædia uenūdāri, & pœnam addidit, ut fisci fierent. nec enim potuisse eū huiusmodi lege ius creditoris facere deterius, manifestum est. D. VI. Kal. Maij. Apro & Maximo COSS.

II. Imp. GORDIANUS. A. Nepoti.

DEBITORIS denunciatio, qui creditori suo, ne sibi rem pignori obligatam distrahat, uel ijs, qui ab eo uolunt comparare, denunciat: ita demum efficax est, si uniuersum tam sortis, C quàm usurarum offerat debitum creditori: eoq; non accipiente, idonea fide probationis (ita ut oportet) depositum ostendat. nam si uel modicum de sorte uel usuris in debito perseueret: distractio rei obligatæ non potest impediri. neq; ea ratione emptor, tametsi sciat interpositam à debitore creditori denunciationem, mala fide fit possessor. P P. III. Non. August. Gordiano. A. & Auiola. COSS.

SI VENDITO PIGNORE AGATUR TIT. XXX.

I. Imp. ALEXANDER. A. Agrippæ.

PRAESES prouinciæ aditus, si probatum fuerit tuum creditorem, cui ius distrahendi pignora fuit, dolo malo fundum uendidisse: quanti tua interest, restitui D re tibi iubebit. Quòd si de bonis creditoris condemnati solui pecunia non potuerit, & probatum fuerit emptorem mala fide emisse: offerente te pecuniam cum usuris, quanti fundus uēnit, restituere tibi fundum cum fructibus malæ fidei emptorē iubebit. PP. Kal. Septemb. Alexandro. A. COS.

II. Idem A. Aemylio.

SERUOS quos nullo iure à creditore uēnisse dicis, pater tuus, uel tu (si hæreditas eius ad te pertinet) à possessoribus petere potes. Quòd si usucapti sunt: petat pater tuus preciū eorū à creditore, qui non iure eos seruos uendidit. PP. III. Kal. Ianuar. Alexandro. A. COS.

III. Idem A. Claudio.

SI UXOR tua præsidi probauerit, cum aureos triginta deberet, seruos suos amplioris pre E cij per gratiam aureis uiginti creditorem ncnundedisse, eumq; soluendo nō fuisse: iubebit emptores recepto precio restituere seruos. PP. XVI. Kal. Octobr. Maximo. II. & Aeliano. COSS.

IIII. Imp. GORDIANUS. A. Eudemo.

CUM CONTRA bonam fidem uenditionem obligatæ possessionis à creditore factam alleges, non obseruatis, quæ in distrahendis pignoribus celebrari consueuerunt: adito præside prouinciæ experire actione competente, non tantum aduersus creditorem, uerum etiam aduersus possessorem, si fraudem eum participasse cum creditore potueris docere: ut reuocatis, quæ mala fide gesta constiterit, & fructuum ratio, & damni, quod irrogatum apparuerit, haberi possit. P P. Kal April. Sabino. II. & Venusto COSS.

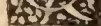
V. Impp DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Noniæ.

SI CREDITORE pignus, priusquā satisfieret, distrahēte, nō per collusionē emptor cōparauit: successor

successor eius de superfluo, nō emptoris hæres, qui rem possidet, conueniendus est. s. xvi. Kal. Ianuar. Nicomediæ. cc. coss.

DE LVITIONE PIGNORIS TIT. XXXI

I. Imp. SEVERVS. et ANTONINVS. AA. Antiochiæ.

QVI PRO parte hæres exstitit, nisi totum debitum exsoluat, suam portionem ex pignoribus recipere nō potest. pp. iii. Kal. April. Albino. & Aemiliano coss.

II. Imp. GORDIANVS. A. Domitio.

INTELLIGere debes, uincula pignoris durare: personali actione submota. pp. xii. Iun. Sabino & Venusto coss.

III. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Floro.

SI REDdita debita quātitate, uel rebus in solutū datis, sine distractis, & cōpēsato precio, satis ei, contra quē supplicas, factum esse, adito preside, probaueris, uel si quod residuū debetur, obtuleris, ac si non accepit, deposueris consignatū: restitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit: cū etiam edicto perpetuo actione proposita, pecunia soluta creditori, uel si per eum factū sit, quò minus solueretur, ad reddenda, quæ pignori acceperat iure, eū satis euidenter urgeri, manifestum sit. s. vi. Id. Octobr. AA. coss.

SI VNVS EX PLVRIBVS HAEREDIBVS CREDItoris uel debitoris partē suā debiti soluerit, uel acceperit. TIT. XXXII.

I. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Tauro.

MANIFESTI & indubitati iuris est, defuncto creditore multis relictis hæredibus actionē quidē personalē inter eos ex lege duodecim tabularū diuidi, pignus uero unicuiq; in solidum teneri. D. XII. Kal. Maij. Ipsis. AA. III. & IIII. coss.

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. et CC. Claudiæ.

ACTIO quidem personalis inter hæredes pro portionibus quæsita scinditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuersi possident: cum eius uindicatio non personam obliget, sed rem sequatur: qui possident, tenentes non pro modo singularum rerum substantiæ conueniuntur, sed in solidum: ut uel totum debitum reddant, uel eo, quod detinent, cedant. Subscripta *

SI PIGNORIS CONVENTIONEM NVMERAtio pecuniæ secuta non sit. TIT. XXXIII.

I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS. AA. Illero.

SI PECVNiam tibi non esse numeratam, atq; ideo frustra cautionem emissam, & pignus datum probaturus es: in rem experiri potes. nam intentio dati pignoris neq; redditæ pecuniæ nō aliter tenebit, quàm si de fide debiti cōstiterit. eadem; ratione ueritas seruetur, si te possidente pignus, aduersarius tuus agere cœperit. pp. Kal. Septembr. Laterano & Rufino coss.

II. Imp. ALEXANDER. A. Peregrino.

SI (VT nunc adseueras) nihil creditor numerauit uxori tuæ, quæ pignus dedit, sed inanē extorsit cautionem, mendaci scriptura contra fidem ueritatis obligari eius res non potest. Sine die & consule.

DE IVRE DOMINII IMPETRANDO TIT. XXXIIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Nicolæ.

DOMINII IVRE pignora possidere desiderans, nomina debitorum, quos in solutione cessare dicis, exprimere, & an solennia peregeris, significare: debuisti: dummodo scias, omnia bona debitoris, quæ pignori dedit, ut uniuersa domino tuo generaliter addicantur, impe-

A De iure dominij impetrando.

impetrare te non posse. PP. XIIII. Kal. Decembr. Alexandro. A. III. & Dione coss.

II. Imp. GORDIANVS. A. Iustæ.

SI CREDITOR pignus iure dominij possidere petijt, & post formã rescripti alio anno usu ras à uobis accepit: à beneficio impetrato recessisse uidetur. PP. prid. Non. decebr. Pio & Põtiano coss.

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni. P. P.

VETVSTISSIMAM obseruationem, quæ nullaténus in ipsis rerum claruit documentis, penitus esse duximus amputandam, imò magis clarioribus remedijs corrigendam. Igitur in pignoribus, quæ iure dominij possidere aliquis cupiebat, proscriptio publica & annus B luitiõis antiquitus introducti sunt. pignus autẽ publicè proscriptũ neq; uidimus neq; (nisi tantũmodo ex librorũ recitatione) audiuimus. Sancimus itaq;, si quis rẽ creditori suo pignorauerit: si quidem in pactione cautũ est, quẽadmodũ debet pignus distrahi, siue in tempore, siue in alijs conuentionibus: ea obseruari, de quibus inter creditorem & debitorem cõuentum est. Sin autem nulla pactio intercesserit: licentia dabitur fœneratori ex denunciatione, uel ex sententia iudiciali post biennium, ex quo attestatio missa, uel sententia prolata est, numerandum: eam uendere. Sin autẽ nemo est, qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori saltem sibi eam iure dominij possidere: in huiusmodi casibus caussam esse obseruandam censemus, ut siue præsens sit debitor, ei denunciatio scilicet post bienniũ mittatur: siue absuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicẽ certiorare festinet, quaténus ille eum requisierit, certo tempore super hoc ab eo statuendo: ut fiat debitori C manifestum per apparitionem iudicis, quod à creditore petitum est: & certum tempus statuatur, intra quod si fuerit inuentus debitor, debitum qui pecunias creditas accepit, debet offerre, & pignus recuperare. Sin autem nullaténus fuerit inuentus: iudex certũ tempus definiat, intra quod licentia ei dabitur sese manifestare, & offerre pecunias, & pignus à pignoratione liberare. Sin autem in tempore statuto uel minimè fuerit inuentus, uel crediram pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmẽ principale, & precibus porrectis iure dominij eandem rem expetat. habeatq; ex diuino oraculo eam in suo dominio: & postquam hoc fuerit subsecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in rem suam humanum regressum, ex die sacri oraculi numerandum. & liceat ei creditori, qui iam D dominus factus est, offerre debitum cum usuris, & cum damnis uicio eius creditori illatis, quorum quantitatem creditor debet suo iuramento manifestare, & suum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapsum: plenissimè habeat rem creditor, idemq; dominus iam irreuocabilem factam. Sed si quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc, quod noscitur habundare, sit creditori omnis ratio integra. Sin autẽ ex utraq; parte quantitas æqua inueniatur: sine omni dubitatione totã rem antea pignoratã retineat. Sin autẽ minus quidem in debito, amplius autem in pignore fiat: tunc in hoc, quod debitũ excedit, debitori omnia iura integra nostra lege seruabuntur, creditoribus quidem fœneratoris non suppositum, alijs autem debitoris creditoribus uel ipsi debitori seruatum. Et ne ex cõmunione fiat aliqua difficultas: licentia dabitur creditori seu domino, æstimationem su E perflui debitori uel creditori debitoris cũ cõpetenti cautela in eũ exponẽda offerre. Sin uero creditor, postquã iure dominij hoc possideat, uẽdere hoc maluerit: liceat quidẽ ei hoc facere. si quid autẽ superfluũ sit, debitori seruare. Sin autẽ dubitatio exorta fuerit pro uenditione utputa uiliore precio facta: sacramenti religionẽ creditor præstare compellatur, quòd nulla machinatione uel circumscriptione usus est, sed tanti uendidit rem, quanti potuit uenire: & hoc tantũmodo reddi debitori quod ex iuramento superfluũ fuerit uisum. Sin autem ex iureiurãdo etiã minus habuisse creditor inueniatur: in residuũ habeat integrã actionem. Aestimationẽ autẽ pignoris, donec apud creditorẽ eundemq; dominũ permaneat: siue amplioris, siue minoris quantitatis est: quantũ ad debitũ, iudicialis esse uolumus disceptationis: ut quod iudex super hoc statuerit, in æstimatione pignoris obtineat. D. XV. Kal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste V V. CC. coss.

De pactis

DE PACTIS PIGNORUM, ET DE COMMISsoria lege in pignoribus rescindenda. TIT. XXXV.

I. Imp. ALEXANDER. A. Victorino.

VI pactus est, nisi intra certum tempus pecuniam, quam mutuam accepit, solueret, cessurum creditoribus hypothecæ uenditionem: non contraxit, sed id comprehendit, quod iure suo creditor in adipiscēdo pignore habiturus erat, cōmuni itaque iure creditor hypothecam uendere debet. PP. Idi. Octob. Alexandro. A. COS.

II. Impp. DIOLCET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Dionysio.

SI FUNDI nomine, quē uendideras, emptori ab alio mota proprietatis quæstione, alterū fundum pro eius euictione pignoris hypothecæue titulo emptionis instrumētis ea lege dedisti, ut quem secundo tradideras, si is, quē uendideras, euictus non fuerit, obtineas: de hoc contra eum, qui mouerat quæstionē, lata sententia: emptori parata securitate circa eum, quē obligaueras, restituendum: conuentionis fidem impleri (si negocium integrum est) præses iubebit. s. Kal. Decembr. Sirmij. AA. COSS.

III Imp. CONSTANTINUS. A. ad Populum.

QUONIAM inter alias captiōes præcipuè cōmissoriæ pignorū legis crescit asperitas: placet infirmari eam, & in posterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat: hac sanctiōe respiret, quæ cum præteritis præsentia quoque repellit, & prohibet futura. creditores enim re amissa, iubemus recipere, quod dederuut. D. II. Kal. Febr. Serdicæ. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. COSS.

DE EXCEPTIONIBUS ET PRAESCRIptionibus. TIT. XXXVI.

I. Imp. ANTONINUS. A. Claudio.

EBITORES quidem hæreditarij unicuique hæredum pro portione hæreditaria antiqua lege obligati sunt. Sed si ijs hæredibus omnē pecuniam exsoluisti, quibus nomē patris tui testator in diuisione adscripserat: doli mali exceptiōe aduersus alios agentes tueri te potes. PP. X. Kal. August. Duobus & Aspris. COSS.

II. Idem A. Iulio.

PRO PORTIONE tua, qua domū ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes. nam exceptio rei iudicatæ ei demum obstat, uel successoribus eius, inter quos cognitum super ea re & pronunciatum est. PP. XV. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

III. Idem. A. Vitali.

ADVERSUS fratrem tuum quondam tutorē legitimum tutelæ iudicio si expertus nō es: proposita actione consiste. nec timueris exceptionem pacti, si in ea fraudem dolumque admissum probare potes. nam replicatio doli opposita bonæ fidei iudicium facit, & commentum fraudis repellit.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano & alijs.

CUM NONDUM finitā sententia caussam, sed dilatā allegatis: nō est dubium, omnes integras defensiones esse. PP. II. Non. Octobr. Maximo. II. & Aeliano COSS.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Basilio.

LICET UNDE VI interdictum intra annum locum habet: tamen exceptione ei perpetuā succurri, qui per uim expulsus post retinuit possessionē, authoritate iuris manifestatur. s. Kal. Maijs. Trallis. AA. COSS.

VI. Iidem. AA. & CC. Helenæ.

SI PACTUM intercessit in exceptione: sine tēporis præfinitione de dolo replicare potes. s. Kal. Septemr. Viminatij. AA. COSS.

VII. Iidem AA. et CC. Menandro.

Si ex

A SI EX MAiore debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo præstitisti: petere, quod nō probatur redditum, contra exceptionem placiti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. S. II. Kal. Mart. CC. COSS.

VIII. Iidem. AA. et CC. Aurelio.

PRAESCRIPtionem peremptoriam, quam ante contestari sufficit, omissam prius, quàm sententia feratur, obijcere quandocunque licet. S. XV. Kal. Nouembr. CC. COSS.

IX. Iidem AA. et CC. Mutiano.

SI QVidem intentionē actoris probatione deficere confidis: nulla tibi defensio necessaria est. Si uero de hac confitendo, exceptione munitum te adseueres: de hac tantum conB uenit agi. nam si etiam de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione, tunc demum, cum intentionem secundum adseuerationē suam petitor probauerit, huic esse locum monstrari conuenit. S. III. Non. Nouembr. Buttadizi CC. COSS.

X. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

NON EXceptionibus actores, ex quibus reis auxilium tribuitur certis ex caussis, sed replicationibus suam intentionem, si quam habent, muniunt. S. Kal. Decembr. Nicomediæ. Cæsaribus COSS.

XI. Iidem AA. & CC. Neroni.

DEFENsiones siue exceptiones ad intercessores extendi, quibus reus principalis integrò manente statu munitus est, constat.

XII. Imp. IVLIANVS A. ad Iulianum com. Orientis.

C SI QVIS aduocatus inter exordia litis prætermissam dilatoriam præscriptionem postea noluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submotus, nihilominus perseueret, atque præposteræ defensioni institerit: unius libræ auri condemnatione multetur. D. VII. Idib. Mart. Antiochiæ. Iuliano A. IIII. & Sallustio COSS.

XIII. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Symmacho procons. Africæ.

PRAESCRIptiones fori in principio litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit authoritas. D. V. Kal. Septembr. Rauennæ. Honorio X. & Theodosio VI. AA. COSS.

DE LITIGIOSIS TIT. XXXVII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Paulinæ.

D CVM CREditor pignus uendit, non potest uideri litigiosæ rei emptio contrahi, & si debitor interdicat, ne uenditio perficiatur. PP. Kal. Maijs. Apro & Maximo COSS.

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

LITE PENdente actiones, quæ in iudicium deductæ sunt, uel res, pro quibus actor à reo detentis intendit, in coniunctam personam uel extraneam donationibus, uel emptionibus, uel quibuslibet alijs contractibus minimè transferri ab eodem actore liceat, tanquam si nihil factum sit, lite nihilominus peragenda. D. Kal. Mart. Basso & Ablabio COSS.

III. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. Tatiano P.P.

QVICVNque rem litigiosam, uel ambiguam chirographum, quodlibet denique mobile, siue immobile fisco nostro, uel potentiori, seu alijs personis in testamento, siue in codicillo
E legauerit, fideiūe commiserit, aut per hæreditatem reliquerit: nullam fiscus noster uel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed æstimatio eius litis ineatur, præstanda ijs, quibus actiones uel res litigiosæ relictæ sunt: eandemque litem ipsi hæredes peragant, suarum actionum periculo ea, quæ litigiosa fuerant relicta, uindicantes. Quod & de chirographis placet: ut hęredes relictorum fisco uel alijs personis præsentem pecuniam numerent, & iudicio eos, quos obnoxios existimant, persequantur. D. XV. Kal. Iul. Thessaloniceæ. Item rursus Constantinop. XIII. Kal. Ianuar. Gratiano V. Theodosio AA. COSS.

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

CENSEmus, si quis lite pendente uel actiones uel res, quas possidet ad alium quendam transtulerit, siue scientem, siue ignorantem: uicio litigiosi contractus subiacere: distinctio-

omnifariam esse credendas: & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino adquisitam: & non dubitari, si seruus ipse pr[æ]stò fuerit, uel eius dominus, pro quo scriptus est fecisse stipulationem. & si inter præsentes partes res acta esse dicitur: & hoc esse credendum: si tamen in eadem ciuitate utraque persona eodem die commanet, in qua huiusmodi instrumentum scriptum est: nisi is, qui dicit sese uel aduersarium abesse, liquidis ac manifestissimis probationibus, & melius quidem si per scripturam, uel saltem per testes undique idoneos & omni exceptione maiores, ostenderit sese uel aduersariũ suum eo die ciuitate abfuisse. sed huiusmodi scripturas propter utilitatem cõtrahentium esse credendas. D. Kal. Nouembr. post consulatum Lampadij & Orestis v v. cc. G

XV. *Idem A. Ioanni P.P.*

SI QVIS sponderet insulam, cum moriebatur, ædificare: impossibilis ueteribus uidebatur huiusmodi stipulatio. sed nobis sensum contrahentium discutientibus, uerisimile esse uidetur, hoc inter eos actum: ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem hæredibus eius, donec ad effectum perducatur. nemo enim ita stultus inuenitur, ut tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tantum ædificium uno momento horæ extollere: uel eum, qui moritur, talem habere sensum, quod ipse sufficiat ad huiusmodi operis complementum. Sancimus itaque, si quid tale euenerit, hæredes teneri: ut factum quod mortis tempore facere promisit, hoc hæredes eius adimpleant, quasi speciali hæredis mentione habita, licet hoc minimè fuerit expressum. Quemadmodum enim si in dando H fuerit stipulatio, & contra hæredes transmittebatur: ita & si in faciendo est, licet in mortis tempore colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari: ut nõ discrepet factũ à datione, sed sit lex nostra per omnia sibi cõsentanea. quod & in legatis simili modo relictis obseruari censemus. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis v v. cc. anno secundo.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS TIT. XXXIX.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Paulino.*

EX STIPVLatione, in qua impubes sine tutore authore spopondisti, non es obligatus. PP. Kal. Iul. Romæ. Læto II. & Cereali coss. I

II. *Imp.* ALEXANDER A. *Menophilo.*

LIBERA matrimonia esse antiquitus placuit. ideoque pacta, ne liceret diuertere non ualere: & stipulationes, quibus pœnæ irrogarentur ei, qui diuortium fecisset, ratas non haberi constat. PP. III. Non. Febr. Maximo II. & Aeliano coss.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Isidoræ.*

VT INTER absentes uerborum obligatio contrahi non potest: ita alteri, cuius iuri subiectus non est, aliquid dari uel restitui, nisi sua intersit, nemo stipulari potest. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filij nomine dotis partem dimidiam à marito detineri, alteram uero partem nepoti tuo, uel si is in rebus humanis non esset, Iuliano restitui per pactum conuenisse proponas: præuentoque morte nepote, etiam stipulationem ad Iulianum factam ob absentiam eius non ualuisse significes: ac propterea ex persona ac stipulatione tua, qua restitui cuncta iuxta pactorum tenorẽ prouideras, reddi tibi desideres: K super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ, ut examinatis partium allegationibus, quantum constiterit interesse tua, iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuisse restitutam, ob incertæ actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis. PP. Idib. Decembribus. Ipsis IIII. & III. AA. coss.

IIII. *Iidem AA. & CC. Domnæ.*

EX EO instrumento nullam uos habere actionem, quo cõtra bonos mores de successione futu

De duobus reis stipulandi & promittendi.

A futura interposita fuit stipulatio, manifestum est: cum omnia, quæ contra bonos mores uel in pacto, uel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sint. PP. III. Kal. Maij. AA. COSS.

V. *Iidem AA. et CC. Aquilinæ.*

DOLO VEL metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit: per doli tamen uel metus exceptionem submoueri petitio debet. S. XIII. Kal. Octobr. AA. COSS.

VI. *Iidem AA. & CC. Septimio.*

SI AVIA uestra sibi & Eustolio, quam mutuā dederat pecuniā, dati fuerit stipulata: nihil ei, cuius subiecta iuri nō fuerat, quęrere potuit. Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationem suo nomine deduxit: obligationē in eius etiam personā constitisse, nō ambigitur.

B

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROmittendi TIT. XL.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Paulinæ.*

SI DVO PLVRESué rei cuiusdam traditione conuentionē in solidum inierint: cuicunque eorum, quamdiu res in eadem caussa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. PP. III. Non. Decembr. Maximo II. & Aquilino COSS.

II. *Iidem AA. & CC. Diogeni.*

CREDITOR prohiberi non potest exigere debitum, cum sint duo rei promittendi eiusdem pecuniæ, à quo uelit. & ideo si probaueris te conuentum in solidum exsoluisse: rector C prouinciæ iuuare te aduersus eum, cum quo communiter mutuam pecuniam accepisti, non cunctabitur. S. V. Kal. Mart. Diocletiano III. & Maximiano. AA. COSS.

III. *Iidem AA. & CC. Fabiano.*

EXPRIMERE debueras tuis precibus, utrum ne in partem, an in solidum singuli uos obligaueritis, ac duo rei promittendi exstiteritis: cum siquidem ab initio unusquisque pro parte sit obligatus, egredi contractus fidem non posit. si uero in solidum: electio rescripto adimi non debeat. S. Id. April. Byzantij AA. COSS.

IIII. *Iidem AA. & CC. Andronico.*

PROPTER mutuam uni datam pecuniam alijs reis promittendi factis, ob non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantium iura refragantur. S. V. D Idib. Februar. Sirmij CC. COSS.

V. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P.P.*

CVM QVIDAM rei stipulandi certos habebant reos promittendi, uel unus fortè creditor duos uel plures debitores habebat, uel contrà multi creditores unū debitorem, & alij ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnouerant, uel per solutionem uel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionis & inuenimus positos, & nos ampliauimus, uel fortè ad unum creditorem quidam ex debitoribus deuotionem suam ostenderunt: uel cum plures essent creditores, debitor, qui solus existeret, ad unum ex ijs, uel quosdam ex ijs debitum agnouit: & quærebatur, si eis uel ei daretur licentia aduersus alios in deuotionem suam exercere, & quasi tempore emenso exactionem recusare, uel quibusdam E ex debitoribus debitum agnoscentibus, uel in iudicio pulsatis deberent & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate suggerente uidetur esse humanum, semel in uno eodemque contractu qualicunque interruptione uel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad debitum persoluendum: siue plures sint rei, siue unus, siue plures sint creditores, uel non amplius quàm unus. sancimusque in omnibus casibus, quos noster sermo cōplexus est, aliorum deuotionem, uel agnitionem, uel ex bello admonitionem alijs debitoribus præiudicare, & alijs prodesse creditoribus. Sit itaque generalis deuotio, & nemini liceat alienam indeuotionem sequi: cum ex una stirpe unoque fonte unus effluxit contractus, uel debiti caussa ex eadem actione apparuerit. DAT. Kalend. Septembribus. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

DE FIDEIVSSORIBVS ET MANDAtoribus. TIT. XLI.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lysiæ.

SILYSIAS adempta parte bonorum exsulare iussus est: nõ nisi pro parte bonorum, quam retinuit, creditoribus obligatus est. uerum qui pro eo fidem suam adstrinxerunt: iure pristino conueniri possunt. PP. Idib. Octobr. Seuero. A. III. & Victorino. COSS.

II. Iidem. A A. Plotio.

CREDITORI, qui pro eodem debito pignora & fideiussorem accepit, licet (si malit) fideiussorem conuenire in eam pecuniam, in qua se obligauerit. quod cum facit, debet ius pignorum in eum transferre, sed cum in aliam quoq; caussam eadem pignora uel hypothecas habet obligatas: non prius compellendus est transferre pignora, quàm omne debitum exsoluatur. D. V. Kal. Februarias. Apro. II. & Maximo COSS. G

III. Iidem A A. Maximo.

NON RECTE procuratores nostri, si allegationi tuæ fides adesset, audire te noluerunt ex bonis fideiussoris, quæ ad fiscum peruenerunt, pecuniam repetentem, sed reum principalẽ conuenire iusserunt: cum electionis potestas permittatur creditori. Sed cum te duos fideiussores accepisse proponas: si alter idoneus est: intelligis te diuisam quantitatem à procuratore petere debere, & aduersus alium fideiussorem eius experiri. Nam licet significes adiectũ in obligatione, ut singuli in solidum tenerentur: tamen nihil hæc res mutat conditionem iuris & constitutionem. nam & cum hoc non adijcitur, singuli tamen in solidum tenentur, sed ubi sunt omnes idonei: in portionem obligatio diuiditur. PP. XVII. Kal. Septemb. Antonino. A. III. & Geta. III. COSS. H

IIII. Imp. ANTONINVS. A. Rufæ.

NOVATIONE legitimè perfecta, debiti in aliũ translati, prioris cõtractus fideiussores uel mandatores liberatos, nõ ambigitur: si modo in sequenti se nõ obligauerunt. PP. XV. Kal. Octobr. Antonino. A. IIII. & Balbino COSS.

V. Idem. A. Potamoni.

IVRE nostro est potestas creditori, relicto reo, eligendi fideiussores: nisi inter contrahentes aliud placitum doceatur. PP. VI. Non. Maij. Messala & Sabino COSS. I

VI. Idem A. Pollæ.

SI PATER tuus pro Cornelio, cum pecuniam mutuã acciperet, se nõ obligauit frustra ex eo, quod tabulas obligationis ut testis adsignauit, cõueniris. PP. XI. Kal. Iul. Messala & Sabino COSS.

VII. Idem A. Eroti.

SI CREDITOR conditioni mandato adscriptæ, cum pecuniam mutuã daret, in accipiendis hypotecis non paruit, frustra te iudicio mandati cõuenit: quando non aliter te obligasse intelligaris, quàm si pignoribus cõtraheretur obligatio. PP. Kal. Iul. Læto. II. & Cereali COSS.

VIII. Imp. ALEXANDER. A. Longo.

FILIVSFAMILIÂS, qui pro patre (quàmuis in uenditione fundi) fideiussit, tenetur. PP. II. Idib. Octobr. Maximo. II. & Aeliano COSS. K

IX. Idem. A. Aristocrati.

ETIAM si de iure obligationis pignorũ actum fuerit: fideiussoribus liberatio non contingit. PP. V. Kal. Decembr. Maximo. II. & Aeliano COSS.

X. Idem. A. Vitali.

SI FIDEIUSSOR uel mandator in usuras quoq; obligatus est, instã caussam recusandi soluere eas non habet. Vt autẽ is, qui cum altero fideiussit, nõ solus conueniatur, sed diuidatur actio inter eos, qui soluendo sunt: ante condemnationem ex ordine postulari solet. P. P. *

XI. Idem A. Salustio.

CVM ALTER ex fideiussoribus in solidũ debito satisfaciat: actio ei aduersus eum, qui unà fideiussit

De fideiussoribus & mandatoribus.

A fideiusfit,non competit. Potuisti sanè, cum fisco solueres, desiderare,ut ius pignoris,quod fiscus habuit,in te transferretur.& si hoc ita factum est: cessis actionibus uti poteris. quod & in priuatis debitis obseruandum est.PP.VII.Kal.Nouembr.Alexandro A.III.& Dione COSS. XII. *Idem A. Theodoto.*

BLANDItus tibi est,qui nō teneri te persuasit,quod cum pro alio interuenires, ὅτι τοῦν τί λοις ποιήσω dixisti: cum & his uerbis obligationem uerborum contrahi, pridem receptum sit.PP.VI.Kal.Septembr.Agricola & Clemente COSS.

XIII. *Pars ex epistola* GORDIANI A. *ad Auxium.*

B SI ABARsacoram latronem Lysanias decurio inuenturū se spopondisset: aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad præfectum prætorijs,uel ad præsidem prouinciæ.

XIIII. *Idem A. Selino.*

MANDATi actio personalis est. quæ si nomine fideiussoris, uel aduersus debitorem, seu hæredes eius competit: præses prouinciæ, quæ deberi compererit, reddi iubebit. pignora etenim, quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad uos transeunt,si facta nominis redemptione solutio celebrata est,uobisque mandatæ sunt actiones.Quod si factū est: ea quoque uobis persequētibus, aduersus pignorum possessores extraordinariā iurisdictionem idem uir clarissimus impertiet.PP.III.Non.Iul.Gordiano A.& Auiola COSS.

XV. *Idem A. Claudiano.*

C SI INDEbitam pecuniam, quasi ex caussa fideiussionis obstrictus,in cautionem per errorem deduxisti: tam doli mali exceptione uti, quàm condicere,ut obligatio tibi acceptò feratur,potes. Non est autem dubium, fideiussorem rei promittendi, bonis ad fiscum deuolutis: si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit cōuentus, & soluerit: liberari.PP.V.Kal. Decembr.Gordiano A.& Auiola COSS.

XVI. *Idem A. Maximo.*

LIBERVM fuit, antequam aduersus fideiussores lis contestaretur,unum eorū eligere creditori: si modo cæteros minus idoneos existimaret. at nunc post litis contestationem,petitionem diuisam redintegrari,iuris ratio nō patitur.PP.II.Idib.Iun.Gordiano A.II. & Pompeiano COSS. XVII. *Idem. A. Brasidæ.*

D OMISSIS quoque pignoribus fideiussorē à creditoribus utiliter cōueniri: nisi in id, quod ex ijs refici non potuerit, acceptus sit: exploratí iuris est.PP.VI.Idib. Mart. Attico & Prætextato COSS. XVIII. *Imp.* PHILIPPVS A. *Smyrnæ.*

SI (VT proponis) fundum ob debitum obligatum nō iusto precio uendidisti: residuam quantitatem, quam ex precio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore non iure reposcis.PP.V.Kal.Aug.Peregrino & Aemiliano COSS.

XIX. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Sabino.*

SI ALIEnam,reo principaliter cōstituto,obligationē suscepisti,uel fideiussorio,siue mandatorio, uel quocunque alio nomine pro debitore intercessisti: non posse urgeri creditorem, cum, qui mutuam accepit pecuniam, magis,quàm te,conuenire,scire debueras: cum si hoc initio contractus specialiter nō placuit,habeat liberam electionē.S.II.Kal. Maij. AA.COSS.

E XX. *Iidem* AA. *&* CC. *Aureliano.*

SENTENtia bonorum omnium ademptionem continente, rei damnati principalis intercessores eligendi creditori potestas non adimitur.

XXI. *Iidem* AA. *&* CC. *Iuliano.*

SICVT eligendi fideiussores creditor habet potestatem: ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue pignori obligata,non prius ad solutionem,nisi mandata super hac re fuerit persecutio,conuenit urgeri. S.XI.Kal. Nouembr. AA. COSS.

XXII. *Iidem* AA. *&* CC. *Hermiano.*

SI VLTRA hoc,quod accepit ea, pro qua te mandatorio nomine intercessisse commemoras, datutū te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc,quod ultra mandatum tuū numeratū est,

nem, à te nihil exigi patietur. s. xii. Kalend. Maij cc. coss.

XXIII. *Iidem* AA. & CC. *Antipatro.*

Reos principales, uel mandatores simpliciter acceptos eligere, uel pro parte conueni-re, uel satis non faciente, contra quem egeras, primo: post illum ad alium reuerti (cum nullus de ijs electione liberetur) licet. s. Non. Decembr. Nicomediæ. cc. coss.

XXIIII. *Iidem* AA. et CC. *Pergamo.*

Fideiussoris quidem hæres exemplo rei principalis tenetur. Sed si idem utrisque succedat: intercessionis obligatione finita, uelut principalis debitoris tantum hæres conueniri potest. s. xi. Kal. Ian. cc. coss. XXV. *Iidem* AA. et CC. *Philippo.*

Pignoribus datis à reo principali distractis: nec post longi temporis interuallum residuum à fideiussore creditor petere prohibetur. s. vi. Kal. Ianuar. cc. coss. G

XXVI. *Imp.* IUSTINIANUS. A. *Iuliano* P.P.

Sancimus, si quis pro alio spoponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, uel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat, & tempore statuto iam effluente non potuerit eum repræsentare: non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere quidem post tempus elapsum omnimodo pœnalem actionem, non autem statim summa, pro qua fideiussor admissus est, profligari. sed siquidem usque ad sex mensium spacium tempus statutū sit: aliud tantum ei indulgeri sancimus, intra quod, si possit personam exhibere, & eam tradere, pœna sit liberatus. Sin autem amplius, quàm sex mensium tempus ab initio constitutum est: tunc quantacunque temporis curricula data sunt, tamē post lapsum eorum semestres tantum habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam, & non pecunias reddere. Sin autem & secunda adiectio temporis excedat: tunc omnimodo pecuniariam pœnam persoluat. Sed siquidem post statutum ab initio tempus completum maluerit reum, pro quo conuenitur, defendere: licere ei hoc facere, nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione facienda pro eo fideiussit. Sed si defensionē subierit: eam usque ad finem adimplere, nulla ei licentia concedenda in medio personā tradere, & pecuniarum dationem effugere. Sin autē & secundum tempus effluxerit: nullo modo ei licentia concedatur, nec ad defensionis uenire præsidium, sed omnimodo pœnam inferat: nisi intra primum tempus, quod constitutū est, reus principalis ab hac luce fuerit subtractus. tunc enim penitus ab exactione pœnę liberū eum custodiri oportet. Quòd si secundo tēpore instante mortuus fuerit: nihilominus pœna iam commissa à fideiussore exigatur omnibus, quę in fideiussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, & in hæredes pro utilitate eorum obtinentibus. D. vi. Kal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste vv. cc. coss. H I

XXVII. *Idem* A. *Ioanni* P.P.

Si fideiussor nullam quidem cautionem faciat, ostendens se fideiussorē exstitisse, præsentibus aūt tabularijs hoc confessus est, quòd in fide sua eum susceperit: dubitabatur à Palęstina aduocatione, utrúmne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione facta, secundū generalia edicta sublimissimæ prætorianæ sedis: an, utpote scriptura interueniente, teneatur. & diuisio alia introducebatur: si idē iuris esse debeat, tam in publicis caussis, quàm in priuatis. Sancimus itaque, nisi cōfessio literis exposita fuerit à fideiussoribus & ex repræsentatione personarū: licet attestatio super hoc processerit: attamen adhuc sine scriptis esse fideiussionē uidelicet in caussis priuatis existimari, & duobus mensibus effluentibus ab huiusmodi nexu fideiussores liberari: nisi in tempus certū data est fideiussio. tunc enim in tantum eam extendi, in quantum attestatio fuerit expressa. Sin autem publica caussa interueniat: tunc omnimodo attestationem pro scriptura haberi. multis etenim priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis: non ab re est, & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. Dat. xii. Kal. Mart. Constantinop. post consulatū Lampadij & Orestis vv. cc. K

XXVIII. *Idem* A. *Ioanni* P.P.

Generaliter sancimus, quemadmodum in mandatoribus statutū est, ut contestatione contra

A contra unum ex his facta, alter non liberaretur: ita & in fideiussoribus obseruari. inuenimus etenim in fideiussorum cautionibus plerunque ex pacto huiusmodi caussæ esse prospectum. Et ideo generali lege sancimus, nullo modo electione unius ex fideiussoribus, uel ipsius rei, alterum liberari: uel ipsum reum, fideiussoribus, uel uno ex his electo, liberationem mereri, nisi satisfactum sit creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluatur, uel alio modo ei satisfiat. Idemque in duobus reis promittendi constituimus, ex unius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non concedentes: sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in usu quotidiano semper hæc
B uersari aspicimus: quare nō ipsa legis authoritate hoc permittatur, ut nec simplicitas suscipientium contractus ex quacunque caussa possit ius creditoris mutilare. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampad. & Orest. VV. CC.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS TIT. XLII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Timotheo.*

Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulanti promittente debitore, iure perfici nō potest. nominis autē uenditio & ignorante uel inuito eo, aduersus quem actiones mādantur, cōtrahi solet. PP. V. Id. Febr. Maximo II. & Aeliano coss.

C II. *Imp.* GORDIANVS A. *Firmino.*

Ex contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, si delegatione personæ rite facta, iure nouationis uetustior cōtractus euanuit. PP. Kal. Septembr. Pio & Pontiano coss.

III. *Idem A. Muciano.*

Si delegatio non est interposita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quamuis creditori tuo aduersus eum solutionis caussa mandaueras actiones: tamen antequam litem contestetur, uel aliquid ex debito accepit, uel debitori tuo denunciauit, exigere à debitore tuo debitam quantitatem nō uetaris, & eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quod si delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es: frustra uereris, ne eò, quòd quasi à cliente suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum
D per uerborum obligationem uoluntate nouationis interposita, debito liberatus sis. PP. V. Idib. Iun Gordiano A. & Auiola coss.

IIII. *Idem A. Stratonico.*

Non abs re videtur tibi procurator tuus actionem, si cum mandasses ei exactionem pecuniæ, quam hi tibi debebant, contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit: cum neque contra uoluntatem tuam nouationem facere, neque eo, quod non soluebatur, eos liberare potuerit. PP. Idib. Nouembr. Gordiano A. & Auiola coss.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Septimiæ.*

Si pater tuus, cui te successisse proponis, creditori pro Alexandro suscepto nomine certam pecuniam stipulanti spopondit: licet per improbitatem Alexander ei satis non fe-
E cit: tamē summæ promissę nimis improbè solutio negatur. S. II. Id. April. Sirmij CC. coss.

VI. *Iidem AA. & CC. Dertiparo.*

Nec creditoris creditori quisquam inuitus delegari potest. S. XII. Kal. Nouembr. Dorostoli CC. coss.

VII. *Iidem AA. et CC. Zoilo.*

Si soluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit, uel debitum constituit: suo nomine conueniri potest. alioquin aduersus eum experiri pro chirographario debitore tuo frustra conaris. S. VII. Kal. Ianuar. CC. coss.

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *ad Senatum.*

Nouationum nocētia corrigentes uolumina, & ueteris iuris ambiguitates resecantes, sancimus: si quis uel aliam personam adhibuerit, uel mutuauerit, uel pignus acceperit, uel quantita-

quantitatem augendam, uel minuendam esse crediderit, uel conditionem, seu tempus addiderit, seu detraxerit, uel cautionem minorem acceperit, uel aliquid fecit, ex quo ueteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil penitus prioris cautelæ innouari, sed anteriora stare, & posteriora incrementū illis accedere: nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem, & hoc expresserint, & secundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus, uoluntate esse solum, non lege nouandum, & si uerbis non exprimatur, ut sine nouatione, quod solito uocabulo ἀνακτώτως dicunt, caussa procedat. hoc enim naturaliter inesse rebus uolumus, & nō uerbis extrinsecus superuenire. D.XI. Kal. August. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. G

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS TIT. XLIII.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Aristeneto.*

IN POTEstate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore solutionis exprimere, in quam caussam reddat. Quod si debitor non fecit: conuertitur electio ad eum, qui accepit. Si neuter uoluntatē suam expressit: prius in usuras id, quod soluitur, deinde in sortem acceptō feretur. PP. II. Non. Nouembr. Duobus & Aspris. COSS. II. *Imp.* ALEXANDER A. *Basse.*

LIBERATI fideiussores, quoties fiscus, tam creditori, quàm debitori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. quod & in tua persona procuratores mei custodient. PP. Kal. Iul. Lupo & Maximo COSS. H

III. *Imp.* GORDIANVS A. *Apollonio.*

SI CVM seruus liberam peculij administrationem haberet, mutuam ab eo pecuniam accepisti, eiq; ante ademptum peculium, uel priusquam ademptum cognosceres, eam exsoluisti: ea solutione liberatus es. PP. V. Kal. Octobr. Pio & Pontiano COSS.

IIII. *Idem A. Rufinæ.*

NIHIL interest, utrum creditori pecuniam mutuā solueris, an ex eius uoluntate seruo numeraueris. nec enim ex eo, quòd creditor in fatum concessit, priusquam instrumenta redderet, euacuatæ obligationis uires reparari queunt. PP. II. Id. Octob. Pio & Pōtiano COSS. I

V. *Idem A. Celso.*

NVLLA tibi aduersus creditorem alienum actio super eo, quod debitam ei quantitatem offerens ius obligationis in te transferri desideras, cum ab eo te nomen comparasse nō suggeras: licet solutione ab alio facta nomine debitoris euanescere soleat obligatio. PP. XV. Kalend. Nouembr. Pio & Pontiano COSS.

VI. *Idem A. Alexandro.*

SI INTER patrem tuum, cosq; quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio est facta, sed parte tantummodo recuperata, uniuersum se recepisse cauit, nec de superfluo eos, quos uerbis obligauit, per acceptilationem liberauit, nec damnationis caussa id factum est: exuberantis debiti integra ei cōpetit repetitio. PP. III. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola COSS. VII. *Imp.* PHILIPPVS A. & PHILIPP. *Cæs. Antiocho.* K

EIVS QVANtatis, cuius petitionem ratio compensationis excludit, usuram non posse reposci, manifestum est. PP. V. Kal. Aug. Peregrino & Aemiliano COSS.

VIII. *Idem A. et C. Rufo.*

VSVRAS, quæ quotannis in urbe numerandæ sunt, promittere alio loco deferri, nisi ex iusta caussa, exempli ratio minimè sinit. PP. V. Id. Maij. Philippo A. & Titiano COSS.

IX. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Cassio.*

OBSIGNATione totius pecuniæ debitæ solenniter facta, liberationem contingere, manifestum est. sed ita demum debiti obsignatio liberationem parit, si eo loco solutio fuerit celebrata, quo debetur. PP. V. Idib. Maij. Maximo II. & Aquilino COSS.

Successores

De solutionib. & liberationib.

A

X. Iidem AA. & CC. Ambrosio.

SVCCESSORES eius, qui maior uiginti quinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare non posse, constat. s. v. Idib. April. Byzantij AA. COSS.

XI. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

CVM MARITUM tuum à debitoribus tuis minoris uiginti quinque annis constitutæ, ueluti ex caussa tibi debiti aliquam accepisse quantitatem, nec tamen te consensum accõmodasse significes: nullum tibi potuit præiudicium fieri, nisi factam solutionem post maiorem ætatem ratam feceris. s. v. Kal. Maij. Heracliæ. AA. COSS.

XII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

B INVITO uel ignorante creditore qui alij soluit: non se liberat obligatione. quòd si hoc uel mandante, uel ratum habente eo, fecerit: non minus liberationem consequitur, quàm si eidem creditori soluisset. s. III. Id. Maij. CC. COSS.

XIII. Iidem AA. & CC. Philotimo.

SI OBLIGATUM ex caussa mandati, non per stipulationem facta nouatione, post acceptilatione liberasti, sed tantum receptam ex eadem caussa debitam quantitatem falso scripsisti: figmento ueritatis exstingui non potuit obligatio. s. VI. Kal. Iun. AA. COSS.

XIIII. Idem AA. et CC. Cohortæ.

PECVNIÆ solutæ professio collata instrumento maiorem rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ mutuæ pecuniæ fuisset redditũ. s. v. Id. Iul. AA. COSS.

C

XV. Iidem AA. et CC. Quartino.

QVOD DEBITORI tuo chirographũ redditum contra uoluntatem tuam adseueras: nihil de iure tuo deminutũ est. Quibuscunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutum, iudex ad solutionem iure debiti compellet. s. v. Kal. Septembr. AA. COSS.

XVI. Iidem AA. et CC. Charidemo.

EVM, A QVO mutuam pecuniam sumpsisti, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui, compelli iuris ratio non permittit.

XVII. Iidem AA. & CC. Cassio.

D MANIFESTI iuris est, tam alio pro debitore soluente, quàm rebus pro numerata pecunia consentiente creditore datis, tolli comparatam obligationem. s. Kal. Decembr. Sirmij AA. COSS.

XVIII. Iidem AA. et CC. Domitio.

INQVISITIO ueritatis tolli non potuit, quòd chirographa, quæ fecerat procurator tuus, recepta tibique restituta ab ipsius hærede proponas cum subscriptione procuratoris significante, quòd nihil creditoribus debeatur: cum nihil prohibeat, & creditoribus satisfactum, & non uestræ pecuniæ, sed ipsius, cui negocium gerendum mandaueras, processisse solutionem. s. Idib. Februar. CC. COSS.

XIX. Iidem AA. et CC. Diogeni.

SI ACTORE tam mutuis dandis pecunijs, quàm debitis recipiendis præposito, in hoc, quod susceperas, eiusdem dominæ per ipsum fecisti satis: instrumentum inane solutione celebrata nihil tibi nocere potest. aliter enim soluentes seruo de domini actione liberare se minimè possunt. s. v. Idib. Octobr. CC. COSS.

E

XX. Iidem AA. et CC Eucrati.

SI OPERAS certi serui in debitum compensare placuit: his secundum fidem conuentionis præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor seruari debet. s. v. Kal. Nouembr. Hadrianop. CC. COSS.

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

INTEREST multũ, utrumnè spe futuræ numerationis suscepisse te, quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate tantum, quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet intëgra: posteriore uero consensu transactionis finitis stari conuenit. s. III. Non. Decembr. CC. COSS.

Inductum

DE PACTIS PIGNORVM, ET DE COMMISsoria lege in pignoribus rescindenda. TIT. XXXV.

I. Imp. ALEXANDER. A. Victorino.

QVI pactus est, nisi intra certum tempus pecuniam, quam mutuam accepit, solueret, cessurum creditoribus hypothecae uenditionem: non contraxit, sed id comprehendit, quod iure suo creditor in adipiscēdo pignore habiturus erat, cōmuni itaq; iure creditor hypothecam uendere debet. PP. Idi. Octob. Alexandro. A. COS.

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Dionysio.

SI FVNDI nomine, quē uendideras, emptori ab alio mota proprietatis quaestione, alterū fundum pro eius euictione pignoris hypothecaeue titulo emptionis instrumētis ea lege dedisti, ut quem secundo tradideras, si is, quē uendideras, euictus non fuerit, obtineas: de hoc contra eum, qui mouerat quaestionē, lata sentētia: emptori parata securitate circa eum, quē obligauetas, restituendum: conuentionis fidem impleri (si negocium integrum est) praeses iubebit. S. Kal. Decembr. Sirmij. AA. COSS.

III Imp. CONSTANTINVS. A. ad Populum.

QVONIAM inter alias captiōes praecipuè cōmissoriae pignorū legis crescit asperitas: placet infirmari eam, & in posterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat: hac sanctiōe respiret, quae cum praeteritis praesentia quoq; repellit, & prohibet H futura. creditores enim re amissa, iubemus recipere, quod dederunt. D. II. Kal. Febr. Serdicae. Constantino. A. VII. & Constantio Caes. COSS.

DE EXCEPTIONIBVS ET PRAESCRIptionibus. TIT. XXXVI.

I. Imp. ANTONINVS. A. Claudio.

DEBITORES quidem haereditarij unicuiq; haeredum pro portione haereditaria antiqua lege obligati sunt. Sed si ijs haeredibus omnē pecuniam exsoluisti, quibus nomē patris tui testator in diuisione adscripserat: doli mali exceptiōe aduersus alios agentes tueri te potes. PP. X. Kal. August. Duobus & Aspris. COSS. I

II. Idem A. Iulio.

PRO PORTIONE tua, qua domū ad te pertinere dicis, si iudicatum non est, actionem dirigere potes. nam exceptio rei iudicatae ei demum obstat, uel successoribus eius, inter quos cognitum super ea re & pronunciatum est. P P. XV. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

III. Idem. A. Vitali.

ADVERSVS fratrem tuum quondam tutorē legitimum tutelae iudicio si expertus nō es: proposita actione consiste. nec timueris exceptionem pacti, si in ea fraudem dolumq; admissum probare potes. nam replicatio doli opposita bonae fidei iudicium facit, & commentum fraudis repellit.

IIII. Imp. ALEXANDER. A. Iuliano & alijs. K

CVM NONDUM finitā sententia caussam, sed dilatā allegatis: nō est dubium, omnes integras defensiones esse. PP. II. Non. Octobr. Maximo. II. & Aeliano COSS.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Basilio.

LICET VNDE VI interdictum intra annum locum habet: tamen exceptione ei perpetuā succurri, qui per uim expulsus post retinuit possessionē, authoritate iuris manifestatur. S. Kal. Maijs. Trallis. AA. COSS.

VI. Iidem. AA. & CC. Helenae.

SI PACTUM intercessit in exceptione: sine tēporis praefinitione de dolo replicare potes. S. Kal. Septemr. Viminatij. AA. COSS.

VII. Iidem AA. et CC. Menandro.

Sicu

A Si ex maiore debiti quantitate minor tibi soluta est, nec liberationem debitori tuo praestitisti: petere, quod nō probatur redditum, contra exceptionem placiti replicatione tuam adiuuans intentionem, minimè prohiberis. s. II. Kal. Mart. cc. coss.

VIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Aurelio.*

Praescriptionem peremptoriam, quam ante contestari sufficit, omissam prius, quàm sententia feratur, obijcere quandocunque licet. s. XV. Kal. Nouembr. cc. coss.

IX. *Iidem* AA. *et* CC. *Mutiano.*

Si quidem intentionē actoris probatione deficere confidis: nulla tibi defensio necessaria est. Si uero de hac confitendo, exceptione munitum te adseueres: de hac tantum con-
B uenit agi. nam si etiam de intentione dubitas: habita exceptionis contestatione, tunc demum, cum intentionem secundum adseuerationē suam petitor probauerit, huic esse locum monstrari conuenit. s. III. Non. Nouembr. Burtadizi cc. coss.

X. *Iidem* AA. & CC. *Aquilinae.*

Non exceptionibus actores, ex quibus reis auxilium tribuitur certis ex caussis, sed replicationibus suam intentionem, si quam habent, muniunt. s. Kal. Decembr. Nicomediae. Caesaribus coss. XI. *Iidem* AA. & . CC. *Neroni.*

Defensiones siue exceptiones ad intercessores extendi, quibus reus principalis intègro manente statu munitus est, constat.

XII. *Imp.* IVLIANVS A. *ad Iulianum com. Orientis.*

C Si quis aduocatus inter exordia litis praetermissam dilatoriam praescriptionem postea noluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submotus, nihilominus perseueret, atque praepostera defensioni institerit: unius librae auri condemnatione multetur. D. VII. Idib. Mart. Antiochiae. Iuliano A. IIII. & Sallustio coss.

XIII. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. AA. *Symmacho procons. Africae.*

Praescriptiones fori in principio litis à litigatoribus opponendas esse, legum decreuit authoritas. D. V. Kal. Septembr. Rauennae. Honorio X. & Theodosio VI. AA. coss.

DE LITIGIOSIS TIT. XXXVII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Paulinae.*

D Cum creditor pignus uendit, non potest uideri litigiosae rei emptio contrahi, & si debitor interdicat, ne uenditio perficiatur. PP. Kal. Maijs. Apro & Maximo coss. II. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad prouinciales.*

Lite pendente actiones, quae in iudicium deductae sunt uel res, pro quibus actor à reo detentis intendit, in coniunctam personam uel extraneam donationibus, uel emptionibus, uel quibuslibet alijs contractibus minimè transferri ab eodem actore liceat, tanquam si nihil factum sit, lite nihilominus peragenda. D. Kal. Mart. Basso & Ablabio coss.

III. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. *Tatiano P. P.*

Quicunque rem litigiosam, uel ambiguam chirographum, quodlibet denique mobile, siue immobile fisco nostro, uel potentiori, seu alijs personis in testamento, siue in codicillo
E legauerit, fideiūe commiserit, aut per haereditatem reliquerit: nullam fiscus noster uel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed aestimatio eius litis ineatur, praestanda ijs, quibus actiones uel res litigiosae relictae sunt: eandemque litem ipsi haeredes peragant, suarum actionum periculo ea, quae litigiosa fuerant relicta, uindicantes. Quod & de chirographis placet: ut hęredes relictorum fisco uel alijs personis praesentem pecuniam numerent, & iudicio eos, quos obnoxios existimant, persequantur. D. XV. Kal. Iul. Thessalonicae. Item rursus Constantinop. XIII. Kal. Ianuar. Gratiano V. Theodosio AA. coss.

IIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Ioanni P. P.*

Censemus, si quis lite pendente uel actiones uel res, quas possidet ad alium quendam transtulerit, siue scientem, siue ignorantem: uicio litigiosi contractus subiacere: distinctio-

ne quadam inter cōtrahentes obseruanda, ut si quis sciens uel uenditiones, uel donationes, F
seu alios contractus accesserit: cognoscat se cōpellendum nōtantū rem redhibere, sed etiam precio eius priuari: non ut lucro cedat ei, qui rem alienauerit, sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo fisci iuribus inferatur. Sin autem ingnorās rem litigiosam emerit, uel per aliam speciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, precium cum alia tertia parte recipiat. Iustum est etenim proper dolosam mentē & absconditam machinationem, cum non emptori manifestauerit rem in iudicium deductam fuisse, tertia parte precij (sicut iam disposuimus) cum puniri. tali uidelicet pœna non solum in alijs contractibus, uerumetiam in donationibus porrigenda: ut uera æstimatione facta (cum precij donatio non est) rem ad alium transferens multetur: omnibus instrumentis, quæ super hoc conficiantur, G
nullam uim obtinentibus. Exceptis uidelicet huius sanctionis dispositione hijs, qui uel dotis nomine, uel ante nuptias donationis, uel transactionum, aut diuisionis rerum hæreditariarum factæ, uel per legata, uel fideicommissi caussam tales res uel actiones dederint, uel acceperint. D. XV. Kalend. Nouembribus Constantinop. post consulat. Lampadij & Orestis VV. CC. anno secundo.

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA stipulatione TIT. XXXVIII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Secundo.*

LICET epistolæ, quam libello inseruisti, additum non sit, esse stipulatum eum, cui H
cauebatur: tamen si res inter præsentes gesta est, credendum est, præcedentem stipulationem uocem spodentis secutam. Accepta XVII. Kal. Maij. Seuero III. & Victorino. COSS. II. *Iidem* AA. *Petronio.*

SI FILIAE tuæ, quam in potestate habebas, pecuniam dari stipulatus es: paratam obligationem exercere non prohiberis. PP. Non. Nouembr. Faustino & Rufino COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS A. *Hadriano.*

SI CVM tuam pecuniam crederes accommodato nomine Iuliani, stipulatio in personam eius absentis directa est: cum nihil sit actum ea uerborū conceptione: intelligis, superfuisse tibi rei contractæ obligationē. ac propterea si pecuniam à debitore tuo Iulianus exegit, eamque solutionem ratam habuisti: habes aduersus eum negociorum gestorum actionem. I
PP. VI. Kal. Mart. Præsente & Extricato COSS.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A. *Sabinæ.*

SECVNDUM responsum Domitij Vlpiani præfecti annonæ iurisconsulti amici mei, ea, quæ stipulata est, cum moreretur, partē dimidiam dotis, cui uelit relinquere: reddi sibi cum moreretur, eam partem dotis, stipulata uidetur. PP. II. Kal. April. Alexandro A. COS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Isidoræ.*

NVDA POLLICITATIONE secundum ea, quæ sæpe constituta sunt, ad præstanda, quæ promiserat, urgeri quenquam, non semper iura permittunt. Verum quoniam præterea si contra pactum feceris, quanti ea res est, tibi dari stipulanti aduersariū tuum promisisse proponas: huius etiam obligationis post motam litem exstitisse conditionem, & eius summę, quę K
in hac quoque stipulatione continetur, petitioni locum factum esse conuenit. S. V. Kal. Decembr. AA. COSS. VI. *Iidem* AA. & CC. *Erotio.*

SCIRE debuisti, quæ sub transactione dari placita sunt, certi uel incerti stipulatione subsecuta, peti posse. S. XVI. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

VII. *Iidem* AA. & CC. *Antonio.*

NEQVE tutoris, neque curatoris absentia quidquā stipulationi nocet: cum & fœminam minorem uiginti quinque annis absente curatore stipulari posse, non ambigatur.

VIII. *Iidem* AA. & CC. *Posidonio.*

NON MORITURUM præstari seruum, impossibilis promissio est. post mortem autem eius stipulautus

A ſtipulatus, rectè ſolutionem poſtulat. s. XII. Kal. Mart. cc. coss.

IX. *Iidem* AA. & CC. *Capitoni.*

SI QVIDEM Zenoni ſtipulanti, mortis uel cruciatus corporis territus timore ſpopondiſti: aduerſus experientem exceptione propoſita defendi potes. Sin uero nihil tale probetur: accuſationis inſtitutæ, uel futuræ prætextu, non ob turpem, ſed probabilem cauſſam habita ſtipulatione, promiſsio non infirmatur. Sin autem ob nō inſtituendam accuſationem criminis pecunia promiſſa ſit: cum de huiuſmodi cauſſis paciſci non liceat: petitio negatur. s. v. Id. Octobr. Varuariæ. Cæſaribus coss.

X. *Imp.* LEO A. *Erythrio* P. P.

B OMNES ſtipulationes, etiam ſi non ſolennibus uel directis, ſed quibuſcunque uerbis conſenſu contrahentium compoſitæ ſint, uel legibus cognitę, ſuam habeant firmitatem. D. Kal. Ianuar. Conſtantinop. Martiano & Zenone coss.

XI. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Mennæ* P. P.

SCRVPVLOSAM inquiſitionem, utrum poſt mortem, an pridie, quàm moreretur, ſtipulatus ſit aliquis, uel in teſtamēto legati uel fideicommiſſi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes: omnia, quæ uel quocunque contractu ſtipulati uel pacti ſunt contrahentes, uel teſtator in ſuo teſtamento diſpoſuit: etiam ſi poſt mortem, uel pridie, quàm moreretur, ſcripta eſſe noſcuntur: nihilominus pro tenore contractus uel teſtamenti ualere præcipimus. D. III. Id. Decembr. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A. PP. II. COS.

C XII. *Idem* A. *Mennæ* P. P.

MAGNAM legum ueterum obſcuritatem, quæ protrahendarum litium maximam occaſionem uſque adhuc præbebat, amputantes: ſancimus, ut ſi quis certo tempore facturum ſe aliquid, uel daturum ſtipulatori, uel quę ſtipulator uoluit, promiſerit, & adiecerit, quòd ſi ſtatuto tempore minimè hæc perfecta fuerint, pœnam dabit: ſciat minimè poſſe ad euitandam pœnam adijcere, quòd nullus eum admonuit, ſed etiam citra ullam admonitionem eidem pœnæ pro tenore ſtipulationis fiet obnoxius: cum ea, quæ promiſit ipſe in memoria ſua ſeruare, non ab alijs ſibi manifeſtari poſcere debeat. D. IX. Id. April. Conſtantinop. Decio v. c. COS.

XIII. *Idem* A. *Iuliano* P. P.

VETERIS iuris altercationes decidentes, generaliter ſancimus, omnem ſtipulationem, ſiue in dando, ſiue in faciendo, ſiue miſta in dando & faciendo inueniatur: & ad hæredes, & contra hæredes tranſmitti, ſiue ſpecialis hæredum fiat mentio, ſiue non. Cur enim, quod in principalibus perſonis iuſtum eſt, non ad hæredes & aduerſus eos tranſmittatur? Et ſic exiſtimentur huiuſmodi ſtipulationes, quaſi tantummodo in dando fuerint conceptæ: cum nihilominus & hæredes factum poſsint adimplere: illa ſubtili & ſuperuacua ſcrupuloſitate exploſa, per quam putabant, non eſſe poſsibile factum ab alio compleri, quod alij impoſitum eſt. Et quare cum penè ſimilis omnium hominum eſt natura: non & facta omnes uel plus, uel paulo minus adimplere poſſint: ne ex huiuſmodi ſubtilitate cadant hominum uoluntates? D. Kal. Auguſt. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte vv. cc. coss.

XIIII. *Iidem* A. *Ioanni* P. P.

E OPTIMAM quæſtionem, & frequenter in iudicijs uerſatam, ſatis humanum eſt ſaltem in præſenti dirimere, ne diutius noſtram rem publicam moleſtare cōcedatur. In multis etenim contractibus, & maximè in fœneraticijs cautionibus, ſolitum eſt adſcribi, ſtipulationes per certos ſeruos celebrari. Sed quidam in deuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem non eſſe ſeruum adhibitum contendebant, alij uero non eius ſeruum eſſe, ad quem pertinere ſcriptura proteſtabatur: & ſi non per ſeruum, ſed inter præſentes celebratam eſſe rem fuerat ſcriptum, & hoc iterum dubitabatur, debere oſtendi partes eſſe præſentes. Cum itaque ſatis utile eſt in contractibus & ſeruos adhiberi, & præſentes eſſe perſonas adſcribi, fortè propter perſonas dignitate excelſas, uel mulieres, quas naturalis pudor non in omnibus perperam ſeſe manifeſtare concedit: ſancimus, tales ſcripturas

omnifariam esse credendas: & siue adscriptus fuerit seruus, & ad quandam personam dicitur pertinere, credi omnimodo & seruum adfuisse, & fecisse stipulationem, & eam esse scripto domino adquisitam: & non dubitari, si seruus ipse presto fuerit, uel eius dominus, pro quo scriptus est fecisse stipulationem. & si inter præsentes partes res acta esse dicitur: & hoc esse credendum: si tamen in eadem ciuitate utraque persona eodem die commanet, in qua huiusmodi instrumentum scriptum est: nisi is, qui dicit sese uel aduersarium abesse, liquidis ac manifestissimis probationibus, & melius quidem si per scripturam, uel saltem per testes undique idoneos & omni exceptione maiores, ostenderit sese uel aduersariũ suum eo die ciuitate abfuisse. sed huiusmodi scripturas propter utilitatem cõtrahentium esse credendas. D. Kal. Nouembr. post consulatum Lampadij & Orestis vv. cc. G

XV. Idem A. Ioanni P.P.

SI QVIS sponderet insulam, cum moriebatur, ædificare: impossibilis ueteribus uidebatur huiusmodi stipulatio. sed nobis sensum contrahentium discutientibus, uerisimile esse uidetur, hoc inter eos actum: ut incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autem hæredibus eius, donec ad effectum perducatur. nemo enim ita stultus inuenitur, ut tali animo faceret stipulationem, ut putaret posse tantum ædificium uno momento horæ extollere: uel eum, qui moritur, talem habere sensum, quod ipse sufficiat ad huiusmodi operis complementum. Sancimus itaque, si quid tale euenerit, hæredes teneri: ut factum quod mortis tempore facere promisit, hoc hæredes eius adimpleant, quasi speciali hæredis mentione habita, licet hoc minimè fuerit expressum. Quemadmodum enim si in dando fuerit stipulatio, & contra hæredes transmittebatur: ita & si in faciendo est, licet in mortis tempore colligatur, attamen ad similitudinem in dando conceptæ stipulationis & hæredes obligari: ut nõ discrepet factũ à datione, sed sit lex nostra per omnia sibi cõsentanea. quod & in legatis simili modo relictis obseruari censemus. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis vv. cc. anno secundo. H

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS TIT. XXXIX.

I. Imp. ANTONINVS A. Paulino.

EX STIPVLATIONE, in qua impubes sine tutore authore spopondisti, non es obligatus. PP. Kal. Iul. Romæ. Læto II. & Cereali coss. I

II. Imp. ALEXANDER A. Menophilo.

LIBERA matrimonia esse antiquitus placuit. ideoque pacta, ne liceret diuertere non ualere: & stipulationes, quibus pœnæ irrogarentur ei, qui diuortium fecisset, ratas non haberi constat. PP. III. Non. Febr. Maximo II. & Aeliano coss.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Isidoræ.

VT INTER absentes uerborum obligatio contrahi non potest: ita alteri, cuius iuri subiectus non est, aliquid dari uel restitui, nisi sua intersit, nemo stipulari potest. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, superstitis filij nomine dotis partem dimidiam à marito detineri, alteram uero partem nepoti tuo, uel si is in rebus humanis non esset, Iuliano restitui per pactum conuenisse proponas: præuentoque morte nepote, etiam stipulationem ad Iulianum factam ob absentiam eius non ualuisse significes: ac propterea ex persona ac stipulatione tua, qua restitui cuncta iuxta pactorum tenorẽ prouideras, reddi tibi desideres: super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ, ut examinatis partium allegationibus, quantum constiterit interesse tua, iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuisse restitutam, ob incertæ actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis. PP. Idib. Decembribus. Ipsis IIII. & III. AA. COSS. K

IIII. Iidem AA. & CC. Domnæ.

EX EO instrumento nullam uos habere actionem, quo cõtra bonos mores de successione futu

A futura interposita fuit stipulatio, manifestum est: cum omnia, quæ contra bonos mores uel in pacto, uel in stipulatione deducuntur, nullius momenti sint. PP. III. Kal. Maij. AA. COSS.

V. Iidem AA. et CC. Aquilinæ.

DOLO VEL metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit: per doli tamen uel metus exceptionem submoueri petitio debet. S. XIII. Kal. Octobr. AA. COSS.

VI. Iidem AA. & CC. Septimio.

SI AVIA uestra sibi & Eustolio, quam mutuã dederat pecuniã, dari fuerit stipulata: nihil ei, cuius subiecta iuri nõ fuerat, quærere potuit. Sanè si ipse, quod ei solui placuerat, in stipulationem suo nomine deduxit: obligationẽ in eius etiam personã constitisse, nõ ambigitur.

B

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROmittendi TIT. XL.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Paulinæ.

SI DVO PLVResue rei cuiusdam traditione conuentionẽ in solidum inierint: cuicunque eorum, quamdiu res in eadem caussa permanserit, si casus obtulerit, actio in solidum competit. PP. III. Non. Decembr. Maximo II. & Aquilino COSS.

II. Iidem AA. & CC. Diogeni.

CREDITOR prohiberi non potest exigere debitum, cum sint duo rei promittendi eiusdem pecuniæ, à quo uelit. & ideo si probaueris te conuentum in solidum exsoluisse: rector

C prouinciæ iuuare te aduersus eum, cum quo communiter mutuam pecuniam accepisti, non cunctabitur. S. V. Kal. Mart. Diocletiano III. & Maximiano. AA. COSS.

III. Iidem AA. & CC. Fabiano.

EXPRIMERE debueras tuis precibus, utrum ne in partem, an in solidum singuli uos obligaueritis, ac duo rei promittendi exstiteritis: cum siquidem ab initio unusquisque pro parte sit obligatus, egredi contractus fidem non possit. si uero in solidum: electio rescripto adimi non debeat. S. Id. April. Byzantij AA. COSS.

IIII. Iidem AA. & CC. Andronico.

PROPTER mutuam uni datam pecuniam alijs reis promittendi factis, ob non numeratam sibi pecuniam obligationem remitti desiderio postulantium iura refragantur. S. V.

D Idib. Februar. Sirmij CC. COSS.

V. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P. P.

CVM QVIdam rei stipulandi certos habebant reos promittendi, uel unus fortè creditor duos uel plures debitores habebat, uel contrà multi creditores unũ debitorem, & alij ex reis promittendi ad certos creditores debitum agnouerant, uel per solutionem uel per alios modos, quos in anterioribus sanctionibus interruptionis & inuenimus positos, & nos ampliauimus, uel fortè ad unum creditorem quidam ex debitoribus deuotionem suam ostenderunt: uel cum plures essent creditores, debitor, qui solus exsisteret, ad unum ex ijs, uel quosdam ex ijs debitum agnouit: & quærebatur, si eis uel ei daretur licentia aduersus alios indeuotionem suam exercere, & quasi tempore emenso exactionem recusare, uel quibusdam

E ex debitoribus debitum agnoscentibus, uel in iudicio pulsatis deberent & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate suggerente uidetur esse humanum, semel in uno eodemque contractu qualicunque interruptione uel agnitione adhibita, omnes simul compelli ad debitum persoluendum: siue plures sint rei, siue unus, siue plures sint creditores, uel non amplius quàm unus. sancimusque in omnibus casibus, quos noster sermo cõplexus est, aliorum deuotionem, uel agnitionem, uel ex bello admonitionem alijs debitoribus præiudicare, & alijs prodesse creditoribus. Sit itaque generalis deuotio, & nemini liceat alienam indeuotionem sequi: cum ex una stirpe unoque fonte unus effluxit contractus, uel debiti caussa ex eadem actione apparuerit. DAT. Kalend. Septembribus. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis VV. CC.

De fideiussoribus & mandatoribus.

A fideiussit, non competit. Potuisti sanè, cum fisco solueres, desiderare, ut ius pignoris, quod fiscus habuit, in te transferretur. Et si hoc ita factum est: cessis actionibus uti poteris. quod & in priuatis debitis obseruandum est. PP. VII. Kal. Nouembr. Alexandro A. III. & Dione COSS.

XII. *Idem A. Theodoto.*

BLANDITUS tibi est, qui nõ teneri te persuasit, quod cum pro alio interuenires, ὁ τοῦ τῆλ λειτουργῶ dixisti: cum & his uerbis obligationem uerborum contrahi, pridem receptum sit. PP. VI. Kal. Septembr. Agricola & Clemente COSS.

XIII. *Pars ex epistola* GORDIANI A. *ad Auxium.*

SI ABAR sacoram latronem Lysanias decurio inuenturũ se spopondisset: aut exhibere B compellendus est, aut transmittendus ad præfectum prætorijs, uel ad præsidem prouinciæ.

XIIII. *Idem A. Salino.*

MANDATI actio personalis est. quæ si nomine fideiussoris, uel aduersus debitorem, seu hæredes eius competit: præses prouinciæ, quæ deberi compererit, reddi iubebit. pignora etenim, quæ reo stipulandi nexa fuerunt, ita demum ad uos transeunt, si facta nominis redemptione solutio celebrata est, uobisque mandatæ sunt actiones. Quod si factũ est: ea quoque uobis persequẽtibus, aduersus pignorum possessores extraordinariã iurisdictionem idem uir clarissimus impertiet. PP. III. Non. Iul. Gordiano A. & Auiola COSS.

XV. *Idem A. Claudiano.*

C SI INDEBITAM pecuniam, quasi ex caussa fideiussionis obstrictus, in cautionem per errorem deduxisti: tam doli mali exceptione uti, quàm condicere, ut obligatio tibi acceptò feratur, potes. Non est autem dubium, fideiussorem rei promittendi, bonis ad fiscum deuolutis: si idem fiscus ob debitum restituendum fuerit cõuentus, & soluerit: liberari. PP. V. Kal. Decembr. Gordiano A. & Auiola COSS.

XVI. *Idem A. Maximo.*

LIBERUM fuit, antequam aduersus fideiussores lis contestaretur, unum eorũ eligere creditori: si modo cæteros minus idoneos existimaret. at nunc post litis contestationem, petitionem diuisam redintẽgrari, iuris ratio nõ patitur. PP. II. Idib. Iun. Gordiano A. II. & Pompeiano COSS.

XVII. *Idem. A. Brasidæ.*

D OMISSIS quoque pignoribus fideiussorẽ à creditoribus utiliter cõueniri: nisi in id, quod ex ijs refici non potuerit, acceptus sit: explorati iuris est. PP. VI. Idib. Mart. Attico & Prætextato COSS.

XVIII. *Imp.* PHILIPPUS A. *Smyrnæ.*

SI (UT proponis) fundum ob debitum obligatum nõ iusto precio uendidisti: residuam quantitatem, quam ex precio eiusdem seruare potuisses, refundi tibi à fideiussore non iure reposcis. PP. V. Kal. Aug. Peregrino & Aemiliano COSS.

XIX. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Sabino.*

SI ALIENAM, reo principaliter cõstituto, obligationẽ suscepisti, uel fideiussorio, siue mandatorio, uel quocunque alio nomine pro debitore intercessisti: non posse urgeri creditorem, cum, qui mutuam accepit pecuniam, magis, quàm te, conuenire, scire debueras: cum si hoc initio contractus specialiter nõ placuit, habeat liberam electionẽ. S. II. Kal. Maij. AA. COSS.

E XX. *Iidem AA. & CC. Aureliano.*

SENTENTIA bonorum omnium ademptionem continente, rei damnati principalis intercessores eligendi creditori potestas non adimitur.

XXI. *Iidem AA. & CC. Iuliano.*

SICUT eligendi fideiussores creditor haber potestatem: ita intercessorem postulantem cedi sibi hypothecæ siue pignori obligata, non prius ad solutionem, nisi mandata super hac re fuerit persecutio, conuenit urgeri. S. XI. Kal. Nouembr. AA. COSS.

XXII. *Iidem AA. & CC. Hermiano.*

SI ULTRA hoc, quod accepit ea, pro qua te mandatorio nomine intercessisse commemoras, daturũ te scripsisti: præses prouinciæ ex hoc, quod ultra mandatum tuũ numeratũ est,

nem, à te nihil exigi patietur. s. XII. Kalend. Maij cc. coss.

XXIII. Iidem AA. & CC. Antipatro.

REOS PRINCIPALES, uel mandatores simpliciter acceptos eligere, uel pro parte conuenire, uel satis non faciente, contra quem egeras, primo: post illum ad alium reuerti (cum nullus de ijs electione liberetur) licet. s. Non. Decembr. Nicomediæ. cc. coss.

XXIIII. Iidem AA. et CC. Pergamo.

FIDEIVSSORIS quidem hæres exemplo rei principalis tenetur. Sed si idem utrisque succedat: intercessionis obligatione finita, uelut principalis debitoris tantum hæres conueniri potest. s. XI. Kal. Ian. cc. coss. XXV. Iidem AA. et CC. Philippo.

PIGNORIBUS datis à reo principali distractis: nec post longi temporis interuallum residuum à fideiussore creditor petere prohibetur. s. VI. Kal. Ianuar. cc. coss. G

XXVI. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano P.P.

SANCIMUS, si quis pro alio spoponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, uel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat, & tempore statuto iam effluente non poterit eum repræsentare: non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed competere quidem post tempus elapsum omnimodo pœnalem actionem, non autem statim summa, pro qua fideiussor admissus est, profligari. sed siquidem usque ad sex mensium spacium tempus statutũ sit: aliud tantum ei indulgeri sancimus, intra quod, si possit personam exhibere, & eam tradere, pœna sit liberatus. Sin autem amplius, quàm sex mensium tempus ab initio constitutum est: tunc quantacunque temporis curricula data sunt, tamẽ post lapsum eorum semestres tantum habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam, & non pecunias reddere. Sin autem & secunda adiectio temporis excedat: tunc omnimodo pecuniariam pœnam persoluat. Sed siquidem post statutum ab initio tempus completum maluerit reum, pro quo conuenitur, defendere: licere ei hoc facere, nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione facienda pro eo fideiusfit. Sed si defensionẽ subierit: eam usque ad finem adimplere, nulla ei licentia concedenda in medio personã tradere, & pecuniarum dationem effugere. Sin autẽ & secundum tempus effluxerit: nullo modo ei licentia concedatur, nec ad defensionis uenire præsidium, sed omnimodo pœnam inferat: nisi intra primum tempus, quod constitutũ est, reus principalis ab hac luce fuerit subtractus. tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberũ eum custodiri oportet. Quòd si secundo tẽpore instante mortuus fuerit: nihilominus pœna iam commissa à fideiussore exigatur omnibus, quæ in fideiussores, quando tali pœnæ fuerint illigati, statuimus, & in hæredes pro utilitate eorum obtinentibus. D. VI. Kal. April. Constantinop. Lampadio & Oreste vv. cc. coss. H I

XXVII. Idem A. Ioanni P.P.

SI FIDEIUSSOR nullam quidem cautionem faciat, ostendens se fideiussorẽ exstitisse, præsentibus aũt tabularijs hoc confessus est, quòd in fide sua eum susceperit: dubitabatur à Palæstina aduocatione, utrùmne post duos menses liberetur, quasi sine scriptis fideiussione facta, secundũ generalia edicta sublimissimæ prætorianæ sedis: an, utpote scriptura interueniente, teneatur. & diuisio alia introducebatur: si idẽ iuris esse debeat, tam in publicis caussis, quàm in priuatis. Sancimus itaque, nisi cõfessio literis exsposita fuerit à fideiussoribus & ex repræsentatione personarũ: licet attestatio super hoc processerit: attamen adhuc sine scriptis esse fideiusionẽ uidelicet in caussis priuatis existimari, & duobus mensibus effluentibus ab huiusmodi nexu fideiussores liberari: nisi in tempus certũ data est fideiussio. tunc enim in tantum eam extendi, in quantum attestatio fuerit expressa. Sin autem publica caussa interueniat: tunc omnimodo attestationem pro scriptura haberi. multis etenim priuilegijs propter publicas necessitates publico iuri præstitis: non ab re est, & nos huiusmodi prærogatiuam ei condonare. DAT. XII. Kal. Mart. Constantinop. post consulatũ Lampadij & Orestis vv. cc. XXVIII. Idem A. Ioanni P.P. K

GENERALITER sancimus, quemadmodum in mandatoribus statutũ est, ut contestatione contra

A contra unum ex his facta, alter non liberaretur: ita & in fideiussoribus obseruari. inuenimus etenim in fideiussorum cautionibus plerunque ex pacto huiusmodi caussæ esse prospectum. Et ideo generali lege sancimus, nullo modo electione unius ex fideiussoribus, uel ipsius rei, alterum liberari: uel ipsum reum, fideiussoribus, uel uno ex ijs electo, liberationem mereri, nisi satisfactum sit creditori: sed manere ius integrum, donec in solidum ei pecuniæ persoluatur, uel alio modo ei satisfiat. Idemque in duobus reis promittendi constituimus, ex unius rei electione præiudicium creditori aduersus alium fieri non concedentes: sed remanere & ipsi creditori actiones integras, & personales, & hypothecarias, donec per omnia ei satisfiat. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in usu quotidiano semper hæc B uersari aspicimus: quare nō ipsa legis authoritate hoc permittatur, ut nec simplicitas suscipientium contractus ex quacunque caussa possit ius creditoris mutilare. D. XV. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampad. & Orest. VV. CC.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS TIT. XLII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Timotheo.*

Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulanti promittente debitore, iure perfici nō potest. nominis autē uenditio & ignorante uel inuito eo, aduersus quem actiones mādantur, cōtrahi solet. PP. V. Id. Febr. Maximo II. & Aeliano COSS.

C II. *Imp.* GORDIANVS A. *Firmino.*

Ex contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, si delegatione personæ rite facta, iure nouationis uetustior cōtractus euanuit. PP. Kal. Septembr. Pio & Pontiano COSS.

III. *Idem* A. *Mutiano.*

Si delegatio non est interposita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanserunt: quamuis creditori tuo aduersus eum solutionis caussa mandaueras actiones: tamen antequam litem contestetur, uel aliquid ex debito accepit, uel debitori tuo denunciauit, exigere à debitore tuo debitam quantitatem nō uetaris, & eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quod si delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es: frustra uereris, ne eò, quòd quasi à cliente suo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum D per uerborum obligationem uoluntate nouationis interposita, debito liberatus sis. PP. V. Idib. Iun Gordiano A. & Auiola COSS.

IIII. *Idem* A. *Stratonico.*

Non abs re ult tibi procurator tuus actionem, si cum mandasses ei exactionem pecuniæ, quam hi tibi debebant, contra quos supplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit: cum neque contra uoluntatem tuam nouationem facere, neque eo, quod non soluebatur, eos liberare potuerit. PP. Idib. Nouembr. Gordiano A. & Auiola COSS.

V. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Septimiæ.*

Si pater tuus, cui te successisse proponis, creditori pro Alexandro suscepto nomine certam pecuniam stipulanti spopondit: licet per improbitatem Alexander ei satis non fe- E cit: tamē summæ promissę nimis improbè solutio negatur. S. II. Id. April. Sirmij CC. COSS.

VI. *Iidem* AA. & CC. *Dertiparo.*

Nec creditoris creditori quisquam inuitus delegari potest. S. XII. Kal. Nouembr. Dorostoli CC. COSS.

VII. *Iidem* AA. et CC. *Zoilo.*

Si soluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare spopondit, uel debitum constituit: suo nomine conueniri potest. alioquin aduersus eum experiri pro chirographario debitore tuo frustra conaris. S. VII. Kal. Ianuar. CC. COSS.

VIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *ad Senatum.*

Nouationum nocētia corrigentes uolumina, & ueteris iuris ambiguitates resecantes, sancimus: si quis uel aliam personam adhibuerit, uel mutuauerit, uel pignus acceperit, uel quantita-

quantitatem augendam, uel minuendam esse crediderit, uel conditionem, seu tempus addiderit, seu detraxerit, uel cautionem minorem acceperit, uel aliquid fecit, ex quo ueteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil penitus prioris cautelæ innouari, sed anteriora stare, & posteriora incrementũ illis accedere: nisi ipsi specialiter remiserint quidem priorem obligationem, & hoc expresserint, & secundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus, uolunrate esse solum, non lege nouandum, & si uerbis non exprimatur, ut sine nouatione, quod solito uocabulo ἀνακτιύτως dicunt, caussa procedat. hoc enim naturaliter inesse rebus uolumus, & nõ uerbis extrinsecus superuenire. D.XI.Kal. August. Constautinop. Lampadio & Oreste vv.cc.coss. F

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS TIT. XLIII. G

I. Imp. ANTONINVS A. Aristeneto.

IN POTEstate eius est, qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore solutionis exprimere, in quam caussam reddat. Quod si debitor non fecit: conuertitur electio ad eum, qui accepit. Si neuter uoluntatẽ suam expressit: prius in usuras id, quod soluitur, deinde in sortem acceptŏ feretur. PP. II. Non. Nouembr. Duobus & Aspris. COSS. II. Imp. ALEXANDER A. Bassæ.

LIBERARI fideiussores, quoties fiscus, tam creditori, quàm debitori (licet diuersis rationibus) succedit, ius certum est. quod & in tua persona procuratores mei custodient. PP. Kal. Iul. Lupo & Maximo COSS. H

III. Imp. GORDIANVS A. Apollonio.

SI CVM seruus liberam peculij administrationem haberet, mutuam ab eo pecuniam accepisti, eiq; ante ademptum peculium, uel priusquam ademptum cognosceres, eam exsoluisti: ea solutione liberatus es. PP. V. Kal. Octobr. Pio & Pontiano COSS.

IIII. Idem A. Rufinæ.

NIHIL interest, utrum creditori pecuniam mutuã solueris, an ex eius uoluntate seruo numeraueris. nec enim ex eo, quòd creditor in fatum concessit, priusquam instrumenta redderet, euacuatæ obligationis uires reparari queunt. PP. II. Id. Octob. Pio & Põtiano COSS.

V. Idem A. Celso. I

NVLLA tibi aduersus creditorem alienum actio super eo, quod debitam ei quantitatem offerens ius obligationis in te transferri desideras, cum ab eo te nomen comparasse nõ suggeras: licet solutione ab alio facta nomine debitoris euanescere soleat obligatio. PP. XV. Kalend. Nouembr. Pio & Pontiano COSS.

VI. Idem A. Alexandro.

SI INTER patrem tuum, cosq;, quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio est facta, sed parte tantummodo recuperata, uniuersum se recepisse cauit, nec de superfluo eos, quos uerbis obligauit, per acceptilationem liberauit, nec damnationis caussa id factum est: exuberantis debiti intègra ei cõpetit repetitio. PP. III. Id. Febr. Gordiano A. & Auiola. COSS. VII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. Cæs. Antiocho. K

EIVS QVANtatis, cuius petitionem ratio compensationis excludit, usuram non posse reposci, manifestum est. PP. V. Kal. Aug. Peregrino & Aemiliano COSS.

VIII. Idem A. et C. Rufo.

VSVRAS, quæ quotannis in urbe numerandæ sunt, promittere alio loco deferri, nisi ex iusta caussa, exempli ratio minimè sinit. PP. V. Id. Maij. Philippo A. & Titiano COSS.

IX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Cassio.

OBSIGNATione totius pecuniæ debitæ solenniter facta, liberationem contingere, manifestum est. sed ita demum debiti obsignatio liberationem parit, si eo loco solutio fuerit celebrata, quo debetur. PP. V. Idib. Maij. Maximo II. & Aquilino COSS.

Successores

De solutionib. & liberationib.

A X. Iidem AA. & CC. Ambrosio.

Successores eius, qui maior uiginti quinque annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare non posse, constat. s. v. Idib. April. Byzantij AA. coss.

XI. Iidem AA. & CC. Capitolinæ.

Cum maritum tuum à debitoribus tuis minoris uiginti quinque annis constitutæ, ueluti ex caussa tibi debiti aliquam accepisse quantitatem, nec tamen te consensum accõmodasse significes: nullum tibi potuit præiudicium fieri, nisi factam solutionem post maiorem ætatem ratam feceris. s. v. Kal. Maij. Heracliæ. AA. coss.

XII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

B Inuito uel ignorante creditore qui alij soluit: non se liberat obligatione. quòd si hoc uel mandante, uel ratum habente eo, fecerit: non minus liberationem consequitur, quàm si eidem creditori soluisset. s. III. Id. Maij. CC. coss.

XIII. Iidem AA. & CC. Philotimo.

Si obligatum ex caussa mandati, non per stipulationem facta nouatione, post acceptilatione liberasti, sed tantum receptam ex eadem caussa debitam quantitatem falso scripsisti: figmento ueritatis exstingui non potuit obligatio. s. VI. Kal. Iun. AA. coss.

XIIII. Idem AA. et CC. Cohortæ.

Pecuniæ solutæ professio collata instrumento maiorem rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ mutuæ pecuniæ fuisset redditũ. s. V. Id. Iul. AA. coss.

C XV. Iidem AA. et CC. Quartino.

Quod debitori tuo chirographũ redditum contra uoluntatem tuam adseneras: nihil de iure tuo deminutũ est. Quibuscunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiusmodi facto liberationem minimè consecutum, iudex ad solutionem iure debiti compellet. s. v. Kal. Septembr. AA. coss.

XVI. Iidem AA. et CC. Charidemo.

Eum, a quo mutuam pecuniam sumpsisti, in solutum nolentem suscipere nomen debitoris tui, compelli iuris ratio non permittit.

XVII. Iidem AA. & CC. Cassio.

Manifesti iuris est, tam alio pro debitore soluente, quàm rebus pro numerata pecunia

D consentiente creditore datis, tolli comparatam obligationem. s. Kal. Decembr. Sirmij AA. coss.

XVIII. Iidem AA. et CC. Domitio.

Inquisitio ueritatis tolli non potuit, quòd chirographa, quæ fecerat procurator tuus, recepta tibique restituta ab ipsius hærede proponas cum subscriptione procuratoris significante, quòd nihil creditoribus debeatur: cum nihil prohibeat, & creditoribus satisfactum, & non nostræ pecuniæ, sed ipsius, cui negocium gerendum mandaueras, processisse solutionem. s. Idib. Februar. CC. coss.

XIX. Iidem AA. et CC. Diogeni.

Si actore tam mutuis dandis pecunijs, quàm debitis recipiendis præposito, in hoc, quod susceperas, eiusdem dominæ per ipsum fecisti satis: instrumentum inane solutione celebrata

E ta nihil tibi nocere potest. aliter enim soluentes seruo de domini actione liberare se minimè possunt. s. v. Idib. Octobr. CC. coss.

XX. Iidem AA. et CC. Eucrati.

Si operas certi serui in debitum compensare placuit: his secundum fidem conuentionis præstitis, de mancipio restituendo pacti tenor seruari debet. s. v. Kal. Nouembr. Hadrianop. CC. coss.

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

Interest multũ, utrumnè spe futuræ numerationis suscepisse te, quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate tantum, quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: posteriore uero consensu transactionis finitis stari conuenit. s. III. Non. Decembr. CC. coss.

Inductum,

XXII. *Iidem* AA. & CC. *Grato.*

INDVCTVM, id est cancellatum, necne sit chirographum uestrum, semel debiti solutionem factam ei, qui exigendi potestatem habuit, probantium, nihil interest. s. v. Idib. Decembr. cc. coss.

XXIII. *Iidem* AA. & CC. *Vacio.*

SI LITERarum Auxenonis contemplatione, quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat, te recepisse scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto (cum petitio debiti manet integra) nihil legitimam exactionem impedire potest. s. xv. Kal. Ian. Nicomediæ. cc. coss.

XXIIII. *Iidem* AA. & CC. *Rufino.*

CVM PRO pecunia, quam acceperas, secundum placitum Euandro te fundum dedisse profitearis: eius industriam uel euentum meliorem tibi, non ipsi prodesse, contrarium non postulaturus, si minoris distraxisset, non iustè petis. s. VII. Kal. Ian. Nicomediæ. cc. coss. G

XXV. *Iidem* AA. & CC. *Aureliano.*

SOLVTIONem adseueranti probationis onus incumbit. quo facto, chirographum condicere potes. s. III. Kal. Ianuar. Nicomediæ. cc. coss.

DE ACCEPTILATIONIBVS TIT. XLIIII.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Apronio.*

IAM TIBI rescripsi, posse apud iudicem quæri, an solennibus uerbis, tutoris authoritate interueniente, soror tua acceptilatione debitorē suū liberauerit. Quare si in repetenda pecunia, quam exsoluit, diuersa pars perseuerauerit: uteris defensionibus competentibus. PP. III. Idib. Febr. Duobus & Aspris coss. H

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Claro.*

SI DONAtionis gratia nouatione facta, per acceptilationem præstitisti liberationem: omnis agendi uia perempta est. s. VI. Kal. Ianuar. AA. & coss.

III. *Iidem* AA. & CC. *Demetriæ.*

PER AQVilianā stipulationem pacto subditam, obligatione præcedente sublata, & acceptilatione, quæ fuerat inducta, perempta: ei, qui ex nulla caussa restitui potest, omnis agendi uia præcluditur. s. v. Kal. Decembr. cc. coss.

DE EVICTIONIBVS TIT. XLV. I

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Munitio.*

EMPTOR hæreditatis rem à possessoribus sumptu ac periculo suo persequi debet. euictio quoq; nō præstatur in singulis rebus, cum hęreditatem iure uenisse constet: nisi aliud nominatim inter contrahentes conuenit. PP. VI. Kal. Mart. Seuero A. III. & Victorino coss.

II. *Iidem* AA. *Quartæ.*

QVONIAM auus tuus, cum prædia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes aduersus cohęredes tuos ex caussa stipulationis consistere ob euictionem prædiorum, pro portione scilicet hęreditaria. Nudo autem pacto interueniente, minimè donatorē teneri hac actione, certum est. PP. II. Kal. Mart. Antonino A. II. & Geta II. coss. K

III. *Iidem* AA. *Aureliano.*

QVI REM emit, & post possidet, quam diu euicta nō est, auctorē suum propterea, quòd res aliena uel obligata dicatur, conueniri non potest. PP. VIII. Kal. August. Faustino & Rufino coss.

IIII. *Imp.* ANTONINVS A. *Georgio.*

SI PRAEdium tibi pro soluto datum est, quod alijs creditoribus fuerat obligatū: caussa pignoris mutata non est. Igitur si hoc iure fuerit euictum: utilis actio tibi cōtra debitorem competit. nam huiusmodi contractus uicem uenditionis obtinet. PP. XI. Kal. Aug. Duobus & Aspris coss.

V. *Idem* A. *Petroniæ.*

EX PRAEdijs, quę mercata es, si aliqua à uenditore obligata, & necdū tibi tradita sunt: exempto

A ex empto actione consequeris,ut ea à creditore liberentur.Id etiam fiet, si aduersus uendi torem ex uendito actione precium petentem,doli exceptionem opposueris.PP.XV.Kal. Octob.Duobus & Aspris coss.

VI. Imp.ALEXANDER.A.Octauio.

NON DVBitatur,& si specialiter uenditor euictionem nō promiserit,re euicta ex empto competere actionem.PP.VIII.Id.Mart.Alexandro.A.COS.

VII. Idem.A.Hilariano.

ACTORE laudato,si euicta res est:fideiussorem, etiamsi agi caussam ignorauerit,cōueni B ri euictionis nomine posse,non ambigitur.PP.III.Non.April.Alexandro.A.COS.

VIII. Idem.A.Clementino.

EMPTOR fundi,nisi auctori aut hæredi eius denunciauerit:euicto prædio,neq; ex stipulatione,neq; ex dupla,neq; ex empto actionem cōtra uenditorem,uel fideiussores eius habet.Sed et si iudicio emptor non adfuit,aut præsens per iniuriam iudicis uictus est,absente auctore uel fideiussore,regressum aduersus eum non habet.PP.VIII.Id.Decembr. Alexandro.A.COS. IX. Idem.A.Terentio.

SI CONTrouersia tibi possessiōis,quam bona fide te emisse allegas, ab aliquo mouetur: auctori hæredi ue eius denuncia. & si quidem obtinueris:habebis, quod emisti.sin autem euictum erit:à uenditore successore ue eius consequeris,quanti tua interest. in quo contine- C tur etiam eorum persecutio,quæ in rem emptam à te, ut melior fieret,erogata sunt.PP.XII Kaled.Ianuar.Alexandro.A.COS.

X. Idem.A.Largo.

SI FINES agri uenditor demonstrauit, & legem dixit:intra eos neminem ingressurum: si quid inde euincatur:periculo fit auctoris. Quod si finibus suis, quos demonstrauit,agrum uendidit:lis finalis ad uenditorem non pertinet.PP.VII. Kal.Decemb. Maximo.II.& Aeliano COSS. XI. Idem.A.Clementi.

EXCEPTIONE doli rectè eum submouebis,quem ab auctore tuo fideiussorem accepisti: si eius nomine controuersiam refert,quasi per uxorem suam antè,quàm tu emeres, compa rauerit:qui uenditioni adeo consensum dedit,ut se etiam pro euictione obligauit.PP. Nō. D Febr.Pompeiano & Peligno COSS.

XII. Imp.GORDIANVS.A.Philippo.

SIVE IN libertatem euictus est seruus,quem mercatus es:siue cum comparares,cōuenit, ut si qua quæstio eius nomine relata esset,etsi necdum euictus esset, tu preciū reciperes:præses prouinciæ,quod tibi præstandum animaduerterit, restitui iubebit. PP.VII. Id. Mart. Gordiano.A.& Auiola COSS.

XIII. Idem.A.Zoilo.

SI OB caussam iudicati pignora capta sunt ex eius authoritate, cui præcipiendi ius fuit, eaq;,de quibus complecteris,tu mercatus es:frustra ab ea,quæ condemnata est,uel quæ in eius locum successit,eorum refertur quæstio:quandoquidem etsi euictio eorum ab aliquo E subsecuta fuisset,aduersus eos dari debuisse actionē, quibus precij solutio profiscit,rectissimè rescriptum est.PP.XVI.Kal.Iun. Gordiano.A.& Auiola COSS.

XIIII. Idem.A.Secundino.

SIVE POSsessio uenditoris fuit,filius eiusdemq; patris hæres frustra quæstionē mouet: siue non patris,sed filij eius possessio fuit,de qua iure hæreditario auctor laudari potest: cō trouersiam mouere non potest.PP.XIIII.Kal.Aug.Gordiano.A.& Auiola COSS.

XV Imp.PHILIPPVS.A.Menandro.

SI NON iniuria iudicantis,sed iuris ratione superatus es:pignus ob euictionem acceptū solenniter persequi potes.D.Kal.*

XVI. Impp.DIOCLET.et MAXIMIAN.AA.Alexandro & Diogeni.

SVPER empti agri quæstione disceptabit præses prouinciæ & si portionem diuersæ par-

S * tis esse

tis esse cognouerit:impensas,quas ad meliorandā rem uos erogasse constiterit,habita fru/ctuum ratione,restitui uobis iubebit.nam super precio euictæ portionis non eum:qui do/minium euicerit,sed auctricem conueniri consequēs est.PP.X.Kal.Iul.Ipsis.III et.II. AA. COSS.

XVII. Iidem.AA.Mutiano.

SI CVM quæstio tibi super eo, quem compatraueras moueretur, auctorem tuum certum fecisti,nec citra iudicis disceptationem eum,quē emeras, tradidisti præses prouinciæ in da/mnis,quæ tolerasse te meministi,medelam iuris adhibebit.PP.V.Id.Nouēbr.Ipsis.IIII.& III.AA.COSS.

XVIII. Iidem.AA.& CC.Eutychio.

SI STATUS super homine tibi uenundato mota quæstio est:solennibus, quæ iuris admit tit ratio,interpositis:si secundum libertatem fuerit lata sententia:poteris de euictione eius, si conditionem nesciens comparasti,sine aliqua dubitatione auctorem uel eius fideiussores hæredesúe eorum conuenire.quòd si fuisse seruum sententia declarauerit: intelligis ad uen ditorem te reuerti non posse.

XIX. Iidem.AA.& CC.Theodoro.

SI OBLIGATA prædia uenūdedisti,& longi temporis præscriptione solita emptores se tue/ri possunt:euictionis periculum timere non potes.S.II.Kal.Maij.AA.COSS.

XX. Iidem.AA.& CC.Solidio & alijs.

SI PARENTES uestri mancipia uenundederūt,quæstioq́ dominij mota est emptoribus: adesse,ac defendere caussam non prohibemini. Quod si eis etiā euicta sunt:instauratio litis ex persona uestra,si appellationē non interposuistis,contra ius desideratur. Empti sanè iu/dicio pro euictione si conueniri cœperitis,nec uobis, ut defenderetis,denunciatum probe/tur:intelligitis,quatenus uosmetipsos tueri debeatis.S.VI.Kal.Iul.AA.COSS.

XXI. Idem.AA.& CC.Heliodoro.

EMPTI actio longi temporis præscriptione nō submouetur,licet post multa spacia tem euictam emptori fuerit comprobatum.Si itaq; is, quem te comparasse commemoras,nūc in libertatem proclamet:interpellare uenditorem siue successorē eius debes,ut tibi adsistāt, caussamq́; instruant.quem si liberum esse uel seruū nō esse,pronunciatū,nec te conuentio/ne temisisse periculum euictionis fuerit comprobatum:præses prouinciæ(si res integra est) quanti tua interest, restitui tibi prouidebit.S.XI.Kal.Aug.Serdicæ.AA.COSS.

XXII. Idem.AA.& CC.Iulio.

CVM tibi liberum uenundatum ab auctore fundum proponas:si ex antecedente obli/gatione,quod debebatur,iure soluisti:stipulationem,quam subiectam emptioni de indem nitate proponis,ipsius conceptio commissam manifestè declarat.S.VII.Kal.Septemb.Vi/minatij.AA.COSS.

XXIII. Iidem AA.& CC.Eustochiæ.

CVM SVCCESSORES etiam uenditoris pro euictione teneri possint:si uelut obligata sibi re/spublica Thessalonicensium pignoris instituat iure persequi,quæ comparasti:auctoris hæ redibus quocunq; gradu constitutis adsistere negocio denūcia. Quod siue præsentibus ijs fundus,quem emisti, fuerit euictus,siue absentibus postea: quanti tua interest rem euictā non esse,teneri,nō quantum precij nomine dedisti(si aliud non placuit, publicè notum est. S.II.Kal.Ianuar.Sirmij.AA.COSS.

XXIIII. Idem AA.& CC.Eutychio.

SI post perfectam uenditionem ante precium numeratū rei uenūdatæ mota fuerit quæ/stio uel mancipia uendita proclamauerint in libertatem:cum in ipso limine contractus im/mineat euictio:emptorem,si satis ei non offeratur,ad totius, uel residui precij solutionē nō compelli,iuris authoritate monstratur. Vnde cum parte precij numerata, domus,quā emi/sti, tibi uelut pignoris iure obligatæ,ne ad emptionem accederes, denunciatum ab aliquo proponas:iudex tibi,quæ ex emptione ueniunt,præstari prouidebit.S.VI.Kal.Sirmij.CC. COSS.

XXV. Iidem.AA.et CC.Saturninæ.

SI TIBI liberam Saturninus conditionem eius ignorans distraxit,ac nunc defendit eam in liberta

in libertatem: hac libera pronũciata, uenditorem uel ex stipulatione duplæ, quantũ in hãc deductũ est, uel empti actione, quanti tua interest, conuenire potes. s. Idib. Feb. A A. coss.

XXVI. Iidem. A A. & CC. Neoni.

SI QVIS tibi seruum uendidit: postquam is rebus humanis exemptus est (cum euictionis periculum finitum sit) à te conueniri non potest. s. II. Kal. April. Sirmij. CC. coss.

XXVII. Iidem. A A. & CC. Theophilo.

SI FVNdum sciens alienum uel obligatum comparauit Athenocles, nec quidquã de euictione conuenit: quod eo nomine dedit contra iuris poscit rationem. nam si ignorans: de-B siderio tuo iuris forma negantis hoc reddi refragatur. s. XV. Kal. Octobr. CC. coss.

XXVIII. Iidem A A. et CC. Maximiano & alijs.

EMPTORI etiam uenditoris iura prodesse non ambigitur. si igitur uobis propter rei proprietatẽ mota fuerit quæstio: tã proprijs, quã uenditoris defensionibus uti poteritis. s. III. Non. Octobr. *Scuppis. CC. coss. XXIX. Iidem. A A. & CC. Rhæso.

SI PERMVtationis gratia prædia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: ijs, quæ in eorum uicem accepit, posteaquã ad defensionem fuerit denunciatum, uel cum eorũ non haberet facultatem, euictis: quanti interest, eos conueniri posse, rationis est. s. Idibus Decembr. Nicomediæ. CC. coss.

XXX. Iidem. A A. et CC. Hestio.

C NON ex eo, quòd duplum, qui à matre tua mancipium comparauit, euictionis nomine stipulatus est, alienæ rei scientia cõuincitur nec opinio eius ex hoc læditur, ut malefidei emptor existimetur, alijs itaq; hoc indicijs probare debes. s. Idib. Decembr. A A. coss.

XXXI. Iidem. A A. et CC. Agathoni.

HAEREDEM fideiussoris rerum, pro quibus defunctus apud emptorẽ intercesserat pro uenditore, factum eius, cui successit, ex sua persona dominium uindicare non impedit: scilicet euictionis caussa durante actione. s. XVIII. Kal. Ianuar. CC. coss.

CREDITOREM EVICTIONEM NON DEbere. TIT. XLVI.

D I. Imp. ALEXANDER. A. Publicio.

CVM IVRE creditoris propter fisci debita prædium obligatum procurator meus uenum dedit euictio non debetur: quia & priuatus creditor eodem iure utitur: nisi nominatim hoc repromissum a priuato fuerit creditore. Si tamen fiscus in ius alterius creditoris successit: emptori non iusta nomine fisci mouetur controuersia: siue quia potior fuerat, quando uendebat: siue quia infirmior, quoniã hoc utriq; præstare debet, qui pignoris iure uendit, potiorem se cæteris esse creditoribus. P P. XV. Kal. Nouembr. Maximo. II. & Aeliano coss.

II. Imp. GORDIANVS. A. Sabinæ.

SI A CREditrice iure pignoris fundos pater tuus cõparauerat: euictis prædijs, ita demũ E petitionem aduersus creditricem habere potes, si uel cum uendidit, de euictione rei promisit: uel etiam dolo, cum sciret, prudensq; esset, rem sine uicio non esse, eam patri tuo, cui successisti, uenundedit. nam sicuti genus eiusmodi contractus inscium creditorem uinculo euictionis non adstringit: ita eum, qui fraudem admisit, uel decepit, nõ excusat. P P. VII. Idib. April. Sabino. II. & Venusto coss.

DE PATRIA POTESTATE. TIT. XLVII.

I. Imp. ANTONINVS et VERVS. A A. Tirio.

SI FILIum tuum in potestate tua dicis esse: prouinciæ præses æstimabit, an te audire debeat, cum diu passus sis, ut patrisfamiliás rem eius agi per eos, qui testamẽnto matris tutores nominati fuerunt. P P. sine die & consule.

II. Imp. ANTONINVS.A.Maroniae.

EIVS, quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinuit extra ea, quae non adquiruntur. PP. XVI. Kal. Mart. Laeto. II. & Cereali coss.

III. Imp. ALEXANDER.A. Artemidoro.

SI FILIUS tuus in potestate tua est: res adquisitas tibi alienare non potuit. quem si pietatem patri debitam non agnoscit: castigare iure patriae potestatis non prohiberis: acriore remedio usurus, si in pari contumacia perseueraucrit, eumque praesidi prouinciae oblaturus, dicturo sententiam, quam tu quoque dici uolueris. PP. VI. Id. Decembr. Albino & Maximo coss.

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Calae. G

CONGRVENTIUS quidem uidetur intra domum inter te ac filios tuos, si quae controuersiae oriuntur, terminari. sed si ita res fuerit, ut pro iniurijs eorum ad ius experiundum & ad uindictam processeris: aditus praeses prouinciae super disceptationibus quidem pecuniarijs consuetum exerceri iubebit ordinem iuris, reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget & si prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprehenderit: laesam pietatem seuerius uindicabit. PP. XV. Kal. Iun. Aemyliano & Basso coss.

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Donato.

FILIA tua non solum reuerentiam, sed etiam subsidium uitae ut exhibeat tibi, rectoris prouinciae authoritate compelletur. PP. Kal. Mart. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. coss.

VI. Idem. A. Hermogeni. H

ABDICATIO, quae graeco more ad alienandos liberos usurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. PP. XVII. Kal. Decembr. Maximiano. A. II. & Ianuario coss.

VII. Iidem. AA. & CC. Duplianae.

SI MARITUS tuus, licet militans, in patria potestate constitutus, filium legitimis suscepit nuptijs: cum in potestate aui perseuerasse, non ambigitur. S. II. Non. April. CC. coss.

VIII. Iidem. AA. & CC. Aemilianae.

LIBERTOS exemplo ingenuorum filios suos post libertatem ex legitimis nuptijs natos in potestate habere, non est prohibitum. S. XVI. Kal. Maij Sirmij. CC. coss.

IX. Iidem. AA. & CC. Niconagorae.

NEC FILIUM negare cuiquam esse liberum, senatusconsulta de partu agnoscendo, ac denunciata poena, item praeiudicium edicto perpetuo propositum, & remedium alimentorum apud praesidem maiori trimo petendi monstratum iure, manifeste declarat. S. V. Kal. Maij Sirmij. CC. coss. I

X. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Maximum. P. V.

LIBERTATI a maioribus tantum impensum est, ut patribus, quibus ius uitae in liberos necisque potestas olim erat permissa, eripere libertatem non liceret. D. XV. Kal. Iun. Thessalonicae Seuero Rufino coss.

DE ADOPTIONIBVS. TIT. XLVIII.

I. Imp. GORDIANVS. A. Martiae.

HI QVI in aliena potestate sunt, iuxta ius ciuile non nisi apud eum, apud quem plena legis actio est, adoptari possunt. PP. Kal. Iun. Gordiano. A. & Auiola coss. K

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Timotheo.

IMPVBERTEM, quem ad uicem naturalis sobolis adrogare desideras, si hi, qui sanguinis necessitudine iunguntur, id ei expedire apud praesidem prouinciae confirmauerint, filium habebis: ita, ut bonorum tuorum quarta pars, tam in postremo iudicio tuo, quam si a te emancipatus fuerit, ei praebeatur: & super patrimonio eius idoneis fideiussoribus datis, seruo publico caueatur, ne sub copulandae adoptionis obtentu in facultates eius, quae ei diligenti prouisione seruandae sunt, irruas. Adrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde ualet apud praetorem uel praesidem intimata, ac si per populum iure antiquo facta esset. PP. V. Id. Mart. Maximo. II. & Aquilino coss.

A De adoptionibus.

III. Iidem. A A. Mariano.

Cvm eum, quem adrogaueris, libertum tuũ esse profitearis, nec ullã idoneam caussam precibus indideris, id est, quod non liberos habeas: intelligis iuris authoritatem desiderio tuo refragari. PP. XVI. Kal. Iul. Maximo. II. & Aquilino coss.

IIII. Iidem. A A. & CC. Proculiano.

Adoptio non tabulis, licet per tabellionem conficiendis, sed solenni iuris ordine apud præsidem solet copulari. PP. Kal. Septembr. Ipsis. A A. IV. & III. A A. COSS.

V. Iidem. A A. et CC. Syræ.

B Mvlierem quidem, quæ nec suos filios habet in potestate, adrogare nõ posse, certum est. uerum, quoniam in solatium amissorum tuorum filiorum cupis priuignum tuum uicẽ legitimæ sobolis obtinere: adnuimus uotis tuis secundũ ea, quæ adnotauimus: & cum perinde, atque ex te progenitum, ad fidem naturalis legitimique filij habere permittimus. PP. III. Non. Decemb. Triballis. Tyberiano & Dione coss.

VI. Iidem. A A. & CC. Meliano.

Adrogationes eorum, qui sui iuris sunt, nec in regia urbe, nec in prouincijs, nisi ex rescripto principali, fieri possunt. PP. VI. Non. April. Bizantij. CC. COSS.

VII. Iidem. A A. & CC. Attico.

In adoptionem quidem alienæ ciuitatis ciui rectè dato additur, non mutatur patria: ac

C propterea ius originis in honorum ac munerum obsequio per adoptionem nõ minui perspicis. S. XI. Kal. Feb. Sirmij. CC. COSS.

VIII. Iidem A A. & CC. Marino.

Adoptatum (licet ex beneficio nostro) emãcipatione solenni separare à familia sua pater adoptiuus minimè prohibetur.

IX. Iidem A A. & CC. Isioni.

In adoptionem patre, in cuius est potestate, filia dante, matris patronus adoptare non prohibetur. nam sui iuris adrogatio fœminæ, nisi ex nostro rescripto nunquam procedit. S. V. Id. Febr. CC. COSS.

X. Imp. IVSTINIANVS. A. Iuliano. P. P.

Cvm in adoptiuis, qui filij familiarum cõstituti, à patribus naturalibus alijs dantur, an

D tiquæ sapientiæ incidit quædam dubitatio, si oporteret talem filium, qui præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius testamentum de inofficioso actionem: quàm Papinianus quidem negat, Paulus autem sine effectu derelinquit. Martianus uero distinguit, ne ex hac caussa utriusque patris perderet successionem, naturalis quidem uoluntate eius circũuentus, adoptiui propter egestatem, quàm forte habebat: & iterũ aliud uicium erat exortum (si enim post patris naturalis obitũ pater adoptiuus per emancipationis modum iura adoptionis dissoluisset: nulla spes ei remanebat, neque contra patris naturalis uoluntatem, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia constitutus: nec contra adoptiuũ patrem, quia per emancipationem familiæ eius exemptus est:) ideoque talem dubitationem & tale uiciũ decidentes, sancimus, per adoptionem quidem ad extraneam personam factam iura natu

E ralis patris minimè dissolui, sed ita eum permanere, quasi non fuisset in alienam familiam trãslatus. Cum enim tanta fragilitas est adoptionis, ut possit in ipso die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari: cum in hoc casu & contradicendi filio eo iure ueteri detur licentia, & inuitus transire ad aliam familiam non cogatur? Omnia igitur (secundũ quod iam disposuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant intẽgra iura, siue ad inofficiosi querelam, siue ad alias omnes successiones, siue abintestato, siue ex testamento, quæ liberis deferuntur, ut & ipse possit prodesse patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si uero pater naturalis auo materno filij sui, uel si ipse fuerit emãcipatus, etiam auo paterno, uel proauo simili modo paterno uel materno filium suum de-

derit in adoptionem:in hoc casu,quia in unam personam concurrunt & naturalia & ado-
ptionis iura,maneat ius stabile patris adoptiui,& naturali uinculo copulatum, & legitimo
adoptionis modo constrictum:& ad eum solum respiciat filius cui eum & natura aggrega-
uit,& lex per adoptioné adsignauit:& Papiniani sentétia in hac specie procedat, & ad eum
tantummodo filius adoptiuus spem totam extendat, & non patris naturalis successionem
molestare concedatur,sed auita & proauita tantũmodo reuerentia protegetur: eiq; adqui-
rat, quæ possunt adquiri & prodesse:& is ei solus pater intelligatur,qué lex fecit,& natura
non reliquit. Neq; enim Martiani distinctioni locum esse in hoc casu inuenimus,ubi nul-
lius circumuẽtionis suspicio potest sibi aliquã uindicare licentiã, auita & proauita affectio- G
ne hæc omnia resecante:sed hæc manere intẽgra,nisi auus & proauus emancipatum fece-
rint filium adoptium.tunc enim necesse est iterum ad naturalem patrem eum reuerti:cum
emancipationis interuentu adoptio in quacunq; persona facta soluitur. Sed ne articulũ
adoptionis & in extraneam personam factæ sine lege relinquamus: licentiam damus tali
adoptiuo patri,id est extraneo(si uoluerit)nihil ei testamento suo relinquere:sed quidquid
ei reliquerit,hoc liberalitatis sit,nõ legitimo uinculo adstrictum. Cum enim per omnia na-
turæ suæ filium aggregarimus:manifestissimum est,quod & adquisitiões omnium rerum,
quæ ad filiumfamiliás peruenerint secundum leges nostras,non adoptiuo extraneo patri,
sed naturali usq; ad modum ususfructus perueniunt:& remaneant in sacris patris natura-
lis,quasi imaginaria quadam & noua affectione adquisita,nõ pristinæ cognationis demi- H
nutione introducta. Sed si quidem remaneat in tali adoptione,nulla interueniente eman-
cipatione:in hoc tantummodo ei prodesse uolumus adoptionem,ut non successione ab in-
testato patris extranei adoptiui defraudetur,sed habeat accessioné fortunæ ex patris natu-
ralis sibi uoluntate adquisitam.neq; enim ex uetere iure cognationis nexus naturalis pa-
tris per adoptionem filio dissoluebatur,sed accedebant iura adoptiua,certis reliquijs ex iu-
re naturali remanentibus:& qui legitimus erat familiæ adoptiuæ,is naturalis fuerat cogna
tus. Quis enim materna iura possit abolere, cum uidebatur & ex antiquo iure patrem qui-
dem habere adoptiuum,matrem autem eam,quam natura cognoscit? Et ideo sancimus,et
si habeat huiusmodi filius intẽgra iura naturæ: attamen si intestatus pater extraneus ado-
ptiuus decesserit,habere eũ sui hæredis ius ad eius tantũmodo successionem:ut nõ etiã legi I
tima iura ad familiam extranei patris adoptiui habeat,nec ipsa ad eum communionem ali
quam habeat,sed quasi extraneus ita ad illam familiam inueniatur. Sin autem per eman
cipationem iura adoptiua fuerint dissoluta:tunc nullus ei penitus ad adoptiuum extraneũ
patrem regressus,& si moriatur intestatus,relinquatur: sed maneat tantummodo patrem
naturalem cognoscens,tanquam non fuisset ab initio in adoptionem translatus. Quæ au
tem de alijs adoptiuis diximus,hæc sancimus etiam de ijs,qui ex Sabiniano senatusconsul
to ex tribus maribus fuerant ab extraneo fuerant adoptati: nulla penitus differentia inter
alios adoptiuos & eos introducenda. Quæ in filio diximus in adoptionem à patre dato,
hæc & in filia,& in nepote,& nepte,& deinceps personis utriusq; sexus in sacris constitutis
extendimus:si tamen tẽpore mortis aui sui parentes eos uel eas nõ antecedant.si enim pa- K
tres eos antecedant.ubi nec imponitur necessitas auo aliquid nepoti uel nepti relinquere:
maneãt omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc autẽ omnis sanctio de filio uel filia,de nepote,
uel neptæ,& deinceps personis in sacris cõstitutis introducta est,ubi dubitabatur,quid sta-
tuẽdũ esset,quasi duobus ei patribus positis,uno natura,& altero ex lege. Vbi autẽ homo
sui iuris cõstitutus per adrogationẽ ex augusta liberalitate se dederit in adoptionẽ:tũc om
nia iura patris adoptiui habeat intacta. cũ enim nullũ inter patres inducitur discrimen: sit
suus hæres adoptiuus patri adrogatori, & familiæ eius aggregetur:& omnia, quæ ad filiũ
adrogatum ueteres legum latores induxerunt,intacta illibataq; in eorũ personis obseruen
tur. D. Kal. Septembr. Constantinop. Lampadio & Oreste. V V. COSS.

Veteres

A

De emancipationibus liberorum.

XI. Idem. A. Iuliano. P. P.

Veteres circuitus in adoptionibus, quæ per tres emancipationes & duas manumissiones in filijs, aut per unam emancipationem in cæteris liberis fieri solebant, corrigentes, siue tollentes, censemus licere parenti: qui liberos in potestate sua constitutos in adoptionem dare desiderat, sine uetere obseruatione emancipationum & manumissionum hoc ipsum interuenientibus actis, apud competentem iudicem manifestare: præsente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo, qui adoptat. D. V. Kal. Nouembr. Constantinop. Lampad. & Orest. VV. CC. COSS.

B

DE EMANCIPATIONIBVS LIBERORVM. TIT. XLIX.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. et CC. Herennio.

SI LEX municipij, in quo te pater emancipauit, potestatem duumuiris dedit, ut etiā alienigenæ liberos suos emancipare possint: id, quod à patre factum est, suā obtinet firmitatem. PP. III. Non. Decembr. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

II. Iidem. AA. & CC. Gennadiæ.

IN EMANCIPATIONIBUS liberorum nec non in donationibus, non tam scriptura, quàm ueritas considerari solet. PP. V. Id. Mart. Tyberiano & Dione COSS.

C

III. Iidem. AA. & CC. Eliodoro.

NON NVDO consensu patria liberi potestate, sed actu solēni, uel casu liberantur. nec caussæ, quibus motus pater emancipauit filiū, sed actus solennitas quæritur. PP. * AA. COSS.

IIII. Iidem. AA. & CC. Colonæ.

NEC auus neptem suam liberare potestate cogitur, nec in cuiusquam iniuriā beneficia tribuere, moris est nostri. D. Idib. Octob.

V. Imp. ANASTASIVS. Constantinop. A. P. P.

IVBEMVS licere parentibus, id est, patri auo paterno, seu proauo, ceterisq; ulterius per masculini sexus personas continua generis serie coniunctis: si liberos, quos habent in potestate propria, id est filium nepotem, neptemúe ex filio, pronepotem seu proneptem, cæterosq; itidem per masculini sexus personas continua generis linea sibi coniunctos: per emācipationem, uel absentes & peregre degentes, uel in ijsdem locis seu regionibus uel ciuitatibus commorantes, in iudicio uero non præsentes, iuris sui constituere maluerint: supplicationibus porrectis mereri super hoc diuinum oraculum, hocq; apud competentem iudicē, ad cuius iurisdictionem actus emancipationis pertinet, insinuare, superq; precibus à semet oblatis apud eum deponere: ut hoc subsecuto, & authoritate præcedente principali, plenissimum robur emancipatio sortiatur, & personæ, in quas talis liberalitas collata sit, de aliena potestate quasi à parentibus emancipatione manumissæ liberentur. si tamen ipsæ nihilominus sub gestorum testificatione, uel apud eundem iudicem, uel apud alium quemlibet, proposito parentum suam etiam uoluntatem consonare, uel ante preces oblatas & sacros apices promulgatos, uel postea deposuerint. nisi infantes sint, qui & sine cōsensu etiam hoc modo sui iuris efficiuntur. D. XI. Kal. Aug. Constantinop. Probo & Auieno Iun. COSS.

D

E

VI. Imp. IVSTINIANVS. A. Ioanni. P. P.

CVM inspeximus in emancipationibus uanā obseruationē custodiri, & uenditiones in liberas personas figuratas, & circūductiones inextricabiles, & iniuriosa rhapismata, quorum nullus rationabilis inuenitur exitus: iubemus, huiusmodi circuitu in posterum quiescente, licentiā esse ei, qui emancipare uult, uel ex lege Anastasiana hoc facere, uel sine sacro rescripto intrare cōpetentis iudicis tribunal, uel eos adire magistratus, quibus hoc facere uel legibus uel ex lōga cōsuetudine pmissum est: & filios suos, uel filias, nepotes, uel neptes, uel de-

inceps progeniem in potestate sua constitutam à sua manu dimittere, & legitima iuta omnimodo habere, et si non specialiter hæc sibi fetuauerit: & peculium donate, uel alias res libetalitatis titulo in eos transferre & eas res, quæ adquiri indignantur, per usumfructum secundum nostræ constitutionis modum detinere, & omnia facere, uana tantummodo (secundum quod iam dictum est) obseruatione sublata. D. Kal. Nouembr. Constãtinop. post consulatum Lampadij & Oteslis. v v. cc.

DE INGRATIS LIBERIS TIT. L.

I. Imppp. VALENT. et VALENS. & GRAT. A A A. ad Patextatum. P. V.

Filios & filias cæterosq; liberos contumaces, qui parentes uel acerbitate conuicij, uel cuiuscunq; atrocis iniuriæ dolore pulsassent, leges emancipatione rescissa damno libertatis immeritæ multare uoluetunt. D. XII. Kal. Septembr. Mediolani. Lupicino & Iouiano coss.

DE POSTLIMINIO ET REDEMPTIS AB hostibus TIT. LI.

I. Impp. SEVERVS. et ANTONINVS. AA. Ouinio.

Ex duobus captiuis Samartina nata, patris originem ita secuta uidetur, si ambo parentes in ciuitatem nostram redijssent. quãquã enim iute proprio postliminium habere non possit, quæ capta non est: tamen parentum restitutio reddet patri filiam. qui cum ab hostibus interfectus sit: matris duntaxat conditionem, quæ secum filiam duxit, uidetur necessariò secuta. nam fictio legis Cotneliæ quæ legitimos apud hostes defuncto constituit hæredes, ad eam, quæ illic suscepta est, non pertinet: cum eo tempore, quo captus est, diem suũ pater obijsse existimetur. P P. sine die & consule.

II. Imp. GORDIANVS. A. Publiciano.

Ab hostibus redempti, quo ad exsoluatur precium, magis in caussam pignoris constituti, quam in seruilem conditionem uidentur esse detrusi. Er ideo si numi eo nomine expẽsi donatio intercedat: pristinæ conditioni eos reddi manifestum est. ptoinde si ab hostibus redemptam post dissolutum ueluti naturalis pignoris uinculum in matrimonium habere cœpisti: nihil est, quod de statu eius, seu liberorum communium, debeas pertimescete. PP. II. Id. Iun. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss.

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Varo.

Cum cognatos tuos nondum postliminio reuersos adfirmes, sed adhuc in rebus esse humanis, & corũ bona fraudibus diuersæ partis dissipari: interpellatus rector prouinciæ, ptouidebit eum sub obseruatione cõstituere, qui stipulante seruo publico satis idoneè dederit. PP. V. Kal. Septembr. Diocletiano. III. & Maximiano coss.

IIII. Iidem A A. & CC. Hermogeni et alijs.

Nec nos ptæterijt, hæreditatem eius, quam incognitum etat ab hostibus interfectam, an captam esse, à filio adiri non potuisse: quando eorum bona, qui in hostium potestatem rediguntur, eo demum tempote successionis iute adquiri possint, cum captos apud hostes mortuos esse cognoscitur: nec supet facultatibus eius, cuius incerta uita ac fortuna fuit, transigi uel iudicari potuit. Vnde posteaquam apud hostes matetterã uestram fati munus impleesse innotuit: tunc uobis licentia permittitur agnoscendæ per bonorum possessionem successionis. non officientibus enim, quæ perperam gesta sunt: si ptiotem gradum obtinetis: successionis compendium ad uos pertinet. PP. V. Kal. Iun. Ipsis. A A. IIII. & III. coss.

V. Iidem. A A. & CC. Vrsæ.

Cum non redemptũ ab hostibus filium tuum, sed sine ullo conttactu ttaditum à Barbatis

A De postliminio et redemptis ab Host. &c.

baris præfecto legionis dicas: postliminij ius locū habuit, & illico ingenuitati suæ reddi eū præses prouinciæ iubebit. PP. XVI. Kal. Iun. Ipsis. AA. IIII. & III. COSS.

VI. Iidem. AA. & CC. Iusto.

CVM & postliminij ius, & communis utilitatis ratio exigat, ut si qui captos ab hostibus redemerint, accepto precio redemptos suæ ingenuitati restituant, proponasq; redemptorē noluisse oblatum precium à te, uel ab alio recipere: præses prouinciæ efficaci instantia com pellet eum legibus obtemperare, & recepto eo, quod precij nomine dependitur, status secu ritatem non inquietare. PP. Kal. Feb. Tyberiano & Dione COSS.

B VII. Iidem. AA. & CC. Claudio.

FOEDISSIMAE mulieris nequicia permouemur. Cum igitur filiam tuam ab hostibus captam ac prostitutam ab ea, quæ eam redemerat, ob retinendæ pudiciciæ cultum ac seruandam natalium honestatem ad te confugisse proponas: præses prouinciæ, si filiæ tuæ supradictam iniuriam ab ea, quæ sciebat ingenuam esse, inflictam cognouerit: cum huiusmodi persona indigna sit precium recipere propter odium detestabilis quæstus: etiam si preciū compensatū non est: ex necessitate miserabili, custodita ingenuitate natæ tuæ aduersus flagitiosæ mulieris turpitudinem, tutam eam defensamq; præstabit. PP. III. Non Febr. Tyberiano & Dione COSS. VIII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

PRAESES prouinciæ, ne ulterius in seruitutis iugo detinearis, curæ habebit qui pro solertia sua parum ignorat filiorum tuorū statum tueri, quos postea, quā redempta es, enixam

C te esse significas: cum eos, qui post redemptionem nascuntur, ne pignoris quidem uinculo ob preciū, quod pro his datū nō est, teneri, nullis authoribus uisum est. PP. V. Id. Febr. Tyberiano & Dione COSS. IX. Iidem. AA. & CC. Gregorio.

CAPTVM ab hostibus filiū patre mortuo, medio tempore lex Cornelia reuersum: si in potestate patris tempore, quo capiebatur, fuit: suum facit hæredem. Vnde siue ex testamento ad te, siue intestatò successionē patris tui pertinere, apud præsidem prouinciæ probaueris: restitui tibi res hæreditarias iubebit: si non tantum, postquam tu reuersus es, tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate cōquiescere facit. PP. V Id. April. AA. COSS. X. Iidem. AA. & CC. Apollodoræ.

D SICVT liberis captis ab hostibus ac postliminio reuersis status pristinus restituitur: sic serui domino. Vnde si hæc, cuius meministi, ancilla patris tui fuerit, nec commercio redempta est: reuersa dominū, uel eius successorem sequitur, qui per captiuitatem hanc amiserat. S. III. Kalen. Maij. Hadrianop. AA. COSS.

XI. Iidem. AA. et CC. Eutychio.

SI LIBERUM captum te ab hostibus commercio redemit Sabinus, & eum uinculū pignoris superstitem remisisse tibi probetur: non libertus effectus, sed ingenuitati, quā amiseras, restitutus, nullum filijs eius obsequium debes. S. XV. Kal. Ianuar. AA. COSS.

XII. Iidem. AA. et CC. Quintianæ.

AB HOSTIBUS capti, & non commercio redempti, sed uirtute militum nostrorum libera

E ti, illico statum quem captiuitatis caussa amiserant, recipiunt. Serui autem dominis suis restituentur. receptos enim eos, non captos iudicare debemus, & milites nostros defensores eorum decet esse, non dominos. S. V. Kal. Ianuar. AA. COSS.

XIII. Iidem. AA. & CC. Quartinæ.

SI IS, qui te ab hostibus captam ingenuam redemit commercio, sibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarum, & uoto futuræ iustę sobolis, uinculo pignoris tibi remisso, reddi natales pristinos, rationis est. S. V. Id. Mart. CC. COSS.

XIIII. Iidem. AA. et CC. Seueræ.

IVS POSTLIMINIJ filiam, rebus humanis exempta matre, dum in seruitutis ipsa necessitate per captiuitatis caussam fuit, euentu purgato uigore, ad eius legitimam inuitat hæreditatem: nec tibi medij temporis fortuna, quominus res maternas successione quæsitas perse, qui

 F

qui possis iniuriam fieri patimur. s. XVI. Kal. April. CC. COSS.

XV. *Iidem.* AA. & CC. *Macrotraulo.*

IS, QVI liber constitutus captus ab hostibus commercio redimitur, & antequã restituatur, pro eo data pecunia, successionis iura sibi uindicare ingenuitatis fauore potest, ut ex ea possit precium pro se datum exsoluere.

XVI. *Iidem.* AA. & CC. *Basilidæ.*

COMMERCIO redemptæ fœminæ filios, licet ex seruo, medio susceptos tempore, origini ingenuitatis matris iuxta ea, quæ benignè placuerunt, reddi conuenit. s. V. Kalend. Septembr. Viminatij. AA. COSS. G

XVII. *Iidem.* AA. & CC. *Diogeniæ.*

LIBER captus ab hostibus, & cõmercio redemptus, tunc demum, cum precium soluitur, uel hoc ei qualicunq; remittitur iudicio, statum pristinum recipit. Quo genere matre filiũ redimente, cum huiusmodi contractus non de mercede, sed de tristicia repudianda cogitatur: uoti recipiendi filium cogitatio cum optabili conditione filium illico matri restituit: ità ut & ciuilium obsequio munerum propter casum præteritum filius non excusetur. Proprietatis itaq; ratione ab hostibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quidquam tractare non conuenit. dotem tamen ab eo debitam iure concesso reddi postulas. s. III. Kal. Nouembr. * Deuellio. CC. COSS.

XVIII. *Iidem* AA. & CC. *Tryphiniano.* H

AB HOSTIBUS captis ac postliminio reuersis, pro huiusmodi casu amissa, quæ in eadem caussa quidẽ durant, omnimodo directa: quæ uero per usucapionem uel liberationem ex bonis subtracta, uel non utendo finita esse uidentur, intra annũ utilem experientibus actio ne rescissoria restituuntur. PP. XII. Kal. Decembr. CC. COSS.

XIX. *Imppp.* GRAT. VALENTIN. *et* THEOD. AAA. *ad Seuerinum ducem.*

SI QVOS forte necessitas captiuitatis abduxit: sciant, si non transierint, sed hostilis irruptionis necessitate trãsducti sunt: ad proprias terras festinare debere, recepturos iure postliminij ea, quæ in agris, uel mancipijs, seu alijs rebus ante tenuerunt, etsi à fisco nostro possideantur, nec timeat quisquam alicuius contradictionis moram: cum hoc solum requirendũ sit, utrum forsitan aliquis cum Barbaris uoluntate fuerit, an coactus. D. V. Kal. Iul. Romæ. Gratiano. A. V. & Theodosio COSS. I

XX. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. AA. *Theodoro.* P. P.

DIVERSARUM homines prouinciarum cuiuslibet sexus, conditionis, ætatis, quos Barbarica feritas captiuitatis necessitate transuexerat, inuitos nemo retineat, sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. Quibus si quidquam in usum uestiũ, uel alimoniæ impensum est: humanitati sit præstitũ, nec maneat uictualis sumptus repetitio: exceptis ijs, quos Barbaris uendentibus emptos esse docebitur, à quibus status sui precium propter utilitatem publicam emptoribus æquum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari faciat emptionem: decet redemptos aut datum pro se precium emptoribus restituere, aut laboris obsequio, uel opere quinquẽnij uicem referre beneficij, K hàbituros incolumem (si in eam nati sunt) libertatẽ. Reddantur igitur ædibus proprijs sub moderatione, quam iussimus, quibus iure postliminij etiam ueterum responsis incolumia cũcta seruanda sunt. Si quis itaq; huic præcepto fuerit conatus resistere actor, cõductor, procuratorq;: dari se metallis cum pœna deportationis nõ ambiget. Sin uero possessionis dominus: rem suam fisco nouerit uindicandam, seq; deportandum. Et ut facilis exsecutio perueniat: Christianos proximorũ locorũ uolumus huius rei sollicitudinẽ gerere. Curiales quoq; proximarũ ciuitarũ placuit admoneri, ut emergentibus talibus caussis, sciant legis nostræ auxilium deferendum: ita, ut nouerint rectores uniuersi decem libris auri à se, & tantundem à suis apparitionibus exigẽdas, si præceptum nostrum neglexerint. D. III. Id Decembr. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. COSS.

DE INFANTIBVS EXPOSITIS LIBERIS ET SERVIS & de ijs, qui sanguinolentos nutriendos acceperunt. TIT. LII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Claudio.*

I INVITO uel ignoráte te, partus ancillæ uel adscripticiæ tuæ expositus sit: repetere eum non prohiberis. Sed restitutio eius, si non à fure uindicaueris, ita fiet, si quæ in alendo eo, uel forte ad discendum artificium iustè consumpta fuerint, restitueris. PP. III. Kal. Iun. Iuliano. II. & Crispino COSS.

B II. *Imppp.* VALENT. VALENS. & GRAT. AAA. *ad Probum* P. P.

VNVSQVISQVE sobolem suam nutriat. Quòd si exponendam putauerit: animaduersioni, quæ cõstituta est, subiacebit. sed nec dominis uel patronis repetendi aditum relinquimus, si ab ipsis expositos quodammodo ad mortem uoluntas misericordiæ amica collegerit. nec enim dicere quis suum poterit: quem pereuntem contempsit.

III. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Demostheni.* P. P.

SANCIMVS, nemini licere, siue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, siue à libertina progenie, siue seruili conditione maculatus, expositus sit: eum puerum in suum dominium uindicare, siue nomine dominij, siue adscripticiæ, siue colonariæ cõditionis. Sed neque his, qui eos nutriẽdos sustulerũt, licentiã cõcedi penitus cũ quadã distinctione eos tollere, & educationẽ eorũ procurare, siue masculi sint, siue fœminæ: ut eos uel loco libertorum uel loco seruorũ, uel colonorũ, aut adscripticiorũ habeãt: sed nullo discrimine habito hi, qui ab huiusmodi hominibus educati sunt, liberi & ingenui appareãt, & sibi adquirãt, & in posteritatẽ suã uel extraneos hæredes omnia, quæ habuerint quomodo uoluerint, trãsmittãt nulla macula seruitutis, uel adscripticiæ, aut colonariæ cõditionis imbuti, nec quasi patronatus iura in rebus eorũ ijs, qui eos susceperũt, prætendere cõcedimus: sed in omnẽ terrã, quæ Romanæ ditioni supposita est, hæc obtinere. Neque enim oportet eos, qui ab initio infantes eiecerunt, & mortis forte spem circa eos habuerunt, incertos constitutos, si qui eos susceperint, hos iterum ad se reuocare conari, & seruili necessitati subiugare: neque hi, qui eos pietatis ratione suadente sustulerunt, ferendi sunt, denuo suam mutantes sententiam, & in seruitutem eos retrahentes, licet ab initio huiusmodi cogitationem habentes ad hoc prosiluerint: ne uideantur quasi mercimonio contracto, ita pietatis officium gerere. Hæc obseruantibus tam uiris clarissimis præsidibus prouiuciarum, quàm uiris religiosissimis episcopis, nec non officijs præsidalibus, & patribus, & defensoribus ciuitatum, & omni ciuili auxilio. D. XV. Kal. Octob. Chalcedone. Decio. V. C. COS.

QVAE SIT LONGA CONSVETVDO. TIT. LIII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Apro.*

PRAESES prouinciæ probatis ijs, quæ in oppido frequenter in eodem cõtrouersiarum genere seruata sunt, caussa cognita statuet. nã & consuetudo præcedens, & ratio, quæ consuetudinem suasit, custodienda est: & ne quid contra consuetudinem fiat, ad sollicitudinẽ suã reuocabit præses prouinciæ. PP. VI. Kal. April. Iuliano. II. & Crispino COSS.

II. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Proculum.*

CONSVETVDINIS ususque longæui non uilis authoritas est: uerum non usque adeo sui ualitura momento, ut aut rationem uincat, aut legem. D. VII. Kal. Maij. Constantino. P. P. A. V. & Licinio Cæs. COSS. III. *Impp.* LEO & ANTHEMIVS. AA. *Alexandro.*

LEGES quoque ipsas antiquitus probata & seruata tenaciter consuetudo imitatur, & retinet: & quod officijs, curijs, ciuitatibus, principijs, uel collegijs præstitum fuisse cognoscitur, perpetuæ legis uicẽ obtinere statuimus. D. VII. Id. Septemb. Martiano & Zenone COSS.

Emptionum

De donationibus. TIT. LIIII. F

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Lucio.

MPTIONUM mancipiorum instrumentis donatis, & traditis, & ipsorum mancipiorum donationem & traditionẽ factam intelligis, & ideo potes aduersus donatorem in rem actionem exercere. PP. v. Kal. Iul. Fustino & Rufino coss.

II. Imp. GORDIANVS A. Leonidi.

SI NOMINIS persecutionem in te emãcipatã pater tuus titulo donationis transtulit: frustra prætendit, qui debitori tuo hæres exstitit, consensum fuisse debitoris necessarium: cum satis fuerit actiones eo nomine tibi mandatas fuisse. PP. II. Idib. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss. III. Imp. DECIVS A. Marcellino. G

SPEM futuræ actionis, plena intercedente donatoris uoluntate, posse transferri, non immeritò placuit. PP. Non. Mart. Decio. A. I. & Grato coss.

IIII. Imp. PROBVS A. Marsiæ.

SI FVNCTIONES per eũ, cui donata res non erat, uel ab actoribus ipsius nomine celebratæ sunt: tibi obesse non potest. PP. v. Kal. Ianuar. Messala & Grato coss.

V. Imp. CARINVS & NVMERIANVS A A. Flacconillæ.

SI DONATIO per epistolam facta non apparet: uerba tamen testamenti, quibus liberalitas testatricis confirmata est, fideicõmissum tenere nõ ambigitur. PP. VI. Kal. Febr. Romæ. Carino. II. & Numeriano. A A. coss.

VI. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Christianæ. H

NEC AMBIGI oportet, donationes etiam inter absentes, maximè si ex uoluntate donantium possessionem hi, quibus res donata est, nanciscantur, ualidas esse. PP. III. Id. Febr. Maximo. II. & Aquilino coss.

VII. Iidem A A. & CC. Iulio.

CENSVALIS quidem professio domino præiudicare non solet. sed si in censum uelut sua mancipia deferenti priuigno tuo consensisti: donationem in eum transtulisse uideris. PP. Idib. Iul. Ipsis A A. IIII. & III. coss.

VIII. Iidem A A. & CC. Floræ.

SI PRAESES prouinciæ non donandi uoluntate filiorum tuorum nomine prædia in censum detulisse te manifestis probationibus cognouerit: quod fides ueri suggerit, id statuet. I PP. VIII. Id. Septemb. Ipsis. A A. IIII. & III. coss.

IX. Idem. A A. & CC. Augustianæ.

LEGEM, quam rebus tuis donando dixisti, siue stipulatione tibi prospexisti, ex stipulatu: siue non, incerti iudicio, id est præscriptis uerbis apud præsidem prouinciæ debes agere, ut hanc impleri prouideat. PP. XVI. Kal. Maij. A A. coss.

X. Iidem. A A. & CC. Hermionæ.

NEC IGNORANS, nec inuitus quisq; donat. Vnde si de hoc fundo non cogitasti, cuius uelut donationi consensisse te continetur instrumento: maiores ueritate rei, quam scriptura, uires obtinente: intelligis, de quo non cogitasti, nec specialiter subscripsisti, nihil te perdidisse. s. v. Kal. Maij. CC. coss. K

XI. Iidem. A A. & CC. Sabino.

CVM DE bonis tuis partem quidem penes te retinuisse, partem uero in eum, quẽ in potestate habes, donationis titulo contulisse commemores: non est incerti iuris, in eum, qui in sacris familiæ tuæ remanet, destinationem magis paternæ uoluntatis factam, quam perfectam donationem peruenisse. Delegationes autem nominum in emancipatũ collatæ perfectam donationem actione efficiunt. s. II. Kal. Maij. CC. coss.

XII. Iidem. A A. & CC. Aureliano.

PORTIONEM propriam, rebus necdum diuisis, nemo prohibetur titulo donationis in alium transferre. D. XVII. Kal. Iun. A A. coss.

XIII. Iidem. A A. & CC. Vraniæ.

Stalio-

A
De donationibus.

SI ALIquid per epistolam donatum tibi probetur: breuitas chartulæ donationi, si hæc rectè facta probetur, nihil quidq; derogat. D. XV. Kal. Iun. Sirmij. AA. COSS.

XIIII. *Iidem AA. et CC. Idæo.*

SI FILIVS tuus res ad te pertinentes sponsæ suæ, te non consentiente, donauit: ad eam, quod non habuit, transferre non potuit. S. XV. Kal. Octob. AA. COSS.

XV. *Iidem AA. & CC. Seueræ.*

AERIS alieni, quod ex hæreditaria caussa uenit, non eius, qui donationis titulo possidet, sed totius iuris successoris onus est. Si itaq; nemini obligata prædia per donationem consecuta es: superuacuam geris sollicitudinem, ne uel heredes donatricis, uel eius creditores te iure possint conuenire. S. XV. Kal. Decemb. AA. COSS.

B

XVI. *Iidem. AA. et & CC. Theodoro.*

SENECTVS ad donationem faciendam sola non est impedimento. D. V. Kal. Decembr. AA. COSS.

XVII. *Iidem. AA. et CC. Hermiæ.*

SIVE emancipatis filijs res donasti, siue in potestate constitutis, & sui iuris effectis, ac tenentibus non ademisti: blandiri tibi non debes, ueluti res donatas ex pœnitentia liceat auferre. Sanè si ea, quæ in tua positis potestate donaueras, post emancipationem cōtra tuam tenuerunt uoluntatem: horum penes te dominium remansit: siquidem nec tempore, quo uoluisti, propter uinculum potestatis sibi quidq; quærere, nec post inuito te, de rebus tuis potuerunt. S. VI. Kal. Ianuar. AA. COSS.

C

XVIII. *Iidem. AA. et CC. Audiano.*

SI DONATIONIS caussa furti actionē tibi remissam probetur: superuacuam geris sollicitudinem S. V. Kal. Ianuar. AA. COSS.

XIX. *Iidem. AA. & CC. Alexandriæ.*

SI AVIA uestra proprias res quacunq; ratione factas titulo liberalitatis in eum, contra quem preces funditis, contulit: quò minus hæc rata maneāt, quod ex origine patris uel aui uestri descendunt, nihil prodest. S. XVI. Kal. Feb. Sirmij. CC. COSS.

XX. *Iidem. AA. & CC. Helmio.*

VICE donatrici, alio uoluntate eius subscribente, iure facta donatio non habetur irrita. S. VII. Kal. Febr. CC. COSS.

D

XXI. *Iidem AA. CC. Antoniæ.*

CONSTANTE matrimonio dotem penes maritum suum constitutam, auia tua donare tibi non potuit. S. V. Idus Mart. CC. COSS.

XXII. *AA. & CC. Diomedi.*

CVM res filio emancipato ea conditione, ut creditoribus tuis solueret, te donasse proponas: si stipulatione, uel in continenti habito pacto huic rei prospexisti: creditoribus quidē non contra eum ex placito uestro, sed aduersus te competit actio. Eum autem, cui prædia certa lege donasti, incerti ciuili actione ad placitorum obsequium urgeri secundum legem donationibus dictam conuenit. S. VII. Kal. April. Sirmij. CC. COSS.

E

XXIII. *Iidem. AA. & CC. Olympiadi.*

SI EA, quæ donaueras, posteriore placito, qui acceperat, in donum tibi reddidit: donationis antecedentis instrumentum actis sequentibus nihil obesse potest. S. V. Kal. Octob. Cæsaribus. COSS.

XXIIII. *Iidem AA. & CC. Macerio.*

SI PATRI tuo heres non extitisti: ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non posse iura tua lædi, manifestissimi iuris est. PP. Non. Februar. Antiochiæ. Diocletiano. VIIII. & Maximiano. VIII. AA. COSS.

XXV. *Imp. CONSTANTINVS. ad Maximum. P. P.*

DONATIO, siue directa sit, siue mortis caussa instituta, siue conditione faciendi aut non faciendi suspensa, siue ex aliquo notato tempore promissa, siue animo dantium accipientium ue

t* tium ue

tium'ue sententijs(quantũ ius sinit)cognominata:sub hac fieri debet obseruatione, ut quas leges indulgent actiones,conditiones,pactionesq́ contineat:hisq́ penitus cognitis, uel recipiantur, si complacitæ sint:uel reijciantur, si sunt molestæ. In conscribendis autem donationibus nomẽ donatoris, ius, ac rem notari oportet:necq́ id occultè, aut priuatim, sed ante tabula,aut quodcunq́ aliud materiæ genus dabit tempus.uel ab ipso,uel ab eo,quem sors ministrauerit,præscribatur:actis etiam adnectendis,quæ apud iudicẽ uel magistratus conficienda sunt.ubi hoc leges expostulant. Dat.III.Non.Februar.Sabino & Ruffino. COSS.

XXVI. *Idem* A. *Catulino procon. Africæ.*

SI QVIS in emancipatum minorem prius, quàm fari posit,aut habere rei, quæ sibi donatur,affectum, fundum crediderit conferendum:omne ius cõpleat instrumetis antè præmissis, quod ius per eum seruum, quem idoneum esse constat,transigi placuit, ut per eum infanti adquiratur. D.XII.Kal.Marij Serdicæ Sabino & Rufino COSS. G

XXVII. *Idem* A. *ad Seuerum com. Hispaniarum.*

LATA iam pridem lege statuimus, ut donationes interueniente actorum testificatione conficiantur. quod uel maximè inter necessarias coniunctisimasq́ personas conuenit custodiri:siquidem clandestinis ac domesticis fraudibus facilè quiduis pro negocij opportunitate confingi potest,uel id,quod uerè gestũ est,aboleri. Cum igitur ne liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat:id,quod necessario super donationibus apud acta cõficiendis iampridẽ statuimus, uniuersos teneat. gesta autẽ confici super rebus etiã alibi collatis,ubicunq́ sufficit. D.III.Non.Marij. Dalmatio & Xenophilo COSS. H

XXVIII. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Monaxio.* P.P.

QVISQVIS rem aliquam donando,uel in dotem dando, uel uendẽdo, usumfructũ eius retinuerit:etiam si stipulatus non fuerit, eam cõtinuo tradidisse credatur, nec quid amplius requiratur, quò magis uideatur facta traditio:sed omnimodo idem sit in his causis usumfructũ retinere,quod tradere. D.II.Id.Mart.Honorio A.XI.& Constantio Cæs.II. COSS.

XXIX. *Impp.* THEOD. & VALENT. AA. *Hierio.* P.P.

IN EXTRANEOS & sæpe ignotos donationẽ collatam ualere, receptum est, & si sine scripto donatum quid fuerit:adhibitis alijs idoneis documẽtis:hoc,quod geritur, cõprobetur, Dat.XI. Kal. Marij.Felice & Tauro COSS. I

XXX. *Imp.* LEO. A. *Constantino.* P.P.

IN HAC sacratisima urbe conscriptæ donationes ubicunq́ positarum rerum apud magistrum census insinuentur. In alijs uero ciuitatibus, siue absens,siue præsens rector prouinciæ sit,siue eadem ciuitas habeat magistratus, siue non habeat, & defensor tantũmodo sit: donator habeat liberam facultatem donationes rerum suarum ubicunq́ positarum, siue apud moderatorem cuiuslibet prouinciæ, siue apud magistratum, siue apud defensorem cuiuscunq́ ciuitatis prout maluerit publicare: atq́ ut ipsa donatio sita est in uoluntate donantis,ita ei liceat donationem suam,apud quemcunq́ ex memoratis noluerit,intimare. Et hę donationes, quę in diuersis prouincijs & ciuitatibus apud quemlibet ex prædictis fuerint publicatæ,obtineant inconcussam & perpetuam firmitatẽ. D.V.Non. Matt. Constantinop.Patricio & Ricomere COSS. K

XXXI. *Imp.* ZENO. A. *Sebastiano.* P.P.

IN DONATionibus,quę actis insinuantur,non esse necessarium iudicamus uicinos uel alios testes adhiberi.nam superfluum est priuatum testimonium,cum publica monumenta sufficiant. Verum & illas donationes,quas gestis non est necessarium alligari, si fortè per tabellionem uel alium scribantur,& sine testium subnotatione ualere præcipimus:ita tamẽ si ipse donator uel alius uoluntate eius secundum solitam obseruationem subscripsit: donationibus quæ sine scriptis conficiuntur, suam firmitatem habentibus secundum constitutionẽ Theodosij & Valentiniani ad Hictium præfectumprætorio promulgatam. D. Kal. Matt.Constantinop. Ello. V.C. COS.

Secundum

A De donationibus.

XXXII. Imp. ANASTASIVS. A. Euphemio. P. P.

SECVNDVM diui Leonis constitutionem donationes apud uirum clarissimũ magistrũ censũs tantummodo insinuari præcipimus: huiusmodi forma in illis instrumẽtis obseruanda, quæ in hac regia urbe confecta seu celebrata fuerint: nec concedi quencq; apud defensores seu magistratus aliarum ciuitatum, uel in alijs quibuslibet locis præter memoratũ iudicium insinuare. scientibus tam ijs, qui ad huiuscemodi insinuationem peruenerint, quàm qui eam susceperint, necnon tabellionibus, quicunq; testimonium suum non in competenti (ut dictum est) loco uel iudicio præbuerint, uicenarum librarum auri multa & alia grauissima indignatione se feriendos. S. Dat. prid. Kal. Maij. Paulo. v. c. cos.

B

XXXIII. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P. P.

ILLAM subtilem obseruationẽ amputamus, per quam donationis titulo cessiones actionum accipientes, non aliter eas suis transmittere hæredibus poterant, nisi litem ex ijs contestati essent, uel ius contestationis diuino rescripto meruissent. Nam sicut uenditionis titulo cessas actiones etiam ante litis cõtestationem ad hęredes transmitti permittitur: simili modo & donatas ad eos transferri uolumus, licet nulla cõtestatio uel facta, uel petita sit. Quod & in procuratore cõstituendo ad mouendas easdẽ cessas actiones similiter obseruandũ erit: ut minimè quis impediatur, procuratorem cessarum sibi per donationem actionum dare, licet nulla contestatio litis facta uel petita sit. Quæ in his tantummodo personis locũ habere censemus, quæ susceptis per donationem cessionibus adhuc superesse noscuntur. nam iam mortuis huiusmodi personis, uetera iura super ijsdem cessionibus posita seruari concedimus. D. Kal. Iun. Constantinop. Iustiniano. A. PP. II. COS.

C

XXXIIII. Idem A. Demostheni. P. P.

SANCIMVS omnem donationem, siue communem, siue ante nuptias factam, usque ad trecentos solidos cumulatã, non indigere monimentis, sed communem formam habere: ut non usq; ad ducentorũ solidorũ summã teneat, sed in huiusmodi obseruatione similes sint tam cõmunes, quàm ante nuptias donationes. Si quid autem supra legitimam definitionem fuerit donatum: hoc, quod superfluũ est, tantummodo non ualere, reliquã uero quantitatem, quæ intra legis terminos cõstituta est, in suo robore perdurare, quasi nullo penitus alio adiecto, sed hoc pro nõ scripto uel intellecto esse credatur. Exceptis donationibus, tam imperialibus, q; ijs, quæ in caussas pijssimas procedunt: quarum imperiales quidem donationes meritò indignari sub obseruatione monumentorum fieri, tam à retro principibus, quàm à nobis sanctũ est, sed habere propriam maiestatem. Alias uero, quæ ad pietatẽ respiciunt, usq; ad quingentorũ solidorũ summam & sine monimentis esse ualidas censemus: insuper ante nuptias donationibus, quę in adultas minores sui iuris constitutas cuiuscunq; summæ procedunt, secundũ ueterum legum scita, & nisi actis interuenientibus corroboratę sunt, suam retinentibus firmitatẽ. Sin autem non in auro res donationis fuerint datę, sed per res mobiles, uel immobiles, uel se mouentes: quantitatẽ earum æstimari, & siquidem usq; ad legitimam solidorũ summam erigatur: ualidam eam & sine monimentis cõseruari: sin autem amplioris summæ inueniatur, & minimè actis cõprobata est: superfluũ tantum uacuati. Ne autem cõmunione inducta donatori & ei qui liberalitatem suscepit, aliqua oriatur contentio, electionem damus ei, qui ampliorem summam in re donata habuerit; reliquam æstimationis quantitatem offerre ei: qui minorem caussam habuit, & totum possidere. Sin autem hoc minimè facere maluerit: tunc omnimodo res diuidi secundũ quantitatem utriq; parti cõpetentem: si res diuidi sine suo periculo possibilis est. Sin autem in huiusmodi casibus, in quibus partitio utiliter celebrari minimè potest, amplioris summæ dominus noluerit offerre æstimationem: tunc licebit etiam ei, qui minoris summæ habet potestatem, offerre precium, & totum sibi uindicare. Si quis autem per diuersa tempora in eandem personam multas faciat liberalitates, quarum singulæ quidem legitimam quantitatem non excedunt, in unum autem compositæ; & prædicto modo exaggeratæ, redundare

D

E

dare uidentur,& maioris esse quantitatis:non uideatur eas oportere in unum coadunare, F
& introducere modos,per quos non ualeant,& in irritum deuocentur:sed è cōtrario & plures intelligantur,& singulæ secundum sui naturam obtineant, & monumentorum obseruatione non indigeant. Cum enim à ueteribus super hac re uariatum est, alijs multas, alijs unam esse definientibus:nobis caussa placuit humanior,ut & multæ intelligātur,& omnes ualidæ,& ij,qui liberalitates accipiunt, sciant ueros, non falsos suos esse donatores. Si quis autem talem recipit donationem, in qua stipulatus fuerit annuam quandam sibi præstari quantitatem tantæ summæ,quæ non excedat legitimum donationis modum:uariebatur:utrum eum ex particulari donatione multas fecisse donationes existimandum sit.& eas actis non indigere:an ex totius stipulationis fundamento & fonte eius, ex qua annuæ donationes profluxerunt,& unam esse eam donationem putandum, & proculdubio monumentorum obseruatione uallandam,quod ueteres quidem sat abundeq; uariauerūt. Nos G
autem certa diuisione concludimus, ut si huiusmodi quidem fuerit donatio, ut intra uitam personarum stet uel dantis,uel accipientis:& multæ intelligantur donationes, & liberæ monumentorum obseruatione.Incertus autem fortunæ exitus hoc nobis suggessit, ut possibile sit, unius anni tantummodo, uel breuioris, uel etiam amplioris temporis metas superuiuere. uel donatorem,uel eum,qui donationem accepit, & ex hoc inueniri totam summam donationis non excedere legitimam quantitatem. Sin autem etiam hæredum ex utraque parte fuerit mentio, uel adiciatur tempus uitæ uel donatoris, uel qui donationem accepit:tunc quasi perpetuata donatione, & continuatione eius magnam & opulentiorem H
eam efficiente,& una intelligatur,& quasi densioribus donationibus cumulata,excedere legitimum modum,& omnimodo acta reposcere,& aliter minimè conualescere. Recitata septimo in nouo consistorio palatij Iustiniani. Dat.III.Kal.Nouemb.Decio.v.c.cos.

XXXV. *Idem A. Iuliano. P.P.*

SI QVIS argentum donauerit,certumq; pondus nominauerit,non autem alias uel generaliter uel specialiter expresserit:necessitatem ei imponi,omnimodo præfatum pondus argenti dare, siue in uasis, quibus uoluerit, non tamen peioribus æstimatione massæ: siue in ipsa æstimatione,quæ pro massa rudi in illis locis frequentata est. Sin uero reditum certum ex possessionibus donauit, non tamen nomina possessionum edixerit:necesse habere de sua substantia fundos tradere tantum reditum inferre ualentes, quantum in donationem posuit: in talibus tamen agris,qui nec omnibus, quos habet in possessione, anteponuntur,nec deteriores omnibus,sed status mediocris inueniuntur. Similiq; modo si quis I
certum numerum seruorum donauerit, non tamen hic nominatim seruos scripserit: & hic mediocris figuræ seruos tradere,& neq; tales, quos non habere magis, quàm habere prodest:nec iterum eos, qui omnem seruorum familiam donatoris antecellunt, sed & hic mediocritas expetatur. Sin autem donator neque argentum, neque seruos habens, uel non tantum ,quantum donauit, fecerit eorum donationem: æstimationem in his celebrari pro eo,quod deest:ita tamen, ut argenti quidem (secundum quod prædiximus) æstimatio detur.in seruis autem nec amplius nec minus quindecim solidis quantitate pro singulis reddetur. in reditibus autem in quindecim annis æstimationem præstet. Sed in his K
omnibus, siquidem intra legitimam summam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sin autem amplioris summæ:tunc ad acta publica decurratur: aut in his,quæ amplioris sunt ęstimationis,secundum nostram legem,non totum,sed solum superfluum euanescat. Sed & si quis uniuersitatis faciat donationem,siue dimidiæ partis suę substantię, siue tertiæ,siue quartæ,siue quantecunq;, uel etiam totius:si non de inofficiosis donationibus ratio in hoc reclamauerit: coartari donatorem legis nostræ authoritate tantum, quantum donauit,præstare: obseruatione & hic monumentorum, secundum quod iam sanximus,omnimodo requirenda. Sed si quidem in omnibus supradictis casibus usufructus fuerit à donatore retentus:& traditionem iure intelligi fieri.Si autem hoc minimè donator

A nator expresserit: siquidem stipulatio donationi inserta sit: ex eius authoritate traditionem compelli fieri. Sin uero & hoc prætermissum sit, & usumfructum minimè detinuerit: nihilo minus ex lege nostra necessitatem ei imponi, etiam tradere hoc, quod donare existimauerit: ut non ex hoc inutilis sit donatio, quod res non traditæ sunt, nec confirmetur ex traditione donatio, sed liberalitatem plenam & secundum legem nostram perfectissimam constitutam necessarius traditionis effectus sequatur, & necessitatē habeat donator omnimodo uel res, uel partē substantiæ, quam donauerit, uel totam substantiā tradere. Cum enim in arbitrio cuiuscunque sit hoc facere, quod instituit: oportet eum uel minimè ad hoc prosili-

B re, uel cum ad hoc uenire properauerit, non quibusdam excogitatis artibus suum propositum defraudare, tantamque indeuotionem quibusdam quasi legitimis protegere uelamentis. Tantoque magis hæc firma esse, si pijs actibus, uel religiosis personis donatio deputata sit: monumentorum obseruatione in his modis, secundum quod specialiter à nobis in huiusmodi casibus prædictum est, obseruanda: ne in præfatis caussis ex quibusdam machinationibus non solum indeuotus, sed etiam impius donator intelligatur: pœnasque non solum legitimas, sed etiam cælestes exspectet, resque donatas in omnibus suprascriptis casibus non solum eos dum supersunt, sed etiam eorum successores reddere compelli: non tantum ijs, in quos donatio facta est, sed etiam eorum hæredibus. D. x v. Kal. April. Cōstantinop. Lampadio & Oreste. v v. cc. coss.

C XXXVI. *Idem A. Ioanni.* P. P.

SI QVIS pro redemptione captiuorum pecunias dederit, siue per cautionem dare promiserit, cuiuscunque quantitatis: cognoscat se, neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis posse declinare utpote gestis (sicut in donationibus) non subsecutis super insinuatione eiusdem quantitatis: eo uidelicet qui pecunias accepit, uel prima uice, uel post cautionem necessitatem habente pijssimam administrationem adimplere: nulla ei molestia uel inquietudine inferenda, uel ab eo, qui pecunias præbuit, uel ab alijs ex legum authoritate permissis hoc requirere, sed tantummodo sacramentum præstare, quod re uera omnem quantitatem sine dolo uel aliqua deminutione ad redemptionem dederit captiuorum.

Simili etiam modo à gestorum absoluimus ordinatione donationes rerum mobilium

D uel sese mouētium, quas uir gloriosissimus magister militum fortissimis præstat militibus, tam ex sua substantia, quàm ex spolijs hostium, siue in ipsa bellorum occupatione, siue in quibuscunque locis degere noscuntur. Eandem liberalitatē nostræ legis indulgemus etiā ijs, quorum incendio, uel ruina domus corruptæ sunt, quibusdā fortè pecunias cuiuscunque quantitatis præbentibus, uel cautionem conficientibus: ut & ipsi nec repetitionem timeant, ueruntetiam exactionem pecuniarum cōfessioni insertarum facere possunt, licet gesta non fuerint subsecuta: nulla eis licentia danda, pecunias ad alias caussas, nisi ad refectionem domorum, erogare. Quòd si aliqua dubitatio orta fuerit, utrum tota quantitas, an pars eius in ædificijs expensa sit: hoc domini domus sacramento dirimetur. Cæteris etiam donationibus, quæ gestis interueniētibus minimè sunt insinuatæ, sine aliqua distinctione quingentos usque ad solidos ualituris, hoc etenim tantummodo ad augendas huiusmodi donatio-

E nes addendum esse ex præsenti lege decernimus, anteriore tempore nostra lege præcedente moderando, qua usque ad trecentos solidos factæ donationes & sine insinuatione firmitatem obtinere sunt iussæ. Dat. x v. Kal. Nouembr. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orestis. v v. cc.

XXXVII. *Idem A. Ioanni.* P. P.

VERBA superflua, quæ in donationibus poni solebant, id est sestertius numi unius assiū quatuor, penitus esse reijcienda censemus. quid enim uerbis opus est, quæ rerum effectus nullus sequitur? Sancimus itaque nullo modo eorum uerborū mentionē, uel in imperialibus donationibus, uel in alijs omnibus de cætero fieri. sed & si quisque per uerbositatem aliquid tale inscripserit, siue remiserit: nulla differentia sit.

De reuocandis donationibus.

A III. Impp. CARINVS et NVMERIANVS AA. Ianuario et Felicio.

POSSESSIONEM, quam in uos emancipatos mater cõtulit, per donationem ex pœnitentia sola alienare non potuit. PP. II. Id Ianuar. Carino II. & Numeriano AA. COSS.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Proculæ.

CVM confitearis te infraudem alterius donasse: professionem inhonestam continere intelligis. Itaq; si donationem perfecisti: eam reuocare non potes ex memorata allegatione sub obtentu pœnitentiæ. PP. Kal. April. Heracliæ AA. COSS.

V. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI DONATIONEM rite fecisti: hanc authoritate rescripti nostri rescindi non oportet. S. VI. B Kalend. Maij. Heracliæ AA. COSS.

VI. Iidem AA. & CC. Herenniæ.

VELLES necne filio tuo prædia, itemq; mancipia donare: fuit initio tibi liberum. desine itaq; postulare, ut donatio, quam perfeceras, reuocetur prętextu mariti ac liberorum absentiæ: cum huius firmitas ipsorum præsentia non indigeat. S. V. Kal. Octobr. Viminatij. CC. COSS. VII. Impp. CONSTANTINVS et CONSTANT. AA. ad Philippum.

HIS SOLIS matribus, quæ non in secundi matrimonij fœdus nupserint, sed unius tantum matrimonij sunt, reuocandarum donationum, quas in filios fecerint, ita decernimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostenderint. Quidquid igitur is, qui à matre impietatis arguitur, ex titulo donationis tenet: eo die quo controuersiæ qualecunq; principium iussu C iudicantis datur, matri cogatur reddere. cæterum quæ antè adhuc matre pacifica iure perfecta sunt, & ante inchoatum cœptumq; iurgium uendita, donata, in dotem data, cæterisq; caussis legitimè alienata: minimè reuocamus. Actionem uero matris ita personalem esse uolumus, ut uindicationis tantum habeat effectum, nec in hæredem detur, nec tribuatur hæredi. De cæteris autem quæ portentosæ uilitatis abiectæq; pudicitiæ sunt: satis etiam tacitè cautũ putamus. Quis est enim, qui ijs aliquid arbitretur tribuendum esse: cum etiam illis, quæ iure secundas tantum contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum esse uelimus? VIII. Idem A. ad Orphitum P. P.

SI VNQVAM libertis patronus filios nõ habens bona omnia uel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & postea susceperit liberos: totum, quidquid largitus fuerit, D reuertatur, in eiusdem donatoris arbitrio ac ditione mansurum. D. V. Kal. April. Arbitrione & Loliano COSS.

IX. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA. ad Senatum.

DONATIONES circa filium uel filiam, uel nepotem neptemúe, pronepotẽ proneptemúe emancipatos celebratas, pater, seu auus, uel proauus reuocare non poterit: nisi edoctis manifestissimis caussis, quibus eam personam, in quam collata donatio est, contra ipsam uenire pietatem, & ex caussis, quæ legibus continentur, fuisse constabit ingratam. D. V. Id. Nouembr. Rauennæ Theodosio. XIII. & Valentiniano III. AA. COSS.

X. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P. P.

GENERALITER sancimus, omnes donationes lege confectas firmas illibatasq; manere, si E non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur: ita, ut iniurias atroces in eum effundat, uel manus impias inferat, uel iacturæ molem ex insidijs suis ingerat, quæ non leuem sensum substantiæ donatoris imponat, uel uitæ periculum aliquod ei intulerit, uel quasdam cõuentiones siue in scriptis donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationis acceptor spopondit, minimè implere noluerit. Ex his etenim tantũmodo caussis, si fuerint in iudicium dilucidis argumẽtis cognitionaliter adprobatæ, etiam donationes in eos factas euerti concedimus, ne sit cuiquam licentia, & alienas res capere, & fragilitatem ridere donatoris, & iterum ipsum donatorem suasq; res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. Hoc tamen usque ad primas personas tantummodo stare censemus: nulla licentia concedenda donatoris successoribus huiusmodi queri-

moniarũ primordium instituere. etenim si ipse, qui hoc passus est, tacuit: silentium eius maneat semper, & non à posteritate eius suscitari concedatur, uel aduersus ipsum, qui ingratus esse dicitur, uel aduersus eius successionẽ. D. XV. Kal. April. Lamp. & Oreste. VV. CC. COSS.

DE MORTIS CAVSSA DONATIONIBVS TIT. LVII.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Daphnæ.*

SI DONATIONE contineatur, ut altero defuncto, ad alterum portio eorum, quæ donabantur, pertineret: existente conditione, si mortis caussa donatio perficiebatur, fideicommissi actio competit. PP. IIII. Kal. Octobr. Maximo II. & Aeliano COSS. G

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Zoilo.*

INTESTATA mortua quondam nuru tua, neptis tua, quæ ex ea filio tuo quæsita est, quando que potest ad eius uenire successionem. Nec tamẽ ea post mortem filij tui, ex quo quæsierat filiam, alij nuptum se collocando, dotem dans, prohibebitur, quam uelit, conditionem eidem doti dicere. Sed mortis caussa donationem in fratrẽ suum conferens, in casum mortis suæ eam dotem eundem fratrem suum stipulari passa est: cum diui Seueri constitutione etiam in mortis caussa donationibus, si de cætero patrimonio, quantum Falcidia iubet, heres non habet, prouisum sit: is, qui nurus tuæ hæres exstiterit, eius constitutionis beneficium non prohibebitur postulare. PP. X. Kal. Febr. Gordiano A. & Auiola COSS. H

III. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. AA. *&* CC. *Heredi.*

NEC FRATRIS sui mortis caussa rectè factam donationem sorori rescindere licet. S. III. Kalend. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

IIII. *Imp.* IVSTINIANVS A. *Iuliano* P. P.

CVM DE mortis caussa donatione dubitabatur, & alij quidem inter ultimas uoluntates eam posuerunt, & legatis aggregandam esse censuerunt, alij autẽ inter donationes, quæ inter uiuos cõsistunt, eam posuerunt: dubietate eorum explosa, sancimus, omnes mortis caussa donationes, siue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, siue longiore cogitatione mortis subsecutæ sunt: actis minimè indigere, neque exspectare publicarum personarum præsentiam, & ea, quæ super huiusmodi monumentis solent adhiberi. sed ita res procedat, ut si quinque testibus præsentibus, uel in scriptis, uel sine literarum suppositione aliquis uoluerit mortis caussa donationem facere: & sine monumentorum accessione res gesta maneat firmitate uallata, & nullam in ea calumniam accipiat. neque propter hoc, quod gesta ei non accesserunt, inefficax esse atque inutilis uideatur: & omnes effectus sortiatur, quos ultimæ habent liberalitates, nec ex quacunque parte absimilis esse intelligatur. D. Kal. Septembr. Constantinop. Lampadio & Oreste VV. CC. COSS. I

DE INFIRMANDIS POENIS CAELIBATVS, & orbitatis, & de decimarijs sublatis TIT. LVIII.

I. *Imppp.* CONSTANTIN. CONSTANTIVS, *&* CONSTANS AAA. *ad populum.* K

QVI IVRE uetere cælibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita uiuant, ac si numero maritorũ matrimonij fœdere fulcirentur: sitque omnibus æqua conditio capessendi, quod quisque mereatur. nec uero quisquam orbus habeatur, & proposita huic nomini damna nõ noceant. Quã rem & circa fœminas existimamus, earumque ceruicibus imposita iuris imperitia, uelut quædã iuga, soluimus promiscuè omnibus. D. Kal. April. Romæ. Constantio II. & Constante AA. COSS.

II. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. AA. *Isidoro* P. V.

INTER VIROS & uxores rationem cessare ex lege Papia decimarum: & quamuis non interuenniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis (nisi lex alia imminuerit) derelicta

A *De iure liberorum. Qui accusare non possunt.*

derelicta decernimus. tantum igitur post hæc maritus uel uxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor exegerit. D. PP. Non. Septembr. Varana COS.

DE IVRE LIBERORVM TIT. LIX.

I. *Impp.* HONOR. et THEOD. AA. *Isidoro P. V.*

NEMO POST hæc à nobis ius liberorum petat, quod simul hac lege omnibus concedimus. D. PP. Non. Septembr. Varana COS.

II. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Mennæ P. P.*

B ILLAM iniuriam, quæ contra matrem defuncti uel defunctæ præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus: & legitima iura, quæ ex Tertulliano senatusconsulto ei præstantur, omnimodo eã habere sancimus, licet tres liberos ingenua, uel libertina quatuor minimè pepererit. D. Kal. Iun. Constantinop. Ipso A. II. COS.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER NONVS.

C

QVI ACCVSARE NON POSSVNT TIT. I.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Syluano.*

PRIVS EST, ut criminibus, quæ tibi ut grauiora ab aduersario tuo obijciuntur, cædis atque uulnerum respondeas: & tunc ex euentu caussæ iudex existimabit, an tibi permittendum sit eundem accusare, tametsi prior inscriptionem deposuisti. PP. V. Id. Mart. Tertullo & Clemente COSS.

II. *Idem* AA. *Ingenuo.*

D SI CAVTIONES, quibus Secundinus solutam Ingenuo pecuniam probare se dicit, tutores uel curatores tui suspectas ut falsas habent: proprio nomine, cum non liceat alieno, non prohibentur in crimine falsi subscribere. nec enim facilè uel tutores uel curatores, qui officio & periculo res pupillorũ uel adolescentium administrant, sententia notantur, nisi euidens eorum calumnia iudicanti apparebit. PP. XII. Kal. Octobr. Antonino A. & Geta COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Rufo.*

QVI CRIMEN publicum instituere properant, non aliter ad hoc admittãtur, nisi prius inscriptionũ pagina processerit, & fideiussor de exercenda lite adhibitus fuerit. Sin uero post satisdationem præsentes non fuerint: edicto admonendi sunt, ut ueniant ad caussam agendam. & si non adfuerint: non solum extra ordinem puniendi sunt, sed etiam sumptus,

E quos in eam rem, & circa ipsum iter ad litem uocati fecerunt, dependere coguntur. PP. Non. Februar. Alexandro A. COS. IIII. *Idem* A. *Dionysio.*

VXOR TVA, si cõsobrini sui necem uindicandam existimat, adeat præsidem prouinciæ. PP. XVI. Kal. Iul. Alexandro A. COS.

V. *Idem* A. *Marcellinæ.*

SENATVSconsulto permissum non est mulieri legis Corneliæ crimine reum facere, nisi res ad eam pertineat. Cum igitur filij tutores & curatores habent: ipsi deliberare debent, an instrumenta, ex quibus aduersarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. PP. Kal. Octobr. Alexandro A. COS.

VI. *Idem* A. *Probo.*

ACCVSATIONEM, à qua discedere te professus es, repetere non debes. PP. V. Non. Maij. Iuliano

A *De accusationibus et inscriptionibus*

NEGANDA est accusatis, qui non suas suorumque iniurias exsequuntur, licentia criminandi in pari uel minori, priusque se crimine, quo præmuntur, exuerint secundum scita ueterum iuris conditorum: ita tamen, ut & ipsi inscriptiones contra eos, etiam pendente accusatione deponere possint. D. II. Id. Mart. Clarimont. Gratiano. A. III. & Equitio coss.

XX. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Eutychiano. P. P.

SI QVIS ex familiaribus uel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem caput atque fortunas petiturus, cuius familiaritati uel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium antequam examinationẽ iudicij in ipsa exB positione criminũ atque accusationis exordio ultore gladio feriatur. uocem enim funestam intercidi oportet potius, quàm audiri, maiestatis autem crimẽ excipimus. S. V. Id. Nouẽb. Cõstantinop. Cæsario & Attico coss.

XXI. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Conss. præt. & trib. Pleb. Senatui S. D.

SI LIBERTI accusatores manumissorum hæredumúe esse præsumpserint: eodem, quo serui supplicio tenebuntur: luituri pœnas ante prohibitæ delationis exordium. D. VII. Id. August. Asclepiodoto & Mariniano coss.

DE ACCVSATIONIBVS ET INSCRIPTIOnibus. TIT. II.

C I Imp. ALEXANDER A. Martiano.

EOS, QVI terminos effoderunt, extraordinaria animaduersione coerceri deberes præses prouinciæ non ignorabit. PP. III. Kal. Aug. Alexandro. A. COS.

II. Idem. A. Syro.

SI QVIDAM crimini obnoxius seruus postulatur: dominus cum defendere potest, & in iudicio sistere, accusatoris intentionibus responsurum. post probationes autẽ criminis non ipse dominus, sed seruus pro suo delicto condemnationem sustineat, ideo seruum suum domino defendere permissum est, ut pro eo possit competentes allegationes offerre. PP. XI. Kal. Decemb. Alexandro. A. COS.

III. Idem A. Stephanidi.

D REOS capitalium criminum absentes etiam per procuratorem defendi, leges publicorũ iudiciorum permittunt. PP. III. Non. Nouemb. Maximo. II. & Aeliano coss.

IIII. Imp. GORDIANVS. A. Archelao.

SI ACCVSATORIBUS absentibus, & non per contumaciam adesse iudicio cessantibus, ex una postulatione aditus præses prouinciæ non caussa cognita sententiã dixit, qua cum, de quo quærimoniam detulistis, liberandum existimauit: criminatione etiam nunc perseuerante, quæ contumacia uel cessatione accusatorũ non interueniente auferri non potuit, caussa intentati criminis apud eundem uel successorẽ eius more iudiciorũ tractabitur. PP. Non. Mart. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss.

V. Idem A. Paulino.

E NON ideo minus crimine seu atrocium iniuriarum iudicio tenetur is, qui in iustam accusationem incidit, quia dicat alium se huius facti mãdatorem habuisse. nanque hoc casu præter principalem reum mandatorem quoque ex sua persona conueniri posse, ignotum nõ est. PP. III. Id. Septem. Gordiano. A. II. & Pompeiano coss.

VI. Idem A. Auidiano.

ABSENTEM capitali crimine accusari non posse: sed requirendum tantũmodo adnotari solere, si desit, uetus ius est. Et ideo cum absentem te & ignorantem, cui nunquam ullum crimen denunciatum esset, per iniuriam à præside prouinciæ in metallum damnatum dicas: quò magis in præsenti te agente, ut adseueras, iam nunc fides ueri possit illuminari: præfectum prætorio adire cura, qui quod nouo more & contra formam constitutionum gestum deprehenderit, pro sua iustitia reformabit. PP. IIII. Non. April. Ariano & Pappo. coss.

VII. A. Proculo. Ea qui

De accusationibus, & inscriptionibus. F

Ea quidem quæ per officium præsidibus denunciantur, & citra solennia accusationũ posse perpendi, incognitum non est. Verum si falsis nec'ne notorijs insimulatus, id est accusatus sit: perpẽso iudicio dispici debet. PP. VIII. Id Ianuar. Peregrino & Aemyliano coss.

VIII. Exemplũ sacrarũ literarũ. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

Si quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & quærelã deferre uoluerit: non ad stationarios decurrat, sed præsidalẽ adeat potestatem, aut libellos offerens, aut quærelas suas apud acta deponens. PP. sine die & consule.

IX. Iidem AA. Honorato.

Qui de crimine publico in accusationem deductus est, ab alio super eodem crimine deferri non potest. Si tamen ex eodem facto plurima crimina nascũtur, & de uno crimine in accusationem fuerit deductum: de altero non prohibetur ab alio deferri. Iudex autẽ super utroq; crimine audientiam accommodabit. nec enim licebit ei separatim de uno crimine sententiam proferre, priusquàm plenissima examinatio super altero quoq; crimine fiet. PP Kal. Septemb. Basso & Quintiano coss. G

X. Iidem AA. et CC. Vrsæ.

Qui explicandi negocij spem, cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est, pollicetur: non minus ob illicitam sponsionem crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirauit. PP. III. Kal. Nouembr. Ipsis IIII. & III. AA. coss. H

XI. Iidem AA. & CC. liberis Crispinæ charissimæ nobis.

Si quis homicidij crimen existimat persequendum: secundũ iuris publici formam debebit eum qui in primordio homicidij postulauerit reum, neq; probauerit, ideoq; reus absolutus est, præuaricationis arguere. id enim salubriter statutis principũ parentum nostrorum iurisq; forma præscriptum est. uel si id non putauerit agendum: ad sequens crimen, id est pastorũ latronúmue descendere eum coges, atq; id exsequi iudicio tuo: cum siquidem id ab incusato appareat esse commissum, ob ultionem publicã obnoxius legibus fiat. D. VIII. Id. April. Annibaliano & Asclepiodoto coss.

XII. Iidem AA. & CC. Aurelio.

Factum sponte se præcipitantis innocenti criminis periculum adferre non potest. S. XIIII. Kal. Iun. Sirmij AA. coss. I

XIII. Imppp. VALENT. GRAD. et THEOD. AAA. Mariniano uic. Hispaniæ.

Si quis seruos crediderit accusandos: non prius ad corporum tormenta ueniatur, quàm se uinculo subscriptionis adstrinxerit. D. VI. Kal. Ianuar. Patauij Merobaude. II. & Saturnino coss.

XIIII. Iidem AA. & ARCAD. A. Cynegio. P. P.

Singuli uniuersiq; iudices cognoscant, in publicis criminibus non oportere emendicatis suffragijs decretorum, aut relationibus à publicis personis destinãdis credere, sed rei ueritatem requirere. D. prid. Kal. Maij. Constantinop. Arcadio. A. & Bautone coss.

XV. Iidem AAA. Tatiano. P. P.

Tunc conuenit potentiores uiros adesse iudicijs, cum eorum præsentiam in criminibus publicis per inscriptionẽ caussa deposcat: licet in pecuniarijs causis per procuratores litem sustineant. D. XII. Kal. Mart. Mediolani. Valentiniano. A. IIII. & Neoterio coss. K

XVI. Impp. ARACD. & HONOR. AA. Pasiphilo.

In caussis criminalibus dignum est, ut inscriptiones præponãtur, quæ magnitudinem uidelicet criminis, tempusq; designent, ut alterutrã partem digna legũ terrere possit authoritas. quod si statutũ fortè fuerit contemptũ: hi, qui ex officio ingrediũtur secretariũ. quinq; librarum auri condemnatione ferientur. D. VIII. Id. Iannar. Olybrio & Probino coss.

XVII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Consi. præt. trib pleb. S. D.

Accusationis ordinem iamdudum legibus institutũ seruari iubemus, ut quicunq; in discrimen capitis arcessitur, non statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subie-

ctam

A ctam innocentiam feriamus: sed quisquis ille est, qui crimē intendit, in iudicium ueniat, nomen rei indicet, uinculum inscriptionis accipiat, custodiæ similitudinē (habita tamen dignitatis existimatione) patiatur, nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad uindictam poscat similitudo supplicij. Nemo tamen sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quæstione confessus, ueniam sperans propter flagitia adiuncti, uel per communionem criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte satiandus, aut eripi se posse confidens, aut studio, aut priuilegio nominati: cum ueteris iuris authoritas de se confessos nec interrogari quidem de a-

B liorum conscientia sinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem super aliena cōscientia scrutetur. Dat. VIII. Id. Aug. Rauennæ. Asclepiodoto & Mariniano COSS.

DE EXHIBENDIS ET TRANSMITTENDIS REIS. TIT. III.

I. *Impp.* VALENTIN. *et* VALENS. A A. *Valentiniano consulari Piceni.*

SIMILES in prouincia repertus crimen publicum commiserit: rector eum prouinciæ sub custodia constituat, atque ita uel caussæ meritum, uel personæ qualitatem ad magistrum militum referat Dat. XII. Kal. Februar. Mediolani. Valentiniano & Valente AA. COSS.

C II. *Imppp.* GRAT. VALENT. *et* THEOD. A A A. *Eutropio* P. P.

NVLLVS in carcerē prius, quàm cōuincatur, omnino uinciatur. Ex longinquo si quis est acciendus: nō prius insimulanti, id est accusatori cōmodetur adsensus, quàm solenni lege se uinxerit. Ei uero, qui reducendus erit ad disponēdas res suas cōponendosq; mœstos penates: spaciū corā loci iudice, aut etiā magistratibus sufficientiū dierū, non minus tamen triginta, tribuatur: nulla remanente apud eum, qui ad exhibēdum missus est, copia nundinandi. Qui postea, quàm ad iudicem uenerit, adhibita aduocatione, ius debebit explorare quæsitum: ac tam diu pari cum accusatore fortuna retineri, donec reppererit cognitio celebratā discrimen. Dat. V. Kal. Iun. Constantinop. Gratiano. V. & Theodosio. AA. COSS.

III. *Imppp.* VALENT. THEOD. *&* ARCAD. A A A. *Drepanio procons. Africæ.*

D NEMINEM in iudicio exhibendum esse præcipimus, nisi de cuius exhibitione iudex pronunciauerit. Dat. PP. Non. Feb. Mediolani Valentiniano. A. III. & Neoterio COSS.

DE CVSTODIA REORVM. TIT. IIII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Florentium rationalem.*

IN QVACVNQVE caussa reo exhibito, siue accusator existat, siue eum publicæ sollicitudinis cura produxerit: statim debet quæstio fieri, ut noxius puniatur, innocens absoluatur. Quod si accusator aberit ad tempus, aut sociorum præsentia necessaria uideatur: id quidem debet quàm celerrimè procurari. Interea uero exhibitum non per ferreas manicas & inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores

E catenas (si criminis qualitas etiam acerbitatem catenarum postulauerit) ut & cruciatio desit, & permaneat sub fida custodia. Nec uero sedis intimæ tenebras pati debebit inclusus; sed usurpata luce uegetari ac subleuari: & ubi nox geminauerit custodiam, in uestibulis carcerum & salubribus locis recipiatur. atque reuertente iterum die ad primum solis ortum illico ad publicum lumen reduci, ne pœnis carcerum perimatur: quod innocentibus miserum, noxijs non satis seuerum esse dinoscitur. Illud etiam obseruabitur, ut neque ijs, qui statorum funguntur officio, neque ministris eorum liceat crudelitatem suam accusatoribus uendere, & innocenteis intra carcerum septa læto dare, aut subtractos audientiæ longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus iudici imminebit, si aliquem ultra debitum tempus inedia aut quocunque modo aliquis statorum exhauserit, & non statim eum pœnes quem officium custodiæ est, atq; eius ministros capitali pœ-

næ subiecerit. Dat. II. Kal. Iul. Serdicæ. Constantio. A. VI. & Constante Cæs. coss.

II. Iidem A A. & CC. ad Eugrium P. P.

Si quis in ea culpa uel crimine fuerit deprehensus, quo dignus claustris carceris & custodiæ squalore uideatur: auditus apud acta, cum de admisso constiterit, pœnam carceris sustineat, atque ita postmodum eductus apud acta audiatur. ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet: ut iudicibus immodicè sæuientibus freni quædam temperies adhibita uideatur. Dat. Non. Febr. Heracliæ. Constantio A. VII. & Constante Cæs. II. coss.

III. Idem A. Acyndino P. P.

Quoniam unũ carceris conclaue permisto sexu criminosos includit: hac lege sancimus, G ut etiam si qualitas pœnæ permistione iniungenda est: sexu tamẽ dispares diuersa claustrorum tutamina habere iubeantur. Dat. Non. April. Acindyno & Proculo coss.

IIII. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. A A A. ad probum P. P.

Ad commentariensem receptarum personarum custodia obseruatioque pertineat: nec putet hominem abiectum atque uilem obiiciendum esse iudici, si reus modo aliquo elapsus fuerit. nam ipsum uolumus eiusmodi pœna cõsumi, qua obnoxius docebitur fuisse, qui fugerit. Si uero cõmentariensis necessitate aliqua ab officio egerit: adiutorẽ eius pari iubemus inuigilare cura, & eadem statuimus legis seueritate constringi. Dat. III. Kalend. Iul. Constantinop. Gratiano A. II. & Probo coss.

V. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. A A A. Eutropio P. P. H

De his, quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus: ut aut conuictũ uelox pœna subducat, aut liberandũ custodia diuturna non maceret. Iubemus aũt, ut intra tricesimum diem semper commentariensis ingerat numerũ personarũ, uarietatem delictorũ clausorum ordinem, ætatemque uinctorum. Quod si hæc prætermiserit: officium quidem uiginti libras auri ærario nostro iubemus inferre. iudicem uero desidem, ac resupina ceruice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna, decem libris auri multandum esse censemus. Dat. IIII. Kal. Ianuar. Constantinop. Gratiano. V. & Theodosio A A. coss.

DE PRIVATIS CARCERIBVS INHIBENdis. TIT. V. I

I. Imp. ZENO. A. Basilio P. P.

IVBEMVS, nemini penitus licere per Alexandrinam splẽdidissimam ciuitatem, uel Ægyptiacã diœcesim aut quibuslibet Imperii nostri prouinciis, uel in agris suis, aut ubicunque domi priuati carceris exercere custodiam: uiro spectabili pro tempore præfecto augustiali, & clarissimis omnium prouinciarum rectoribus daturis operam, semperque futuris in speculis, ut sæpe dicta nefandissimorum hominum arrogantia modis omnibus opprimatur. Nam post hanc saluberrimam constitutionem, & uir spectabilis pro tempore Augustalis, & quicunque prouinciæ moderator, maiestatis crimen proculdubio incursurus est, qui cognito huiusmodi scelere, læsam non uindicauerit maiestatem: primatibus insuper officiorum eiusdem criminis laqueis constringendis, qui K simul atque nouerint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus curauerint instruendos. Nam illud perspicuum est: eos, qui hoc criminum genus commiserint, pro ueterum etiam legum & constitutionum tenore, tanquam ipsius maiestatis uiolatores, ultimo subiungandos esse supplicio. Dat. Kal. Iul. Constantinop. Longino. V. C. cos.

SI REVS VEL ACCVSATOR MORTVVS fuerit. TIT. VI.

* Græca Constitutio. *

I. Imp. ANTONINVS A. Eutychiano.

Etsi Mar-

A E T SI MARcellus, qui crimine falsi postulabatur, uita functus est: ac per hoc crimen in persona eius sit exstinctum: accusatio tamen non est abolita: cum tam uxorē eius, quàm te eodem crimine postulatos proponas. PP. VII. Kal. Octobr. Læto II. & Cereali coss.

II. *Idem A. Proculo.*

SI IS, quem homicidij seu cuiusuis criminis postulasti reum, uita functus est: frustra ob pœnam desertę accusationis conueniris: cum morte eius crimen cum pœna sit exstinctum, ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. PP. IIII. Kal. Octobr. Romæ. Sabino & Anulino coss.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Veronitiano.*

B SI (VT PROPONIS) caussa pecuniaria ad emolumentum tuū spectat: licet Annianus, cui falsi crimen auctor tuus intendebat, uita functus sit: nō prohiberis, si quis aduersus te instrumento, quod in dubium uocatur, uti cœperit, accusationem instituere. Quamuis enim in persona principalis rei morte subducti iam subsistere non possit: tamen si quis illo uti uoluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectū. PP. VI. Kal. Ianuar. Albino & Aemyliano coss.

IIII. *Imp.* GORDIANVS A. *Rufo.*

DEFVNCTIS reis publicorum criminum, siue ipsi per se ea commiserunt, siue alijs mandauerunt, pendente accusatione: præterquam si sibi mortem consciuerint, bona successoribus eorum non denegari, notissimi iuris est. PP. VII. Kal. Nouembr. Pio & Pontiano coss.

V. *Idem A. Iuliano.*

C SI QVIS cum capitali pœna, uel deportatione damnatus esset, appellatione interposita, & in suspenso constituta, fati diem functus est: crimen morte finitum est. idem obseruatur, & si accusatore pendente appellationis tempore ultimum diem obisset. Sin autem relegationis pœnā sustinuit, & in parte bonorum damnatus appellatione usus est: & post mortem eius nihilominus appellationis ratio examinatur: cum desideratur, utrū ualeat, nécne, particularis publicatio. PP. VI. Kal. August. Gordiano A. & Auiola coss.

SI QVIS IMPERATORI MALEDIXERIT TIT. VII.

I. *Imppp.* THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA. *Rufino P. P.*

D SI QVIS modestiæ nescius, & pudoris ignarus, improbo petulantiq; maledictō nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit: eum pœnæ nolumus subiugari, neq; durum aliquid, nec asperum sustinere: quoniam si id ex leuitate processit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus ad nostram scientiam referatur: ut ex personis hominum dicta pensemus, & utrū prætermitti, an exquiri debeant, censeamus. D. VI. Id. August. Constantinop. Theodosio A. III. & Habundantio coss.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS TIT. VIII.

E I. *Imp.* ALEXANDER A. *Paulino.*

ETIAM ex alijs caussis maiestatis crimina cessant meo seculo: nedum etiam admittam te, paratum accusare iudicem propterea crimine maiestatis, quòd centiturionem meam dicis pronunciasse. PP. III. Id. April. Maximo II. & Iuliano coss.

II. *Idem A. Faustiniano.*

ALIENAM sectæ meæ sollicitudinē concepisti, quasi crimē maiestatis sustineres, & si seruo tuo iratum esse non perseueres, quod semper te facturum inconsultè iuraueras. PP. III. Non. Febr. Iuliano II. & Crispino coss.

III. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Maximum P. V.*

Ad Legem Iuliam maiestatis.

SI QVIS alicui maiestatis crimen intenderit: cum in huiusmodi re conuictus, minimè quisquam priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione defendatur: sciat se quoque tormentis esse subdendum (si alijs manifestis indicijs accusationem suam nō potuerit comprobare) cum eo, qui huius esse temeritatis deprehenditur. Illum quoque tormentis subdi oportet, cuius cōsilio atque instinctu ad accusationē accessisse uidebitur, ut ab omnibus commissi cōscijs instituta uindicta possit reportari. P.P. Kal. Ian. Volusiano & Anniano COSS. F

IIII. Imppp. VALENTIN. VALENS et GRAT. A.A.A. ad Olybrium P.V.

NVLLVS omnino, cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militiæ, uel generis, aut dignitatis uti defensione prohibeatur: excepta tantum maiestatis caussa, in qua sola omnibus æqua conditio est. D. VIII. Id. Iul. Valentiniano N.P. & Victore COSS. G

V. Impp. ARCAD. et HONOR. A.A. Eutychiano.

QVISQVIS cum militibus, uel priuatis, uel barbaris etiam scelestam inierit factionē, aut factionis ipsius susceperit sacramentum, uel dederit, de nece etiam uirorum illustrium, qui consilijs & consistorio nostro intersunt, senatorū etiā (nam & ipsi pars corporis nostri sunt) uel cuiuslibet postremo, qui nobis militat, cogitauerit (eadem enim seueritate uoluntatem sceleris, qua effectum, puniri iura uoluerunt) ipse quidem, utpote maiestatis reus gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis. Filij uero eius, quibus uitam Imperiali specialiter lenitate concedimus (paterno enim debent perire supplicio, in quibus paterni, hoc est hæreditarij criminis exempla metuentur) à materna, uel auita, omnium etiam proximorum hæreditate ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo egentes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos unquam honores, nulla sacramenta perueniant, sint postremo tales, ut his perpetua egestate sordentibus, sit & mors solatium, & uita supplicium. Denique, iubemus etiam eos notabiles esse sine uenia, qui pro talibus unquam apud nos interuenire tentauerint. Ad filias sanè eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, siue testatò, siue intestatò defecerit, uolumus peruenire: ut habeant mediocrem potius filiæ alimoniam, quàm integrum emolumentū, ac nomen hæredis. mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras confidimus. Emancipatio, quæ à prædictis, siue in filios (post legem duntaxat latam) siue in filias fuerit collata, non ualeat. dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eodem tempore qualibet fraude uel iure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac societate cogitauerint, nullius statuimus esse momenti. Vxores sanè prædictorum recuperata dote, si in ea conditione fuerint, ut quæ à uiris titulo donationis acceperunt, filijs debeant reseruare: tempore, quo usufructus absumitur, omnia fisco nostro se relicturas esse cognoscāt, quæ iuxta legem debebantur. Falcidia etiam ex his rebus filiabus tantummodo, non etiam filijs deputata. Id, quod de prædictis eorumque filijs cauimus, etiam de satellitibus conscijs ac ministris filijsque eorum simili seueritate censemus. Sanè si quis ex his in exordio initæ factionis, studio ueræ laudis accensus, initam prodiderit factionem: præmio & honore donabitur. Ipse uero, qui usus fuerit factione, si uera tamen incognita adhuc (consiliorum arcana patefecerit: absolutione tantum ac uenia dignus habebitur. D. II. Non. Septembr. Ancyræ. Cæsario & Attico COSS. H I K

* Constitutio græca. *

VI. PAVLVS. lib. singulari de publicis iudicijs.

MEMINISSE oportebit, si quid cōtra maiestatem Imperatoris cōmissum dicatur: etiam post mortem rei id crimen instaurari solere, posteaquam diuus Marcus Drunciani utpote senatoris, qui Cassiani furoris socius fuerat, bona post mortem fisco uindicari iussit: & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. In hoc item crimine, quod ad læsam maiestatem Imperatoris pertinet, etiam in caput domini serui torquentur.

Post

Ad L. Iul. de adulterijs & stupro.

VII. MARTIANVS lib. I. de pub. iudic. tit. ad L. Iul. maiestatis.

POST diui Marci constitutionem hoc iure uti cœpimus, ut etiam post mortem nocentium hoc crimē inchoari posit: ut conuicto mortuo, memoria eius damnetur, & bona eius successori eius eripiantur. nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Sic & diuus Seuerus & Antoninus cōstituerunt, ex quo quis tale crimen contraxit, neq; alienare, neq; manumittere eū posse, nec ei soluere iure debitorē. magnus etiā Antoninus rescripsit. in hac caussa in caput domini serui torquentur. Etsi decesserit quis propter incertā personā successoris bona obseruantur, si in caussa maiestatis

B fuisse mortuus arguatur: ut Seuerus & Antonin. literis ad Rationales missis rescripserunt.

* Græca constitutio. *

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS & de stupro TIT. IX.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Cassiæ.

PVBLICO iudicio non habere mulieres adulterij accusationem, quamuis de matrimonio suo uiolato queri uelint, lex Iulia declarat, quæ cum masculis iure mariti accusandi facultatem detulisset, non idem fœminis priuilegium detulit. PP. XIII. Kal. August. Laterano & Rufino coss.

C II. Iidem AA. Cyro.

CRIMEN lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerint, non qui suspectam adulteram habuerunt. PP. Kal. Iul. Anulino & Frontone coss. III. Imp. ANTONINVS A. Iuliano.

NON solum uerba legis Iuliæ de adulterijs coercendis, sed etiam sententia, per quæstionem quoq; seruorum siue ancillarum crimē admissum probare uolentis, ad earum tantum personarum setuos ei rei exhibendos pertinet, de quibus specialiter deprehendit, id est mulieris, & patris eius, non naturalis, sed iusti duntaxat, quos intra sexagesimum diem ex solutione matrimonij numerandum manumitti uel distrahi prohibet: & quorum dominis caueri præcipit, si defuncti fuerint in quæstione, uel facti deteriores, secuta absolutione. PP.

D XV. Kal. August. Antonino A. IIII. & Balbino coss.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Iuliano. proconsul. Narbonens. prouinciæ.

GRACCHVS, quem Numerius in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, ut per legem Iuliam impunè occidi potuerit: quod legitimè factum est, nullam pœnam meretur. Idemq; filijs eius, qui patri paruerunt, præstandum est. sed si legis authoritate cessante inconsulto dolore adulterum interemit: quamuis homicidium perpetratum sit: tamen quia & nox, & dolor iustus factum eius releuat, in exsiliū dari potest. PP. sine die & consule. V. Idem A. Vadanti.

ADVLTER post quinquennium, quàm commissum adulterium dicitur, quod cōtinuum numeratur, accusari non potest, easq; præscriptiones legibus reo datas auferri nō oportet.

E PP. Idib. Iun. Maximo II. & Aeliano coss.

VI. Idem A. Sebastiano.

IVRE MARITI adulterij accusare uolenti, sexaginta dies utiles computantur, quibus in publico eius facultas fuerit, apud quē reus uel rea postulari potest. Et cum præterierint dies isti utiles maritus quoq; iure extranei agere potest. & siquidem confidit accusationi: calumniæ notam timere non debet. Nam ad probationem sceleris diui parentes mei quæstionem de mancipijs eodem modo haberi permiserunt, quasi iure mariti ageretur. PP. II. Id. August. Maximo II. & Aeliano coss.

VII. Idem A. Proculo.

CASTITATI temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis legitimis perseuerare. qui autem adulterij damnatam, si quocunq; modo pœnam capita-

lem euaserit, sciens duxit uxorem, uel reduxit: eadem lege ex caussa lenocinij punietur. PP. VII. Kal. Februar. Iuliano II. & Crispino coss. F

VIII. Idem A. Herucleno.

PROPTER uiolatam uirginem adultam, qui postea maritus esse cœpit, accusator iustus non est. & ideo iure mariti crimen exercere non potest: nisi puella uiolata sponsa eius fuerat. Sed si ipsa iniurias suas subsistentibus curatoribus, per quos etiam negocia eius gerenda sunt, persequatur: præses prouinciæ pro debita tanto delicto (si probetur) seueritate examinabit. PP. XII. Kal. Iun. Maximo II. & Aeliano coss.

IX. Idem A. Domno.

REOS ADVLterij duos simul marem & fœminam ex eadem caussa fieri, lex Iulia de pudicicia uetat: sed ordine peragi utrosque licet. PP. Idib. Iun. Iuliano II. & Crispino coss. G

X. Idem A. Demetriano.

DE CRIMINE adulterij pacisci non licet: & par delictum est accusatoris præuaricatoris, & refugientis ueritatis inquisitionē. qui autem precium pro comperto stupro accipit: pœna legis Iuliæ de adulterijs tenetur. PP. V. Non. Maij. Fusco & Dextro coss.

XI. Idem A. Naruano.

CRIMEN adulterij maritum, retenta in matrimonio uxore inferre non posse, nemini dubium est. PP. Kal. Septembr. Alexandro II. & Marcello coss.

XII. Imp. GORDIANVS A. Aquilæ.

SI DVM in tuo matrimonio uxor tua esset, se adulterio polluit: in ea prouincia, in qua id factum est adulterium, more solito persequi debes. nec enim ab ea, quæ iam nupta est, & adulterium passa, exordium accusationis sumi potest: si denũciatio criminis nuptias non præcessit. PP. Non. Decembr. Gordiano A. & Auiola coss. H

XIII. Idem A. Basso.

ET SI CRIMINE adulterij damnatus restitutus non esset, ut proponis: si tamen soror tua, cum qua adulterium commissum dicebatur, non est accusata: nec pœnæ, nec infamiæ subijci potuit: & multo magis cum & accusatorem uita esse defunctum proponas. PP. Kal. Iun. Sabino II. & Venusto coss.

XIIII. Idem A. Syluano.

ADVLTEram, si postea, quàm crimẽ contra eam inchoatum est, prouiciã excessit: etiam absentem inter reos recipi posse, explorati iuris est. PP. Non. Mart. Attico & Prætextato coss. I

XV. Idem A. Hilarino militi.

SI QVONDAM uxor tua, antequàm crimine adulterij accusaretur, prouinciã excessit: neque absens accusari potest, neque in eam prouinciam, in qua stipendium facis, transmitti iure deposcitur. Sanè cũ per occupationes militares licuerit, accusare eam solenniter poteris. nec enim tempus, quo muneribus militaribus occuparis, uindictam tibi, quam maritali dolore percussus reposcis, debet auferre. PP. IIII. Id. Mart. Attico & Prætexato coss.

XVI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Arcesilao.

ABOLITIONEM adulterij criminis postulans, præsidem, in cuius officio accusatio fuerit statuta, adire debes. Cæterum erras tu marite, existimans etiam si simpliciter & sine abolitione destitisses, senatusconsulto in persona tua futurum locum non fuisse. diuersum enim diui principes sæpe sanxerunt. Quin hoc amplius scias, nullam fuisse ulterius potestatem statuendæ huiusmodi accusationis: quia & decreto patrum, & lege Petronia ei, qui iure uiri delatum adulterium non peregit, nunquàm postea hoc crimen deferre permittitur. PP. XV. Kal. Iun. Maximo & Glabrione coss. K

XVII. Iidem AA. Victorino.

SINE METU legis Iuliç de adulterijs coercendis reuocare in matrimonium potes uxorem, cum nihil amplius, quàm libellos accusationis obtulisti: quia postea comperisse te affirmas, ut uana indignatione ad accusationem incitatus fueris. Is enim committit in pœnam,

A nam, quam lex certo capite denunciat, qui uel publicè adulterio damnatam habet, uel adulteram sciens, ut ignorantiam simulare possit, retinet uxorem. PP. VI. Kalendas. Augusti. Ipsis. AA. IIII. & III. COSS.

XVIII. Iidem. AA. & VALERIAN. C. Theodoræ.

EUM QUI duas simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia. in ea namque re non iuris effectus, quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur, ueruntamen ei qui te ficto cœlibatu, cum aliam matremfamiliàs in prouincia reliquisset, sollicitauit ad nuptias: crimen etiam stupri, à quo tu remota es, quod uxorem te esse
B credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur. Certè res tuas omnes, quas ab eo inter ceptas matrimonij simulatione deploras, restitui tibi omni exactionis instantia impetrabis à rectore prouinciæ. nam ea quidem, quæ se tibi ut sponsæ daturum promisit, quomodo repetere cum effectu potes quasi sponsa? Accepta Id. Maijs. Antiochiæ. Tusco & Basso COSS.

XIX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. ad Pompeianum.

QUAMVIS indubitati iuris sit, quoties adulterij crimen intenditur, præsentiam accusato ris præcedere oportere: tamen quoniam ex literis tuis cognouimus Materiam Propositi Viatoris uxorem, habitis quæstionibus, cum Iuliano quondam adulterium commisisse, detectam sub ipsa prolatione sententiæ Viatoris ipsius præsentiam postulasse: non putauimus confecto penè iudicio, facinore etiam agitata quæstione conuicto, Propositum ab excubijs
C limitis reuocandum. D. S. Non. Decembr. AA. & COSS.

XX. Iidem. AA. & CC. Didimo.

FOEDISSIMAM earum nequiciam, quæ pudorem suum alienis libidinibus prosternunt, non etiam earum, quæ per uim stupro comprehensæ sunt. irreprehensa uoluntate leges ulciscuntur, quinetiam inuiolatæ existimationis esse, nec nuptias earum alijs interdici, meritò placuit. PP. III. Non. Octobr. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

XXI. Iidem AA. & CC. Silano.

OB COMMISSA adulteria atque accusandas uxores certa temporum, quæ utiliter computari solent, præscripta sunt. Si igitur per occupationes publicas accusationem instituere non potuisti, nec ante creditum tibi munus præscripta tempora transacta sunt: post depositam sol
D licitudinem, qua detineris, integram accusandi potestatem habebis. ad quam cum uacare cœperis: properare debebis, ne effrenata licentia ad terrendam aduersariam futuræ accusationis speciem prætendas. PP. XIIII. Kal. Nouemb. Ipsis. IIII. & III. AA. COSS.

XXII. Iidem AA. & CC. Dionysio.

SI EIUS à quo nunc adulterij rea postularis, contra iuris formam contubernio hæsisti: innumeris te authoritatibus tueri potes.

XXIII. Iidem. AA. et CC. Oblimosi.

SI EA, quæ stupro tibi cognita est, & passim uenalem formam exhibuit, ac prostitutam meretricio more uulgo se præbuit: adulterij crimen in ea cessat. PP. XII. Kal. Nouemb. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

XXIIII. Iidem AA. et CC. Proculo.

E SERVI ob uiolatum contubernium adulterij crimine accusare non possunt. Is autem, qui post dissociatum matrimonium uxorem licito iure duxit, obque intentatæ accusationis ac potentis patrocinij metum ei, qui accusationem instituerat, aurum & argentum dedit: ad recipiendum id, ulciscendamque turpis lucri cupiditatem adire præsidem potest, qui examinatis partium allegationibus & inquisita fide ueri, siquidem id ab eo, qui innocens est, ob illati criminis timorem datum esse cognouerit: quemadmodum sententiam formare debeat, ex euidentibus iuris placitis instruetur. Sin uero constiterit corrupti matrimonij uelut mercedem ad captandam impunitatem solutam esse: eum, qui etiam aduersus senatusconsulti censuram cum fœdissimo flagitio accepit, puniri iubebit. PP. Kalend. Nouembr. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

A nis subdantur infames, qui sunt, uel qui futuri sunt rei. PP. Romæ. XIII Kal. Ianuar. Constantio. III. & Constante. II. AA. COSS.

XXXII. *Impppp.* GRAT. VALENT. THEOD. *et* ARCAD. AAAA. *Cynegio* P. P.

IN ADVLTERIJ quæstione ab omni familia non solum mariti, sed etiam uxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admissum) sine cuiusque defensione quærendum est D. IIII. Id. Decembr. Constantinop. Arcadio. A. & Bautone COSS.

XXXIII. *Imp.* THEOD. ARCAD. *&* HONOR. AAA. *Rufino*. P. P.

ADVLTERII accusatione proposita, præscriptiones ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ratione aliqua debitum flagitatur, quæ occurrere atque perstrepere examini consueuerūt, iussimus sequestrari, nec earum obice aliquid negocio tarditatis adferri: sed accusatione fundata, hoc est, cum constiterit quo iure, id est mariti ne, an extranei, quoue tempore accusatio fuerit intromissa: discutiatur crimen, facti qualitas publicetur: cum & iurgia, quæ magnitudine superantur, & ciuilis actio criminali iure postponatur. Idem tamen, cum competere cœperit, habitura momenti: dummodo non obsit huic examini. D. Idib. Decembri Constantinop. Arcadio. A. II. & Rufino COSS.

XXXIIII. *Iidem*. AAA. *Rufino*. P. P.

QVI ADVLTERIJ fuerint accusati & obtentu proximitatis intentata depulerint, per commemorationem necessitudinis fidem crimini derogando, dum existimatur nec debere credi, quod allegatur, uel non potuisse cōmitti: hi si postmodum in nuptias suas consortiumque conuenerint: facinus illud, in quo fuerint accusati, manifesta fide atque indiciis euidentibus publicabunt. Vnde si qui eiusmodi reperti fuerint: iussimus in eosdem seuerissimè uindicari, & ueluti conuictum confessumque facinus puniri. D. II. Non. Decembr. Constantinop. Theodosio. A. III. & Habundantio COSS.

XXXV. *Impp.* HONOR. *&* THEOD. AA. *Palladio*. P. P.

SI MVLIER repudij oblatione sine ulla legitima caussa à se dati discesserit: ne uiduitatē stupri procacitate commaculet, accusationem repudiato marito iure deferimus. D. XII. Kalēd. Mart. Eustachio & Agricola COSS.

XXXVI. *Imp.* IVSTINIANVS. A. *Ioanni*. P. P.

D LIBERTATES seruorū, qui ad dominium pertinent uxoris, uel mariti, uel parentum eorum, repudio misso, propter suspicionem criminis adulterij legum conditores intra duorū mensium spacium post missionem repudij numerandum suspendi definiunt propter tormentorum quæstionem (si opus exegerit) eis imponēdam. Sin uero uxor matrimonio sub præfato modo dissoluto, rebus humanis exempta fuerit: nihil de tempore, quousque seruos eos propter memoratam caussam permanere deceat, adijciunt. Nobis uero necessariū esse uidetur, certum tempus etiam in hoc casu statuere propter dotis quæstionem, utrum in lucro marito cedat, uel hæredibus mulieris restituatur. Sancimus itaque duos etiam menses post mortem mulieris seruari: ut intra eos antedicti serui permaneant, & facultatem maritus habeat probationes adulterij per eos præstare. Transacto uero memorato tēpore, licentiā habere hæredē mulieris, libertatē eis imponere: nisi per culpam eius maritus prohibi-
E tus fuerit caussam adulterij, ipse uidelicet imminens, exercere. D. V. Kal. Nouemb. Constantinop. post consulatum Lampadij & Orest. VV. CC. anno secundo.

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR, FVERIT CORruperit. TIT. X.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Bassum uicar. Italiæ.*

SI TVTOR pupillam quondā suam uiolata castitate stuprauerit: deportationi subiugetur, atque uniuersæ eius facultates fisci iuribus uindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt. D. II. Non. April. Constantino. A. VII. & Constantio Cæs. COSS.

De mulieribus

DE MVLIERIBVS, QVAE SE PROPRIIS SERVIS iunxerunt. TIT. XI.

I. *Imp.* CONSTANTIN. A. *ad Populum.*

SI QVA cum seruo suo occultè rem habere detegitur, capitali sententiæ subiugetur, tradēdo ignibus uerberone. sitq; omnibus facultas crimen publicū arguendi, sit officio copia nunciandi, sit etiam seruo licentia deferendi, cui probato crimine libertas dabitur. filij etiam, quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nuda maneant libertate, neq; per se, neq; per interpositam personam quolibet titulo uoluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato uel filijs, si erunt legitimi, uel proximis cognatisq; deferatur, uel ei, quem ratio iuris admittit. Id autem, quod ille, qui condemnatus est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua uideantur habuisse substantia, mulieris dominio sociatum à memoratis successoribus uindicetur. Dat. III. Kalend. Ianuar. Serdicæ. Constantino. A. VII. & Constantio Cæss. coss. G

AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA SEV priuata. TIT. XII.

I. *Impp.* SEVERVS & ANTONINVS AA. *Peltiæ.*

OB DEBITVM uiri uel ciuile munus res uxoris qui pignori capiunt, uim contrahere uidētur. D. Kal. Iulijs. Romæ. Antonino. A. II. & Geta. II. COSS. H

II. *Imp.* ANTONINVS A. *Vero.*

TVTORIS tui lege Iulia de ui priuata damnati, si tertia pars bonorum fisco uindicata est: tutelæ actionem pro ea portione aduersus fiscum dirige: modò si nulla præscriptio locum habeat. nam succesio pro oneribus portionis suæ respondet. PP. XV. Kal. Mart. Antonino. A. IIII. & Balbino COSS.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Bianori.*

SI CONFIDIS sponsam filij tui raptam esse, uel filium tuum inclusum: instituere solenni more legis Iuliæ de ui accusationem apud præsidem prouinciæ non prohiberis. PP. VIII. Kal. Maij. Veron. AA. COSS. IIII. *Iidem* AA. & CC. *Liberatio.* I

SI CRIMINIS accusationem propter res à seruo raptas intendendam putaueris: non cōtra dominum, sed contra eum, quem facinus commisisse proponis, hanc instituere debes. Sed quoniam à Fiscinulo etiam te uerberibus afflictum adsecueras: si hominibus coactis hoc fecerit: de hoc etiam, si legis Iuliæ de ui priuata reum deferendum putaueris, apud præsidem age, non ignarum, quemadmodum criminibus probatis res uindicari debeat. S. XVII. Kalend. Iul. Firm. AA. COSS.

V. *Iidem* AA. & CC. *Oploni.*

IN POSSESSIONem fundi, licet creditor, per uim ingrediatur: Iuliæ legis uis priuatæ reus deferri potest. S. VI. Id. Decemb. Nicomediæ. CC. COSS.

VI. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Catulinum procon. Africæ.* K

QVONIAM multa facinora sub uno uiolentiæ nomine continentur, cum alijs nim inferre certantibus alijs cum indignatione resistentibus uerba cædesq; crebrò detegūtur admissæ: placuit, si fortè quis uel ex parte possidentis, uel eius, qui possessionem temerare tentauerit, interemptus sit: in eum supplicium exerceri, qui uim facere tentauerit, & alterutri parti caussam malorum præbuerit: & non iam relegatione aut deportatione insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat: nec interposita prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta suspendat. D. XV. Kal. Maij. Aquileiæ Gallicano & Basso COSS.

VII. *Idem.* A. *ad Bassum.* P. V.

SI QVIS ad se fundum, uel quodcunq; aliud adserit pertinere, ac restitutionem sibi competere

petere possessionis putat: aut ciuiliter super posidendo agat, aut impleta solennitate iuris crimen uiolentiæ opponat: non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si omissa interpellatione nim possidenti intulerit: ante omnia uiolentiæ caussam examinari præcipimus, & in ea requiri, quis ad quem uenerit possidentem: ut ei, quem constiterit expulsum, amissæ possessionis iura reparentur: eademque protinus restituta, si criminalis quæstio agitetur, uiolentus pœnæ non immeritò destinatus, in totius litis terminum differatur: ut agitato negocio principali, si contra eum fuerit iudicatũ, in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis. D. II. Non.
B Octobr. Romæ. Constantino. V. & Licinio coss.

VIII. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. A A A. ad Albinum. P. P.

SERVOS, qui fecisse uiolentiam confessionibus testium aut proprijs docebuntur, si id inscio domino commiserint, postremo supplicio deditos luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum uiolentiam admiserint: palàm est, secundũ legem Iuliam dominum infamem pronunciatũ, loci atque originis propriæ dignitate non uti. Seruos uero, quos furoribus talibus paruisse constiterit, metallo post sententiam dedi. Viles autem infamesque personæ & ij, qui bis aut sæpius uiolentiam perpetrasse conuincentur, constitutionum diualium pœna teneantur. Iudicem uero nosse oportet, quòd graui infamia sit notandus, si uiolentiæ crimen apud sese probatum distulerit, omiserit, uel impuni
C tati donauerit, aut molliorem, quàm pręstituimus, pœnam protulerit. D. VI. Non. Mart. Valentiniano. A. IIII. & Neoterio coss.

IX. Imp. HONOR. & THEOD. A A. Aurelio. P. P.

CRIMEN non dissimile est rapere, & ei, qui rapuit, raptam sciẽte delictum seruare. D. III. Non. Mart. Honorio. X. & Theodosio. V. A A. COSS.

X. Impp. LEO et ANTHEMIVS A A. Nicostrato P. P.

OMNIBUS per ciuitates & agros habendi Bucellarios, uel Isauros, armatosque seruos licentiam uolumus esse præclusam. Quòd si quis præter hæc, quæ nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia seu Bucellarios, aut Isauros in suis prædijs, aut iuxta se habere tentauerit: post exactam centum librarum auri condemnationem, uindictã in eos
D seuerissimam proferri sancimus. Viri quoque clarissimi prouinciarũ rectores in speculis esse debebunt, ne quis audeat statuta nostræ mansuetudinis in aliquo uiolare: scientes, quod ex dissimulatione dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur. & post centum libras rum auri multam salutis uitæque suæ periculum sustinebunt: primaribus uidelicet apparitionis suæ personis præter amissionem fortunarum suarum capitali quoque supplicio feriendis. D. V. Kal. Septembr. Anthemio. A. II. COS.

DE RAPTV VIRGINVM SEV VIDVARVM, NEC non sanctimonialium. TIT. XIII.

I. Imp. IVSTINIANVS. A. Hermogeni magistro officiorum.

E RAPTORES uirginum honestarum uel ingenuarum, siue iam despõsatę fuerint, siue nõ, uel quarumlibet uiduarum fœminarum, licet libertinæ uel seruę alienę sint pessima criminum peccantes, capitis supplicio plectendos decernimus: & maximè si deo fuerint uirgines uel uiduæ dedicatæ, quod non solum ad iniuriã hominum, sed ad ipsius omnipotentis dei irreuerentiam cõmittitur: maximè cum uirginitas uel castitas corrupta restitui non possit. & meritò mortis damnantur supplicio, cum nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint uacui. Ne igitur sine uindicta talis crescat insania: sancimus per hanc generalem constitutionem, ut hi, qui huiusmodi crimen cõmiserint, & qui eis auxilium inuasionis tempore præbuerint, ubi inuenti fuerint in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine comprehensi, & à parentibus uirginum ingenuarum, uel uiduarum, uel qualiber fœminarum, aut earum consanguineis, aut à tutoribus, uel curatoribus,

bus, uel patronis, uel dominis conuicti interficiantur. Quae multomagis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi fuerint rapere: quia duplici crimine tenentur, tam adulterij, quàm rapinae, & oportet acerbius adulterij crimen ex hac adiectione puniri. Quibus connumerauimus etiam eum, qui saltem sponsam suam per uim rapere ausus fuerit. Sin autem post commissum tam detestabile crimen aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidem regia urbe tam uiri excelsi praefecti praetorio, quàm uir gloriosissimus praefectus urbi: in prouincijs autem tam uiri eminentissimi praefecti praetorio per Illyricum & Africam, quàm magistri militũ per diuersas nostri orbis regiones, necnon uir spectabilis praefectus Aegypti, uel comes orientis, & uicarij, & proconsules, & nihilominus omnes uiri spectabiles duces, & uiri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuẽti fuerint: simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, ut eos possint comprehendere, & comprehensos in tali crimine post legitimas & iuri cognitas probationes sine fori praescriptione durissimis poenis afficiant, & mortis cõdemnent supplicio. Quibus & si appellare uoluerint, nullam damus licentiam secundum antiquae Constantinianae legis definitionem. Et siquidem ancillae uel libertinae sint, quae rapinam passae sunt: raptores tantummodo suprà dicta poena plectentur, substantijs eorũ nullam diminutionem passuris. Sin autem in ingenuam personam, tale facinus perpetretur: etiam omnes res mobiles, seu immobiles, & se mouentes, tam raptorũ, quàm etiam eorum, qui eis auxilium praebuerunt, ad dominium raptarum mulierum liberarum transferantur, prouidentia iudicum, & cura parentum earum, uel maritorum, tutorum, seu curatorum. Et siue non nuptae mulieres alij cuilibet praeter raptorem legitimè coniungentur: in dotem mulierum liberarum easdem res, uel quantas ex ijs uoluerint, procedere. siue maritũ nolentes accipere, in sua pudicitia remanere uoluerint: pleno dominio eis sancimus applicari: nemine iudice uel alia quacunque persona haec audente contemnere. Nec sit facultas raptae uirgini, uel uiduae, uel cuilibet mulieri raptorem suum sibi maritum exposcere: sed cui parentes, excepto raptore, eam legitimo copulent matrimonio: quoniã nullo modo, nulloque tempore datur à nostra serenitate licentia eis consentire, qui hostili more in nostra republica matrimonium student sibi coniungere. Oportet etenim, ut quicunque uxorem ducere uoluerit, siue ingenuam, siue libertinam: secundum nostras leges & antiquam consuetudinem parentes uel alios, quos decet, petat, ut cum eorum uoluntate fiat legitimum coniugium.

Poenas autem, quas praediximus, id est mortis & bonorum amissionem non tantũ aduersus raptores, sed etiam contra eos, qui hos comitati in ipsa inuasione & rapina fuerint, constituimus. Caeteros autem omnes, qui conscij & ministri huiusmodi criminis reperti & conuicti fuerint, uel qui eos susceperint, uel quamcunque opem eis intulerint, siue masculi, siue foeminae sunt, cuiuscunque conditionis, uel gradus, uel dignitatis: poenae tantummodo capitali subijcimus, ut huic poenae omnes subiaceant, siue uolentibus, siue nolentibus uirginibus, siue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratũ. Si enim ipsi raptores metu uel atrocitate poenae se ab huiusmodi facinore tẽperauerint: nulli mulieri, siue uolenti, siue nolenti, peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum uelle mulieris ab insidijs nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam sollicitauerit, nisi odiosis artibus circũuenerit, non facit eam uelle in tantũ dedecus sese prodere: parentibus, quorũ maximè uindicta intererat, si patientiam praebuerint, ac dolorem remiserint, deportatione plectendis.

Et si quis inter haec ministeria seruilis cõditionis fuerit comprehensus: citra sexus discretionem eum concremari iubemus: cum hoc etiam Constantiniana lege rectè fuerit prospectum: omnibus legis Iuliae capitulis, quae de raptu uirginum, uel uiduarum, siue sanctimonialium, siue antiquis legum libris, siue in sacris constitutionibus posita sunt, de caetero abolitis: ut haec tantummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam de sanctimonialibus & uirginibus, & uiduis locum habere sancimus. D. xv. Kal. Decembr. Constantinop. DN. Iustiniano. A. PP. II. COS.

DE EMENDATIONE SERVORUM TIT. XIIII.

I. *Imp.* CONSTANTINUS A. *ad Bassum.*

SI VIRGIS AUT loris dominus seruum afflixerit, aut custodiæ caussa in uincula coniecerit: dierum distinctione siue interpretatione depulsa, nullum criminis metum seruo mortuo sustineat. Nec uero immoderatè suo iure utatur: sed tunc reus homicidij sit, si uoluntate cum ictu fustis, aut lapidis occiderit, uel certè telo usus lætale uulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, uel iussione tetra præcipitandum esse mandauerit, aut ueneni uirus infuderit, uel dilaniauerit pœnis publicis corpus ferarum B unguibus latera persecando, uel exurendo oblatis ignibus membra, aut tabescentes artus atro sanguine permista sanie defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus uitā relinquere sæuitia immaniū barbarorum. D. V. Id. Mart. Romæ. Cōstantino A. & Licinio COSS.

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM TIT. XV.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA. *ad Senatum.*

IN CORRIGENDIS minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis tribuimus potestatem, ut quos ad uitæ decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat. Neque tamen nos in puniendis mi- C norum uitijs potestatem in immensum extendi uolumus, sed iure patrio authoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compescat. quod si atrocitatis facti, ius domesticę emendationis excedat: placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni. D. Idib. April. Valentiniano & Valente AA. COSS.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICCARIIS TIT. XVI.

I. *Imp.* ANTONINVS A. *Herculiano et alijs militibus.*

FRATER uester rectius fecerit, si se præsidi prouinciæ obtulerit. qui si probauerit, non occidendi animo hominem à se percussum esse: remissa homicidij D pœna secundum disciplinam militarem sentētiam proferet. crimen enim contrahitur, & si uoluntas nocendi intercedat. cæterum ea, quæ ex improuiso casu potius, quàm fraude accidunt: fato plerunque, non noxæ imputantur. PP. II. Kal. Febr. Læto II. & Cereali COSS.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Quintiano.*

IS, QVI aggressorem, uel quemcunque alium in dubio uitæ discrimine constitutus occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. PP. III. Non. April. Ariano & Pappo COSS.

III. *Idem A. Quintiano.*

SI QVIS percussorem ad te uenientem gladio repulerit: nō ut homicida tenetur: quia defensor propriæ salutis in nullo peccasse uidetur.

E IIII. *Imp.* GALIENVS A. *Monatio.*

SI (VT ALLEGAS) latrocinantem peremisti: dubium non est, eum, qui inferendæ cædis uoluntate præcesserat, iure cæsum uideri. PP. XIII. Kal. Febr. Valerio & Lucillo COSS.

V. *Exemplum sacr. liter.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Agato.*

EVM, QVI adseuerat homicidium se non uoluntate, sed casu fortuito fecisse, cum calcis ictu mortis occasio prębita uideatur: si hoc ita est, neque super hoc ambigi poterit: omni metu ac suspicione, quam ex admissæ rei discrimine sustinet, secundum id, quod adnotatione nostra comprehensum est, uolumus liberari. D. VII. Kal. Decembr. Sirmij. Ipsis AA. IIII & III. COSS.

VI. *Iidem* AA. & CC. *ad Agonum.*

SI QVIS te reum Corneliæ legis de sicarijs fecerit: innocentia purgari crimen, nō adulta ætate defendi conuenit. S. VI. Kal. Nouembr. Romæ CC. COSS.

 F

VII. Iidem AA. & CC. Philipso.

IS QVI cum telo ambulauerit hominis necandi caussa, sicut is, qui hominem occiderit, uel cuius dolo malo factum erit commissum, legis Corneliæ de Sicarijs pœna coercetur. s. VII. Kalend. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

VIII. Imppp. VALENTIN. VALENS et GRAT. AAA. ad Probum.

SI QVIS necandi infantis piaculum aggressus aggressaue sit: sciat se capitali supplicio esse puniendum. PP. VII. Id. Febr. Romæ Gratiano A. II. & Probo coss.

IX. Impppp. GRAT. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAAA. Cynegio P.P.

SI FORTE mulier marito mortis parasse insidias uel quolibet alio genere uoluntatem occidendi habuisse inueniatur, uel forte maritus eo modo insectetur uxorē: in eadem quæstione ab omni familia non solum mariti, sed etiā uxoris (quæ tamē tunc temporis domi fuerit (sine cuiusq; defensione quærendū est. D. III. Kal. Decēbr. Arcadio A. & Bautone COSS. G

DE HIS, QVI PARENTES VEL LIBROS occiderunt TIT. XVII.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Verinum uicarium Africæ.

SI QVIS parentis, aut filij, aut omnino affectionis eius, qui nuncupatione parricidij continetur, fata properauerit, siue clām, siue palām id fuerit enisus: pœna parricidij punietur, neq; gladio, neq; ignibus, neq; ulli alij solenni pœnæ subiugetur, sed insutus culleo cū cane & gallo gallinaceo & uipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium contubernijs misceatur: & ut regionis qualitas tulerit, uel in uicinum mare, uel in amnem projiciatur: ut omni elementorum usu uiuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti, terra mortuo auferatur. D. XVII. Kalend. Decembr. Licinio V. & Crispo COSS. Accept. prid. Idib. Mart. Carthagine. Constantino A. V. & Licinio Cæs. COSS. H

DE MALEFICIS, ET MATHEMATICIS, ET cæteris similibus TIT. XVIII.

I. Imp. ANTONINVS A. Titio.

PLVS EST hominē extinguere ueneno, quàm occidere gladio. PP. sine die & consule. I

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Tyberio.

ARTEM geometriæ discere atq; exercere publicè interest. ars autem mathematica damnabilis interdicta est. s. XIII. Kal. Septembr. Sirmij CC. COSS.

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum.

NVLLVS aruspex, nullus sacerdos, nullus eorū, qui huic ritui adsolent ministrare, limen alterius accedat, nec ob alteram caussam, sed huiusmodi hominis amicitia (quamuis uetus) repellatur: concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit: & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum euocauerit suasionibus, uel præmijs. accusatorem autem huius criminis non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. Kal. Febr. Romæ. Constantino A. V. & Licinio Cæs. COSS. K

IIII. Idem A. ad Bassum P.P.

EORVM est sciētia punienda, & seuerissimis meritò legibus uindicanda, qui magicis accincti artibus, aut cōtra salutem hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinem deflexisse detegentur. Nullis uero criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis uindemijs metuerentur imbres, aut uentis grandinisq; lapidatione quaterentur, quibus non cuiuscunq; salus aut æstimatio læderetur, sed quorum proficit actus, ne diuina munera & labores hominum sternerentur. D. X. Kal. Iun. Aquileiæ, Crispo & Constant. COSS.

V. Impp. CONSTANTIVS A. & IVLIANVS Cæs. ad populum.

Nemo

A *De sepulchro violato.*

NEMO aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo ariolum, augurum & uatum praua confessio conticescat. Chaldei, ac magi, & cæteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem uulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur, sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas. etenim supplicium capitis feret, gladio ultore prostratus, quicunque nostris iussis obsequium denegauerit. D. VIII Kal. Febr. Mediolani. Constantio. A. VIII. & Iuliano Cæs. COSS.

VI. Idem. A. et C. ad populum.

MULTI magicis artibus usi elementa turbare, uitas insontium labefactare non dubitant:
B & manes accitos audent uentilare, ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos. hos (quoniam naturæ peregrini sunt) feralis pestis absumat. D. II. Non. Decembr. Constantio. A. IX. & Iuliano. II. COSS.

VII. Idem. A. & C. ad Taurum. P. P.

ETSI excepta tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa uidelicet crimina, quę legibus demonstrātur (& si homines magi, in quacunque sint parte terrarū, humani generis inimici credendi sunt) tamen quoniam qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propè modum maiestatem: si quis magus, uel magicis cantaminibus assuetus, qui maleficus uulgi consuetudine nuncupatur, aut aruspex, aut ariolus, aut certè augur, uel etiam mathematicus, aut enarrandis somnijs occultans artem aliquam diuinandi, aut certè aliquid horum simile exercens in comitatu meo uel Cæsaris deprehensus fuerit: præsidio dignitatis exutus,
C cruciatus & tormenta non fugiat. Si cõuictus ad proprium facinus detegentibus repugnauerit pernegando: sit aculeo deditus, ungulisque sulcantibus latera perferat pœnas proprio facinore dignas. D. VII. Kal. Iul. Arimini. Tatiano & Cereali COSS.

VIII. Impp. VALENTIN. & VALENS. A A. ad Modestum. P. P.

CULPA similis est, tam prohibita discere, quàm docere. D. II. Id. Decemb. Constantinop. Valentiniano & Valente. A A. COSS.

IX. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. A A A. Albino. P. P.

QUICUNQUE maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit, occupauerit: illicò ad publicum protrahat, & iudiciorum oculis communis hostem salutis ostendat. quòd si
D quisque ex agitatoribus, id est aurigis, seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum uenire tentauerit, aut clandestinis supplicijs etiam manifestum cum maleficæ artis oppresserit: ultimum supplicium non euadat, geminæ suspitionis obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legum & debitæ subtraxerit quæstioni, aut proprium fortaßis inimicum sub huiusmodi uindictæ nomine consilio atrocitè confecerit. D. XV. Kal. Decembr. Romæ. Timasio & Promoto COSS.

DE SEPULCHRO VIOLATO TIT. XIX.

I. Imp. GORDIANUS A. Zenoni.

RES religioni destinatas, quinimo religionis effectas, scientes qui cõtigerint, &
E emere, & distrahere non dubitauerint: tametsi iure uenditio nõ subsistat: læsæ tamen religionis in crimen incidetunt. P P. III. Kal. Mart. Sabino. II. & Venusto COSS.

II. Imp. CONSTANTIUS A. ad Tatianum. P. V.

SI SERVUS in demoliendis sepulchris fuerit adprehensus: si id sine domini scientia faciat: metallis adijcietur. si uero domini authoritate, uel iussione: relegatione plectetur. etsi fortè detractum aliquod de sepulchris ad domum eius uillamque prouectum repetietur: uilla, siue domus, aut ædificium, quodcunque erit, fisci iuribus uindicetur. D. VII. Id. Iul. Acindyno & Proculo COSS.

III. Idem A. ad Limenium. P. P.

SI QUIS sepulchrum uiolaturus attigerit: locorum iudices, si hoc uindicare neglexerint, non minus quàm uiginti librarum auri in sepulchrorū uiolatores statuta pœna mulctentur, ut eam largitionibus nostris inferre cogantur. D. V. Kal. April. Limenio & Catulino COSS.

IIII. Idem. A. ad Populum.

Qui sepulchra uiolant, domos (ut ita dixerim) defunctorum: geminum uidentur facinus perpetrare. nam & sepultos spoliant destruendo, & uiuos polluunt fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa, uel marmora, uel columnas, aliamue quancunque materiam fabricandi gratia: siue id fecerit uenditurus, decem pondo auri cogatur fisco inferre: siue quis propria sepulchra defendens, hanc in iudicium quaerelam detulerit, siue quicunque alius accusauerit, uel officio nunciauerit, quae poena priscae seueritati accedit. nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra uiolantibus uidetur impositum. huic autem poenae subiacebunt & qui corpora sepulta aut reliquias contrectauerint. D. Idib. Nouembr. Mediolani. Constantio. VIII. & Iuliano Caes. coss. G

V. Imp. IULIANUS A. ad Populum.

Pergit audatia ad busta diem functorum, & aggeres consecratos: cum & lapides hinc mouere, & terram euertere, & cespitem uellere, proximum sacrilegio maiores semper habuerint. sed & ornamenta quaedam tricliniis atque porticibus auferri de sepulchris, quibus primo consulentes, ne in piaculum incidat contaminata religio defunctorum: hoc fieri prohibemus, poena sacrilegii cohibentes. D. II. Id. Febr. Iuliano. A. IIII. & Salustio coss.

VI. Imp. IUSTINIANUS. A. Theodoro.

Cum sit iniustum, & nostris alienum temporibus, iniuriam fieri reliquiis defunctorum ab iis, qui debitorem sibi esse mortuum dicendo, debitumque exigendo, sepulturam eius impediunt: ne in posterum eadem iniuria procederet: cogendis his, ad quos funus mortui pertinet, sua iura perdere: ea quidem, quae mortuo posito ante sepulturam eius facta fuerint, uel exigendo, quod debitum esse dicitur, uel confessiones aliquas, aut fideiussores, aut pignora capiendo, penitus amputari praecipimus: redditis uero pignoribus uel pecuniis, quae solutae sunt, uel absolutis fideiussoribus, & generaliter omnibus sine ulla innouatione in pristinum statum reducendis, principale negocium ex integro deceptari. eum uero, qui in huiusmodi comprehensus fuerit flagitio: quinquaginta libras auri depedere, uel si minus idoneus ad eam persoluendam sit, suo corpore sub competenti iudice poenas luere. Dat. Kalend. Decembr. Constantinop. Olybrio. v. c. cos. H

AD LEGEM FAVIAM DE PLAGIARIIS TIT. XX. I

I. Imp. ANTONINUS A. Placido.

Pater tuus aduersus eum, a quo sollicitam ancillam, plagio quoque facto exportatam quaeritur, apud suum iudicem ciuiliter in rem actione instituta consistat. Si in caussa tenuerit: etiam legis Fauiae crimen persequi poterit. Quod si per uiolentiam mancipium abreptum est: accusationem eius non prohibetur intendere. PP. XII. Kal. April. Antonino. A. IIII. & Balbino coss.

II. Idem. A. Aurelio.

Si ab Aeliano seruum tuum susceptum, & aliquandiu occultatum, moxque eo suadente fugae datum probare potes: legis Fauiae crimen per te, uel actionem ad eam rem propositam id est serui corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. PP. VII. Kal. August. Antonino. A. IIII. & Balbino coss. K

III. Imp. ALEXANDER. A. Cornelio.

Ut legis Fauiae poena debeatur, in crimen subscriptio, & accusatio, & sententia necessaria est. PP. VIII. Kal. Iul. Iuliano. II. & Crispino coss.

IIII. Imp. GORDIANUS A. Paulinae.

Non valet procuratoris sententia, si uicem praesidis non tueatur, qui legi Fauiae locum esse pronunciauit: cum eius legis disceptatio ad praesidis prouinciae pertineat notionem. PP. III. Non. Decembr. Gordiano. A. & Auiola coss.

Si fra-

A

Ad Legem Fauiam de plagiarijs.

V. Impp. VALERIAN. et GALIEN. AA. & VALER. Cæs. Iulianæ.

SI FRATrem tuũ aduersarius tuus supprimit: legis eum Fauiæ, adito præside prouinciæ, reum debes postulare. PP. Non. Maij. Aemyliano & Basso coss.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Martianæ.

IN FUGA seruum constitutum neque uendere, neque donare licet. Vnde intelligis, te in legem incidisse, quæ super huiusmodi delictis certam pœnam fisco inferendam statuit: exceptis cohæredibus & socijs, quibus in diuisione cõmunium rerum licitationem de fugitiuo seruo inuicem facere permissum est. Ita ueto liceat fugitiuum uendere, & tunc uenditio ua-
B leat, quando ab emptore quæsitus fuerit deprehensus. PP. III. Id. Mart. AA. coss.

VII. Iidem. AA. Maximo. P. V.

QVONIAM seruos à plagiarijs alienari ex urbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorum scelere absportari solere perscribis: eorũ te delictorũ licentiæ maiore seueritate occurrendum esse decernimus. Ac propterea si quem in huiusmodi facinore deprehenderis: capite eum plecti non dubitabis, ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, quò minus istiusmodi audacia seruos uel liberos ab urbe distrahere atque alienare audeant. D. VI. Id. Decembr. Diocletiano. III. & Maximiano. AA. coss.

VIII. Iidem AA. et CC. Considio.

PRAESES prouinciæ discreto prius iure dominij intelligat, audiendum sit plagij crimen,
C nec ne. nam si proprietatis tuæ mancipium esse constiterit: exspirasse criminis intentionem emersa dominij luce, manifestabit. si uero seruum alienum esse constiterit: post disceptatam proprietatis quæstionem, & criminis caussam audiet. PP. VIII. Kalend. Septembr. Ipsis AA. IIII. & III. coss.

IX. Iidem AA. et CC. Eugenio.

EVM QVI mancipium alienum celat, Fauiæ legis crimine teneri, non est incerti iuris. S. Idib. Maijs. Heracliæ. AA. coss.

X. Iidem AA. & CC. Dizæ.

COMPARANtem ab eo, qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non prohibetur, nullo crimine teneri conuenit. S. Non. Nouembr. * Lucione AA. coss.

D

XI. Iidem AA. et CC. Marpiatæ.

ABDVCTI plagio facta uenditio statum non mutat. liberæ enim personæ sollicitatione crimen committitur, non conditioni præiudicatur. S. Idib. Nouembr. Lucione. AA. coss.

XII. Iidem AA. et. CC. Mutiano.

SI QVIS seruum fugitiuum sciens cum rebus furtiuis susceperit: cum horum nomine furti actione teneatur: hæc tibi rector prouinciæ cum solita pœna restitui efficiet. sed & si criminis plagij accusationem institueris: tibi audientiam præbere non dubitabit. S. Kal. April. Singiduni. CC. coss. XIII. Iidem AA. et CC. Seuerino.

PLAGII criminis accusatio publici sit iudicij. S. V. Kal. Decembr. CC. coss.

XIIII. Iidem AA. et CC. Callistheni.

E PLAGII criminis accusatio cessat, si suos seruos uel liberos adseuerent, qui suppressisse dicuntur, non commisisi uelandi caussa, sed ad hanc opinionem iusta ducti ratione. S. pridie Non. Decemb. Nicomediæ. CC. coss.

XV. Iidem. AA. & CC. Pomponio.

LIBERVM, sciens uenditionẽ eius, inuitum uenundando, plagij criminis pœna tenetur. D. XIII. Kal. Ianuar. Nicomediæ. CC. coss.

XVI. Imp. CONSTANTINVS A. ad Celsum uicar. Africæ.

PLAGIARII, qui uiuentiũ filiorũ miserãdas infligunt parentibus orbitates, metalli pœna cum cæteris antè cognitis supplicijs teneantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, postea quàm super crimine claruerit: seruus quidem, uel libertate donatus bestijs subijciatur, ingenuus autem gladio cõsumatur. D. Kal. Aug. Constantino. A. IIII. & Licinio coss.

AD LEGEM VISCELLIAM TIT. XXI. F

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Baccho.

LEX VISCELlia libertinæ conditionis homines persequitur, si ea, quę ingenuorũ sunt, circa honores & dignitates ausi fuerint attentare, uel decurionatum arripere: nisi iure aureorum annulorum impetrato à principe sustineantur, tunc enim quoad uiuunt, imaginem, non statum ingenuitatis obtinent, & sine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum: tam de operis ciuiliter poterit, q̃ legis Viscelliæ crimine perurgeri. In curiam autem se immiscens, damno quidẽ cum infamia afficitur. Muneribus uero personalibus in patria patroni, quæ G congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro uiribus attributos esse, non dubium est. PP. II. Id. Februar. Antiochiæ. CC. COSS.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS TIT. XXII.

I. Imp. ANTONINVS A. Seuerino.

SI PARTUS subiecti crimen diuersę parti obijcitis: caussa capitalis in tempus pubertatis pueri differri non debuit, sicut iampridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. neq; enim uerisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide caussam suam defensuram, cum periculum capitis subeat. PP. Non. Mart. Duobus H & Aspris COSS.

II. Imp. ALEXANDER. A. Valerio.

SATIS apertè diuorum parentum meorum rescriptis declaratum est, cum morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimen obijcitur, nihilominus salua excusatione criminis debitorẽ ad solutionẽ compelli oportere. PP. III. Non. Maij. Maximo. II. & Aeliano. COSS.

III. Idem A. Cassio.

LICET ex tabulis, quas sub nomine patris tui uxorem eius, id est nouercam tuam, subrepto uero testamento, falsas protulisse allegas, cum crimen admissum ignorares, legatum ad scriptum tibi consecutus sis, tamen non expedieris accusationem contra eam, impletis solennibus, instituere. PP. XI. Kal. Ianuar. Albino & Maximo COSS. I

IIII. Idem A. Maximo.

MAIOREM seueritatem exigit: ut merita eorum, qui falsis rescriptionibus utuntur, digna pœna coërceantur, sed qui deceptus est per alium: si suam innocentiã probat, & eum, à quo accepit, exhibet: se liberat. PP. IIII. Kal. Ianuar. Albino & Maximo COSS.

V. Idem A. Petronio.

FALSI quidem crimen, uel aliud capitale mouere uos matri uestræ, secta mea non patitur. Sed ea res pecuniarium compendium non aufert. si enim de fide scripturæ, unde mater uestra fideicommissum sibi uindicat, dubitatio est: inquiri fides ueritatis etiam sine metu criminis potest. PP. III. Kal. Septembr. Agricola & Clemente COSS.

VI. Impp. PHILIPPVS & PHILIPPVS. C. Calpio. K

QVI FALSas tabulas dixerit, nec obtinuerit, ad defuncti iudicium adspirare nõ potest. PP. XV. Kal. April. Philippo. A. & Titiano. COSS.

VII. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. et VALER. C. Heliodoro.

IPSE significas, cum primo aduersarij instrumenta protulerunt, fidem eorum te habuisse suspectam facta igitur transactione, difficile est, ut is, qui prouinciam regit, uelut falsum, cui semel adquieuisti, tibi accusare permittat. PP. III. Kal. Iul. Tusco & Basso COSS.

VIII. Iidem AA. & CC. Marino.

SI FALSOS codicillos ab ijs, contra quos supplicas, factos esse contendis: non ideo accusationem euadere possunt, quod se illis negent uti. nam illis prodest instrumenti usu abstinere, qui

A re, qui nō ipsi machinatores falsi esse dicuntur, & quos periculo solus usus adstrinxerit: qui aūt compositis per scelus codicillis in seueritatē legis Corneliæ inciderunt: non possunt defensiones eius recusando, crimen euitare. PP. III. Kal. Iul. Aemiliano & Basso coss.

IX. *Impp.* CARINVS *et* NVMERIANVS AA. *Mesio.*

SI DOCUERIS apud præsidē prouinciæ ab intestatò te hæredē eius exstitisse, qui codicillos scripserat: ordinarium est, ut in hæreditatis possessione constitutus, fideicōmissa præbeas, quæ iure relicta sunt: nisi consilium est codicillos falsos arguere. Quòd si criminaliter cœptum interuentu indulgentiæ sopitum est: habes tamen residuam indagationem, & potest de fide scripturæ ciuiliter quæri. PP. III. Kal. April. Carino II. & Numeriano AA. COSS.

B X. *Impp.* DOCLET. *et* MAXIMIAN. AA. *Legitimo.*

CVM SVPPOSITI partus crimen patrui tui uxori moueas: apud rectorem prouinciæ instituta accusatione id proba. PP. XI. Kal. Octobr. Diocletiano A. II. & Aristobulo COSS.

XI. *Iidem* AA. *Isidoro.*

SI LIS pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est: etiam de fide instrumenti ciuiliter apud eos iuxta responsum uiri prudētissimi Pauli requiretur. PP. X. Kal. Iul. Diocletiano III. & Maximiano AA. COSS.

XII. *Iidem* AA. *et* CC. *Primo.*

QVERELA falsi temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi uiginti annorū exceptione, sicut cætera quoque ferè crimina. S. VI. Id. Ianuar. Viminatij. CC. COSS.

C XIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Marco.*

QVI VELUT præsentē scripsisse res recepisse suas, cum absens esset, conscripsit: nō ignoranti quidquam aufert, sed se criminis obligat periculo. PP. VI. Kal. Ian. Sirmij AA. COSS.

XIIII. *Iidem* AA. *&* CC. *Gentianæ.*

EVM, QVI celauit, uel amouit testamentum, cōmittere crimen falsi publicè notum est. S. III. Kal. Ianuar. Sirmij AA. COSS.

XV. *Iidem* AA. *&* CC. *Rufo.*

SI CREDITOR colludens cum debitore suo, tibi prædium uenundedit: falsum commisit, & tibi nihil officit, sed se magis criminis accusationi fecit obnoxiū. S. XIII. Kal. Febr. CC. COSS.

XVI. *Iidem.* AA. *et* CC. *Fortunato.*

D DE FIDE testamenti duplex uia litigandi tributa est. quamuis itaque per procuratorem accusationem persequi non potes: disceptatione tamen priuata de eiusdem fide queri non prohiberis: cum reus ita cōuentus non tantum ab alio iustæ, sed & ab eo, qui ciuiliter egit, solenniter accusari possit. S. VIII. Id. Febr. Sirmij CC. COSS.

XVII. *Iidem* AA. *&* CC. *Menelao.*

SICVT falsi testamenti uel codicillorum scriptura temporis interuallo firmari nō potest: ita uera, quæ iure substitit, non euanescit. Si itaque de fide delicti uel per accusationem uel per priuatū iudicium queteris: rector prouinciæ tunc demū eos exhiberi, de quibus interrogatio fieri potest, iubebit, si prius cæteris iudicijs fuerit cōmotus. S. III. Id. Febr. Sirmij CC. COSS. XVIII. *Iidem* AA. *et* CC. *Maximo.*

E EX INITIO falsi commissi iusta possessio non paratur. Vnde contra eos, quos de dominio fundi tecum contendere proponis, accusacionem instituere potes. S. III. Non. Mart. CC. COSS. XIX. *Iidem* AA. *et* CC. *Cosmiæ.*

ET SI AD te negocium pertinuit: etiam atque etiam tecum deliberare debueras, ne improbam instituere accusationem, hoc instrumentum, in quo subscripseras, falsum arguere contendens. at cum mulieribus in aliena caussa falsi non sit concessum accusare: tu autem hæc eadem prædia te prius alij donasse proponas: fieri tibi facultatē accusandi, contra iuris postulas formam. S. VIII. Id. Mart. CC. COSS.

XX. *Iidem* AA. *et* CC. *Rufino.*

NEC EXEMPLUM precum editionis aliter per errorem scriptum, cum non nisi dolo fal-

sum committentes crimini subingentur, cognitionem dati iudicis moratur. Subscrip. XI Kal Nouembr. Dotostoli cc. coss. F

XXI. Imp. CONSTANTINVS. A. Hilariano Correctori Lucaniæ & Brutiorum.

Si QVIS decurio testamentum, uel codicillos, aut aliquam deficientis scripserit uoluntatem, uel conscribendis publicis priuatisque instrumentis præbuerit officium: si falsi quæstio moueatur: decurionatus honore seposito, quæstioni (si ita poposcerit caussa) subdatur. Sed non statim definit esse decurio, qui in huiusmodi facto fuerit. quantum enim ad municipales pertinet necessitates: decurio permanet. quantum ad rem gestam & ueritatem referandam: uti decurionatus honore non poterit. nec uero is, qui ante fuit tabellio, ad eludendam quæstionem, super ijs, quæ antè conscripsit, factus decurio defendi hac poterit dignitate: quoniam scripturæ ueritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari authorem. D. III. Kal. Febr. Sabino & Rufino COSS. G

XXII. Idem A. ad Maximum P. V.

VBI FALSI examen inciderit: tunc acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarum collatione, alijsque uestigijs ueritatis. nec accusatori tantum quæstio incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur: sed inter utranque personam iudex medius, nec ulla interlocutione dijudicet, quæ sentiat: sed tanquam ad imitationem relationis, quæ solum audiendi mandat officium, præbeat notionem, postrema sententia, quid sibi liqueat, proditurus. Vltimum autem finem strepitus criminalis compendioso spacio limitamus, quem litigantem fas non sit excedere, cuius exordium nascetur auspicio contestatæ actionis apud iudicem competentem: capitali post probationē supplicio, si id exigat magnitudo commissi, uel deportatione ei, qui falsum commiserit, imminente. PP. VII. Kal. April. in foro Traiani. Constantino A. VI. & Constantino Cæs. COSS. H

XXIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. ad Maximum. P. P.

DAMVS licentiam litigantibus, si apud iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, profitendi utrum de falso criminaliter statuat, qui dubitet de instrumenti fide, experiri, an ciuiliter. Quòd si expetens uindictam falsi crimen intenderit: tunc quæstio ne ciuili per sententiam terminata, criminis fiat indago: ut si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationesque necnon & rationes priuatas uel publicas, pacta, & epistolas, uel ultimas uoluntates, donationes, uenditionesúe, uel si quid prolatum aliud instituere conabitur: habeat accusandi facultatem. ciuilis autem inquisitionis inter utrasque partes confligentium lenior examinatio procedat: cum iudex qui præerit quæstioni, intentiones actoris falsas & cōficta crimina reorum ex legibus pœnis competentibus possit ulcisci. PP. XVI. Kal. Maij. Romæ. Valente V. & Valentiniano AA. COSS. I

XXIIII. Imppp. VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Proculo P. V.

PRAEBEMUS licentiam, ut siue ciuiliter, siue criminaliter (ut actor elegerit) super prolatis codicillis uel alijs instrumentis requiratur: incumbat probatio fidei instrumēti ei primitus, qui scripturam obtulerit: deinde ei, qui instructa instantia falsum arguere paratus sit. D. X. Kal. Febr. Timasio & Promoto COSS.

DE HIS QVI SIBI ADSCRIBVNT IN TEstamento TIT. XXIII. K

I. Imp. ANTONINVS A. Vallatio.

QVANQVAM interpretentur iurisperiti, aut contra legem Corneliam uideatur se scribere hæredem filius emancipatus patre dictante: tamen si cum testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus est accepta bonorum possessione, filius patri: perinde habebitur, atque si sua manu pater tuus te hæredem scripsisset, functus dulci officio. PP. Non. Septembr. Duobus & Aspris COSS.

II. Idem A. Atticio.

SI TESTATOR codicillis, quos scripsisti, legatum quoque seu fideicommissum reliquisse tibi sua

A *De his, qui sibi adscrib. in testamento. De falsa moneta.*

sua manu adscripsit: non uideris in pœnas senatusconsulti incidisse. Quòd si testamentum dictasse codicillis significauit: legato quidem uel fideicõmisso abstinere debebis. pœna uero falsi tibi principali beneficio remittetur. PP. Idib. Decembr. Antonino A. IIII. & Balbino COSS.

III. *Imp.* ALEXANDER A. *Martiali.*

SENATVS consulto & edicto diui Claudij prohibitũ est eos, qui ad scribenda testamenta adhibentur, quamuis dictante testatore, aliquod emolumentum ipsis futurum scribere: & pœna legis Corneliæ facienti irrogata est, cuius ueniam deprecantibus ob ignorantiam, & profitentibus à relicto discedere, amplissimus ordo uel diui principes ueniam dederunt.

B PP. XVII. Kal. April. Maximo II. & Aeliano COSS.

IIII. *Idem* A. *Crescenti.*

QVAE IN testamento uxoris maritus sua manu legata sibi adscripserit: pro non scriptis habentur, & legis Corneliæ pœna (si uenia impetrata non est) locum habet. PP. III. Non. Februarij. Fusco II. & Dextro COSS.

V. *Idem* A. *Gallieno militi.*

QVOD ADhibitus ad testamentum commilitonis scribendum, iussu eius seruum tibi adscripsisti: pro non scripto habetur. & ideo id legatum petere non potes. sed secutus tenorem indulgentiæ meæ, pœnam legis Corneliç tibi remitto, in quam credo te magis errore, quàm malicia incidisse. PP. XVII. Kal. Iul. Fusco II. & Dextro COSS.

C VI. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Aufidio.*

SI LIBERtatem tibi manu tua imperante domino adscripsisti: cum proponas dominum nõ subscripsisse, & suis literis tuam libertatem expressim agnouisse: ad impetrandam libertatem senatusconsulti authoritas tibi obest. pœna tamen tibi falsi remittetur: quoniam non poteras contra domini uoluntatem uenire. PP. VI. Idib. Decembribus. Ipsis IIII. & III. AA. COSS.

DE FALSA MONETA TIT. XXIIII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Ianuarium.*

D QVONIAM nonnulli monetarij adulterinam monetã clandestinis sceleribus exercent: cuncti cognoscant necessitatem sibi incumbere, huiusmodi homines inquirendi, ut inuestigati tradantur iudici, facti conscios per tormenta illico proditu ri, ac sic dignis supplicijs addicendi. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus: cuius modus, quoniam dispar est, à nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personã susceptam de custodia exire fecerit: capite puniatur. Appellandi etiam priuato licentia denegetur. Si uero miles aut promotus in gradum huiusmodi crimen incurrerit: super eius nomine & gradu ad competentes iudices referatur. Domus uero uel fundus, in quo hæc sunt perpetrata, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria uel negligentia punienda est, & si ignoret, fisco uindicetur: nisi dominus antè ignorans, ut primum repeterit scelus, prodiderit perpetratum. tunc enim possessio uel do-

E mus ipsius proscriptionis iniuriæ minimè subiacebit. Sin uero longissimè à domo uel possessione abfuerit: nullum sustineat detrimentum: actore uidelicet fundi, uel seruis, uel incolis, uel colonis, qui hoc ministerium præbuerunt, cum eo, qui fecit, supplicio capitali plectendis. Viduas autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus: ut uiduæ nec in proximo constitutæ domo sua uel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientiæ noxa resideat. Impuberes uero, etiam si conscij fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum, quid uideat, ignorat. Tutores autem eorum, si in proximo sint (quoniam ignorare eos, quid in rebus pupilli geritur, non oportet) hæc pœna exspectabit: ut de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferant, quantum à pupillo fuerat inferendum. D. XV. Kal. Decembr. Constantinop. Crispo III. & Constantino III. Cæs. COSS.

II. *Idem* A. *ad Tertulianum* P. P.

Si quis

 F

SI QVIS numum falsa effusione formauerit: uniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. in monetis etenim tantummodo nostris cudendæ pecuniæ studium frequentari uolumus. cuius obnoxij maiestatis crimen committunt: & præmio accusatoribus proposito, quicunque solidorũ adulter poterit reperiri, uel à quocunque publicatus: illico omni dilatione submota, flammarum accensionibus mancipetur. D.II. Non. Iul. Mediolani. Constantino A.VII. & Constantino Cæs. IIII. COSS.

III. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Rufino P.P.

SI QVIS super cudendo ære, uel rescripto aliquo, uel etiam adnotatione nostra sibi arripuerit facultatẽ: nõ solum fructum propriæ petitionis amittat, uerumetiam pœnam, quam meretur, excipiat. G

DE MVTATIONE NOMINIS TIT. XXV.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Iuliano.

SICVT initio nominis, cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio priuatis libera est: ita horum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen, uel cognomen, uel prænomen sine aliqua fraude licito iure, si liber es, secundum ea, quæ sæpe statuta sunt, minimè prohiberis, nullo ex hoc præiudicio futuro. S. XV. Kal. Ianuar. AA. & COSS.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV TIT. XXVI. H

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. Pompeiano.

NVLLVS omnino principatum, uel numeratum, seu commentariensis gradum, uel cætera officia repetere audeat: cum publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum denuo ad munus etiam per sacras literas irrepserit, quod antè docebitur gessisse: cassatis, quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus urgeatur: & qui contra fecerint, pœnam deportationis ad instar legis Iuliæ ambitus excipiant. D.II. Kal. Iul. Mediolani. Stilicone & Aureliano COSS.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM TIT. XXVII. I

I. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. Matroniano duci et præsidi Isauriæ.

VT VNIVS pœna metus possit esse multorum: ducem, qui malè egit, ad prouinciam, quam nudauerat, cum custodia competenti ire præcipimus: ut non solum quod eius, non dicam domesticus, sed manipularius & minister accepit, uerũ & quod ipse à prouincialibus nostris rapuit, aut sustulit, in quadruplum exsoluat inuitus. D.II. Id. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio COSS.

II. Iidem AAA. Florentio P.P.

SCIANT iudices, super admissis proprijs, aut à se, uel ab hæredibus suis pœnam esse repetendam. D. Kal. Septembr. Antonio & Syagrio COSS.

III. Iidem AAA. Marcellino. K

OMNES cognitores & iudices à pecunijs atque patrimonijs manus abstineant, neque alienum iurgium putent suam prædam. Etenim priuatarum quoque litium cognitor idemque mercator statutam legibus cogetur subire iacturam. D.II. Non. April. Merobaude II. & Saturnino COSS.

IIII. Iidem AA. & ARCAD. A.

IVBEMVS & hortamur, ut si quis fortè honoratorum, decurionum, possessorem, postremo etiam colonorum, à cuiuslibet ordinis iudice fuerit aliqua ratione concussus: si quis scit uænalem fuisse de iure sententiam: si quis pœnam uel precio remissam, uel uicio cupiditatis ingestam: si quis postremo quacunque de caussa improbum iudicem potuerit adprobare: is uel administrante eo, uel post administrationem depositam in publicum prodeat,

A deat, crimen deferat, delatum adprobet: & cum probauerit, & uictoriam reportaturus, & gloriam. D. x. Kal. Iul. Constantinop. Honorio. N. P. & Euodio coss.

V. Imppp VALENT. THEOD. et ARCAD. AAA. Seuerino com. rer. priuat.

VNVSQVISQVE procurator, prępositus gynecio, tabularius, susceptor, colonus, uel qui cunque se à comite domorũ meminerit esse cõcussum: cum ipse, cui pecuniã numeraui, admi nistratione decesserit: intra anni spaciũ ad iudicium spectabilitatis tuæ, quidquid dederit, repetiturus occurrat, ut prosit pensionibus, quidquid ille reddiderit. Si uero ex tempore depositæ administrationis præstituti temporis curricula transfluxerunt: nulla uox aduocationis emergat, sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores obnoxios

B ad solutionem uolumus artari. D. 11. Non. Iul. Mediolani. Valentiniano. A. IIII. & Neoterio coss.

VI. Imppp. THEOD. & VALENT. AA. Florentio. P. P.

SANCIMVS eiusmodi uiros ad prouincias regendas accedere, qui ad honoris insignia nõ ambitione, uel precio, sed probatæ uitæ & amplitudinis tuæ solent testimonio promoueri: ita sanè, ut quibus hi honores per sedis tuæ, uel per nostram fuerint electionẽ commissi: iurati inter gesta depromant, se pro administrationibus sortiendis neque dedisse quidpiam, neque daturos unquam post modum fore, siue per se, siue per interpositam in fraudem legis sacramentique personam, aut donationis, uenditionis ue titulo, aut alio uelamento cuiuscunque cõtractus. Et ob hoc exceptis salarijs, nihil penitus tam in administratione positos,

C quàm post depositũ officium pro aliquo pręstito beneficio tẽpore administrationis, quam gratuitò meruerint, accepturos. Et licet neminem diuini timoris contemnendo iureiurando arbitramur immemorem, ut saluti propriæ ullum commodum anteponat: tamen ut ad salutis timorẽ etiam necessitas periculi subiungatur: si quis ausus fuerit præbita sacramẽta negligere, non modò aduersus accipientem, sed etiam aduersus dantem accusandi cunctis tanquam crimen publicum concedimus facultatem: quadrupli pœna eo, qui cõuictus fuit, modis omnibus feriendo. Dat. VI. Kal. Decembr. Constantinop. Theodosio. A. XVII. & Festo. coss.

DE CRIMINE PECVLATVS. TIT. XXVIII.

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Rufino. P. P.

D IVDICES, qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerũt, lege Iulia peculatus obnoxij sunt, & capitali animaduersione eos subdi iubemus: ijs quoque nihilominus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, uel qui subtractas ab ijs scientes susceperunt, eadem pœna percellendis. D. V. Non. Mart. Constantinop. Honorio & Theodosio. VI. AA. COSS.

DE CRIMINE SACRILEGII. TIT. XXIX.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. Eutropio P. P.

QVI DIVINAE legis sanctitatẽ aut nesciendo omittunt, aut negligendo uiolant, & offendunt, & sacrilegium committũt. D. III. Kal. Mart. Thessalonicæ, Gratia

E no. A. V. & Theodosio. AA. COSS.

II. Iidem AAA. ad Symmachum. P. V.

DISPVTARI de principali iudicio non oportet. sacrilegij enim instar est dubitare, an dignus sit, quem elegerit imperator. Dat. V. Kal. Ianuarij. Mediolani Richomere & Clearcho coss.

III. Iidem AAA. & ARCADIVS A. Eutropio P. P.

NE QVIS sine sacrilegij crimine desiderandũ intelligat gerendæ ac suscipiendæ administrationis officium intra eam prouinciam, in qua prouincialis & ciuis habeatur, nisi hoc cuipiam ultronea liberalitate per diuinos affatus imperator indulgeat. D. XVI. Kal. Augusti. Arcadio. A. & Bautone coss.

F

DE SEDITIOSIS, ET IIS, QVI PLEBEM AVDENT contra rempublicam colligere TIT. XXX.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. Florentio P.V.

SI QVIS contra euidentissimam iussionem suscipere plebem, & aduersus publicam disciplinam defendere fortasse tentauerit: multam grauissimã sustinebit. D. XIIII. Kal. Ian. Constantinop. Ricomere & Clearcho coss.

II. Imp. LEO A. Erythrio P.P.

IN NVLLIS locis aut ciuitatibus tumultuosis clamoribus cuiusquam interpellatio contumeliosa procedat, nec ad solam cuiusquam inuidiam petulantia uerba iactetur: scituris ijs, qui huiusmodi uoces emiserint, mouerintq; tumultus, se quidem fructum ex ijs, quae postulant, nullatenus habituros: subdendis autẽ poenis ijs, quas de seditionũ & tumultus authoribus uetustissima decreta sanxerunt. D. II. Non. Mart. Constantinop. Leone A. VI. COS. G

QVANDO CIVILIS ACTIO CRIMINALI PRAEIVdicet, & an utraq; ab eodem exerceri possit TIT. XXXI.

I. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. Antonio P.P.

APLERISQVE prudentium generaliter definitum est, quoties de re familiari & ciuilis & criminalis competit actio, utraq; licere experiri: siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur: nec si ciuiliter fuerit actum, criminalem posse consumi, & similiter è cõtrario. Sic deniq; & per uim possessione deiectus, si de ea recuperanda interdicto VNDE VI fuerit usus: non prohibetur tamen etiã lege Iulia de ui publico iudicio instituere accusationem. Et ex suppresso testamẽto, cum ex interdicto DE TABVLIS EXHIBENDIS fuerit actũ: nihilominus ex lege Cornelia testamentaria poterit crimen inferri. Et cum libertus se dicit ingenuum: tam de operis ciuiliter, quàm etiã lege Visellia criminaliter poterit perurgeri. Quo in genere habetur furti actio & Legis Fauiae constitutum. Et plurima alia sunt, quę numerari nõ possunt: ut cum altera prius actio intentata sit, per alteram, quae superest, iudicatum liceat retractari. Qua iuris definitione non ambigitur etiam falsi crimẽ, de quo ciuiliter iam actum est, criminaliter esse repetendum. D. II. Kal. Ian. Valente V. & Valentiniano AA. COSS. H I

DE CRIMINE EXPILATAE HAEREDITATIS TIT. XXXII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Euphratae.

EXPILATAE quidem hæreditatis crimen intentare non potes, quando communis arcae rebus inspectis claues traditas cohaeredi profitearis. sed cũ de his exhibendis apud iudicem quaereretur, rationem compensationis induci non oportuit. exhibitis enim, quae desiderantur, suis iudicibus directa quaestio derelinquẽda est. PP. XII. Kal. Maij. Antonino A. II. & Geta II. COSS. K

II. Imp. ANTONINVS A. Primo.

EXPILATAE hæreditatis crimen aduersus uitricum adito praeside prouincię persequi non prohiberis. PP. VII. Kal Mart. Laeto II. & Cereali COSS.

III. Idem A. Helenae.

SI AVI tui hæreditatem adijsti: expilatae hæreditatis crimine aduersus nouercam quondam tuam experiri non prohiberis. PP. III. Non. Ianuar. Sabino & Anulino COSS.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Basso.

ADVERSUS uxorem, quae socia rei humanae atq; diuinae domus suscipitur, mariti diem suum functi successores expilatae hæreditatis crimen intendere non possunt. ideo res, quas per eandem abesse quereris, competenti in rem actione, uel si dolo malo fecerit, quõ minus res mo-

De ui bonorum raptorum. De crimine stellionatus.

res mobiles possideret, ad exhibendum persequere fructus autem rerum, quas malafide te nuit, licet expilatæ hæreditatis non teneatur crimine, suos non facit: sed exstantes quidem uindicari, consumptos uero posse, proculdubio est. PP. VI. Kal. Mart. Attico & Prætextato coss.

V. *Imp.* PHILIPPVS. A. & PHILIPP. *Cæs. Simplicio.*

OBTENTU expilatæ hæreditatis emolumentum legatorum, maximè suspensa cognitio- ne, legatarijs ijsdemq; libertis defuncti auferri nõ oportet. PP. XV. Kal. Februar. Philippo, A. et Titiano coss.

VI. *Iidem. A. & C. Basiliæ.*

B EXPILATÆ hæreditatis crimen loco deficientis actionis intendi consueuisse, nõ est iuris ambigui. PP. X. Kal. Mart. Aemyliano & Aquilino coss.

DE VI BONORVM RAPTORVM. TIT. XXXIII.

I. *Imp.* GORDIANVS. A. *Valerio.*

VI BONORUM raptorum actionẽ, quæ cũ pœna sua retrahit ablata, potius ad mobilia mouentiaq;, quàm ad fundos per iniuriam occupatos spectare, explorati iuris est. PP. Kal. Martijs Attico & Prætextato coss.

II. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. A A. *Longino.*

SI RES mobiles, quarum in te fuerat dominium perfecta donatione translatũ, uiolenter

C hæres donatricis arripuit: ui bonorum raptorum actionem intra annum quidem, quo ex- periundi potestas fuerit, in quadruplum, post annũ in simplum intendere non uetaris. PP. VII. Maij. Seculari & Donato coss.

III. *Impp.* DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. & CC. *Euelpisto.*

RES OBLIGATAS sibi creditorem ui rapientem nõ rem licitam facere, sed crimen commit tere conuenit: eumq; etiam ui bonorum raptorum intra annũ utilem in quadruplum, post simpli actione conueni posse non ambigitur. S. VII. Kal. Ianuar. Sirmij. A A. coss.

IIII. *Iidem.* A A. & CC. *Attalo.*

DE HIS, quæ seruum alienum nesciente domino ui rapuisse dicis: infra annũ in quadru- plum ui bonorum raptorum, & post in simplum dominus eius noxali actione apud com-

D petentem iudicem conueniri potest. S. II. Kal. Maij. Heracliæ. A A. coss.

V. *Iidem.* A A. et CC. *Domnæ.*

SIVE negociorum gestorum contra nouercam tuam, siue actione ui bonorum raptorũ, quæ in quadruplum intra annum utilem, ac post in simplum constituta est, putaueris agen dum: notione præsidali poteris experiri. S. VI. Non. Iul. Philippopol. A A. coss.

DE CRIMINE STELLIONATVS. TIT. XXXIIII.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Alexandro.*

IMPROBUM quidem & criminosum fateris, easdem res pluribus pignorasse, dissimulando in posteriorem obligationem, quòd eædem alijs pignori teneren-

E tur. Verum securitati tuæ consules, si oblato omnibus debito criminis institu- endi caussam peremeris. PP. V. Id. Febr. Pompeiano & Peligno coss.

II *Imp.* GORDIANVS. A. *Valenti.*

SI PATER tuus in te donationem contulit, & cum emancipatus esses, traditionibus domi nium corporum in te trãstulit, postea q; creditorem sortitus, quasdam earum rerũ sine uo- luntate tua uelut propriæ suas obstrinxit: ius tuum non læsit: nec tamẽ iniuria stellionatus crimine petetur: cum sciens alienã rem, te non consentiente, uelut propriam suo nexuit cre- ditori. PP. II. Kal. Ianuar. Gordiano. A. & Auiola coss.

III. *Idem.* A. *Hadriano.*

STELLIONATUS accusatio inter crimina publica nõ habetur. PP. Idib. April. Attico & Prætextato coss. IIII. *Im.* PHILIPPVS. A. *Euprepio.*

IIII. Imp. PHILIPPVS. A. Exprepio.

IGNORANTIA creditoris, cui res pridem apud alios obligatæ pignoris siue hypothecæ iure obligantur, non sine periculo capi consueuit. etenim eiusmodi fraudes ad extraordinariã criminis exsecutionem spectare, ac stellionatus commissum seuerissimè esse uindicandum, sæpe rescriptum est. Proinde siue ignorantiã tuam debitor circumuenire tentauerit, seu obligatione rite perfecta, participato fraudis consilio, per subiectam quasi anteriorem personam dispendium tuum ad occultum compendium suum trahere pertentat: adire suum iudicem potes, congruentem iuri ac debitæ religioni sententiam relaturum. PP. VI. Id. Maij. Peregrino & Aemyliano coss.

DE INIVRIIS. TIT. XXXV.

I. Imp. ALEXANDER. A. Syro.

NEC SERuis quidẽ alienis licet facere iniuriã. PP. XI. Kal. Decẽb. Alexandro. A. cos. II. Idem. A. Clauo.

INIVRIarum actio tibi duplici ex caussa competit: cum & maritus in uxoris pudore, & pater in existimatione filiarum propriam iniuriam pati intelligantur. PP. prid. Id. Maias. Agricola & Clemente coss.

III. Imp. GORDIANVS. A. Donato.

SI NON es nunciator: uereri non debes, ne ea propter, quòd iniuriæ faciendæ gratia quidam te ueluti delatorem esse dixerunt, opinio tua maculata sit. quinimo aduersus eos, qui minnendæ opinionis tuæ caussa aliquid confecisse comperientur, more solito iniuriarum iudicio experiri potes. PP. II. Id. Iul. Gordiano A. & Auiola coss. H

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. & VALERIAN. Cæs. Vindio.

ATROCem sine dubio iniuriam esse factam manifestum est, si tibi illata est, cum esses in sacerdotio, & dignitatis habitum, & ornamenta præferres. & ideo uindictam potes eo nomine exsequi. PP. II. *. Aemiliano & Basso coss.

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC. Victorino.

SI NON conuicij consilio te aliquid iniuriosum dixisse probari potes fides ueri à calumnia te defendit. Si autem in rixa inconsulto calore prolapsus, homicidij conuiciũ obiecisti, & ex eo die annus excessit: cum iniuriarum actio annuo tempore præscripta sit, ob iniuriæ admissum conueniri non potes. PP. VI. Id. Iul. Ipsis AA. IIII. & III. COSS. I

VI. Iidem. AA. & CC. Flauiano.

CVM nec patronos iniuriam facere libertis iuris æquitas permittat, proponasque patronæ hæredes eum, qui libertatẽ à defuncta acceperat, iniurijs afficere: curabit præses prouinciæ contumeliam hæredum compescere. PP. Idi. Iulijs Ipsis IIII. & III. COSS.

VII. Iidem. AA. & CC. Potentiano.

INIVRIarũ caussa nõ publici iudicij, sed priuati cõtinet querelam. S. Idib. Februarijs. Sirmij AA. COSS. VIII. Iidem AA. & CC. Martiano.

DOMINUM pro atroci iniuria, quã seruus eius passus est, edicti perpetui actione proposita, qua damni etiam haberi rationẽ uerbis euidenter exprimitur, agere posse conuenit. S. XV. Kal. Nouembr. AA. & COSS. K

IX. Iidem. AA. & CC. Nonnæ.

QVI LIberos infamandi gratia dixerunt seruos, iniuriarum conueniri posse nõ ambigitur. S. VI. Kal. Decembr. Nicomediæ. AA. COSS.

X. Iidem. AA. & CC. Paulo.

SI QVidem auiã tuam ancillam infamandi caussa reipublicæ ciuitatis Commensium dixit Zenodorus, ac recessit: iniuriarũ actione statim conueniri potest. Nam si perseueret in caussa, facultatem habens agendi: super hac deferri querelam, ac tũc demum, si non esse serua fuerit pronunciata, postulari conuenit. S. XV. Kal. Ianuar. Nicomediæ CC. COSS.

Si quando

A *De famosis libellis. De abigeis. De Nili aggerib. non rumpendis. De ijs, qui latrones &c.*

XI. *Imp.* ZENO. A. *Alexandro Viro Illustri.*

SI QVANDO iniuriarum actio, quam inter priuata delicta ueteres iuris authores connumerant, à quibuslibet illustribus uiris, militantibus, seu sine cingulo cõstitutis, uel uxoribus eorum, uel liberis masculini sexus, uel filiabus (superstitibus uidelicet patribus aut maritis illustribus) uel si aduersus aliquã huiusmodi personã criminaliter forte mouetur: ipsos quidẽ qui super iniuria querũtur, inscribere, aliaq; omnia, quæ in huiusmodi caussis de more procedũt, solenniter obseruare decernimus. Licere autẽ illustri accusatori uel reo, uel uxori uel liberis masculini sexus, seu filiæ itidem illustris superstitis caussam iniuriarum in quocunq; B iudicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere, uel mouere: sententiam iudice contra eum, qui procuratorem dederit (& si ipse non adesset iudicio, sed caussam per procuratorem diceret) legibus prolaturo. Ita tamẽ ut nullus alius idem sibi audeat uindicare, uel à nostro numine postulare: sed in cæteris mos iudiciorum, qui hactenus obtinuit, in posterum seruetur intactus. D. V. Non. Nouembr. Constantinop. Illo V. C. COS.

DE FAMOSIS LIBELLIS TIT. XXXVI.

I. *Impp.* VALENTINIANI. & VALENTIS. A A. *Edictum.*

SI QVIS famosum libellũ, siue domi, siue in publico, uel quocunq; loco ignarus repererit: aut corrumpat prius, quàm alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. C Sin uero non statim easdem chartulas uel corruperit, uel igne consumpserit, sed uim earum manifestauerit: sciat se quasi authorem huiusmodi delicti capitali sententiæ subiugandum. Sanè si quis deuotionis suæ, ac salutis publicæ custodiam gerit: nomen suum profiteatur, & ea, quæ per famosum libellum persequenda putauit, ore proprio edicat: ita, ut absq; ulla trepidatione accedat, sciens, quod si assertionibus suis ueri fides fuerit opitulata, laudem maximam ac præmium à nostra clementia consequatur. Sin uero minimè hæc uera ostenderit: capitali pœna plectetur. huiusmodi autẽ libellus alterius opinionẽ non lædat. PP. XVI. Kal. Matt. Constantino. Valentiniano & Valẽte. A A. COSS.

DE ABIGAEIS. TIT. XXXVII.

D I. *Impp.* HONOR. & ARCAD. A A. *Pasiphilo.*

ABACTI animalis accusatio nõ solum cum inscriptionibus, sed etiam sine obseruatione proponitur. D. VI. Kal. Ianuar. Olybrio & Promoto COSS.

DE NILI AGGERIBVS NON RVMPENDIS TIT. XXXVIII.

I. *Impp.* HONOR. et THEOD. A A. *Anthemio.*

SI QVIS posthac per Aegyptum intra duodecimũ cubitum fluminis Nili nalla fluentis de proprijs ac uetustis usibus præter fas præterq; morem antiquitatis usurpauerit: flammis eo loco consummatur, in quo uetustatis reuerentiam, & propè modũ ipsius imperij appetierit securitatem: conscijs & consortibus eius E deportatione constringendis: ita ut, nunquam supplicandi eis, uel recipiendi ciuitatem, uel dignitatem uel substantiam licentia tribuatur. D. X. Kal. Octob. Constantinop. Honorio. VIII. & Theodosio. III. A A. COSS.

DE IIS, QVI LATRONES VEL ALIIS criminibus reos occultauerint. TIT. XXXIX.

I. *Imppp.* VALENT. VALENS & GRAT. A A A. *Simplicio.*

EOS, QVI secum alieni criminis reos occultãdo, eũ eamue sociauerunt, par ipsos & reos pœna exspectet: & latrones quisquis sciens susceperit, uel offerre iudicibus supersederit, supplicio corporali aut dispendio facultatum pro qualitate personæ & iudicis æstimatiõe plectetur. D. III. Kal. Mart. Romæ. Grat. A. III.

& Equitio coss. II. Impp. HONOR. et THEOD. A A. Palladio P. P.

SI QVI latrones, seu alijs criminibus obnoxij in possessione degūt seu latitant: dominus possessionis (si prestò est) aut procuratores (si dominus abest) seu primates possessiõis ultro eos offerant: aut si scientes hoc sponte non fecerint, conueniantur à ciuili officio, ut tradant prouinciali iudicio eos, qui requiruntur, sub examine iudicis arguendos, & pœnas post documēta cōgruas subituros. Sin uero exhibere eos domini, uel procuratores, aut primates possessionis distulerint: tunc ad detinendos eis adito rectore prouinciæ omnia ciuilia dirigantur auxilia. Sin autem propter multitudinem forte eorū, qui in prædio sunt, ciuile adminiculum sufficere non posse constiterit, & memorati audaces exsecutoribus obiecerint manus, uel aliâs parere distulerint: tunc iudex prouinciæ memor periculi sui à uiro deuoto tribuno seu primatibus militum, qui in locis sunt, auxilium postulet, ut per militarem manū correpti accusati, sine damno atque læsione cuiuslibet legibus offerantur, & conuicti pœnas subeant competentes: nō ignaro iudice, quòd si aduersus innocētes ob aliam caussam præter latronum uel aliorum nocentium inuestigationem militare auxilium postulauerit, aut dispendijs affici prouinciales concesserit: commotione seuerissima, prout tua celsitudo iudicauerit, ferietur. Tribuni etiam seu primates numerorum, qui in locis sunt admoniti per literas iudicis, si adminiculum militare præbere noluerint, aut si ab ipsis militibus dāna prouincialibus inflicta fuerint: & damna & læsiones restituent, & acerrima condēnatione pro arbitrio uirorum illustrium magistrorum militum ferientur. Domini etiam prædiorum, seu procuratores, uel primates possessionum impunes non manebunt, si præsentes & scientes ultro nō obtulerint nocentes, uel admoniti eos exhibere distulerint. nam dominus quidem possessionum dominio priuabitur. procurator uero seu primates perpetuo exsilio subiacebunt. Ipsi quoque procuratori, uel domino, seu primatibus possessionis, si se ad comprimendā multitudinē rusticanorū sufficere nō posse firmauerint, & id prouinciali iudicio palàm fecerint: militare auxiliū rector prouinciæ à tribuno uel primatibus numeri faciat dari, si ciuilia sufficere nō posse perspexerit. Sin uero post exhibitionem eorū, qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores pœnā, quæ in calumniatores exercēda est, subire cogentur. exemplo enim graue est, sic latronem requirere, ut innocētibus periculū fiat. D. XII. Ianuar. Constātinop. Mariniano & Asclepiodoto coss.

G

H

I

DE REQVIRENDIS REIS TIT. XL.

I. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. A A. Rustico.

CVM ABsenti reo grauia crimina intentantur: sententia festinari nō solet, sed adnotari, ut requiratur: non utique ad pœnam, sed ut potestas ei sit purgandi se, si potuerit. Postquam uero requirendus factus intra annum redierit: si se crimine purgauerit: res arbitrio iudicis signatas recipiat. sin uero intra id tempus reuersus post intimationem suam fuerit defunctus: & si necdum se purgauerit: ad hæredes proprios res transmittat. D. * Tusco & Basso coss.

II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Ianuarium. K

QVICVNQVE ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, intra anni spacium noluerit adesse iudicio: res eius fisco uindicentur. & si postea repertus fuerit deprehensus: seueriori sentētiæ subiugetur. Sed & si argumentis euidentibus & probatione dilucida innocentiam suā purgauerit: nihilominus facultates eius penes fiscum remaneant. D. Idib. Ianuar. Constantino. A. & Constantino Cæs. coss.

III. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Palladio. P. P.

IN PECVniarijs caussis edictum contra latentem propositum existimationem eius nō lædit. criminalis uero programmatis tenor hanc tantam ferat de iure censuram, ut inter reos adnotati non tantum patrimonium debeat transferre, sed & famæ existimationem lædere. D. VII. Kal. Iul. Rauennæ Eustachio & Agricola coss.

De quæ-

DE QVAESTIONIBVS. TIT. XLI.

I. *Impp.* SEVERVS *&* ANTONINVS *A A. Antianae.*

QVAESTIonem de seruis contra dominos haberi nō oportet: exceptis adulterijs criminibus, item fraudati census accusationibus, & crimine maiestatis quod ad salutem principis pertinet. In cæteris autem, quanquā ea, quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi sententiam formare non debeant: tamen si alijs quoque probationibus fides ueritatis inuestigetur, præscriptionis inuidia euanescit. In pecuniarijs B uero caussis ex inopia probationum seruos contra dominos interrogari posse, manifestū est. PP. Kal. Ianuar. Fusco II. & Dextro COSS.

II. *Iidem.* A A. *et* CC. *Catullo.*

INSOLitum est & graue exemplo audiri seruos aduersus tutores, uel matrem dominorum suorum, nisi tutelæ agatur. PP. III. Id. Septembr. Chilone & Libone COSS.

III. *Imp.* ANTONINVS. A. *cū cognitionaliter audisset, dixit.*

PRIMVM serui alieni interrogabuntur, si præstita fuerint ex tanto scelere argumenta, ut uideatur accedere ad uerisimilia caussæ crimina, ipsa quoque mulier torquebitur. neque enim ægre feret, si torqueatur, quæ uenenis suis uiscera hominis exstinxit. PP. VII. Kal. April. Sabino & Anulino COSS.

C IIII. *Pars ex rescripto Imp.* ANTONINI. A.

SICVTI conuictis confessisque ad societatem scelerum uocantibus eos, à quibus adprehēsi custoditiue sunt, facilè credi non oportet: ita si euidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad euitandam de se sententiam id fecisse fuerint probati: publicæ uindictæ non sunt subtrahendi. PP. V. Kal. April. Sabino COSS.

V. *Imp.* ALEXANDER. A. *Respecto.*

NEC SI mors testatoris uindicanda est, quæstioni indiscretè subijciuntur hi, qui libertatem supremo iudicio acceperint. PP. VI. Id. Mart. Iuliano II. & Crispino COSS.

VI. *Imp.* GORDIANVS. A. *Hero... io.*

PRIDEM placuit, domestica seruorum seu libertorum propriorū uel paternorum interro D gatione in caussis ad dominos uel patronos pertinentibus abstinendum esse: ut neque pro ijs, neque aduersus eos in capitalibus uel pecuniarijs quæstionibus ueritatis uim obtinere possit, quod in confessionem ab eis fuerit deductum. PP. VII. Id. Maij. Sabino & Venusto COSS. VII. *Impp.* DIOCLET. *&* MAXIMIAN. A A. *Vrbanæ.*

SERVOS, qui proprij indubitatè iuris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerente te produci sinceremus: tantum abest, ut et inuita te contra dominam uocē rumpere cogantur. PP. Kal. Nouembr. Maximo II. & Aquilino COSS.

VIII. *Idem.* A. *ad Salustium præsidem.*

MILITES neque tormentis, neque plebeiorum pœnis in caussis criminum subiugati concedimus, etiā si nō emeritis stipendijs suis uideantur esse dimissi: exceptis scilicet ijs, qui igno E miniosè sunt soluti quod & in filijs militum & ueteranorum seruabitur. Oportet autem iudices nec in ijs criminibus, quæ publicorum iudiciorum sunt, ad inuestigationem ueritatis à tormentis initium sumere, sed argumentis primum uerisimilibus probabilibusque uti. et si his ueluti certis indicijs ducti inuestigandæ ueritatis gratia ad tormēta putauerint esse ueniendum: tunc id demum: facere debebunt, si personarum conditio patietur. hac etenim ratione etiam uniuersi prouinciales nostri fructum ingenitæ nobis beneuolentiæ consequētur. PP. sine die & consule.

IX. *Iidem* A A. *&* CC. *ad Carissimū præsidem Syriæ.*

SVPER statu ingenuitatis per omnia interrogationum & quæstionum uestigia decurrēdum est: ne alienæ forte sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari: uel propria ac debita per compositam quæstionem, quibus competit, successio denegetur.

 F
tur.D.VI.Id.Maij.Emissa Ipsis.IV.&.III.AA.COSS.

X. *Iidem.AA.& CC.Prolemæo.*

CVM TEStamentũ falsum esse proponas:ad illuminandã ueritatẽ seruos hæreditarios
(et si libertas eis ab eo, qui se hæredẽ esse affirmat.præstita est)etiã per tormẽta interroga-
ri,constitutionibus principũ est permissum.PP.VI.Kal.Septẽbr.Ipsis IV.& III.AA.COSS.

XI. *Iidem.AA.& CC.Boeto.*

DIVO Marco placuit,eminentissimorũ quidẽ,necnon etiã perfectissimorũ uirorũ usq;
ad pronepotẽ liberos plebeiorũ pœnis uel quæstionibus nõ subijci: si tamẽ propioris gra-
dus liberos,per quos id priuilegiũ ad ulteriorem gradum transgreditur,nulla uiolati pudo G
ris macula adspergit.In decurionibus autẽ & filijs eorũ hoc obseruari, uir prudentissimus
Domitius Vlpianus in publicarum disputationũ libris ad perennem scientiæ memoriã re-
fert.PP.V.Kal.Decembr.Ipsis.IV.& III.AA.COSS.

XII. *Iidem.AA.& CC.Aspro.*

QVOTIES de dominio mancipiorum tractatur,si alijs probationibus ueritas illuminari
non possit:de se ipsa esse cum tormentis interroganda,iuris authores probant.PP.III.Idi.
Maij.Sirmij.Tyberiano & Dione COSS.

XIII. *Iidem.AA.et CC.Philippæ.*

HOC,quod placet,si de hæreditate quæratur:hæreditarios seruos interrogari: tibi opitu-
lari non potest.ibi enim,dũ de domimo incertũ est,ad quẽ ex hæreditate pertineat,meritò H
per interrogationẽ hæreditarij serui ad ueritatis indaginẽ peruenitur.Tu aũt adseuerando
seruum cõmunẽ esse:nõ dubitas ad eum portionẽ pertinere,contra quem interrogari eum
cupis.Quæ res quæstionẽ ab eo haberi nõ permittit:cũ nec cõmunis seruus aduersus domi-
num cõmunẽ,qui nõ socium occidisse dicatur,interrogari possit.S.III.Kal.Maij.Heracliæ.
AA.COSS. XIIII. *Iidem AA.et CC.Constantio.*

SERVOS non solum pro dominis,sub quorum dominio sunt constituti, sed nec pro ijs,
quorum antea fuerunt,interrogari posse constat.S.VIII.Id.April.CC.COSS.

XV. *Iidem.AA.et CC.Maximo.*

INTERROgari seruos de factò suo,non solum in criminali caussa, sed etiam in pecunia-
ria(ueluti quando per eum depositi,uel commodati nomine,uel in alijs caussis legibus co- I
gnitis res alijs permissæ sunt)posse,non ambigitur.S.V.Id April.CC.COSS.

XVI. *Imppp.* VALENT.VALENS,& GRAT.AAA.*ad Antoninũ P.P.Gallianorũ.*

DECVriones,siue ob alienum,siue ob suum debitum,exsortes omnino earum uolumus
esse pœnarum,quas fidiculæ & tormenta constituunt.Quod quidem capitalis iudicij erit,
si in contumeliã ordinis exitiumq; tentetur. Maiestatis tantũmodo reos, & quæ nefanda
dictu sunt,conscios aut molientes ex ordine municipali maneat tã cruenta conditio.D.Kal.
Octob.Treueri.Valentiniano & Valente AA.COSS.

XVII. *Impp.*ARCAD.& HONOR.AA.*Messalæ.*

NIHIL sibi deflectẽs à iusticia indignatio cognitorum, nihil uænalis exigentium terror
in eas,quæ aut innocentia securæ,aut principali sunt honore munitæ,intelligat licere perso- K
nas ad inferendas iniurias corporales.habeat hanc mercedẽ laboris multorũ munerum te-
stimonijs commendata deuotio.Idemq; si munia decurionatus quis deposuit.nam & ipse
propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur. D.XV.Kal. Septembr. Theodo-
sio & Rumoridio COSS. XVIII. *Imp.*IVSTINIANVS.A.*Demosthenι.PP.*

DE TORmentis hæreditariorũ seruorũ sancimus,nullo discrimine secundũ anteriores le-
ges & constitutiones interposito, siue de iure hæreditatis aliqua moueatur inter hæredes
quæstio,siue de corporibus tantũ hæreditarijs,siue de utroq; eorum:seruos de corporibus
tantum hæreditarijs interrogari,& licere eos seruos tantũmodo,qui res gerendas detinẽt:
siue in seruitute relicti sunt,siue libertatem adipisci per ultimã testatoris uoluntatem præce-
pti sunt:in quæstionem rerũ hæreditariarum deduci,& ex his ea,quæ occultata sunt,reuela-

ri:prius

A De abolitionibus. De generali abolitione. Vt intra certũ temp. etc.

ti: prius tamen sacramento super his à nobis statuto præstãdo. D.XV. Kal. Octobr. Chalcedonæ Decio.V.C.COS.

DE ABOLITIONIBVS TIT. XLII.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. et C C. Paterno.

PRAESES prouinciæ, si perspexerit abolitionẽ ad omnia crimina, quæ mota sunt, pertinentẽ à se impetratam: ne semel finita instaurentur, intercessione authoritatis suæ prospiciet. Supplicatione uero porrecta nutui principali, præfata abolitione
B sopitũ crimen ab eadem persona renouari potest. PP. XV. Kal. Decembr. Diocletiano. III. & Maximiano. A A. COSS. II. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Ianuarium. P. V.

ABOLITIO presentibus partibus caussa cognita non à principe, sed à cõpetenti iudice postulari debet: id est, si per errorem, seu temeritatẽ, seu calorem ad accusationem prosiluerit. Hæc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem per deceptionẽ, uel pecunijs à reo corruptus, ad postulandam abolitionẽ uenit: redemptæ miserationis uox minimè admittatur, sed aduersus nocentem reum inquisitione facta, pœna competens ingeratur. Hi autem, qui suas suorumq; iniurias defendunt, & qui cognatos suos in accusationem deduxerunt: omnimodo abolitionem petere non prohibentur. D. XVI. Kal. Decembr. Serdicæ. Constantino. A. V. & Licinio COSS.

C III. Impp. VALENTIN. et VALENS. A A. ad Probum.

FALLACITER incusantibus accusationis abolitio nõ dabitur. Sin autem syncera mẽte accusationem instituerit, & reus aliquid iniuriæ inscriptionibus illatæ tolerauerit, id est, si uel carceres sustinuerit, uel tormẽta, uel uerbera, uel catenas: abolitio non petetur: nisi forte ille, qui hæc passus est, suum consensum ad petẽdã abolitionẽ accommodauit. Quando autẽ reus nihil tale passus est: postquã fuerit officij custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori petenti, etiam inuito reo, dari permittitur. post hoc tempus, nisi reus consentiat, censemus nõ esse tribuendam. Quòd si ingenuorum, licet plebeiorum, qui conscij & participes criminum non erant, testimonij gratia corpora fuerint lacerata uerberibus, tormentisq; uexata: abolitionem etiam duarum partium consensu petitam iubemus uigore iudicis denegari, &
D crimen propositum, cuius examen tormentis iam cœperat, agitari. Sin autẽ testibus tormenta minimè sunt illata: etiam si abolitio non dabitur in illis criminibus (ut in uiolata maiestate, aut patria oppugnata, uel prodita, aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis, omniaq;, quæ iure uetere continentur in quibus iudex non minus accusatorem ad docenda, quæ detulit, quàm reum ad purganda, quæ negat, debet urgere. D. II. Id. Octob. Treueri. Valentiniano N. P. & Victore COSS.

DE GENERALI ABOLITIONE TIT. XLIII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Rutiliano consulari Ciliciæ.

QVI potentatus & uis aliorumq; criminũ reum fecit, si post abolitionẽ ex forma
E solita reorũ factã, & post edicta proposita intra diem statutũ repetere supersederit: persequi crimina uolens, non est audiendus. PP. VIII. Kal. Maij. Læto. II. & Cereali COSS. II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Paulino.

CVM eo tẽpore, quo indulgentia nostra crimina exstinxit, accusatio à te instituta nõ fuerit: publicæ abolitionis præscriptio cessat. PP. VI. Id. Febr. Maximo. II. & Aquilino COSS.

III. Imppp. VALERIAN. VALENS. et GRAT. A A A. ad Senatum.

INDVLGENTIA (patres conscripti) quos liberat, notat: nec infamiam criminis tollit, sed pœnæ gratiam facit. D. XII. Kal. Iun. Treueri. Gratiano. A. II. & Probo COSS.

VT INTRA CERTVM TEMPVS CRIMINALIS quæstio terminetur. TIT. XLIIII.

y * 4 Quis

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. Desiderio Vic. Asiæ.

QVISQVIS accusator reum in iudicium sub inscriptione detulerit, si intra statutum tempus accusationem cœptam persequi supersederit, uel (quod est contumacius) ultimo die adesse neglexerit: quarta bonorum omnium parte multatus, aculeos consultissimæ legis incurrat, scilicet manēte infamia, quam ueteres iusserant sanctiones. D. IIII. Id. Iul. Treueri. Arcadio. A. & Bautone COSS.

II. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Cæcilio P. P.

NOVERINT iudices cuilibet culmini honoriúe præsidentes, necessarijs utriq; parti (si petantur) dilationibus non negatis, præcedentibus scilicet inscriptionibus, intra certum tempus criminales caussas limitandas. quo emenso, subeat accusator, qui destitit, pœnam legibus constitutam, etsi persona uilior fuerit, cui damnum famæ non sit iniuria: pœnam patiatur exsilij: nisi forte intra statutas temporis metas consensus partium abolitionem poposcerit. Iudicum autem debet esse diligentia, ut si nulla rationabilis à reo uel accusatore dilatio postuletur: urgeant talium caussarum notionē non expectatis moris. D. XII. Kal. Februar. Rauennæ. Honorio. VIII. & Theodosio. III. AA. COSS. G

III. Imp. IVSTINIANVS. A. Mennæ. P. P.

CRIMINALES caussas omnimodo intra duos annos à contestatione litis connumerandos finiri censemus, nec ulla alia occasione ad ampliora produci tempora sed post biennij excessum, minimè ulterius lite durante, accusatũ absolui. Scientibus iudicibus eorumq; officijs, quòd si litigatoribus admonentibus, ipsi litis introductionem uel examinationem distulerint: pœna uicenarum librarum auri ferientur. H

AD SENATVSCONSVLTVM TVRPILIAnum. TIT. XLV.

I. Imp. ANTONINVS. A. Amato.

IS DEMVM in senatusconsultum incidisse uidetur, qui crimen publici iudicij detulit, & caussa criminis ordinata, id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito, eoq;, qui accusatur, sub custodia officij facto, non impetrata abolitione, ab exsecutione criminis destitit. I

II. Imp. GORDIANVS. A. Apio.

SI PRO eo, qui in crimen subscripsit, fidem tuam adstrinxisti, isq; destitit, & commissa stipulatio est: non ultra quantitatem, quã spopondisti, obligatus es eo, qui destitit, infamia nihilominus notando, & extra ordinem secundum iudicialem motum puniendo.

III. Impp. VALERIAN. et GALLIEN. AA. Sillano.

QVAMVIS cum ordinē scriptura contineat, ut primo abolitio criminis posceretur, & tũc dehinc omnibus placitis obtemperaretur: non obseruantibus tamen aduersarijs pactorũ fidem, instaurare accusationem minimé potes, à qua ipse destitisti.

IIII. Iidem. AA. Patrophilo.

SI IS, de quo supplicas, contra parentes uestros desertam (ut dicis) accusationem cœperit persequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destitutæ rei poterit opponi. K

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. Matronæ.

SI FOEMINA suam suorumq; iniuriam exsequatur: cum ipsa pacto contra uetitum destitisse profiteatur: in senatusconsulti Turpiliani pœnam incidisse, certi iuris est.

VI. Iidem. AA. Lucilio.

IN EXSECUTIONIBUS criminũ obtinuisse uidetur, illos destitisse, qui animũ accusationis implendæ prorsus deseruerunt. Cum igitur alijs ex caussis, uel simplicitatis ratione, nec dum te ad finem uindictæ peruenisse, preces tuæ testentur: poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio, institutam accusationem secundum leges perferens, quã probabis tibi debitam, uindictam reportare.

De calum-

DE CALVMNIATORIBVS TIT. XLVI.

I. Imp. ALEXANDER. A. Sabino.

CALVMnia eo tempore coërceri solet, quo de caussa præsente accusatore iudicatur. Et ideo postquam de caussa iudicatum est, contra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras.

II. Idem. A. Apolloniæ.

MATER inter eas personas est, quæ sine calumniæ timore necem filij sui uindicare pos-
B sunt. idq; beneficium senatusconsulti & in alijs publicis iudicijs seruatum est. Sed & extraneus hæres, qui suspitionē, quā de morte sua habuisse defunctus cauit, exsequitur, hoc nomine à calūnia excusatus est: cū inter uoluntariam accusationē & officij necessitatē hæredis multum intersit. III. Idem. A. Aemylio.

QVI non probasse crimen, quod intendit, pronūciatur: si calūniæ nō damnetur: detrimētū existimationis nō patitur. nō enim si reus absolutus est, ex eo solo etiā accusator, qui potest iustam habuisse ueniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

IIII. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIAN. A A A. Arcadio.

CALVMniæ pœna in paternæ mortis accusatione cessat.

V. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. A A. Cæsio.

C QVI CAlumniatores pronūciantur, in publicorum duntaxat iudiciorum quæstionibus, non etiam in liberalibus caussis, quæ priuatas disceptationes continent, periclitari solent.

VI. Iidem. A A. Domitio.

DOMINIS seruorum per accusatoris calumniam tortorum, aduersus eum pœna dupli lege Iulia prouidetur.

VII. Impp. VALENTIN. & VALENS. A A. ad Valerium.

NON PRIUS quenquā synceritas tua ad tuæ sedis examē iubebit adduci, quā solennibus satisfecerit, qui nititur fidem doloris adserere: cum iuxta formam iuris antiqui ei, qui cœperit arguere, aut uindicta proposita sit, si uera detulerit: aut supplicium, si fefelerit.

VIII. Iidem. A A. & ARCAD. A A. Menandro Vicario Asiæ.

D NOSTRIS & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est: eos, qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse ducendos atq; ideo calumniosissimum caput & personam iudicio irritæ delationis infamiæ supplicium sequatur. quò posthac singuli uniuersiq; cognoscant non licere in eo, quod non possit ostendi, iudicum animos commoueri. D. VII. Id. Marij. Arcadio. A. & Bautone COSS.

IX. Iidem. A A. Floro.

FALLAciter incusantibus, maximè post exhibitionem accusati, nullius iuris color, ueluti deriuata excusatiōe, proficiat: nō publica abolitio, nō priuata talibus proficiat subueniatq; personis, non specialis indulgentia, nec beneficium quidem eos generale subducat.

X. Impp. HONOR. et THEOD. A A. Coss. præt. trib. pl. Senatui. S. D.

E QVISquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calūniantes ad uindictam poscat similitudo supplicij.

DE POENIS TIT. XLVII.

I. Imp. TIT. AELIVS ANTONINVS. A. Lucio.

ETIAM in opus perpetuū damnati, nō dissimilis cōditionis sunt ab ijs, qui deportantur in insulam. II. Imp. ANTONINVS. A. Valerio.

PROCVRATOR meus, qui uice præsidis non fungebatur, exsilij tibi pœnā nō potuit irrogare: ac propterea frustra ueteris sentētiam, quæ nulla iuris ratione subnixa est. III. Idem. A. Senatui.

DECVRIONEM in opus publicum dari non oportere, manifestum est.

Si antè

De poenis.

IIII. *Idem. A. Marinæ.*

SI ANte conceptus eſt puer,de quo libellum dediſti,quam mater eius in metallum condemnaretur natus conditionis eius eſt,cuius ante condemnationem mater eius fuit.

V. *Idem A. Senatui.*

HONOR ueteranis etiã in eo habitus eſt,ut liberi eorum uſq; ad primum duntaxat gradum pœna metalli uel operis publici non afficiantur,ſed in inſulam relegentur.

VI. *Idem. A. Alphio.*

INCREDIbile eſt,quod allegas,liberum hominẽ,ut uinculis perpetuis contineretur, eſſe damnatum.hoc enim uix in ſola ſeruili conditione procedere poteſt. G

VII. *Imp.* ALEXANDER. A. *Iſidoro.*

IMPVNITas delicti propter ætatem non datur: ſi modo in ea quis ſit, in quam crimen, quod intenditur,cadere poteſt.

VIII. *Iidem. A Victori.*

DEPORtatorum in inſulam ab eo,cui id faciendi ius erat,bona fiſco uindicantur.relegatorum autem non,niſi ſententia ſpecialiter adempta fuerint.

IX. *Idem A. Demetrio.*

SI MAtrem tuam decurionis filiam fuiſſe probatum fuerit:apparebit eam non oportuiſſe in miniſterium metallicorum,nec in opus metalli dari.

X. *Idem. A. Catullo.* H

SERVus ſub pœna uinculorum ſine temporis præfinitione domino reddi iuſſus ſententia præſidis prouinciæ,perpetuò uinctus eſſe debet.

XI. *Imp.* GORDIANVS. A. *Titiano.*

METALli ſupplicium tam ad perſonas liberas,quã etiam ad ſeruiles pertinet conditiones.

XII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *in conſiſtorio dixerunt.*

DECVRionum filij non debent beſtijs ſubijci. Cumq; à populo exclamatum eſſet,iterũ dixerunt. Vanæ uoces populi non ſunt audiendæ.nec enim uocibus eorum credi oportet, quando aut obnoxium crimine abſolui,aut innocentem condemnari deſiderant.

XIII. *Idem. AA. Vrſino.*

SERVO ex ſententia damnato,ſi quoquo modo ex ſententia proprietatis ius amputatũ non ſit,domino ſuo eum obſequi par eſt. I

XIIII. *Iidem. AA. et. CC. Vicario.*

SI OPEris publici temporalis pœnæ ſentẽtia præfinitus nondum exceſſit dies: hunc exſpectari conuenit:cum non remittit pœnam facilè,publicè intereſt, ne ad maleficia temere quiſq; proſiliat.

XV. *Iidem. AA. et CC. Agatho.*

POENAM ſua dictam ſententia præſidi prouinciæ reuocare non licet.

XVI. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Catulinũ proconſulem Africæ.*

QVI SENtentiam laturus eſt, temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat ſeueramq; ſententiam,quã in adulterij, uel homicidij,uel maleficij crimen aut ſua confeſſione,aut certè omnium,qui tormẽtis uel interrogationibus fuerint dediti,in unum conſpirantes,concordanteſq; rei finem conuictus ſit:& ſic in obiecto flagitio deprehenſus, ut uix etiã ipſe ea,quæ commiſerit,negare ſufficiat. Dat. IIII. Non. Nouemb. Treueris, Accepta. XV. Kal. Maij. Adrumeti. Voluſiano & Anniano COSS. K

XVII. *Idem. A. Euthymelo.*

SI QVIS in metallum fuerit pro criminũ deprehenſorum qualitate damnatus: minimè in eius facie ſcribatur:cum & in manibus & in ſuris poſſit pœna damnationis una ſubſcriptione comprehendi,quò facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis eſt cæleſtis figurata, minimè maculetur.

XVIII. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *Theodoro præſidi Arabiæ.*

CVM reis manifeſta probatione conuictis ſpacium temporis ante ſententiam datur:facultas ſupplicandi uel quibuſdam malignis artibus tam præſidum,quã officialium pœnas euitandi

A *Ne sine iussu princip. cer. &c. De bonis proscrip. seu damnat.*

euitandi criminosissimis patet: cũ in homicidij crimine, & in alijs detectis grauioribus caussis, ultio differenda non sit. Igitur de cætero iuxta criminis qualitatem legem oportet seruari, & in scelerosos & noxios proferri iuris sententiam.

XIX. *Impp.* GRAT. *et* VALENT. A A. *Olybrio*. P. P.

NE QVIS pro coërcitione delicti uel pistoribus, uel cuicunq; alteri corpori (cum alterius sit corporis) addicatur: sed unusquisq; pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum congruæ seueritatis excipiat.

XX. *Imppp.* GRAT. VALENT. *et* THEOD. A A A. *Flauiano*. P. P. *Illyrici*.

B SI VINdicari in aliquos seuerius contra nostram consuetudinem pro caussæ intuitu iusserimus: nolumus statim eos aut subire pœnã, aut excipere sententiã: sed per dies triginta super statu eorũ sors & fortuna suspensa sit. reos sanè excipiat uinciatq; custodia, & excubijs solertibus uigilanter obseruet. D. XI. Kal. Septembr. Veronæ. Antonio & Syagrio COSS.

XXI. *Iidem Augusti.*

NE DIV apparitorum praua admodum uænalisq; perfidia impune in publica commoda desæuiret: censuimus et in absentes eos pro competenti ultione debere consurgi.

XXII. *Iidem*. ARCAD. *&* HONOR. A A. *Eutychiano*. P. P.

SANCimus ibi esse pœnam, ubi & noxia est. propinquos, notos, familiares procul à calũnia submouemus, quos reos sceleris societas non facit. nec enim adfinitas uel amicicia nefarium crimen admittunt. peccata igitur suos teneant authores, nec ulterius progrediatur metus, quàm reperiatur delictum. Hoc singulis quibuscunq; iudicibus intimetur. D. VIII. Kal. August. Constantinop. Eutropio & Theodoro. V V. C C. COSS.

C

XXIII. *Impp.* HONOR. *&* THEOD. A A. *ad Antonium*. P. P.

OMNES, quos damnationis cõditio diuersis exsilijs destinatos metas temporis præstituti in carceris implesse custodia deprehenderit, solutos pœna uinculisq; laxatos, custodia liberari præcipimus, nec formidare miserias ullas exsilij. sit satis immensorũ cruciatuũ semel luisse supplicia: ne hi, qui diu priuati sunt auræ communis haustu & lucis aspectu, nõ intra breue spacium catenarũ põderibus prægrauati, etiã exsilij pœnã sustinere iterũ cõpellãtur.

XXIIII. *Iidem*. A A. *Maximo*. P. P.

D RECTORES prouinciarũ cõueniri præcipimus, ut hi, qui pro suo crimine pœnã exsilij sub certo tẽporis spacio subire decreti sunt: exacto præfinito tẽporis spacio, nec claustris carceralibus, nec in locis, quibus exsules uersati sunt, teneantur.

XXV. *Iidem*. A A. *Maximo*. P. P.

HIS, QVI conficiendi naues incognitam ante peritiam barbaris tradiderunt, capitale supplicium proponi decernimus.

NE SINE IVSSV PRINCIPIS CERtis iudicibus liceat confiscare. TIT. XLVIII.

I. *Impp.* THEOD. A. *&* VALENT. *Cæs. ad Hieriũ*. P. P.

E NVLLI iudicũ liceat, exceptis ijs, qui in summa administratiõis sunt positi potestate, proscriptionis tẽpestate totius substãtiæ aliquẽ percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur. D. X. Kal. Feb. Cõst. Theo. A. XI. & Valẽt. Cæs. COSS.

DE BONIS PROSCRIPTORVM SEV damnatorum. TIT. XLIX.

I. *Imp.* ANTONINVS. A. *Marco*.

SERVORUM capitis crimine dãnatorũ peculia dominis non auferri, notũ est: sed quod seruum dominus habuisse probauerit, recipiet, preciumq; rerũ, si quæ ab eo distractæ sunt. Ipsius quoq; præsentiæ potestas ei dabitur, quoad rationes per eum administratæ reddantur ac disponantur. sed meminisse dominum oportebit

potuerint uindicare: captum à publicis personis ita ad nos referri specialiter censemus, ut illud quocp addatur, utrum filios habeat, qui damnatus est: simulcp adijciatur, utrũ ijdem apud se ex caussa donationis aliquid uindicauerint. Sed in ijs, qui fiscalibus actibus nexi sunt, et pro ratiocinijs proscribũtur, & cõdemnantur: placuit, si quid propriũ uxor habuerit, uel à marito datum antè initium actus, ex quo origo fraudis ac uicij in iudiciũ deducta est: si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum est, antecp crimen oriatur: intemeratum apud accipientiũ iura persistere, nec quidquàm fisco in qualibet caussa teneatur obnoxium: nisi quod in dominio proprio, cum obligari cœpit, habuerit: uel quod agens tam
B suo, quàm uxoris suæ, uel filiorum, uel cuiuscunque præterea nomine comparauit. Exceptis duntaxat Cæsarianis uel Catholicianis, qui ab omni iuris beneficio exduduntur, nisi probata à nobis purgatacp ratiocinia fuerint: ut quod innoxie habuerint, transmittendi copiam habeant. D. III. Non. August. Constant. Arcadio. IIII. & Honorio. III. AA. COSS.

X. Impp. THEOD. et VALENT. Hierio. P. P.

QVANDO quis quolibet crimine damnatus, capitalem pœnam deportationemúe sustineat: si quidem sine liberis mortuus sit: bona eius ad fiscum perueniant. Sin uero filij, uel filiæ, uel nepotes ex defunctis filijs relicti erunt: dimidia parte ærario uindicata, alia eis refer uetur. Idem est, etsi posthumos dereliquerit. Decurioni uero, qui hoc incurrerit, si liberos non habeat, succedat curia, bonacp uniuersa detineat, aut ipsa per se, aut sua ordinatura periculo munera subiturum. Sin autem erit soboles curiali: etsi ea necdum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. Si filia uel filiæ fuerint: pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum, altera dimidia ad curiam. Sin autem mares curiales fuerint intermisti: dimidia pars eis curiæ nomine deferatur: & alia, quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis, pro uirili diuidatur portione. Excepta sola maiestatis quæstione, quam si quis sacrilego animo sumpserit, iustè pœnam ad suos etiam posteros transmittet.

DE BONIS EORVM, QVI MORTEM SIBI consciuerunt. TIT. L.

I. Imp. ANTONINVS. A. Aquiliæ.

D EORVM demum bona fisco uindicantur, qui conscientia delati admissicp criminis metucp futuræ sententiæ manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem uel patrem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio uitæ, aut furore, uel insania, aut aliquo casu suspendio uitam finijsse constiterit: bona eorum, tam ex testamento, quàm ab intestato, ad successores pertinebunt.

II. Imp. ALEXANDER. A. Rustico.

EORVM, qui in reatu diem suum functi sunt, si non perduellionis caussam sustinuerunt, nec ob metum criminis mortem sibi consciuerunt: bona ad successores transmittuntur.

DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTItutis. TIT. LI.

E

I. Impp. ANTON. A.

CVM SALVtatus esset ab Gentiano & aduento & Opilio Macrino præfectis prætorio clarissimis uiris, item amicis, & principalibus officiorum, & utriusque ordinis uiris, & processisset: oblatuscp esset ei Iulianus Licinianus ab Opilio Vlpiano tunc legato in insulam deportatus: tunc Antoninus Augustus dixit: Restituo te in intẽgrum prouinciæ tuæ. & adiecit. Vt autem scias, quid sit in intẽgrum restituere: restituo te honoribus, & ordini tuo, & omnibus cæteris.

II. Iidem A. Quieto.

CVM PATrem tuum in metallum damnatũ fuisse proponas, eiuscp bona meritò à fisco occupata sint: non ideo, quòd ex indulgentia mea pœna tantũmodo metalli liberatus esset,

etiam bonorũ restitutionẽ impetrauit:nisi speciale beneficiũ super hoc fuerit impetratum. F

III. Imp. ALEXANDER. A. *Stratonico.*

SI DEBitor pœnã sententiæ passus est, quam bonorũ ademptio secuta est: q̃uis postea ciuitati Romanæ restitutus, non totã substantiã, sed aliquid ex indulgentia principis, ut haberet, impetrauit: æris tamen alieni ex præcedenti tempore pœna liberatus est. Si uero partem bonorũ accepit: pro rata portione eius tenetur. Quod si ob pecuniã debitam fisco bona eius occupata sunt: mansit unà cum suis fideiussoribus proprijs creditoribus obligatus.

IIII. *Idem.* A. *Valentinæ.*

TVTOR filiorũ tuorũ, quorũ te bonorũ possessionẽ accepisse dicis, in metallũ damnatus, G & postea ex indulgentia generali regressus, quanq; locupletior sit, actione tutelæ administratæ tibi non tenetur: si non gratia sententiæ facta, specialiter statũ pristinũ cum bonis omnibus recuperauit. V. *Idem* A. *Iuliano.*

SI ADEmptis bonis in insulam deportatus es: quamuis ex indulgentia cõmuni redijsti: actiones tamen, quascunq; habuisti, remanent in caussa bonorum publicatorum: nec ex ordine est, quod petis, ut contra hæredes tutorum actiones tibi præstentur.

VI. Imp. GORDIANVS. A. *Fabiano.* P. P.

IN INsulam deportato filio, hacq; ratione uinculo paternę potestatis exempto, si postea ex indulgentia diui Alexandri (ut proponis) reditus in patrium solum, præcedensq; dignitas restituta sit: potestas tamen patria repetita non uidetur. H

VII. Imp. PHILIPPVS A. *Cassio.*

GENERalis indulgentia nostra reditum exulibus seu deportatis tribuit: non etiam loca militiæ pridem adempta concessit, neq; integram atq; illibatam existimationẽ reseruauit.

VIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. A A. *Seleucio.*

FRVstra adhuc seruũ esse tui iuris existimas, qui in metallum damnatus, pœna eius postea liberatus est. per huiusmodi enim indulgentiæ occasionẽ integrari dominiũ prius non placuit. uerũ idcirco tamen impunè tibi eũ præses prouinciæ iniuriosum esse non patietur. Quod si quid rerũ tuarũ tenet: procurator uobis iudex erit. fisci enim cœpit esse mancipiũ.

IX. Impp. DIOCLET. *et* MAXIMIAN. A A. *Restituto.*

SI PAter uester in insulã deportatus generali indulgentia restitutus est, nec ut liberos in I potestatẽ reciperet, specialiter impetrauit: in dubiũ non uenit, hæreditatis cõmodũ per uos ei adquiri, quos sententia contra eum prolata patresfamiliarum effecit, nequaquã potuisse.

X. *Iidem.* A A. & CC. *Demetrio.*

CVM indulgentia nostra interueniẽte sis reuersus ad lares tuos: frustra uereris, ne ex adnotatione præsidis, quæ iam abolita est, calumniam patiaris.

XI. *Iidem.* A A. & CC. *Philippo.*

CASVS eius, qui fundi mouerat quęstionem, & ex benignitate nostra facta in eum cum bonis restitutio, statum pristinum caussæ non mutauit.

XII. *Iidem.* A A. & CC. *Tryphoni* P. P.

SI DEPOrtationis sententiæ ueniã indulgentia nostra cõsecuta suã recepit substantiã: se K protegere sceleris pœna cõtra creditores, quò minus iure debitũ soluat, improbè conatur.

XIII. Imp. CONSTANTINVS A. *ad Maximum* P. V.

IN QVAEstione testamẽti, quod deportati filius remeante patre fecisset, remotis Vlpiani atq; Pauli notis, Papiniani placet ualere sententiam: ut in patris sit filius potestate, cui dignitas ac bona restituta sunt: ita tamen, ut gesta per filiũ, cuius cõsilium legitima ætas firma uerat, rata sint: eodem in potestatem patriam redeũte, ne eorum rescissio efficiat (quod est maximè absurdũ) eodem tempore nec in patris, nec in sua quenquã fuisse potestate. Minores enim ætate iure quidquã agere prohibentur. Quibus si damnato patre tutor datus est: necesse est, ut ab officio suo recedat regresso eo, quẽ non solum nomine redire, sed etiã officium suũ nulla prauitate corruptũ liberis præbere oportet, ut eorũ bona tueatur & augeat.

Nam si

A *De iure fisci.*

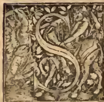
Nam si patria potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij licentiam abutetur: ut furioso, ac dementi, item prodigo, libidinum omniumque uiciorum seruo, non est eorum pecunia committenda. quin ab administratione fugiat, neque tutor esse desinat, omniaque minoris dispendia suis ipse damnis præstet. Sententia uero deportationis nullo patre præiudicio deminuat. quem si comperta integritas, ut naturæ, ita officio liberis restituerit: ei gubernacula rerũ tradenda sunt, cuius ad imitationem publici iuris prouisa custodia est. Quæ nisi patribus bonis detur: luctuosior erit filijs reditus, quàm discessus. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia ualeat, quantum ad correctionem sententia ualuit: utque deporta-
B tionis ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiæ restitutio bonorum ac dignitatis uno nomine amissorũ omniũ sit recuperatio. Et filij emancipationem à patribus officijs petant: ut libertatem, non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. Dat. XVII. Kal. Octob. Sirmij. Crispo. II. & Constantino Cæss. COSS.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER DECIMVS.

C

DE IVRE FISCI. TIT. I.

I. Imp. ALEXANDER A. *Attico & Seuero.*

SI PRIVS, quàm fisci rationibus pater uester obligaretur, perfectam prædiorum donationem fecisse fuerit probatus quod citra fraudem creditorum gestum est, non rescinditur.

II. Imp. GORDIANVS A. *Serenio.*

INSTAR rei iudicatæ obtinere minimè potest cõputatio à tabularijs facta, nisi sententia procuratoris fuerit comprobata.

III. Iidem AA. *Atticæ.*

D SI MINORE prætio, quàm res est, aperta fraude emptoris uel gratia, quæ obligata sunt fisco, uenierunt: aditus procurator meus debitam quantitatem inferenti restitui ea prædia iubebit.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. *Niceti.*

CERTA forma super metœcis data est, qui iussu principis in aliam ciuitatẽ translati sunt: nam prædia eorũ, quæ antè, quàm demigrarent, habuerũt, si ab eis distracta non sunt: fisci rationibus uindicari, iam pridem decretũ est: nisi aliud speciali præcepto augusta maiestas decreuerit. Vt igitur à principibus salubriter statutum est: ita saluis his, quæ utiliter placuerunt, parentibus hæredes eos existere non oportere, nulla legis sanctione statutum est.

V. *Exemplum sac. liter. eorundem* AA. *ad Flaccum.*

E PROHIBITŨ est cuiuscunque bona, qui fisco locum fecisse existimabitur, capi prius, quàm à nobis forma fuerit data. Et ut omni prouisionis genere occursum sit Cæsarianis: sancimus licere uniuersis, quorũ interest, obijcere manus his, qui ad capiẽda bona alicuius uenerint, qui succubuerit legibus: ut etiãsi officiales ausi fuerint à tenore datæ legis desistere, ipsis priuatis resistentibus, à facienda iniuria arceantur. Tunc enim is, cuius interest bona alicuius non interpellari, officialibus uolentibus ea capere, debet adquiescere: cum literis nostris cõgnouerit, non ex arbitrio suo Cęsarianos ad capiendas easdẽ uenisse facultates, sed iustitiæ uigorẽ id fieri statuisse.

VI. Imp. CONSTANTINVS A. *ad prouinciales.*

IVSTAS etiam, & quæ locum habent, fisci actiones præcipimus concremari ob hoc solum, quod suis temporibus prolatæ non sunt: ut iam calumniæ priuatorum eo saltem arceantur exemplo quo iustas fisci lites silere præcipimus.

 F

VII. Idem A. ad Volusianum P. V.

Defensionis facultas danda est, quibus aliquam inquietudinē fiscus infert: cum facultates eorundem, adhuc controuersia pendente, inquietari describiq́; fas non sit. Vbi ergo controuersia exstiterit, fisco alicuius patrimonium uindicante: apud eum omnibus facultatibus constitutis, cognitio uentiletur: ut cum rei exitus debere eas uindicari probauerit, tum demum res persequi liceat. & super modo facultatū ac rerum interrogationem haberi, quæ per cōditionales seruos inuestiganda est: ut si quid subtractum fuerit, exigatur extrinsecus & aliud tantum multæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. Sanè in huiuscemodi quæstione si Cæsariani nomen inciderit: ad usurpationem constitutionis istius non debebit accedere, si quidem consuetudo fraudum, quibus prædicti omnia temerare consueuerunt, exceptionem eorundem meruerit. G

VIII. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Clearchum uicarium Africæ.

Qui contractibus scelestis ac fisco perniciosis interuersorum maculosis se fraudibus implicuerint, quadrupli redhibitione teneantur.

IX. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Patricio com. rer. priuat.

Super creandis susceptoribus periculo procuratorum rei dominicæ dispositionem tuæ sublimitatis firmā esse præcipimus: ita, ut omni ambitione cessante, quæ statuta sunt, quęq́; antiqua consuetudine commendantur, in pabulis, uel sumptu familiæ ministrando inteme rata permaneant: super Irenarcha & Optione omni antiqua consuetudine obseruanda. H

X. Iidem AA. Palladio P. P. Orientis.

Eorum patrimonia mortuorū, qui uitæ suæ tempore diuersis cōscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquā competere, uel ab eo alienari censemus: nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse conuictos.

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS. TIT. II.

I. Imp. GORDIANVS A. Saturnino & alijs.

Non inivsta ratione desideratis, repromissa fisco indemnitate, eos priore loco conueniri, qui reliqua contraxerunt: mox ad uos perueniri, qui ab his quædam mercati estis. I

II. Impp. VALER. & GALLIEN. AA. & VALER. Cæs. Erophilo.

Fisco qvidem contra te manet actio, quamuis argentum, quod inferre debebas, rationibus fuerit relatum, si cautionem, quæ tibi super eo exposita est, tabularius non subnotauerit. Æquum tamen est, ut prius de bonis eius, qui exactor fuit, si soluendo est, & conueniendi eius facultas datur, indemnitati fisci satisfiat. tunc si seruari hic modus non possit: reposcatur à te.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Ianuario & alijs.

Qvoniā Augerio ac filio eius ad exigenda reliqua cōsortes uos atq; consocios esse dicitis, eisq́; certorum duntaxat nominum exactionem mandatam, nec inter eum & cęteros, qui exactores fuerant nominati, confusæ exactionis mutuum periculum cōstitutum, sed separato muneris obsequio discretam sollicitudinis rationem fuisse adseueratis: à iure non discrepat, ut prius ex bonis exactorum, qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat: postq́; eos, si solidum debitum exsolutum non sit, nominatores conueniri. Rationalis igitur noster iuris ordinem sequetur, excussisq́; exactorum facultatibus, necnon etiam nominatorum: si fiscus in uniuersi debiti quantitate securitatem indemnitatis consecutus non fuerit: etiam uos ad restituenda fiscalia debita adstringet. K

IIII. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. AAA. ad Archelaum com. orientis.

Hi, qvi fisco nostræ mansuetudinis obnoxij sunt, omissa frustratione teneantur: ut quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exsoluere: seruatis, cum compleuerint,

A *De fide instrument. et iure hastæ fiscalis. &c.*

uerint, allegationibus proprijs, si quas aduersus quoscunque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint: ita, ut aduersus eos, quos sibi obnoxios adseuerant, legibus & iudicijs experiundum esse cognoscant.

V. *Iidem* A A A. *Fortunatiano com. rer. priuat.*

INTER chartulas confiscati breuis quidam adseueratur inuentus, qui nomina cõtinebat debitorũ, seu contractuum: cum tamen neque testibus credita pecunia probaretur, neque cautionibus ea, quæ breui inserta sunt, ostenderetur. iniquum esse perspeximus, ut sub propria adnotationis manu unusquisque faciat debitorem. Occasionis igitur huiusmodi calumniam B præsenti uolumus iussione cohiberi: ut breuis uanitate reiecta, nullus ad redhibitionem de his, quorum nomina conscripta sunt, urgeatur. quod & in alijs similibus caussis obseruandum esse censemus. Dat. prid. Non. Iul. Hierapol. Gratiano. A. IIII. & Merobaude coss.

DE FIDE INSTRVMENTORVM, ET IVRE HASTAE fiscalis, & de addictionibus. TIT. III.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Curtiæ.*

QVOD IN LIBellum contulisti, procuratori meo, ad cuius officium desiderium tuum pertinet, allega. cui si probaueris, non auctore procuratore, uel eo, cui uendendi fuit facultas, neque habitis hastis, neque omni ordine perC acto, uenditas res esse, & id, quod ex caussa iudicati debes, exsolueris: rescissa uenditione mala fide facta, easdem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide peruenisse, uel peruenire debere constiterit.

II. *Imp.* GORDIANVS A. *Heracleoni.*

DVPLEX ratio desideriũ tuũ iuuat: & quod prætermissa hastarũ solẽnitate, possessiones tuas ex officio distractas suggeris: & quod precij uilitate ob exiguũ debitum gratiosam emptionẽ in fraudẽ tuã cõtraque utilitatẽ rationũ mearũ aduersariũ commentũ fuisse dicis. Quapropter illicita ista redargue, tã indemnitati fisci cõsulturus, quàm tuæ securitati operam daturus.

III. *Idem* A. *Crispo.*

ET SI instrumenta emptionis non exstent: quibuscunque tamen probationibus uxor D tua ostenderit, ad se eam domum pertinere, quam à fisco eius nomine dicis comparatam, preciumque ab ea exsolutum, & in eam dominium translatum: frustra fiscum ex persona matris eius referre quæstionem procurator meus non sinet.

IIII. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Marcellinæ.*

SI TEMPORA, quæ in fiscalibus actionibus uel hastis statuta sunt, patiuntur: cum etiam augmentum te facturã esse profitearis: adi rationalem nostrũ, ut iustam uberioris precij oblationem admittat.

V. *Imppp.* VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA. *ad Clearchum* P. P.

QVAECVNque pro reliquis prodigorũ in annonario titulo cæterisque fiscalibus debitis in quibuscũque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco auctore uendãtur: ut perpetuo penes eos sint iure dominij, quibus res huiuscemodi sub hastæ solennis arbitrio fiscus addixe E rit. & si quidem nunque, ut à fisco facta uenditio possit infringi, authoritate rescripti fuerit impetratũ: nullus obtemperet: cum etiam minoribus, si quãdo aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis addicatur emptoribus, repetitionis facultas in omnẽ intercipiatur ætatem.

VI. *Iidem* A A A. *ad Felicem.*

F SI QVIS proscribente ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerit facultates: pro earum rerum tantum precio obnoxij sint, quas eos patuerit, decursis hastis, & proscriptione habita, comparasse. Nam ita eos munimus, ut nullius conuentionis reliquorum fiscalium nomine patiamur extrinsecus subire iacturam.

DE VENDITIONE RERVM FISCALIVM CVM priuatis communium. TIT. IIII.

I. Imp. ALEXANDER. A. Eupleo.

FORMA est, quoties ad fiscũ uel minima portio rei pertinet, ut uniuersa à procuratoribus meis distrahantur. sed preciũ partis tantum in fiscũ redigatur, reliquum dominis partium restituatur. Emptorem igitur prædiorum, de quibus libellum dedisti, apud suum iudicem conueni, usurum defensionibus, si quæ sibi competunt.

* Pars epistolæ. *

NE FISCVS REM, QVAM VENDIDIT, euincat TIT. V. G

I. Imp. ALEXANDER. A. ad Hermiam.

GRAVISSimum uerecundia mea duxit, ut cuius rei preciũ, cum bona fide esset addicta, semel fiscus acceperit, eius controuersiã referat. Non solũ ergo empto rem ab eadem statione, sed ne ab alia quidem quæstionẽ pati debere, æquum est: cum etiã in his uenditionibus, emptore non inquietato, officia intet se possint experiri.

II. Impp. HONOR. & THEOD. A A. Palladio. P. P.

RETractare fiscum, quod semel uendidit, æquitatis honestatisq; ratio non patitur.

DE HIS, QVI EX PVBLICIS RATIONIBVS MVTVAM pecuniam acceperunt TIT. VI. H

I. Imppp. VALENT. VALENS & GRAT. A A A. ad Probum P. P.

SI QVIS ab actoribus, tabulatijs, arcarijs, officijsq; rationũ fœnebrẽ pecuniam sumpsetit: detectus in eodem, ad quadrupli pœnã ex hac authoritate teneatur.

II. Impp. GRAT. VALENT. & THEOD. A A A. Palladio P. P.

SCIANT OMnes, accipiendi mutuo ex sactis largitionibus auri non patere cuiquam facultatem. Quod si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occultè, aut cautionis aut sponsionis fide ut debitor redditurus, sine nostra authoritate acceperit: ablatis bonis omnibus, perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiam, qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodauerit, aut dederit, capitali sententiæ subiugetur. I

POENIS FISCALIBVS CREDITORES præferri TIT. VII.

I. Imp. ANTONINVS. A. Marcello.

REM suam persequentibus pœnæ exactio postponitur. Sicut itaq; in sortis quantitate fisci; persecutio potior est: ita in triplo, quod pœnæ nomine adiectum est, propria forma obseruanda est.

DE FISCALIBVS VSVRIS TIT. VIII. K

I. Imp. ANTONINVS A. Antigono.

EIVS summæ, quam tibi pœnæ nomine inflictam probaturus es, usuræ non exigentur. nec enim multam tibi procurator meus irrogauit ultra, quàm placitum est, sed pœnam te iussit inferre.

II. Imp. ALEXANDER. A. Victorino.

SI SVB pignore creditum fuit: etiam fiscum, qui successit in locum debitoris, usuras præstare oportet. si eas dependi saltem pacto placuit.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P. P.

FISCVM etiam nostrum patere sanctioni nostri numinis iubemus, per quam usque ad dimidiam

ad dimidiam centesimæ usuras stipulari creditoribus, exceptis certis personis, permisimus ut ipse etiam fiscus ultra dimidiam centesimæ partem à debitoribus suis minimè exigat, siue principaliter ei promiserunt, siue à prioribus suis creditoribus actiones ad eum quocunque modo deuolutæ sunt.

DE SENTENTIIS CONTRA FISCVM latis retractandis TIT. IX.

I. *Imp.* ALEXANDER. A. *Acutiano.*

B CAVSSAS, in quibus contra fiscum iudicatũ est, intra triennium retractari posse: & post id tẽpus, si præuaricatio arguatur, uel manifesta fraus probetur, notũ est.

DE BONIS VACANTIBVS, ET DE incorporatione TIT. X.

I. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *ad Eucharium.*

SCIRE debet grauitas tua, intestatorum res, qui sine legitimo hærede decesserint, fisci nostri rationibus uindicandas: nec ciuitates audiendas, quę sibi earum uindicandarum ius ueluti ex permissu uindicare nituntur. & deinceps, quęcunque intestatorum bona ciuitatibus obtentu priuilegiorũ suorum occupata esse C compereris, ad officium nostrum eadem reuocare non dubites.

II. *Imp.* CONSTANTINVS A. *ad Albinum P. V. Romæ.*

SI QVANDO adnotationes nostræ contineant, possessionem siue domum, quam donauerimus, integro statu donatam: hoc uerbo ea uis cõtinebitur, quam antè conscribebamus, cum adiacentibus, & mancipijs, & pecoribus, & fructibus, & omni iure suo: ut ea, quæ ad instructum possessionis uel domus pertinent, tradenda sint.

III. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *ad Florianũ præf. Augustalẽ.*

SI QVANDO aut alicuius publicatione, aut ratione iuris aliquid rei nostræ addendum est: ritè atque solenniter per comitem rerum priuatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque prouincijs commorantes incorporatio impleatur, & diligens stylus sigil D latim omnia scribat. tituli uero, quorum adiectione prædia nostris sunt consecranda substantijs, non nisi publica testificatione proponantur: grauissimis statim subdendis supplicijs, qui huiusmodi aliquid propria usurpatione tentauerint.

IIII. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA. *Palladio P. P.*

VACANTIA mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis linea, uel iuris titulo, legitimum reliquerit intestatus hæredem.

V. *Impp.* THEOD. & VALENT. AA. *Hermostrato com. rer. priuat.*

SI VACantia, uel alio modo bona delata legibus ad ærariũ perhibentur: certi palatini electi, & iureiurãdo obstricti mittantur, ut eorũ instantia præses prouinciæ, præsente fisci patrono, diligenter inquirat, cuius uacans cadensq́ fuerit patrimoniũ quantumq́, uel quale E uideatur: ut cum data reclamandi copia, nullum id iure possidere uel uindicare, locumq́ ærarijs factũ esse tam ipsius relatione, quàm publicorũ monumentorũ fide cõstiterit rerum nobis noticia intimetur, ut iussu nostro uacantia uel aliæ res nomine occupentur ærarij. Quæ forma etiam in parte bonorũ, uel in una alteraúe re, seu actione una, uel etiam pluribus seruetur. nam si quid per fraudem in dispendium ærarij fuerit admissum: missi quidem exsecutores non euitabunt indignationẽ, præses autem facultatũ parte dimidia multabitur, fisci uero patronus detrimentum, quod pro uicio eius fisco ingeritur, resarcire urgebitur.

DE DELATORIBVS TIT. XI.

I. *Imp.* ALEXANDER A. *Haterio.*

stri numinis sustinebit, cæterisq; fiet uindictæ & temeritatis exemplum. Memoriales uerò, qui excipienda huiusmodi rescripta, uel implēda curauerint: & palatinos, qui instruxerint, uel gesta admissæ petitionis ediderint, bonorū proscriptione puniri decernimus. Pari forma res etiam ciuiles & ad ius publicum pertinentes ab omni petitione muniendas esse censemus: scilicet, nec pragmatica iussione, uel sacra adnotatione, uel quolibet oraculo diuino, seu mandatis (si qua contrà hanc sanctionem nostram fuerint impetrata) quippiam roboris habere ualituris.

B

DE HIS, QVI SE DEFERVNT TIT. XIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. Maximo.

Si Qvis tacitè fidei commissa fuerit hæreditas, statim officio grauitatis tuæ nūciet, & gesta prodat, & continuo quod actum fuerit renunciet: & post hanc fidem, tertiam ab omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quòd si ab uxore defuncti istud ad officium deuotionis tuæ fuerit reuelatum: ipsa etiam persona, quam defunctus esse uoluit hæredem (si gesta apparuerint) tali præmio mancipetur, ut ex omni patrimonio medium consequatur, & cum fisco nostro celebret diuisionem. idem etiam habitura priuilegium, ut prior eligat optionem. & tunc occultator ille gestorum fisci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo, ac fisco uindicato, in insulam de-

C portetur.

SI LIBERALITATIS IMPERIALIS SOCIVS sine hærede decesserit. TIT. XIIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Mygdonium.

Ivbemvs, ut si quis forte ex his, quibus communiter à nobis aliquid donatum sit, nullo hærede relicto decesserit: ad consortem potius solatium, quàm ad personam aliam pars decedentis perueniat. D. XII. Kalen. April. Antiochiæ. Constantino. A. IIII. & Licinio. IIII. COSS.

D

DE THESAVRIS TIT. XV.

I. Imp. LEO. A. Erythrio P. P.

Nemo in posterum super requirendo in suo uel alieno loco thesauro, uel super inuento ab alio uel à se, effusis precibus pietatis nostræ benignas aures audeat molestare. Nam in suis quidem locis unicuique, dummodo sine sceleratis ac puniendis sacrificijs, aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum (id est condita ab ignotis dominis tempore uetustiore mobilia) quærere, & inuento uti, liberam tribuimus facultatem: ne ulterius dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur ut superfluum sit, hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, & postulanda imperatoriæ maiestatis uideatur præuenire liberalitas. In alienis uero terrulis nemo audeat inuitis,

E imò non uolentibus, uel ignorātibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. Quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesarum scrutatus inuenerit: totum hoc locorum domino reddere compellatur & uelut temerator legis saluberrimæ puniatur. Quòd si forte uel arando, uel aliàs alienam terram colendo, uel quocunq; casu, non studio perscrutandi in alienis locis thesaurum inuenerit: id, quod repertum fuerit, dimidia retenta, altera dimidia data, cum locorum domino partiatur. ita enim eueniet, ut unusquisq; suis fruatur, & non inhiet alienis.

DE ANNONIS ET TRIBVTIS TIT. XVI.

I. Impp. VALERIAN. & GALIEN. A A. Alieno.

Æs quidem

ES QVIdem alienū pro portione, ex qua quisq; defuncto hæres exstiterit, præstari oportet. annonas aūt is soluere debet, qui possessiones tenet, & fructus percipit. II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. *Herennio.*

INDICTIONES non personis, sed rebus indici solent. & ideo ne ultra modum earundem possessionum, quas possides, conueniaris: præses prouinciæ prospiciet.

III. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *Albino.*

OMNES pensitare debebunt, quæ manus nostræ delegationibus adscribuntur. nihil amplius exigendi uel remittendi potestatem esse. nam si quis uicarius, aut rector prouinciæ aliquid iam cuiquàm crediderit remittendum: quod alij remiserit, de proprijs dare facultatibus compelletur. IIII. *Imp.* CONSTANTIVS. A. *ad Taurum* P. P.

OMNES omnino ad oblationem functionum publicarum oportet urgeri. lege enim nostra signatū est, nec esse extraordinaria, nec uocari, quæ solenniter à prouincialibus deuotissimis conferenda sunt. V. *Impp.* VALENT. & VALENS. AA. *ad Probum* P. P.

PRO LOcis, ac proximitate possessionum, annonam ad limites transuehi præcipimus.

VI. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA. *Arintheo.*

IN FRAVdem annonariæ rei ac deuotionis publicæ elicitū damnabili subreptione rescriptum, manifestum est iure non posse uires sortiri. circa omnes igitur par atq; æqualis illatio nis forma teneat. VII. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

NEMO possessorum ad instruendas mansiones uel conferendas species longius delegetur: sed omnes, itineris ac necessitatis habita ratione, delegentur. H

VIII. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. *Probino* P. P.

MEDITERraneæ ciuitates antè à maritimis, & maritimæ à mediterraneis onerabantur expensis, ut plus haberet dispendij translatio, quàm deuotionis illatio. hoc nō solum in præsenti, uerum etiam in posterum prohibemus ea lege, ut se ultimo nouerint supplicio puniendos, qui ista commiserint.

IX. *Impp.* ARCAD. et HONOR. AA. *Cæsario.*

OBSISTERE commodis publicis & statutis necessitatibus non possunt priuilegia dignitatum. Vnde ut quisq; de prædijs emolumentum consequitur: si non is euoluto anni spacio, intrà sex menses omnem, cui esse cōstrictus dicitur, reliquorum intulerit cumulum: ad ipsos, I qui sunt domini prædij, exactionem uolumus pertinere.

X. *Iidem* AA. *Eutychiano* P. P.

IVDICES, quos circa profligenda ærarij nostri compendia negligentes ac desides fuisse constiterit: omnia, quæ in administratione positi perceperunt emolumenta, reddere compellantur. XI. *Impp.* THEOD. et VALENT. AA. *Isidoro* P. P. *Illyrici.*

ID AB unaquaq; prouincia censuimus expetendum, quod ab ijsdem nuper esse promissum, tua sublimitas indicauit. nullus uero de cætero ad possessiones eorum (quod maximè formidant) inspector accedat. Macedonum reliqui exemplum secuti, mediæ quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. sed hi, qui protestati sunt, nihil à se ultra tertiam partem posse conferri: illud exsoluant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quæ K dispositio in perpetuum obseruabitur: sacrosancta Thessalonicensis ciuitatis ecclesia excepta: ita tamen, ut apertè sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum, nec extraneorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.

DE INDICTIONIBVS TIT. XVII.

I. *Impp.* HONOR. et THEOD. AA. *Anthemio* P. P.

MNES omnino, quocunq; titulo possidentes, quòd delegatio super indictione uidebitur amplexa, uelut canones cogantur inferre: & ut nequa sit dubietas, hac aperta definitione decernimus, ut id potius canonis uocabulo postuletur.

Nulla

A Nulla igitur domus uel sacri patrimonij, uel emphyteutici iuris, uel hominũ priuatorũ (etiã si priuilegium aliquod habere doceatur) ab hac necessitate seiuncta sit, quæ iam non extraordinarium (ut hactenus) sed nobis sancientibus canonicum nomen accepit.

II. Impp. THEODOS. et VALENTIN. A A. Eudoxio.

PARTICVLARI delegationum noticia ante indictionis exordium singulis transmissa prouincijs, collationis modum à possessoribus multo antè prospectum deuotionis solitæ, non subditis calumnijs tua sublimitas faciat imputari: ut & prouincialibus subeundi dispendij necessitas auferatur, & officijs inferendi damna licentia denegetur.

B DE SVPERINDICTO TIT. XVIII.

I. Imppp. GRAT. VALENT. et THEODOS. A A A. ad proconsf. V V. C C. et omnes rectores.

NIHIL superindictorum nomine ad solas præfecturæ literas quisquam prouincialis exsoluat, neq; ullius omnino indictionis titulus etiã solennis immineat: nisi eam nostro confirmatã iudicio, & imperialibus nixam præceptis, sedis amplissimæ deposcat indictio, & cogat exactio. D. XVIII. Kal. Iul. Mediolani. Antonio. & Syagrio coss.

DE EXACTORIBVS TRIBVTORVM TIT. XIX.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

C DVCENARII, & centenarij, siue sexagenarij nõ prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quàm à tabulario ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum. quam quidem exactionem sine omni fieri concussione oportet.

II. Idem. A.

NEMO carcerem, plumbatarumq; uerbera aut pondera, aliasq; ab insolentia iudicum repetta supplicia in debitorũ solutionibus, uel à peruersis, uel ab iratis iudicibus expauescat. carcer pœnalium, carcer hominum noxiorum est & officialium, & cum denotatione eorum iudicum, quorum de officio certiores esse debebunt, qui contra hanc legem admiserint. Securi iuxta præsidem transeant solutores, uel certè, si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur: contineatur aperta, & libera, & in usu hominum instituta custodia militari. Si quis in obturata nequitia permanebit: ad res eius, om-
D nemq; substantiam exactor accedat, solutionis obsequio cum substantiæ proprietate susce-pto. qua facultate præbita exactori, omnes fore credimus proniores ad soluẽda ea, quæ ad nostri usus exercitus pro communi salute poscuntur.

III. Imp. CONSTANTINVS. A.

QVOTIES quis & priuati debitor inuenitur & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uniuersi debiti solutionem, qui eum abstulit, coërceatur: ac totius summæ exactionem in se suscipiat, qui eundem auellendum subtrahendumq; crediderit.

IIII. Idem Augustus.

ACTORES cæteriq; rei priuatæ nostræ ad solutionem specierum solennium debiti uigoris authoritate cogantur, ne prouinciales rei priuatæ nostræ fatiget immanitas.

E V. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. A A A.

APPARITORES, quicunq; in collationem auri præcepti fuerint officij sui adhibere seruitium, titulorum debitum & collationum summas relationis suæ fide & adnotatione perferebant: sitq; ex tali instructione officium conscium, quid exactum, quidue prælatum esse uideatur: ne longinqui itineris diuersitate susceptor abductus, & curię suæ desit, & rei familiaris detrimenta sustineat.

VI. Impp. ARCAD. et HONOR. A. A.

IN FISCALIBUS debitis, hoc est annonarijs, cæterisq; titulis, quia ad arcã eminẽtissimæ pertinẽt præfecturæ: necnõ in ijs debitis, quæ rationale usurpat officium: rectores prouinciarũ constringantur, & ad eos necessitas maneat exigendi, à quibus exspectatur authoritas.

VII. Iidem. A A.

MISSI optiones cum delegatorijs, iudicibus, eorumq; officijs insistant, ut intrà anni metas

metas id, quod debetur, accipiant. nihil his sit cum possessore commune, cui non militē, sed exactorem, si sit obnoxius, conuenit imminere. Iudices itaq;, qui prouinciales passi fuerint optionibus delegari, eiusdem quātitatis duplex pœna retinebit: & apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos uoluerint delegare militibus: & curiales temporale manebit exilium, si eos, quos solenniter exigere consueuerunt, optionibus putauerint esse credendos: cum iudicem oporteat inquirere debitores, tabularios fideliter prauidere nomina debitorum, & apparitores siue curiales consuetudine seruata regionum conuictis debitoribus imminere, ut perceptis cōgruis emolumentis, optiones impleto anno ad proprios numeros ualeant remeare. Qui si ultra annū protracti fuerint: G iudices & officia absque ulla mora de proprio cogantur exsoluere militibus, quod debetur, ipsis aduersus ipsos obnoxios repetitione seruata. Quòd si ad nos aliqua de retentis ab optionibus querela peruenerit: in duplum ab his protinus exigetur: ut partem debitam miles, reliquam fiscus accipiat. iudicibus quoq; eorumq; officijs catēnus subueniemus, ut in cōtumaces debitores cuiuslibet dignitatis authoritatem suam exerceant. ac si impudenter solutio differatur: actores procuratoresq;, eorumq; prædia persequantur, de eorum quoque nominibus ad nostram scientiam relaturi.

VIII. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA.

SI DIVINA domus, aut quælibet alia, cuiuscunq; dignitatis atq; fortunæ, re uera fundos extra metrocomia, nō patrocinij gratia, sed emptionis iure, uel quolibet alio titulo legitimo H possederit, & nō impositas reipublicæ functiones agnouerit, quemadmodum prior dominus de pendebat: omnibus modis possessiones eorum publico uindicentur, & curiæ eiusdē ciuitatis, sub qua iuncti sunt, adsignentur, ut publicis commoditatibus circa tributarias functiones undiq; nostra prouisione uideatur esse consultum.

DE SVPEREXACTORIBVS TIT. XX.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

QVIDQVID ultra debitum fuerit elicitum à curialibus, uel cohortalibus, uel alijs exactoribus, in duplum eruatur: quod prouincialibus restitui protinus oportebit. Si quis autem exactorum superexactionis crimine fuerit confutatus: capitali periculo cupiditas eius amouēda atque prohibēda est, si in ijsdem sceleribus perseueret. I

DE CAPIENDIS ET DISTRAHENDIS PIGNORIBUS tributorum caussa. TIT. XXI.

I. Imp. CONSTANTINVS. A. ad Afros.

RES EORVM, qui fiscalibus debitis per contumaciā satisfacere differunt, distrahantur: comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. D. XV. Kalen. Iun. Serdicæ. Constantino Cæs. V. & Maximo coss.

II. Idem Augustus.

SATIS sit debitorem annonarum ad soluendi necessitatem captione pignorū conueniri. K

DE APOCHIS PVBLICIS, ET DE DESCRIPTIONIBUS curialium, & de distributionibus ciuilibus. TIT. XXII.

I. Impp. HONOR. et THEOD. AA. Anthemio. P. P.

AD INFERIORUM curialium releuandas fortunas, & impressionem potentium itidem curialiū cohibendam placuit, ut descriptiones (si quæ per singulos ordines cogentibus diuersis negocijs agitentur) non sumant antè principium, quàm apud acta prouinciarum rectoribus intimentur, & ex eorum fuerint receptæ sententijs. Sed & aurum, quod ex huiusmodi contributione redigitur, ita debet susceptori aurario consignari, ut securitatibus nomen inferentis, dies, consul, mensis, caussa, & summa, comprehen-

cōprehenduntur: quo & descriptionis æquitas illustretur, & descriptio documentis euidentibus fulciatur. hoc etiam obseruando, ut quadrimestribus quoq; breuibus, qui ad excellentiæ tuę officium solenniter diriguntur, celebratæ descriptionis dispositio societur: ut omnes uestræ potestatis scientiam formidantes, nihil ad releuationem locupletum atq; inopū pernitiem audeant pertentare. Quod & tunc optimum est custodiri, cum lucratiuæ facultates ex bonis curialium curiæ obuenerint, ut & inopes & locupletes fructu prouisionis simili potiantur. quam dispositionem si quis iudicum, numerariorum, uel curalium mutilādam esse crediderit: intermination, quam uestra sedes statuerit, subiacebit.

B II. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

SEMEL securitatem de refusione munerum emissam ab alio iudice non liceat refricari. & ideo spectabilitas tua, saluberrimæ ac iustissimæ præceptionis formam secuta prohibebit in posterū eos ad discussionem transacti muneris constringi, quos clarait accepta securitatis prosperitate lætari. III. Imp. MARTIANVS A. Constantino P.P.

QVICVNQ; de prouincialibus & collatoribus, decurso posthac quantolibet annorū numero, cum probatio aliqua ab eo tributariæ solutionis exposcitur: si trium cohærentium sibi annorum apochas securitatesq; protulerit: superiorum temporum apochas non cogatur ostendere, neq; de præterito ad illationem functionis tributariæ coarcetur: nisi fortè aut curialis, aut quicunq; apparitor, uel optio, uel actuarius, uel quilibet publici debiti exactor, C siue compulsor, possessorum uel collatorum habuerit cautionem, aut id, quod reposcit, deberi sibi manifesta gestorum adsertione patefecerit.

IIII. Imp. IVSTINIANVS A.

SECVRITATIBVS, quæ publicarū functionū gratia, siue in solidum, siue ex parte solutæ esse conscribuntur: nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus.

DE CANONE LARGITIONALIVM titulorum. TIT. XXIIII.

I Imppp GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

D OMNEM summam auri, uel argenti, & reliquarū specierū, quæ sacris largitionibus ex more pendūtur, statim ut exactio fuerit celebrata, ad thesaurarios uniuscuiusque prouincię, uel ad proximos referri sub obsignatione tabularij cęterorumq; quos sollicitos esse debere præcedentia iussa decreuerunt, & thesaurorū præpositis consignari præcipimus, ut exinde ad sacrum comitatum integer omnium titulorū numerus dirigatur. II Impp. HONOR. & THEOD. AA.

NEQVE sacrarum uel priuatarum largitionum palatina officia, ex quacunq; caussa, uel ex quocunq; titulo fiscalis debiti, cum ad prouinciam mittūtur, possessores per se audeant conuenire: siue id ex præterito reliquum trahatur, seu præsentis temporis tributa solui conueniat: sed rectores prouinciarum frequenter adeundo commoneant, eorumq; officijs incumbant. Quod si rector prouincię imminentē sibi memoratorū declinare molestiam quęE rens, uel qualibet alia ratione palatinis ijsdem propria authoritate publicæ exactionis permiserit curam: tam ipse, quàm officium eius uicena auri pondo fisco dependant.

III. Imp. LEO. A.

PRAECEPIT nostra serenitas, neq; ueloci cursui, neq; alij præter inueteratam consuetudinem grauamini subiacere chartularios, qui de cohortalibus officijs uniuscuiusq; prouinciæ largitionales titulos retractare constituuntur: cum & idem amplissima præfectura dispoluisse perhibeatur, ut his necessitatibus liberati, fideliter largitionales titulos ualeant retractare. Quod si aliquo tempore nostra iussio temerario ausu ex aliqua fuerit parte uiolata: tam rector prouinciæ quàm apparitio eius triginta librarū auri condemnatione plecteretur. Insuper uirū spectabilem comitem orientis, eiusq; officiū licentiam habere, conatus nefarios inhibendi, tam moderatorū, quàm cohortalis officij, cum de ea re admoniti fuerint à

palatinis: & eandem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ decreta congruum mereantur effectum. Illud etiam generali forma sancimus, ut in omnibus prouincijs tam nominatio specialium susceptorum largitionalium titulorum, quàm defensio tractatorum, non tantum per uiros clarissimos moderatores prouinciarum, sed etiam per uiros spectabiles proconsules, & præfectum Augustalem, ac laudabiles uicarios, unà cum eorũ officijs, admonentibus semper, necnon imminẽtibus palatinis, procuretur: prouidentibus, ut post nominationem etiam specialiũ susceptorũ largitionaliũ titulorũ, nulla minuendæ exactionis ad sacrũ pertinentis ærariũ, aut transferendi ad arcarios aut quoslibet alios extraneos titulos, rectoribus prouinciarũ, aut eorũ officijs, uel etiam curialibus licẽtia permittatur: quadrimestribus breuibus per idoneũ tractatorẽ eorundẽ titulorũ, super commẽdandis ratiocinijs publicis, periculo rectorũ prouinciarũ, ad sacratissimã urbẽ transmittendis. nam quacunq; ex parte, quàm iussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum: pœna superius designata, tam ipsi iudices, quàm eorum officia se nouerint esse plectenda. G

IIII. *Idem Augustus.*

PRAECIPIMUS, ut si fortè delegatio, quæ ab amplissima præfectura in diuersas prouincias ex more quotannis emittitur, minus cõtineat omnes largitionales titulos, aut quomodo exactio eorum debet procedere: nihilominus cõpetentem exactionẽ eorũ à uiris spectabilibus tam procõsulibus, quàm uicarijs, & uiro spectabili comite Orientis, & præfecto Augustali, necnõ rectoribus prouinciarũ, eorumq; officijs, & curialibus procurari: uicenarum librarũ auri condemnationẽ præ oculis habentibus, si quid minus exactum, uel illatũ fuerit sacro ærario, quàm prisca & inueterata consuetudo sacris largitionibus inferri constituit. H

NE OPERAE A' COLLATORIBUS EXIgantur. TIT. XXIIII.

I. *Imppp.* VALENS, GRAT. & VALENTIN. AAA.

OPERARUM præbitionem, quæ illicitè à prouincialibus hactenus expetita est, synceritas tua cessare præcipiat.

DE IMMUNITATE NEMINI CONCEDENDA. TIT. XXV.

I. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

HIS NOSTRAE serenitatis edictis ciuitatum tabularijs erit flamma supplicium, si cuiuspiam fraude, ambitu, potentia iniustam profitentur immunitatem: ac non secũdum præcedentem definitionem omnes omnino, abolita specialium immunitatum gratia, necessitas tributariæ functionis, firmata censitorũ peræquatorumq; peræquatione, constrinxerit.

II. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA.

PER BITHYNIAM cæterasq; prouincias possessores, in reparatione publici aggeris, & cæteris huiusmodi muneribus pro iugorum numero uel capitum, quæ possidere noscuntur, dare cogantur. K

DE CONDITIS IN PUBLICIS HORreis. TIT. XXVI.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA.

OMNIA, quæ in horreis habentur, expendi uolumus: ita, ut nõ prius ad frumentũ extendatur expensa, quod sub præfectura tuæ urbis horreis infertur, quàm uetera cõdita fuerint erogata. & si fortè uetustate species ita corrupta est, ut per semet erogari sine querela non possit: eidem ex noua portione misceatur, cuius adiectione corruptio uelata, damnum fisco non faciat. Ad istud autem negocium arbitratu ac

A tratu ac iudicio tuo nobis prudens, fidelis, optimè sibi conscius pro integritate mentis ap/ponatur custos ac mensor, qui uel frumenta modio metiatur, uel iustis æstimationibus colligat, quanta habeantur in condito.

II. *Iidem* AA. & GRAT. A.

CVM ad quamlibet urbem mansionémue accesseris: protinus horrea te inspicere uolumus, ut deuotissimis militibus deputatæ & incorruptæ species præbeantur. nam si per incuriam officij grauitatis tuæ sartorum tectorum neglecta procuratione, aliqua pluuijs infectа perierint: ad damnum tuum referentur.

B III. *Imp.* ARCAD. & HONOR. AA.

NVLLI posthac horreaticas species cõtingẽdi copia præbeatur. si uero quisq; temerator horreorũ exstiterit, qui sibi ex prædictis aliquid audeat usurpare: hanc pœnam sciat nostro arbitrio definitã, ut deportationis pœnæ subiectus, totius substãtiæ cogatur subire iacturã.

VT NEMINI LICEAT IN EMPTIONE specierum se excusare, & de munere sitoniæ.

TIT. XXVII.

I. *Impp.* ANASTASIVS A.

C QVOTIES urgente necessitate comparationes frumenti, uel ordei, aliarumq; specierum quibuslibet prouincijs indicuntur: nulli penitus possidentium sese sub cuiuscũq; priuilegij occasione excusandi tribui facultatẽ censemus: omniq;, cuicunq; possidentium, quocunq; modo, quocunq; tempore, per sacros apices, uel etiam pragmaticam sanctionem, aut iudicialem fortè dispositionem huiusmodi excusatio data est, uel postea data fuerit, licentia minimè unquam contra tenorem nostræ legis saluberrimæ ualitura. Adeo nanq; huiusmodi onera cunctis, pro qua singulis portione contigerit, uolumus irrogari, ut ab ijsdem comparationibus nec sacratissimã nostræ pietatis, nec serenissimæ nostræ coniugis domum patiemur subtrahi.

DE COLLATIONE DONATORVM VEL releuatorum, aut translatorum, seu adæratorum.

D

TIT. XXVIII.

I. *Imppp.* VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

DISPOSITIONEM amplissimæ recordationis Antiochi, qui certã quantitatem ante se releuatis possessionibus nomine canonis indixit, nõ imminui decernimus. id enim, quoniam in canonem cecidit, & anniuersariæ debet pensitationi persolui, nec in præteritum, nec in posterum patimur esse concessum. indulgentiam uero memoratæ descriptionis & in anteactum & in posterum tempus, non solum in releuatis, uerum etiam in donatis, adæratis, translatisq;, seu quodcunq; aliud nomen nouæ descriptionis excogitatum est, uolumus obseruari. nullamq; super his unquam exactionis molestiam formidari, quibus non tantum reliqua præteriti temporis relaxamus, sed nec in E posterum quidquam innouationis aut oneris adijciendum esse censemns. nullisq; licere deinceps contra diualia statuta releuare suas possessiones. nouerit tamen amplissimæ tuæ sedis officium, quod si aliquando nobis suggestio huic nostræ sanctioni contraria porrigatur, nel si sacris mandatis (si qua fortè citra suggestionẽ his pijs dispositionibus aduersa manauerint) obsequatur, & in aliquos tanquam debitores ex huiusmodi titulo crediderit exponendos: ducentarum librarum auri se sciat condemnatione multandum esse.

DE COLLATIONE AERIS.

TIT. XXIX.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA.

De collatione æris. De discussoribus. De decurionibus, &c. F

ERIS precia, quæ à prouincialibus postulantur, ita exigi uolumus, ut pro uiginti libris æris unus auri solidus à possessore reddatur.

DE DISCVSSORIBVS. TIT. XXX.

I. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA.

VOTIES in disceptatione cōstiterit, iniquam discussionem fuisse confectam, et fidem facti non poterit adprobare discussor: ipse in eodē titulo, & in eodem modo ad soluendum protinus urgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem.

II. *Impp.* ARCAD. et HONOR. AA. *Messalæ* P.P. G

NE casu amissa securitate publica, quædam præda nascatur collatoribus: decernimus, ut quando securitates à discussoribus seu apparitoribus expositæ ratiocinijs publicis contineantur, rursus per iniuriā non petantur. Dat. v. Kal. Decemb. Mediolani. Stilicone & Aureliano COSS.

III. *Impp.* THEOD. et VALENT. AA.

PER singulas prouincias, uel ciuitates, honoratis usq; ad comitiuam consistorianā, necnon etiam militantibus, & suis obsequijs non adhærentibus aduocatis, quin etiam fori prouincialis. mandari discussionis iugorum sollicitudinem decernimus.

DE DECVRIONIBVS ET FILIIS EORVM, ET QVI decuriones habentur, & quibus modis à fortuna curiæ liberentur. TIT. XXXI. H

I. *Impp.* VALERIAN. et GALLIEN. AA.

ICVM te pater decurionē esse uoluisset, & illo in rebus humanis agente, honor tibi iste delatus est: tenētur quidem etiam hæredes eius reipublicæ. nam in hac parte uice fideiussoris pater accipitur: sed non antè, nisi tuis proprijs rebus excussis.

II. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

OBSERUARE oportebit magistratus, ut decurionibus solenniter in curiam conuocatis, nominationem ad certa munera faciant: eamq; statim in noticiam eius, qui fuerit nominatus, per officialem publicum perferri curent: habituro appellandi, si uoluerit, atq; agendi facultatem apud præsidem caussam suam iure consueto. quem si constiterit nominari minimè debuisse: sumptum litis eidem à nominatore restitui oportebit. I

III. *Iidem* AA. & CC.

CVM decurionatus honorē sponte susceperis: ab albo eximi, licet annosum te esse dicas, non potes. IIII. *Iidem* AA. et CC.

CVM adoptiuū filiū ex adoptātis dignitate decurionis filiū effici, nulla dubitatio sit: pro atrocibus iniurijs eum, quem ad uicem naturalis pignoris tibi adscribebas, à præside prouinciæ illicitis corporis cruciatibus affici non oportuit, hocq; cōgruenti pœna coërcebitur.

V. *Iidem* AA. et CC.

FILIOS in potestate patris positos ad munera seu honores nō posse deuocari, falso tibi persuasum est. Sanè si ad nominationem filij consensum non accommodaueris: ob administrationem ipsius minimè conueniri poteris. K

VI. *Iidem* AA. & CC.

EXPERTES literarum decurionis munera peragere non prohibent iura.

VII. *Iidem* AA. et CC.

LICET indiuisa bona fratres habent: nihilominus tamen singuli suo nomine ciuilibus tenentur muneribus. VIII. *Iidem* AA. et CC.

INFAMIA, quæ tibi abominanda est, non etiam amissionis oculorū casus quæsitū tibi adimit honorem. IX. *Iidem* AA. et CC.

IN ALBO decurionum describendo patrem non habenti filios anteferri constitit.

X. *Iidem* AA. et CC.

Si ultra

A *De decurionibus, & filijs eorum. &c.*

SI VLTRA septuagesimum ætatis annum patrem tuum esse præses prouinciæ perspexerit: eum personalium munerum uacatione perfrui prouidebit.

XI. *Iidem* AA. & CC.

VXOREM pro marito decurione conueniri non posse, proculdubio est.

XII. *Iidem* AA. & CC.

NEC infames immunitatem habere, cum hæc priuilegij, non notæ sit, conuenit.

XIII. *Iidem* AA. & CC.

A MVNERibus decurionatus nec sententia præsidis in perpetuum, nec anni quinquaginta, nec podagræ ualetudo præstat excusationem.

B XIIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A. *ad Eugrium.*

NEMO iudex aliquem suo arbitrio de curia liberet. nam si quis fuerit huiusmodi infortunio deprauatus, ut debeat subleuari: de eius nomine ad nostram scientiam referri oportet, ut certo temporis spacio ciuilium munerum ei uacatio porrigatur. P. P. Idib. Mart. Constantino. A. III. & Licinio. III. COSS.

XV. *Idem Augustus.*

VNIVERSOS decuriones uolumus à tabellionum officijs temperare.

XVI. *Idem Augustus.*

SI quis decurio uel propriæ rei caussa uel reipublicæ cogatur nostrum adire comitatũ: is

C non antè discedat, quàm insinuato iudici desiderio proficiscendi licentiã consequatur. quod si pro sua audacia parui aliquis hanc fecerit iussionẽ: indignationem cõpetentem sortiatur.

XVII. *Idem Augustus.*

QVI derelicta curia militauerit, reuocetur ad curiam.

XVIII. *Idem Augustus.*

SI AD MAGistratum nominati aufugerint, requirantur: & si pertinaci eos animo latere patuerit, his ipsorum bona permittantur, qui præsenti tempore in locum eorum ad duumuiratus munera uocabuntur: ita, ut si postea reperti fuerint, biennio intégro onera duumuiratus cogantur agnoscere. omnes enim, qui obsequia publicorum munerum tentauerint declinare, simili conditioni teneri oportet.

D XIX. *Idem Augustus.*

VACVATIS rescriptis, per quę munerum ciuilium nonnullis est uacatio pręstita, omnes ciuilibus necessitatibus aggregentur: ita, ut nec consensu ciuium uel curiæ præstita cuiquam immunitas ualeat, sed omnes ad munerum societatem conueniantur.

XX. *Imp.* CONSTANTIVS *Augustus.*

CYRENENsium magistratus desertores ad eam grauitas tua faciat necessitatẽ cõditionis urgeri, ut quascunq; pro his expensas ciuitas prorogauerit, refundere protinus ac repræsentare cogantur.

XXI. *Idem Augustus.*

CVRIALES omnium ciuitatum nullam pro re priuata nostra debent inquietudinem sustinere, nec huiusmodi oneribus uelut extraordinarijs occupari: quoniam satis est, si ciui-

E tatum munera per eos congruè compleantur.

XXII. *Imp.* IVLIANVS *Augustus.*

EOS indulserunt ueteres principes ex materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos patris conditio nullius uindicaret iuri ciuitatis.

XXIII. *Idem Augustus.*

PROuidendũ est eorũ nouitati decurionũ, qui nuper nomen curijs addiderũt, ne pręteritis debitis susceptorũ onerẽtur: sed cõuentis propter hæc debita his, qui ea præcedentibus delegationibus contraxerunt, nullã eos molestiã pro sarcina nominationis alienæ sustinere patiaris.

XXIIII. *Idem* A. *Leontio consulari Palestinæ.*

SI QVIS decurio pater sit duodecim liberorũ: honestissima munerum quiete donetur. Dat. Kal. Mart. Antiochiæ. Iuliano. A. IIII. & Sallustio COSS.

*a i Curiales

XXV. Impp. VALENT. et VALENS. AA.

CVRIALES ultra terminos propriæ ciuitatis non iubeātur à moderatoribus prouinciarum exhibere sui præsentiam, nisi publica necessitas exegerit.

XXVI. *Iidem AA.*

QVIDAM ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus, captant solitudines ac secreta, & sub specie religionis cum cœtibus monazonton cōgregantur. hos igitur atque in huiusmodi deprehensos erui latebris, consulta præceptione mandamus, atque ad munia patriarū subeunda reuocari, aut pro tenore nostræ sanctionis familiariū rerum carere illecebris, quas per eos censuimus uindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum. G

XXVII. *Iidem AA.*

PRIVILEGIO militiæ paternæ se nō uindicet, quem assuetus curiæ nexus adstringit. quod si militati, auo & patre decurione nascetur: paternæ erit succedaneus functionis.

XXVIII. *Iidem AA. et* GRAT. A.

NVLLVS, qualibet prærogatiua fultus, à debitis muneribus habeatur immunis.

XXIX. *Iidem AAA.*

NATI ex inquilinarum nostræ domus matrimonio & patre decurione, non patrū suorum uerum matrum conditionem sequantur.

XXX. *Iidem AAA.*

PROCVRATORES reipublicæ actionibus publicis debere uti, non uenit in dubium. H

XXXI. *Iidem Augusti.*

EX OMNIBUS domibus producti, qui origine sunt curiales, ad subeundam publicorum munerum functionem protrahantur: quippe cum occultatoribus talium, præter iacturam æstimationis, etiam rerum discrimen incumbat, si ulterius progressi, utilitatem publicam priuatis custodijs & patrocinijs postponant.

XXXII. Impp. GRATIAN. et VALENTIN. AA.

FABRICENSES ordinibus restituantur, qui originem curialem & propria munera declinauerint ciuitatis. reliqui ne leui quidem inquietudine pulsentur.

XXXIII. *Iidem AA. &* THEODOS. A.

OMNES iudices prouinciarumque rectores à consuetudine temerariæ usurpationis abstineant, sciantque neminem omnino principalium aut decurionum sub qualibet culpæ aut erroris offensa cruciatibus esse subdendum. Quod si quis forte iudicum in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod audeat principalem aut decurionē & suæ curiæ (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere: uiginti librarum auri illatione multatus, & perpetua infamia inustus, ne speciali quidem rescripto notam eruere mereatur. & officium quinquaginta librarum auri multam fisco nostro cogatur inferre: quoniam ut pertinaciæ iudicis sui resistat, liberam eidem contradicendi permittimus facultatem. I

XXXIIII. *Iidem AAA.*

SI quis procurationē facultatū suarū curiali crediderit esse mādandam: totius dignitatis exceptione depulsa, grauissima pœna plectatur. ille uero, qui immemor libertatis & generis, infamissimam suscipiens uilitatem, existimationē suam seruili obsecundatione damnauerit: tradatur exilio. K

XXXV. *Iidem AAA.*

IN FILIIS decurionum retinendis priorum præceptorū decreta sublimitas tua custodiat. Eos quoque, qui aduocationis obtentu curialia onera declinant, agere uniuersa compellat, quæ & si necessitas non exigit, tamen patria non remittit. Quin ipsos etiam filios magistrorum, qui ex curiali stirpe descendunt, simili modo obnoxios esse decernat.

XXXVI. *Iidem AAA.*

EXEMPLO senatorij ordinis patris originem unusquisque sequatur: nec ualeant specialiter delata rescripta. si quis se, matris origine defensa, à maiore curia ad minorem transferri fortasse promeruerit: neque ulla pro more prouinciæ referri sinatur exceptio.

Quoties

A De decurionibus, & filijs eorum. &c.

XXXVII. Iidem AAA.

QVOTIESCUNQ; se ex rescriptis nostris aliquid impetrasse cõtendũt hi, quos obnoxios curiæ aut origo fecerit, uel latum inter partes iudicium designauerit: nullam prorsus spem curiam declinandi ex colore sacræ iussionis accipiant.

XXXVIII. Iidem AAA.

NE quis officialiũ pœnæ speciæ atq; æstimatione curiæ dedatur: nisi si quis fortè curiam defugiens, ob hoc cœperit militare, ne ingenitis fungatur officijs. Omnes itaq; omnino iudices tuæ censuræ subditos admonebis, ne quis eorũ existimet curiæ loco supplicij quencq;

B deputandũ: eum utiq; unumquenq; criminosum, non dignitas debeat, sed pœna comitari.

XXXIX. Iidem AAA.

CVRIALES, qui se priuilegio domus nostræ defendi posse crediderint, ad curiam retrahantur, & proprijs functionibus mancipentur, & publica damna sarciant.

XL. Imppp. THEODOS. et VALENTIN. et ARCAD. AAA.

QVILIBET principalium, uel decurionũ, si uel decoctor pecuniæ publicæ, uel fraudulentus in adscriptionibus illicitis, uel immoderatus in exactione fuerit inuentus: iuxta pristinã consuetudinem non solum à uobis, quibus propter loci dignitatẽ rerum summa commissa est, uerum & à iudicibus ordinarijs plumbatarum ictibus subijciatur.

XLI. Iidem AAA.

C DECURIO fortunã, quam nascendo meruit, suffragijs atq; ambitione non mutet: & si uacare per senectutem potuerit, propter ordinationẽ, quæ per plurimos citò definiri solet, curiam non relinquat. XLII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

MILITARIBVS uiris nihil sit commune cum curijs, nihilque sibi licitum sciant, quod suæ non subiectum est potestati. nullum iniuria, nullum uerbere, nullum graui pulsatione tribunus, dúxue aut comes curialem principalémue contingat. Si quis posthac temerario & inconsiderato ausu ullum ex principalibus uiris usurpata attrectauerit iniuria: sciat se decem libris auri esse multandum.

XLIII. Iidem AAA.

OMNES, qui curiali obstricti sanguine, diuersis se officiorum priuilegijs & actuum præ-

D iudicijs aggregauerunt, reddendos munijs esse non ambiges: sed nec rescripta, aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus.

XLIIII. Iidem AAA.

NVLLVS solius materni sanguinis uinculis illigetur: quia mulieris infirmitas nunquam huiusmodi functionibus reddit obnoxios, à quibus ipsa habetur immunis.

XLV. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

NOMINATIONŨ forma uacillare nõ debet, si omnes, qui albo curiæ detinentur, adesse non possunt: ne paucorũ absentia, siue necessaria, siue fortuita, debilitet. quod à maiore parte ordinis salubriter fuerit constitutũ: cum duæ partes ordinis in urbe positæ totius curiæ instar exhibeant. XLVI. Iidem AA.

E AD SVBEVNDA patriæ munera dignissimi meritis & facultatibus curiales eligantur: ne tales fortè nominentur, qui functiones publicas implere non possint.

XLVII. Iidem AA.

CVRIALES, qui honorariam adepti sunt comitiuam dignitatẽ, formidare debent eos, quorũ moderationi sunt commissi: nec se existimare ideo meruisse dignitatem, ut iudicum præcepta despiciant. Quod si in eadem culpa perseuerent: quinq; librarum auri multæ obnoxij subiugentur, honore quoq;, quem prodiderint, spoliandi.

XLVIII. Iidem AA.

IN SVCCESSIONE curialium decernimus, ut etiam si patres decesserint, teneatur adgnatio.

XLIX. Iidem AA.

OMNES, qui quolibet loco curiæ iuri debentur, cuiuscunque superstitionis sint, ad im-

plenda munera teneantur. L. *Iidem* AA.

OMNES omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuò curijs perseuerent: & qui ex his ad prouinciarum regimẽ atq; administrationẽ qualibet fraude atq; ambitione peruenerint, sciant se non solum in sua curia remansuros, sed etiam cunctis rursus ab exordio muneribus seruituros. LI. *Iidem* AA. & THEODOS. A.

QVAMVIS prouisum fuerat congruæ emendationis occursu, quemadmodum curiales militiæ nomine & honore suspenso, officijs redderentur: tamen quia hoc callido consilio re perierunt, ut ciuitatis prouinciæ suæ finibus, tanquàm his eorum tantum interdictus fuisset accessus, peregrinos expeterẽt commeatus: ne diutius in perniciem curiarum latitandi G species perseueret, & solatia eos impunitatis exsequantur: horum cupiditatibus obuiamus, uet ex eorum bonis, qui se uel persecutioni, uel munijs ciuitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ, uel qualibet fraude subtrahere conati fuerint: curijs, quas deseruerant, cõsulatur. Itaq; si uocati edictis intra anni metas (hi tamen, qui manifestis curiæ nexibus illigantur) latere potius, quàm redire maluerint: sciant post emensum annum, interpellatis prouinciarum moderatoribus, ex facultatibus suis curijs, quas destituerunt, esse consulendum. neque enim de immaturo præiudicio temporis possunt breuitatem causari.

LII. *Iidem* AAA.

QVIS tam inueniri iniquus arbiter rerum potest, qui in urbibus magnifico statu prædi tis, ac uotiua curialium numerositate locupletibus, ad iterationem quempiam transacti o- H neris compellat: ut cum alij needum penè initiati curiæ sacris fuerint, alios & continuatio & repetitæ sæpe functiones adficiant?

LIII. *Iidem* AAA.

DVMVIRVM impune non liceat extollere potestatem fasciũ, extra metas territorij propriæ ciuitatis. LIIII. *Iidem* AAA.

GENERALI lege sancimus, ut si quis suum decurionem curiæ uindicare maluerit: si præsidis desit copia, in eundem manus iniectione concessa, sciat ad examen cognitoris rasultantem esse deducendũ: ita, ut moderator prouinciæ (si quæstio fortasse fiducia defensionis ulla generatur) nisi intra tres menses caussam originis competenti disceptatione cognouerit, atque conuictum cum pœna restituerit debitis muneribus, uel liberum ab inquietudine I pronunciauerit: decem librarum auri multam cogatur exsoluere. eius etiam officium pari damni irrogatione teneatur.

LV. *Impp.* THEODOS. & VALENT. AA.

SI QVIS decurio, aut subiectus curiæ ausus fuerit ullam affectare militiam: nulla præscriptione temporis muniatur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec ipse, uel eius liberi post talem ipsius statum procreati, quod patriæ debetur, ualeant declinare.

LVI. *Iidem.* AA. *Isidoro præf. Augustali.*

ALEXANDRINIS principalibus, & si aduocatione fungantur, nihilominus onus peregrinationis incumbat: nec publica cura, nisi in sua tantum ciuitate, committatur: & primus curiæ, cum muneribus uniuersis expletis ad summum peruenerit gradum, comitiuæ primi ordi- K nis fruatur post biennium dignitate præstita: in curialibus tamen permaneat.

LVII. *Iidem* AA.

QVINQVE summates primi ordinis Alexandrini corporalibus iniurijs immunes esse censemus, ut uoce libera commoditates patriæ defendant: cum possint, si quid egerint criminose, pecuniarijs coërceri dispendijs. æstimabuntur autem præsente curia uiri spectabilis Augustalis iudicio. LVIII. *Iidem* AA.

EVM, qui triginta annis in Alexandrina ciuitate ciuilibus inhæserit muneribus, corporalibus iniurijs, non pecuniarijs excusari conuenit: habita consideratione uidelicet meritorũ, ut hoc bene cogniti priuilegium consequantur, nec eo passim fruantur indigni.

LIX. *Iidem* AA.

Si quos

A *De decurionionibus,& filijs eorū,& qui decurion.habentur.*

Si quos spontaneos hypomnematographi munificos suis exhortationibus ad publicas nominauerint functiones:iubemus, non exspectandum esse consensum pro tempore uiri spectabilis Augustalis,qui fit plerunque uænalis:sed utriusque partis sufficere uoluntatē, ut incipiat functio,quam nullus incusat:tunc ad memoratum iudicem tam nominati,quàm etiam creationis consona relatione currente.quam si suscipere uel cōfirmare distulerit: sciat se uigintiquinque librarum auri condemnatione plectendum.

LX. *Idem. AA.*

Nullus,qui nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quancunque perso/B nam curiales impleat functiones:sed ipse per se debitum patriæ munus exsoluat,etsi spectabili dignitate decoratus sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit cōcessum. hi uero, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non uetentur.

LXI. *Imp. LEO. Augustus.*

Neque Dorotheum uirum illustrem & totam eius substantiam,neque Irenæum uirum spectabilem tribunum & notarium,& si antè paternas illustres dignitates natus est, ullam inquietudinem pro curiali genenere & conditione sustinere decreuimus.Liberos quoque eorum,uel qui iam sunt,uel futuri,eorumque posteros quotiescunque continuata temporum, & successionum perpetuitate nascentur, à conditione curiali & functione esse liberos:lege di/C uæ memoriæ Iuliani,quæ de materno curialium Antiochenæ ciuitatis genere promulgata est,nihil in persona uiri illustris Dorothei, uel uiri spectabilis Irenæi, uel aduersus facultates eorum,uel aduersus liberos eorundem, uel qui iam nati sunt, uel postmodum quoquo tempore nascentur, uel aduersus substantias eorum roboris uel iuris habitura.circa alias sanè uniuersas personas de materno genere ad memoratæ Antiochenæ ciuitatis tantummodo curiam pertinentes,eandem legem præcipimus obtinere propriam firmitatem.

LXII. *Idem. A.*

Si ille,qui ex filia decurionis Antiochenę splendidissimę ciuitatis & patre,qui nullius alterius ciuitatis munijs debeatur,procreatus est,sub examine prouincialis iudicis uel sponte confessus,uel certè conuictus,quòd ex filia sit curialis progenitus, & albo decurionū ad/D scriptus fuerit:nullam sibi superesse facultatē negandæ uel euitandæ conditionis existimet, & curialem non adspernari fortunam aui materni sui pertentet, nec dubitet se muneribus curialibus subiacere.Quòd si quem curia,de qua præsens sanctio loquitur,natum ex filia curialis minimè secundum præstitutam ordinationem sibi sociandum curauerit: prolem eius pulsare nullo modo penitus poterit.nec enim patimur conuentionem eiusmodi prætermisso filio,quem curialis filia ediderat,à nepote,uel pronepote,uel ulterius incipere.

LXIII. *Idem Augustus.*

Docticii uiri clarissimi iubemus fortunam super curiali cōndictione nullo modo esse inquietandam,nec facultatibus eius:sed eo:qui huiusmodi conamen inierit,sacrilegij pœnā luituro.omnes, qui post peractam illustrem administrationem, uel adhuc in ea posito pa/E tre suo gignuntur,à curialium intentione defendantur unà cum paternis sine dubio substātijs,quas cum persona patris à curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

LXIIII. *Imp. ZENO. A.*

Neminem ex his,qui obnoxij curiæ constituti,ab initio felicissimi nostræ pietatis Imperij comitum priuatarū rerū nostræ uel prissimę augustę partis seu comitis sacrarū largitionum,uel comitis domesticorum, quæstoris, uel magistri officiorum ad actum administrationis gerendum prouecti sunt,uel in posterum prouehentur, ob hoc curialium munerum laqueos uolumus euitare:sed obligatos cum liberis suis quandocunque progenitis,& facultatibus suis,post administrationē depositam curię cōmoditatibus inseruire:nisi forte alijs priuilegijs super hoc legibus cognitis muniantur. nam alia uniuersa legitima, uel ex constitutionibus data priuilegia,integra uolumus illibataque seruari.Ne tamē indulti honoris inanē nomen

nomen retinere uideantur: dignitatum titulis potiantur, & per substitutos suarum periculo facultatum curialibus muneribus respõdentes, hebeant integra illibataq; priuilegia dignitatis. Eos uero, qui uel præfatas dignitates ante initium nostri imperij consecuti sunt, cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis filijs à curialibus nexibus uel honore decreuimus liberari. Hos autem, qui quocunq; tempore patricij, uel cõsules, aut consulares facti sunt, aut in posterum fuerint, aut magistri militum, uel præfecti prætorio orientis, uel Illyrici, uel urbis administrationem in actu positi quãdocunq; gessere, aut postea gesserint: omni modo cum facultatibus suis & post eam dignitatem progenitis filijs à curiarum nexibus uel honore decernimus liberari. F G

LXV. *Imp.* ANASTASIVS. A.

DIVAE memoriæ Zenonis sacratissimam constitutionem, quæ de curialibus post certas excelsas administrationes seu dignitates conditionis nexu liberandis lata est, in hac parte tantummodo duximus corrigendam, qua cauetur eos etiam, qui antè eandem constitutionẽ (ab initio tamen eiusdem diuæ recordationis Zenonis imperij) comitũ priuatarum rerum nostræ uel pristinæ augustæ partis, seu comitis sacrarum largitionum, uel comitis domesticorum, quæstoris, aut magistri officiorum, ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, minimè curialium munerum laqueos ob hoc euitare: sed obligatos cum liberis suis quandocunq; progenitis & facultatibus suis, post administrationem depositam curiæ commoditatibus inseruire: nisi forte alijs priuilegijs super hoc legibus cognitis muniantur. his etenim, qui memoratas administrationes uel unam ex his peregerunt, necnõ liberis, & rebus eorum beneficium, quod antè per illustrem administrationem peractam eis adquisitum est, intactum illibatumq; iubemus seruari, ut relaxatione conditionis & munerum curialium per anteriores principales dispositiones sibi concessa, tam ipsi, quàm liberi eorum post huiusmodi administrationẽ adeptã procreati, unà cum proprijs substantijs potiantur: & si cõtigerit eos post diuæ memoriæ Zenonis constitutionẽ, siue per se, siue per substitutos suos, curiæ cõpetentia munera subijsse. Eadẽ uidelicet cõstitutione diuæ memoriæ Zenonis ex die, quo promulgata est, suas uires obtinẽte: cum cõueniat leges futuris regulas imponere, nõ præteritis calumnias excitare. H

LXVI. *Imp.* IVSTINIANVS. A.

CVRIALIBVS consortijs cõsulentes, censemus, ut nemo sibi blandiatur, & non certis modis sese liberum esse existimet, sed pro nostra forma tantummodo sciat posse libertatem sibi curialis competere conditionis: omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandis. Si quis igitur uel summum patriciatus honorem fuerit consecutus, siue infulis consulatus honorarij aut ordinarij fuerit ampliatus, ut uel consul, uel consularis efficiatur, seu præfectorum prætorio infulas susceperit gubernandas, uel urbicariam (in ipso tamen actu meruerit præfecturam, necnon magistri militum officiũ gerendum susceperit: is gaudeat se huiusmodi conditionis esse exsortem & liberum cum suis facultatibus, suaq; posteritate, quam postquàm meruit dignitatem, uel actum gessit, ediderit: anterioribus filijs in conditione pristina remansuris. Sed & tam prælaturæ quæstoris, quàm uiri eloquentissimi fisci patroni, tam præfecturæ, quæ orientalibus & Illyricianis præsidet sedibus quàm urbicariæ, cum ad fisci patronatum peruenerint, nexibus curiæ liberantur, unà cum substantijs, & liberis suis, quos uel antè habuerint, uel postquàm ad eundẽ gradum prouecti sunt. Viri etiam clarissimi principes agentium in rebus curiæ libertatem ex antiquis legibus consecuti sunt: & uiri spectabiles proximi sacri scrinij nostræ memoriæ & sacrarum epistolarum, necnon sacri scrinij libellorum, sacrarum que cognitionum & dispositionum, cum substantijs suis & liberis, quos post emerita stipendia susceperint. hoc etiam nos corroborantes intuitu laborũ, quos multo, longo, prolixoq; tempore pertulerũt, intactũ illibatũq; conseruamus: ut hi omnes fortuna curiali liberentur cum sua substãtia suaq; sobole secundũ ea, quæ prædiximus, ex quo tamẽ sequente. nã progenitos antea nullius futuri fisci patroni liberos cõcedimus liberãdos, ut ne quod summis apicibus dignitatũ non est cõcessum, hoc alij sibi audeant uindicare: sed progeniti filij antè, quàm ad fisci patronatum I K

peruenerint, in conditione pristina remaneant. Alijs autem modis, quàm his, quos singulatim enumerauimus, siue legibus antiquis cõprehensi sunt (qualis erat is, quẽ ex tribus maribus concessum ante fuerat patri maximo senatui sociare) siue comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: sed siue pragmatica sanctio super hoc processit, siue sententia eminentissimæ præfecturæ, siue alius modus (quicunque excogitatus est) omnia ea penitus uacuari, & pro infectis haberi, & curialia corpora suis reddi ciuitatibus, & substantias eorum subiacere, nulla excusatione eis penitus competente.

B

SI SERVVS AVT LIBERTVS AD DECVRIONAtum adspirauerit. TIT. XXXII.

I. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. et CC.

SI LIBERTVS uel ius aureorum annulorũ adeptus non est, uel natalibus suis non est restitutus: præses prouinciæ nõ tantum curiæ participare non permittet, sed iuxta legis seueritatem congruenti pœna ulciscetur.

II. Imp. CONSTANTINVS. A.

PRAESES prouinciæ si eum, qui ædilitate fungitur, seruum tuum esse cognouerit: si quidem non ignarum conditionis suæ ad ædilitatem adspirasse prospexerit: ob uiolatam serui li macula curiæ dignitatem, congruenti pœna afficiet. Si uero cum opinione publica mater eius pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorẽ errore lapsus processit: dominio tuo eum subiugabit.

C

DE PRAEDIIS DECVRIONVM SINE decreto non alienandis. TIT. XXXIII.

I. Impp. VALENTIN. et VALENT. AA.

SI QVIS decurionum uel rustica prædia, uel urbana uenditor necessitate coactus addicit: interpellet iudicem competentẽ, omnesque caussas sigillatim, quibus strãgulatur, exponat: & ita demum distrahendæ possessionis facultatem accipiat, si

D alienationis necessitatẽ probauerit. Infirma enim uenditio erit, si hæc fuerit forma neglecta. ita enim fiet, ut nec immoderatus uenditor, nec emptor (cuiuscunque sit conditionis) inueniatur iniustus. Denique nihil erit postmodum, quo uenditor uel circumuentum se insidijs, uel oppressum potentia comparatoris queri debeat: quandoquidem sub fide actorum, & necessitate distrahentis, & de uoluntate patuerit comparantis. Quod si quis contrà uetitũ occultis molitionibus per suppositas fraude personas cuiuslibet loci, quem tamẽ ei decurio distrahebat, comparator exstiterit: sciat se precio, quod dedit, esse priuatum, & locum, quem comparauit, cum fructibus esse restituendum.

II. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

NEC VENDITIO rei hæreditariæ curiæ adquisitæ, aut debitoris hæreditarij, qui soluerit,

E liberatio aliter admittenda est: nisi apud acta totius, uel maioris partis ordinis intercedente decreto, ineundi contractus, uel dissoluẽdæ obligationis caussa probetur. Ita enim & id, quod ex ea redigitur, ad prędiorum iubemus comparationem expendi. quorum reditus omnes (sicut dictum est) eiusdem curiæ publicis muneribus, quæ solatio egere constiterit, iustissimè seruabuntur: ex consensu omnium, maximè ditiorum, uel idonea fideiussione oblata, conductoribus eligendis.

III. Imp. ZENO. A.

CVRIALES uendere quidem res immobiles, uel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti: donationes uero, uel permutationes, uel quoslibet alios etiam sine decreto permittimus celebrare contractus: quoniam & sacræ constitutiones, quæ super hoc à retrò principibus latæ sunt, in plurimis suis partibus de precio nõ redhibendo locutæ sunt: ut ex hoc apertissimè detur intelligi, solũ emptionis decurionibus sine decreto interdictum fuisse

fuisse contractum, cum tamen uenditio intercedente (ut dictum est) decreto agitur, nullum eos, uel qui ab his comparant, dispendium cuiuscunque personæ, uel caussæ, uel theatralis liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicitur) sustinere decernimus: nec ex tabella decretum recitati, sed curialium uel maioris partis curiæ relatione currente, sine ulla malignitate referentium, uel damno contrahentium, ad confirmandam emptionem competentis iudicis proferri sententiam. F

QVANDO, ET QVIBVS QVARTA PARS debetur ex bonis decurionum, & de modo distributionis eorum. TIT. XXXIIII. G

I. *Impp.* THEODOS. & VALENT. AA.

SI DEcurionum consortio sit alienus, qui curiali successit: competentis eidem iuris (siue ex asse, siue ex parte hæres sit, bonorumúe possessor) partem quartam iure optimo à curia peti decernimus.

II. *Iidem* AA. *Apollonio*. P. P.

MEMINIMVS nuper emissa lege diuali, portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentiũ, quæ ex qualibet nouissima uoluntate, uel ab intestato etiam, ad quẽcunque (præterquam si ad filios curiales deferantur) curialium deputasse corporibus. sed multi tanquàm corrumpendi totius patrimonij occasione captata, uniuscuiusque rei sibi particulam uindicando, adeo totas dilacerant facultates, ut dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque iura præcipitent. Quorum nimiam licentiam prouida dispositione refrenantes, ipsis quidem curialibus occupandi sua authoritate res mortui copiam denegamus. Hæres autem, ad quem ab intestato uel ex postrema uoluntate directis uel fideicõmissarijs uerbis decurrit hæreditas, omne patrimonium, quod relictum est, in partes quatuor diuidi procuret: ut rebus totis in sortium casum deductis, uel curiæ quadrantis, uel hæredi aut fideicommissario per uniuersitatem dodrantis electio ex sortis felicitate contingat. ita scilicet & præfati successores & curia promiscui rerum dominij liberabuntur incommodo. Naturale quippe uicium est negligi, quod communiter possidetur: utque se habere nihil, qui non totum habeat, arbitretur: denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum inuidet alienæ. Sed ubi quarta pars bonorum mortui curię debet offerri: immobiles quidem res, quæ nec latere facilè possunt, nec cuiquàm) si diuulgentur) officiunt, sub aspectu etiã curialium æstimari diuidique concedimus. mobiles autem res, uel se mouentes, uel instrumenta, uel si quid aliud in huiusmodi iure consistat, in mediũ proferri diuulgarique non patimur: sed iuratis successoribus, cum apud se diligenter æstimauerint, quæ quantique sint precij facultates, credi oportere decernimus. quid enim tam durum, tamque inhumanum est, quàm publicatione pompaque rerum familiarium, & paupertatis detegi uilitatem, & inuidiæ exponere diuitias? In exigendis uero debitis, si precium, quod pro quarta parte actionum curiæ competit, successores præstare noluerint: cautionibus iurata fide prolatis in medium, unusquisque à debitoribus conuenientem sibi exigat portionem. eque diuerso æs alienum, si cui defunctus fuerat obligatus, tam ijdem successores, quàm curia pro sua sorte restituere cõpellantur. Quòd si sæpedicti successores sacramentum sibi crediderint excusandum: tunc nero ad similitudinem rerum immobilium diligẽtior curialibus omnium rerum indago præbebitur, scilicet ut uniuersis mortui facultatibus in aperto propositis, uel æstimatio rerum, uel diuisio sub præsentia curialium celebretur. In omnibus autem casibus, ubi quarta pars curiæ competit, transactiones interpositas firmas illibatasque manere decernimus. Ad filiorum uero curialium, uel nepotum, ac pronepotum scilicet decurionum similitudinem, ad quos intẽgras opes peruenire censuimus: filiam, quinetiam neptem, proneptemúe principali eiusdem ciuitatis, unde pater, auus, uel proauus oritur, nuptam: rerum uel ab intestato, uel ex dispositione ultimæ uoluntatis quæsitarum, intẽgrum nullaque parte minutum dominium

A nium habere sancimus. Quòd si post parentum obitum inueniantur innuptę, uel uiduę: impuberibus quidem, post transactam pubertatem: in alijs uero, quę pubertatem excesserint; uel etiam in uiduis, post mortem parentis triennium duntaxat nolumus exspectari: ut interim quarta portio suspensa, aut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem ciuitatis fuerit collocata, perpetuo iure permaneat: uel si intra id tempus alienum ab eadem curia sortiatur maritum, penitusúe nupta non fuerit, memorata pars totius substantiæ curiæ cum triennij tam urbanorũ, quàm rusticorum prædiorum duntaxat fructibus addicatur: ita tamen, ut & optionis cōditio in offerendis rebus quartæ partis uel dodrantis, & sacramenti, tam de quãtitate, quàm de æstimatione rerum mobilium, deq; actionibus inferendis, uel excipiendis (sicut in extraneis personis dictũ est) ratio cōseruetur. Sed & si mater mortui, uel auia tempore, quo filius nepośue moritur, in cōiugio eiusdem ciuitatis curialis inuēta fuerit: ne ipsas quidē patimur quartæ portionis subire iacturã. Extraneum quin etiam hæredem propinquitatis quidem iure discretum, tamen curiæ eiusdem ciuitatis obnoxium, supradictæ portionis dispendio liberamus. D. VII. Id. Mart. Constantinop. Dioscoro & Eudoxio COSS.

III. Imp. IVSTINIANVS. A.

SI QVIS curialibus muneribus obnoxius, uno forte uel pluribus filijs uel filiabus derelictis, filio quidē uel filijs suæ substantiæ partem minimã dereliquit (eam tamē, quę excludere eos ab inofficiosi querela potest) alijs autem suam substantiam dereliquit, ut ex hac patri- C monij distributione apud filiũ quidem uel filios curiales minima pars substãtiæ remaneat; totũ autem curiale munus masculis immineat, siue filij sint, siue nepotes, uel pronepotes, curiali tamen conditioni obnoxij: sancimus huiusmodi iniquitatē resecari, & non minus quarta portione in masculos posse testatorem transmittere, siue unus est filius, siue plures, nulla deminutione ex permistione sororũ eius facienda: ut non solum corporibus, sed etiam substantijs laborantes, possint curiale habere consortiũ. Ad hoc sancimus, si quis curialis filiabus pluribus derelictis ab hac luce fuerit subtractus, quarum una curiali eiusdem nupserit ciuitatis, alijs filiabus, quæ ad huiusmodi uota non migrauerint, uel extraneis in reliquam partem hæredibus derelictis: non uideri curiæ ex sententia legis Theodosianæ ad Apollonium scriptæ satisfieri, sed omnino quartam partem patrimonij curia consequatur, siue uni D filiæ, quæ curialibus nuptijs copulata sit, deputanda, siue ex alijs hæredibus colligenda: filia proculdubio, quæ curiali nupserit, immuni ab huiusmodi quartæ datione seruanda: cũ per maritum eius, quantum ad ipsius personam, curiæ sit satisfactum. Et hoc obseruari non solum, si ultimo elogio condito testator curialis decesserit, sed etiam si intestatò suũ diem obierit. sed & si quid minus quarta parte fuerit uel minimè derelictum curialis modis omnibus uel filiæ, quæ nupta est eiusdem ciuitatis decurioni, ex substantia patris curialis uel deputari, uel adimpleri: nullo obstaculo curiæ opponendo, si secundum prædictam legem filius, nepos, pronepos, pater auus, proauus curiali morienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacunq; uel dignitate uel occasione fuerint absoluti. in hoc etenim Theodosianæ legi apertissimè uolumus esse derogatum. Et generaliter definimus, ex omni caussa, neque E masculos liberos, neq; filias copulatas matrimonio curialis minus quarta parentis substantiæ habere: uel non exstantibus filijs uel filiabus, sed alijs hæredibus ipsam curiam secundũ anteriores leges quartæ curialis morientis habere solatium.

DE IMPONENDA LVCRATIVIS DESCRIPTIONE. TIT. XXXV.

I. Impp. THEOD. & VALENT. AA. ad Apollonium P. P.

DESCRIPTIONIS onere siliquarum quatuor, quas ex lucratiuis iugationibus tantum, non humanis, uel animalium censibus, neq; mobilibus rebus iubemus indici, & si curiales non sint, maiores ac posteros liberamus. ut si pater, auus, proauus, filio, nepoti, pronepoti, uel filiæ, nepti, proneptiúe (nec interest nuptæ sint

curialibus, nec'ne) in postrema uoluntate, uel inter uiuos etiã donatione quidquam de suis F
opibus largiatur: memoratæ descriptionis cesset indictio. Eq́ diuerso ut si posteri ad maiores prædicta sibi consanguinitate deuinctos præfatis titulis suas conferant facultates: nullius accessione grauaminis huiusmodi liberalitas oneretur. in tam enim necessarijs sibi coniunctisq́ personis sub liberalitatis appellatione debitum naturale persoluitur. cuius autoritatem iuris pariter ualere sancimus, etsi ab intestato succedant præfati sibi generis ordine sociati. ex his enim successionibus maximè debiti potius solutio, quàm muneris oblatio comprobatur, quæ non largientibus etiã dominis, ipsa propinquitatis serie deferuntur.

Cæteri uero, licet quadã inter se cognatione iungantur, nunquàm tamen curiale prædiũ G
sine prædicto onere lucrabũtur: nisi forte is, cui lucro res cesserit, eiusdem ciuitatis ordini sit obstrictus: qui licet inter extraneos numeretur, uacuum tamen ea functione, quod datũ est, consequatur. nam cum personæ conditio non mutetur, ne rei quidem statum conuenit immutari. Lucratiuas uero res eas tantum uolumus appellari, & prædictę descriptionis grauamen excipere: quæ hæreditatis, legati, fideicommissi iure, mortis caussa donatione, uel cuiuslibet postremæ uoluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter uiuos etiam donatio simplici liberalitate confecta lucratiuæ merebitur & nomẽ & sarcinam. Si uero uel socer futurus filij, uel nepotis, uel pronepotis sponsæ adfinitatis coeundæ caussa donauerit, uel parens etiã filiam, uel neptẽ uel proneptẽ curiali seu extraneo nubentẽ dotauerit: licet casu mortis, uel diuorij euẽtu, res eius, cui data est, uertatur ad lucrũ: nec inter lucratiuas numerabitur, nec descriptionis oneri subiacebit. Nec enim iuris optimi est matrimonium, cum tot H
tantisq́ suis difficultatibus opprimatur, aduenticijs etiam cumulare ponderibus. Res uero, quę memoratis caussis lucratiuę semel nomen exordiũq́ sortita est: licet ab eo, qui susceperat, ad alterum emptionis uel cuiuscunq́ contractus iure migrauerit: cum prædicto descriptionis grauamine proculdubio transferetur, ut uel sciens sibi imputet, qui accepit onera tam: uel si ignorauerit, quod interest, consequatur. Contraq́ si cuiuslbet contractus exordio lucratiuæ nomen euaserit: & si postea lucri titulo in dominium alicuius ceciderit: sarcinã memoratę descriptionis effugiet. nulla enim in huiuscemodi caussis cõfusionis intercedit occasio, si ad primordium tituli posterior quoque formetur euentus: nisi forte res decurionis, quæ ad eum cuiuslibet mercimonij iure peruenerit, ad alterum fuerit postrema eius uolũtate, uel ab intestato, uel inter uiuos donatione translata. tunc enim, quia semel in personam I
cecidit, principali ueterum titulorum nequaquàm ratione perspecta: conditionem & onus merebitur lucratiuæ. D. VII. Id. Mart. Constantinop. Dioscoro & Eudoxio. V V. C C. COSS.

DE PRAEBENDO SALARIO TIT. XXXVI.

1. Imp. ALEXANDER. A.

NVLLI SALARIVM tribuatur ex iuribus reipublicæ, nisi ei, qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus.

SI CVRIALIS RELICTA CIVITATE RVS habitare maluerit. TIT. XXXVII. K

1. Imp. CONSTANTINVS. A.

CVRIALES omnes iubemus interminatione moneri, ne ciuitates fugiant, aut deserant, rus habitandi caussa: fundũ, quẽ ciuitati prætulerint, scientes fisco esse sociandũ, eoq́ rure se carituros, cuius caussa impios se patriã uitando demonstrauerint.

DE MVNICIPIBVS ET ORIGINARIIS TIT. XXXVIII.

1. Imp. ALEXANDER. A.

Cum

A *De municipib. &c. De incolis & ubi quis domicil. &c.*

CVM te Biblium origine, incolam autē apud Berytios esse proponis: meritò apud utrasque ciuitates muneribus fungi compelleris.

II. *Imp.* GORDIANVS. A.

SI (VT proponis) ea, quæ ex caussa fideicommissi te manumisit, ab ea libertatem instari fuerit consecuta, quæ originem ex prouincia Aquitania ducebat: tu quoque eius cōditionis eiusque ciuitatis ius obtines, unde quæ te manumisit, fuit. eorū enim cōditionē sequi ex caussa fideicommissi manumissos pridem placuit, qui libertatem præstiterint, non qui rogauerint.

III. *Imp.* PHILIPPVS A.

B FILIOS apud originē patris, non in materna ciuitate, & si ibi nati sunt (si modo non domicilijs retineantur) ad honores seu munera posse compelli, explorati iuris est.

IIII. *Impp.* DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. A A.

ORIGINE propria neminem posse uoluntate sua eximi, manifestum est.

V. *Imp.* CONSTANTINVS A.

SI QVIS cum ex maiore, uel ex minore ciuitate originem ducit, eandem euitare studeat, & ad alienam se ciuitatem incolatus occasione contulerit, & super hoc uel preces dare tentauerit, uel qualibet fraude niti, ut originem propriæ ciuitatis eludat: duarum ciuitatum decurionatus onera sustineat, in una uoluntate, in altera originis gratia.

C DE INCOLIS, ET VBI QVIS DOMICILIVM HABERE uidetur, & de his, qui studiorum caussa in alia ciuitate degunt TIT. XXXIX.

I. *Imp.* ANTONINVS A.

NON tibi obest, si cum incola esses, aliquod munus suscepisti: modo si antè, quàm ad alios honores uocareris, domicilium transtulisti.

II. *Imp.* ALEXANDER. A.

NEC IPSI, qui studiorum caussa aliquo loco morãtur, domicilium ibi habere creduntur, nisi decem annis transactis eo loco sedes sibi cōstituerint secundum epistolam diui Hadriani: nec pater, qui propter filium studentem frequentius ad eum commeat. Sed si alijs ra-
D tionibus domicilium in splendidissima ciuitate Laodicenorū habere probatus fueris: mendacium, quò minus muneribus fungaris, non proderit.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

EST uerum eos, qui in territorio alicuius ciuitatis cōmorantur, uelut incolas ad subeunda munera uel ad capiendos honores non adstringi.

IIII. *Iidem* AA. & CC.

CVM neque originales, neque incolas uos esse memoratis: ob solam domum uel possessionem (licet de substantia decurionis adquisita sit) ea caussa publici iuris authoritas muneribus subiugari non sinet.

V. *Iidem* AA. & CC. *Marcellino.*

PRIVilegio speciali ciuitatis non interueniente, tamen originis ratione, ac domicilij uo-
E luntate, ad munera ciuilia quenque uocari, certissimum est.

VI. *Iidem* AA. & CC.

SI IN patria uxoris tuæ, uel qualibet alia domiciliū defixisti: incolatus iure te ultro eiusdem ciuitatis muneribus obligasti.

VII. *Iidem* AA. & CC.

CIVES quidem origo, manumissio, allectio, uel adoptio: incolas uero (sicut & diuus Hadrianus edicto suo manifestissimè declarauit) domicilium facit. Et in eo loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis larem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: unde cum profectus est, peregrinari uidetur. quod si redijt, peregrinari iam destitit.

VIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A.

SENATORES in sacratissima urbe domicilium dignitatis habere nidentur.

IX. Impp. VALENTIN. & VALENS AA.

MVLIERES honore maritorum erigimus,& genere nobilitamus,& forũ ex eorum perso na statuimus.sin autem minoris ordinis uirum postea sortitæ fuerint: priore dignitate pri uatæ,posterioris mariti sequantur conditionem,& domicilium mutamus.

DE HONORIBVS ET MVNERIBVS NON CONtinuandis inter patrem & filium,& de interuallis TIT. XL.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA.

SICVT & honores & munera, cum pater & filius decuriones sunt, in eadem domo continuari non oportet:ita uacationum concessa tempora non alijs prodesse possunt,quàm his,qui ad eosdem,uel alios honores, eademq; uel alia munera de nouo uocantur.Pro infante uero filio,quem decurionẽ esse uoluisti,quanquam fidem tuam in posterum adstrinxeris: tamen onera sustinere non cogeris:cum ad ea tantum,quæ mandari possunt,uoluntatem dedisse uidearis.

II. Imp. GORDIANVS A.

AB HONoribus ad honores eosdem quinquennij datur uacatio:triennij uero ad alios. legatione autem perfunctis biennij uacatio concessa est.

III. Idem Augustus.

INTERualla temporum, quæ in unius persona locum habent, fratribus (licet communia possideant bona) minimè prodesse,frequenter constitutũ est.Sanè his missis, qui necdum functi muneribus ad hoc idonei constituti uocari debent,uos si ad obsequium ciuilium muneium reperit paruisse:ne interim interpellemini,præses prouinciæ prouidebit.

DE MVNERIBVS PATRIMONIORVM TIT. XLI.

I. Imp. ANTONINVS A.

CIVILIA munera per ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt.

II. Idem Augustus.

MVNera,quæ patrimonijs publicę utilitatis gratia indicũtur,ab omnibus subeũda sunt.

III. Imp. ALEXANDER. A.

QVI immunitatem munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent.in quibus caussis & hospites recipiendi sunt.

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA.

NON uidetur abhorrere à ratione sententia,qua præses prouinciæ equos curiales alere, non personarum, sed patrimonij esse decreuit. & tamen si iniqua esset, omisso à te appellationis auxilio, necessario permanet.

V. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIAN. AAA.

NEQVE tempore ætatis, neq; numero liberorum à muneribus, quæ patrimoniorum sunt,excusationem quis habere potest.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

PROfessio & desiderium tuum inter se discrepant.nam cum philosophum te esse proponas:uinceris auaricia,& rapacitate:& onera,quæ patrimonio tuo iniunguntur,solus recusare conaris.quod frustra te facere,cæterorum exemplo poteris edoceri.

VII. Iidem AA. & CC.

ETIAM minores ætate patrimoniorum muneribus subiugari solent. Vnde intelligis te frustra plenam immunitatem desiderare,cum munera,quæ impensas exigunt,subire te necesse sit.

VIII. Imp. CONSTANTINVS A.

NEC protostasiæ,uel sacerdotiæ,uel decaprotiæ munera corporalia sunt,sed tantũ patrimonij

monij esse, non ambigitur. IX. Impp. VALENT. et VALENS. AA.

PATRIMoniorum munera mulieres etiam sustinere debent.

X. Iidem AA. et GRAT. A.

QVAntum ad extraordinarias indictiones pertinet, præsidibus significamus, ut omnes possessores, cæterosq; sciant conueniri debere: quandoquidem ea patrimonij munera esse constet, meritoq; ab omnibus agnosci debeant, quò facilius obsequijs publicis pareatur.

QVEMADMODVM CIVILIA MVNERA indicuntur TIT. XLII.

B

I. Imp. ALEXANDER. A.

CVM te curatorem ad cogendas angarias creatum, appellationem interposuisse proponas: præses prouinciæ, si alterius curiæ te esse animaduerterit, ad alieni corporis munera uocari non sinet: quia eius patriæ oneribus respondere debes, cui te attributum esse commemoras.

II. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA.

MAIORibus honoribus functos ad minores deuocari non oportere, rationis est.

III. Iidem Augusti.

CVM te omnibus muneribus functũ esse adseueres: ad eadem munera, si aliorũ ciuiũ copia est, qui obsequijs ciuilibus fungi possunt, præses prouinciæ deuocari te non permittet.

C

IIII. Iidem AA. & CC.

VLtra modum sumptuũ te muneribus ciuilibus grauari, leuitatis alijs. præses prouinciæ non patietur: sed æqualitatem, tam iuris, quàm censuræ memor, circa ordinem custodiet.

DE HIS, QVI SPONTE PVBLICA MVNERA subeunt TIT. XLIII.

I. Imp. ANTONINVS. A.

VETERani, qui cum possent se tueri immunitate his concessa, decuriones se fieri in patria sua maluerunt: redire ad excusationem, quam reliquerũt, non possunt: nisi certa lege & pacto seruandæ immunitatis, uel partem eius honoris agnouerint.

D

II. Imp. ALEXANDER. A.

QVI publici muneris uacationem habet, si aliquem honorẽ, excepto decurionatu, sponte susceperit: ob id, quod patriæ suæ utilitatibus cesserit, uel gloriæ cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit: competens priuilegium non amittit.

III. Imp. LEO Augustus.

QVI cõditioni non obnoxius curiali, quemlibet honorẽ uel munus uoluntate propria in quacũq; gesserit ciuitate: nullum præiudiciũ circa fortunã suam statumq; sustineat: sed tam ipse, quàm liberi eius, & qui ex his in posterũ procreãdi sunt, ab omni huiusmodi nexu cum suis facultatibus liberi alieniq; permaneãt: ita tamen, ut si aliqua functio uolentibus eis fuerit iniũcta, ex qua necesse sit eos aliquid accipere: quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse cõstiterit, soluentes, sine ulla molestia uel conditionis suæ formidine discedant.

E

Si quis uero ex his omnia decurionum munera, uel functiones, uel honores, nulla imminente necessitate, sed sua sponte peregerit: cum pro sua liberalitate patrem ciuitatis, in quã uoluntarius municeps apparebit, si hoc ei libuerit, fieri constituiq; hac legẽ decernimus.

IIII. Imp. IVSTINIANVS A.

EOS, qui curiali fortuna liberi constituti, postea se curiæ cuiuscunq; ciuitatis obtulerint: confidere uolumus, quod posteritas eorum non solum iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreanda, huiusmodi fortuna libera remanebit: siue specialiter sub hac legẽ curiæ se obtulerint, ut ab his descẽdentes tali fortuna liberi permaneant, siue nullam huiusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati uel concepti post talem deditionem patet

nem paternam conditionem sequi debeant. hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendam ciuitatibus huiusmodi opitulationem constituere properauimus. ita tamen, ut nec occasione quartæ portionis bonorum huiusmodi decurionis quicunque successores eius aliquam inquietudinem patiantur, utpote libera eius substantia omni curiali grauamine conseruanda. & si quid defunctus uel ex administratione curialium munerum, uel ex quarta portione ad eandem curiam semel uel sæpius deuoluta, uel ex alia quacunque caussa eidem curiæ debuisse probetur: hoc idem successores curialibus reddere minimè dubitent: illis scilicet, quæ super naturalibus filijs, quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit, uel postea dederit, ut legitimos tam ex testamento, quàm ab intestato successores habeat, non solum ueteribus legibus, sed etiam nostris sanctionibus disposita sunt: præsenti lege excipiendis, ut non ipsi tantum filij naturales, sed etiam ex his procreandi mares paternam sequantur fortunam, uel maribus liberis minimè subsistentibus, quarta pars substantiæ mortui curiæ deputetur. G

DE HIS, QVI A PRINCIPE VACATIOnem acceperunt TIT. XLIIII.

I. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

NVLLVS uacationem temporalem curialis accipiet: nisi id fortè ueris ac probatis caussis adnotatio nostra concesserit. H

DE VACATIONE PVBLICI MVneris TIT. XLV.

I. Imp. GORDIANVS. A.

MVNERIS publici uacationem ea cõtinere, quæ non lege, non senatuscõsultis, non cõstitutionibus principũ iniunguntur, meritò responsum est. ad quam formam iuris pertinet, si cœperis ad munera extraordinaria à magistratibus deuocari. appellatione enim interposita poteris apud præsidem iuris rationibus protegi.

DE DECRETIS DECVRIONVM SVPER IMMVnitate quibusdam concedenda TIT. XLVI. I

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

EXCEPTIS, qui liberalium studiorum antistites sunt, & qui medendi cura funguntur, decreto decurionum immunitas nemini tribui potest.

II. Iidem AA. & CC.

ORDINIS ambitiosa decreta sacris constitutionibus reprobantur.

DE EXCVSATIONIBVS MVNERVM TIT. XLVII.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC.

ETIAM hi, qui nostra procurasse monstrantur, muneribus ciuilibus, quæ dignitati eorum congruunt, fungi debent. K

II. Pars actorum DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC.

INDVCTIS Firmino, & Apollinario, & cæteris principalibus Antiochiensium adstantibus, dixit Imperator Diocletianus. Certis dignitatibus data à nobis indulgentia est munerum ciuilium & personalium, id est his, qui aut ex protectoribus sunt, aut ex præpositis. hi ergo ad munera personalia aut ciuilia non uocabuntur.

III. Iidem AA. & CC.

TVTELAE sollicitudo à muneribus ciuilibus non excusat, utpote cum nec tres simul iniunctæ diuersarum domuum huiusmodi beneficium præstent.

IIII. Iidem AA. & CC.

A *De excusationibus munerum.*

HYDraulæ munerũ ciuiliũ immunitatẽ sibi iure cõcessam adprobare minimè possunt.

V. *Iidem* AA. *et* CC.

PROcuratores absentiũ reipublicæ caussa munerũ ciuilium uacationem non habent.

VI. *Iidem* AA. & CC. *Caio.*

VEnatoribus immunitas ob hãc professionẽ solam nullo iure cõcessa probari potest.

VII. *Imp.* CONSTANTINVS A.

NEgociantes, nestiarios, linteones, purpurarios, & parthiarios, qui deuotioni nostrę deseruiunt, uisum est secundum ueterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

B VIII. *Idem Augustus.*

PLACET nullum omnino iudicem de cætero prouincialibus inferendum aliquid indicere: ut ea tamen sedulo cunctorum studio pensitentur, quæ canonis instituti forma complectitur, uel nostra clementia decreuit inferenda, uel delegatione solenniter sanciente, uel epistolis præcedentibus. Sed si quid urgere forsitan cœperit: referri ad celsitudinem tuam statuimus, & authore te fieri, & eo persoluto referri ad scientiam nostram, ut nobis iubentibus roboretur. Si quis autẽ usurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conatus exigere: obnoxius quadrupli repetitione teneatur. quæ seueritas iussionis ordinariorum iudicum officiorumq; terrorem debebit excutere: ut si eorum uel gratiosa conniuentia, uel ignobili dissimulatione temeritas admiserit curialis: eos quoq; damni simplicis pœna castiget.

C IX. *Impp.* VALENTIN. & VALENS AA.

ILLud conuenit præcaueri, ne quis hanc, quæ personalis est functio, precio putet esse taxandam. X. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

PRIVATAE rei nostræ priuilegijs permanentibus, nihil extra ordinem prædia iure perpetuo consignata sustineant: neque adiectis sæpius, ac præter primum delegationis canonem postulantis adficiantur impendijs: quandoquidem nec; aurario canoni sub priuilegijs æstimato aliquid ex ea iubẽtibus nobis præbitionum diuersitate decutitur: & pari cum cæteris æstimati sorte non conuenit, quos præter annonarias functiones æstimata perpetuo pensitationis prærogatiua nexuit.

XI. *Iidem Augusti.*

D EOs, qui cum honore comitũ nomine magistrorũ memoriæ præfuere, uel epistolis, uel libellis, item eos, qui ibidem peragendis signandisq; responsis nostræ mansuetudini obsecundant omnium ciuiliũ munerũ fieri iubemus exsortes. Igitur qui ex eo gradu palatio nostro abscesserint: adesse sibi competentia priuilegia glorientur. qui uero superioribus dignitatibus creuerint: nihilominus eius loci priuilegia præstò sibi fuisse lætentur.

XII. *Iidem Augusti.*

MAXIMarum culmina dignitatum, consistoriani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes, atque excubicularij ab omnibus sordidis muneribus uindicentur. cæteros autem palatina uel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contineat, si prioribus statutis se ad huiusmodi exceptionem docuerint pertine-
E re: ut non singulis indulta personis, sed in commune dignitati uel corpori huiusmodi beneficia doceantur fuisse concessa. circa rhetores atq; grammaticos eruditionis utriusq; uetusto more durante. Sordidorum uero munerum talis exceptio sit, ut patrimonijs dignitatum superius digestarũ nec conficiendi pollinis cura mandetur: aut panis excoctio, aut obsequium pristini, nec paraueredorum huiusmodi iuris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rheticus limes includitur, uel expeditionis Illyricæ pro necessitate uel tempore utilitas adiuuatur. operarũ quoq; artificum diuersorum, excoquendæ etiam calcis obsequia nulla de talibus adiumẽto poscantur. materiam lignorum atq; tabulata exceptorum uirorum patrimonia non præbeant. carbones quoq;, nisi cum quem moneta solenniter uel fabricatio secundum ueterem morem poscit armorum, ab huiusmodi iuris præbitione desistãt. publicis uel sacris ædibus cõstruendis atq; reparandis capitalis atq;

temonis necessitas nulla mandetur. legatis atque allectis sumptus possessio huiusmodi priui legijs munita non conferat. hoc tamen his patrimonijs prosit, quæ dignitatem proprio ui- dentur nomine possidere. eos etiam, qui simili honore functi sunt, generali prærogatiua à præbitione sordidorum muerum uindicamus. F

XIII. *Iidem Augusti.*

SORDIDORUM munerum excusatio delata personis ad hæredem successorémue transire non potest. neque enim potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatio- ne dignitatis, atque militiæ indulsisse nos constat.

XIIII. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA. G

EAM legem, quam de extraordinarijs sordidisque muneribus expressis uocabulis fun- ctionum, & insignibus dignitatum sine ulla ambage proscripsimus: ita circa eos, in quos no stra munera redundarunt, esse præcipimus seruandam, ut ijsdem beneficijs, non quamdiu militauerint, sed quamdiu uixerint, perfruantur.

XV. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

EVIDENTER atque absolutè iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes, seu conductionis titulo, seu perpetuario iure teneātur, aliquid præter ordinem superindicti uel precij nomine, uel de sordidis quibuscunque muneribus agnoscant. Nam & hoc à diuis prin cipibus impetratum est, & à nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur iudicum contrà fecerit: quinque pondo auri de facultatibus suis, & de officijs suis totidem, & de curialibus, qui exsequi malè iussa festinant, nouerit eruenda. H

XVI. *Iidem Augusti.*

AB illustribus personis sordida munera & extraordinariæ necessitatis dāna remouemus.

DE QVIBVS MVNERIBVS VEL PRAE- stationibus nemini liceat se excusare

TIT. XLVIII.

I. Imp. AVRELIANVS A.

COMPARATIONI transuectionique specierum uniuersi sine ullo priuilegio coar- tentur ad necessitates Illyricianas. nam in his duntaxat titulis nullum sub quo- piam cessare priuilegij uelamento censemus: sed sub hac conditione, cum tem- pus exegerit, huiusmodi collationi succumbant, ut non tantum requiratur ido- neus, uerum uniuersi pro portione suæ possessionis iugationisque ad hæc munia coarten- tur, & à summis sarcina usque ad infimos decurrat. I

II. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Taurum P.P.

CVM ad felicissimam expeditionem numinis nostri omnium prouincialiū per loca, quā iter arripimus, debeant nobis solida ministeria exhiberi: neminem penitus ab angarijs, uel parangarijs, uel plaustris, uel quolibet munere excusari præcipimus: sed omnes, siue ad diui- nam nostrā domū, siue ad uenerabilis augustæ, uel ad sacrosanctas ecclesias, uel quaslibet il lustres domos pertinēt, nec lege pragmatica, nec diuina adnotatione, sacróue oraculo excu- satos, indictionibus magnificæ tuæ sedis tempore nostræ expeditionis obedire decernimus. K

III. Imp. LEO Augustus.

HAC prouidentissima lege statuimus, omni excusatione cessante, nullaque personali digni- tate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi sublimitatis tuæ cōmisis opus exegerit murorū constructionem, seu comparationem frumenti, aliarumque specierum sine ullo impedimento. prout commodum atque necessarium magnitudo tua prospexerit, fieri.

QVI AETATE VEL PROFESSIONE SE excusant TIT. XLIX.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA.

Cum uos

A Qui ætate uel profeß. etc. Qui morbo se excusant. De his qui numero libror. &c.

CVM uos adfirmetis liberalibus studijs operam dare, maximè circa iuris professionem, consistendo in ciuitate Berytiorum prouinciæ phœnicę, prouidendo utilitati publicæ, & spei uestræ: decernimus, ut singuli usq; ad uicesimũ quintum annum ætatis suæ studijs non auocentur.

II. Iidem AA. & CC.

CVM filios tuos patria potestate liberatos, adhuc minores legitima ætate esse dicas: meritò postulas, ut liberalibus studijs non auocentur. Et ideo muneribus personalibus, quæ ad patrimonium non pertinent, non adstringentur, si ciuium inopia non est.

B III. Iidem AA. & CC.

MANIFESTI iuris est, maiores quinquagintaquinq; annis inuitos ad munera personalia uocari non posse. cum itaq; septuagenario maiorẽ te esse profitearis: si à nominatione facta appellationis auxiliũ interposuisti: tueri te notione præsidis prouinciæ potes concesso iure.

QVI MORBO SE EXCVSANT TIT. L.

I. Imp. GORDIANVS. A.

SI EA cæcitate pater tuus oppressus est, ut utriusq; oculi aciem prorsus amiserit: leuamentum personalium munerum sentiet.

C II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

CVM articulari morbo debilitatum te esse dicas: iuxta iuris publici authoritatem à personalibus muneribus uacationem habebis.

III. Iidem AA. & CC.

PODAGRAE quidem ualetudo nec ad personalium munerum excusationem prodest. uerum cum ita te ualetudine pedum afflictum dicas, ut rebus proprijs intercessionem commodare non possis: rector prouinciæ, si allegationibus tuis fidem adesse perspexerit, ad personalia munera te uocari non patietur.

IIII. Iidem AA. & CC.

CASVS corporis patris munerum personalium filio iure non præstat excusationem.

D
DE HIS, QVI NVMERO LIBERORVM VEL paupertate excusationem meruerunt TIT. LI.

I. Imp. ANTONINVS A.

NVMERVS liberorum ab oneribus non excusat.

II. Imp. PHILIPPVS A. et PHILIPP. Cæs.

FILIVM ab hostibus captum, ac necdum reuersum, ad excusationem munerum personalium patri proficere non posse, magis placuit.

III. Iidem Aug. et Cæs.

E NEPOTES in locum parentum succedentes uice eorum prodesse consueuerunt. ideoq; si quinq; numerus liberorũ ex amissorum filiorum nepotibus suppletur: à muneribus personalibus is, quem patrem tuum esse dicis, iuxta constituta excusatur.

IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA.

CVM facultates tuas omnes in filiũ tuum contulisse te, nec quidq; habere proponas: respectu eius patrimonij, quod tuum esse desijt, muneribus ciuilibus non adstringeris.

V. Iidem AA. et CC.

DE personalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus cõditione indicũtur, exemplo matrum quinq; superstitum numero liberorum eas excusari, diui parentes nostri cõstituerũt.

VI. Imp. CONSTANTINVS A.

EOS, qui cuiuscunq; sexus liberos quinq; habent, impetrata semel uacatione potiri conuenit: ita

uenit:ita,ut si in hoc numero ætatis legitimæ filius inueniatur,obeundis statim pro suo patre muneribus applicetur:patribus,qui filios uel filias quinque habuerint, promissa legibus immunitate seruanda. Quod si quis propter censum tenuiorẽ uacationẽ meruerit, atque hoc probauerit:beneficio potiatur,nec propter rerũ angustias ad personalia uocetur obsequia.

DE PROFESSORIBVS ET MEDICIS TIT. LII.

I. Imp. ANTONINVS. A.

CVM te medicum legionis secundę Adiutricis esse dicas:munera ciuilia,quamdiu rei publicæ caussa abfueris, suscipere non cogeris. Cum autem abesse desieris: post finitam eo iure uacationem,si in eorum numero es, qui ad beneficia medicis concessa pertinent,ea immunitate uteris.

II. Imp. GORDIANVS A.

GRAMMATICOS seu oratores decreto ordinis probatos, si non se utiles studentibus præbeant,denuo ab eodem ordine reprobari posse,incognitum non est.

III. Imp. PHILIPPVS A.

POETAE nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.

IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC.

ORATione diui Pij liberalium studiorũ professores, non etiam calculatores cõtinentur. H

V. Iidem AA. & CC.

NEC intra numerum præstitutum ordine inuitos medicos immunitatem habere, sæpe constitutum est:cum oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui.

VI. Imp. CONSTANTINVS. A.

MEDICOS, & maximè archiatros,uel ex archiatris,grammaticos,& professores alios literarum,& doctores legum unà cum uxoribus & filijs,necnon & rebus,quas in ciuitatibus suis possident, ab omni functione & ab omnibus muneribus ciuilibus uel publicis immunes esse præcipimus:& neque in prouincijs hospites recipere, nec ullo fungi munere, nec ad iudicium deduci, nec eximi,uel exhiberi, uel iniuriam pati: uel si quis eos uexauerit, pœna arbitrio iudicis plectetur. mercedes autem eorum & salaria reddi iubemus,quò facilius liberalibus studijs & memoratis artibus multos instituant. I

VII. Imp. IVLIANVS A.

MAGISTROS studiorum doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia.sed quia singulis ciuitatibus adesse ipsi non possunt:iubeo,quisquis docere uult,non repente,nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio ordinis probatus, decretũ curialium mereatur,optimorum consensu conspirante.

VIII. Impp. VALENTIN. & VALENS AA.

REDDatur unusquisque patriæ suæ,qui habitũ philosophiæ indebitè & insolenniter usurpare cognoscitur:exceptis his,qui à probatissimis approbati,ab hac debẽt collusione secerni.turpe enim est,ut patriæ functiones ferre non possit, qui etiã fortunæ uim se ferre profitetur. K

IX. Iidem AA. & GRAT. A.

ARCHIatri scientes annonaria sibi commoda à populi cõmodis ministrari,honestè obsequi tenuioribus malunt,quàm turpiter seruire diuitibus.quos tantum ea patimur accipere,quæ sani offerunt pro obsequijs,non ea,quæ periclitantes pro salute promittunt.

X. Iidem Augusti.

SI QVIS in Archiatri defuncti locum promotionis meritis aggregandus est:non antè eorum particeps fiat, quàm primis, qui in ordine reperientur, septem uel amplius iudicantibus idoneus adprobetur. Ita tamen,ut quicunque fuerit admissus,non in priorum numerum statim ueniat, sed cum ordinem consequatur, qui in cæteris ad priora subiectis ultimus poterit inueniri.

Grammã

XI. Impp. HONOR. & THEOD. A A.

Grammaticos, oratores, atque philosophiæ præceptores, necnon etiam medicos, præter hæc, quæ retro latarum sanctionum authoritate consecuti sunt priuilegia immunitatesque frui hac prærogatiua præcipimus, ut uniuersi, qui in sacro palatio inter Archiatros militarunt, cum comitiuam primi ordinis uel secundi adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis ascenderint: nulla municipali, nulla curialium conuentione uexentur, seu in empta administratione, seu accepta, testimonialem meruerint missionem: sint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus ubicunque positæ militem seu iudicem suscipiant hospitandũ. quæ omnia in filijs etiã eorũ & coniugibus illibata præcipimus custodiri. hæc autem & professoribus memoratis eorumque liberis deferenda mandamus.

DE ATHLETIS. TIT. LIII.

I. Imp. ALEXANDER. A.

Athletis ita demum, si per omnem ætatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus uel semel Romæ, seu in antiqua Græcia, meritò coronati, non æmulis corruptis ac redemptis, probentur: ciuilium munerum tribui solet uacatio.

DE HIS, QVI NON IMPLETIS stipendijs sacramento soluti sunt. TIT. LIIII.

I. Imp. ANTONINVS A.

Ignominiae caussa sacramento liberati, honoribus abstinere debent: à muneribus autem ciuilibus excludendi non sunt.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A.

Cum ob prouectę ætatis senium sis dimissus: honestam missionem consecutum te esse, ambigi non potest. habebis itaque à ciuilibus muneribus, necnon etiam honoribus uacationem: non tamen priuilegia ea, quæ his competunt, qui pleno stipendiorũ numero funguntur, usurpare te ius permittit: quando nõ perfecto statuto militię tempore, nec omnibus stipendijs decursis, sacramento solutum te esse, etiam ipse confitearis.

III. Iidem A A. & C C.

Veteranis ita demum onerum & munerum personalium uacatio iure conceditur, si post uicesimum annum militiæ, quam in legione uel uexillatione militauerunt, honestam uel caussariam missionẽ consecuti esse ostendantur. Vnde cum te in cohorte militasse commemores: intelligis superuacuo uacationem tibi uelle flagitare.

QVIBVS MVNERIBVS EXCVSANTVR HI, QVI post impletam militiam uel aduocationem per prouincias suis commodis uacantes commorantur, & de priuilegijs eorum, & de conductoribus uectigalium fisci. TIT. LV.

∗ Constitutio Græca. ∗

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & C C.

Non alios à muneribus & honoribus uacationem habere, quàm qui mancipatum suo nomine uectigal à fisco cõducunt, certum est. Quare eos, qui ab his quædam exercenda accipiunt, nullis priuilegijs esse munitos, haud dubij iuris est.

A *De periculo successor. parentis. De mulieribus, in quo loco &c. De legationibus.*

I. *Imp.* ALEXANDER A.

SI DE PROprio suo patrimonio muneris editionē tuo nomine pater tuus repromisit, ideoq; etiam sacerdotem te creari impetrauit, onus erogationis commune omnium hæredum eius esse, præses prouinciæ non ignorabit.

DE MVLIERIBVS, IN QVO LOCO MVNERA SEXVI congruentia uel honores agnoscant TIT. LXII.

I. *Imp.* PHILIPPVS. A.

B
EAM, QVAE aliunde oriunda, alibi nupta est: si non in urbe Roma maritus eius consistat: non apud originem suam, sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, quæ personis cohærent, quorūq; is sexus capax esse potest, compelli posse, sæpe rescriptum est. Patrimonij uero munera necesse est mulieres in his locis, in quibus possident, sustinere.

DE LEGATIONIBVS TIT. LXIII.

I. *Impp.* VALERIAN. & GALLIEN. AA.

PATER trium incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.

C II. *Iidem* AA. et VALERIANVS *Cæs.*

CVM VOS proprio nomine sumptus ob defensionem publicam susceperitis id, quod ad proprias erogationes collega uester acceperat, non uobis reddere hæredes eius oportet, sed si in ea caussa est, ut restitui omnino oporteat, reipublicæ debent potius inferre. Sanè si honorarijs aduocatorum erat ea quantitas destinata: restitui illud uobis, qui hęc præstaturi estis, non iniuria postulatis. eum autem collegam uestrum, quem à defensione patriæ destitisse dicitis, apud prouinciæ præsidem desertæ legationis arguere potestis.

III. *Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

TRANSMARINA legatione apud nos perfunctos constitutum est biennij uacationē muneerum ciuilium & honorū habere, non eos qui de proximo obsequiū reipublicæ uideantur exhibuisse.

D IIII. *Imp.* CONSTANTINVS. A.

VNIVERSI omnino ex comitibus, uel ex præsidibus, qui suffragio perceperint dignitates, ciuilibus oneribus muneribusq; teneantur adstricti, ne commoda publica cum umbratili suffragiorum pactione lacerentur. eos tamen à prædictis oneribus excipi oportebit, qui in legationibus publicis uersati sunt.

V. *Imppp.* THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. *. P. P. *Illyrici.*

SI QVOD extraordinarium consilium postulatur, cum uel ad nos est mittēda legatio, uel nostræ sedi aliquid intimandum: id, quod inter omnes communi consilio tractatuq; conuenerit, minimè in examen cognitoris ordinarij referatur. prouincialium enim desideria, quibus necessaria sæpe fortuitis casibus remedia deposcuntur, uobis agnoscere atq; explorare

E permittimus: ut sint examinis tui, quæ ex his auxilio tuo protinus implenda sint, & quæ clementiæ nostræ auribus intimanda uideantur. In loco autem publico de communi utilitate prouincialium sententia proferatur: atque id, quod maioris partis probauerit assensus, solennis firmet authoritas.

VI. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA.

QVOTIES ab Alexandrina ciuitate legatio destinatur: uniuersos curiales præcipimus, qui intra urbem consistunt, si non ægritudine uel alia excusabili necessitate impediuntur, in locum curiæ conuenire, & decreta sua propria subscriptione firmata uiro spectabili præfecto augustali insinuare: ut eius relatione comitati, tuis uirtutibus suas petitiones intiment, & sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur.

A De tabularijs,scrib.logographis,et censualib. De susceptorib.et praepositis et arcarijs.

DE TABVLARIIS, SCRIBIS, LOGOGRAPHIS, & censualibus. TIT. LXIX.

* alias De tabularijs, logographis, & scribis censualibus.

I. Imp. ALEXANDER. A.

NVLLI omnino ex tabularijs,uel scribis,uel logographis, eorumq; filijs in quocunq; officio militẽt:sed ex omnibus officijs,necnon etiam si intra nostrum palatium militant,nec dum impleto quinquennio reperti & retracti,protinus officijs municipalibus reddantur.

II. Imp. GORDIANVS. A.

B QVICVNQVE decurionum sponte se censuali ministerio mancipauerit: conditionẽ habeat,quam ipse elegit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si eum necessitas quaestionis subeundae inuenerit.

III. Impp. ARCAD. et HONOR. A A. Hadriano. P. P.

GENERALI lege sancimus, ut siue solidis prouincijs, siue singulis ciuitatibus necessarij fuerint tabularij:liberi homines ordinentur, neq; ulli deinceps ad hoc officiũ patescat aditus, qui sit obnoxius seruituti.Sed & si quis dominorum seruum suum siue colonum suum chartas publicas agere permiserit (consensum enim non ignorantiam uolumus obligari) ipsum quidem,in quantum interfuerit publicę utilitatis pro ratiocinijs, quae seruo siue colono agente tractata sunt,obnoxium detineri:seruum autem competentibus affectũ uerberibus fisco addici. dominorũ enim interfuit ab initio prouidere, ne publicis actibus priuatã seruitia immiscerentur. D. VIII. Kal. April. Mediolani. Vincentio & Fabricio COSS.

C

IIII. Impp. THEODOS. et VALENT. AA.

BOETHOS,logistas,medogrammateos,logographos,diastoleas,quę uocabula publicis dicuntur subiacereq; necessitatibus,siue quolibet alio nomine nuncupentur:non honore aut alicuius priuilegij colore subnixos,pro defensione legum inexorabilium suam fortunã subire compelli,quatenus nec publicis quicq; noceatur aut minuatur utilitatibus, & suis corporibus illi reddantur,quos uel patris uel maiorum obligatio uel sua constringit.

DE SVSCEPTORIBVS PRAEPOSITIS, ET ARcarijs. TIT. LXX.

D

I. Imp. ANTONINVS. A.

SVSCEPTORES publicos atq; omni mora aurum censemus suscipere, ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur. Nam si soluere uolens à suscipiente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestationem debebit proponere, ut hoc probato,& ipse securitatem debitam,commissi nexu liberatus,cum emolumentis accipiat:& qui suscipere neglexerit, eius põderis, quod debebatur, in duplum fisci rationibus per uigorem officij praesidis inferre cogatur.Quòd autem susceptores iudice,cuius interest, negligente uiolauerint: ex ipsius iudicis facultatibus sarcietur.

II. Imp. ALEXANDER. A.

E IVXTA inueteratas leges nominatores susceptorum,& eorum, qui ad praepositurã horreorum & pagorum creantur, obnoxij teneantur,si minus idonei sunt, qui ab eisdem fuerint nominati: nec quicq; ex eorum substantia, celebrata per interpositam personam emptione,mercetur.

III. Idem Augustus.

SVSCEPTORES noui non modò praesentis anni debita,uerumetiam species,quas ex reliquis inferunt,quia nouae sunt adcrescentes,suscipiant.

IIII. Idem Augustus.

QVOTIESCVNQVE certa summa solidorũ pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur:in * septuaginta duos solidos libra feratur accepta.

* in uetust. codic. in r. f. ...

V. Idem Augustus.

De susceptorib. præpositis, & arcarijs.

membranam bis e ita reposita sunt, ut certum sit alterã & fortasse geminã lectionem sublatã, & legendum duodequinquaginta, aut certe quinquaginta.

FRVMENTA, quæ de horreis inferuntur, pro illationis modo illico apocharum cautio- F
nibus adnotentur, non autem oportet in horreis fiscalibus, nisi fiscalia frumenta constitui.

VI. Imp. GORDIANVS. A.

DIV MINIMÈ penes ipsos susceptores maneat facta collatio: sed statim, quodcunque à prouinciali fuerit exsolutum, sacris thesauris infetatur.

VII. Imppp. VALENTIN. THEOD. & ARCAD. AAA. Cynegio. P.P.

EXACTORES uel susceptores in celeberrimo cœtu curię, consensu & iudicio omniũ subactorum testificatione firmentur: prouinciarumq; rectoribus eorum nomina, qui ad publicum munus officij editi atq; obligati fuerint, innotescant: & animaduertant, quicunque
nominauerint, ad discrimen suũ uniuersa, quæ illi gesserint, redundare. D. VI. Kal. Nouẽbr. G
Constantinop. Honotio. N. P. & Euodio. COSS.

VIII. Iidem AAA. ad Paulinum præfectũ Augustalem.

NEMINEM susceptionis munere functum ad idem munus adstringi, nisi se prius uinculo sollicitudinis superioris absoluerit. Nam neq; eos, qui placuerint, grauare iustitiæ est: neq; eos, qui displicuerint, tenere prudentis est. Integro igitur singuli anno transcurso coguntur exponere, quibus titulis suscepta dispeterint: ut facilius, si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat redintegrare iacturam. Non perpetui autem exactores teneantur in continuanda uexandorum prouincialium potestate uelut concussionum dominatione, sed per annos singulos iudiciaria sedulitate mutentur: nisi aut consuetudo ciuitatis, aut au-
thoritas ordinis eos per biennium esse compellat. D. prid. Kal. Decembr. Constantinop. H
Honorio. N. P. & Euodio COSS.

IX. Iidem Augusti.

MODIOS æneos uel lapideos cum sextarijs atq; ponderibus per mansiones singulasq; ciuitates iussimus collocari: ut unusquisq; tributarius, sub oculis constitutis rerum omniũ modis, sciat, quid debeat susceptoribus dare: ita, ut si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorum uel ponderum normam putauerit excedendam, pœnam se sciat competentem esse subiturum: & submotis, quæ contra utilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, ordei quadragesimas, uini & lardi uicesimas susceptoribus dari præcipimus. * Humanitatis autem necessitate in Armenia commoti, susceptori
bus longinquitatis caussa frumenti & ordei quadragesimas, uini & lardi quintasdecimas I
dari præcipimus.

X. Iidem Augusti.

SVSCEPTORES præsentibus defensoribus, & modum iugationis possessorum, & species singulas, uel eorum numerum quantitatemq; describant.

XI. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

SECVRITATES semel publicatas, & gestis lectis, uini susceptoribus imputari: & receptã mercedis discussionem uolumus in apertum quæsita ratione deduci, & omnes publicas securitates, quæ gestis tenentur, à susceptotibus accepto ferri.

XII. Iidem Augusti.

SI QVID à susceptore uel à tabellario fraudis admissum esse possessor deprehendat nemo eorum semel interuersione conuictus, id rursus officium gerat, in quo antè decoxit, & si
rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione intulerit. K

XIII. Iidem Augusti.

DVOS tabularios seu numerarios, & susceptores totidem per uniuersas prouincias oportere constitui, clementia nostra præcepit. scire autem uolumus prætorianã amplissimã præfecturam, & eos, qui aurum largitionale susceperint. nihil cum arcæ ratiocinijs habere commune. Iudices autem prouinciarum quinq; libris auri multandos, & primates officiorum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum.

XIIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

HVMILIORIBVS officijs, aut extraordinarijs oneribus occupari curiales non patimur, ne publica uacillet utilitas. Susceptorẽ itaq; uestium æquius est ab officio proconsulari, uel ab his

A De ponderatorib. De au.pub.persecut. De his,quæ &c. De au.coron. De irenarchis.

ab his,qui in eodem meruerunt,solěniter procurari. Horum tanquam interest huiusmodi explorare rationem,& quærere qualitatem eorum, quorum ad constituendum cõmodior cura est. Neque enim æquum est,ut ad officium lucra,ad curialem susceptionis tantum damna pertineant. hanc igitur ab ordinibus iniuriam submouemus:exceptis his, qui curialium in officio memorato aut militasse,aut militare fuerint deprehensi.

XV. Iidem Augusti.

AVRVM siue argentũ,quodcunque à possessore confertur, arcarius uel susceptor accipiat: ita ut prouinciæ moderator eiusque officiũ ad crimẽ suum nouerit pertinere, si possessoribus B ullum fuerit ex aliqua ponderũ iniquitate illatũ dispendiũ: & quicquid ex prouincijs ad nostrum dirigetur ærariũ, id ad illustres uiros ærarij nostri comites relatione deferatur.

DE PONDERATORIBVS ET AVRI ILLAtione TIT. LXXI.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

AVRVM,quod infertur à collatoribus,si quis uel solidos uoluerit, uel materiã appendere,æqua lance & libramentis paribus suscipiatur.

II. Imp. IVSTINIANVS. A.

QVOTIES de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio:placet, quem sermõ C græcus appellat zygostaten, per singulas ciuitates constitutum pro sua fide atque industria, ut neque fallat,neque fallatur,contentionem dirimere.

DE AVRI PVBLICI PERSECVTORIBVS TIT. LXXII.

I. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

AVRI persecutores partim nulla præmissa(ut adsolet)persecutoria aurum præsumunt persequi,partim diutius retentãt,quod statim fuerat adsignandũ. Ideoque censemus, ne quis absque præcepto uiri illustris comitis sacrarum largitionum, uel coquendum aurum sumat,uel capiat deinceps retinendum.

D DE HIS, QVAE EX PVBLICA COLLATIONE illata sunt,non usurpandis. TIT. LXXIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

NVLLVS iudicum id,quod à republica ex collatione susceperit,mutui interuentione opposita uel inuadat,uel conetur inuadere.

II. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

NVLLVS penitus ex eo, quod refertur in conditis, uel in arca continetur, ad quemlibet titulum usurpet:nisi forte præsumendi facultatem sublimium potestatum iussione perceperit. Imp. III. ARCAD. et HONOR. AA.

E SCIANT iudices,nihil sibi ex priuatæ rei canone,uel ex eo,quod ex ijsdẽ titulis exegerint, ad necessitates alias transferre licere: nisi malint grauissima seueritate suã licentiã coërceri.

DE AVRO CORONARIO TIT. LXXIIII.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

AD COLLATIONẽ auri coronarij placuit neminẽ absque consuetudine esse cogendũ.

DE IRENARCHIS TIT. LXXV.

I. Imp. ANTONINVS. A.

IRENARCHæ,qui ad prouinciarũ tutelã quietis ac pacis per singula territoria faciũt stare concordiã, à decurionibus iudicio præsidũ prouinciarũ idonei nominentur.

DE ARGENTI PRECIO, QVOD THESAVris infertur TIT. LXXVI.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

IVBEMVS, ut pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem: ita, ut pro singulis libris argenti, quinos solidos inferat.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER VNDECIMVS.

DE NAVICVLARIIS SEV NAVCLERIS PVBLICIS species transportantibus, & de tollenda lustralis auri collatione TIT. I.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

NVLLAM VIM OPORTET NAVCLEROS SVSTINERE, DELEGATAS species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti, nec aliquod genus incommodi, sed uenientes ac remeantes omni securitate potiri, decem librarum auri multa proponenda his, qui eos inquietare tentauerint. H

II. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

COMPERIMVS naucleros susceptas species in negociationis emolumenta conuertere. Ideoq; decernimus, ut intra annum, quas susceperint species inferant, & securitates reportent, quæ etiam diem illationis edoceant, ut intra alterum annum eis reddantur, à quibus species præstitæ sunt.

III. Iidem Augusti.

AB HIS, qui in naucleros prædas egerunt, uolumus eorum commodis satisfieri. & ideo ne crescat in posterum eorum audacia: sancimus, ut quicunque in rapinis fuerit deprehensus, pœna quadrupli teneatur. I

IIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

CVM NAVARCHORUM cœtus circa prouincias orientis inopia nauium titubaret, & inuestigandæ classis obtentu insularum secessus conspiraret, & nauigandi opportunitate transacta iudiciorum indignatio sine transuectionis exspectaretur effectu: meritò celsitudo tua prefecto augustali & insularum præside conuentis, Alexandrinæ & Carpatiæ classis summates, & nonnullos alios naucleros eius professionis adduxit, ut onus frumẽtarij commeatus, quod per orientales nauarchos & Alexandrinæ ciuitatis conditis consueuerat ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum ad eadem augustissimæ urbis horrea comportarent: solatijs pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate, & eo, quod uocatur græcè ἐλλιπυργυνία, necnon etiam alijs, quæ cognitionis librauit examẽ. K

V. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

QVI FISCALES species suscepit deportandas, si recta nauigatione contempta, littora deuia sectatus, eas auertendo distraxerit: capitali pœna plectetur.

VI. Iidem Augusti.

IVDICES, qui in partibus diocœseos suæ onusta nauigia, cũ prosperior flatus inuitat, sub prætextu hyemis immorari permiserint: unà cum municipibus & corporatis eiusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispendijs. naucleri præterea pœnam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit relatum.

* Constitutio græca. *

De prædijs

A

DE PRAEDIIS ET OMNIBVS REBVS NAVICVlariorum TIT. II.

V. Impp. VALENT. & VALENS. AA.

Domvm etiam mansuetudinis nostræ in his, quæ nauiculario nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem.

II. Iidem. AA. & GRATIAN. A.

In his, quæ nauicularij uendunt (quoniam intercipere contractum emendi uendendiq; fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ B subeat. res enim oneri addicta est, non personæ mercatoris. Neq; nauicularium iubemus fieri eum, qui aliquid comparauit: sed eam partem, quæ empta est, pro suo modo ac ratione esse munificam. nec enim totum patrimonium ad functionem nauicularíam occupandum erit, quod habuerit, qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, quæ ab initio nauicularij fuit, ad pensionem huiusmodi functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc uinculo liberum est, ocioso & immuni seruando. Domus uero, quarum cultu decus urbium potius, quàm fructus adquiritur, ubi à nauicularijs ueneunt: pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habeant emolumentum, cum pecunia mutuatur. Vbi uero spacium loci & exiguitas nullam habuit pensionem, aut exstructio, cuius est ardua difficilisq; emolitio, aut decus sumptuosum, aut (ut est plerunq;) liberale instiC tutum: qui habitationem suam urbis ornamento adiecerit, nolumus munificentiam, quæ postea addita est, improba licitatione æstimationis accipere: sed uetusta potius loci species & pensio cogitetur, quàm cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit.

III. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

Hi, qvi fundos nauiculariæ functioni adscriptos à nauicularijs acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum agri opinionem, quæ antiquitus habebatur adscripta nauicularíam functionem suscipere cogantur: neq; eas conditiones sibi existiment profuturas, quas uenditor minus idoneus in se recepit imponentis arbitrio. hac tamen pactione seruata, ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiã auctores transcripti prædij teneantur obnoxij: sitq; hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur.

D

DE NAVIBVS NON EXCVSANDIS TIT. III.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

Mvlti naues suas diuersorum nominibus & titulis tuentur. cui fraudi obuiantes præcipimus, ut si quis ad euitationem publicæ necessitatis titulum crediderit apponendum: sciat nauem esse fisco sociandam. nam ut priuatos quoque non prohibemus habere nauigia: ita fraudi locum esse non sinimus: cum omnes in commune, si necessitas exegerit, conueniat utilitatibus publicis obedire, & subuectionem sine dignitatis priuilegio celebrare.

II. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. Florentio. P.P.

E Ivbemvs nullam nauem ultra duorum milium modiorum capacem ante felicem embolam, uel publicarum specierum transuectionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua personæ publicis utilitatibus excusari posse subtractam: nec si cœleste contra proferatur oraculum (siue adnotatio sit, siue diuina pragmatica sanctio) prouidentissimæ legis regulas oppugnare debebit. Quòd etiam in omnibus caussis cupimus obseruari, ut generaliter, si quid eiusmodi contra ius uel utilitatem publicam in quolibet negocio proferatur, non ualeat. quidquid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum: id nauigij, quod excusatur, publicatione corrigimus.

NE QVID ONERI PVBLICO IMPONAtur TIT. IIII.

I. Imp. ANTONINVS A.

ONERI publico sarcinam priuatam ne quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum atque naufragij damnum tenebitur obligatus, uerumetiam publicæ coercitionis experietur uigorem.

DE NAVFRAGIIS TIT. V.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

SI QVANDO naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, uel si quando aliquam terram attigerit: ad dominos pertineat, fiscus meus sese nō interponat. quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa cōpendium sectetur?

II. Impp. VALENTIN. et VALENS AA.

SI QVIS nauicularius naufraugium se sustinuisse affirmet: prouinciæ iudicem eius uidelicet in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eum testibus euentum, relatioque etiam ad sublimissimam teferatur præfecturam: ita, ut intra anni spacium ueritate reuelata, competens dispositio procedat. Quòd si per negligentiam præfinitum anni spacium fortasse claudatur: superuacuas ferasque interpellationes emenso anno placuit non admitti.

III. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

QVOTIES obruta uel submersa fluctibus naui examen adhibetur competentis iudicis: duorum uel trium nautarum quæstione habita, cæteri ab huiusmodi nexu libetentur. quid est enim, quòd non abundè intra præfinitum numerum solers quæsitor inueniat. circa magistros nauium, quibus est scientia plenior, immoretur. qui si fatali sorte defuerint: in alios inquisitio transferatur. Sanè si uniuersos uiolentia tempestatis obruerit: ne ueritas lateat, à liberis nautarum siue magistrorum intra iudicia constitutis, super eorum queratur interitu, quos nauicularius naufragio perijsse contendit. Susceptionis autem necessitas ex Kalendis April. in diem Kalendatum Octobris mensura seruabitur.

IIII. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

PRO HIS, quæ semel à collatoribus illata naufragijs perierunt, nolumus nobis aliquam cum possessoribus (siue senatores, siue priuati sint) esse cōmunionem, uel aliquid periculi ad eos redundare. V. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

DE SVBmersis nauibus decernimus, ut leuato uelo istæ caussæ cognoscantur. & si quisquam de talibus negocijs aliquid accepisse detegitur: iudex, apud quem constiterit, his conquerentibus, qui nudantur, pro qualitatibus personarū multandi, remonendi, proscribendique habeat potestatem. Si uero caussarum talium cognitores libelli datione, uel plenaria interpellatione commoniti, intra bienniū has caussas audire neglexerint, & hoc fuerit tempus elapsum: præiudicium noceat eatenus cognitori, ut nauiculario propter uicium iudicis absoluto, mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo duntaxat tempore cognitio petebatur, iudex cogatur inferre, residuam uero officiū eius exsoluat. VI. Iidem Augusti.

SVPER naufragiorum, quæ contingerint, casibus usitato more habita quæstione, si quis calculus modiationis dicatur tempestate maris deperijsse: sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus, sed hæc dispendij iactura in omne naucierorum concilium pro rata scilicet contingentis muneris deferatur.

DE METALLARIIS, ET METALLIS ET PRO curatoribus metallorum TIT. VI.

I. Impp. VALENTIN. & VALENS AA.

PERPENSA deliberatione diximus sanciendum, ut quicunque in metallorum exercitium, uellet affluere, is labore proprio & sibi reipublicæ cōmoda comparet. Itaque si qui

A si qui sponte cõduxerint, eos laudabilitas tua octonos scrupulos in baluca, quę grecè χρύσαμμος appellatur, cogat exsoluere. quidquid autem amplius colligere potuerint: fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex largitionibus nostris precia suscipiant.

II. Iidem. AA. GRATIAN. A.

OB METALLICUM canonem, in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim uncias balucæ pro singulis libris constat inferri.

III. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

CVNCTI, qui per priuatorum loca saxorum uenam laboriosis effusionibus persequuntur: decimas fisco, decimas etiam domino repræsentent, cætero modo proprijs suis de-
B siderijs uindicando.

IIII. Iidem Augusti.

CVM PROcuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam, mediterraneã Misiam, seu Dardaniam, soliti ex curialibus ordinari, per quos solennis profligatur exactio, simulato hostili metu, huic se necessitati subtraxerint: ad implendum munus retrahantur, & nulli deinceps licentia laxetur, prius indebitas expetere dignitates, quàm subeundam procurationem fideli solertiáque exactione compleuerint.

V. Impp. VALENT. & THEOD. AA.

PER ANNOS singulos septem per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab aurilegulis, non solum in Pontica diœcesi, uerum etiam in Asiana.
C

VI. Imppp. THEODOS. ARCAD. et HONOR. AAA. Paterno.

QVOSDAM operta humo esse saxa dicentes id agere cognouimus, ut defossis in altum cuniculis, alienarum ædium fundamenta labefactent. Qua de re si quando huiusmodi marmora sub ædificijs latere dicantur: perquirendi eadem copia denegetur. D. VII. Kal. April. Constantinop. Theodos. A. III. & Habundantio coss.

VII. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA.

METALLARIJ siue metallarię, qui quæúe ea regione deserta, ex qua uidentur oriundi uel oriundæ, ad externa migrauerint: indubitanter sine ulla temporis præscriptione ad propriæ originis stirpem laremque unà cum sua sobole reuocentur, etiam si quos domus nostræ & secreta retineant. Sciant autem nullum exinde pręiudiciũ fisco esse generandum, etiam si
D quis ex his, quem metallicum esse constiterit, priuatis censibus suum nomen indiderit.

DE MVRILEGVLIS, ET GYNAECIARIIS, ET PROcuratoribus gynęcij, & monetarijs, & Bastagiarijs.

TIT. VII.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

ONETARIOS in sua semper conditione durare oportet, nec dignitatis cuiuscunque priuilegio ab huiusmodi conditione liberari.

II. Idem Augustus.

BAPHEI & gynæciarij, per quos & priuata nostra substantia tenuatur, & spe-
E cies gynæcij confectæ corrumpuntur in baphijs, & admista temeratione uim adducunt inquinatæ alluuionis: suffragijs abstineant, per quæ memoratas administrationes adipiscuntur: uel si contra hoc fecerint, gladio feriantur.

III. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA.

INGENVAE mulieres, quæ se gynæciarijs sociauerunt, si conuentæ denunciationes solenni splendorem generis contuberniorum uilitati præferre noluerint: suorum maritorũ conditione teneantur. IIII. Iidem AA. et GRAT. A.

QVOD AD præsens remedium pertinet, quintũ animal Bastagiarijs pro reportatione præbeatur. V. Iidem Augusti.

QVI ALIquem ex familijs gynæcij in latebris habere comperti sunt, quinque librarũ auri damno

De murilegijs & gynæciarijs &c.

ri damno subiugentur. VI. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

QVI TEXTRINI nostri mancipia occultatione celauerit, ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectetur.

VII. Iidem Augusti.

EDICIMUS, ne qua mulier splendoris gradus monetarij adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quòd si qua ab hac præceptione statutũ nostræ serenitatis abduxerit: ea uel legitima admonita conuentione discedat: uel si complexui monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se sibi & liberis præiudicaturam, & eius conditioni esse nectendam. Si qua uero originaria seu colonaria possessionis alienæ ignaro domino, seu sciente, monetario associabitur: hi conuenti, mox iuri agrorum debitas personas retrahere festinent, uel de cætero sciant repetendi facultatem silentij sui conniuentia perdidisse. Sed ut monetario nullam extraneã necti uolumus: ita & ex monetario patre susceptas prohibemus extraneis copulari. VIII. Iidem Augusti. G

AETERNAM fiximus legem, ne unquam Bastagiarijs militiam suam deserere liceat, uel aliam, antequam eam impleuerint, subrepticia impetratione tentare.

IX. Iidem Augusti.

SI QVIS nauiculam functioni muricis & legendis conchylijs deputatam ausus fuerit usurpare: duarum librarum auri illatione teneatur.

X. Impp. ARCAD. et HONOR. AA. H

LOTAS in posterum sericoblattæ & metaxæ huiusmodi species inferri præcipimus, uiginti librarum auri condemnatione proposita his, qui scrinium canonum tractant, prioribus etiam cuiuscunque officij, si statuta scelestia à quopiam passi fuerint temerari.

XI. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

MVRILEGULI, qui relicto atque despecto propriæ conditionis officio, uetitis se infulis dignitatũ, & cingulis penitus denegatis muniisse dicuntur: ad propriæ artis & originis uinculã reuocentur. ab illis autem, qui rebus eorum uidentur inhiasse, quos in sua origine permanere, & solennibus ministerijs inseruire manifestum est: omnia, quæcunque constiterit ex quocunque titulo possessa, antiquis possessoribus restituantur. Quòd si alienigenæ detentores oneribus conditionis extraneæ maluerint subiacere, quàm restituere facultates: & futura deinceps agnoscant munera sibi esse subeunda: & de præterito, si qua ipsis possidentibus reliqua colliguntur, à semetipsis sciant sine aliqua excusatione soluenda. I

XII. Iidem August.

HI, QVI ex filiabus murilegulorũ & alienæ originis patribus sunt, uel fuerint procreati, iura maternæ conditionis agnoscant.

XIII. Idem Augusti.

SI QVIS ex corpore gynæciariorum, uel lineariorum, uel lymphariorũ, monetariorum, uel murilegulorum, uel aliorum similium ad diuinas largitiones nexu sanguinis pertinentium, uoluerit posthac de suo collegio liberari: non quoscunque, nec facilè in locũ proprium, freti triumphali absolutione, substituant: sed eos, quos omnibus idoneos modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ sedis obtutibus adprobauerint. Ita tamen, ut is, qui ab huiusmodi conditione iuxta formam cælitus datam beneficio principali fuerit absolutus: uniuersi sui generis prosapiam in functione memorati corporis permanentem, cum omnibus eius, qui absoluitur, rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse, non dubitet. K

XIIII. Iidem Augusti.

PRIVATÆ uel lintearię uestis magistri, thesaurorum præpositi, uel baphiorum ac textrinorum procuratores, cæterique, quibus huiusmodi sollicitudo cõmittitur, nõ antè ad rem sacri ærarij procurandam permittantur accedere, quàm satisdationibus dignis eorum administratio roboretur: scituri ne prosecutorias quidem sacras posthac sibimet postulandas.

XV. Iidem Augusti.

Qui aut

A QVI AVT patre conchylegulo geniti probabuntur, aut matre: memoratæ adscriptioni obnoxios se esse non ambigent.

DE VESTIBVS HOLOBARIS, ET AVRATIS ET DE tinctione sacri muricis TIT. VIII.

* Constitutio græca. *

I. Imppp. VALENT. VALENT. et GRAT. AAA.

B VRATAS ac sericas peragaudas auro intextas uiriles priuatis usibus contexere conficereq́ prohibemus, & in gynæciarijs tantum nostris fieri præcipimus.

II. Imppp. GRATIAN. VALENTIN. et THEODOS. AAA.

NEMO nir auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis, paragaudas: nisi hi tantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uetito se & indebito non abdicauerit indumento.

III. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

VELLERA adulterino colore fucata in specie sacri muricis intingere non sinimus, nec tinctum cum Rhodino prius serico alio postea colore fucati: cum de albo omnium colorum tingendi copia non negetur. nam capitalem pœnam illicita tentantes suscipiant.

IIII. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

C TEMPERENT uniuersi, cuiuscunq́ sint sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quæ soli principi eiusq́ domui dedicatur. nec pallia tunicasq́ domi quis sericas cótexat aut faciat. pallia tincta conchylio nullius alterius permistione contexta sint, proferantur ex ædibus, tradanturq́ tunicæ aut pallia ex omni parte textura cruore infecta conchylij. nulla stamina subtexantur tincta conchylio. nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda fila decurrant reddenda ærario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. nec est, ut quisquam de abiurato precio conqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. ne quis uero nunc huiusmodi suppressione in laqueos nouæ constitutionis incurrat. alioquin ad similitudinem læsæ maiestatis periculum sustinebit.

V. Impp. THEODOS. et VALENT. AA.

D PVRPVRÆ nundinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitæ, recéti quoq́ interminatione uetamus. Et ideo septimum de scrinio exceptorum, sextum de scrinio canonum quintum de scrinio tabulariorum, quartum de scrinio uestiariorum ad bapheia Phœnices per certú tempus mitti præcipimus: ut omnis fraus eorú prohibeatur solertia timentiú, ne quæsitis longo sudore stipendijs careant, etiá uiginti librarú auri condemnatione proposita.

DE FABRICENSIBVS TIT. IX.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

E MNIBVS fabricis non pecunias pro speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri præcipimus, ut bene nobilis, & quæ facilè deducatur ignibus seu liquescat ferri materies præbeatur, quò própius adempta fraudibus facultate, commodo publico consulatur.

II. Idem Augustus.

PRIMICERIUM fabricæ post biennium non solum uacatione, uerumetiam honore donari præcipimus: ita, ut inter protectores eiusdem fabricæ post biennium adoraturus æternitatem nostram, suo quisq́ tempore dirigatur.

III. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

STIGMATA hoc est notata publica fabricensium brachijs ad imitationem tyronú infligantur, ut hoc modo saltem possint latitantes agnosci (his, qui eos susceperint, uel eorum liberis sine dubio fabricæ uindicandis) & qui subreptione quadam declinandi operis ad publicæ cuiuslibet sacramenta militiæ transierunt.

Si quis

IIII. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

SI QVIS consortium fabricensium crediderit eligendum in ea urbe, in qua natus est, uel in qua domicilium collocauit: his, quorum interest, conuocatis prius acta conficiat, sesecp doceat non auo, non patre curiali progenitum, nihil ordini ciuitatis debere, nulli se ciui com manere obnoxium: atque ita demum gestis confectis uel apud moderatorem prouinciæ, uel (si is absit) apud defensorē ciuitatis ad militiam, quam optauerit, suscipiatur. Quòd si absque hac cautione quispiam ad fabricensium consortium obrepserit: sciat se ad ordinis, cui debetur, patriæque suæ munera esse deducendum: ita, ut nulla eum nec temporis, nec stipendiorum prærogatiua defendat. F

V. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

IVRE PROVISUM est, fabricēses artibus proprijs inseruire, ut exhaustis laboribus immorentur eum sobole professioni, cui nati sunt. denique quod ab uno committitur, id totius delinquitur periculo numeri: ut constricti nominationibus suis, sociorum actibus quandam speculam gerant, & unius damnum ad omnium transit dispendium. uniuersi itaque ueluti in corpore unius formæ, unius decoctionēis (si ita tulerit) rependere cogentur. G

VI. Impp. LEO & ANTHEMIVS. AA.

EOS, QVI inter fabricensses sacræ fabricæ sociati sunt, uel eorum uxores, aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur, non alibi pulsare uolentibus respondere præcipimus, nisi in iudicio tuæ sublimitatis, ad cuius iurisdictionē potestatemque pertinent: nec eos post stipendiorū finē & militiæ super ciuilibus muneribus uel curialibus, quibus nullo modo subiacere monstrantur, à uiris clarissimis rectoribus prouinciarum uel eorum officijs præter licitum inquietari. H

VII. Imp. ANASTASIVS. A.

NVLLVS fabricensium conductioni, uel administrationi, uel agriculturæ alienarum rerū se posthac immiscere conetur: dominis quidem, si qui contra hæc statuta meæ pietatis uenire ausi fuerint, res uel prædia, quæ (scientes, quod fabricēses sunt) ijsdem fabricensibus ministranda cōmiserint, amissuris: fabricensibus uero grauissimè coërcitis, post facultatum suarum amissionem, perpetua exsilij pœna & animauersione retinendis. Quoties sanè in translatione armorum angariæ necessariæ fuerint: sublimitas tua literas ad eminētissimam iubeat dirigi præfecturam, & numerum ei armorum, & ex quo loco transferenda sunt, indicet: ut continuo super præbendis angarijs pro numero eorum, quæ transferuntur, armorum præceptione sua uiros clarissimos moderatores prouinciæ cōueniat, ut secundum missam à sublimitate tua notitiam naues uel angariæ confestim de publico præbeantur. Quod si aliqua tarditas uel negligentia post datas à sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas in destinandis authoritatibus amplissimæ sedis intercesserit, & ex hoc armorū transuectio fuerit impedita: quinquaginta libris auri tam numerarium pro tempore officij eiusdem amplissimæ sedis, quàm alios, quorum interest, cōdemnari præcipimus, eamque auri quantitatem protinus exactam fisci iuribus aggregari. multa præterea triginta librarum auri proposita tam uiris clarissimis, qui prouincias regunt, quàm eorū apparitoribus, si conniuentibus his armorum transuectio tarditate aliqua fuerit præpedita. I K

DE VETERIS NOMISMATIS POTESTATE TIT. X.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

SOLIDOS ueterum principum ueneratione formatos ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, ut nihil omnino refragationis oriatur: modo ut debiti ponderis sint, & speciei probæ: scituris uniuersis his, qui aliter fecerint, haud leuiter in se uindicandum.

II. Idem Augustus.

PRO IMMINUTIONE, quæ in æstimatione solidi fortè tractatur, omniū quoque precia specierum

A tierum decrescere oportet. III. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

VNIVERSOS authoritas tua proposito edicto commoneat, obrizatorum omnium solidô rum uniforme precium postulare: scilicet capitali supplicio puniendo, qui uel iussa nostræ serenitatis auaritiæ cæcitate contempserit, uel æternales uultus, dum fraudibus studet, duxerit uiolare.

NVLLI LICERE IN FRENIS, IN EQVESTRIBVS sellis, & in balteis margaritas, smaragdos & hyacinthos aptare, & de artificibus palatinis TIT. XI.

B I. Imp. IVSTINVS A.

NVLLI prorsus liceat in frenis, & equestribus sellis, uel in balteis suis margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare post hac, uel inserere. Alijs autem gemmis frena, & equestres sellas, & balteos suos priuatos exornare permittimus. de.*. cu. cu. nis uero omnem prorsus qualiumcunque gemmarum habitum præcipimus submoueri. fibulis quoque in chlamydibus his utantur, quæ solo auro & arte præciosæ sunt. Si quis autem contra interdictum pietatis meæ fecerit: sciat se continuo quinquaginta libris auri esse multandum. Nulli præterea priuatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis matronalibus, & tam muliebrium, quàm uirilium annulorũ habitu) aliquid ex auro & gemmis, quod ad cultum & ornatum imperatorium pertinet, facere: neque illud sub hoc colore & prętextu præ C parare, quod uelit clementiæ principali uelut aliquod munus offerre. pietas enim mea huiusmodi dona non expetit, neque regium sibi offerri à priuatis cultum requirit. Sanè si quis posthac aliquid contra uetitum huiusmodi sanctionis effecerit, & offerenda clementiæ meæ ornamenta, quæ usibus regijs deputata sunt, auro gemmisque decorata ausus fuerit præparare: centum librarũ auri condemnatione se sciat esse feriendum, capitali quoque subdendum esse supplicio. ornamenta enim regia intra aulam meam fieri à palatinis artificibus debent, nõ passim in priuatis domibus uel officinis parari. Vnde summa seueritate sancimus, ut quod in cultu ornatuque nostro sacrũ & adoptabile est, id facere temeritas priuata non audeat. Si quis sanè contra uetitũ tranquillitatis meę aliquid fecerit: definitã superius D multam ab his per officia palatinorum exigi, & sacris largitionibus nostris iubemus inferri.

DE CLASSICIS TIT. XII.

I. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

CLASSEM Seleucenam, aliasque uniuersas ad officium, quod magnitudini tuæ obsequitur, uolumus pertinere: ut classicorum numerus ex incensitis uel adcrescentibus compleatur, & Seleucena ad auxilium purgandi orientis aliasque necessitates comiti orientis deputetur.

DE CVRIALIBVS VRBIS ROMAE TIT. XIII.

E I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

SI QVIS curialem de auferendis priuilegijs putauerit lite pulsandum: intelligat se curiæ interpellare debere iudicem.

II. Iidem Augusti.

LEGES curiales tam à superioribus principibus, quàm à diuo parente nostro conditas nostra authoritate firmamus. Singulos itaque iudices scire uolumus, ne quis huic collegio iniurijs corporalibus tẽtet totã atterere, neque ab his cõmodis, quę rationibus adprobantur, audeat separare. Huic enim collegio uolumus antiquã priuilegiorũ pręrogatiuã seruari.

DE PRIVILEGIIS CORPORATORVM VRBIS Romæ TIT. XIIII.

F

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

VLLI sit liberum, nulli permissum, ut nouum aliquid urbis incolæ in urbe susti-neant: sed in honorem æternæ urbis corporatis indulta suffragia ualete præci-pimus. cura autem tectorum prouinciarum corporati urbis Romæ, qui in pe-regrinationem transgressi sunt, tedite cogantur, ut seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solennitas.

DE PISTORIBVS TIT. XV.

I. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA. G

VICVNQVE ex mancipijs comitis horreorum dignitatem aut officium uel am-bitione, uel gratia, uel pecunia, seu quolibet alio modo posthac fuerit adsecu-tus: exutus dignitate, quam contra interdictum nostrę serenitatis adeptus est, multatus etiam in uiginti libris auri, ad antiquum denuo consortium collegi-umque reuocetur: omne etiam speciale beneficium, quocunque modo contra hanc sanctio-nem fuerit impetratum, penitus conquiescat.

DE SVARIIS, ET SVCSEPTORIBVS VINI, ET cæteris corporatis TIT. XVI.

I. Imp. CONSTANTINVS A. H

ORCINATij urbis æternæ, cum peruigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, sordidis semper muneribus liberentur.

II. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

QVICVNQVE ex corporalibus suariorum, siue excipiendæ necessitate litis adstrictus, seu inferendæ uoluntate spontanea prouocatus, iudicium uoluerit experiri: fori urbani adiu-torium postuletur.

DE COLLEGIATIS, ET CHARTOPRATIS, ET numularijs TIT. XVII.

I. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA. Cyro P. V. I

VI SVB prætextu decanorum seu collegiatorum, cum id munus non impleant, alijs se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse ob-uiandum: ne quis sub specie muneris, quod minus exsequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argentariorum uel numulariorum munera declinentur ab his, qui dici tantummodo collegiati uel decani festinant. Ideoque si quis eorum sub nu-dæ appellationis uelamine collegiatum seu decanum se appellat: sciat pro se alium subro-gandum, qui prædicto muneri sufficiens adprobetur: subrogatione uidelicet memorato-rum, uel eorum, qui moriuntur, primatium eius, qui subrogatur, admissa iudicio. Quod autem supra numerum, qui in cautis breuibus continetur, nemo se quolibet patrocinio uel cuiuslibet assumpta potentia debeat excusare: hoc nostræ est serenitatis censere, & tuæ sub-limitatis tuique officij cautius obseruare. hoc inter omnes æqua lance seruari præcipimus: K nullo diuinæ domus patrocinio, nulla sacrosanctarum ecclesiarum reuerentia, nullo quali-bet uel cuiuslibet potentia se excusante. Sed ne tantum circa munera releuanda supplici-bus consuluisse noscamur: illud etiam dicendum obseruandumque esse censemus, ut chartæ uenditio, quæ de prouincijs ad corporatos supplicum per inuocationem translata est, pri-mæ constitutionis terminis concludatur: hoc est, quod initio dispositionis constitutum est, id in posterum nulla addita nouatione seruetur.

DE STVDIIS LIBERALIBVS VRBIS ROMAE ET Constantinopolitanæ TIT. XVIII.

Vniuersos

I. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

NIVERSOS, qui usurpantes sibi nomina magistrorum in publicis magistratio-nibus cellulisque collectos undecunque discipulos circumferre consueuerunt, ab ostentatione uulgari præcipimus amoueri: ita, ut si quis eorũ post emissos diuinæ sanctionis affatus, quæ prohibemus atque damnamus, iterum fortè tentauerit: nõ solum eius, quam meretur, infamiæ notam subeat, uerum etiam pellendum se ex ipsa, ubi uersatur illicitè, urbe cognoscat. Eos uero, qui intra plurimorum domos eadem exercere priuatim studia consueuerunt: si ipsis tantummodo discipulis uacare maluerint,
B quos intra parietes domesticos docent: nulla huiusmodi intetminatione prohibemus. Sin autem ex eorum numero fuerint, qui uidentur intra capitolij auditorium constituti: hi omnibus modis priuatarum ædium studia sibi interdicta esse cognoscant: sciturі, quòd si aduersus cœlestia statuta facientes, deprehensi fuerint: nihil penitus ex illis priuilegijs consequantur, quæ his, qui in capitolio tantummodo docere præcepti sunt, meritò deferuntur. Habeant igitur auditorium specialiter nostrum in his primum, quos Romanæ eloquentiæ doctrina commendat, oratores tres numero, grammatici decem. in his etiam, qui facundia græcanitatis pollere noscuntur, quinque numero sint sophistæ, & grammatici æquè decem. Et quoniam non in his artibus tantum adolescentiam gloriosam optamus institui profundioris quoque scientiæ atque doctrinę memoratis magistris sociamus authores. Igitur unum
C adiungi cæteris uolumus, qui philosophiæ arcana rimetur: duos quoque, qui iuris ac legum uoluntates pandant: ita, ut unicuique loca specialiter deputata adsignari faciat tua sublimitas, ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere uel magistri, neue linguarum confusio permista uel uocum aures quorundam, aut mentes à studio literarum auertat.

DE HONORATORVM VEHICVLIS TIT. XIX.

I. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

MNES honorati, seu ciuilium, uel militarium uehiculis dignitatis suæ, id est carruchis intra urbem sacratissimi nominis semper utantur.

D

DE PRIVILEGIIS VRBIS CONSTANTINOpolitanæ TIT. XX.

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

RBS Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ ueteris prærogatiua lætetur.

DE METROPOLI BERYTO TIT. XXI.

I. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

E ROPTER multas iustasque caussas Metropolitano nomine ac dignitate Berytum ciuitatem decernimus exornandam, iam suis uirtutibus coronatam. igitur hæc quoque Metropolitanam habebat dignitatẽ. Tyro nihil de iure suo derogatur. sit illa mater prouincię nostrorum maiorum beneficio, hæc nostro, & uterque dignitate simili perfruatur.

DE CANONE FRVMENTARIO VRBIS Romæ TIT. XXII.

I. Imppp. THEODOS. ARCAD. et HONOR. AAA.

AVTICI apud præsidum aut magistratũ acta confiteantur incorruptas species suscepisse, eorumque apud quos deponitur ista testatio, præsens aspectus probet, nihil in his esse uitij, quod eo tempore, quoad sacræ urbis portum perue-

nit, præfecturam iugiter obseruare præceptum est.

II. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

SI QVID frumenti uel hordei urbicarij canonis remissione indultum est: speciali beneficio contra commodum publicum rescripta elicita non ualeant.

III. Iidem Augusti.

NEMINEM patimur in mutando canone urbis Romę nostræ clementiæ beneficium postulare: sed etiã ea rescripta, quæ quoquo modo potuerint impetrari, suscipi non sinimus. eos uero, qui cõtra hęc fecerint, in duplum retinendos esse decernimus. uicarios, quin etiam cæteros iudices, nisi deinceps ab usurpatione urbicarij canonis abstineãt, deportationis pœna detineri: primates officiorũ capitali supplicio subiugari perpetua authoritate sancimus.

DE FRVMENTO VRBIS CONSTANTINOPOlitanæ TIT. XXIII.

I. Imp. THEODOS. A.

NVLLI ne diuinæ quidem domui nostræ frumentum de horreis publicis pro annona penitus præbeatur: sed integer canon mancipibus consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda. ita enim debet canon ab inclytæ memorię Constantino præstitus, necnon à diuo pietatis meæ auo Theodosio auctus expendi: quoniam crescit inopia, si frumenta quæ pro annona tribuuntur, ad usus alios deputata cognoscantur. cogentur enim de publico sibi emere, quæ alijs uendere potuissent.

II. Impp. THEODOS. et VALENTIN. AA.

AVRI STATuta quantitas ad coemptionem frumentariam perpetuò sit dedicata, nec liceat cuiquam post administrationẽ urbicariæ potestatis perceptam aliquid ex eadem summa minuere, uel ad quoscunq; alios usus conuertere: sed sub gestorũ testificatione certum fiat, & quod mancipibus mutui nomine datum est, & quod ab ijsdem sit excepta, omni concussione soluendum. eum autem, qui hanc formam ausus fuerit inquinare: quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus: & quidquid ex prædicta ratione adcreuerit, ad cumulum eiusdem auri quantitatis & frumentarij tituli firmiter redundare, legisq; huius tenorem æneis tabulis incidi.

DE ANNONIS CIVILIBVS TIT. XXIIII.

I. Imp. THEODOS. A.

ANNONAS publicas non tam titulis dignitatum, quàm singulorum uirorum meritis attributas diui Constantini liberalitate, sanè claruit. Ideoq; nihil ex his scholarum nomine usindicetur, sed pro uniuscuiusq; merito, quæ sunt concessa, seruentur: ut quæcunq; perceptarum annonarum emolumenta uel in hæredes proprios iure sanguinis transfuderunt, uel in extraneos distractionis titulo transcripserunt: maneat, quod gestum est, uel hæreditatis merito, uel alienationis arbitrio.

II. Imp. MARTIANVS A.

CENTVM uiginti quinq; modios frumenti præter solitum canonem per singulos dies de præsenti sexta interdictione ex die Kalendarum Ianuariarum nomine peritteumatis de horreis publicis huius almæ urbis insita nostræ pietatis liberalitate tribuimus: datis sacris apicibus ad sublimissimam quoq; per Orientem præfecturã, quibus possit & modum nostræ donationis agnoscere, & incõctanter præbere quæ iussimus. quam modiationem iugiter & in perpetuum ciuibus nostris debere conferri, ualitura in æuum hac lege sancimus.

DE MENDICANTIBVS VALIDIS TIT. XXV.

I. Imp. VALENTIN. A.

I. Imp. VALENTIN. A.

CVNCTIS, quos in publicum quæstum incerta mendicitas uocauerit, inspectis explorétur in singulis & integritas corporum, & robur annorum, atque inertibus & absque ulla debilitate miserandis necessitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio seruilis, proditor studiosus & diligens dominium consequatur. eorum uero, quos natalium sola libertas persequitur, colonatu perpetuo fulciatur: quisquis huiusmodi leuitudinem prodiderit ac probauerit: salua dominis in eos actione: qui uel latébram forte fugitiuis, uel mendacitatis subeundæ consilium præstiterunt.

B

DE NAVTICIS TYBERINIS TIT. XXVI.

I. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA.

QVI NAVEM Tyberinam habere fuerit ostensus, onus reipublicæ necessarium agnoscat. Quodcunque igitur nauigium in aluco Tyberis inuenietur, competentibus & solitis obsequijs mancipetur: ita, ut nulla dignitas aut priuilegium ab hoc officio uindicetur.

DE FRVMENTO ALEXADRINO TIT. XXVII.

I. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

C IN AESTIMATIONE frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinã conuehitur, quidquid decreto .*. elogij in firostasij munere & pro nauclerorum tuenda substantia eminentia tua dispofuit, roboramus: atque ut curialibus prædę auferatur occasio, iubemus eos ad huiusmodi sollicitudinem affectandam unquam accedere, & designata officia tuis pronisionibus examinata sollicitudinem prædictam implere.

II. Impp. THEODOS. & VALENT. AA.

DIVRNOS centum & decem modios alimonijs Alexandrinæ ciuitatis addi decernimus: ut nemo priuetur eo, quod nunc usque cœpit. perissochoregiæ nomen penitus amputetur, & tesseræ designentur, & nostræ pietatis nomine censeantur.

D

DE ALEXANDRIAE PRIMATIBVS TIT. XXVIII.

I. Impp. THEOD. et VALENTIN. AA.

CORPORATOS ciuitatis Alexandrinæ repurgandi fluminis onere liberamus: & pro tenore dispositionis tuæ quadringẽtos solidos. *. ex dinumo uectigali memoratæ ciuitatis præcommodari decernimus: ita, ut ex titulo nauium modis omnibus repensetur.

DE IVRE REIPVBLICAE TIT. XXIX.

I. Imp. ANTONINVS A.

E SI QVID aduersus rempublicam indefensam in ea specie, in qua neque defensores creati fuerint, neque ut crearentur, placuit, statutum est: actionibus eius nihil præiudicatum est. II. *Idem Augustus.*

AN RES publica, in cuius locum successistis, ideo quia satisfecisse uos debito proponitis, ius pignoris in eo fundo habeat: apud suum iudicem quæritur. si enim neque beneficio sibi concesso id ius nacta est, neque specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit: caussa eius non separatur à cæteris creditoribus, qui habent personalem actionem.

III. Imp. ALEXANDER A.

REMPVBLICAM ut pupillam extra ordinem iuuari moris est.

IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA.

SI SECVNDUM legem ciuitatis respublica, cuius meministi, ruina collapsis ædificijs tuis distraxit aream: nihil contra huius legis tenorem rector prouinciæ fieri patietur.

DE ADMINISTRATIONE RERUM PUblicarum TIT. XXX.

I. Imp. GORDIANUS A.

FUNDUM uectigalem, si suis quibuscunque temporibus debitæ quantitates inferantur, inuito possessore auferri non posse, manifestum est.

II. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA. & CC.

CONTRA eos, qui rempublicam administrantes, per officij necessitatem sub conditione relicti fideicommissi satis accipere debuerunt, quanti reipublicæ interest satis non esse acceptum, dirigendam esse actionem prospicitis.

DE VENDENDIS REBUS CIVITATIS TIT. XXXI.

I. Imp. ANTONINUS A.

SI SINE ulla conditione prædia uendente republica comparasti: perfecta uenditione nulla ratione uereris, ne addictione facta auferri tibi dominium possit. tempora enim addictionibus præstita ad caussas fisci pertinēt. nisi si qua ciuitas propriam legem habeat.

II. Impp. VALERIAN. et GALIEN. AA.

QUAMVIS incrementum conductioni factæ publici prædij uidetur offerri: non tamen additamenti specie oportet fidem locationis infringi, præsertim cum tantum iam temporis ex contractu decessisse proponas.

III. Imp. LEO Augustus.

SI QUAE hæreditatis, uel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonę ciuiles, aut quęlibet ędificia, uel mancipia ad ius inclytę urbis, uel alterius cuiuslibet ciuitatis peruenerint siue peruenerint: super his licebit ciuitatibus uenditionis pro suo cōmodo inire contractum: ut summa precij exinde collata ad renouanda siue restauranda publica mœnia dispensata proficiat. indefensa uero cura prospicientes, ne quis aduersus ciuitatum commoda quidquam moliri possit incommodi, sed sine ulla fraude, seu inordinatione, uel colludio, seu conniuentia huiusmodi uenditionēis procedant. hoc etiam in posterum obseruandum esse censemus, ut siquidem ad hanc inclytam urbem domum, uel ciuiles annonas, aut alia quælibet ædificia uel mancipia pertinentia contigerit uenundári: nō aliter, nisi Imperiali authoritate uendantur. in prouincijs uero pręsentibus omnibus seu plurima parte tam curialium, quàm honoratorum & possessorum ciuitatis, ad quam res prædictæ pertinent, propositis sacrosanctis scripturis, singulatim unumquenque eorum, qui conuenerint, iubemus sententiam, quam putent utilem patriæ suæ, designare: ut ita demum decreti recitatione in prouinciali iudicio interueniente, emptor competentem possit habere cautelam. Hos autem uenditionum contractus, siue iam completi fuerint, siue postea in ineundi fuetint, stabiles esse censemus.

DE DEBITORIBUS CIVITATUM TIT. XXXII.

I. Imp. ANTONINUS A.

NON PRIUS debitorem reipublicæ honorem in republica subire, quàm id, quod debere constiterit, conuentus exsoluerit: tam meis, quàm diuorum principum constitutionibus declaratur.

II. Imp. CONSTANTINUS A.

APUD EOS, quos superstites intégris facultatibus esse prouideris, uel quorum hæredes incolumia retinent patrimonia, sortes reipublicæ perseuerare debebunt: ita tamen, ut annuas usuras suis quibuscunque temporibus exsoluant: cum simul & reipublicæ utile sit retinere

A De periculo nominatorũ. De periculo eorũ, qui pro magistr. &c. Quo quisq; ordine conuen.

tinere idoneos debitores, & ipsis sit cõmodum cumulũ debiti minimè nutriri. Et quia nefas est, obnoxijs corporibus alienatis, fortè circumscribi ciuitates: placuit, si quis debitor reipublicæ ciuitatis quippiam ex eo patrimonio, quod habuit, cum pecuniã reipublicæ sumeret, donauerit, uel distraxerit, uel qualibet in alium ratione contulerit: qualitate rei alienatæ perspecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cum ei pecunia crederetur: pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte atq; usuris postulari. itaq; quoties minus idoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen ciuitati alicui inuenitur obnoxium: iudex omni diligentia & sollicitudine debebit in-
B quirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris facultates, ut singuli æqua æstimatione habita, pro rata rerum, quas possident, conueniantur: personalem actionem contra eum habituri debitorem, qui ipsis soluẽtibus liberatur. Ab eo autem, à quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiam reliquam portionem, quæ apud eum resederit, transferri ad idoneum oportebit. Quòd si quispiam debitor reipublicæ ciuitatis fisco nostro locũ fecerit: emptores, qui à fisco nostro comparauerint, manifestũ est secundum ius uetus & rescripta diuorum principum constitutionesq; nostras debere nullam molestiam sustinere. Quòd si quis debitor non* comparauerit, uel certè omnia sua ita consumpserit, ut nemo aliquam rem ex eius bonis possideat: id debitum conuenit ad dispendium reipublicæ pertinere, ideoq; cura patrum ciuitatis apud idoneos, uel dominos rusticorum
C prædiorum pecunia collocanda est.

DE PERICVLO NOMINATORVM TIT. XXXIII.

I. Imp. GORDIANVS. A.

Hi, qui à te collegaq; tuo magistratus creati sunt, etiã si maximè fideiussores non exegistis: tamen si per id tempus, quo magistratus honor deponebatur, soluendo fuerint: periculo uos creationis non fecerunt obnoxios ex eo, quod casu aliquo patrimonium eorum mutilatum sit: cum cessationi suæ debeant imputare, damnaq; reipublicæ (si qua ob culpam eorum passa est) sarcire, qui cum nomine publico
D eos conuenire potuissent, id facere supersederunt.

II. Imp. PHILIPPVS. A. & PHILIPPVS. Cæs.

Si successoris tui successor non idoneum loco sui magistratum denominauerit: administrationis eius periculum ad tuam personam spectare nequaq; potest. etenim nominati successoris duntaxat quisque periculum suscipere compellitur, nec ad nominatoris nominatorem manus iure porrigi possunt.

DE PERICVLO EORVM, QVI PRO MAGISTRATIBUS interuenerunt. TIT. XXXIIII.

I. Imp. ANTONINVS. A.

E Fideiussores magistratuum in his, quæ ad reipublicæ administrationẽ pertinent, teneri: non in his, quæ ob culpam uel delictũ eis pœnę nomine irrogentur, tam mihi, quàm diuo Seuero patri meo placuit.

QVO QVISQVE ORDINE CONVENIATVR TIT. XXXV.

I. Imp. ANTONINVS A.

Et si duobus simul cura pecuniæ ciuitatis, non tamen separatis portionibus, mandetur: singuli non pro uirili portione, sed in solidum reipublicæ obligantur. Cum autem de indemnitate ciuitatis eius quæritur: prius eius bona, qui administrauit, ac mox (si satisfieri non poterit) collegæ conueniuntur. Vos tamen

*d 4 qui hæ-

qui hæredes unius ex curatoribus exstitistis: damno, si quod post mortem eius dolo uel culpa collegarum accessit, onerari non est rationis.

II. Imp. GORDIANVS. A.

QVOTIES duobus nō separatim, sed pro indiuiso munus iniūgitur, & ita ut unusquisq; eorum periculo soliditatis uideatur obstrictus: manus ad nominatorē prius, quàm utriq;, qui id munus administrauerunt, solenniter fuerint excusati, nulla ratione porrigi possunt. Si uero separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius pro portione conueniantur, qui id administrauerint, item fideiussores eorum, si ne ab his quidem fideiussoribus indemnitas fuerit seruata: tunc demum creatorem, ac si ne is quidem sufficiat, nouissimè participem muneris conueniri debere, præses non ignorat. G

III. Idem Augustus.

SI ITA duumuiri creati estis, hoc expresso, ut mutuo periculo teneamini, in dubium nō uenit, uicarijs damnis uos esse obstrictos: cum in magistratibus prius nominatores conueniendos esse, hoc quod in persona uestra custodiri desideratis, constitutum sit.

IIII. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA.

CVM TE & collegam tuum magistratus nestri tempore publicum fœnus collocasse proponas, nec potuisse debitum à quibusdā reipublicæ restitui: cum paratus sis pro te id, quod solus gessisti, reipublicæ satisfacere: cōsequens est rempublicam, si separati actus uestri fuerint, contra successores collegæ tui, uel rerum eius possessores prius ob personam eius progredi: & si solida indemnitas reipublicæ seruata non fuerit, nominatores eius interpellare, H
ac postremo loco, si quid ex nomine tui collegæ defuerit, ob culpæ nexum te interpellare. priores enim nominatores, ueluti fideiussores placuit obstringi.

NE QVIS LIBER INVITVS ACTVM REIPVBLICAE gerere cogatur TIT. XXXVI.

I. Impp. VALERIAN. & GALIEN. AA.

SI (VT PROPONIS) decreto ordinis ad libertatem ductus es: non debere te inuitum actum reipublicę administrare, curator reipublicæ non ignorat: præsertim cum serui huiusmodi officia administrare debeant. I

II. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA.

SI CVM ingenuus esses, ad actum gerendum à republica compelleris: auxilium præsidis & iuris præsidia, prout usus exigebat, implorare potuisti.

SVMPTVS INIVNCTI MVNERIS AD OMNES collegas pertinere TIT. XXXVII.

I. Imp. MAXIMIANVS. A.

CVM AD munus exhibendarum angariarum cum alijs creatus, à cōsortibus muneris sollicitudine deserta, solum te functum esse proponas: sumptuum detrimēta, si qua acciderint, collatione eorum, quos munus oportuerat participare, prouisione præsidis diuidentur. Quòd si à te obsequium derelictū esse cognouerit: K
quid censuræ publicæ congruet, non ignorabit.

DE HIS, QVI EX OFFICIO QVOD ADMINIstrarunt, conueniuntur. TIT. XXXVIII.

I. Imp. ANTONINVS. A.

FOENORIS reipublicę, quod non tua culpa perditum esse apparuerit, sufficit sortis damnum, non etiam usurarum eius sustinere.

De so

A

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS DEbitorum ciuitatis TIT. XXXIX.

I. Imp. ALEXANDER. A.

CAVTIONES seruorum publicorum ita demum firmam securitatem debitoribus præstant, si curatorum adsignantium, uel eorum quibus exigendi ius est, authoritate subnixæ sunt. Cum autem is, qui exsoluisse dicitur, solam scripturam actoris suscipientis pecuniam promat: ea tantum defensio consueuit admitti, si quod exsolutum est, reipublicæ rationi profecisse doceatur. Sanè curator uester, si B fraude serui constiterit effectum, ut interciperentur à curatore illatæ à debitoribus quantitates: de peculio eius, quod eo modo deest, restituet.

DE SPECTACVLIS, ET SCENICIS, ET LEnonibus TIT. XL.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

NON INVIDEMUS, sed potius cohortamur amplectẽda felicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur. Veruntamen cum primates uiri populi studijs ac uoluptatibus grati esse cupiant: promptius permittimus, ut integra uoluptas sit, quæ uolentium celebratur impensis.

C

II. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

EOS, QVI agitandi munus exercent, illustris authoritas tua nullis propter Circense certamen affici nouerit oportere supplicijs.

III. Iidem Augusti.

QVISQVIS equos, quos uel serenitas nostra, uel ordinarij consules tribuunt uoluptatibus, ad commodum compendiumq́ue priuatum adduxerit: unius libræ auri condemnatione multetur.

IIII. Imppp. THEODOS. ARCAD. & HONOR. AAA.

SI QVAS publicis porticibus, uel in his ciuitatum locis, in quibus nostræ solent imagines consecrari, pictura pantomimum ueste humili, & rugosis insignibus agitatorem, aut uilem offerat hystrionẽ: illicò repellatur, neq; iam posthac liceat in loco honesto inhonestas D adnotare personas. in aditu uero circi, uel in theātri proscenijs ut collocentur, non uitamus.

V. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

NEMO iudicum ex quacunq; ciuitate in aliud oppidum, uel ex prouinciæ solo equos curules, aurigas, bestias, hystriones, ciues tentet traducere: ne dum popularibus plausibus intemperanter seruiunt, & publicæ rerum statum fatigent, & festiuitatẽ impediant in cunctis oppidis celebrandam: ita, ut si quis hanc uiolauerit iussionẽ, pœna teneatur ea, quæ legum uiolatores persequitur.

VI. Iidem AA. Florentio. P.P.

LENONES patres & dominos, qui suis filiabus uel ancillis peccandi necessitatẽ imponũt, nec iure frui dominij, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos in E dignatione subduci, ne potestatis iure frui ualeãt, neúe quid eis ita possit adquiri: sed ancillis filiabusq́; (si uelint) cõdictisúe pro paupertate personis, quas sors damnauit humilior, episcoporũ liceat, iudicũ etiã, defensorumq́; implorato suffragio, omni miseriarũ necessitate absolui: ita, ut si insistendũ eis lenones esse crediderint, uel peccandi ingerant necessitatẽ inuitis: amittant non solum eam, quam habuerint, potestatem: sed proscripti pœnæ mancipentur exsilij, metallis addicendi publicis. quæ minor pœna est, quàm si præcepto lenonis cogatur quispiam coitionis sordes ferre, quas nolit. D. Kal. Maij Felice & Tauro COSS.

DE EXPENSIS PVBLICORVM LVdorum TIT. XLI.

I. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA.

Cum

De expensis public. ludorum. De aquaeductibus.

VM PRAESidem prouinciæ impẽsas, quæ in certaminis editione erogabantur, ad refectionẽ murorũ transtulisse dicas: & quod salubriter deriuatum est, non reuocabitur: & solenne certaminis spectaculum post restitutã murorum fabricã iuxta ueteris consuetudinis legem celebrabitur. Ita enim & tutelę ciuitatis instructæ murorum præsidio prouidebitur, & instaurandi agonis uoluptas confirmatis his, quæ ad securitatis cautionem spectant, insecuta temporis circuitione præsentabitur.

DE AQVAEDVCTIBVS TIT. XLII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

QVARVM possessores, per quorum fines formarũ meatus transeunt, ab extra ordinarijs oneribus uolumus esse immunes, ut eorum opera aquarum ductus sordibus completi mundentur, nec ad aliud superindictæ rei onus ijsdem possessoribus attinendis, ne circa res alias occupati, repurgium formarũ facere non curent. Quod si neglexerint: amissione possessionum multabuntur. nam fiscus prædium eius obtinebit, cuius negligentia perniciem formæ contraxerint. præterea scire eos oportet, per quorum prædia aquæductus commeat, ut dextra leuaq; de ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant. obseruante officio iudicis, ut si quo tempore pullulauerint, excidantur, ne earum radices fabricam formæ corrumpant. G

II. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA.

SI QVIS de cætero uetiti furoris audacia florentissimæ urbis cõmoda uoluerit mutilare aquam ad suum fundum ex aquæductu publico deriuando: sciat eundem fundum fiscalis tituli præscriptione signatum priuatis rebus nostris aggregandum. H

III. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

EOS, QVI aquæ copiam uel olim uel nunc pro nostra indulta meruerunt, usum aut ex castellis, aut ex ipsis formis iubemus eligere: neq; earum fistularum, quas matrices uocant, cursum ac soliditatem attentare, uel ab ipso aquæductu trahere. Quòd si quis aliter fecerit: non solum id, quod prius iure beneficij fuerat consecutus, amittat: uerum pro conditione quoq; personæ seuerissima pœna plectetur.

IIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Asterio com. Orientis.

VSVM aquæ ueterem longoq; dominio constitutum singulis ciuibus manere censemus, nec ulla nouatione turbari. Ita tamen, ut quantitatẽ singuli, quam ueteri licentia percipiunt, more usq; in præsentem diem perdurante percipiant mansura pœna in eos, qui ad irrigationes agrorum uel hortorum delicias furtiuis aquarum meatibus abutuntur. Dat. Kalẽd. Nouembr. Cæsario & Attico COSS. I

V. Impp. THEOD & VALENT. AA.

SI QVIS per diuinam liberalitatem meruerit ius aquæ: non uiris clarissimis rectoribus prouinciarum, sed tuę pręcellentissimæ sedi cœlestes apices intimare debebit: cõdemnatione contra illum, qui preces moderatoribus insinuare conatur, quinquaginta librarum auri contra uniuersos administratores, qui rescriptum per subreptionem elicitum suscipere moliuntur, proponenda apparitoribus nihilominus eorundem uirorum clarissimorum prouinciæ moderatorum animaduersionibus pro uigore tui culminis subiugandis: & amplissima tua sede dispositura, quid in publicis thermis, quid nymphæis pro abundantia ciuium conueniat deputari, quid his personis, quibus nostra serenitas indulsit, ex aqua superflua debeat impertiri. K

VI. Iidem Augusti.

OMNIS seruitus aquarũ aquæductus Hadriani siue domorum, siue possessionum, siue suburbanorum, siue balneorum, uel per diuinos afflatus intimatos in quolibet iudicio, uel per usurpationem impertitos, penitus exprobretur. maluimus etenim prædictum aquæductum nostri palatij publicarum thermarum ac nymphæorum cõmoditatibus inseruire. Et decernimus hanc dispositionem modis omnibus in posterum seruari, nemini licentia

tribuenda

De aquæductibus.

A tribuenda ab eodem aquæductu precibus oblatis usum aquæ petere, uel eum audete perfo rare: scientibus his, qui qualibet ratione putauerint ad huiusmodi emolumẽtum accedere, uel officio (si ausum fuerit instruere) uel minus instructis precibus parere, centena pondo auri multæ nomine fiscalibus rationibus se esse illaturos. Super his sancimus sulcum publi carum aquatum nullis intra decem pedes arboribus coartari. sed ex utroque latere decempe dale spacium integrum illibatumque seruari. Præterea de plumbeis fistulis ducentibus ad thermas, quę Achilleæ nuncupantur, quas prouidentiæ tuæ magnificentia factas fuisse co/gnouimus, eandem formam seruari censemus. etenim memoratas fistulas thermis tantum & nymphæis, quibus eminentia tua deputauerit, uolumus inseruire facultate præbenda B tuæ sublimitatis apparitoribus circumeundi sine formidine domus, suburbana, balnea ad requirendum, ne qua deceptio, uel suppresio, uel insidiæ contra publicam utilitatem à quoque penitus attentetur. VII. Iidem Augusti.

AD REPARATIONEM aquæductuum huius almæ urbis omnia uectigalia, quæ colligi possunt ex uniuersis calculis huius inclytæ urbis, & ex operarijs, qui* Ciziecnici dicuntur, ad refectionem eiusdem aquæductus procedere: illo uidelicet obseruando, ut nemo eorum qui ius aquæ posident, quamcunque descriptionem sustineant. nam exsecrabile uidetur do/mos huius almæ urbis aquam habere uenalem.

VIII. Imp. ZENO. A.

HAC LEGE sancimus, ut si quis amplissimam pręfecturam gubernans, aurum aquędu C ctui deputatum ad alterum quodlibet opus non aquæductibus, uel aquæ publicę compe/tens exstruendum, uel curandum putauerit conuertendum, de suis facultatibus eandem summam aquęductus titulo repensare cogatur. separatus uero arcarius aurum aquædu/ctus suscipiat gloriosissimorum consulum liberalitate, uel ex alijs titulis ad aquas publicas pertinentibus collectum, uel postea colligendum.

IX. Iidem Augustus.

DILIGENTER inuestigare decernimus, qui publici ab initio fontes, uel cum essent ab initio fontes priuati, postque publicè usum præbuerunt, ad priuatorum usum conuersi sunt, siue sacris apicibus per subreptionẽ impetratis, ac multò amplius si authoritate illicita nec appetito colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertentatum fuisse dignoscitur: ut ius suum D regiæ ciuitati restituatur, & quòd publicum fuit aliquando, minimè sit priuatũ, sed ad com/munes usus recurrat, sacris oraculis, uel pragmaticis sanctionibus aduersus cõmoditatem urbis quibusdam impertitis, iure caussandis: nec longi temporis præscriptione ad circum/scribenda ciuitatis iura profutura. X. Iidem Augustus.

DECERNIMVS, ne quid à quacunque persona qualibet dignitate prædita contra muscu/larios aquæductus, uel fontes publicos, qui ad aquæductus confluunt, pertentetur. Sed & si quis clàm uel palàm authoritate confisus de ijsdem paragogijs uel fontibus aquam tra duxerit, uel clandestinis insidijs fortè subripuerit publicis aquæductibus: eam restituere compellatur. Hoc etiam præcipimus, ne in posterum à quolibet iuxta eosdem aquæductus plantari qualescunque arbores posint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquęductus, E quod & antiquis constitutionibus interdictum esse dignoscitur: scientibus uniuersis, quod in posterũ super huiusmodi cõmisi suburbanũ, uel prædium, uel balneum, uel aquę mola, uel hortus, ad cuius usum aqua publica fuerit deriuata: uel si quis ex his iuxta aquædu/ctum positum ad eum pertinet, qui plantauit arbores aquæductibus noxias, & ad quem/cunque pertineat locum, uel hominem, uel domum: proscriptionis titulo subiacebit, & fi/sci iuribus uindicetur: nulli super huiusmodi pœna nec per sacros apices uenia tribuen da. Vniuersos autem aquarios, uel aquarum custodes, quos hydrophylacas nominant, qui omnium aquæductuum huius regiæ urbis deputati sunt, singulis manibus eorum felici nomine pietatis nostræ impresso signare decernimus, ut huiusmodi adnotatione manifesti sint omnibus, nec à procuratoribus domorum, uel quolibet alio ad usus alios

auellantur,

auellantur,uel angariarũ,uel operarum nomine teneantur. quòd si quem ex ijsdem aquarijs mori contigerit:eum nihilominus, qui in locum defuncti subrogatur, signo eodem notari præcipimus,ut militiæ quodam modo sociati, excubrijs aquæ custodiendæ incessanter inhæreant,nec muneribus alijs occupentur. F

XI. Imp. IVSTINIANVS. A.

DIVINAM dispositionem ab inclytæ recordationis principe Theodosio super his, qui aquã sibi de publicis aquæductibus seu fontibus præberi desiderant, promulgatã hac etiã lege in sua firmitate durare sancimus,quatenus nemo uel in hac sacratissima ciuitate,uel in prouincijs,sine diuinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis,& iudicio tuæ celsitudinis, uel alijs, quorum interest,intimandis, aquam de publico aquæductu seu fonte trahere permittatur his,quicunque nostra iussa uiolauerint,seu uiolare cõcesserint, denarum librarum auri condemnatione,aliaque grauissima indignatione feriendis. G

DE GLADIATORIBVS TIT. XLIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

CRVENTA spectacula in ocio ciuili & domestica quiete nõ placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.

DE VENATIONE FERARVM TIT. XLIIII. H

I. Imp. HONOR. & THEOD. AA.

OCCIDENDORVM leonũ cunctis facimus potestatẽ, neque aliquã sinimus quenque calumniam formidare, bestias autem, quæ ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, non plus quàm septem diebus intra singulas ciuitates detineri præcipimus uiolatoribus eorum quinas libras auri fisci iuribus illaturis.

DE MAIVMA TIT. XLV.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

CLEMENTIAE nostræ placuit,ut maiumæ prouincialibus lætitia reddatur: ita tamen,ut seruetur honestas, & uerecundia castis moribus perseueret. I

VTI ARMORVM VSVS INSCIO PRINCIPE interdictus sit. TIT XLVI.

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

NVLLI prorsus, nobis inscijs atque inconsultis, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur.

DE AGRICOLIS ET CENSITIS ET COLOnis. TIT XLVII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

NVNQVAM sationibus uel colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur:cum prouidentiæ sit oportuno tempore his necessitatibus satisfacere. K

II. Idem Augustus.

SI QVIS prædium uendere uoluerit, uel donare: retinere sibi transferendos ad alia loca colonos priuata pactione non possit.qui enim colonos utiles credunt, aut cum prædijs eos tenere debent,aut profuturos alijs delinquere, si ipsi sibi prædiũ prodesse desperant.

III. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA.

QVISQVIS ex desertis agris ueluti uagos seruos liberalitate nostra fuerit cõsecutus:pro fiscalibus pensitationibus ad integram terræ professionem, ex qua uidelicet serui manere uidentur,habeatur obnoxius. Id etiam circa eos obseruari uolumus, qui ex huiusmodi fundis

A fundis seruos ad possessiones suas transire permiserint.

IIII. Iidem Augusti.

HI, PENES quos fundorum dominia sunt, pro his colonis originalibus, quos in locis eisdem censitos esse constabit, uel per se, uel per actores proprios recepta, compulsionis sollicitudine implenda munera functionis agnoscant. Sanè quibus terrarum erit quãtulacunque possessio, qui in suis conscriptis locis proprio nomine libris censualibus detinentur, ab huiusmodi pręcepi communione discernimus. eos enim conuenit propriè cõmissos mediocritati annonarias functiones sub solito exactore agnoscere.

V. Iidem Augusti.

B DOMINI prædiorum id, quod terra præstat, accipiant, pecuniam non requirant, quam rustici optare non audent: nisi consuetudo prædij hoc exigat.

VI. Iidem AA. & GRAT. A.

OMNES omnino fugitiuos adscriptitios, colonos, uel inquilinos sine ullo sexus, numeri, conditionisque discrimine ad antiquos penates, ubi censiti atque nati educatique sunt, prouincijs præsidentes redire compellant.

VII. Iidem Augusti.

QVEMADMODVM originarios absque terra, ita rusticos censitosque seruos uendi omnifariam non licebit. neque uero commento fraudis id usurpet legis illusor, quod in originarijs sæpe est actitatum, ut parua portione terræ emptori tradita, omnis intègri fundi cultura C adimatur: sed cum soliditas fundorum uel certa portio ad unumquemque perueniat: tanti quoque serui & originarij transeant, quanti apud superiores dominos & possessores, uel in soliditate, uel in parte manserunt: & emptor precium, quod dederit, amissum existimet: & nihilominus uenditori ad repetendos seruos cum adgnatione eorum uindicatione concessa. & si aliqua denique ex caussa dissimulauerit legis usurpare beneficium, atque iste sub hac taciturnitate decesserit, & hæredibus eius, & contra hæredes emptoris uindicationem damus, longi temporis præscriptione submota. malæfidei nanque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.

VIII. Iidem Augusti.

D OMNES profugi in alieno latebras collocantes cum emolumentis tributarijs, salua tamẽ moderatione, reuocentur: scilicet ut si homines, apud quos reperiuntur, alienos esse nouerant fugitiuos, & profugis in lucrum suum usi sunt: hoc est siue excoluerunt agros fructibus dominis profuturos, siue aliqua ab ijsdem sibi iniuncta nouerunt, nec mercedem laboris debitam consecuti sunt: ab illis tributa, quæ publicis perierunt functionibus, exigantur.

Cæterũ si occultato ei profugi, quòd alieni esse uiderẽtur, quasi sui arbitrij ac liberi apud aliquem se collocauerunt, aut excolentes terras partem fructuum pro solo debitam dominis præstiterunt: cætera proprio peculio reseruantes, uel quibuscũque operis impensis mercedem placitam consecuti sunt, ab ipsis profugis, quæcunque debentur, exigantur. nam manifestum est priuatum iam esse contractum. Si qui uero inter agricolas (ut assolet) ex quibuscunque cõmercijs huiusmodi hominibus esse inueniuntur debitores: coram partibus con- E stitutis iudex ab obnoxijs, quod debetur, exposcat.

IX. Iidem Augusti.

IMMVNITATES specialiter datæ, & iugatio, & capitatio, libris publicis, & ciuitatum, aut prouinciarum euerterijs sine aliqua probatione factæ penes fruentes erepte in functionem pristinam redeant.

X. Iidem Augusti.

CVM ANTEA per singulos uiros, per binas uero mulieres capitis norma sit censa: nunc binis ac ternis uiris, mulieribus autẽ quaternis ius unius pendẽdi capitis attributũ est. Quocirca sublimitas tua huiusmodi census per Comanensiũ, & Amastriensium, & Armeniæ secundæ, Amasenorum, Helenoponti, & Aeliocæsariensium. Capadociæ secundæ urbis salubris ac temperatę peræquationis modũ monumentis publicis iubebit annecti.

XI. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

ORIGINARIOS colonos nullis priuilegijs, nulla dignitate, nulla census authoritate excusari præcipimus, sed amputatis omnibus, quæ aliquoties per gratiam sunt elicita, domino uel fundo esse reddendos. XII. Iidem Augusti.

SERVOS uel tributarios, uel inquilinos apud dominos suos uolumus remanere. Nam cum metu damni deterritus unusquisque eum, quem incognitum habuit, à se cœperit propulsare, uoluntas fugiēdi seruis non erit. Nemo enim dominum suum deserit, sciens nusquam sibi latendi locum esse derelictum. sed aut cognitum sibi ingenuũ unusquisque suscipiat, aut eum, qui se liberum esse simulauerit, à se submouebit, metuens his, quæ statuta sunt, obnoxius fieri. Si quis igitur ex memoratis fugitiuis apud quemlibet fuerit repertus: duodecim libras argenti fisco nostro inferat detentator: ipsi autem, cuius fuerit, præter eundem fugitiuum, alterum etiam eiusdem æstimationis inferre decernimus. G

XIII. Iidem Augusti.

DEFINIMVS, ut inter inquilinos colonosúe, quorum (quantum ad originem pertinet uindicandam) indiscreta eademque penè uidetur esse conditio, licet sit discrimen in nomine: suscepti liberi, uel utroque, uel alterutro parente censito, statum paternæ conditionis agnoscant. Illud etiam seruandum est, ut si quando utriusque fundi idem dominus de possessione referta cultoribus ad eam coloniã, quæ laborabat tenuitate, colonos transtulerit, ijdemque fundi ad diuersorum iura dominorum qualibet sorte transierint: maneat quidē facta translatio: sed ita, ut prædij eius dominus, à quo coloni probantur fuisse traducti, translatorum adgnationem restituat. XIIII. Iidem Augusti. H

SI COLONI, quos bona fide quisque possedit, ad alios fugæ uicio transeuntes necessitatē propriæ conditionis declinare tentauerint: bonæ fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri, & tunc caussam originis & proprietatis agitari.

XV. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

COLONOS nunquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris pulset intentio: quos ita glebis inhærere præcipimus, ut ne puncto quidem temporis debeant amoueri.

XVI. Iidem Augusti.

MVLIER, quæ fuisse originaria docebitur, si cuiuscunque liberi hominis secuta consortiũ, in urbibus, uel in quibuscunque locis uictura constiterit: eius omnem sobolem secundum uetera constituta conueniet reuocari. I

XVII. Iidem Augusti.

PER COLONVM præiudicium possessioni inuito uel inscio domino imponi non posse, & iure, & legum authoritate declaratur.

XVIII. Imp. VALENTINIANVS. A.

COLONOS nulla ratione ad ullum, quamuis humilioris militię, locum sinimus admitti sed nec apparitores magisteriæ potestatis censibus adscriptos probari concedimus: quia in hac parte & dominorum iuri, & publicæ consulimus honestati.

XIX. Imp. IVSTINIANVS. A. Demostheni. P. P.

LITIBVS imponentes celeritatem, sancimus si quando coloni cuiuscunque cōditionis contra dominos terræ proclamauerint, super hoc ipso dubitantes, utrum is terræ dominus est, nec'ne, an ipsi coloni dominium suæ terræ possident (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore uel longinqua & inueterata redituum susceptione sufficientem habent cautelam, in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præscriptione uel redituum frequentissima consequentia colonorum impetus excludente) talem esse super redituum uel publicarum functionum præstatione formam censemus, ut si tales coloni, quales prædiximus, idoneum fideiussorem totius summæ, quæ ab his dependitur, præstiterint, quod omnes reditus sine ulla procrastinatione, si melior caussa dominorum iudicetur, eis restituent: & talis fideiussor per triennium accipiatur, eoque impleto K

A eoq; impleto iterum renouetur: coloni in medio nullo modo super reditibus à dominis inquietentur. Si autem hoc coloni minimè facere uoluerint, uel potuerint: tunc ijdem reditus per officium iudicis annui exigantur per solita tempora, in qua etiam dependebantur dominis, & deponantur in æde sacra, uel in cimeliarchio ciuitatis, sub qua possessio sita est: uel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in Metropolitana ecclesia remaneăt cum omni cautela, & post plenissimam definitionem uel dominis dentur, uel colonis restituantur. sin autem reditus non in auro, sed in speciebus inferătur, uel in totum, uel in partē: iterum per officiū iudicis fructus uendătur, & precia eorū secundū prædictum modū deponătur. Hęc de reditibus definiētes ad publicas trāseamus functiones, &
B si quidē coloni more solito eas dependāt: ipsi maneăt in pristina cōsuetudine, nullo præiudicio dominis generādo, qui & quiescentibus colonis, & nō contradicētibus ad publicū tributarias functiones minimè inferebăt. Sin autē motis erat dominos totam summā accipere, & ex ea partem quidē in publicas uertere functiones, partē autē in suos reditus habere: tunc si quidem fideiussor à colonis detur: eundē fideiussorem dominis sine præiudicio litis tantā summā inferre, quantā tributa publica faciūt, ut à dominis publicis rationibus persoluatur: nullo ex hoc colonis præiudicio generādo. super reditibus enim domini fideiussione fiant cōtenti. Sin autē fideiussione cessante, ad sequestrationē res ueniāt, & pecuniç deponătur: et ex earū summa tantā iudices separare, quantā ad publicas sufficiat functiones, & eam dispo
C sitionē dominū accipere, quatenus ipse eam persoluēs, publicas accipiat securitates: reliqua quantitate, quæ in reditus puros remanet, in tuto collocanda, & litis terminū exspectante: nullo præiudicio, siue colonis, siue dominis, ex huiusmodi fideiussione, uel sequestratione, uel publicarum functionum solutione generando: sed omni caussa in suspēso manente, donec iudicialis sententia, quæ de toto negocio procedit, omnem rem aperiat, & ostēdat quis dominus terræ constitutus sit, & ad quē publicarum functionum securitas debeat in posterum fieri, seu reditus peruenire, uel permanere. Recitata septies in nouo cōsistorio palatij Iustiniani. D. *Decio. V. C. COS. XX. *Idem A. ad senatum.*

NE DIVTIUS dubitetur, si quis ex adscriptitia & seruo, uel adscriptitio & ancilla fuisset editus, cuius status sit, uel quę peior fortuna sit, utrum'ne adscriptitia, an seruilis: sancimus
D ea quidem, quę in anterioribus legibus cauta sunt pro tali progenie, quę ex mulieribus adscriptitijs & uiris liberis progenita sit, in suo statu relinqui, & sic sit adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem uel ex seruo & adscriptitia, uel ab ancilla & adscriptitio fuerit editus: matris suæ uentrem sequatur, & talis sit conditionis, qualis & genitrix fuit, siue ancilla, siue adscriptitia, quod hactenus in liberis tantum & seruis obseruabatur. Quæ enim differentia inter seruos & adscriptitios intelligatur, cū uterq; in domini sui positus est potestate: & possit seruum cum peculio manumittere, & adscriptitiū cum terra domi nio suo expellere? XXI. *Idem A. Iuliano. P. P.*

CVM SCIMVS nostra iura nolle præiudicium generare cuiq; circa conditionem, neq; ex confessionibus, neq; ex scriptura, nisi etiā ex alijs argumentis aliquod accesserit incrementum: sancimus solam confessionē, uel aliam quamcunq; scripturā ad hoc minimè sufficere,
E nec adscriptitiam conditionem cuiquam inferre, sed debere huiusmodi scripturæ aliquid aduenire adiutorium, quatenus uel ex publici census adscriptione, uel alijs legitimis modis talis scriptura adiuuetur. melius etenim est in huiusmodi difficultatibus ex pluribus capitulis conditiones ostendi, & non solis confessionibus, neque scripturis homines fortè liberos ad deteriorem detrahi fortunam. Sin autem est scriptura, & post scripturam confessio, seu depositio (sine ui & necessitate tamen) interuenerit (quid enim si conditionale instrumentum, uel aliam chartulam, in qua subscripsit, & intimauit, & inter acta deposuit sese colonum fuisse adscriptitium) tunc ex utroq; genere obligationis, id est, tam scripturæ, q̄ confessionis, uel depositionis, talem eum esse credēdum, qualē & scripsit, & inter acta deposuit.

Illud quoq; non ineleganter dubitabatur, si coloni filius per triginta annorum curricula,

uel forsitan per quadraginta, seu ampliora, adhuc uiuente patre, & agriculturam peragẽte, ipse in libera conuersatione morabatur, & dominus terræ, quia per patrem ei satisfiebat, non etiam præsentiam eius exigebat: an post obitum patris, uel postq́; fortè is inutilis existebat & ruri non idoneus, possit excusari filius longinqua libertate abutendo, & quod per multos annos neq; agrum coluit, neq; aliquid colonarij operis celebrauit: cum nõ possit dominus incusari propter suam desidiam, cui per patrem eius omne, quod uoluerat, accedebat. In omnibus itaq; huiusmodi speciebus satis acerbum nobis uidetur domino prę iudicari colonorum absentia, qui ruri nati, uel postea absentes per suos uel patres, uel fratres, uel cognatos agriculturam peragebant. cum enim pars quodammodo corporis eius per cognationem in fundo remanebat: non uidetur neq; abesse, neq; peregrinari, neq; in libertate morari. maneat itaq; domino ius inconcussum, & donec eius uel antiquitas, uel posteritas, uel cognatio in agrum remanet: ipse uideatur ibi resedisse. G

XXII. *Idem. A. Ioanni. P. P.*

CVM SATIS inhumanum est terram, quæ ab initio adscripticios habebat, suis quodammodo membris defraudari, & colonos in alijs terris demorantes dominos terræ maximis damnis afficere: censemus, quemadmodum in curialium conditione nemo ex temporali cursu liberatur, ita nec adscripticię conditioni suppositus ex annalibus curriculis quãticunq; emanauerint, uel quacunq; prolixa negociatione aliquis sibi uindicet libertatem: sed remaneat adscripticius, & inhæreat terræ. & si cælauerit, uel separare se conatus fuerit: secundum exemplũ serui fugitiui sese diutius insidijs furari intelligatur, & sit suppositus unà cum omni sobole sua (& si in alia terra eã fecerit) huiusmodi fortunæ & capitali illationi, nulla liberatione ei penitus competente. Cum autem Anastasiana lex homines, qui per triginta annos colonaria detenti sunt conditione, uoluit liberos quidem permanere, nõ autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare: & ex hoc quærebatur, si etiã liberi eorũ cuiuscunq; sexus, licet non per triginta annos fuerint in fundis uel uicis, deberent colonariæ esse conditionis, aut tantummodo genitor eorum, qui per triginta annos huiusmodi conditioni illigatus esset: sancimus liberos colonorum esse quidẽ in perpetuũ secundum præfatam legem liberos, & nulla deteriore conditione prægrauari: & sancimus, non habere licentiam, relicto suo rure, ad aliud migrare, sed semper terræ inhæreant, quam semel colendã esse patres eorum susceperunt. Caueant autem possessionum domini, in qui bus tales coloni constituti sunt, aliquam innouationem uel uiolentiã eis inferre. si enim hoc adprobatum fuerit, & per iudicem pronunciatũ: ipse prouinciæ moderator, in qua aliquid fuerit tale perpetratũ, omnimodo prouideat & læsionem (si qua subsecuta est) eis resarcire, & sic ueterem consuetudinem in reditibus præstandis eis obseruare. Nulla nec tũc licentia concedenda colonis fundũ, ubi cõmorantur, relinquere. Et hoc tam in ipsis colonis, quàm in sobole eorum, qualiscunque sexus uel ætatis sit, sancimus: ut & ipsa semel in fundo nata permaneat in possessione sub ijsdẽ modis ijsdemq; cõditionibus, sub quibus etiã genitores eius manere in alienis fundis definimus. Nemini autem liceat uel adscriptitium, uel colonum alienum scienti prudentiq; in suum ius suscipere. Sed & si bona fide eum susceperit, postea autem repererit eum alienum esse constitutum, admonẽte domino uel ipsius adscripticij, uel terræ, & hoc faciente per se uel per procuratorem suum: hunc restituere eum cum omni peculio & sobole sua. & si hoc facere supersederit: omnis quidem temporis, quod apud eum remoratus est, publicas functiones siue terrenas, siue animales pro eo inferre cõpelletur, necnon cura & prouisione tam eminentissimæ præfecturæ, q́; pręsidis prouintiæ, coartetur etiam sic ad restitutionem eius secundum ueteres constitutiones & pœnas in eis insertas. H I K

XXIII. *Idem. A. Ioanni P. P.*

SI QVI adscriptitiæ conditionis constituti mulieres liberas quacunq; mente aut quacunq; machinatione, siue scientibus, siue ignorantibus dominis, sibi uxores coniunxerunt, uel postea coniunxerint: in sua libertate permanere tam eas, q́; prolem, quæ ex his cognoscitur

A scitur procreata, sancimus: illo proculdubio obseruando, ut si ex libero marito & adscriptitia uxore partus fuerit editus, is maternæ conditionis maculam, & non paternam sequatur libertatem. Sed ne adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maximè uerendum est, ne liberarum mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat: sancimus, si quid tale fuerit ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominum eius siue per se, siue per præsidem prouinciæ, talem hominē moderata corrigere castigatione, & abstrahere à tali muliere. quod si neglexerit: sciat in suū damnum huiusmodi desidiam reuersuram.

B

DE CAPITATIONE CIVIVM CENSIBVS EXImenda TIT. XLVIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

PLEBS urbana, sicut in orientalibus quoque prouincijs obseruatur, minimè in censibus pro capitatione sua conueniatur, sed iuxta hanc iussionem nostram immunis habeatur.

IN QVIBVS CAVSSIS COLONI CENSITI dominos accusare possunt TIT. XLIX.

C

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

QVISQVIS colonus plus à domino exigitur, quàm antè consueuerat, & quàm in anterioribus temporibus exactum est: adeat iudicem, cuius primum poterit habere præsentiam, & facinus comprobet: ut ille, qui conuincitur amplius postulare, quàm accipere consueuerat, hoc facere in posterum prohibeatur: prius reddito, quod super exactione perpetrata noscitur extorsisse.

II. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

COLONI censibus duntaxat adscripti, sicuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciunt: ita his, quibus annuis functionibus & debito cōditionis obnoxij sunt, penè est, ut quadam debiti seruitute uideantur adstricti. Quo minus est ferendum, ut eos audeant lite pulsare, à quibus ipsos utpote dominis unà cum possesionibus distrahi posse nō dubiū est, quā de cætero licentiā submouemus, ne quis audeat domini nomē in iudicio lacessere: & cuius ipsi sunt, eiusdē omnia sua esse cognoscāt. cum enim sæpissimè decretū est neque de peculio suo cuique colonorum ignorante domino prędij aut uendere, aut alio modo alienare licere: quemadmodum contra eius personam æquo poterit iure cōsistere, quem n... propria quidē leges sui iuris habere uoluerint: & adquirendi tantū, non etiam transferendi potestate permissa, domino & adquirere & habere uoluerint. Sed ut in caussis ciuilibus huiusmodi hominum genere aduersus dominos, uel patronos, aditum intercludimus, & uocē negamus: exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatē eis super hoc interpellandi præbuerūt: ita in criminum accusatione, quæ publica est, non adimitur eis propter suam suorumque iniuriam experiundi licentia.

D

E

DE COLONIS PALAESTINIS TIT. L.

I. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA.

CVM PER alias prouincias, quæ subiacent serenitatis nostrę imperio, lex à maioribus constituta colonos quodam æternitatis iure detineat, ita, ut illis non liceat ex his locis, quorum fructu releuantur, abscedere, nec ea deserere, quæ semel colenda susceperunt, neque id Palæstinæ prouinciæ possessoribus suffragetur: sancimus, ut etiā per Palestinā nullus omnino colonorū suo iure uelut uagus ac liber exultet, sed exemplo aliarū prouinciarū ita domino fundi teneatur, ut sine pœna suscipientis non

possit abscedere: addito eo, ut possessiõis domino reuocãdi eius plena tribuatur authoritas F

DE COLONIS THRACENSIBVS TIT. LI.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

Per vniversam diœcesim Thraciarum sublato in perpetuum humanę capitationis censu, iugatio tantum terrena soluatur. & ne forte colonis tributariæ sortis nexibus absolutis, uagandi & quo libuerit recedendi facultas permissa uideatur: ipsi quidem originario iure teneantur: & licet conditione uideantur ingenui, serui tamen terræ G ipsius, cui nati sunt, existimentur: nec recedendi, quò uelint, aut permutandi loca habeant facultatem: sed possessores eorum iure utantur & patroni sollicitudine, & domini potestate. Si quis uero alienum colonum suscipiendum retinendum'ue crediderit: duas auri libras ei cogatur exsoluere, cuius agros transfuga cultor euacuauerit: ita, ut eundem cum omni peculio suo & adgnatione restituat.

DE COLONIS ILLYRICANIS TIT. LII.

I. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

Colonos inquilinosq́; per Illyricum uicinasq́; regiones abeundi iure, in quo H eos originis adgnationisq́; meritò certum est immorari, licentiam habere nõ posse censemus. inseruiant terris non tributario nexu, sed nomine & titulo colonorum: ita, ut si abscesserint, & ad alium transierint, reuocati uinculis pœnisq́; subdantur. Maneat quoque in eos pœna, qui alienum & incognitum recipiendum esse duxerint, tam in redhibitione operarum & damni, quod locis, quæ deseruerant, factũ est, quàm multæ, cuius modum in authoritate iudicis collocamus: ita, ut etiam dominus fundi, in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coërcitionem subire cogatur, nec sit ignorantiæ locus, cum ad criminis rationem solum illud sufficiat, quòd incognitum sibi tennerit. Seruum etiam in memoratis regionibus si quis receperit: ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneatur. operarum præterea compendiis damnisq́; I præstitis in libertis etiam, quos pari usurpatione susceperit, is modus sit, quem circa liberos colonos duximus retinendum.

VT NEMO AD SVVM PATROCINIVM suscipiat rusticanos uel uicos eorum TIT. LIII.

I. Imp. LEO. A Erythrio. P.P.

Si qvis post hanc nostri numinis sanctionẽ in fraudẽ circũscriptionemq́; publicæ functionis ad patrocinium cuiuscunq; conditionis confugerit: id, quod huius rei gratia geritur, sub prætextu donationis, uel uenditionis, seu conductionis, aut cuiuslibet alterius contractus, nullam habeat firmitatem: ta- K bellionibus, qui talia instrumenta conscribere ausi sunt, bonorum proscriptione plectendis: qui tamen scientes ausi fuerint huiusmodi instrumenta conscribere, uicis etiam, uel possessionibus ad patrocinia confugientiũ publico uindicandis. Hæ autẽ personę, quę cõtra publicam utilitatẽ in clientelam suam suscepisse collatores detectę fuerint: nobiliores quidem centum auri librarum condemnationem subire cogentur: mediocris uero fortunæ facultatum suarum amissione plectentur: eadem pœna multandis etiam his, qui intercedentes ministeriũ suum huiusmodi nefariis artibus improba mente præbuerint. Quam formã ex eo quidem

A eo quidem tempore, quod sacra constitutio à diuæ memoriæ Martiano promulgata continet: id est in Thracica quidem diœcesi ab hinc annis triginta, hoc est à consulatu Aëtij II. & Sigisbuldi: in orientali uero, & Aegyptiaca, & Pontica & Asiana diœcesi uiginti sex, hoc est à consulatu Cyri ualere atq; exsecutioni mandari præcipimus.

II. Imp. IVSTINIANVS. A.

SI CVIVSLIBET tributarius iunxerit sibi tributariam uxorem, uel è contrario si cuiuslibet ancilla seruo se iunxerit alieno: tam tributarij, quàm serui filios matrum sequi conditionem, earumq; more genitricum suarum dominis subditos esse censemus.

B

NE RVSTICANI AD VLLVM OBSEQVIVM deuocentur TIT. LIIII.

I. Impp. DIOCLET. et MAXIMIAN. AA. & CC.

NE QVIS ex rusticana plebe, quæ extra muros posita capitationem suam detulerit, & annonam congruam præstat, ad ullum aliud obsequium deuocetur, neq; à rationali nostro mularum fiscalium uel equorum ministerium subire cogatur.

II. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

SI QVI eorum, qui prouinciarum rectoribus obsequuntur, quiq; in diuersis agunt officijs principatus, & qui sub quocunq; prætextu publici muneris possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequij quasi mancipio sui iuris imponant, aut seruum eius uel

C forte boué in usus proprios necessitatesq; conuerterint: ablatis omnibus facultatibus perpetuo subiugentur exilio: & nihilominus rusticanum, qui se in eiusdem opera sponte propria detulisse desponderit, par pœnæ seueritudo constringat.

NON LICERE HABITATORIBVS METROcomiæ loca sua ad extraneum transferre TIT. LV.

I. Imp. LEO. Augustus.

D

IN ILLIS, quæ metrocomiæ communi uocabulo nuncupantur, hoc adijciendum necessario nostra putauit humanitas, ut nulli extraneo illic quoquo modo possidendi licentia tribuatur: sed si quis ex eisdem uicaneis loca sui iuris alienare uoluerit, non licere ei, nisi ad habitatorem adscriptum eiusdem metrocomiæ, per qualemcunq; contractum terrarum suarum dominium possessionemq; transferre: sciente persona extranea, quòd si contra uetitum se huic negocio immiscere, uel illic possidere tentauerit: quicunq; contractus initus fuerit, carebit affectu, & contracto soluto, si quid præstitum est, hoc tantum reddetur.

VT NVLLVS EX VICANEIS PRO ALIenis Vicaneorum debitis teneatur

E

TIT. LVI.

I. Imp. ZENO. A.

GRAVE est non solum legibus, uerum etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios molestari. idcirco huiusmodi iniquitates circa omnes uicaneos perpetrari modis omnibus prohibemus.

DE CENSIBVS, ET CENSITORIBVS & Peræquatoribus, & inspectoribus TIT. LVII.

De censibus & censitoribus.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

QVONIAM tabularij ciuitatum per collusionem potentiorum sarcinam ad inferiores transferunt: iubemus, ut quisquis se grauatum probauerit: suā tantum pristinam professionem agnoscat. D. XV. Kalend. Febr. Romæ. Constantino. A. III. & Licinio COSS.

II. Impp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

QVISQVIS uitem succiderit, aut feracium ramorum fœtus uetauerit, quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium: mox detectus competenti indignationi subijciatur: illo uidelicet euitante calumniam, quem fortè detegitur laborasse pro copia, ac pro reparandis agrorum fœtibus non sterilitatem aut inopiam procurasse. G

III. Imppp. VALENT. THEODOS. et ARCAD. AAA.

SI PERAEquatore misso aliquis aut procuratorem suum retraxerit, aut colonū per contumaciam retractionis fugauerit: ad eum censuum modum, quem uel eo, uel procuratore illius absente, peræquator apposuerit: nostræ sanctionis authoritate tenebitur.

IIII. Imppp. THEODOS. ARCAD. & HONOR. AAA.

OMNE TERritorium censeatur, quoties desectorum leuamen exposcitur, ut sterilia atque arentia his, quæ culta uel opima sunt, compensentur.

V. Idem Augusti.

QVI GRAuatos se esse à peræquatoribus conquæruntur, & iniusto oneri impares esse proclamant: competitionis habeant facultatem, ut quid remissum grat.a, quidúe interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quòd per deformia & criminosa commertia sibi impositum esse deplorant, ut alijs demeretur: quod intra annum post eo dicum oblationem, quo uidebitur, de iniusto conqueratur onere, & iniquitatem peræquatoris accuset, ac præstitam gratiam habita compensatione conuincat, ut quod ei fuerat superfusum, ille agnoscat, quod indebitæ functionis fraus clandestina subtraxerat. emenso autem eo tempore actio denegabitur: exceptis minoribus, qui fuerint indefensi. his etiam, qui absfuerunt reipublicæ caussa: qui tamē ea tempora, quæ sunt statuta, custodient, ex quo ad agendum habuerunt facultatem. H

VI. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

PERAEquatores ac discussores, si incurrerint culpam negligentiæ uel gratiæ, non solum bonorum iacturam, uerumetiam annonarum in quadruplum multam subire debebunt. ea uero, quæ in damnum prouincialium fuerint accepisse conuicti, in quadruplum cogentur exsoluere. I

VII. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

APVD EVM possessio firma permaneat, cui eam à peræquatore semel esse traditam fuisse constiterit. reliqua uero temporis anteacti à nouo domino fiscum postulare non patimur, ne alterius culpa a'ter incipiat subiacere dispēdio. Si quis uero priuatus aut obligatam sibi possessionem, quæ deserta usque nunc permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure con firmat: allegationes suas sine mora uel per se uel per aliam personam legibus ordinatam manifestare debebit: ita, ut si æquitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata possessio: is, qui à peræquatore eam susceperit, rei melioratæ susceptis subleuetur expensis. Verum ne sub specie litis donationes semel constitutæ turbentur sex mensium spacium censemus debere seruari, intra quod is, qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interueniente transactū: nullum penitus repetendi nolumus esse principium. Quòd si quis ex eo tempore, quo peræquator prædium alicui adijcit, de suo iure per se aut per homines suos nō crediderit actitandum: sex mensium curriculis euolutis, in perpetuum conquiescat. K

DE OMNI AGRO DESERTO, ET QVANDO STEriles fertilibus imponuntur TIT. LVIII.

Cum

A *De omni agro deserto, et quando steriles. etc.*

I. *Imp.* CONSTANTINVS A.

VM DIVVS Aurelianus parens noster ciuitatum ordines pro desertis possessionibus iusserit conueniri: & pro his fundis, qui inuenire dominos non potuerunt, quos perceperamus earundem possessionum triennij immunitate percepta, sollennibus satisfacere: seruato hoc tenore præcipimus, ut si cōstiterit ad suscipiendas easdem possesiones ordines minus idoneos esse, eorundem agrorum onera possessionibus & territorijs diuidantur accepta.

II. *Idem Augustus.*

B SI QVIS ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore priuati iuris quippiam comparauerit, cuius substantia alias possessiones sustentare consueuerat, & succisis quasi quatundam uirium neruis reliqua labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes desertorem inopem inutiles permanebunt.

III. *Impp.* VALENTIN. *et* VALENS. AA.

QVICVNQ; deserta prædia meruerint, sub certa immunitate ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quàm uel fideiussoribus idoneis periculo curialium datis, uel fundis patrimonij sui (maximè utilibus) obligatis, idonea cautione firmauerint susceptam à se possesionem nullo detrimento publico relinquendam.

IIII. *Iidem* AA. & GRAT. A.

C HAEREDES scripti etiam pro minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere: uel si renunciandum hæreditati putent, cedant his omnibus rebus, quas ex ijsdem bonis quocunq; titulo & iure perceperint.

V. *Impp.* VALENT. *et* THEOD. AA.

QVI VTILIA reipublicæ loca possident, permistione facta etiam deserta suscipiant: ut si earum partium grauentur accessu, quas antea per fastidium reliquerunt: cedat alijs curialibus, qui utraq; hac conditione retineant, ut pręstatione salua cū desertis & culta possideant, sublata à paucis, quos iniquum est electa retinere, cum municipes grauatura sit pars relicta.

VI. *Iidem Augusti.*

QVISQVIS conductor fuerit inuentus possessor fundi fertilis, qui ex publico uel templorum iure descendit: huic ager iungatur inutilior. Quòd si contra id reluctandum existimauerit: alius possessor sub eadem præstatione quæratur. uel si uoluntarius, qui sit conductor,
D non inueniatur: tunc ad possessores antiquos, id est decuriones, uel quoslibet alios, loca iuris pręedicti adiunctis inutilibus reuertantur, idoneis fideiussoribus præstitis.

VII. *Iidem Augusti.*

QVICVNQ; desertum fundum patrimonialem exercuerit, & fertilem idoneumq; præstiterit: saluo patrimoniali canone, perpetuo ac priuato iure defendat, & uelut domesticum & auita successione quęsitum sibi habeat, suisq; relinquat: neq; eum aut promulgatione rescripti, aut reuerentia sacræ adnotationis quisquam à fructu impensi operis excludat. Cæterum eos, qui opimas ac fertiles posśident terras, aut etiam nunc sibi existimant eligēdas:
E pro deserta scilicet portione summam debiti præsentis iubemus implere. Illos etiam, qui emphyteuticario nomine nec ad plenum idoneas, nec omnibus modis uacuas detinent: sic ex illis quoq;, qui præsidio indigent, iustam ac debitam quantitatem debere suscipere, ut indulto temporis spacio per bienniū decretum canonem soluendum esse meminerint. nemo tamen qualibet meriti & potestatis obiectione submoueatur, quò minus ad diacatochiæ uicem defectas possessioneis patrimonialis iuris accipiat, eorum tributa & canonem soluturus: illud speciali obseruatione procurans, ut primo uicinas & in eodem territorio sortiatur. dehinc si neq; finitimas, neq; in eisdem locis repererit constitutas: tunc demum etiā longius positas, sed in quantum fieri ualet, pro interiecto spacio sibimet cohęrētes, pro modo & æquitate suscipiat: ut id consensu omnium fiat, quod omnibus profuturum est.

VIII. *Imppp.* VALENT. THEOD. *et* ARCAD. AAA.

Qui agros

De omni agro deserto, & quando steriles &c.

QVI AGROS domino cessante desertos, uel longè positos, nel in finitimis, ad priuatum pariter publicumq́ compendium excolere festinat: uoluntati suæ nostrum nouerit adesse responsum. Ita tamen, ut si uacanti ac destituto solo nouus cultor insederit, ac uetus dominus intra biennium eadem ad suum ius uoluerit reuocare: restitutis primitus, quæ expensa constiterit, facultatem loci proprij consequatur. nam si biennij fuerit tempus emensum: omnis possessionis & dominij carebit iure, qui siluit.

IX. *Iidem.* AAA. & HONOR. A.

QVI FVNDOS patrimoniales iure priuato canone saluo susceperint, hanc omnes sine ullius exceptione personæ propositam intelligant optionem, ut aut ea loca, quibus minor est soli fœcunditas, cum his, ex quibus fructus uberes capiunt, suscipere & tenere nō abnuant: aut si eorum refugiunt sterilitatem, opimioribus cedant. d

X. *Impp.* ARCAD. et HONOR. AA.

QVI PER potentiam fundos opimos ac fertiles occuparunt, cum quęstuosis uberibusq́ pro rata portione suscipiant infœcundos ex eadem substantia.

XI. *Iidem Augusti.*

LOCORVM domini intra sex menses edictis uocati reuertantur. qui si adfuerint, & propria teneant: & ea, quæ ex præterito contraxerint, debita redhibere cogantur. Sin uero impares esse earum rerum tributis propria confitentur absentia, nec adesse uoluerint: penes eos, qui hæc susceperint, & certum quem tributornm canonem promittant, proprietas possessionis intemerata permaneat: ut postquam ea exsoluerint, sciant, sibi inquietudinem submouēdam, nec subreptione cuiusquam competitionis loca, quæ tenuerint, auferenda. quibus etiā illud indulsimus, ut ex eo tempore, ex quo primum loca, de quibus agitur, cœperint possidere: tributa poscantur. h

XII. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA.

HAC DEFINITIONE sancimus, nullum possessorem, neq́ munificum prædium pro alienis debitis uel destitutione esse retinendum: neq́ eorum prædium defunctione prægrauari, quæ ex ijsdem bonis, quæ retinentur, nequaquā esse monstrantur: nec ullis præstigijs atq́ commentis exactio mutiletur.

XIII. *Iidem Augusti.*

OMNIVM prædiorum actores ac domini reqnirantur. quorum si uicio probantur debita fuisse contracta, in absoluto est, ut debeat dominium commutari. i

XIIII. *Iidem Augusti.*

RVRA ET possessiones, quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta prouincialia desiderijs suis uel reliquerunt, uel possidere alios permiserunt: penes eos, qui eas excoluerunt, & functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabunt, nullam habentibus curialibus copiam repetendi.

XV. *Iidem Augusti.*

SI QVIS deserta prædia, quæ naualem sustinent functionem, & in desertis nunc usque remanent, sub peræquationis iure perceperit: meliore conditione in omnibus titulis conuenit ea releuari, ut grauis sors nauis esse non possit pro ea, quæ resedit, portiuncula, cum alijs fuerit dispendijs liberata. k

XVI. *Iidem Augusti.*

SI QVIS authoritate nostri numinis de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit: firmiter eum uolumus possidere. sub eiusdem tamen canonis solutione, quem nostrę maiestatis authoritas per annos singulos soluendum esse pręscripserit, nullamq́ eos descriptionem, siue adiectionem, aut innouationem in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum est eos, qui nobis hortantibus fundos inopes atq́ egenos magno labore impenso aut exhausto patrimonio nix fortè meliorare potuerūt, utpote deceptos inopinatum onus suscipere, illudq́ uelut quadam circumuentione deposci, quod si se daturos præscissent, fundos minimè susciperent, aut etiam colere paterentur.

Iubemus

XVII. Imp. VALENTIN. A.

IVBEMVS neminem curialem pro alieni territorij debitis detineri, sed tantum municipem pro gleba propria conueniri.

DE FVNDIS LIMITROPHIS, ET TERRIS, ET PAludibus, & pascuis, & limitaneis & castellorum TIT. LIX.

I. Impp. VALENTIN. et THEOD. AA.

B TIBERIANUS ad possibilitatem singulorum quorumcunque locorum intuens, statuit certas possessiones, quæ ad limitem frumenta conueherent. quo circa generali lege sancimus Tiberiani dispositionẽ oportere obseruari, amouentes quidquid uel potentia cuiuscunque elicuit, uel furtiua deprecatio: addentesque nihilominus in futurum nulli licere aduersus utilem uetustatem & præsentem legem nostram importuna & respuenda reposcere.

II. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

QVICVNQVE castellorum loca quocunque titulo possident, cedant ac deserant: quia ab his tantum fas est possidere castellorum territoria, quibus adscripta sunt, & de quibus iudicauit antiquitas. Quòd si ulterius uel priuatæ conditionis quispiam in his locis, uel non castella-
C nus miles fuerit detentator inuẽtus: capitali sententia cum publicatione bonorũ plectetur.

III. Impp. THEODOS. & VALENT. AA.

AGROS limitaneos uniuersos cum paludibus, omnique iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere uacuos ipsi curare pro suo compendio atque arare consueuerant: & si in præsenti coluntur, ab his firmiter ac sine ullo concussionis grauamine detineri: & si ab alijs possidetur, cuiuslibet spacij temporis præscriptione cessante, ab uniuersis detentatoribus uindicandos, ijsdem militibus sine ullo prorsus (sicut antiquitus statutum est) collationis onere uolumus adsignari. in his etiam contra eos, qui præceptionibus nostris obuiam uenire tentauerint, præscriptionis pœna ualitura. Nam si quis fortè, quod minimè audere debuerat, emptionis titulo memorati iuris possidet prædia: competens ei actio con-
D tra uenditorem intacta seruabitur.

DE PASCVIS PVBLICIS ET PRIVATIS TIT. LX.

I. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA.

CVM NVLLA ratio sit, cur in pascuis saltibusque rei priuatæ pensio debeat ampliari: nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. etenim idcirco grauiorem pensionem imponi ab ordinibus accepimus, ut animalia ex rebus priuatis nostris à locorum pastibus arceantur. quod fieri non oportere, diuæ memoriæ Iulianus prorogata iussione constituit. Quare excellens authoritas tua conuen-
E tis prouinciarum rectoribus non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repertinam faciunt ciuitates, sed eam manere decernet, quam statuit antiquitas.

II. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

INSIGNIS authoritas tua hac conditione à publicis pratis ac amœnis pascuis animalia militum prohiberi præcipiat, ut uniuersi cognoscant de emolumentis eorum tuique officij facultatibus duodecim libris auri fisci commodis exhibendas, si quisquam post hac memorata prata mutilare tentauerit: non minore decernenda pœna, si etiam prata priuatorum aut Antiochenorum fuerint deuastata. ita tamen, ut sine læsione prouincialium prouideant curiales, quo pacto animalium militarium pascuis consulatur.

III. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

PRATA prouincialium nostrorum, & præcipuè rei priuatæ nostræ, perniciosum est militum mo-

tum molestia fatigari. Ideoq; lege ad amplissimam præfecturam promulgata censemus, ne hoc deinceps usurpetur. super qua re uniuersos, quorum interest, conuenire tua magnificentia non moretur: neque permittat possessores uel colonos pratorum gratia qualibet importunitate uexari.

DE FVNDIS PATRIMONIALIBVS, ET SALTVENSIbus, & emphyteuticis, & eorum conductotibus TIT. LXI.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

SI QVIS fundos emphyteutici iuris salua lege fisci citra iudicis authoritatem donauerit: donationes firmæ sint: dum modo suis quibusq; temporibus ea, quæ fisco pensitanda sunt repræsentare cogantur. G

II. Idem Augustus.

PATRIMONIALIS fundi pensitationem seu aurariam seu frumentariam intra tempus omissam minorum dominio non nocere præcipimus: nec ad fraudem iuris eorum accedere, si quod solenniter debetur, paulo serius inferatur. ita tamen, ut permanente substantia paruulorum, iudex tutorem uel curatorem, per quem differtur illatio, negligentiæ suæ & deserti officij pœnas exigat, & damna deplorare compellat.

III. Impp. VALENTIN. & VALENS AA.

QVICVNQ; possessiones ex emphyteutico iure susceperint, ea ad refundendum uti occasione non possunt, qua afferant desertas esse cœpisse, tametsi rescripta per obreptionem meruerint. sed nec auelli eas ab his posse, nec si licitatio ab alio fuerit promissa: sed eas in perpetuum apud eos, qui eas susceperint, & eorum posteritatem remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit aduersus eos impetratum. H

IIII. Imppp. VALENT. GRAT. et THEOD. AAA.

FVNDI patrimoniales, & qui ex emphyteutico iure ad domum nostram diuersis generibus deuoluti sunt, sic eis, qui eos poposcerint, cedunt, ut cōmissi metus esse non possit. neq; enim magis commodamus nostra, quàm tradimus ea iure dominij. ita tamen, ut ea, quæ in nostra possessione positi præstiterint, & in posterum soluant.

V. Impp. GRAT. et VALENTIN. AA.

SI QVI à prioribus colonis, uel emphyteuticarijs destitutum patrimonialem fundum à peræquatore uel censitore susceperint: perpetuo eundem atq; inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat. I

VI. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

HI, QVIBVS pattimoniales possessiones per Asianam & Ponticam diœcesim uel à nobis, uel à diuis parentibus nostris sacra largitate donatæ sunt, inconcussæ possideant, atq; ad suos posteros transmittant. quòd quidem non solum in hæredibus, sed etiam in contractibus omnis genetis uolumus custodiri.

VII. Iidem Augusti.

QVICVNQ; ad emphyteusim fundorum patrimonialium uel reipublicæ iussu nostri numinis uenerit: is, si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, quæ desertis fortè possessionibus requirentur, patrimonium suum publicis implicet nexibus. Si uero minor facultatibus probabitur: datis fideiussoribus idoneis ad emphyteusim accedat: scientibus his, quos talium rerum cura sollicitat, in se negligentiæ damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse uertenda. K

VIII. Iidem Augusti.

OMNES fundi patrimoniales per Mesopotamiam & Osdroenam prouincias, quos constat diuorū retro principum sanctionibus limiti deputatos, ad ius pristinum sine ullius assertionis reuocentur obstaculo, præbituri omnia, quæ antea impudenda necessitatibus limitis præberi consueuerant: ita, ut nulli penitus audiantur, qui aut rescripto aut adnotatione

A *De fundis patrimonialibus etc.*

tione dominium, uel ampbyteusim, uel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerunt.

IX. *Impp.* ARCAD. *et* HONOR. AA.

VNIVERSI cognoscant, nihil priuato iure saluo canone fundis emptis cum patrimonialibus esse commune: ita ut ad eos nunquã patrimonialium fundorũ peræquator accedat: graui multa feriendo eo, qui statuta nostræ clementiæ ausus fuerit temerare.

X. *Iidem Augusti.*

FVNDOS patrimoniales eos duntaxat, qui saluo canone iure priuato nostra liberalitate B concessi sunt, cum his patrimonialibus, qui in conditione propria constituti sunt, illustris authoritas tua iubeat exæquari: ita, ut releuato onere rei, quod imminet fatigatis, translatio in eos, qui integris uiribus florent, & adscriptio tributorum æqua lance diuidantur.

XI. *Impp.* HONOR. *et* THEOD. AA.

IVS emphyteutici prædij, quod sine obligationis uinculo retentatum est, iudicio nostro immutabile perdurare præcipimus. possessionẽ autem, quæ sine obligatione speciali fuerit uiciosa, uetustate temporis uolumus adiuuari.

XII. *Impp.* THEOD. *et* VALENT. AA.

POSSESSORES uel emphyteuticarij patrimoniales, qui fundos minimè nuncusque comparauerunt, eodem largitatis modo nequaquã ad eorum comparationẽ urgeantur: sed tanquã C precijs depensis sic eis nostri numinis beneficio potiantur, ut quod iuris alter inferendo pretium cõsecutus est, hoc nostra liberalitate prædictus emphyteuticarius habeat. Illud quoque ius, in quibus coluit prædijs, quod aut ex successione, aut ex comparatione priuata, aut nostri numinis liberalitate, aut quocunque modo possedit, sciat illibatũ intemeratumque seruari: licentia ei concedenda etiam libertates mancipijs ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticarijs, cum fundorum sint domini, præstare.

XIII. *Iidem Augusti.*

NVLLI iam in posterũ licere præcipimus patrimoniales, seu limitrophos, uel saltuenses fundos, qui per tractum orientis positi sunt, ad ius transferre priuatum: siue dempto, siue saluo canone iuris fundorum immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta libra- D rum auri pœna coërcentes. tam uidelicet petitorem, quàm officium, quod petitionem concedit admitti: licet adnotatio nostra, uel diuina pragmatica contra uetitum proferatur.

XIIII. *Imp.* ANASTASIVS. A.

IVBEMUS omnes, qui in quacunque diœcesi, aut quacunque prouincia, uel quolibet saltu, uel ciuitate fundos patrimoniales, uel templorum, aut agonothetici, seu releuatorum iugorum, uel cuiuscunque iuris per quadraginta iugiter annos: possessione non solum eorum, qui nunc detinent, uerum etiam eorum, qui antea possederant, computanda: ex quocunque titulo, uel etiam sine titulo hactenus possedere, uel postea per memoratum quadraginta annorũ spacium possederint: nullã penitus super dominio memoratorũ omnium fundorum uel locorum, uel domorum à publico actionem, uel molestiam, aut quamlibet inquietudinem for- E midare: sed impositum canonẽ pro qualitate iuris, cuius prædia sunt, uel loca, per singulos annos soluentes, pro certo habeant suum esse, quod possidẽt, uel postea possederint. Ita, ut omnibus ad excludendam omnem quolibet modo ex publico mouendam quæstionẽ nudæ ex quocunque titulo, uel etiam sine titulo, corporalis quadraginta annorum iugis possessionis exceptio possit sufficere. hoc etiam adijciendo, ut illi quoque, qui adempto canone huiusmodi fundos ab initio principali iussione datos sibi fuisse confirmant, si per quadraginta annos adempti canonis beneficium iugiter possederunt: neque canonem, cuius ademptionem quadraginta (sicut dictum est) annorum possessio testatur, possint penitus profligari: eò, quòd nostræ pietati placuit, in utroque casu, id est tam saluo, quã adempto canone, possessorum nostrorum iura in eo statu, in quo per quadraginta annos (sicut dictum est) iugiter manserunt, absque ulla innouatione durare.

DE MANCIP. ET COLON. PATRIMON. * f De man. & saltuensium, & emphyteuticorum fundorum. TIT. LXII.

I. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

EMPHYteuticarios grauāt coloni agros præter consuetudinem usurpantes, quos nullis culturis erudierunt: cum solennitas id eos attrectare permittat, quod eorū labore uel oliuetis est insitum, uel uineis, sed & irriguas fontium aquas usurpare conantur, quarum fructus solis emphyteuticarijs debentur. Ideoq; placuit, ut deinceps aquarum ius potestasq; penes emphyteuticarios permaneat: tantumq; ex eis colonis impertiatur, quantū culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt. pro modo autem superfluæ irrigationis, quā ultra culturas suas usurparint, emphyteuticarijs possessoribus pensiones accessionesq; præbeant. G

II. Imppp. VALENS GRAT. & VALENT. AAA.

LIBERtates, quas mancipijs ex fundis patrimonialibus atq; emphyteuticis, qui fundorum non sunt domini, præstiterint: rationales huius præcepti authoritate rescindant.

III. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

COGNOuimus à nōnullis, qui patrimoniales fundos meruerunt, colonos antiquissimos perturbari, atq; in eorum loco uel seruos proprios, uel alios colonos subrogari. edicti itaq; huius authoritate sancimus eos, qui deinceps aliquid crediderint huiusmodi attentandum, ijsdem possessionibus esse priuandos.

IIII Iidem Augusti.

SVPER patrimonialium refectione fundorum dudum nostris est legibus constitutum, ut hi, qui eos colentes solum eorum uertant, nunc ad alia se loca dirigentes, nunc ad militiam conuolantes, ad auitas conditiones & propria iura reuocentur. Cæterum eos, qui castrensibus stipendijs ocia quieta meruerunt, ueterani constituti, nequaquā placet tela in usum uomeris & ligonis conuertere. H

DE FVGITIVIS COLONIS PATRIMONIAlibus, saltuensibus, & emphyteuticis TIT. LXIII.

I. Impp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA.

QVICVNq; paruuli ex municipibus, uel colonis patrimonialibus, uel saltuensibus quorum tantum aui ac patres implicati huiusmodi functionibus fuerint, conniuentia militaris officij ad stipendium castrense, uel officia diuersa transierint: ad munera patriæ, uel ad agrorum cultus conuentis ducibus, tribunis, ac præpositis reuocentur, neq; his stipendia data prosint. I

II. Iidem AAA. Cynegio. P. P.

QVISQVIS colonum patrimonialem, aut sollicitatione susceperit, aut occultatione cælauerit: non solum ipsum restituere, sed etiā libram auri pœnæ nomine inferre cogatur. PP. VIII. Kal. Nouemb. Constantinop. Honorio. N. P. & Euodio COSS.

III. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

CVIVScunq; adnotationis, uel oraculi dudum impetrati, uel postea eliciendi authoritate sub mota: omnes, quos patrimonialium agrorum uinculis fortuna tenet adscriptos, sub quibuslibet gradibus militantes, ad prouinciæ moderatoris iudiciū illico sub idonea intercessione mittentur. K

DE COLLATIONE FVNDORVM PATRImonialiū & emphyteuticariorum TIT. LXIIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

EMPHYTeuticarij possessores, qui mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria minimè deuocantur munera, sicut cæteri prouinciales obsequium suum itineribus muniendis impendāt. nulla enim ratione debent ab hoc, quod in cōmune omnibus profuturum est, seiungi.

Patrimonia

II. Idem. Augustus.

PATRIMONIALES fundos extraordinarijs oneribus, uel mediæ, aut tertiæ portionis obsequijs fatigari non conuenit: cum eosdem & auri speciem, & frumenti plurimum modum cõstet per soluere: ita, ut qui uiolare statuta tentauerit, puniatur.

III. Imp. IVLIANVS. A.

OMNES, qui patrimoniales fundos, siue communiter, siue ex asse retinent, pro his conueniendi sunt ad uniuersorum munerum ad eosdem fundos pertinentium pro rata portione uel in solidum functiones, sicut unumquemque priuatorum necessitas publicæ pensitationis B adstringit. IIII. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

PLACUIT, ut emphyteuticorũ fundorũ patrimonialiumque possessores, quo uoluerint tẽpore, & quantũ habuerint pensionis paratum (dũmodo nõ amplius, quã in tribus per singulos annos uicibus) officio rationalis adsignent, ac de suscepto ab eodem securitatem eodem die pro more percipiant: modo ut intra Ianuariarũ iduum diem omnis summa ratiocinijs publici inferatur: grauissimæ pœnæ subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tẽpore (dũmodo nequaquam numerum ternæ illationis excedat) solutionem facere gestienti negauerit susceptionis officium, uel si moram fecerit in chirographo securitatis edendo super quo possessores, aut procuratores, uel magistratus, aut quicunque in locis fuerint, qui conficiendo rum actorum habeant potestatem conueniat contestari, ut & de officij insolentia constet, in C quo exercenda uindicta est, & his possit esse consultum.

V. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

PER omnes prouincias patrimonialium fundorum ab ordinarijs iudicibus canon exigatur, & quidquid exactum fuerit, dirigatur. Sciant uero memorati iudices nihil sibi ex priuatæ rei canone, uel ex eo, quod ex ijsdem titulis contigerit, ad necessitates alias transferendũ: nisi maluerit grauissima seueritate eorum licentiam coërceri.

DE FVNDIS REI PRIVATAE, ET SALtibus diuinæ domus TIT. LXV.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

D VNIVERSI cognoscant has possessiones, quas de fisco nostro comparauerunt, seu comparant, nullo à nobis iure retrahi: sed propria firmitate possessas etiam ad posteros suos dominij perpetui durabilitate dimitti.

II. Imppp. VALENTIN. et VALENS. AA.

HI, quos commoditas priuatæ rei prædiorum ad ea postulanda sollicitat, adeant tuæ dignationis officium, & modum suæ deliberationis indicent per libellos, certumque habeant, quòd unaquæque uilla cum eo onere uel forma, cui nũc habetur obnoxia, ad noui domini iura migrabit: ut si quid adiecerit sumptus cura uel solertia, si quid mancipiorũ uel pecoris adcreuerit, capitationis aut canonis augmenta non patiatur, sed solis dominis hæredibusque dominorum sit cessura felicitas. Si quis autem in annis singulis non soluerit debitum ex re E ipsius, quod in reliquis remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogatur inducijs. Sanè si quem postea minus idoneum factum esse cõstabit, nec ita, ut expedit, rationem reddere pensionis: res, quas ex nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure, quo sancimus, trãsferentur: nec tamen de coctionis cuiuscunque reliquis, qui nouus accedet, onerabitur.

III. Impp. GRAT. & VALENTIN. AA.

QVICVNQVE possessionem rei priuatæ nostræ acceptã suo nomine, uel iure perpetuo, uel titulo conductionis ei crediderit esse tradendam, qui pensare utilitatem patrimonij nostri soluendo nõ ualeat: is pro eo, quem succedaneum subrogauit, perpetuæ solutioni statuatur obnoxius. IIII. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

VNIuersi fundi templorum ad rationalium rei priuatæ sollicitudinem curamque pertineant, atque ab his anniuersarijs solutionibus postulatis, peculiari (ut semper fuit) studio deferi-

dantur. V. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

VSVS QVAE, qui fundorũ nostrorũ utilitatibus seruiebat, plurimorũ dicitur usurpatione sublatus: perq; id procuratorũ conniuentia uel dissimulatione perfectum, ut agrorum fertilitas destituta nullos fructus cultoribus præstet. Quia igitur satis iniustum est statũ florentis antè patrimonij aridæ sitis molestia fatigari: ad meatus pristinos uniuersum aquæ motũ, temporis præscriptione submota, præcipimus reuocari.

VI. Iidem Augusti.

EVM, QVI collegio, uel curiæ, uel burgis, cæterisq; corporibus per triginta annos sine interpellatione seruierit: res dominica uel intẽtio priuata nõ inquietabit, si colonatus uel inquilinatus quæstionem opponere tentauerit: sed in curia, uel in corpore, in quo seruierit, remaneat. G

VII. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

NEMO DECEPTO canone ad comparationẽ dominicæ possessionis accedat. Quòd si quis in posterum ad interdictum contractum accesserit: eum uolumus precia perdere perpetuò, nec expensarũ uel melioratæ rei fructuũ exactioni compensationẽ opponere, nec temporis sibimet contra nostra commoda præscriptione (excepto uetustatis auxilio) blandiri. Palatinum etiam officiũ, quoquomodo cõtractus eiusmodi fuerit celebratus, uel si talẽ petitionẽ instruxerit, quinquaginta pondo auri pœnæ nomine inferre priuato nostræ mãsuetudinis ærario: nulla liberalitate nostræ clementiæ, nulla sanctione cõtra tanta rei priuatæ commoda ualitura. licet adnotatio, uel diuina pragmatica sit, quæ cõtra uetita canonem uendere cõcedat, uel pœnam Palatino remittat officio. H

DE FVNDIS ET SALTIBVS REI TAMIACÆ TIT. LXVI.

I. Impp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

SI QVIS ouium uel equarum greges in saltus rei tamiacæ alienus immiserit: fisco illico uindicentur. Quòd si uenalis procuratorum conniuentia, ut id deinceps tẽtetur, admiserit: eos grauissimo iubemus supplicio subiacere.

II. Impp. THEODOS. & VALENT. AA.

SI QVA loca ad sacrum tameium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit: secundum ueteris censũs fidem in sua iura retrahantur: rescriptis per obreptionem impetratis, & præscriptione longi temporis, & noui census præiudicijs in hac caussa submouendis. neq; enim aut precatio colorata, aut incubatio diuturna, aut nouella professio proprietatis nostræ priuilegium abolere potuerunt. I

DE AGRICOLIS ET MANCIPIIS DOMINICIS uel fiscalibus rei publicæ uel priuatæ TIT. LXVII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

NVLLVS omnimodo originalis colonus rei priuatæ nostræ ad aliquos honores, uel quælibet alia ciuitatis munera deuocetur. nõ enim ciuitatum ordinibus & cæteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus, ad hæc supræma præsidia iniuriosa nominatione descendendum est. K

II. Idem Augustus.

COLONOS nostros, qui priuati sunt, uel ad ratiocinia gerenda, uel ad colendos agros idonei, retrahi iubemus, ac tantum colendis nostris rebus addici. Quin etiam in posterum obseruari, ne quis eorũ rem priuatam cuiusquã gerẽdam, aut aliquid administrandũ suscipiat.

III. Idem Augustus.

SERVI, atq; coloni, eorũ etiã filij, uel nepotes uel quicũq; de fundis ac possessionibus nostris clãculo ad officia cõuolauerint diuersa, reddantur etiã si armatæ habuerint sacramenta militiæ. nos enim etiã eos discingi iubemus ac reddi, qui protectorũ fuerint nomen adepti.

Ex in

A *De prædijs tamiacis, et his &c. De diuersis prædijs &c.*

IIII. Imppp. GRAT. VALENT. et THEOD. AAA.

Ex ingenuo & colonis ancillisq; nostris natos natasue origini ex qua matres eorũ sunt, facies deputari. V. Imppp. VALENT. THEOD. & ARCAD. AAA.

Dominicos colonos neq; ad descriptionẽ patimur deuocari, neq; extraordinarias pari functiones: maximè cum aduersus consuetudinẽ memoratis onera dicantur inferri.

VI. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

Quoties alicui colonorum agrum priuati patrimonij nostri placuerit uenundári: non unus tantũ, qui forte consortibus suis grauis ac molestus existat, sed alij quoq; duo uel plu-
B res ex simili origine ac iure uenientes in supradicta emptione socientur.

DE PREDIIS TAMIACIS, ET HIS QVI ex colonis tamiacis, alijsq; liberæ conditionis procreantur TIT. LXVIII.

I. Imp. ZENO. A.

Si liber colonus, uel colona libera tamiaco uel tamiacæ matrimonij iure copuletur: filij uel filiæ ex huiusmodi contubernio procreati uel procreatæ, colonis dominicis adnectentur. Si autem adscripticius uel seruus alienus colonam uel ancillam tamiacã ducat in uxorem, uel adscripticia uel ancilla colono uel seruo nubat tamiaco, & ex huiusmodi coniunctionibus nati sunt liberi: ueterum legum ius tenere sanci-
C mus. II. Imp. IVSTINIANVS. A.

Meminimus pragmaticam sanctionẽ iussisse fundos tamiaci iuris in prouincijs positos nec non etiam possessiones *gomatici saltus sub certa forma (saluo scilicet canone & tributarijs collationibus) ijsdẽ prædijs impositis, uolentibus distrahi, quatenus quidquid ex pretijs memoratorum fundorum possit restitui, publico inferatur. sed licet per eandem sanctionem huiusmodi uenditionum contractibus plenissima delata sit cautio: attamen perpetuæ emptionis securitati consulentes, huius etiam perpetuæ constitutionis authoritate muniri eosdem emptores præcipimus.

DE DIVERSIS PRAEDIIS VRBANIS ET rusticis templorum, & ciuitatum, & omni reditu ciuili TIT. LXIX.

D

I. Imp. IVLIANVS A.

[illegible] locus, quas nonnulli in solo reipublicæ exstruxerint, placitam præstare pensionem cogantur.

II. Iidem Augustus.

Pamphyliæ etiam ciuitates & quæcunq; aliæ, quidquid sibi adquirãt, id firmiter teneãt.

III. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

Restaurationi mœnium publicorum tertiã portionem eius canonis, qui ex locis fundisue reipublicæ annua præstatione confertur, certum est satis posse sufficere.
E IIII. Iidem. Augusti.

Eos, qui actione prima fundorum iuris patrimonialis siue templorum possessores effecti sunt, uel fuerint, firmum dominium tenere decernimus, ne ulterius uacillet uniuscuiusq; possessio, sed teneat quisq; ius proprium, quod dato pretio roboratum est, uel fuerit.

V. Imp. VALENTINIANVS. A.

Si quis ex titulo donationis uel emptionis, siue ex alio quolibet titulo possessiones, uel domus, uel ergasteria iuris duntaxat ciuilis, quæ huius iuris esse uerè probantur, cuiuslibet ciuitatis & præcipuè huius æternæ urbis, cui maiorem debemus fauorem, tam ciuilis (ut dictum est) iuris, quàm etiam agonotheticas possessiones à cõsulatu Ausonij & Olybrij, dempto ciuili canone, acceperunt: eos impositum eis canonem iuxta fidem publicorum monumentorum ciuitatis, ad quam eædem res pertinuerint, præbere iubemus. Nam si priuati iu

ris debita non patimur denegari:multomagis præbenda sunt ciuitatibus,quæ iure deben/
tur:cum sufficiat possessoribus,quòd apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberali
tate permaneat. Si quæ tamē possessiões iuris ciuilis canonē priuatis largitionibus in præ/
senti præbent,uel nunquã ademptum,uel postea impositum: ad hanc iussionem non per/
tinebunt,sed priuato ærario canonem,quem nũc agnoscunt,inferre ex more debebunt,do/
minio firmiter apud eos successoresq; eorum & detentatores pari modo permanente.

VI. Imp. ZENO. A.

HAC IN perpetuũ ualitura lege sancimus. Nicæensium ciuitati seu habitatoribus eius tã
ius exactionis quadraginta solidorũ annui canonis ciuilis reditus ad suam patriam pertinē/ G
tis,& possessoribus,id est Callimacho & Eliburno, nec non Emptorio, & Veratorio, cum
Epotio eorũ sub territorio Apamenæ ciuitatis constitutis ex nuper lapsa tertia indictione
cum ipsa restitui:quã si quid, ex quo sanctio Martiani diuæ memoriæ lata est, ad eiusdem
ciuitatis præiudicium gestum est,infirmari:& quod ex eadem prouisione ciuitatibus delatũ
interea qualibet occasione minutum est,ex authoritate constitutionis nostræ serenitatis eis
dem ciuitatibus redhiberi:ita,ut nec iudiciaria authoritas,nec imperiale rescriptũ quacunq;
uidelicet adiectione munitũ, sæpedictæ generalis legis uires possit refringere. quòd si quis
aliter fecerit:graui pœna plectetur.

DE LOCATIONE PRAEDICTORVM CIVILIũ,uel fiscaliũ,siue tēplorũ,siue rei priuatæ,uel dominicæ TIT. LXX. H

I. Impp. GRAT. THEOD. & ARCAD. AAA.

DIVI Patris nostri aperta præceptione cauetur,fundos ex re priuata nostra ita tra
di perpetuarijs,ut periculo collocantiũ officiorumq; tradantur. neq; enim quid/
quã potest ex deuotionis plenitudine uacillare, si apparitione iudiciaria & fun/
di idoneis attributi sunt,& inde fiscalis indemnitas idonea fideiussione est mu/
nita,quorum si alterum,uel utrunq; neglectũ est:quæ ex hoc titulo pensitatio canonica de/
sideratur,ex officiorum facultatibus seruetur.

II. Iidem Augusti.

FVNDI reipublicæ ab his,qui nec titulo conductionis eos detinent, neq; meliores cultu I
patrocinante reddiderunt, ne nostrarũ quidem sanctionũ (si forte quispiam per subreptio/
nē meruerit)nutibus auferãtur:iuxta legem ueterem semel tantũ licentia faciendæ addictio
nis indulta.

III. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

LOCA OMnia fundiúe reipublicæ,propositis prius licenter edictis,de hinc ubi in eum cã
nonis modum contendentium augmento subereuerint,ut extendi ultra,aut superari ab al/
terius oblatione non possint,perpetuarijs conductoribus locentur.

IIII. Iidem Augusti.

CONGRVIT æquitati,ut ueteres possessores fundorum publicorum nouis conductori/
bus præferantur,si facta nobis per alios augmenta suscipiant.

V. Impp. THEODOS. & VALENTIN. AA. K

PRAEDIA domus nostræ si semel iure perpetuo,uel nostra præceptione,uel authoritate
illustris uiri comitis ærarij priuati,apud aliquē fuerint,uel iã dudũ sint collata:ad aliũ trãsfer
ri perpetuariũ non oportet. apertè enim definimus hoc edicto,ut à perpetuario nunquã po
ssessio transferatur,etiã si alteri eã Imperator uel exoratus uel spōte donauerit,sine adnota/
tione,siue pragmatica. Cui si forte cōtra perpetuarium uir illustris comes priuatarũ rerũ,dũ
allegabitur,adquiescet:& de proprio ipse centũ libras auri,& alias centum fisci iuribus Pala
tinum inferre cogetur officium. nec tamē post allegationem habebit huiusmodi iussio firmi
tatē,sed nec locabitur alteri,licet ingenti superari uideatur augmēto possessio. Iure igitur per
petuo publici cōtractus firmitate perpetuarius securus sit: & intelligat neq; à se neq; à poste
ris suis,uel his,ad quos ea res uel successione,uel donatione,siue uenditione,uel quolibet titu
lo perue/

lo, peruenit, siue aliquando peruenerit, esse retrahendã. Sanè quia non ex omni parte excludẽda est largitas principalis: rẽ diuinæ domus suæ Imperator (si uelit) donabit ei, qui eã possidet iure perpetuo: sine ipse iam meruerit, siue cuiuslibet tituli iure successerit. uidetur enim suã concedere pensionẽ, non alteri nocere liberalitas, quæ possidentẽ iure perpetuo dominũ eum uult uocari. Sanè si quis nõ perpetuo iure, sed ad tempus locatam ab illustri uiro comite rerum priuatarum possessionem uidetur adeptus, nõ erit obstaculo principali largitati, si uoluerit in alterũ donationem transferre, quod ad definitum tempus alter forte conduxit. Si uero pro tali prædio ab altero cõductore offeratur augmentum: sit in arbitrio conducto-
B ris prioris, cui res ad tempus locata est: ut si ipse, quod alter adiecit, obtulerit, maneat penes eum temporalis illa conductio. Si uero idem hanc ipsam rem aliquando meruerit iure perpetuo possidere: habebit & ipse superius expressam perpetuam firmitatem.

DE CONDVCTORIBVS, ET PROCVRATORIBUS, siue exactoribus prædiorum fiscalium, & domus augustæ TIT. LXXI.

I. Imp. THEODOSIVS. A.

C CONDVCTORES hominesue augustissimæ domus nostræ, quoties de caussa ad domũ regiam pertinente aliquid quæstionis emerserit: non aliter, quã ex legum ordine, quibus similiter omne hominum genus tenetur, uel excipiãt, uel inferãt actiones, nec aliorum litigatorum negocio intercedant, nec sententiam iudicantium, aut illicito patrocinij sui fomite iuta conturbentur, nulliúe exsecutionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: non priuatis se negocijs, non publicis misceant: nec quiescẽtem domũ delatio ulla sollicitet, ne eos inconsultæ pertinaciæ sero pœniteat. grauior enim pœna cõstituenda est in hos, qui nostri iuris sunt, & nostra debent custodire mãdata.

QVIBVS AD CONDVCTIONEM PRAEDIORUM fiscalium accedere nõ licet TIT. LXXII.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

D NVLLVS Palatinorũ, qui in officio rei nostræ priuatæ militat, cõductionis nomine uel per se uel per quamlibet personã possessionũ huiusmodi conducendarũ habeat facultatem: cum neq; militi, neq; curiali hoc faciendum permittimus.

DE COLLATIONE FVNDORVM FISCALIVM, uel rei priuatæ, uel dominicæ, uel ciuitatis uel tẽplorũ TIT. LXXIII.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

ORDINARIORũ iudicum officijs, nec non ipsis rectoribus prouinciarum auctores siue conductores dominicos conueniendi licentiam damus: ita tamen, ut ratio-
E nalibus priuatæ rei ad exigenda fiscalia debita immineant.

II. Iidem Augusti.

PALATINOS, qui à uiro illustri comite rerum priuatarum cum publicis literis destinãtur ad commonitionẽ iudicis, quò facilius ex prædijs rei nostræ conferantur debitæ pensiones cum summa degere præcipimus disciplina. de quorum nominibus, si temere uersari fuerint, ad sublimitatẽ tuã referri per ordinarios indices oportebit, ut in eos seuerissimè uindicetur.

III. Iidem Augusti.

OMNIA prædia tam ea quæ in re priuata olim detinentur, quàm illa, quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt deuoluta: catenus ab huiusmodi priuilegijs & excusationibus submoueãtur, ut omnes species annonarias, cursitationes etiam debitas, atq; intẽgram opinionem sciant esse soluendam.

*f + De priui-

DE PRIVILEGIIS DOMVS AVGVSTAE, VEL rei priuatæ, & quarum collationũ excusationẽ habent TIT. LXXIIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

RIVATAS possessiones nostras ab uniuersis muneribus sordidis placet immunes esse: nec earum conductores, nec colonos ad extraordinaria munera, uel superindictiones aliquas conueniri. G

II. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

REM priuatam nostram leuandorum prouincialium caussa canonicas necessitates ea conditione, qua cunctos uolumus sustinere. sed excessit occasio iussionem: quando quidem nõ locis solitis frumenta, quæ sunt ex diuersis saltibus cõuehẽda, trahantur: sed eò usq; portentur, quò graue atq; damnosum est prouehere. Proinde spectabilis synceritas tua remanentes in ijsdem locis implere faciat proprias functiones, quibus antea præbebant frumenta.

III. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

PROTYRONIBUS in corporibus postulatis ptecia conferri ex fundis perpetuarijs nostræ rei priuatæ præcipimus.

IIII. Iidem. AA. Asclepiodoto. P. P. H

ABSIT, VT nos instructiones uiæ publicæ, & pontiũ, stratarumq; opera titulis maiorũ principum dedicata inter sordida munera numeremus. Igitur ad instructiones reparationesq; itinerum pontiumq; nullum genus hominum, nulliusq; dignitatis ac uenerationis meritis cessare opottet. domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adscribimus.

V. Impp. THEOD. & VALENT. AA.

EXCEPTO patrimonio pietatis nostræ cuius quidem reditus necessitatibus publicis frequẽtissimè deputamus, uniuersos possessores functiones in superindicti titulis absq; ullius beneficij exceptione cognoscere oportere censemus.

DE GREGE DOMINICO TIT. LXXV. I

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

ROPOSITIS edictis sublimis magnificentiæ tuæ minimi maximiq; moneantur ut sciant singulas libras auri ex proprijs facultatibus seruãdas pro singulis equis uel equabus, siue Hermogenianis, siue Palmatijs, nisi sponte eos obtulerint. in his nero, quos ex alijs gregibus occupatos esse constiterit, sex auri uncias fisci iuribus inferendas.

DE PALATIIS ET DOMIBVS DOMINICIS TIT. LXXVI.

I. Imp. CONTANTIVS A. K

CONSECRATAS nobis ædes, id est inclyta palatia, ab omni priuatorum usu & communi habitatione excipimus.

DE CVPRESSIS ET LVCO DAPHNENSI VEL * Perseis per Aegyptum non excidendis nel uendendis TIT. LXXVII.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

IQVIS daphnensis luci in Syria, uel * Perseis in Aegypto arborem comparauerit: quinq; libris auri nouerit se esse multandum: non minore dispendio & illo feriendo, qui uendere arbores ausus fuerit, quas nõ licet emptoribus comparare.

II. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA.

Omnes

A

De cupressis ex luco &c. De dignitatibus.

OMNES iudices cuiuscunque dignitatis, sciant posthac absque permissu magnitudinis tuæ arborem ex Daphnensi luco Antiochenæ ciuitatis præcidendi, uel quolibet modo lapsas transferendi licentiam sibimet denegandam, sed nec à luco uel à * litore unã cupressum alijs plantatis excidere sibi licere cõtendat, ac ne solatio antiquitus ei cõcesso priuari per omnia uideatur: pro eo, quòd ei cupressum excidere denegatur, unã librã auri eundẽ priuatis nostris largitionibus excipere decernimus: * quinque librarum auri condemnatione huius legis temeratorem plectendo. *aliàs quinquaginta*

B

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBER DVODECIMVS.

DE DIGNITATIBVS TIT. I.

I. Imp. ANTONINVS A.

C

I(ut proponitis) & auum consularem, & patrem prætorium uirũ habuistis, & non priuatæ conditionis hominibus, sed clarissimis nupsistis: claritatem generis retinetis.

II. Imp. ALEXANDER A.

NEque famosis, & notatis, & quos scelus uitæ aut turpitudo inquinat, & quos infamia ab honestorũ cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt. III. Imp. GORDIANVS. A.

MAIOR dignitas nulli debet circa prioris dignitatis seu militiæ priuilegia præiudicium facere.

IIII. Imp. PHILIPPVS. A.

SENATORUM substantias, quas in diuersis locis & prouincijs possident, & homines eorũ, tam à temonarijs oneribus conferendis, quàm à cæteris præstationibus, quas iudices describunt, nec non etiã ab omnibus sordidis extraordinarijsque & uilioribus muneribus liberos esse præcipimus, nullaque sorte constringi functionis indignæ.

D

V. Imp. VALERIAN. & GALIEN. A A.

NEMO præfectus urbi citra præceptionem uel scientiam nostram ulli muneri subiuget senatorem, nemo curiam nostram immani pulset iniuria. si quid enim senatoria præditis dignitate fuerit forte mandandũ: nostro id iudicio reseruandũ est. sit nanque dignitas, quæ nobis iubentibus sustinetur.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A.

NE QVIS ex ultimis negociatoribus, uel monetarijs, abiectisque officijs, uel deformibus ministerijs, uel stationarijs, omnique officiorũ fece, diuersisque pastis, turpibusque lucris aliqua frui dignitate pertentet. sed & si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiã proprijs reddi consortijs oportebit. VII. Iidem. A A. & CC.

E

QVONIAM diuersi iudices nonnulla opera in quibusdam existimant urbibus exstruẽda: ad huiusmodi necessitatem senatorum substantia non deuocetur.

VIII. Iidem. A A. et CC.

IVS SENATORŨ & authoritatẽ eius ordinis, in quo nos quoque ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere. IX. Iidem. A A. et CC.

LIBERTORUM filios adipisci clarissimã dignitatem non prohibemus.

X. Iidem A A. et CC.

SEVERAM indignationem per tormenta quærendi à clarissimo homine submouemus.

XI. Imp. CONSTANTINVS. A.

Si se-

SI SENATOR, uel alius clarissimus priuatos habeat filios, quippe editos antè, quàm suscipere dignitatem (quod nõ solum circa masculos dignoscitur constitutum, uerum etiam circa filias) simili conditione seruandum. cum autem paternos honores inuidere filijs nõ oporteat: à senatore uel solo clarissimo susceptum, in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum.

XII. Impp. CONTANTIVS A. et IVLIAN. Caes.

IVDICES, qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti, ablatis codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos quosque & plebeios habeantur: nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo seipsos indignos iudicauerunt. G

XIII. Impp. VALENTIN. et VALENS. AA.

MVLIERES honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus, & domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis uirum postea sortitae fuerint: priore dignitate priuatae, posterioris mariti sequentur conditionem.

XIIII. Impp. GRAT. & THEOD. AA.

PRAECIPIMUS, ut senatori in qualibet prouincia constituto, nullam habeant iudices iniũgendi aliquid sorte publici muneris potestatem.

XV. Iidem Augusti.

CLARISSIMIS uel spectabilibus uniuersis ad genitale solũ, uel quòlibet aliò, & sine cõmeatu proficiscendi, & ubi uoluerint commorandi, habitandiúe permittimus facultatem.

XVI. Idem AA. et ARCAD. A. H

SI GRAUIUS ullum facinus admittatur: nocentem personam extra carceralem custodiam sub fideiussione habita, super illustribus quidem nobis suggeri iubemus: super caeteris uero quadam minore dignitate decoratis, ad tui referri culminis noticiam: ut ita demum quid de admisso crimine constitui oporteat, iudicetur.

XVII. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

QVOTIES ex priuata cuiuslibet interpellatione ciuili uel criminali uiri illustres conueniendi sunt: nulla dandi fideiussionem cõcussione uexentur, sed per speciale priuilegium suae cõmitti fidei consequantur, iuratoria ab his cautione tantummodo exponẽda. Quam si neglexerint, & contra incertum sacramentum cautioni ipsi uel eorum procuratores absfuerint: in pecuniarijs quidem caussis super possessione rerum ad eos pertinentium iudex competens, quod etiã iuris authoritas, & rei qualitas suggesserit, ordinabit. In criminalibus uero negocijs dignitate quoque, qua se per suum uidelicet periurium indignos esse probauerint, spoliẽtur: ut in eos, ut pote illustri dignitate per suum facinus priuatos, incõsulta etiam nostra pietate iudicibus legum seueritatem liceat exercere. Quibus illustrium dignitatum priuilegijs hoc etiam adijciendum esse censuimus: ut huiusmodi personae nullam ex cuiuslibet iudicis, sine scriptis habita sententia, cõuentionem neque in ciuili neque in criminali caussa sustineant. I

XVIII. Imp. IVSTINIANVS. A.

IVBEMUS saluo honore, qui per reuocationẽ sacrae reuocatoriae defertur, durãte: licere cũctis, tã minoribus quàm maioribus potestatem gerentibus, necnon etiam honorarijs illustribus, siue ex hac regia urbe (uidelicet praecedente consensu) profecti fuerint, siue in prouincijs habitãtes, sacratissimum (suis scilicet poscẽtibus negocijs) petere maluerint comitatum: sine sacra quoque reuocatoria ad hanc regiam urbem peruenire. K

DE PRAETORIBVS ET HONORE PRAEturae, & collatione, & gleba, & daui, & pholi, & septem solidorum functione sublata TIT. II.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

EMO ex clarissimis & spectabilibus, qui in prouincijs degunt, ad praetutã postea deuocetur: maneat unusquisque domi suae tutus, atque securus, & sua dignitate laetetur.

II Iidem Augusti.

Glebam,

GLEBAM, uel pholem, siue septem solidorum functionem, siue qualibet huiusmodi collationem, tam circa personas, quam res, & prædia funditus iubemus aboleri: ut omnis huiusmodi sopita perpetuò conquiescat exactio.

DE CONSVLIBVS ET NON SPARGENDIS ab his pecunijs, & de Patricijs TIT. III.

I. Imp. VALENTINIANVS. A.

NTIQVITUS statutum est consularibus uiris cæteros quidem honoratos ipsius B trabeæ summitate, pares uero infulis, consideratione tantum temporis anteire. quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruerat dignitatem: cum posterior, etiam si eiusdem honoris prætendat auspicia: cedere tamen illius temporis consuli debeat, quo ipse non fuerit. Hoc obseruando, & si iterata uice fastigia consulatus aliquis ascenderit. repetiti etenim fasces uirtutes sæpe meriti comprobant, non augent: quia nihil est altius dignitate. quod si quis prior consul posteriori consuli eidemque patricio posthabitus, patriciatum postea cōsequatur: uinci eum oportet, qui prior meruit patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est.

II. MARTIANVS. Augustus

ORDINEM consulatus ad antiquam reducimus factionem, ut sellam nostrā honoris me- C rito non rapiendi studio populorum agmina sectentur, ac lucrandi cupiditate deposita, uenerabilem parentum habitum & felicissima antiquitatis ornamenta conspiciant. Hoc ergo exemplo etiā cæteros procedere consules uolumus, nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi utilitate, amplissimi consules procedentes deinceps abstineāt hoc errore perdendi, optimoque consilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter proijciendū. Ad restaurationē itaque aquæductuū huius amplissimæ urbis cētena pondo auri præstentur per singulos consulatus: ut etiā consul patriæ se dedisse nouerit, & data notum sit mensura esse perpetuò.

III. Imp. ZENO. A.

NEMINI ad sublimen patriciatus honorem, qui cæteris omnibus anteponitur, ascendere liceat: nisi prius aut cōsulatus honore potiatur, aut præfecturæ prætoriorū orientis uel Illyri- D ci, uel urbis administratione, aut magistri militum, aut magistri officiorum, in actu uidelicet positus, egisse noscatur: ut huiusmodi tantum personis, siue adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat (quando hoc nostræ sederit maiestati) patriciam consequi dignitatem. Quoniam uero gloriosissimæ huic urbi, quæ caput orbis terrarū est, omnifariā credimus cōsulendum: uniuersos, qui posthac honorarij consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum librarum auri ad reficiendum aquæductum publicum ministrare censemus, ad similitudinem eorum, qui per annale tempus consularium editione munerum gloriantur. nam ipsis quoque expedit, ut florentissima ciuitas centum auri librarum munificentiā sustentata, honorarium quoque sentiat consulatum.

IIII. Idem Augustus.

E SANCIMUS uiris excellentissimis cōsularibus omnibus, qui iam facti sunt, uel postea fuerint, procedendi quoque, & re ipsa per annum gerendi consulatus, impetrato uidelicet principali iudicio, legitimam tribui facultatem. Ita, ut peracta, quam meruerunt, processione: non nouum aliquid, uel quod nondum habeant, adipisci, sed consularus ius, quod semel eis consularis detulerit processio, iterasse beneficio uideantur: & in adoranda nostra purpura, uel in consequendis cunctis consulum honoribus, & priuilegijs ex anteriore tempore prouectionis ordinē sibimet nouerint uindicandū. Hoc etiam obseruando, ut huiusmodi consul nec cētū libras auri aquæductibus huius inclytæ ciuitatis pro tenore sacræ cōstitutionis præbēdas, quas cū esset cōsularis præstiterat, cōsul postea creatus persoluere denuo cōpellatur.

V. Imp. IVSTINIANVS A.

Sancimus

propositas aduersus se excipiant actiones. IIII. Imp. LEO. Augustus.

IVBEMVS omnes, qui uel iam in sacrum cubiculum cuiuspiam liberalitate donati, aliouẽ titulo dati uel dandi, principalibus obsequijs inhærere uel antè meruerant, uel postea meruerint, (licet nulla interueniente scriptura, nulla confectione gestorum) postquam deuotissimis cubicularijs fuerint sociati, ad conditionẽ libertatis ingenuitatisq; rapiantur, raptiq; uideantur. hoc non solũ circa superstites, sed etiam circa mortuos uolumus custodiri. Nam cum hoc priuilegium uideatur principalis esse proprium maiestatis, ut nõ famulorum, sicut priuatæ conditionis homines, sed liberorum honestis utatur obsequijs: periniquum est eos
B duntaxat pati fortunæ deterioris incommoda. Sed & testamẽta quidem ad similitudinem aliorum, qui ingenuitatis insulis decorantur, pro sua liceat eis condere uoluntate. intestatorum uero nemo dubitet facultates, utpote sine legitimis successoribus defunctorum, fisci iuribus uindicari. Et hæc omnia tunc diligenti obseruatione uolumus custodiri, cum sponte suaq; uoluntate quis dederit eunuchum sacri cubiculi ministerijs adhæsurũ. Si uero quidam fuerit uiolenter extortus, aut inuito domino uel ignaro intra sacrum ausus sit militare cubiculum, liceat domino destinatum sacra ex lege cubicularijs interpellare iudiciũ: & eum, quem probauerit nolẽte se uel inscio sacrum penetrasse cubiculum, & suum famulum, cum peculio consequatur. Sed & sicut læsis implorandi præsidij facultatem denegari non conuenit: ita nec calumniãdi uiam patimur diutius esse patefactam. Ideoq; tempus quinquen-
C nij præfinimus, intra quod contra eos, suas debeãt exercere quæstiones: ut si medio tempore mouere distulerint, ulterius eis tanquam in suum famulatum uindicandi, uel eius ut serui peculium, uel bona quasi liberti copia denegetur. Hæc omnia, quæ super deuotissimis cubicularijs sancimus, etiam ad cubicularias, quæ à dominis in sacrũ cubiculum datæ uel danđæ sunt, superstites atq; mortuas extendi propagariq; decernimus.

V. Imp. ANASTASIVS A.

IVBEmus duobus uiris illustribus præpositis utriusq; sacri cubiculi tam nostræ pietatis, quàm serenissimæ nostræ coniugis, qui post finitã militiã senatorio fuerint consortio sociati: licere, quoties ad adspiciendos agros suos, uel ob aliam caussam proficisci uoluerint, cingulo uti: cum hoc ad implendũ eorum desideriũ, & ad nullius læsionem respicere uideatur.

D
DE QVAESTORIBVS, ET MAGISTRIS OFFIciorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ TIT. VI.

I. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

QVI EX quæsturæ honore, aut officiali magisterio, aut comitiua utriusque ærarij nostri attonito splendore uiguerunt: acclamatione excipiantur solita, nec prætereantur ut incogniti.

DE PRIMICERIO, ET SECVNDICERIO, & notarijs TIT. VII.

E

I. Imp. LEO Augustus.

PRAECIPVA est nostræ pietatis intentio circa notariorum nomen. atq; ideo si unquam huius ordinis uiri laborem quiete mutauerint, uel abiecerint, uel senectute posuerint, seu cum alia dignitate post hac qualibet usi sint: non omittant prioris uocabulum militiæ. sed compendium sequentis honoris assumant. & si quis ex officio uel præcipuè sublimitatis tuæ temerario assensu in discussiones, peræquationes, aliam denique ullam rem inquietator exstiterit: officium suum nouerit, uel leuis culpæ offensione detecta, grauis mulctæ discrimine fatigandum, & numerariorum corpus exstincto iniuriæ authore minuendum.

II. Imp. IVSTINIANVS A.

PRAECLARAM nobilemq; militiam spectabilium tribunorum notariorum, qui gloriosis obsequijs non nihil reipublicæ commoditatis adferunt & decoris, diuersis beneficiorum titulis muniendam credimus & augendam. nam biennales metas uiro spectabili pro tempore primicerio agendi muneris duximus statuendas. hos autem tribunos, qui suis negocijs occupati minimè sacrum palatium curauerint frequentandum, nisi intra annale spacium reuertantur (quamuis commeatus iura prætendunt) pro absentia quidem unius anni unius gradus: si uero duobus annis absfuerint, duorum: si tribus, trium: si quatuor, similiter quatuor graduum subire iacturam, his, qui inferiores eis fuerint, postponendi. Qui uero per quinquenniū integrum se præsentare cessauerint: exemptos matricula tantum nomine tribunorum, nec uero ordine perpotiri: his in hunc modum dispositis, uacationem censu, discussionis, peræquationis, & cuiuslibet alterius rei habituros. Illud præcipuè pro uisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem, uel gratiam, aut cuiuslibet occasionis obtentu, uel laborum seu sollicitudinum specie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare, & temporum ratione calcata dudum militantibus anteferri, & quæ longis prolixisq; stipendijs defensa iam pollicetur senectus, gratiosa festinatione subripere. Hoc etiam adijciendo, ut primicerius post depositam publicam numerorum sollicitudinem, ac si ipsam gesisisset administrationem, cuius consequitur dignitatem, magistri officiorū pro antiqua consuetudine infulas sortiatur: omnibus uacantibus, quamuis tempore præcedentibus, præponendis.

VT DIGNITATVM ORDO SERVETVR TIT. VIII.

I. Imp. THEODOSIVS A.

SI QVIS indebitum sibi locum usurpauerit: nulla se ignorantia defendat, sitq; planè sacrilegij reus, qui diuina præcepta neglexerit.

II. Idem A. & VALENTIN. A.

OMNES PRIuilegia dignitatum hoc ordine seruanda cognoscant, ut primo loco habeantur hi, qui in actu positi illustres peregerint administrationes. secundo ueniant uacantes, qui præsentes in comitatu illustris insignia dignitatis cingulum meruerint. tertium uero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. quartum honorariorum, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt. quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem, & comites rei priuatæ omnibus uacantibus honorarijs anteponi censemus. uacantes autem post administrationes uenientes non omnes omnibus iam honorarijs credimus præponendos, sed eos uacantes illis honorarijs, qui similem adepti sunt dignitatem, ut præfectus prætorio præponatur non quæstorius præfectorio præponatur, pariq; modo quæstorius quęstorio non uacans, comes thesaurorum uel comes rei priuatæ honorario quæstori uel magistro officiorū præferatur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro cōsistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis uel ante commisimus, uel postea committemus peragendum. uerbi gratia, si uacanti magistro militum belli cura committatur. cur enim aut uir magnificus, Germanus magister militum uacans appelletur, cui bellum contra hostes mendauimus? aut cur excellentissimus Propentadius non egisse dicatur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus uice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia & commeatu abundauit?

DE MAGISTRIS SACRORVM SCRINIORVM TIT. IX.

I. Imp. ANASTASIVS. A.

A De magist. &c. De comit. consist. &c. De praeposit. &c. De comit. rei milit. &c. De comit. etc.

VIRIS spectabilibus magistris omnium sacrorum scriniorũ nostræ beneuolentię liberalitas tribuẽda est, qui nostræ quodammodo adsidere maiestati uidentur. ideoq; post depositũ etiam officiũ ab omni indictionis onere, seu ciuiliũ, seu militarium iudicum, prorsus immunes esse præcipimus: ut nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiẽdo quolibet grauamine priuato uel publico penitus iniungatur. Hoc beneficium ad proximos etiam sacrorũ scriniorũ, & ex proximis uolumus propagari: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit.

B

DE COMITIBVS CONSISTORIAnis TIT. X.

I. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

NOS, qui tranquillitatis nostræ consistorij dici comites meruerunt, spectabilibus & proconsulibus æquari generaliter decernimus.

II. Imp. IVSTINIANVS A.

VIROS spectabiles comites consistorianos, & coniuges, & liberos, quinetiam seruos eorũ, atq; colonos ijsdem priuilegijs, tam intentiones ab alijs proponẽdas excipiendo, quàm suas contra alios exercendo perfrui, quibus uiri clarissimi principes scholarum agentium in rebus per sacram pragmaticam sanctionem diuæ memoriæ Zenonis utuntur.

C

DE PRAEPOSITIS ET TRIBVNIS SCHOLArum TIT. XI.

I. Imp. VALENTINIANVS. A.

PRAEPOSITOS ac tribunos scholarum, qui inquietudinis epulis adhibentur, & adorandi principis facultatem antiquitus meruerunt (inter quos comites etiam sacri stabuli, & cura palatij numerantur) si primi ordinis comitiuam cum præpositura meruerunt, & casu ad altiora non peruenerint: deposito sacramento inter eos, qui comites Ægypti uel Ponticæ diœceseos fuerint, quorum par dignitas est, haberi præcipimus: alios, qui honore comitiuæ regimẽ fuerint nacti, absolutos militia, inter eos, qui duces fuerint prouinciarum, numerari iubemus.

D

DE COMITIBVS REI MILITARIS TIT. XII.

I. Imp. LEO. A.

QVI CONTEMplatione meritorum, ducto inter prouincias trãsmarinas strennissimo milite, primi ordinis comitiuam fuerint consecuti: ea reuerentia altissimarum dignitatum uiri subiugantur, ut his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur.

II. Imp. ANASTASIVS. A.

E EOS, qui sub comitiua primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet prouinciã uel prouincias defendendas milite credito authoritate nostri numinis destinantur: & eos, qui uicem illustrium uirorum magistrorũ militum susceperint peragendam: ducibus, qui præter Ægyptum & Ponticam in alijs prouincijs administrauerint, adæquamus.

DE COMITIBVS ET ARCHIATRIS SACRI palatij TIT. XIII.

I. Imp. ZENO A.

ARCHIATROS intra palatium militantes, si comitiuæ primi ordinis nobilitauerint gradus, inter uicarios taxari præcipimus: siue iam pridem deposuerunt mili-

tiam, siue postea deposuerint: ita, ut inter uicarios & duces, qui administrauerint, & eos, qui comitiuam primi ordinis meruerint, nihil intersit, nisi tempus, quo quis administrauerit, uel comitiuæ adeptus est insignia.

DE COMITIBUS QUI PROVINCIAS regunt TIT. XIIII.

I. Imp. ZENO. A.

Eos, qui administratione ciuili ac prouinciæ gubernaculis sub iurisdictionis licentia comites quoque primi ordinis esse meruerint, uicariæ dignitatis post depositam administrationem priuilegijs frui oportet. G

DE PROFESSORIBUS QUI IN URBE CONSTANTINOPOLITANA docentes, ex lege meruerunt comitiuam TIT. XV.

I. Imp. VALENTIN. A.

GRAMMATICOS, tam græcos, quàm latinos, sophistas, & iurisperitos in hac regia urbe professionem suam exercentes, & inter statutos connumeratos, si laudabilem in se probis moribus uitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, facundiamque dicendi, interpretandique subtilitatem, si copiam disserendi se habere patefecerint, & cœtu amplissimo indicante digni fuerint æstimati: cum ad uiginti annos obseruatione iugi ac sedulo docendi labore peruenerint: placuit honorari, & his, qui sunt ex uicaria dignitate, connumerari. H

DE SILENTIARIIS ET DECURIONIBUS eorum TIT. XVI.

I. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

DECURIONES nostri palatij post emensum fideliter obsequium, postque depositia sacramenta militiæ electionem habeant, siue ex magistro officiorum uelut agentes dignitatem consequi à nostra maiestate maluerint, siue inter uiros illustres comites domesticorum uidelicet inter agentes taxari: ut tam in adoranda nostra serenitate, quàm in salutandis administratoribus, & reliquis prædicti honoris priuilegijs, necnon in nostro consistorio his honor omnifariam obseruetur. I

II. Iidem Augusti.

VNUSQUISQUE decurio uel silentiarius à tyronum equorúmque præstationibus habeatur immunis. nullam collationem, quæ plerunque poscitur, soluat. nihil his ulla potestas iniungat, aut necessitas imponat.

III. Imp. VALENTIN. A.

DECURIONIBUS & silentiarijs, etiam si ad superiorem gradum successu meliore transcendunt, omnia priuilegia, quæ iam dudum diuorum principum iudicio meruerũt, legis istius præceptione nouerint esse firmata, non præiudicatura quacunque generalitate pragmatica. nec angarias, uel parangarias, siue paraueredos ulla eis amplissimæ præceptionis imponat authoritas. sordidis quoque muneribus, excoctione calcis, & superindicti granamine eos liberamus. Domus quoque eorũ, non tantum in hac sacratissima urbe, sed in qualibet alia positas ciuitate, immunes ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine uindicamus: permissa eis ueniendi ad comitatum licentia præter reuocatoriæ securitatem: multa decem librarum auri iudicibus prouinciarum eorumque officijs infligenda, si statuta nostri numinis crediderint esse contemnenda. His addimus, ut cum optatam quietem acceperint, & inter uiros illustres senatores cœperint numerari, honore curiæ sine aliqua functione lætentur, immunitatisque gaudio plena dignitatis lætitia potiantur: ut dignitatem solam habeant ex senatu, K

ex senatu, sub hac uidelicet definitione, ut triginta tantummodo numero ea priuilegia consequantur. Decuriones quoque tres, sed eos tunc demum perpotiri decernimus beneficijs supra scriptis, cum per continuos triginta annos inculpatas excubias peregerint.

IIII. *Idem Augustus.*

NE AD diuersa tracti uiri deuoti silentiarij iudicia sacris abstrahi uideãtur obsequijs: iubemus eos, qui quemlibet deuotissimorũ silentiariorum scholæ, uel eius uxorem ciuiliter, uel etiam criminaliter pulsare maluerint: minimè eum ex cuiuslibet alterius iudicio, nisi ex iudicio tantummodo uiri excellentissimi magistri officiorum, conueniri.

B V. *Imp.* IUSTINIANUS A.

IUBEMUS clarissimorum silentiariorum præditos militia, & si genitorum suorum in potestate sint constituti, quæcunque solatiorum seu emolumentorum, uel donationum, seu hæreditatum nomine per militiam, uel quamlibet eiusmodi caussam his adquisita sunt, uel fuerint, iure castrensis peculij possidere: nec ea posse uel parentes superstites sibi uindicare, uel auferre, uel etiam post eorum obitum fratres, uel eorum alios hæredes, quasi ad defunctorum dominium pertinentia in diuisionem deducere. nec enim oportet labores eorum alijs fructum uel lucrum adferre. Hac namque ratione simul & cõtemplatione, nec ipsam militiam uel suffragium quodcunque pro ea, uel ab ijsdem uiris deuotissimis silentiarijs, uel parentibus eorum, uel quolibet alio datum est uel fuerit, ab his patimur in successione defun-
C ctorum parentum conferri, seu nomine collationis in medium easdem offerri pecunias, uel his imputari. Ad hæc de tutelis & curationibus eos excusari sancimus, ne alienarum rerum administrationem subire compellantur, qui propter nostra ministeria nec suis curam seu prouisionem diligenter deferre possunt. Insuper liberos eorum, qui dignitate uirorum spectabilium comitum seu tribunorum decorati sunt uel fuerint, nullatenus nolentes administrationẽ præfecturæ suscipere seu peragere: omnibus uidelicet antè latis priuilegijs in persona non tantum in præsenti militantium, sed etiam postea eidem cõsortio inserendorum, tam tempore militiæ, quàm post eam depositam obseruandis.

DE DOMESTICIS ET PROTECTOribus TIT. XVII.

D I. *Impp.* VALENT. & VALENS. AA.

DOMESTICI ac protectores osculandi, cum salutauerint, uicarios tui culminis habeant potestatem. pœna enim sacrilegij similis erit, si his honorificentia non defeatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt æstimati.

II. *Iidem* AA. & GRAT. A.

PRIMICERIUS quidem domesticorum & protectorum utriusque scholæ post adeptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatũ gerere meruerint. alij uero, qui decursis stipendijs ab eodem decimo usque numero subsequuntur, consulari, id est clarissimatus dignitate perfruantur. cum ipsa loci decem primorum accessione.

E III. *Iidem Augusti.*

SI QUIS domesticorum nulla negocij publici abstrahente sollicitudine, nec ei per cõmeatum solenniter ut abesset facultate concessa, per biennium obsequijs serenitatis nostræ defuerit: retrorsum in ordinem tractus inferiorem, quinque sequentibus postponatur. Si uero triennium eius absentia continuasse monstretur: usque ad decimum locum proculdubio regredietur. Quod si quadriennio tenus absfuerit: nouissimus collocetur. quinquẽnio autem similiter si fuerit deuagatus: ipso iam cingulo spoliandus est. indignum quippè est, desides à proprijs tam diu munijs aberrantes, quos esse conuenit assiduos numerari.

IIII. *Imp.* ANASTASIUS. A.

LEGE pragmatica fine fine uictura præfiniendum ac constituendum credidimus, ut si quis uirorum fortium præsentalium domesticorum in equitum schola primicerij locum

adeptus, diem interea supremum clauserit: hæredes eius nō reliqui tantum temporis, quod
eidem gradui superesse monstratur, uerum etiam insequentis anni solatijs ac emolumentis
fruantur omnibus: ut quod ad quæstum & compendium militiæq́ fructum prolixè perti/
net, similis habeatur, ac si superstes permanserit ad finem usq́ supremum.

DE PRAEPOSITIS *LABORVM TIT. XVIII.

I. Imp.

*alias. libellorum utrubiq.

VI PRAEpositi *laborum nostro iudicio promouentur, clarissimi sint inter ele/ G
ctos: ita, ut ex consularibus habeantur. nam & immunitate digni sunt, quos no/
stri lateris comitatus illustrat.

DE PROXIMIS SACRORVM SCRINIOrum, cæterisq́, qui in sacris scrinijs militant. TIT. XIX.

I. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

ROXIMOS memoriæ, epistolarum, ac libellorum, atq́ dispositionum ita uica/
riorum honore cumulamus, ut inter eos merito dignitatis habeantur, qui
præfectis diœceses sibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splen/ H
dor indepti proximatus ostendat. insequentibus præponendi, qui uicarias po/
stea administrauerint. & nullam iniuriam descriptionis perhorrescant.

II. Imppp. VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA.

IN SACris scrinijs nostris militantes in prouincijs ad salutationem ordinarij uel specta/
bilis iudicis non arceantur, & inuiti in consessum accipiantur: scituris uel principe, uel corni/
culario, uel capitibus officij, ternas libras auri ex suis facultatibus eruendas, si consistorium
nostrum sæpe ingredientibus secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerentia non
fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata.

III. Imppp. THEODOS. ARCAD. & HONOR. AAA.

IN SCRInijs palatij militantes, id est memoriæ, epistolarū, libellorumq́ ac dispositionū, I
post uiginti annos transactę militię, si discedendū sibi esse decreuerint: cōsulari honore fulti
inter electos habeantur, huncq́ honorē dignitatis teneant, qui ex consularibus deferri con
sueuerit: nec eos quisquam iniungendo aliquid, uel iubendo, possit ab impertito ocio sepa/
rare.

IIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

IVBEMVS, ut primum omnium sit eorum, qui in sacris scrinijs nostris, id est memoriæ,
& epistolarum, libellorum, & dispositionum referuntur, secura possessio ab omnibus sordi/
dis muneribus excusata. superindictum non timeant, aut uenalicium non petatur, solumq́
canonicæ indictionis præstent tributum. labore dignitas conquisita extraordinarium mu/
nus ignoret, nec ullam temonum patiatur iniuriam, equorum tyronumq́ præstationē nul/
lus agnoscat, qui uel adhuc in scrinijs militat, uel honorem proximi, & comitiuam primi di/ K
spositionum longi temporis sudore quæsiuit. & hæc quidem patrimonijs censuimus defe/
tenda. Quod autē omnibus constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur:
ut etiam si prosperioris fortunæ iudicio ad honoris ornamenta processerint, uetera tamen
eis scrinijs labore priuilegia quæsita seruentur.

V. Imp. THEODOSIVS. A.

PECVLiari præceptionis nostræ fauore præstamus, ut in scrinijs memorię, epistolarū, li/
bellorūq́ ab exceptoribus usq́ ad melloproximos dignitatem clarissimorū honorēq́ per/
cipiāt. & sicut reliqui, qui in ijsdem scrinijs militant, liberū cum ordinarijs iudicibus ingres/
sum secretarij cōsessumq́ habere legibus meruerunt: hi quoq́, in quos hanc stipendiorum
meritis clarissimatus cōferimus dignitatē, cum spectabilibus etiā habere sese reuerentiā re/

A *De proximis sacrorum scrinior. &c.*

cognoscant, ut consedendi ingrediendíue secretarium sciant à nobis licentiam cõtributam.

VI. *Idem* A. & VALENTIN. A.

PRO biennio annũ solũ agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scrinijs memoriæ, epistolarũ, libellorũq; ordine ac meritò stipendiorũ ad gradum peruenerint proximorum.

VII. *Impp.* VALENTIN. & MARTIAN. AA.

VNICVIQVE, qui in sacris scrinijs militat, sui loci merita seruari oportere constituimus: & uniuersos, qui ultra numerum statutorum in ijsdem scrinijs militant, sui gradus respectu per ordinem, quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (ut tamen ultimis socien-

B tur) subire decernimus: scilicet, ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore, locum præcedentis ambire: nisi fortè ab eo, qui tempore uincitur, laborum comparatione supera-tur, ut quindecim primatium eiusdem scrinij testimonio cum sacramenti religione subni-xus, præcedentibus dignior iudicetur. Hanc quoq; obseruationem extra filios proximo-rum uolumus custodiri. etenim unicuiq; proximo unum de suis filijs, qui temporis dunta-xat suffragio nititur, licet parum obseruasse militiam cognoscetur, insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur, anteferri posse decernimus. Illum tamen, qui locum sta-tuti meretur, proximo quidem ducentos quinquaginta solidos, melloproximo uero quin-quaginta, adiutori pro consuetudine uniuscuiusq; scrinij uiginti aur quindecim solidos of-ferre præcipimus. Quod si quis de supernumerarijs, qui in statuti locum subire debuerat, ne

C pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusare uoluerit: sequenti tam offerendæ quantita tis prædictæ, quàm subrogandi licentia permittatur: ita uidelicet, ut si secundus, uel etiã ter-tius, uel alterius cuiuslibet numeri in eadem excusationis uolũtate durauerit, accedenti sem-per eadem copia, quam præcedens recusauerit, tribuatur. Hos autem, qui ad statutorum or dinem progredi noluerint, nec de suo gradu uolumus remoueri: & cum uacauerit statuti lo-cus, conditionem, quam antea repudiauerant, id est & offerendæ pecuniæ & adipiscendi sta tuti locum, liberam habere præcipimus facultatem.

VIII. *Iidem Augusti.*

PROXIMOS sacrorum scriniorum, quos fides ac diuturnæ obseruationis industria lite-rataq; militia: comitem quin etiam dispositionũ, quem probitas ac strenuitas meritò com-

D mendant: completo tempore suæ militiæ, comitiuæ sacri nostri consistorij cingulo in diem uitæ potiri, manentibus uidelicet iamdudum præstitis saluis priuilegijs proprijs, decerni-mus. quibus enim pietatis nostræ arcana meritò committuntur, his pietas nostra uitam cin-gulo supradictæ comitiuæ ornandam decorandamq; decreuit.

IX. *Imp.* LEO. *Augustus.*

IN SACRIS nostris scrinijs militantes per commeatum non continuatim præstitum, an-tè conuentionem profecti, intra indultum temporis spacium erunt cum suis coniugibus & liberis à conuentione securi, ab indictionibus etiam publicorum & ciuilium munerum: & post completam militiam excusatione potiantur, super domibus quoque, quas in prouin-cijs possident, metatorum molestia liberentur.

E X. *Idem Augustus.*

HAC parte statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriæ sexaginta duos: epistolarũ uero trigintaquatuor: libellorum quoq; trigintaquatuor. antiquarios ue-to, qui habentur in scrinijs memoriæ, nunquam minus esse, quàm quatuor. Suprascripti aũt memoriales nullo modo duplici fungantur officio, nec geminis chartis irrepserint: ut non occupentur plura in unum se commoda collaturi, nihilq; reliquis relicturi.

XI. *Imp.* ZENO. A.

SI QVIS in sacris nostris scrinijs, id est memoriæ, dispositionũ, epistolarũ, & libellorum, statutis iam connumeratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo, quicunque utpote uacante loco de substitutis in statutorum consortio fuerit ultimus subrogatus, pro solatio uel suffra-gio proximi definitam, sacræq; constitutioni diuæ memoriæ Theodosij & Valentiniani

*g 4 principum

principum insertam quantitatem defuncti hæredes, & successores, uel liberi eius, seu credi/tores, qui fœnus cum mortuo pro statuti loco ei adquirendo contraxerint, consequuntur: ita scilicet, ut si hæreditas uel successio defuncti minimè fuerit suscepta uel adita: tales perso/næ, id est creditores quidem contra cæteros prærogatiua sibi seruata, liberi autem uel adgna ti, seu cognati non hęreditatis, sed priuilegij nomine simili modo huiusmodi summam per/cipient, sibiq́ petere ac uindicare permittantur: nullius machinatione huiusmodi nostra di spositione retractãda seu uiolanda: maximè cum uiros etiam pro tempore spectabiles eo/rundem proximos scriniorum, si quis eorum ante completum proximatus actum morte præuentus sit, ad hæredes successoresq́ suos residui temporis proximatus solatia sine qua/ G dam imminutione transmittere non dubitetur.

XII. *Idem Augustus * magistro officiorum.*

IN SACris scrinijs militantes, & parẽtes, atq; uxores eorum, necnon liberos, ex sententia tantummodo tuæ celsitudinis criminales & ciuiles intentiones agẽtium excipere iubemus. Insuper etiam colonos, seu adscriptitios, & seruos eorum in hac regia urbe degentes eodem beneficio potiti, fidei pro tempore adiutoris uiri spectabilis proximi uel unius ex statutis committendos: ita, ut si in prouincia quicunq; memorialis repertus fuerit, iuratoriæ cautio/ni committatur: & si non possideat immobilem substantiam, serui nihilominus & coloni ad eum pertinentes fidei eius tradantur. Modum insuper sportularum ad mediocrem deduci quantitatem. exsecutoribus de schola agentium in rebus attribuentes unum solidum, singu H los usq; ad finem negocij proq; ingressu in iudicio tuæ magnitudinis quolibet modo faci/endo duos solidos, & pro editione gestorum exceptoribus dimidiam solidi partem. & si a/pud arbitrum negocium uentilari contigerit, ipsi quidem arbitro unum solidũ, & nihil am/plius: exceptoribus autem eum obseruantibus, tam pro ipso quod implere uidentur mini/sterio, quàm pro editione gestorũ seu relationis, uel definitionis tertiam partem solidi præ/bere sancimus. Nec pro tempore uirum spectabilem fisci patronum uel exsecutores, qui/bus in minuendis litibus sollicitudo iniuncta est, quidquam ab eis exigere seu profligare cõcedi: dimidia scilicet expensarum, quas in iudicio tui culminis à memoratis personis præ/beri statuimus, portione in iudicijs prouincialibus ab his agnoscenda ita, ut si de ciuilibus annonis, uel tutela, seu curatione, uel noui operis nunciatione litem eos subire contingat: in I maiore quidem iudicio, ad similitudinem sumptuum, quos in iudicio eminẽtiæ tuæ depen/dere præcepti sunt: apud uirum autem clarissimum præfectum annonæ, seu fisci patronum urbicariæ magnificæ præfecturæ, uel architectos, pro modo eorum, quæ super arbitris & li/tibus apud eos exercendis superius statuta sunt, soluentes expensas, nihil amplius agnosce/re seu pendere cogantur. Quæ omnia custodiri iubemus, siue per se, siue per procuratores, aut etiam defensores lites exercere maluerint. hoc si prolata scriptis sententia moniti sunt.

Si uero ex depositione, seu aliter quis eorum conuentus fuerit: nihil eum uel scrinio uiri clarissimi adiutoris, uel cuiuslibet alij nomine sportularum offerre compelli. omnibus an/telatis priuilegijs postea, quàm per anteriores diuorum principum sanctiones defendun/tur, in persona tam eorum, qui adhuc militant, & qui postea eandem militiam sortiti sunt: K quàm eorum, qui prædictam militiam gradu uacante iam deposuerunt, uel postea depo/suerint, seruandis: ut eorum commodo ipsi quoque unà cum uxoribus, & liberis, colo/nis præterea, & seruis proprijs perfruantur. Et quoniam in controuersijs, quas in iudi/cijs moueri contingit, æqualitatem litigatoribus uolumus seruari: uolumus & aduersarijs eorum pro sumptibus & expensis similem antè latorum beneficiorũ prærogatiuam custo/diri. propter hanc etenim caussam & uiros deuotos memoriales non tantũ agendo in quo/libet iudicio, sed etiam actiones ab alijs ingerendas excipiendo, priuilegijs à nobis indultis potiri decernimus, his uidelicet, qui militiã uirorũ deuotissimorũ memorialiũ gradu solito deposuerũt, seu deposuerint: & si quietis amore per prouincias domiciliũ fouere maluerint: omnibus nihilominus priuilegijs, quę huiusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam

A promulgatam à nostra liberalitate præstita sunt, muniendis, & eorum commodis atque auxilio potituris. XIII. Imp. IVSTINIANVS A.

COMPERIMVS diuinitus pridem fuisse dispositum, uiros deuotos adiutores tuę magnitudinis certos esse in numero, nec ad huiusmodi nomen uel operam plures licitum esse adspirare, quàm in scrinio quidem sacræ memoriæ, duodecim tantum: septenos uero in duobus reliquis scrinijs, id est sacrarum epistolarum sacrorumque libellorum: sed posterioris licentiam temporis, supra modum indulgendo ambitionibus, disturbasse rei merita, ac multitudine diuulgasse, ut inter memorialium & adiutorum numerum nō longum penè interB sit. Sancimus itaque reduci eis ac renouari statutum ordinis terminum: non ut eximantur adiutoribus hi, qui præter prædictam dispositionem in præsenti exuberant: sed ut interea omnibus alijs interdicatur ab affectando hoc nomen, donec exeūtibus singulis ac recedentibus decrescere possit uetita conglomeratio, legitimusque iam resideat numerus: non prohibendis uiris deuotis adiutoribus desistentibus eodem officio, cum uel ad laterculensis gradum in scrinio sacræ memoriæ prouecti fuerint, uel secundum locum obtinuerint in duobus alijs scrinijs, postquam proximi creabuntur, licet nondum redacta sit quātitas pristina: tamen alios, quos pro se elegerint, subrogandos adiutores petere, qui posteriores erunt cæteris. Illud etiam disponendum duximus, utpote nōnullis anterioribus exemplis subnixum, necnon iustitiæ congruum, ut ab his, quibus concessum est adiutorum agmini C pro se sociare, libellus offeratur uiro illustri pro tempore quæstori, petendaque eius subscriptio, tempus, atque hominem, necnon etiam rem ipsam continens, id est, quod inter adiutores ei, quem pro se surrogat, mereri permissum est. ordinandis uidelicet ijsdem adiutoribus pro ratione temporum, quibus libelli porrecti sunt, ut etiam si memorialium matricula inferiore loco sit, qui prior in adiutoribus meruit adiutor quidem habeatur superior, memorialis uero posterior pro utriusque ordinis modo uel discrimine, quod etiam in alijs quoque penè omnibus officijs obseruari dignoscitur.

XIIII. Idem Augustus Proculo.

HAC LEGE sancimus, si quando adiutores uiri magnifici pro tempore quæstoris sacri nostri palatij in accusationem ciuilis caussæ uel criminalis deducti fuerint: strictum iuris & D integritatis congruum ordinem conseruari: ut si sine scriptis conueniendi sint, nomen eius præcipientis ore designatum esse sufficiat. Sin autem scriptis in querimonia unus adiutorum aut plures forte ferendi sint: monumenta sententiarum in persona tantummodo conueniendi adiutoris præcedentium æquum & iustum initium futuro præstent certamini.

Et quoniam probationibus & exemplis, quàm indecoræ consuetudini deceat indulgeri quod in uniuerso deuotissimorum scrinio libellensium euicisse monstratur, id in adiutores sacræ memoriæ, sacrarum etiam epistolarum transferendum censemus: ut qui liberam proficiscendi licentiam pronunciatione commeatus adepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumentorum deductione peregre degant. etenim pro tempore uiris clarissimis proximis, & melloproximis, aut eorum adiutoribus absentiæ caussa uel offerre de suo E proprio, aut ex annonis seu stipendijs quidquam relinquere cogendis: quamuis ianuarias calendas indultum excedat spacium, & intra se festum diem contineat. Ad hoc illud obseruari sancimus, ne alius adiutor propter quamcunque ambitionem his, qui in præsenti sunt, uel post eorum deminutionem addatur, licet in ueterem numerum redacti fuerint.

XV. Idem Augustus.

CERTAE quidem sunt dispositiones nostri numinis, quas super adiutoribus uiri illustris pro tempore quæstoris nostri palatij, quorū obsequio res agitur quæstoria, dedimus: quarum prima quidem ad supplicationem eorundem adiutorū emissam numero eorum, qui erant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, neque aliquem eximi, neque adijci præcipit præterque si quis eorum uel ad laterculensis gradum in scrinio sacræ memoriæ, uel ad secundum locum in duobus alijs scrinijs, id est sacrarū epistolarum, sacrorumque libellorū, & cognitionum

F cognitionũ prouectus fuerit. nam his licere desistentibus ab adiutoris officio alios pro se, quos uoluerint, adiutores subrogare, ultimũ locum in ijsdem adiutoribus obtenturos, licet superiorem in memorialibus habeant. Altera uero per sacram pragmaticam facta est, per quam excelsæ memoriæ Proculo uerbo suggerente præcipimus, illos etiam adiutores post se in suum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum casum minus implere suum officium ualeant, ueluti senium, uel morbum, uel aliam necessariam caussam. quod ex ipsorum adiutorum petitione idem magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præsenti ab alijs memorialibus tam in scrinio sacræ memoriæ, quàm in cæteris duobus sacrarum epistolarũ sacrorumcꝫ libellorum & cognitionũ relatis aditi, comperimus deminutionem eorundem adiutorum impediri per memoratam pragmaticam sanctionẽ, & insuper uenditioni quodam modo memorati officij locum introductũ esse. quod ne de cætero fiat, præsentem sanctionem ad tuam magnitudinem mittimus, per quam iubemus illis tantum permissum esse secundum prius nostræ serenitatis rescriptum alios in suum locum subrogare, qui uel lateculensis gradum in scrinio memoriæ, uel secundum locum in alijs duobus scrinijs adepti fuerint: secunda nostra sanctione super hoc capitulo de cætero cessante: nulli danda licentia eorundem adiutorum, præterquam si ad memoratos gradus ascenderit, alium pro se eisdem adiutoribus ex quocuncꝫ fortuito casu connumerare, ut eo modo ad ueterem numerum ijdem adiutores redeant. & duodecim quidem in scrinio sacræ memoriæ, septem uero in alijs duobus sint, id est sacrarum epistolarum, sacrorumcꝫ libellorum & H cognitionum. illo uidelicet obseruando, ne alius adiutor per quamcuncꝫ ambitionem his, qui in præsenti sunt, uel post eorũ deminutionem, licet in ueterem numerũ redacti fuerint, addatur. nam si permutationem, licet fortuitus casus inciderit, prohiberi dispofuimus: multo magis prioribus manentibus alios introduci uetamus, cæteris scilicet anterioris sanctionis capitulis in suo robore permansuris.

DE AGENTIBVS IN REBVS TIT. XX.

I. *Impp.* THEODOS. & VALENT. AA.

NVLLVS de schola agentium in rebus de cætero locum mortui conetur inuadere: sed is, qui ordine stipendiorũ & laborum meritò ad gradum militiæ sequebatur, statim atque illum fata subduxerint, in eius præmia percipienda succedat, omni obiectione cessante. I

II *Iidem Augusti.*

NVLLI posthac sine nostræ maiestatis authoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximendi pateat copia, nisi probata schola & animaduersione ueteris iudicis, & nullam timere debent contumeliam uilitatis.

III. *Imp.* ZENO A.

MATRICULAM agentiũ in rebus à tua celsitudine confectã admittentes, iubemus, ne ducennarij plusquã quadragintaocto in cingulis habeantur in posterũ, & numerũ centenariorum ducenti uiri, quos uacãte tempore gradus competentes admiserint: paricꝫ modo * biarchorũ nomen meritumcꝫ ducenti quinquaginta uiri duntaxat: præterea circitorũ trecenti, & equitum quadringenti quinquaginta impleant. Sit in æternũ illa quocꝫ fixa stabiliscꝫ tuæ sublimitatis dispositio: ut si quis de numero ducenariorũ, quos quadragintaocto quotannis esse censuimus, forsitan de luce migrauerit: laborum eius fructum successores ab intestato uel ex testamento uenientes & lucrum dispensent, & ita omnibus inter cæteros superstites poriãtur solatijs, tanquam si uiuus, qui hæc eadem diu sperauerat, sibimet uindicasset. qua de caussa locũ etiam eius successorũ intuitu uacare conueniet. Nemo autem sine diuali probatoria, quam codices in sacro nostro scrinio memoriæ positi, debeant inserendam accipere, militaribus eiusdem deuotissimæ scholæ stipendijs uel priuilegijs potiatur. K

Ex eo,

A *De praepositis agentium in rebus.*

IIII. *Idem Augustus.*

EX EO, quo primum ducennę uel centenariorum gradum in schola agentium in rebus militantes meruerint, desinant in sacratissima uidelicet ciuitate constituti alterius iudicis cu iuslibet authoritate pulsari, uel in alio quolibet examine, praeterquam uiri magnifici magistri officiorum, & cui forsitan ipse concesserit, actionibus sui quisquam aduersarij responde re. Quod multo magis in criminalibus caussis obseruari decernimus. absurdum est enim, ut in eius salutem uel existimationem ualeat quisquam proferre sententiam, cuius de nulla re possit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficij praerogatiuam ijs etiam, qui sub alijs B cingulis inueniuntur, pro temporibus deferri iubemus: licet hanc in eorum persona more quoque ueteri seruari cognouerimus: ut tamen post depositum officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi iam lege respondere nō ambigant. Praedictas autem omnes centenariorum personas in prouincijs repertas concessa nunc speciali fori praerogatiua, nisi publicae exsecutionis sollicitudo his iniuncta sit, uti prohibemus, eosque ordinariorum etiam iudicum pro ueteri iure sententijs obedire praecipimus.

DE PRAEPOSITIS AGENTIVM IN REbus TIT. XXI.

I. *Imp.* ZENO. A.

C AGENTES in rebus, qui per ordinem consequi solent principatus insignia, in unoquoque scrinio fabricarum & barbariorum quaternos sub ambarum sollicitudine per annum duntaxat integrum procedentes gradatim subire, hac in aeternum ualitura lege decernimus: exceptis uidelicet uniuersis negociatoribus qui cuiuslibet mercimonium pro se gerentibus, interpositásue personas, cum eis ante sacratissimis constitutionibus interdictum sit militare, exceptis nihilominus his, qui possessionum alienarum sollicitudinem procurationémue susceperint. eos enim ad haec officia uolumus aspirare, quorum labores scholae agentium in rebus testimonio comprobantur. Illi quoque sunt ab hac liberalitate nostrae mansuetudinis excludendi, qui cum scholae eidē socientur, in sacris scrinijs, quibus uir spectabilis primicerius & tertiocerius praesunt, adiuuantes D eos publicarum chartarum tractatibus occupantur, & duobus officijs operam suam adhibere non possunt. nam praeter emolumenta, quae de praedictis scrinijs consequuntur, principatus etiam solatio debent esse contenti. Quod si morbo, uel aetatis senio capti, & imperiti huiusmodi rerum, uel quocunque alio uicio praepediti, per se memorati officij curam subire nequiuerint: consideratis praecedentibus eorum laboribus, per substitutum chartularium eiusdem scrinij, cui praefuturus est, ipse idoneum, & tam moribus optimis praeditum, quàm scientiam peritiamque rerum habentem electionem suam suarumque periculo facultatum praefatum munus eos implere praecipimus.

II. *Imp.* ANASTASIVS. A.

HAC saluberrima sanctione decernimus, agentes in rebus pro conuentionibus & modo E sportularum exsecutoribus praebendarum, pro quantitate sumptuum, quę circa litigia sibimet ab alijs inferenda, uel à se contra alios per semetipsos, seu per ordinandos à se procuratores exercenda, conuenit ab his agnosci: ac beneficijs, quae in sacro nostro militantibus ministerio iam pridem per diuinas sanctiones indulta sunt, perpotiri: & fideiussorē idoneum de eadem schola, non autem extraneum offerre compelli. Ita tamen, ut priuilegia, quaecunque centenarijs seu ducennarijs, uel chartularijs, seu uiris clarissimis principibus post depositam quoque militiam iam per dispositiones principales impertita, & nunc usque obseruata esse noscuntur, intacta inuiolataque custodiantur: cum perabsurdum, perque temerarium sit, hanc nostrae liberalitatem pietatis (quanquam astuta interpretatione) non ad augmentum anteriorum priuilegiorum, sed deminutionem conuertere concedi. Simili uidelicet forma pro matribus, & uxoribus eorum, necnon etiam liberis sub eorum potestate cōstitutis, nec aliam

aliam sortitis uel sortituris militiam, necnon etiam seruis ad eos pertinẽtibus seruanda: ita, ut in prouincijs quoq; supradictæ personæ degentes simili beneficio perfruantur. Sportulas tamen, & litium expensas pro tertia superius parte enarratæ quantitatis soluturæ: denarum librarum auri condemnatione aliaq; grauissima indignatione his feriendis, quicunq; nostra iussa quolibet modo seu tempore uiolauerint, seu uiolare concesserint.

DE PRINCIPIBVS AGENTIVM IN rebus TIT. XXII.

I. Imp. ZENO A. G

AGENTES in rebus post palmam laboris emeriti principatus honore remuneramus. atq; ideo officiales, tam ad necessitates publicas, quàm priuatas, non nisi principe mittãtur authore: nullarumq; sine ipso cuiquam mandetur exhibitio personarum, etiam si intercessio in locis degentis officij fuerit impertita. Caussarum etiam patronos ita uolumus esse conuentos, ne ignorante principe ullam postulationem introducant, néue sub unius persona suscepti fraude quadam aliena negocia inferenda esse pertentent. Quod si fuerit definitio contempta: decem libras auri fisco nostro ab officio tuo iubemus inferri.

II. Imp. ANASTASIVS. A.

OMNIA citatoria omnium scilicet caussarum atq; personarum, licet sint senatoriæ dignitatis, ad principes specialiter reuocari præcipimus. actus uero cęteros, qui à sacratissimo coetu senatus tractari consueuerunt, censualium sollicitudine celebrari, nec aliquod præiudicium ex subreptitio rescripto supplicibus inferri. H

III. Idem Augustus.

PROconsularis apicis dignitatis adiectione principes agẽtium in rebus præcipimus decorari.

IIII. Impp. THEODOS. & VALENT. AA.

EX AGentibus in rebus principalibus domesticos in suis actibus habere liceat eos, quorum fidem industriamq; probatã sibi existimant, etsi sæpe eodem officio fuerint antè perfuncti. & si quis agens in rebus post uigintiquinq; annorum curricula ob aduersam corporis ualetudinem militiæ finem minimè ualuerit exspectare, sed ad honorariam ex principe dignitatem testimonio scholæ prosilierit: ijsdem eum priuilegijs muniri censemus, quibus hi, qui ad principatus actum progressi sunt, potiuntur. Sed in salutationibus iudicum consessibúsq; priores eos, qui per longæ militiæ metas ad principatus actum peruenerint; & si actus tempore posteriores sint, esse præcipimus: nihil censualibus, uel apparitoribus aduersus priuilegia eorum excogitantibus, tanquam in actu principatus fuerint uersati, uicenarum librarum auri condemnatione contra eos proposita. I

V. Iidem Augusti.

EOS, qui ordine transcursa militia, post ducennam ad desideratum principis peruenerint gradum, aut adiutores uiri illustris magistri officiorum exstiterint: cum inter honoratos coeperint numerari: uicarianæ dignitatis titulis decorari censemus. K

VI. Iidem Augusti.

PRINCipes agentiũ in rebus, quos sæpe sæua pericula uitæq; interdũ renunciatio ad memoratum gradum adduxit, completo tempore militiæ suæ comitinæ primi ordinis cingulo in diem uitæ potiri, manentibus uidelicet dudum præstitis saluis priuilegijs, decernimus.

VII. Imp. LEO Augustus.

QVICVnque ex corpore cohortalium militans in schola agentium in rebus filium procreauerit, antequam ad metas militiæ suæ perueniat, principatus honore decoretur: & licet ipse post finitam militiam utpote liber nulla debeat huiusmodi conuentione pulsari, filium tamen cohortali conditioni relinquat obnoxium. Si uero postquam adeptus fuerit principatum, ediderit filium: is, qui natus est, etiam si in schola deuotissimorũ agentium in rebus

militiam

militiam sortitus non fuerit: ita liber sit ac securus, ut nec ullis cohortalis officij nexibus obligetur, quasi iam ex patre libero, & ab hac conditione penitus alieno progenitus.

VIII. *Imp.* ANASTASIVS A.

MVLTIS deuotissimę scholæ agentium in rebus aditionibus permoti, uiros clarissimos eiusdem scholæ principes, qui finitis militiæ stipendijs exeunt, quoties ex maioris iudicis sententijs ipsi uel eorum coniuges, aut liberi, uel serui, aut coloni, siue per se, siue per procuratores conueniatur: non amplius, quàm unum solidum exsecutoribus sportularum nomine præbere compelli: apparitoribus uicarianis, seu præsidalis iudicij, non nisi tertia parte soli-
B di tantum præstanda: nullasque ijsdem concussiones aut uexationes in præbendis fideiussoribus ingeri, sed eos fideiussores, quos locorum defensor æstimauerit, dare: ita uidelicet, ut pro tenore generalium edictorum hi, qui uel in sacratissima urbe, uel in prouintijs immobiles possident facultates, adiuratorię cautioni et substantię suæ credantur. Hoc etiam adijciendo, ut nunque nisi ex sententia inscriptis prolata penitus moueantur. Ad similitudinem insuper aliorum officiorum, quoties ciuiles uel criminales contra eosdem cognitiones mouentur, exsecutore quidem negocij usque ad finem litis ciuilis seu criminalis unius esse solidi præstatione contentum: & pro insinuandis nostræ serenitatis apicibus uel simplici contra obnoxios eorum postulatione deponéda, binos solidos ab his uel coniugibus eorum præberi, & quotiescunque exemplaria postulantur: hi, quorum interest, accepto solido, quod petitur, præbere non differant. pro implendis uero monumentis, unde côueniendi tribuitur
C exsecutoribus facultas, non ultra quàm tres solidos, quibus côpetit, impertiri præcipimus: arbitro uero nô amplius quàm solidû, & fisci patronis dimidiâ solidi partê, notarijs uero tertiâ usque ad finem (sicut dictû est) caussæ præstare. super editione quoque chartularum solidi partê dimidiam præbere. Quod si non apud arbitrum, sed in competentibus iudicijs maioribus cognitio celebretur: inducendi quidem negocij gratia, non nisi quatuor solidos eosdem uiros clarissimos erogare, gestorum uero excipiendorum caussa duos tantummodo solidos dare & nullius ultra suprascriptas quantitates cuiuslibet alterius præstandi sumptus exactione uexari: his omnibus locum habentibus, siue ipsi alijs litem ingerunt, siue ab alijs pulsentur.

D
DE CVRIOSIS ET STATIONARIIS TIT. XXIII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A.

CVRIOSI & stationarij, uel quicunque funguntur hoc munere, crimina iudicibus nuncianda meminerint, & sibi necessitatem probationis incumbere: nec citra periculum sui, si insontibus eos calumnias nexuisse constiterit. cesset ergo praua consuetudo per quam carceri aliquos immittebant.

II. *Idem Augustus.*

AGENTES in rebus in curis agendis & euectionibus publici cursus inspiciendis nostrorum memores pręceptorum credimus in omnibus uelle profutura reipublicę. ideoque solos
E agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequium adhibere, & non ab alio penitus officio. hi uero peruigili diligentia prouidebunt, ne quis contra euectionis authoritatem moueat cursum, uel amplius postulet, quàm concessit euectio. Quisquis igitur aliquid tale perpetrare tentauerit: improbi cœpti priuetur effectu. demonstretur etiam iudicibus uel curiosis euectio, etiam si quis nobis iubentibus festinare memoret in obsequium necessarium, nec praualeat contumacia, uel dignitas Ergo numum iam uetamus exposci pro animalibus in cursum minimè constitutis. Quòd si fortè aliquis existimauerit perpetrandum, eius quadruplum, quod accepit, inferre cogatur.

III. *Imp.* CONSTANTIVS. A.

PER ID tempus, quo cursus tuendi sollicitudinem sustinetis, condemnationes pręfectorum circa eos solos irritæ sunt futuræ, qui seruauerint honestatem. erga eos uero, qui inho-

neste & contra decus seculi uel honorem militiæ uersabuntur: non solum cōdemnatio manfura est, uerumetiam grauior pœna est statuenda.

IIII. *Iidem Augustus.*

AGENTES in rebus singulos per singulas prouincias mittendos esse censemus, quibus inspiciendarum euectionum tantum debeat cura mandari: ut nihil prorsus commune aut cum iudicibus, aut cum prouincialibus habeant. nec naues debebunt illicita cōcussione uexare, nec libellos, aut attestationes, uel contestationes litis gratia suscipere, aut in carcerem quenq́ trudere, sed cursui solum uacare.

DE PALATINIS SACRARVM LARGITIONVM, ET rerum priuatarum TIT. XXIIII.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. AA.

PALATINI pro capitibus seu iugis suis tantum pensitationem atq́ obsequia recognoscent, extraordinariis & sordidis muneribus, & susceptionibus, & temonariis oneribus liberati.

II. *Imppp.* VALENS, GRAT. & VALENT. AAA.

NVLLVS thesaurensis, uel officialis comitis thesaurorum semel deprehēsus euersor, quocunq́ pacto, aut repetat militiam suam, aut aliam sibi requirat per ambitum dignitatem, uel sese transferat ad aliam quamcunq́ militiam.

III. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

PRISCO iam nunc ordine reuocato, de Palatino potius officio ad regendū principatum officii comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit, uereatur. Idoneos itaq́ singulis annis è numero mittendariorum ad hoc eligere debebis & mittere.

IIII. *Iidem Augusti.*

NIHIL omnino ullis iudicibus cum palatinis nostrę clementię, quicunq́ à comitibus diriguntur, sit commune atq́ coniunctum: sed excepta reuerentia, quę non solum ab inferioribus, sed etiam à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atq́ defertur, suis quisq́ necessitatibus obsecundet.

V. *Iidem Augusti.*

QVIDAM post impletum ordinem militiæ Palatinæ, quam gesserant, honoremq́ transactum, ad exceptorum scrinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, ut nulli prorsus dehinc ista audendi relinquatur occasio, sed unusquisq́ eius scrinii, quem primum militando elegit, ordinem persequatur, nec in alterius loco finem militiæ requirat, quia iam proprii ordinis transegerit principatum.

VI. *Iidem Augusti.*

AB OFFICIIS Palatinorum excellentia tua sciat ita penitus esse recedendum, ut nec ipsa post modum licitum sibi credat iisdem aliquid adiungere, & propterea prouinciarum rectores prohibeant quidq́ ulterius tale conari.

VII. *Iidem Augusti.*

SCRINIIS omnibus largitionum comitatensium infrāscriptas decernimus dignitates, ut his contenti, ambiendi sibi aditum interclusum esse cognoscant: etiam si speciale beneficium emendicato suffragio quisq́ uoluerit impetrare. annonas etiam iuxta definitū dignitatum modum uolumus præstari, nec amplius quicq́ præsumi. Breuis quem dignitates, per singula scrinia officiorum sacrarum largitionum habere statuimus, hic est. SCRINII exceptorum præfectus ordinis secundi numero unus, item secundicerius exceptorum numero unus, ducenarii duo, unus tertiocerius, & quartocerius centenarius unus. Item primicerius instrumentorū, epistolares numero duo, formæ primæ numero triginta sex, formæ secundæ numero quatuor, formæ tertiæ numero tres. Scrinii numerorum præfectus ordinis

A ctus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus. Secundo epistolares numero duo, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero unus, formæ tertiæ numero duo. Sacri scrinij tabellariorum præfectus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus, epistolaris numero unus, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero quinque. Scrinij canonis præfectus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus, epistolares numero duo, formæ primæ numero quatuor, formæ secundæ numero quatuor.

Scrinij mittendariorum ducenarius numero unus, centenarij numero quinque, episto-
B lares numero octo, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero trigintatres.

Scrinij sacræ massæ præfectus ordinis tertij numero unus, id est, primicerius sacræ massæ numero unus, item secundicerius numero unus, ducenarij numero duo, item tertiocerius numero unus, ducenarij numero duo, & quartocerius centenarij numero sex, epistolares numero quatuor. Artifices specierum ducenarij numero quatuor, centenarij numero sex, epistolares numero octo, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero quatuor. Artifices solidorum ducenarij numero unus, centenarij numero octo, epistolares numero sex, formæ primæ numero nouem, formæ secundæ numero triginta. Sculptores & cæteri artifices centenarij numero unus, epistolares numero quinque, formæ primæ numero sex, formæ secundæ numero decem & octo. Scriniarij ad respon-
C sum per formam primã numero unus, per formam secundam numero duo, ducenarius numero unus, centenarij numero duo, epistoleres numero tres, formæ primæ numero quatuor, formæ secundæ numero duo, formę tertiæ numero unus. Scriniarij ad limitem per formam primam numero unus, ducenarius numero unus, formæ primæ numero unus, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero tres. Scrinij nostri per formam ordinis tertij numero unus, per formam epistolaris numero duo, formæ primæ numero septem, formæ secundæ numero decem, formæ tertiæ numero quatuor. Officialium sacrarum uestium ducenarij numero tres, centenarij numero tres, epistolares numero duo, formæ primæ numero duodecim, formæ secundæ numero decem, formæ tertiæ numero octo.

Deputati sacræ uestis per formam secundi ordinis numero duo, ducenarij numero
D duo, centenarij numero duo, epistolares numero duo, formæ primæ numero tres. Scrinij ab argentarijs per formam ordinis secundi numero unus, epistolares numero unus, formæ primæ numero sex, formæ secundæ numero tres, formæ tertiæ numero unus. Ad pecunias per formam ordinis secundi numero unus, formæ primæ numero unus, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero quinque. Argentarij comitatenses ducenarij numero unus, cẽtenarij numero duo, epistolares numero tres, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero uiginti quinque. Barbaricarij centenarij numero duo, epistolares numero quinque, formæ primæ numero octo, formæ secundę numero unus.

VIII. *Idem Augusti.*

PLACVIT iustè omnibus mittendarijs & palatinis officijs profutura suggestio, quam
E insinuasti, ut ex eijsdem annis singulis ducenarij tantum & centenarij habito prouisionis intuitu cingulo liberentur.

IX. *Imppp.* VALENT. THEODOS. & ARCAD. AAA.

NON aliter quilibet in officio sacrarum largitionum uel priuatarũ rerum cingulũ militię sibi sumendum existimet, nisi nostræ mansuetudinis adnotationem meruerit.

X. *Imppp.* THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.

PALATINOS, qui sacrarum remunerationum rationem tractantes inculpantur, ad calcem terminumque militiæ peruenientes, necnon etiam adiutores, & primicerios diuersorum officiorum, pręcipimus haber[illegible]uilegia, quæ nuper agentium in rebus scholę nostra sunt mansuetudine contributa, scilicet ut à tyronum præbitione memorati reddantur exsortes, cæteraque onera non agnoscant.

XI. *Impp.* ARCAD. et HONOR. AA.

AD SIMILITUDINEM sanctionis, quam de proximis sacrorum promulgauimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum, atque priuatarum rerum pro biennio annũ sub perpetua obseruatione præcipimus custodiri:ita, ut & priuilegia, quæ huiusmodi officijs uel primicerijs sacris legibus deferuntur, integra illibataque seruentur. F

XII. *Imp.* THEODOSIVS. A.

VIROS deuotos palatinos non oportet in hac regia urbe apud uirum illustrem præfectũ urbi litigare compelli, nisi de ædificatione domorũ, & seruitutibus, & annonis orta uideatur caussa. in alijs uero causis, tam pecuniarijs, quam criminalibus, apud uiros illustres tantummodo comites suos respõdere. Rectoribus autẽ prouinciarũ intra administrationis suæ fines inter præsentes palatinos, nec causis publicis occupatos cognoscere, tam pro ciuili, quam pro criminali caussa permittimus. sic tamẽ, ut non aliter criminalis sentẽtia aduersus eos proferatur, nisi ex suggestione prouincialis iudicij uir illustris comes, sub quo militat, certioratus hoc ei permiserit. G

XIII. *Idem.* A. & VALENTIN. *Cæs.*

INTER alias prerogatiuas, quas antè meruerant scholæ societatis sacrarum largitionum, primicerius & tres primicerij scriniorum tribuni militaris prætoriani dignitate fruantur: nulla eis ex cuiuslibet iudicis præceptione iniungenda publica uel priuata necessitate.

XIIII. *Iidem August*i.

IVBEMVS uiros deuotos palatinos rei nostri numinis priuatæ eisdem priuilegijs decorari, quibus etiam palatini, qui in sacris largitionibus deferũtur. cum enim par similisque militia sit, iustum & cõpetens uidetur ijsdem utrunque officium priuilegijs gloriari. Primicerios itaque officij tresque primates scriniorum rerum priuatarum finito tẽpore militiæ inter tribunos militares prætorianos, saluis ijsdem præstitis priuilegijs sacris constitutionibus, nostrã clementiam adorare decernimus: ita tamen, ut nullam iniunctionem, nullam sollicitudinẽ priuati uel publici negocij quolibet iudiciario præcepto sustinere possint: sed excepti omni necessitate, omnique fatigatione adeptæ dignitatis honore potiantur. H

DE STATORIBVS TIT. XXV.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA.

PER OMNES prouincias edictum generale misimus, ut statoribus unus tantum solidus proprio nomine posceretur, & in offerendis equis certam formam statutam æqualem prouinciales nostri custodiendam esse cognoscant. Quos etiam fisco certo modo solidorum obnoxios fecimus, si quod statores petere interdictum est, illi dare statoribus non timerent. Officium quoque grauitatis tuæ centum argenti libris multabitur, si sciens prædictam rem gestam fuisse, non illico eam seueritati iudicariæ prodiderit. I

DE CASTRENSIARIIS ET MINISTERIANIS TIT. XXVI.

I. *Imp.* CONSTANTIVS. A. K

IN OFFICIO spectabilitatis tuæ secundum formam diualium responsorum post completũ tempus præfinitũ, id est, bienniũ, prioribus discedentibus, insequẽtes ad locũ pro merito laborũ stipendiorũque succedãt: nec ulla licentia tribuatur his, qui impletum deposuerunt officium, denuo ad eandem militiam uel sollicitudinem remeandi.

II. *Idem Augustus.*

SI QVIS primæ, uel secundæ, uel tertiæ formæ specialiter inter statutos gradum cœlitus ualuerit impetrare: super numerarijs ultimus formæ tertiæ matriculis habeatur.

III. *Impp.* VALENT. & THEOD. AA.

HI, QVI in schola uestis sacræ militant, uel matres eorũ, uel uxores, criminalẽ uel ciuilem litem

A litem contra se mouendam in nullo alio, nisi in sublimitatis tuæ suscipiant examine.

IIII. Imp. ZENO. A.

ANTE omnia nullius alterius iudicis penitus minoris uel maioris sacro ministerio nostro deputatos, quorũ officia sigillatim breuis subter annexus continet, nisi à tuæ duntaxat magnitudinis sententijs cõueniri: ut in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantiũ, nisi in tuę tãtummodo amplitudinis examine, præbeant aliquando responsum. Sed ne in hoc ipso iudicio enormibus molestentur dispendijs, uel ex nudis conueniantur facilè iudicis cuiuscunque mandatis: ipsis quoque sportulis & fideiussionibus modum constituimus obseruãdum, ante omnia decernentes, ne quando sine scriptura uel interpellatione deposita, ac sententia
B prorogata tuę magnitudinis, eademque non edita conueniri possint. conuentos uero non alium fideiussorem, nisi actuarium, uel unum ex primatibus suæ scholę exsecutoribus pro responsione suæ personę sine scripto præstare, siue per seipsum, siue per procuratorem datum in iudicio responsuri sunt: siue in caussis ciuilibus appetantur, siue in criminalibus accusentur. nec ultra conuentionis nomine sportularum, quàm unum aureum exsecutoribus usque ad finem litis præstet, quemcunque contigerit conueniri. inducendorum sanè nomine & cognitionum exercendarum, sistendæque personæ gratia ex simplici postulatione contra eos habita: siue ex apellatione subsecuta, uel alio quolibet modo in iuditio deponatur: tribus tantummodo solidis usque ad terminum negocij eos, qui accepturi sunt, præcipimus semper esse contentos. In cognitionalibus uero gestis edendis duos tantummodo pręstari solidos.
C Hæc autem priuilegia non in eorum tantũmodo, sed in matrum quoque, & uxorum personis ualere, & ad integrum permanere: filijs quoque & maritis eodem fideiussionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, tradi, nec alios uades exigi: ipsosque, dum militant, & post emensam militiam cum his: qui ex tempore prioris præstitæ sibi pragmaticæ sanctionis eiusdem militiæ stipendia impleße noscuntur, omnibus priuilegijs perfrui (cunctis nihilominus capitulis sacris affatibus diuæ recordationis Martiani, quos se meruisse asserunt, ualituris: excepto hoc, quod in diuersis iudicijs tunc respondere præcepti sunt) hac sanctione decernimus. Aduocato quoque fisci, exceptoribus etiã, qui apud arbitros hoc utuntur officio, ab exordio incipiẽdo usque ad terminum finemque negocij tertiam duntaxat partem solidi præbituros. In huiusmodi autem arbitrorum gestis edendis non ultra præstare,
D quàm dimidiam solidi partem. & cum per prouincias constitutis fideiusoribus conuentus caruerit: adiuratoriæ tantummodo cautioni cõmitti, nec ullo tempore, nisi ex tuæ duntaxat magnitudinis sententia conueniri, exceptis tributarijs, & munerum functionibus, & criminibus, quæ in locis inquiri, flagitari, & uindicari generalia legum præcepta constituunt: pręsenti sanctione decernimus. uiro clarissimo adiutore sublimitatis tuę in speculis constituto, ne quid ex his, quæ statuimus, aliqua subreptione uioletur.

DE DECANIS TIT. XXVII.

I. Imppp. THEOD. VALENT. & ARCAD. AAA.

E QVATVOR, qui ex corpore decanorum ad primum militiæ gradũ peruenerint, biennij spacio primiceriatus gerant officium, neque ulterius cuique liceat in hoc immorari: ut omni gratia & ambitione cessante post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes.

II. Impp. THEOD. et VALENT. AA.

NOSTRAE pietatis famulationibus adhærentes decanos nõ oportet pro desiderio pulsantium ad alia protrahi iudicia, sed uiri illustris tantum Magistri officiorũ obseruare examen. hoc nanque modo neque mansuetudinis nostrę obsequia decipiuntur, & agentibus aduersus eos iure adhibetur responsum. Ad exemplum itaque deuotissimorum scholarium, nulli licere memoratos ad aliud iudicium trahere, & pulsatos fidei priorum scholæ permitti præcipimus.

DE MENSORIBVS TIT. XXVIII.

I. Imp. ZENO. A.

PRIMICERIus mensorũ biennio expleto agentis in rebus militis militiã sortiatur.

DE PRIVILEGIIS EORVM, QVI IN SACRO palatio militant TIT. XXIX.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

PALATINIS tam his, qui obsequijs nostris inculpata officia præbuerũt, quàm illis, qui in scrinijs nostris, id est, memoriæ, epistolarum, libellorumq́ue uersati sunt, procul uniuersas calũnias, siue nominationes iubemus esse submotas: idq́ue beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis peruenire, atque immunes eos à cunctis muneribus sordidis & personalibus permanere cum uniuersis mobilibus & mancipijs urbanis, nec iniurias eis ab aliquibus inferri: ita, ut qui hoc contempserit, indiscreta dignitate pœnas debitas exsoluat.

II. Iidem Augustus.

DE CVBICVLIS nostris uacatione donatos, uel diuersis obsequijs palatinis, memoriales etiam, qui in scrinijs memoriæ, epistolarum, libellorum, sacrarumq́ue dispositionum referuntur, necnon & si qui in utroq́ue officio palatinorum comitatensium singularũue urbium, & officio amissionum & castrensis sacri palatij militant, priuilegia uolumus habere, ut nec ipsi nec filij, nec nepotes eorum ad honores uel munera municipalia deuocẽtur. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum, uel * turmariorum, quos capitularios uocant, curam subeant, uel obsequium temonariorum, uel pentaprotiæ, aut etiam tyronis præsentationem agnoscant nam beneficijs nostris ita digni sunt, ut etiam censualibus, uel personalibus, uel corporalibus muneribus liberentur, & habeant castrense peculium, siue adhuc palatiũ obseruent, siue optata quiete donati sunt. quibus omnibus ꝑ tiuilegijs coniungimus agentes in rebus, licet militaribus uideantur esse subnixi.

* Aliàs temonariorum.

III. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

EX AVLA nostra discedentes uiri ab omnibus iniunctis habeantur immunes, numerariorumq́ue fastus uel rapaces quæstus tanq́ue experientes & idonei non patiantur.

IIII. Iidem Augusti.

OMNES, qui in palatio militando diuersis actibus paruerint, uolumus in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere insignia, ut his omnibus præferãtur in ordine atque consessu, qui posteriore tempore regendas prouincias dignitatesq́ue susceperint Palatinas. Si quis autem temeraria usurpatione statuta uiolare tentauerit: sacrilegij pœnam sustineat.

DE PRIVILEGIIS SCHOLARVM TIT. XXX.

I. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.

VIRIS spectabilibus comitibus scholarum uerberandi degradandiue senatores ac ducennarios licentiã denegamus. ea nanq́ue, quę tali cõmotione digna sunt, ad tuę sublimitatis uolumus referri noticiam. Insuper etiam domesticos eorum, non senatores, uel ducẽnarios, centẽnatiosue fieri decernimus: pœna quinq́ue librarum auri plectẽdo, quisquis hanc diuinam iussionem excesserit: scrinio uero barbariorũ, si tale quid uel attentari passum fuerit, uel attentatum contra leges non suggesserit, decem librarum auri condemnatione plectendo. Illud etiam obseruari non sine ratione conuenit, ne is, cui domestici officium per militiæ gradum uel quinquennij tempus interdici censuimus, familiaritate comitis simulata rem prohibitam alio nomine ualeat usurpare.

II. Impp. HONOR. & THEOD. AA.

HAC lege decernimus, ut qui in singulis scholis militant, quiq́ue post emensa stipendiorum curricula

A rum curricula ad primiceriorum gradum perueniunt, & adorata nostræ diuinitatis purpura uirorum clarissimorum comitum meruerint dignitatem: tam cingulo, quàm priuilegijs omnibus sibimet competentibus perfruantur: ac deinceps usque ad finem uitæ foro tuæ celsitudinis tantummodo subiaceant, ne ex alterius cuiuslibet sententia ciuile subire litigium compellantur. In criminalibus sanè controuersijs & in publicis tributis, ita & aduersus tales uiros prouincias moderantium congruam iurisdictionē uolumus obseruari, ne sub prætextu concessi priuilegij uel flagitiorum crescat authoritas, uel publica uacillet utilitas.

III. Imp. ANASTASIVS A.

B QVOTIES super caussa ciuili uel etiam criminali, ex sententia uidelicet iudicij tui culminis, scholares, uel eorum coniuges, siue adhuc uiuent earum mariti, siue post mortē eorum in uiduitate constitutæ sunt, matresúe eorum in uiduitate permanentes, aut liberi, qui non specialiter alterius iudicis iurisdictioni subiectam conditionem sortiti sunt, & serui ad eos pertinentes cōueniuntur: minimè eos easúe extranei fideiussoris exactione uexari, sed pro consuetudine uetustissima & iugiter obseruata numerarium uidelicet suæ scholæ fideiussorem præbere iubemus. Hoc uidelicet obseruando, ut in criminalibus caussis quinque alios primates ex triginta uiris à primicerio usque ad trigesimum retro numerandis unà cum numerario (uolente scilicet & non recusante) præbeant fideiussores, aut recusantibus quinque (sicut dictum est) uiris extraneis in criminibus tantummodo publicis fideiussor unà cum C numerario præbeatur. ita, ut exsecutoribus nō amplius ab his, quàm unus solidus, siue per se, siue per procuratores respondere maluerint præbeatur. In subeundis autem cognitionalibus certaminibus, quoties caussa fuerit arbitro delegata, pro contestatione litis unum solidum, & pro definitione ab arbitro recitanda alterum unum, & nihil amplius dari decernimus. Quòd si caussa in iudicio tui culminis ab ipsa contestatione litis, uel relatione iudicis, aut appellatione interposita uentilatur: pro inducenda cognitione non amplius, quàm tres solidos, & chartarum, uel recitandorum in cognitionibus instrumentorum nomine, editionis quin etiam gestorū, duos tantummodo solidos dabunt. Quoties sanè apud uiros clarissimos prouinciarū moderatores ex delegatione scilicet sententiæ tuæ magnitudinis contra uiros fortissimos scholares, uel eorum coniuges, uel liberos, uel seruos cognitio cele-D bretur: non amplius, quàm dimidiam partem cōsuetorum sumptuū præberi decernimus: hoc etiam adijciendo, ut qui acceptis commeatibus ad prouincias profecti fuerint, usque ad quinque mensium spacium, intra quod ipsis erit remeandi licentia, nullam penitus actionem super ciuili uidelicet negocio (exceptis criminibus & tributarijs functionibus) sustineāt. Ne tamen ibi quoque post quintum scilicet commeatus mensem ex sententia iudicij tuæ magnitudinis conuenti, in exigendis fideiussoribus aliquod sentiant detrimentum: adiutatoriæ eos cautioni iubemus committi. Quoties autem ex uerbis, & sine ulla scriptis prolata sententia ijdem fortissimi scholares, uel eorum matres, seu coniuges (ut dictū est) aut liberi, aut serui moneantur: nihil ipsa exsecutione sportularum nomine penitus eos, uel eorū matres, seu coniuges, aut liberos (secundum superius datam distinctionem) uel seruos præbere de-E cernimus. Sed si talis sit negocij utilitas, ut etiam sine scriptis, consentientibus uidelicet partibus, super ea possit cognosci: exspectato sine scriptis (sicut dictum est) habendæ cognitionis euentu, si deteriorem calculum reportauerint, sportularum nōmine unum tantummodo solidum exsecutori præstabunt. Si uero caussæ qualitas habendam in scriptis cognitionem flagitauerit: in hoc necesse est casu interlocutione in scriptis proferenda, ea, quæ superius de quantitate sportularū decidendarumque cognitionum disposita sunt, obseruari.

DE CASTRENSI OMNIVM PALATINORVM peculio TIT. XXXI.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

OMNES Palatinos, quos edicti nostri iam dudum certa priuilegia superfundūt, si quam rem, dum in palatio nostro morantur, uel parsimonia propria quæsierint, uel donis nostris fueint cōsecuti, ut castrēse peculium habere præcipimus. quid enim tam ex castris est, quàm quod nobis conscijs ac propè sub conspectibus nostris adquiritur? sed nec alieni sunt à puluere & labore castrorum, qui signa nostra comitātur, qui præstò sunt semper actibus, quos intentos & eruditos studijs itinerum prolixitas & expeditionum difficultas exercet. Ideocꝫ Palatini nostri, qui priuilegijs edicti uti potuere, peculia sua præcipua retineant, quę dum in palatio nostro constituti sunt, aut labore (ut dictum est) proprio, aut donatione nostra quæsierint. G

DE EQVESTRI DIGNITATE TIT. XXXII.

I. Imp. IVSTINIANVS. A.

EQVITES Romanos secundum gradum post clarissimatus dignitatem obtinere iubemus.

DE PERFECTISSIMATVS DIGNITATE TIT. XXXIII.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

CODICILLIS perfectissimatus fruentur, qui impetrauerunt, si abhorreant à conditione seruili, uel fisco, aut curiæ obnoxij non sint, uel si pistores nō fuerint, uel non in aliquo negocio constiterint, nec sibi honorem uænali suffragio emerint, nec rem alicuius administrauerint. H

QVI MILITARE POSSVNT, VEL NON, ET DE seruis ad militię dignitatem adspirantibus, & ut nemo dupli ci militia, uel dignitate & militia simul utatur TIT. XXXIIII.

I. Impp. SEVERVS et ANTONINVS AA.

SI MILITIÆ nomen dare uultis: offerte uos his, qui probandi ius habent. non autem ignoratis eos, qui litis caussa militiam appetierunt, postulantibus aduersarijs solui sacramento solere. I

II. Imp. ALEXANDER A.

NON TANTUM decurionum filijs, sed omnibus in fraude ciuilium munerum nomina armatæ militiæ dantibus, fraudem prodesse displicuit.

III. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA.

CVRA PERuigili obseruare debebit sublimitas tua, ne coloni, uel saltuenses, aut ultro se offerentes ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inuiti.

IIII. Imp. LEO. Augustus.

OMNES omnino curialis uel cohortalis cōditionis constituti, nullam armatam militiam in posterum arripiant. K

V. Imp. IVSTINVS. A.

HIS QVIdem, quibus indultū hactenus demonstratur, quo binis aut ternis pluribusúe mereantur cingulis, nō coniunctis ex prisca consuetudine, sed abiectis atcꝫ discrepantibus: detur electio, quem retinendum sibi potius censeant, quem deferendum cognoscant: ut in eo, quod optauerint, firmiter maneant: eo, quod despexerint, sine dubitatione repellantur. In posterū uero nemini prorsus facultas pateat eodem tempore plus, quàm unius ordinis nomen affectare: interdicendis in commune cunctis (ut dictum est) binis pluribusúe militijs, nec dignitatem cōiungere cuilibet alij cingulo concedi: ut & qui supplicandum de re uetita nobis existimauerint, pœna decē librarū auri pro temeritate, quamuis infructuosa plectantur.

A ctantur: & qui susceperint iussionem augustam per subreptionem elicitam, quod nonnunquam contingit decem librarum auri multa feriantur. Scrinijs etiā necnon officijs, quorum hoc interest, si non restiterint, & hanc pragmaticam legem obiecerint: decem librarum auri dispendio puniendis. Si quid autem contra hoc perpetretur: sciant omnes, quod extra concessum admissum est, aut actum fuerit, uel notis conscriptū publicis: simile habeatur, ac si nec impetratum, nec pronunciatum omnino, nec insertum esset ullis matriculis. Scituris etiam omnibus, qui merentes in ordinibus armatis siue ciuilibus administrandas prouincias, seu gerendos quoslibet numeros, uel iam etiam sunt, seu de cætero fuerint iussione nostra sortiti, & ut seruetur eis gradus augusta promeritis sanctione: parem indulgendam sibi licentiam, postquam deposuerint sollicitudinem, aut in priore cingulo protinus persistendi, nullo uindicando titulo dignitatis, quā sollicitudo media præstiterit: aut retinendi splendorem, quem adquisierint administrationis obtentu, uetum priore cingulo desistendi. Monente tamen innata nobis clementia, liberum esse cunctis perspeximus, si militia, qua decedendum est, inter eas habeatur, quas uolentibus licet distrahere, & in alios eam conferendi, & precia consequendi, prout in eisdem agminibus consueuerit hactenus. Excipiendis uidelicet, nec deducendis in hanc perpetuò conseruādam legem pragmaticam eis, qui binas militias simul compositas & sociali nexas consortio fuerint adsecuti: ut uiris deuotissimis scholaribus atque canditatis fieri moris est, necnon uiris deuotis laterculensibus & pragmaticarijs, uel à secretis contingit, & quos memorialium aut etiam agentium in rebus adornat cingulus, & si qui simili stipendiorum coniunguntur copula.

VI. *Imp.* IVSTINIANVS. A.

SVPER seruis, qui postea ad quandam militiam adspirare tentauerint, uel scientibus uel ignorantibus dominis, præcipimus: siquidem ignorantibus his eam meruerint: licere dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiam eò, quòd contrarium minimè probatur, ostendere, eosque modo spoliatos eos militia in suum dominium trahere. Sin uero scientibus his serui militauerint: cadere quidem eos non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus iure, illos uero ingenuos effectos, siquidem utiles ad militiam eis datam uisi fuerint, in ea durare. sin uero minimè idonei sint, ea priuari. Super illis autem seruis, D qui iam militarunt, & adhuc in eadem militia perseuerant, licentiam damus dominis intra triginta dierum spacium ab eo tempore connumerandum, quo præsens sanctio, diuulgata fuerit, uel nostram adire clementiam, uel competentes iudices, & suam ignorantiam commendare, eosque in suum dominium recipere. quo tempore transacto, simili modo tam dominio, quàm omni patronatus iure cadere eos necesse est.

VII. *Idem Augustus.*

SI QVIS seruū suum dignitatē habere, quemadmodum militiam, fuerit passus: spolietur & dominio serui, & iure, quod pertinet ad patronos. cui enim ferendum est homines à nostra manu donationes accipientes adhuc inter seruos haberi, & fortè cum suis dominis nostram purpuram adorantes? In his itaque casibus, in quibus non militia, sed dignitas uolentibus dominis seruis adquiritur, eadem iura reseruentur, quæ antea posita sunt, ne uideatur nostra sanctio aliquid habere imperfectum. Sciant autem domini ad exemplum præteritæ nostræ cōstitutionis, quæ de huiusmodi seruis loquitur, quòd nisi hoc intra triginta dies, ex quo eis hoc fuerit notum, manifestauerint, & competentem iudicem adierint, & spoliare eos dignitatibus curauerint: dominium eorum & ius patronatus amittant, nobis deliberantibus, postquam dominio serui fuerint liberati, & inter ingenuos connumerati, si oporteat eos habere dignitatem, uel ea quasi indignos spoliari.

NEGOCIATORES NE MILITENT TIT. XXXV.

I. *Imp.* IVSTINIANVS A.

Eos, qui

Negociatores ne militent. De re militari. F

EOS, QVI uel in hac alma urbe, uel in prouincijs cuidam ergasterio præsunt, militare de cætero prohibemus: exceptis argenti distractoribus, qui in hac alma urbe negociantur. hos enim utpote utiles omnibus contractibus armata quidem militia penitus abstinere sancimus: aliam uero quamcunque sine metu præsentis sanctionis posse sibi adquirere. Si qui uero negociatores, quos omni militia prohibuimus, iam militauerunt: eis licentiam damus, negociationẽ quidem relinquere, militiam uero retinere. scientibus, quòd si postea negociantes appareant, militia priuabuntur. Quod & in argenti distractionibus huius almæ urbis, si armatam militiam iam sortiti sunt, tenere uolumus, ut relicta negociatione liceat eis in eadem militia durare. Negociantes etenim post hanc sanctionem huiusmodi militia priuabuntur: illis, qui ad armorum exstructionem suam professionem contulerint, minimè prohibendis ad competentem suæ professionis uenire militiam, & huiusmodi negociationem nihilominus retinere. G

DE RE MILITARI TIT. XXXVI.

I. *Imp.* ANTONINVS A.

STIPENDIA & donatiua tẽporis, quo apud hostes fuisse te dicis, restitui tibi postliminio regresso restitutoque non iure desideras.

II. *Idem Augustus.*

VIGINTI stipendia si implestis: sordida munera uobis non indicentur. H

III. *Idem Augustus.*

MILITES ingnominia missi cum infamia notentur: nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus deferri solent uti possunt. habeant autem morandi, ubi uelint, potestatem: præter quàm in eis locis, in quibus specialiter arguentur.

IIII. *Imp.* ALEXANDER A.

DEFVNctorum in desertione bona cõfiscari diuus Marcus et Antoninus pater meus constituit.

V. *Imp.* GORDIANVS. A.

CVM ALLEgatis septem annos in desertione egisse maritum sororis uestræ, & indulgentia nostra esse restitutum: nõ rectè desideratis, ut id tempus, ac si in castris fuerit, habeatur. Proinde excepto eo tempore, quod ad desertores pertinet, restitutus ex indulgentia nostra residuò militare debebit. Ideoque nec stipẽdia temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit. I

VI. *Idem Augustus.*

SEMEL caussaria missis militibus, instauratio non solet concedi obtentu recuperatæ ualetudinis melioris: quando non temerè dimittantur, nisi quos constet medicis denuncianti bus, & iudice competente diligenter examinante, uicium contraxisse.

VII. *Idem Augustus.*

FRVSTRA ueteris, ne nota, quæ propter delictum militare intercesserit, æstimationem tuam iam ueterani læsisse uideatur: maximè cum nec ex eo delicto, quod in paganorũ potest cadere personam, notatos milites post missionem placuerit esse famosos.

VIII. *Imp.* PHILIPPVS A. K

CAVSSAria missus nulla existimationis macula aspergitur.

IX. *Imp.* CONSTANTINVS A.

SI QVIS barbaris scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, uel si quis alio modo factam diuiserit: uiuus comburatur.

X. *Idem Augustus.*

QVICVNque militum ex nostra authoritate familias suas ad se uenire meruerint: non amplius, quàm coniuges, liberos, seruos etiam de peculio castrensi emptos, nec adscriptos censibus ad eosdem excellentia tua dirigi faciat.

XI. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

TRIBVNI uel milites nullam euagandi per possessiones habeant facultatem: cum signis proprijs

De re militari.

A propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant. at si quis tam necessaria scita contempserit: de eo ac tribuno eius ad nostram scientiam rectorum ac defensorũ relationibus protinus referatur, quatenus seuerissimè in eos animaduertatur.

XII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

CVM SVPRA uirentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistat: ideo prouida authoritate decernimus, ut nullus omnino immundo fimo sorditatis fluentis commune poculum polluat, neúe abluendo equorum sudores deproperans publicos occulos nudatus infestet, sed procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluuiorũ hoc ipsum faciat.

XIII. Impp. THEOD. et HONOR. AA.

B NEMO miles ex his, qui præsentes diurno obsequio nostræ clementiæ deputati sunt, & qui in hac alma urbe pręsenti comitatui concessi sunt, quiúe de aliis numeris, uel legionibus sunt, uel sibi uacet, uel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat. Qui autem in huiusmodi facinore fuerint cõuicti: militia exuti, pœnas consentaneas luere compellentur. hi uero, qui in priuato obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque librarum auri multæ nomine feriantur. Si uero quisquam missus à numero uel à tribuno ad comitatum serenitatis nostræ peruenerit (aliter enim eos hoc facere uetamus) illico se uiris illustribus comitibus, sub quorum regimine cõstituti sunt, offerre festinet, & caussas profectionis exponat, ut & responsum cœleste mereatur, & citam remeandi accipiat facultatem. Si quos autem milites per prouincias, relictis propriis numeris, passim uagari præsides earũ cognouerint:
C correctos faciant custodiri, donec de his clementiæ nostræ auribus intimetur, & quid fieri oporteat, decernamus.

XIIII. Idem Augusti

CONTRA publicã utilitatẽ nolumus à numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur comites uel duces, quibus regendæ militiæ cura commissa est, nõ solum à comitatensibus ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferri non licere, sed ne ipsis quidem, seu de comitatensibus legionibus, seu de castris riparensibus, castrensianis, cęterisque, cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam, nisi hoc augusta maiestas publicæ utilitatis gratia fieri iusserit: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquenque conuenit deuenire. Quòd si quis contrà fecerit: per singulos milites
D singulas auri libras à se nouerit exigendas.

XV. Imp. LEO. A.

MILITES, qui à republica armantur & aluntur, solis debent utilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultui, & custodiæ animalium, uel mercimoniorum quæstui, sed propriæ muniis insudare militiæ. nullum præterea ex militibus posthac prædictis obsequiis uacare magnitudo tua patiatur, sed frequentes in numero suo esse iubeat, ut armorũ quotidiano exercitio ad bella se præparent. Quòd si quis ex militaribus iudicibus ullos militum, tam diuinis, quàm regiis, uel priuatis domibus, ac possessionibus, diuersisque aliis obsequiis contra interdictum serenitatis nostrę crediderit deputandos: sciat se ab eo, qui contra uetitum fecerit, & ab eo, qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras
E auri protinus exigendas.

XVI. Idem Augustus.

MILITARES uiros ciuiles curas arripere prohibemus: aut si aliquam huiusmodi sollicitudinem fortè susceperint, & militia statim, & priuilegiis omnibus denudari decernimus: formidantibus his motum nostræ serenitatis, qui temeritate saluberrimis statutis obuiam ire tentauerint.

XVII. Imp. ZENO. A.

NEMINEM in ullo numero equitum, uel peditum, uel in quolibet limite, sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus: consuetudine, quæ hactenus tenuit, antiquata, quę magisteriæ potestati, uel ducibus probatorias militum facere, uel militibus adiungere licentiam tribuebat. ut hi tantum in numeris uel in militiis militent, qui à nostra diuinitate probatorias consequuntur. Viros autem eminentissimos pro tempore magistros

magistros militum, necnon uiros spectabiles duces, si supplere numeros pro his, qui fatalibus sortibus decrescent, necessarium esse putauerint: ueritate discussa, per suggestionē suam nostræ mansuetudini declarare, qui, & quanti, & in quo numero, uel limite debeant subrogari: ut ita demum, pront nostræ sederit maiestati, diuina subnotatione subnixi, militiam sortiantur: officio, quod tuę sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quæ statuit nostra serenitas, fuerint uiolata. F

XVIII. Imp. ANASTASIVS. A.

TAM COLLATORES & prouinciales, quàm fortissimos milites, prout oportet, gubernari, minimeq́; læsionem aliquam seu dispendium perpeti properantes: esse necessariū prospeximus, dicatissimos milites, qui de diuersis præsentalibus numeris per Orientis partes noscuntur consistere, uirorum spectabilium ducum iussionibus obedire: ut quidquid emerserit, quod pro communi securitate curandum est, hoc protinus, utpote militari præsidio in proximis locis constituto, competens possit adhiberi remedium: ita uidelicet, ut etiam agentibus caussas, tam criminaliter, quàm ciuiliter, præfati milites iam non apud magnificā magisteriam per Orientem potestatem, uel ex sententijs seu pręceptionibus eius, sed per interlocutiones seu dispositiones tam excelsæ tuæ sedis, sub cuius iurisdictione consistunt, quàm eorundem ducum respondeant. Eo scilicet obseruando, ut ad responsum, quos de officio tuæ sublimitatis hucusq́; ad prædictam magisteriam per Orientem potestatem moris erat destinari, uiris spectabilibus ducibus in mensuris mittantur, tam per se, quàm per adiutores suos eosdem iudices obseruare, & iussiones eorum implere curaturos: licentia non deneganda & ad responsum, qui de officio alterius uiri excelsi magistri militū præsentialiter pro hac nostra dispositione destinatur, in locis, in quibus apparitiōis tuæ sublimitatis ad responsum non contigerit reperiri, suam sollicitudinem pro emergentibus maximè caussis peragere. Cuius etiam illi, qui de altero officio mittendus est, præbemus facultatem: ut non tantum per adiutores suos, uel ad responsum, sed etiam inuicem se adiuuando, nec publicis, nec priuatis caussis, uel exsecutionibus abesse uideantur. ad singulos etenim duces ad responsum de apparitoribus nostris non perspeximus oportere destinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites nostros augeri contingat. Vt autem omnifariam tam publicæ commoditati, quàm fortissimis prospiciatur militibus: sportularum nihilominus exactionem meritò censuimus moderandam, & iubemus nec ipsis ad responsum, nec adiutoribus eorum pro criminalibus seu ciuilibus caussis, etiam si ex publicis caussis descendere, uel ad publicam caussam pertinere dicantur: licere aliquid plus, quàm unum solidum à singulis uel nolentibus, uel sponranea uoluntate offerentibus suscipere militibus. Ita, ut si uniuersitas numeri seu principiorum monenda sit: duplicata quantitate tantummodo sportulas accipiant. in his etenim caussis nec plures, quàm duos primates, quorum nomina semel ac primum gestis interuenientibus fuerint publicata, patimur conueniri: syndico uidelicet, prout consuetudo deposcit, legibusq́; cautum est, ordinando. G H I

Hoc quoq́; adiecto, ut pro omnibus & quibuslibet expēsis faciēdis in ingressu iudicij ducíani unum tantummodo solidum, nihilq́; amplius milites uel syndici litigantes depende re compellantur: ut huiusmodi solatium ad commodum & ad responsum, & eius adiutorum, & exceptorum proficiat: nihil sibi usurpare, uel suo nomine poscere, nel uiris deuotis principalibus, qui ducianum obseruant iudicium, uel ducianam apparitionem de præfatis litibus concedendis. Ita uidelicet, ut super litis expensis in personis etiam eorum, quicunq; milites pulsare maluerint, eadem forma seruetur. Erit autem arbitrij atq; æstimationis uirorum spectabilium ducum pro qualitate negociorum uel quantitate, quæ deuotissimis militibus ab aduersarijs eorum ingeritur, uel suam audientiam interponere litigijs, uel eorum discussione dicatissimis principijs, seu arbitris in locis degentibus committere. Quibus uiris spectabilibus ducibus & eos obseruantibus ad responsum, seu adiutoribus eorū curæ sit, si quando ad eosdem duces milites accersiti fuerint, uel de locis in quibus constituti K

sunt,

A sunt moueri praecepti:ne quolibet modo curiales,seu collatores quibusdam afficiantur dispendijs:ita scilicet,ut pro militibus inspiciēdis, quādocūq; uoluerint uiri spectabiles duces etiam praesentales deuotissimos milites adhibere,non immodicam multitudinem eorū tempore pacis conuocare procurent. Sin uero etiā necessitate poscente milites ad alia perueniāt loca:laesionibus contra curiales seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant.& si tā in eundo,quā in redeundo,triginta tantū dies oportet eos proficisci: ipsi suas expēsas sibi praebēdas,collatoribus seu curialibus minime praegrauādis,suscipere nō cessent. Sin autē ulteriore tēpore in alijs locis necesse sit eos cōmorari:expēsas eis ulterioris(ut dictum est) tem-
B poris,ad quae peruenerint loca,ministrari. Quoniam uero comperimus quosdam temerario animo atq; iniquo proposito anteriore tempore certos de memoratis militibus tam in iudicio sublimitatis tuae,quā apud excelsam magisteriam per orientem potestatem in accusationem deduxisse,& eosdem eodē tempore ad diuersa quoq; protraxisse iudicia,diuersas quoq; super ijsdē personis,ijsdemq; caussis & negocijs prolatas fuisse sententias: ne postea nihilominus tantae contra milites nostros insidiae,tantaq; confusio querelis,quas eis ingeri contigerit,generetur:nemini licere apud sedem magnitudinis tuae accusatione contra militē seu milites praesentales deposita,conuentioneq; oblata eundem uel eosdem criminaliter,uel ciuiliter per iussionē uirorū spectabiliū iudicū uel ducū inquietare, antequā negociū ex priore actione prioreq; cōuētione finē legitimū sortiatur. Idēq; uersa uice obseruati,ut si quidē
C dē miles seu milites praesentales prouisiōe uiri spectabilis ducis incusati ac admoniti fuerint: incusatori licentia denegetur agenti postulationē seu accusationē in iudicio tuae sublimitatis contra eundem militem uel eosdem milites deponere. Nec si eundem uel eosdem,tam criminaliter,quā ciuiliter,obnoxios esse firmauerit,facultatem eidē agenti superesse: & separatis intentionibus suis,pro criminalibus quidem tuae celsitudinis iudicium,pro ciuilibus autem uiri spectabilis ducis sublimitatem sub uersa uice occupare. Si quis uero ad huiusmodi tam audacissimum tamq; aequitati contrarium conamen prosilierit:eum pro pecuniarijs quidē negocijs iactura litis & damnorum,quae uicio eius contigerunt,solutione percelli:pro criminalibus autem quasi calumniatorem conuictum legum aculeos sentire. Dispositiones autem antelatas non ad imminuendam potestatē magisteriae per orientem administrationis,
D sed pro tuitione locorum ac securitate publica noscimur praestitisse:cū non dubium sit,ipsos etiam duces,quibus fortissimi praesentales milites parere praecepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos.

DE CASTRENSI PECVLIO MILITVM, et praefectis annonae TIT. XXXVII.

I. Imp. ALEXANDER. A.

SI IN potestate tua filius tuus fuerit eo tempore, quo quaedam nomine eius emisti: ea tua esse nō dubitatur. Peculio autem castrensi cedunt res mobiles, quae eunti in militiam à patre,uel à matre,alijsue propinquis uel amicis donatae sunt. Item quae
E in castris per occasionem militiae quaeruntur. in quibus sunt etiam haereditates eorum, qui non aliàs nōti esse potuerunt,nisi per militiae occasionem:etiā si res immobiles in his erunt. Matris autem haereditas, quāuis in militia delata sit,ad peculium castrense non pertinet. In castrensi uero peculio praedium donatū non esse cōstat: quamuis empta ex castrensi peculio praedia eius conditionis efficiantur. II. Idem Augustus.

FILIVS familiàs alienationem nullius rei sine uoluntate patris habet,nisi castrense peculium habeat. III. Idem Augustus.

ERRAT,qui tibi persuasit,quòd nexu paternae potestatis iure sacramenti solutus es. manent enim nihilominus milites in potestate parentum:sed peculium castrense proprium habent nec in eo ullum ius patris est.

IIII. Imp. GORDIANVS. A.

De erogatione militaris annonæ. F

Cvm allegas te à fratre tuo eodemq; commilitone in ijsdem castris institutum hæredē successionem eius potius in castrensi peculio tuo, quā patri tuo, cuius in potestate es, per te quæsitam uideri, rationis est. etenim peregrinationis labor sociatus commilitoni eius & obe undorum munerum consortium affectioni fraternæ non nihil addidisse, quin imò uice mu tua chariores inuicem sibi reddidisse credendum est.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA.

Intelligis filio, qui militauit, defuncto, peculium eius penes patrem remansisse, non hæreditatem patri quæsitam.

VI. Imp. CONSTANTINVS. A. G

Ius castrensis peculij tam scriniarios, quā exceptores, cæterosq;, qui in officio tui cul minis merendi licentiam habere noscuntur, ac si in legione primæ adiutricis nostræ reipu blicæ militent, inuiolatum habere præcipimus.

∗ Constitutio græca ∗

DE EROGATIONE MILITARIS ANNONÆ TIT. XXXVIII.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

Repetita cōsuetudo monstrauit expeditionis tempore buccellatum ac panem, H uinum quoq;, atq; acetum, sed et lardum, carnem ueruecinam etiam, milites nostros ita solere percipere: in duobus diebus buccellatum, in tertio die panē: uno die uinum, alio die acetum: uno die lardum, biduo carnem ueruecinam.

II. Impp. VALENTIN. & VALENS. AA.

Vicesimo non amplius lapide milites sibi iubemus paleas conuectare.

III. Iidem. AA. & GRAT. A.

Coenaticorum nomine milites & eorum superinstantes nihil penitus & à prouinciali bus accipere audeant. Sciant etenim milites, quòd oportet eos commoda sua, quæ in annonarū perceptione adipiscuntur, accipientes: extrinsecus detrimentis prouinciales nō afficere.

IIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALENT. AAA. I

Sicvt fieri per omnes limites salubri prospectione præcipimus: species annonarias uicinioribus limitibus à prouincialibus ordinabis ad castra cōferri. sed in ueteranis castris cōstituti milites duas alimoniarum partes ibidem de conditis sumant, nec amplius, quā tertiā partem ipsi uehere cogantur.

V. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

Actvarii, nisi expleto triginta dierum spacio pictacia authentica confestim tradiderint: species, quas ex fiscalibus conditis dissimulauerint excludere, uel cuius numero ratiocinia pertractant, supersederint erogare: de proprijs facultatibus uel militibus ipsis, uel fiscalibus horreis addicantur inferre.

VI. Imppp. VALENTIN. THEODOS. & ARCAD. AAA. K

Fortissimi ac deuotissimi milites annonas & capita singulis diebus aut certè cōpetenti tempore, id est prius, quā annus elabatur, de horreis consequantur: aut si perceptionē suā ac sibi debitā studio uoluerint protelare: id, quod competenti tempore minimè perceperint, fisci nostri commodis uindicetur.

VII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

Nvlli militarium pro his annonis, quæ in prouincijs delegantur, repudiata ad tempus specierū copia, & inopiæ occasione captata, precia liceat postulare: ita, ut si quis propter anni abundantiam suscipere oblata neglexerit, ac postea impositis pro necessitate rerum precijs repudiata taxauerit: neq; id, quod cōtra hanc legē expetit, sinatur exigere: neq; id, quod accipere dissimulauerit, consequatur.

Prouincia-

A De erogatione militaris annonæ.

VIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

PROVINCIALium commodis nos conuenit subuenire. Ad omnium itaq; numerorum, siue uexillarionũ, aut etiam scholarum tribunos, uel uiros illustres comites sublimitas tua faciat peruenire, uti meminerint fœnum militibus iustis capitis præstãdum, iuxta legem diui Valentiniani, nec tamen ad oppidum deferendum.

IX. Iidem Augusti.

EXCELLENTia tua erogationis per susceptores factæ modum quantitate breuium conferri prospiciat: ita, ut quo die numeris datum sit, diligentius exploretur. ac si quid amplius B actuarios, uel optiones accepisse constiterit, quàm breuium datorum scrinijs nostris ueritas continet: memorati in duplum reddere compellantur: susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus eisdem erogasse monstrauerint. nam ad illustres quoq; uiros magistros utriusq; militiæ sacri apices cõcurrunt, quibus prouida sanctione decernimus, ut breues ante indictionis principium, summa fide ac ueritate confecti, ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos à susceptoribus erogatio celebretur.

X. Iidem Augusti.

IVBEMVS per omnes prouincias cunctis numeris ac militibus à nouembri mense de nouello uino annonam dari, quoniam ueteris dispendiosa uidetur erogatio.

XI. Iidem Augusti.

C OPTIONibus nullum sit cum prouincialibus cõmercium: ita, ut à ducibus uel officio prouinciali omnis summa debiti postuletur, intra anni spacium conferenda.

XII. Iidem Augusti.

SEPTEM diebus, per quos tribuni prætoriani emolumenti gratia solẽniter stellaturæ nomine consequuntur: species resistentes non aliter adærentur, nisi ut in foro rerum uænaliũ distrahuntur. XIII. Iidem Augusti.

LEGE REpetita censemus, ut si quis militum interclusam specierum exactionem refricare tentauerit, uel erogationes statutas ausus fuerit immutare: tam uir spectabilis dux centum librarum auri, quàm eius etiam officium pari cõdemnationis summa quatiatur, adiecta sacri legij pœna, quæ diualium scitorum uiolatores palàm insequitur.

D XIIII. Impp. HONOR. et THEODOS. AA.

HIS SCHOLaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærarijs annonis singulos solidos per optiones, caballationis quoq; rationem pro administrato tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora præberi oportet: uel si quis eorum antè, quã accipiat, in fata concesserit: quod ex utraq; caussa ei debebatur, hæredibus eius restitui.

XV. Imp. LEO. A.

ANONAS omnes, quæ uniuersis officijs atq; sacri palatij ministerijs, & sacris scrinijs, cæterisq; cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasq; hi, qui ad earũ exactionem mittuntur, pro cupiditate & libidine sua grauiter ex prouincialium uisceribus eruebãt: ad similitudinem militum, quibus ærariæ præbẽtur annonæ, adhærere præcipimus: ut om- E nibus suprà designatis emolumenta debita in precijs dispositio tui culminis pro publica utilitate taxatis, præcipiat erogari.

XVI. Imp. ANASTASIVS. A.

IVBEMVS per hanc diuinam dispositionem eos, quibus ex officio tuæ sublimitatis militarium meritorum seu cuiuslibet præstationis committitur erogatio, in primis iurare pro iusticiæ ratione iniunctam sibi sollicitudinem peracturos, & secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium (sicut dictum est) publicũ erogator manu sua sine ullo dolo & fraude singulis militibus enumeret, quatẽnus unusquisq; miles acceptò per suam manum solatio, ipse cum actuario de negociatione actuarijs permissa secundũ rationem agat iusticiæ. Hoc uidelicet obseruãdo, ut pro singulis solidis actuario, siue statim, siue post unum duosúe, seu amplius an nos restitutum fuerit debitũ, minus quidem uno tre-

misse pro temporis scilicet breuitate pacisci liceat: amplius autem, quã unum tremissem nul
lus actuarius pro quoquo tempore seu annorũ spacio pacisci penitus permittatur: nec ulla
possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate unius quantitatem tremissis exce-
dere. Si qua tamen inter actuarium & militem super pactione uel negociatione tempore
erogationis emerserit dubitatio: iubemus eidem militi dandas pecunias ab erogatore prin-
cipis dari, & secundum hactenus obseruatã consuetudinem easdem pecunias uel ab eroga-
tore principis uel ab actuario retineri, quatenus caussa apud deuotissima principia proposi
tis sacrosanctis scripturis inter actuarium & militem tractetur: ut ex omni parte miles nullũ
damnum sub quacunque occasione præterquã id, quod eum ex iusta & permissa actuarijs ne- G
gociatione deberi constiterit, patiatur. Super his uero, quos datis forte commeatibus abes-
se contigerit, hæc uolumus obseruari: ut pecuniæ, quæ erogandæ sunt, usque ad triginta mili-
tes, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitutio continet, apud deuotis-
sima principia sequestrentur, illorum scilicet tantummodo militum, quorum intra triginta
commeatales uiros constitutorum actuarius tempore erogationis pictacia ut pote habita
super pactione protulerit: quatenus cũ ijdẽ redierint milites, caussa apud deuotissima prin-
cipia secundum præfatum modum tractata, utriusque partis indemnitati similiter cõsulatur:
non danda pro tempore tribuno licentia, triginta uiris amplius sub cõmeatus occasione di-
mittere. Sin uero saluberrimam constitutionem offendendo amplius, quàm triginta ui-
ros datis commeatibus tribunus dimittere ausus fuerit: pecunias quidem, quæ post præfa- H
torum triginta uirorum numerum per commeatus dimissis militibus erogandæ fuerant,
publicæ rationis erogator non dubitet reportandas. Sciat uero tribunus præter iam consti-
tutas super huiusmodi facinore interminationes sese de proprijs facultatibus singulis militi
bus, quibus ultra numerum triginta uirorum sub nomine cõmeatuum eos dimittendo caus-
sa non consequendi publica solaria dederit: quicquid ob iniquam dimissionem amiserint, so-
luturum. nec prius idem tribunus ab eodem discedat numero, nisi omnes huiusmodi mili-
tes, id est quos post permissam triginta uirorum quantitatem commeatus nomine dimise-
rit, indemnes in hac parte atque illæsos reddiderit. Hoc etiam adijciendo, ut sub gestorum te-
stificatione tam decem ex deuotissimis principijs primates eorum uidelicet, quã unusquisque
caput scholæ iuratus deponat sub præsentia sua rem (sicut superius dispositũ est) fuisse subse- I
cutam, & sub obtutibus suis unumquenque militem solatium suum manu sua ab erogatoris
dextera suscepisse. & huius gesta, relatione à uiro clarissimo tribuno uel deuotissimis princi-
pijs intra tres menses, ex quo profectus fuerit, numerandos, mittenda, ad nostrã referat pie-
tatem. Hoc uidelicet ante omnia curando, ut pro tempore erogator, postquam datæ fuerint
ex publico pecuniæ, intra duos uel tres menses seu quatuor, pro qualitate scilicet spaciorum,
commissam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam. uel si ulterius apud se pe
cunias publicas differendo erogationem ausus fuerit retinere: sciat se modis omnibus dam-
num, quod ex negociatione miles sustinuerit, ex proprijs facultatibus militibus soluturum.
Scientibus his, qui præfatæ dispositionis obseruantiam, siue in differenda ultra sigillatim
definitum temporis spacium erogatione, siue in qualibet alia parte, fuerint egressi: non solũ K
sese militiæ cinguli amissionem, uerum etiam facultatum quoque suarum publicationem pro
tanto subituros flagitio: & insuper erogationum quoque sollicitudinem ab officio tuæ celsitu-
dinis, si imperatoria fuerit uiolata dispositio, ad alios transferendam. Si uero idem officiũ,
simul atque huiusmodi fuerit à quolibet facinus perpetratum, ad noticiam nostræ mansuetu
dinis, uel certè ad scientiam illustrissimæ magisteriæ referre curauerit potestatis, ut eiusdem
apparitionis periculo tale flagitium principales minimè possit aures latere: quatenus ex om
ni parte eodem delicto reuelato, quicunque saluberrimas nostræ cõstitutionis uel pietatis or-
dinationes ausus fuerit uiolare, interminatas minimè possit pœnas euadere: ita, ut singulis
militibus, qui non obseruato in eorum persona tenore rectæ dispositionis læsi fuerint, liceat
sacratissimum nostrum per unũ forte uel etiam binos milites pro omnibus uerba facturos
petere

A petere commeatum,& porrectis precibus quod contra nostram dispositionem passi sunt,ap probare:eoq; facto statutis uiolator imperatoriæ dispositionis supplicijs percellatur. Illud prætereà omnibus modis obseruari decernimus,ut erogator omnes pecunias,quæ mortuis militibus usq; ad diem mortis eorum debitæ fuerant,secundum iam datam diualem dispositionem uxoribus uel liberis eorum non dubitet ministrandas.

XVII. Imp. IVSTINIANVS A.

Cvm sæpe cōtingit propter quasdam maximas & inexcusabiles rationes quibusdam ad custodiam uel ob aliam huiusmodi caussam milites deputari,uel etiam iam deputatos esse,
B & non conuenit hoc modo publicū aliquod damnum seu dispendium sustinere:iubemus, si qui fortissimi milites ex quocunq; numero curijs,uel quibusdam corporibus, uel sacrosanctæ ecclesiæ,uel alijs personis pro custodia (ut dictū est)uel tali alia caussa à nostro numine deputati sunt,uel fuerint:ne per eorum translationes circa annonarum uel capitum eis præbendorum erogationem,publicis rationibus quædam læsio ingeratur: eandem de proprio personam,seu etiam personas,cui uel quibus deputati sunt uel fuerint,hæc modis omnibus agnoscere.hoc tantummodo de publ ico pro ijsdem annonis & capitu præbendo & imputādo,quod in locis,ex quibus præfati milites perueniunt seu peruenerint, imputabatur: uel si antelatam præstationem supradictæ personæ recusauerint,eosdem milites non recedere de suis locis,uel eos,qui recesserint,sine quadam mora ad ea redire.Hoc omnifariam custodiē
C do,ut nemo deuotissimorum militum,cuicunq; personæ seu corpori sine speciali nostræ serenitatis iussione scriptis proferenda deputetur:officio tuæ celsitudinis,si hanc nostræ mansuetudinis formam,quoties super militibus quibusdam deputādis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare,& quid eos,quibus dati sunt,prout nobis placuit,agnoscere oportet,itidem publicare minimè curauerit:tam dispendium,quodcunq; publicū hac ex caussa sustinuerit, ei de proprio resarcire:quā triginta librarum auri multam propter desidiam suam,imò magis conniuentiam dependere cogendo:rectoribus nihilominus prouinciarum & apparitoribus eorum,si statuta nostra uiolauerint,seu uiolari concesserint, eiusdem condemnationis solutione percellendis.

D DE EXCOCTIONE ET TRANSLATIONE militaris annonæ TIT. XXXIX.

I. Imp. THEODOSIVS A.

OPTIONES,quibus species in diuersis prouincijs delegantur,contra omnem consuetudinem nullis cōsistentibus familijs excoctionem panis efflagitant.Illustris igitur authoritas tua nouam usurpacionem cōgrua authoritate repellat: ut cum optiones in prouincijs delegantur,uetus consuetudo seruetur.

II. Idem A. & VALENTIN. A.

In excoctione buccellati,quod deuotissimis militibus cōuenit præparari,in trāslatione etiam annonæ nullius excipiatur persona:uidelicet,ut nē nostra quidē domus habeatur
E ab his immunis.Et si quispiam(quod non opinamur)implere, quæ sunt præcepta, neglexerit:in procuratorem seuerissimè uindicetur:ita,ut si huiusmodi contumaciæ dominum cō scium esse constiterit:quadruplū id,quod pro eius capitatione poscitur, posthabita dilatione soluetur.

DE MILITARI VESTE TIT. XL.

I. Imppp. VALENTIN. THEOD. et ARCAD. AAA.

OMNEM canonem uestium ex kalendis semptembris usq; ad Kalendas aprilis nostris largitionibus tradi præcipimus:proposita pœna rectori prouinciæ uel eius officio condemnationis,quæ tuæ iustitiæ uidebitur.

II. Imppp. THEOD. ARCAD. et HONOR. AAA.

PROVINCIÆ Thraciarum per tricena iuga seu capita conferant uestem. Scythia & Mysia in tricenis iugis seu capitibus item annua solutione dependant. per Aegyptum & orientis partis in tricenis ternis iugis, per Asianam uero & Ponticam dioecesim ad eundem numerũ in capitibus seu iugis annuæ uestis collatio dependatur: ita, ut per orientem prouinciæ in titulo auri comparaticij, quod per iugationem redditur, compensationis gratia perfruantur: exceptis * Histroneatis & Osdroena & Isauria. nam eas demum constat aurum comparaticium minimè debere.

III. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

FORTISSIMIS militibus nostris per Illiricum non binos tremisses pro singulis chlamidibus, sed singulos solidos dari præcipimus.

IIII. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

MILITARIS adæratio uestis à collatoribus exigatur, sacratissimis uidelicet largitionibus inferenda: ita, ut quinque eius partes fortissimis militibus erogentur in precio, sexta uero portio à gynecianijs clementiæ nostræ absque ulla uel ipsorum, uel publica incommoditate pro eadem cõtextione suscepta, minoribus gregarijsque militibus in ipsa, quam maximè eos desiderare constiterit, specie præbeatur.

DE METATIS ET EPIDEMETICIS TIT. XLI.

I. Imppp. THEODOS. ARCAD. & HONOR. AAA. H

SIQVIS metatorũ nostrorum manum, qua deputatas singulis quibusque domus denotant, & postibus hospitaturi nomẽ adscribunt, delere nõ dubitauerit: ad instar falsi reus constituti huius authoritate teneatur.

II. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

IN QVALIBET uel nos ipsi urbe fuerimus, uel in qua hi, qui nobis militant, commorentur: omnium tam metatorum, quàm etiam hospitum iniquitate submota, duas dominus propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones: ut in tres domo diuisa partes, primam eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes, quam uoluerit, exsequatur: tertia domino relinquẽda. plenum enim æquitate atque iusticia est, ut qui aut successione fruitur, aut emptione uel exstructione gaudet, electam præcipuè iudicio suam partem teneat & relictam. Ergasteria uero, quæ mercimonijs deputantur, ad prædictam diuisionis iniuriam non uocẽtur: sed quieta sint, & libera, & ab omni hospitum iniuria defensata, solis dominis cõductoribusque deseruiant. Sanè si stabulum (ut adsolet) militari uiro in tertia domus parte defuerit: id ex ergasterijs, nisi dominus qualibet occasione prouiderit, pro animalium numero, uel domus qualitate deputabitur. Illustribus sanè uiris non tertiã partẽ domus, sed dimidiam hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea dun taxat conditione seruata, ut alter ex his (si liber atque maluerit) diuisionẽ arbitraria æquitate faciat, alter eligendi habeat optionem. & firmissimum perpetuò, quod iussimus, perseueret: ita, ut tricenas libras auri, qui illustrissima sunt prædit dignitate, fisco nostro se pœnam illaturos esse cognoscant: cæteri uero militia sciant se esse priuandos, si generale præceptum amplius usurpando, quàm iussimus, reprehensibili temeritate uiolauerint. I K

III. Iidem Augusti.

CVNCTOS iudices scire uolumus à prætorijs ordinariorũ iudicum, his præsentibus, abstinendum. IIII. Iidem Augusti.

FABRICENSIUM domibus ubicunque constitutis omnem molestiam hospitum præcipimus amoueri. Sed & Antiochiensibus, & cæterarum ciuitatum fabricis similis domorũ excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu.

V. Imp. THEODOSIVS. A.

DEVOTVM possessorem ab omni inquietudine liberamus. Primo omniũ igitur ad nullum prædiũ publicum uel priuatum domus nostræ uel cuiuscunque iuris ullus metator accedat, si

A dat,si à quoquã fuerit destinatus.licentiã enim domino,actori,ipsíq; plebi serenitas nostrã cõmisit,ut eum,qui præparandi gratia ad possessionem uenerit, expellendi habeat facultatem:nec crimen aliquod pertimescat,cum sibi arbitrium ultionis suæ sciat esse concessum:rectéq; sacrilegum prior arceat,qui primus inueuit. Administrantem uero,eiusq; officij proceres,quorũ præcepto inhibitam personam ad agrum aliquẽ destinauerit, in tempus proscribi debere censuimus. Solã sanè hospitalitatẽ sub hac obseruatione concedimus, ut nihil ab hospite,quod uel hominũ,uel animaliũ pascuis necessarium creditur,postuletur:omniúmq; sit acceleratum iter atq; continuum,nec ulli liceat residere, ne diuturnitas cõmanen B tium ulla ex parte prædiũ uexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur,quisquis administrator,erogator,apparitor,ullusúe militans,uel iter agens,ullo in loco aliquid ab hospitẽ postulauerit.intantum enim inhiberi sceleratum morem iubemus,ut ipsis quoq; præbentibus impunitũ esse nõ patiamur,si quid sponte cõtra præceptũ nostrũ probati fuerint obtulisse. VI. *Idem A. & VALENTIN. Cæs.*

HOC PRO spectũ est,ne infausta hospitalitatis præbitio toleretur,nec balneum quisquã à domino ædium postulet.

VII. *Iidem Augusti.*

DEVOTISsimos milites ex procinctu redeuntes,uel proficiscentes ad bella,muri sacratissimæ urbis singulæ turres in pedeplanis suis suscipiant.

C VIII. *Iidem Augusti.*

ARCHIATROS nostri palatij,necnon urbis Romæ, & magistros literarũ pro necessarijs artibus uel liberalibus disciplinis,necnon picturæ professores(si modo ingenui sunt)hospitali molestia,quoad uiuent,liberari præcipimus.

IX. *Iidem Augusti.*

OMNES,qui metata in suis domibus præstãt:siue hospitia præbuerint metatoribus,seu quolibet pacto satis eis fecerint:nullã uel pensionis,uel discussionis domus gratia molestiã sustinere cogantur. Deinde neminem uolumus cuiuslibet loci uel ordinis,in hac florentissima urbe domũ propriam excusantem,metatũ sibi in alienis ædibus priuilegio militiæ uindicare quod & in prouincijs obseruari oportet. Cæteris uero,quibus illustris dignitas sub D cingulo uel citra cingulum pro suo solo honore delata est,excusandarum ædium licentiã penitus denegamus.hoc iuris etiam in his præcipimus obseruari,quos ipsa quidẽ administrationis conditio spectabiles nouit,honor tamen additus à nostra liberalitate reddit illustres: scituris omnibus,quòd si quis cum cingulo perfruatur,& excusationem propriæ domus impetrauerit:ut à pensione etiam portionis tertiæ sit immunis,& militiæ caussa metatum alienis domibus sibi crediderit uindicandũ.siquidem honore præditus excusationis ius habeat:carebit legum priuilegijs,quas fraudare conatus est.Si uero inter eos,quibus nulla suffragatur dignitas,numeretur:centum librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatione mulctabitur.

X. *Imp.* VALENTINIANVS A.

E HAC LEGE sancimus,ut si quis consularẽ ac patriciam meruerit dignitatẽ:tres domos proprias,dũ superest,habeat hospitũ immunitate securas hæredes uero eius filij, aut pater, aut mater,nepotes,aut frater,aut soror.aut uxor:duarũ domorũ suarũ excusatiõe potiantur. Si quis uero cõsulatu tãtũmodo gloriatur: duas semis domos suas immunes habeat. post fata uero eius memorati hæredes unam semis domũ suam habeant nullis hospitijs prægrauatã: pari priuilegio perfruatur cum memoratis hæredibus, qui solius patriciæ dignitatis sine cõsulatu decoratur insignibus. Præfectorij uero necnon & magistri militum duas domos suas habeant,quoad uixerint,hospitibus liberatas. hæredes uero eorum memorati unam defendant domum suam simili excusatione munitam. Magistri uero officiorum, uel quæstores unam semis domum suam, quoad uixerint, habeant hospitum onere liberatam. hæredes uero eorum prædicti unam ab hospitibus iure defendant. Comites autem.

domesticorum,& protectorum,& sacrarum largitionum,& rerũ priuatarum,& uir spectabilis primicerius notariorũ,singulas domos suas ab hospitum grauamine,dum uiuunt, gaudeant esse securas.memorati uero hæredes eorum mediam partem unius domus suæ sciant excusatione muniri:residuæ uero partis dimidiæ tertiam portionem hospitibus deputandã esse cognoscant. Si qui illustres honorarias dignitates quascũq; sine actu coelitus impetrauerunt:æquo animo suas domos hospitibus post hanc legem pandant pro tertia, quæ legibus præfinita est,portione:exceptis uidelicet ergasterijs, quæ in plateis, uel angiportis esse noscuntur.Quod in omnibus domibus,quæ hospitales sunt, obseruari iubemus:ita,ut nemo uel ex sacro rescripto,uel ex diuina adnotatione,seu pragmatica sanctione,contra hanc legem uti possit excusationis auxilio:his omnibus,quæ per hanc legem constituimus,in hac æterna urbe obseruandis. G

XI. Imp.LEO.A.

DECEM post primicerium tribunos,in domibus,quas in hac regia urbe possidet, metatorum iussimus uacationem mereri.

DE SALGAMO HOSPITIBVS NON PRAEstando TIT. XLII.

I. Imp.CONSTANTINVS.A.

NEQVIS comitum, uel tribunorũ,aut præpositorum, aut militum nomine,salgami gratia,culcitam,lignum,oleum à suis extorqueat hospitibus.sed nec uolentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferãt.Sed prouinciales sint nostri ab hac præbitione securi:comitibus,tribunis,uel certè præpositis, militibusq; graui uexationi subiacentibus. H

DE COMMEATV TIT. XLIII.

I. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

NEC CVI liceat præpositorum,uel tribunorum cohortium, uel uicariorum,& familiarium eorum tempore expeditionis quocunq; genere,cuiquam de militibus à castris atq; signis,uel his etiam locis,in quibus prætendant,discedendi commeatum dare.Si quis uero contra hanc legem facere ausus fuerit,& militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore,in quo barbarorum incursio exstiterit:& tunc,cum præsentes in castris atq; apud signa milites esse debeant,quisquam abfuerit:capite uindicetur. I

II. Impp.THEOD.& VALENTIN.AA.

QVICVMQ; de scrinijs,aut agẽtibus in rebus,uel etiam ex officijs palatinis, his uidelicet, qui sacrarum & priuatarum remunerationum comitibus obsecundant,sex mensium spaciũ supra diem commeatus,aut iussionem euictionis abfuerit:is inferiorem locum,quinq; antè latis posterioribus,deuoluatur.Is uero,qui anni uacationẽ arbitratu proprio iudiciarij præcepti oblitus assumpserit: à decem post se militantibus transferatur. ac deinde cum iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus post feratur.Qui uero nec post quadriennij quidẽ tempus:militantium non immerito matriculis auferatur. K

III. Imp.ZENO.A.

SI QVIS sine commeatu aliquo annum in penatibus proprijs,uel in quibuslibet locis desidiosa quiete transegerit:decem sequentibus postponatur in quo uero biennalis culpa deprehenditur:uiginti sibi antepositos congemiscat.tertius autem annus triginta prælatos iure deflebit:ita,ut quartus exempto matriculæ nullam ueniam derelinquat.

DE TYRONIBVS TIT. XLIIII.

I. Imppp.VALENS,GRAT.& VALENTIN AAA.

Nullus

A De litorum et itinerum custodia. De desertoribus & occultatoribus. De ueteranis.

VLLVS tyro uagus, aut ueteranus, aut censibus obnoxius ad militiam accedat.

II. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

QVISQVIS alieni iuris mancipium in tyrocinio militiæ scribi curauerit: conui-ctus ac proditus auri libram ærario nostro cogatur inferre: mancipio scilicet domino, si factum ignorauerit, reddendo.

III. Imp. ANASTASIVS. A.

TYRONES in scholis loco semper posteriore ponantur. nec enim patimur quenquam cel-siorem gradum obtinere, nisi cui & laborũ assiduitas, & stipendiorũ prolixitas suffragatur.

B

DE LITORVM ET ITINERVM CVSTO-dia TIT. XLV.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA.

ALVBERRIMA sanctione censemus, ne merces illicitæ ad nationes barbaras defe-rantur, & quæcunque naues ex quolibet portu seu litore dimittũtur, nullam concus-sionem uel damna sustineant, ita tamen, ut earum naucleri deponant, in quã pro-uinciam ituri sunt: ut hoc manifestato, nulla cõtra eos postea indignatio seu concussio quo-quomodo procedat.

C

DE DESERTORIBVS ET OCCVLTA-toribus TIT. XLVI.

I. Imp. THEODOSIVS. A.

I QVIS forte desertorẽ agro tectoue susceperit, atque apud se diu passus fuerit deli-tescere: actor quidem uel procurator loci, qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subiugetur. dominus uero, si huius rei conscius fuerit: prædij, in quo latuerit desertor, amissione puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit: mediocris loci ingenuus immunitate potiatur. Neque solum de his loquimur, qui proximè signis felici-bus applicati, militiæ rudimenta timuerunt: uerum etiam qui stipendijs militaribus degene-rem latebram præbuisse monstrantur. Desertor autem habebitur, quisquis belli tempore D abierit à signis. horum, qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium nõ timebit. Sin uero flagitiosa ignauia delitescat: per eum, in cuius domo fuerit, inuigilantibus extrinsecus quoque officijs publicis, ubicunque correptus, seueritati iudicis offeratur, degeneris mortis gla-dium subiturus. Sin autem rector prouinciæ propositam seueritatem uel gratia, uel dissimu-latione distulerit: patrimonij atque existimationis damno subijciatur, & in officij priores ca-pitaliter uindicetur.

II. Imp. LEO. A.

SI DESERTORES inuenti resistendum atque armis oppugnandum putauerint: tanquã rebel-les in ipsis temeritatis suæ conatibus opprimantur. Ita tamen, ut prouinciarum iudices solli-cita cautione disquirant, ne sub falsarum tractatoriarum nomine desertionis suæ crimẽ de-E fendere moliantur, nec suppositis & commenticijs epistolis euadendi habeant facultatem.

III. Idem Augustus.

QVI RELICTIS militaribus castris se ad deprædationes uel latrocinium cõtulerint, seueri-tatem iudicis non euadant.

DE VETERANIS TIT. XLVII.

I.

MPERATOR Constantinus cũ introisset principia, & salutatus esset à præfectis, & tribunis, & à uiris eminentissimis acclamatũ esset, Auguste Constantine deus te nobis seruet, nostra salus, nostra salus, uerè dicimus iurati, dicimus adunati: ueterani exclamauerũt, Cõstãtine Auguste, quid nos ueteranos facis, si nullã in-dulgentiam

dulgentiā habemus. Cōſtātinus auguſtus dixit. magis magiſq; cōueteranis meis beatitudinē augere debeo, quā minuere. Victorinus ueteranus dixit. muneribus & oneribus uniuerſis locis cōueniri nō ſinamur. Cōſtātinus auguſtus dixit. apertius indica, quæ ſunt maxima munera, quæ uos contumaciter grauant. Vniuerſi ueterani dixerunt. ipſe perſpicis. Conſtātinus auguſtus dixit. iam nunc magnificentia mea omnibus ueteranis dico id eſſe cōceſſum. perſpicuum ſit, ne quis eorum in ullo munere ciuili, nec in operibus publicis cōueniatur, nec ulla collatione, nec à magiſtratibus, nec uectigalibus, in quibuſcunq; nundinis interfuerint, ullam ob uenditionem proponendam dare debebunt. publicani quoq; (ut adſolent agentibus ſupplere) ab eiſdem ueteranis amoueantur. quiete poſt labores ſuos perēniter perfruantur. Fiſco noſtro quoq; eadem epiſtola interdicimus, ut nullū omnino ex his inquietet, ſed liceat eis emere, & uendere, optimis negocijs pecuniam tractare, & mercimonia agitare: nec ſolum integra beneficia eorū ſub ſeculi noſtri ocio & pace perfruantur, ſed etiam nullo munere ciuili, id eſt corporali, ſeu perſonali, uel deportatorio onere eos affici concedimus. G

II. *Idem Auguſtus.*

PROVIDENDUM eſt, ne ueterani, qui protectoria dignitate cumulati, aut honores uarios pro meritis ſuis conſecuti ſunt, incōgruis pulſentur iniurijs. Quòd ſi quis in hoc crimine fuerit deprehenſus rectores prouinciarum pro iuriſdictione ſua examinantes factum, pro ſui qualitate eos coërceant.

III. *Impp.* CONTANTIVS A. & IVLIAN. *Caſ.* H

VETERANI, qui ex negligentia uitæ, neq; rus colunt, nec aliquid honeſtum peragūt, ſed latrocinijs ſe dedunt, omnibus ueteranorum priuilegijs exuti, pœnis competentibus à prouinciarum rectoribus ſubijciantur.

IIII. *Impp.* THEODOSIVS A.

NVLLVS eorū, qui ſacramentis inhærere deſierit, uel uolens permittatur, uel inuitus militare cogatur, ſeu ſtare iudicum ſententijs, quæ non his obſeruatis latæ fuerint, nullam firmitatem habentibus, niſi forte reperiatur ibi tempore militiæ cœpta cognitio. tunc enim uelut nec dum cingulo depoſito, ſub militari iudice rem tractari finiriq; præcipimus: niſi principali beneficio ſpecialiter indulto quidam ex his ſeſe defendant. I

DE FILIIS OFFICIALIVM MILITARIVM, qui in bello moriuntur TIT. XLVIII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS. A.

FILIQVI ex officialibus quorumcunq; officiorum geniti ſunt, ſiue eorundem parētes adhuc ſacremēto tenentur, ſiue iam dimiſſi ſunt, in parentū militiā uocentur.

II. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA.

FILIOS primipilariorum paternam ſequi conditionem oportet.

DE OBLATIONE VOTORVM TIT. XLIX. K

I. *Imp.*

QVANDO votis cōmunibus felix annus aperitur: in una libra auri & ſolidis obryzatis principibus offerendi deuotionem animo libenti ſuſcipimus: ſtatuentes, ut deinceps ſequentibus annis uniuſcuiuſq; ſedulitas principalibus ſuis talia inferāt ſemper & deferant.

DE NVMERARIIS, ACTVARIIS, ET CHARTVlarijs, & adiutoribus: ſiue ſcriniarijs, & exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorumq; iudicum, tam militarium, quàm ciuilium TIT. L.

Votax &

A

De numerarijs, actuarijs &c.

I. *Impp.* VALENTIN. & VALENS. A A.

ORAX ET fraudulentum numerariorum propositum, qui diuersis obsequijs rectoribus obsequuntur, ita inhibendum est, ut antea sanciuimus, & nunc itidē sancimus, conditioni eos subdi tormentorū, & aculeis atque lacerationibus subiacere. II. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. A A A.

QVI NVMerarij appellari consueuerant consularium atque præsidum, duntaxat tabularij post hanc nostram sanctionem uocabuntur: scientes se tormentis esse subiectos, nisi iudicibus, uel his, qui prouecti nostro iudicio ad prouincias uenerint, uel exactoribus debitorum aut reliquorum nomen & modum frequenter ingesserint sub actorum testificatione. Quos scire oportet, cum his, qui debitores sunt, sese ad solutionem esse retinendos: nisi omnia debita ipsis fuerint indicantibus persoluta. Triennij tantū spacio tabulariorum decet tempus omne concludi.

B

III. *Iidem Augusti.*

NVMERAriOS amplissimæ tuæ sedis cingulū habere, & militiæ ordinem tenere iubemus.

IIII. *Imppp.* VALENTIN. THEOD. & ARCAD. A A A.

IN PROVINCijs singulis duo numerarij, qui & tabularij, collocentur: quoad unum fiscalis arcæ ratiocinium, ad alterum largitionales pertinere tituli iubeantur: hoc sciturí, quòd si ex alterius quidquam actibus ad alteram partem illicita fuerit usurpatione translatum: is, qui culpam iudicis dissimulatione texerit, grauissimo sit supplicio subiungandus.

C

V. *Iidem Augusti.*

EXCEPTORES omnes iudicibus prouincialibus obsequentes, qui nec cohortalem militiā sustinere uidentur, neque à fisco ullas consequuntur annonas, absque metu dare cœptis operā (etiam si decuriones sint) minimè prohibemus: dummodo munera propriæ ciuitatis agnoscant, & peracto secundum morem officio exceptionis, ad propriam sibi curiam redeundū esse non nesciant.

VI. *Impp.* ARCAD. et HONOR. A A.

NE DIVTIUS ad cunctorum perniciem actuarij numerariorum consortijs adiuuentur: illustris authoritas tua cūctos ex numerarijs actuariorum societate præcipiat abstinere, atque ab eorum communione discedere. Quòd si hoc moniti custodire neglexerint: ijsdem pœnis se, quibus actuarios, non ambigant subiacere.

D

VII. *Imp.* LEO. A.

ACTVARIOS tam clarissimæ urbis Constantinopolitanæ, quàm Antiochiæ, quamque curialiū ciuitatum diuersarum: nō aliter, nisi ut consueuerant, & manus sanxerit principalis, sublimitas tua præcipiat ordinari. Quòd si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his, quæ uetita contrectauerit, etiam congruam indignationem incurrat.

VIII. *Idem Augustus.*

SCRINIArios uel numerarios officij tuæ magnitudinis iubemus nullatenus in posterum aut mutuam pecuniam sumere, aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi, quos nullam post positam militiam inquietudiuem sustinere uolumus.

E

IX. *Impp.* LEO *Iun.* et ZENO. A A.

NEMINI licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, sollicitudinem actuarij subire, uel post depositam eandem curam ad militiam aspirare: quarenus inter priuatos agens, omnique militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis uel fraudis circa cōmendanda ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare ualeat.

X. *Imp.* ZENO. A.

NVLLI SCRINIARIO liceat pro tempore numerarios plus, quā quaternis uicibus, nec his tamē cōtinuandis, adiuuare. Idemque hoc super chartularijs, præbenda pro tempore numerarijs opera, obseruari decernimus: ita, ut adiutorum quidem biennij, chartulariorum uero unius

unius anni interuallo continuatio interrumpatur. Nulla adiutoribus ad chartulariorum sollicitudinem, quam semel dedignati sunt, descendendi danda licentia. Ita, ut orientalis quidē tractus pro tempore numerarijs, non nisi ab his scriniarijs, qui intra triginta uiros à numerario retro numerandos: Asianæ uero diœceseos numerarijs non nisi ab his, qui intra quinquaginta à numerario similiter retro numerandos inueniuntur: Ponticæ uero & Thracicæ diœceseos passim & pro suo libitu ex omni multitudine eligendorum adiutorum tribuatur facultas. Omnia sanè commonitoria, uel, præceptiones, aut euectiones, seu quælibet publica instrumenta non solum adiutoribus, uerumetiam prouinciæ illius, de qua disponitur, tractatori inspiciendi, itidemq; subscribendi, aliorum quoq;, qui unà cum eo tractant, in eadē subscriptione mentione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autem sine hac obseruatione ex orientali, uel Asiano, uel Traciano scrinio fuerit emissum: falsi suspitione non careat: exceptis publicis instrumentis, quæ à scrinio Ponticæ diœceseos emittuntur, quod in ijsdem instrumentis solum numerarium eiusdem diœceseos, eiusq; adiutorem, & chartularium subscribere magnitudo tua disposuit. Ita, ut si quid huius legis fuerit uiolatum: numerarij quidem, tam gradus sui, quā solennitatum, seu solatiorum uniuersi unius anni iacturā: adiutores uero quinquaginta librarum auri, & chartularij quindecim itidem librarum auri pœnam subeant. G

XI. *Idem Augustus.*

OFFICIO tuæ magnitudinis datis precibus postulante, ut numerariorū actus non in biennium, sed in unum annū statuatur: nostra pietas huiusmodi petitionibus annuens, dispositionem, quæ super biennio promulgata fuerat, super uno tantummodo anno reuocauit. H

XII. *Imp.* ANASTASIVS. A.

PER HANC diuinam pragmaticam sanctionē decernimus, quod antea tribunis prætorianis, dum dignitas eis, qui in scrinijs seu gradibus officij tuæ celsitudinis deponūt militiā, præbebatur, & custoditum fuisse dignoscitur: hoc super honore quoq; comitiuæ dignitatis eis impertiri, ut sententia pro fine eorum militiæ proferenda dignitatis etiam mentionē cōtineat. Hæc quoq; tantummodo & sine speciali codicillorum uel diuinorū apicum sanctione ad eandem dignitatem adipiscendam, & priuilegia eam sequētia sufficiant: ita tamen, ut primi ordinis comitiuam per interlocutionē eiusdē potestatis mereantur hij, id est, cornicularius & chartularius, & primiscrinius, & numerarius scrinij Macedoniæ, & scrinij Daciæ, & scrinij operum, & scrinij auri. Hoc eodem in his etiam, qui post nouellam dispositionem diuæ memoriæ Zenonis, quæ de eisdem pœnis loquitur, & de eisdem personis, quæ deposuerunt militiam, obtinente. I

DE CVRSV PVBLICO, ET ANGARIIS, & parangarijs TIT. LI.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A.

EQVOS, qui publico cursui deputati sunt, nō lignis, uel fustibus, sed flagellis tantūmodo agitari decernimus: pœna non defutura contra eum, qui aliter fecerit. K

II. *Idem Augustus.*

PRAESIDIBUS, & rationalibus, cæterisq;, quibus propterea respublica & annonas & alimenta pecoribus subministrat, usurpādi parauerēdi licentia derogetur: sed nec per aliam uiam eūdi quisquā habeat facultatem, nisi per quā cursus publicus stare dignoscitur: excepta uidelicet tua sublimissima sede, cui cursus publicus, & proficiscendi per eum licentia, & ubi ratio exegerit, præstò est.

III. *Impp* ARCAD. & HONOR. AA.

EVECTIONES ab omnibus postulentur, & tam iudices, quā custodes publici cursus minimè transire patiantur, antequā seriem euectionis aspexerint. Quòd si quis putauerit resistēdum, & sine euectione iter facere detegetur, uel ultra tēpus, quod euectioni insertum est, publico cursu uti conatus sit: ubi nō repertus fuerit, ibidē iubemus retineri: & si quidē dignitate præditi

A

De cursu publico, & angarijs & perangarijs.

te prædictus sit, de eius nomine ad prouidentiam tuam & ad illustrem uirũ comitem, & magistrum officiorum referri: aduersus cæteros uero protinus indignatio competens exercenda est, quos synceritas tua pro loco graduq; militiæ ibidem coërceri posse crediderit.

IIII. Impp. HONOR. et THEOD. AA.

PARHIPPUM eum uideri & habendum esse, qui usurpato uno uel duobus ueredis, quos solos euectio continebit, alterum tertiúmue extra ordinem commoueat. Nihil autem interesse debet, nec ad crimen uocari, utrum agens in rebus suo itineri, ánne mulionis subiugando modo, euectionis datæ formæ licentiam non excedat.

B

V. Imp. THEODOSIVS. A.

SI QUIS per publicum cursum iter faciens, cuiuscunq; dignitatis, uel militiæ, ab itinere recto diuerterit: pœna in eum competens proferatur.

VI. Idem Augustus.

EVECTIONUM copiam senatui, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est: ita tamen, ut cum à nobis euocatur, aut à clementiæ nostræ ueneratione discedit. Si quis ergo posthac cõtra uetitum sibi cursum publicum illicita temeritate præsumpserit: motum in se nostræ mansuetudinis excitabit.

VII. Idem A. & VALENTIN. Cæs.

C

IN OMNIBUS prouincijs ueredorum quarta pars reparetur. stabula autem ut impensis publicis, exstruantur, contra rationem est: cum prouincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparãda: & utilius sit, tam publico, quàm his, quos stercus animalium pro suo solatio habere concedimus.

VIII. Imp. VALENTIN. A.

UT agendi itineris posit esse moderatio, deni ueredi per dies singulos ex utraq; parte dimittantur: pœna quinq; librarum auri minimè defutura cõtra eos, qui statuta nostra neglexerint.

IX. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA.

IUDICIBUS faciendæ euectionis copiam denegamus: cum id tantum nostro numini, & tuæ sedi, necnon uiro illustri magistro officiorũ sic reseruandũ: cum neq; præfecto urbi, nec magistris militum, nec ducibus, nec uicarijs, nec cuiquam alij præter memoratas duas potestates à nobis hoc concessum sit. His enim tantum ambulandi facultatem iudices ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in transmissionem publicarum functionum persecutores uiderint constitutos: scituri, si definitionem nostram excesserint, se quidem uiginti quinque auri libris, officia uero, quinquaginta esse multandos.

D

X. Iidem Augusti.

GRAVISSIMÆ pœnæ acerbitate proposita, euectionum contractus, animalium quoque publicorum merces, & ementis, & distrahentis coërcitione prohibemus.

XI. Iidem Augusti.

NULLUS euectione utatur priuatus, tametsi ualuerit impetrare.

XII. Imp. LEO. A.

E

QUONIAM ueredorũ quoq; cura pari ratione tractanda est: sexaginta libras sella cum frenis, sexaginta indẽ auerta non transeat: ea cõditione, ut si quis præscripta moderaminis Imperatorij libramenta transcenderit, eius sella in frusta cædatur, auerta uero fisci iuribus deputetur: exceptis aurigarijs, quæ necessarium est ab hippocomis in solitis sacculis reportari.

XIII. Idem Augustus.

NON PATIMUR hippocomos per eos, qui ueredis utentur, indigna spoliatione nexari: siquidem nonnulli ueredarijs saga eorum dicuntur auferre, uel præcidere. Quocirca per omnes iudices & curiosos miserabilis remoueatur iniuria: scientibus cunctis, ut si obseruata non fuerit nostra sanctio, non solum damna resarcire, uetumetiam notam & multam, qui neglexerit, subire cogetur.

XIIII. Idem Augustus.

*k Publici

De cursu publico, & angarijs, & parangarijs.

Publici cursus exhibitio secundum locorũ consuetudinẽ, uel curialibus, uel cohortalibus debet committi, uel his, qui suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt.

XV. Imp. ZENO. A.

Si quis uel pro una mutatione ueredum superducendum esse crediderit: quadruplum suprà ductorum animalium precium fisci iuribus inferat.

XVI. Idem Augustus.

His tantummodo utendi cursus publici facultas concessa est, qui legati de diuersis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.

XVII. Idem Augustus.

Nemo mulionem mutationibus deputatum, uel per sollicitationem, uel receptionem subtrahere audeat: decem libras argenti pœnæ nomine inferre teformidans.

XVIII. Idem. Augustus.

Animalia publica, dum longè maiore ac periniquo precio pabula æstimantur, per mancipes atq; apparitores apertè uexantur. ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut nec pabula mutationibus desint, nec prouinciales ultrà, quàm iusticiæ sinit ratio, prægrauentur.

XIX. Idem Augustus.

Comperimus prouinciales & pabula, & pecuniam pro cursu equorũ censualium solenni ratione conferre, & extrinsecus etiam paraueredorum onere prægrauari. prouinciarum igitur rectores procurent, ne unquam cursus publicus ueniat in querelam: & occasio deceptionis curiales uel prouinciales animalia indebita præstare compellat. H

XX. Idem Augustus.

Nemo ducum ingressus semel prouinciam suam, postmodum in itineribus faciendis cursu atq; angarijs ipse, siue suum utatur officium: sed expeditionẽ militarem iumentis proprijs exsequatur. De cohortalibus etiam officijs eadẽ lege sancimus, ne quis ex his prouinciam suam discurrens, ueredo uti conetur in posterum, cum sacra prohibitum sanctione cognoscant. Quod si quis ducum, uel apparitorum, uel cohortalium officiorum, temerariò animo ea, quæ decernimus, contemnenda putauerit: per singula animalia, quibus usus fuerit, singularum librarum auri illatione multabitur.

XXI. Imp. ANASTASIVS. A.

Nullus penitus cuiuslibet ordinis, seu dignitatis, uel sacrosancta ecclesia, uel domus regia, tempore expeditionis excusationem angariarum seu parangariarum habeat. I

XXII. Imp. IVSTINVS. A.

Cursum ambularem ab omni orientali tractu, necnon ab his ciuitatibus aliarum regionum, quarum instructio tui culminis meminit, tolli ampurariq; decernimus: ita tamen, ut in transitu fortissimorum militum (quando nostra serenitas disposuerit ex alijs ad alia eos loca deduci, euectionesq; animalium secundum consuetudinem à nostra fuerint serenitate consecuti) & in armorum tam conuectione, quàm translatione seruata consuetudine, in profectione quinetiam legatorum, animalium dominis, qui ea solent accepra mercede locare, præbenda pensio arcæ tui culminis imputetur. tractatorias uidelicet animalium super memoratis causis nulli alij iudici, cuiuscunque sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini faciendi licentiam patere decernimus. K

XXIII. Imp. IVSTINIANVS. A.

Ivbemvs nemini licere cuiuscunq; scholæ, uel officij, uel militiæ, seu conditionis, per totius orientalis tractus partes, ob quamcũq; caussam proficiscenti seu redeunti, supra unum ueredum unumq; parauaredũ, cum euectione tamen iudiciali, moueri: nisi specialis ei præstita sit nostræ serenitatis quantitatem animalium continens euectio. exceptis procudubio his, qui pecunias publicas deuehunt: cum in hac parte sine nostra quoque speciali authoritate tanta conuenit animalia moueri, quanta transuehendæ pecuniæ summa & eius tuitio deposcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicunq; nostra iussa

quolibe

quolibet modo seu tempore uiolauerint, seu uiolare concesserint.

DE TRACTATORIIS ET *STATIVIS TIT. LII.

I. *Imp.* CONSTANTINVS A.

TRACTATORIÆ cum statiuis solitis tantummodo bidui tempus accipiant. nulli uero penitus cum necessarijs sibi personis præbeantur, nisi his tantummodo, qui animalia atque equos sacro usui necessarios persequuntur. ita tamen, ut his dimis-
B sis in tractatoriarum corpore quinque dierum numerus adscribatur: ut nullus ultra hoc temporis spaciū ad residendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nanciscatur.

DE APPARITORIBVS PRAEFECTORVM PRAEtorio, & priuilegijs eorum TIT. LIII.

I. *Imp.* LEO. A.

PRAEFECTURÆ cornicularios, qui annis singulis exeunt, post transactos corniculos nostram adorare purpurā uolumus. quo honore perfunctis, cum iam missionem tenuerint, liberum ocium damus, ut ad susceptionem uel cuiuslibet necessitatis officium minimè deuocentur.

C II. *Iidem Augusti.*

PRAEFECTIARIOS ad perniciem prouincialium exactionibus in prouincijs, uel potius lucris & quæstibus suis, sese immiscere uetamus. præterea uel horreorum gerere custodiam, uel curiarum ius atque arbitrium sibi præsumere his denegamus. horum si quis præsentis legis temerator existat: uolumus eum competenti motu & indignatione percelli.

III. *Imp.* ANASTASIVS. A.

CORNICULARIJ, & primiscrinij numerarij insuper, qui in officio tuæ sublimitatis per ordinem obsequijs militiæ terminatis, desideratam laborum requiem sortiuntur: pro multis erga rempublicam sudoribus ab omnibus indictionibus, tam militarium, quàm ciuilium iudicum, semper habeantur immunes: & ciuilium tantum iudicum, non etiam militarium iu-
D risdictioni subiaceant. Huic sanctioni addendū esse censemus, ut si quis præfectiarius, dum militat, uel post depositū cingulū, sine testamento, quod legibus cōprobatur, nullisque ab intestato successoribus derelictis, fati munus impleuerit: omnes eius patrimonij facultates, prouisione magnificæ tuæ sedis, non fisci iuribus, sed arcæ tui culminis rationibus uindicentur. scriniarijs autem & exceptoribus, cæterisque, qui in officio tui culminis merent, cum in legione prima adiutrice nostra militant, audientiam tantummodo in causis, in quibus pulsantur, tuæ celsitudinis deputamus. in prouincijs uero commorantes, rectoribus earum eos respondere iubemus: nisi publicum officium aliquod eis iniunctum sit.

DE APPARITORIBVS PRAEFECTI urbi TIT. LIIII.

E I. *Imppp.* GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

PRAETER eos, qui de officio eminentiū potestatū, numero stipendiorū & curriculis euolutis, urbisque præfecturæ, & serenitatis nostræ annis singulis attingere purpurā uenerarique præcepti sunt: nulli prorsus eorū, qui prouincialia officia peregerint, trāquillitatis nostræ muricē adorare sit liberū, omniū suffragiorū obreptione cessante.

II. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA.

QVICUNQUE illustris urbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem concusserit: accusatus atque conuictus, perpetui panificij nexibus addicetur.

DE APPARITORIBVS MAGISTRORVM MILITVM, & priuilegijs eorum TIT. LV.

I. Imppp. VALENT. VALENS, & GRAT. AAA.

QVI SESE in officijs magistrorum equitum ac peditum militare monstrauerint, ab omni nominationis iniuria excusentur.

II. Impp. THEODOS. & VALENT. AA.

QVICVNQ; in officio magistrorũ equitum ac peditũ militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris.

III. Imp. MARTIANVS A.

PRobari apparitores magisteriæ potestatis neq; curiales, neq; cohortales, neq; censibus adscriptos uolumus. G

IIII. Idem Augustus.

NVMERARIOS uirorum illustrium magistrorum militum, tam præsentalium, quàm orientalium, qui ordine & stipendijs militiæ fuerint decorati, exeuntes tribunis prætorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari præcipimus: ita uidelicet, ut post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militariũ, quàm ciuilium iudicum semper habeantur immunes. principatus uero munere functos tribunis uigilum militaribus aggregari uolumus.

V. Imp. ZENO. A.

EOS, qui in officijs uestris merentes, statutorũ numero tantũmodo inserti sunt, fori præscriptione muniri: cæteros uero, qui super huiusmodi numerũ militare noscuntur, quasi nec militantes & apud illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos prouinciarũ rectores de quolibet pulsari & conueniri, & sine cinguli præscriptione respondere negocio sancimus. H

DE APPARITORIBVS PROCONSVLIS ET legati TIT. LVI.

I. Imp. CONSTANTINVS. A.

OFFICIO, quod tuis meritis obsecundat, non curialem quenquam, nec ex cæteris corporibus uolumus aggregari. at si qui erunt inter apparitores huiusmodi: restitui eos munijs debitis mox iubemus.

II. Imppp. VALENTIN. VALENS, et GRAT. AAA. * proconsuli Africæ. I

APPARITIONI tuæ & legatorum quadringentos censuimus deputandos, de his duntaxat, quos esse sibi detractos reipublicæ membra non quærunt.

III. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

IN PROCONSULARI prouincia officium proconsulare postulet, quod exigere consueuit, nec alienis se partibus impudenter inserat.

DE APPARITORIBVS COMITIS orientis TIT. LVII.

I. Imp. ZENO. A.

IN OFFICIO comitis orientis non amplius, quàm sexcenti apparitores habeantur, quos quidem publicis necessitatibus uolumus abundè suppetere. K

DE COHORTALIBVS ET PRINCIPIBVS CORNIcularijs ac primipilarijs TIT. LVIII.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

OMNES stationarij neq; superexactionem audeant, neq; carcerem habeant, néue quis personã (licet pro manifesto crimine) apud se habeat in custodia: sciens, quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est.

XII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA.

NVLLVS iudicum quenquam sine sacra probatoria probare audeat, uel prouehere. excipimus tamen

De cohortalibus, & principib. &c.

pimus tamen officia prouincialia cursus publici sollicitudinē sustinentia. necenim tanto muneri adminiculum denegari publica permittit utilitas.

III. *Impp.* ARCAD. & HONOR. AA.

SOLITA cohortalibus Syriæ priuilegia, quæ à diuo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque porreximus: ac iubemus eos non ad sollicitudinem bastagiæ, non ad functionem nauiculariam deuocandos, non inuitos curialibus cœtibus adscribendos: uerum peracto labore militiæ, post primipili competenti sedulitate functionem transactam, prærogatiuam his recusationis offerimus.

B

IIII. *Iidem Augusti.*

OFFICIA rectorum prouinciarum tuæ magnificentiæ literis uolumus admoneri, ut susceptos in officio proprio uel probatos, cohortiū nomine, uel legionum priuilegijs existiment inserendos.

V. *Iidem Augusti.*

QVICVNQUE per Osdroēnam primipilarius maiore lætatur numero filiorum: unum loco suo ueluti hæreditario iure substituat, alterum pro amore patriæ Osdroēnæ curiæ tradat obsequijs, ceteris qua uoluerit militia prouisurus. Sin autem duos procreauerit: tantum cohorti satisfacere cogatur, & curiæ. Quod si unum procreauerit: eundem ordini patriæ restituat, nullo contra hanc formam beneficio ualituro. damus sanè licentiam tam patribus eorum, quàm ipsis, qui huius legis authoritate ciuitatum obsequio aggregantur, ut si quos curiales patrocinio principalium inuenerint excusari: in medium proferant, ut & ipsi similibus officijs deputati, careant impetratis.

C

VI. *Impp.* HONOR. & THEOD. AA.

SI APPARITOR defugerit criminosus: edictum, quo reuocari possit, adiecta conditione legibus subsequatur. cui nisi fuerit satisfactum: meritò in latitantem à iudice pro qualitate peccati sententia proferatur. ueniam enim talibus non permittimus, nec indulgentijs crimina subleuamus.

VII. *Imp.* THEODOSIVS A.

ORDINARIORUM iudicum apparitores, qui uel speculatorum uel ordinariorum attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum cōtemplatione laxentur, priusquam primipili pastum digesta ratione compleuerint. Quod si ante debitum locum, qui huic functioni habetur obnoxius, uel ægri corporis labem, uel defessæ senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit prætendenda: non prius ocio condonetur, quàm omne, quod primipilo debetur, expenderit. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ, nec integro peculio sub hac occasione lætantur: ita condignæ ultioni eos uolumus subiacere, ut functioni quoque, quæ extremæ militiæ debetur, nihil ex eorum facultatibus subtrahatur.

D

VIII. *Imp.* VALENTIN. A.

SPECIEBVS PRIMIPILARIBUS adærandis eadem preciorum taxatio seruetur, quæ in uenalibus publicis poterit reperiri.

IX. *Idem Augustus.* & MARTIANVS A.

E

PER illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officijs cōstat præsidalibus expediri: centeni numero singulis iudicibus obsecundent, nec ultrà hunc modum uel ad militiam ullus adspiret, uel conniuentia iudicum perseueret. adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, nō illi, qui uano militiæ nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officij sollicitudinibus debitis exsequantur.

X. *Iidem. Augustus.*

QVICVNQVE chartas, uel tabulas, uel quodcunque aliud ministerium cohortalis optauerit: non antè accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui cōtra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officium iniungendum.

XI. *Imp.* LEO. A.

Si quis ex grege cohortalinorũ urgẽre criminis infectatio nec ſtipẽdijs fuerit exemptus, aut ocio traditus, quietis artibus immoretur, aut ſi ad priſtina ſacramenta precum miſeratione maluerit repedare: indultũ noſtræ maieſtatis oraculum ampliſſimæ tuæ ſedi offerat allegandum. XII. Imp. ZENO. A.

Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad ullam adſpirauerit dignitatem: ſpoliatus omnibus impetrati honoris inſignibus, ad ſtatum priſtinum reuocetur, liberis etiam in tali eius conditione ſuſceptis fortunæ patriæ mancipandis. Quod ſi quis ex his auſus fuerit ullam affectare militiã nulla præſcriptione temporis muniatur, præter eam ſcilicet, quæ ex triginta annis colligitur. ſed ad cõditionem propriam trahatur: nec ipſe, uel liberi eius poſt talem ipſius ſtatũ procreati, quod cohorti debetur, ualeant declinare. Sed nec ad aliã cohortalinus uel cohortalini filius audeat adſpirare fortunã, cui maiorũ ſuorũ exempla præiudicant. Sed etiam cunctos, qui diuerſarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas ſcilicet, uel gemmarum, argentiq́;, & ueſtium uenditores, apothecarios etiam, cæterosq́ inſtitores aliarum mercium quibuſcunq; ergaſterijs adhærentes, iubemus à prouincialibus officijs remoueri: & omnis honor atq; militia contagione huiuſmodi ſegregetur. G

XIII. Idem Auguſtus.

Nullum ex primipilaribus, nullum ex principe cohortalis officij, uel ad aliam poſſe militiam adſpirare, uel miniſterijs ſibi contra publicam utilitatem blandiri. uel ad quamlibet aliam dignitatem ad præiudiciũ preteriti ſtatus accedere concedimus. Quod ſi contra hanc tam ſaluberrimam formam uel reſponſa cœleſtia quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingeſtis haberi, etiam ſi ſpeciali adnoratione noſtræ indulgentiæ eam obtinuiſſe uideatur: nec aſſertionem ei quoquo modo patere, qui ſe memoratis artibus publicæ ſtudet cõmoditati ſubtrahere: ſed ſtatim ciuitatis, unde oriundus eſt, curiæ tradi præcipimus. H

XIIII. Imp. ANASTASIUS. A.

Quiſquis cohortalibus adhuc obſequijs obligatus, uel regimẽ prouinciæ, uel cingulum cuiuſlibet militiæ, uel dignitatis quoquo modo meruerit: ante omnia contra licitũ uſurpatis impetratisue careat, etiam ſi ultronea noſtra liberalitate ius gerendę prouinciæ, uel militiæ, ſeu dignitatis cuiuſpiã ſibi iactauerit fuiſſe delatũ. dehinc uniuerſis ſolatijs conditionis, quã ſperauerat, defraudatus, ne quid eorũ omnino per ſe uel per interpoſitã perſonã poſsit adquirere: primipili tantũ munus implere cogatur. mox curialibus ciuitatis, in qua natus eſt, in diem uitæ ſuæ functionibus inhæſurus: ita ſcilicet, ut etiam hi, qui poſt impletam talem militiam quodlibet militiæ dignitatiſue genus affectauerint, curiæ patriæ ſuæ reſtituantur. I

DE APPARITORIBUS PRAEFECTI annonæ TIT. LIX.

I. Imp. ANTONINUS A.

Apparitores urbanæ præfecturæ annonario officio ſeſe non inſerant: ſed apparitorum æmulatione ſecreta, miniſterio ſuo annonæ præfecturæ fungantur. K

II. Imp. CONSTANTINUS A.

Praefectus annonæ canonem, qui ad officium ſuum pertinet, per compulſores ſuos exigat: & cum officio ſuo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis ſuæ exactionem non oſtenderit.

DE DIVERSIS OFFICIIS, ET APparitoribus iudicum, & probatorijs eorum TIT. LX.

I. Imp. CONSTANTINUS A.

Si quando præfectus prætorio, uel uicarius, aut rector prouinciæ ſignificauerit eum, qui chartis ac ratiocinijs publicis inuenitur obnoxius, ad præpoſitum caſtri ac militum

A *De diuersis officijs, & apparit. &c.*

ac militum transisse: retractus illi adsignetur officio, à quo ad necessitatem præstandi ratiocinij deuocatur. in reiecti uero locum is potissimũ destinetur, cui meritorũ adstipulantur insignia.

II. Imp. CONSTANTIVS A.

NVLLVS EX his, quos claruerit militia resolutos, indebita denuo sacramenta sine augusti affatibus suscipiat. si quis autem id per obreptionem fortè meruerit: quinque librarum auri multetur incommodo.

III. Idem A. & IVLIANVS Cæs.

B NVLLVS apparitor amplitudinis tuæ uel de officijs Palatinis ad eam prouinciam, ex qua oriundus est, uel in qua collocauerit larem, uel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus, obtentu publicæ necessitatis uel exsecutor priuati negocij dirigatur. etenim officij tuæ celsitudinis primiscrinius tres libras auri fisci utilitatibus sine dilatione persolnet, si statuta fuerint temerata. Apparitor uero, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hęc uero pœna etiã cæteris irrogata est: ut si domesticus, aut protector, aut stator, uel agẽs in rebus, uel Palatinus utriusq; officij, uel ad eandem prouinciam, in qua natus est, uel ad eam, in qua collocauerit larẽ, cum huiusmodi usurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus, ipse, qui se uoluerit mitti, auri librã unam fisci iuribus inferre cogetur. adiutores uero officiorum, & Palatinorum, ac numerarij comitum illustrium uirorum, siue actuarij, libram auri fisci iuribus soluent, nisi statuta fuerint custodita.

C IIII. Imp. IVLIANVS. A.

QVI uel exiguam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non uetentur.

V. Imppp. GRAT. VALENT. & THEOD. AAA.

QVICUNQ; apparitores ob culpam uel negligẽtiam fuerint iudicato districti, ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto his ullus aditus referetur, quos congruit pœnæ grauissimæ subiugari, si contra inhibita quocq; sacratissimis constitutis aspirare contempserint.

VI. Impp. ARCAD. et HONOR. AA.

IN HIS officijs, id est uirorum spectabilium proconsulis Asiæ, comitis Orientis, præfecti Augustalis, & uicariorum (quos etiam monuimus sub triginta interminatione librarum auri) nemo aliter admittatur, nisi eum emissa sacri scrinij probatoria consecrauerit.

D Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis his, quæ uetita contrectauit, etiam congruam indignationem incurret.

VII. Iidem Augusti.

AD splendidioris priuilegia militiæ, posteaquam priorem continuo labore cõpleuerint, eos uenientes admittemus, qui ea uoto adipiscendi honoris crediderint expetenda: nõ eos, qui studio exercendæ cupiditatis ambierint, uel ut in meliore fortuna positi, aut ea scelera, quæ prius commisisse doceantur, occultent: aut alia deinceps possint impune committere.

VIII. Imp. THEODOSIVS A. * *magistro officiorum.*

VIROS SPECTABILES duces, eorũmque apparitores, necnon limitaneos, castrorum que præpositos, tantummodo ex sublimis tui iudicij sententia conueniri, nec alijs subiacere

E iudicibus præcipimus: illustribus scilicet ac magnificis uiris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici ex longo tempore hactenus obtinuit, reseruata.

IX. Idem A. & VALENTINIANVS Cæs.

PROBATORIAS memorialium, & agentium in rebus, cæterorumq; nihilominus apparitorum prætorianæ per orientem amplissimæ præfecturæ, etiam eorum, qui in diuersorum iudicum officijs numerantur, ex sacris probatorijs solito more militiæ sacramẽta sortiri decernimus, non passim, nec licenter, solis authoritatibus, uel sacrarum militarium literarum exemplaribus, sed ex authenticis tantum sacris probatorijs manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis: ita, ut nullus his dolus aut fraus possit annecti. De his etiam, qui sunt ueræ & catholicæ fidei iubemus admitti. aliter uero militãtes, nisi ex ijs sint, quos solis

authoribus apparitioni aggregari uetusta cōsuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuscunque accusandi studio, non solum mendaci carere militia, sed & proscriptionis stylo subiacere decernimus, & bonorum omnium amisione multamus.

X. *Iidem Augusti.*

HAC sanctione decernimus, ut in posterum nemini licentia sit edēdi exemplaria his, qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quam sine diuinis probatorijs adipisci non possunt: sed periculo primatum uniuscuiusque officij ipsas authenticas sacras, quæ diuinam nostræ pietatis continent adnotationem, cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione cōsistunt, his, qui militare uolunt, præstari: exemplaribus uidelicet eorum cum subscriptione eorundem iudicum apud singula quoque officia, prout conuenit, reseruandis. Quamuis autem manifestum sit de huiusmodi probatoriarum obseruatione excepta esse cæterorum iudicum officia: tamen ne ulla ignorantiæ relinquatur occasio: omnium officiorū, quibus necesse est per sacras probatorias militiæ sociari, noticiā in sacris apicibus subdendam esse cēsuimus. Sub hac igitur obseruatione omnes, qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in alijs quibuscūque officijs deinceps militare cupiunt: qui tamē (ut dictū est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum, uel ueteri consuetudine, nisi præcedentibus sacris probatorijs, militiæ sociari: sicut subiecta noticia demōstrat, adipisci præcipimus. his scientibus, qui ex aliqua parte præsentis nostræ serenitatis legis formam conniuentia uel negligentia quadam colludere tentauerint: non tantum amisione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo, utpote criminis falsitatis obnoxios, semetipsos esse plectendos. Et est noticia hæc. Scrinij MEMORIAE probatoriæ sic agentium in rebus, Palatinorum, sacrarum largitionum, rerum priuatarum partis Augustæ. Item scrinij SACRARVM EPISTOLARVM sic. officij uirorum illustrium præfectorum prætorijs Orientis & Illyrici, & urbi, officij proconsulis Asiæ & Achaiæ, officij comitis Orientis, officij præfecti Augustalis, officij comitis diuinarum domorum, officij uicariorum Thraciæ, Ponti & Asiæ, Macedoniæ, & thesaurensium clasis. Item scrinij SACRORVM LIBELLORVM sic. officij uirorum magistrorum militum utriusque præfecturæ Orientis & Illyrici, inuitatorum. amisionalium, memorialium, omniumque pedagogorum, cellariorum, mensorum, lampadariorum, eorum, qui sacris scrinijs deputati sunt, decanorum partis Augusti, & cursorum partis Augustæ, officij uirorum spectabilium ducum Palæstinæ & Mesopotamiæ, nobilis comitis Phœnices, Osdroënæ, Syriæ, & Augustæ Euphratensis, Arabiæ & Thebaidis, Lybiæ, Pentapoleos, utriusque Armeniæ, utriusque Ponti, Scythiæ, Mysiæ primæ, secundæ Daciæ, Pannoniæ, officij uirorum spectabilium comitis Ægypti, Pamphyliæ Isauriæ, Lycaoniæ, & pisidiæ. G H I

DE EXSECVTORIBVS ET EXACTORIBVS TIT. LXI.

I. *Impp.* ARCAD. & HONOR. A.

NE PER diuersas prouinciarum partes aut Palatinus exactor accederet, aut illustrium uirorum apparitor uagaretur, uel militaris terror inferret formidinem: hac lege sanciuimus, ut omnes memorati intenti sint ad prouinciæ rectorem, & cum eo agant ipso consistente, disponente, & agnoscente, suo periculo rem peragant, & impleant uniuersa. K

II. *Iidem. Augusti.*

QVICUNQUE ex palatio nostro cuiuslibet tituli ad prouincias commeauerit, compulsor exactor, admonitor, portitorue præcepti, agēs in rebus, uel palatinus, uel apparitor illustriū potestatum: hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curiæ suæ specialiter adprobetur: nec quod iniunctum alteri fuerit collegæ, usurpare alter iure præsumat: ne dum hæc sibi inuicem mutui officij licentia partiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur.

III. *Impp.* THEODOS. et VALENTIN. AA.

Siue ex

SIVE ex prætoriano officio, siue illustris comitiuę sacrarū largitionū, necnon & rei priua-
tæ nostræ, uel ex quacunq; apparitione ad quamcunq; necessitatem profligandā quis fue-
rit destinatus: sciat intra anni metas debere collectis ratiocinijs ad propriū iudicē remeare,
eiq; suam efficaciā ostēdere, & quid eius instantia exactū fuerit, quidue in debito habeatur,
& penes quos resederit, uel cuius culpa aut qua caussa in eadē prouincia fuerit derelictum.
Quod si exacto spacio anni in eius regionis uisceribus prædator insidians deprehēsus fue-
rit remorari: tunc absolutus cingulo militiæ abijcietur, prioribus eius militiæ decē librarum
auri multa proposita, si redire dissimulent: & per uicarios officiorū ligatus ferreis nexibus,
B cura prouincialis officij ad debitū mittatur examen. nec ei liberū sit, ut hoc se priuilegio aut
occasione defendat, quod sibi aliud negocium, uel aliam necessitatem post iniunctam esse
caussetur: cum ijsdem licentiam auferamus in eadem prouincia continuare exactionem.

IIII. Imp. ZENO. A.

NVLLAM possessionem alterius pro alienis debitis publicis uel priuatis præcipimus
conueniri. V. Imp. ANASTASIVS. A.

CONTRA nostra præcepta si quisquam uetito ac temerario ausu exactionem exercere
audebit: licebit prouincię moderatori eundem correctum ad sublimitatis tuæ iudicium sub
proscriptione dirigere. & licebit prouinciali, si probetur obnoxius exsecutor, cōtra uetitum
C exactionem sibi uindicantis temeritatem legitimè repellere.

VI. Imp. IVSTINIANVS A.

SANCIMUS, ut cum, cui ex iudicio tui culminis quocūq; modo, siue studio numerariorū,
aut tractatorū, uel ipsorū iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationē su-
scipiunt, exactio publicarū pecuniarū iniungatur: minimè prius liceat aliam sollicitudinē ge-
rendam suscipere, quàm reuersus iniunctæ sibi caussæ responsum præbuerit. Si tamen ita
sors tulerit, ut in ea prouincia, ad quam exsequendi caussa publici negocij aliquis proficisci-
tur, alia quoq; caussa sit exsequenda: non prohiberi unū eundemq; exsecutorē ab hac urbe
regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negociorū exsecutionē suscipere: dum i-
psi quoq; tertij negocij non sit iniungendi licentia, antequam de superioribus responsum
portauerit. Exsecutoribus his, qui secūdam, siue simul duas, uel etiam tertiam caussam passi
D fuerint exsequendā suscipere, non solum cinguli & honorū suorum amissionem, uerūetiam
perpetui exsilij supplicium subituris. eandem hanc pœnam numerarium quoq;, & eius ad-
iutores, ad quorum curam, quod uiolatum est, pertinet, formidare.

DE LVCRIS ADVOCATORVM, ET concussione officiorum seu apparitorum TIT. LXII.

I. Imp. CONSTANTINVS A.

SI QVIS à ducenarijs, uel centenarijs, uel fisci aduocatis læsum se esse cognoscit,
adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: ut in eum, qui conuictus fuerit,
E competenti seueritate uindicetur.

II. Idem Augustus.

PRAETER solennes & canonicas pensitationes multa à prouincialibus indignissimè po-
stulantur ab officialibus & scholasticis, non modo in ciuitatibus singulis, sed etiam mansio-
nibus, dum ipsis & animalibus eorundem alimoniæ sine precio ministrantur. prouinciales
itaq; cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant.

III. Impp. GRAT. & VALENT. AA.

QVOTIES compulsor arguitur in deprædatione conuictus, etiam non consulta clemen-
tia nostra pœnam subeat legibus competentem.

IIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA.

CVRIALIBVS, & nauiculariis, omnibusq; corporibus ita subueniri uolumus: ut nihil
apparitoribus

apparitoribus uniuerſorum iudicum liceat, quod ad prædam prouincialium pertinet.

DE PRIMIPILO TIT. LXIII.

I. Imp. GORDIANVS A.

COMMODA primipilatus poſt adminiſtrationem incipiunt deberi: & ſi is, qui ca percipere debuerit, prius rebus humanis eximatur, hæredibus petitio ſalua ſit.

II. Impp. DIOCLETIAN. et MAXIMIAN. AA.

OBTENTV nominis primipili ciuiles actiones ad alios iudices transferendæ non ſunt.

III. Iidem Augusti & Cæſares. G

VTILitas publica præferenda eſt priuatorũ contractibus. & ideo ſi conſtiterit fiſco ſatiſfactum eſſe ob cauſſam primipili: poteris obligatam poſſeſsionem titulo dotis petere, ut ſatis doti fieri poſsit.

IIII. Iidem Augusti & Cæſares.

CVM ex ſola primipili cauſſa liberos, etiam ſi patribus hæredes non exiſtant, teneri diuus Aurelianus ſanxerit: ſi neq; ſucceſsiſtis patri ueſtro, nec quidquam ex bonis eius tenetis: conſequens eſt à paternis creditoribus uos non conueniri.

PVBLICAE LAETICIAE VEL CONSVLVM NVNCIAtores, uel inſinuatores conſtitutionum, & aliarum ſacrarum, uel iudicialium literarum ex deſcriptione, uel ab inuitis ne quid accipiant immodicum. H

TIT. LXIIII.

I. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA.

QVIDQVID noſtrorum unquam nunciari cœpit proſperorum, ut bella ſi deſinunt, ſi oriuntur uictoriæ faſtus, ſi honor datus fuerit regalium, uel conſulum, uel trabearum, compoſitaue pacis erit offerenda tranquillitas, ſi ſacros uultus inhiantibus forte populis inferimus: hoc fine immodico precio nunciari excipiq; ſancimus. actum iubemus eſſe caſtiſsimum. indigentibus, non numerarijs eſſe præbendum iudices ſtatuimus eſſe ſollicitos, ne turpi colludio quæratur ex miſeris precium gaudiorum. Quod ſi id ſacrilega fuerit diſsimulatione uiolatum: & in accipientem pudoris fortunarumq; manebit excidium, & cogentem par pœna multabit, & officium triginta librarum auri uexatione quatietur. I

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS EX REPETITA PRAELECTIONE LIBRORVM DVODECIM FINIS.

K

A

EPITOMAE QVAEDAM

NOVELLARVM CONSTITVTIONVM, QVAS AVTHENticas uulgus appellat, posteriore ætate ab Irnerio, Alberto, Bulgaro, & alijs, Iustinianeo Codici suis locis insertæ.

LIB. I.

I. De sacrosanct. ecclesijs. l. generali.

B INGRESSI monasteria ipso ingressu se suaqꝫ dedicant deo. Nec ergo de his testantur, utpote nec domini rerum.

Nou. 5. §. illud idem.

II. Ibidem.

SI QVA mulier uel uir liberis non exstātibus monasticā uitam elegerit, & monasterium intrauerit: monasterio, quod intrauit, res eius cōpetere iubemus. Sed si persona liberos habens, anteqꝫ de rebus suis inter eos disponat, monasteriū intret: liceat ei postea inter eos diuidere, legitima non deminuta, & quod eis non dederit, monasterio cōpetet. Sed si omnem substantiā inter eos filios diuidere uoluerit: sua persona filijs cōnumerata, partem sibi retineat, quæ monasterio cōpetere debet. Sed si post ingressum monasterij moriatur, antequam inter eos diuidat: filij legitimā percipient, reliqua C substantia monasterio competente.

Nou. 125. §. si qua.

III. Eod. tit. l. iubemus nulli.

HOC ius porrectum est ad omnem uenerabilem locum, omneqꝫ collegium, quod actio pia constituit, ut nec res eorū pignorentur, & perpetuo seruetur in his rebus immobilibus, quæ ab Imperiali domo prædictis locis applicātur. in cæteris catenus excipitur, si debitum urget, quod ex mobilibus solui nō possit. Primo res immobiles specialiter dentur pignori, quarum fructus creditor sibi reputet tam in sortem, quàm in usuras usqꝫ ad quartam centesimæ. Quod si nolit creditor ita accipere: tunc ordinator domus apud eum, à quo ordinatur, habitis absqꝫ dispendio gestis, iuret maiore parte ibidem seruientium consentiente, & debitum existere, neqꝫ ex mobilibus solui posse. Quo subsecuto, per uiginti dies rem eccleD siæ uænalem esse publicè notum sit, ut plus offerenti detur, precio modis omnibus pro debito dando. aliter enim res emptori non conceditur. & hoc inscribatur, nihil esse factum in ea re ad damnum diuinæ domus. Emptore uero non inuento, res æstimata districtè creditori detur in solutum, addita in precio uniuersæ æstimationis decima parte, & accedente consensu ordinatoris & maioris partis ibidem seruientium. fit tamen res mediocris inter cæteras, inspecta ipsius qualitate, & quantitate, & onere. Et is creditor hic intelligatur, qui quod credidit, probat in utilitatem diuinæ domus processisse.

Nou. 7. § not igitur.

Nou. 120. §. hoc etiam super ipsis &c. hoc uero iubemus.

Nou. 7. §. sicut autem.

IIII. Ibidem.

SICVT alienatio rerum ecclesiæ interdicitur, ita prohibetur, ne qua sterilis ei detur possessio, aut alioqui onerosa uel fiscalium nomine uel onere.

Nou. 7. §. quia uero.

E *V. Ibidem.*

MVLTO magis prohibetur ipsius monasterij alienatio, qua redeat in antiquum statum & secularem usum.

Nou. 120. §. et quoniam.

VI. Ibidem.

QVIBVSCVNQꝫ modis hoc ius alijs permittitur, interdicitur certis personis res huiusmodi accipere, ut œconomo eiusqꝫ cognatis. Alioqui bona eorū & œconomorū, & ordinatorū, quibus coniuncti sunt, post mortem eorum peruenient ad ecclesiam, de qua rem accipiunt.

Nou. 120. §. œconomis.

VII. Ibidem.

QVI RES iam dictas non gratuito alienationis titulo citra formam legis accepit: rem quidem cum omni incremento medij temporis restituat. eius autem, quod dedit, nullam actionem contra uenerabilem locum, sed aduersus eum, qui alienauit, habet. Donatarius autem & rem cum omni caussa, & fructum restituat, & aliud tantundem. Creditor

Nou. 7. §. quia uero Leoms.

quoque restituta re pignorata, crediti actionem contra solum pignoris datorem habeat. F
Emphyteusis acceptor & ab ea cadat, nec quod dedit, repetat: imò statim soluet, quod soluturus esset in uno quoque anno, si iure contraxisset. sed melius dicitur omni modo denegandas esse actiones huiusmodi acceptori.

VIII. *Ibidem.*

Nou.110. ·§· *si uero.* SI QVAS ruinas habent memoratæ diuinę domus, quas reædificare nõ ualent, & hæ in emphyteusin dentur perpetuam, emphyteuta usuro materia habitationis depositę domus, ut pensio deminuatur in tertiam partem ab ea, quæ stantibus adhuc ædificijs colligebatur, aut prius eo reædificante ex additis illis per æstimationem pensionibus medietas detur religiosæ domui. Nam priore casu ab initio emphyteusis præstanda est pensio. G

IX. *Ibidem.*

Nou.7·§· *quia uero. &* nouell. 120·§· *hoc autem.* PERPetua quocp emphyteusis in his permittitur rebus, si res in eorum geratur præsentia, quibus hoc adsignatur lege, iurantibus his, quorum interest ex eo contractu, nil ad læsionẽ diuinæ domus effici: solito reditu ipsius rei, qui fuit, cum diuino iuri dedicaretur, non minuendo, nisi in sextã partem: aut si ob cladem deminuta fuerit, tunc constante nunc pensione in emphytheusin detur. Quod si res preciosa quidem est, tamen parum aut nihil præstat pensionum: res subtiliter æstimanda est, ut ex hac pensio iusta constituatur. ea tamen sola dentur in emphyteusin, quę ad hæc cõgrua uidẽtur œconomo & alijs gubernatoribus.

X. *Ibidem.*

Nou. 7·§· *sicut autem.* SED ET permutare principi licet pro re maiore, meliore, uel æquali, si res publica hoc exposcit, & pragmatica forma super hoc procedente. H

XI. *Ibidem.*

Nou.54·§· *quia igitur.* ITEM sibi inuicem rectè permutant cum utriusque indemnitate, eorum scilicet consensu interueniente, qui suprà referuntur.

XII. *Ibidem.*

Nou. 120·§· *si quis uero.* ITEM prædium propter onus fiscale inutile alienatur, & gestis (ut suprà) conficiendis, eodem iuramento præstito, id est quod alia de caussa non alienetur, nisi ut immunitas eiusdem uenerandæ domus seruetur.

XIII. *Ibidem.*

Nou. 120·§· *si uero quis &* item nou. 7. QVI REM huiusmodi conductam, uel in emphyteusin acceptam fecerit deteriorem, aut emphyteuticum canonem per biennium non soluerit, hac lege repelli potest, ut tamen soluat totius temporis pensionem, & id, in quo rem læsit, resarciat, non repetiturus, si quid impendit nomine meliorationis. I

XIIII. *Ibidem.*

Nou. 120·§· *si uero quis uoluerit.* HAEC usus præstatio locum habet in omni domo religiosa. quo finito res utracp pleno iure perueniet in domum iam dictam. nec tributis quidem grauata maioribus sit ea res, quæ datur in uicem, & eiusdem reditus sit.

XV. *Eod.tit.l.sancimus.*

Nou.120·§·*fi.* PRAETerea si habeat ecclesia superflua uasa, cum debitrix sit, nec aliunde soluere possit: ne quid immobile alienetur uel distrahatur: intẽgra ea, gestis habitis coram eo, cuius est loci ordinatio, uel alijs locis uenerabilibus oblata dentur, uel conflata cuilibet alij uendantur, quomagis debitum persoluatur. Qui autem hoc acceperit contra hanc obseruationem, ijsdem pœnis subiacet, quæ in rebus immobilibus sunt proditæ. K

XVI. *Eod.tit.l.fin.*

Nou.131·§· *pro tẽporalib.* QVAS actiones aliâs decennalis, aliâs uicennalis, aliâs tricennalis præscriptio excludit: hæ si loco religioso competant, quadraginta annis excludũtur, usucapione triennij, uel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus. sola Romana ecclesia gaudente centum annorum spacio uel priuilegio.

XVII. *De episcop. & cler. l. officiales.*

Nou. 123·§· *sed neq; curialem.* SED necp curialem aut officialem clericum fieri permittimus, ne ex hoc uenerabili clero fiat iniuria.

A fiat iniuria. Si uero tales personæ in clero constituantur: tanquam nec ad ordinationē productæ, propriæ fortunæ restituantur, nisi monasticam forsitan uitam aliquis eorum nō minus quindecim annis impleuerit. tales enim ordinari præcipimus, quarta propriæ substantiæ sibi retenta, reliquis partibus curiæ & fisco uindicandis, si in clero constituti monasticam & decentem uitam impleuerit. Sed si post clericatus honorem aliquis eorum uxorem aut concubinam acceperit: propriæ fortunæ reddatur, licet tali ecclesiastico gradu tenebatur, in quo quis constitutus uxorem ducere non prohibetur. Idem est & in omnibus alijs monachis, licet nulli fortunæ prius subiecti fuerint. Et generaliter quicunque in quolibet ecclesiastico gradu constitutus ad secularem uitam redierit: honore nudatus curiali fortunæ propriæ ciuitatis reddatur. *Nou. 123. §. sed neque curialem.*

B XVIII. *Eo. tit. l. præsbyteri.*

PRAESbyteri seu diaconi si falsum, testimoniū præbuisse cōuincantur: siquidem in caussa pecuniaria, diuino duntaxat ministerio per tres annos separati, monasterijs pro tormentis tradantur. Sed si in criminali: clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiēdi sunt. *Nou. 123. §. se uerendis.*

Cæteri uero clerici communi iure, officio ecclesiastico depulsi, sine delectu caussæ uerberibus coërceantur. XIX. *Eo. tit. l. nulla.*

PRAESbyterum minorem triginta quinque annis fieri non permittimus. sed neque diaconum, uel subdiaconum minorem uiginti quinque annis. neque lectorem minorem annis decem & octo. Item episcopum minorem annis triginta quinque ordinari prohibemus. *Nou. 123. §. presbyterum.*

XX. *Ibidem.*

C DIACONISSAM in sancta ecclesia non ordinari præcipimus, quæ minor sit annis quadraginta, aut si ad secundas peruenerit nuptias. *Nou. 123. §. diaconissam uero.*

XXI. *Eo. tit. l. si quis in hoc.*

SED NOVO iure pro tali iniuria uerberatur, aut in exilium mittitur. Sed si sacra ministeria turbauerit, uel celebrare prohibuerit: capite puniatur. Idē est & in litanijs. nam pro iniuria uerberatus, exilio tradatur: si eas concussit, capite plectatur. Laicis facere litanias interdicimus sine clericis, quæ sine orationibus & sine cruce fieri non debent. *Nou. 123. §. si quis cū sacrā*

XXII. *Eo. tit. l. quicunque.*

SI QVIS episcopus sacerdotio pulsus, præsum pserit ingredi ciuitatem, ex qua pulsus est, relinquens locum, in quo degere iussus est: iubemus hunc monasterio in alia regione constituto tradi, ut qui in sacerdotio deliquit, in monasterio degens corrigat. *Nou. 123. §. si quis autem episcopus.*

D

XXIII. *Eo. tit. l. parabolani.*

INTERDICIMUS sanctissimis episcopis & præsbyteris diaconis & subdiaconis & lectoribus, & omnibus alijs in uenerabili collegio & cœtu constitutis tabulam ludere, aut alijs ludentibus participes esse, aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculū spectandi gratiā uenire. Si quis autem ex his in hoc deliquerit: iubemus hunc tribus annis à uenerabili ministerio prohiberi, & in monasterio redigi. sed & in medio tempore si se pœnitentē ostenderit: liceat sacerdoti, sub quo cōstitutus est, tempus minuere, & hunc priori rursus uel proprio ministerio reddere. *Nou. 123. §. interdicimus.*

XXIIII. *Eo. tit. l. eum, qui.*

E MVLTO magis ergo cessant eorum coniugia. soli enim cantores lectoresque nuptias contrahere permittuntur. alijs autem omnibus penitus interdicimus. ueruntamen si & ipsi ad secundas peruenerint nuptias, nequaquam ad sacerdotij culmen ascendant. *Nou. 123. §. sed & si quid inter.*

XXV. *Ibidem.*

EPISCOPO nullam secum mulierem habere permittitur. sed si habere probetur, ab episcopatu deijciatur, quo se fecit indignum. *Nou. 6. §. quanta.*

XXVI. *Eo. tit. l. si quis præsbyter.*

NVNC AVTem, cum monachus factus est, hoc ipso suas res omnes obtulisse monasterio uidetur, si prius testatus nō sit. & exinde de iudicio eius cessante lege disponitur, ut si liberos habeat, in quos aut nihil aut minus legitima portione quoquo donandi titulo contulerit *Nouel. 5. §. illud quoque.*

eatenus substantiæ monasterio destinatæ detrahatur, ne quid cõtingat circa liberos iniquũ, F
saluo tamen iure uxoris & aliorum creditorum.

XXVII. *Eo.tit.l.si qua.*

Nou.123.§ sed neq; pro quælibet. NVLLVS episcopus inuitus ad ciuilem uel militarem iudicem in qualibet caussa producatur, uel exhibeatur, nisi princeps iubeat. Iudex autem, qui duci uel exhiberi imperauerit: post cinguli priuationem, uiginti librarum auri ecclesiæ illi, cuius episcopus est, persoluat: exsecutore post cinguli priuationem uerberibus subdendo, & in exilium deportando.

XXVIII. *Eo.tit.l.cum clericis.*

SED HODIE nulla persona in ecclesiastico officio constituta in qualibet caussa criminali
Nou.123.§.spor tularum. uel pecuniaria cuiuscunq; quantitatis, uel diaconissa, uel monachus, uel ascetria, uel mona-
cha amplius quatuor siliquis permittantur dare, nisi cum ex iussione principis ad alias pro- G
uincias uocantur, ubi non ultra unum solidum accipiet exsecutor. Episcopus pro rebus ecclesiæ suæ nihil præstat nomine sportularum: actiones contra ecclesias propositas œconomis suscipientibus, uel illis, qui in ea caussa sunt ordinati. Qui contra hoc exegerit: in duplum, quod exactum est, reddet, nudatus cingulo, si miles est si clericus: à consortio clericorum remoueatur.

XXIX. *Ibidem.*

Nou.112.§.ad excludendas. GENERALITER autem iudex prouideat, libellum pulsato non porrigi, sportulasue ab eo non exigi, nisi prius in libello actor per se aut per tabularios conscribat, & actis interuenientibus fideiussorem periculo competentis officij præstet, quòd usq; ad finẽ litis permaneat, eamq; uel per se, uel per procuratorẽ exerceat. Et si conuictus fuerit iniustè mouisse litem: H
expensarum sumptuumq; nomine decimã partem quantitatis in libello comprehensę pulsato restituat. Aut si fideiussorem dare non ualet: super ijsdem iuratoriã exponat cautionem, & tactis sacrosanctis euangelijs affirmabit se fideiussorem dare non posse: pœna iudici & eius officio imminente, si aliter uersati fuerint, in denis libris auri. Exsecutoris aũt bona publicabuntur, & damnabiť, in exsilium nisi caussa moueatur ex cõsensu utriusq; partis.

XXX. *Eo tit.l.nulli licere.*

LICET testator uel donator interdixerit ei aliquid ad hoc participium in hac re habere.
Nou. 131.§.si quis autẽ pro redemptiõe. Idem est in œconomo Sed si hi, qui facere iussi sunt, neglexerint: semel uel bis ab episcopo uel œconomo admoniti per publicas personas, amittant lucrum, quod eis contingebat ex uoluntate defuncti. Et episcopus habeat licẽtiam uindicare illud lucrum, & aliud, I
quod distribui debet, distribuere. Quod si non fecerit, rationem reddere debet.

XXXI. *Eo.tit.l. si quem.*

Nouel.133.§. pre omnibus. QVOD PRO hac caussa datum est, & precium, quod expensum est, restituatur ecclesiæ, cuius sacerdotium uoluit comparare.

XXXII. *Eo.tit.l.omnes,qui.*

Nouel,79.§.1. CAVSSA, quæ fit cum monacho uel cum muliere qualibet in monasterio consistente, non apud iudicem ciuilem uenniletur, sed apud episcopum, qui de personæ præsentia, quod conuenit statuet: siue per abbatem, uel antistitem, uel per alios hoc fieri debeat, qui secundum legem rem disponat, & sacras regulas, salua debita personæ reuerentia. Si uero contrà fiat: pœnæ, quæ statutæ sunt, imminebunt. Iudex enim, qui de his sententiã proferre præ- K
sumpserit, ab administratione depulsus. & tanquam diuinitati contumeliam faciens, pœna decem librarum auri unà cum officio suo multabitur, sacratissimo nostro ærario inferenda.

Exsecutoribus autem, qui admonitionem facere præsumpserint, ab ipsis sanctissimis episcopis in locis decanicis detrudendis, de cætero nullam exactionem facere permittendis.

XXXIII. *Ibidem.*

Nou.83.§.si quis habeat. CLERICUS quoq; in lite pulsatus pecuniaria caussa, prius apud episcopum conueniatur, per quem sine damno caussa decidatur. Quód si natura caussæ uel alia ratio faciat, ut negocium apud eum decidi non posit: per ciuilem procedat iudicem, obseruatis clericorum priuilegijs, nec mora circa talia fiat. Sed in ciuili crimine ciuilis præsit iudex, ut lis ultra duos

A duos non egrediatur menses, nec tamen puniatur, etiam si reus sit inuentus, priusquam per episcopum sacerdotio spolietur. Si uero crimen sit ecclesiasticum: episcopalis erit examinatio & castigatio.

XXXIIII. Eo.tit.l.sacrosanctæ.

SED episcopalis dignitas soluit ius patriæ potestatis, sicut etiam & consularis, & præfectura sacrorum prætoriorum, & urbicaria, & magisteriū militare, & omnis dignitas ualens liberare à curia, liberat à patria potestate, cum hoc quodcunque cingulum suæ potestatis præmium honoratis præstet. Ita tamen, ut filij eorum post mortem auorum recidant in potestatem, ac si contigisset eos morte parentum, & non ex præsenti lege suæ potestatis fieri. Nou. 81.§.palam.

XXXV. Ibidem. Nou. 131.§.illud

B LICENtiam habeat episcopus quæcunque ante episcopatum probatus fuerit habuisse, & quæcunque post episcopatum iure cognationis usque ad quartum gradum ad eum peruenerunt, ad quos uoluerit, ultima uoluntate transmittere: cæteris rebus alio modo adquisitis ab eo, dominio ecclesiæ reseruatis, nisi in utilitatem ecclesiæ uel operibus pietatis consumptæ sint, eadem distinctione habita in administratoribus cuiuscunque loci religiosi. Item si quis episcopus aut minister ecclesiæ moriatur sine testamento & successore legitimo uel legitima: successio competit ecclesiæ, in qua constituti sunt. terdicimus.

XXXVI. Ibidem.

PRAESbyteros, & diaconos, & subdiaconos, cantores, & lectores, quos omnes clericos appellamus, res quolibet modo ad dominiū eorum uenientes, habere in sua potestate præcipimus ad similitudinem castrensium peculiorum, & donare cui uolunt secundum leges, & in his testari, licet sub parentum potestate sint: sic tamen, ut horum filij, aut his non exstantibus, parentes eorum legitimam ferant partem. Nou. 123.§.presbyteros.

C

XXXVII. Eo.tit.l. iubemus. Nou. 123.§.adscripticios.

ADSCRIPticios in ipsis possessionibus, in quibus sunt adscripti, clericos etiam præter uoluntatem domini fieri permittimus: ita tamen, ut clerici facti impositam sibi agriculturam adimpleant subrogato aliquo, quem maluerint.

XXXVIII. Ibidem. Nou. 123.§.si seruus.

SI SERUUS sciente domino & nō contradicente in clericum ordinatus fuerit ab episcopo: ex hoc ipso quòd constitutus est, liber & ingenuus erit. Si uero ignorante domino ordinatus fuerit: liceat domino intra anni unius spacium & seruilem fortunam probare, & seruum suum accipere. Si uero seruus sciente uel nesciēte domino (sicut diximus) ideo quòd in clero constitutus liber est factus, ministerium ecclesiasticum reliquerit, & ad secularem uitam transierit: suo domino ad seruiendum tradatur.

D

XXXIX. Eo.tit.l.seruis.

EPISCOpalis ordo liberat à fortuna seruili, uel adscripticia, sed non à curiali seu officiali. nam & post ordinationem durat: ita ut per subiectam uel interpositam personam officium adimpleatur, nisi curiæ uel officio restituatur. Nou. 123.§.sed hæc quidem.

XL. Ibidem.

VERUM & si legitimo probatus experimento monachus efficiatur, euadet iugum seruitutis. Debent enim per triennium, antequam monachi efficiantur, in monasterijs permanere. postea uero, si monachi facti fuerint, liberi erunt. Nou. 5.§.hinc autem.

E

XLI. Eo.tit.l.si quis ad declin.

SI CAPTIui alicuius liberi seu cognati redemptionem eius neglexerint: nō solum exheredari possunt, sed etiam lege denegatur eis successio. & si fuerint scripti heredes, tantum ualeat testamentum in alijs capitulis. Hæc ergo successio defertur ecclesiæ ciuitatis eius, expendenda scilicet in captiuorum redemptionem. multo magis si extraneos instituerit, qui redimere supersedeant. excipitur minor decem & octo annis. Qui autem redimere student, si proprias non habeant pecunias, super quibuslibet rebus ipsius in eam caussam rectè contrahunt, & etiam si minores uiginti quinque annis sint, maiores tamen decem & octo, qui tamen pro maioribus uiginti quinque hic accipiuntur: & captiui, si reuersi fuerint, coguntur ha Nou. 115.§.si unū de prædictis.

tur habere ratum contractum. Eadem pœna est parentum, si redemptionem neglexerint liberorum. F

XLII. Ex tit. l. generaliter.

Nou. 123. §. deo autẽ amabiles. PRAESBYTEROS, diaconos, aut subdiaconos iure cognationis ad tutelam uel curam uocatos suscipere permittimus. si tamen infra quatuor menses, ex quo uocati sunt, apud iudicem competentem in scriptis declarauerint talem administrationem propria uoluntate suscepisse. Si quis autem sic fecerit: nullum ex hoc præiudicium circa alienam tutelam uel curam patiatur. Episcopos autem uel monachos tutelam alicuius personæ subire non permittimus.

XLIII. De episcop. audient. l. episcopale.

Nou. 123. §. si quis autem litigantium. SI QVIS litigantium intra decem dies contradicat his, quæ iudicata sunt: tunc locorum iudex examinet caussam. Et si inuenerit iudiciũ rectè factum: etiam per sententiam suam propriam hoc confirmet, & exsecutioni propriæ tradat, quæ iudicata sunt. & non liceat uicto iterum in tali caussa apellare. G Si uero sententia iudicis contraria fuerit: tunc licet à sententia iudicis appellare. Si tamen ex Imperiali iussione aut iudiciali præcepto episcopus iudicat inter quascunque personas appellatio aut ad principem aut ad eum, qui transmittit negocium, transferatur.

XLIIII. Eo tit. l. iubemus.

Nou 15. §. interim. PRAESIDES gentium per unamquanque ciuitatem præparent homines non uilissimos, sed nobiliores ciuitatum habitatores, quibus aliqua ratio est bonæ opinionis, constitutos nominari defensores per circulum, ut eo expleto rursus ad eandem sollicitudinem reuertantur. decreto facto cum iureiurando omnium possessorum in ea ciuitate consistentium, electione facienda à deo amabili episcopo & uenerabili clero, & alijs in ciuitate bonæ opinioni studentibus. H Et nulli liceat defensoris ordinationem declinare. alioqui quinque librarum auri pœna coërcebitur, quæ in opera ciuitatis impendetur. & post pœnæ solutionem nihilominus defensoris officium suscipere cogetur, & iurabit omnia secundum leges & ius agere.

Et confirmabitur ex præcepto gloriosissimorum præfectorum nostrorum, & in biennio solo administrabit. & iudex potius, quàm defensor esse uideatur. ut etiam testamenta & donationes apud hunc insinuentur, & acta apud eum componantur, & habeat unum exceptorem, & duos officiales ex prouinciali officio, & iudicet in caussis pecuniarijs usque ad trecentos aureos. Præterea habeat defensor publicam habitationem, in qua monumenta recondat, & unum hominem, qui acta conseruet.

XLV. Eo tit. l. tam dementis.

Nou. 115. §. si quis de parentibus prædictis. LIBERI furiosi, qui curam ei negligunt præbere, tam exhæredatione digni sunt, quàm alijs pœnis legitimis. I Nam si quis alius attestatione ad eos missa, cum adhuc negligant, in domo sua eum susceperit, & procurauerit: ex hoc erit eius successor legitimus, licet testatus esset etiam in liberos forte, manentibus alijs testamenti capitulis. Eadem pœna parentibus imponenda, siquidem de liberis in furore constitutis curare neglexerint.

XLVI. De hæretic. & manich. l. i.

Nou. 109. §. quia enim dedimus. ITEM priuilegiũ dotis, quo mulier creditoribus tempore prioribus anteponitur, necnon de tacitis hypothecis, & alia omnia mulieribus à lege data clauduntur his, quæ catholicam non participant cõmunionem.

XLVII. Eo. tit. l. cognonimus.

Nou. 115. §. & generalem. IDEM DE Nestorianis & Acephalis, quia si quis ex his liberos habet ecclesiæ rectè communicantes, his solis ex testamento uel ab intestato hæreditatem transmittere potest. K Si permisti sunt: etiam portio infidelium interim resideat penes orthodoxos, ipsis si conuersi fuerint, restituenda quidem, sed absque ratione fructuum & administrationis. Permanebit autem apud orthodoxos, si ipsi perseuerant in nequitia. Si liberi sunt omnes peuersi: uocentur adgnati rectæ fidei. Quibus nõ inuentis, si clericus fuerit, ab ecclesia intra annum admittatur. Quo transacto, si non fuerit clericus, succedit fiscus.

XLVIII. De precib. imper. offerend. l. si quis.

Nou 119. §. aliud. QVAE SVPPLICATIO gloriosissimis præfectis, uel eorũ consiliarijs, uel caussas introducentibus intra decem dies post sententiam offerenda est. Quo subsecuto, sententia non aliter exsecutioni mandabitur, nisi uictrix pars dignam fideiussionem præbuerit tantum resti-

tuendi

A tuendi cum legitimis augmentis, quantũ fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resoluatur. Nisi sub hac forma supplicatio porrigatur: exsecutio caussæ sine fide iussione procedet. Retractationis iure illi seruando, qui se grauatũ putauerit, ut infra biennium supplicare possit Imperatori..

XLIX. *De off. diuers. iudic. l. i.*

SED HODIE nouo iure pro fiscalibus uel priuatis debitis nulla mulier debet includi, sed ad iudicem ueniet per se, uel per procuratorem suũ, uel mittat unum uel alterum, quatenus negocium legimè exsequantur. Si contrà factum fuerit: maiores iudices uiginti libris auri, minores decem puniantur. Obedientes autem eis cingulo spoliabuntur, & pœnis sub-B iacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur. *Nou. 134. §. necessarium.*

L. *Vt omnes iud. tam ciuil. l. i.*

SI VERO antequam cõpleantur quinquaginta dies fugiens capiatur: detineatur à prouincialibus, & omne, quod datum fuit ea occasione, furti actione exigatur, præsente tantum deo amabili episcopo, & caussam sine scripto examinante. *Nouel. 8. §. necessitatem.*

LIBER II.

LI. *De edendo. l. procurator.*

SI QVIS in aliquo documento mentionẽ faciat alterius documẽti, nulla ex hac memoria fiat exactio, nisi aliud documentum, cuius memoria in secundo facta est, proferatur, aut alia C secundum leges quantitatis debitæ probatio exhibeatur, quia & quantitas, cuius memoria facta est, pro ueritate debeatur. hoc enim & in ueteribus legibus inuenitur. *Nou. 119. §. & hoc insuper.*

LII. *De procuratorib. l. penult.*

HOC IVS STABIT usque ad illustres solos. cæteri enim commune ius amplectuntur. *Nou. 71. §. 1.*

LIII. *Si se abstin. hæred. l. i.*

SI OMNES creditores præsentes sunt, ubi restitutio postulatur, à iudice nocentur, ut intersint, cum minor se abstinet. sed si omnes absunt, uel quidam: solenniter à iudice citentur. Quibus intra tres menses non apparentibus: minor sine periculo ab hæreditate discedat, iudice prouidente, ubi & qualiter res hæreditariæ debeant custodiri, quantitate earum rerum in actis manifestanda. *Nou. 119. §. & ad hoc quoque.*

LIIII. *De tempor. in integr. restitut. l. ea quæ de.*

D SI MINOR uiginti quinque annis de dote non numerata statim non queritur, restituitur catenus, ut non transcendat à tempore nuptiarum duodecimum annũ. Eo quoque mortuo intra prædictũ tempus, indulgetur annus hæredi eius. Sed si hæres sit minor maioris seu minoris defuncti: quinque annorum gaudeat spacio, non exspectato exitu ætatis eius. *Nou. 100. §. generaliter.*

LV. *De receptis arbitr. l. ne in arbitris. §. fin aũt.*

DECERNIT ius nouum, nullum sic fieri posse arbitrum, ut cum sacramenti religione iudicet: sed pœna statuatur, qua præstita, liceat à iudicatis recedere. Si contra hoc iudicatum fuerit: iudex, qui malè iudicat, si dolo facit, pœnam à deo exspectet. si ignorantia: nihil præter sacramentum ei erit, neque litigatores rursus damno efficiantur. *Nou. 82. §. quia uero.*

LVI. *De iureiur. propt. calum. dando. l. i.*

E HOC SACRAMENTŨ hodie remittitur, cum in initio iuretur, nihil calumniose in toto negocio exigere. *Nou. 50. §. penultimo.*

LVII. *Eo. tit. l. cum & iudices. post princip.*

IN ISTO iuramẽto adijciendum est, nullam in tota lite exacturum probationẽ, nisi quam pro ueritate putat quis necessario esse exhibendam, ne sæpius iuretur in caussa. *ibidem.*

LVIII. *Ibidem.*

PRINCIPALES personæ, uel illæ, ad quas negocium in medio migrauerit, coram iudicibus iurent, quod nihil penitus caussa patrocinij dederint iudicibus, uel alicui personæ pro hac caussa uel promiserint, uel postea dabunt, uel per se, uel per aliam mediam personam: exceptis his, quæ proprijs aduocatis pro patrocinijs præstant, alijsque personis, quibus nostræ leges dari disponunt. Sed si in sacro consistorio lites uel consultationes intromittantur: sub præsentia sacri senatus prædictum iusiurandum præstetur. Sed si quid litigantium ad iu- *Nou. 124. §. 4.*

*I 3 dicem

dicem uenire nequeunt, prædictum iusiurandum præstet coram officijs ab administrantibus directis ad eos cum aduersa parte. Mulier honestę uitæ absente aduersario iuret coram officialibus. Sed si partes in alijs locis abesse contingat, uel una earum absens fuerit: iuret sub gestis monimentorum apud iudicem prouinciæ, uel apud defensores locorum. Si quis autem litigantium prædictum iusiurandum noluerit præstare: per sententiam iudicis actor casum actionis, reus condemnationem sustineat. Tutores & curatores in causis, quas agunt, prædictum iusiurandum præstabunt.

LIEER III.

LIX. *De iudicijs. l. à iudice.*

Nou. 60. §. illud. Ad haec si administrator sit, & publicis occupationibus impediatur: litem apud se agitandam saltem in contestatione audiat, & rursus in medio semel, & in fine omnia, etiam quæ sunt examinata, consequenter audiat, & sic ferat sententiam, & appellationem (si fiat) suscipiat, cætera licet expediri per cōsiliarios. Item iudex appellationis rem per se audiat, delegatus autem omni modo per se litem unà cum consiliarijs examinet. Sed si contra hoc est factum, graues pœnæ sequentur. nam administratores & delegati uiginti librarum auri mulctam præstent. consiliarij, siquidem aduocati sunt, ab aduocatione expellentur. si uero non sint, & cingulum habeant: cingulo priuabuntur, & uiginti libras auri præstabunt.

LX. *Eo. tit. l. iudices.*

Nou. 115. §. sed & hoc. Iubemus, ut si quando una pars allegationibus suis renunciauerit, alia uero pars se habere aliquid, quod proponat, dixerit: iudex negocij modis omnibus eam partem, quæ utitur dilatione, compellat intra triginta dies, postquam altera pars allegationibus renunciauerit, quidquid uelit, sine aliqua intermissione proponere. Quod si non fecerit: tunc ad eius malitiam superandam alius mensis indulgeatur à iudice. Si uero adhuc distulerit: alterius mensis dilatio præbeatur, ita ut si usque ad prædictos tres menses suas non proposuerit allegationes: caussæ cognitor non amplius exspectans, sententiā proferat omnibus modis legibus & moribus consonantem. Vel si noluerit: referat, ne litigatoribus malè tractantibus liceat caussarum exitus ultrà protrahere.

LXI. *Eo. tit. l. rem non nouam. §. sic etenim.*

Nou 9. §. penult. & Nou. 15. §. penult. Hodie iurant se facturos, secundum quod eis uisum fuerit iustius & melius, exceptis defensoribus ciuitatum, qui iurant omnia secundum leges & ius se facturos.

LXII. *Eo. tit. l. sancimus.*

Nou. 82. §. oportet. Post iusiurandum delatum & præstitum non licet iudici amplius taxare. Sed si hodie prius iudex taxauerit, & ita secundum quantitatem à iudice taxatam iuratum fuerit: non habeat licentiam iudex minus, quàm iuratum fuerit, condemnare. Sed si uiderit iudex neutrum litigatorum subdi debere rationi sumptuum propter negocij uarietatē: sua sententia hoc declaret.

LXIII. *Eo. tit. l. apertissimi.*

Nouel. 86. §. si uero contigerit. Si vero contigerit aliquem subiectorum nostrorum in dubitationem habere iudicem: iubemus sanctissimum archiepiscopū uel episcopum locorum audire caussam unà cum clarissimo iudice, ut ambo aut per amicabilem compositionem dissoluant, quæ dubia sunt, aut per adnotationem in scriptis factam, aut cognitionaliter iudicent inter litigantes: ne prouinciales recedēres à patria ad longinqua trahantur examina. Sin autem iudex episcopo parere noluerit: principi scribat, qui de eo iudice sumat uindictam.

LXIIII. *De lit. contest. l. i.*

Nou. 53. §. sancimus. Offeratur ei, qui uocatur ad iudicium, libellus, & exinde præbitis sportulis data fideiussione uiginti dierum gaudeat inducijs, quibus deliberet, cedatné, an contendat, atque iudici ne alium adsociari petat, an recuset eum: nisi sit is, quem ipse alio recusato iam petierit.

Denique pręsens interrogetur, an hoc tempus litis transierit. quod non mox ex ipsius responsione, sed etiam libelli subscriptione manifestatur, quam in initio facere debet. Litis ergo contestatio contra hoc priuilegium habita, pro nihilo ducenda est.

Libellum

A LXV. *Ibidem.*

LIBELLVM uero non aliâs actor dirigat, nisi prius & in ipsum, quem dicit obnoxium, & in negocij exsecutorem exponat cautionem, se scilicet intra duos menses litem contestaturum, uel omne damnum ei, qui conuenitur, contingens restituturum in duplũ, cautione tamen non transcendente triginta sex aureos. Nou.96.§.1.

LXVI. *De dilationib. l. si quando.*

QVOD fieri non debet, nisi actor satisdederit, certam promittens quantitatem se daturũ, si litem non exsequatur, aut exsequens non uincat caussam. Si igitur post tempus à se cõstitutum infra decem dies reo præsente non occurrat: dimittatur reus, exacto eo, quod pro- B missum est, & si quid circa litem plus impendisse eum taxatione iudicis iurauerit. Nou.53.§.1.

LXVII. *Vbi de crimin. agi oport. l. sciens liberum.*

QVA IN prouincia quis deliquit, aut in qua pecuniarum aut criminum reus sit: siue de terra, siue de terminis, siue de possessione, siue de proprietate, siue de hypotheca, aut qualibet occasione, uel qualibet de re fuerit reus: illic etiam iuri subiacet. quod ius perpetuum est. Nou.68.§.1.

Si ergo ambo sint in prouincia: illic omni priuilegio cessante res expediatur. Eo autem absente, ex cuius domo iniquũ quid patior: ipsum, qui admisit, uel eius curatorẽ cõueniam, cui datis inducijs licet nunciare domino caussæ. Qui si neq; per se ueniat, neq; mittat: is, qui primo conuentus est præsentatus, condemnatur in quo sit obnoxius, insuper & is, qui mittere noluit, si tamen omnino appareat obnoxius. nam & de rebus eius satisfiet: si is, qui præ- C sens est, non sit soluendo. Sed si nec ipse, qui dominum præsentare debuit, compareat: præconis uoce uocatus condemnẽtur, quia contumacia eius pro præsentia est. Quod si desit actor, cum reus uenerit, siue miserit: absoluendus est, & ei damna resarciantur. Excipitur hic, si forma pragmatica occasione publicæ caussæ procedens, præcepit quenq; principali comitatui exhiberi, aut ex lege hoc faciat, quale est super appellationibus. Induciarũ uero tempus præfinitum est quatuor mensium noua constitutione ex diuersitate locorũ, sed si uicina est prouincia, in qua hoc agitur, una aut duabus mansionibus in medio prouinciarum constitutis. Si uero sit maius spacium: sex. Si uero ex Palestina, aut Aegypto, aut gentium longinquarum: octo menses sufficiant. Si uero ex Hesperijs gentibus, aut septentrionalibus, aut in Lybia: sufficiens est tempus nouem mensium.

D LXVIII. *De inoffic. testam. l. cum quæritur.*

NOVISSIMA lege cautum est, si quatuor sint filij, uel pauciores: ex substantia deficientis triens: si plures sint, semis debetur eis, quoquo relicti titulo, ex æquo scilicet diuidenda inter eos, cuius portionis nec usufructu defraudari possunt liberi quidẽ à parente. Nou.18.§. *& auget quantam.*

LXIX. *Ibidem.*

VNDE & si parens in quendam liberorum, uel in quosdam fecit donationem immensam: quisq; tantum feret ex hæreditate nomine Falcidiæ, quantum poterat ante donationẽ deberi. Licet autem ei, qui largitatem meruit, abstinere ab hæreditate: dummodo suppleat ex donatione, si opus sit, cæterorum portionem. Nou.92.§. *dudum.*

LXX. *Eo. tit. l. si filiam.*

E SED SI post uigintiquinq; annos te differente filiam marito copulare, in suum corpus peccauerit, uel sine consensu tuo libero se copulauerit: eam exhæredare non potes. Nou.115.§. *deinceps.*

LXXI. *Famil. ercisc. l. fin.*

SI MODO subijciatur huic scripturæ, uel ipsius parentis, uel omnium inter quos sit partitio, liberorum subscriptio. Nou.18.§. *& quod spe.*

LIBER IIII.

LXXII. *Si cert. petatur. l. fin.*

SED nouo iure quinq; testes adhibendi sunt, si fiat ab imperito literarum contractus in scriptis, & in ciuitate, & excedat libram auri. Nam si quis facere quemlibet contractum ex non scripto uoluerit: manifestum est, quia aut per testes, aut per iusiurãdum fidẽ percipiet: actore quidẽ testes deducente, pulsato autem iurante, aut referente, sicut iudex disposuerit. Nou.73.§. *oportet uero.*

In agris autem, quæ hactenus ualuerunt apud eos, & nunc sint firma.

LXXIII. De obligation. & action. l. ob æs alien.

Nou. 134. §. quia uero. I N O à debito creditor cadat, tantumdem dando retento, uel eius parentibus: ipso quoque creditore corporalibus pœnis subdendo.

LXXIIII. Eo tit. l. fin.

Nou. 4. §. sed neque ad res. S E D H O D I E nouo iure prius conueniendi sunt omnes fideiussores, & mãdatores, & spõsores, quàm ad pignorum perueniatur possessores.

LXXV. Ne uxor pro marit. l. fin.

Nou. 52. §. 1. S E D O M N I N O qui alium pro alio secundũ formam pignerationis exigit, totum idipsum quidquid sit, in quadruplum passo uim reddet, necnon & ab actione, pro qua talia præsumit, cadat. LXXVI. De constitut. pecun. l. i.

Nou. 115. §. ad hæc aliud. S I Q V A N D O quis pro se uel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit aut spoponderit, sic dicens, SATISFACIAM TIBI: tenetur pro quantitate, quam promisit. Sin autem sic dixerit, SATISFIET A ME ET AB ALIO: illo illisùe quidem, quos nominauit, non consentientibus, solus pro rata portione tantum persoluet. Sin autem dixerit SATISFIET, uerbo impersonaliter prolato: non tenebitur. Sin autem sic dixerit, ERIT TIBI SATISFACTVM AVT A ME AVT AB ALIO: illo quem nominauit, non consentiente, solus in solidum tenebitur. LXXVII. De probationib. l. rationes.

Nou. 48. §. fin. Q V O D obtinet omni modo, si testator non iurauerit. alioquin hæredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minimè fruentur his, quę relicta sunt. sed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur.

LXXVIII. Eod. tit. l. exceptionem.

Nou. 90. §. quia uero. A T Q V I semel produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata tractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit, & ex hoc testificata didicerit: non habebit licentiam ulterius uti productione testium ex diuina etiam iussione. Si uero hoc non egerit: tunc danda est quarta productio testium, sacramẽto ab eo prius dando, quod neque substraxerit, neque percontatus est ipse testificationes, uel aliquis aduocatorũ eius, uel alius pro eo agens, nec per dolum, nec per machinationem, uel artem, quartam productionem testium petat fieri. LXXIX. De testibus. l. quoniam.

Nou. 98. §. si uero dicatur. S I T E S T I S productus dicatur seruilis esse fortunæ, & testari uoluerit, ipse uero se liberũ esse affirmet: siquidem ex natiuitate impleatur testimonium eius, uel si is habita disputatione seruus esse apparuerit: respuatur eius testimonium. Si uero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat, quàm testificetur: nisi iurauerit se alibi probationes habere. Quó facto testificatio quidem scribatur, sed nisi instrumentum monstrauerit, respuatur testimonium eius. Si uero dicatur odiosus ex mota lite criminis inter eos, & hoc probauerit: non antea audiatur, quàm de crimine iudicetur. Si uero ex lite pecuniaria, uel aliter est odiosus: procedat quidem testatio, tempore autem disputationum seruentur huiusmodi quæstiones.

LXXX. Eo. tit. l. testium.

Nou. 90. §. & licet. R O G A T I, ut in testamentis, nõ fortuiti uel trãseuntes ueniant. idem est, si post solutionẽ rogati intersint confessioni creditoris, dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse.

LXXXI. Eo. tit. l. si quando.

Nou. 90. §. et hæc omnia. S E D E T si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læsus, aut damnum patiens testes apud iudicem producere uoluerit, & eorum testimonia publicare: aduersarius moneatur à iudice, & sic eo præsente iudex attestationes recipiat. Quod si uenire noluerit, etiam eo absente attestationes recipiat, & perinde ualebunt, ac si eo præsente receptæ fuissent: nec opponere poterit, quod ex una parte datæ sunt.

LXXXII. De fide instrument. l. iudices.

Nou. 93. §. quoniã. & §. hæc omnia. A P V D eloquentissimum aliquem iudicem uel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciam, uel ab urbe in urbem, siue ab urbe in prouinciam hæc petantur. Sed hoc in ciuilibus.

A uilibus tantummodo cauſsis. nam in criminalibus teſtes apud iudices repreſentandi ſunt, & cum res exegerit, tormentis ſubijciantur.

LXXXIII. *Eo.tit.l.comparationes.*

AT SI contractus fiat in ciuitate, & unam libram auri exceſſerit: omnimodo collationi adſit augmentum quodlibet, nec credatur ei ſoli. *Nou.73.§. oportet &*

LXXXIIII. *Ibidem.*

AD HAEC ex his literis, quibus aduerſarius tuus utitur, & profert: rectè petis examinatione fieri. Item & charta, quæ profertur ex archeio publico, teſtimonium publicum habet. *Nouel.50.§. illud quoq.*

LXXXV. *Ad ſenat.conſult.Vellcian.l.iubemus.*

B SIVE à me, ſiue ab alio pro me fiat donatio propter nuptias: quod ea ex cauſſa eſt immobile, neq; alienare ualeo, neq; obligare. In hos ergo cõtractus mulieris cõſenſus nihil proficit, quò minus demus mulieri actionẽ in rem in ſpõſalicia largitate ſoluto matrimonio: niſi poſt bienniũ ſecundo profiteatur, & aliæ res uiro ſint, ex quibus conſuli ei poſsit. Abſq; his enim nec ſi frequenter conſentiat, lædetur. Vir tamen obligabitur in rebus ſuis huius obligationis ſeu alienationis occaſione, quæ quantum ad mulierem pro non dicta & pro non ſcripta habetur, & multò magis idem in dotibus locũ habet, ut aliquid immobile pro ea non alienetur uel obligetur. Omnibus tamen priuilegijs datis doti in ſua firmitate durãtibus, ſiue agat mulier, ſiue nomine eius alius. *Nou.61.§. ſi quis igitur.*

LXXXVI. *Eo.tit.l.ſi mulier.*

C SI QUA mulier crediti inſtrumẽto conſentiat proprio uiro, aut ſcribat, & propriam ſubſtantiam, aut ſeipſam obligatam faciat: iubemus nullatènus ualere, ſiue ſemel, ſiue multoties huiuſmodi aliquid pro eadem re fiat, ſiue priuatum, ſiue publicum ſit debitũ: ſed ita eſſe, ac ſi neq; factum quidquam, neq; ſcriptum eſſet: niſi manifeſtè probetur, quòd pecuniæ in propriam ipſius mulieris utilitatem expenſæ ſint. *Nou.135.§. illud.*

LXXXVII. *De non numerat.pec.l.cum fidem.*

CONTRA qui propriam ſcripturam, qua cõuenitur, abnegat, uel numerationem inficiatur: conuictus in duplum condemnetur, niſi ſacramento illato confiteatur. tunc enim non punitur, niſi in expenſas circa probationes factas actoris iuramento declarãdas. At ſi poſt numerationis inficiationẽ prætendat ſolutionem: omnino ſolidum exigitur, nec prodeſt

D iam facta ſolutio. Contrà ſi actor literas ſuas à reo prolatas abneget: eadem ſit & pœnæ & iuriſiurandi forma, ac pœna curatori infligenda, ſi de ſuis literis quæſtionem referat in cauſſa eius, quem curat. *Nou.18.§ ſtudium uero.*

LXXXVIII. *Eo.tit.l.in contractibus.*

HANC autem quærelam in ſcriptis fieri oportet, & ſi quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, uel omnimodo ei, qui dotem conſcripſit, innoteſcere. *Nou.100.§. ſin autem.*

LXXXIX. *De uſuris l.cum non frumentum.*

AD HAEC qui fructus aridos credidit agricolæ uel pecuniã, in unoquoq; anno pro modio octauam partem modij, pro ſolido ſiliquam unam uſurarum nomine accipiens: terrã, ſiue aliquid aliud, quod pignori accepit, omni modo reddat. Si aliquid præter hoc commiſerit: ab actione cadat omni modo. *Nou.32.§. hæc ergo.*

XC. *Depoſiti uel contr.l.ſi quis uel pecun.*

E SED IAM cautum eſt, ne quis extrinſecus depoſitario interdicat depoſiti reſtitutionem, qua ſubſecuta, depoſitor poſsidẽs pulſari poterit ab eo, qui interdixit. Si contrà factũ fuerit: damnum, quodcunq; acciderit ei, qui uim paſſus eſt, præſtabitur ab eo, qui interdixit, nec non & tertia centeſimæ uſuratũ nomine, ex quo facta eſt huiuſmodi conteſtatio. Quibus pœnis ſubiacet, qui uel inquilino dationem penſionum, uel publicæ perſonæ panis interdicit adminiſtrationem. *Nou.88.§.1.*

XCI. *Sine cenſ.uel reliq.fund.compar.l.rei annonariæ.*

SED & periculum in ſe recipere poteſt, ſi examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. Tunc enim uenditor apud geſta confiteri cogitur, quia periculo ſuo tranſpoſitio fit fiſcalium tributorum. *Nov.17.§. nõ permittas.*

Sed iam

XCII. *De donat. ante nupt. l. si constante.*

Nou. 97. §. aliud. SED IAM necesse est, si alia pars augmentum præstat, alteram quoque partem incrementũ celebrare. & si quidẽ uir alieno ære non impediatur, in rebus quibuslibet procedat augmentum. At si debitor sit: ne fraudis erga creditorem suspitio subesse posit: omnino res immobiles incremento datis proficiant. Si enim mulier immobilis substantiæ domina dederit res mobiles in augmentũ: in hac parte dotis nullo utetur priuilegio aduersus alios creditores. CXIII. *Eo. tit. l. cum multæ. §. ideo.*

PERMISSA est & in rem actio pro tali donatione mulieri aduersus omnes possessores.

XCIIII. *Ibidem. §. simplices.* G

Nouel. 61. §. si quis. Nou. 91. §. illud. DOS DATA donationem propter nuptias meretur. Præterea si pars mulieris dotem soluere sit parata, cum ex diuerso recusetur, & mulier hoc contestetur, cumque sit res mobilis: signaculo imposito recondatur, aut ingrediens iudicium petat hoc fieri, ut parti uiri denuncietur, & sic nequaquam declinanda est donationis exactio, ac si per dilationem dos uiro nõ detur, & donatio prorsus denegetur.

XCV. *Ibidem. §. fin.*

Nou. 119 in princip. EO DECVRSVM est, ut sponsalicia largitas specialis sit contractus, nec insinuationẽ desideret, etiam si ab alio detur, licet in uiri personam donatio fiat, quatenus ipse in hunc contractum conscribat, hoc quantum ad mulierem. At si uir uel alius, qui dederit, eam non insinuet: cum ea sit quantitas, & pacta dotalium concedant parti uiri: nullam super eis habeat uir actionem. Pater donationem propter nuptias, quam contulit in uxorem, non cogitur H seruare liberis prioris matrimonij, & si ad secundas nuptias migrauerit. Aliud est, si apud

Nou. 130. §. illud quoque. maritum aliquid ex dote est, uel apud mulierẽ ex donatione resedit. Illud enim seruare liberis prioris matrimonij debet.

XCVI. *Ibidem.*

Nou. 96. §. aliud. NVNC inhibetur deminutio, ne fraus fiat liberis prioris matrimonij, quorum unicuique etiam cui minus datum est, dare tantum cogitur, quantum secundæ uxori. ita etiam à parte uxoris. XCVII. *De nuptijs. l. uxorem.*

Nou. 78. §. si quis autem. SED NOVO iure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi. dotalibus instrumentis confectis. XCVIII. *Eo tit. l. imperialis sed & liberos.* I

Nou. 51. §. 2. QVOD eis permittitur etiam si iurauerint se in tali professione perseueraturas: quia legibus expressum est, illicitæ rei iusiurandum seruari non oportere, & pœna periurij (si qua est) in eum conuertenda est, qui exigit.

XCIX. *Ibidem. §. penult.*

Nou. 117. §. quia uero lege. MAXIMIS decorati dignitatibus usque ad illustres non nisi dotalibus instrumentis cõscriptis, ritè cõtrahunt nuptias, licet antea cõtractas retineant: exceptis barbaris. reliqui omnes affectu solo rectè contrahunt matrimonium.

C. *De incest. & inutilib. nupt. l. si quis incesti.*

Nou. 12. §. 1. INCESTAS nuptias contrahentis pœna est confiscatio bonorum tam cæterorũ, quam dotis, exsilium etiam, & cinguli (si quo potitur) spoliatio, uerberatio quoque, si uilis est. Fœmina K quoque talia scienter peccante simili pœnæ subiuganda. substantia sic amissa liberis hoc ipso sui iuris effectis, si quos habet legitimos, applicetur: ut tamen pater ab eis alatur. Quibus non exstantibus, fisco defertur.

CI. *Ibidem.*

Nou. 89. §. fin. EX COMPLEXU nefario aut incesto, seu damnato liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, ut nec alantur à patre.

CII. *De secund. nupt. l. 1.*

Nou. 2. 4. §. Sin autem tutelam. EISDEM pœnis subijcitur ea, quæ parit intra luctus tẽpus, si modo indubitatũ sit, sobolem hanc ex defuncto nõ existere. nam & usufructu antenuptialis donationis priuatur. Itẽ & ea, quæ suscepta liberorum tutela cõtra sacramentum secundo nubit: non prius tutorem petens,

A petens, & rationem reddens, & exsoluens omne, quicquid debet. Sed hodie ulteriore iure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptijs à tutela repellitur. Nou.39.§.1.

CIII. Eo.tit.l.fœminæ.

IN DONATIONE propter nuptias, etiam si alius pro uiro dederit, deserit eam proprietas. Nou.24.§.si uero exspectet.

CIIII. Ibidem.

LVCRVM hoc æqualiter inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittitur. Ibidem.

CV. Ibidem.

EX TESTAMENTO quidem succedit mater liberis suis, quæ conuolauit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet. Ab intestato quoque uocatur, siue ante mortem filij, siue postea ineat secundas nuptias. sed ab intestato eorum solum usumfructum percipiet, quæ ex B paterna substantia ad filium peruenerunt. Quantum uero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter, ut in residuis omnino ingratitudine & hoc contra matrem fratresque inspecta. Nou.24.§.hinc nobis. & Nou. 1.§.cum igitur.

CVI. Ibidem.

SED ET si quis ex eis præmoriatur absque progenie, redit ad matrem dominium, quantũ adquiritur ex pacto non existentium liberorum. residuum autem conceditur quibuslibet defuncti hæredibus. Si quid ergo ex his alienauerit: pro suprascripta portione confirmatur alienatio. Quare si sola hæres exstiterit: in solidum ad ipsam redit, uel alienationem sequitur. Nouel 1.§.hinc inde autem & nou.24.§.quoniam infirmat.

CVII. Eo.tit.l.generaliter.§.in his.

HAERES lucro cedunt liberis, licet hæredes non fuerint patris aut matris, aut utriusque, C nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo. Nou.24.§.si uero ex. & §.quoniam.

CVIII. Ibidem §.fin.

VXORE mortua quod uir ex dote lucratur, filijs communibus omnimodo reseruatur, quantum ad proprietatem usufructu patri concesso. Idem ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalicia largitate. Idemque si aliter matrimonium soluatur. Nou.98.§.nuptialib.

CIX. Ibidem.

SI TAMEN abstineat mater à secundis nuptijs, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secundis nuptijs abstinentibus. Nou. 130.§.quia uero.

CX. Eo.tit.l.hac edictali.§.erit itaque.

SED SI aurum fuerit in donatione propter nuptias scriptum: cautio usurarum exponi- D tur: non autem exigitur aurum, nisi fortè uiri substantia habeat aurũ, & cætera quæ scripta fuere. Nou.2.§.illud & nou.24.§.& quia.

CXI. Eo.tit.l.si quis prioris.§.certum.

NVNC autem nisi expresim transponat in alios, præsumitur ipsis conseruare talia lucra. Nou.24.§.deinceps. & §.soluto.

CXII. Eo tit.l.quoniam.§.fin.

ADEOS solos etiam nunc pertinet. & si quis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur. Nou. 24.§.l. & §.opti.

CXIII. Si secund.nupt.mul.eui.l.i.

HOC locum habet, si datus, uel relictus fuerit ea lege, ut ex secũdis nuptijs interiret. Alioqui perseuerat, siue relictus esset, siue donatus, quibus casibus licuit. Sed usufructus in dote, siue ante nuptias donatione, lege permissus, non potest à testatore derogari. Nou. 24.§.si uero solum.

CXIIII. De iure dotium.l.ubi adhuc.

E DONATIONEM quoque propter nuptias in hoc casu constante matrimonio uindicare potest. Nouel.97.§.illud.

CXV. De rei uxor.action.l.i.§.& hoc ex rei.

SED QVAMUIS dos potestatis siue pactionis iure ad patrem redeat: non tamen licet ei, filia denuo nubente, deminuere priorem dotis mẽsuram: nisi fortè substantia sua decrescat aliqua fortuita clade. tunc enim amplius secũdo marito in dotem præstare non cogitur, nisi quantum facultates eius patiuntur. Nou.97.§.quia uero.

CXVI. De pact.conuen.tam super dot.l.ex morte.

AEQVALITAS omnimodo seruanda est in dote & in donatione antenuptiali, non tantum ex lucris exinde prouenturis, sed etiam in præstatione utriusque & constitutione. Nou.97.l.§.

Augmentum quoque uel prorsus non fiat, uel ab utraque parte celebretur: pari scilicet quantitate, ne uel eo modo subuertatur æqualitas.

Sed quæ

C. XVII. *Ibidem.*

Nou. 91. §. illud quoq;. SED QVAE nihil ex dote conscripta præstitit, nihil omnino uiro mortuo percipiet ex donatione. Item quæ minus, quàm professa est, dedit, pro quantitate præstita & lucrum sentiat. F

C. XVIII. *De dote cauta non numer. l. fin.*

Nou. 100. §. generaliter. QVOD locum habet, si intra biennium soluatur matrimoninm. si ultra bienniũ usq; ad decimum annum extendatur: & ipsi marito, & hæredi eius intra tres menses quærela permittitur. Sed si decennium transcurrerit: omnino quærela denegatur, permissa restitutione in integrum præfinita, & specialiter si minor ætas interueniat.

C. XIX. *De don. inter uir. & uxor. l. res uxoris.*

Nou. 24. §. quod autem. SED HODie nemo bene natus à principio ex supplicio fit seruus, & ideo matrimoniũ non dissoluitur. C. XX. *De repud. & iud. morũ sublat. l. dissentientis.* G

Nou. 24. §. est quoq;. ECONTRA si filij familiarum distrahunt parente nolente, exprimit noua constitutio de ijs, qui nuptias iterant, ne matrimonia distrahantur in læsionem parentum, qui dotem uel ante nuptias donationem obtulerint aut susceperint soli, aut cum filijs: quia sicut in contrahendo matrimonio consensus parentum exigitur, ita & in dissoluendo.

C XXI. *Eo tit. l. uxor quæ.*

Nou. 117. §. quod autem. HODIE quantiscunq; annis maritus in expeditione manserit, mulier sustinere debet, licet neq; literas, neq; responsum ab eo acceperit. Sed si mortuum audierit: non prius nubat, quàm per se, uel per alium eum, sub quo militabat, adiẽs interrogauerit, si pro ueritate mortuus est, ut apud gesta deponatur cum iureiurando, si mortuus sit. quo subsecuto, post annum nubat. Si uero præter hæc nupserit: tam ea, quàm qui eam duxerit, uelut adulteri puniantur. Sed qui iurauerit, si fasò iurasse conuincatur, militia nudatus, decem libras auri soluet illi, quem mortuum fuisse mentitus est: eo licentiam habente, si uoluerit, suam uxorẽ recipere. C XXII. *Eo. tit. l. consensu § si quæ.* H

Nou. 117. §. quia uero quedam in fi. SED nouo iure uir, qui sine caussa hoc fecerit, ex alia substantia sua constante matrimonio tantum dabit uxori, quantũ tertia pars faciat ante nuptias largitatis, sed matrimonium ob id non soluitur. C XXIII. *Eo. tit. l. si constante.*

Nou. 117. §. quia uero ex consensu. QVOD hodie non licet, nisi castitatis cõcupiscentia hoc fiat: tam dote, quàm ante nuptias donatione filijs conseruatis. Quæ si alias postea nuptias contrahere, uel luxuriose uiuere inueniatur: liberis tradendæ sunt earum facultates, delinquẽtibus earum proprietatem amittentibus. Filijs autem non exstantibus fisco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis subijciantur pœnis. C XXIIII. *Eo. tit. l. in caussis.* I

Nou. 24. §. per occasionẽ. SED HODIE non biennium solum, sed triennium enumerari uolumus, ex ipso tempore copulationis computandum.

C XXV. *Diuort. facto apud quem. l. i.*

Nou. 117. §. illud. SI PATER caussam diuortij præstiterit, apud matrẽ ad secundas nuptias non uenientem liberi nutriantur patris expensis. Si uero contrà: tunc apud patrem matris locupleris expensis, nisi pater minus idoneus fit. tunc enim apud matrem locupletem nutriãtur. Nã quemadmodum & locupletes filij matrem alere coguntur egentẽ, ita iustum decernimus & à matre filios pasci. Quod de matre & filijs decernimus indigentibus, hoc quoq; in omnibus ascendentibus & descendentibus personis utriusq; naturæ decernimus obseruari. K

C XXVI. *De natural. liberis & matrib. l. i.*

Nouel. 117. §. quia uero. SED NOVO iure huiusmodi mulieres cum omnibus hominibus cõtrahere nuptias possunt, etiã cum prędictis magnis dignitatibus: dum tamẽ dotalia instrumẽta super hoc cõficiantur ab illustribus. reliqui uero citra eos, qui maioribus decorari sunt dignitatibus, solo affectu nuptias cõtrahere possunt: dum tamẽ liberæ sint, cum quibus licet nuptias celebrare.

C XXVII. *Eo tit. l. matre.*

Nou. 89. §. nec igitur. NVNC soli liberi naturales & legitimi ad hunc modum coartant, non etiam mater.

C XXVIII. *Eo. tit. l. humanitatis.*

Nou. 89. §. si uero filios. LICET patri sine legitima prole, seu parente, cui relinqui necesse est, decedẽti naturalibus totam

A totam substantiam suam uel inter uiuos largiri, uel in testamento transmittere. Quòd si parentes duntaxat ei supersint: legitima parentibus relicta, reliquum inter naturales distribui permittitur. Ab intestato uero, cum desit soboles ciuilis, nec supersit coniûx legitima, si naturales ex concubina exstant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternæ substantiæ uncias succedant, ut matri inter eos uirilis portio (si superest) detur. huiusmodi enim naturales filios pasci boni uiri arbitrio est necesse, siue legitimi exstant & succedunt, uel coniuge uiua quilibet alij sunt hæredes. Hi ergo & parentibus parem præstent (si opus sit) pietatē. Sed qui ex cōdemnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludātur.

CXXIX. *Eo. tit. l. nuper legem.*

B QVOD ius locum habet, & si ante hoc consortium legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè, uel ea mortua. *Nou. 12. §. dubitatum.*

CXXX. *Ibidem.*

SED NOVA constitutio non permittit hoc in ancilla, nisi ei, qui sine legitimis alijs reperitur. *Nou. 18. §. penult.*

CXXXI. *Ibidem.*

NOVA alia constitutio hoc generaliter inducere uidetur & in his, qui ex ancilla sunt, & ipsa dotis inscriptio simul & libertatē tribuit, & ius suorum, alijs legitimis non existentibus. *Nou. 78. §. si quis autem.*

CXXXII. *Ibidem.*

PRAETEREA qui legitimam non habet prolem, sed ex huiusmodi consuetudine duntaxat naturalem: potest ab eo præcibus principi datis legitimos sibi constituere, & sine matri-

C monio, si mulier iam defuncta sit, uel deliquerit, uel occultetur, uel aliàs uenire prohibeatur, uel quoquo modo matrimonium impediatur, ut sacerdotio. *Nou. 74. §. sed & aliud. & nou. 89. §. si uero is, qui.*

CXXXIII. *Ibidem.*

ITEM sine legitimis decedens in testamento scribens uelle se naturales filios fore legitimos successores, licentiam habeat, ut post mortem eius filij principi supplicent, testamentū ostendentes, & principis ac legis dono fiant hæredes. si tamen filij uoluntatem patris amplectantur, quod generaliter obseruatur. Sed si alij quidem uolunt legitimi fieri, alij non: uolentes fiant, cæteri in iure naturali remaneant. *Nou. 89. §. illud autem.*

CXXXIIII. *Ibidem.*

SI QVIS liberos habens naturales ex muliere libera, quæ & uxor ei poterat esse, dicat in

D instrumento, siue publicè, siue propria manu conscripto, habenti subscriptionem triū testiū fide dignorum, siue in testamento, siue in gestis monumentorum, hos suos esse, nec adiecerit naturales: huiusmodi filij ei legitimi successores erunt. Et si uni ex multis filijs testimonium quodlibet ex prædictis modis præbuerit, cæteris ex eadem muliere natis ad legitima iura sufficiet. *Nou. 117. §. ad hoc autem.*

CXXXV. *De legitim. tutela. l. i.*

SICVT hæreditas adgnatione non inspecta defertur proximis, sic & tutelæ onus comitatur emolumentum, si masculi & perfectæ sint ætatis, & nulla lege prohibeantur suscipere. Quòd si plures sint eiusdem gradus, & ad tutelam uocantur: iubemus communiter apud iudicem cōuenientibus unum uel plures eligi, & eū uel eos administrare, ut magis idoneo uel idoneis cōmittatur tutela, periculo tutelæ omnibus imminente, qui ad tutelam uocantur, &

E substantia eorum minoribus tacitè subiacente pro huiusmodi gubernatione. *Nou. 118. § ex bis.*

CXXXVI. *Qui dare tutores uel cur. l. creditorem.*

MINORIS debitor, uel is, cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatione prohibetur. Nam & antè curator, si minoris creditor efficiatur, non sine adiuncto curatore administrabit. Hic autem ab initio uel probet, uel iuret se credere minorem obligatum, uel rem eius habere. nam si taceat, accusationis sustinebit iacturam. Idem si debitor taceat, nec redhibitione, nec alia tempore curationis solutione iuuabitur. Sed si actionis cessionem aduersus minorem suscipiat: nec post curam depositam ea permittitur uti: nec is, qui cesserit, agere debet, cum in legem commiserit, licet cesio pro iustis caussis facta sit, sed minor lucrabitur, his ualentibus in omni cura, prodigorum fortè, aut furiosorum, aut dementium, & omnium, quibus rerum administrationem interdicunt leges. *Nou. 72. §. sed & si quis.*

CXXXVII. *Quando mul. tut. offic. l. matres*

Nou. 118. §. ex his. MATRI & auiæ secundum ordinem tutelam subire, etiam ante adgnatos, permittimus, si inter gesta nuptijs alijs & auxilio SEN. consulti Velleiani renunciauerit, solis testamentarijs præcedentibus eas, legitimis & datiuis postpositis. Defuncti nanque uoluntatem præponi uolumus. Præterea has autem alijs mulieribus interdicimus officium tutelæ subire.

CXXXVIII. *Ibidem.*

Nou. 94. §. praeterea. SACRAMENTUM quidem non exigitur, sed contractis nuptijs expelli eam à tutela conuenit, salua minoribus omni alia (prout iuris est) cautela.

CXXXIX. *Ibidem.*

ibidem. AD HAEC & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo uertitur, tutela materna non ideo minus admittitur, debito in sua natura durãte. Potest etiam mater naturalium filiorũ tutelam agere, omnia agens, quæcunque in legitimis definita sunt filijs. G

CXL. *De administr. tut. in princip.*

Nou. 72. §. quoniam. NOVISSIME cautum est à curatore pecuniam pupillarẽ non esse fœnerandam. Quòd si fecerit, mutui subiacebit periculo, nisi sit mobilis eius substantia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescẽtis, eiusque rebus. Quòd uero plus est, cautè recondatur, uel nisi ex necessitate hoc fecerit, ueluti propter expensas in pupillum faciendas.

CXLI. *De cura. furiosi. l. cum furiosus. §. & prius de.*

Nou. 72. §. penult. QUOD nunc generale est circa omnes curatores, ut iurent quidem, non tamen à ratiocinijs sint exempti. Idem est in tutore. H

LIBER VI.

CXLII. *De seru. fugit. l. si fugitiui.*

Nou. 134. §. quia uero. SED NOVO iure si criminis qualitas membri abscisionem exigat: una sola manus abscindetur, sed pro furto nec morietur, nec aliquod membrum abscindetur, sed aliter castigabitur. Fures autem uocantur, qui occultò & sine armis huiusmodi delinquunt. Qui autem uiolenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut itineribus, aut in mari: pœnis legalibus subijciantur.

CXLIII. *De iure aureor. annul. l. fin.*

Nou. 78. §. i. & §. illud. SED HODIE, quia manumittẽtes ciues denunciãt Romanos (nõ enim aliter licet) ex ipsa manumissione aureorũ annulorũ & regenerationis ius habent: ut sint quidẽ liberi & ingenui, iure tamẽ patronatus illæso. CXLIIII. *Vnde uir & uxor. l. i.* I

Nouel. 53. §. quoniã uero. & nou. 117. §. quia uero. ij. PRAETEREA si matrimonium fit absque dote, coniunx autẽ præmoriens locuples sit, superstes uero laboret inopia: succedit unà cum liberis cõmunibus alteriusue matrimonij in quartam, si sunt tres uel pauciores. Quòd si plures sint: in uirilem portionẽ, ut tamen eiusdem matrimonij liberis proprietatem seruet, si exstiterint. his uero non exstantibus, uel si nullos habuerit: potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

CXLV. *De collationib. l. i.*

Nou. 18. §. illud quoque. breue. EX TESTAMENTO & ab intestato cessat dotis & aliorum datorum collatio, ita demum si parens hoc designauit expressim, alijs, quæ de collatione dicta sunt, suũ robur obtinẽtibus. K

CXLVI. *Eo. tit. l. dotis quidem.*

Nou. 97. §. illud quoque. QUOD locum habet, siue pars uiri sit idonea, siue mulieri possit imputari, quare marito ad inopiam uergente ex lege Iustiniani etiam constante matrimonio non exegerit dotem. Quod ei licet & cum sui iuris sit, & legitimæ ætatis, & cum mater obtulerit dotem, & cũ pater ei consentit agenti. his cessantibus, solã actionẽ (licet inanẽ) conferens, partẽ ex hæreditate feret. hoc cum dos parua sit. Sed dotem magnam, quæ conferri speratur, inuito patre, filia exigere potest. Hæc obseruantur, ubicunque collationis ratio emergit, etiã si auita sit successio. CXLVII. *Eo. tit. l. illam merito.*

Nou. 18. §. neque illo. QUAE terræ portionis deminutio correctionem nouo iure capit, ad æqualitatis iusticiã redacta

redacta in omnibus talibus personis.

CXLVIII. *De testam. & quemad. in. l. hac consultiss. §. ex imperfecto.*

QVOD sine subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus manu propria, nō signis sed literarum consequentia declaret, & tempus & liberorum nomina, item & unciarum numerum, seu signa rerum specialium, in quo & alijs legari, & fidecōmitti, & libertas relinqui potest. *Nou. 107. §. nos igitur cit.*

CXLIX. *Ibidem.*

HOC inter liberos testamentum ita infirmatur, si parens septem testibus adhibitis, declaret se nolle tale testamentum ualere, & aliam disponat uoluntatem, uel in testamento perfecto, uel in non scripta perfecta uoluntate. *Nou. 107. §. & si quidem.*

B CL. *Eo. tit. l. iubemus.*

ET NON obseruato eo subuenitur testamentis, siue per se, siue per alium quis inscribat nomen hæredis. *Nou. 119. §. penult.*

CLI. *De lib. præte. uel exhæred. l. fin.*

NON LICET parēti aliquem ex liberis exhæredare, uel præterire, nisi probetur ingratus, uel ingratitudinis caussas nominatim inserat testamēto. Caussæ uero ingratitudinis noua constitutione expressæ sunt. *Nou. 115. §. aliud.*

CLII. *Ibidem.*

EX CAVSSA exhæredationis uel præteritionis irritum est testamentum, quantum ad institutiones: cætera nanqꝫ firma permanent. *Nou. 115. § aliud. & §. seq. & §. sed hic. & § si igitur.*

CLIII. *De indicta uiduit. l. ambiguitates.*

C CVI RELICTUM quid fuerit à coniuge, uel à qualibet persona, ne secundas ineat nuptias: infra annum quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat. post annum uero capiat præstita cautione rei cum fructibus restituendæ, si contrà fecerit. Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili, si persona sit idonea, eadem fit cautio. alioqui fideiussor exigitur, si præstari potest. Cōtractis nuptijs etiam res data uindicari potest. Quod sic admittitur, ac si ei relictum uel ordinatum non esset. *Nou. 14. §. qua uero.*

CLIIII. *De fideicommiss. l. fin.*

HOC amplius qui iudicium defuncti lege repræsentatum monitus à iudice infra annum non implet: excluditur eo, quod præter debitum naturale perceperit ex eodem iudicio. Hæc autem cum onere suo (danda super hoc cautione) defertur primò substitutis, mox ordine seruato cohæredibus adcuntibus, uel generali fideicōmissario, uel legatario soli, uel D ex pluribus in parte potiori, uel speciali fideicommissario uel legatario maioris emolumenti, uel omnibus, uel uolentibus, uel libertate donatis in testamento, prout quisqꝫ eorū prior nominatus est. Exhæreditatis ne hic quidē respectis, postremo defertur extraneo uel fisco. *Nouel 1. §. si quis igitur nō implens.*

CLV. *Comm. de legat. & fideicommiss. l. fin. §. Sin autem sub.*

RES, QVAE subiacent restitutioni: prohibentur alienari uel obligari. Sed si liberis portio legitima non sufficit ad dotis siue donationis propter nuptias obligationē: permittitur res prædictas in eam caussam alienare uel obligare pro modo honestati personarum congruo. Ea enim, quæ cōmuniter omnibus prosunt, his, quæ specialiter quibusdā utilia sunt, præponimus. *Nou. 39. §. quamobrem.*

CLVI. *De senat. consul. Trebelliano. l. iubemus.*

NISI rogati restituere datum dotis caussa; uel propter nuptias donationis, uel relictum sub conditione nuptiarum, uel liberorum, monasterium uel alium locum uenerabilem in-E grediantur: siue restitutio, siue substitutio fiat sub prædictis cōditionibus, seu in redemptionem captiuorum, seu in egentium alimenta. *Nou. 123. §. sed hoc prā sentia.*

CLVII. *Ibidem.*

CONTRA cum rogatus fuerit quis, ut sine liberis decedens, quod tunc ex hæreditate superest, restituat, uel alijs huiusmodi fideicommissi uerbis: grauatus quartam institutionis fideicommissario cogitur reseruare. Super hoc igitur cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponere. Quòd si contingat eam deminui: aut ex substantia eius suppletur, aut ea deficiente, in rem actio & hypothecaria fideicōmissario uti permittitur aduersus rerum acceptores. Ex caussa tamen dotis seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redemptionis, uel si non habeat, unde fatiat expensas, huius quartæ permittitur deminutio. *Nou. 108. §. hinc nobis, ergo recte.*

Nou. 1. §. hinc nobis. & §. seq.

SED CVM testator hoc expressè uetuit, non ignarus quis modus sit sui patrimonij, cessat
Falcidia. Et si hæres in hoc defuncto non pareat: defertur hæreditas personis suprà enume-
ratis. Item si hæres quædam legata substantiæ suæ mensuram subtiliter agnoscens, præ-
stat in solidum, neq; ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio: nisi inopinatum quid
emergat, his cessantibus locus est Falcidiæ, si fiat inuentarium secundum modū, tempusq;
statutum in aditione. Hac quoq; adhibita obseruatione, ut in præsentia omnium ipsius
ciuitatis, in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agentium, si personæ ratio sit habenda, perfi-
ciatur: uel si quis absit ex ipsis, aut interesse noluerit, succedat præsentia trium testium, uide-
licet ipsius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, absq; præiudicio tamen ueritatis inqui- G
rendæ per seruorum quæstionem, & hæredis testium iusiurandum. Quo non obseruato, so-
lida legata præstet, & si fines hæreditarios excedant. Nulla autem quæstionum talium,
uel litium excedat annum. anno enim culpa hæredis transacto, cadit à relictis.

CLIX. Ibidem.

Nou. 119. §. si quando.

SED IN ea re cessat Falcidia, quę ita relicta est, ne alienetur, sed permaneat apud successo-
res eius cui relicta est. CLX. Ibidem.

SIMILITER Falcidia cessat in his, quæ ad pias caussas relicta sunt.

CLXI. De legitimis liber. & ex fil. l. fin.

Nou. 131. §. si quis autem. Nou. 118. §. i.

IN SVCCESSIONE mortui patrisfamiliâs, siue filijfamiliâs, liberi eius, si sunt, omnibus
alijs prælati, succedunt. Primi quidem gradus æqualiter succedunt nepotes, & ulteriores H
in stirpes, non distinguendo sexum, uel iura potestatis, sed sola naturali caussa inspecta.

CLXII. Ad senat. consult. Tertul. l. fin.

Nou. 14. §. quon'ā mater.

ET CVM solis fratribus & cum solis sororibus, & cum permistis uocantur matres in ui-
rilem portionem. CLXIII. Ibidem.

Nou. 115. §. sancimus itaq; & §. fin autē hoc.

IN TESTAMENTO quoq; non licet liberis parentes excludere, nisi iusta caussa inferatur
exhæredationis, quæ septenario numero distribuitur noua constitutione. alioqui rescindi-
tur testamentum circa institutiones. nam in cæteris perseuerat.

CLXIIII. Ibidem.

Nou. 118. §. cō sequens. & §. seq.

DEFVNCTO sine liberis parentes, si soli sunt, succedunt: salua gradus sui prærogatiua.
si pari gradu sunt: pariter succedunt, paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia dela- I
ta, licet sit dispar eorum numerus. sed si cum parentibus fratres & sorores utrinq; defuncto
coniuncti supersint: uocantur cum ascendentibus gradu proximis, ita ut uiriles portiones
fiant exclusa prorsus omni differentia sexus & patriæ potestatis, ubi nulla secundarum nu-
ptiarum fit mentio. CLXV. De legitim. hæredib. l. consanguinitatis.

Nou. 118. §. reliquum. & Nou. 130. §. i.

CESSANTE successione lineæ descendentis, & eius, quæ sola sit, ascendentis, uocantur
primo fratres, fratrisq; præmortui filij in stirpes. Dico autem de fratre eiusq; fratris filijs,
qui ex utroq; parente contingunt eum, de cuius hæreditate nunc agitur. Quæ personæ ue-
niunt etiam sine defunctæ nunc personæ parentibus, & cum proximis gradu ascēdentibus.

Et quidem prædicti fratris filius, & si tertio gradu sit, præfertur fratribus defuncti, qui ex
uno tantum parente cognati erant. In hac successione omnis differentia sexus & emācipa- K
tionis cessat. CLXVI. Ibidem.

Nou. 119. §. is autem non. & §. illud.

POST fratres autem ex utroq; parente & eorum filios, admittuntur ex uno latere fratres
sororesúe, cumq; his & filij eorum, si qui iam decesserint ex eis. hi autem fratrum filij, cum
pares sint defuncti fratribus: præferuntur proculdubio eiusdem defuncti patruis & alijs si-
milibus. Et in his successionibus omnino cessat sexus & adgnationis ratio.

CLXVII. Ibidem.

Nou. 118. §. si uero neq;.

POST fratres fratrumq; filios uocantur, quicunq; gradu sunt proximiores, ut pares in
gradu pariter admittātur, sublata differentia masculorū & fœminarū. sola nanq; cognatio
spectatur in talibus. Fiat autem diuisio in capita, & non in stirpes.

CLXVIII. Communia de successionib. l. fin.

Itaq;

A ITAQVE mortuo patrefamiliâs, si filius decedat intestatus sine liberis, relictis fratribus & alijs consanguineis, & alijs uterinis: quibusdã etiam ex utroq; parente coniunctis: in eos solos transmittatur hæreditas qui utroq; latere connexi sunt. Nou.84.§.I.

CLXIX. *De bonis matern. & mat.l.i.*

NISI tricennale transeat tempus, quo possessor dominus fit, & detentatio dominos accipientes faciat, uel constituat: tempore incipiente filijs currere, ex quo suæ potestatis esse apparuerint, nisi tamen aliquem impuberem ætas adiuuet. Nou. 24.§. si uero exspectet uer. intermittatur.

CLXX. *De bonis quæ liberis.l.cum oportet.§.exceptis.*

EXCIPITUR, quod eis datur, uel relinquitur ab aliquo parentum cõditione hac adiecta, ne patri perueniat usufructus. Nou.117.in princip. CLXXI. *Ibidem.*

B ITEM hæreditas fratris sororisúe, ad quã unà cum patre admittetur, & forsan si aliunde quæratur lege prædicta. Nou.118.§. si uero cum. CLXXII. *Ibidem.*

IDEM est in his, quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præsumentibus soluere matrimonium sine caussis lege definitis. Nou.134.§. quis uero.

LIBER VII.

CLXXIII. *De latina libert. tollend.l.i.§.sed & si quis.*

ADHOC qui suam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanq; liberam, siue confecerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci tacuit ex studio: dominium eius amittit, eaq; ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo. Si uero nec domini uoluntas,
C nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se inngi personæ, illa uero famula existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet. Adscripticio autem alieno nubere liberam non licet, ignorante uel sciente, nec consentiente domino. imò datur licentia domino per se uel per præsidem abstrahere adscripticium suum, & plagis mediocribus eum castigare. Nou. 24.§. si uero ab initio. & .§. adscriptitio. CLXXIIII. *Qui manumit. non possunt.l.si minor.*

SED HODIE ex quo testari possunt, & libertates possunt relinquere, antiqua lege cessante. Nou.119.§. hæc quoq;.

CLXXV. *De præscripi. longi temp.l.i.*

MALAEFIDEI possessore alienante cessat longi temporis præscriptio, si uerus dominus ignorat suum ius & alienationem factam. Spectatur ergo triginta annorum defensio. Si
D uero is, qui putabat easdem res sibi competere, hoc agnoscens, intra decem annos inter præsentes, & uiginti inter absentes litem non fuerit contestatus: possessor præscriptione munitus, firmiter eas habebit. Nou.119.§. rursus. CLXXVI. *Ibidem.*

QVOD si quis quibusdam annis præsens sit, quibusdam absens: adijciuntur ei supra decennium tot anni, quot annis ex decennio fuerit absens. Nou.119.§. de præscriptione.

CLXXVII. *Quomodo & quando index sentent.l.consentaneum.*

QVI semel actionem proponit, siue cõuentione iudiciaria, seu precibus imperatori oblatis, iudicicq; insinuatis, & per eum aduersario cognitis: necesse habet usq; ad finem litem exercere. Qui si caussam persequi differat: reo postulante, tribus edictis citetur per interualla triginta dierum, quia uox præconia paucis innotescit. Quæ citatio & per principem delegatis permittitur. quod & locum habet, & si lis cœpta non sit. Quòd si uocatus litem de-
E trectet: ei aliud anni spacium indulgetur, intra quod si cessat, iudex auditis allegationibus præsentis & perquisita ueritate, pronũciet. Sed nec intra annũ ueniens auditur, nisi prius reo litis expensas, quas sustinuerit, inferat. His quoq; præstitis, si interrupto duntaxat anno denuo litem deserit, post edictorum trium & anni unius spacij obseruationem ab omni cadat actione. Nou.1.2.§. omnem. CLXXVIII. *De sententijs & breuiculo recitand.l.fin.*

NISI breues sint lites, & maximè uilium personarum uel caussarum. tunc enim sine scriptis & sine aliqua expensa cognoscere præsidem oportet. Et nisi episcopus cognoscat inter suos subditos. Nou. 17.§. sit ubi. & nou. 83.§.i. CLXXIX. *De sent. & interlocut.l.cum Papinianus.*

ET CONSequenter ego ab aliquo conuentus, si uicissim ipsum pulsare uelim: statim quidem hoc non licet, nisi apud eundem iudicem. qui si displiceat: intra uiginti dies recusari po- Nou.96.§. fin.

In agris autem,quæ hactenus naluerunt apud eos,& nunc sint firma. F

LXXIII. *De obligation.& action.l.ob æs alien.*

Nou. 134.§. quia uero. IMO à debito creditor cadat,tantumdem dando retento,uel eius parentibus: ipso quoq; creditore corporalibus pœnis subdendo.

LXXIIII. *Eo tit.l.fin.*

Nou. 4.§. sed neque ad res. SED HODIE nouo iure prius conueniendi sunt omnes fideiussores,& mãdatores,& spõsores, quàm ad pignorum perueniatur possessores.

LXXV. *Ne uxor pro marit.l.fin.*

Nou. 52.§.1. SED OMNINO qui alium pro alio secundũ formam pignerationis exigit, totum idipsum quidquid sit, in quadruplum passo uim reddet, necnon & ab actione, pro qua talia præsumit,cadat. G LXXVI. *De constitut.pecun.l.1.*

Nou. 115.§. ad hæc aliud. SI QVANDO quis pro se uel pro alia persona pecuniam se soluere constituerit aut spoponderit,sic dicens,SATISFACIAM TIBI:tenetur pro quantitate, quam promisit. Sin autem sic dixerit, SATISFIET A ME ET AB ALIO : illo illisue quidem, quos nominauit, non consentientibus,solus pro rata portione tantum persoluet. Sin autem dixerit SATISFIET, uerbo impersonaliter prolato: non tenebitur. Sin autem sic dixerit, ERIT TIBI SATISFACTVM AVT A ME AVT AB ALIO:illo quem nominauit,non consentiente,solus in solidum tenebitur. LXXVII. *De probationib.l.rationes.*

Nou. 48.§. fin. QVOD obtinet omni modo, si testator non iurauerit. alioquin hæredes necesse habent testatoris religioni stare, aut minimè fruentur his,quę relicta sunt.sed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur. H

LXXVIII. *Eod.tit.l.exceptionem.*

Nou. 90.§. quia uero. AT QVI semel produxerit testes, aut bis, aut ter, & testificata tractauerit, aut ab aduersario hoc faciente disputationem acceperit, & ex hoc testificata didicerit:non habebit licentiam ulterius uti productione testium ex diuina etiam iussione. Si uero hoc non egerit: tunc danda est quarta productio testium,sacramẽto ab eo prius dando,quod neq; substraxerit,neq; percontatus est ipse testificationes, uel aliquis aduocatorũ eius, uel alius pro eo agens,nec per dolum,nec per machinationem,uel artem, quartam productionem testium petat fieri. LXXIX. *De testibus.l.quoniam.*

Nou. 98.§. si uero dicatur. SI TESTIS productus dicatur seruilis esse fortunæ, & testari uoluerit, ipse uero se liberũ esse affirmet:siquidem ex natiuitate impleatur testimonium eius,uel si is habita disputatione I seruus esse apparuerit:respuatur eius testimonium. Si uero libertinum se dixerit: prius instrumentum suæ manumissionis ostendat,quàm testificetur:nisi iurauerit se alibi probationes habere. Quó facto testificatio quidem scribatur, sed nisi instrumentum monstrauerit, respuatur testimonium eius. Si uero dicatur odiosus ex mota lite criminis inter eos, & hoc probauerit: non antea audiatur, quàm de crimine iudicetur. Si uero ex lite pecuniaria, uel aliter est odiosus: procedat quidem testatio,tempore autem disputationum seruentur huiusmodi quæstiones.

LXXX. *Eo.tit.l.testium.*

Nou. 90.§. & licet. ROGATI,ut in testamentis,nõ fortuiti uel trãseuntes ueniant. idem est, si post solutionẽ rogati intersint confessioni creditoris,dicentis pecuniam sibi debitam solutam fuisse. K

LXXXI. *Eo.tit.l.si quando.*

Nou. 90.§. et hæc omnia. SED ET si quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges,aut aliter læsus,aut damnum patiens testes apud iudicem producere noluerit, & eorum testimonia publicare: aduersarius moneatur à iudice, & sic eo præsente iudex attestationes recipiat. Quod si uenire noluerit, etiam eo absente attestationes recipiat, & perinde ualebunt, ac si eo præsente receptæ fuissent:nec opponere poterit,quod ex una parte datæ sunt.

Nou. 90.§. quoniã.& §. hæc omnia. LXXXII. *De fide instrument.l.iudices.*

APVD eloquentissimum aliquem iudicem uel defensorem ciuitatis, siue à prouincia in prouinciam,uel ab urbe in urbem,siue ab urbe in prouinciam hæc petantur. Sed hoc in ciuilibus.

A uilibus tantummodo caussis. nam in criminalibus testes apud iudices repræsentandi sunt, & cum res exegerit, tormentis subijciantur.

LXXXIII. Eo.tit.l.comparationes.

At si contractus fiat in ciuitate, & unam libram auri excesserit: omnimodo collationi adsit augmentum quodlibet, nec credatur ei soli. Nou.73.§. oportet &

LXXXIIII. Ibidem.

Ad haec ex his literis, quibus aduersarius tuus utitur, & profert: rectè petis examinatione fieri. Item & charta, quæ profertur ex archeio publico, testimonium publicum habet. Nouel.50.§. illud quoq;.

LXXXV. Ad senat.consult. Velleian.l.iubemus.

B Sive à me, siue ab alio pro me fiat donatio propter nuptias: quod ea ex caussa est immobile, neq; alienare ualeo, neq; obligare. In hos ergo cõtractus mulieris cõsensus nihil proficit, quò minus demus mulieri actionē in rem in spōsalicia largitate soluto matrimonio: nisi post bienniū secundo profiteatur, & aliæ res uiro sint, ex quibus consuli ei possit. Absq; his enim nec si frequenter consentiat, lædetur. Vir tamen obligabitur in rebus suis huius obligationis seu alienationis occasione, quæ quantum ad mulierem pro non dicta & pro non scripta habetur, & multò magis idem in dotibus locū habet, ut aliquid immobile pro ea non alienetur uel obligetur. Omnibus tamen priuilegijs datis doti in sua firmitate durātibus, siue agat mulier, siue nomine eius alius. Nou.61.§. si quis igitur.

LXXXVI. Eo.tit.l.si mulier.

C Si qua mulier crediti instrumēto consentiat proprio uiro, aut scribat, & propriam substantiam, aut seipsam obligatam faciat: iubemus nullatenus ualere, siue semel, siue multoties huiusmodi aliquid pro eadem re fiat, siue priuatum, siue publicum sit debitū: sed ita esse, ac si neq; factum quidquam, neq; scriptum esset: nisi manifestè probetur, quòd pecuniæ in propriam ipsius mulieris utilitatem expensæ sint. Nou.135.§. illud.

LXXXVII. De non numerat.pec.l.cum fidem.

Contra qui propriam scripturam, qua cōuenitur, abnegat, uel numerationem inficiatur: conuictus in duplum condemnetur, nisi sacramento illato confiteatur. tunc enim non punitur, nisi in expensas circa probationes factas actoris iuramento declarādas. At si post numerationis inficiationē prætendat solutionem: omnino solidum exigitur, nec prodest D iam facta solutio. Contrà si actor literas suas à reo prolatas abneget: eadem fit & pœnæ & iurisiurandi forma, ac pœna curatori infligenda, si de suis literis quæstionem referat in caussa eius, quem curat. Nou.18.§ studium uero.

LXXXVIII. Eo.tit.l.in contractibus.

Hanc autem quærelam in scriptis fieri oportet, & si quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri, uel omnimodo ei, qui dotem conscripsit, innotescere. Nou.100.§. sin autem.

LXXXIX. De usuris l.cum non frumentum.

Ad haec qui fructus aridos credidit agricolæ uel pecuniā, in unoquoq; anno pro modio octauam partem modij, pro solido siliquam unam usurarum nomine accipiens: terrā, siue aliquid aliud, quod pignori accepit, omni modo reddat. Si aliquid præter hoc romiserit: ab actione cadat omni modo. Nou. 32.§. hec ergo.

XC. Depositi uel contr.l.si quis uel pecun.

E Sed iam cautum est, ne quis extrinsecus depositario interdicat depositi restitutionem, qua subsecuta, depositor possidēs pulsari poterit ab eo, qui interdixit. Si contrà factū fuerit: damnum, quodcunq; acciderit ei, qui uim passus est, præstabitur ab eo, qui interdixit, necnon & tertia centesimæ usurarū nomine, ex quo facta est huiusmodi contestatio. Quibus pœnis subiacet, qui uel inquilino dationem pensionum, uel publicæ personæ panis interdicit administrationem. Nou.83.§.4.

XCI. Sine cens.uel reliq fund.compar.l.rei annonariæ.

Sed & periculum in se recipere potest, si examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. Tunc enim uenditor apud gesta confiteri cogitur, quia periculo suo transpositio fit fiscalium tributorum. Nou.17.§. nō permittas.

Sed iam

A petens, & rationem reddens, & exsoluens omne, quicquid debet. Sed hodie ulteriore iure sacramentum ab ea non exigitur, sed contractis nuptijs à tutela repellitur. Nou. 39. §. 1.

CIII. Eo. tit. l. fœminæ.

IN DONATIONE propter nuptias, etiam si alius pro uiro dederit, deserit eam proprietas. Nou. 24. §. si uero exspectet.

CIIII. Ibidem.

LVCRVM hoc æqualiter inter liberos lege distribuitur, non arbitrio parentis permittitur. Ibidem.

CV. Ibidem.

EX TESTAMENTO quidem succedit mater liberis suis, quæ conuolauit ad secundas nuptias, sicut institutus quilibet. Ab intestato quoque uocatur, siue ante mortem filij, siue postea ineat secundas nuptias. sed ab intestato eorum solum usumfructum percipiet, quæ ex B paterna substantia ad filium peruenerunt. Quantum uero ad antenuptialem donationem pertinet, erit similiter, ut in residuis omnino ingratitudine & hoc contra matrem fratresque inspecta. Nou. 24. §. hinc nobis. & Nou. 1. §. cum igitur.

CVI. Ibidem.

SED ET si quis ex eis præmoriatur absque progenie, redit ad matrem dominium, quantum adquiritur ex pacto non existentium liberorum. residuum autem conceditur quibuslibet defuncti hæredibus. Si quid ergo ex his alienauerit: pro suprâscripta portione confirmatur alienatio. Quare si sola hæres extiterit: in solidum ad ipsam redit, uel alienationem sequitur. Nouel 2. §. hinc inde aut & nou. 24. §. quoniam infirmat.

CVII. Eo. tit. l. generaliter. §. in his.

HAERES lucro cedunt liberis, licet hæredes non fuerint patris aut matris, aut utriusque, C nisi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo. Nou. 24. §. si uero ex. & §. quoniam.

CVIII. Ibidem. §. fin.

VXORE mortua quod uir ex dote lucratur, filijs communibus omnimodo reseruatur, quantum ad proprietatem usufructu patri concesso. Idem ex parte mulieris, si lucretur ex sponsalicia largitate. Idemque si aliter matrimonium soluatur. Nou. 98. §. nuptialib.

CIX. Ibidem.

SI TAMEN abstineat mater à secundis nuptijs, habebit & ipsa proprietatis portionem pro numero liberorum. Idem in patre obtinet, & in omnibus ascendentibus à secundis nuptijs abstinentibus. Nou. 110. §. quia uero.

CX. Eo. tit. l. hac edictali. §. erit itaque.

SED SI aurum fuerit in donatione propter nuptias scriptum: cautio usurarum exponitur: non autem exigitur aurum, nisi fortè uiri substantia habeat aurū, & cætera quæ scripta D fuere. Nou. 2. §. illud & nou. 24. §. & quia.

CXI. Eo. tit. l. si quis prioris. §. certum.

NVNC autem nisi expressim transponat in alios, præsumitur ipsis conseruare talia lucra. Nou. 24. §. deinceps. & §. soluto.

CXII. Eo tit. l. quoniam. §. fin.

ADEOS solos etiam nunc pertinet. & si quis præmoritur relicta sobole, portio eius ad eam defertur. Nou. 24. §. 1. & §. opti.

CXIII. Si secund. nupt. mul. eius. l. i.

HOC locum habet, si datus, uel relictus fuerit ea lege, ut ex secūdis nuptijs interiret. Alioqui perseuerat, siue relictus esset, siue donatus, quibus casibus licuit. Sed usufructus in dote, siue ante nuptias donatione, lege permissus, non potest à testatore derogari. Nou. 24. §. si uero solum.

CXIIII. De iure dotium. l. ubi adhuc.

DONATIONEM quoque propter nuptias in hoc casu constante matrimonio uindicare E potest. Nouel. 97. §. illud.

CXV. De rei uxor. action. l. i. §. & hoc ex rei.

SED QVAMVIS dos potestatis siue pactionis iure ad patrem redeat: non tamen licet ei, filia denuo nubente, deminuere priorem dotis mēsuram: nisi fortè substantia sua decrescat aliqua fortuita clade. tunc enim amplius secūdo marito in dotem præstare non cogitur, nisi quantum facultates eius patiuntur. Nou. 97. §. quia uero.

CXVI. De pact. conuen. tam super dot. l. ex morte.

AEQVALITAS omnimodo seruanda est in dote & in donatione antenuptiali, non tantum ex lucris exinde prouenturis, sed etiam in præstatione utriusque & constitutione. Nou. 97. §.

Augmentum quoque uel prorsus non fiat, uel ab utraque parte celebretur: pari scilicet quantitate, ne uel eo modo subuertatur æqualitas.

C.XVII. *Ibidem.*

Nou.91.§. illud quoq;. SED QVAE nihil ex dote conſcripta præſtitit, nihil omnino uito mortuo percipiet ex do F
natione. Item quæ minus, q̃ꝫ profeſſa eſt, dedit, pro quantitate præſtita & lucrum ſentiat.

C.XVIII. *De dote cauta non numer.l.fin.*

Nou.100.§. generaliter. QVOD locum habet, ſi intra biennium ſoluatur matrimonium. ſi ultra bienniũ uſqꝫ ad
decimum annum extendatur: & ipſi marito, & hæredi eius intra tres menſes quærela per/
mittitur. Sed ſi decennium tranſcurrerit: omnino quærela denegatur, permiſſa reſtitutio
ne in intĕgrum præfinita, & ſpecialiter ſi minor ætas interueniat.

C.XIX. *De don.inter uir.& uxor.l.res uxoris.*

Nou.24.§. quod autem. SED HOdie nemo bene natus à principio ex ſupplicio fit ſeruus, & ideo matrimoniũ non G
diſſoluitur. C.XX. *De repud.& ind.morũ ſublat.l.diſſentientis.*

Nou.24.§. eſt quoq;. ECONTRA ſi filij familiarum diſtrahunt parente nolente, exprimit noua conſtitutio de
ijs, qui nuptias iterant, ne matrimonia diſtrahantur in læſionem parentum, qui dotem uel
ante nuptias donationem obtulerint aut ſuſceperint ſoli, aut cum filijs: quia ſicut in contra/
hendo matrimonio conſenſus parentum exigitur, ita & in diſſoluendo.

CXXI. *Eo tit.l.uxor quæ.*

Nou.117.§. quod autem. HODIE quantiſcunqꝫ annis maritus in expeditione manſerit, mulier ſuſtinere debet, li/
cet neqꝫ literas, neqꝫ reſponſum ab eo acceperit. Sed ſi mortuum audierit: non prius nubat,
quàm per ſe, uel per alium eum, ſub quo militabat, adiẽs interrogauerit, ſi pro ueritate mor
tuus eſt, ut apud geſta deponatur cum iureiurando, ſi mortuus ſit. quo ſubſecuto, poſt an/ H
num nubat. Si uero præter hæc nupſerit: tam ea, quàm qui eam duxerit, uelut adulteri pu
niantur. Sed qui iurauerit, ſi falſo iuraſſe conuincatur, militia nudatus, decem libras auri
ſoluet illi, quem mortuum fuiſſe mentitus eſt: eo licentiam habente, ſi uoluerit, ſuam uxorẽ
recipere. CXXII. *Eo.tit.l.conſenſu & ſi qua.*

Nou.117.§. quia uero quæ dam in ſi. SED nouo iure uir, qui ſine cauſſa hoc fecerit, ex alia ſubſtantia ſua conſtante matrimo/
nio tantum dabit uxori, quantũ tertia pars faciat ante nuptias largitatis, ſed matrimonium
ob id non ſoluitur. CXXIII. *Eo.tit.l.ſi conſtante.*

Nou.117.§. quia uero ex conſenſu. QVOD hodie non licet, niſi caſtitatis cõcupiſcentia hoc fiat: tam dote, quàm ante nuptias
donatione filijs conſeruatis. Quæ ſi alias poſtea nuptias contrahere, uel luxurioſe uiuere in/
ueniatur: liberis tradendæ ſunt earum facultates, delinquẽtibus earum proprietatem amit/ I
tentibus. Filijs autem non exſtantibus fiſco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis
ſubijciantur pœnis. CXXIIII. *Eo.tit l.in cauſis.*

Nou.24.§. per occaſionẽ. SED HODIE non biennium ſolum, ſed triennium enumerari uolumus, ex ipſo tempo/
re copulationis computandum.

CXXV. *Diuort.facto apud quem.l.i.*

Nou.117.§. illud. SI PATER cauſſam diuortij præſtiterit, apud matrẽ ad ſecundas nuptias non uenientem
liberi nutriantur patris expenſis. Si uero contrà: tunc apud patrem matris locupletis expen
ſis, niſi pater minus idoneus ſit. tunc enim apud matrem locupletem nutriãtur. Nã quem/
admodum & locupletes filij matrem alere coguntur egentẽ, ita iuſtum decernimus & à ma
tre filios paſci. Quod de matre & filijs decernimus indigentibus, hoc quoqꝫ in omnibus
aſcendentibus & deſcendentibus perſonis utriuſqꝫ naturæ decernimus obſeruari. K

CXXVI. *De natural.liberis & matrib l.i.*

Nouel.117.§. quia uero. SED NOVO iure huiuſmodi mulieres cum omnibus hominibus cõtrahere nuptias poſ/
ſunt, etiã cum prędictis magnis dignitatibus: dum tamẽ dotalia inſtrumẽta ſuper hoc cõfici
antur ab illuſtribus. reliqui uero citra eos, qui maioribus decorati ſunt dignitatibus, ſolo af/
fectu nuptias cõtrahere poſſunt: dum tamẽ liberæ ſint, cum quibus licet nuptias celebrare.

CXXVII. *Eo tit.l.matre.*

Nou.89.§. nec igitur. NVNC ſoli liberi naturales & legitimi ad hunc modum coartant, non etiam mater.

CXXVIII. *Eo.tit.l humanitatis.*

Nou.89.§. ſi uero filios. LICET patri ſine legitima prole, ſeu parente, cui relinqui neceſſe eſt, decedẽti naturalibus
totam

A totam substantiam suam uel inter uiuos largiri, uel in testamento transmittere. Quòd si parentes duntaxat ei supersint:legitima parentibus relicta,reliquum inter naturales distribui permittitur. Ab intestato uero,cum desit soboles ciuilis, nec supersit coniux legitima, si naturales ex concubina exstant, quæ sola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternæ substantiæ uncias succedant,ut matri inter eos uirilis portio(si superest)detur. huiusmodi enim naturales filios pasci boni uiri arbitrio est necesse,siue legitimi exstant & succedunt, uel coniuge uiua quilibet alij sunt hæredes. Hi ergo & parentibus parem præstent (si opus sit)pietatē. Sed qui ex cōdemnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludātur.

CXXIX. *Eo.tit.l.nuper legem.*

B Quod ius locum habet,& si ante hoc consortium legitimorum pater sit ex alia coniuge, à qua separatus sit legitimè,uel ea mortua. *Nou.12.§.dubitatum.*

CXXX. *Ibidem.*

Sed nova constitutio non permittit hoc in ancilla, nisi ei, qui sine legitimis alijs repetitur. *Nou.18.§.penult.*

CXXXI. *Ibidem.*

Nova alia constitutio hoc generaliter inducere uidetur & in his, qui ex ancilla sunt, & ipsa dotis inscriptio simul & libertatē tribuit,& ius suorum,alijs legitimis non existentibus. *Nou.78.§.si quis autem.*

CXXXII. *Ibidem.*

Praeterea qui legitimam non habet prolem, sed ex huiusmodi consuetudine duntaxat naturalem:potest ab eo præcibus principi datis legitimos sibi constituere,& sine matrimonio,si mulier iam defuncta sit,uel deliquerit,uel occultetur,uel aliàs uenire prohibeatur, uel quoquo modo matrimonium impediatur,ut sacerdotio. *Nou.74.§.sed & aliud. & nou.89.§.si uero is, qui.*

C

CXXXIII. *Ibidem.*

Item sine legitimis decedens in testamento scribens uelle se naturales filios fore legitimos successores,licentiam habeat,ut post mortem eius filij principi supplicent, testamentū ostendentes, & principis ac legis dono fiant hæredes. si tamen filij uoluntatem patris amplectantur,quod generaliter obseruatur.Sed si alij quidem uolunt legitimi fieri,alij non:uolentes fiant,cæteri in iure naturali remaneant. *Nou.89.§.illud autem.*

CXXXIIII. *Ibidem.*

D Si quis liberos habens naturales ex muliere libera,quæ & uxor ei poterat esse, dicat in instrumento,siue publicè,siue propria manu conscripto, habenti subscriptionem triū testiū fide dignorum,siue in testamento,siue in gestis monumentorum,hos suos esse, nec adiecerit naturales:huiusmodi filij ei legitimi successores erunt. Et si uni ex multis filijs testimonium quodlibet ex prædictis modis præbuerit, cæteris ex eadem muliere natis ad legitima iura sufficiet. *Nou.117.§.ad hoc autem.*

CXXXV. *De legitim.tutela.l.i.*

Sicut hæreditas adgnatione non inspecta defertur proximis,sic & tutelæ onus comitatur emolumentum,si masculi & perfectæ sint ætatis,& nulla lege prohibeantur suscipere. Quòd si plures sint eiusdem gradus,& ad tutelam uocantur:iubemus communiter apud iudicem cōuenientibus unum uel plures eligi,& eū uel eos administrare, ut magis idoneo uel idoneis cōmittatur tutela,periculo tutelæ omnibus imminente,qui ad tutelam uocantur ,& substantia eorum minoribus tacitè subiacente pro huiusmodi gubernatione. *Nou.118.§.ex his.*

E

CXXXVI. *Qui dare tutores uel cur.l.creditorem.*

Minoris debitor,uel is,cui minor tenetur,aut qui minoris res tenet, à curatione prohibetur.Nam & antè curator,si minoris creditor efficiatur, non sine adiuncto curatore administrabit. Hic autem ab initio uel probet , uel incet se credere minorem obligatum , uel rem eius habere.nam si taceat,accusationis sustinebit iacturam.Idem si debitor taceat , nec redhibitione,nec alia tempore curationis solutione iuuabitur. Sed si actionis cessionem aduersus minorem suscipiat:nec post curam depositam ea permittitur uti : nec is, qui cesserit,agere debet,cum in legem commiserit,licet cessio pro iustis caussis facta sit,sed minor lucrabitur,his ualentibus in omni cura,prodigorum fortè, aut furiosorum , aut dementium, & omnium,quibus rerum administrationem interdicunt leges. *Nou.72.§.sed & si quis.*

CXXXVII. *Quando mul. tut. offic. l. matres*

Nou. 118. §. ex his. MATRI & auiæ secundum ordinem tutelam subire, etiam ante adgnatos, permittimus, si inter gesta nuptijs alijs & auxilio SEN. consulti Velleiani renunciauerit, solis testamentarijs præcedentibus eas, legitimis & datiuis postpositis. Defuncti nanque uoluntatem præponi uolumus. Praeterea has autem alijs mulieribus interdicimus officium tutelæ subire. F

CXXXVIII. *Ibidem.*

Nou. 94. §. praeterea. SACRAMENTUM quidem non exigitur, sed contractis nuptijs expelli eam à tutela conuenit, salua minoribus omni alia (prout iuris est) cautela.

CXXXIX. *Ibidem.*

Ibidem. AD HAEC & si debitum inter ipsam & filios quoquo modo uertitur, tutela materna non ideo minus admittitur, debito in sua natura durãte. Potest etiam mater naturalium filiorũ tutelam agere, omnia agens, quæcunque in legitimis definita sunt filijs. G

CXL. *De administr. tut. in princip.*

Nou. 72. §. quoniam. NOVISSIME cautum est à curatore pecuniam pupillarẽ non esse fœnerandam. Quòd si fecerit, mutui subiacebit periculo, nisi sit mobilis eius substantia, cuius cura administratur. tunc enim curator illud solum mutuare cogatur, quod ad dispensationem sufficiet adolescẽtis, eiusque rebus. Quòd uero plus est, cautè recondatur, uel nisi ex necessitate hoc fecerit, ueluti propter expensas in pupillum faciendas.

CXLI. *De cura furiosi. l. cum furiosus. §. & prius de.*

Nou. 72. §. penult. QUOD nunc generale est circa omnes curatores, ut iurent quidem, non tamen à ratiocinijs sint exempti. Idem est in tutore. H

LIBER VI.

CXLII. *De seru. fugit. l. si fugitiui.*

Nou. 134. §. quia uero. SED NOVO iure si criminis qualitas membri abscisionem exigat: una sola manus abscindetur, sed pro furto nec morietur, nec aliquod membrum abscindetur, sed aliter castigabitur. Fures autem uocantur, qui occultò & sine armis huiusmodi delinquunt. Qui autem uiolenter aggrediuntur, aut cum armis, aut sine armis, aut in domibus, aut itineribus, aut in mari: pœnis legalibus subijciantur.

CXLIII. *De iure aureor. annul. l. fin.*

Nou. 78. §. 1. & §. illud. SED HODIE, quia manumittẽtes ciues denunciãt Romanos (nõ enim aliter licet) ex ipsa manumissione aureorũ annulorũ & regenerationis ius habent: ut sint quidẽ liberi & ingenui, iure tamẽ patronatus illæso. I

CXLIIII. *Vnde uir & uxor. l. i.*

Nouel. 53. §. quoniã uero. & nou. 117. §. quia uero. ij. PRAETEREA si matrimonium sit absque dote, coniunx autẽ præmoriens locuples sit, superstes uero laboret inopia: succedit unà cum liberis cõmunibus alteriusue matrimonij in quartam, si sunt tres uel pauciores. Quòd si plures sint: in uirilem portionẽ, ut tamen eiusdem matrimonij liberis proprietatem seruet, si exstiterint. his uero non exstantibus, uel si nullos habuerit: potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

CXLV. *De collationib. l. i.*

Nou. 18. §. illud quoque breue. EX TESTAMENTO & ab intestato cessat dotis & aliorum datorum collatio, ita demum si parens hoc designauit expressim, alijs, quæ de collatione dicta sunt, suũ robur obtinẽtibus. K

CXLVI. *Eo. tit. l. dotis quidem.*

Nou. 97. §. illud quoque. QUOD locum habet, siue pars uiri sit idonea, siue mulieri possit imputari, quare marito ad inopiam uergente ex lege Iustiniani etiam constante matrimonio non exegerit dotem. Quod ei licet & cum sui iuris sit, & legitimæ ætatis, & cum mater obtulerit dotem, & cũ pater ei consentit agenti. his cessantibus, solã actionẽ (licet inanẽ) conferens, partẽ ex hæreditate feret. hoc cum dos parua sit. Sed dotem magnam, quæ conferri speratur, inuito patre, filia exigere potest. Hæc obseruantur, ubicunque collationis ratio emergit, etiã si auita sit successio.

CXLVII. *Eo. tit. l. illam merito.*

Nou. 18. §. nec illo. QUAE terræ portionis deminutio correctionem nouo iure capit, ad æqualitatis iusticiã redacta

A redacta in omnibus talibus personis.

CXLVIII. *De testam. & quemad. in. l. hac consultiss. §. ex imperfecto.*

QVOD sine subscriptione ita procedit, si parens literas edoctus manu propria, nō signis sed literarum consequentia declaret, & tempus & liberorum nomina, item & unciarum numerum, seu signa rerum specialium, in quo & alijs legari, & fideicōmitti, & libertas relinqui potest. *Nou. 107. §. nos igitur ct.*

CXLIX. *Ibidem.*

HOC inter liberos testamentum ita infirmatur, si parens septem testibus adhibitis, declaret se nolle tale testamentum ualere, & aliam disponat uoluntatem, uel in testamento perfecto, uel in non scripta perfecta uoluntate. *Nou. 107. §. & si quidem.*

CL. *Eo. tit. l. iubemus.*

B ET NON obseruato eo subuenitur testamentis, siue per se, siue per alium quis inscribat nomen hæredis. *Nou. 119. §. penult.*

CLI. *De lib. præte. uel exhæred. l. fin.*

NON LICET pareti aliquem ex liberis exhæredare, uel præterire, nisi probetur ingratus, uel ingratitudinis caussas nominatim inferat testamēto. Caussæ uero ingratitudinis noua cōnstitutione expressæ sunt. *Nou. 115. §. aliud.*

CLII. *Ibidem.*

EX CAVSSA exhæredationis uel præteritionis irritum est testamentum, quantum ad institutiones. cætera nanque firma permanent. *Nou. 115. §. aliud. & §. seq. & §. sed hic. & §. si igitur.*

CLIII. *De indictæ uiduit. l. ambiguitates.*

CVI RELICTUM quid fuerit à coniuge, uel à qualibet persona, ne secundas ineat nuptias: C infra annum quidem non petat, nisi spes nuptiarum deficiat. post annum uero capiat præstita cautione rei cum fructibus restituendæ, si contrà fecerit. Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili, si persona sit idonea, eadem sit cautio. alioqui fideiussor exigitur, si præstari potest. Cōtractis nuptijs etiam res data uindicari potest. Quod sic admittitur, ac si ei relictum uel ordinatum non esset. *Nou. 24. §. quia uero.*

CLIIII. *De fideicommiss. l. fin.*

HOC amplius qui iudicium defuncti lege repræsentatum monitus à iudice infra annum non implet: excluditur eo, quod præter debitum naturale perceperit ex eodem iudicio. *Nouel. 1. §. si quis igitur n. implens.*

Hæc autem cum onere suo (danda super hoc cautione) defertur primò substitutis, mox ordine seruato cohæredibus adeuntibus, uel generali fideicōmissario, uel legatario soli, uel D ex pluribus in parte potiori, uel speciali fideicommissario uel legatario maioris emolumenti, uel omnibus, uel uolentibus, uel libertate donatis in testamento, prout quisque eorū prior nominatus est. Exhæreditatis ne hic quidē respectis, postremo defertur extraneo uel fisco.

CLV. *Comm. de legat. & fideicommiss. l. fin. §. Sin autem fub.*

RES, QVAE subiacent restitutioni: prohibentur alienari uel obligari. Sed si liberis portio legitima non sufficit ad dotis siue donationis propter nuptias obligationē: permittitur res prædictas in eam caussam alienare uel obligare pro modo honestati personarum congruo. Ea enim, quæ cōmuniter omnibus prosunt, his, quæ specialiter quibusdā utilia sunt, præponimus. *Nou. 39. §. quamobrem.*

CLVI. *De senat. consul. Trebelliano. l. iubemus.*

NISI rogati restituere datum dotis caussa, uel propter nuptias donationis, uel relictum E sub conditione nuptiarum, uel liberorum, monasterium uel alium locum uenerabilem ingrediantur: siue restitutio, siue substitutio fiat sub prædictis cōditionibus, seu in redemptionem captiuorum, seu in egentium alimenta. *Nou. 123. §. sed hoc pr. sentis*

CLVII. *Ibidem.*

CONTRA cum rogatus fuerit quis, ut sine liberis decedens, quod tunc ex hæreditate superest, restituat, uel alijs huiusmodi fideicommissi uerbis: grauatus quartam institutionis fideicommissario cogitur reseruare. Super hoc igitur cautionem, nisi à defuncto remissa sit, exponere. Quòd si contingat eam deminui: aut ex substantia eius suppletur, aut ea deficiente, in rem actio & hypothecaria fideicōmissario uti permittitur aduersus rerum acceptores. Ex caussa tamen dotis seu propter nuptias donationis, seu captiuorum redemptionis, uel si non habeat, unde faciat expensas, huius quartæ permittitur deminutio. *Nou. 108. §. hinc nobis ergo re...*

 Sed cum

 F

Nou. 1. §. hinc nobis. & §. ſeq. SED CVM teſtator hoc expreſſè uetuit, non ignarus quis modus ſit ſui patrimonij, ceſſat Falcidia. Et ſi hæres in hoc defuncto non parcat: defertur hæreditas perſonis ſuprà enumeratis. Item ſi hæres quædam legata ſubſtantiæ ſuæ menſuram ſubtiliter agnoſcens, præſtat in ſolidum, neq; ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio: niſi inopinatum quid emergat, his ceſſantibus locus eſt Falcidiæ, ſi fiat inuentarium ſecundum modũ, tempusq; ſtatutum in aditione. Hac quoq; adhibita obſeruatione, ut in præſentia omnium ipſius ciuitatis, in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agentium, ſi perſonæ ratio ſit habenda, perficiatur: uel ſi quis abſit ex ipſis, aut intereſſe noluerit, ſuccedat præſentia trium teſtium, uidelicet ipſius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, abſq; præiudicio tamen ueritatis inquirendæ per ſeruorum quæſtionem, & hæredis teſtium iuſiurandum. Quo non obſeruato, ſolida legata præſtet, & ſi fines hæreditarios excedant. Nulla autem quæſtionum talium, uel litium excedat annum. anno enim culpa hæredis tranſacto, cadit à relictis. G

CLIX. *Ibidem.*

Nou. 119. §. ſi quando. SED IN ea re ceſſat Falcidia, quę ita relicta eſt, ne alienetur, ſed permaneat apud ſucceſſores eius cui relicta eſt. CLX. *Ibidem.*

SIMILITER Falcidia ceſſat in his, quæ ad pias cauſſas relicta ſunt.

CLXI. *De legitimis liber. & ex fil. l. fin.*

Nou. 131. §. ſi quis autem. Nou. 118. §. i. IN SVCCESSIONE mortui patrisfamiliâs, ſiue filijfamiliâs, liberi eius, ſi ſunt, omnibus alijs prælati, ſuccedunt. Primi quidem gradus æqualiter ſuccedunt nepotes, & ulteriores in ſtirpes, non diſtinguendo ſexum, uel iura poteſtatis, ſed ſola naturali cauſſa inſpecta. H

CLXII. *Ad ſenat. conſult. Tertul. l. fin.*

Nou. 14. §. quoniã mater. ET CVM ſolis fratribus & cum ſolis ſororibus, & cum permiſtis uocantur matres in uirilem portionem. CLXIII. *Ibidem.*

Nou. 115. §. ſancimus itaq; & §. ſin autẽ hoc. IN TESTAMENTO quoq; non licet liberis parentes excludere, niſi iuſta cauſſa inſeratur exhæredationis, quæ ſeptenario numero diſtribuitur noua conſtitutione. alioqui reſcinditur teſtamentum circa inſtitutiones. nam in cæteris perſeuerat.

CLXIIII. *Ibidem.*

Nou. 118. §. cõſequens. & §. ſeq. DEFVNCTO ſine liberis parentes, ſi ſoli ſunt, ſuccedunt ſalua gradus ſui prærogatiua, ſi pari gradu ſunt: pariter ſuccedunt, paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia delata, licet ſit diſpar eorum numerus. ſed ſi cum parentibus fratres & ſorores utrinq; defuncto coniuncti ſuperſint: uocantur cum aſcendentibus gradu proximis, ita ut uiriles portiones fiant excluſa prorſus omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis, ubi nulla ſecundarum nuptiarum ſit mentio. CLXV. *De legitim. hæredib. l. conſanguinitatis.* I

Nou. 118. §. reliquum. & Nou. 130. §. i. CESSANTE ſucceſsione lineæ deſcendentis, & eius, quæ ſola ſit, aſcendentis, uocantur primo fratres, fratrisq; præmortui filij in ſtirpes. Dico autem de fratre eiusq; fratris filijs, qui ex utroq; parente contingunt eum, de cuius hæreditate nunc agitur. Quæ perſonæ ueniunt etiam ſine defunctæ nunc perſonæ parentibus, & cum proximis gradu aſcẽdentibus.

Et quidem prædicti fratris filius, & ſi tertio gradu ſit, præfertur fratribus defuncti, qui ex uno tantum parente cognati erant. In hac ſucceſsione omnis differentia ſexus & emãcipationis ceſſat. CLXVI. *Ibidem.* K

Nou. 119. §. is autem non. & §. illud. POST fratres autem ex utroq; parente & eorum filios, admittuntur ex uno latere fratres ſororesúe, cumq; his & filij eorum, ſi qui iam deceſſerint ex eis. hi autem fratrum filij, cum pares ſint defuncti fratribus: præferuntur proculdubio eiuſdem defuncti patruis & alijs ſimilibus. Et in his ſucceſsionibus omnino ceſſat ſexus & adgnationis ratio.

CLXVII. *Ibidem.*

Nou. 118. §. ſi uero neq;. POST fratres fratrumq; filios uocantur, quicunq; gradu ſunt proximiores, ut pares in gradu pariter admittãtur, ſublata differentia maſculorũ & fœminarũ. ſola nanq; cognatio ſpectatur in talibus. Fiat autem diuiſio in capita, & non in ſtirpes.

CLXVIII. *Communia de ſucceſsionib. l. fin.*

Itaq;

A ITAQVE mortuo patrefamiliâs, si filius decedat intestatus sine liberis, relictis fratribus, Nou.84.§.1.
& alijs consanguineis, & alijs uterinis: quibusdã etiam ex utroq; parente coniunctis: in eos
solos transmittatur hæreditas qui utroq; latere connexi sunt.

CLXIX. *De bonis matern. & mat. l. i.*

NISI tricennale transeat tempus, quo possessor dominus fit, & detentatio dominos acci Nou. 24.§. si
pientes faciat, uel constituat: tempore incipiente filijs currere, ex quo suæ potestatis esse ap/ uero exspectet
paruerint, nisi tamen aliquem impuberem ætas adiuuet. uer. intermis

CLXX. *De bonis quæ liberis. l. cum oportet. § exceptis.* natur.

EXCIPITUR, quod eis datur, uel relinquitur ab aliquo parentum cõditione hac adiecta, Nou.117.in
ne patri perueniat usufructus. CLXXI. *Ibidem.* princip.

B ITEM hæreditas fratris sororisúe, ad quã unà cum patre admittetur, & forsan si aliunde Nou.118.§. si
quæratur lege prædicta. CLXXII. *Ibidem.* uero cum.

IDEM est in his, quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præsumentibus soluere ma/ Nou.134.§.
trimonium sine caussis lege definitis. quia uero.

LIEER VII.

CLXXIII. *De latina libert. tollend. l. i. § sed & si quis.*

AD HOC qui suam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanq; liberam, sine confe Nou. 24.§. si
cerit dotalia instrumenta, siue non, aut sciens eam duci tacuit ex studio: dominium eius a/ uero ab initio.
C mittit, eaq; ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de seruo. Si uero nec domini uoluntas, & .§. adscri
nec taciturnitas studiosa interueniat, & quis credidit liberæ se iungi personæ, illa uero famu pticio.
la existere declaretur: ipso iure matrimonium non tenet. Adscripticio autem alieno nube
re liberam non licet, ignorante uel sciente, nec consentiente domino. imò datur licentia do/
mino per se uel per præsidem abstrahere adscripticium suum, & plagis mediocribus eum
castigare. CLXXIIII. *Qui manumit. non possunt. l. si minor.*

SED HODIE ex quo testari possunt, & libertates possunt relinquere, antiqua lege cessante. Nou.110.§.

CLXXV. *De præscript. longi temp. l. i.* hæc quoq;.

MALAEFIDEI possessore alienante cessat longi temporis præscriptio, si uerus dominus Nou.119.§.
ignorat suum ius & alienationem factam. Spectatur ergo triginta annorum defensio. Si rursus.
D uero is, qui putabat easdem res sibi competere, hoc agnoscens, intra decem annos inter præ/
sentes, & uiginti inter absentes litem non fuerit contestatus: possessor præscriptione muni/
tus, firmiter eas habebit. CLXXVI. *Ibidem.*

QVOD si quis quibusdam annis præsens fit, quibusdam absens: adijciuntur ei supra de/
cennium tot anni, quot annis ex decennio fuerit absens. Nou.119.§.de præscriptione.

CLXXVII. *Quomodo & quando iudex sentent. l. consentaneum.*

QVI semel actionem proponit, siue cõuentione iudiciaria, seu precibus imperatori obla/ Nou.112.§.
tis, iudicióq; insinuatis, & per eum aduersario cognitis: necesse habet usq; ad finem litem ex/ omnem.
ercere. Qui si caussam persequi differat: reo postulante, tribus edictis citetur per interual/
la triginta dierum, quia nox præconia paucis innotescit. Quæ citatio & per principem dele/
E gatis permittitur. quod & locum habet, & si lis cœpta non sit. Quòd si uocatus litem de/
trectet: ei aliud anni spacium indulgetur, intra quod si cessat, iudex auditis allegationibus
præsentis & perquisita ueritate, pronũciet. Sed nec intra annũ ueniens auditur, nisi prius
reo litis expensas, quas sustinuerit, inferat. His quoq; præstitis, si interrupto duntaxat anno
denuo litem deserit, post edictorum trium & anni unius spacij obseruationem ab omni ca/
dat actione. CLXXVIII. *De sententijs & breuiculo recitand. l. fin.*

NISI breues sint lites, & maximè uilium personarum uel caussarum. tunc enim sine scri/ Nou. 17.§. sit
ptis & sine aliqua expensa cognoscere præsidem oportet. Et nisi episcopus cognoscat inter ubi. & nou.
suos subditos. CLXXIX. *De sent. & interlocut. l. cum Papinianus.* 83.§.i.

ET CONSEQUENTER ego ab aliquo conuentus, si uicissim ipsum pulsare uelim: statim qui/ Nou.96.§.
dem hoc non licet, nisi apud eundem iudicem. qui si displiceat: intra uiginti dies recusari po fin.

test,alium q3 mereri,apud quem rursus utrunq3 negocium uentiletur. Alioqui lite cõtra me mota prius uentilata & terminata,tunc demum & ego admittar. F

CLXXX. De pœna iud. qui male iud. l. i.

Nou. 124. §. si quis autem. Novo iure qui dicit se dedisse alicui uel promisisse, & personã declarauerit, & hoc probauerit,ueniam meretur. Sed qui accepit, uel promissionem susceperit, si caussa pecuniaria sit: dati triplum , promissi duplum à comite rerum priuatarum exigatur , dignitate seu cingulo amisso Si uero criminalis caussa fuit,confiscatis omnibus bonis, in exsilium mittatur. Sed si datum uel promissum probare litigator nequiuerit:persona,quæ dicitur suscepisse,iuret,quòd neq3 per se,neq3 per aliam personam acceperit, aut promissionem habuit & sic libera sit. Sed litigator,qui ostendere non potuit,in caussa pecuniaria æstimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur , lite sustinenre proprium euentum. In criminali G bonis omnibus confiscatis , caussis apud competentem iudicem legitimè terminandis.

Sed si persona à litigatore manifestata prædictum iusiurandum refutauerit , memoratis subiaceat pœnis. Sed si quis litigantium iurauerit se non dedisse uel promisisse , si intra decem menses post sententiam memoratam ostendat dedisse uel promisisse , memoratis pœnis dantes & accipientes subiacebunt.

CLXXXI. De relationib. l. i.

Nou. 115. §. i. Novo iure caussa perfectè examinata,sẽtẽtia terminetur, quæ exsecutioni legitimè demandatur,nisi ab ea fuerit appellatum.

CLXXXII. De appellat. & consultat. l. eos qui de 6. si autem.

Nou. 93. §. i. Hodie autem cuilibet tribuitur spacium decem dierum à sententiæ reuocatione numerandum. CLXXXIII. De temporib. & reparat. appell. l. tempora. H

Nou. 50. §. ad hoc sancimus. Ei,qvi appellat,impertitur annus,intra quem secundum se cõmuniter úc cum aduersario litem exsequatur:aut si iusta caussa intercesserit,alius annus indulgeatur.quo transacto, lite non complera, rata manet sententia. Appellatore cessante,cum unus mensis superest ex biennio,licet uictori ingredi,ut reus quæratur.quo siue inuento,siue non, suas adferat al legationes,& uel confirmetur,uel rescindatur sententia,omni casu absente expensis condẽnando secundum tempora fatalium dierum.Neutro uero occurrente,post secundum fatalem permanet sententia rata. CLXXXIIII. Ibidem.

Nou. 93. §. secundo. Si tamen in medio caussæ apud iudicem appellationis uel motæ,uel non motæ, aliqui eligantur arbitri,& propterea biennium transeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occasionẽ ad iudicẽ appellationis caussa reuertatur:nõ lædatur ex cursu temporis,sed exerceatur,& terminum legitimum suscipiat,& si decies milies plusq3 biennij tempus transierit:nisi biennium cesserit,postq3 arbitrium fuerit desertum. I

CLXXXV. Ibidem.

Sed et lis, quæ speratur in consistorium principis inferri, absq3 damno moræ maneat intacta,donec ipse faciat eam introduci,& à proceribus secundum morem dirimi.

Nou. 93. §. ad hoc sancimus. CLXXXVI. Ibidem.

Nouel. 119. §. hoc quoq3. Si appellatione secuta nouissima induciarum die,aut pars utraq3,aut solus,qui appellatione usus est , occurrerit, & suam præsentiam manifestauerit iudici futuro appellationis examinandi negocium , uel eius consiliarijs, uel his, qui lites intromittunt, & iudex indefinitis diebus eum suscipere differat:nullum præiudicium partibus,aut uni earum, ex hoc penitus uolumus fieri, sed post hoc examinari appellationes huiusmodi , & legitima sentẽtia terminari. CLXXXVII. De bonis authorit. iudic. possid. l. cum proponas. K

Nou. 53. §. si uero. Et qvi iurat se uenturum ad iudicem, si se substraxerit:iudex ipse, si administrator sit, uel is,qui iudicem dedit, iubet eum exhiberi. Si uero omnino absit:examinet iudex , ubi sit, inducijs datis, inter quas si non occurrat, secundum unam partem examinato negocio, mittet actorem in possessionem rerum eius iuxta mensuram declarati debiti. Quòd si redeat, antequam prosequatur caussam:resarciat actori omne damnum, præstabitq3 fideiussorem de lite persequenda,& res suas suscipiet.

Hoc ita

A LIBER VIII.

CLXXXVIII. *De pignorib. & hypothec. l. distractis.*

Nou. 112. §. ad hoc autem.

HOC ITA si debitor ei non satisfaciat ex precio rei uenditæ. quod ut fiat, permittitur ei uindicare. CLXXXIX. *Ibidem. l. persecutione.*

Nou. 4. §. sed neq; ad res.

HOC SI debitor possideat. alio uero possidente inhibetur hypothecaria, donec personaliter actum sit cum reo & intercessore. Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat: tunc demũ intercessoris hypothecæ, si quæ sunt, petantur. Quod ius & in hæredibus locũ habet.

CXC. *Eo. tit. l. fin.*

Nouel. 53. §. quæ uero.

QVOD OBTINET, si ad hoc mutuauerit pecuniã, ut militia emeretur. Alioqui filij aut uxor defuncti omnibus præponentur. Sed si nullus prædictorum fuerit: tunc alijs creditori-

B bus hoc damus. CXCI. *Qui pot. in pign. habean. l. licet ijsdem.*

Nou. 18. §. illud quoq;.

ITEM POSSESSOR pignoris negans rem eius, cuius actor eam esse adseuerat, si probata ea intentione nitatur rem tenere, dicens ex hypotheca uel alia caussa in eandem personam delata se propinquior esse, quàm qui mouet caussam: prius transferat possessionem, quàm ius suum esse proponat. CXCII. *Eo. tit. l. scripturas.*

Nou. 73. §. si quis igitur. & §. sed & si, quis.

SI QVIS uult cautè deponere, non soli credat accipientis scripturæ, sed aduocet etiam testes idoneos & fidedignos non pauciores tribus. Sed & si quis aut mutui instrumentum, aut alterius cuiuspiam contractus fecerit, & noluerit hoc specialiter in publico confiteri: non ex ipso uideatur credibile, quod scribatur super mutuo documentum, nisi etiam trium testium adhibeatur præsentia fide dignorum: ut siue ueniant, & subscriptionibus proprijs at-

C testentur, siue alij quidam testificentur, quòd eis præsentibus confectum est documentum: fidem eandem ex utraq; caussa percipiat. Si tamen quisquam aut deponẽs, aut mutuans, aut alias contrahens, contentus sit sola scriptura eius, cum quo contrahit: sciat scripturam non sufficere ad probationem. CXCIII. *Eo. tit. l. fin.*

Nou. 97. §. his consequens. et §. seq.

QVO IVRE utatur & aduersus eos, qui personali priuilegio muniuntur, ueluti quorum pecunia res emptæ sunt, siue refectæ: nisi qui noua constitutione sunt excepti, sicut qui emendæ militiæ caussa marito in scriptis mutuarunt.

CXCIIII. *Ibidem.*

Nou. 91. §. his igitur.

SI QVID ex rebus ipsius dotis appareat mulieri, cui & in rem actio cõpetit, uel filijs eius seruetur. alioqui siue superstint ambæ mulieres, siue defecerint, siue altera duntaxat exstet:

D prior omnino, seu quælibet soboles eius superior habeatur. quod noua cõstitutione factum est apertius. CXCV. *De litigiosis. l. i.*

Nou. 112. §. 1.

LITIGIOSA res est, de cuius dominio caussa mouetur inter possessorem & petitorem, iudiciaria conuentione, uel precibus principi oblatis, & iudici insinuatis, & per eum futuro reo cognitis. CXCVI. *Eo. tit. l. fin.*

Nou. 112. §. & hoc præsenti.

NVNC SI hæres in lite uictor exstiterit, rem ipsam, cuius dominus esse apparet, legatario præstet. qui nihil consequitur, si, uictus fuerit hæres, cum litis euentus ei uideatur relictus. Igitur liti adesse potest, ne colludatur.

CXCVII. *De duob. reis. stipul. l. i.*

Nouel. 99. in princip. et §. seq.

HOC ITA, si pactum fuerit speciale, unumquenq; teneri in solidũ. et si alter inops sit in so-

E lidum uel in partem, ut id saltem ab altero petatur, uel absens sit. Cum enim ambo adsunt per iudicem producuntur, negociumq; cõmuniter examinatur, & sententia communiter infertur. quod fiet per administratorem, si iudex sit delegatus. Sin autem non conuenit specialiter, ex quo sustinebunt onus. Sed & si conuenerint, ut uterq; eorum sit obligatus: si ambo præsentes sint & idonei, simul cogendi sunt ad solutionem.

CXCVIII. *De fideiussor. & mandat. l. non rectè.*

Nou. 4. §. si quis igitur & §. nõ solum.

PRAESENTE tamen utroq;, non permittitur intercessorem cõueniri prius, quàm reus inuentus est minus idoneus, siue in totum, siue in partem. Absente autem reo, præsens intercessor iure quidem cõuenitur, ipso tamen desiderante iudex definiet tempus, intra quod deducat reum primo conueniendum, ipso in subsidium reseruando. Nam transacto

tempore compellitur intercessor satisfacere, cessis sibi à creditore actionibus absq; distin- F
ctione cõtractus siue intercessionis. CXCIX. *De solutionib. & liberat. l. eum. à quo.*

Nou. 4. §. quod autem. Hoc nisi debitor in pecunia uel alia re mobili soluere nequeat. tunc enim res immobilis quam debitor habet meliorem, solui potest, facta per iudicẽ subtili eius caussę æstimatione, ut rem prædictam & debitori soluere, & creditori liceat petere: præstanda creditori cautela de euictione quæ creditori possibilis sit. quod est in omni actione.

CC. *De infantib. expositis. l. fin.*

Nou. 54. §. 1. Antiqua lex erat, quę dicebat ex persona libera & altera adscripticia natos adscripticiam sequi conditionẽ. quod per Iustinianum ad ius commune liberi uentris redactum est.

CCI. *De donationib. l. sancimus. §. i.*

Nou. 52. §. illud quoq;. Item & à priuatis in principem, etiam cessantibus actis, fiat donatio. G

CCII. *De reuocand. donat. l. his solis.*

Nou. 24. §. mater. Quod mater filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, postquam transit ad secundas nuptias, nisi ex tribus caussis. Prima, si uitæ eius insidiatur. item si manus impias in eam intulerit. tertia si totius substantiæ molitus est iacturam.

LIBER IX.

CCIII. *De custodia reorum. l. quoniam unum.*

Nou. 134. §. necessarium. Hodie nono iure nullam mulierem pro pecunia fiscali, seu priuata caussa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut custodiri concedimus. Sed si pro fiscali aut priuato debito pulsetur: per uirum suum, aut quem alium legitimè respondeat. Quòd si noluerit uel respondere, uel persequi litem suam: legitimè in rebus suis exsecutio procedat. Si uero tale sit crimen, ut necesse sit eam custodiri: siquidem fideiussorem dare potest, ipsi credatur si uero iurauerit fideiussorẽ dare nõ posse: iuratoriam cautionẽ præstet de iudicij obseruatione. Sed si crimen grauissimum sit, de quo accusatur: in monasteriũ uel asceteriũ mittatur, uel mulieribus tradatur, per quas custodiatur. Iudices autem, qui hoc non seruant, si maiores sunt, uiginti librarum auri pœnam: si minores, decem soluent. Obedientes autem eis in prædictis casibus, spoliati cingulo, dentur in exsilium. H

CCIIII. *Ad. l. Iul. de adult. l. crimen.*

Nou. 117. §. quia uero plurimas. Sed nouo iure potest. & si accusatio uera esse ostendatur: tunc repudium mittere debet, & inscriptis eam accusare debet. Si uero illatam adulterij accusationem maritus non probauerit: illis subijciatũ supplicijs, quæ esset passura mulier, si accusatio cõprobata fuisset. I

CCV. *Eo. tit. l. si quondam.*

Nou. 134. §. si uero quis. Si uero criminis commissi occasione latuerit, aut prouinciã illam reliquerit, in qua deliquit: iubemus legitimis edictis à iudice uocari eum. & si non audiat: illa in eum procedere, quæ nostris legibus sunt definita. Si uero cognoscatur, quòd in alia prouincia degat: iubemus prouinciæ illius iudicem, in qua crimen cõmissum est, epistola publica uti ad prouinciæ illius iudicem, in qua delinquens degit. Ille uero, qui publicas suscepit literas, periculo suo & officij sui comprehendet eum, & iudicem prouinciæ transmittet, in qua peccauit, supplicijs legitimis subijciendum. Sin uero qui publicã epistolam susceperit, hoc facere, aut officium eius imperata neglexerit: tunc & ipsum iudicem tres libras auri, & officiũ eius alias tres pro pœna inferre iubemus. Sin autem iudex aut aliquis officialium suorũ propter lucrum eum non comprehenderit, aut comprehendens non transmiserit: qui hoc fecisse conuincatur, spolietur cingulo, & exsilio tradatur. K

CCVI. *Eo. tit. l. quamuis.*

Nou. 134. §. si uero quando. Sed hodie adultera uerberata in monasterium mittatur, quam intra biennium uiro recipere licet. Biennio transacto, uel uiro, priusquam reducere ream, mortuo: adultera tonsa, monastico habitu suscepto, ibi dum uiuit, permaneat: duabus partibus propriæ substantiæ liberis (si habet) applicandis, tertia monasterio. Sed si liberos non habet: parentibus exstantibus, huiusmodi iniquitati non consentientibus, tertia pars applicabitur, duæ monasterio

A nasterio. Quibus prædictis non exstantibus, omnis eius substantia monasterio quætetur. Pactis dotalium instrumentorum in omni casu uiro seruandis.

CCVII. *Ibidem.*

SI QVIS ei, quem suspectum habet de sua uxore, ter in scriptis denunciauerit sub præsentia trium testium fide dignorum, & post inuenit eum cõuenientem uxori suæ in domo sua, uel uxoris, uel adulteri, uel in popina, siue in prouincia, aut in suburbanis: sine periculo eum perimat. Si alibi inueniat: tribus testibus conuocatis, tradat eum iudici, qui nulla alia ratione quæsita, habet puniendi licentiam. Si tamen in sacro oratorio colloqui inuenian tur post tres (ut dictum est) denunciationes: liceat marito utrasq; personas defensori ecclesiæ tradere, aut alijs clericis, ut ad eorũ periculum diuisim isti seruentur, donec iudex cognoscens hoc, mittat episcopo ciuitatis, quatenus ei isti tradantur, ut debeant subire tormentum ut nuncietur per eum ad præsidẽ prouinciæ, qui secundum leges pœnã imponat legitimam. *Nou. 117. §. his quoq.*

B

CCVIII. *De sepulchro uiolato. l. fin.*

ITEM QVI domum moribundi accedit, ipsum aliosúe, qui eius sunt molestans, aut in rebus eius nõ seruato legali officio signacula imponit: ab actione post mortem illius cadat. & alterum tantundem exigitur ab hæredibus iniuriati, publicanda tertia parte bonorũ, ipsoq; infamia notato: eisdem pœnis subiaceat, qui eo moriente circa funus peccat, cũ prohibeat exsequias. *Nou. 60. §. sancimus. ergo & §. si uero.*

CCIX. *Ibidem.*

SED NEQVE ante nouem dies ab obitu nũmerandos ulla prorsus fiat molestia aduersus quemlibet ex persona defuncti. si qua eñ cautio, si quid simile fiat: inutile erit, ex hoc nullo præiudicio creditori generãdo. *Nouel. 115. §. meminimus.*

C

CCX. *De bonis proscript. seu damnat. l. fin.*

BONA DAmnatorũ seu proscriptorũ non fiunt lucrum iudicibus aut eorum officijs, neq; secundũ ueteres leges fisco applicãtur: sed uel ascendẽribus & descẽdentibus, et ex latere usq; ad tertium gradum, si supersint. Vxores uero eorũ dotem & ante nuptias donationem accipiant. Si uero sine dote sint: de substantia mariti accipiant partẽ legibus definitam, siue filios habeant, siue non. Sed si neminem prædictorum habent, qui deliquerunt: eorũ bona fisco sociantur. In maiestatis uero crimine condemnatis ueteres leges seruari iubemus. *Nou. 134. §. fin.*

D

CONSTITVTIONES ET

EXCEPTA CONSTITVTIONVM, FRIDERICI IMPERATORIS, PROVT POSTEA CODICI D. IVSTINIANI SVIS LOCIS INSERTA SVNT.

I. *De sacrosf. eccl. l. priuilegia.*

CASSA & irrita esse denunciari per totam Italiã præcepimus omnia statuta & consuetudines contra libertates ecclesiæ earumq; personas inductas aduersus canonicas uel Imperiales sanctiones. & ea de capitularibus penitus aboleri mandat noua cõstitutio, & de cætero similia attentata ipso iure nulla esse decernit. si quid contrà fiat, pœnę, quæ statutæ sunt, imminebunt. Sed si per annũ huiusmodi nouellæ constitutionis aliqui inuenti fuerint contemptores: bona eorum per totũ nostrũ imperium impunè ab omnibus occupentur.

E

II. *De episc. & cler. l. omnis à cler.*

ITEM NVLLA communitas uel persona publica, uel priuata collectas, uel exactiones, angarias, uel parangarias ecclesijs uel alijs pijs locis, aut ecclesiasticis personis imponãt, aut inuadere ecclesiastica bona præsumant. Quòd si fecerint, & requisiti ab ecclesia uel imperio, emendare contempserint triplum refundant, & nihilominus bona Imperiali banno subiaceant. quod absq; satisfactione debita nullatenus remittatur.

III. *Eo tit. l. si ecclesiæ.*

ITEM quæcunq; communitas uel persona per annum in excommunicatione propter libertatẽ ecclesiæ fractam & uiolatam perseuerauerit: ipso iure Imperiali banno subiaceat. à quo nullatenus extrahatur, nisi prius ab ecclesia beneficio absolutionis obtento.

Statuimus

IIII. Eo. tit l. omnes qui.

STATVIMUS, ut nullus ecclesiasticam personam in criminali quæstione uel ciuili trahere ad iudicium seculare præsumat contra constitutiones Imperiales & canonicas sanctiones. Quod si actor fecerit: à suo iure cadat, iudicatum non teneat, & iudex ex tunc potestate iudicandi priuetur. Sancimus etiam, ut si quis clericis uel ecclesiasticis personis iusticiam denegare præsumpserit: tertio requisitus iurisdictionem suam amittat. F

V. De episcop. audient. l. iubemus.

STATVIMUS hoc edicto in perpetuū ualituro, ut potestates, consules, siue rectores, quibuscunq; fungantur officijs, pro defensione fidei præstent publicè iuramentū, quòd de terris suæ iurisdictioni subiectis uniuersos hæreticos ab ecclesia denotatos bona fide pro uiribus suis exterminare studebunt: ita, ut ammodo, quandocunq; quis fuerit in potestatem seu perpetuā seu temporalem assumptus, hoc teneatur capitulum firmare iuramento. Alioqui neq; pro potestatibus neq; pro consulibus, neq; pro rectoribus habeantur, eorumq; sententias ex tunc irritas iudicamus & inanes. G

VI. De hæretic. & manich. l. manichæos.

SI DOMINUS temporalis requisitus & admonitus ab ecclesia, terram suam purgare neglexerit ab hæretica prauitate: post annum à tempore monitionis elapsum terram ipsius exponimus catholicis occupandā, qui eam exterminatis hæreticis absq; ulla contradictione possideant, & in fidei puritate conseruent, saluo iure domini principalis, dummodo super hoc nullum præstet obstaculum, nec aliquod impedimentum apponat. Eadem nihilominus lege obseruata contra eos, qui non habent domos principales. H

VII. Ibidem.

CREDENTES præterea, receptatores, defensores, & fautores hęreticorū damnamus, firmiter statuentes, ut si postquam quilibet talium fuerit excommunicatione notatus, satisfacere contempserit intra annum: ex tunc ipso iure sit infamis, nec ad publica officia, seu consilia, uel ad eligendum aliquos adhibeatur, neq; ad testimonium admittatur, sit etiā intestabilis, ut nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hæreditatis successionē accedat. Nullus prętcrea ei super quocūq; negocio, sed ipse alijs respondere cogatur. Quòd si forte iudex extiterit, eius sententia nullam obtineat firmitatem, nec caussę aliquę ad eius audientiam perferantur. Si uero fuerit aduocatus: eius patrociniū nullatenus admittatur. Si tabellio: instrumenta confecta per ipsum nullius penitus momenti censeantur. I

VIII. Ibidem.

GAZAROS, Patarenos, Leonistas, Sphæronistas, Arnoldistas, circuncisos, & omnes hæreticos utriusq; sexus quocunq; nomine censeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus, atq; bannimus: cēsentes, ut omnia bona talium confiscentur, nec ad eos ulterius reuertantur, ita quòd filij eorum ad successionem peruenire non possint, cum longè grauius sit æternam, quàm temporalem offendere maiestatem. Qui autem inuenti fuerint sola suspicione notabiles, nisi ad mandatum ecclesiæ iuxta considerationem suspicionis, qualitatemq; personæ propriam innocentiam congrua purgatione monstrauerint: tanquam infames & banniti ab omnibus habeantur: ita quòd si sic per annum permanserint, ex tunc omnes tanquam hæreticos condemnamus. K

IX. Si aduers. uenditionem. l. i.

SACRAMENTA puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractādis inuiolabiliter custodiantur. Per uim autem uel per iustum metum extorta etiam à maioribus, maximè ne querimoniam maleficiorū commissorum faciant, nullius esse momēti iubemus.

X. Ne fil. us pro patre. l. fin.

HABITA quidem super hoc diligenti inquisitione episcoporum, abbatum, ducum, omnium iudicum, & aliorum procerum sacri nostri palatij examinatione, omnibus, qui caussa studiorum peregrinantur, scholaribus, & maximè diuinarū atq; sacrarum legum professoribus, hoc nostræ pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus literarum exercentur

studia

studia tam ipsi, quàm eorum nuncij ueniant, & cum eis securè habitent. Dignum namq;
A existimamus, ut cum omnes bona facientes nostram laudem & protectionem mereantur,
quorum scientia totus illuminatur mundus ad obediendum deo, & nobis eius ministris uita subiectorum informatur, quadam speciali dilectione ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non misereatur, qui amore scientiæ exules facti, de diuitibus pauperes, semetipsos exinaniunt, uitam suam multis periculis exponunt, & à uilissimis sæpe hominibus (quod grauiter ferendum est) corporales iniurias sine caussa perferunt. Hac igitur generali & in perpetuum ualitura lege decernimus, ut nullus de cætero tam audax inueniatur, qui aliquam scholaribus iniuriam inferre præsumat, nec ob alterius eiusdem prouinciæ delictum aut debitum (quod aliquando ex peruersa consuetudine factum audiuimus) aliquod
B damnum eis inferat. Scituris huiusmodi constitutionis temeratoribus, & etiam ipsis locorum rectoribus, qui hoc uindicare neglexerint, restitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplum, notaq; infamiæ ipso iure eis irrogata, dignitate sua careant in perpetuum. Ueruntamen si litem eis quispiam super aliquo negocio mouere uoluerit: huiusmodi rei optione data scholaribus eos coram domino, uel magistro suo, uel ipsius ciuitatis episcopo, quibus hanc iurisdictionem dedimus, conueniant. Qui uero ad alium iudicem eos trahere tentauerint: etiamsi caussa iustissima fuerit, pro tali conamine cadant.

Hanc autem legem inter Imperiales constitutiones scilicet sub titulo, ne filius pro patre inseri iussimus. DAT. apud Roncalias. anno domini M.C.LVIII. mense Nouembr.

XI. *De furtis & seruo corrupt. l. in eum, qui.*

C NAVIGIA quocunq; locorũ peruenerint, si quo casu contingente rupta fuerint, uel aliâs ad terram peruenerint: tam ipsa nauigia, quàm nauigantium bona ipsis integra reseruentur ad quos spectabant, antequam nauigia huiusmodi periculum incurrissent: sublata penitus omnium locorum consuetudine, quę huic aduersatur sanctioni: nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exercent prauitatem, siue nobis, siue Christiano nomini inimica. Transgressores autem huius nostræ constitutionis bonorum publicatione multentur: & si res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis omnibus compescatur.

XII. *Communia de successionib. l. nutritoribus.*

OMNES peregrini & aduenæ liberè hospitentur, ubi uoluerint. Et hospitati si testari uoluerint, de rebus suis liberam ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio incon-
D cussa seruetur. Si uero intestati decesserint: ad hospitem nihil perueniet, sed bona ipsorum per manus episcopi loci, si fieri potest, hæredibus tradantur, uel in pias caussas erogentur. Hospes uero, si aliquid ex taliurh bonis contra hanc constitutionem nostram habuit: episcopo triplum restituat, quibus uisum ei fuerit, adsignandum: non obstante statuto aliquo, uel consuetudine, uel priuilegio, quæ hactenus contrarium inducebant. Si qui autem contra hanc nostram constitutionem uenire præsumpserint: eis de rebus suis testandi interdicimus facultatem, ut in eo puniantur, in quo deliquerunt, aliâs prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.

XIII. *Quæ res pignor. oblig. l. pignorum.*

AGRICVLTORES circa rem rusticam occupati, dum uillis insident, dum agros colunt, securi
E sint in quacunq; parte terrarum: ita, ut nullus inueniatur tam audax, ut personas, boues, & agrorum instrumẽta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere aut capere, aut uiolenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario uiolare præsumpserit: in quadruplum ablata restituat, infamiæ notam ipso iure incurrat, Impeciali animaduersione nihilominus puniendus.

FINIS.

BASILEAE EX OFFICINA HERVAGIANA, ANNO M. D. XLI.

